

Vol. VIII.

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST

BHADANTACARIYA BUDDHAGHOSA THERA'S

VISUDDHI - MAGGA.

EDITED BY

PAMUNUWE BUDDHADATTA THERA,

Vice-Principal,

Sirisaddhammodaya Pirivena, Panadure

හදුනකඬුඩඤාසමභාවේරෙන
විරචිතො

විසුඬ්ඛමග්ගො.

ලඬකායං පාණදුර නගරේ
සිරිසඬ්ඛමොදයපරිවේශො උපපඬානාවර්ශෙන
පමුණුවේ ඬුඩදුනකතෙවරෙන
ලිපිදොසතිරාකරණෙන
සංසොධිතො.

සිරිනාථ කුමාරදාස මුනසිභාහිධානෙන ච
නිමිට්තමුද්දාලයෙ
මුද්දාපිතො

මු. ව. 2463
කි. ව. 1919

මිල රු.225/-

හදුනතබුඩකොසමනාථේරෙන

චිරචිතො

විසුඬිමගො.

(නිව්වකමුද්දකතෙ අධම්මං පොඤ්ඤං)

හදනනබ්බසොසමභාථෙරෙන
විරවිතො

විසුඬිමගෙගා

ලඛකායං පාණදුර නගරෙ

සිරිසම්මොදයපරිවෙණේ උපපධානාවරියෙන

පමුණුවේ බුද්ධත්තථෙරෙන

ලිපිදොසනිරාකරණෙන
සංසාධිතො.

කොළඹබනගරෙ

විජේජාදයපරිවෙණාධිපතිනා නිව්වකවාචිස්සරාවරියෙන

සිරි ඤාණිස්සරාභිධානෙන

ලඛකායං පව්ජමදියාය වෙව් සබරගාමදියාය ව
පධාන නායක යතිස්සරෙන
ඔසානසුඬි'පත්තසමොලොකනෙන පටිගගහිතො

සසිමන් හේවාචිතාරණ සොගතාණනෙන

සොගතෙන

වාච්ඡස් අල්චිස් හේවාචිතාරණාභිධානෙන
ආභගලවෙජ්ජාවරියෙන වෙව්

සිරිනාඨ කුමාරදාස මුනසිනාභිධානෙනව
නිව්වක මුද්දාලයෙ
මුද්දාපිතා.

බු. ව. 2463.
කි. ව. 1919.

THE LATE
MR. SIMON ALEXANDER HEWAVITARNE.

BORN 20TH MARCH, 1875.

DIED 17TH JANUARY, 1913.

සෝමාවතී හේවාචාරණ මැතිනිය

THE LATE
VEN'BLE ANAGARIKA DHARMAPALA.
(SIRI DEVAMITTA DHAMMAPALA)
Director of Tripitaka Mukkharana Sabha

BORN 17TH SEPTEMBER 1864

DIED 29TH APRIL, 1933

Vol. VIII.

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST

BHADANTACARIYA BUDDHAGHOSA THERA'S

VISUDDHI - MAGGA.

EDITED BY

PAMUNUWE BUDDHADATTA THERA,

Vice-Principal,

Sirisaddhammodaya Pirivena, Panadure.

FINALLY REVISED BY

Tripitaka Wagiswaracarya

MAHAGODA SIRI NANISSRA THERA,

Pradhana Nayaka of Western and Sabaragamuwa Provinces

Principal, Vidyodaya Oriental College, Colombo,

PUBLISHED BY THE TRUSTEES

DR. CHARLES ALWIS HEWAVITARNE,

SIRINATH KUMARADASA MOONASINGHE ESQ.

THE TRIPITAKA PUBLICATION PRESS,

SARASWATI HALL. PETTAH,

COLOMBO (CEYLON)

B. E. 2463.

C. E. 1919.

First Edition	:	1000 - 1919
Second Edition	:	1000 - 1991
Third Edition	:	1000 - 2006

PUBLISHERS NOTE

The late Mr. SIMON ALEXANDER HEWAVITARNE, who in his life time had begun to publish the TRIPITAKA, left a bequest for its completion after his death. He died suddenly on 17th January 1913 and in accordance with his wishes his Trustees had published the Commentaries on the Text in 49 Volumes. After seventy years these books are no longer readily available.

His widow Mrs. SOMAWATI HEWAVITARNE who passed away on 10th January 1982 at the age of 94 had prior to her death, created the SOMAWATI HEWAVITARNE TRUST to carry on the good work started by her late husband and bequeathed her entire estate to this Trust.

We the Trustees of the Somawati Hewavitarane Trust, having seen the need to re-print the Commentaries, have undertaken this task to help both the student and teacher of the Dhamma and in the hope that this act of ours will help to preserve the Noble Teachings of the Blessed One for the benefit of the future generations and thereby prolong the life of the Buddha Sasana by many more thousands of years.

May the fruits of this meritorious act help the late Simon Alexander Hewavitarne and Somawati Hewavitarne Maha Upasikawa in Sansara and towards their final attainment of Nibbana.

NOEL WIJENAIKE

NANDA AMARASINGHE

PARINDA RANASINGHE

25. 07. 2006

Somawati Hewavitarne Trust Office

No. 130, Maligakanda Road, Colombo 10,
SRI LANKA.

PREFATORY NOTE

With this issue of the Visuddhi Magga, I have much pleasure in bringing out the Eighth of the Series of the Simon Hewavitarne Bequest. This Edition of the Visuddhi Magga was entrusted to Kodagoda Upasena Thero, and in all previous announcements his name has been mentioned in this connection. He has however asked me to replace his name by that of Pamunuwe Buddhadatta Thero. My thanks are however due to him for the valuable and consistent help he has given me from the beginning. The proofs have been read by Suriyagoda Sumangala Thero and the work was expedited by him before his departure for Oxford at whose university he is distinguishing himself.

There have been only two previous publications of the Pali Visuddhi Magga, one by Polwatte Buddhadatta Thero in 1914 and the other by Bentota Saddhatissa Thero in 1913. The Sinhalese paraphrase of the Visuddhi Magga written by Pandita Prakarama Bahu II. about 600 years ago has been edited by Pandit M. Dharmaratna and was published up to Abhinna Niddesa in 1888. The remaining parts have not yet been published. It is hoped that the present Edition will be of great value to the learned public and will supply the gap created by the want of an authoritative text.

C. A. HEWAVITARNE.

PREFACE.

ගමෝ විසුද්ධායා විසුද්ධිමග්ගසම්පාදනායා
සමාසමුද්ධායා.

සුමිත්‍රා ගෙන ගඟවනා ජිනනා පංසනා අරහතා සමමා
සමුද්ධායා පුරිතපාරිමිතා පුඤ්ඤපරිසොධිත මෙතතාකරුණාපඤ්ඤ
පරිග්ගතිතෙන විසමාමිතකසිරිසංවිතවර්ධානුසාරී ජනෝසංඝාස
ජනකවෙතසා සකලලොකසාධාරණීයා සභාවනිරුතතියා මාගධි
භාසාය පකාසිතස්ස සනරුමරලොකෙනදීපායමානස්ස සකලනවබහ
පරිසතනිසාසනායා අත්ථපකාසනවාරෙන සයඤ්ඤව නිජසාව
කෙති ව ධම්මසෙනාපතිසාපිපුනනපෙරපමුඤ්ඤති පටිසම්බද්ධපත්ත
මහාබිණ්ණසවෙති නිද්දෙස-පටිතිද්දෙස විහඬපදභාජනීයවසෙන
තත්ථ තත්ථ පකාසිතා පකිණ්ණකවිනිච්ඡයකථා සම්බාතා දෙසනා
අට්ඨකථා නාමෙන ධම්මසම්භාගකෙති මහාසංඝසමභාබිණ්ණසවපෙ
මුඤ්ඤති පඤ්ඤසතාරහනෙනති සංවිතීම්මාරොපිතා සමානා සිරිජම්බු
දීපෙ යාව තතිසම්බුධිති අාවරිතපරම්පරාගතා.

අථ තතිසම්බුධිතිපරිසොසානෙ තංඤ්ජිණෙන සකලසුගතො
රසයතිගණපාමොකෙතින වතුපටිසම්බද්ධජලීඤ්ඤදිට්ඨතරමනුස්ස
ධම්මයුණොසසම්පනෙනන මොග්ගලිපුනනතිස්සමහාබිණ්ණසවපෙර
පෙන පච්චනතදෙසෙසු සබ්බඤ්ඤසාසනපතිට්ඨාපනත්ථුවිනිතෙසු
බිණ්ණසවපෙරෙසු සකසද්ධිවිහාරිකෙන ලබ්බාසාසනපතිට්ඨාපනෙ
තිශෝජිතෙන මහාමනිප්පෙරපෙන සයං පගුණා වාටුග්ගතාවොපත
තා අට්ඨකථායො සිහලභාසාය කතා, පච්ඡා තමපණ්ණීයෙහි මහා
පෙරෙහි ව නිකායනතරලභිසම්බරපරිහාරත්ථං සිහලභාසාය ධම්මතා
සමානා මහාඅට්ඨකථානාමෙනාගතා, තතො පරම්බි තංතම්බාලිකෙති
සිහලිකාවරිගෙහි සම්පාදිතා ටෙ අට්ඨකථා-මහාපච්චරිකා කුරුඳු
නාමෙනාගතා, අතිකරට්ඨිකාවරිගෙහි ව නිජභාසායෙකා අට්ඨකථා
සම්පාදිතා ඉධපනෙසා අනුකට්ඨකථානි වොහාරමාගතා. තතො
පරා සමෙඤ්ඤසඝනථා නාමෙකා ව සාරත්ථදීපතියං නිද්දිථා. ඉච්චවං
චතස්සො පච වා අට්ඨකථායො අඤ්ඤමඤ්ඤවිසදිසට්ඨානිකායො
පාකවිභුතා-තාසඤ්ඤි අඤ්ඤමඤ්ඤවිසදිසට්ඨානිකතා පන බ්‍රහ්මභාස

මහාපේර වචනානුසාරෙන පායසො පානටාව, තාසෙවකාවාසි මහා අට්ඨකථා මහාවිහාරවාසීනං මහාපේරනං විහර්ජවාදීනං පරියතති වාචනාමග්ගානුගතා කෙවලජථිති වර්ගපරිපුණ්ණා.

අථ සමමාසමුද්ධායස් පරිතිබ්බානතො ඡනාජ්ඣුනවස්සසහසෙ අතිකතෙන ලඛිතාර්ජසිරිසම්පන්නස්ස සිරිතිවාසාපරනාමධෙයස්ස මහානාමරඤ්ඤ කාලෙ-සම්පටිච්ඡිත ජමුද්දිපිකසඛිකාණ්ණතීකෙන ධුගලට්ඨකථානං සකලදෙසිකසාධාරණ තනතිභාසමාරෙපයාමිච්ඡතා ලඛිතාදීපමාගතෙන සකලසන්ධාගමකොවිදෙන අනුමුද්ධමුද්ධයොස මහාපේරවරෙන මහාවිහාරවාසීනො හදන්ත සඛිසපාල මහාපේර වරස්ස සනතිකා උග්ගතිත සාට්ඨකථානේරවාද පාවචනෙන තනති භාසාරෙපනත්තං අභිකථායාවිතො මහාවිහාරකතිකුමුසඤ්ඤා-තස්ස පඤ්ඤපාවචුපපරික්කණ්ණං සඤ්ඤාතනතිනාසාගතං “අනෙතා ජමා බග්ගි ජමා”ති ආදිකං ගාථාවයමිදුසි, තදු බුඬිසොසාවරියො තදත්ථණ්ණනාමුඛෙන තත්ථ සාට්ඨකථං තෙපිටකං බුඬිවචනං සඬා හෙත්වා විසුඬිමග්ගමිදං රචිතවාති මහාවංසාගතා කථා සුයතෙ. විසුඬිං මග්ගති ගවෙසති අබිගච්ඡති එතෙතාති-විසුඬිමග්ගො ති අත්ථානුගතසමඤ්ඤවසෙනායං අට්ඨකථා විසුඬිමග්ගොති වො හරියති, ස්වායං අට්ඨකථා දීසතිනාසාදිතං සුමඛලවිලාසිනීආදියො විය න විසුං සංවණ්ණනා, අභිධම්මාවතාර සුමනාවතාරාදියො විය න පකරණන්තරං වා, තාසංයෙව පන සුමඛලවිලාසිනීආදිතං සාමඤ්ඤභූතා සාධාරණට්ඨකථා නාම. තෙනෙවාහ:-

“සීලකථාධුතධම්මා කම්මදානාති වෙච සබ්බාති,
වරියාවිධාතසභිනො ක්කිනසමාපනතිවිත්ථරෙ.

සබ්බා ව අභිඤ්ඤයො පඤ්ඤසඛකලනවිතිච්ඡයො වෙච,
බ්බුධාතායතතිත්ථියාති අරියාති වෙච වත්තාරි.

සච්චාති පච්චයාකාරදෙසනා සුපරිසුඬතිපුණ්ණයා,
අවිමුත්තතනතිමග්ගා විපස්සනාභාවතා වෙච.

ඉති පන සබ්බං යස්මා විසුඬිමග්ගෙ මයා සුපරිසුඬං,
වුත්තං තස්මා භීයෙතා න තං ඉධ විචාරසිස්සාමි.

මජ්ඣිමිකා විසුඬිමග්ගො එස වතුත්තම්පි ආගමානං
ථාමා පකාසසිස්සති තත්ථ යථාභාසිතං අත්තන්.

පරියතතිපාලියා සාරංසභූතා සීලසමාධිපඤ්ඤ බ්බුධාතතිත්ථිය ධාතුසච්චපටිච්චසමුපපාදදිනෙද ධම්මා ඉධ විත්ථාරතො වුත්තා තස්මා තෙසු තෙසු අට්ඨකථාපදෙසෙසු තෙසං තෙසං ධම්මානං විත්ථාරෙ තබ්බදානෙසු විසුඬිමග්ගතො ගගෙනබ්බතති චක්ඛති තෙතායං සාධාරණසම්බන්ධකථා සබ්බදානාවිසයෙසු මහොපකාරිකාති

සදාකාමය; ස්වායං අභිකපා සිලනිදායකො සමාධිනිදායකො
පඤ්ඤානිදායකොති තිති මහානිදායකෙති වෙව තෙව්සනියා බුද්ධා
පරිවේෂදෙති ව පරිවේෂනා.

භාණ්ඩාරපටිමාණමපන

විසුඛිමග්ගො එසොව අනතරං විනා ඉධ
තිසිතො අභිපඤ්ඤාස භාණ්ඩාරය පාලියාති.

ඉමස්සෙව ගන්ධස්ස පරිගොසානෙ දිස්සති. ඉන්ධං තිති මහානිදාය
කෙතිවෙව තෙව්සනියා පරිවේෂදෙති පරිවේෂනාස්ස ඉමස්ස ගන්ධස්ස
බුඬ්ඤ්ඤාසාවරියස්සාපරහාගෙ අභිකපාථකානිථාදකෙන බද්ධනිසේ
බම්මපාලකෙරෙන කතා සරම්මන්මස්සස්ස භාම විනා වෙව
ජලද්වේශනිගතෙර රජ්. කාර්යතා තඛකාලික සාසනවුචි
විධායකෙන කලිකාලසාධිව්වසබ්බඤ්ඤාපණ්ණිනාපරනාමධෙයොන
සරභාගමනාමුභාග්ගෙත කතා සිහලව්‍යාඛ්‍යාවාති වෙ පරිවාර
ගන්ධාසුතා දිස්සනති. සා පන සිහලව්‍යාඛ්‍යා ඉද්ධං බුඬ්ඤ්ඤාස මහා
සුරසෙනාපතීති රජදනතියාපරනාමධෙයොන බම්මරනන මහාස
යෙන අමොකං පරමන්ධමමවිසයෙ ගරුතනමුපගතෙන යාව බක්ඛි
නිදායකා සොධෙතා මුද්දපිතා දිස්සති.

තෙ බොපන පරිවාරගන්ධා වෙව සිහලික මුලමක මුද්දතලිබිත
විසුඛිමග්ගගන්ධා අමොකමිසමිං ගන්ධංසොධනෙ උපන්ධනභූතාති
ප්‍රභිප්පබ්බතමතිවෙදනා.

අමොකමාවරියවරස්ස පාණ්දුරුභිධානනගරෙ සිරිසද්ධමොදස
පරිවේණාධිපතීනො ආණ්ඩති වෙව සබ්බානුබලඤ්ඤා ඉමස්ස ගන්ධ
සංසොධනස්ස පඛානකාරණනති ව අමොකං සභවිහාරිකෙන
සිරිසද්ධමොදසපරිවේණෙ උපාවරියෙන ඤ්ඤාභිවංසකෙරෙන
සාධකපාඨානමෙත් මුලගන්ධානාති පරිගොසිතා දනාදිවසෙන
කතූපන්ධනඤ්ඤා කතඤ්ඤා කතවෙදිභාවෙන තිවෙදෙති.

අපිච.

ගො බුද්ධසාසනරතො සසීමංසමඤ්ඤා
හෙවාවිතාරණස්සතො විසුතො සපඤ්ඤා,
මුද්දපනාය සුගතාගමපොත්තකානං
ධම්මපචාරමනසො සධනං ධරෙපි.

තස්සෙට්ඨ වාරුවරිතානුගතා සගබ්බා
සතොතා තදන්ධපස්සතා මිතධඤ්ඤාපුඤ්ඤා,
තං සෙට්ඨකිවම්මවිජ්ජිතං සාධයනති
තං වෙ හවෙ සුගතධම්මවිජ්ජෙවනාය.

සමෝධිසතනවරිතානුගමමපාල
පාමොක්කතා ව සහජ සගරු ගරිට්ඨා
සබ්බපි තෙ සකුලිකා විපුලෙන පුඤ්ඤ
තමෙවන තෙන සුඛිතා සුමනා ගවනතු.

ලොකොතුච්චෙදනසනෙ සිරිබුඞ්වසෙස
ඵසෙස පුරෙ පඨමසොමදිනෙ සමෙදං
සඤ්ඤපනඤ්ඤ ලිඛි දුති වසං කිද්දො-
රඤ්ඤ ජනෙරිතරතො යති බුද්ධදතොති

පාණදුරනගරෙ-සිසිසද්ධමමාදස
පරිවෙණෙ-උපපඨාතාවරියො,
(පමුණුච්චි)-බුද්ධදතාදෙවණි.

2464

1920

ලකඛණ විකුණුනි.

ABBREVIATIONS.

සී. I. —කිරිනෙදු සුදසනනාරම් විහාරනො ලබං සිරිපකුකුනනු
මහාචාර්යාදෙන පරිසිලිතං පොරාණ පොත්තං.

සී. II. —බුද්ධසාසන මහාසුර සෙනාපතීනා ධම්මරතන නාමෙන
සුඛිමනා මුද්ලපිතං සබ්බාධ්මනා පොත්තං.

සී. III. —පාණදුරෙ සුවණණසිඛාරාම විහාරනො තතෝච
ගල්ගොඩ සිරි මහාවිහාරනොච ලබාති චෙ පොත්තං.

ම. I. II. —මරලකකරෙති මුද්දිතාති චෙ පොත්තං.

ලකඛණවිකුණුනිමනාරොපිතාතිපි වුලුතිදෙස-මහාතිදෙස-
පටිසම්භුද්ධං-සමන්තපාසාදිකාවිතසංඝකථා-අභසාමිති-සමමාහ
විනොදනි-අදිතිපොත්තංති ඉමසම් සංඝොධනෙ උපකාරභූතානිති
වෙදිතබ්බාති.

ERRATA.

පි.	පා.	අසුඛපාඨා.	සුඛපාඨා.
1	13	ගෙට්ඨප්පරියවසෙන	ගෙට්ඨප්පරියවසෙන
5	20	චත්තපට්ඨිතං.	චත්තපට්ඨිතං.
7	5	ගහනභාවං.	ගහණභාවං.
13	35	ඉසිවාතපට්ඨිතානි	ඉසිවාතපට්ඨිතානි
17	31	අගිලානො	අගිලානා
19	37	සමානුපජ්ඣායකා, සමානාචරියකා, මිත්තා, සන්ධිඨා, සමහත්තා, සහායා	සමානුපජ්ඣායකො, සමානාචරියකො, මිත්තො, සන්ධිඨො, සමහත්තො, සහායො
49	25	ඉමෙස	ඉමෙසං.
57	30	නසුසානං.	අසුසානං.
67	19	අපෙක්ඛාවා	අපෙක්ඛාවා
70	11	සමස්තාරභාරකතීන්ද්‍රනංවා	භාරභාරකතීන්ද්‍රනං.
71	15	විසතිංමෙ	විසතිං මෙ
77	14	මන්ද්‍ර	මන්ද්‍ර
77	37	ලොභාදිනා	ලොභාදිසු
79	25	පෙක්ඛකොව	උපෙක්ඛකොව
83	18	පඤ්ඤව්‍යාකරණෙසු	පඤ්ඤව්‍යාකරණෙ
89	23	ලෙණසමමතෙ	ලොකසමමතෙ
98	16	මහපථලභාර	මහපථලභාව
105	14	උප්පත්තිතුකාමස්ස	උප්පත්තිතුකාමස්ස
107	7	තාසු	තෙසු
108	25	සුචිසුඛෙන	සුචිසුඛෙන
109	40	විජ්ජමානාකාරානිපථා	විජ්ජමානාකාරානිපථා
		දිකා	දිකා
123	18	සුඛාදිකාතෙනව	සුඛාදිකාතෙනවස්ස
„	34	සොමමහාවෙනව	සොමමහාවෙනව
135	22	සභාවභාවො	සභාගභාවො
138	24	යථාවසරසං.	යථාවසරසං.
151	33	එත්තකා	එත්තකං
178	7	තදනන්තර	තදනන්තරං.

පි.	පා.	අසුබපාඨා.	සුබපාඨා.
182	19	නනුනු	නනුනුනු
183	12	සබ්බකොඨාසෙසු	සබ්බකොඨාසෙස
184	4	පටිකකුලායොවාති	පටිකකුලායොවාති
214	14	එමුනො	එමුනුනො
227	5	අතනනා	අතනනො
232	26	අපටිච්ඡිකුනො	අපටිච්ඡිකුනොති
240	39	දුක්ඛංවිතතං	දුක්ඛංවිතතං
242	5	ලොබංවිතතං	ලොබංවිතතංවා
273	31	යථාචසරසලකුණං	යථාචසරසලකුණං
282	16	රුජ්ඣය්ස	රුජ්ඣය්සං
290	12	පතතං	හත්තං
320	26	පසංතොපන	පසංතොපනස්ස
327	34	භානස්ස	භානස්සා
328	33	උපෙකං	පෙකං
330	26	එස්සා	එස්සා
330	27	එස්සා	එස්සා
330	29	තෙසු	තිසු
337	14	මුලාරිකෙරූපං	මුලාරිකරූපං
340	6	යනතිඨානවිකෙට්ඨකාලෙ	අයනතිඨානවිකෙට්ඨකාලෙ
341	5	සඛාරසඛාරහාවො	සඛාරසඛාරහාවො
341	8	අකුසලචිතතං	අකුසලචිපාකං
359	9	විභාවෙනිති	විභාවෙනිවාති
363	20	ධම්මධාතුයොව	ධම්මධාතුයොව
373	33	විරහෙනයනො	විරහෙයදනො
382	5	අරියකතකසීලස්සව	සීලස්සව
384	9	උකඛිපිත්ථාගගෙනුමපි	උකඛිපිත්ථාපිගගෙනුම
391	13	ජනිපච්චයං	ජනිපච්චයං
394	19	සොකාදීතොව	සොකාදීතොව
394	27	දුක්ඛකුසස්සාති	දුක්ඛකුසස්සාති
395	8	භාවනාභවනරසො	භවනභාවනරසො
395	13	මිච්ඡාපටිපත්තිභාවනො	මිච්ඡාපටිපත්තිනො
395	18	මිච්ඡතතසම්මතත	මිච්ඡතතතිශතතතිශ
		තිශතතතිශතතතො	තතො
395	27	සම්පතතාසම්පතතතො	සම්පතතාසම්පතත
		හයගොවරතො	තොහයගොවරතො
395	36	අච්ඡායාති	අච්ඡාති
397	19	ලෙහෙනං	ලෙහනං

පි.	පා.	අසුබපාඨා.	සුඛපාඨා.
401	2	තෙසු	තෙසං
402	14	කුසලාකුසලකිරිය ජවනවසෙන	කුසලාකුසලජවනක්ඛිය වසෙන
403	24	එකුපපාදෙකෙනිරුධ සඬාතෙන	එකුපපාදෙකෙනිරුධ සඬාතෙන
405	32	එකෙකගෙකුඵලපරි දීපනං	එකගෙකුඵලපරිදීපනං
406	,,	දඬහභුතිණකාදීනං	දුඬඛාසරභුතිණකාදීනං
415	38	බිරසාසිනො	බිරසාමිනො
418	17	මෙවාහිසඬාරුනිති	මෙවාහිසඬාරුනිති
420	11	නරුනි	තිරුනි
421	1	එකසෙස	එකදෙස
425	4	බාහිරෙපිච	බාහිරෙහිපි
432	37	තදනතාගධා	තදනතාගධා
433	31	තසමා	තසමා යං සං අවිජ්ජා
451	9	සඬාරෙසති	සඬාරෙසුසති
453	3	කමමිපානෙ	කමමි පිපානෙ
453	22	සුඤ්ඤධම්මා	සුඛධම්මා
462	2	සොමනස්සසගගතාති	සොමනස්සසගගතාති
464	21	සුඛපටිපක්කිනො	සුඛපටිකෙඛිපනො
464	25	අත්තපටිපක්කිනො	අත්තපටිකෙඛිපනො
480	13	නසකෙකාති	නාසකඛි
486	20	තිරසාදං	{ තිරසාදං ආදීනවමෙව පසාති තසෙවං පසාතො
492	15	සුඤ්ඤතොතුච්ඡතො	තුච්ඡතොසුඤ්ඤතො
495	32	ඤ්ඤාංගොති	ඤ්ඤාං ගොති
500	9	තිබ්බාණං,	තිබ්බාණං පජ්ජති
500	31	පතිණ්ණසඬාරෙ	පතිණ්ණසඬාරෙ
507	18	ඵලවිතතනති	ඵලවිතතනති වදනති
511	37	මිච්ඡාසඬකපෙපා	මිච්ඡාසඬකපපා
516	13	භුතාපගතසඬාතං	භුතාපගතසඬාතං
517	22	වට්ඨමුලකිලෙසානං	වට්ඨමුලකිලෙසානං
523	22	එසානභේන	එසානභේ
526	29	එවමසා	එවමසා
535	4	විතිච්ඡයො	සතිච්ඡයො

අධොලිපිසු කන්ථි පටිසමතිදමග්ගපාලිති යොජෙනබ්බාතොසු
පඨානපාලිති පමාදපතිතපාඨො දියාති.

CONTENTS.

	පිටිකික.		පිටිකික.
නිදනාදිකථා	1	නිලකසිණං	127
1. සිලනිදෙයො:-		පිතකසිණං	127
පාතිමොකකසංවරසිලං	5	ලොතිතකසිණං	128
ඉන්ද්‍රියසංවරසිලං	15	ඔදනකසිණං	128
ආජිවපාරිසුඛිසිලං	17	ආලොකකසිණං	129
පච්චයසනාතිකසිලං	23	පරිච්ඡින්නාකාසකසිණං	129
වතුපාරිසුඛිසිලං		6. අසුභකමමථාන	
පතිණ්ණකකථා	35	නිදෙයො	131
2. බ්‍රහ්මනිදෙයො:-		7. අනුස්සනිනිදෙයො:-	
පංසුකුලිකඛං	45	බ්‍රහ්මානුස්සනියං විජාර	
තෙවිවරිකඛං	49	කථාමුඛං	145
පිණ්ඩපාතිකඛං	50	බමොනුස්සනියං විජාර	
සපදනවාරිකඛං	51	කථාමුඛං	157
ඵකාසනිකඛං	52	සඛ්ඛානුස්සනියං විජාර	
පතනපිණ්ඩිකඛං	52	කථාමුඛං	161
බලුපච්ඡාගතනිකඛං	53	සීලානුස්සනියං විජාර	
ආරක්ඛකඛං	54	කථාමුඛං	163
රුකකමුලිකඛං	56	වාගානුස්සනියං විජාර	
අබ්‍රහ්මකසිකඛං	56	කථාමුඛං	164
සොසානිකඛං	57	දෙවනානුස්සනියං විජාර	
යථාසන්තිකඛං	58	කථාමුඛං	166
තෙසජ්ජිකඛං	59	8. අනුස්සනිකමමථාන	
3. කමමථානගගණ		නිදෙයො:-	
නිදෙයො	63	මරණසනියං විජාර	
4. පඨවිකසිණිනිදෙයො	88	කථාමුඛං	168
5. සෙසකසිණිනිදෙයො:-		කායගතාසනියං විජාර	
ආපොකසිණං	125	කථාමුඛං	176
තෙජකසිණං	126	ආනාපානසනියං විජාර	
වායොකසිණං	126	කථාමුඛං	196
		උපසමානුස්සනියං	
		විජාරකථාමුඛං	216

	පිටිබික.
9. මුහම්මිහාරනිදේදසො:-	
මෙත්තාභාවනාය විජාරකථා	218
කරුණාභාවනාය	232
මුදිතාභාවනාය	234
උපෙක්ඛාභාවනාය	234

10. ආරුප්පනිදේදසො:-

ආකාසානඤ්චායතන	
කම්මසානෙ විජාරකථා	241
විඤ්ඤාණඤ්චායතන	
කම්මසානෙ විජාරකථා	245
ආකිඤ්චිඤ්ඤායතන	
කම්මසානෙ විජාරකථා	247
නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන	
කම්මසානෙ විජාරකථා	248

11. සමාධිනිදේදසො:-

ආහාරෙපටිකතුලසඤ්ඤා	
භාවනාය විජාරකථා	253
චතුර්ධාතුවච්චන්දසො	
භාවනානිදේදසො	258

12. ඉඨිවිධනිදේදසො 278

13. අභිඤ්ඤානිදේදසො:-

දිබ්බසොතධාතුකථා	304
වෙනොපරියඤ්ඤාණකථා	305
පුබ්බෙතිවාසානුස්සති	
ඤ්ඤාණකථා	307
චුතුපපාතඤ්ඤාණකථා	316

14. ඛඩ්ඩනිදේදසො:-

රූපකිකිකි විජාරකථාමුඛං	326
විඤ්ඤාණකිකිකි විජාර	
කථාමුඛං	338
වෙදනාකිකිකි විජාර	
කථාමුඛං	344
සඤ්ඤාකිකිකි විජාර	
කථාමුඛං	345

	පිටිබික.
සඛාරකිකිකි විජාර	
කථාමුඛං	345

වෙදනාකිකිකිකි අතිතාදි	
විභාගෙ විජාරකථාමුඛං	352

15. ආයතනධාතුනිදේදසො:-

ආයතනානං විජාරකථාමුඛං	359
ධාතුනං විජාරකථාමුඛං	361

16. ඉඤ්ඤිකවනිදේදසො:-

ඉඤ්ඤායානං විජාරකථාමුඛං	366
ජුතියං	විනිවුත්තො 368
ජරායං	374
මරණං	374
සොකෙ	374
පරිදෙවෙ	375
දුකෙකි	375
දෙමනසො	375
උපායාසෙ	376
අප්පියසම්ප්පොගෙ	376
පියවිප්පයොගෙ	376
ඉච්ඡිතාලාභෙ	377
උපාදානකිකිකිකි	377
ජුතියං	381
ඤ්ඤාණකිකිකි	381
සුඤ්ඤාතො	383

17. පඤ්ඤාභූමිනිදේදසො:-

අවිජ්ජාපච්චයා සබ්බාරාති	
පදසම්මං විජාරකථා	386
සඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණනාති	
පදසම්මං විජාරකථා	408
විඤ්ඤාණපච්චයා ආමරූපනාති	
පදසම්මං විජාරකථා	419
නාමරූපපච්චයා සලායතනාති	
පදසම්මං විජාරකථා	422
සලායතනපච්චයා ඵසොනාති	
පදසම්මං විජාරකථා	424
ඵසාපච්චයා වෙදනාති	
පදසම්මං විජාරකථා	426

	පිටිබැක.
වෙදනාපව්වයා තණහාති	
පදසම්. විජාරකථා	427
තණහාපව්වයා උපාදානනාති	
පදසම්. විජාරකථා	428
උපාදානපව්වයා හවෙති	
පදසම්. විජාරකථා	429
හවපව්වයා ජාතීති	
ආදිසු විජාරකථා	433
18. දිසිවිසුඛිනිදෙදසො	441
19. කඛ්ඛාමිනරණවිසුඛි	
නිදෙදසො	449
20. මග්ගාමග්ගඤ්ඤාදසාන	
විසුඛි නිදෙදසො	455
21. පටිපදඤ්ඤාදසාන	
විසුඛි නිදෙදසො:-	
හඬහානුපසානාඤ්ඤා	480
හඬතුපසානාඤ්ඤා	484

	පිටිබැක.
ආදිනවානුපසානාඤ්ඤා	483
නිබ්බදානුපසානාඤ්ඤා	488
මුඤ්චතුකම්පනාඤ්ඤා	488
පටිසම්ඛානුපසානාඤ්ඤා	489
විමොක්ඛකථා	491
සම්ඛාරූපෙකම්පනාඤ්ඤා	495
අනුලොමඤ්ඤා	502
22. ඤ්ඤාදසාන විසුඛි	
නිදෙදසො:-	
පඨමමග්ග ඤ්ඤා	504
දුතිය "	507
තතිය "	508
චතුත්ථ "	509
23. පඤ්ඤාභාවනානිසංස	
නිදෙදසො	524
නිගමනං	534

විසුඛිම ගෙහා.

නමෝ නිසංසක ගඟවනෝ අරහතෝ
සමමාසමුබ්බස්ස.

නිදා නාදිකමා.

“සිලෙ පතිඝාය නගෙ සපඤ්ඤා විතතං පඤ්ඤාච භාවයං
ආනාපි නිපකො ගිහු සො ඉමං විජට්ඨෙ ජට්ඨනි”^a

ඉතිහිදං වුත්තං. කසමා පනෙහං වුත්තංති¹ ගඟවනනං කිර
සාවතියං විහරනනං රතතිභාගෙ අඤ්ඤානරො දෙවපුත්තො උප
සඬිමිතිා අත්තනො සංසය සමුග්ගානත්තං.

“අනෙතා ජටා බගි ජටා ජටාය ජටිතා පජ
තං තං ගොතම පුච්ඡාමි කො ඉමං විජට්ඨෙ ජටං.”^b

ඉමං පඤ්ඤා පුච්ඡි. තස්සායං සඬිමිපත්තො:-ජටාති නණ්ණාය ජුලි
තියා ධුතං අභිවචනං, සාගි රුපාදිපු ආරමමණෙපු ගෙවසුපපරිය
වසෙත පුතපුතං උපපජ්ජනතො සංසිඬිතට්ඨනා වෙළඟුමාදිතං.
සාධාජාලසඬිමානා ජටා වියාති ජටා. සා පනෙසා සකපරිකාරපර
පරිකාරෙපු සකඅත්තභාවපරඅත්තභාවෙපු අජ්ඣත්තිකායනන
බාහිරායනනෙපු ව උපපජ්ජනතො අනෙතා ජටා බගි ජටාති වුවති.
තාය එවං උපපජ්ජනාය ජටාය ජටිතා පජා: යථානාම වෙළජටා
දිගි ඵෙළආදයො, එවං තාය නණ්ණාජටාය සඬිමාපි අයං සත්තකාය
සඬිමානා² පජා ජටිතා විනද්ධා සංසිඬිතාති අනෙතා. යසමා ව එවං
ජටිතා-නං නං ගොතම පුච්ඡාමි³ තස්මා තං පුච්ඡාමි ගොතමාති
ගඟවනනං ගොතෙතන ආලපති කො ඉමං විජට්ඨෙ ජටංති, ඉමං
එවං තෙධාතුකං ජටෙතා සිතං ජටං කො විජට්ඨෙය් විජට්ඨෙය්
කො සමනෙතාති පුච්ඡති⁴ එවං පුට්ඨො පනස්ස සඬිමිමෙපු අපපටි
ගනඤ්ඤාචාරො දෙවදෙවො සකකානං අතිසකෙකා මුහමානං අති
මුහමා වතුචෙසාරජ්ජිසාරදො දසබලධරො අනාවරණඤ්ඤාණො
සමත්තවකුඛු ගඟවා තමත්තං විස්සජෙජනෙතා:-

1. සි. II. වුත්තං.
2. සි. I & II. සත්තසඬිමානං-ම II. සත්තතිකාය සඬිමානා.
3. සි. II. පුච්ඡාමි. 4. ම. II. පුච්ඡති.
- a.-b. සංපුර්ණතිකාය දෙවතා සං.

“සිලෙ පතිට්ඨාය නරෙ සපඤ්ඤා විතතං පඤ්ඤාඤච භාවයං,
ආනාපි නිපකො හිකඤ්ඤා ඉමං විජට්ඨෙ ජට්ඨං”ති.

ඉමං ගාථමාහ.

ඉමිස්සාදුනි ගාථාය කපිතාය මහෙසිනා
වණ්ණයනෙනා යථාභූතං අත්ථං සීලාදි භෙදනං.

සුදුලලහං ලභිත්වාන පබ්බජ්ජං ජිනසාසනෙ,
සීලාදිසසිහහං බෙමං උජ්ජං මග්ගං විසුඛිසා.

යථාභූතං අජනනනා සුඛිකාමාපි යෙ ඉධ,
විසුඛිං නාධිගව්ජනනි වායමනනාපි යොගිනො.

තෙසං පාමොජ්ජකරණං සුවිසුද්ධිවිතිව්ජයං,
මහාවිහාරවාසීනං දෙසනානසතිස්සිතං.

විසුඛිමග්ගං භාසිස්සං තං මෙ සකකචච භාසනො,
විසුඛිකාමා සබ්බෙපි නිසාමයථ සාධවොති.

තත්ථ විසුඛිති සබ්බමලවිරහිතං අවචනනපරිසුඛං නිබ්බාණං වෙදි
තබ්බං. තස්සා විසුඛියා මග්ගොති විසුඛිමග්ගො. මග්ගොති අධි
ගමුපායො වුවචති. තං විසුඛිමග්ගං භාසිස්සාමිති අත්ථො.

සො පනායං විසුඛිමග්ගො කත්ථි විපස්සනාමහතවසෙනෙව
දෙසිතො. යථාහ:-

“සබ්බෙ සබ්බාරං අනිවොති යද පඤ්ඤාය පස්සති,
අථ නිබ්බිඤ්ඤා දුකෙහි එස මග්ගො විසුඛියා”ති. a

කත්ථි ක්කානපඤ්ඤාවසෙන. යථාහ:-

“යමහි ක්කානඤ්ච පඤ්ඤාව සවෙ නිබ්බාණසනනිකෙ”ති. b

කත්ථි කමමාදිවසෙන. යථාහ:-

“කමමං විජ්ජා ව ධම්මො ව සීලං ජීවිතමුත්තමං,
එතෙන මච්චා සුජ්ඣිනනි න ගොතෙතන ධනෙන වා”ති. c

කත්ථි සීලාදිවසෙන. යථාහ:-

“සබ්බදු සීලසම්පනෙනා පඤ්ඤවා සුසමාහිතො,
ආරද්ධිවිරියො පතිනතෙනා ඔසං තරති දුත්තරං”ති. d

කත්ථි සතිපට්ඨානාදිවසෙන. යථාහ:-

a. සංයුතත නි. දෙ. සං. ධම්මපද. මග්ගවග්ග.

b. ධම්මපද. හිකඤ්ඤා.

c. මජ්ඣිම නි. අනාථවිණිකොවාද. සු. සං. නි. දෙ. සං.

d. සංයුතත නි. දෙ. සං.

“එකායනො අයං භික්ඛවෙ මගොං සත්තානං විසුඞ්ගං-පෙ-
තිබ්බාණංසං සච්ඡිකිරියාය යදිදං චත්තායෙ සතිපට්ඨානා”ති. a
සමමප්පධානාදිසු ඵසෙව නයො. ඉමසමිං පන පඤ්ඤාචාරාකර
ණෙ සිලාදිවසෙන දෙසිතො.

නත්‍රායං සංකප්පවණණනා:-සිලෙ පතිට්ඨාසාති සිලෙ ධර්මා.
සිලං පරිපුරයමානො යෙව වෙත්ති සිලෙ පතිට්ඨිතොති¹ වුවවති;
තස්මා සිලපරිපුරණෙන සිලෙ පතිට්ඨිතොති අයමෙත්ති අත්තො.
නගේති සතො. සපඤ්ඤාති කමමජය නිගෙතුකපටිසක්ඛි
පඤ්ඤාය” පඤ්ඤවා. විතං පඤ්ඤාඤව භාවයංති සමාධිවෙව
විපස්සනඤ්ඤව භාවයමානො. විතසිසෙන ගෙත්ති සමාධි නිද්ධිට්ඨො,
පඤ්ඤානාමෙන ව විපස්සනාති; ආනාපිති විරියවා. විරියංති කිලෙ
සානං ආනාපන පරිනාපනට්ඨන” ආනාපොති වුවවති, තදස්ස
අත්ති ආනාපි; නිපකොති නෙපකං වුවවති පඤ්ඤා, තාය සමනතා
ගතොති අත්තො. ඉමිනා පන පදෙන පාරිභාරියපඤ්ඤා දස්සෙති.
ඉමසමිඤ්ඤ පඤ්ඤාචාරාකරණෙ තික්ඛිතත්‍රං පඤ්ඤා ආගතො. තත්ථ
පථමා ජතිපඤ්ඤා, දුතියා විපස්සනාපඤ්ඤා, තතියා සබ්බකිච්චපරිණා
සිකා පාරිභාරියා පඤ්ඤා; සංසාරෙ හයං ඉක්ඛතිති භික්ඛු සො ඉමං
විජට්ඨෙ ජට්ඨති සො ඉමිනාව සිලෙන ඉමිනාව විතසිසෙන නිද්ධි
සමාධිතා ඉමාය ව තිවිධාය පඤ්ඤාය ඉමිනා ව ආනාපෙනාති ජති
ධමමෙති සමනතාගතො භික්ඛු-සෙය්‍යථාපි නාම පුරිසො පඨවියා
පතිඨාය සුතිසිතං සත්ථං උක්ඛිපිතො මගනතං වෙචගුලං විජට්ඨෙය්‍ය,
ඵවමෙව සිලෙ පතිට්ඨාය සමාධිසිලාය සුතිසිතං විපස්සනා පඤ්ඤා
සත්ථං විරියබලපග්ගතිතොන පාරිභාරියපඤ්ඤාගතොන උක්ඛිපිතො
සබ්බවපි තං අත්තනො සත්තානෙ පතිතං තණ්හාජටං විජට්ඨෙය්‍ය
සඤ්ඤාදෙය්‍ය සමපදාදෙය්‍ය, මග්ගකිකණෙ පනෙස තං ජටං විජට්ඨෙති
නාම. ඵලක්ඛණෙ විජට්ඨාජටො සදෙවකස්ස ලොකස්ස අභ්‍යදක්ඛි
ණෙය්‍යො හොති. තෙනාහ භගවා:-

“සිලෙ පතිට්ඨාය නගෙ සපඤ්ඤා විතං පඤ්ඤාඤව භාවයං,
ආනාපි තිපකො භික්ඛු සො ඉමං විජට්ඨෙ ජටං”ති.

නත්‍රායං යාය පඤ්ඤාය. සපඤ්ඤාති වුතො, නත්‍රස්ස කරණියං
තත්ති. පුරිමකමාත්‍රභාවෙනෙව හි ස්‍ය සා සිද්ධා. ආනාපි නිප
කොති ඵත්ති වුතනවිරියවසෙන පන තෙන සාතව්වකාරිතා පඤ්ඤා
වසෙන ව සමපජනකාරිතා හුත්වා සිලෙ පතිට්ඨාය විතපඤ්ඤා
වසෙන වුතනා සමථවිපස්සනා භාවෙතබ්බාති. ඉමමත්‍ර භගවා සිල
සමාධිපඤ්ඤාමුඛෙන විසුඞ්ගං දස්සෙති. එතතාවතා හි තිස්සො

a. දී. භි. සතිපට්ඨාන. සු.

1. සී. II & ම. II. ඤිතොති.

2. සී. II & ම. II. කමමජතිගෙතුකපටිසක්ඛිපඤ්ඤාය.

3. සී. II. ආනාපනට්ඨන.

සිකඩා, නිව්ඛකලාණං සාසනං, තෙව්ඨරතාදීනං උපනිස්සයො, අනතවයචර්නමඡ්ඤිමපටිපතති සෙවනාති, අපායාදිසමතික්කමනු පායො, තිහාකාරෙහි කිලෙසපභාණං, විනික්කමාදීනං පටිපකෙබ්බා, සඤ්ඤාලෙසනතයවිසොධනං, සොනාපනතාදි භාවස්ස ච කාරණං පකා සිතං ගොති. තථං? එත්ථෙහි සිලෙන අධිසිලසිකඩා පකාසිතා ගොති, සමාධිනා අධිවිහනසිකඩා, පඤ්ඤය අධිපඤ්ඤාසිකඩා. සිලෙන ච සාසනස්ස ආදිකලාණත්තා පකාසිතා ගොති-**කො වාදි කුසලානං ධම්මානං සිලඤ්ච සුචිසුද්ධානන්තී** හි වචනතො, **සබ්බපාපස්ස අකාර ඤානන්තී** ආදිවචනතො ච සිලං සාසනස්ස ආදි. තඤ්ච කලාණං-අවිපප්පිසාර්ථද්වයොවහන්තා; සමාධිනා මජ්ඣේකකලාණත්තා පකාසිතා ගොති-කුසලස්ස උපසම්පදාති^c ආදිවචනතොති සමාධි සාසනස්ස මජ්ඣේකා. සො ච කලාණං-ඉඨිවිධාදි ද්වයොවහන්තා; පඤ්ඤය පරියොසානකලාණත්තා පකාසිතා ගොති-සවිභාපරියොදපනං එතං බුද්ධානසාසනන්තී^d හි වචනතො, පඤ්ඤානතරතොච පඤ්ඤා සාසනස්ස පරියොසානං. සාව කලාණං-ඉධාතිට්ඨෙසු තාදිභාවාව භනතො.

“සෙලො යථා එකස්කො වාතෙන න සමිරන්ති,

එවං නිද්ද පසංසාසු න සමිඤ්ඤන්ති පණ්ඩිතාති^e-හි වුත්තං.

තථා සිලෙන තෙව්ඨර්තාය උපනිස්සයො පකාසිතො ගොති-සිලසම්පතතිං හි නිස්සාය තිස්සො විජ්ජා පාපුණාති, න තතොපරං; සමාධිනා ඡළභිඤ්ඤානාය උපනිස්සයො පකාසිතො ගොති-සමාධි සම්පදං හි නිස්සාය ඡ අභිඤ්ඤා පාපුණාති, න තතොපරං; පඤ්ඤය පටිසම්භිද්ධ පභෙදස්ස උපනිස්සයො පකාසිතො ගොති-පඤ්ඤා සම්පතතිං හි නිස්සාය වතස්සො පටිසම්භිද්ධ පාපුණාති, න අඤ්ඤාන කාරණෙන; සිලෙනච කාමසුඛානුයොගසම්බන්ධාත්තං¹ අන්තස්ස චර්නං පකාසිතං ගොති, සමාධිනා අත්තකිලමථානුයොගසම්බන්ධාත්තං, පඤ්ඤය මජ්ඣේකාය පටිපතතියා සෙවනං පකාසිතං ගොති; තථා සිලෙන අපායසමතික්කමනුපායො පකාසිතො ගොති, සමාධිනා කාමධාතුසමතික්කමනුපායො, පඤ්ඤය සබ්බභවසමතික්කමනු පායො; සිලෙන ච තදභිග්ගපභාණවසෙන කිලෙසපභාණං පකාසිතං ගොති, සමාධිනා විකම්මනපභාණවසෙන, පඤ්ඤය සමුදේඡ්දපභාණවසෙන; තථා සිලෙන කිලෙසානං විනික්කමපටිපකෙබ්බා පකාසිතො ගොති, සමාධිනා පරිසුට්ඨානපටිපකෙබ්බා, පඤ්ඤය අනුසය පටිපෙකෙබ්බා; සිලෙනච දුච්චරිතසම්බලෙසවිසොධනං පකාසිතං ගොති, සමාධිනා තණ්හාසම්බලෙසවිසොධනං, පඤ්ඤය දිට්ඨිසම්බ

a. සංයුතත. නි. මහාවග්ග.

b. c. d. දීඝ. නි-මහාපදානසුත්ත. ධම්මපද. බුඬවග්ග.

e. සං. නි. සගාථවග්ග. ධම්මපද. පණ්ඩිතවග්ග.

1. ම. කාමසුඛලාභානුයොගසම්බන්ධාත්තං.

ලෙසවිසොධනං; තථා සිලෙන සොතාපනන සකදගාමිභාවස්ස කාරණං පකාසිතං ගොති, සමාධිනා අනාගාමිභාවස්ස, පඤ්ඤය අරගතතස්ස-සොතාපනෙනා හි සිලෙසු පරිපුරකාරීති වුත්තො, තථා සකදගාමී, අනාගාමී පන සමාධිසමිං පරිපුරකාරීති, අරහා පන පඤ්ඤය පරිපුරකාරීති. එවං එතතාවතා තිස්සො සික්කා, තිව්ඨ කාලසාණං සාසනං, තෙවිජ්ජවාදීනං උපනිස්සයො, අනතවයවජ්ජන මජ්ඣිමපටිපත්තිසෙවනාති, අපායාදිසමතික්කමනුපායො, තිහාකා රෙහි කිලෙසපපගාණං, චිතික්කමාදීනං පටිපනෙතො, සඬ්ඛිලෙසත්ත යවිසොධනං, සොතාපනනාදිභාවස්ස ච කාරණනති ඉමෙ නව, අඤ්ඤ ච එවරූපා ගුණතතිභා පකාසිතා ගොනති”ති.

ඉති නිදානාදිකථා.

අථ සිලනිදෙදසො.

එවං අනෙක ගුණ සම්භාගකෙන සිලසමාධිපඤ්ඤමුඛෙන දෙසි තොපි පනෙස පිසුබ්බගෙනා අතිසංකීර්ණපදෙසිතො යෙව ගොති. තස්මා නාලං සංකීර්ණං උපකාරයාති විතාරමස්ස දස්සෙතුං සිලං තාව ආරබ්භ ඉදං පඤ්ඤනමමං ගොති.

කිං සිලං? කෙනවෙය්න සිලං? කානස්ස ලක්ඛණ රස පච්චු පට්ඨාන පදට්ඨානාති? කිමාතිසංසං සිලං? කතිවිධඤ්චතං සිලං? කො වස්ස සංකීලෙසො? කිං වොදනනති? තථිදං විස්සජ්ජනං:-

කිං සිලනති: පාණාතිපාතාදීහි වා විරමනතස්ස වත්තපට්ඨතං. වා පුරෙන්නතස්ස වෙතනාදයො ධම්මා. වුත්තං ගෙනං පටිසම්බද්ධං. “කිං සිලනති: වෙතනාසිලං වෙතසිකං සිලං සංවරෙ සිලං අභි තික්කමො¹ සිල”නති. a තත්ථ වෙතනා සිලං නාම:-පාණාතිපාතාදීහි වා විරමනතස්ස වත්තපට්ඨතං. වා පුරෙන්නතස්ස වෙතනා, වෙතසිකං සිලං නාම: පාණාතිපාතාදීහි විරමනතස්ස විරති:-අපිච වෙතනා සිලං නාම: පාණාතිපාතාදීහි පජ්ගනතස්ස සත්තකමමපථවෙතනා, වෙතසිකං සිලං නාම “අභිජ්ඣං පගාය විගතාභිජ්ඣක වෙතසා විහරති”ති^b ආදිනා නයෙන වුත්තා අනභිජ්ඣා අවසාපාද සම්මා දිට්ඨිධම්මා. සංවරෙ සිලනති එත්ථ පඤ්චවිධෙන සංවරෙ වෙදි තබෙධා. පාතිමොක්ඛසංවරෙ සතිසංවරෙ ඤ්ණසංවරෙ බනති

1. ම. II. ආනතික්කමො.

a. පටිසංකීර්ණං. ඤ්ණකථා.

b. දීඝ නි. සංමඤ්ඤ ඵල. සු.

සංවරෙ විරියසංවරෙති, තත් “ඉමිනා පාඨමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො”ති^a අයං පාඨමොක්ඛසංවරෙ; “රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජති”ති^b අයං සතිසංවරෙ;

“යානිසොතාති ලොකසමිං (අජිතාතිභගවා) සතිතෙසංනිවාරණං, සොතාතං සංවරං බුද්ධි පඤ්ඤායෙනෙ පිටියරෙ”ති.^c

අයං ඤාණසංවරෙ-පච්චයපටිසෙවනමිද් එතෙව සමොධානං ගච්ඡති; යො පනායං “බමො හොති සිතස්ස උණ්හස්සා”ති^d ආදිනා නයෙන ආගතො අයං බන්ධනසංවරෙ නාම; යො වායං “උපපන්නං කාමච්ඡතක්ඛං නාසිවාසෙති”ති^e ආදිනා නයෙන ආගතො අයං විරිය සංවරෙ නාම- ආජීවපාරිසුඛිපි එතෙව සමොධානං ගච්ඡති. ඉති අයං පච්චිධොපි සංවරෙ, යා ව පාපභීරුකානං කුලපුත්තානං සමපත්තවත්තූතො විරති, සබ්බමෙපතං සංවරසීලනති වෙදිතබ්බං. අච්ඡික්ඛමොසීලනති සමාදින්නසීලස්ස කාසිකවාචසිකො අච්ඡික්ඛමො. ඉදං තාව කිං සීලනති පඤ්ඤායෙ විස්සජ්ජනං.

අවසෙසෙසු කෙතමෙධන සීලනති-සීලනශෙන සීලං. කිමිදං සීලනං නාම? සමොධානං වා කායකමොදිනං-සුසීලවසෙන අවිප්ප කිණ්ණතාති අතො. උපධාරණං වා කුසලානං බමොනං-පතිඨා වසෙන ආධාරභාවොති අතො. එතදෙවති එත් අත්ථයං සද්දලක්ඛණවිදු අනුජ්ජනනති. අඤ්ඤා පන සිරතො සිතලතොති එවමොදි නාපි නයෙනෙවෙත් අත්ථං වර්ණයනති.

ඉද්දති-“කාතස්ස ලක්ඛණරසපච්චිපඨානපදධානාති”ති එත්

සීලනං ලක්ඛණං නස්ස භින්නස්සාපි අනෙකධා,
සතිදස්සනතතං රූපස්ස යථා භින්නස්ස නෙකධා.

යථාභි නීලපිතාදිභෙදෙන අනෙකධා භින්නස්සාපි රූපායත නස්ස සතිදස්සනතතං ලක්ඛණං-නීලාදිභෙදෙන භින්නස්සාපි සති දස්සන භාවානතික්ඛමනතො; තථා සීලස්ස වෙනනාදි භෙදෙන අනෙකධා භින්නස්සාපි. යදෙනං කාය කමොදිනං සමොධානවසෙන කුසලානව බමොනං පතිඨානවසෙන වුත්තං සීලනං තදෙව ලක්ඛණං-වෙනනාදි භෙදෙන භින්නස්සාපි සමොධානපතිඨාන භාවාන තික්ඛමනතො. එවං ලක්ඛණස්ස පතස්ස

දුස්සීලස විබංසනතා අනවජ්ඣුණො තථා,
කිච්චසමපනති අතෙත රසො නාම පවුච්චති.

තස්මා ඉදං සීලං නාම කිච්චතෙත රසෙන දුස්සීලසවිබංසන රසං, සමපත්තිඅතෙත රසෙන අනවජ්ජරසනති වෙදිතබ්බං. ලක්ඛණාදිසු හි කිච්චමෙව සමපත්ති වා රසොති වුච්චති.

a. අභිධම්ම. කාතමිභග්ග,
c. සුත්තනිපාත,

b. දීඝ නි. සාමඤ්ඤඵල. මජ්ඣිම නි. යබ්බාසව. සු.
d. e. ඉජ්ඣිම නි. සබ්බාසව. සු.

සොවෙය්‍ය පච්චිපට්ඨානං නසිදං තස්ස විඤ්ඤාහි,
මත්තපසඤ්ච හිරිඤ්ඤව පදට්ඨානනති වණ්ණිතං.

තං හිදං සීලං “කායසොවෙය්‍යං වච්චිසොවෙය්‍යං මනොසො
වෙය්‍යං”තීෂ්ඨං ඵලං චූත්තසොවෙය්‍යපච්චිපට්ඨානං-සුචිභාවෙනති¹ පච්චි
පට්ඨානි ගහනභාවං ගව්ඡතිති. හිරිතත්තපසඤ්ච පන තස්ස විඤ්ඤාහි
පදට්ඨානනති වණ්ණිතං. ආසනනකාරණනති අන්තො-හිරිතත්තපසෙ හි
සති සීලං උපපජ්ජති වෙච්ච තිස්සති ව, අසති නෙච උපපජ්ජති න ව
තිස්සතිති. ඵලං සීලස්ස ලක්ඛණ රස පච්චිපට්ඨාන පදට්ඨානානි
වෙදිතබ්බානි.

ක්වමානිසංසං සීලනති-අවිප්පට්ඨිසාරාදි අනෙකගුණපටිලාභා
නිසංසං. චූත්තං ගෙන:-“අවිප්පට්ඨිසාරන්තී ඛො ආනන්ද කුසලානි
සීලානි අවිප්පට්ඨිසාරානිසංසානි”ති. b

අපරෙපි චූත්තං:-

“පඤ්ඤිමෙ ගහපනයො ආනිසංසො සීලවතො සීලසම්පදාය.
කතමෙ පඤ්ඤි? ඉධ ගහපනයො සීලවා සීලසම්පන්නො අප්පමාදාධි
කරණං මහනතං භොගකකිංසං අධිගව්ඡති. අයං පඤ්ඤො ආනි
සංසො සීලවතො සීලසම්පදාය; පුනච පරං ගහපනයො සීලවතො
සීලසම්පන්නස්ස කල්‍යාණො කීත්තිසද්දො අබ්බාගගව්ඡති. අයං
දුතියො ආනිසංසො සීලවතො සීලසම්පදාය; පුනච පරං ගහපනයො
සීලවා සීලසම්පන්නො යං යදෙව පරිසං උපසඤ්ඤාමති යදි බහුතිය
පරිසං යදි බ්‍රාහ්මණපරිසං යදි ගහපතිපරිසං යදි සමණපරිසං විසා
රදො උපසඤ්ඤාමති අමබ්බාගුතො. අයං තතියො ආනිසංසො සීල
වතො සීලසම්පදාය; පුනච පරං ගහපනයො සීලවා සීලසම්පන්නො
අසම්මුලෙහා කාලඤ්ඤාධරොති. අයං චතුත්තො ආනිසංසො සීලවතො
සීලසම්පදාය; පුනච පරං ගහපනයො සීලවා සීලසම්පන්නො කායස්ස
භෙද පරම්මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජති. අයං පච්ඤො ආනි
සංසො සීලවතො සීලසම්පදාය”ති. c

අපරෙපි

“ආකමෙඛය්‍ය වෙ භික්ඛවෙ භික්ඛු සමුගමවාරිතං පියො වස්සං
මනාපො ගරු භාවනීයොවාති සීලෙසෙච්චස්ස පරිපූරකාරි”ති. d

ආදිනා නයෙන පියමනාපනාදයො ආසවකයපරියොසානා
අනෙක සීලානිසංසං චූත්තා. ඵලං අවිප්පට්ඨිසාරාදි අනෙකගුණානි
සංසං සීලං. අපිච:-

1. සී. II & ම. II. සොවෙය්‍යභාවෙන.
- a. අබ්බාගගාර හි. නිසා. නි.
- b. සං. නි. මහාවගග.
- c. දීඝ නි. මහාපරිනිබ්බාන. සු. අං. නි. පමක.
- d. මජ්ඣිම නි. ආකමෙඛය්‍ය. සු.

සාසනෙකු ලුපුටුනානං පතිට්ඨා නඤ්ඤි යං විතා
ආතිසංසපරිච්ඡේදං තස්ස සීලස්ස නො වදෙ.

න ගඛිණා යමුනා වාපි සරභු වා සරස්සතී,
නින්නතා වා විරවතී මහී වාපි මහානදී.

සක්කුණන්ති විසොධෙත්තුං තං මලං ඉධ පාණිනං,
විසොධයති සත්තානං යං වෙ සීලජලං මලං.

න තං සජලදු වාතා න වාපි හරිවන්දනං,
නෙව හාරු න මණයො න වන්දනිරණබ්බුරු.

සමයන්තිධ සත්තානං පරිලාහං සුරක්ඛිතං,
යං සමෙති ඉදං අරියං සීලං අවචන්තසීතලං.

සීලගතිසමො ගතො කුතො නාම හවිස්සති,
යො සමං අනුවාතො ව පටිවාතො ව වායති.

සය්හාරොහණසොපානං අඤ්ඤං සීලසමං කුතො,
වාරං වා පන නිබ්බාණි නගරස්ස පච්චෙසනෙ.

සොහනෙතවං න රාජනො මුත්තාමණි විභුසිතා,
යථා ඥාහනති යතීනො සීලභුසන භුසිතා.

අත්තානුවාදු දිනයං විචංසයති සබ්බසො,
ජනෙති කිහිතිං හාසඤ්ච සීලං සීලවතං සදු.

ගුණානං මුලභුභස්ස දෙසානං බලසාතිනො,
ග්‍රීහී සීලස්ස විඤ්ඤායං ආතිසංසකථාමුධං²ති.

ඉදුති යං චුත්තං **කතිවිධඤ්ඤවතං සීලනති.** තත්‍රිදං විස්සජ්ජ
නා:-සබ්බමෙව තාව ඉදං සීලං අත්තනො සීලනලක්කණෙන එක
විධං. වාරිත්ත වාරිත්ත වසෙන ද්විධං, තථා ආභිසමාවාරික ආදී
බ්‍රහ්මවරියකවසෙන, විරති අවිරති වසෙන, නිසසිතා 'නිසසිතවසෙන,
කාලපරියන්ත ආපාණකොටිකවසෙන, සපරියන්තා'පරියන්ත වසෙන,
ලොකිය ලොකුත්තර වසෙනව. තිවිධං නිත මජ්ඣිම පණින
වසෙන, තථා අත්තාධිපතෙය්ස ලොකාධිපතෙය්ස ධම්මාධිපතෙය්ස
වසෙන, පරමථා'පරාමථ පටිපාසාසිවසෙන, විසුඛා'විසුඛවෙමතික
වසෙන, සෙබා'සෙබ නෙවසෙබනාසෙබ වසෙනව. වතුබ්බිධං හාන
භාගිය ඩීතිභාගිය විසෙසභාගිය නිබ්බේධභාගිය වසෙන, තථා භික්ඛු
භික්ඛුති අනුපසම්පන්න ගහට්ඨසීල වසෙන, පකති ආචාර ධම්මතා
පුබ්බහෙතුකසීල වසෙන, පාතිමොක්ඛසංවර ඉඤ්ඤාසංවර ආජීව
පාරිසුඛි පච්චයසජ්ඣාසිතසීල වසෙනව. පඤ්චවිධං පරියන්තපාරි
සුඛිසීලාදි වසෙන-චුත්තවට්ඨවෙතං පටිසම්මදයං. "පඤ්ච සීලාති:
පරියන්තපාරිසුඛිසීලං, අපරියන්තපාරිසුඛිසීලං, පරිපුණ්ණපාරිසුඛි
සීලං, අපරමථපාරිසුඛිසීලං, පටිපාසාසිපාරිසුඛිසීලං"ති;^a තථා
පහාණවෙරමණි වෙනනා සංවරා'විතික්කම වසෙන.

^a. පටිසම්මද. ඤාණකථා.

තත්ථ එකවිධකොඨාසෙ අපො චුත්තනසෙනව වෙදිතබ්බො.
 දුට්ඨකොට්ඨාසො-යං භගවතා “ඉදං කතතබ්බං”ති පඤ්ඤාතා සික්ඛා
 පදසුරණං තං වාරිතතං, යං “ඉදං න කතතබ්බං”ති පටික්ඛිතාසං
 අකරණං තං වාරිතතං. තත්තායං වචනපො-වරනති තසම්. සිලෙ
 පරිසුරකාරිතාය¹ පචත්තනනීති වාරිතතං, වාරිතං තායනති රක්ඛනති
 තෙනාති වාරිතතං, තත්ථ සඬා විරියසාධනං වාරිතතං, සඬා සාධනං
 වාරිතතං. එවං වාරිතතවාරිතතවසෙන දුට්ඨං. දුතියදුකෙ-අභිසමා
 වාගොති උභතමසමාවාරො. අභිසමාවාරොව ආභිසමාවාරිකං, අභි
 සමාවාරං වා ආරබ්භ පඤ්ඤාතනං ආභිසමාවාරිකං. ආර්ථවශමකතො
 අවසෙසසිලසෙසනං අධිවචනං. මග්ගබ්‍රහ්මවරියසං ආදිභාවාහුතනති
 ආදිබ්‍රහ්මවරියකං, ආර්ථවශමසිලසෙසනං අධිවචනං. තං හි මග්ගසං
 ආදිභාවාහුතං පුබ්බභාගෙ යෙව පරිසොඛෙතබ්බතො. තෙනාහ:-
 “පුබ්බෙව ඛො පනස්ස කායකමමං වචිකමමං ආර්ථවො සුපරිසුඛො
 හොති”ති^a. යාති වා සික්ඛාපදාති බුද්ධබ්‍රහ්මදානාති චුත්තාති ඉදං
 ආභිසමාවාරිකං සිලං, සෙසං ආදිබ්‍රහ්මවරියකං. උභතො විභවිතපරියා
 පනතං වා ආදිබ්‍රහ්මවරියකං, බන්ධකවයන පරියාපනතං වා ආභිසමාවා
 රිකං. තස්ස සමපත්තියා ආදිබ්‍රහ්මවරියකං සමපජ්ජති. තෙනෙවාහ:-
 “සො වත භික්ඛවෙ භික්ඛු ‘ආභිසමාවාරිකං ධමමං අපරිසුරෙත්වා ආදි
 බ්‍රහ්මවරියකං ධමමං පරිසුරෙස්සතිති තෙනං ණානං විජ්ජති”ති^b. එවං
 ආභිසමාවාරික ආදිබ්‍රහ්මවරියක වසෙන දුට්ඨං. තතියදුකෙ-පාණාති
 පාතාදිහි වෙරමණී මග්ගං විරතිසිලං, සෙසවෙනතාදි අවිරතිසිලනති,
 එවං විරතිඅවිරතිවසෙන දුට්ඨං. චතුස්සදුකෙ-නිස්සයොති වෙ නිස්සයා
 තණ්හා නිස්සයො ව දිසිතිස්සයො ව. තත්ථ යං “ඉමිනාහං සිලෙන
 දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤාතරොවා”ති^c එවං භවසමපත්තියං
 ආකඛමානෙන පචත්තතිතං ඉදං තණ්හානිසිතිතං, යං සිලෙන සුඛිති
 එවං සුඛිදිසියා පචත්තතිතං ඉදං දිසිතිසිතිතං, යං පන ලොකුභතරං
 ලොකියව තස්සෙව සමහාරහුතං ඉදං අනිසිතිතනති එවං නිසිතිතා
 නිසිතිතවසෙන දුට්ඨං. පමමදුකෙ-කාලපරිච්ඡේදං කත්වා සමාදින්න
 සිලං කාලපරියන්තං, යාවජ්ථං සමාදිසිත්වා තපෙව පචත්තතිතං ආපාණ
 කොපිකනති එවං කාලපරියන්තආපාණකොපිකවසෙන දුට්ඨං.
 ඡට්ඨදුකෙ-ලාභ යස ඤාති අඛන ජීවිතවසෙන දිශපරියන්තං සපරි
 යන්තං නාම, විපරිතං අපරියන්තං. චුත්තමවිවෙතං පටිසම්බදියං
 “කතමන්තං සිලං සපරියන්තං? අත්ථ සිලං ලාභපරියන්තං, අත්ථ සිලං
 යසපරියන්තං, අත්ථ සිලං ඤාතිපරියන්තං, අත්ථ සිලං අඛනපරියන්තං,
 අත්ථ සිලං ජීවිතපරියන්තං. කතමං තං සිලං ලාභපරියන්තං? ඉධෙ
 කච්චො ලාභගෙචු ලාභපච්චයා ලාභකාරණා යථාසමාදින්නං සික්ඛා

1. ම. II වරනති තසම්, තංසමබ්බිකො සිලෙසු පරිසුරකාරිතාය..

a b අභිගුහාර නි. පඤ්ඤාති.

c. අභිගුහාර නි.-සත්තක නි.-(අප්. ඤානාසිමසුසු)

පදං විනික්කමති, ඉදං තං සීලං ලාභපරියන්තං”^{කි.අ} එතෙනෙව උපායෙන ඉතරාතිපි වින්ධරොක්කමිති. අපරියන්තවිස්සර්ජනෙපි චුත්තං:—“කතමත්තං සීලං න ලාභපරියන්තං? ඉධෙකච්චො ලාභ හෙතු ලාභපච්චයා ලාභකාරණා යථාසමාදින්නසික්ඛාපදවිනික්කමාය විත්තමපි න උපාදෙති, කිං සො විනික්කමස්සති, ඉදං තං සීලං න ලාභපරියන්තං”^{කි.භ} එතෙනෙව උපායෙන ඉතරාතිපි වින්ධරොක්කමිති. එවං පරියන්තාපරියන්තවසෙන දුට්ඨං. සත්තමදුක්ඛෙ-සබ්බමපි සාසවං සීලං ලොකියං, අනාසවං ලොකුත්තරං. තත්ථ ලොකියං භවවිසෙසාවහං හොති භවනිස්සරණස්ස ච සමහාරො. යථාහ:-විනයො සංවරන්ධාය, සංවරො අවිප්පට්ඨාරන්ධාය, අවිප්පට්ඨාරො පාමොථරන්ධාය, පාමොථරං පිතූන්ධාය, පිති පස්සඛන්ධාය, පස්සඛි සුඛන්ධාය, සුඛං සමාධන්ධාය, සමාධි යථාභූතඤ්ඤාදස්ස නන්ධාය, යථාභූතඤ්ඤාදස්සනං තිබ්බිදන්ධාය, තිබ්බිද චිරාගන්ධාය, චිරාගො විමුත්තන්ධාය, විමුත්තති විමුත්තතිඤ්ඤාදස්සනන්ධාය, විමුත්තති ඤ්ඤාදස්සනං අනුපාද පරිනිබ්බාණන්ධාය. එතදන්ධා කථා එතදන්ධා මනත්තා එතදන්ධා උපනිසා. එතදන්ධා සොතාවධානං, යදිදං අනුපාද විත්තස්ස විමොක්ඛො”^{කි.උ}. ලොකුත්තරං භවනිස්සරණාවහං හොති පච්චවෙකකිණ ඤ්ඤාස්ස ච භූමිති. එවං ලොකියලොකුත්තරවස්තෙන දුට්ඨං.

තිකෙසු:-පඨමත්තිකෙ-භිනෙන ඡන්දෙන විතොන විරියො න විමංසාය වා පවත්තිතං භිනං, මඤ්ඤිමෙහි ඡන්දදීති පවත්තිතං මඤ්ඤිමං, පඤ්ඤිතෙහි පඤ්ඤිතං. යසංකාමතාය වා සමාදින්නං භිනං, පුඤ්ඤඵල කාමතාය මඤ්ඤිමං, කාතනබ්බමෙවිදන්ති අරියභාවං නිස්සාය සමාදින්නං පඤ්ඤිතං. අගමසමි සීලසමපන්නො ඉමෙ ථනඤ්ඤා ඡන්දො දුස්සීලා පාපධමොති එවං අනතුකකංසනපරමමන්තාදිති¹ උපකති ලිට්ඨං වා භිනං, අනුපකතිලිට්ඨං ලොකියං සීලං මඤ්ඤිමං, ලොකුත්තරං පඤ්ඤිතං. තණ්හාවසෙන වා භවහොගන්ධාය පවත්තිතං භිනං, අත්තනො විමොක්ඛන්ධාය පවත්තිතං මඤ්ඤිමං, සබ්බසත්ත විමොක්ඛන්ධාය පවත්තිතං පාරමිතාසීලං පඤ්ඤිතන්ති, එවං භින මඤ්ඤිම පඤ්ඤිත වසෙන තිවිධං. දුතියත්තිකෙ-අත්තනො අනත්ත ඤාපං පරිගිතුකාමෙන අත්තගරුතා අත්තති ගාරවෙන පවත්තිතං අත්තාධිපතෙය්‍යං, ලොකාපවාදං පරිගිතුකාමෙන ලොකගරුතා ලොකෙ ගාරවෙන පවත්තිතං ලොකාධිපතෙය්‍යං ධම්මමගත්තං පුජෙතුකාමෙන ධම්මගරුතා ධම්ම ගාරවෙන පවත්තිතං ධම්මාධි පතෙය්‍යන්ති, එවං අත්තාධිපතෙය්‍යාදිවසෙන තිවිධං. තතියත්තිකෙ-යං දුක්ඛසු නිසිදිතන්ති චුත්තං තං තණ්හාදිසිති පරමමගත්තා පරා

a. b. පටිසම්භිද-ඤ්ඤාකථා.

c. මිත්තපරිවර-චුළුසමාම.

1. භි. II. පරමමගත්තාති.

මධ්‍යං, පුප්ප්ඡන්දකලාසංඝකස්ස මග්ගසමාරභුතං සෙඛානඤ්ච මග්ග සමපයුත්තං අපරුමථං-සෙඛාසෙඛානං ඵලසමපයුත්තං පටිපදස්ස ඔක්ඛි, එවං පරාමධ්‍යාදිවසෙක නිවිධං. වතුත්තනිකෙ-යං ආපනතිං අනාපජ්ජනෙනාන පුරතං ආපජ්ජනා වා පන¹ කතපටිකමමං තං විසුඛං, ආපනතිං ආපනනස්ස අකතපටිකමමං අවසුඛං, වජ්ජමති වා ආපනතියා වා අජ්ඣාචාරෙ වා වෙමතිකස්ස සීලං වෙමතිකසීලං නාම-තත්ථ යොගිනා අවිසුඛං සීලං විසොධෙනබ්බං, වෙමතිකෙ වත්ථජ්ඣා වාරං අකත්වා විමති පටිවිනොදෙනබ්බං, ඉවසස්ස ඵාසු භවිස්සතීති, එවං විසුඛාදිවසෙක නිවිධං. පඤ්චමත්තනිකෙ-වතුති අරියමග්ගෙති තීති ව සාමඤ්ඤඵලෙති සමපයුත්තං සීලං සෙඛං, අරග්ගතඵලසමපයුත්තං අසෙඛං, සෙසං නෙවසෙඛං නාසෙඛනති, එවං සෙඛාදිවසෙක නිවිධං. පටිසම්භිද්ධං පන-යස්මා ලොකෙ තෙසං තෙසං සත්තානං පකතිපි සීලනති වුවවති. යං සක්ඛාය අයං සුඛසීලො අයං දුක්ඛ සීලො අයං කාලගසීලො අයං මණ්ඩනසීලොති භණ්ණති, තස්මා තෙන පරියායෙන “තිණ්ණි සීලාති, කුසල සීලං අකුසල සීලං අබ්බාසාන සීල”²නති; එවං කුසලාදිවසෙකපි නිවිධනති වුත්තං. තත්ථ අකුසලං ඉමස්මිං අතෙ අධිපොපනස්ස සීලස්ස උක්ඛණාදිසු එකෙනපි න සමෙ තීති ඉධ න උපනීතං. තස්මා වුත්තතයෙගෙවස්ස නිවිධතා වෙදිතබ්බා.

වතකෙකසු:-පඨමවතුකෙක-

යොධ සෙවති දුස්සීලෙ සීලවතෙන න සෙවති,
වජ්ජවීතිකකමෙ දෙසං න පස්සති අවිදුසු.

මිච්ඡාසංඝපච්චන්ද්‍රලො ඉන්ද්‍රියාති න රක්ඛති,
එවරුපස්ස වෙ සීලං ජයතෙ භානභාගියං.

යො පනත්තමනො හොති සීලසමපනතියා ඉධ,
කමමධ්‍යානානුයොගමති න උප්පාදෙති මානසං.

තුළස්ස සීලමතෙනන අභටනනස්ස උත්තරිං,
තස්ස නං සිතිභාගියං සීලං භවති භික්ඛුනො.

සමපනතසීලො ඝටති සමාධන්දාය යො පන,
විසෙසභාගියං සීලං හොති එතස්ස භික්ඛුනො.

අතුට්ඨො සීලමතෙනන නිබ්බිදං යො නුසුඤ්ඤති,
හොති නිබ්බෙධභාගියං සීලමෙනස්ස භික්ඛුනොති.

එවං භානභාගියාදිවසෙක වතුබ්බිධං. දුතිය වතුකෙක-භික්ඛු ආරබ්භ පඤ්ඤාත්තසික්ඛාපදති, යාති ව තෙසං භික්ඛුනීතං පඤ්ඤාත්තනො රක්ඛිතබ්බාති, ඉදං භික්ඛුසීලං. භික්ඛුනියො ආරබ්භ

1. ම. II. පුත.

2. සි. ම. කුසල. සීල. අකුසල. සීල. අබ්බසාන. සීලං-(භබ්ච්ච)

a. පටිසම්භිද-ඤ්ඤාකපා.

පඤ්ඤාත්මසික්කාපදනි, යාති ව නාසං භික්ඛුනං පඤ්ඤාත්මනො රක්ඛිතබ්බොති ඉදං භික්ඛුනිසීලං, සාමණේරසාමණේරිනං දසසීලාති ඉදං අනුපසමන්නසීලං, උපාසකඋපාසිකානං නිව්වසීලවසෙන පඤ්ඤාත්මසික්කාපදනි සති වා උසාංගෙ දස උපොසථංගවසෙන අසාති ඉදං ගහඨසීලනති, එවං භික්ඛුසීලාදිවසෙන වතුබ්බිධං. තතිය වතුකෙක-උත්තරතුරුකානං මනුස්සානං අවිතික්කමො පකතිසීලං, කුලදෙස පාසණ්ඩානං අත්තනො අත්තනො මරියදහනං වාරිතනං ආචාරසීලං, “ධම්මනා එසා ආනන්ද යද්ධං බොධිසත්තො මාතුකුච්ඡං ඔක්කන්තො හොති න බොධිසත්තමාතු පුරිසෙසු මානසං උපපජ්ජති කාමගුණුපසංභිතං”¹ නිද එවං වුත්තං බොධිසත්තමාතු සීලං ධම්මනා සීලං, මහාකාස්සපාදීනං පන සුඛසත්තානං බොධිසත්තස්ස ව නාසු නාසු ජරිසු සීලං පුබ්බගෙතුකසීලනති, එවං පකතිසීලාදිවසෙන වතුබ්බිධං. වතුඤ්චතුකෙක-යං ගතවතා “ඉධ භික්ඛු පාතිමොක්කසංවරසංවුත්තො විහරති ආචාරගොචරසම්පන්නො අණුමත්තෙසු වජේසු හයදස්සාථි සමාදය සික්කති සික්කාපදෙසු”² නිද එවං වුත්තං සීලමිදං පාතිමොක්කසංවරසීලං නාම. යථෙත “සො වක්ඛුනා රූපං දිස්සා න නිමිත්තග්ගාහි හොති නානුබ්බසඤ්ඤාග්ගාහී, යත්ථාධිකරණමෙතං වක්ඛුන්දියං අසං වුත්තං විහරන්තං අභිජ්ඣා දෙමනස්සා පාපකා අකුසලා ධම්මා අභාස්ස වෙයස්සං තස්ස සංවරය පටිපජ්ජති, රක්කති වක්ඛුන්දියං, වක්ඛුන්දියෙ සංවරං ආපජ්ජති. සොත්තෙත සද්දං සුඤ්ඤා-පේ-සාණෙන ගඤ්ඤාසිත්වා-ජ්වහාය රසං සාධිත්වා-කායෙන ථොට්ඨබ්බං පුඤ්ඤා-මනසා ධම්මං විඤ්ඤාය න නිමිත්තග්ගාහී හොති නානුබ්බසඤ්ඤාග්ගාහී-පේ-මතින්දියෙ සංවරං ආපජ්ජති”³ නිද වුත්තං, ඉදං ඉන්ද්‍රියසංවරසීලං. යා පන ආජීවගෙතු පඤ්ඤාත්මානං ඡන්තං සික්කාපදනං විතික්කමස්ස, කුහනා උපනා නෙමිත්තකතා නිපෙපසිකතා ලාභෙන ලාභං නිජ්ඣිං සත්තාති එව මාදීනඤ්ච පාපධම්මානං වසෙන පවගතා මිච්ඡාජීවා විරති, ඉදං ආජීවපාරිසුඛිසීලං. “පටිසම්ඛායොනිසො විවරං පටිසෙවති යාවදෙව සිත්තස්ස පටිසාතායා”⁴ නිද ආදීනා පන නයෙන වුත්තො පටිසම්ඛානපරිසුඛො වතුපච්චයපරිභොගො පච්චය සන්තිස්සිත සීලං නාම.

තත්‍රායං ආදිත්තො පඨාය අනුපුබ්බ පදවණ්ණනාය සඬං විනිවජ්ඣකථා:-ඉධාති ඉමසම් සාසනෙ; භික්ඛුති සංසාරෙ හයං ඉක්කණ්ණාය වා භිත්තපට්ඨරුදිතාය වා¹ එවං ලබ්බෙවාහාරෙ තෙන පාතිමොක්කසංවරෙන සංවුත්තො සඬා පබ්බජිත්තො කුලපුත්තො; පාතිමොක්කසංවරසංවුත්තොති එත්ථ පාතිමොක්කනති සික්කාපදසීලං, තං හි යොනං පාති රක්කති තං මොක්කති මොවෙති ආපාසිකාදීති දුක්කෙති

a. දිස. නි-මහාපදනසුක්ක.
 b. c. අභි-කාසථි. (අඤ්ඤාත්ම ධම්මසු.)
 d. ම-නි-සබ්බාසවසු. (අඤ්ඤාත්ම ධම්මසු.)
 1. ම. II. ඡිත්තාභිත්තපට්ඨරුදිතාය.

තසමා පාඨමොක්ඛනානි වුවවති. සංවරණං සංවරේ-කායිකවාච සිකාසං අවිනික්ඛමසොනං නාමං. පාඨමොක්ඛමෙවසංවරේ පාඨ මොක්ඛසංවරේ. තෙන පාඨමොක්ඛසංවරෙන සංවුත්තො පාඨමොක්ඛ සංවරසංවුත්තො-උපගතො සමන්තාගතොති අන්තො; විහරතිති ඉරි යති. ආචාර ගොවරසමපනෙනාති ආදිනං අන්තො පාලියං ආගතනයෙ තෙව වෙදිතබ්බො. වුත්තං හෙතං:-“ආචාරගොවරසමපනෙනා”ති¹ අපි ආචාරේ අපි අනාවාරේ. තත්ත්ව කතමො අනාවාරේ? කායිකො චිතික්ඛමො වාවසිකො චිතික්ඛමො කායිකවාචසිකො චිතික්ඛමො අයං වුවවති අනාවාරේ. සබ්බමපි දුස්සීලාං අනාවාරේ. ඉධෙකච්චො වෙච්ඡදනෙන වා පත්තදනෙන වා පුප්ඵදනෙන වා ඵල දනෙන වා සිනානදනෙන වා දන්තකඨ්ඨදනෙන වා² වාටුකමයතාය වා මුග්ගසුප්පතාය වා පාරිභට්ටතාය වා ජඬසපෙසනිකෙන වා අඤ්ඤ තරඤ්ඤතරෙන වා බුබ්බතිකුට්ඨෙන මිච්ඡාජිවෙන ජීවිකං කප්පෙති, අයං වුවවති අනාවාරේ. තත්ත්ව කතමො ආචාරේ? කායිකො අචි තික්ඛමො වාවසිකො අචිතික්ඛමො කායිකවාචසිකො අචිතික්ඛමො අයං වුවවති ආචාරේ. සබ්බමපි සීලසංවරේ ආචාරේ. ඉධෙකච්චො ත වෙච්ඡදනෙන න පත්තදනෙන න පුප්ඵදනෙන න ඵලදනෙන න සිනානදනෙන න දන්තකඨ්ඨදනෙන³ න වාටුකමයතාය න මුග්ගසුප්පතාය න පාරිභට්ටතාය න ජඬසපෙසනිකෙන න අඤ්ඤ තරඤ්ඤතරෙන බුබ්බතිකුට්ඨෙන මිච්ඡාජිවෙන ජීවිකං කප්පෙති, අයං වුවවති ආචාරේ.

ගොවරේති-අපි ගොවරේ අපි අගොවරේ. තත්ත්ව කතමො අගොවරේ? ඉධෙකච්චො වෙසියගොවරේ වා හොති⁴ විධවා ගොවරේ වා ජුලලකුමාරිගොවරේ වා පණ්ඩිතගොවරො වා භික්ඛුති ගොවරො වා පානාගාරගොවරො වා⁵ හොති, සංසට්ඨො විහරති රාජ්ජි රාජමහාමත්තෙති තිත්ථියෙති තිත්ථියසාවකෙති අනනුලොමි කෙන සංසග්ගෙන, යාති වා පන තාති කුලාති අස්සඛාති අප්ප සත්තාති අනොපානභුතාති අකෙකාසකපරිභාසකාති අනත්තාමාති අතිතකාමාති අථාසුකාමාති අයොගකෙමකාමාති භික්ඛුනං භික්ඛු තීනං උපාසකානං උපාසිකානං, තථාරූපාති කුලාති සෙවති භජති පසිරූපාසති, අයං වුවවති අගොවරො. තත්ත්ව කතමො ගොවරො? ඉධෙකච්චො න වෙසිය ගොවරො වා හොති-පෙ-න පානාගාර ගොවරො, අස්සට්ඨො විහරති රාජ්ජි-පෙ-තිත්ථියසාවකෙති අනනු ලොමිකෙන සංසග්ගෙන, යාති වා පන තාති කුලාති සඛාති පසන්නාති ඔපානභුතාති කාසාවපජේතාති ඉසිවාතපට්ඨාතාති

1. සී. I. II & ම. II. පුප්ඵඵලසිකාන දන්තකඨ්ඨදනෙන වා.
2. සී. I. II & ම. II. ත පත්ත න පුප්ඵ න ඵල න සිනාන න දන්තකඨ්ඨදනෙන.
3. සී. I. II. විධවා-පෙ-ජුලලකුමාරිකපණ්ඩිත භික්ඛුති පානාගාරගොවරේ.
- a. b. අභි-කිංතමි.

අත්තකාමානි-පෙ-යොගනෙකමකාමානි. භික්ඛුනං-පෙ-උපාසිකානං, තථාරූපානි කුලානි සෙවති භජති පසිරූපාසති, අයං වුච්චති ගොවරො. ඉති ඉමිනාව ආචාරෙන ඉමිනාව ගොවරෙන උපෙනො ගොති සමුපෙනො උපගෙනො සමුපගෙනො උපපනෙනො සමුපපනෙනො සමනනාගෙනො තෙන වුච්චති ආචාරගොවරසමපනෙනාති.

අපි වෙත් ඉමිනාපි නයෙන ආචාරගොවරා වෙදිනබ්බා:-දුට්ඨ ධොති අනාවාරො කාසිකො වාවසිකො ව තත්ත කතමො කාසිකො අනාවාරො? ඉධෙවකළෙවා සඬසගතොපි: අවිතතිකාරකතො ථෙරෙ භික්ඛු සංචයනොපි තිට්ඨති, සංචයනොපි නිසීදති, පුරතොපි තිට්ඨති, පුරතොපි නිසීදති, උච්චෙපි ආසනෙ නිසීදති, සසිසඬපි පාරු පිත්ථා නිසීදති, සීහකොපි හණති, බාහාවිකෙකපකොපි හණති, ථෙරානං භික්ඛුනං අනුපාහනානං වඩකමනනානං සඋපාහනො වඩකමති, නිවෙ වඩකමෙ වඩකමනනානං උච්චෙ වඩකමෙ වඩකමති, ඡමාය වඩකමනනානං වඩකමෙ වඩකමති, ථෙරෙ භික්ඛු අනුපබජ්ජාපි තිට්ඨති, අනුපබජ්ජාපි නිසීදති, නවෙපි භික්ඛු ආසනෙන පටිබාහති, ජනනා සරෙපි: ථෙරෙ භික්ඛු අනාපුච්ඡා කට්ඨං පක්ඛිපති, වාරං පිදහති, උදක තිතොපි: ථෙරෙ භික්ඛු සංචයනොපි ඔතරති, පුරතොපි ඔතරති, සංචයනොපි නහායති, පුරතොපි නහායති, සංචයනොපි උත්තරති, පුරතොපි උත්තරති, අනතරසරං පටිසනොපි: ථෙරෙ භික්ඛු සංචයනොපි ගච්ඡති, පුරතොපි ගච්ඡති, වොක්කමම ථෙරානං භික්ඛුනං පුරතො පුරතො ගච්ඡති, යාතිපි තානි භොනති කුලානං ඔවරකානි ගුලුතානිව පටිච්ඡන්තානි ව යත්ත කුලීඤ්ඤො කුලකුමා රියො නිසීදනති තත්ථපි සහසා පටිසති, කුමාරකස්සපි සිරං පරාමසති. අයං වුච්චති කාසිකො අනාවාරො. තත්ත කතමො වාවසිකො අනාවාරො? ඉධෙවකළෙවා සඬසගතොපි: අවිතතිකාරකතො ථෙරෙ භික්ඛු අනාපුච්ඡා ධමමං හණති, පඤ්ඤං විස්සජේති, පාතිමොක්ඛං උද්දසති, සීහකොපි හණති, බාහාවිකෙකපකොපි හණති, අනතරසරං පටිසොපි: ඉත්ථිං වා කුමාරිං වා එවමාහ ඉත්තනාමෙ ඉත්තෙහොතෙන කිං අත්ථි? යාගු අත්ථි, භතතං අත්ථි, බාදනීයං අත්ථි, කිං පිටිස්සාම, කිං බාදිස්සාම? කිං භුඤ්ජිස්සාම, කිං වා මෙදස්සපාති විපපලපති. අයං වුච්චති වාවසිකො අනාවාරො. a

පටිපක්ඛවසෙන පනස්ස ආචාරො වෙදිනබ්බො. අපිව භික්ඛු සභාරවො සප්පතිස්සො තිරොත්තපසමපනෙනො සුනිවත්තො සුපාරුතො පාසාදිකෙන අභික්ඛකනෙනාන පටික්ඛකනෙනාන ආලොකිතෙන විලොකිතෙන සමුඤ්ඤිතෙන පසාරිතෙන ඔක්ඛිත්තවකුලු ඉරියාපථ සමපනෙනො ඉන්ද්‍රියෙසුගුත්තවාරො භොජනෙත්තකඤ්ඤ ඡගරියානු යුත්තො සතිසමපජ්ඤෙඤ්ඤාසමනනාගතො අපටිච්ඡො සනතුඤො

ආරඬුවිරියෝ ආභිසමාවාරිකෝ සුසංකතව්‍යාපි ගරුචිත්තිකාර බහුලෝ විහරති, අයං වුච්චති ආචාරො. එවං තාව ආචාරො. වෙදිතබ්බො.

ගොවරො පන තිවිධො:-උපනිස්සයගොවරො ආරක්කගොවරො උපනිබ්බගොවරොති. තත්ථ කතමො උපනිස්සයගොවරො? දසකථා වජ්ඣගුණසමන්තාගතො කල්‍යාණමිත්තො. යං නිස්සය අස්සනං සුණාති සුතං පරියොදපෙති කබ්බං විතරති දිට්ඨිං උජ්ජං කරොති විතතං පසාදෙති, යස්ස වා පන අනුසික්කමානො සධාය වසිස්සී සීලෙන සුතෙන වාගෙන පඤ්ඤය වසිස්සී, අයං උපනිස්සය ගොවරො. කතමො ආරක්කගොවරො? ඉධ භික්ඛු අන්තර්ගතං පවිට්ඨා විචිං පටිපනො ඔක්කිතවක්ඛු යුගමත්තදස්සාඪී සංවුතො ගච්ඡති, න හත්ථිං ඔලොකෙනො න අස්සං න රථං න පතතිං න ඉත්ථිං න පුරිසං ඔලොකෙනො න උඬං ඔලොකෙනො න අධො ඔලොකෙනො න දිසාවිදිසං පෙක්කමානො ගච්ඡති, අයං ආරක්ක ගොවරො. කතමො උපනිබ්බගොවරො? වත්තාරො සතිප්ඨානා යත්ථ විතතං උපනිබ්බගිති, වුත්තං හෙතං භගවතා:-“කො ව භික්කවෙ භික්ඛුනො ගොවරො සකො පෙත්තිකො විසයො යදිදං වත්තාරො සතිප්ඨානා”ති. අයං වුච්චති උපනිබ්බගොවරො. ඉති ඉමිනාව ආචාරෙන ඉමිනාව ගොවරෙන උපෙනො-පෙ-සමන්තාගතො, තෙන වුච්චති ආචාරගොවරසම්පන්නොති.

“අණුමත්තෙසු වජේසු භයදස්සාඪී”ති අණුප්පමාණෙසු අසංවිච්ච ආපත්තසෙඛියඅකුසලවිතතුප්පාදදිහෙදෙසු වජේසු භයදස්සන සීලො. “සමාදය සික්කති සික්කාපදෙසු”ති යං නිඤ්චි සික්කාපදෙසු සික්කිතබ්බං තං සබ්බං සම්මා ආදය සික්කති. එත්ථ ව පානිමොක්ක සංවරසංවුතොති එත්තාවතා ව පුග්ගලාධිපානාය දෙසකාය පානි මොක්කසංවරසීලං දස්සිතං, ආචාරගොවරසම්පන්නොති ආදි පන සබ්බං යථා පටිපන්නස්ස තං සීලං සම්පජ්ඡති තං පටිපතතිං දස්සෙතුං වුත්තනති වෙදිතබ්බං.

ඉති පානිමොක්කසංවරසීලං.

යං පනෙතං තදන්තරං “සො වක්ඛනා රූපං දිස්වා”ති ආදිනා නයෙන දස්සිතං ඉන්ද්‍රියසංවරසීලං. තත්ථ සොති සො පානිමොක්ක සංවරසීලෙ සීතො භික්ඛු, වක්ඛනා රූපං දිස්වාති. කාරණවසෙන වක්ඛති ලඛ්‍යවොගාරෙන රූපදස්සනසමත්තෙ වක්ඛවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා; පොරුණාපනානු:-වක්ඛ රූපං න පස්සති අවිත්තකත්තා, විතතං න පස්සති අවක්ඛකත්තා වාරාරම්මණසංඝසංචිතං පන වක්ඛප්පසාදවජ්ඣකෙන¹ විත්තෙන පස්සති-ඊදිසි පනෙසා ධම්මා

b. සංයුත්තති-මහාවග්ග.

1. සී. I II & ම. I. පසාදවජ්ඣකෙන.

විජ්ඣාතීඨි ආදිසු විය සසමාරකථා නාම හොති. තසමා වකුච්ඡිඤ්ඤ නෙන රූපං දිස්වාති අයමෙවෙත් අත්ථොති. න නිමිග්ගගහාතිති ඉති පුරිස නිමිත්තං වා සුභතිමිත්තාදිකං වා කිලෙසවන්දුභූතං නිමිත්තං න ගණ්හාති, දිට්ඨමනෙන යෙව සණ්ඨාති. නානුබ්බාඤ්ඤගහාතිති කිලෙසානං අනුබ්බාඤ්ඤනතො පාකට්ඨාවකරණතො අනුබ්බාඤ්ඤනනති ලඛ්වොහාරං හත්ථපාදසිත හසිත කට්ඨවිලොකිතාදිහෙදං ආකාරං න ගණ්හාති, යං තත්ථ භූතං තදෙව ගණ්හාති. වෙතීයපබ්බතවාසි මහාතිස්සත්ථෙරො විය: ථෙරං කීර්වෙතීයපබ්බතා අනුරාධපුරං පිණ්ඩ වාරත්ථාය ආගච්ඡන්තං අඤ්ඤතරා කුලසුණ්හා සාමිකෙන සථිං හණ්ඩිත්වා සුමණ්ඩිතපසාධිතා දෙවකඤ්ඤා විය කාලසොච අනුරාධ පුරතො නිකඛම්භා ඤ්ඤතිසරං ගච්ඡන්ති අන්තරාමග්ගෙ ථෙරං දිස්වා විපලලත්ථිතතා මහාහසිතං හසී. ථෙරො කිමෙතනති ඔලො කෙනෙතා තස්සා දන්තට්ඨිකෙ අසුභසඤ්ඤං පටිලභිත්වා අරහත්තං පාපුණ්ඨි. තෙන වුත්තං:-

“තස්සා දන්තට්ඨිකං දිස්වා පුබ්බසඤ්ඤං අනුස්සරී,
තත්ථෙව සො ධිතො ථෙරො අරහත්තමපාපුණ්ඨි”ති.

සාමිහොපි බො පනස්සා අනුමග්ගං ගච්ඡන්තො ථෙරං දිස්වා කච්චි හනෙන ඉතිං පස්සාථාති පුච්ඡි. තං ථෙරො ආහ:-

“නාභිජ්ජනාමි ඉති වා පුරිසො වා ඉතො ගතො,
අපිච අට්ඨිසඛිසාවො ගච්ඡතෙ ස මහාපථෙ”ති.

“සඤ්ඤාධිකරණමන”නති ආදිවති යං කාරණං යස්ස වකුච්ඡිඤ්ඤා සංවරස්ස හෙතු එතං පුගලං සතිකවාටෙන වකුච්ඡිඤ්ඤා අසංවුත්තං අපිතිතවකුච්ඡාරං හුත්වා විහරන්තං එතෙ අභිජ්ඣාදයො ධම්මා අත්ථාස්සවෙය්‍යං අනුප්පබ්බකොය්‍යං, නස්ස සංවරණ පටිපථ්ඤ්ඤාති තස්ස වකුච්ඡිඤ්ඤා සතිකවාටෙන පිදහනත්ථාය පටිපථ්ඤ්ඤාති. එවං පටි පථ්ඤ්ඤාතො යෙව ව රක්ඛති වකුච්ඡිඤ්ඤා, වකුච්ඡිඤ්ඤා සංවරං ආපථ්ඤ්ඤාතිති පි වුච්ඡති. තත්ථ කිවාපි වකුච්ඡිඤ්ඤා සංවරො වා අසංවරො වා තත්ථි, නති වකුච්ඡපසාදං නිස්සාය සති වා මුඛසච්චං වා උප්පථ්ඤ්ඤාති. අපි ව යද රූපාරම්මණං වකුච්ඡස්ස ආපාථං ආගච්ඡති තද් හවසෙහ මිකකත්තුං උප්පථ්ඤ්ඤාති තිරුමෙ කිරියමනොධාතු ආවථ්ඤ්ඤාතිච්චං සාධයමානා උප්පථ්ඤ්ඤාති තිරුමෙ, තතො වකුච්ඡිඤ්ඤාණං දස්සන කිච්චං, තතො විපාකමනොධාතු සමපට්චන්තතිච්චං, තතො විපාකා හෙතුකමනො විඤ්ඤාණධාතු සන්තීරණකිච්චං, තතො කිරියාහෙතුක මනොවිඤ්ඤාණධාතු වොත්ථපනකිච්චං සාධයමානා උප්පථ්ඤ්ඤාති තිරුමෙ. තදන්තතරං ජවතං ජවති. නත්තාපි නෙව හවසෙහමයෙ න ආවථ්ඤ්ඤාදිකං අඤ්ඤතරසමයෙ සංවරො ඩා අසංවරො වා අත්ථි ජවනකකණෙ පන සවෙ දුස්සිලාං වා මුඛසච්චං වා අඤ්ඤාණං වා අකකනති වා කොසථ්ඤ්ඤාති උප්පථ්ඤ්ඤාති අසංවරො හොති. එවං

හොනොනා පන සො වකුඤ්ඤායෙ අසංවරෙති වුවෙහි. කසමා? යසමා තසමි සති වාරම් අගුත්තං හොති භවඛගම් අවජ්ජනාදිතිපි චිපි විත්තාති. යථා කිං? යථා නගරෙ වතුසු වාරෙසු අසංවුතෙසු කිඤ්ඤාපි අනොකරවාරකොට්ඨකගඛාදයො සුසංවුතා හොනති, තථාපි අනොනා නගරෙ සබ්බං භණ්ඩං අරක්ඛිතං අගොපිතමෙව හොති, නගර වාරෙන හි පච්ඡිකා වොරං යදිච්ඡන්ති තං¹ කරෙය්‍යං. එවමෙව ජවනෙ දුසසිලාදිසු උප්පන්නෙසු තසමි අසංවරෙ සති වාරම් අගුත්තං හොති භවඛගම් අවජ්ජනාදිතිපි චිපිවිත්තාති. තසමි පන සිලාදිසු උප්පන්නෙසු වාරම් අගුත්තං හොති භවඛගම් අවජ්ජනාදි තිපි චිපිවිත්තාති. යථා කිං? යථා නගරවාරෙසු සුසංවුතෙසු කිඤ්ඤාපි අනොකරදයො අසංවුතා හොනති, තථාපි අනොනා නගරෙ සබ්බං භණ්ඩං සුරක්ඛිතං සුගොපිතමෙව හොති, නගරවාරෙසු පිහිතෙසු වොරනං ප්‍රවෙසො නැති. එවමෙව ජවනෙ සිලාදිසු උප්පන්නෙසු වාරම් අගුත්තං හොති භවඛගම් අවජ්ජනාදිතිපි චිපිවිත්තාති, තසමි ජවනකම්‍යෙ උප්පජ්ජමානො වකුඤ්ඤායෙ සංවරෙති වුත්තො. සොත්තෙ සග්ගං සුඤ්ඤාති ආදිසුපි එසෙව නයො. එවම්දං සබ්බං පතො රුපාදිසු කිලෙසානුබ්බන්තිත්තොදිගාගපරිවජ්ජනලක්‍යෙණ ඉඤ්ඤාසංවරසිලනති වෙදිහබ්බං.

ඉති ඉඤ්ඤාසංවරසිලං.

ඉද්දති ඉඤ්ඤාසංවරසිලානන්තරං වුත්තෙ ආජීවපාරිසුචිසිලෙ:- ආජීවහෙතු පඤ්ඤාත්තානං ඡන්තං සික්ඛාපදානන්ති-යාති තාති “ආජීවහෙතු ආජීවකාරණං පාපිච්ඡො ඉච්ඡාපකතො අසන්තං අභුතං උත්තරිමනුස්සධම්මං උලුපති ආපත්ති පරුජ්කස්ස. ආජීව හෙතු ආජීවකාරණං සඤ්චරිත්තං සමාපජ්ජති ආපත්ති සබ්බාදිසෙසස්ස. ආජීවහෙතු ආජීවකාරණං යො තෙ විහාරෙ වසති සො භික්ඛු අර හාති’ භණ්ති පටිච්ජනනාස්ස ආපත්ති ථුලලවිධයස්ස. ආජීවහෙතු ආජීවකාරණං හික්ඛු පණීතභොජනාති අශිලානො අත්තනො අත්ථාය විඤ්ඤපෙඤා භුඤ්ජති ආපත්ති පාවිත්තියස්ස. ආජීවහෙතු ආජීවකාරණං හික්ඛුති පණීතභොජනාති අශිලානො අත්තනො අත්ථාය විඤ්ඤපෙඤා භුඤ්ජති ආපත්ති පාරිදෙසනීයස්ස. ආජීව හෙතු ආජීවකාරණං සුපං වා ඔද්දං වා අශිලානො අත්තනො අත්ථාය විඤ්ඤපෙඤා භුඤ්ජති ආපත්ති දුක්ඛවස්සා”ති. a එවං පඤ්ඤාත්තාති ඡ සික්ඛාපදාති. ඉමෙසං ඡන්තං සික්ඛාපදානං.

කුහනාති ආදිසු අයං පාළි:- “තත්ථ කතමා කුහනා? ලාභසක්කාර සිලොකසන්තිසිතිත්තස්ස පාපිච්ඡස්ස ඉච්ඡාපකතස්ස යා පච්චය පටි

1. ම. II. යදිච්ඡකං.

a. වික්ඛපරිවාර-විපක්ඛපච්චයවාර.

සෙධනසඬොතෙන වා සාමනන්තරපටිතෙන වා ඉරියාපට්ඨස්ස වා ආදි පනා¹ ජපනා සණ්ඨපනා භාකුටිතා භාකුටියං කුහනා කුහායනා කුති තතනං, අයං වුච්චති කුහනා. තත්ත් කතමා ලපනා? ලාභසකකාර සිලොකසන්නිසිතස්ස පාපිච්ඡස්ස ඉච්ඡාපකතස්ස යා පරෙසං ආල පනා ලපනා සලලපනා උලලපනා සමුලලපනා උත්තභනා සමුත්තභනා උත්තභවනා සමුත්තභවනා අනුපටියභාණීතා වාටුකමත්තා මුක්ඛ සුප්පත්තා පාරිභට්ටනා, අයං වුච්චති ලපනා. තත්ත් කතමා නෙමිත්ති කතා? ලාභසකකාරසිලොකසන්නිසිතස්ස පාපිච්ඡස්ස ඉච්ඡාපක තස්ස යං පරෙසං නිමිත්තං නිමිත්තකමමං ඔභාසො ඔභාසකමමං සාමනන්තරපපා පරිකථා, අයං වුච්චති නෙමිත්තිකතා. තත්ත් කතමා නිපොපසිකතා? ලාභ සකකාරසිලොක සන්නිසිතස්ස පාපිච්ඡස්ස ඉච්ඡාපකතස්ස යා පරෙසං අකෙකාසනා වම්භණං ගරභණං උකෙකපනා සමුකෙකපනා බිපනා සඬබිපනා පාපනා සමපාපනා අවණ්ණභාරිතා පරිට්ඨමංසිකතා, අයං වුච්චති නිපොපසිකතා. තත්ත් කතමා ලාභෙන ලාභං නිජ්ඣිංසනතා? ලාභසකකාරසිලොක සන්නිසිතො පාපිච්ඡො ඉච්ඡාපකතො ඉතො ලද්ධං ආමිසං අමුත්ත භරතී, අමුත්ත වා ලද්ධං ආමිසං ඉධාගරතී, යා එවරුපා ආමිසෙන ආමිසස්ස එට්ඨි ගවෙට්ඨි පරියෙට්ඨි එසනා ගවෙසනා පරියෙසනා, අයං වුච්චති ලාභෙන ලාභං නිජ්ඣිංසනතා”ති. a

ඉමස්සා පන පාට්ඨියා එවමන්තො වෙදිතබ්බො:-කුහනනිද්දෙසෙන වා “ලාභ සකකාර සිලොක සන්නිසිතස්ස”ති ලාභස්ථ සකකාරස්ථ කිත්තිසද්ධ පන්නිසිතස්ස, පන්තනාස්සාති අන්තො. පාපිච්ඡස්සාති අසන්නගුණදීපනනාමස්ස. ඉච්ඡාපකතාස්සාති ඉච්ඡාය අපකතස්ස, උපද්දනාස්සාති අන්තො. ඉතොපරං යස්මා පච්චයපටි සෙධන සාමනන්තරපන ඉරියාපට්ඨසන්නිසිතවසෙන මහානිද්දෙසෙන විධිං කුහනවත්ථි ආගතං, තස්මා තිවිධමෙපතං දස්සෙත්තුං පච්චය පටිපෙධනසඬොතෙන වාති එවමාදි ආරබ්ථං. තත්ත් විවරදීති නිමනති තස්ස තදන්තිකස්සෙව සතො පාපිච්ඡතං නිස්සාය පටිකම්පනෙන තෙ ව ගහපතිකෙ අතනති සුප්පතිට්ඨිතසද්ධෙඤ්ඤා පුත්ත තෙසං ‘අතො අයෙසා අපටිච්ඡො න කිස්ථි පතිගණතිත්තුං ඉච්ඡති, සුලද්ධං වත නො අස්ස සවෙ අප්පමත්තකමපි කිස්ථි පතිගණගය්හති-නානාවිධෙති උපායෙති පණීතාති විවරදීති උපනෙන්නානං තදනුක්ඛනාමතං යෙව ආවිභක්ඛා පටිග්ගහණෙන ව තතොප්පභුති අපි සකටභාරෙති උපනාමත ගෙතුභුතං විභාපනං පච්චයපටිසෙධනසඬොතං කුහන වත්ථිති වෙදිතබ්බො.

වුත්තවපි වෙතං මහානිද්දෙසෙ:-“කතමං පච්චයපටිසෙධන සඬොතං කුහනවත්ථි? ඉධ ගහපතිකා භික්ඛුං නිමනෙනනති විවරදිණි

1. අභිපනා-(සබ්බත්.)

2. ම. II. පච්චයපටිසෙධනසඬොතං.

a. මහානි-පුත්තෙද-ති.

පානසෙනාසනගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්කාරෙති, සො පාපිවෙණ්
ඉච්ඡාපකතො අත්ථිකො චිවරං-පෙ-පරික්කාරානං හිසෙසා කමසතං
උපාදය චිවරං පච්චකතාති, පිණ්ඩපාතං-පෙ-සෙනාසනං ගිලානපච්චය
හෙසජ්ජපරික්කාර පච්චකතාති. සො ඵවමාහ:-නිං සමණස්ස
මහගෙසන චිවරෙන, ඵතං සාරූපපං යං සමණො පුසානාවා සඬිකාර
කුටා වා පාපණ්ණිකා වා නන්තකාති උච්චිතිත්වා සඬිකාරිං කත්වා
ධාරෙය්‍ය. නිං සමණස්ස මහගෙසන පිණ්ඩපාතෙන, ඵතං සාරූපපං
යං සමණො උත්තරාචරියං පිණ්ඩයාලොපෙන ජීවිතං කපෙපය්‍ය.
නිං සමණස්ස මහගෙසන සෙනාසනෙන, ඵතං සාරූපපං යං සමණො
රුක්ඛමුලිකො වා අස්ස අබ්බොකාසිකොවා. නිං සමණස්ස මහගෙසන
ගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්කාරෙන, ඵතං සාරූපපං යං සමණො පුති
මුත්තෙන වා ගරිටකබණ්ණෙන වා ඔසධං කරෙය්‍යාති. තදුපාදය
ලුබං චිවරං ධාරෙති, ලුබං පිණ්ඩපාතං පරිභුජති, ලුබං සෙනාසනං
පටිසෙවති, ලුබං ගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්කාරං පටිසෙවති.
තමෙනං ගහපතිකා ඵවං ජානන්ති:-අයං සමණො අපිවෙණ්
සනතුටෙයා පටිවිත්තො අසංසට්ඨො ආරඬ්චිරියො ධුතවාදෙති.
හිසෙසා හිසෙසා නිමනෙනන්ති චිවරං-පෙ-පරික්කාරෙති. සො ඵව
මාහ:-“නිණ්ණං සමමුඛිභාවා සද්දො කුලපුත්තො බහුං පුඤ්ඤං පස
වති-සඬාය සමමුඛිභාවා සද්දො කුලපුත්තො බහුං පුඤ්ඤං පසවති,
දෙය්‍යධම්මස්ස-පෙ-දකඛිණෙය්‍යානං සමමුඛිභාවා සද්දො කුලපුත්තො
බහුං පුඤ්ඤං පසවති, තුමහාකඤ්චවායං සඬා අත්ථි, දෙය්‍යධම්මො ව
සංචිජ්ජති, අහඤ්ච පටිග්ගාහකො, සවාහං න පටිග්ගහෙස්සාමි ඵවං
තුමො පුඤ්ඤෙන පරිබාහිරා හවිස්සථ, න මයං ඉමිනා අත්ථො,
අපිව තුමහාහං යෙව අනුකප්පාය පතිගණ්හාමිති. තදුපාදය බහුමපි
චිවරං පතිගණ්හාති, බහුමපි පිණ්ඩපාතං-පෙ-හෙසජ්ජපරික්කාරං පති
ගණ්හාති. යං ඵවරූපං භාකුටිතා භාකුටියං කුහනා කුහායනා කුති
තත්තං ඉදං වුච්චති පච්චයපටිසෙධනසඬිකානං කුහනවත්ථු”ති. 2

පාපිච්ඡස්සෙව පන සතො උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමපරිදීපන
වාචාය තථා තථා විමාපනං සාමන්තජප්පනසඬිකානං කුහනවත්ථුති
වෙදිතබ්බං. යථාහ:-“කතමං සාමන්තජප්පනසඬිකානං කුහනවත්ථු?
ඉධෙකවෙචා පාපිවෙණ් ඉච්ඡාපකතො සමාචාරාධිපායො ඵවං මං
ජනො සමාචාරෙස්සතිති අරියධම්මසන්නිසස්සිතං වාචං භාසති, යො
ඵවරූපං චිවරං ධාරෙති සො සමණො මහෙසකෙකාති හණති, යො
ඵවරූපං පත්තං-පෙ-ලොගථාලකං-පෙ-ධම්මකර්තං-පෙ-පරිස්සා
වනං-පෙ-කුඤ්චිකං-පෙ-කායබන්ධනං-පෙ-උපාහනං ධාරෙති සො
සමණො මහෙසකෙකාති හණති, යස්ස ඵවරූපො උපජ්ඣායො-පෙ-
ආචරියො-පෙ-සමානුපජ්ඣායකා සමානාවරියකා මිත්තා සඤ්චිඨා
සමාත්තා සහායා සො සමණො මහෙසකෙකාති හණති, යො ඵව

රූපෙ විහාරෙ වසති සො සමණො මහෙසකෙධානි භණ්ති, යො එව රූපෙ අඤ්ඤායොගෙ පාසාදේ-පෙ-භව්විසේ-පෙ-ගුහාය-පෙ-ලෙණේ-පෙ-කුටියා-පෙ-කුටාගාරෙ-පෙ-අවේ-පෙ-මාලෙ-පෙ-උද්දණ්ඩ-පෙ-උපධානසාලායං-පෙ-මණ්ඩපෙ-පෙ-රුක්කමුලෙ වසති සො සමණො මහෙසකෙධානි භණ්ති; අථවා තොරජ්ඣ තොරජ්ඣො භාකුටික භාකුටිකො කුහකුහො ලපලපො මුඛසමාචිනො¹ අයං සමණො ඉමාසං එවරූපානං සත්තානං විහාරසමාපත්තිනං ලාභිති තාදිසං² ගමිතරං ගුලිහං නිපුණං පටිච්ඡන්තං ලොකුත්තරං සුඤ්ඤතා පටිසං යුත්තං කථං කථෙති. යා එවරූපා භාකුටිතා භාකුටියං කුහතා කුහායනා කුහිතත්තං, ඉදං චුච්චති සාමන්තජප්පනසංඛාතං කුහන වඤ්ඤා³ති. a

පාටිච්ඡස්සෙව පන සන්තො සම්භාවනාධිප්පායකතෙන ඉරියා පථෙන විභාපනං ඉරියාපථසන්නිසිද්ධිං කුහනවඤ්ඤා විදේනබ්බං. යථාහ:-“කතමං ඉරියාපථසංඛාතං කුහනවඤ්ඤා? ඉධෙකච්චො පාටිච්ඡො ඉච්ඡාපකතො සම්භාවනාධිප්පායො එවං මං ජනො සම්භා වෙස්සාතිති ගමනං සණ්ඨපෙති ණානං සණ්ඨපෙති නිසජ්ජං සණ්ඨ පෙති⁴ සයනං සණ්ඨපෙති පණ්ණියං ගච්ඡති පණ්ණියං තිස්සති පණ්ණියං නිසීද්ධති පණ්ණියං සෙය්‍යං කප්පෙති සමාගිතො විය ගච්ඡති සමාගිතො විය තිස්සති සමාගිතො විය නිසීද්ධති සමාගිතො විය සෙය්‍යං කප්පෙති ආපාටිකජ්ඣාසී ව ගොති. යා එවරූපා ඉරියාපථස්ස ආඨ පනා ඨපනා සණ්ඨපනා භාකුටිතා භාකුටියං කුහතා කුහායනා කුහි තත්තං, ඉදං චුච්චති ඉරියාපථසංඛාතං කුහනවඤ්ඤා⁵ති. b

තත්ථ පච්චසප්පිසෙධනසංඛාතොනාති: පච්චසප්පිසෙධනනති එවං සංඛාතෙන, පච්චසප්පිසෙධනෙන වා සංඛාතෙන. සාමන්තජප්පි තොනාති: සමීපභණ්ණිතෙන. ඉරියාපථස්ස වාති: වකුඉරියාපථස්ස. ආඨපනාති: ආදිට්ඨපනා, ආදරෙන වා ඨපනා. ඨපනාති: ඨපනා කාරේ. සණ්ඨපනාති: අභිසංඛරණං-පාසාදිභාගවකරණනති චුත්තං ගොති. භාකුටිනාති: පධානපරිමිතිභාවදස්සනෙන⁶ භාකුටිකරණං-මුඛසමාචිනාවොති චුත්තං ගොති. භාකුටිකරණං සිලමස්සාති භාකු ටිකො, භාකුටිකස්ස භාවො භාකුටියං. කුහනාති: විභාපනා. කුහස්ස ආයනා කුහායනා. කුහිතත්තං භාවො කුහිතත්තනති.

ලපනා නිද්දෙසෙ:-ආලපනාති: විහාරං ආගතො මනුස්සෙ දිස්වා කිමත්ථාය භොනොතා ආගතා? කිං භික්ඛු නිමන්තොතුං? යදි එවං ගච්ඡති අහං පච්ඡන්තො ගහෙත්වා ආගච්ඡාමිති, එවං ආදිතොව ලපනා.

1. සි. II. & ම. II. මුඛසමාචිකො.

2. ම. II. එතාදිසං.

3. සි. I. II & ම. II. ගමනං සණ්ඨපෙති-සයනං සණ්ඨපෙති.

4. සි. I. II. & ම. I පධානපරිමිතිභාවදස්සනෙන

a. b. මහානි-පුත්ත-නි.

අථවා අත්තානං උපනෙතො අහං තිස්සො, මයි රුජ පසනෙතො, මයි අසුකො ච අසුකො ච රුජමහාමහෙතාං පසනොනාති, එවං අත්තාප නාසිකා ලපනා ආලපනා. **ලපනාති:** පුඨස්ස සහො වුත්තපසකාර මෙව ලපනා. **සලලපනාති:** ගහපතිකානං උක්කරස්සනෙ භීතස්ස ඕකාසං දතො දතො සුළු ලපනා. **උලලපනාති:** මහාකුටුඛිකො මහා නාවිකො මහාදුනපතීති එවං උඬං කතො ලපනා. **සමුලලපනාති:** සබ්බතො භාගෙන උඬං කතො ලපනා. **උනනහනාති:** 'උපාසකා පුබ්බ ඊදිසෙ කාලෙ නවදුනං දෙථ, ඉදුනි කිං න දෙථා'ති එවං යාව'දස්සාම හනෙත ඕකාසං න ලභාමා'ති අඤ්ඤිති වදනති නාව උදධං උඬං නහනා-වෙස්නාති වුත්තං හොති. අථවා උචුත්තස්ස දිස්සා කුහො ආහතං උපාසකාති පුච්ඡති. උචුත්තෙතනතො හනෙතාති කිං හස්ථ උචුත්ත මුරුරුනති. බාදිතො හනෙත ජාතිතබ්බනති. න උපාසක භික්ඛුස්ස උචුත්තං දෙථාති වත්තුං වට්ටතිති. යා එවරුපා තිබ්බෙඤ්ඤනස්සාපි වෙස්නකථා සා උනනහනා. සබ්බතොභාගෙන පුනපුනං උනනහනා¹ **සමුනහනහනා. උක්කාවනාති:** එහං කුලං මං එවං ජානාති, සවෙ එත්ත දෙය්‍යධම්මො උපපජ්ජති මයං එව දෙනති එවං උක්ඛිපිතො කාවතා උක්කාවනා-උඤ්ජනාති වුත්තං හොති. තෙලකාදරුභ වත්තුවෙත්ත වත්තබ්බං. සබ්බතොභාගෙන පන පුනපුනං උක්කාවනා **සමුක්කාවනා අනුප්පිසහාණිතාති:** සච්චානුරූපං ධම්මානුරූපං වා අනව ලොකෙතො පුනපුනං පියහණ්ණමෙව. **වාටුක්කමානාති:** තීව වුත්තීතා, අත්තානං හෙට්ඨතො හෙට්ඨතො ඤ්ඤෙතො පවත්තනං. **මුග්ගසුප්පානාති:** මුග්ගසුප්පදිසනා. යථා හි මුග්ගසු පච්චමානෙසු කොච්ඡෙති න පච්චති අවසෙසා පච්චනති එවං යස්ස පුග්ගලස්ස වචනෙ කීඤ්චි දෙව සච්චං හොති සෙසං අලිකං, අයං පුග්ගලො මුග්ගසුප්පොති වුච්චති, තස්ස භාවො මුග්ගසුප්පානා. **පාරිභට්ටනාති:** පාරිභට්ටනාවො-යො හි කුලදුරුතෙ ධාතී මිය අඤ්ඤාන පා බඤ්ඤාන වා පරීභට්ටති ධාරෙතීති අත්තො. තස්ස පරිභට්ටස්ස කමමං පාරිභට්ටං, පාරිභට්ටස්ස භාවො පාරිභට්ටතාති.

නෙමිත්තිකතා නිද්දෙසො:-**නිමිත්තනාති:** යං කිඤ්චි පරෙසං පච්චය දුතසඤ්ඤාජනකං කායචචිකමමං. **නිමිත්තකමමනාති:** බාදනීයං ගහෙතො ගව්ඡනෙත දිස්සා කිං බාදනීයං ලභිත්තාති ආදිනා තයෙන නිමිත්තකරණං. **බහාසොති:** පච්චයපටිසංයුත්තකථා. **බහාසකමමනාති:** වච්ඡපාලකෙ දිස්සා කිං ඉමෙ වච්ඡා බීරගොවච්ඡා උදුහු හක්කගො වච්ඡාති පුච්ඡතො බීරගොවච්ඡා හනෙතාති වුත්තෙ න බීරගොවච්ඡා යදි බීරගොවච්ඡා සිසුං භික්ඛුපි බීරං ලභෙය්‍යුනති එවමාදිනා තයෙන තෙසං දුරුකානං මාතාපිතුනං නිවෙදෙතො බීරදුපනාදිකං ඕහාස කරණං. **සාමනනප්පයාති:** සමීපං කතො ජපනං කුලුපගභිකුටු වත්තුවෙත්ත වත්තබ්බං. කුලුපගො කීර භික්ඛු භුඤ්ජතුකාමො ගෙහං පටි

සිඬා නිසිදි නං දිසවා අදහනාමා සරණී තණ්හුලා නැව්ති හණනති තණ්හුලෙ ආහරිතුනාමා විය පටිවිසානසරං ගතා. තිකුනු අනෙතා ගබ්හං පටිසිඬා ඔලොකෙනෙතා කවාටකොණෙ උවුරු. භාජනෙ ගුළං පිටකෙ ලොණමච්ඡාලෙ කුමිතියං තණ්හුලෙ සටෙ සතං දිසවා නිකමිඬා නිසිදි. සරණී තණ්හුලෙ නාලස්නති ආගතා. තිකුනු උපාසිකෙ අජ්ඣිකතා න සමපජ්ජයානිති පටිගච්චට නිමිත්තං අදු සනති ආහ. කිං හනෙතා? කවාටකොණෙ නිකමිත්තං උවුරු විය සපං අදුසං, නං පහරියාමිති ඔලොකෙනෙතා භාජනෙ ජ්විතගුළ පිණ්ඩකෙ විය පාසාණලෙඛිකුකෙ, පහටෙන සපෙත නතං පිටකෙ නිකමිත්ත ලොණමච්ඡාලසදිසං එණං, තස්ස නං ලෙඛිං බංසිතු කාමස්ස¹ කුමිතියං තණ්හුලසදිසෙ දනෙතා, අපස්ස කුපිතස්ස සටෙ පකම්පතසතසදිසං මුඛතො නිකමිත්තං විසමියාකං බෙළුනති. සා න සකකා මුණ්ඩකං චසෙඛිතුනති උවුරු. දතා ඔදනං පටිඬා සතගුළ මච්ඡති සඬං අදුසිති. එවං සමිපං කතා ජප්පනං සාමනනජප්පාති වෙදිතබ්බා. පටිකපාති: යථා නං ලහති නථා පරිවතෙනතා පරි වතෙනතා කථනනති.

නිපෙසසිකතා නිදෙදසෙ:-**අකෙකාසනාති:** දසති අකෙකාසවස්සුති අකෙකාසනා. **වමගනාති:** පරිහවිතා කථනං. **ගරහණාති:** අස්සඬො අප්පසනෙතාති ආදිනා නයෙන දෙසාරෙපනා. **උකෙඛපනාති:** මා එතං එත්ත කපේථාති වාමාය උකම්පනං. සබ්බතො භාගෙන සවස්සුකං සහෙතුකං කතා උකෙඛපනා **සමුකෙඛපනා**. අථවා අදෙනතං අහො දනපතීති එවං උකම්පනං **උකෙඛපනා**. මහාදනපතීති එවං සුදු උකෙඛපනා **සමුකෙඛපනා**. **බිපනාති:** කිං ඉමස්ස ජිවිතං බීජහොජ් නොති එවං උප්පණිකා. **සබ්බිපනාති:** කිං ඉමං අදයකොති හණ්ථ, යො නිව්වකාලං සබ්බසමි නැව්ති වචනං දෙතීති එවං සුදුතරං උප්පණිකා. **පාපනාති:** අදයකතතස්ස අවණණස්ස වා පාපනා. සබ්බතො භාගෙන පාපනා **සමපාපනා**. **අවණණහාසිනාති:** එවං මෙ අවණණහාසි දස්සතීති ගෙහතො ගෙහං ගාමතො ගාමං ජන පදන්වා ජනපදං අවණණහරණං. **පරපිට්ඨිමංසිකනාති:** පුරතො මධුරං හණිතා පරමමුඛෙ අවණණහාසිතා. එසාති අතිමුඛං ඔලො කෙතුං අසකෙකානතස්ස පරමමුඛාතං පිට්ඨිමංස බාදනමිව හොති. තසමා පරපිට්ඨිමංසිකතාති වුත්තා. **අසං වුච්චති නිපෙසසිකනාති:** අයං යසමා වෙච්චෙසිකා විය අබ්බතං පරස්ස ගුණං නිපෙසෙති නිපුණ්ණති, යසමා වා ගතිජතං නිපිංසිතා ගතිමග්ගනා විය පරගුණෙ නිපිංසිතා විපුණ්ණතා එසා ලාභමග්ගනා හොති තසමා නිපෙස සිකතාති වුච්චතීති.

ලාභෙන ලාභං නිජ්ඣිංසනතා නිදෙදසෙ:- **නිජ්ඣිංසනනාති:** මග්ගනා. **ඉදො ලදානති:** ඉමස්මා ගෙහා ලබං. **අමුත්තාති:** අමුකමිති

ගෙන. එබැවින්: ඉවත් නා. ගවෙට්ඨිති: මග්ගනා, පරිසෙට්ඨිති: පුනපුන මග්ගනා. ආදිතො පඨාය ලඬං ලඬං භික්ඛං තනු තනු කුලදරුකානං දක්ඛා අනෙතා බිරයාගුං ලභිත්වා ගතභික්ඛු වත්තුවෙන් කපේතබ්බං. එසනාදීති එසිආදිනං වෙවචනාති. තසමා එට්ඨිති එසනා ගවෙට්ඨිති ගවෙසනා පරිසෙට්ඨිති පරිසෙසනා ඉවෙචමෙන් යොජනා වෙදි තබ්බා. අයං කුගනාදීනං අන්තො. ඉදති එවමාදිනං ව පාපධම්මා නනති: එන් “යථා වා පනෙකෙ භොනෙතා සමණ්ණාභමණා සඬා දෙය්‍යාති භොජනාති භුඤ්ජත්වා තෙ එවරුපාය තිරව්නානවිජ්ජාය මිව්ජාජ්චෙන ජීවිකං කපෙපනති, සෙය්‍යපිදං: අඬගං තිමිතනං උපපාතං සුපිතං ලක්ඛණං මුසිකව්ජනං අග්ගිගොමං දඤ්ඤිගොම”නති. a ආදිනා තයෙන බ්‍රහ්මජලෙ වුත්තානං අනෙකෙසං පාපධම්මානං ගහණං වෙදි තබ්බං. ඉති යවායං ඉමෙසං ආජීවහෙනු පඤ්ඤත්තානං ඡනනං සික්ඛාපදනං විනික්ඛමවසෙන ඉමෙසඤ්ච කුගනා ලපනා නෙමිතති කතා තිපෙපසික්ඛනා ලාභෙන ලාභංතිජ්ඣිංසනානාති එවමාදිනං පාප ධම්මානං වසෙන පවහෙතා මිව්ජාජ්චො, තසමා සබ්බප්පකාරුපි මිව්ජා ජීවා යා විරති ඉදං ආජීවපාරිසුඛිසිලං. තත්‍රායං වචනන්තො:—එතං ආගමම ජීවනන්ති ආජීවො. කො සො? පච්චයපරිසෙසන වායාමො, පාරිසුඛිති පරිසුඛතා, ආජීවස්ස පාරිසුඛි ආජීවපාරිසුඛි.

ඉති ආජීව පාරිසුඛි සිලං.

යං පනෙතං තදනන්තරං පච්චයසන්ධි ඝභිතසිලං වුත්තං, තන් පටිසංඛායොගිකොති: උපායෙන පථෙන පටිසංඛාය ඤාත්වා—පච්ච වෙතබ්බත්වාති අන්තො. එන් ව සීතස්ස පටිසංඛායාති ආදිනා තයෙන වුත්තං පච්චවෙතබ්බන්තෙව යොතිසො පටිසංඛායාති වෙදිතබ්බං. තන් විචරනති: අන්තරවාසකාදිසු යං කිඤ්චි. පටිසෙට්ඨිති: පරි භුඤ්ජති, තිවාසෙති වා පාරුපති වා. ආවදෙව්‍යාති: පයොජනා ‘වධි පරිචේදනියමවචනං. එතතකමෙව හි යොගිනො විචරපටිසෙට්ඨෙන පයොජනං, යදිදං සීතස්ස පටිසංඛායාති ආදි, න ඉතො භියෙතා. සීතස්සාති: අඤ්ඤාතධාතුකෙබ්බාභවසෙන වා බහිද්ධා උතුපරිණාම වසෙන වං උපපන්නස්ස යස්ස කස්සපි. පටිසංඛායාති: පටිගනනන්තං, යථා සරිරෙ ආබාධං න උපපාදෙති, එවං තස්ස විනොදනන්තං. සීතබ්බාගතෙ හි සරිරෙ වික්ඛින්නවිත්තො යොතිසො පදතිතුං න සකෙකාති, තසමා සීතස්ස පටිසංඛායා විචරං පටිසෙවිතබ්බනති භගවා අනුඤ්ඤසි. එස නයො සබ්බන්තං. කෙවලං ගෙන් එණත්තස්සාති: අග්ගි සන්නාපස්ස. තස්ස පන වනද්‍යාදිසු සමාගවො වෙදිතබ්බො. ඩංස මකස වාතාතප සිරිංසප සමථස්සානනති—එන් පන ඩංසාති: ඩංසන මකකිකා, අකමකකිකාති පි වුච්චනති. මකසා මකසායෙව. වාගාති;

සරජ්ජරජාදිහෙද, ආගමොත: සුරියානපො, ශිඨිංසපාති: යෙ කෙවි සරන්තා ගව්න්තති දීඝජනිකා සප්පාදයො, තෙසං දධංසව්ඨස්සො ව පුට්ඨසම්ඨස්සො වාති දුට්ඨො සම්ඨස්සො, සො පි විවරං පාරුපිත්වා නිසින්නං න බාධති, තස්මා තාදිසෙසු ණානෙසු තෙසං පටිඝාතන්ද්‍රිය පටිසෙවති, ආවදෙවාති: පුත එතස්ස වචනං නියත පයොජනාවධි පරිවේෂදදස්සන්තං, හිරිකොපිනපටිච්ඡාදනං හි නියතපයොජනං, ඉතරුති කදුචි කදුචි හොනති, තත් භිරිකොපිනනති: තං තං සම්බාධට්ඨානං, යස්මිං යස්මිං හි අභේත විවරියමානෙ හිරි කුප්පති විතස්සති තං තං හිරිකොපනතො හිරිකොපිනනති වුච්චති, තස්ස හිරිකොපිනස්ස පටිච්ඡාදනන්තති හිරිකොපිනපටිච්ඡාදනන්තං, හිරි කොපිනං පටිච්ඡාදනන්තතිපි පායො.

පිණ්ඩපාතනති: යං කිසුඤ්ඤ ආහාරං-යො හි කොචි ආහාරෙහි හික්කුන්තො පිණ්ඩාලෝපන පතෙන පතිතන්තො පිණ්ඩාතොති වුච්චති, පිණ්ඩානං වා පාතො පිණ්ඩපාතො-තත් තත් ලද්ධානං හික්කානං සන්නිපාතො සමුහොති වුත්තං හොති, නෙව දවායාති: න ගාමදුර කාදයො විය දවන්තං-කිලාතිමිත්තනති වුත්තං හොති, න මදයාති: න මුට්ඨිකමල්ලාදයො විය මදන්තං-බලමදතිමිත්තං පොරිසමද නිමිත්තං වාති වුත්තං හොති, න මණ්ඩනායාති: න අනෙතපුරික වෙසියාදයො විය මණ්ඩන්තං-අභිගප්චට්ඨිතානං පිණ්ණහාව නිමිත්තනති වුත්තං හොති, න විභුසනායාති: න නටතවචකාදයො විය විභුසන්තං-පසන්නජිවිවණ්ණනා නිමිත්තනති වුත්තං හොති, එත් ව නෙව දවායාති එතං මොහුපතිස්සයපහාණන්තං වුත්තං; න මදයාති එතං දෙසුපතිස්සයපහාණන්තං, න මණ්ඩනාය න විභුසනා යාති එතං රාගුපතිස්සයපහාණන්තං, නෙවදවාය න මදයාතිවෙතං අත්තනො සංයොජනුප්පත්තිපටිසෙධන්තං, න මණ්ඩනාය න විභු සනායාති එතං පරස්සපි සංයොජනුප්පත්ති පටිසෙධන්තං, චතු හිපි වෙනෙහි අයොනිසො පටිපත්තියා කාමසුබලලිකානුයොගස්ස ව පහාණං වුත්තනති වෙදිතබ්බං, ආවදෙවාති: වුත්තන්තමෙව, ඉමස්ස කායස්සාති: එතස්ස චතුමහාභුතිකස්ස රූපකායස්ස, භීතියාති: පබ්බතට්ඨිතන්තං, ආපනායාති: පචන්තියා අවිචේදන්තං විරකාල භීතන්තං වා-සරුපන්තමිව හි ජිණ්ණිකරසාමිකො, අකබ්බකුඤ්ඤ මිව ව සාකට්ඨිකො, කායස්ස භීතන්තං යාපනන්තෙද්ධස පිණ්ඩපාත පටිසෙවති න දවමදමණ්ඩනවිභුසන්තං; අපිච භීතීති ජිවිතින්ද්‍රිය සස්සන්තං අධිවචනං, තස්මා ඉමස්ස කායස්ස භීතියා යාපනායාති එත්තාවතා එතස්ස කායස්ස ජිවිතින්ද්‍රියපචන්තාපනන්තතිපි වුත්තං හොතිති වෙදිතබ්බං, විහිංසුපරිහිසාති: විහිංසා නාම ජිඝ්ඤා ආබාධ තට්ඨන, තස්සා උපරමන්තමෙස පිණ්ඩපාත: පටිසෙවති වණාලෙ පනමිව උණ්හසීනාදිසු තප්පතිකාරං විය ව, බ්‍රහ්මවිජිසානුගහනා යාති: සකල සාසනබ්‍රහ්මවරියස්ස මග්ගබ්‍රහ්මවරියස්සව අනුගහන්තං-අයං හි පිණ්ඩපාතපටිසෙවනප්පච්චයා කායබලං නිස්සාය සික්කාත්ත

යානුයෝගවසෙන හවකනතාර තිත්රණත්. පටිපථනොනා බ්‍රහ්ම
වරියානුග්‍රහයාය පටිසෙවති, කනතාරතිත්රණත්තිකා පුත්තමංසං විය
තදිතිත්රණත්තිකා කුලං විය, සමුද්දතිත්රණත්තිකා නාවම්වව.
**ඉති පුත්තමංසෙව වෙදනං පටිගඛාමි නවසෙව වෙදනං න උප්පා
දෙසාමිති:** එවං ඉමිනා පිණ්ඩපාතපටිසෙවනෙන පුරුණසෙව ජිකව්ත්
වෙදනං පටිගඛාමි නවසෙව අපරිමිතභොජනපථවයං. ගරහත්ත
අලංසාවක නත්වට්ටක කාකමාසක භුත්තවම්නක ප්‍රාග්වණානං
අසුත්තරෙ විය න උප්පාදෙසාමිතිපි පටිසෙවති, භෙසජ්ජම්ව
ගිලානො. අථවා යා අධුනා අසප්පායාපරිමිතභොජනං නිසාය
පුරුණ කම්මපථවයවසෙන උප්පජ්ජනනො පුරුණවෙදනාති වුවති,
සප්පාය පරිමිතභොජනෙන තසා පථවයං විනාසෙනො නං පුරු
ණසෙව වෙදනං පටිගඛාමි. යාවායං අධුනා කතං අසුත්තපදිභොග
කම්මපථවයං නිසාය අයතිං උප්පජ්ජනනො නවවෙදනාති වුවති,
සුත්තපරිභොගවසෙන තසා මුලං අතිබ්බතෙනෙනො නං නවසෙව
වෙදනං න උප්පාදෙසාමිති. එවමෙපත් අත්ථො දුට්ඨබ්බො. එතතා
වතා ව සුත්තපරිභොගසංගහො අත්තකිලමථානුයෝගපථහාණං
ධම්මකපුබාපරිච්චාගොව දීපිනො ගොතීති වෙදිතබ්බො. **යාත්‍රා ව
මෙ හවිසායාති:** භිතපරිමිතපරිභොගෙන¹ ජීවිතිත්තිසුප්පෙච්චදකසා
ඉරියාපථහසුත්තසා වා පරිසායසා අභාවනො චිරකාලගමන
සංඛිතා යාත්‍රාව මෙ හවිසායා ඉමසා පථවයායතනවුත්තිනො
කායසායාති පි පටිසෙවති, යාප්පරෙති විය තප්පථවයං. **අනවජ්ජනාව
ථාසුම්හාගෙ වාති:** අසුත්ත පරිසෙසන පටිග්‍රහණ පරිභොග පරි
වජ්ජනෙන අනවජ්ජනා, පරිමිත පරිභොගෙන ථාසුම්හාගෙ.
අසප්පායා පරිමිත භොජනපථවයා² අරති නදි විජ්ජතිකා විසුත්ත
ගරහාදි දෙසාහාවෙන වා අනවජ්ජනා, සප්පායපරිමිතභොජ
නපථවයා කායබලසම්භාවෙන ථාසුම්හාගෙ. යාවදත් උදරවදෙ
හක භොජන පරිවජ්ජනෙන වා සෙයාසුඛ ථාසුසුඛ මිදධසුඛාදිනං.³
පහාණනො අනවජ්ජනා, වතු පසුඛාලොපමිතඋප්පාතභොජනෙන
වතුඉරියාපථයොග්ගභාවපටිපාදනනො ථාසුම්හාගෙ ව මෙ හවිසා
යාතිපි පටිසෙවති වුත්තමපි හෙතං:-

වත්තාගෙ පසුඛ ආලොපෙ අතුත්තා උදකං පිචෙ,
අලං ථාසු මිහාරය පතිතතතසා භික්ඛුනොති.^a

එතතාවතා ව පයොජනපරිග්‍රහණො මජ්ඣිමා ව පටිපදා දීපිතා
ගොතීති වෙදිතබ්බො.

1. සි. II, මිතපරිභොගෙන & සි. III, භිතපරිමිත-පෙ-න.

2. සි. I. II. පරිභොගපථවයා.

3. සි. II & ම I. II. මිදධසුඛානං.

a. චෙරහාපා-සාරිපුත්තසේර.

සෙනාසනයාහි: සෙනාසන ආසනඤ්ච-යන් යන් හි සෙනි විහාරෙ වා අඛිසයොගාදිවති වා නං සෙනා, යන් යන් ආසනි නිසිදති නං ආසනං, නං එකතො කතො සෙනාසනනති වුච්චති. **උතුලපට්ඨක විනොදනං පටිසල්ලානාත්මකන්තාහි:** පරිසහනවෙධන උතුලයෙව උතු පරිසංයො, උතුපරිසංයවිනොදනන්තඤ්ච පටිසල්ලානාත්මකඤ්ච-යො සර්ගබාධවිතතවිනෙකපකරො අසප්පායො උතුසෙනාසනපරි සෙවනෙන විනොදෙනබ්බො හොති, තස්ස විනොදනන්තං-එකිභාව සුඛන්තඤ්චාති වුත්තං හොති. කාමඤ්ච සීතස්සපරිසාතායාදිනාව උතු පරිසංයවිනොදනං වුත්තමෙව; යථාපන විවරපරිසෙවනෙ හිරිකො පිත් පටිච්ඡාදනං නියත පයොජනං ඉතරුති කදචි කදචි හොනතිති වුත්තං, එවමධාපි නියතං උතුපරිසංයවිනොදනං සක්කාය ඉදං වුත්තනති වෙදිතබ්බං. අථවා අයං වුත්තප්පකාරො උතු උතුලයෙව; පරිසංයො පන දුට්ඨො පාකට්පරිසංයොව පටිච්ඡන්තපරිසංයොව. තත්ථ පාකට්පරිසංයො සීගව්‍යග්ගාදයො, පටිච්ඡන්තපරිසංයො රුග දොසාදයො. තෙ යන් අපරිගුත්තියා ව අසප්පායරුපදස්සනාදිනා ව ආබාධං න කරොනති, තං සෙනාසනං එවං ජනිතො පච්චවෙකක්කිතො පටිසෙවනොතා භික්ඛු පටිසම්බාදොතිස්සො සෙනාසනං-පෙ-උතු පරිසංයවිනොදනන්තං පටිසෙවනිති වෙදිතබ්බං.

ගිලානපච්චයහෙසජ්ජපිකාරනති: එන් රෙගස්ස පතිඅය නවෙධන පච්චයො-පච්චති.කගමනවෙධනාති අන්තො, යස්ස කස්සපි සප්පායස්සෙතං අභිවචනං. භික්කකස්ස කමමං තෙන අනුඤ්ඤ තත්තාති හෙසජ්ජං, ගිලානපච්චයොව හෙසජ්ජං ගිලානපච්චය හෙසජ්ජං-යං කිඤ්චි ගිලානස්ස සප්පායං භික්කකකමමං තෙලමධු පාණිතාදිනිති වුත්තං හොති. පරික්කාරොති පන “සත්තති නගර පරික්කාරෙහි සුපරික්කිත්තං හොති”ති^a ආදිසු පරිවාරෙ වුච්චති. “රජො සිලපරික්කාරො¹ ක්කිනකෙබ්බා වක්කචිරියො”ති^b ආදිසු අලභිකාරො. “යෙවිමෙ පබ්බජිතෙන ජීවිතපරික්කාරං සමුදනෙ තබ්බො”ති^c ආදිසු සමහාරො. ඉධ පන සමහාරොපි පරිවාරෙපි වට්ඨති. තං හි ගිලානපච්චයහෙසජ්ජං ජීවිතස්ස පරිවාරොපි හොති ජීවිත නාසකාබාධුප්පත්තියා අනතරං අදත්තා රක්කභ්ණතො; සමහාරොපි යථා විරං පවත්තති එවමස්ස කාරණභාවතො; තස්මා පරික්කාරොති වුච්චති. එවං ගිලානපච්චයහෙසජ්ජඤ්ච තං පරික්කාරොවාති ගිලා නපච්චයහෙසජ්ජපරික්කාරො. තං ගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්කාරං-ගිලානස්ස යං කිඤ්චි සප්පායං භික්කකානුඤ්ඤතං තෙලමධුපාණි තාදි ජීවිතපරික්කාරනති වුත්තං හොති. **උප්පහනාහිනති:** ජනානං භූතානං නිබ්බත්තානං. **වෙසාබාධිකාහිනති:** එන් ව්‍යාබාධොති

a. අං-නි-සත්තකාති.

b. සං-නි-මහාවග්ග.

c. ම. නි-වත්තපත්ත.

1. සී. I. II. III. & ම. I. II. සෙනපරික්කාරො

බාහුකේවාහො, නං සමුච්චානා ව කුට්ඨගණ්ඨපිළිකාදයො, ව්‍යාබා
ධනො උපපන්නතො වෙය්‍යාබාධිකා. වෙදනානනි: දුක්ඛවෙදනා
අකුසලවිපාකවෙදනා; තාසං වෙය්‍යාබාධිකානං වෙදනානං. අබ්‍යා
පස්සපරමනායාති: නිදුක්ඛපරමතාය-යාව නං දුක්ඛං සබ්බංපභිණං
හොති තාවාති අන්තො. එවමිදං සබ්බපතො පටිසම්භා යොනිසො
පච්චයපරිභොගලක්ඛණං පච්චයසනතිස්සිතසීලං වෙදිතබ්බං. චච
නන්තො පනෙත්ථ: විවරාදයො හි යස්මා තෙ පටිච්ච නිස්සාය පරිභුඤ්ජ
මානා පාණීනො අයනති ගච්ඡන්ති පච්ඡන්ති නස්මා පච්චයාති
වුච්චන්ති; තෙ පච්චයෙ සනතිස්සිතනති පච්චයසනතිස්සිතං.

ඉති පච්චයසනතිස්සිතසීලං.

අථ පඤ්ඤානකථා.

එවමෙතස්මි. චතුර්ඛිධෙ සීලෙ:-සද්ධාය පාතිමොක්ඛසංචරො
සමාදෙතබ්බො. සද්ධා සාධනො හි සො සාවකවිසයානීතත්තා සික්ඛා
පදපඤ්ඤාත්තියා චචනපටිනෙකපො¹ වෙත්ථ නිදස්සනං.* තස්මා යථා
පඤ්ඤාත්තං සික්ඛාපදං අනවසෙසං සද්ධාය සමාදිසිත්වා ජීවිතෙපි
අපෙක්ඛං අකරොන්තො සාධුකං සමාදෙතබ්බං. වුත්තවපිහෙතං:-

කිංකිව අණං වමරිව වාලංගි.
පියංව පුත්තං තයනංව එකකං
තථෙව සීලං අනුරක්ඛමානතා
සුපෙසලා හොථ සද්ද සගාරවාති.a

අපරමපි වුත්තං:-“එවමෙව බො මහාරාජ යං මයා සාවකානං
සික්ඛාපදං පඤ්ඤාත්තං නං මම සාවකා ජීවිතගෙතුපි නාතික්ඛ
මන්ති”තිb. ඉමසමිඤ්ච පනන්තෙ අට්ඨියං වොරෙහි බඬිථෙරානං
චජ්ජති වෙදිතබ්බාති. මහාවත්තති අට්ඨියං කිර ථෙරං වොරා කාළ
චලලීති බක්ඛිත්වා නිපජ්ජාපෙසුං, ථෙරො යථා නිපන්නොව සත්තදිව
සාති විපස්සනං වබ්බිත්වා අනාගාමිථලං පාපුණීත්වා තන්තෙව කාලීං
කත්වා බුහුමලොකෙ තිබ්බත්ති. අපරමපි ථෙරං තම්බපණ්ණීදිපෙ
සුතිලතාය බක්ඛිත්වා නිපජ්ජාපෙසුං; සො දව්ඛාගෙ² ආගච්ඡන්තො
චලලීං අච්ඡිද්ධිත්වා ව විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා සමසීසී හුත්වා පරිනිබ්බාසී.
දිස්සාණක අභයන්තෙරො පඤ්චති භික්ඛුසභොති සථිං ගච්ඡන්තො
දිස්වා ථෙරස්ස සරිරං ක්කාපෙත්වා වෙතියං කාරපෙසී. තස්මා
අඤ්ඤපි සද්ධා කුලපුත්තො:-

1. සි. I. II. III & ම. I. II. සික්ඛාපදපඤ්ඤාත්තියා චචනපරිකෙකපො.
2. ම. II. වතඛාගෙ. a. බුද්ධකති-අපදන. b. සං-හි-කොසලසං.
* පාඨජිකාපාටිය. වෙරජබ්බෙණි සාරිපුත්තායාචිතපටිකොපමිපෙකබ්බිති.

පාතිමොක්ඛං විසොධෙන්නො අපොච ජ්විතං ජගෙ,
පඤ්ඤාතනං ලොකනාථො න භිඤ්ඤ සීලසංවරං.

යථා ච පාතිමොක්ඛසංවරො සද්ධාය, එවං සතියා ඉන්ද්‍රියසංවරො සමපාදෙනබ්බො. සතිසාධනො හි සො, සතියා අධිට්ඨිතානං ඉන්ද්‍රියානං අභිජ්ඣාදීහි අනන්තාසංවතීයතො. තත්ථො “වරං භික්ඛවෙ තත්තාය අයොසලාකාය ආදිත්තාය සමපජ්ජිතාය සජ්ජතිභූතාය චක්ඛුන්ද්‍රියං සමප්‍රමුච්චං, නතෙව චක්ඛුචිඤ්ඤායොසසු රූපෙසු අනු ව්‍යඤ්ජනසො නිමිත්තගාභො”ති. ආදිතා තයෙන ආදිත්තපරියායං සමුත්තංගිත්වා රූපාදිසු විසයෙසු චක්ඛුවාරාදිපච්ඡතසං විඤ්ඤාණසං අභිජ්ඣාදීහි අන්තාසංවතීයං නිමිත්තාදිගාහං අසමුච්චායා සතියා නිසෙධෙන්නන එස සාධුතං සමපාදෙනබ්බො. එවං අසමපාදිතෙ හි එතස්මිං පාතිමොක්ඛසීලමපි අනද්ධතියං ගොති න විරට්ඨිතිකං, අසංවිහිතසාඛාපරිවාරමිව සස්සං. හඤ්ඤාතෙ වායං කිලෙසවො රෝති, විචචවායෙ විය ගාමො පරස්සගාරීති. චිත්තං වස්ස රාගො සමතිවිජ්ඣති, දුච්ඡන්තමගාරං වුට්ඨි විය. වුත්තමපි ගෙතො:-

රූපෙසු සද්දෙසු අපො රසෙසු
ගකෙසු එසෙසු ච රක්ඛ ඉන්ද්‍රියං,
එතෙහි වාරා විචචා අරක්ඛිතා
හනන්ති ගාමංව පරස්ස ගාරිනො. b

යථාගාරං දුච්ඡන්තං වුට්ඨි සමතිවිජ්ඣති,
එවං අභාචිතං චිත්තං රාගො සමතිවිජ්ඣති. c

සමපාදිතෙ පන එතස්මිං පාතිමොක්ඛසීලමපි අද්ධතියං ගොති විරට්ඨිතිකං, සුසංවිහිත සාඛාපරිවාර මිව සස්සං; න හඤ්ඤාතෙවායං කිලෙසවොරෙහි, සුසංවුත්තවායො විය ගාමො පරස්සගාරීති; න වස්ස චිත්තං රාගො සමතිවිජ්ඣති සුච්ඡන්තමගාරං වුට්ඨිවිය. වුත්තමපි වෙතො:-

රූපෙසු සද්දෙසු අපො රසෙසු
ගකෙසු එසෙසු ච රක්ඛ ඉන්ද්‍රියං,
එතෙහි වාරා පිහිතා සුසංවුත්තා
න හනති ගාමංව පරස්ස ගාරිනො. d

යථාගාරං සුච්ඡන්තං වුට්ඨි න සමතිවිජ්ඣති,
එවං සුභාචිතං චිත්තං රාගො න සමතිවිජ්ඣති. e

අයං පන අභිලක්ඛාධිදෙසනා¹

a. b. ය -හි-සද්දායතනවග්ග.

d. සං-හි-සද්දායතනවග්ග.

c. ධම්මපද-සමකවග්ග.

e. ධම්මපද-ය-ව.

විතතං නාමෙතං ලුහුපරිවතනං.¹ තස්මා උපපන්නං රාගං අසුභ මනසි කාරෙන විනොදෙත්වා ඉන්ද්‍රියසංවරො සම්පාදෙනබ්බො. අබ්‍රිතා පබ්බජිතෙන වඩ්ඛිසුසේරෙන විශංථෙරස්ස කීර අබ්‍රිතා පබ්බජිතස්ස පිණ්ඩාය මරණො එකං ඉත්ථිං දිස්වා රාගො උපපජ්ජි, තතො ආනන්දසේරං ආගං:-

කාමරාගෙන ඩය්‍යාමි විතතං මෙ පරිඩය්‍යති,
සාධු නිබ්බාපනං බුද්ධි අනුකම්පාය ගොතමාති.^a

ථෙරො ආගං:-

සංඤ්ඤාය විපරියෙසා විතතං තෙ පරිඩය්‍යති,
නිමිත්තං පරිවජේත්ති සුභං රාගුප සංහිතං.

අසුභාය චයනං භාවෙහි එකග්ගං සුසමාහිතං,
සංඛාරෙ පරතො පස්ස උක්ඛිභො තො ච අත්තතො,
නිබ්බාපෙහි මහාරාගං මා ඩය්‍යතිසේවා පුනපපුනන්ති.

ථෙරෙ රාගං විනොදෙත්වා පිණ්ඩාය වරි අපිච ඉන්ද්‍රියසංවරපුර කෙන හික්ඛුතා කුරුණ්ඩක මහාලෙණවාසිනා විතතගුත්තසේරෙන විශ, වොරකමහාවිහාරවාසිනා මහාමිත්තසේරෙන විශච භවිතබ්බං. කුරුණ්ඩකලෙණෙ කීර සත්තනනා බුද්ධානං අභිනිකම්භං විතත කම්මං මනොරමං අගොසි. සම්බහුලා හික්ඛු සෙනාසනවාරිකං ආභිණ්ඩනතා විතතකම්මං දිස්වා මනොරමං භන්තෙ විතතකම්මන්ති ආගංසු. ථෙරෙ ආගං:-අතිරෙකසංඛි මෙ ආවුසො වස්සාති ලෙණෙ වසන්තස්ස විතතකම්මං අත්ථි නිපි² තජ්ජාමි, අජ්ජද්දති වක්ඛු මනෙත නිස්සාය ඤානන්ති. ථෙරෙන කීර එත්තකං අද්ධානං වසන්තෙන වක්ඛුං උම්මිලෙත්වා ලෙණං න උලොකිතපුබ්බං. ලෙණ වාරෙ වස්ස මහානාගරුකෙබ්බා අගොසි සොපි ථෙරෙන උද්ධං න උලොකිතපුබ්බො, අනුසංවච්ඡරං භූමියං කෙසරනිපාතං දිස්වා වස්ස පුප්ඵිතභාවං ජනාති. රුජ ථෙරස්ස ගුණසම්පත්තිං සුත්වා වන්දිතු කාමො තික්ඛිත්තුං පෙසෙත්වා අනාගච්ඡන්තෙ ථෙරෙ නස්මිං ගාමෙ තරුණපුත්තානං ඉත්ථිතං එනෙ බ්බාපෙත්වා ලඤ්ජාපෙසි:-භාව දුරකා පඤ්ඤං මාලුහිංසු යාව ථෙරෙ න ආගච්ඡතිති. ථෙරෙ දුර කානං අනුකම්පාය මහාගාමං අගමාසි. රුජ සුත්වා ගච්ඡථ භණෙ ථෙරං පච්චෙසෙථ සිලාති ගණ්ඨිස්සාමිති අනෙත පුරං අභිගරුපෙත්වා³ වන්දිත්වා භොජෙත්වා අජ්ජ භන්තෙ ඔකාසො නත්ථි සෙව සිලාති ගණ්ඨිස්සාමිති ථෙරස්ස පත්තං ගහෙත්වා ථොකං අනුගන්ත්වා දෙවියා සඬිං වන්දිත්වා නිවත්ති. ථෙරෙ රුජ වා වන්දතු දෙවි වා, සුඛි ගොතු

1. සි. II. ලුහුපරිවතනි-ම-ලුහුපරිවතනති.

2. සි. I. II. අත්ථි තජ්ජිති.

3. සි. II. අභිගරුපෙත්වා

a. සං-හි-වඩ්ඛිස-සං.

මහාරුක්ඛි වදනි. එවං සත්ත දිවසා ගතා,¹ භික්ඛු ආහංසු:-කිං භනෙන භූතෙහ රක්ඛෙය්‍යෙ පි වන්දමානෙ දෙවියාපි වන්දමානාය 'සුඛි භොභූ මහාරුක්ඛි'නි එවං වදංථාති. ථෙරො නාහං ආවුසො රුක්ඛි වා දෙවීනි වා වචන්තානං කරෙමීති වන්තා සත්තාහාතික්කමෙ ථෙරස්ස ඉධ වාසො දුක්ඛොති රක්ඛෙය්‍යෙ විස්සජ්ජනො කුරුණංකමහාලොණං ගන්ත්වා රත්ති භාගෙ චම්බකමං ආරුති.² නාගරුක්කෙහි අධිවන්තා දෙවතා දණ්ඩදිපිකං ගහෙත්වා අට්ඨාසි, අට්ඨස්ස කම්මස්ථානං අතිපරිසුඛං පානං අහොසි. ථෙරො කිංභු³ මෙ අජ්ජ කම්මට්ඨානං අතිවිශ ප්‍රකාසනීති අත්තමනො මජ්ඣිමයාම සමන්තපාඨං සංකල්පං පබ්බතං උත්තාදයනො අරගත්තං පාපුණ්ඨි. තස්මා අක්ඛෙය්‍යෙ අත්තමාමො⁴ කුලපුත්තො.

මක්කටොව අරක්ඛෙය්‍යෙ වනෙ භනන මිගො විශ,
බාලො විශ ව උත්තස්සො න භවෙ ලොලලොචනො.

අභො බිපෙය්‍ය වක්ඛුනි සුගමත්ත දසො සියා,
චන්තමක්කට ලොලස්ස න විත්තස්ස වසං වජේති.

මහාමිත්තජෙරස්සාපි මාභූ විසගණ්ඨරොගො උපපජ්ජ, ධිතා පියස්සා භික්ඛුනිසු පබ්බජ්ජා හොති. සා නං ආහං:-“ගච්ඡ අයෙස භාභූ සන්තිහං, ගන්ත්වා මම අපාසුභාවං ආරොවෙත්වා හෙසජ්ජං ආහරා”ති. සා ගන්ත්වා ආරොවෙසී. ථෙරො ආහ නාහං මූලභෙසජ්ජාදීනි සංහරිත්වා හෙසජ්ජං පටිභූං ජනාමි, අපිච නෙ හෙසජ්ජං ආවික්ඛිස්සං, අහං යතො පබ්බජ්ජනො න මයා ලොභසගගනෙන විතෙත්ත ඉන්ද්‍රියානි තින්ද්‍රිත්වා විසභාගරුපං ඔලොකිතපුබ්බං, ඉමිනාසචචවචනෙන මාභූයා මෙ පාසු භොභූ, ගච්ඡ ඉමං වන්තා උපාසිකාය සරිරං පරිමජ්ජාති. සා ගන්ත්වා ඉමමන්තං ආරොවෙත්වා තථා අකාසී, උපාසිකාය තං බණං යෙව ගණ්ඨො පේණපිණ්ඩො විශ පිලීසිත්වා අත්තරධාසි. සා උට්ඨතිත්වා සචෙ සමමාසමුඛො ධරෙය්‍ය කසමා මම පුත්තසද්ධස්ස භික්ඛුනො ජලවිචිතෙන න ගන්ත්තං සිසං න පරා මිසෙය්‍යාති අත්තමනවාචං නිව්ජාරෙසී. තස්මා

කුලපුත්තමානි⁵ අක්ඛෙය්‍යෙ පබ්බජ්ජාන සාසනෙ,
මිත්තජෙරොව තිට්ඨෙය්‍ය වරෙ ඉන්ද්‍රියසංවරෙ.

යථා පන ඉන්ද්‍රියසංවරො සතියා, තථා විරියෙන ආජ්චපාරිසුඛි සමපාදෙතබ්බො. විරියසාධනා හි සා, සමමා ආරභ්විතියස්ස මිත්තං

1. සි. I. II. III. & ම. I. II. සත්තදිවසාගතං.

2. සි. II. අරුති.

3. සි. II & I. කිංභුකමං.

4. සි. I. II & III. අත්තමාමො.

5. සි. II. මාභූඋපාසිකාය.

6. සි. I. III. කුලපුත්තාදති.

උප්පත්තියක් වන්නා. තසම අනෙකුත් අප්පකිරුපං පහාය මිඳි
 යෙන පිණ්ඩපාතවරියාදීහි සමමා එකනාති එසා සමපාදෙනබ්බා, පරි
 සුඛුප්පාදෙයෙව පච්චයෙ පටිසෙවමානෙන අපරිසුඛුප්පාදෙ ආසිවිසෙ
 විය පරිවජ්ජයනා. තත්ථ අපරිග්ගතිතධුතඛගස්ස සබ්බතො ගණතො
 ධම්මදෙසනාදීහි විස්සා භුණෙති පසන්නානං ගිහිනං සනතිකා උප්පන්නා
 පච්චයා පරිසුඛුප්පාදා නාම පිණ්ඩපාතවරියාදීහි පන අතිපරිසුඛුප්පා
 දායෙව පරිග්ගතිතධුතඛගස්ස පිණ්ඩපාතවරියාදීහි ධුතඛගභුණෙවස්ස
 පසන්නානං සනතිකා ධුතඛගතිශමානුලොමෙන උප්පන්නා පරි
 සුඛුප්පාදා නාම එකබ්බාධිවුපසමත්ථසවස්ස පුතිගරිට්ඨි වතුමධුරෙසු
 උප්පන්නෙසු වතුමධුරං අඤ්ඤාපි සමුගමවාරිනො, පරිභුඤ්ජය්‍යන්තී
 විනෙත්වා ගරිට්ඨිබ්බාදිමෙව පරිභුඤ්ජමානස්ස ධුතඛගසමාදානං
 පකිරුපං ගොති. එසති උත්තමඥයවංසිකො භික්ඛුති වුච්චති.
 යෙ පනෙතෙ විවරාදයො පච්චයා තෙසු යස්ස කස්සවි භික්ඛුනො
 ආජීවං පරිසොධෙනාස්ස විවරෙව පිණ්ඩපාතෙව නිමිත්තොභාසපරි
 කථාවිඤ්ඤානතියො න වට්ටනති. සෙනාසනෙ පන අපරිග්ගතිත
 ධුතඛගස්ස නිමිත්තොභාස පරිකථා වට්ටනති. තත්ථ නිමිත්තං නාම:-
 සෙනාසනත්ථං භූමිපරිකමාදීති කරොන්නාස්ස කිං භනෙත කඨිරතී¹
 කො කාරාපෙතීති ගිහිති වුචෙත න කොචිති පට්චවනං, යං වා
 පනඤ්ඤාපි එවරුපං නිමිත්තකමමං. ඕහාසො නාම:-උපාසකා
 භූමෙහ කුහිං වසථා?ති. පාසාදෙ භනෙතති. භික්ඛුනං පන උපා
 සකා පාසාදෙ න වට්ටන්?ති වචනං, යං වා පනඤ්ඤාපි එවරුපං
 ඕහාසකමමං. පරිකථා නාම: භික්ඛුසබ්බස්ස සෙනාසනං සමබාධනති
 වචනං, යා වා පනඤ්ඤාපි² එවරුපා පරියායකථා. භෙසජේ සබ්බමපි
 වට්ටති. තථා උප්පන්නං පන භෙසජං රොගෙ වූපසනෙන පරි
 භුඤ්ජිතං වට්ටති තවට්ටති³?ති³ තත්ථ විනයධරා භගවතා වාරං දින්නං,
 තසමා වට්ටතීති වදනති; සුත්තන්තීකා පන කිඤ්චාපි ආපත්ති න
 ගොති ආජීවං පන කොපෙති, තසමා න වට්ටති චෙව වදනති.

යො පන භගවතා අනුඤ්ඤාපි නිමිත්තොභාසපරිකථා
 විඤ්ඤානතියො අකරොන්නො අප්පච්ජනාදිභුණෙයෙව නිස්සාය ජීවි
 තකම්මයෙපි පච්චුපට්ඨිතෙ අඤ්ඤාත්‍රෙව ඕහාසාදීහි උප්පන්නෙ පච්චයෙ
 පටිසෙවති, එස පරමසලොබවුත්තී වුච්චති. සෙසථාපි ථෙරො
 ඥාතිපුත්තො: සො කිරායසමා එකසමිං සමයෙ පටිවෙකං මුග්ගය
 මානො මහාමොග්ගලානන්තරෙන සඨිං අඤ්ඤාතරස්මිං අරඤ්ඤා
 විහරති. අප්පස එකසමිං දිවසෙ උදරවාතාබාධො උප්පජ්ජති අති
 දුක්ඛං ජනෙයි. මහාමොග්ගලානන්තරො සායණාසමයෙ තස්සා
 යසමතො උප්පයානං ගතො ථෙරං නිපන්නා දිස්වා තං පවතති.

1. සි. II & ම. II. කරියති.

2. සි. I. II. යං වා පනඤ්ඤාපි.

3. සි. I. II & III. පරිභුඤ්ජිතං තවට්ටති.

පුච්ඡිතා පුබ්බෙ තෙ ආවුසො කෙන ඵාසු හොතිති පුච්ඡි. ථෙරො ආහ:-ශිභිකාලෙ මෙ ආවුසො මාතා සපටිමබ්බසකකරාදීහි යොජෙතා අසමහිනනාබිරපායාසං අදාසි, තෙන ඵාසුකං අහොසිති. සොපි ආයසමා: හොතු ආවුසො සවෙ මග්ගං වා තුග්ගං වා පුඤ්ඤං අජි අපොචනාම සෙව ලභිස්සාමාති ආහ. ඉමං පන තෙසං කථාසල්ලාපං වඩකමනකොටියං රුකෙබ්බ අධිවන්තා දෙවතා සුතා සො අයසං පායාසං උපපාදෙස්සාමිති භාවදෙව ථෙරස්ස උපධාරාකතුලං ගතතා ජෙට්ඨපුත්තස්ස සරිරං ආවිසිතා පිලං ජනෙසි. අථස්ස තික්ඛිව්ත්තම්මිතතං සන්තිපතීතෙ¹ ඤානෙ ආහ:-සවෙ සෙව ථෙරස්ස ඵවරුපං නාම පායාසං පටියාදෙථ තං මුඤ්චිස්සාමිති. තෙ තයා අවුත්තෙපි මයං ථෙරානං තිබ්බං භික්ඛං දෙමාති වතා දුතියදිවසෙ තථාරුපං පායාසං පටියාදාසිංසු. මහාමොග්ගලානන්ධෙරො පාතොව ආගතතා ආවුසො යාවාහං පිණ්ඩය වරිතා ආගල්ථාමි, භාව ඉධෙව හොතිති වතා ගාමං පාවිසි. තෙ මනුස්සා පච්චුග්ගනතා ථෙරස්ස පත්තං ගහෙතා චුත්තප්පකාරස්ස පායාසස්ස පුරෙතා අදංසු. ථෙරො ගමනාකාරං දස්සෙසි. භුඤ්ජථ හනෙත භුමෙහ, අපරමපි දස්සාමාති ථෙරං හොජෙතා පුත පහනපුරං අදංසු. ථෙරො ගතතා හඤ්චුසො සාරිපුත්ත පරිභුඤ්ජථාති උපනාමෙසි ථෙරොපි තං දිස්වා අතිමනාපො පායාසො කථනනුබො උප්පන්නොති විනෙතන්නො තස්ස උප්පතති මුලං දිස්වා ආහ: හරාවුසො² මොග්ගලාන අපරිභොගාරහොයං.³ පිණ්ඩපාතොති. සොපායසමා මාදිසෙත නාම ආහතං පිණ්ඩපාතං න පරිභුඤ්ජතීති විත්තමපි අනුප්පාදෙතා ඵකවචනෙනෙව පත්තං මුඛ වට්ටියං ගහෙතා ඵකමනෙත තිකතුජෙජසි. පායාසස්ස සහ භූමියං පතිට්ඨානා ථෙරස්ස ආබාධො අනතරධාසි. තතො පට්ඨාය වත්තාද්විස වස්සාති⁴ න පුත උප්පජ්ජී. තතො මහාමොග්ගලානන්ධෙරං ආහ: “ආවුසො වචිවිඤ්ඤතතිං නිස්සාය උප්පන්නො පායාසො අනෙතසු තික්ඛම්මතා භූමියං වරනෙතසුපි පරිභුඤ්ජතුං අයුත්තරුපො”ති. ඉදංඤ්ච උදාහං උදාහෙසි:-

වචිවිඤ්ඤතති විපථාරා උප්පන්නං මබ්බ පායසං,
සවෙ භුත්තො හවෙය්‍යාහං සාජ්චො ගරහිතො මම. a

යදි පි මෙ අන්තභුණං තික්ඛම්මතා බහි වරෙ,
තෙව භිඤ්ජෙය්‍ය මාජ්චං⁵ වජ්මානොපි ජිවිතං.

ආරාධෙමි සකං චිත්තං ච්චජෙජ්ඣ අනෙසනං,
අහං ගි බුඬපතිතුට්ඨං න කාහාමි අනෙසනතති.

1. ම. II. සන්ධිසනි-සො.

2. සි. I. II. ආවුසො.

3. සි. I. & II. අපරිභොගාරහො.

4. පඤ්චවත්තාද්විසවස්සාති (බබ්බත්)

5. සි. I. & II. ආජ්චං.

a. බුද්දකති-උදාහ.

චිවරගුබ්බවාසිභාගබ්බාදක මහාතිස්සන්තරවජ්ඣපි වෙත්තං කපේ තබ්බං, එවං සබ්බථාපි.

“අනෙසනාය චිත්තවපි අපනෙත්වා විචක්ඛණො,
ආජීවං පරිසොධෙය්‍ය සඛා පබ්බජ්තො යති”ති.

යථාච චිරියෙන ආජීවපාරිසුඛි, තථා පච්චයසනතිස්සිතසීලං පඤ්ඤාය සමාදෙනබ්බං පඤ්ඤාසාධනං හි තං පඤ්ඤාවතො පච්චයෙසු ආදීනවානිසංසදස්සනසමත්භාවතො. තස්මා පහාය පච්චය ගෙඩං ධම්මෙන සමෙන උපපන්නෙ පච්චයෙ යථාචුත්තෙන විධිනා පඤ්ඤාය පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ඤානෙන තං සමාදෙනබ්බං. තත්ථ දුච්ඛං පච්චවෙක්ඛණං; පච්චයානං පටිලාභකාලෙ පරිභොගකාලෙව. පටිලාභකාලෙපි හි ධාතුචසෙන වා පටිකතුලවයෙන වා පච්චවෙක්ඛිත්වා ආපිනාති චිවරදීති තතො උත්තරං පරිභුඤ්ඤානස්ස අනවජ්ජාව පරිභොගො තථා පරිභොගකාලෙපි. තත්‍රායං සනතිට්ඨා කකරො චිතිච්ඡයො-චත්තාරො හි පරිභොගා; ථෙය්‍යපරිභොගො ඉණ්පරිභොගො දයත්තපරිභොගො සාමිපරිභොගොති; තත්‍ර සඛිස මජ්ඣෙකි නිසීදිත්වා පරිභුඤ්ඤානස්ස දුස්සීලස්ස පරිභොගො ථෙය්‍යපරිභොගො නාම. සීලවතො අපච්චවෙක්ඛිත පරිභොගො¹ ඉණ්පරිභොගො නාම; තස්මා චිවරං පරිභොගෙ පරිභොගෙ පච්චවෙක්ඛිතබ්බං, පිණ්ඩපාතො ආලොපෙ ආලොපෙ, තථා අසකකානෙනන පුරෙහත්තපච්ජාහත්ත පුරිමයාම මජ්ඣිමයාම පච්ඡිමයාමෙසු, සචස්ස අපච්චවෙක්ඛිතොව අරුණං උග්ගච්ඡති ඉණ්පරිභොගට්ඨානෙ යෙව තිට්ඨති, සෙනාසනවපි පරිභොගෙ පරිභොගෙ පච්චවෙක්ඛිතබ්බං, හෙසප්පස්ස පටිග්ගහණෙපි පරිභොගෙපි සතිපච්චයතාව වට්ටති. එවං සන්නෙපි පටිග්ගහණෙ සතිං කත්වා පරිභොගෙ අකරොනනස්සෙව ආපතති, පටිග්ගහණෙ පන සතිං අකත්වාපි පරිභොගෙ කරොනනස්ස අනාපතති. චතුර්ඛිධා හි සුඛි; දෙසනාසුඛි සංවරසුඛි පරියෙවසීසුඛි පච්චවෙක්ඛිණසුඛිති. තත්ථ දෙසනාසුඛි නාම:-පාති මොක්ඛසංවරසීලං, තං හි දෙසනාය සුඤ්ඤානතො දෙසනාසුඛිති වුවවති. සංවරසුඛි නාම:-ඉන්ද්‍රියසංවරසීලං, තං හි ත පුන එවං කරිස්සාමිති චිත්තාතිට්ඨානසංවරෙනෙව සුඤ්ඤානතො සංවරසුඛිති වුවවති. පරියෙවසීසුඛි නාම:-ආජීවපාරිසුඛිසීලං, තංහි අනෙසනං පහාය ධම්මෙන සමෙන පච්චයෙ උපපාදෙනාස්ස පරියෙසනාය සුඛිත්තා පරියෙවසීසුඛිති වුවවති. පච්චවෙක්ඛිණසුඛි නාම:-පච්චය සනතිස්සිතසීලං,² තංහි වුත්තපපකාරෙන පච්චවෙක්ඛිණෙන සුඤ්ඤානතො පච්චවෙක්ඛිණසුඛිති වුවවති; තෙන වුත්තං “පටිග්ගහණෙපන සතිං අකත්වාපි පරිභොගෙ කරොනනස්ස අනාපතති”ති. සත්තනනං.

1. සී. I. II. අපච්චවෙක්ඛිත්වා.

2. සී. I. සතිපච්චයනා.

3. ම. II. පච්චයපරිභොගසනතිස්සිතසීලං.

සෙබානං පච්චයපරිභොගො දයජ්ජපරිභොගො නාම. තෙනි හග වතො පුත්තා, තස්මා පිතුසන්නානං පච්චයං දයාද හුන්වා තෙ පච්චයෙ පරිභුඤ්ජනති. කිං පන තෙ¹ හගවතො පච්චයෙ පරි භුඤ්ජනති උදුහු නිතිනං පච්චයෙ පරිභුඤ්ජනති? ගිහිනි දින්නාපි හග වතා අනුඤ්ඤාතතතා හගවතො සන්නාතා ගොනති. තස්මා හග වතො පච්චයෙ පරිභුඤ්ජනති වෙදිතබ්බා. ධම්මදයාදසුත්තඤ්ඤාත් සාධකං. බිණ්ණසවානං පරිභොගො සාම්පරිභොගො නාම. තෙනි තණ්හාය දසව්‍යං අතිත්තතා සාමිනො හුන්වා පරිභුඤ්ජනති. ඉමෙසු පරිභොගෙසු සාම්පරිභොගොව දයජ්ජපරිභොගොව සබ්බසං වට්ටති. ඉණ්පරිභොගො න වට්ටති. ථෙය්‍යපරිභොගෙ කථායෙව නත්ති. යො පනායං සීලවතො පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගො, සො ඉණ් පරිභොගෙසු පච්චතීකත්තා ආනණ්‍යපරිභොගො වා ගොති දයජ්ජ පරිභොගෙ වා² සබ්බහං ගච්ඡති. සීලවා හි ඉමාය ටිකතාය සම්මතා ගතත්තා සෙබොතෙව වුච්චති. ඉමෙසු පන පරිභොගෙසු යස්මා සාම්පරිභොගෙ අග්ගො, තස්මා තං පත්ථයමානෙන භික්ඛුනා වුත්තප්ප කාරාය පච්චවෙක්ඛණ්ණය පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනෙත්ත පච්ච සන්නිසිත්තසීලං සම්පාදෙතබ්බං. එවං කරොතොති කිම්බකාරි ගොති. වුත්තමපි වෙතො:-

පිණ්ණං විහාරං සයනාසනඤ්ච
ආපඤ්ච සඛ්ඤාපි රජ්ජපවාහනං,
සුන්වාන ධම්මං සුගතෙන දෙසිතං
සබ්බාය සෙවෙ වරපඤ්ඤාසාවතො.

තස්මාහි පිණ්ණං සයනාසනෙ ව
ආපෙ ව සඛ්ඤාපි රජ්ජපවාහනෙ,
එතෙසු ධම්මෙසු අනුපලිතො
භික්ඛු යථා පොකබරෙ වාරිබිඤ්ඤ.

කාලෙන ලද්ධා පරතො අනුග්ගහා
බජ්ජෙසු හොජ්ජෙසු ව සායනෙසු,
මතං ස ජ්ඤාඤ්ඤ සත්තං උපට්ඨිතො
වණ්ණස ආලෙපන රුහණෙ යථා.

කත්තාරෙ පුත්තමංසංව අකබ්ඤ්ඤාත්තං යථා,
එවං ආහරි ආහාරං³ යාපනත්ථයං⁴ වුච්ඡිතොති. a.

ඉමස්ස ව පච්චයසන්නිසිත්තසීලස්ස පරිපුරකාරිත්වය භාගිනෙත්ත සඛ්ඤරකිත්තසාමණේරස්ස වද්දු කථෙතබ්බං, සො හි සම්මා පච්ච වෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජ, යථාහ:-

1. සි. I. II. කිම්පනෙන.

2. සි. I. II. දයජ්ජපරිභොගෙයෙවචා.

3. පී. ආහාරයොහාරං.

a. සුත්තාන්තං-ධම්මකසුත්තං.

“උපජ්ඣායො මං භුඤ්ජමානං සාලිකුරං සුතිබ්බුතං,
මාගෙව ත්වං සාමණේර ජට්ඨං ක්කාපෙසි අසඤ්ඤනො.

උපජ්ඣායය්‍ය වචො සුත්වා සංවෙගමලභීං නදී,
ථකාසනෙ නිසිදිත්වා අරගන්තං අපාපුණිං.

සොහං පරිපුණ්ණසංකප්පො චන්ද්‍ර පණ්ණරසො යථා,
සබ්බාසවපරිනික්ඛො නත්ති දුති පුනබ්බවො”ති.

තස්මා අඤ්ඤපි දුක්ඛය්‍ය පත්‍රයන්තො පරිනික්ඛං,
යොනිසො පච්චවෙකත්තිං පටිසෙවෙථ පච්චයෙති. a

ඵචං පාඨිමොක්ඛසංවරසිලාදිවසෙන චතුබ්බිධං.

ඉති චතුපාරිසුඛිසිලපකිණ්ණකකථා.

පඤ්චවිධකොට්ඨාසය්‍ය පස්මපඤ්චකො අනුපසම්පන්නසිලාදි
වසෙන අන්තො වෙදිතබ්බං. චූතනං ගෙහං පටිසම්භිද්දයං:-කතමං
පරියන්තපාරිසුඛිසිලං? අනුපසම්පන්නානං පරියන්තසික්ඛාපදානං.
ඉදං පරියන්තපාරිසුඛිසිලං. කතමං අපරියන්තපාරිසුඛිසිලං? උප
සම්පන්නානං අපරියන්තසික්ඛාපදානං. ඉදං අපරියන්තපාරිසුඛිසිලං.
කතමං පරිපුණ්ණපාරිසුඛිසිලං? පුපුරුත්තකල්‍යාණකානං කුසල
ධම්මෙ යුත්තානං සෙක්ඛපරියන්තෙ පරිපුරුකාරීනං කායෙ ච ජීවි
තෙව අනපෙක්ඛානං පරිච්චත්තජීවිතානං. ඉදං පරිපුණ්ණපාරිසුඛි
සිලං. කතමං අපරාමට්ඨපාරිසුඛිසිලං? සත්තන්තං සෙබානං. ඉදං
අපරාමට්ඨපාරිසුඛිසිලං. කතමං පටිපසය්‍යභිපාරිසුඛිසිලං? තථාගත
සාවකානං බිණ්ණසවානං පච්චෙකබ්බුචානං තථාගතානං අරගන්තානං
සම්මාසම්බුචානං. ඉදං පටිපසය්‍යභිපාරිසුඛිසිලනි. b නත් අනුප
සම්පන්නානං සිලං ගණනවසෙන සපරියන්තන්තො පරියන්තපාරි
සුභිති වෙදිතබ්බං; උපසම්පන්නානං

නවකොට්ඨසය්‍යානි අසීතිං සතකොට්ඨො,
පඤ්ඤසං සතසහය්‍යානි ඡතතිංසාව පුතාපරෙ.

ඵනෙ සංවරවිනයං සම්බුද්ධෙන පකාසිතා,
පෙය්‍යාලම්බෙන නිද්දිට්ඨා සික්ඛා විනය සංවරෙති.

ඵචං ගණනවසෙන සපරියන්තමපි අනවශෙසවසෙන සමාදාන
භාවං ලාභයසඤ්ඤිඅභිගජීවිතවසෙන අදිට්ඨපරියන්තභාවඤ්ච සක්ඛාය
අපරියන්තපාරිසුභිති වෙදිතබ්බං, චිවරගුලබ්බාසී අමබ්බාදක මහා
තිස්සන්තරස්ස සිලම්ච; තථාහි සො ආයසමා

a. බුද්ධකති-අපදාන.

b. පටිසම්භිද්ද-ඤ්ණ.

1. ම. II, අපරියන්තපාරිසුඛිසිලනිවුත්තං.

ධනං චජේ යො පන අඛගහෙනු
අඛගං චජේ ජීවිතං රක්ඛමානො,
අඛගං ධනං ජීවිතඤ්චාපි සබ්බං
චජේ නරො ධම්මමනුස්සරනෙතාති.^a

ඉමං සපුරිසානුස්සතීං අවිජ්ඣනො ජීවිතසංසයෙපි සික්ඛාපදං
අවිනික්කමම තදෙව අපරිගන්තපාරිසුඛිසීලං නිස්සංග උපාසකස්ස
පිට්ඨිගතොව අරහත්තං පාපුණී. යථාහ:-

“න පිතා නපි තෙ මාතා න ඤාතී නපි බන්ධුවො,
කරොතොතාදිසං කිම්චං සීලවන්තස්ස කාරණං.

සංවෙගං ජනසිත්වාන සම්මස්ථිත්වාන යොතිස්සො,
තස්ස පිට්ඨිගතො සනොතා අරහත්තං අපාපුණී”තී.

පුපුර්ජනකල්පාණකානං සීලං උපසම්පදනො පටිඨාය සුඛොන
ජනිමණී විශ සුපරිකමකතසුවණ්ණං. විශ ව අතිපරිසුඛිතතා
විතත්‍යුපපාදමත්තකෙතපි මලෙන විරහිතං අරහත්තස්සෙව පදට්ඨානං
හොති. තඤ්ච පරිපුණ්ණපාරිසුඛිති වුවවති-මහාසඤ්ජරකඛිත භාගි
ණෙය්‍යසඤ්ජරකඛිතතෙරානං. විශ. මහාසඤ්ජරකඛිතතෙරං. කීර
අතික්කන්තසංචිතිවස්සං මරණමඤ්ච නිපන්තං හික්ඛුසමෙසා ලොකුත්ත
රාධිගමං පුච්ඡි. ථෙරො නජී මෙ ලොකුත්තරධිමෙමාති ආහ.
අථස්ස උපට්ඨානො දහරහික්ඛු ආහ:-හනෙත තුච්ඤ පරිනිබ්බුතාති
සමන්තා වාදසයොජනා මනුස්සා සන්තිපතිතා, තුමහානං පුපුර්ජන
කාලකිරියාය මහාවිපට්ඨසාරො¹ හවිස්සතීති. ආවුසො අහං
මෙතෙතය්‍යං හගවන්තං පසස්සාමිති විපස්සනං න පට්ඨපෙසිං,
තෙන හි මං නිසීදුපෙත්වා ඔකාසං කාරොසීති. සො ථෙරං නිසීදු
පෙත්වා බහි නික්ඛන්තො ථෙරො තස්ස සහ බහි නික්ඛමිනාව අර
හත්තං පත්වා අච්ඡරිතාය සඤ්ඤං අදුසි. සඤ්ඤා සන්තිපතිත්වා ආහ:
හනෙත එවරුපෙ මරණකාලෙ ලොකුත්තරධිමමං නිබ්බන්තො
දුක්ඛරං කර්තවාති. නාවුසො එතං දුක්ඛරං, අපිච්ච වො දුක්ඛරං
ආවික්ඛිස්සාමි, අහං ආවුසො පබ්බජිතකාලතො පටිඨාය අසතියා
අඤ්ඤාණපකතං කමමං නාම න සරුමිති. භාගිණෙය්‍යාපියස්ස පඤ්ඤ
සවස්ස කාලෙ එවමෙව අරහත්තං පාපුණීති.

අපසස්සුතොපි වෙ හොති සීලෙසු අසමාතිතො,
උභයෙන නං ගරහනති සීලතොව සුතෙන ව.

අපසස්සුතොපි වෙ හොති සීලෙසු සුසමාතිතො,
සීලතො නං පසංසනති නාස්ස සම්පජ්ජතෙ සුතං.

a. අභිකථාගතා.

b. අභිගුත්තර-හි-4-හි.

1. සී. II. මහාජනස්සවිපට්ඨසාරෙ.

බහුසසුනොපි වෙ හොති සීලෙසු අසමාහිතො,
සීලතො නං ගරහනති තාංස්ස සමපජ්ජනෙ සුතං.

බහුසසුනොපි වෙ හොති සීලෙසු සුසමාහිතො,
උභයෙන නං පසංසනති සීලතො ච සුතෙන ච.

බහුසසුතං ධම්මධරං සපසංඤ්ඤං බුඞ්ඝාවහං,
තෙකං ජමෙබ්බානදස්සෙව හො නං නිජ්ඣාමරහති.
දෙවාපි නං පසංසනති බ්‍රහ්මනාපි පසංසිතොති,^a

සෙබ්බානං ඡන්දා සීලං දිග්ඛිවසෙන අපරාමස්තතා-පුපුරුන්ද්‍රානං චා
පන භවවසෙන අපරාමට්ඨසීලං අපරාමට්ඨපාරිසුඤ්ඤිති වෙදිතබ්බං-
කුට්ටබ්බියපුත්තතිස්සතෙරස්ස සීලං විය. සො හි ආයස්සා තථාරූපං
සීලං නිස්සාය අරහතෙන පනිට්ඨානුකාමො වෙරිතෙ ආහ:

උභො පාදානි හිජ්ඣා සංයමෙස්සාමි¹ වො අහං,
අට්ටියාමි හරායාමි සරාගමරණං අහනති.

එවාහං විත්තසිත්වාන සමමසිත්වාන යොනිසො,
සමපතෙන අරුණුග්ගමහි අරහතන මපාපුණ්ණිනති.

අඤ්ඤතරොපි මහාපෙරො බාලහගිලානො සහජ්ඣ ආහාරමපි
පරිභුඤ්ජතුං අසකෙක්ඛානෙනා සකෙ මුත්තකරිසෙ පළිපනෙනා සඥරි
වත්තති. නං දිස්වා අඤ්ඤතරො දහරො අහො දුක්ඛා ජ්විතසඞ්ඛා
රාහි ආහ. තමෙනං මහාපෙරො ආහ: ආවුසො ඉද්දති මියමානො
සග්ගසමපනති. ලභිස්සාමි, නඤ්ඤ මෙ එත්ථ සංසයො, ඉමං පන සීලං
හිජ්ඣා ලඞ්ඝමපනති නාම සික්ඛං. පච්චිකම්භය පටිලඞ්ඝිතිහාවසදි
සික්ඛි² වත්ථා සීලෙනෙව සඬිං මරිස්සාමිති තපෙව³ නිපනෙනා තමෙව
රොගං සමමසනෙනා අරහතනං පත්වා හිහබ්බසම්ඝස්ස ඉමාහි ගාථාහි
ව්‍යාකාසි:-

පුට්ඨස්ස මෙ අඤ්ඤතරෙන බ්‍යාධිනා
රොගෙන බාලිහං දුබ්බස්ස රූපතො,
පරිසුස්සති බිප්පමිදං කලෙබරං.
පුප්ඵං යථා පංසුති ආතපෙ තතං.

අජඤ්ඤං ජඤ්ඤසම්ඛාතං අසුචිං සුචි සමමතං,
නානාකුණපපරිපුරං ජඤ්ඤරූපං අපස්සනො.

a. අභිතුත්තර වතුති.

1. සී. I. II. සඤ්ඤමිස්සාමි-සච්චාපෙස්සාමි.

2. ම. II. භිහිහාවසදිසනති.

3. ම. I. II. තපෙව.

ධිරන්තං මං ආතුරං පුතිකායං
 දුග්ගතියං අසුඛිං ව්‍යාධිධම්මං,
 යත්තප්පමත්තං අභිමුච්ඡිතං පඤ්ඤා
 පාපෙනති මග්ගං සුගතූපපත්තියාති.

අරගන්තූදිනං පන සීලං සබ්බදරුප්පට්ඨපසංසාධියා පරිසුඛත්තං
 පටිපසංසාධිපාරිසුඛිති වෙදිතබ්බං. එවං පරියන්තපාරිසුඛිආදිවසෙන
 පඤ්ඤවිධං.

දුතියපඤ්ඤානෙ:-පාණාතිපාතාදිනං පහාණාදිවසෙන අනෙක
 වෙදිතබ්බං. වුත්තං ගෙනං පටිසම්මදියං:-

“පඤ්ඤා සීලානි; පාණාති පාතස්ස පහානං සීලං, වෙරමණීසීලං,
 වෙනනාසීලං සංවරොසීලං, අවිතික්කමො සීලං, අදින්නාදුකස්ස;
 කාමෙසු මිච්ඡාචාරස්ස; මුසාවාදස්ස; පිසුණාවාචාය; ඵරුසාවාචාය;
 සමථප්පලාපස්ස; අභිජ්ඣාය; ව්‍යාපාදස්ස; මිච්ඡාදිට්ඨියා. නෙකබ්බමෙන
 කාමච්ඡන්දස්ස; අබ්‍යාපාදෙන බ්‍යාපාදස්ස; ආලොකසඤ්ඤාය ජින
 මිඬියා; අවිකෙබ්බපෙන උදධිච්චියා; ධම්මවචනානෙන විවිකිච්ඡාය;
 ඤාණෙන අවිජ්ජාය; පාමොජ්ජන අරතියා; පඤ්ඤානෙ කොනෙන
 නිවරණානං; දුතියෙන කොනෙන විනක්කම්චාරානං; තතියෙන
 කොනෙන පිතියා, චතුර්තෙන කොනෙන සුඛදුක්ඛානං; ආකාසානඤ්ඤා
 යතනසමාපත්තියා රූපසඤ්ඤාය, පටිසංකඤ්ඤාය, නානාතනසඤ්ඤාය;
 විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනසමාපත්තියා ආකාසානඤ්ඤායතනසඤ්ඤාය; ආකි
 ඤ්ඤායතනසමාපත්තියා විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනසඤ්ඤාය; තෙවසඤ්ඤා
 නාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා ආකිඤ්ඤායතනසඤ්ඤාය; අතිව්වානු
 පස්සනාය නිව්ච්චසඤ්ඤාය; දුක්ඛානුපස්සනාය සුඛසඤ්ඤාය; අනත්තානු
 පස්සනාය අත්තසඤ්ඤාය; නිබ්බිදානුපස්සනාය නාස්සියා; විරාගානුපස්ස
 නාය රාගස්ස; නිරෝධානුපස්සනාය සමුදයස්ස; පටිතිස්සග්ගානුපස්ස
 නාය ආදුනස්ස; ඛයානුපස්සනාය ඝනසඤ්ඤාය; වයානුපස්සනාය
 ආයුහණස්ස; විපරිණාමානුපස්සනාය ධ්වංසඤ්ඤාය; අතිමිත්තානුපස්ස
 නාය නිමිත්තස්ස; අප්පණ්ණිතානුපස්සනාය පණ්ණියා; සුඤ්ඤානානු
 පස්සනාය අභිනිවේසස්ස; අධිපඤ්ඤාධම්ම විපස්සනාය සාරාදුනාතිනි
 වේසස්ස; යථාභූතඤ්ඤාණදස්සණෙන සම්මොගාතිනිවේසස්ස; ආදිනවා
 නුපස්සනාය ආලයාතිනිවේසස්ස; පටිසම්බානුපස්සනාය¹ අප්පටි
 සම්බාය; විචට්ඨානුපස්සනාය සංයෝගාතිනිවේසස්ස; සොවාපත්ති
 මග්ගෙන දිට්ඨිකම්භානං කිලෙසානං; සකදුගාමිමග්ගෙන ඔළාරිකානං
 කිලෙසානං; අනාගාමිමග්ගෙන අනුසහගතානං කිලෙසානං; අර
 හත්තමග්ගෙන සබ්බකිලෙසානං; පහානං සීලං, වෙරමණී වෙනනා
 සංවරො අවිතික්කමො සීලං. එවරුපාති සීලානි විත්තස්ස අවිප්පටි
 සාරාය සංවත්තනති, පාමොජ්ජාය සංවත්තනති, පිතියා සංවත්තනති,

පසස්ථියා සංවත්තනනී, සොමනස්සාය සංවත්තනනී, ආසෙවනාය සංවත්තනනී, භාවනාය සංවත්තනනී, බ්‍රහ්මිකමායා සංවත්තනනී, අලඛකාරාය සංවත්තනනී, පරික්ඛාරාය සංවත්තනනී, පරිවාරාය සංවත්තනනී, පාරිපූරියා සංවත්තනනී, එකන්තනිබ්බදය විරාගාය නිරෝධාය උපසමාය අභිඤ්ඤය සමෙබ්බාය නිබ්බාණාය සංවත්තනනීති. 2

එක් ව පභාණන්ති කොච්චි ධම්මො නාම නජි අඤ්ඤානු වුත්තප්පකාරණං පාණාතිපාතාදීනං අනුප්පාදමත්තතො. යස්මා පන තං තං පභාණං තස්ස තස්ස කුසලස්ස ධම්මස්ස පඨිට්ඨානට්ඨෙන උපධාරණං හොති, විකම්පභාවාකරණෙන ව සමාධානං තස්මා පුබ්බෙ වුත්තෙනෙව උපධාරණසමාධානසම්බාදෙන සීලනට්ඨෙන සීලනනී වුත්තං. ඉතරෙ වත්තාරො ධම්මො තතො තහො වෙරමණීවසෙන තස්ස තස්ස සංවරවසෙන, තදුභයසම්පයුත්තවෙතනාවසෙන, තං තං අවිතික්කමත්තස්ස අවිතික්කමවසෙන ව, වෙනසො පවත්තිසම්බාවං සක්ඛාය වුත්තා. සීලට්ඨා පන තෙසං පුබ්බෙ පකාසිතොයෙවාති. එවං පභාණසීලාදිවසෙන පඤ්චවිධං.

එත්තාවතාව කීං සීලං, කෙනට්ඨෙන සීලං, කාන'ස්ස ලක්ඛණරස පච්චුපට්ඨානපදට්ඨානාති, කිමාතිසංසං සීලං, කතිවිධඤ්ඤාතං සීලනනී? වුත්තානං ඉමෙසං පඤ්ඤානං විස්සජ්ජනං තිට්ඨිතං.

යං පන වුත්තං කො වස්ස සංකිලෙසො? කීං වොද්නනනී? තනු වදුම:-බණ්ඩාදිභාවො සීලස්ස සංකිලෙසො, අබණ්ඩාදිභාවො වොද්නං. සො පන බණ්ඩාදිභාවො ලාභයසාදිගෙතුකෙන හෙදෙන ව සත්තවිධමෙථුනසංයෝගෙන ව සංගතීතො. නරාභි යස්ස සත්තසු ආපතතික්කඤ්ඤා ආදිමතිවා අනෙත වා සික්ඛාපදං භින්නං හොති, තස්ස සීලං පරියනෙත ඡින්නසාධකො විය බණ්ඩං නාම හොති. යස්ස පන වෙමජේඛි භින්නං, තස්ස මජේඛි ඡිද්දසාධකො විය ඡිද්දං නාම හොති. යස්ස පටිපාටියා වෙ තිණ්ඤි භින්නාති, තස්ස පිට්ඨියාවා කුල්ඤ්ජාවා උට්ඨිතෙන විසභාගවණ්ණෙන කාමුරත්තාදීනං අඤ්ඤාතර සරීරවණ්ණො ගාචී විය සබලං නාම හොති. යස්ස අන්තරන්තරා භින්නාති, තස්ස අන්තරන්තරා විසභාගවණ්ණබිඤ්ඤ විචිත්‍රගාචී විය කමමාසං නාම හොති. එවං තාව ලාභාදිගෙතුකෙන හෙදෙන බණ්ඩාදිභාවො හොති.

එවං සත්තවිධමෙථුනසංයෝගවසෙන. වුත්තං හි භගවතා:-ඉධ බ්‍රාහ්මණ එකච්චො සමණොවා බ්‍රාහ්මණොවා සමමාබ්‍රහ්මවාරී පටිජ්ජන මානො නගෙව ඛො මාතුගාමෙන සඬිං වයංවයසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, අපිච ඛො මාතුගාමස්ස උච්ජාදනං පරිමද්දනං නහාපනං සමබාහනං සාදියති, සො තදස්සාදෙති, තං නිකාමෙති, තෙනව විතතිං ආපජ්ජති. ඉදංචි ඛො බ්‍රාහ්මණ බ්‍රහ්මවරියස්ස බණ්ඩමපි

ඡිඤ්ඤාමපි සබලමපි නමමාසමපි. අයං වුවච්චි බ්‍රාහ්මණ අපරිසුඤ්ඤා බ්‍රහ්ම
 වරියං වරති, සංයුතොතා මෙප්පිනොත සංයොගොත, න පරිමුච්චති ජනියා
 ජරාය මරණෙන-පෙ-න පරිමුච්චති දුක්ඛසමාති වදාමි. පුන ව පරං
 බ්‍රාහ්මණ ඉධෙකච්චො සමණොවා බ්‍රාහ්මණොවා-පෙ-පටිජනමානො
 නහෙව බො මාතුගාමෙන සඬිං වයංවයසමාපත්තිං. සමාපජ්ජති,
 නපි මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනං-පෙ-සාදියති, අපිච්ච බො මාතුගාමෙන
 සඬිං සඤ්ඤාග්ගති, සංකිලුති සබ්බකලායති, සො තදස්සාදෙති-පෙ-
 දුක්ඛසමාති වදාමි. පුනවපරං බ්‍රාහ්මණ ඉධෙකච්චො සමණොවා
 බ්‍රාහ්මණොවා-පෙ-නහෙව බො මාතුගාමෙන සඬිං වයංවයසමාපත්තිං.
 සමාපජ්ජති, නපි මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනං-පෙ-සාදියති, නපි මාතු
 ගාමෙන සඬිං සඤ්ඤාග්ගති සබ්බිලුති සබ්බකලායති. අපි ච බො මාතු
 ගාමස්ස වකච්ඡො වකච්ඡො උපතිජ්ඣායති, පෙක්ඛති, සො තදස්සාදෙති
 -පෙ-දුක්ඛසමාති වදාමි. පුනවපරං බ්‍රාහ්මණ ඉධෙකච්චො සම
 ණොවා බ්‍රහ්මණොවා-පෙ-නහෙව බො මාතුගාමෙන-පෙ-නපි මාතු
 ගාමස්ස-පෙ-නපි මාතුගාමෙන-පෙ-නපි මාතුගාමස්ස-පෙ-පෙක්ඛති.
 අපිච්ච බො මාතුගාමස්ස සද්දං සුණාති තිරොකුඛ්ඛා වා තිරොපාකාරා
 වා හසනතියා වා හණනතියා වා ගායනතියා වා රොදනතියා වා, සො
 තදස්සාදෙති-පෙ-දුක්ඛසමාති වදාමි. පුනවපරං බ්‍රාහ්මණ ඉධෙ
 කච්චො සමණොවා බ්‍රාහ්මණොවා-පෙ-නහෙව බො මාතුගාමෙන
 -පෙ-නපි මාතුගාමස්ස-පෙ-නපි මාතුගාමෙන-පෙ-නපි මාතුගාමස්ස
 -පෙ-රොදනතියා වා-පෙ-අපිච්ච බො යාතිස්ස තාති පුඤ්ඤ මාතු
 ගාමෙන සඬිං හසිතලපිතකිලිතාති, තාති අනුස්සරති. සො තදස්සා
 දෙති-පෙ-දුක්ඛසමාති වදාමි. පුනවපරං බ්‍රාහ්මණ ඉධෙකච්චො
 සමණොවා බ්‍රාහ්මණොවා-පෙ-නහෙව බො මාතුගාමෙන-පෙ-නපි
 මාතුගාමස්ස-පෙ-නපි යාතිස්ස තාති පුඤ්ඤ මාතුගාමෙන සඬිං හසි
 තලපිතකිලිතාති තාති අනුස්සරති, අපිච්ච බො පස්සති ගහපතීං වා
 ගහපතිපුත්තං වා පඤ්ඤාති භාමගුණෙහි සමපටිතං. සමඬ්ඤිගුතං පරි
 වාරයමානං, සො තදස්සාදෙති-පෙ-දුක්ඛසමාති වදාමි. පුනවපරං
 බ්‍රාහ්මණ ඉධෙකච්චො සමණොවා බ්‍රාහ්මණොවා-පෙ-නහෙව බො
 මාතුගාමෙන-පෙ-නපි පස්සති ගහපතීං වා ගහපතිපුත්තං වා-පෙ-
 පරිවාරයමානං. අපිච්ච බො අඤ්ඤාහරං දෙවතිකායං පණ්ඩාය බ්‍රහ්ම
 වරියං වරති: ඉමිනාහං සිලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මවරි
 යෙන වා දෙවො වා හවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරෙ වාති, සො තදස්සා
 දෙති තං නිකාමෙති තෙන ව චිතති. ආපජ්ජති. ඉදමපි බ්‍රාහ්මණ
 බ්‍රහ්මවරියස්ස බණ්ඩමපි ඡිඤ්ඤාමපි සබලමපි නමමාසමපිති එවං ලාභාදි
 හෙතුකෙන හෙදෙන සත්තවිධමෙප්පිනසංයොගෙන ව බණ්ඩාදි
 භාවො සබ්බතීනොති වෙදිතබ්බො.

අබණ්ඩාදිභාවෝ පන සබ්බසං සික්ඛාපදානං අභෙදෙන, භික්ඛානඤ්ච සප්පට්ඨාමමානං පටිභාමමකරණෙන, සහන්තවිධමෙථුනසංයෝගා භාවෙන ව, අපරාය ව නොධො උපනාහො මකෙඛා පළාසො ඉසං මච්ඡරියං. මායා සායොයං ඵලො සාරලො මානො අනිමානො මදො පමාදෙති ආදීනං පාපධමමානං අනුප්පත්තියා, අප්පච්ඡන්තා සන්තුට්ඨිතා සලලබ්භාදීනඤ්ච භුණානං උප්පත්තියා සමගගිතො. යාතිති සිලාති ලාභාදීනමපි අන්ධාය අභිනානාති, පමාදදෙසෙන වා භික්ඛානිපි පටිභාමමකතාති, මෙථුනසංයෝගෙන ව නොබුප්පතායාදිති වා පාපධමමෙති අනුප්පතානි, නාති සබ්බසො අබණ්ඩාති අච්ඡද්දාති අසබ්බාති අභමාසානිති වුච්චන්ති. තාති යෙව භුජ්ඣතාචකරණතොව භුජ්ඣනාති, විඤ්ඤාති පසන්තනා විඤ්ඤාපසන්තාති; නණ්ඞාදිසීති අපරාමධානා අපරාමධානා; උප චාරසමාධිං වා අප්පණ්ණසමාධිං වා සංවත්තයන්ති සමාධිසංවත්තනිකාති ව ගොන්ති. තස්මා තෙසං එස අබණ්ඩාදිභාවෝ වොදනනති වෙදිතබ්බො. නං පනෙනං වොදනං විනාකාරෙති සමපජ්ජති සිල විපත්තියා ව ආදීනවදස්සනෙන සිලසමපත්තියාව ආතිසංසදස්සනෙන. තත් “පඤ්චමෙ ගික්ඛමෙ ආදීනවා දුස්සිලස්ස සිලවිපත්තිසා”ති: a එවමාදි සුත්තකයෙන සිලවිපත්තියා ආදීනවො දධිබ්බො: අපිව දුස්සිලො පුග්ගලො දුස්සිලාගෙතු අමනාපො ගොති දෙව මනුස්සානං, අනුසාසනියො සමුග්ගචාරිනං, දුක්ඛිතො දුස්සිලගරහාසු, විප්පට්ඨාරි සිලවතං පසංසාසු, තායව පන දුස්සිලානාය සාණසාවනො විය දුබ්බණ්ණො ගොති, යෙ බො පනස්ස දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජන්ති නෙසං දීඝරත්තං අපායදුක්ඛාවගනහො දුක්ඛසම්ප්පො, යෙසං දෙය්‍යධමමං පතිගණ්හාති තෙසං න මහපථලකරණතො අප්පණ්ණො, අනෙකාවස්සගණිකාභූපකුපො විය දුබ්බසොධනො, ඡවාලාහමිව උභතො පරිබාහිරෙ, භික්ඛුභාවං පටිජනනොපි අභිකුට්ඨියෙව ගොගණං අනුබද්ධගුණො විය, සනතුබ්බිගො සබ්බවෙරික පුරිසො විය, අසංවාසාරහො මනකලෙචරං විය, සුත්තාදිභුණ්සුත්තොපි සමුග්ගචාරිනං අපුජ්ජරහො සුසානාති විය බ්‍රාහ්මණානං, අගබ්බො විසෙසාධිගමෙ අනොව රුපදස්සනෙ, නිරුසො සද්ධිමමෙ වණ්ඤාලකුමාරහො විය රජෙ, සුඛිතොසමිති මඤ්ඤමානොපි දුක්ඛිතොව අභිකික්ඛිපට්ඨියායෙ වුත්තදුක්ඛභාගිනාය, දුස්සිලානං හි පඤ්චකාම භුණ්පරිභොගවඤ්ඤාමානනාදිසුබස්සාදගචිතවිත්තානං තප්පවචයං අනුසාරණමත්තොපි හදයසන්තාපං ජනයිතො උණ්හලොතිතුග්ගාරප්පවත්තකසමත්තං අතිකවුභං දුක්ඛං දස්සෙනො සබ්බාකාරෙන පච්චක්ඛකමමිපිපාහො භගවා ආග- “පස්සථනො භූමො භික්ඛවෙ අමුං මහත්තං අභිකික්ඛං ආදීත්තං සමපජ්ජලිතං සජෙතිභුගනති, එවං භනෙත. නං කිං මඤ්ඤථ භික්ඛවෙ කතමං භුබො චරං යං

a. අං-නි-පඤ්චකති.

අමු. මහනා. අග්‍රිකකිං. ආදිනා. සමපජ්ජිතං. සජ්ජනිකානං.
 ආලිඛිකා උපනිසිදෙය්‍ය වා උපනිපජ්ජෙය්‍ය වා, යං ඛතියකඤ්ඤං
 වා බ්‍රාහ්මණකඤ්ඤං වා ගහපතීකඤ්ඤං වා මුදුනදුනහන්තපාදිං
 ආලිඛිකා උපනිසිදෙය්‍ය වා උපනිපජ්ජෙය්‍ය වාති. එතදෙව
 හනෙන වරං. යං ඛතියකඤ්ඤං වා-පෙ-උපනිපජ්ජෙය්‍ය වා, දුක්ඛං
 හෙන හනෙන යං අමු. මහනා. අග්‍රිකකිං-පෙ-උපනිපජ්ජෙය්‍ය
 වාති ආරොවයාමි වො භික්ඛවෙ පටිවෙදයාමි වො භික්ඛවෙ යථා
 එතදෙව තස්ස වරං. දුස්සිලස්ස පාපධම්මස්ස අසුචි සංකර්මස්ස ආරාධ
 රස්ස පටිවජ්ජනාකම්මනතස්ස අස්සමණස්ස සමණපටිඤ්ඤස්ස අමුග්ග
 වාරිස්ස බ්‍රහ්මවාරිපටිඤ්ඤස්ස අනෙතාසුතිස්ස අවස්සුතස්ස කසල්ලුජ්
 තස්ස යං අමු. මහනා. අග්‍රිකකිං-පෙ-උපනිපජ්ජෙය්‍ය වා. තං
 කියස්ස හෙතු? තතො නිදානං හි සො භික්ඛවෙ මරණං වා නිගච්ඡෙය්‍ය
 මරණමූතං වා දුක්ඛං, නතෙව තප්පව්වයා කායස්ස හෙද පරං
 මරණං අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජෙය්‍ය. යඤ්චි ඛො
 සො භික්ඛවෙ දුස්සිලො-පෙ-කසල්ලුජ්තො ඛතියකඤ්ඤං වා-පෙ-
 උපනිපජ්ජෙය්‍ය වා,¹ තඤ්ඤි තස්ස භික්ඛවෙ ගොති දීඝරතං අභිතාය
 දුක්ඛාය, කායස්ස හෙද පරං මරණං අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං
 නිරයං උපපජ්ජෙය්‍ය. a එවං අග්‍රිකකිංකුපමාය ඉඤ්චපටිබ්බිපටකාමගුණ
 පරිභොගප්පව්වයං දුක්ඛං දස්සෙත්වා එතෙනෙව උපායෙන: “තං කිං
 මඤ්ඤං භික්ඛවෙ කතමං නුබො වරං යං බලවා පුරිසො දලිභාය
 වාලරජ්ජයා උභොජ්ඣසා වෙස්සෙත්වා සංසෙය්‍ය සා ඡවිං ඡිඤ්ඤෙය්‍ය ඡවිං
 ඡෙත්වා වම්මං ඡිඤ්ඤෙය්‍ය වම්මං ඡෙත්වා මංසං ඡිඤ්ඤෙය්‍ය මංසං ඡෙත්වා
 නභාරං ඡිඤ්ඤෙය්‍ය නභාරං ඡෙත්වා අභිං ඡිඤ්ඤෙය්‍ය අභිං ඡෙත්වා අභි
 මිඤ්ඤං ආහව්ව තිස්සෙය්‍ය, යං වා ඛතියමහාසාලානං වා බ්‍රාහ්මණමහා
 සාලානං වා ගහපතීමහාසාලානං වා අභිවාදනං සාදිසෙය්‍යාති ව.
 තං කිං මඤ්ඤං භික්ඛවෙ කතමං නුබො වරං යං බලවා පුරිසො
 තිණ්ඨාය සත්තියා තෙලධොතාය පච්චාරණිං පහරෙය්‍ය, යං වා
 ඛතියමහාසාලානං වා බ්‍රාහ්මණමහාසාලානං වා ගහපතීමහාසාලානං
 වා අඤ්ඤාලිකම්මං සාදිසෙය්‍යාති ව. තං කිං මඤ්ඤං භික්ඛවෙ
 කතමං නුබො වරං යං බලවා පුරිසො තතෙතන අයොපට්ටන
 ආදිතෙතන සමපජ්ජිතෙන සජ්ජනිකානෙන කායං සමපජ්ජිතෙය්‍ය,
 යං වා ඛතියමහාසාලානං වා බ්‍රාහ්මණමහාසාලානං වා ගහපතීමහා
 සාලානං වා සමාදෙය්‍යං විවරං පරිභුඤ්ජෙය්‍යාති ව. තං කිං මඤ්ඤං
 භික්ඛවෙ කතමං නුබො වරං යං බලවා පුරිසො තතෙතන අයො
 සංඛදානං ආදිතෙතන සමපජ්ජිතෙන සජ්ජනිකානෙන මුඛං විවරිත්වා
 තතනං ලොහගුණං ආදිතනං සමපජ්ජිතං සජ්ජනිකානං මුඛෙ පක්ඛි
 පෙය්‍ය තං තස්ස ඔධම්මපි ඛගෙය්‍ය මුඛමපි ජ්වහමපි කණ්ණමපි උදරමපි

a. අභිගුහනර සත්තකති.

1. සි. ම. I II & III. උපනිපජ්ජති වා.

2. සි. ම. I. II. ඛතියබ්‍රාහ්මණගහපතීමහාසාලානං.

බුගෙය්‍ය අනන්තමි අනන්තගුණමි ආදිය අධොගාගා නිකම්මෙය්‍ය, යං
වා බත්තියමගාසාලානං වා බ්‍රාහ්මණමගාසාලානං වා ගහපතිමගා
සාලානං වා සඬාදෙය්‍යං පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජය්‍යාති ව. තං කීං
මඤ්ඤථ හිකම්මෙව කතමං නුබො වරං යං බලවා පුරිසො සිසෙ වා
ගහෙත්වා බතෙව වා ගහෙත්වා තත්තං අයොමඤ්චං වා අයොපීඨං වා
ආදිත්තං සමපජ්ජිතං සඤ්ඤිතං අභිනිසීද්ධපෙය්‍ය වා අභිනිපජ්ජා
පෙය්‍ය වා, යං වා බත්තියං-පෙ-බ්‍රාහ්මණං-පෙ-ගහපතිමගාසාලානං වා
සඬාදෙය්‍යං මඤ්චපීඨං පරිභුඤ්ජය්‍යාති ව. තං කීං මඤ්ඤථ
හිකම්මෙව කතමං නුබො වරං යං බලවා පුරිසො උද්ධිපාදං අධො
සිරං ගහෙත්වා තත්තාය ලොගකුම්මියා පකම්මපෙය්‍ය ආදිත්තාය
සමපජ්ජිතාය සඤ්ඤිතාය, සො තත්ථ ඵෙණ්ණදෙග්ගතං පච්චමානො
සකිමි උද්ධං ගච්ඡෙය්‍ය සකිමි අධො ගච්ඡෙය්‍ය සකිමි තිරියං
ගච්ඡෙය්‍ය, යං වා බත්තියං-පෙ-බ්‍රාහ්මණං-පෙ-ගහපතිමගාසාලානං වා
සද්ධාදෙය්‍යං විහාරං පරිභුඤ්ජය්‍යාති වා ති.^a ඉමාති වාළුරජ්ජු තිණ්හ
සත්ති අයොපට්ඨ අයොගුළ අයොමඤ්ච අයොපීඨ අයොකුම්මි උප
මාති අභිවාදන අඤ්ජලිකමම විවර පිණ්ඩපාත මඤ්චපීඨ විහාර පරි
භොගපථවමයං දුක්ඛං දසෙය්‍යසි. තස්මා:-

අභිකම්මාලිඛන දුක්ඛාධිකදුක්ඛකට්ඨකථං,¹
අභිජග්ගො කාමසුඛං සුඛං කුභො භින්නාසීලස්ස.

අභිවාදන සාදියතෙ කීං නාම සුඛං විපන්නාසීලස්ස,
දලහවාළුරජ්ජු සංසන දුක්ඛාධික දුක්ඛභාගිස්ස.²

සද්ධානමඤ්ජලිකමම සාදියතෙ කීං සුඛං අසීලස්ස,
සත්තිපථහාර දුක්ඛාධිමහන දුක්ඛස්ස යං ගෙහු.

විවර පරිභොග සුඛං කීං නාම අසඤ්ඤතස්ස,
යෙන චිරං අනුභවිතබ්බං තිරයෙ ජලිත අයොපට්ඨසමථස්සා.

මධුබ්‍රෙපි පිණ්ඩපාතො ගලාහළුමිසුපමො අසීලස්ස,
ආදිත්තා ගිළිහබ්බා අයොගුළා යෙන චිරරත්තං.

සුඛසම්මතොපි දුක්ඛො අසීලිනො මඤ්චපීඨපරිභොගො,
යං බාධස්සන්ති චිරං ජලිත අයොමඤ්ච පීඨාති.³

දුක්ඛිලස්ස විහාරෙ සඬාදෙය්‍යමිති කා නිවාස රති,
ජලිතෙසු නිවසිතබ්බං යෙන අයොකුම්මි මඤ්ඤිසු.

සම්ඛස්ස රසමවාරෙ කසම්බුජ්ඣො අවස්සුතො පාපො,
අනෙතා පුත්ති ව යං තිඤ්ඤෙනා ආග ලොකගරා.

a අභිගුහතර සත්තකාති.

1. සි. I. II & III. දුක්ඛාධිකදුක්ඛකට්ඨකථං.

2. සි. I. II. දුක්ඛාධිකදුක්ඛභාගියස්ස.

3. සි. I. II & III. ජලිතඅයොමඤ්චදුක්ඛාති.

සිත්ථිතං අධිඤ්ඤාසං තස්ස සමණොන වෙසධාරිස්ස,
අස්සමණස්ස උපහහං බතමත්තානං වහන්තස්ස.

ගුථං විය කුණපං විය මණ්ඩනකාමා විවජ්ජයන්තිධි,
යං නාම සීලවනොතා සනොතා කිං ජීවිතං තස්ස.

සබ්බහයෙහි අමුතොතා මුතොතා සබ්බෙහි අධිගමසුබෙහි,
සුචිත්ත සග්ගවාගෙ අපායමග්ගං සමාරුළොතා.

කාරුණාය වජ්ජිභූතො කාරුණිකජනයා නාම කො අඤ්ඤා,
දුස්සීලසමො දුස්සීලතාය ඉති බහුවිධාපි දෙසාති.

එවමාදිනා පච්චවේක්ඛණෙන සීලවිපතතියං ආදිනවදස්සනං,
චුත්තප්පකාරවිපරිතො සීලසම්පතතියං ආතිසංසදස්සනං ච වෙදී
නබ්බං. අපිච්ච:-

තස්ස පාසාදිකං ගොති පත්තවිවරධාරණං,
පබ්බජ්ජා සථලා තස්ස යස්ස සීලං සුතිමමලං.

අත්තානුවාදදිහයං සුද්ධසීලස්ස භික්ඛුනො,
අනුකාරං විය රචි හදයං නාවගාහති.

සීලසම්පතතියා භික්ඛු සොහමානො තපොවනෙ
පහාසම්පතතියා ච්ඡෙද ගගනෙ විය සොහති.

කායගඤ්ඤාපි පාමොජ්ජං සීලවන්තස්ස භික්ඛුනො,
කරෙති අපි දෙවානං සීලගඤ්ඤා කථාව කා.

සබ්බෙසං ගතීන්හානං සම්පතති. අභිතුස්සති,
අවිසාති දසදිසා සීලගඤ්ඤා පවායති.

අප්පකම්පි කතා කාරා සීලවනො මහපථලා,
ගොන්තිති සීලවා ගොති පුජ් සකකාරභාජනං.

සීලවන්තං න බාධෙන්නි ආසවා දිට්ඨධම්මකා,
සම්පරුසිකදුක්ඛානං මූලං බණ්ඨි සීලවා.

යා මනුස්සෙසු සම්පතති යා ච දෙවෙසු සම්පදා,
න සා සම්පන්නසීලස්ස ඉච්ඡතො ගොති දුලලහා.

අච්චන්තසන්නා පන යා අයං නිබ්බාණසම්පදා,
සම්පන්න සීලස්ස මනො තමෙව අනුධාවති.

සබ්බසම්පතතිමූලමහි සීලමහි ඉති පණ්ඨිතො,
අනෙකාකාරවොකාරං ආතිසංසං විභාවයෙති.

එවං හි විභාවයතො සීලවිපතතියො උබ්බිජ්ජන්තා සීලසම්පතති
තින්තං මානසං ගොති; තස්මා යථා චුත්තං ඉමං සීලවිපතතියා ආදී
නවං, ඉමඤ්ච සීලසම්පතතියා ආතිසංසං දිස්වා සබ්බාදරෙන සීලං

වොදාපෙන බිබිනි. එතතාවතා ව “සිලෙ පතිධාය නගේ සපඤ්ඤා”ති ඉමිසා ගාථාය සිල සමාධි පඤ්ඤාමුඛෙන දෙසිතෙ විසුඛිමග්ගෙ සිලං තාව පරිදිපිතං ගොති.

ඉති සාධුත්තපාමොජ්ජන්ධාය කතෙ විසුඛිමග්ගෙ

සිලනිදෙසො නාම

පඨමො පරිචෙත්ථදො.

2

අථ බුද්ධාගමික දේශනා.

ඉද්දති යෙති අපට්ඨන්තා සනතුට්ඨිතාදීහි ගුණෙහි වුත්තප්පකාරස්ස සිලස්ස වොදනං ගොති තෙ ගුණෙ සමපාදෙකුං යස්මා සමාදිත්තසිලෙන යොගිතා බුද්ධාගමිකාදිතං කාතබ්බං, එවං හිස්ස අපට්ඨන්තා සනතුට්ඨිතා සලලෙඛ පටිච්චෙකාපවය විරියාරමා සුභරතාදි ගුණසලිල විකකාලිතමලං සිලඤ්ඤව සුපරිසුඛං භවිස්සති වතාති ව සමපජ්ජස්සනති. ඉති අනවජ්ජසිලබ්බතගුණපරිසුඛසමාචාරො පොරුණේ අරියවංසත්තයෙ පතිට්ඨාය වතුත්ථස්ස භාවනාරුමතා සංකිතස්ස අරියවංසස්ස අධිගමාරහො භවිස්සති; තස්මා බුද්ධාගමිකං ආරතිස්සාම:-භගවතා හි පරිච්චත්තලොකාමිසානං කායෙ ව ජීවිතෙ ව අනපෙක්කිතං අනුලොමපටිපදං යෙව ආරුඬෙකුකාමානං කුලපුත්තානං තෙරස බුද්ධාගමිකාදි අනුඤ්ඤානාති සෙය්‍යපීද:-සංසුකුලිකාමිනං, ගොට්ඨිකාමිනං, පිණ්ඩපාතිකාමිනං, සපද්‍යාවාසිකාමිනං, එකාසනිකාමිනං, පහපිණ්ඩිකාමිනං, චූළපච්ඡාගතනිකාමිනං, ආරක්ඛකාමිනං, රුක්ඛමුලිකාමිනං, අබ්බකාමිනං, සොසානිකාමිනං, යථාසන්ධිකාමිනං, ගෙසජ්ජකාමිනනති තත්:-

අත්තො ලක්ඛණාදීහි සමාද්‍යනවිධානතො,
පහෙදතො හෙදතො ව තස්ස තස්සාතිසංසතො.

කුසලතතිකතො චෙව් බුද්ධාදිතං විභාගතො,
සමාසව්‍යාසතොවාපි විඤ්ඤානබ්බො විනිච්ඡයො.

තත්ථ අත්තො තාව:-රටිකා සුඝ්‍රන්ත සංකාරකුට්ඨාදිතං යත්ථ කත්ථි පංසුතං උපරි සිත්තතා අබ්‍රහ්මානුකූලානං තෙසු පංසුසු කුලමිථාති පංසුකුලං; අථවා පංසු විය කුච්ඡන්තාවං උලනිති පංසුකුලං-කුච්ඡන්තාවං ගච්ඡතිති වුත්තං ගොති; එවං ලඞ්ඛනිකවිකාසය පංසුකුලස්ස ධාරණං පංසුකුලං; පංසුකුලං සිලමස්සාති පංසුකුලිකො; පංසුකුලිකස්ස අමිතං=පංසුකුලිකාමිනං, අමිතනති කාරණං වුවන්ති, තස්මා යෙන සමාදිත්තෙ සො පංසුකුලිකො ගොති, තස්සෙතං අධිවචනනති වෙදිතබ්බං. එතෙනෙව තයෙන සංකාරි උත්තරුසංක

අනන්තවාසක සංඛ්‍යාතං නිව්වරං සීලමස්සාති තෙව්වරිනො; හෙව්වරි කස්ස අඛං තෙව්වරිකං. භික්ඛාසංඛ්‍යාතානං පන ආමිසමිණ්ණානං පාතො පිණ්ඩපාතො, පරෙති දින්නානං පිණ්ඩානං පහෙන නිපත තනති වුත්තං ගොති; තං පිණ්ඩපාතං උඤ්ඡති තං තං කුලං උපසංඝක මනෙතා ගවෙසතිති පිණ්ඩපාතිකො. පිණ්ඩාය වා පතිතුං වතමෙ නස්සාති පිණ්ඩපාති-පතිතුනති වරිතුං; පිණ්ඩපාති එව පිණ්ඩපාතිකො; පිණ්ඩපාතිකස්ස අඛං පිණ්ඩපාතිකං. දුතං වුව්වති අවබණ්ණිකං; අපෙතං දුතංහො අපදුතං-අනවබණ්ණිකනති අනෙතා; සහ අපදු තෙන සපදුතං-අවබණ්ණිකවිරිතිතං අනුසරනති වුත්තං ගොති; සප දුතං වරිති ඉදමස්ස සීලනති සපදුතවාරි; සපදුතවාරි එව සපදුත වාරිකො; තස්ස අඛං සපදුතවාරිකං. එකාසනෙ හොජනං එකාසනං; තං සීලමස්සාති එකාසනිකො; තස්ස අඛං එකාසනි කං. දුතියහාජනස්ස පටිකඛිත්තතො කෙවලං එකසම්මං යෙව පහෙන පිණ්ඩා පහනපිණ්ඩා; ඉදුති පහනපිණ්ඩගහණෙ පහන පිණ්ඩසඤ්ඤං කඤ්ඤා-පහනපිණ්ඩා සීලමස්සාති පහනපිණ්ඩකො; තස්ස අඛං පහනපිණ්ඩකං. බලුති පටිසෙධනතෙජ නිපාතො; පචාරිතෙන සභා පච්ඡා ලඛං හත්තං පච්ඡාහත්තං නාම. තස්ස පච්ඡා හත්තස්ස හොජනං පච්ඡාහත්තහොජනං; තසම්මං පච්ඡාහත්තහො ජනෙ පච්ඡාහත්තසඤ්ඤං කඤ්ඤා-පච්ඡාහත්තං සීලමස්සාති පච්ඡා හත්තකො; න පච්ඡාහත්තකො බලු පච්ඡාහත්තකො; සමාදුතවසෙන පටිකඛිත්තාතිරිත්තහොජනස්සෙතං නාම. අධිකථායං පන වුත්තං බලුති එකො සකුණිකො, සො මුඛෙන එලං ගහෙත්වා තසම්මං පතිතො පුත අඤ්ඤං න බාදති තාදිසො අයනති බලුපච්ඡාහත්තකො තස්ස අඛං බලුපච්ඡාහත්තකං. අරඤ්ඤෙ නිවාසො සීලමස්සාති අරඤ්ඤෙහො තස්ස අඛං අරඤ්ඤෙහං. රුක්ඛමුලෙ නිවාසො රුක්ඛමුලං, තං සීලමස්සාති රුක්ඛමුලිකො. රුක්ඛමුලිකස්ස අඛං රුක්ඛමුලිකං. අබ්භාසාසික සොසාතිකඤ්ඤෙසුපි එසෙව නයො යදෙව සත්තං යථා සත්තං, ඉදං කුය්‍යං පාපුණාතිති එවං පඨමං උද්ධිකිසෙනාසනස්සෙතං අධිවචනං. තසම්මං යථාසත්තො විහරිතුං සීලමස්සාති යථාසත්තිකො, තස්ස අඛං යථාසත්තිකං. සයනං පටිකඛිපිත්වා නිසජ්ජාය විහරිතුං සීලමස්සාති නෙසජ්ජිකො, තස්ස අඛං නෙසජ්ජිකං. සබ්බානෙව පනෙතාති තෙන තෙන සමා දුතෙන ධුතකිලෙසත්තා ධුතස්ස භිනුතො අභිතාතිති කිලෙස ධුත තතො වා ධුතනති ලඛිමොගාරං ඤ්ඤං අඛං එතෙසනති ධුතභිතාති. අථවා ධුතාති ව නාති පටිපකඛනිචුතතතො අභිතාති ව පටිපතතියා තිසි ධුතභිතාති, එවං තාවෙත්ථ අත්තො විඤ්ඤානබ්බො විනිව්ඡයො.

ලකභණාදිතිති:-සබ්බානෙව පනෙතාති¹ සමාදුතවෙනනාලකභණාති. වුත්තමිවෙන:-²“යො සමාදියති සො පුග්ගලො, යෙන

1. සී. I. II. සබ්බානෙවෙතාති. 2. සී. I & II. වුත්තමිවෙන. අභිතාති.

සමාදියති චිත්තවේගසිංහා එතෙ ධම්මා, යා සමාදුනවේතනා තං බුතඛනං, යං පටිකඛිංති තං වඤ්ඤාති.^a සබ්බානෙව ච ලොලුප්පවිධං සකරසාති, තිලොලුප්පභාවපවුපට්ඨානාති, අප්පිච්ඡතාදි අරියධම්ම පදට්ඨානාති. එවමෙත්ථ ලක්ඛණාදීහි වේදිතබ්බො විනිවුත්තො.

සමාදුනවිධානතොති ආදිසු පන පච්ඡු:-සබ්බානෙව බුතඛනාති ධර්මානෙ භගවති භගවතොව සනතිකෙ සමාදුනබ්බාති; පරිනිබ්බුතෙ මහාසාවකස්ස සනතිකෙ; තස්මිං අසති බිණ්ණසවස්ස-අනාගමිස්ස-සක දුගාමිස්ස-සොතාපනනස්ස-තිපිටකස්ස-චිච්චකස්ස-එකච්චකස්ස-එක සබ්බිතිකස්ස-එකාගමස්ස-අට්ඨකථාවරියස්ස-තස්මිං අසති බුතඛන ධර්මස්ස-තස්මිංවපි අසති වේදියඛනං සමමුත්ථා උකඤ්චිකං නිසීදිත්වා සම්මාසම්බුධස්ස සනතිකෙ වදනෙනාන විය සමාදුනබ්බාති. අපිච්ඡ සයම්පි සමාදුතුං වට්ටති එව. එත්ථ ච වේදියපබ්බතෙ වේභාතික පේරුනං ජෙට්ඨභාතු බුතඛනපටිච්ඡතාය වඤ්ඤා කපේතබ්බං. අයං තාව සාධාරණකථා.

ඉදුති එකෙකස්ස සමාදුනවිධානප්පහෙදහෙදුතිසංසෙ වණ්ණ සිස්සාම: පංසුකුලිකඛනං තාව:-“ගහපතිදුනවිවරං පටිකඛිපාමි,” “පංසුකුලිකඛනං සමාදියාමි”ති ඉමෙසු විසු වචනෙසු අඤ්ඤාතරෙන සමාදින්නං හොති. ඉදං තාවෙත්ථ සමාදුනං එවං සමාදින්න බුතඛෙන පන තෙන සොසාතිකං පාපණිකං රටියවොලං සඛිකාර වොලං සොත්ථියං නභානවොලං තිත්ථවොලං ගහපට්ඨාගතං අහති දුසිං ගොබාසිතං උපට්ඨිකාබාසිතං උඤ්ඤාබාසිතං අනනච්ඡින්නං දසවුත්තං ධජ්ඣං ටුප්පවිවරං සමණවිවරං ආභිසෙතිකං ඉතිමයං පණිකං වාතාගතං දෙවදත්තියං සාමුද්දියන්ති එතෙසු අඤ්ඤාතරං විවරං ගහෙත්වා එලෙත්වා දුබ්බලොභානං පහාය පිරිසානාති ධොවිත්වා විවරං කත්වා පොරුණං ගහපතිවිවරං අපනෙත්වා පරිභුඤ්ජිතබ්බං. තත්ථ සොසාතිකන්ති: සුසානෙ පතිතකං, පාපණිකන්ති: ආපණ වාරෙ පතිතකං, රටියවොලන්ති: පුඤ්ඤාත්තිකෙහි වාතපානවාරෙන¹ රටිකාය ඡර්ඛිතවොලකං, සඛිකාරවොලන්ති: සඛිකාරට්ඨානෙ ඡර්ඛිත වොලකං, සොත්ථියන්ති: ගබ්බමලං පුඤ්ඤාත්ති ඡර්ඛිතවත්ථං, තිස්සා මච්චමාතා කිර සතඅඤ්ඤානකෙන වරෙන්ත ගබ්බමලං පුඤ්ඤාපෙත්වා පංසුකුලිකා ගණිතස්සාන්ති තාලවෙලිමග්ගෙ ඡර්ඛිතපෙසි, භික්ඛු ජණ්ණකට්ඨානත්ථමෙව ගණිතන්ති. නභානවොලන්ති: යං භූත වෙජ්ජ්ඣ සසිසං නභාපිතා කාලකණ්ණිවොලන්ති ඡර්ඛිතවොල වත්තන්ති. තිත්ථවොලන්ති: සිනානතිත්ථෙ ඡර්ඛිත පිලොතිකං, ගහ පට්ඨාගතන්ති: යං මනුස්සා, සුසානං ගන්ත්වා පට්ඨාගතා නභාත්වා ඡර්ඛිතන්ති. අග්ගිදුසිසන්ති: අග්ගිතා දුසිසපදෙසං, තං හි මනුස්සා ඡර්ඛිතන්ති. ගොබාසිතාදිති පාකවානෙව. තාදිසාතිපි හි මනුස්සා ඡර්ඛිතන්ති. ධජ්ඣං තාවං ආරුහන්තා ධජං බන්ධිත්වා ආරුහන්ති

a. මහාඅභිකථා.

1. සි. I. II. වාතපානතතරෙන.

තං තෙසං දසසනාතිකකමෙ ගහෙතං වට්ඨති. යමපි යුඛිතමියං ධජං
 ඛණ්ඩිකා ධජිතං තං චිත්තමපි සෙනාතං භතකාලෙ ගහෙතං වට්ඨති.
 දුෂ්ඨවිවරනති: වමෙකං පරික්ඛිපිතා බලිකමමකතං. සමණවිවරනති:
 භික්ඛුසන්නතං. ආභිසෙකිකනති: රසෙසුද්ද අභිසෙකධානෙ ඡබ්බික
 විවරං. ඉධිමසනති: එති භික්ඛුවිවරං. පනිච්ඡිකනති: අත්තරුමයෙහි පති
 තකං යං පන සාමිකානං සතිසමමාසෙන පතිතං තං ථොකං
 රක්ඛිතා ගහෙතබ්බං. වාගාග්ගනති: වාතෙන ගරිතා දුෂර පාතිතං.
 තං පන සාමිකෙ අපසාදෙන ගහෙතං වට්ඨති. දෙවදනභිකනති: යං
 අනුරුඛතෙරසං විශ දෙවතාහි දිනනකං. සාමුද්දිකනති: සමුද්දාපී
 විහි ථලෙ උසාදිතං යං පන සබ්බසං දෙමාති දිනනං වෙළක
 හික්ඛාය වා වරමානෙහි ලබං න තං පංසුකුලං, භික්ඛුදත්තියෙපි යං
 වසායෙන ගාහෙතා වා දියසති සෙනාසනවිවරං වා හොති ආ තං
 පංසුකුලං, නො ගාහාපෙතා දිනනමෙව පංසුකුලං. තත්තාපි යං දාය
 කෙහි භික්ඛුසං පාදමුලෙ තික්ඛිතං. තෙන පන භික්ඛුතා පංසුකුලි
 කසං ගතෙ ධපෙතා දිනනං තං එකතො සුඛිකං නාම, යං භික්ඛුතො
 ගතෙ ධපෙතා දිනනං තෙන පන පාදමුලෙ ධජිතං තමපි එකතො
 සුඛිකං, යං භික්ඛුතොපි පාදමුලෙ ධජිතං තෙනාපි තපෙථ දිනනං තං
 උභතොසුඛිකං, යං ගතෙ ධපෙතාව ලබං ගතෙයෙව ධජිතං තං
 අනුකකට්ඨවිවරං නාම. ඉති ඉමං පංසුකුලහෙදං සුදායං පංසුකුලි
 කෙන විවරං පරිභුද්දතබ්බනති ඉදමෙතෙ විධානං. අයං පන
 පහෙදො: තයො පංසුකුලිකා, උකකට්ඨා මජ්ඣිමො මුද්දති. තත්ථ
 සොසාතිකං යෙව ගණනෙනා උකකට්ඨා හොති, පබ්බජිතා
 ගණතිස්සනති ධජිතකං ගණනෙනා මජ්ඣිමො, පාදමුලෙ ධපෙතා
 දිනනකං ගණනෙනා මුද්දති. තෙසු යස්ස කස්සපි අත්තනො රුපියා
 ඛනති යා හිතීති දිනනකං සාදිතකකණේ බ්‍රහ්මිකං හිජ්ජති. අයමෙතෙ
 භෙදො. අයං පානාතිසංඝො: “පංසුකුලවිවරං නිශාස බෙබ්බජා”ති:^a
 වචනතො නිස්සයානුරූප පටිපත්තිසබ්භාවො, පඨමෙ අරියවංශෙ
 පතිඨානං, ආරක්ඛිද්‍රතබ්බාහාවො, අපරායත්තවුහරිතා, වොරහයෙන
 අභයතා, පරිභොගගණනාය අභාවො, සමණසාරූපපරික්ඛාරතා,
 “අපානි වෙච සුලභානි ව තානි ව අනවජ්ජානි”ති:^b හගවතා
 සංවණ්ණිතපථවට්ඨතා, පාසාදිකතා, අපට්ඨතාදිනං ඵලනිප්පත්ති,
 සමමාපටිපත්තියා අනුමුඛණං, පච්ඡිමාය ජතතාය දිශානුගතිං
 ආපාදනනති.

මාරසෙන විසාකාය පංසුකුල¹ ධරෙ යති,
 සද්ධාධි කවළො යුඛෙ ඛතතියො විශ සොහති.
 පහාය කාසිකාදිනි වරවජ්ජානි ධාරිතං,
 යං ලොකගරුතා කො තං පංසුකුලං න ධාරයෙ.

a. විකසමහාවග්ග-පබ්බජ්ජාඛකික. b. අභ්‍යුත්තරනි-වතුකකති.
 1. සී. I. II & III. පංසුකුලං.

තස්මා හි අත්තනො භික්ඛු පටිඤ්ඤං සමනුස්සරං,
යොගාචාරානුකූලමහි පංසුකුලෙ රතො සියාති.

**අයං භාව පංසුකුලිකභූත
සමාදාන විධානප්පභෙද භෙදානිසංස චණ්ණනා.**

තදනන්තරං පන තෙව්වරිකභූතං. “චතුස්සත්ථිවරං පටික්ඛිපාමි,
තෙව්වරිකභූතං සමාදියාමි”ති ඉමෙසං අඤ්ඤාතරච්චනෙන සමාදිත්තං
හොති. තෙන පන තෙව්වරිකෙන විවරදුස්සං ලභිත්වා යාව අථාසු
භාවෙන කාතුං වා න සකෙකාති විචාරකං¹ වා න ලභති සුච්ඡාදිසු
වාස්ස කිඤ්ඤි² න සමපථනි භාව නික්ඛිපිතබ්බං; නික්ඛිතතපචයං
දෙසො නත්ථි. රජතකාලතො පටිඨාය පන නික්ඛිපිතුං න වට්ටති;
බුතභූතවොරෙ නාම හොති. ඉදමස්ස විධානං. පභෙදතො පන
අයමිති විධිමො හොති: තත්ථ උක්ඛතවෙය්න රජන කාලෙ පඨමං
අත්තරවාසකං වා උත්තරසභූතං වා රජත්වා තද නිවාසෙත්වා ඉතරං
රජතබ්බං, තං පාරුපිත්වා සඛසාපි රජතබ්බං-සංඝාපිං පන නිවාසෙත්වා
න වට්ටති. ඉදමස්ස ගාමනතසෙනාසනෙ වත්තං. ආරඤ්ඤාතෙන
පන චෙ එකතො ධොවිත්වා රජතුං වට්ටනති, යථා පන කච්ඡිදිස්සා
සකෙකාති කාසාවං. ආකඛිතිත්වා උපරි කාතුං එවං ආසන්නෙ ණානෙ
නිසිදිතබ්බං. මජ්ඣිමස්ස පන රජනසාලායං රජනකාසාවං නාම
හොති තං නිවාසෙත්වා වා පාරුපිත්වා වා රජනකමමං කාතුං වට්ටති;
මුදුකස්ස සභාගභික්ඛුනං විවරති නිවාසෙත්වා වා පාරුපිත්වා වා රජන
කමමං කාතුං වට්ටති. තත්ථවත්තං පච්චන්දරණමපි තස්ස වට්ටති, පරි
හරිතුං පන න වට්ටති, සභාගභික්ඛුනං විවරමපි අත්තරන්තරං පරි
භුඤ්ජතුං වට්ටති. බුතභූත තෙව්වරිකස්ස පන චතුස්සං වට්ටමානං.
අංසකාසාවමෙව වට්ටති, තඤ්ච බො විත්ථාරතො විදත්ථි දීඝතො
නිගන්ථමෙව වට්ටති. ඉමෙසං පන භිණ්ණමපි චතුස්සත්ථිවරං සාදි
තක්ඛණ්ණෙයෙව බුතභූතං හිජ්ජති. අයමෙත්ථ භෙදො. අයං පනාති
සංඝො: තෙව්වරිකො භික්ඛු සනතුට්ඨො හොති කායපරිහාරිකෙන
චිවරෙන, තෙනස්ස පක්ඛිතො විය සමාදයෙව ගමනං, අප්පසමා
රමනතා, වත්ථසනතිධිපරිවජ්ජනං, සලලනුකවුත්තිතා, අතිරේක විවර
ලොභුප්පප්පභාණං, කප්පියෙපි මහතකාරිතා, සලෙඛවුත්තිතා,
අප්පිච්ඡතාදීනං එලනිප්ප්භතීති එවමාදයො ගුණා සමපථනති

අතිරේක වත්තණ්ණං පභාය සනතිධි විවජ්ජතො ධිරො,
සන්තොස සුඛ රසඤ්ඤා තිව්වරධිරො භවති යොගී.
තස්මා සපත්තවරණො පක්ඛිව සච්චිරොව යොගිවරො,
සුඛමනුච්චිවරිකාමො විවරනියමෙ රතං කාමිති.

**අයං තෙව්වරිකභූත
සමාදාන විධානප්පභෙද භෙදානිසංස චණ්ණනා.**

1. සි. I II. විචාරකං. 2. සි. I. II & III. සුච්ඡාදිසු වා යං කිඤ්ඤි.

පිණ්ඩපාතිකබගමපි “අතිරෙකලාභං පටික්ඛිපාමි, පිණ්ඩපාතිකබගං සමාදියාමි”¹ ති ඉමෙසං අඤ්ඤාතරච්චනෙන සමාදින්නං හොති. තෙන පන පිණ්ඩපාතිකෙන සබ්බසත්තං, උද්දසභනං, නිමග්ගනං, සලාකභනං, පක්ඛිකං, උපොසථිකං, පාපිපදිකං, ආගන්තුකභනං, ගමිකභනං, ගිලානභනං, ගිලානුපොකභනං, විහාරභනං, ධුරභනං, චාරභනනාති එතාති වුද්දස භත්තාති න සාදිතබ්බාති, සවෙ පන සබ්බසත්තං ගණ්හපාති ආදිනා නයෙන අවඤ්ඤා අමානං ගෙගෙ සංඝො භික්ඛං ගණ්හාති භුමෙහපි භික්ඛං ගණ්හපාති චඤ්ඤාදින්නාති හොනති තාති සාදිභුං වට්ටනති. සංඝතො තිරම්සසලාකාපි විහාරෙ පක්කභත්තමපි වට්ටනියෙවාති-ඉදමස්ස විධානං. පහෙදතො පන අයමපි තිවිධො හොති: හත්ථ උක්කඝො පුරතොපි පච්ඡතොපි ආගට්ඨිකං ගණ්හාති, පචාරෙ¹ ධ්වං පත්තං ගණ්හනනාතමපි දෙති, පටික්කමනං ආගරිඤ්ඤා දිනනතික්කමපි ගණ්හාති, තං දිවසං පන නිසීදිඤ්ඤා භික්ඛං න ගණ්හාති; මජ්ඣිමො තං දිවසං නිසීදිඤ්ඤාපි ගණ්හාති, ස්වාත්තාය පන නාඨිවාසෙති; මුද්දකො ස්වාත්තායපි පුන දිවසායපි භික්ඛං අභිවාසෙති. තෙ උභොපි සෙරිවිහාරස්ථං න ලභනති, උක්කඝො පන ලභති. එකස්මිං කීර ගාමෙ අරියවංසො හොති, උක්කඝො ඉතරෙ ආග. ආයාමාවුසො ධම්මසවණායාති. තෙසු එකො එකෙනමහි භනෙන් මනුස්සො නිසීදපිතොති ආග, අපරෙ මයා භනෙන් ස්වාත්තාය එකස්ස භික්ඛං අභිවාසිතාති. එවං තෙ උභොපි පරිභිණං, ඉතරෙ පාතොච පිණ්ඩාය වරිඤ්ඤා ගන්තො ධම්මරසං පටිසංවෙදෙසි. ඉමෙසං පන තිණ්ණමපි සබ්බසත්තාදිකං අතිරෙකලාභං සාදිතක්කමෙණ එව බුත්තං භිජ්ජති-අයමෙත්ථ හෙදෙ. අයං පනාතිසංඝො: “පිණ්ඩියාලොප හොජනං නිශ්ශාස පබ්බජ්ජා”² ති වචනතො නිශ්ශාසානුරූපපටිපත්තිසබ්භාවො, දුතියෙ අරියවංසෙ පතිට්ඨානං, අපරයත්තවුත්තිතා, “අප්පසානිවෙම සුලභාති ව තාති ව අනවජ්ජාති”³ ති-භගවතා සංවණ්ණිතපච්චයතා, කොසජ්ජතිමද්දතතා⁴ පරස්සඤ්ඤා, සෙබ්බපටිපත්තිපුරණං, අපරපොසිතා, පරානුග්ගතිරියා, මානප්පහාණං, රසතණ්හාතිවාරණං, ගණ්හොජන පරම්පරහොජන වාරිත්තසික්ඛාපදෙහි අනාපත්තිතා, අපච්ඡිකාදිකං අනුලොමවුත්තිතා, සමොපටිපත්තිමුහණං, පච්ඡිමජනනානුකම්පනනති.

“පිණ්ඩියාලොප සනතුට්ඨො අපරයත්තවුත්තිකො,
පථිණ්හාරලොපුපො හොති වාතුද්දිසො යති.

විනොදයති කොසජ්ජං ආජ්චස්ස විසුජ්ඣති,
තස්මා හි නාතිමඤ්ඤාය භික්ඛාවරියං සුමෙධස්සො.

1. සි. I. II & III. පත්තවාරෙ.

2. නිමිථනතා-කථෙති.

a. විනයමහාවග්ග.

b. අභිඤ්ඤාතර-විඤ්ඤාතර.

එවරුපසා හි:-

පිණ්ඩපාතිකස්ස භික්ඛුනො අනතභරස්ස අනඤ්ඤපොසිනො,
දෙවා පිහයනති තාදිනො නො චෙ ලාභසිලොකනිසසිනොති.

අසං පිණ්ඩපාතිකබ්බහ

සමාදාන විධානපසහෙද හෙදානිසංස වණ්ණනා.

සපදානවාරිකබ්බහමි “ලොලුපපවාරං පටික්ඛිපාමි, සපදානවාරි කබ්බහං සමාදියාමි”ති ඉමෙසං අඤ්ඤතරවචනෙන සමාදින්නං හොති. තෙන පන සපදානවාරිකෙන ගාමවාරෙ යිත්වා පරිස්සයාහාවො සලලකෙනතබ්බො: යස්සා රච්ඡාය වා ගාමෙ වා පරිස්සයො හොති, තං පහාය අඤ්ඤත්ථ වරිත්තුං වට්ටති. යස්මිං සරවාලෙ වා රච්ඡාය වා ගාමෙ වා කිඤ්ඤි න ලබ්බති, අගාමසඤ්ඤං කත්වා ගන්තබ්බං. යත් කිඤ්ඤි ලබ්බති, තං පහාය ගන්තුං න වට්ටති. ඉමිනා ච භික්ඛුනා කාලතරං පටිසිත්තබ්බං එවං හි අථාසුකායානං පහාය අඤ්ඤත්ථ ගන්තුං සක්ඛිස්සති. සචෙ පනස්ස විහාරෙ දානං දෙනතා අනතරුමයෙන වා ආගච්ඡන්තා මනුස්සා. පතනං ගණිත්වා පිණ්ඩපාතං දෙනති වට්ටති, ඉමිනා ච මග්ගං ගච්ඡන්තොති භික්ඛාචාරවෙලායං සමපතනගාමං අනතික්කමිත්වා වරිත්තබ්බමෙව. තත් අලභිත්වා වා ථොකං ලභිත්වා වා ගාමපටිපාටියා වරිත්තබ්බන්ති. ඉදමස්ස විධානං, පහෙදනො පන අයච්චි තිවිධො හොති: තත් උක්කඬො පුරතො ආගච්ඡිත්තං පච්ඡතො ආගච්ඡිත්තමපි පටික්කමනං ආහරිත්වා දිගමානමපි න ගණ්ඨාති, පතනවාලෙ පන පතනං විස්සරේති-ඉමස්මිං හි බුතබ්බහ මහාකස්සපනෙරෙන සදිසො නාම නච්චි, තස්සාපි පතන විස්සරිත්තං නමෙව පඤ්ඤායති. මජ්ඣිමො පුරතො වා පච්ඡතො වා ආගච්ඡමපි පටික්කමනං ආගතමපි ගණ්ඨාති, පතනවාලෙපි පතනං විස්සරේති, න පන භික්ඛං ආගමයමානො නිසීදති; එවං සො උක්කච්ඡිපිණ්ඩ පාතිකස්ස අනුලොමෙති. මුද්දකො තං දිවසං නිසීදිත්වා ආගමෙති. ඉමෙසං පන තිණ්ණමපි ලොලුපපවාලෙ උපපන්නමතෙන බුතබ්බහං භිජ්ජති. අයමෙත්ථ හෙදෙ; අයං පනාතිසංඝො: කුලෙසු නිවචනව කතා, වක්ඛුපමතා, කුලමචේජරපහාණං, සමානුකමපිතා, කුලුපකාදි නවාහාවො, අවහාණානභිනඤ්ඤා, අභිහාරෙන අනච්ඡිකතා, අපට්ච්ඡ තාදිනං අනුලොමවුත්තතිතාති.

වක්ඛුපමො නිවචනවො කුලෙසු අමච්ඡරි සබ්බසමානුකමෙපා,
කුලුපකාදීනවට්ඨපමුභෙනා හොතිධ භික්ඛු සපදානවාරි.

ලොලුපපවාරව පහාය තස්මා ඔක්ඛිත්තවකඛු යුගමතතදස්සි,
ආකඬිමානො භූමි සෙරි වාරං වරෙය්ස ධිරෙ සපදානවාරනති

අසං සපදානවාරිකබ්බහ

සමාදාන විධානපසහෙද හෙදානිසංස වණ්ණනා.

එකාසනිකඛගමපි “නානාසනභෝජනං පටික්ඛිපාමි, එකාසනිකඛගං සමාදියාමි”ති ඉමෙසං අඤ්ඤාතරච්චතෙන සමාදින්නං භොති තෙන පන එකාසනිකෙන ආසනසාලාය නිසිද්දෙනෙන පේරසනෙ අනිසිදිත්වා ඉදං මග්ගං පාපුණ්ණසාතිති පතිරූපං ආසනං සලලකෙඛනා නිසිදිතබ්බං. සචය්‍ය විප්පකතෙ භෝජනෙ ආවරියො වා උපපක්ඛායො වා ආගච්ඡති, උට්ඨාය චත්තං නාතුං වට්ටති. තිට්ඨකවුලාභයන්තේරෙ පනාහ:-ආසනං වා රකෙඛය්‍ය භෝජනං වා, අයඤ්ච විප්පකත භෝජනො, තසම චත්තං කරෙතු, භෝජනං පන මා භුඤ්ඤාතුති. ඉදමය්‍ය විධානං, පහෙදතො පන අයච්චි තිට්ඨො භොති. තත්ථ උක්කඤ්චො අපපං වා හොතු ඛහුං වා, යමිති භෝජනෙ හත්ථං ඔතා රෙති තතො අඤ්ඤං ගණිත්තුං න ලභති. සචෙපි මනුස්සා පේරෙන න කිඤ්ච භුත්තනති සප්පිආදිති ආහරන්ති, හෙසජ්ජත්තමෙව වට්ටන්ති න ආහාරත්ථං. මජ්ඣිමො යාව පතෙත භත්තං න ඕසති තාව අඤ්ඤං ගණිත්තුං ලභති, අයං හි භෝජනපරියන්තිකො නාම භොති. මුදුකො යාව ආසනා න වුදාති තාව භුඤ්ඤාතුං ලභති-සොහි උදක පරියන්තිකො වා. භොති යාව පත්තධොවනං න ගණන්ති තාව භුඤ්ඤාතො, ආසනපරියන්තිකො වා යාව න උදාති තාව භුඤ්ඤාතො. ඉමෙසං පන තිණ්ණමපි නානාසනභෝජනං භුත්තකඛණේ ධුතඛගං භිජජති. අයමෙත්ථ හෙදො, අයං පනාතිසංසො: අප්පාඛාධතා, අප්පාතඛකතා, ලහුට්ඨානං, ඛලං, එාසුචිභාරො, අනතිරිත්තපච්චයා අනා පත්ති, රසගණ්ණාවිනොදනං, අප්පිච්ඡතාදිනං අනුලොම වුත්තිතාති.

එකාසනභෝජනෙ රතං න යතිං භෝජනපච්චයා රුජ්,
විසභන්ති රසෙ අලොලුපො පරිභාපෙති න කම්මමත්තනො.

ඉති එාසුචිභාර කාරණේ සුචිසලෙඛ රතුපසෙවිතෙ,
ජනයෙප විසුඛමානසො රතිමෙකාසනභෝජනෙ යතිති.¹

අයං එකාසනිකඛගං

සමාදුන විධානප්පහෙද හෙදානිසංස වණ්ණනා.

පත්තපිණ්ණිකඛගමපි “දුතියකභාජනං පටික්ඛිපාමි, පත්ත පිණ්ණිකඛගං සමාදියාමි”ති ඉමෙසං අඤ්ඤාතරච්චතෙන සමාදින්නං භොති. තෙන පන පත්තපිණ්ණිකෙන යාගුපානකාලෙ භාජනෙ ඔපෙත්වා ව්‍යඤ්ඤෙන ලඛෙ ව්‍යඤ්ඤනං වා පඨමං බාදිතබ්බං, යාගු වා පානබ්බං. සචෙ පන යාගුයං පක්ඛිපති, පුතිමච්ඡකාදිමිති ව්‍යඤ්ඤෙන පක්ඛිතෙන යාගු පටිකක්ඛුලා භොති අප්පටිකක්ඛුලමෙව ච කත්වා භුඤ්ඤාතුං වට්ටති. තසම තථාරූපං ව්‍යඤ්ඤනං සන්ධාය ඉදං වුත්තං යං පන මධුසකඛරදිකං අප්පටිකක්ඛුලං භොති, තං පක්ඛිපිතබ්බං ගණ්ණනෙත්ත ව පමාණසුත්තමෙව ගණිත්තබ්බං, ආමකසාකං හත්ථෙන ගහෙත්වා.

බාදිතුව. වට්ටනි. තථා පන අකතො පනෙතයෙව පනතිපිනබ්බං. දුති යකභාජනස්ස පනා පටිකම්මතතතා අඤ්ඤං රුකපණ්ණමපි න වට්ටනිති--ඉදමස්ස විධානං; පහෙදතො පන අයමපි තිවිධො හොති: තත්ථ උකකට්ඨස්ස අඤ්ඤත්ථ උච්ඡ්ඛාදනකාලා කවචරමපි ඡබ්බිකාවං න වට්ටනි. ඔදනපිණ්ණමච්ඡමංසපුලෙපි භිඤ්ඤා බාදිතුව. න වට්ටනි. මජ්ඣිමස්ස ඵකෙන හත්තෙන භිඤ්ඤා බාදිතුව. වට්ටනි,--හත්තයොගි නාමෙස මුදුකො පන පතතයොගි නාම හොති, තස්ස යං සකකා හොති පනෙත පනතිපිතුවං තංසබ්බං හත්තෙන වා දනෙතති වා භිඤ්ඤා බාදිතුව. වට්ටනි. ඉමෙසං පන තිණ්ණමපි දුතියකභාජනං සාදි තකකිණේ බුද්ධාගමික. භිජ්ජති. අයමෙත්ථ හෙදෙ, අයං පනාතිසංඝො: නානාරසතණ්ණාවිනොදනං, අනුච්ඡතය පහානං, ආහාරෙ පයො ජනමතතදසිතා, ථාලකාදිපරිහරණබෙද්දාචො, අපිකම්මතතහො ජිතා, අපිච්ඡතාදිතං අනුලොමවුත්තතාති.

නානාභාජන විකෙබ්බං භිතො ඔකම්මතත ලොචනො,
බණ්ණෙනා විය මුලාති රසතණ්ණාය සුබ්බතො.

සරුපං විය සනතුට්ඨං ධාරයනෙනා සුමානසො,
පරිභුඤ්ජයස් ආහාරං කො අඤ්ඤා පතනපිණ්ණිකාති.

අසං පතනපිණ්ණිකාගමන

සමාදාන විධානස්සහෙද හෙදානිසංස වණ්ණනා.

බලපව්වාහතනිකාගමනමපි “අතිරිතතහොජනං පටිකම්මාමි, බුද්ධාගමනිකාගමනං සමාදියාමි”ති ඉමෙසං අඤ්ඤාතරවචනෙන සමාදිතනං හෝති. තෙන පන බලපව්වාහතනිකෙන පවාරෙතො පුන හොජනං කපපියං කාරෙතො න භුඤ්ජතිබ්බං--ඉදමස්ස විධානං; පහෙදතො පන අයමපි තිවිධො හොති: තත්ථ උකකට්ඨස්ස යසමා පඨම පිණ්ණි පවාරණා නාම නත්ථි, තස්මිං පන අපේක්ඛාහරියමානෙ අඤ්ඤං පටිකම්මපතො හොති, තස්මා ඵලං පවාරිතො පඨමපිණ්ණිං අපේක්ඛාහරිතො දුතියපිණ්ණිං න භුඤ්ජති. මජ්ඣිමො යස්මිං හොජනෙ පවාරිතො තදෙව භුඤ්ජති. මුදුකො පන යාව ආසනා න වුළාති තාව භුඤ්ජති ඉමෙසං පන තිණ්ණමපි පවාරිතානං කපපියං කාරුපෙතො භුදාතකිණේ බුද්ධාගමික. භිජ්ජති. අයමෙත්ථ හෙදෙ, අයං පනාති සංඝො: අනාතිරිතතහොජනාපතනියා දුරිභාවො, ඔදරිකතතාභාවො, නිරුමිසසනාතිතිතා, පුන පරියෙසනාය අභාවො, අපිච්ඡතාදිතං අනුලොමවුත්තතාති.

පරියෙසනාය බෙදං න යාති න කාරොති සනතිසං ධිරො,
ඔදරිකතතා පජනති බලපව්වාහතනිකො යොගි.

තසමා සුගතපාසකං සන්තොසං ගුණාදිවුච්ඡිසංස්තනං,
දොසෙ විබුතිතුකාමො හපේය්‍ය යොති බුතභගමිදන්ති.

අං. වලපච්ඡාගනනිකමෙග

සමාදාන විධානපසහෙද හෙදානිසංස චණ්ණනා.

ආරක්‍ෂකබලමි “ගාමනාසෙනාසනං පටිකඛිපාමි, ආරක්‍ෂකබලං සමාදියාමි”¹ නි ඉමෙසං අක්‍ෂකරච්චනෙන සමාදිනනං හොති. තෙන පන ආරක්‍ෂකෙන ගාමනාසෙනාසනං පහාය අරක්‍ෂක අරුණං උට්ඨාපෙනබ්බං. තත්ථ සභිං උපචාරෙන ගාමොයෙව ගාමනාසෙනාසනං. ගාමො නාම:-යො කොපි එකකුටිකො වා අනෙකකුටිකො වා පටිකඛිතො වා අපටිකඛිතො වා සමනුස්සො වා අමනුස්සො වා, අනාමසො අතිරෙක වාතුමාසනිවිට්ඨො යො කොපි සන්තොසි. ගාමුපචාරෙ නාම:-පටිකඛිතතස්ස ගාමස්ස සචෙ අනුරුධ පුරස්සෙව චෙ ඉද්ධිලා හොන්ති, අභිගනනරිමෙ ඉද්ධිලෙ සීතස්ස ථාමමඡ්ඤිමස්ස පුරිසස්ස ලෙඬුපාතො. තස්ස ලභධණං යථා තරුණ මනුස්සො අතතො බලං දස්සන්නො බාහං පසාරෙත්වා ලෙඬුං බිපන්ති, එවං බිතතස්ස ලෙඬුස්ස පතනථානබ්‍යන්තරන්ති විනයධරු; සුත්තන්තිකා පන කාකනිවාරණනියමෙන බිතතස්සාති වදන්ති. අපටිකඛිතගාමෙ යං සබ්බපච්චන්තිමස්ස සරස්ස වාරෙ සීතො මාතු ගාමො භාරතෙන උදකං ඡ්ඤිති, තස්ස පතනට්ඨානං සරුපචාරෙ. තතො වුත්තනයෙන එකො ලෙඬුපාතො ගාමො, දුතියො ගාමුප චාරෙ, අරක්‍ෂකං පන විනයපට්ඨායෙන තාව “ඤ්ජනා ගාමච ගාමුප චාරම සබ්බමෙනං අරක්‍ෂකං”² නති; වුත්තං, අභිධම්මපට්ඨායෙන “නික්ඛ මිත්වා බග්ගි ඉද්ධිලා සබ්බමෙනං අරක්‍ෂකං”³ නති; වුත්තං, ඉමසමිං පන සුත්තන්තිකපට්ඨායෙන “ආරක්‍ෂකං නාම සෙනාසනං පච්චනුස නිසං පච්ඡමි”⁴ නති ඉදං ලකඛණං තං ආරොපිතෙන ආචරියධනුතා¹ පටිකඛිතතස්ස ගාමස්ස ඉද්ධිලතො අපටිකඛිතතස්ස පඨමලෙඬු පාතතො පඨාය යාව විහාරපටිකෙඛිපා මිතිත්වා වචන්තපෙනබ්බං. සචෙ පන විහාරෙ අපටිකඛිතො හොති යං සබ්බපඨමං සෙනාසනං වා හතතසාලා වා බුච්ඡන්තිපාතට්ඨානං වා බොග්ගි වා චෙතියං වා දුරෙවෙපි සෙනාසනතො හොති, තං පරිචෙද්දං කත්වා මිතිතබ්බන්ති විනයට්ඨකථාසු වුත්තං; මඡ්ඤිමට්ඨකථායං පන විහාරස්සාපි ගාමස්සෙව උපචාරං නිගරිත්වා උභින්නං ලෙඬුපාතානං අනතරං මිති තබ්බන්ති වුත්තං ඉදමෙත්ථ පමාණං, සචෙපි ආසන්තො ගාමො හොති, විහාරෙ සීතෙග්ගි මානුසකානං සද්දෙ, සුය්‍යති, පබ්බතනදීආදීගි පන අනතරිතතො න සකකා උජ්ඣං ගන්තුං, යො තස්ස පකතිමයොගො

1. අරොපිතෙන අභිධනුතා ඉතිව. අරොපිතජියධනුතා ඉතිව තෙවී මක්‍ෂකන්ති.

2. විනයපාරිකපාළි.

3. අභිධම්ම-කානවිභංග.

හොති සවෙපි නාවාය සඤ්චරිතබේබා තෙන මග්ගෙන පඤ්චබද්ධ
සතිකං ගහෙතබ්බං. යො පන ආසන්නාමයං අභිගසමපාදනත්ථං
තතො තතො මග්ගං පිදහති, අයං බුතභූතවොරෙ හොති. සවෙ
පන ආරඤ්ඤිකයං භික්ඛුනො උපස්සායො වා ආවරියො වා
ශිලානො හොති, තෙන අරඤ්ඤෙ සප්පායං අලභනොතන ගාමනන
සෙනාසනං නෙත්වා උපට්ඨාතබ්බො. කාලයෙව පන නිකම්භිනා
අභිගසුතෙත ණෙන අරුණං උට්ඨාපෙතබ්බං. සවෙ අරුණුට්ඨාත
වෙලායං තෙසං ආබාධො වසීති, තෙසං යෙව කීවං කාතබ්බං, න
බුතභූතසුභිකෙන හවිතබ්බනති-ඉදමයං විධානං; පභෙදතො පන
අයමපි තිව්ඨො හොති: තත්ථ උක්කට්ඨන සබ්බකාලං අරඤ්ඤෙ
අරුණං උට්ඨාපෙතබ්බං; මජ්ඣිමො වත්තාරෙ වසීතො මාසෙ
ගාමනෙන වසිතුං ලභති; මුද්දතො ගෙමනතිකෙපි. ඉමෙසං පන
තිණ්ණමපි යථා පරිච්ඡින්නො කාලෙ අරඤ්ඤතො ආගන්ත්වා ගාමනන
සෙනාසනෙ ධම්මං සුණන්තානං අරුණෙ උට්ඨිතෙපි බුතභූතං න
භිජ්ජති; සුත්වා ගච්ඡන්තානං අනන්තරමග්ගෙ උට්ඨිතෙපි න භිජ්ජති;
සවෙ පන උට්ඨිතෙපි ධම්මකපිතො මුහුත්තං නිපජ්ජන්තා ගමිණ්ණාමාති
නිද්දයන්තානං අරුණං උට්ඨහති, අත්තනො වා රුචියා ගාමනන
සෙනාසනෙ අරුණං උට්ඨාපෙතති, බුතභූතං භිජ්ජතිති අයමෙත්ථ
හෙදො, අයං පනාතිසංඝො: ආරඤ්ඤිකො භික්ඛු අරඤ්ඤසඤ්ඤං
මනසිකරෙන්නො හබ්බො අලඛං වා සමාධිං පටිලඞ්ගං, ලඞ්ගං වා
රක්ඛිතුං, සන්තප්පියං අත්තමනො හොති. යථාහ: “**භොනාහං නාභි
තයං භික්ඛුනො අත්තමනො හොමි අරඤ්ඤවිහාරෙනා**”²; පනත
සෙනාසනවාසිනොවයං අසප්පාය රුපාදයො විතතං න විකම්පනති,
විගතසන්තාසො හොති, ජීවිතනිකනති. ජහාති, පවිචෙකසුබරසං
අය්‍යාදෙති, පංසුකුලිකාදිහාවොපිවය්‍ය පතිරුපො හොතිති.

පටිවිතොනා අසංසට්ඨො පනතසෙනාසනෙ රතො,
ආරුධයනොනා නාථයං වතවාසෙන මාතසං.

එකො අරඤ්ඤෙ නිවසං යං සුඛං ලභතෙ යති,
රසං තය්‍ය න විජ්ජනති අපි දෙවා ස ඉන්ද්‍රිකා.

පංසුකුලං ව එසොව කවචං විය ධාරයං,
අරඤ්ඤසභිතාමගතො අවසෙසධුතාසුඛො.

සමන්තො න විරයෙව ජෙතුං මාරං සවාහිණිං,
තයමා අරඤ්ඤවාසමහි රතිං කගිරුථ පඤ්ඤිතොති.

අසං ආරඤ්ඤිකගෙහ

සමාදාන විධානාපසභද්ද ගෙදනිසංස වණ්ණනා.

රුක්කමුලිකාඛමි “ජනනං පටිත්තිපාමි, රුක්කමුලිකාඛං සමාදියාමි”ති ඉමෙසං අඤ්ඤාතරච්චනෙන සමාදිනනං හොති. තෙන පන රුක්කමුලිකෙන සීමනනරිකරුක්කං. වෙතියරුක්කං. නියසා සරුක්කං. ඵලරුක්කං. විගුලිරුක්කං. සුසිරරුක්කං. විහාරමජ්ඣෙකි සීත රුක්කනනි ඉමෙ රුක්කෙ විවජ්ජන්තා විහාරපච්චනෙන සීතරුක්කො ගහෙනබෙබාති-ඉදමස්සවිධානං. පහෙදතො පන අයමි තිවිමො හොති: තත්ථ උක්කචෙතා යථාරුචිතං රුක්කං ගහෙතා පටිජය්‍යා පෙතුං න ලහති, පාදෙන පණ්ණසවං අපනෙතා වසිතබ්බං. මජ්ඣිමො නං ණානං සමපනෙනති යෙව ජය්‍යාපෙතුං ලහති. මුද්ද කෙන ආරම්භසමණ්ණඥෙසෙ පනෙකාසිත්වා සොධාපෙත්වා සමං කාරු පෙත්වා වාලිකං. ඔතිරුපෙත්වා පාකාරපටිකෙකපං කාරුපෙත්වා වාරං යොජ්ජෙත්වා වසිතබ්බං. මහදිවසෙ පන රුක්කමුලිකෙන තත්ථ අනිසිදිත්වා අඤ්ඤත්ථ පටිච්ඡනෙන ණානෙ නිසිදිතබ්බං, ඉමෙසං පන තිණ්ණමපි ඡනෙන වාසං කපටිනකකණේ චුතඛං. භිජ්ජති, ජතිත්වා ඡනෙන අරුණං උට්ඨාපිතමනෙතති අභ්‍යුත්තරභාණකා. අයමෙත්ථ හෙදො. අයං පනාතිසංඝො:-“**රුක්කමුලසෙතාසනං. නිශ්ශාස් පබ්බජ්ජා**”ති^a වචනතො නිශ්ශාස්තරුපපටිපත්තිසබ්භාවො, “**අප්පග්ගා නිවෙච පුලහාති ව භානිව අනවජ්ජාති**”ති^b හගවතා සංවණ්ණි තප්පච්චයතා, අභිණ්ණං තරුපණ්ණවිකාරදස්සනෙන අනිවචසඤ්ඤ සමුට්ඨාපනතා, සෙනාසනමචේරකමමාරුමතානං අභාවො, දෙව තාති සහවාසිතා, අප්පච්ඡතාදිනං අනුලොමවුත්තිතාති.

වණ්ණිතො බුඬසෙසෙන නිශ්ශාස්තො ව භාසිතො,
නිවාසො පටිවිත්තස්ස රුක්කමුලසමො කුතො.

ආවාස මචේර හරෙ දෙවතා පටිපාලිතෙ.
පටිවිත්තෙ වසනොති රුක්කමුලමි සුබ්බතො.

අභිරත්තාති නිලාති පණ්ඩිති පතිතාති ව,
පස්සනොති තරුපණ්ණාති නිවචසඤ්ඤං පනුදති.

තසමා හි බුද්ධදයජ්ජං භාවනාභිරතාලයං,
විවිත්තං නාතිමඤ්ඤායස් රුක්කමුලං විවකකණොති

අයං රුක්කමුලිකාඛමි

සමාදන විධානපසහෙද හෙදානිසංස වණ්ණනා.

අබෙහාකාසිකාඛමි “ජනනඤ්ච රුක්කමුලඤ්ච පටිත්තිපාමි, අබෙහාකාසිකාඛං සමාදියාමි”ති ඉමෙසං අඤ්ඤාතරච්චනෙන සමාදිනනං හොති. තස්ස පන අබෙහාකාසිකස්ස ධම්මසවණාය වා උපො සථන්දාය වා උපොසථාගාරං පටිසිද්ධං විට්ඨති, සචෙ පටිච්චස්ස දෙවො

වස්සති, වස්සමානෙ අතිකම්මිඤ්චං වස්සපරමෙ තිකම්මිතබ්බං; හොජන සාලං වා අග්ගිසාලං වා පච්ඡිකාමං වත්තං කාතුං, හොජනසාලායං ථෙරෙ භික්ඛු භතෙතන ආපුච්ඡං, උද්දසනෙතන වා උද්දසා පෙනෙතන වා ඡනනං පච්ඡිකාමං, බග්ගි උනතිකම්මිතනාති මඤ්චපිඨාදිති අනෙතා පච්චෙසෙතුඤ්ච වට්ටති; සචෙ මග්ගං ගච්ඡෙනෙතන බුද්ධිතරුතං පරිකම්බෙ ගගිතො ගොති, දෙවෙ වස්සනෙතන මග්ගමජ්ඣෙක සීතං සාලං පච්ඡිකාමං වට්ටති; සචෙ න කිඤ්චි ගගිතං ගොති, සාලායං ඤායාමිති වෙගෙන ගනතුං න වට්ටති. පකතිගගිතා ගනත්වා පච්චෙතන පන යාව වස්සපරමා ඤායා ගනතබ්බනති ඉද්ධමස්ස විධානං; රුක්කමුලිකස්සාපි එසෙව නයො. පහෙදතො පන අයමපි තිවිධො ගොති: තත්ථ උක්කමඤ්ච රුක්කං වා පබ්බතං වා ගෙගං වා උප නිස්සාය වසිතුං න වට්ටති, අබ්බොකාසෙසෙව විවරකුටිං කත්වා වසිතබ්බං. මජ්ඣිමස්ස රුක්කපබ්බතගෙගාති උපනිස්සාය අනෙතා අපච්ඡිකාමං වසිතුං වට්ටති. මුද්දකස්ස අච්ඡන්තමරියදං පඤ්ඤාමපි සාධාමණ්ඩපොපි පිඨපටොපි බෙත්තරකම්බාදිති ඡබ්බිතා තත්ථක කුටිකාපි වට්ටති. ඉමෙසං පන තිණ්ණමපි වාසත්ථය ඡනනං වා රුක්කමුලං වා පච්චිකාමනෙ ධුතඛනං භිජ්ජති. ජාතිකා තත්ථ අරුණං උට්ඨාපිත මතෙතති අබ්බුත්තරභාණකා. අයමෙත්ථ හෙදො, අයං පනාතිසංඝො: ආවාසපලිබොධුපච්චෙදො, පිනමිද්ධපනුදනං, “මග්ගා විස අසබ්බවාදිනො අභිකොනා විහරන්ති භික්ඛවො”ති: පසංසාය අනුරූපතා, නිස්සඛතා, වාතුද්දසතා, අපිච්ඡන්තාදිතං අනු ලොම චුත්තතිතාති.

අනගාරියභාවස්ස අනුරූපෙ අදුලලහෙ,
තාරුමණිවිතානමගි වන්දිපපභාසිතෙ.

අබ්බොකාසෙ වසං භික්ඛු මිගභුතෙන වෙනසා,
පිනමිද්ධං විනොදෙත්වා භාවනාරුමතං සිතො.

පච්චෙතනරසස්සාදං න විරසෙවි වින්දති,
යසමා තසමා ගි සප්පඤ්ඤා අබ්බොකාසෙ රතො සියාති.

**අයං අබ්බොකාසිකවේග
සමාදාන විධානප්පහෙද හෙදගිසංස වණ්ණනා.**

සොසානිකගිගමපි “න පුසානං පටික්ඛිපාමි, සොසානිකගිගං සමාදිගාමි”ති ඉමෙසං අඤ්ඤාතරවචනෙන සමාදිගතං ගොති. තෙන පන සොසානිකෙන යං මනුස්සා ගාමං නිවෙසෙත්වා¹ ඉදං පුසා නනති වචන්තපෙනති, න තත්ථ වසිතබ්බං. තගි මතසරිරෙ අජ්ඣා පිතෙතං පුසානං නාම ගොති, කාපිතකාලතො පන පට්ඨාය සචෙපි වාදසවස්සාති ඡබ්බිතං තං පුසානමෙව, තසමිං පන වසනෙන

1. ම. II. නිවෙසනා.

වහිකම මණ්ඩපාදිනි කාරෙහි, මඤ්චපියං පඤ්ඤපෙහි, පාතියපරි
 භෝජනියං.¹ උපයාපෙහි, ධම්මං වාචෙනෙන න වසිතබ්බං-භරුකං
 හි ඉදං බුත්තං තස්මිං උපන්නපරික්ඛයවිකානන්දය සංඝපෙරං. වා
 රාජපුත්තකං වා ජනාපෙහි අපමනෙන වසිතබ්බං; වහික
 මනෙන අභිකම්බෙන ආදාහනං ඔලොකෙනෙන වහිකමිතබ්බං.
 සුසානං ගවජනෙනාපි මහාපථා ඔක්කමි උපර්මයෙන ගන්තබ්බං;
 දිවායෙව ආරම්භං වචන්පෙතබ්බං; එවං හිංසා තං රතනි හයානකං
 න හවිස්සති. අමනුස්සා රතනිං විරවිතා විරවිතා ආභිණ්ඩනතා පි
 න කෙනවි පහරිතබ්බං; එකදිවසමිදි සුසානං අගනතුං න වට්ඨති;
 මජ්ඣිමයාමං සුසානෙ ඛෙපෙහි පච්ඡිමයාමෙ පටික්කමිතුං වට්ඨති
 අභිගුත්තරභාණකා; අමනුස්සානං පියං තිලපිට්ඨමාසගත්තමච්ඡමංස
 ඕරතෙලගුළාදි ඛජ්ජභෝජ්ජං න සෙවිතබ්බං. කුලගෙහං න පවිසි
 තබ්බන්ති-ඉදමස්ස විධානං. පහෙදතො පන අයමිදි තිවිධො භොති:
 තත් උක්කසේන යත් බුච්ඡාගබුච්ඡුකුණපබුච්ඡෙදනාති අපි තපේව
 වසිතබ්බං, මජ්ඣිමයාමං තිපු එකසමිමිදි සති වට්ඨති; මුදුකස්ස වුත්ත
 නයෙන සුසානලක්ඛණං පත්තමතෙන වට්ඨති. ඉමෙසං පන තිණ්ණමිදි
 න සුසානමිති වාසකප්පනෙන බුත්තං භිජ්ජති. සුසානං අගනදිව
 සෙ”ති අභිගුත්තරභාණකා. අයමෙත්ත භෙදෙ. අයං පනාතියංසො:
 මරණසති පටිලාභො, අපමාදවිහාරිතා, අසුභතිමිත්තාධිගමො,
 කාමරාගවිනොදනං, අභිණ්ණං කායසභාවදස්සනං, සංවෙගබහුලතා,
 ආරොග්‍යමද්දිප්පභාණං, භයභෙරවසගනතා, අමනුස්සානං ගරුභාව
 තියතා, අපට්ච්ඡතාදිනං අනුලොම වුත්තිතාති.

සොසාතිකඤ්ඤි² මරණානුසතිප්පභාවා
 තිදුගතමිදි න පුසන්ති පමාදදෙසා,
 සම්පස්සතො ව කුණපාති බහුති තස්ස
 කාමානුරාග වසගමිදි න භොති විත්තං.

සංවෙගමෙති විපුලං න මදං උපෙති
 සම්මා අපො සටති තිබ්බුතිමෙසමානො,
 සොසාතිකසිගමිති තෙකගුණාවගත්තා
 තිබ්බාණතින්තහදයෙන තිසෙවිතබ්බන්ති.

අසං සොසාතිකබ්බං

සමාදාන විධානප්පහෙද හෙදානිසංස වණ්ණනා.

සථාසන්තිකබ්බමිදි “සෙනාසන ලොලුපං පටික්ඛිපාමි, යථා
 සන්තිකබ්බං සමාදියාමි”ති ඉමෙසං අඤ්ඤතරවචනෙන සමාදින්නං
 භොති. තෙන පන යථාසන්තිකෙන යදස්ස සෙනාසනං ඉදං තුස්සං
 පාපුණාතිති ගාතිනං භොති තෙනෙව තුළබ්බං, න අඤ්ඤ උට්ඨාපෙ

තබ්බො-ඉදමස්ස විධානං. පභෙදතො පන අයමපි තිච්චො හොති. තත් උක්කස්සො අනතතො පතතස්සෙනාසනං දුරෙති වා අව්වා සන්නෙති වා අමනුස්සදීඝජාතිකාදීහි උපද්වනනති වා උණ්හනති වා සිතලනති වා පුච්ඡන්තං න ලහති; මජ්ඣිමො. පුච්ඡන්තං ලහති, ගනත්වා පන ඔලොකෙත්තුං න ලහති; මුදුකො ගනත්වා ඔලොකෙත්වා සවස්ස තං න රුච්චති අඤ්ඤං ගහෙත්තුං ලහති. ඉමෙසං පන තිණ්ණමපි සෙතාසනලොඋප්පෙ උප්පන්නමතෙන බුතබහං හිත්තනිති-අයමෙත්ථ හෙදො. අයං පතානිසංඝො:-“සං ලබං තෙන ආධිබ්බං”ති චුත්තොවාදකරණං, සමුගමවාරිතං හිතෙසිතා, සීතපඤ්ඤානිකප්ප පරිව්වාහො, අනුරොධවිරොධප්පහාණං, අනුච්ඡතාය වාරපිදහනං, අපට්ච්ඡතාදීනං අනුලොමචුත්තනිතානි.

යං ලභං තෙන සනතුට්ඨො යථාසත්තිකො යති,
තිබ්බිකපෙසා සුඛං සෙති තිණ්ණත්ථරකෙසුපි.

න සො රජ්ජති සෙට්ඨමිති සීතං ලභං න කුප්පාති
සමුගමවාරි නවකෙ හිතෙන අනුකමපති.

තත්ථා රියසතාවිණ්ණං මුත්තිපුබ්බව වණ්ණිතං,
අනුසුඤ්ඤාට්ඨ මෙධාවී යථාසත්තරාමනනති.

අයං සථාසත්තිකබහ
සමාදාන විධානස්සභෙද භෙදානිසංඝ වණ්ණනා.

තෙසජ්ජිකබහමපි “සෙය්‍යං පටිකතිපාමි, තෙසජ්ජිකබහං සමාදී යාමි”ති ඉමෙසං අඤ්ඤානරවචනෙන සමාදීනනං හොති. තෙන පන තෙසජ්ජිකෙන රතතියා නිසු යාමෙසු එකං යාමං උට්ඨාය වඩකම් තබ්බං. ඉරියාපටේසු හි පජ්ජන්තමෙව න වට්ටති-ඉදමස්ස විධානං. පභෙදතො පන අයමපි තිච්චො හොති: තත් උක්කට්ඨස්ස නෙව අපස්සෙතං, න දුස්සපලලන්තිකා, න ආයොගපට්ටො වට්ටති; මජ්ඣි මස්ස ඉමෙසු තිසු යංකිඤ්චි වට්ටති; මුදුකස්ස අපස්සෙතමපි දුස්සපලලන්ති කාපි ආයොගපට්ටොපි බිලෙඛාගනමපි පඤ්චභොයපි සත්තභොයපි වට්ටති; පඤ්චභොය නාම, පිට්ඨිඅපස්සයෙන සභිං කතො, සත්තභොය නාම පිට්ඨිඅපස්සයෙන ව උභතො පස්සෙසු අපස්සයෙහි ව සභිං කතො, තං කීර මිලිතාගයන්තරස්ස¹ අනංසු, ථෙරො අනාගාමී හුත්වා පරිනිබ්බාසි. ඉමෙසං පන තිණ්ණමපි සෙය්‍යං කපටිතමතෙන බුතබහං හිත්තනි-අයමෙත්ථ හෙදො. අයං පතානිසංඝො:-“සෙය්‍ය සුඛං එස්සසුඛං මිඬසුඛං අනුසුත්තො විහරති”ති² චුත්තස්ස චෙතසො විනිබ්බස්ස උපචේදනං, සබ්බකමමථානානුයොගසප්පායනා, පාසා දීකඉරියාපට්ඨා, විරියාරම්භානුකූලතා, සමමාපටිපතතියා අනුමුඛ නනති.³

1. සි. I. II & III. පිලිගාහයන්තරස්ස. a. මජ්ඣිමනි-චෙතොබිලසුත්ත.
2. සි. I. II & III. සමුපමුඛණ්ණි.

ආකුච්ඡාන පලලඛනං පණ්ඩාය උජ්ඣං නන්දං,
නිසිදනොතා විකමෙති මාරයා හදයං යති.

සෙය්‍යසුඛං මිඳධසුඛං හිත්‍යා ආරඳ්විථියො,
නිසජ්ජාභිරතො හිකුබු සොභයනොතා තපොවතං.

නිරාමසං පිතිසුඛං යසමා සමඛිගවන්ති,
තසමා සමනුසුඤ්ජයාසං ධිරො තෙසජ්ජකං වතනති.

අයං භෙසජ්ජිකාබ්‍යං

සමාදාන විධානප්පහෙද හෙදානිසංස වණ්ණනා.

ඉද්දති:-

කුසලතතිකතො චෙව ධුතාදීනං විභාගතො,
සමාසව්‍යාසතො වාපි විඤ්ඤානබ්‍යො විනිව්ජයොති.

ඉමිස්සා ගාථාය වසෙන වණ්ණනා හොති. තත් කුසලතති කතොති; සබ්බානෙව හි ධුතඛයානි සෙබ්බපුජ්ජනවිණාසවාතං වසෙන සියා කුසලානි, සියා අව්‍යාකතානි, නත්ති ධුතඛං අකුසලතති. යො පන වදෙය්‍ය:-“පාපිචෙත්‍ය ඉච්ඡාපකතො ආරඤ්ඤිකො හොති”¹තී ආදිවචනතො අකුසලමිධි ධුතඛගතති, සො වත්තබ්‍යො න මයං අකුසලවිතෙතන අරඤ්ඤා න වසන්ති වදම; යස්සහි අරඤ්ඤා නිවාසො සො ආරඤ්ඤිකො; සො ව පාපිචෙත්‍ය වා හවෙය්‍ය අපිචෙත්‍ය වා, ඉමානි¹ පන තෙන තෙන සමාදානෙන ධුතතිලෙසත්තා ධුතස්ස හිකුබුතො අඛයානි කිලෙසධුතනතො වා ධුතනති ලඛ්‍යොහාරං ඤ්ඤං අඛගමෙතෙසනති ධුතඛයානි; අථවා ධුතානි ව තානි පටිපක්ඛ නිබුතනතො අඛයානි ව පටිපත්තියානිපි ධුතඛයානිති චුතතං, න ව අකුසලෙන කොපි ධුතො නාම හොති, යස්සොතානි අඛයානි හවෙය්‍යං න ව අකුසලං කිඤ්චි ධුතානි යෙසං තං අඛගතති තත්ථා ධුතඛයානිති චුචෙවය්‍යං, නාපි අකුසලං විචරලොලුපාදීනි චෙව ධුතානි පටිපත්තියා ව අඛගං හොති, තසමා සුචුතතමිදං නත්ති අකුසලං ධුතඛගතති. යෙසමපි කුසලතතිකවිනිමුඛතං ධුතඛං තෙසං අත්තො ධුතඛගමෙව නත්ති, අසත්තං කස්ස ධුතනතො ධුතඛං නාම හවිස්සති, ධුතභුණේ සමාදාය වත්තනිති වම්භවිරොධොපිව තෙසං ආපජ්ජති, තසමා තං න ගහෙතබ්බනති. අයං තාව කුසලතති කතො වණ්ණනා.

ධුතාදීනං විභාගගොති: ධුතො වෙදිතබ්‍යො, ධුතවාදෙ වෙදිතබ්‍යො, ධුතධම්මා වෙදිතබ්‍යො, ධුතඛයානි වෙදිතබ්‍යොනි, කස්ස ධුතඛං සෙවනා සප්පායාති වෙදිතබ්‍යො. තත් ධුතොති: ධුතතිලෙසො වා පුග්ගලො, කිලෙසධුතනතො වා ධම්මො. ධුතවාදෙති: එත්ත පන අත්ති ධුතො න ධුතවාදෙ, අත්ති න ධුතො ධුතවාදෙ, අත්ති තෙව ධුතො න

බුතවාදෙ, අපි බුතො වෙව බුතවාදෙ ව, තත් යො බුතඛෙතන අත්තනො කිලෙසෙ බුති, පරං පන බුතඛෙතන න ඔවදති නානු සාසති-බහුලුන්රො විශ-අයං බුතො න බුතවාදෙ. යථාහ: “නයිදං ආසංඝා බහුලො බුතො න බුතවාදෙ”ති යො පන න බුතඛෙතන අත්තනො කිලෙසෙ බුති, කෙවලං අඤ්ඤ බුතඛෙතන ඔවදති අනුසාසති-උපතාදුන්රො විශ-අයං න බුතො බුතවාදෙ. යථාහ: “නයිදං ආසංඝා උපතාදු, සත්තපුත්තො න බුතො බුතවාදෙ”ති. යො උභයවිපත්තො-ලාදුද්ධි විශ-අයං නෙව බුතො න බුතවාදෙ. යථාහ: “නයිදං ආසංඝා ලාදුද්ධි නෙව බුතො න බුතවාදෙ”ති. යො පන උභයසම්පත්තො-ධම්මසේනාපති විශ-අයං බුතොවෙව බුතවාදෙව. යථාහ: “නයිදං ආසංඝා සාධිපුත්තො බුතොවෙව බුතවාදෙව”ති. බුතධම්මා වෙදිනබ්බාති අප්පිච්ඡන්තා සත්තුසිතා සලොබනා පටිවේකනා ඉදමට්ඨිනාති ඉමෙ බුතඛනවේතනාය පරිවාරකා පඤ්ඤධම්මා අප්පිච්ඡං යෙව නිසායාති ආදිවචනතො බුතධම්මා නාම. තත් අප්පිච්ඡන්තා ව සත්තුසිතා ව අලොභෙ අනුපතනති, සලොබනා ව පටිවේකනා ව චිත්ත ධම්මෙසු අනුපතනති අලොභෙ ව අමොහෙ ව, ඉදමට්ඨිනා ඤ්ඤාමෙව. තත් ව අලොභෙන පටිකේඨපවත්තු ලොභං, අමොහෙන තෙසෙව ආදීනව පටිච්ඡාදකා මොහං බුතාති, අලොභෙනෙව අනුඤ්ඤානානං පටිසෙවනමුඛෙන පවත්තං කාමසුඛානුයෝගං, අමොහෙන බුතඛෙතසු අති සලොබමුඛෙන පවත්තං අත්තානිලම්ථානුයෝගං බුතාති; තස්මා ඉමෙ ධම්මා බුතධම්මාති වෙදිනබ්බා. බුතඛනාති වෙදිනබ්බාතිති: හෙරස බුතඛනාති වෙදිනබ්බාති-පංසුකුලිකඛිං-පෙ-නෙසජ්ජිකඛිනනි. තාති අත්තො ලක්ඛණාදීති ව චුත්තානෙව. කස්ස බුතඛනසෙවනා සප්පායාති: රුගච්චිතස්ස වෙව මොහච්චිතස්ස ව, කස්මා? බුතඛනසෙවනාති දුක්ඛා පටිපද්ධෙව සලොබවිතාරො ව දුක්ඛාපටිපදං ව නිසාය රුගො වූපසමමිති, සලොබං නිසාය අපමනත්තස්ස මොහො පතියති. ආරඤ්ඤිකඛිනරුක්ඛමුලිකඛිනපටිසෙවනා වා එත් දොසච්චිතස්සාපි සප්පායා-තත් නිසා අසඛිකට්ඨිසමානස්ස විහරතො දෙසොපි වූපසමමිති-අයං බුතාදීනං විභාගනො වණ්ණනා.

සමාසව්‍යාසනොති: ඉමාති පන බුතඛනාති සමාසනො තිණි සිසඛනාති, පඤ්ඤ අසමන්තකඛිනාති අශේව ගොනති. තත් සපදනවාරිකඛිං, එකාසතිකඛිං, අබොකාසිකඛිනනි ඉමාති තිණි සිසඛනාති. සපදනවාරිකඛිං හි රක්ඛනෙතො පිණ්ඩපාතිකඛිනමපි රක්ඛිස්සති, එකාසතිකඛිනඤ්ච රක්ඛිතො පතනපිණ්ඩකඛින ඛලුපච්ඡා හත්තිකඛිනාතිපි සුරක්ඛනීයාති හවිස්සනති; අබොකාසිකඛිං රක්ඛනත්තස්ස නිං අපි රුක්ඛමුලිකඛින යථාසත්තිකඛිනෙසු රක්ඛිතබ්බං නාම. ඉති ඉමාති තිණි සිසඛනාතිති. ආරඤ්ඤිකඛිං, පංසුකුලිකඛිං, තෙවිච්චිකඛිං නෙසජ්ජිකඛිං, සොසාතිකඛිනනි ඉමාති පඤ්ඤ අසමන්තකඛිනාතිවාති අට්ඨෙව ගොනති. පුත වෙ විවරපටිසං

යුත්තානි, පඤ්ච පිණ්ඩපාතපටිසංයුත්තානි, පඤ්ච සෙනාසනපටිසංයුත්තානි, එකං විරියපටිසංයුත්තනනි එවං චත්තාරොව ගොනති, තත්ත්ව නෙසජ්ජකඛිතං විරියපටිසංයුත්තං, ඉතරුනි පාකවානෙව. පුත්ත සබ්බානෙව තිස්සයවසෙන වෙ ගොනති පච්චයසනතිස්සිත්තානි වාදස විරියසංගතිස්සිතං එකනනි; සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බවසෙනපි වෙයෙව ගොනති-යස්සති ධුත්තං සෙවනත්තං කම්මථානං වසිස්සති, තෙන සෙවිතබ්බානි; යස්ස සෙවනො භායති, තෙන න සෙවිතබ්බානි; යස්ස පන සෙවනොපි අසෙවනොපි වසිස්සතෙව න භායති, තෙනාපි පච්ඡිමං ජ්නතං අනුකම්පනෙන න සෙවිතබ්බානි; යස්සාපි සෙවනොපි අසෙව නොපි න වසිස්සති, තෙනාපි සෙවිතබ්බානියෙව ආයතිං වාසනත්තං යාති. එවං සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බවසෙන දුට්ඨානිපි සබ්බානෙව චෙත්තාවසෙන එකවිධානි ගොනති. එකමෙවති ධුත්තං සමාදාන චෙත්තානි. අට්ඨකථායමපි චුත්තං “යා චෙත්තා තං ධුත්තං”ති.

ව්‍යාසනො පන භික්ඛුනං තෙරස, භික්ඛුනීනං අට්ඨ, සාමණේ රාතං වාදස, සික්කමානා සාමණේරීනං සත්ත, උපාසකඋපාසිකානං චෙති චෙවත්තාලීස ගොනති. සවෙ පන¹ අබ්බොතාසෙ ආරඤ්ඤිකඛිත සම්පන්නං සුසානං ගොනි, එකොපි භික්ඛු එකප්පභාරෙන සබ්බ ධුත්තංගානි පරිභුඤ්ඤිතං සකෙතානි. භික්ඛුනීනං පන ආරඤ්ඤිකඛිතං බල පච්ඡාභතතිකඛිතව චෙපි සික්කාපදෙනෙව පටිකම්පතානි; අබ්බොතාසාසික්කඛිතං රුක්කමුලිකඛිතං සොසානිකඛිතනති ඉමානි තිණ්ණි දුප්පරි භාරුනි; භික්ඛුනියාති දුතිසිකං විතා වසිතුං න වට්ටති; එවරුපෙව ථානෙ සමානවත්තදු දුතිසිකා දුලලභා,² සවෙපි ලභෙය්‍ය සංසට්ඨවිභාරතො න මුවෙවය්‍ය, එවං සති යස්සත්ථාය ධුත්තං සෙවෙය්‍ය සෙව වස්සා අත්තො න සම්පජ්ජෙය්‍ය, එවං පරිහරිතුං.³ අසකතුණෙය්‍යත්තාය පඤ්ච භාපෙත්වා භික්ඛුනීනං අට්ඨව ගොනතීති චෙදිතබ්බානි. යථා චුත්තෙත්ත පන ධුත්තං තෙවිවරිකඛිතං සෙසානි වාදස සාමණේ රාතං, සත්ත සික්කමානා සාමණේරීනං චෙදිතබ්බානි. උපාසකඋපාසිකානං පන එකාසතිකඛිතං පත්තපිණ්ඩකඛිතනති ඉමානි පතිරුපානි චෙව සකකා ව පරිභුඤ්ඤිතානි වෙ ධුත්තංගානිති. එවං ව්‍යාසනො චෙවත්තාලීස ගොනතීති-අයං සමාසව්‍යාසනො වණ්ණනා.

එත්තාවතා ව “සිලෙ පනිඨාස නගේ සපඤ්ඤා”ති ඉමිස්සා භාථාය සිල සමාධි පඤ්ඤාමුඛෙන දෙසිතෙ විසුඛිමග්ගෙ යෙති අපටිච්ඡිතා සන්තුවට්ඨිතාදීනි ගුණෙති චුත්තප්පකාරස්ස සිලස්ස වොදනං ගොනි, තෙසං සම්පාදනත්තං සමාදානබ්බුත්තංගානි කට්ඨා ගොනි.

ඉති සාධුජනපාමොජ්ජත්ථාය කතෙ විසුඛිමග්ගෙ

ධුත්තංගිද්දසො නාම

දුතියො පරිචෙඡදො.

3.

අට කමමට්ඨාන ගහණ නිදේශසො.

ඉදුනි යසමා එවං බුහුනපරිහරණසමාදිනෙහ අපට්ඨන්තාදීති
 භූතෙහි පරිශෝදනෙ ඉමස්මිං සිලෙ පතිට්ඨිතෙන **“සිලෙ පතිට්ඨාස
 නගේ සපඤ්ඤා විතතං පඤ්ඤාඤච භාවසං.”**ති. වචනහො විතත
 සිසෙන නිද්දිට්ඨො සමාධි භාවෙනබ්බං සො ච අතිසංකිප්පදෙසි
 තත්තා විඤ්ඤානුමපි තා ව න සුභරො, පගෙව භාවෙහුං. තසමා තස්ස
 විත්ථාරඤ්ච භාවනානායඤ්ච දස්සෙහුං ඉදං පඤ්ඤා කමමං හොති.

කො සමාධි? කෙනට්ඨන සමාධි? කාතස්ස ලක්ඛණරසපච්චු
 පට්ඨානපදට්ඨානාති? කතිවිධො සමාධි? කොවස්ස සංකිලෙසො? කිං
 වොදනං? කථං භාවෙනබ්බං? සමාධිභාවනාය කො ආතිසංසොති?

තත්තිදං විස්සර්ජනං:-**කො සමාධිති?**-සමාධි බහුවිධො නානාප්ප
 කාරකො, තං සබ්බං විභාවයිතුං ආරබ්භමානං විස්සර්ජනං අධිපෙප
 තඤ්ඤව අත්ථං න සාධෙය්‍ය උපතරිඤ්ච විකෙක්ඛපාය සංවතොස්ස,
 තස්මා ඉධාධිපෙපතමෙව සක්කාය වදාමි. කුසලවිතොතකග්ගතා
 සමාධි. **කොනට්ඨන සමාධිති?**-සමාධානට්ඨන සමාධි. කිම්දං.¹
 සමාධානං නාම? එකාරමමණේ විතතවෙනසිකානං සමං සමමා ව
 ආධානං ඔපනනති චුතතං හොති, තසමා යස්ස ධම්මස්සානුභාවෙන
 එකාරමමණේ විතතවෙනසිකා සමං සමමා ව අවිකම්ප්පමානා අවිප්ප
 කිණ්ණො ව හුත්වා තිට්ඨන්ති ඉදං සමාධානන්ති වෙදිතබ්බං. **කානස්ස
 ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානාති?**-එත්ථ පන අවිකෙක්ඛප
 ලක්ඛණො සමාධි, විකෙක්ඛපවිද්ධංසනරසො, අවිකම්පපච්චුපට්ඨානො,
“සුඛිනො විතතං සමාධිසනී”ති. වචනහො පන සුඛමස්ස පදට්ඨාන්තං.
කතිවිධො සමාධිති? අවිකෙක්ඛප ලක්ඛණෙන තා ව එකවිධො, උපචාර
 අප්පනාවසෙක උච්චිධො. තථා ලොකීයලොකුත්තරවසෙක, සප්පිති
 කතිප්පිතිකවසෙක, සුඛසහගත උපෙක්ඛාසහගතවසෙක ව. තිවිධො
 භින මජ්ඣිම පණ්ණාසකෙන, තථා සච්ඡිකකසම්මාරාදිවසෙක, පිති
 සහගතාදිවසෙක, පරිත්තමගග්ගතඅප්පමාණවසෙක ව. වතුබ්බිධො
 උක්ඛා පටිපද ද ඤාහිඤ්ඤාදිවසෙක, තථාපරිත්තපරිත්තාරමමණාදි
 වසෙක, වතුජ්ඣානභගවසෙක, ගානභාගියාදිවසෙක, කාමාවචරාදි
 වසෙක, අධිපතිවසෙක ව. පඤ්චවිධො පඤ්චකානෙය පඤ්චකානභග
 වසෙකාති.

තත්ථ එකවිධකොට්ඨාසො උත්තානන්තො යෙව. උච්චිධකොට්ඨාසෙ
 ඡන්තං අනුස්සතිට්ඨානානං මරණසතියා උපසමානුස්සතියා ආහාරෙ
 පටිත්තකුලසඤ්ඤාය වතුධානුවච්චන්තාස්සාති-ඉමෙසං වසෙක ලඬ

1. සි. I කිඤ්චිදං.

a. දිසනි-සබ්බසුත්ත-(අඤ්ඤාත්ථාපිබ්බසු)

විනේශකරණය, යාච්ඡාප්පනාසමාධිනං පුබ්බභාගෙ එකගතා, අයං උපචාරසමාධිං “පඨමං ඝානං පටිකම්මං. පඨමං ඝානං අනන්තරපච්චසෙක පච්චසෙක”නිදා ආදිවචනතො පන යා පටිකම්මා නන්තරා එකගතා, අයං අප්පනාසමාධිනි-එවං උපචාරප්පනාවසෙක දුට්ඨො. දුතියදුකො-නිසු භූමිසු කුසලවිනේශකරණය ලොකියො සමාධි, අරියමග්ගසම්පයුත්තා එකගතා ලොකුත්තරො සමාධිනි-එවං ලොකියලොකුත්තරවසෙක දුට්ඨො. තතියදුකො-චතුක්කනයෙ විසු පඤ්චකනයෙ නිසු ඝානෙසු එකගතා සප්පිතිකො සමාධි, අවසෙ සෙසු විසු ඝානෙසු එකගතා නිප්පිතිකො සමාධි, උපචාරසමාධි පන සියා සප්පිතිකො සියා නිප්පිතිකොති එවං සප්පිතිකනිප්පිතිකවසෙක දුට්ඨො. චතුස්සදුකො-චතුක්කනයෙ නිසු පඤ්චකනයෙ චතුසු ඝානෙසු එකගතා සුඛසහගතො සමාධි, අවසෙසසම්මං උපෙක්ඛා සහගතො, උපචාරසමාධි පන සියා සුඛසහගතො සියා උපෙක්ඛාසහ ගතොති එවං සුඛසහගත උපෙක්ඛාසහගතවසෙක දුට්ඨො.

තිනෙසු පඨමතනිකො-පටිලභිමයොනො හිනො, නාතිසුභාවිතො මජ්ඣිමො, සුභාවිතො චස්සිප්පයොනො පඤ්ඤානි එවං හිනමජ්ඣිම පඤ්ඤාවසෙක නිවිධො. දුතියතනිකො-පඨමජ්ඣානසමාධි සධිං උප චාරසමාධිනා සම්පාදකසම්මාරො, පඤ්චකනයෙ දුතියජ්ඣානසමාධි අවිතක්කම්මාරමතො, යො හි විතක්කමතො යෙව ආදිතවං දිස්වා විචාරෙ අදිස්වා කෙවලං විතක්කප්පහංගමතං. ආකාශිමානො පඨ මජ්ඣානං අතික්කමනි, සො අවිතක්කම්මාරමතං සමාධිං පටිලභති. තං සකියෙතං චුතො-චතුක්කනයෙ පන දුතියාදිසු පඤ්චකනයෙ ච තතියාදිසු නිසු ඝානෙසු එකගතා අවිතක්කා විචාරො සමාධිනි එවං සම්පාදකසම්මාරාදිවසෙක නිවිධො. තතියතනිකො-චතුක්ක නයෙ ආදිතො විසු පඤ්චකනයෙ ච නිසු ඝානෙසු එකගතා පිති සහගතො සමාධි, තෙසෙව තතියෙ ච චතුස්සෙව ච ඝානෙ එකගතා සුඛසහගතො සමාධි, අවසානෙ උපෙක්ඛාසහගතො. උපචාරසමාධි පන පිතිසුඛසහගතොවා ගොති උපෙක්ඛාසහගතො වානි-එවං පිති සහගතාදිවසෙක නිවිධො. චතුස්සතනිකො-උපචාරභූමියං එකගතා පටිපොනා සමාධි, රූපාවචරාරූපාවචරකුසලෙ එකගතා මහගතො සමාධි, අරියමග්ගසම්පයුත්තා එකගතා අප්පමාණො සමාධිනි-එවං පටිපාමහගතාප්පමාණවසෙක නිවිධො.

චතුකෙකසු-පඨමචතුකෙක-අනි සමාධි දුක්ඛාපටිපදෙ දකුණි භික්ඛුඤ්ඤා, අනි සමාධි දුක්ඛාපටිපදෙ බ්වපාභික්ඛුඤ්ඤා, අනි සමාධි සුඛා පටිපදෙ දකුණි භික්ඛුඤ්ඤා, අනි සමාධි සුඛාපටිපදෙ බ්වපාභික්ඛුඤ්ඤාති, තත්ථ පඨමසමන්තාගාරතො පටිපාය යාච්ඡා නස්ස ඝානං උප චාරං උප්පජ්ජති, තාව පවත්තා සමාධිභාවනා පටිපදනි චුච්චති, උප චාරතො පන පටිපාය යාච්ඡා අප්පනා තාව පවත්තා පඤ්ඤා අභික්ඛුඤ්ඤාති

වුවහි. සා පනෙසා පටිපදා එකවරයා දුකො හොති, නිවරණාදි පටිවතිකා ධම්මසමුද්ධාරගහණතාය කිව්ණ, අසුබාසෙවනාති අනේවා, එකවරයා තදහාවෙන සුබා. අභිඤ්ඤාපි එකවරයා දකුණා හොති මන්ද අසිසප්පවතති, එකවරයා බිප්පා අමන්ද සිසප්පවතති. තත්ථ යාති පරතො සප්පායාසප්පායාති ව පළිබොධුපච්ඡද්දිති පුබ්බ කිව්වාති ව අප්පනාකොසලාති ව වණ්ණසියොම. තෙසු යො අසප්පාය සෙවි හොති, තස්ස දුකොපටිපදා දකුණා ව අභිඤ්ඤා හොති. සප්පාය සෙවිනො සුබාපටිපදා බිප්පාව අභිඤ්ඤා. යො පන පුබ්බ භාගෙ අසප්පායං සෙවිත්වා අපරභාගෙ සප්පායසෙවි හොති, පුබ්බ භාගෙ වා සප්පායං සෙවිත්වා අපරභාගෙ අසප්පායසෙවි, තස්ස වොමියොතා වෙදිතබ්බා. තථා පළිබොධුපච්ඡද්දිකං පුබ්බකිව්වං අසමාදෙකා භාවනමනුසුතතස්ස දුකොපටිපදා හොති. විපරියායෙත සුබා. අප්පනාකොසලාති පන අසමාදෙකතස්ස දකුණා භිඤ්ඤා හොති, සමාදෙකතස්ස බිප්පා, අපිච තණ්හා අවිජ්ජාවසෙන සමථ විපස්සනාධිකාරවසෙන වාපි එතාසං පභෙදො වෙදිතබ්බො.-තණ්හාධි භූතස්සති දුකොපටිපදා හොති, අනධිභූතස්ස සුබා. අවිජ්ජාධි භූතස්සව දකුණාභිඤ්ඤා හොති, අනධිභූතස්ස බිප්පා. යො ව සමථෙ අකතාධිකාරො, තස්ස දුකොපටිපදා හොති, කතාධිකාරයං සුබා, යො පන විපස්සනාය අකතාධිකාරො හොති, තස්ස දකුණාභිඤ්ඤා හොති. කතාධිකාරස්ස බිප්පා, කිලෙසිත්ථියවසෙන වාපි එතාසං පභෙදො වෙදිතබ්බො.-තිබ්බකිලෙසස්ස ති මුදිත්ථියස්ස දුකොපටිපදා හොති දකුණා ව අභිඤ්ඤා, තිබ්බිත්ථියස්ස පන බිප්පාභිඤ්ඤා, මන්දකිලෙ සස්ස ව මුදිත්ථියස්ස සුබා පටිපදා හොති දකුණා ව අභිඤ්ඤා, තිබ්බිත්ථියස්ස පන බිප්පා අභිඤ්ඤාති-ඉති ඉමාසු පටිපදාභිඤ්ඤාසු යො පුග්ගලො දුකොය පටිපදාය දකුණා ව අභිඤ්ඤාය සමාධිං පාපුණාති, තස්ස සො සමාධි දුකොපටිපදො දකුණාභිඤ්ඤාති වුවහි. එස නයො සෙසත්තයෙපිති-එවං දුකො පටිපදා දකුණාභිඤ්ඤාදි වසෙන වතුබ්බිධො. දුතිය වතුකෙත-අත්ථි සමාධි පරිතොතා පරිත්තාරමමණො, අත්ථි සමාධි පරිතොතා අප්පමාණාරමමණො, අත්ථි සමාධි අප්පමාණො පරිත්තාරමමණො, අත්ථි සමාධි අප්පමාණො අප්පමාණාරමමණොති, තත්ථ යො සමාධි අප්පමාණො උපරි කුතස්ස පච්චයො හවිතුං න සකෙකාති, අයං පරිතොතො, යො පන අවබ්බිතෙ ආරමමණෙ පච්චෙතො, අයං පරිත්තාරමමණො, යො පමුණො සුභාවිතො උපරිකුතස්ස පච්චයො හවිතුං සකෙකාති, අයං අප්පමාණො, යො ව වබ්බිතෙ ආරමමණෙ පච්චෙතො, අයං අප්පමාණාරමමණො, පුග්ගලකඩ්ඪකවො මියුතාය පන වොමියොකතයො වෙදිතබ්බොති-එවං පරිත්තපරිත්තො රමමණාදිවසෙන වතුබ්බිධො. තතියවතුකෙත-විකම්මතිතනිවර ණානං විතක්කවිචාරපීතිසුඛසමාධිතං වසෙන පඤ්චබ්බිකං පඨමං කුතං, තතො වූපසත්තවිතක්කවිචාරං තිවබ්බිකං දුතියං, තතො විරත්තපීතිකං දුවබ්බිකං තතියං, තතො පඨණ සුඛ උපෙක්ඛා වෙදනා

සතිතස්ස සමාධිනෝ වසෙන දුට්ඨිතිනං වතුත්ථං. ඉති ඉමෙසං වතුන්තං ක්කාන්තානං අභිගභුතා වත්තාරෙණ සමාධී භොනති. එවං වතුක්කාන්තභි වසෙන වතුබ්බිධො. වතුත්ථවතුකෙක-අත්ථි සමාධි භානභාගියො, අත්ථි සමාධි ධීතිභාගියො, අත්ථි සමාධි විසෙසභාගියො, අත්ථි සමාධි නිබ්බධ භාගියොති. තත්ථ පච්චතිකසමුද්ධාරවසෙන භානභාගියතා තදනු ධම්මාත්මයා¹ සතියා සණ්ඨානවසෙන ධීතිභාගියතා, උපරිවිසෙසසාධගම් වසෙන විසෙසභාගියතා, නිබ්බිද්දසහගත සඤ්ඤාමනසිකාර සමුද්ධාර වසෙන නිබ්බධභාගියතා ව වෙදිතබ්බො යථාහ:-“පඨමස්ස ක්කාන්තස්ස ලාභිං කාමසහගතසඤ්ඤාමනසිකාර සමුද්ධාරනති භානභාගිනී පඤ්ඤා, තදනුධම්මතා සති සන්තිට්ඨති ධීතිභාගිනී පඤ්ඤා, අවිතක්කසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාර සමුද්ධාරනති විසෙසභාගිනී පඤ්ඤා, නිබ්බිද්දසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාර සමුද්ධාරනති විරාගුපසංගිතා නිබ්බධභාගිනී පඤ්ඤාති තාය පන පඤ්ඤාය සම්පයුගතා සමාධිපි වත්තාරෙණ භොනති”ති. එවං භානභාගියාදිවසෙන වතුබ්බිධො. පඤ්ඤාම වතුකෙක-කාමාවචරෙණ සමාධි-රූපාවචරෙණ සමාධි-අරූපාවචරෙණ සමාධි-අපරියාපනොනා සමාධිති එවං වත්තාරෙණ සමාධි. තත්ථ සබ්බොපි උපචාරෙකගතා කාමාවචරෙණ සමාධි, රූපාවචරදිකුසලවිනෝක කායතා ඉතරෙ තයොති-එවං කාමාවචරදිවසෙන වතුබ්බිධො. ඡට්ඨවතුකෙක “ඡන්ද්‍රඤ්ඤා භික්ඛු ඥාපතිං කරතීං ලභති සමාධිං ලභති විතතස්ස එකගතං, අයං චුළුචති ඡන්ද්‍රසමාධි, විරියඤ්ඤා භික්ඛු-පෙ-විතතඤ්ඤා භික්ඛු-පෙ-විමංසඤ්ඤා භික්ඛු ඥාපතිං කරතීං ලභති සමාධිං ලභති විතතස්ස එකගතං, අයං චුළුචති විමංසාසමාධි”ති. එවං ඥාපතිවසෙන වතුබ්බිධො.

පඤ්ඤානෙ යං වතුකකභෙදෙ චුත්තං දුතියං ක්කානං, තං විතක්ක මතතාතික්කමෙන දුතියං. විතක්කවිචාරතික්කමෙන තතියනති එවං විධා ඡන්ද්‍රතො පඤ්ඤා ක්කාන්තානි වෙදිතබ්බානි. තොසං අභිගභුතා ව පඤ්ඤා සමාධිති එවං පඤ්ඤාක්කාන්තභිවසෙන පඤ්ඤාවිධතා වෙදිතබ්බා.

කොවස්ස සංකිලෙසො කිං වොද්නනති එත්ථ පන විස්සජ්ජනං විගඤ්ඤා චුත්තමෙව. චුත්තං හි තත්ථ:-“සංකිලෙසනති භානභාගියො ධම්මො, වොද්නනති විසෙසභාගියො ධම්මො”ති. තත්ථ පඨමස්ස ක්කාන්තස්ස ලාභිං කාමසහගතසඤ්ඤාමනසිකාර සමුද්ධාරනති භාන භාගිනී පඤ්ඤාති ඉමිනා තයෙන භානභාගියො ධම්මො වෙදිතබ්බො. අවිතක්කසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුද්ධාරනති විසෙසභාගිනී පඤ්ඤාති ඉමිනා තයෙන විසෙසභාගියො ධම්මො වෙදිතබ්බො.

කුඨං භාග්‍යවෙලායාති-එත්ථ පන යො තාව අයං ලොකියං ලොකුත්තරවසෙන දුට්ඨිධානී ආදිප්ප අරියමග්ගසම්පයුත්තො සථාධි චුත්තො, තස්ස භාවනාතයො පඤ්ඤාභාවනාතයෙනෙව සංකිගිත්තො.

1. සී. I. II. තදනුධම්මොය.

a. පටිසම්භිද්ධ-පෙට්ටකොපදෙස

b. අති-ඉභිපාදවිගහිත-සං-ති-මහාවකාන.

පඤ්ඤායෙහි භාවිතාය සො භාවිතොව හොති, තස්මා තං සන්ධාය එවං භාවෙනබ්බොති න කිංඤ්චි විසුං වදාමි. යො පනායං ලොකීයො සො වුත්තනකෙත සීලාති විසොධෙත්වා සුපරිසුඛෙ සීලෙ පතිට්ඨි තෙන, යමාස්ස දසසු පට්ටිකොධෙසු පට්ටිකොධො අත්ථි තං උපවිජ්ඣිත්වා කමමට්ඨානදායකං කල්‍යාණමිත්තං උපසම්මානමිත්වා අත්තනො වරියානු ඤාලං වත්තාප්පියාය කමමට්ඨානෙසු අඤ්ඤාතරං කමමට්ඨානං ගහෙත්වා සමාධිභාවනාය අනානුරූපං විහාරං පතාය අනුරූපෙ විහාරෙ විහරනෙනා වුද්දකපට්ටිකොධුපවෙජ්ඣං කත්වා සබ්බං භාවනාවිධානං අපරිහාසපනෙතන භාවෙනබ්බොති. අයමෙත්ථ සබ්බෙපො. අයං පන විත්ථාරො:-යං තාව වුත්තං යමාස්ස දසසු පට්ටිකොධෙසු පට්ටිකොධො අත්ථි තං උපවිජ්ඣිත්වා එත්ථ.

ආවාසො ව ඤාලං ලාභො ගණො කමමඤ්ච පඤ්චමං,
අධ්‍යානං ඤාති ආබාධො ගත්ථො ඉඨිති තෙ දසාති.

ඉමෙ දස පට්ටිකොධා නාමි.

තත්ථ ආවාසොයෙව ආවාසපට්ටිකොධො, එස නයො ඤාලාදිසු, තත්ථ ආබාසොති: එකොපි ඔවරකො වුවවති එකවපි පරිවෙණං සකලොපි සම්ඝාරමො. ස්වායං න සබ්බස්සෙව පට්ටිකොධො හොති, යො පනෙත්ථ නවකමාදිසු උද්දකඤාං වා ආපජ්ජති, බහුගණකසන්ති වයො වා හොති, යෙන කෙනාපි වා භාරණෙන අපෙක්ඛාවා පටිබ්බදා විනෙතා, තස්සෙව පට්ටිකොධො හොති න ඉතරස්ස, තත්ථිදං වත්ථු. වෙ කීර ඤාලපුත්තා අනුරධපුරා නිකම්මිත්වා පුපාරාමෙ පබ්බජංසු. තෙසු එකො වෙමාතිතා පගුණං කත්වා පඤ්චවස්සිකො හුත්වා පවා රෙත්වා පාචිතබ්බකිරාජං නාම ගතො. එකො නත්ථව වසති, පාචිත බ්බකිරාජං ගතො තත්ථ චිරං වසිත්වා පෙරො හුත්වා විනෙතයි:-පටි සල්ලානසාරූපපමිදං යානං, ගන්දා නං සහායකස්සාපි ආරෙවෙමිති. තතො නිකම්මිත්වා අනුපුබ්බෙන පුපාරාමං පාවිසි. පටිසන්තං යෙව ච නං දිස්වා සමානවස්සිකත්ථෙරො පව්චුග්ගන්ත්වා පත්තව්වරං පටිග්ග ගෙත්වා වත්තං අභාසි. ආගන්තුකත්ථෙරො සෙනාසනං පටිසිත්වා විනෙතයි:-ඉද්දති මෙ සහායො සප්පිං වා එාණිතං වා පානකං වා පෙසෙස්සති, අයංහි ඉමසම්මි නගරෙ චිරනිවාසිති. සො රතති. අලභ්වා පාතො විනෙතයි:-ඉද්දති උපට්ඨාකෙහි පතිතං යාගුබජ්ජකං පෙසෙස්සයිති. නවපි අදිස්වා පතිණන්තා තත්ථ පටිට්ඨස්ස මඤ්ඤාදස්සන්ති පාතොව තෙන සඬිං ගාමං පාවිසි. තෙ වෙ එකං පිටිං. වරිත්වා උලුඞ්කමත්තං යාගුං ලුහිත්වා ආසනසාලායං නිසීදිත්වා පිටිංසු. තතො ආගන්තුකො විනෙතයි:-නිබ්බයාගු මඤ්ඤා තත්ථි, හත්ත කාලෙ ද්දති මනුස්සා පණිතං හත්තං දස්සන්ති. තතො හත්ත කාලෙපි පිණ්ඩය වරිත්වා ලභ්බමෙව භුක්ඤ්ත්වා ඉතරො ආහ:-කිං හනෙන සබ්බකාලං එවං යාපෙට්ඨාති. ආමාචුසොති, හනෙන පාචිත

බණ්ඩරාජ් ඵාසුකා, නන්ද ගච්ඡාමානි, පේරෝ නගරතො දක්ඛණ වාරෙන නික්කමිනෙතො කුමහකාරගාමමග්ගං පටිපජ්ජී. ඉතරො ආහ:-කිං භනෙත ඉමං මග්ගං පටිපන්නන්දාති. නනු තිං ආවුසො පාචිනබණ්ඩරාජ්ඣා වණ්ණං අභාසීති. කිං පන භනෙත කුමහකං ඵත්තකං කාලං වසිතව්සානෙ න කොචි අතිරෙකපට්ඨිකබ්බොදෙ අත්ථිති. ආමාවුසො මඤ්චපීඨං සමිඤ්ඤං, තං පටිසාමිතමෙව, අඤ්ඤං කිඤ්චි නත්ථිති. මග්ගං පන භනෙත කත්තරදණ්ඩො තෙලනාළී උපාහතන්ද විකාව නන්දෙවාවි තයා ආවුසො ඵකදිවසං ඵසිත්වා ඵත්තකං ඤාපි තනති, ආම භනෙතති, සො පසන්නවිත්තො පේරං වන්දිතා කුමහා දිසානං භනෙත සබ්බන්ද අරඤ්ඤවාසොයෙව. ථූපාරාමො වතුන්නං බුද්ධානං ධාතුනිධානධානං, ලොහපාසාදෙ සප්පායං ධම්මසවණං මහාවෙතිශ්ඨස්සනං පේරදස්සනඤ්ච ලබ්භති, බුද්ධකාලො විය වන්නති. ඉධෙව තුවෙහ වසථාති දුතියදිවසෙ පත්තවිවරං ගගෙත්වා සයමෙව අගමාසීති. ඊදිසස්ස ආවාසො න පට්ඨිබ්බොධො හොති.

කුලනති: ඤාතිකුලං වා උපට්ඨාකකුලං වා, ඵකච්චස්ස හි උපට්ඨාක කුලමිති සුඛිතෙ සුඛිතොති ආදිනා නයෙන සංසට්ඨස්ස විහරතො පට්ඨිබ්බොධො හොති, සො කුලමානුසකොති විනා ධම්මසවණාය ස්වාමන්තවිහාරමිති න ගච්ඡති. ඵකච්චස්ස මාතාපිතරොපි පට්ඨිබ්බොධා න හොනති. කොරණ්ඩකවිහාරවාසිතේන්ද්‍රස්ස භාගිණේය්‍ය දහර හික්කුනො විය. සො කීර උදෙසන්දං රොහණං අගමාසි, පේරහති නිපි උපාසිකා සදු පේරං තස්ස පවතති. පුච්ඡති, පේරෙ ඵකදිවසං දහරං ආනෙස්සාමිති රොහණානිමුඛො පායාසි. දහරොපි විරං මෙ ඉධ වුත්තං, උපජ්ඣායං දුති පසසිත්වා උපාසිකාය ව පවතති. ඤාත්වා ආගමිස්සාමිති රොහණතො නික්කමි. තෙ උහොපි, ගුහිතාතිරෙ සමා ගච්ඡංසු. සො අඤ්ඤතරස්මිං රුක්කමුලෙ පේරස්ස වත්තං කත්වා කුතිං යාසීති පුච්ඡතො තමන්දං ආරොචෙසි. පේරෙ සුඤ්ඤ තෙ කතං, උපාසිකාපි සදු පුච්ඡති, අගමිති ඵතදන්දමෙව ආගතො, ගච්ඡ තිං. අහං පන ඉධෙව ඉමං වස්සං වසිස්සාමිති තං උයොපෙසි. සො වසසු පනාසිකදිවසෙයෙව තං විහාරං පත්තො, සෙනාසනමිසස්ස පිතරු කාරිතමෙව පත්තං, අපිස්ස පිතා දුතියදිවසෙ ආගන්ත්වා කස්ස භනෙත අමහාකං සෙනාසනං පත්තනති පුච්ඡතො ආගන්තුකදහරස්සාති සුත්වා තං උපසඤ්ඤිත්වා වන්දිත්වා ආහ:-භනෙත අමහාකං සෙනාසනෙ වස්සං උපගතස්ස වත්තං අත්ථිති. කිං උපාසකාති? තෙමාසං අමහාකං යෙව ඤරෙ හික්කං ගගෙත්වා පචාරෙත්වා ගමනකාලෙ ආපුච්ඡතබ්බන්තති. සො තුණ්හි භාවෙන අධිවාසෙසී, උපාසකොපි ඤරං ගන්ත්වා අමහාකං ආවාසෙ ඵකො ආගන්තුකො අයොසා උප ගතො, සක්කච්චං උපට්ඨානබ්බොධාති ආහ. උපාසිකා සාධුති සමප පිච්ඡත්වා පණ්ණිතං බාදනීයං හොජනීයං පට්ඨොදෙසි. දහරොපි භත්ත කාලෙ ඤාතිඤරං අගමාසී. න තං කොචි සඤ්ජාති, සො තෙමාසමිති

තත් පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජන්තො චුත්ථවෙස්සො අහං ගච්ඡාමිති ආපුච්ඡි. අපංසු ඤාතකා සෙව හනෙන් ගච්ඡාමිති උත්ථවෙස්සෙ සරෙයෙව භොජෙත්වා තෙලනාශ්‍රිං පුරෙත්වා එකං ගුළපිණ්ඩං තවගත්ඤ්ච සාවකං දත්වා ගච්ඡ්ථ හනෙන්ති ආහංසු. සො අනුමොදනං කත්වා රෙගණ්ඨිමුඛො පායාසි, උපජ්ඣායො. පියං පචාරෙත්වා පටිපථං ආගච්ඡන්තො පුබ්බෙ දිට්ඨංඨානෙ යෙව තං අදාසං. සො අඤ්ඤා තරගම් රුක්ඛමුලෙ පේරස්ස වත්තං අකාසි. අප්ථ නං පේරෙ පුච්ඡි:- කීං හදමුඛ දිට්ඨා තෙ උපාසිකාති, සො ආම හනෙන්ති සබ්බං පචන්තිං ආරෙඛෙත්වා තෙන තෙලෙන පේරස්ස පාදෙ මකෙඛත්වා ගුලෙන පානකං කත්වා පායෙත්වා තමපි සාවකං පේරස්සෙව දත්වා පේරං වන්දිත්වා මග්ගං හනෙන් රෙගණ්ඨං යෙව සප්පායනති අගමාසි. පේරෙපි විහාරං ආගන්තො උත්ථවෙස්සෙ කොරණ්ඨකගාමං පාඨිසි. උපාසිකාපි මග්ගං භාතා මම පුත්තං ගහෙත්වා ඉදුති ආගච්ඡති ඉදුති ආගච්ඡතිති සදා මග්ගං ඔලොකයමානාව තිට්ඨති. සා තං එකක මෙව ආගච්ඡන්තං දිග්ඛා මනො මෙ මඤ්ඤා පුත්තො යං පේරෙ එක කොව ආගච්ඡතිති, පේරස්ස පාදමුලෙ පතීත්වා ව පරිදෙවමානා පරෙදි. පේරෙ නුත දහරෙ අපට්ඨන්තාය අත්තානං අඤ්ඤා පෙත්වා ගතොති තං සමස්සාසෙත්වා සබ්බං පචන්තිං ආරෙචෙත්වා පත්තත්ථවිකතො තං සාවකං තීගරිත්වා දස්සෙසි. උපාසිකා පඨිදිත්වා පුත්තෙන ගතදිසාතිමුඛො උරෙන තිපජ්ජිත්වා නමස්සමානා ආහං:- මග්ගං පුත්තසදිසං වත මඤ්ඤා භික්ඛුං කායසක්ඛිං කත්වා හගවා රථ විනිකපටිපදං නාලකපටිපදං තුවටකපටිපදං වතුපච්චයසන්නොස භාවනාරුමතාදිපකං මහාඅරියවංසපටිපදඤ්ච දෙසෙසි, විජ්ඣ මාතුයා නාම ගෙගෙ තෙමාසං භුඤ්ජමානොපි අහං පුත්තො තිං මාතාති න වක්ඛති, අහො අච්ඡරියමනුස්සොති. එවරුපස්ස මාතා පිතරෙපි පට්ඨෙබ්බා න ගොනති, පගෙව අඤ්ඤං උපට්ඨානකුලනති. ලාභොති; වත්තාරෙ පච්චයා, තෙ කථං පට්ඨෙබ්බා ගොනති? පුඤ්ඤ චන්තස්ස හි භික්ඛුනො ගතගතට්ඨානෙ මනුස්සා මහාපරිවාරෙ පච්චයෙ දෙනති. සො තෙසං අනුමොදෙනො ධම්මං දෙසෙනො සමණධම්මං කාතුං ඕකාසං න ලහති. අරුණ්ණගමනතො යාව පඨමයාමො තාව මනුස්සසංඝගො න උපච්ඡජ්ජති. පුත බලව පච්චුසෙ යෙව බාහුලිකපිණ්ඩපාතිකා ආගන්තො හනෙන් අසුකො උපාසකො උපාසිකා අමච්චො අමච්චධිතා තුමාකං දස්සනකාමාති වදන්ති. සො ගණ්ඨාචුසො පත්තවිවරනති ගමනසජ්ජාව භොති තිච්චබ්‍යාවටො, තස්සෙවං තෙ පච්චයා පට්ඨෙබ්බා ගොනති. තෙන ගණ්ඨං පහාය යත්ථ නං තජ්ජනනති තත්ථ එකකෙන වරිතබ්බං. එවං සො පට්ඨෙබ්බො උපච්ඡජ්ජති. ගණ්ඨොති; පුත්තනතිගගණො වා ආභිධම්මකගණො වා, යො තස්ස උද්දෙසං වා පරිපුච්ඡං වා දෙනො සමණධම්මස්ස ඕකාසං න ලහති, තස්සෙව ගණ්ඨං පට්ඨෙබ්බො ගොති, තෙන සො එවං උපච්ඡන්තිතබ්බො. සචෙ තෙඤ්ඤං භික්ඛුනං බහුං.

ගතිතං¹ හොති, අපං අවසිට්ඨං, නං නිට්ඨපෙත්වා අරඤ්ඤං පවිසි
තබ්බං. සචෙ අපං ගතිතං බහුං අවසිට්ඨං, යොජනතො පරං
අගන්ත්වා අනෙතායොජනපරිවේෂදෙ අඤ්ඤං ගණවාමකං උපසඤ්ඤා
මිත්වා ඉමෙ ආයස්මා උද්දසාදිති සමගණානුති වත්තබ්බං. එවමපි
අලහමානෙන මයං ආවුසො එකං කිව්වං අත්ථි, තුමෙහ යථාපාත්‍ය
කට්ඨානාති ගව්ඡ්ථාති ගණං පහාය අත්තතො කමං කාතබ්බන්ති.
කමමන්ති; නවකමං, නං කරොනෙත්ත වසිති ආදීති ලද්ධාලද්ධං
ජාතිතබ්බං, කතාකතෙ උසස්සකං ආපජ්ජතබ්බන්ති සබ්බපාපි² පට්ඨි
බොධො හොති, සොපි එවං උපව්ජ්ඣිතබ්බො, සචෙ අපං අවසිට්ඨං
හොති නිට්ඨපෙත්තබ්බං. සචෙ බහුං සමසිකඤ්ඤෙ නවකමං සමසස්ස
වා සමසභාරභාරකතීන්ත්‍රිකං වා නියසාදෙත්තබ්බං, අත්තතො සන්තකං
චෙ අත්තතො භාරභාරකානං නියසාදෙත්තබ්බං, තාදිසෙ අලහනෙත්ත
සමසස්ස පරිවේජිත්වා ගත්තබ්බන්ති. අද්ධානිනි; මග්ගමග්ගං, යස්ස
ති කත්ථි පබ්බජ්ජාපෙකෙතො වා හොති, පච්චය ජනං වා කිඤ්චි
ලද්ධබ්බං හොති, සචෙ තං අලහනෙත්තා න සකෙතාති අධිවාසෙත්තුං,
අරඤ්ඤං පවිසිත්වා සමණධම්මං කරොනත්තස්සාපි ගමිකවිත්තං. නාම
දුප්පට්ඨිකොදයං හොති, තස්මා ගන්ත්වා තං කිව්වං තිරෙත්තාව සමණ
ධම්මෙ උසස්සකං කාතබ්බන්ති. ඤාතීති; විහාරෙ ආවරිප්පජ්ඣාය
සඤ්චිතාරික අනෙත්තවාසික සමානුපජ්ඣායක සමානාවරිජකා, සරෙ
මාතාපිතාභාතාති එවමාදිකා, තෙතිලානා ඉමස්ස පට්ඨිබොධො හොන්ති,
තස්මා සො පට්ඨිබොධො උපට්ඨිතිත්වා තෙසං පාකතීකකරණෙන
උපව්ජ්ඣිතබ්බො. තත්ථ උපජ්ඣායො තාව තිලානො සචෙ ලහුං න
වුට්ඨාති යාවඡ්චමපි පටිජගතිතබ්බො, තථා පබ්බජ්ජාවරිජයො උප
සමපදාවරිජයො සඤ්චිතාරිකො උපසමපාදිතපබ්බජ්ජාපිත අනෙත්ත
වාසික සමානුපජ්ඣායකා ව, නිස්සයාවරිජ උද්දසාවරිජ නිස්සයනෙත්ත
වාසික උද්දසනෙත්තවාසික සමානාවරිජකා පන යාව නිස්සය උද්දසා
අනුපව්ජිත්තා තාව පටිජගතිතබ්බො, පහොනෙත්ත තතො උද්ධමපි
පටිජගතිතබ්බො එව. මාතාපිතුපු උපජ්ඣායෙ විශ පටිපජ්ජිතබ්බො,
සචෙපිති තෙ රජේ සීතා හොන්ති පුත්තතොව උපට්ඨානං පච්චාසිං
සන්ති, කාතබ්බමෙව. අප් තෙසං හෙසජ්ජං නත්ථි, අත්තතො සන්තකං
දුත්තබ්බං. අසති භික්ඛාවරිජයාය පරියෙසිත්වාපි දුත්තබ්බමෙව. භාතු
භගිතීනං පන තෙසං සන්තකමෙව යොජෙත්වා දුත්තබ්බං, සචෙ නත්ථි
අත්තතො සන්තකං නාවකාලිකං දත්වා පච්ජා ලහනෙත්ත ගණති
තබ්බං අලහනෙත්ත න චොදෙත්තබ්බො. අඤ්ඤාතකස්ස භගිතීයා සාමි
කස්ස හෙසජ්ජං නෙව කාතුං න දුතුං වට්ටති තුග්ගං සාමිකස්ස
දෙතිති වත්වා පන භගිතීයා දුත්තබ්බං. භාතුජයායපි එසෙව නයො,
තෙසං පන පුත්තා ඉමස්ස ඤාතකායෙවාති තෙසං කාතුං වට්ටතිති.
ආබාණධාති; යො කොපි රෙගො, සො බාධමානො බට්ඨිබොධො

හොති. තසමා භෙසජ්ජ කරණෙන උපච්ඡිද්ධිකම්මො, සචෙ පන කාති පාඨං භෙසජ්ජං. කරොන්තසසාපි න වුපසම්මති, නාගං කුශ්ලං දසො න භානකො තං යෙවම්හි පොසෙන්නො අනම්තයෙහ සංසාරවට්ටෙ දුක්ඛපපත්තොති අයතභාවං ගරුතින්ධං සමණධම්මො කාතම්මොති. ගණොති; පරිණතිපරිහරණං. තං සජ්ඣායාදීති නිව්වසාවට්ටෙය්ව පිට්ඨිබොධො හොති, න ඉතරස්ස තත්ත්මාති වද්දුති. මජ්ඣිමනිකායෙ දෙවනේරෙ කිර මලයවාසිදෙවනේරස්ස සන්තිකං ගන්තො කමමට්ඨානං යාමි. ථෙරෙ කිදිසොසි ආවුසො පරියන්තියන්ති පුච්ඡි. මජ්ඣිමො මෙ භනෙන පගුණොති. ආවුසො මජ්ඣිමො නාමෙස දුප්පරිහාරෙ, මුලපණණාසං සජ්ඣායන්තස්ස මජ්ඣිමපණණාසකො ආගච්ඡති, තං සජ්ඣායන්තස්ස උපරි පණණාසකො, කුතො කුශ්ලං කමමට්ඨානන්ති. භනෙන කුමභානං සන්තිකෙ කමමට්ඨානං ලභිත්වා පුන න ඔලොකෙස්සාමිති කමමට්ඨානං ගගෙත්වා එකුනච්ඡිතිවස්සාති සජ්ඣායං අනත්වා චිසතිමෙ වස්සෙ අරහත්තං පත්වා සජ්ඣායන්තො අගන්තං භික්ඛුනං චිසති. මෙ ආවුසො වස්සාති පරියන්ති අනො ලොකෙන්නස්ස, අපි ව බො කතපරිවයො අගං එත්ථ ආරහස්සාති වත්ථා ආදිතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා එකබ්බස්සන්තෙපිස්ස කම්මො නාහොසි. කාරලියගිරිවාසි නාගනේරෙපි අට්ඨංසවස්සාති පරි යන්ති ඡබ්බිත්වා භික්ඛුනං ධාතුකපං උද්දසි. තෙසං ගාමවාසිකනේ රෙති සප්පිං සංසන්දෙන්නානං එකපස්සොපි උපපට්ඨායො ආගන්තො නාහොසි. මහාවිහාරෙපි තිපිටිකවුදාභයනේරෙ නාම අට්ඨකපං අනුග්ගහෙත්වා පස්සවතිකායමණ්ඩලෙ තිති පිට්ඨාති පරිවත්තෙස්සාමිති සුවණ්ණභෙරිං පහාරපෙසි. භික්ඛුසඬෙසා කතමාවරියානං උග්ගහො, අත්තනො ආවරිසුග්ගහං යෙව වදන්තු, ඉතරස්ස වත්තු න දෙමාති ආග. උපජ්ඣායොපි නං අත්තනො උපට්ඨානං ආගනං පුච්ඡි:-ත්වං ආවුසො භෙරිං පහාරපෙසීති. ආම භනෙන, කිං කාර ණාති, පරියන්ති. භනෙන පරිවත්තෙස්සාමිති. ආවුසො අභය ආව රියා ඉමං පදං කපං වදන්ති? එවං වදන්ති භනෙනති. ථෙරෙ හුං'ති පටිබාති. පුන සො අස්සෙත්ත අස්සෙත්ත පරියායෙන එවං වදන්ති භනෙනති තික්ඛාත්තුං ආග. ථෙරෙ සබ්බං හුංති. පටිබාතිත්වා ආවුසො තයා පඨමං කපිතො යෙව ආවරියමය්නො ආවරියමුඛතො පන අනුග්ගහිතත්තා එවං ආවරියා වදන්ති සණ්ඨාත්තුං නාසන්ති. ගච්ඡ අත්තනො ආවරියානං සන්තිකෙ සුණාතිති. කුති භනෙන ගච්ඡාමිති. ගමිගාය පරතො රෙහණජනපදෙ තුලාධාරපඬිත විහාරෙ සබ්බපරියන්තිනො ධම්මරක්ඛිතනේරෙ නාම වසති, තස්ස සන්තිකං ගච්ඡාති. සාමු භනෙනති ථෙරං වද්දිත්වා පස්සවති භික්ඛු සන්තති සප්පිං ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්තො වද්දිත්වා තිසිදි ථෙරෙ කසො ආගන්තොසිති පුච්ඡි. ධම්මං සොත්තු භනෙනති, ආවුසො අභය

දීඝමජ්ඣිමෙසු මං ආලෝක කාලං පුච්ඡන්ති, අවසෙසං පන මෙ තිං සමත්තාති වස්සාති න චලොකිතපුබ්බං, අපි ච තං රත්ති. ඉම සන්තිකෙ පරිවතොති, අහං තෙ දිවා කථංසියාමිති. සො සාධු භන්තති තථා අකාසි. පරිවෙණ්ඩාරෙ මහාමණ්ඩපං කාරොවා ගාමවාසිනො දිවසෙ දිවසෙ ධම්මසවණංය ආගච්ඡන්ති. ථෙරො රත්තිං පරිවත්තිතං දිවා කථංසන්තො අනුපුබ්බෙන දෙසනං නිට්ඨ පෙනො අභයජේරස්ස සන්තිකෙ තට්ටිකාය නිසීදිත්වා ආවුසො මයං කම්මට්ඨානං කථෙතිති ආහ. භන්තෙ කිං භණ්ථ, නනු මයා භූමිභාන මෙව සන්තිකෙ සුතං, කිමහං භූමෙහි අඤ්ඤාතං කථෙය්සාමිති. තතො තං ථෙරො අඤ්ඤා එස ආවුසො අධිගතමයෙහො¹ නාමාති ආහ, අභයජේරෙ කීර තද්ද සොතාපන්නො හොති. අථස්ස සො කම්මට්ඨානං දත්වා ආගන්ත්වා ලොහපාසාදෙ ධම්මං පරිවතෙන්නො ථෙරෙ පරිනිබ්බන්තොති අයෙයාසි, සුත්වා ආහරථාවුසො පත්තවිවරන්ති, විවරං පාරුපිත්වා අනුච්ඡිකො ආවුසො අමහාකං ආවරියස්ස අර භත්තමයෙහො, ආවරියො නො ආවුසො උජ්ජ ආරුනියෙයා, සො අත්තනො ධම්මන්තෙවාසිකස්ස සන්තිකෙ තට්ටිකාය නිසීදිත්වා මයං කම්මට්ඨානං කථෙතිති ආහ, අනුච්ඡිකො ආවුසො ථෙරස්ස අරභත්ත මයෙහාති. එචරුපානං ගන්තො පළිබොධො න හොතිති. ඉඬිති; පොථුර්ජනිකා ඉඬි, යා හි උත්තානසෙය්සකදුරකො විය තරුණස්සං විය ච දුපපරිහාර හොති, අප්පමත්තකෙනෙව භීරුති, සා පන විපස්සනාය පළිබොධො හොති, න සමාධිස්ස, සමාධිං පත්වා පත්තබ්බතො. තස්මා විපස්සනාතිකෙන ඉඬිපළිබොධො උපච්ඡිදි තබ්බො, ඉතරෙත අවසෙසාති. අසං තාව පළිබොධකථාය විරුප්ථො.

කම්මට්ඨානදයකං කලාණ්ඩිතං උපසංකම්ඨාති: එත් පන දුට්ඨං කම්මට්ඨානං, සබ්බත්ථකම්මට්ඨානං පාරිහාරියකම්මට්ඨානඤ්ච තත් සබ්බත්ථකම්මට්ඨානං නාම:- හික්කුසබ්බාදිසු මෙවතා මරණසති ව, අසුභසඤ්ඤාතිපි එකෙ, කම්මට්ඨානිකෙන හි හික්කුනා පඨමං තාව පරිච්ඡිදිත්වා සිමට්ඨකභික්ඛුසබ්බෙසු සුඛිතා ගොනතු අබ්බාපජ්ඣාති මෙත්තා භාවෙතබ්බා, තතො සිමට්ඨකදෙවතාසු, තතො ගොවර ගාමමිති ඉස්සරජනෙ, තතො තත් මනුස්සෙ උපාදය සබ්බසත්තෙසු, පො හි හික්කුසබ්බෙ මෙත්තාය සහවාසිතං මුදුට්ඨතං² ජනෙති, අථස්ස තෙ සුඛසංවාසා ගොන්ති. සිමට්ඨකදෙවතාසු මෙත්තාය මුදු කතවිත්තාති දෙවතාහි ධම්මකාය රත්තාය සුසංවිතිතාරකෙඛා ගොති. ගොවරගාමමිති ඉස්සරජනෙ මෙත්තාය මුදුකතවිත්තසන්නානෙති³ ඉස්සරෙහි ධම්මකාය රත්තාය සුරක්ඛිත පරික්ඛාරො ගොති. තත් මනුස්සෙසු මෙත්තාය පසාදිත්තවිත්තෙහි තෙහි අපරිභූතො සුත්වා විව රුති. සබ්බසත්තෙසු මෙත්තාය සබ්බත්ථ අප්පට්ඨතවාරො ගොති.

1. සි. I. II. ගතකක.

2. සි. II. මුදුකතවිත්තං & ම. I. මුදුකවිත්තං.

3. ම. I. මුදුකතසන්නානෙති.

මරණසතියා පන අවස්සං මයා මරිතබ්බනති විනේතනේනා¹ අනේසනං පහාය උපරුපරි වඩ්ඪමානසං වෙගො අනෝලීනවුත්තිකො හොති. අසුභසඤ්ඤ පරිචිතවිතතස්ස පනස්ස දිබ්බානිපි ආරම්භොති ලොභ වසේන විතතං න පරියාදියනති. එවං බහුපකාරතතා සබ්බත්ථ අත්ථිතබ්බං ඉච්ඡිතබ්බනති ව අභිපේපතස්ස යොගානුයොගකමමස්ස ණානඤ්ඤාති සබ්බත්ථක කමමට්ඨානනති වුවවති. වත්තාලීසාය පන කමමට්ඨානෙසු යං යස්ස වරිත්තානුකූලං තං තස්ස නිවචං පරිහරි තබ්බතතා, උපරිමස්ස ව උපරිමස්ස ව භාවනා කමමස්ස පදට්ඨානතතා, පාරිභාරියකමමට්ඨානනති වුවවති. ඉති ඉමං දුට්ඨමපි කමමට්ඨානං යො දෙති අයං කමමට්ඨානදයකො නාම. තං කමමට්ඨානදයකං-කල්‍යාණමිත්තනනති.

පියො ගරුභාවතියො වත්තාව වචනකබමො,
ගමිතරඤ්ච කථං කතතා නොවට්ඨානෙ නියොජයෙති.

එවමාදිගුණසමන්තාගතං එකත්තභිනෙසිං² වුට්ඨකෙබ්බිතං කල්‍යාණමිත්තං. “මමං හි ආනන්ද කල්‍යාණමිත්තං ආගමම ජුති ධම්මා සත්තා ජුතියා පරිවුච්චන්ති”ති³ ආදිවචනතො පන සමමා සමුද්ධොයෙව සබ්බාකාරසම්පන්නො කල්‍යාණමිත්තො, තසමා තසමිං සති තස්සෙව ගගවතො සන්තිකෙ ගතිතං කමමට්ඨානං සුග ගතිතං හොති. පරිනිබ්බුතෙ පන තසමිං අසීතියා මහාසාවකෙසු යො ධරති, තස්ස සන්තිකෙ ගගෙහුං වට්ටති. තසමිච්චි අසති යං කමමට්ඨානං ගගෙහුකාමො හොති, තස්සෙව වසේන වතුකකපඤ්ච කජ්ඣානාති නිබ්බතේතචා ක්කානපදට්ඨානං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා ආසවකයං පත්තස්ස බිණ්ණසවස්ස සන්තිකෙ ගගෙතබ්බං. කිං පන බිණ්ණසවො අහං බිණ්ණසවොති අත්තානං පකාසෙතිති? කිං වචනබ්බං, කාරකභාවං හි ජුතීවා පකාසෙති. නනු අස්සගුණානෙරෙ ආරද්ධං ඉමස්ස භික්ඛුනො කමමට්ඨානං කාරකො⁴ අයනති ජුතීවා ආකාසෙ වමමබණ්ඩං පඤ්ඤපෙත්වා නත්ථ පලලභෙකන නිසින්නො කමමට්ඨානං කපේසීති. තසමා සවෙ බිණ්ණසවං ලහති, ඉවෙවතං කුසලං. නො වෙ ලහති, අනාගාමි සකදගාමි සොතාපන්න ක්කාන ලාභී පුපුර්ජන තිපිටකධර මිපිටකධර එකපිටකධරෙසු පුරිමස්ස පුරි මස්ස සන්තිකෙ. එකපිටකධරෙපි අසති යස්ස එකසබ්බිතිපි අට්ඨ කථාය සභිං පගුණා, සසඤ්ච ලජ්ජී හොති, තස්ස සන්තිකෙ ගගෙ තබ්බං. එවරුපො හි තන්තිධරෙ වංසානුරකකකො පවෙණි පාලකො ආවරියො ආවරියමිතිකොව හොති, න අත්තනොමිතිකො තෙනෙව පොරුණකතෙරු ලජ්ජී රක්ඛස්සති, ලජ්ජී රක්ඛස්සතිති ආහංසු.⁵ පුබ්බෙ වුත්තබ්බිණ්ණසවාදයෙ වෙත්ථ අත්තතා අභිගත

1. ම. අවස්සං.වරිතබ්බනති.

2. ම. I. එකත්තෙත භිනෙසිං.

3. සි. I. II. ආරඞ්ඛ කමමට්ඨානස්ස භික්ඛුනො කමමට්ඨානකාරකො.

4. ම. II. තිස්සනතුං ආහංසු.

5. සං. නි. සභාචවග්ග.

මග්ගමෙව ආවිකඛනති, බහුසුභ්‍යතො පන තං තං ආචරියං උපසඛක මිත්වා උග්ගහපරිපුච්ඡානං විසොධිතත්තා ඉතො චිතොව සුත්තඤ්ඤි කාරණඤ්ඤි සලලකෙකිත්වා සප්පායාසප්පායං යොජෙත්වා ගහනට්ඨානෙ ගච්ඡන්තො මහාගඤ්චි විශ මහාමග්ගං දසෙසන්තො කම්මට්ඨානං කපේසසති. තස්මා ඵචරුපං කම්මට්ඨානදායකං කල්‍යාණමිත්තං උප සඛකමිත්වා තස්ස වත්තපට්ටිතතං කත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙතබ්බං. සචෙ පන තං ඵකචිගාරෙයෙව ලහති, ඉච්චෙතං කුසලං. තො චෙ ලහති, යත්ථ සො වසති තත්ථ ගන්තබ්බං. ගච්ඡන්තො ව න ධොතමකම්තෙහි පාදෙහි උපාහනා ආරුහිත්වා ඡත්තං ගහෙත්වා තෙලනාලිමුච්ඡාඤ්ඤිතාදිති ගාභාපෙත්වා අන්තොවාසිකපරිවුත්තෙත ගන්තබ්බං, ගම්කවතතං පන පුරෙත්වා අත්තතො පත්තචිවරං සය මෙව ගහෙත්වා අන්තරුමග්ගෙ යං යං විහාරං පවිසති සබ්බත්ථ වත්ත පට්ටිතතං කුරුමානෙන සලලහුකපරිකකාරෙන පරමසලෙඛ චුත්තිතා හුත්වා ගන්තබ්බං, තං විහාරං පවිසන්තො අන්තරු මග්ගෙ යෙව දන්තකට්ඨං කප්පියං කාරාපෙත්වා ගහෙත්වා පවිසිතබ්බං, න ච මුහුත්තං විසුඛිත්වා පාදධොවනමකඛනාදිති කත්වා ආචරියස්ස සන්තිකං ගම්සුභ්‍යමිති අඤ්ඤං පරිවෙණං පවිසිතබ්බං, කස්මා? සචෙ භික්ඛු භාත්‍ර ආචරියස්ස විසභාගා භික්ඛු භවෙය්‍යං, තෙ ආගමනකාරණං පුච්ඡිත්වා ආචරියස්ස අවණණං පකාසෙත්වා නට්ඨාසි සචෙ තස්ස සන්තිකං ආගන්තොති විපපට්ඨාරං උප්පාදෙය්‍යං යෙන තතොව පටි තිවත්තෙය්‍ය, තස්මා ආචරියස්ස වසනට්ඨානං පුච්ඡිත්වා උත්තං තත්ථෙව ගන්තබ්බං. සචෙ ආචරියෙයා දහරතරො ගොති, පත්ත චිවරපට්ටිගහණාදිති න සාදිතබ්බාති, සචෙ බුඩ්ධිතරෙ ගොති ගන්තො ආචරියං වජ්ඣිත්වා ධාතබ්බං, තික්ඛිපාචුසො පත්තචිවරනති චුත්තෙන නික්ඛිපිතබ්බං, පාතියං පිචාති චුත්තෙන සචෙ ඉච්ඡති පාතබ්බං, පාදෙ ධොවාති චුත්තෙන න තාව ධොවිතබ්බං, සචෙහි ආචරියෙන ආභතමුදකං භවෙය්‍ය න සාරුපං සියා. ධොවාචුසො න මයා ආභතං අඤ්ඤති ආභතනති චුත්තෙන පන යත්ථ ආචරියො න පස්සති ඵචරුපෙ පටිච්ඡන්තො වා ඔකාසෙ අඛොකාසවිහාරස්සාපි වා ඵකමනෙත නිසීදිත්වා පාද ධොවිතබ්බං, සචෙ ආචරියො තෙල නාලි ආහරති උට්ඨාහිත්වා උගොති හත්ථෙහි සකකච්චං ගහෙතබ්බං, සචෙහි න ගණෙය්‍ය අයං භික්ඛු ඉතො ඵච පට්ඨාය සචොගං කොපෙතිති ආචරියස්ස අඤ්ඤාප්පතං භවෙය්‍ය.¹ ගහෙත්වා පන න ආදිතොව පාද මකෙකිතබ්බං, සචෙහි තං ආචරියස්ස ගත්තබ්බඤ්ඤිත තෙලං භවෙය්‍ය න සාරුපං සියා. තස්මා පඨමං සීසං මකෙකිත්වා බක්ඛාදිති මකෙකිතබ්බාති. සබ්බපාරිභාරියතෙලමිදං ආචුසො පාදෙපි මකෙකිති චුත්තෙන පන පාදෙ මකෙකිත්වා ඉමං තෙලනාලිං ධපෙමි හන්තෙති වත්වා ආචරියෙ ගණෙතෙන දාතබ්බං ආගතදිව

1. සී. II. III. ආචරියස්ස භවෙය්‍ය.

සතො පට්ඨාය කම්මට්ඨානං මෙ භනෙන කපේථ ඉවෙව්වං න වත්තබ්බං. දුතියද්විසතො පන පට්ඨාය සවෙ ආවරියස්ස පනති උපට්ඨාකො අපි. තං යාවිඤ්චා වත්තං කාතබ්බං. සවෙ යාවිඤ්චාපි න දෙති, ඔකාසෙ ලද්ධියෙව කාතබ්බං, කරුණෙන්න ව බුද්ධක මජ්ඣිමනිකායානී නිණ් දන්තකට්ඨානී උපනාමෙතබ්බානී, සීතං උණ්හනති දුට්ඨං මුඛධොවනඋදකඤ්ච නගානොදකඤ්ච පටියාදෙ තබ්බං. තතො යං ආවරියො නිණ් ද්වසාති පරිභුඤ්ඤාති, තාදිසමෙව නිව්වං උපනාමෙතබ්බං,¹ නියමං අකත්වා යං වා තං වා පරි භුඤ්ඤානස්ස යථාලද්ධං උපනාමෙතබ්බං, කිං ඛත්තා වුත්තෙන. යං තං භගවතා. “අනෙතවාසිකෙන භික්ඛවෙ ආවරියමිති සමමා වත්තිතබ්බං, තත්ත්වං සමමා වත්තනා-කාලස්සෙව වුට්ඨාය උපාහනා ඔමුඤ්චිත්වා එකංසං උත්තරුසඛිතං කාරිත්වා දන්තකට්ඨං දාතබ්බං, මුඛොදකං දාතබ්බං, ආසනං පඤ්ඤපෙතබ්බං, සවෙ යාගු හොති භාජනං ධොධිත්වා යාගු උපනාමෙතබ්බං”නි; ආදිභං ඛක්ඛකෙ සමමා වත්තං පඤ්ඤන්තං තං සබ්බමපි කාතබ්බං. එවං වත්තසම්පත්තියා ගරුං ආරාධයමානෙන සායං වර්ජිත්වා යාතිති විස්සජ්ජනෙන ගන්තබ්බං, යද්ද සො කිස්ස ආගතොසීති පුච්ඡති, තද්ද ආගමන කාරණං කපේතබ්බං. සවෙ සො නෙව පුච්ඡති වත්තං පන සාදියති දස හෙ වා පකෙඛ වා විතීවහෙන එකදිවසං විස්සජ්ජනොපි අගන්ත්වා ඔකාසං කාරෙත්වා ආගමනකාරණං ආරොචෙතබ්බං, අකාලෙ වා ගන්ත්වා කිමත්ථං ආගතොසීති පුච්ඡෙත ආරොචෙතබ්බං. සවෙ සො පාතොව ආගච්ඡාති වදති, පාතොව ගන්තබ්බං. සවෙ පනස්ස තායං වෙලායං පිත්තාබාධෙන වා කුච්ඡි පරිඛය්හති අහති මජ්ඣන්තය වා භතතං න ජීරති අඤ්ඤා වා කොච රොගො බාධති, තං යථාභූතං ආවිකත්වා අන්තනො සප්පායවෙලං ආරොචෙත්වා තාය වෙලාය උපසඬකම්මබ්බං, අසප්පායවෙලායං හි වුව්වමානමපි කම්මට්ඨානං න සක්කා හොති මනසි කාතුනති. අයං “කම්මට්ඨාන දසකං කල්‍යාණම්මත්තං උපසඬකම්මත්වා”නි-එත්ථ විත්ථාරො.

ඉද්දති අන්තනො වර්ෂාකුඤ්ඤානති එත්ථ-වර්ෂානි-ජ වරියා, රාගචරියා දෙසචරියා මොහචරියා සඬාචරියා බුඞ්චරියා විතක්ක චරියානි, කෙච් පන රාගාදීනං සංසය්හසන්තිපාතවසෙන අපරාපි වතස්සො, තථා සඬාදීනනති ඉමාහි අට්ඨති සඬිං චුද්දස ඉච්ඡන්ති. එවම්පන හෙදෙ වුව්වමානෙ රාගාදීනං සඬාදීතිපි සංසය්හං කත්වා අනෙකචරියා හොනති, තස්මා සඬොපෙන ඡලෙව වරියා වෙදිතබ්බා වරියා පනති උස්සන්තනානි අත්තො එකං, තාසං වසෙන ඡලෙව පුග්ගලා හොනති රාගචරිතො දෙසචරිතො මොහචරිතො සද්ධා චරිතො බුඞ්චරිතො විතක්කචරිතොනි. තත්ථ යස්මා රාගචරිතස්ස කුසලප්පවත්තිසමයෙ සඬා බලවතී හොති, රාගස්ස ආසන්නාගුණත්තා,

1. ඔ. II. උපට්ඨපෙතබ්බං.

a. භික්ඛාචරියා-පාරිවාසිකබ්බකිඤ.

යථා හි අකුසලපනෙක රාගො සිතිඥො නාති පුබ්බො, එවං කුසල පනෙකි සද්ධා. යථා රාගො චක්ඛුකාමෙ පරියෙසති, එවං සද්ධා සිල්ලාදි ගුණං. යථා රාගො අතිතං න පරිච්චජති එවං සඬා හිතං න පරිච්චජති, තස්මා රාගචරිතස්ස සඬාවරිතො සභාගො. යස්මා පන දෙසචරිතස්ස කුසලප්පච්චතතිසමයෙ පඤ්ඤා බලවතී හොති, දෙසස්ස ආසන්නගුණත්තා. යථා හි අකුසලපනෙක දෙසො නිසීදිතෙහො න ආරම්භං අලලීයති, එවං කුසලපනෙක පඤ්ඤා. යථා ච දෙසො අභුතච්චි² දෙසමෙව පරියෙසති, එවං පඤ්ඤා භූතං දෙසමෙව පරි යෙසති. යථා දෙසො සත්තපරිච්චජනාකාරෙන පවත්නති, එවං පඤ්ඤා සඬිංඤාපරිච්චජනා කාරෙන. තස්මා දෙසචරිතස්ස බුද්ධි චරිතො සභාගො. යස්මා පන මොහචරිතස්ස අනුප්පන්නානං කුස ලානං ධම්මානං උප්පාදය වායමිත්තස්ස යෙභුසොසන අන්තරාය කරා විතක්කා උප්පජ්ජති, මොහස්ස ආසන්නලක්ඛණත්තා. යථාහි මොහො පරිව්ඤානාය අනවට්ඨිතො, එවං විතක්කො නානප්ප කාරවිතක්කත්තාය. යථාච මොහො අපරියොගාහත්තාය වඤ්චලො, තථා විතක්කො ලුහුපරිකප්පත්තාය. තස්මා මොහචරිතස්ස විතක්කචරිතො සභාගොති. අපරෙ තණ්හා මාන දිට්ඨිවසෙන අප රාපි තිස්සො චරියා වදනති, තත් තණ්හා රාගො යෙව මානො ව තං සම්ප්පන්නොති තදුභයං රාගචරියං නාතිවත්තති. මොහනිද නත්තා ච දිට්ඨියා දිට්ඨිචරියා මොහචරියමෙව අනුපතති.

තා පනෙතා චරියා කීං නිදනා? කථඤ්ච ජනිතබ්බො? අයං පුග්ගලො රාගචරිතො අයං දෙසාදිප්ප අඤ්ඤාතරචරිතො කීං චරිතස්ස පුග්ගලස්ස කීං සප්පායනති? තත් පුරිමා තාව තිස්සො චරියා පුබ්බා විණ්ණනිදනා ධාතුදෙසනිදනාවාති එකච්ච වදනති, පුබ්බා කීර ඉඨප්පයොගසුභකම්බනුලො රාගචරිතො හොති සග්ගා වා චචිත්ථා ඉට්ඨප්පනො, පුබ්බා ඡේදන වධබ්බික වෙරකම්බනුලො දෙස චරිතො හොති කීරයනාගයොතිච්ච වා චචිත්ථා ඉට්ඨප්පනො, පුබ්බා මජ්ජිමානුලො සුතපරිපුච්ඡා විහිතො ච මොහචරිතො හොති, කීරච්ඡානගයොතිච්ච වා චචිත්ථා ඉට්ඨප්පනොති. එවං පුබ්බා විණ්ණ නිදනාති වදනති. විතනං පන ධාතුනං උස්සන්නත්තා පුග්ගලො මොහචරිතො හොති පඨවිධාතුයා ච ආපොධාතුයාච, ඉතරාසං විතනං උස්සන්නත්තා දෙසචරිතො, සබ්බාසං සම්මත්තා පන රාගචරි තොති. දෙසෙසු ව සෙම්භාධිකො රාගචරිතො හොති, වාතාධිකො මොහචරිතො. සෙම්භාධිකො වා මොහචරිතො, වාතාධිකො වා රාගචරිතොති, එවං ධාතුදෙස නිදනාති වදනති. තත් යස්මා පුබ්බා ඉඨප්පයොග සුභකම්බනුලාපි සග්ගා චචිත්ථා ඉට්ඨප්පනොපි ච න සබ්බෙ රාගචරිතායෙව හොනති. ඉතරෙ වා දෙස මොහචරිතා, එවං ධාතුකඤ්ච යථාචුත්තෙන්ච තයෙන උස්සදනීයමො නාම නාච්චි, දෙස

නිසමෙ ව රාගමොගවසමෙව චුත්තං, තමපි ච පුබ්බාපරචිරුද්ධමෙව සඬාවරියාදිපු ව එකිණ්ණාපි නිදනං න චුත්තමෙව, තසමා සබ්බමෙතං අපරිච්ඡින්නාවචනං. අයං පනෙත්ථ අභිකාථාවරියානං මතානුසාරෙන විනිව්ඡයො:-චුත්තං ගෙනං උණ්ණදකිත්තනෙ-“ඉමෙ සත්තා පුබ්බගෙනුනිශාමෙන ලොභුණ්ණද දෙසුණ්ණද මොහුණ්ණද අලොභුණ්ණද අදෙසුණ්ණද අමොහුණ්ණද ව ගොනති. යණ්ණ හි කම්මායුග්ගනකඛණේ ලොභො බලවා ගොති අලොභො මන්දො, අදෙසාමොහා බලවන්තො දෙසමොහා මන්දො, තණ්ණ මන්දො අලොභො ලොභං පරියාදානුං න සකෙකාති. අදෙසාමොහා පන බලවන්තො දෙසමොහො පරියාදානුං සකෙකාති. තසමා සො තෙන කමෙමන දින්නපට්ඨසක්ඛිවසෙන නිබ්බන්තො ලුඬො ගොති සුබසීලො අනෙකාධනො පඤ්ඤවා චජ්ජුපමඤ්ඤො. යණ්ණ පන කම්මායුග්ගනකඛණේ ලොභදෙසා බලවන්තො ගොනති අලොභාදෙසා මන්දො, අමොහො ව බලවා මොහො මන්දො, සො පුරිමනසෙනෙව ලුද්ධො වෙව ගොති දුඝො ව පඤ්ඤවා පන ගොති චජ්ජුපමඤ්ඤො, දත්තාහගන්තේරො විශ. යණ්ණ කම්මායුග්ගනකඛණේ ලොභඅදෙසමොහා බලවන්තො ගොනති ඉතරෙ මන්දො, සො පුරිමනසෙනෙව ලුද්ධො වෙව දන්ධො ව සීලකො පන ගොති අකෙකාධනො. තථා යණ්ණ කම්මායුග්ගනකඛණේ තණ්ණාපි ලොභදෙසමොහා බලවන්තො ගොනති අලොභාදෙසො මන්දො, සො පුරිමනසෙනෙව ලුද්ධො වෙව ගොති දුඝො ව මුලේහා ව, යණ්ණ පන කම්මායුග්ගනකඛණේ අලොභදෙසමොහා බලවන්තො ගොනති ඉතරෙ මන්දො, සො පුරිමනසෙනෙව අලුඬො අපාකීලෙසො ගොති දිබ්බාරම්භණම්පි දිණ්ණා නිව්චලො, දුඝො පන ගොති දන්ධපඤ්ඤො ව, යණ්ණ කම්මායුග්ගනකඛණේ අලොභාදෙසමොහා බලවන්තො ගොනති ඉතරෙ මන්දො, සො පුරිමනසෙනෙව අලුද්ධො වෙව ගොති අදුඝො සීලකොව, දන්ධො පන ගොති. තථා යණ්ණ කම්මායුග්ගනකඛණේ අලොභදෙසාමොහා බලවන්තො ගොනති ඉතරෙ මන්දො, සො පුරිමනසෙනෙව අලුද්ධො වෙව ගොති පඤ්ඤවා ව, දුඝො පන ගොති කොධනො. තථා යණ්ණ කම්මායුග්ගනකඛණේ තණ්ණාපි අලොභාදෙසො බලවන්තො ගොනති ලොභාදෙසො මන්දො, සො පුරිමනසෙනෙව මහා සඤ්ඤාරකඛිතන්තේරො විශ අලුද්ධො අදුඝො පඤ්ඤවා ව ගොති”ති. එත්ථ ව යො ලුද්ධොති චුද්ධො අයං රගවරිතො, දුඝදන්ධො දෙසමොගවරිතො, පඤ්ඤවා බුච්චිවරිතො, අලුඬාදුඝො පසන්නපකතිතාය සඬාවරිතො. යථාචා අමොගපරිවාරෙන කම්මුතා නිබ්බන්තො බුච්චිවරිතො, එවං බලවසඬාපරිවාරෙන කම්මුතා නිබ්බන්තො සද්ධා වරිතො, කාමවිතකකාදිපරිවාරෙන කම්මුතා නිබ්බන්තො විතකක වරිතො, ලොභාදිනා වොම්ණ්ණපරිවාරෙන කම්මුතා නිබ්බන්තො වොම්ණ්ණවරිතොති. එවං ලොභාදිපු අඤ්ඤතරඤ්ඤතරපරිවාරං පටිසංකීර්තකං කම්මං වරියානං නිදනනති වෙදිතබ්බං.

යං පන වුත්තං කථංකුච්ඡන්තිතබ්බං අයං පුග්ගලො රාගවරි
තොති ආදි, තත්‍රායං නයො.

ඉරියාපථතො කිම්වා හොජනා දස්සනාදිතො,
බම්මපපවතතිතො වෙව වරියායො විභාවයෙති.

තත්ත්ව ඉතිශාසපථතොති-රාගවරිතො හි පකතිගමනෙන ගව්ඡන්තො
වාතුරියෙන ගව්ඡති, සනිකං පාදං නික්ඛිපති, සමං නික්ඛිපති, සමං
උඛරති, උක්ඛුටිකඤ්ඤායං පදං ගොති. දෙසවරිතො පාදගෙහති
බණ්ණෙනා විය ගව්ඡති, සහසා පාදං නික්ඛිපති, සහසා උඤ්චරති,
අනුක්ඛාඛිතඤ්ඤායං පදං ගොති. මොගවරිතො පරිව්‍යාකුලාය
ගතියා ගව්ඡති, ඡමතිතො විය පාදං නික්ඛිපති, ඡමතිතො විය උඤ්ච
රති, සහසානුපිළිනඤ්ඤායං පදං ගොති, වුත්තමි වෙතං මාගන්දිය
සුභතුපපතියං.

රතතස්ස හි උක්ඛුටිකං පදං භවෙ
දුස්සං ගොති අනුක්ඛිතං පදං,
මුලුහස්ස ගොති සහසානුපිළිතං
විවතතව්ඡද්දස්සිද්ධිදිසං පදනති.²

යානමි රාගවරිතස්ස පාසාදිකං ගොති මධුරාකාරං, දෙසවරි
තස්ස ථද්ධාකාරං, මොගවරිතස්ස ආකුලාකාරං. නිස්සර්ථායපි
ඵසෙවනයො, රාගවරිතො ව අතරමානො සමං සෙය්‍යං පඤ්ඤ
පෙත්වා සනිකං නිපජ්ජිතා අභිගපච්චඛනාති සමොධාය පාසාදිකෙන
ආකාරෙන සයත්, වුදාපියමානො ව සීසං වුදාය සඛිතිතො විය
සනිකං පටිච්චනං දෙති. දෙසවරිතො තරමානො යථා තථා වා
සෙය්‍යං පඤ්ඤපෙත්වා පකතිතතකායො භාකුටිකං කත්වා සයති, වුදා
පියමානො ව සීසං වුදාය කුපිතො විය පටිච්චනං දෙති. මොග
වරිතො දුස්සණ්ඩානං සෙය්‍යං පඤ්ඤපෙත්වා වික්ඛිතතකායො බහුලං
අධොමුඛො සයති, වුදාපියමානො ව හුංකාරං කරොනෙතා දක්ඛි
වුදාති. සඛාවරිතාදයො පන යස්මා රාගවරිතාදිතං සභාගා,
තස්මා තෙසමි තාදිසොව ඉරියාපථො ගොතිති, ඵලං තාව ඉරියා
පථතො වරියායො විභාවයෙ. කිම්වාහි සමමජ්ජනාදීසු ව කිලෙවසු-
රාගවරිතො සාධුකං සමමජ්ජනිං ගහෙත්වා අතරමානො වාලිකං
අවිපකිරනෙතා සිඤ්චාරකුසුමසන්ධරම්ච සන්ධරනෙතා සුඛං සමං
සමමජ්ජති. දෙසවරිතො ගාලුහං සමමජ්ජනිං ගහෙත්වා තරමාන
රූපො උභතොවාලිකං උස්සාදෙනො බරෙන සද්දෙන අසුඤ්ඤං
විසමං සමමජ්ජති. මොගවරිතො සිපිලං සමමජ්ජනිං ගහෙත්වා සමපරි
වතතකං ආලොඤයමානො අසුඛං විසමං සමමජ්ජති. යථා සමමජ්ජනෙ
ඵලං විවරධොවන රජනාදීසුපි සබ්බකිලෙවසු. නිපුණමධුරසම
සක්කවචකාරි රාගවරිතො, ගාලුහත්ථධිවිසමකාරි දෙසවරිතො,

අතිපුණ පරිව්‍යාකූලවිසමාපරිවර්තනකාරී මොහවරිතො. විවර
 ධාරණමපි ව රාගවරිතස්ස නාති ගාලහං නාතිසිච්ඡං ගොති පාසාදිකං
 පරිමණිලං, දෙසවරිතස්ස අතිගාලහං අපරිමණිලං, මොහවරිතස්ස
 සිච්ඡං පරිව්‍යාකූලං. සඬාවරිතාදයො තෙසං යෙවානුසාරෙන වෙදී
 තබ්බා, තං සභාගතතාති. එවං කිච්චතො වරියායො විභාවයෙ.
 භොජනාති රාගවරිතො සිතිඬුමධුර්භොජනපටියො ගොති.
 භුඤ්ජමානො ව නාතිමහනතං පරිමණිලං. ආලොපං කත්වා
 රසපටිසංවෙදී¹ අතරමානො භුඤ්ජති, කිඤ්චිදෙව ව සාදුං ලභිත්වා
 සොමනස්සං. ආපජ්ජති, දෙසවරිතො ලුබ්බමිලභොජනපටියො
 ගොති. භුඤ්ජමානො ව මුඛපුරකං ආලොපං කත්වා අරසපටිසංවෙදී
 කරමානො භුඤ්ජති, කිඤ්චිදෙව ව අසාදුං ලභිත්වා දෙමනස්සං.
 ආපජ්ජති. මොහවරිතො අතියතරුචිකො ගොති. භුඤ්ජමානො ව
 අපරිමණිලං පරිත්තමාලොපං කත්වා භාජනෙ ඡබ්බිකෙනා මුඛං
 මකෙබ්බෙනා විකම්පතවිත්තො තං තං විතකෙක්කෙනා භුඤ්ජති.
 සඬාවරිතාදයොපි තෙසං යෙවානුසාරෙන වෙදීතබ්බා තං සභා
 ගතතාති. එවං භොජනතො වරියායො විභාවයෙ. දස්සනාදි
 නොති-රාගවරිතො ඊසකමපි මනොරමං රූපං දිස්වා විමහයජනො
 විය චිරං ඔලොකෙති, පරිත්තෙපි ගුණෙ සජ්ජති, භුතමපි දෙසං න
 ගණ්හාති, පක්කමනොපි අමුච්චිතුකාමොව හුත්වා සාපෙකෙබ්බා
 පක්කමති. දෙසවරිතො ඊසකමපි අමනොරමං දිස්වා කීලනත
 රූපො විය න චිරං ඔලොකෙති, පරිත්තෙපි දෙසෙ පටිගඤ්ඤති,
 භුතමපි ගුණං න ගණ්හාති, පක්කමනොපි මුඤ්චිතුකාමොව හුත්වා
 අනපෙකෙබ්බා පක්කමති. මොහවරිතො යං කිඤ්චි රූපං දිස්වා පර
 පච්චසිකො ගොති පරං නිද්දනතං සුත්වා නිද්දති පසංසනතං
 සුත්වා පසංසති සයං පන අඤ්ඤාණුපෙක්කාය පෙක්කිකොව ගොති,
 එස නයො සද්දසවණාදීසුපි. සඬාවරිතාදයො පන තෙසං යෙවානු
 සාරෙන වෙදීතබ්බා තං සභාගතතාති. එවං දස්සනාදිතොපි
 වරියායො විභාවයෙ. ඛම්මසාවනනිනො වෙමාති-රාගවරිතස්ස ව
 මායා සාඨෙය්‍යං මානො පාපිච්ඡනා මගිච්ඡනා අසනකුට්ඨිනා සිඬ්ඛං
 වාපුල්‍යනති එවමාදයො ඛම්මං ඛනුලං පච්ඡතනති. දෙසවරිතස්ස
 කොඨො උපනාගො මකෙබ්බා පලාසො ඉස්සා මච්ඡරියනති එව
 මාදයො. මොහවරිතස්ස ජීනං මිදධං උදධවං කුක්කුචවං විචිකිච්ඡා
 ආධානගාතිනා දුප්පටිතිස්සග්ගිතාති එවමාදයො. සඬාවරිතස්ස
 මුත්තවාගනා අරියානං දස්සනකාමතා සඬමං සොතුකාමතා
 පාමොජ්ජබ්බුලතා අසංසඨතා² අමායාචිතා පසාදනීයෙසු ආනෙසු පසා
 දෙති එවමාදයො. බුච්චිවරිතස්ස සොච්චස්සනා කල්‍යාණමිත්තතා
 භොජනෙ මත්තඤ්ඤානා සතිසමපජ්ඤායං ජගරියානුයොගො සංවෙජ්
 නීයෙසු ආනෙසු සංවෙගො සංවිග්ගස්ස ව යොතිසො පටානනති එව

1. සි. I & II. නානාරසපටිසංවෙදී.

2. සි. II. අසංසතා.

මාදයො. විනක්කවරිතස්ස ගස්සබ්බුලතා ගණ්ණාදමතා කුසලානු
 යොගෙ අරති අනවධිතවිත්තතා රතති. බ්‍රුපායනා දිවාපඡ්ඡලතා
 නුරුහුරං ධාවනාති එවමාදයො ධම්මා බ්බුලං පවහනනාති, එවං
 ධම්මපපවනනිතො වරියායො විභාවයෙ. යස්මා පන ඉදං වරියා
 විභාවනාවිධානං සබ්බාකාරෙන නෙව පාළියං, න අධිකථායං
 ආගතං, කෙවලං ආවරියමනානුසාරෙන වුද්ධං, තස්මා න සාරතො
 පවෙච්චනබ්බං. රාගවරිතස්ස හි වුත්තාති ඉරියාපථාදීති දෙසථිට්ඨතාද
 යොපි අපපමාදවිහාරිතො කාතුං සකෙකානති. සංසඨවරිතස්ස ව
 පුග්ගලස්ස එකස්සෙව භිත්තලක්කණං ඉරියාපථාදයො න සමපඡ්ඡනති¹
 යං පනෙනං අභිකථාසු වරියාවිභාවනාවිධානං වුත්තං, තදෙව
 සාරතො පවෙච්චනබ්බං. වුත්තං හෙතං:-වෙනොපරියඤ්ඤාස්ස ලාභී
 ආවරියො වරියං ඤාතො කම්මස්ථානං කප්පස්සති, ඉතරෙන අනෙත
 වාසිකො පුච්ඡිතබ්බොති. තස්මා වෙනොපරියඤ්ඤාන වා නං වා
 පුග්ගලං පුච්ඡිතො ජාතිතබ්බං අයං පුග්ගලො රාගවරිතො අයං දෙසා
 දිසු අඤ්ඤාතරවරිතොති.

කීං වරිතස්ස පුග්ගලස්ස කීං සප්පායනති-එත්ථ පන සෙනාසනං
 තාව රාගවරිතස්ස අධොතවෙදිකං භූමමස්සං අනවපබ්බාරතිණ
 කුට්ටිපණ්ණසාලාදීනං අඤ්ඤාතරං රජෙකිණ්ණං ජතුකාහරිතං ඔලුග්ග
 විලුග්ගං අතිඋච්චං වා අතිනීවං වා උත්ථංගලං සාසඬං අසුචිවිසම
 මග්ගං යත්ථ මඤ්චපිඨමපි මඬකුණ්හරිතං² දුරුපං දුබ්බණ්ණං යං ඔලො
 කෙනතස්සෙව ජිගුච්ඡා උපපජ්ජති, තාදිසං සප්පායං. තිවාසනා
 පාපුරණං අනතව්ඡින්නං ඔලම්බිලම්බි සුත්තකාකිණ්ණං ජලපුච්ඡදිසං
 සාණී විය බරසම්පස්සං කිලිපං භාරිකං කිච්ඡපරිහරණං සප්පායං,
 පනෙනාපි දුබ්බණ්ණො මතතිකාපනෙනා වා ආණිගණ්ණිකාගතො
 අයොපනෙනා වා ගරුකො දුස්සණ්ඩානො සීසකපාලම්ච ජෙගුච්ඡො
 වට්ටති. භික්ඛාචාරමග්ගොපි අමනාපො අනාසනනගාමො විසමො
 වට්ටති. භික්ඛාචාරගාමොපි යත්ථ මනුස්සං අපස්සනතා විය විචරනති,
 යත්ථ එකකුලෙපි භික්ඛං අලභිත්වා තික්ඛමනතං එහි භනෙනාති ආසන
 සාලං පවෙසෙත්වා යාගුභත්තං දත්වා ගච්ඡන්තා ගාමිං විය වජේ පවෙ
 සෙත්වා අනවලොකෙනා³ ගච්ඡන්ති, තාදිසො වට්ටති. පරිවිසන
 මනුස්සාපි දාසා වා කම්මකරු වා දුබ්බණ්ණො දුග්ගසිකා කිලිපවසනා
 දුග්ගත්වා ජෙගුච්ඡා යෙ අවිතතිකාරෙන යාගුභත්තං ඡබ්බින්නා විය
 පරිවිසනති, තාදිසා සප්පායා. යාගුභත්තවජ්ජනම්පි සුඛං දුබ්බණ්ණං
 සාමාක කුද්දාසන කණාජනාදිමයං පුත්තිකකකං බිලුභිගං ජණ්ණසාක
 සුපෙය්‍යං යං කිඤ්චිදෙව කෙවලං උදරපුරමනතං වට්ටති. ඉරියා
 පථොපිස්ස ථානං වා වඬකමො වා වට්ටති, ආරම්භණං නිලාදිසු වණ්ණ
 කසිණෙසු යං කිඤ්චි අපරිසුඛවණ්ණනති ඉදං රාගවරිතස්ස සප්පායං.
 දෙසවරිතස්ස සෙනාසනං නාතිඋච්චං නාතිනීවං ඡායුදක

1. ම. I. උපපඡ්ඡනති.

2. ම. II. මඬකුලාහරිත.

3. සි. II. අනවලොකෙත්වා.

සමපන්නං සුචිග්ගතභික්ඛාත්ථමහසොපානං සුපරිනිසීතමාලංකමමලතා
කමමං නානාචිධිවිතතකමමසමුප්පලං සමසිතිධ්මවුද්දභුමිතලං බ්‍රහ්ම
විමානමිව කුසුමද්‍රුමවිචිත්‍රවණ්ණවෙලවිතානසමලඛිතං සුපඤ්ඤතත
සුචිමනොරමත්ථරණමඤ්ඤපිඨං තත්ථ තත්ථ වාසථාය නික්ඛිතකුසුම
වාසගඤ්ඤසුගඤ්ඤං යං දස්සනමතෙතනෙව පිතිපාමොඡ්. ජ්නායති,
ඵවරුපං සප්පායං, තස්ස පන සෙනාසනස්ස මහෙයා පි සබ්බපරිස්සය
විමුග්ගො සුචි සමතලො අලඛිතනාපරියයොභාව වට්ටති, සෙනාසන
පරික්ඛායෙ පෙත්ථ කිවමඤ්ඤණදිසජ්ඣිමුසිකාදීනං නිස්සයපරිච්ඡදා
තත්ථං නාතිබහුජනා, ඵකං මඤ්ඤපිඨමහතමෙව වට්ටති, නිවාසනපාරු
පනමපිස්ස¹ විතපට්ටසොමාරපට්ටකොසෙය්‍ය කප්පාසිකසුමුම බොම
සුමුමාදීනං යං යං පණ්ණිනං, තෙන තෙන ඵකපට්ටං වා දුපට්ටං වා
සලලහුකං සමණසාරුපෙත සුරතතං සුපරිසුඛවණ්ණං වට්ටති,
පහොතා උදකඛුඛුලුමිව සුසංයානො මණ්ණි විය සුමඨො නිමමලො
සමණසාරුපෙත සුපරිසුඛවණ්ණං අයොමයො වට්ටති, හික්ඛාචාර
මහෙයා පරිස්සයවිමුග්ගො සමො මනාපො නාතිදුරනාචවාසනන
ගාමො වට්ටති හික්ඛාචාරගාමො පි යත්ථ මනුස්සා ඉදුති අයෙයා
ආගමිස්සතිති සිත්තසමමට්ඨං පදෙසෙ ආසනං පඤ්ඤපෙත්ථා
පච්චුග්ගනත්ථා පහතං ආදය සරං පවෙසෙත්ථා පඤ්ඤතතාසනෙ නිසීද
පෙත්ථා සකකච්චං සහත්ථා පරිච්ඡන්ති, තාදිසො වට්ටති. පරිවෙසකා
පනස්ස යෙ හොනති අභිරුපා පාසාදිකා සුතහාතා සුචිලිතතා බුපවාස
කුසුමගඤ්ඤසුරහිනො නානා විරහසුචිමනුඤ්ඤවත්ථාහරණපතිමණ්ණිතා
සකකච්චකාරිනො, තාදිසා සප්පායා. යාගුහතතබ්ඤ්ඤකමපි වණ්ණ
ගඤ්ඤසමපන්නං ඔප්පන්නං මනොරමං සබ්බාකාරපණ්ණිනං යාවදත්ථං
වට්ටති, ඉරියාපථොපිස්ස සෙය්‍යා වා නිසජ්ජා වා වට්ටති. ආරමමණං
නීලාදිසු වණ්ණකසිණෙසු යං කිඤ්චි සුපරිසුඛවණ්ණන්ති, ඉදං දෙස
වරිතස්ස සප්පායං. මොගවරිතස්ස සෙනාසනං දිසාමුඛං අසමොධං
වට්ටති යත්ථ නිසිත්තස්ස විච්චා දිසා පඤ්ඤයනති,² ඉරියාපථෙසු
වඛිකමො වට්ටති. ආරමමණං පනස්ස පරිතතං සුප්පමතතං සරව
මතතං වා බුද්දකං න වට්ටති.³ සමොධසමිං හි ඔකාසෙ විංතං
හිසෙයා සමොග මාපජ්ජති, තයමා විපුලං මහා කසිණං වට්ටති. සෙසං
දෙසවරිතස්ස වුත්තසදිසමෙවති, ඉදං මොගවරිතස්ස සප්පායං.
සමාවරිතස්ස සබ්බමපි දෙසවරිතමති වුත්තවිධානං සප්පායං. ආරමම
ණෙසු වස්ස අනුස්සතිට්ඨානමපි වට්ටති. බ්‍රහ්මවරිතස්ස සෙනාසනාදිසු
ඉදං නාම අසප්පායනති නථි. විතකකවරිතස්ස සෙනාසනං විච්චං
දිසාමුඛං. යත්ථ නිසිත්තස්ස ආරුමවනපොකබරණ්ණිමණෙය්‍යකානි
ගාමනිගමජතපදපට්ටපාටියො⁴ නිලොභාසා ව පබ්බතා පඤ්ඤයනති,
තං න වට්ටති. තංහි විතකකවිධාවනස්සෙව පච්චයො හොති. තයමා

1. සී. I. II. නිවාසනපාපුරණමෙස්ස. 2. ම. II. බායනති.
3. ම. II. සරවමෙතං වා න වට්ටති. 4. සී. II. ගාමනිගමජතපදපට්ටපාටියො.

සමතිකකමො ව. තත්ථ සබ්බෙසුපි තිකච්ඡුකකථකානිනොපු කමමට්ඨානොපු අඛණ්ඩසමතිකකමො හොති විනාකකවිචාරාදීනි ක්කානඛණ්ඩානි සමතිකකමිත්වා තෙසෙවාරමමණෙසු දුතියජ්ඣානාදීනං පතතබ්බතො, තථා වතුන්බ්‍රහ්මවිහාරෙ, සොපිහි මෙතතාදීනං යෙව ආරමමණෙ සොමනස්සං සමතිකකමිත්වා පතතබ්බොති. වතුසු පන ආරුපෙපසු ආරමමණසමතිකකමො හොති. පුරිමෙසු හි නවසු කසිණෙසු අඤ්ඤ තරං මතිකකමිත්වා ආකාසානඤ්චායතනං පතතබ්බං, ආකාසාදීනි ව සමතිකකමිත්වා විඤ්ඤාණඤ්චායතනාදීනි, සෙසෙසු සමතිකකමො නත්ති එවං සමතිකකමතො. වඩ්ඪිනාවඩ්ඪිනානොති:-ඉමෙසු වතතාප්‍රියාය කමමට්ඨානොපු දසකසිණානෙව වඩ්ඪිතබ්බාති. යතත කඤ්චි ඔකාසං කසිණෙන ඵරති තදබ්‍රහ්මනරෙ දිබ්බාය සොතඛාදායා සද්දං සොත්ථං දිබ්බෙන වකුන්තා රූපානි පසසිත්ථං පරසතතානඤ්ච වෙතසා විහගමඤ්ඤත්ථං සමන්තො හොති. කායගතාසති පන අසු භාති ව න වඩ්ඪිතබ්බාති. කසමා? ඔකාසෙන පරිච්ඡින්නතතා ආතිසංසාභාවා ව. සා ව නෙසං ඔකාසෙන පරිච්ඡින්නතා භාවතා නයෙ ආවිභවීය්‍යති. තෙසු පන වඩ්ඪිතෙසු කුණපරාසියෙව වඩ්ඪති, න කොපි ආතිසංසො අත්ථි, චුත්තමපිවෙතං සොපාකපඤ්ඤ ව්‍යාකරණෙසු:-“විභුතා භගවා රූපසඤ්ඤ අවිභුතා අට්ඨිකසඤ්ඤ”ති. a තත්‍ර හි තිමිත්තවඩ්ඪිතවසෙන රූපසඤ්ඤ විභුතාති චුත්තා, අට්ඨික සඤ්ඤ අවඩ්ඪිතවසෙන අවිභුතාති, යං පනෙනං කෙවලං අට්ඨික සඤ්ඤාය අඵරිං පඨවිං ඉමන්ති චුත්තං, තං ලාභීය්‍ය සතො උපට්ඨානා කාරවසෙන චුත්තං. යථෙව හි ධම්මාසොකකාලෙ කරවිකසකුණො සමන්තා ආදාසතිත්තිසු අත්තනො ඡායං දික්ඛා සබ්බදිසාසු කරවික සඤ්ඤී හුන්වා මධුරං හිරං නිව්ජාරෙසි, එවං ථෙරොපි අට්ඨිකසඤ්ඤාය ලාභීතතා සබ්බදිසාසු උපට්ඨිතං තිමිත්තං පසන්නො කෙවලාපි පඨවි අට්ඨිකභරිතාති විනොසිති. යදි එවං යා අසුහජ්ඣානානං අපාමාණාරමමණතා චුත්තා, සා විරුජ්ඣතිති? සා ව න විරුජ්ඣති, එකවෙවාහි උබ්බාතකෙ වා අට්ඨිකෙ වා මහනෙත තිමිත්තං ගණ්ඨාති, එකවෙවා අපාතො, ඉමිනා පරියායෙන එකවට්ඨසා පරිත්තාරමමණං ක්කානං හොති, එකවට්ඨසා අපාමාණාරමමණන්ති. යො වා එතං වඩ්ඪිතෙ ආදීතවං අපසන්නො වඩ්ඪිති, තං සක්ඛාය අපාමාණා රමමණන්ති චුත්තං. ආතිසංසාභාවා පන න වඩ්ඪිතබ්බාතිති. යථා ව එතාති, එවං සෙසානිපි න වඩ්ඪිතබ්බාති. කසමා? තෙසු හි ආනාපානනිමිත්තං තාව වඩ්ඪිතතො වාතරාසියෙව වඩ්ඪිති, ඔකා සෙන ව පරිච්ඡින්නං. ඉති සාදීනවතතා ඔකාසෙන ව පරිච්ඡින්නතතා තා වඩ්ඪිතබ්බං. බ්‍රහ්මවිහාරා සත්තාරමමණා, තෙසං තිමිත්තං වඩ්ඪි යතො සත්තාරාසියෙව වඩ්ඪිතය්‍ය, නව තෙන අන්තො අත්ථි, තසමා කමපි න වඩ්ඪිතබ්බං. යං පන චුත්තං “මෙතතාසගහනෙන වෙතසා,

එකං දිසං පරිත්ථා¹ති^a ආදී, තං පරිග්ගහවසෙනෙව වුත්තං, එකආවාස විආවාසාදිනා හි අනුක්කමෙන එකිසසා දිසාය සතෙන පරිග්ගහෙනා භාවෙනොපා එකං දිසං ඵරිත්ථාති වුත්තො. න නිමිත්තං වඩෙසින්නො. පටිභාගනිමිත්තමෙව වෙත්ථ නත්ථි, යදයං වඩෙසිය්. පරිත්ත අප්ප මාණාරම්මණතා පෙත්ථ පරිග්ගහවසෙනෙව වෙදිතබ්බො. ආරුප්පාරම්ම ණෙසුපි ආකාසං කසිණුග්ගාරිමත්තො,¹ තං හි කසිණං පගමවසෙනෙව මනසි කාතබ්බං. තතො පරං වඩ්ඪියතොපි² න කිඤ්චි හොති. විඤ්ඤාණං සභාවධම්මත්තො, නති සක්කා සභාවධම්මං වඩෙසිත්තුං, විඤ්ඤාණං පගමො විඤ්ඤාණස්ස අභාවමත්තත්තො, තෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායත්තාරම්මණං. සභාවධම්මත්තොයෙව න වඩෙසිතබ්බං, සෙසාති අනිමිත්තත්තො, පටිභාගනිමිත්තං හි වඩෙසිතබ්බං නාම හවෙය්. බුඛානුස්සති ආදීනඤ්ච තෙව පටිභාග නිමිත්තං ආරම්මණං හොති, තස්මා තං න වඩෙසිතබ්බනති එවං වඩ්ඪිනාවඩ්ඪිතතො. ආරම්මණිකොති:-ඉමෙසු ච වත්තනාප්‍රීසාය කම්මට්ඨානෙසු දසකසිණා දසඅසුභා ආනාපානසති කායගතාසතිති ඉමාති වාචිසති පටිභාග නිමිත්තාරම්මණාති, සෙසාති න පටිභාගනිමිත්තාරම්මණාති, තථා දසසු. අනුස්සතිසු යපෙත්ථා ආනාපාන සතිඤ්ච කායගතාසතිඤ්ච අව සෙසා අට්ඨ අනුස්සතියො ආහාරෙ පටික්කල සඤ්ඤා වතුධාතුච වත්ථානං විඤ්ඤාණඤ්චායත්තං තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායත්තත්ති ඉමාති වාදස සභාවධම්මාරම්මණාති, දසකසිණා දසඅසුභා ආනාපානසති කායගතාසතිති ඉමාති වාචිසති නිමිත්තාරම්මණාති, සෙසාති ඡ න වත්තබ්බාරම්මණාති, තථා විපුබ්බකං ලොගිතකං පුලුවකං ආනාපාන සති ආපොකසිණං තෙජේකසිණං වායොකසිණං යඤ්ච ආලොක කසිණෙසු සුරියාදීනං ඔභාසමණ්ඩලාරම්මණං ඉමාති අට්ඨ වලිතාරම්මණාති, තාති ච බො පුබ්බභාගෙ. පටිභාගං පන සන්තිසිත්ත මෙව හොති. සෙසාති න වලිතාරම්මණාතිති එවං ආරම්මණතො. භූමිකොති:-එත්ථ ච දස අසුභා කායගතාසති ආහාරෙ පටික්කල සඤ්ඤාති ඉමාති වාදස දෙවෙසු නප්පවත්තනති. තාති වාදස ආනා පානසතිවාති ඉමාති තෙරස බ්‍රහ්මලොකෙ නප්පවත්තනති. අරුප භවෙ පන යපෙත්ථා වත්තාරෙ ආරුපෙප අඤ්ඤං නප්පවත්තති. මනුස්සෙසු සබ්බාතිපි පවත්තනතිති-එවං භූමිතො. ගහණිකොති:-දිට්ඨිපුට්ඨිසු තඤ්ඤාණතොපෙත්ථ විනිවුජ්ජයො වෙදිතබ්බො, තත්‍ර යපෙත්ථා වායොකසිණං සෙසා නවකසිණා දසඅසුභාති ඉමාති එකුත විසති දිට්ඨොත ගගෙතබ්බාති. පුබ්බභාගෙ වකුචුනා ඔලොකෙත්ථා³ නිමිත්තං තෙසං ගගෙතබ්බනති අත්ථා. කායගතාසතියං තවපඤ්ඤකං දිට්ඨොත, සෙසං සුත්තොති එවං තස්සා ආරම්මණං දිට්ඨිසුත්ත ගගෙතබ්බං. ආනාපානසති පුට්ඨොත, වායොකසිණං දිට්ඨිපුට්ඨොත, සෙසාති අට්ඨාරස සුත්තෙත ගගෙතබ්බාති, උපෙක්කාබ්‍රහ්මවිහාරෙ

a. දිසති සාමඤ්ඤාඵලසු.

2. සි. I II. වඩ්ඪියතො.

1. සි. II. කසිණුග්ගාරිමත්තත්තො.

3. සි. II. ඔලොකෙත්ථා ඔලොකෙත්ථා.

වතතාඳෙ ආරුප්පාති ඉමානි මේඤ්ඤාන ආදිකමමිකෙන ගඟණනබ්බාති,
සෙසාති පඤ්ඤාතිංස ගඟණනබ්බාතිති එවං ගඟණනො. පච්චයනොති:-
ඉමෙසු පන කමමට්ඨානෙසු යපෙච්චා ආකාසකසිණං සෙසා නව
කසිණං ආරුප්පානං පච්චයා ගොනති, දසපි කසිණං අභිඤ්ඤානං,
තයො බ්‍රහ්මචිහාරං වතුන්බ්‍රහ්මචිහාරස්ස, ගෙට්ඨිමං ගෙට්ඨිමං
ආරුප්පං උපරිමස්ස උපරිමස්ස, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං නිරොධ
සමාපත්තියා, සබ්බාතිපි සුඛචිහාරා විපස්සනාභවසම්පත්තීනානි එවං
පච්චයනො. වර්ණානුකූලනොති:- වර්ණානං අනුකූලතොපෙත්ථ
චිතිච්ඡයො වෙදිතබ්බො. සෙය්‍යපිදං? රුගවරිතස්ස තාව-එත්ථ
දසඅසුභා කායගතාසතීති එකාදස කමමට්ඨානාති අනුකූලාති, දෙස
වරිතස්ස වතතාඳෙ බ්‍රහ්මචිහාරං වතතාරි වණ්ණකසිනානීති අට්ඨ,
මොගවරිතස්ස විතකකවරිතස්ස ව එකං ආනාපානසතිකමමට්ඨාන
මෙව, සඬාවරිතස්ස පුරිමා ඡ අනුස්සතියො, බ්‍රහ්මවරිතස්ස මරණසති
උපසමානුස්සති වතුධාතුවවන්තං. ආහාරෙ පටිකකූලසඤ්ඤාති
වතතාරි, සෙසකසිණාති වතතාඳෙ ව ආරුප්පා සබ්බවරිතානං අනුකූ
ලාති, කසිණෙසු ව යං කිඤ්ඤි පරිත්තං විතකකවරිතස්ස, අප්පමාණං
මොගවරිතස්සාති එවමෙත්ථ වර්ණානුකූලනො චිතිච්ඡයො වෙදි
තබ්බොති. සබ්බසෙද්ධිතං උජ්ඣිපච්චනීකවසෙන ව අනිසප්පාය
වසෙන ව චුත්තං. රාගාදීනං පන අවිකබ්බිකා සඬාදීනං වා අනුප
කාර කුසලභාවනා නාම නත්ථි. චුත්තමපි වෙතං මෙසියසුත්තෙ-
“වතතාඳෙ ධම්මා උත්තරිං භාවෙතබ්බො. අසුභා භාවෙතබ්බො
රාගස්ස පහාණාය, මෙත්තා භාවෙතබ්බො ව්‍යාපාදස්ස පහාණාය,
ආනාපානසති භාවෙතබ්බො විතකකූපචේදය, අනිච්චසඤ්ඤා භාවෙ
තබ්බො අසම්මානසමුත්භාතාය”තිa. රාහුලසුත්තෙපි-“මෙත්තං රාහුල
භාවතං භාවෙති”තිb. ආදීනා තයෙන එකස්සෙව සත්තකමමට්ඨානාති
චුත්තාති. තස්මා වචනමත්තෙ අභීතිවෙසං අකච්චා සබ්බත්ථ
අධිප්පායො පරියෙසිතබ්බොති. අයං කමමට්ඨානං ගඟණනාති එත්ථ
කමමට්ඨානකථා. චිතිච්ඡයො.

ගඟණනොති:-ඉමස්ස පන පදස්ස අයං අත්ථපරිදීපනා. තෙන
යොගිනා කමමට්ඨානදායකං කල්‍යාණමිත්තං උපසංඝකමිත්තාති එත්ථ
චුත්තකයෙනෙව චුත්තප්පකාරං කල්‍යාණමිත්තං උපසංඝකමිත්තා
බුද්ධස්ස වා භගවතො ආචරියස්ස වා අත්තානං නිශ්ශාතෙත්තා
සම්පන්නජ්ඣාසයෙන සම්පන්නාධිවුත්තීනා ව නුත්තා කමමට්ඨානං යාපි
තබ්බං. තත්ථ-“ඉමාහං භගවා අත්තභාවං නුත්තාකං පරිච්චජමි”ති
එවං බුද්ධස්ස භගවතො අත්තා නිශ්ශාතෙතබ්බො, එවං හි අනිශ්ශා
තෙත්තා පනෙත්තසු සෙත්තාසනෙසු විහරන්තො හෙරවාරම්මණෙ ආපාඨ
මාගතෙ සත්ථෙතිතුං ආසනෙකානෙතා ගාමනතං ඔසරිත්තා ගිහිඤ්
සංසංඝො හුත්තා අනෙසනං ආපජ්ඣිත්තා අත්තව්‍යසනං පාපුණෙය්‍ය,

නියොතිතතතභාවයා පනස්ස හෙරවාරම්මණේ ආපාටමාගතෙපි භයං න උපපජ්ජති. නනු තයා පණ්ණින පුරිමදිවසමෙව අත්තා බුද්ධානං නියොතිතොති පච්චවෙකඛනො ව පනස්ස සොමනස්සමෙව උපපජ්ජති, යථාති පුරිසස්ස උත්තමං කාසිකවන්ථං භවෙය්‍ය, තස්ස තස්මිං මුසිකාය වා කිට්ඨෙති වා ඛාදිතෙ උපපජ්ජෙය්‍ය දොමනස්ස . සමෙව පන තං අභිවරිකස්ස භික්ඛුනො දදෙය්‍ය, අථස්ස තං තෙන භික්ඛුනා බණ්ඩාබණ්ඩං කසිරමානං දිට්ඨාපි සොමනස්සමෙව උපපජ්ජෙය්‍ය, එවං සමපදමිදං වෙදිතබ්බං. ආවරියස්ස නියො තෙනෙනනාපි “ඉමාහං භනෙන අත්තභාවං කුමහාකං පරිච්චජ්ජමි”ති චත්තබ්බං. එවං අනියොතිතතතභාවො හි අත්තජ්ජනීයො වා හොති දුබ්බවො වා අනොවාදකරො යෙන කාමභිගමො වා ආවරියං අනා පුච්ඡා ව යත්තිච්ඡති. තත්ථ ගන්තා, තමෙනං ආවරියො ආමිසෙන වා ධමමෙන වා න සංගණ්හාති ගුලුහං ගන්ථං න සික්ඛාපෙති. සො ඉමං දුට්ඨං සමගහං අලභනොතා සාසනෙ පතිට්ඨං න ලභති න චිරස්සෙව දුස්සීලස්ස වා භිහිභාවං වා පාපුණ්ණාති. නියොතිතතතභාවො පන නෙථි අත්තජ්ජනීයො හොති න යෙනකාමභිගමො සුවචො ආවරියං යත්තවුත්තරිතෙව හොති. සො ආවරියතො දුට්ඨං සමගහං ලභනොතා සාසනෙ වුඨිං විරුලුති. වෙසුලලං පාපුණ්ණාති, වුලුටිණ්ඩපාතික තිස්සසේරස්ස අනෙතවාසිකා විශංචෙරස්ස කීර සනතිකං තයො භික්ඛු ආගමංසු. තෙසු එකො අහං භනෙන කුමහාකං අන්ථායාති වුත්තෙන සතපොරිසෙ පපාතෙ පතිතුං උස්සභෙය්‍යනති ආහ. දුක්ඛියො අහං භනෙන කුමහාකං අන්ථායාති වුත්තෙන ඉමං අත්තභාවං පණ්ණිනො පට්ඨාය පාසාණපිට්ඨං සංසෙනොතා නිර්වසෙසං බෙපෙතුං උස්ස භෙය්‍යනති ආහ. තතියො අහං භනෙන කුමහාකං අන්ථායාති වුත්තෙන අස්සාසපස්සාසෙ උපරුක්ඛිත්වා කාලකිරියං කාතුං උස්ස භෙය්‍යනති ආහ. ථෙරො භබ්බො වතීමෙ භික්ඛුති කම්මට්ඨානං කප්දසි. තෙ තස්ස ඔවාදෙ ංත්ථා තයොපි අරහත්තං පාපුණ්ණිති, අයමාහි සංසො අත්තනීයොතනෙ. තෙන වුත්තං “බුද්ධස්ස වා භගවිනො ආවරියස්ස වා අත්තානං නියොතෙත්වා”ති සමපනනඤ්ඤාසසෙන සමපනනාධිමුත්තනා ව භුක්ඛාති:-එත්ථ පන තෙන යොගිනා අලො භාදීතං වසෙන ජහාකාරෙහි සමපනනඤ්ඤාසයෙන භවිතබ්බං, එවං සමපනනඤ්ඤාසයො හි තිස්සන්තං බොධිතං අඤ්ඤාතරං පාපුණ්ණාති. යථාහ:-“ඡ අඤ්ඤාසයා බොධිසත්තානං බොධිපරිපාකාය සංචිත්තන්ති. අලොභඤ්ඤාසයා ව බොධිසත්තා ලොභෙ දොසදස්සාවිනො, අදො සඤ්ඤාසයා ව බොධිසත්තා දොසෙ දොසදස්සාවිනො, අමොහඤ්ඤාසයා ව බොධිසත්තා මොහෙ දොසදස්සාවිනො, නොක්ඛම්මඤ්ඤාසයා ව බොධිසත්තා සරාවාසෙ දොසදස්සාවිනො, පච්චෙකඤ්ඤාසයා ව බොධි සත්තා සමගණ්ණිකාය දොසදස්සාවිනො, නිස්සරණඤ්ඤාසයා ව බොධි සත්තා සබ්බභවගතීසු දොසදස්සාවිනො”ති. යෙහි කෙථි අතීතා නාගතපච්චුප්පත්තා සොනාදන්ත සකද්දගාමි අනාගාමී ඛිණ්ණපි

පව්වකවුඩු සමාසමුද්ධා, සබ්බෙ තෙ. ඉමෙහෙව ජ්‍යාතාරෙති අත්තනා අත්තනා පත්තබ්බං විසෙසං පඤ්ඤා. තස්මා ඉමෙහි ඡති ආකාරෙති සමපනනාඝ්‍රාසයෙන භවිතබ්බං. තදබිමුත්තනාය පන අබිමුත්තති සමපනෙන භවිතබ්බං. සමාධාබිමුත්තන සමාධිගරුකෙන සමාධි පබ්භාරෙන, නිබ්බාණාබිමුත්තන නිබ්බාණගරුකෙන නිබ්බාණ පබ්භාරෙන ව භවිතබ්බනති අත්තො. එවං සමපනනාඝ්‍රාසයාබිමුත්තනො පනස්ස කමමට්ඨානං යාවතො වෙතොපරියායඤ්ඤාලාභිනා ආවරියෙන විත්තාවාරං. ඔලොකෙත්වා වරියා ඡතිතබ්බා, ඉතරෙන කිං වරිතොසි, කෙ වා තෙ ධම්මා බහුලං. සමුද්වරනති, කිං වා තෙ මනසිකරුතො ඵාසු හොති, කතරසමිං වා තෙ කමමට්ඨානෙ විත්තං තමතිති එවමාදීති නයෙති පුව්ච්ඡා ඡතිතබ්බා. එවං ඤාත්වා වරියානුකුලං කමමට්ඨානං කපේතබ්බං. කපේනෙන ව තිවිධෙන කපේතබ්බං. පකතියා උග්ගතිත කමමට්ඨානස්ස එක වෙ නිසජ්ජාති සඤ්ඤායං කාරෙත්වා දුතබ්බං, සනතිකෙ වසන්තස්ස ආගතා ගතකඛණේ කපේතබ්බං, උග්ගහෙත්වා අඤ්ඤාත්ව ගතකුකාමස්ස නාති සබ්බිත්තං. නාතිවිජාරිකං කත්වා කපේතබ්බං. තත්ථ පඨවිකසිණං. තාව කපේනෙන¹ වත්තාරු කසිණ දෙසා කසිණකරණං. කතස්ස භාවනානායො දුට්ඨං නිමිත්තං දුට්ඨො සමාධි සත්තවිධං සප්පායා සප්පායං දසවිධං අප්පණාකොසලං. විරියසමිතා අප්පණාපිධානනති ඉමෙ නව ආකාරා කපේතබ්බා, සෙසකමමට්ඨානපුත්ති තස්ස තස්ස අනුරූපං කපේතබ්බං, තං සබ්බං තෙසං භාවනාපිධානෙ ආවි භවිස්සති. එවං කපියමානෙ පන කමමට්ඨානෙ තෙන යොගිනා නිමිත්තං ගහෙත්වා සොතබ්බං. නිමිත්තං ගහෙත්වාති-ඉදං ගෙට්ඨිම පදං, ඉදං උපරිමපදං, අයමස්ස අත්තො, අයමධිප්පායො, ඉදං ඔපමනති එවං. තං තං ආකාරං උපතිබ්බත්තිති අත්තො, එවං නිමිත්තං ගහෙත්වා සකකව්වං සුඤ්ඤෙනාති කමමට්ඨානං සුගතිතං හොති. අප්පස්ස තං නිස්සාය විසෙසාබිගමො සමපජ්ජති, න ඉතරස්සාති. අයං ගහෙත්වාති ඉමස්ස පදස්ස අත්ථපරිදීපනා.

එත්තාවතා “කලාණමිත්තං උපසඛකමිත්වා අත්තනො වරියානු කුලං චත්තාශ්‍රියාය කමමට්ඨානෙසු අඤ්ඤාතරං කමමට්ඨානං ගහෙත්වා”ති ඉමාති පද්ධති සබ්බාකාරෙන විජාරිතාති හොනතිති.

ඉති සාමුප්පතපාමොජ්ජත්තාය කතෙ විසම්මග්ගෙ
සමාධිභාවනාධිකාරෙ කමමට්ඨාන ගහණ නිදෙදසො නාම
තතියො පරිච්ඡේදෙ

1. සි II. පඨවිකසිණං කපේනෙන.

4.

අප්ප ජාතිකසිංහ නිදෙදසො.

ඉදුති යං වුත්තං “සමාධිභාවනාය අනනුරූපං විහාරං පභාය අනුරූපෙ විහාරෙ විහරන්තො”ති එත්ථ පන යස්ස තාව ආවරියෙන සතිං එකවිහාරෙ වසන්තො ඵාසු හොති, තෙන තත්ථව කම්මට්ඨානං පරිසොධෙනොත්ත වසිතබ්බං. සචෙ තත්ථ ඵාසු න හොති, යො අඤ්ඤා භාවුතෙ වා අබ්බසොඡනෙ වා යොජනමත්තෙ පි වා සප්පායො විහාරෙ හොති, තත්ථ වසිතබ්බං. එවං හි සති කම්මට්ඨානස්ස කියම් විදෙව ධානෙ සන්දෙහෙ වා සති සතිසම්මොසෙ වා ඡන්තෙ කාලස්සෙව විහාරෙ වත්තං කත්වා අනාරාමයෙහි පිණ්ඩාය වරිත්වා ගත්තතිච්ච පරියොසානෙ යෙව ආවරියස්ස වසනට්ඨානං ගත්ත්වා තං දිවසං ආවරියස්ස සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං සොධෙත්වා දුතියදිවසෙ ආවරියං වන්දිත්වා තික්කම්මිත්වා අනාරාමයෙහි පිණ්ඩාය වරිත්වා අතිලන්තො යෙව අත්තන්තො වසනට්ඨානං ආගන්තුං සක්කියස්සති. යො පන යොජ නප්පමාණෙපි ඵාසු කට්ඨානං න ලභති, තෙන කම්මට්ඨානෙ සබ්බං ගණ්හිට්ඨානං ඡන්දිත්වාසු විසුද්ධං ආවජ්ජන පටිබද්ධං කම්මට්ඨානං කත්වා දුරම්පි ගත්ත්වා සමාධිභාවනාය අනනුරූපං විහාරං පභාය අනුරූපෙ විහාරෙ විහරතබ්බං. තත්ථ අනනුරූපො නාම අට්ඨාරසන්නං දෙසානං අඤ්ඤාතරෙත සමන්තාගතො, තත්ත්මෙ අට්ඨාරස දෙසා:-

“මහත්තං නවත්තං ඡිණ්ණත්තං පස්ථිතිස්සිත්තං සොණ්ඩං පණ්ණං පුප්ථං එලං පස්ථිතියතා නගරසන්තිස්සිත්තා දුරුසන්තිස්සිත්තා බෙත්තසන්තිස්සිත්තා විසභාගානං පුග්ගලානං අත්ථිතා පට්ටන සන්තිස්සිත්තා පච්චන්තසන්තිස්සිත්තා රජ්ජම්මසන්තිස්සිත්තා අසප්පා යතා කල්යාණම්මත්තානං ආලාභො”ති, ඉමෙසං අට්ඨාරසන්නං දෙසානං අඤ්ඤාතරෙත දෙසෙන සමන්තාගතො අනනුරූපො නාම, න තත්ථ විහරතබ්බං. කස්මා? මහාවිහාරෙ තාව බහු නානාව්ඡ්ඤ සන්තිපත්තති තෙ අඤ්ඤාමඤ්ඤා පටිවිරුද්ධතාය වත්තං න කරෙන්නති, බොධිඅභිගණාදීති අසම්මට්ඨානෙව හොනති, අනුපට්ඨා පිතං පාතීයං පරිභොජනීයං, තත්ත්වායං ගොවරගාමෙ පිණ්ඩාය වරිත්තාමිති පත්තවිවරමාදය තික්කන්තො සචෙ පස්සති වත්තං වා අත්තං පාතීයසං වා රිත්තං, අපානෙන වත්තං කාතබ්බං හොති පාතීයං උපට්ඨාපෙතබ්බං. අකරොන්තො වත්තගෙදෙ දුක්කට්ටං ආපජ්ජති, කරෙන්නස්ස කාලො අතික්කමිති, අතිදිවං පටිට්ඨො තිට්ඨිතාය භික්කාය කිඤ්චි න ලභති, පටිසල්ලානගතොපි සාමණෙරදගරභික්කුනං උච්චාසද්දෙන සභිසකමෙමහි ව වික්කි පති, යත්ථ පන සබ්බං වත්තං කතමෙව හොති, අවසෙසාපි ව සට්ටනා නත්ථි, එවරූපෙ මහාවිහාරෙපි විහරතබ්බං; නවවිහාරෙ බහුං නවකම්මං හොති, අකරෙන්නං උජ්ඣායනති. යත්ථ පන භික්කු

එවං වදනති:-ආයසමා යථාසුඛං සමණධම්මං කරොතු, මයං නවකමං කරිස්සාමාහි. එවරුපෙ විහාරබ්බං. ඡණ්ණචීගාරෙ පන බහුං පටිජග්ගිතබ්බං ගොති, අනතමසො අනතනො සෙනාසනමත්තමපි අපටිජග්ගනතං උජ්ඣායනති, පටිජග්ගනතස්ස කම්මට්ඨානං පරිහායති. පත්තිසිතෙ මහාපට්ඨිගාරෙ රතනිඤ්චං ආගනතුකා සනතිපතනති. විකාලෙ ආගතානං අතතනො සෙනාසනං දඬා රුකබමුලෙ වා පාසාණපිටෙඨ වා වසිතබ්බං ගොති. පුනදිවසෙ පි එවමෙවාහි කම්මට්ඨානස්ස ඔකාසො න ගොති, යත් පන එවරුපො ආගනතුක සම්බාධො න ගොති තත්ථ විහාරබ්බං. සොණ්ඩිනාම පාසාණ පොකබ රණී ගොති, තත්ථ පාතියත්ථං මහාජනො සමොසරති. නගරවාසීනං රජකුලපගපේරතං අනෙතවාසිකා රජතකම්මත්ථාය ආගච්ඡනති, තෙසං භාජනදරුදොණිකාදීනි පුච්ඡන්තානං අසුකසම්ඤ්ච අසු කසම්ඤ්ච ණානෙති දස්සෙතබ්බාති ගොනති, එවං සබ්බකාලමපි තිච්චව්‍යාවටො ගොති. යත් නානාවිධං සාකපණණං ගොති. තත්ථස්ස කම්මට්ඨානං ගහෙඬා දිවා විහාරං නිසින්නාස්සාපි සනතිකෙ සාකහාරිකා ගායමානා පණණං උච්චිතනතියො විසභාගසද්දසඬ්ඝට නෙත කම්මට්ඨානනතරුසං කරොනති. යත් පන නානාවිධා මාලා ගච්ඡා සුපුප්ඵිතා ගොනති, තත්ථා පි තාදිසො යෙව උපදදවො. යත් නානාවිධං අබ්බජඛුපණසාදිඵලං ගොති, තත්ථ ඵලඤ්චිකා ආගනත්වා යාවනති. අද්දන්තස්ස කුජ්ඣනති, බලකකාරොත වා ගණහනති, සායණසමයෙ විහාරමඤ්ඤි වඩකමනෙතන තෙ දිස්වා කිං උපාසකා එවං කරොපාති වුත්තා යථාරුපි අකෙකාසනති, අවාසාය පියස් පරකකමනති පත්තියෙ පන ලෙණසම්මතෙ දක්ඛිණාගිරි ගඤ්චි කුච්ඡි වෙතියගිරි විත්තලපබ්බත සදිසෙ විහාරෙ විහරන්තං අයං අර හාති සම්භාවෙඬා වඤ්ඤාමා මනුස්සා සමන්තා ඔසරනති, තෙනස්ස න ථාසු ගොති, යස්ස පන තං සප්පායං ගොති තෙන දිවා අඤ්ඤත්ථ ගනත්වා රතනි වසිතබ්බං. නගරසනතිසිතො විසභාගාරමමණාති ආපාථං ආගච්ඡනති, කුම්භදුසියො පි සටෙති නිසංසනතියො ගච්ඡනති, ඔක්කම්චො මග්ගං න දෙනති, ඉස්සරමනුස්සාපි විහාරමඤ්ඤි සාණීං පරික්ඛිපිඬා නිසීදනති. දුරුසනතියස්සෙ පන යත් කට්ඨාති ව දඛුපකරණරුකබා ව සනති, තත්ථ කට්ඨහාරිකා පුබ්බෙ වුත්ත සාක පුප්ඵහාරිකා විය අපාසුං කරොනති. විහාරෙ රුකබා සනති තෙ ඡිඤ්චා සරති කරිස්සාමාහි මනුස්සා ආගනත්වා ඡිඤ්චා, සවෙ සායණසමයං පධානසරු නික්ඛිම්චො විහාරමඤ්ඤි වඩකමනෙතා තෙ දිස්වා කිං උපාසකා එවං කරොපාති වදති යථාරුපි අකෙකා සනති, අවාසාය පියස් පරකකමනති. යො පන බෙත්තසනතියිඤ්චො ගොති සමන්තා බෙත්තෙති පරිවාරිතො, තත්ථ මනුස්සා විහාරමඤ්ඤි යෙව බලං කඬා ධඤ්ඤං මද්දනති පමුබෙ සොසයනති අඤ්ඤමපි බහුං අපාසුං කරොනති, යත්ථාපි මහාසඬ්ඝහොගො ගොති ආරම්භකුලානං ගාවො රුකිනති උදකචාරං පටිසෙධෙනති, මනුස්සා චිති සිසං

ගහෙත්වා පසස්ථං නුමනාකං ආරුමිකාකුලානං කාමමනාහි සඛසස්ස දසෙස්සංයති. තෙන තෙන කාරණෙන රුජ රුජමහාමත්තානං ඝරවාරං ගන්තබ්බං හොති. අයමපි බෙත්තසන්නිස්සිතෙනෙව සඛගතිනො. විස භාගානං පුග්ගලානං අනිතාහි-යත් අඤ්ඤමඤ්ඤං විසභාගා වෙරි හික්ඛු විහරන්ති, යෙ කලහං කරෙන්නාමා ගහෙන් එවං කරෙථාති වාරියමානා එතස්ස පංසුකුලිකස්ස ආගතකාලනො පට්ඨාය නට්ඨාගිතාහි වත්තාඳෙ භවන්ති; යොපි උදකපට්ටනං වා ථලපට්ටනං වා නිස්සිතො හොති, තත්ථ අභිණ්හං නාවාහි ව සන්තෙහි ව ආගතමනුස්සා, ඔකාසං දෙථ පාතියං දෙථ ලොණං දෙථාති සට්ටයන්නා අපාසුං කරෙන්නති. පච්චන්ත සන්නිස්සිතෙ පන මනුස්සා බුද්ධාදිසු අපසසන්නා හොන්ති. රජ්ජසිමසන්නිස්සිතෙ රුජහයං හොති. තං හි පදෙසං එකො රුජ න මයං වසෙ වත්තනිති පහරති, ඉතරො පි න මයං වසෙ වත්ත නිති. තත්ත්වායං භික්ඛු කදච ඉමස්ස රඤ්ඤෙ විජ්ජෙන විවරති, කදච එතස්ස, අථ නං වරපුරිසො අයන්ති මඤ්ඤමානා අනගමසකං පාපෙනති. අසප්පායතාති-විසභාගරූපාදිආරමමණසමොසරණෙන වා අමනුස්සපරිග්ගතිත්තාය වා අසප්පායතා, තත්ත්වං වජ්ඣු-එකො කිර පෙරො අරඤ්ඤෙ වසති. අථස්ස එකා යක්ඛිති පණණසාලවාරෙ ඤායා ගායි සො නික්ඛමිත්වා වාරෙ අට්ඨාසි. සා ගන්ත්වා වඛකමන සීසෙ ගායි පෙරො වඛකමනසීසං අගමාසි, සා සතපොරිසෙ පපාතෙ ඤායා ගායි. පෙරො පටිකිවත්ති අථ නං සා වෙගෙනාගන්ත්වා ගුහෙත්වා මයා ගහෙන් න එකො න වෙ නුමනාදිසා බාදිතාහි ආහ. කල්‍යාණමිත්තානං අලාභොති-යත් න සකකා හොති ආවරියං මා ආවරියසමං වා උපජ්ඣායං වා උපජ්ඣායසමං වා කල්‍යාණමිත්තං ලඞ්ඛං, තත්ථ සො කල්‍යාණමිත්තානං අලාභො මහාදෙසො යෙවා හි ඉමෙසං අට්ඨාරසන්නං දෙසානං අඤ්ඤතරෙන සමන්නාගතො අනත්ත රූපොති වෙදිතබ්බො.

වුත්තමපි වෙතං අට්ඨකථාසු:-

මහාවාසං නවාවාසං ජරාවාසඤ්ච පන්තිං,
සොණඬිං පණණඤ්ච පුප්ථඤ්ච ඵලං පජිතමෙවච.

නගරං දුරුතා බෙත්තං විසභාගෙන පට්ටනං,
පච්චන්තසීමාසප්පායං යත් මිත්තො න ලබ්බති.

අට්ඨාරසෙතාති ණානාති ඉති විඤ්ඤය පණ්ණිතො,
ආරකා පරිවජෙජ්ජය මග්ගං පටිහයං යථාති.

යො පන ගොවරගාමනො නාතිදුරනාවාසන්නාදිහි පඤ්චගි අභෙගහි සමන්නාගතො අයමනුරූපො නාම. වුත්තං හෙතං භග වතා: “කථඤ්ච භික්ඛවෙ සෙනාසනං පඤ්චඛගසමන්නාගතං හොති? ඉධ භික්ඛවෙ සෙනාසනං නාතිදුරං හොති නාවාසනං ගමනා

ගමනසම්පන්නං, දිවා අපසකිණ්ණං¹ රතනි. අපසසදං අපස
 නිගෙසාසං, අපසඩංසමකසවාතාතපසිරිංසපසමථස්සං හොති, තස්මිං
 බො පන සෙනාසනෙ විහරන්තස්ස අපසකසිරිතොව උපපජ්ජන්ති
 විවරපිණ්ඩපාත සෙනාසන ගිලානපච්චය හෙසජ්ජ පරිකඩාද, තස්මිං
 බො පන සෙනාසනෙ පේරා භික්ඛු විහරන්ති බහුස්සුතා ආගතාගමා
 ධම්මධරා විනයධරා මානිකාධරා තෙ කාලෙන කාලං උපසඞ්ගමිත්වා
 පරිපුච්ඡති පරිපඤ්ඤාති ඉදං හන්තෙ කාථං ඉමස්ස කො අන්තොති,
 තස්ස තෙ ආයසමනෙතො අවිච්චස්සෙව විවරන්ති අනුතතානිකතස්සෙව
 උත්තානි කරොන්ති අනෙකවිතිනෙසු ව කඛිංසානියෙසු ධම්මෙසු
 කඛිං පටිවිනොදෙනති. එවං බො භික්ඛවෙ සෙනාසනං පඤ්චග
 සමන්තාගතං හොති”ති² අයං සමාධිභාවනාය අනන්තරූපං විහාරං
 පහාය අනුරූපෙ විහරන්තොන්ති එත්ථ විත්ථාරො.

බුදුකප්‍රිබොධුපච්චේදං කතාති-එවං. ‘පතිරූපෙ විහාරෙ විහ
 රන්තොන-සෙපියස්ස තෙ හොන්ති බුදුකා ප්‍රිබොධා තෙපි උපච්ඡේද
 තබ්බො, සෙය්‍යපීදං? දීඝාති කෙසනඛලොමාති ඡේදිතබ්බොති, ඡේණ්ණ
 විචරෙසු දළහිකමමං වා භූතනකමමං වා කාතබ්බං, කිලිට්ඨාති වා
 රජ්‍යබ්බාති, සවෙ පහෙන මලං හොති පහොතා පටිතබ්බො, මඤ්ච
 පිඨාදීති සොධෙතබ්බාතිති. අයං බුදුකප්‍රිබොධුපච්චේදං කතාති
 එත්ථ විත්ථාරො.

ඉදති-සබ්බං භාවනාවිධානං අපටිභාපෙනෙතන භාවෙ
 තබ්බො”ති-එත්ථ අයං පඨවිකසිණං. ආදිං කතා සබ්බකමමට්ඨාන
 වසෙන විත්ථාරකථා හොති. එවං උපච්ඡන්තබුදුකප්‍රිබොධෙනති
 භික්ඛුනා පච්ඡාභතතං පිණ්ඩපාතපටිකකන්තොන හත්තසමමදං පටි
 විනොදෙත්වා පටිවිතොත ඔකාසෙ සුඛනිසින්නොන කතාය වා අක
 තාය වා පඨවියා නිමිත්තං ගණිතබ්බං. වුත්තං හෙතං:-“පඨවික
 සිණං උග්ගණ්හන්තො පඨවියං නිමිත්තං ගණ්හාති කතෙ වා අකතෙ
 වා සාන්තකෙ නො අනන්තකෙ, සකොටියෙ නො අකොටියෙ, සව
 චුමෙ නො අචුමෙ, සපරියන්තෙ නො අපරියන්තෙ, සුපමන්තෙවා
 සරාවමන්තෙවා. සො තං නිමිත්තං සුග්ගහිතං කාරොති සුපධාරිතං.
 උපධාරෙති සුවච්ඡිතං වච්ඡපෙති, සො තං. නිමිත්තං සුග්ගහිතං
 කතා සුපධාරිතං උපධාරෙත්වා සුවච්ඡිතං වච්ඡපෙත්වා ආනිසංස
 දස්සාපීරතනසඤ්ඤි හුත්වා විහරිකාරං උපට්ඨපෙත්වා සමපියායමානො
 තස්මිං ආරමභෙණ විත්තං උපනිබ්බන්ති අද්ධා ඉමාය පටිපදාය ජරාමර
 ණ්හො ණුවවිස්සාමිති. සො විවිචෙඛිව කාමෙති-පෙ-පඨමඡ්ඤානං
 උපසම්පජ්ජ විහරති”ති.^d තත්ථ යෙන අනිතභවෙපි සාසනෙ වා ඉසි
 පබ්බජ්ජාය වා පබ්බජ්ත්වා පඨවිකසිණෙ වතුක්කපඤ්චකඡ්ඤානාති
 තිබ්බත්තිතපුබ්බාති, එවරූපස්ස පුඤ්ඤවතො උපනිස්සයසම්පන්නස්ස

1. සී. I. II. අපපාකිණ්ණං. a. සං-ති-සගාථවග්ග.
 b. පටිසඤ්ඤ-ඤාතකථා

අකතාය පඨවියා කසිතට්ඨානෙ වා බලමණ්ඩලෙ වා නිමිත්තං උපපජ්ජති, මලුකතෙරසාය මිය-තසා කිරායයමනො කසිතට්ඨානං ඔලොකෙනතසා තණ්ඤානපමාණමෙව නිමිත්තං උදපාදී. සො තං වඩ්ඪෙත්වා පඤ්චකජ්ඣානාති නිබ්බතෙනවා ක්කානපදට්ඨානං විපසානං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පාපුණී. යො පන එවං අකතාධි කාරො හොති තෙන ආවරියසා සන්තිකෙ¹ උග්ගතිතං කම්මට්ඨාන විධානං අවිරාධෙත්වා වත්තාරො කසිණදෙසෙ පරිහරනෙන කසිණං කාතබ්බං. නිලුපිතලොභිනොදුතසලෙනදවසෙන හි වත්තාරො පඨ විකසිණදෙසා, තසමා නිලාදිවණණං මතතිකං අගගෙනවා ගඟ්භාවගෙ මතතිකාසදිසාය අරුණවණණාය මතතිකාය කසිණං කාතබ්බං, තඤ්ච ඛො විහාරමජ්ඣෙකි සාමණේරුදීතං සඤ්චරණට්ඨානෙ න කාතබ්බං, විහාරපච්චනෙන පන පටිච්ඡන්තට්ඨානෙ පබ්බාසෙ වා පණණසාලාය වා සංහාරිමං වා තත්ත්වංකං වා කාතබ්බං, තත්ත්ව සංහාරිමං වතුසු දණ්ඩකෙසු පිලොතිකං වා වමමං වා කට්ඨසාරකං වා බක්ඛිවා තත් අපනීතතිණ්ඩුලසකකිරවාලිකාය සුමද්දිතාය මතතිකාය වුත්තපමාණං වට්ටං ලිඞ්චවා කාතබ්බං, තං පරිකම්මකාලෙපි භූමියං අත්ථිවා ඔලොකෙනතබ්බං, තත්ත්වංකං භූමියං පදුමකණණිකා කාරෙන බාණ්ණකෙ ආකොටෙත්වා වලලීහි විතක්ඛිවා කාතබ්බං, යදි සා මතතිකා නප්පහොති අධො අඤ්ඤං පක්ඛිපිත්වා උපරිභාගෙ සුපරි භොධිතාය අරුණවණණාය මතතිකාය විදුඤ්චිතුරභිතුලපිත්ථාරං වට්ටං කාතබ්බං, එතදෙව හි පමාණං සක්ඛාය සුප්පමත්තං වා සරුව මත්තං වාති වුත්තං “සාන්තකෙ නො අනත්තකෙ”ති ආදි පතසා පරිචේද දසානන්ධා² වුත්තං, තසමා එවං වුත්තපමාණපරිචේදං කත්වා රුක්ඛපාණිකා³ විසභාගවණණං සමුට්ඨාපෙති තසමා තං අග ගෙනවා පාසාණපාණිකාය සංසිත්වා සමං හෙරිතලසදිසං කත්වා තං ණානං සමමජ්ජිවා නභාත්වා ආගන්ත්වා කසිණමණ්ඩලතො අඤ්ඤායස හත්ථන්තරෙ පදෙසෙ පඤ්ඤාතෙන විදුඤ්චිතුරභිතුලපාදකෙ සුඅත්තෙ පිඨෙ නිසිදිතබ්බං,⁴ තතො දුරතරෙ නිසින්නායාහි කසිණං න උපට්ඨාති, ආසන්නතරෙ කසිණදෙසො පඤ්ඤායති, උච්චතරෙ නිසින්නතව හිවං ඔනමිත්වා ඔලොකෙනතබ්බං හොති, නිව්චතරෙ ජණ්ණකාති රුජනති, තසමා වුත්තතයෙනෙව නිසිදිත්වා අපසසාදු කාමාති ආදිතා නයෙන කාමෙසු ආදිතවං පච්චවෙකසිත්වා කාමතිසා රණෙ සබ්බදුක්ඛසමතිකකමසා උපායභූතෙ තෙක්ඛමෙම ඡතාතිලා සෙන බුද්ධි ධමම සබ්බා ගුණානුසාරණෙන පිතිපාමොජ්ජං ජනසිත්වා අයං දුති සා සබ්බබුද්ධි පච්චෙකබුද්ධි අරියසාවකෙහි පටිපන්නා තෙක්ඛමමපටිපදාති පටිපත්තියා සඤ්ඤානගාරවෙන අද්ධා ඉමාය පටි පත්තියා පටිච්චෙකසුබරසසා හාහි හවිසාමිති උසාහං ජනසිත්වා සමෙන ආකාරෙන වක්ඛුති උමමිලෙත්වා නිමිත්තං ගණනෙනත

1. සි. II. ආවරියසන්තිකෙ.

-3. ම. II. රුක්ඛපාණිකාය.

2. සි. I. පරිචේදන්ධාය.

4. සි. I. II. නිසිදිත්වා.

භාවෙනබ්බං. අතිඋමේලයනො හි වක්ඛු, නිලමති මණ්ඩලඤ්ච අති විභූතං. හොති, තෙනායං නිමිත්තං. නුප්පජ්ජති, අතිමඤ්. උමේලයනො මණ්ඩලං. අවිභූතං හොති විත්තඤ්ච ලීනං. හොති, එවමපි නිමිත්තං. නුප්පජ්ජති, තසමා ආදිසතලෙ මුඛනිමිත්තදසයිනා විය සමෙත ආකාරෙන වක්ඛුති උමේලෙතො නිමිත්තං. ගණනනෙනා භාවෙනබ්බං. න වණේණං පච්චවෙක්ඛිතබ්බො, න ලක්ඛණං මනසිකාතබ්බං, අපිච්ච වණේණං අමුඤ්ඤිතො නිසංස සවණේණං කතො උසංදවසෙන පණේණනති ධම්මෙ විත්තං. එපෙතො මනසි කාතබ්බං, පළමු මගී මෙදිති භූමි චක්ඛා චක්ඛුසිගති ආදිසු පළමු නාමෙසු යං ඉච්ඡති යදස්ස සඤ්ඤානු ඤාලං. හොති තං විත්තබ්බං. අපිච්ච පළමුති එතදෙව නාමං පාකටං, තසමා පාකටවසෙනෙව පළමු පළමුති භාවෙනබ්බං, කාලෙන උමේ ලෙතො කාලෙන නිමේලෙතො ආවජ්ජනබ්බං, යාව උග්ගහනිමිත්තං. නුප්පජ්ජති තාව කාලසතමපි කාලසහස්සමපි තතො භීයොයපි එතෙ නෙව නයෙන භාවෙනබ්බං. තස්සෙවං භාවයතො යද නිමේලෙතො ආවජ්ජනස්ස උමේලිතකාලෙ විය ආපාඨං ආගච්ඡති, තද උග්ගහ නිමිත්තං ජතං නාම හොති, තස්ස ජතකාලතො පඨාය න තසම්. යානෙ නිසිදිතබ්බං, අතතනො වසනධානං පවිසිතො තත් නිසිනෙනා භාවෙනබ්බං, පාදධොවනපසඤ්චපරිහාරජං. පනස්ස එකපටලිකුපාහනා¹ ව කතතරදණේඛා ව ඉච්ඡිතබ්බො. අපානෙන සවෙ තරුණො සමාධි කොනපි දෙව අසප්පායකාරණෙන තස්සති උපාහනා ආරුහා කතතරදණ්ඩං ගහෙතො තං යානං ගතො නිමිත්තං. ආදය ආගතො සුඛනිසිනෙනා භාවෙනබ්බං, පුනපුනං සමන්තාගරිතබ්බං, තකකාහනං විතකකාහනං කාතබ්බං. තස්ස එවං කාරොත්තස්ස අනුක්කමෙන නිවරණාති වික්ඛම්භනාති, කිලෙසා සන්තිසිද්ධනති උපවාරසමාධිනා විත්තං. සමාධියති, පටිභාගනිමිත්තං. උප්පජ්ජති. හත්තං. පුරිමස්සව උග්ගහනිමිත්තස්ස ඉමස්ස ව විසෙසො: උග්ගහනිමිත්තෙ. කසිණදෙසො පඤ්ඤායති, පටිභාගනිමිත්තං. එවි කතො නිහටාදසමණ්ඩලං. විය සුඛධොතසබ්බපාලං. විය වලාහකනතරු නික්ඛන්තවඤ්චණ්ඩලං. විය මෙසමුඛෙ බලාකා විය ව උග්ගහනිමිත්තං. පදුලසිතො නික්ඛන්තමිච තතො සතගුණං සහස්සගුණං සුපරිසුද්ධං හුතො උපට්ඨාති, තඤ්ච බො නෙච්ච වණේච්ඡතං. න සණ්ඨාතවන්තං, යදිති තං එදිසං. භවෙය්ස වක්ඛුච්ඡෙඤ්ඤායං. සියා ඔලාරිකං සමමසනු පගං තිලක්ඛණබ්බාහනං, න පනෙනං තාදිසං, කෙවලං හි සමාධි ලාභිනො උපඨානාකාරමත්තං. සඤ්ඤාජමෙතනති උප්පන්නාකාලතො ව පනස්ස පට්ඨාය නිවරණාති වික්ඛම්භිතානෙව හොනති, කිලෙසා සන්තිසිත්තාව උපවාරසමාධිනා විත්තං. සමාහිතමෙවාති. දුට්ඨොති සමාධි:-උපවාරසමාධි ව අප්පණසමාධිච්ච. විහාකාරෙති විත්තං සමාධියති උපවාරභූමියං වා පටිලාභභූමියං වා, තත් උපවාර භූමියං. නිවරණප්පාහාණෙන විත්තං. සමාහිතං හොති. පටිලාභ

1. සි. II. එකතලිකුපාහනා.

භූමිය. අඛණ්ඩානුභාවෙන, විතතං පන සමාධිතං. ඉදං නානා කාරණං:-¹ උපවාසේ අඛණ්ඩානුභාවෙන න ආමන්තරානුභාවෙන, අඛණ්ඩානුභාවෙන ආමන්තරානුභාවෙන යථා භාව දහරෙ කුමාරකෝ උක්ඛිපිතාං ධර්මානුභාවෙන පුනපුනං. භූමිය. පනති, එවමෙව උපවාසේ උපනතෙන විතතං කාලෙන නිමිත්තං. ආරම්භං කාරෙති, කාලෙන භවිතං. ඔතරති, අපානාය පන අඛණ්ඩානුභාවෙන ආමන්තරානුභාවෙන, තෙසං ආමන්තරානුභාවෙන යථා නාම බලවා පුරිසො ආසනා වූට්ඨාය දිවසමිදි නිවේශය එවමෙව අපානා සමාධිමති උපනතෙන විතතං. සක්ඛි භවිතවාසං විවිජ්ජිතාං² කෙවලමිදි රතති. කෙවලමිදි දිවසං නිට්ඨති, කුසලපවනපටිපාටිවසෙ නෙව පවතනති. තත්ත යදෙනං උපවාසසමාධිතං සම්භාවිතං පටිභාග නිමිත්තං. උපනතං, තස්ස උපාදානං නාම අතිදුක්ඛාරං, තස්මා සචෙ තෙනෙව පලලභෙකන නං නිමිත්තං. වසෙසිතා අපානං අධිගතානුභාවෙන සකෙකාති සුඤ්ඤාරං, නොවෙ සකෙකාති, අපානෙන නං නිමිත්තං. අපානෙනෙව වසෙසිතානුභාවෙනෙව විශ් රක්තිතබ්බං.

එවං හි.

නිමිත්තං රක්තිතො ලභං පටිභාගි න විජ්ජති,
ආරක්ඛමති අසනතමති ලභං ලභං විනස්සති.

තත්තායං රක්තිතවිධි.

ආවාසො ගොවරෙ භස්සං පුග්ගලො භොජනං උතු,
ඉරියාපථොති සතෙතෙන අසපායෙ විවජ්ජයෙ.

සපායෙ සතන සෙවෙථ එවං හි පටිපජ්ජතො,
නවිරෙනෙව කාලෙන ගොති කස්සපි අපානොති.

තත්තායං යසම්භි ආවාසෙ වසනතස්ස අනුපනතං වා නිමිත්තං. නුපපජ්ජති, උපනතං වා විනස්සති, අනුපට්ඨතාව සති න උපට්ඨාති, අසමාතිතඤ්ච විතතං න සමාධියති, අයං අසපායො. යත් නිමිත්තං උපජ්ජතිවෙව ආවරඤ්ච ගොති සති උපට්ඨාති විතතං සමාධියති නාගපබ්බතවාසී පට්ඨානියතිස්සතෙරස්ස විශ්, අයං සපායො. තස්මා යසම්භි විශාරෙ බුදු ආවාසා ගොනති, තත් එකමෙකස්මිං තිණි තිණි දිවසාති වසිතා යත්ස්ස විතතං එකස්මිං ගොති, තත් වසිතබ්බං, ආවාසසපායතාය හි තමමපණ්ණිදිපමති වූලතාගලෙණෙ තත්ව කමට්ඨානං ගතෙතො පඤ්ඤාසතා භික්ඛු අරහතං පාපුණ්ණිපු, සොතා පනතාදිතං පන අඤ්ඤාත් අරියභූමිං පතා තත් අරහතං පනතා නඤ්ච ගණනා නත්ති, එවං අඤ්ඤාසුපි විතතලපබ්බතවිශාරාදිසු. ගොවරගාමො පන යො සෙනාසනතො උතතරෙන වා දක්ඛිණෙන වා නාතිදුරෙ දිශස්සිකොසබ්බනතරෙ ගොති සුලභසමපනතතිකෙතො, සො සපායො විපට්ටො අසපායො. භස්සමිදි වතති. ස නිරවතාන කථාපට්ඨාපනතං අසපායං, නං හිස්ස නිමිත්තනතරධානාය

සංවතනාති, දසකථාවන්ත්‍රී නිසිතිතං සප්පායං, තමපි මනතාය භාසිතබ්බං පුග්ගලොපි අතිරව්ජානකපිනො සීලාදිගුණසමපනෙන: යං නිසසාය අසමාතිතං වා විතතං සමාධියති සමාතිතං වූ විතතං පිරතරං හොති, එවරුපො සප්පායො. කායද්විති බහුලො පන තිරව්ජාන කපිකො අසප්පායො, සොති තං කාදුමොදකමිව අව්ජං උදකං මලින මෙව කරෙති, තාදිසඤ්ච ආගමම කොටපබ්බතවාසි දහරසෙව සමා පතතිපි කසසති, පගෙව නිමිත්තං. භොජනං පන කසසති මධුරං කසසති අමතිලං සප්පායං හොති. උතුපි කසසති සීනො කසසති උණො සප්පායො හොති, තසමා යං භොජනං වා උතුං වා සෙවනතස්ස එසු හොති, අසමාතිතං වා විතතං සමාධියති සමාතිතං වා විතතං පිරතරං හොති, තං භොජනං සො ව උතු සප්පායො. ඉතරං භොජනං ඉතරෙ ව උතු අසප්පායො. ඉරියාපථෙසුපි කසසති වඩකමො සප්පායො හොති, කසසති සයනට්ඨානනිසජ්ජානං අඤ්ඤ තරෙ, තසමා තං ආවාසං විශ නිණ්ඨි දිවසාති උපපරිකපිතො යසමිං ඉරියාපථෙ අසමාතිතං වා විතතං සමාධියති සමාතිතං වා විතතං පිර තරං හොති, සො සප්පායො, ඉතරෙ අසප්පායොති වෙදිතබ්බො, ඉති ඉමං සතනවිධං අසප්පායං වජේජ්ඣා සප්පායං සෙවිතබ්බං, එවං පටිපත්තස්සාති නිමිත්තාසෙවනබහුලස්ස නවිරෙනෙව කාලෙන හොති කසසති අපඤ්ඤා.

යස්ස පන එවමපි පටිපජ්ජනො න හොති, තෙන දසවිධං අපඤ්ඤානොසලං සම්පාදෙනබ්බං. තත්‍රායං නයො:-දසභාසාරෙති අපඤ්ඤානොසලං ඉවජිතබ්බං: වන්ත්‍රීවිසදකිරියතො-ඉන්ද්‍රියසමතත පටිපාදනතො-නිමිත්තකුසලතො-යසමිං සමයෙ විතතං පග්ගහෙ තබ්බං තසමිං සමයෙ විතතං පග්ගහොති-යසමිං සමයෙ විතතං නිග්ග හෙතබ්බං තසමිං සමයෙ විතතං නිග්ගහොති-යසමිං සමයෙ විතතං සම්පහංසිතබ්බං තසමිං සමයෙ විතතං සම්පහංසෙති-යසමිං සමයෙ විතතං අජ්ඣුපෙකපිතබ්බං තසමිං සමයෙ විතතං අජ්ඣුපෙකපිති-අස මාතිතපුග්ගල පරිවජ්ජනතො-සමාතිතපුග්ගලසෙවනතො-තදබිමුත්ත තොති. තත්ථ වන්ත්‍රීවිසදකිරියා නාම:-අජ්ඣත්තකිංසාතිරං වන්ත්‍රීනං විසදභාවකරණං, යද් භික්ඛු කෙසකවලොමාති දිසාති ගොනති සරිරං වා සෙදමලගාතිතං, තද් අජ්ඣත්තකිංසං වන්ත්‍රී අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං, යද් පන විවරං ජණණං කිලිට්ඨං දුග්ගතිං හොති, සෙනා සතං වා උකලාපං, තද් බාතිරං වන්ත්‍රී අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං, අජ්ඣත්තකිංසෙ බාතිරෙ ව වන්ත්‍රීති අවිසදෙ උප්පනෙනාසු විහතවෙන සිකෙසු ඤාණමපි අපරිසුද්ධං හොති, අපරිසුද්ධාති දීපකපලකවෙට්ඨි තෙලාති නිසසාය උප්පනනදීපසිබාය ඔභාසො විශ්, අපරිසුද්ධන ව ඤාණෙන සඛිංසරෙ සමසතො සඛිංසරපි අවිභූතා ගොනති, කමමට්ඨාන මනුසුඤ්ජනො කමමට්ඨානමපි වුභිං විරුද්ධං වෙසුලං.

තාම: පඨවිකසිණාදිකායා විනේකායානතා නිමිත්තායා අනතායා කරණකොසලං, තතායා භාවනාකොසලං, භාවනාය ලද්ධායා රකකණකොසලංදා. තං ඉධ අධිපෙතං කථංකාමං සමයෙ විශාං පග්ගහෙතබ්බං තසමිං සමයෙ විතතං පග්ගහෙතාති? යද්දායා අතිසිට්ඨවිරියතාදීති ලිතං විතතං හොති, තද්ද පසුභි සමොඤ්ඤායා දයො තයො අභාවෙතා ධම්මවිවය සමොඤ්ඤායා දයො තයො භාවෙති. චුත්තං හෙතං භගවතා. “සෙය්‍යථාපි භික්කවෙ පුරිසො පරිත්තං අනිං උජ්ජාලෙකුතාමො අසුං, සො තත්ථ අලාති වෙව තිණාති පකම්පෙය්‍ය අලාති ව ගොමයාති පකම්පෙය්‍ය අලාති ව කට්ඨාති පකම්පෙය්‍ය උදකවාතකද්දෙය්‍ය පංසුකෙන ව ඔකිරෙය්‍ය, භබ්බො නුබො සො භික්කවෙ පුරිසො තං පරිත්තං අනිං උජ්ජාලෙකුතාති, නො හෙතං භන්තෙ, එවමෙව බො භික්කවෙ යසමිං සමයෙ ලිතං විතතං හොති, අකාලො තසමිං සමයෙ පසුභි සමොඤ්ඤායා භාවනාය, අකාලො සමාධි-පෙ-අකාලො උපෙකාසමොඤ්ඤායා භාවනාය. තං කිංසු හෙතු? ලිතං භික්කවෙ විතතං, තං එතෙති ධම්මෙති දුස්සමුට්ඨාපියං හොති, යසමිංකද්දෙය්‍ය බො භික්කවෙ සමයෙ ලිතං විතතං හොති, කාලො තසමිං සමයෙ ධම්මවිවය සමොඤ්ඤායා භාවනාය, කාලො-පෙ-විරිය-පෙ-කාලො පිතිසමොඤ්ඤායා භාවනාය, තං කිංසු හෙතු? ලිතං භික්කවෙ විතතං, තං එතෙති ධම්මෙති සුසමුට්ඨාපියං හොති. සෙය්‍යථාපි භික්කවෙ පුරිසො පරිත්තං අනිං උජ්ජාලෙකුතාමො අසුං, සො තත්ථ සුකාති වෙව තිණාති පකම්පෙය්‍ය සුකාති ව ගොමයාති පකම්පෙය්‍ය සුකාති ව කට්ඨාති පකම්පෙය්‍ය මුඛවාතකද්දෙය්‍ය, ත ව පංසුකෙන ඔකිරෙය්‍ය, භබ්බො නුබො සො භික්කවෙ පුරිසො තං පරිත්තං අනිං උජ්ජාලෙකුතාති? එවං භන්තෙ”ති එත්ථ ව යථාසකං ආහාරවසෙන ධම්මවිවයසමොඤ්ඤායා දිතං භාවනා වෙදිතබ්බා; චුත්තං හෙතං. “අනිං භික්කවෙ කුසලා කුසලා ධම්මා සාවජ්ජානවජ්ජා ධම්මා භිත්තපණ්ණා ධම්මා කණ්ණසුකක සප්පිහානා ධම්මා, තත්ථ යොතිසො මනසිකාරබහුලිකාරෙ, අයමාහාරෙ අනුප්පන්නාය වා ධම්මවිවයසමොඤ්ඤායා උප්පාදය, උප්පන්නාය වා ධම්මවිවයසමොඤ්ඤායා භියෝහාවාය වෙපුලාය භාවනාය පාරිපුරියා සංවත්තති”ති. තථා “අනිං භික්කවෙ ආරම්භ ධාතු නික්කමධාතු පරික්කමධාතු. තත්ථ යොතිසො මනසිකාරබහුලිකාරෙ, අයමාහාරෙ අනුප්පන්නාය වා විරියසමොඤ්ඤායා උප්පාදය, උප්පන්නාය වා විරියසමොඤ්ඤායා භියෝහාවාය වෙපුලාය භාවනාය පාරිපුරියා සංවත්තති”ති. තථා අනිං භික්කවෙ පිතිසමොඤ්ඤායා ධම්මා. තත්ථ යොතිසො මනසිකාරබහුලිකාරෙ, අයමාහාරෙ අනුප්පන්නාය වා පිතිසමොඤ්ඤායා උප්පාදය, උප්පන්නාය වා පිතිසමොඤ්ඤායා භියෝහාවාය වෙපුලාය භාවනාය පාරිපුරියා සංවත්තති”ති. තත්ථ සභාවසාමඤ්ඤායා

පටිවෙධවසෙක පවත්නාමනසිකාරෙ කුසලාදිසු යෝනියොමනසි
 කාරෙ නාම, ආරම්බධාතුආදීනං උපපාදනවසෙක පවත්නාමනසි
 කාරෙ ආරම්බධාතුආදිසු යෝනියො මනසිකාරෙ නාම. තත්ථ
 ආරම්බධාතුති-පඝමවිරියං. වුවවති, නික්කමධාතුති-කොසල්තො
 තික්කිත්තත්තා තතො බලවතරං, පරක්කමධාතුති-පරං පරං ඝාතං
 අක්කමන්තුතො තතොපි බලවතරං; පීතිසමොඤ්ඤාඛිතවිදානියා
 ධම්මාති පන-පීතියා එවෙතං නාමං, තස්සාපි උපපාදනමනසිකාරෙ
 යෝනියො මනසිකාරෙ නාම. අපිච්ච සංගතධම්මා ධම්මවිවය
 සමොඤ්ඤාඛිතස්ස උපපාදය සංවත්තනති: පරිපුච්ඡකතා, වජ්ජුසිද
 කිරියතා, ඉන්ද්‍රියසමන්තපටිපාදනා, දුපපඤ්ඤාපුග්ගලපරිවර්ජනා,
 පඤ්ඤාචන්තපුග්ගලසෙවනා, ගමිතරඤ්ඤාචරියපච්චවෙකිණ්ණා, තද්ධි
 මුත්තතාති. එකාදසධම්මා විරියසමොඤ්ඤාඛිතස්ස උපපාදය සං
 වත්තනති: අපායාදිභයපච්චවෙකිණ්ණතා, විරියායත්තලොකීය
 ලොකුත්තර විසෙසාධිගමානිසංස දසසිතා, බුඛි පච්චෙකබුඛි මහාආච
 කෙති ගතමයෝග මයා ගන්තබ්බො සොපි න සක්කා කුසීතෙන
 ගන්තුන්ති එවං ගමනවිපි පච්චවෙකිණ්ණතා, දයකානං මහපථලකාර
 කරණෙන පිණ්ඩාපවායනතා, විරියාරමාස්ස වණ්ණවාදි මෙ සත්ථා
 සො ව අනතික්කමනීයසාසනො අමොක්කඤ්ච බහුපකාරෙ පටි
 පත්තියා ව පුජ්ජයමානො පුජ්ජතො හොති න ඉතරථාති එවං සජ්ජ
 මහත්තපච්චවෙකිණ්ණතා, සමමමසඬාතං මෙ මහාදයර්ජං ගහෙ
 තබ්බං තඤ්ච න සක්කා කුසීතෙන ගහෙතුන්ති එවං දයර්ජමහත්ත
 පච්චවෙකිණ්ණතා, ආලොකසඤ්ඤා මනසිකාර ඉරියාපථපරිවත්තන
 අබ්බොකාසසෙවනාදීනි චිත්තධ්මි විනොදනතා, කුසීතපුග්ගලපරි
 වර්ජනතා, ආරද්ධිවිරියපුග්ගලසෙවනතා, සමමප්පධාන පච්චවෙකි
 ණ්ණතා, තද්ධිමුත්තතාති. එකාදසධම්මා පීතිසමොඤ්ඤාඛිතස්ස උපපා
 දය සංවත්තනති: බුද්ධානුස්සති, ධම්ම-සංඝ-සීල-වාග-දෙවතානුස්සති,
 උපසමානුස්සති, දුබ්බපුග්ගලපරිවර්ජනතා, සිතීධ්මිපුග්ගලසෙවනතා,
 පසාදනීයසුභත්තපච්චවෙකිණ්ණතා, තද්ධිමුත්තතාති. ඉති ඉමෙති
 ආකාරෙති එතෙ ධම්මෙ උපපාදෙතො ධම්මවිවයසමොඤ්ඤාඛිතා
 දයො භාවෙති නාම, එවං යසම්. සමයෙ විත්තං පග්ගහෙතබ්බං තසම්.
 සමයෙ විත්තං පග්ගණ්හාති. කථං යසම්. සමයෙ විත්තං නිග්ගහෙ
 තබ්බං තසම්. සමයෙ විත්තං නිග්ගණ්හාති? යදස්ස අච්චාරද්ධි විරිය
 තාදිති උද්ධතං විත්තං හොති, තද්ධි ධම්මවිවයසමොඤ්ඤාඛිතාදයො
 තයො අභාවෙත්වා පස්සභිසමොඤ්ඤාඛිතාදයො භාවෙති. වුත්තං
 හෙතං භගවතා. “සෙස්සථාපි භික්කුවෙ පුරිසො මහත්තං අග්ගික්කඤ්ඤං
 නිබ්බාපෙතුකාමො අස්ස. සො තත්ථ සුක්කාති වෙච්ච තිණ්ණි පක්ඛි
 පෙය්‍ය-පෙ-නාචි පංසුකෙන ඔකිරෙය්‍ය, භබ්බො නුබො සො භික්කුවෙ
 පුරිසො මහත්තං අග්ගික්කඤ්ඤං නිබ්බාපෙතුන්ති? නොහෙතං භනෙතං.
 එවමෙව බො භික්කුවෙ යසම්. සමයෙ උද්ධතං විත්තං හොති, අකාලො
 තසම්. සමයෙ ධම්මවිවයසමොඤ්ඤාඛිතස්ස භාවතාය, අකාලො විරිය

-පෙ-අකාලො පිතිසමෝඤ්ඤාසංඝාතො. තං කිංසං හෙතු? උචතං භික්ඛවෙ චිත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි දුටුපසමයං හොති. යසම්. ච බො භික්ඛවෙ සමයෙ උද්ධාං චිත්තං හොති, කාලො තස්මිං සමයෙ පසංඝිසමෝඤ්ඤාසංඝාතො. කාලො සමාධි-පෙ-කාලො උපෙක්ඛාසමෝඤ්ඤාසංඝාතො. තං කිංසං හෙතු? උචතං භික්ඛවෙ චිත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි සුටුපසමයං හොති. සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ පුරිසො මහන්තං අනිකකිං නිබ්බාපෙතු කාමො අස්ස, සො තත්ථ අලානි වෙච තිණ්ණානි පක්ඛපෙය්‍ය-පෙ-පංසු කෙන ව ඔකිරෙය්‍ය, හබ්බො නුබො සො භික්ඛවෙ පුරිසො මහන්තං අනිකකිං නිබ්බාපෙතුනති? එවං හන්තෙ"ති. එත්ථාපි යථාසකං ආහාරවසෙන පසංඝි සමෝඤ්ඤාසංඝාතො භාවනා වෙදිතබ්බා. චිත්තං හෙතං භගවතා:-"අපි භික්ඛවෙ කායපසංඝි, චිත්තපසංඝි, තත්ථ යොතිසො මනසිකාරබහුලිකාරෙ, අයමාහාරෙ අනුප්පන්නස්ස වා පසංඝිසමෝඤ්ඤාසංඝාතො උප්පාදය උප්පන්නස්ස වා පසංඝි සමෝඤ්ඤාසංඝාතො භියෙය්‍යාභාවාය ඓට්ඨලාය භාවනාය පාරිපුරියං සංවත්තති" තථා "අපි භික්ඛවෙ සමථනිමිත්තං අව්‍යයනිමිත්තං. තත්ථ යොතිසො මනසිකාරබහුලිකාරෙ, අයමාහාරෙ අනුප්පන්නස්ස වා සමාධිසමෝඤ්ඤාසංඝාතො උප්පාදය උප්පන්නස්ස වා සමාධි සමෝඤ්ඤාසංඝාතො භියෙය්‍යාභාවාය ඓට්ඨලාය භාවනාය පාරිපුරියං සංවත්තති." තථා "අපි භික්ඛවෙ උපෙක්ඛා සමෝඤ්ඤාසංඝාතො ධම්මො, තත්ථ යොතිසො මනසිකාරබහුලිකාරෙ, අයමාහාරෙ අනුප්පන්නස්ස වා උපෙක්ඛාසමෝඤ්ඤාසංඝාතො උප්පාදය උප්පන්නස්ස වා උපෙක්ඛාසමෝඤ්ඤාසංඝාතො භියෙය්‍යාභාවාය ඓට්ඨලාය භාවනාය පාරිපුරියං සංවත්තති"ති. තත්ථ යථාසකං පසංඝිආදයො උප්පන්න පුබ්බා තං තං ආකාරං සලකෙත්වා තෙසං උප්පාදනවසෙන පවත්තිත මනසිකාරෙව තිසුපි පදෙසු යොතිසො මනසිකාරෙ නාම. සමථ නිමිත්තනති ව සමථස්සෙවෙතං අධිවචනං, අවිකෙඨ්ඨෙත්වා ව තස්සෙව අව්‍යයනිමිත්තනති. අපිච:-සත්ත ධම්මො පසංඝිසමෝඤ්ඤාසංඝාතො උප්පාදය සංවත්තනති: පඤ්ඤානිගොජනසෙවනතා, උතුසුඛසෙවනතා, ඉරියං පථුසුඛසෙවනතා, මජ්ඣන්තපයොගතා, සාරද්ධිපුග්ගලපරි වර්ජනතා, පසංඝාදායපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතා. එකාදස ධම්මො සමාධිසමෝඤ්ඤාසංඝාතො උප්පාදය සංවත්තනති: ව්‍යුච්ඡිද්ධතා, නිමිත්තකුසලතා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනතා, සමයෙ විභික්ඛස්ස නිග්ගහණතා,¹ සමයෙ චිත්තස්ස පග්ගහණතා, නිරයොදස්ස චිත්තස්ස සද්ධාසංවේගවසෙන සමපහංසනතා, සමො පවත්තස්ස අර්ථප්‍රකාශනතා, අසමාහිතපුග්ගලපරිවර්ජනතා, සමාහිතපුග්ගලසෙවනතා, කුසලවිමෝක්ඛපච්චෙක්ඛණතා, තදධිමුත්තතා. පඤ්ච ධම්මො උපෙක්ඛාසමෝඤ්ඤාසංඝාතො උප්පාදය සංවත්තනති: සත්තමජ්ඣන්තතා,

1. සං-නි-මුත්තවග්ග-බො-භ. i. සි. II. නිග්ගහණතා.

සඛාරමඤ්ඤානතා, සත්තසඛාර කෙලායනපුග්ගලපරිවර්තනතා, සත්තසඛාරමඤ්ඤානපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතාහි. ඉති ඉමෙති ආකාරෙහි එතෙ ධමමෙ උපපාදෙනො පස්සධිසමෙඛාඤ්ඤාදයො නාවෙති නාම. එවං යස්මිං සමයෙ විතතං නිග්ගහෙතබ්බං තස්මිං සමයෙ විතතං නිග්ගහෙතාති. කථං යස්මිං සමයෙ විතතං සමපහංසි තබ්බං තස්මිං සමයෙ විතතං සමපහංසෙති? යදස්ස පඤ්ඤාපයොග මනුජාය වා උපසමස්ථානධිගමෙන වා තිරස්සාදං විතතං හොති තදා නං අට්ඨසංවෙගවන්ත්‍රපච්චවෙකකණෙන සංවෙජෙති. අට්ඨසංවෙගවන්ත්‍රි නාම: ජති ජරා ව්‍යාධි මරණානි වත්තාරි, අපායදුක්ඛං පඤ්චමං, අතීතෙ වට්ඨමුලකං දුක්ඛං, අනාගතෙ වට්ඨමුලකං දුක්ඛං, පච්චුප්පනෙන ආහාරපරියෙට්ඨමුලකං දුක්ඛන්ති. බුද්ධධම්මසංඝගුණානුස්සරණෙන වස්ස පසාදං ජනෙති. එවං යස්මිං සමයෙ විතතං සමපහංසිතබ්බං තස්මිං සමයෙ විතතං සංපහංසෙති. කථං යස්මිං සමයෙ විතතං අඤ්ඤාපෙක්ඛිතබ්බං තස්මිං සමයෙ විතතං අඤ්ඤාපෙක්ඛති? යදස්ස එවං පටිපජ්ජතො අලීනං අනුදායං අතීරස්සාදං ආරම්භසමප්පව්‍යතං සමථවිථිපටිපන්නං විතතං හොති. තදස්ස පග්ගහනිග්ගහසමපහංසනෙස්ස න ව්‍යාපාරං ආපජ්ජති සාරපි විශ් සමප්පවනෙත්‍ර අස්සෙස්ස, එවං යස්මිං සමයෙ විතතං අඤ්ඤාපෙක්ඛිතබ්බං තස්මිං සමයෙ විතතං අඤ්ඤාපෙක්ඛති. අසමාහිත පුග්ගල පරිවර්තනතා නාම: නෙක්ඛම්මපටිපදං අනාරුලුහපුබ්බානං නෙක්ඛනිව්ව පසුතානං වික්ඛිත්තහදයානං පුග්ගලානං ආරකා පරිච්චාගො. සමාහිතපුග්ගලසෙවනතා නාම: නෙක්ඛම්මපටිපදං පටිපන්නානං සමාධිලාභීනං පුරුෂලානං කාලෙන කාලං උපසංඝමනං. තදධිමුත්තතා නාම: සමාධිඅභිමුත්තතා සමාධිගරු සමාධිනිත්ත සමාධිපොණ සමාධිපඤ්ඤාතාහි අත්ථා, එවමෙනං දසවිධං අප්පණ්ණාකොසලං සමපාදෙතබ්බං.

“එවං හි සමපාදයතො අප්පණ්ණාකොසලං ඉමං,
පටිලදෙධි නිමිත්තස්මිං අප්පණ්ණා සමපවත්තති.

එවමපි පටිපන්නස්ස සවෙ සා නප්පවත්තති,
නථාපි න ජහෙ යොගං වායමෙථෙව පණ්ඩිතො.

හිත්වා හි සමමා වායාමං විසෙසං නාම මානවො,
අධිගවේජ පරිත්තමපි ඤානමෙනං න විජ්ජති.

විත්තප්පවත්ති ආකාරං තස්මා සලකකියං බුධො,
සමතං විරියස්සෙව යොජ්ජෙථ පුනපුනං.

ඊසකමපි ලයං යත්තං පග්ගහෙතථෙව මානසං,
අච්චාරඤ්ඤං නිසෙධෙත්වා සමමෙව පවත්තයෙ.

රෙණුවති උප්පලදලෙ සුත්තෙ නාවාය නාලියා,
යථා මධුකර්දීනං පවත්ති සමපවණ්ණිතා,

ලීන උග්ගින භාවෙති මොවසිත්වාන සබ්බසො,
එවං නිමිත්තාතිමුඛං මානසං පටිපාදයෙ”ති.

තත්‍රායං අත්ථිපනා යථාහි අතිඡේතො මධුකරෙ අසුකසම්.
රුකෙක ප්‍රපථං ප්‍රපථිතනති ඤාතො තිකෙකින වෙගෙන පකිනෙනා
තං අතිකකම්භා පටිතිවතෙනෙනා බිණේ රේඛුමිති සම්පාපුණාති,
අපරෙ අඡේතො මඤ්ඤන ජවෙන පකිනෙනා බිණේ යෙව සම්පා
පුණාති, ඡේතො පන සමෙත ජවෙන පකිනෙනා සුබෙන ප්‍රපථරසි.
සම්පාතො යාවතිව්ජකං රේඛුං ආදය මධුං සම්පාදෙතො මධුරසං අනු
භවති. යථාම සලකතත අනෙතවාසිකෙසු උදකථාලතතෙ උපල
පතෙන සත්ථකමමං සිකිනෙනාසු එකො අතිඡේතො වෙගෙන සත්ථං
පාතෙනෙනා උපලපතනං විධා වා ඡිඤ්ඤි උදකෙ වා පවෙසෙති,
අපරෙ අඡේතො ඡිජ්ජන පවෙසනභයා සත්ථකෙන පුසිතුමපි න විස
භති, ඡේතො පන සමෙත පයොගෙන තත්ථ සත්ථපදං¹ දෙසෙතො පරි
යොදන සිප්පො හුතො තථාරූපෙසු ණානෙසු කමවා කතො ලාභං
ලභති. යථා ව යො වතුච්ඡාමපමාණං මකකටසුතනං ආහරති
සො වතතාරි සහසාරි ලභතිති රඤ්ඤු වුතෙන එකො අතිඡේතො
පුරිසො වෙගෙන මකකටසුතනං ආකසිසෙනො තතිං තතිං ඡිඤ්ඤි
යෙව, අපරෙ අඡේතො ඡේදනභයා හත්ථෙන පුසිතුමපි න විසභති,
ඡේතො පන කොට්ඨො පට්ඨාය සමෙත පයොගෙන දණ්ඩකෙ
වෙශෙතො ආහරිතො ලාභං ලභති. යථාම අතිඡේතො නිය්‍යාමකො
බලවමානෙ ලකාරං පුරෙනො නාවං විදෙසං පකිනෙපෙති,
අපරෙ අඡේතො මඤ්චානෙ ලකාරං ඔරෙපෙනො තාවං තත්ථව
ශපෙති, ඡේතො පන මඤ්චානෙ ලකාරං පුරෙතො බලවමානෙ අද්ධ
ලකාරං කතො² සොච්ඡිනා ඉච්ඡිතට්ඨානං පාපුණාති. යථාම යො
තෙලං අඡ්ඤිනෙනා නාමුං පුරෙති සො ලාභං ලභතිති ආවරියෙන
අනෙතවාසිකානං වුතෙන එකො අතිඡේතො ලාභප්‍රදෙධා වෙගෙන
පුරෙනො තෙලං ඡ්ඤිති, අපරෙ අඡේතො තෙලඡ්ඤිතභයා
ආසිඤ්ඤිතුමපි න විසභති, ඡේතො පන සමෙත පයොගෙන පුරෙතො
ලාභං ලභති. එවමෙව එකො හිකුඤ්ඤි³ උපපනෙන නිමිත්තෙ සිසමෙව
අපභං පාපුණ්ණාමිති භාලිකං විරියං කරෙති, තස්ස විතතං අවමා
රග්ගිවිරියතතා උග්ගිවෙව පතති, න සකෙකාති⁴ අපභං පාපුණ්ණං,
එකො අවමාරග්ගි විරියතාය දෙසං දිස්වා කිං දති මෙ අපභංයාති
විරියං භාපෙති, තස්ස විතතං අතිලීනවිරියතතා කොසජේ පතති,
සොපි න සකෙකාති අපභං පාපුණ්ණං, යො පන ඊසකමපි ලීනං
ලීනභාවතො-උඛතං උඛවතෙ මොවෙතො සමෙත පයොගෙන
නිමිත්තාතිමුඛං පවතෙනති, සො අපභං පාපුණාති, තාදිසෙන හවි
තබ්බං, ඉමමත්ථං සකියෙතං වුතනං.

1. ම. I. II. සත්ථපතාර.

3. සි. II. එවමෙවබොතිකුඤ්ඤි.

2. ම. I. II. අබලකාරංපුරෙතො.

4. ම. II. සොතසකෙකාති.

රෙණුමහි උප්පලදලෙ සුතෙත නාමාය නාමියා,
යථා මධුකරදීනං පවතති සමං වණ්ණිනා.

ලීන උද්ධත භාවෙහි මොවයිනාන සබ්බසො,
එවං නිමිත්තාහිමුඛං මානසං පටිපාදයෙති.

ඉති එවං නිමිත්තාහිමුඛං මානසං පටිපාදයෙනො පනස්ස ඉදති අපාණා ඉප්පකිස්සතිහි භවමිහං උප්පජ්ඣිනා පඨමි පඨමිති අනුයොග වසෙන උප්පසිතං තදෙව පඨවිකසිණං ආරම්භං කතා මනොවාර වජ්ජනං උප්පජ්ජති, තතො තස්මිං යෙවාරම්භෙණ වහාරි පඤ්ච වා ජවතාති ජවනති, තෙසු අවසානෙ එකං රූපාවචරං සෙසාති කාමා වචරති පකතිවිතොති බලවතරවිතකකවිචාර පීතිසුඛවිතොකකය නාති, යාති අපාණාය පරිකම්මතාං¹ පරිකම්මානීතිපි, යථා ගාමා දීනං ආසන්නදෙසො ගාමුපවායෙ තගරූපවායෙති වුවවති, එවං අපාණාය ආසන්නතතා සම්පවාරිතතා වා උප්පවාරිතීතිපි, ඉතො පුබ්බෙ පරිකම්මානං උපරි අපාණාය ව අනුලොමතතො අනුලොමා නීතිපි වුවවනති, යඤ්ඤත්ථ සබ්බනතිමං, තං පරිත්තගොතතාහිභව තතො මහග්ගතගොතතභාවතතො ව ගොත්‍රහුතිපි වුවවති. අග හිතග්ගගණෙනපි පනෙත්ථ පඨමං පරිකම්මං, දුතියං උප්පවාරං, තතියං අනුලොමං, චතුත්ථං ගොත්‍රහු. පඨමං වා උප්පවාරං, දුතියං අනු ලොමං, තතියං ගොත්‍රහු, චතුත්ථං පඤ්චමං වා අපාණාවිතතං චතුත්ථ මෙවහි පඤ්චමං වා අපෙපති. තව බො බිප්පාහිඤ්ඤ දකුහිඤ්ඤ වසෙන, තතො පරං ජවතං පතති, භවමිහස්ස වායෙ හොති. ආහි ධම්මිකගොඤ්ඤතතෙරෙපත “පුරිමා පුරිමා කුසලා ධම්මා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං කුසලානං ධම්මානං ආසෙවනපච්චයෙන පච්චයො”තීඃ ඉමං සුත්තං වතා ආසෙවනපච්චයෙන පච්ඡිමො පච්ඡිමො ධම්මො බලවා හොති, තස්මා ඡදෙපි සත්තමෙපි අපාණා හොතීති ආහ, තං අභිකථාසු අත්තතො මතිමත්තං ථෙරසෙසතනති වත්තා පටිකඛිත්තං, චතුත්ථපඤ්චමෙසු යෙව පත අපාණා හොති, පරතො ජවතං පතීතං නාම හොති, භවමිහස්ස ආසන්නතතාති වුත්තං, තං එවං විචාරෙතා වුත්තතතා න සකකා පටිකඛිපිතුං, යථාහි පුරිසො ජිත්තතවාහි මුඛො ධාවනො ධාතුකාමොපි පරිශනෙන පාදං කතා ධාතුං න සකෙකාති පපානෙ එව පතති, එවං ඡදෙ වා සත්තමෙ වා අපොතුං න සකෙකාති භවමිහස්ස ආසන්නතතා, තස්මා චතුත්ථපඤ්චමෙසු යෙව අපාණා හොතීති වෙදිතබ්බො. සාව පත එකවිත්තකබ්බිකායෙව. සත්තසු හි ධානෙසු අද්ධාන පරිචෙජ්ඣෙ නාම තත්ථි: පඨමපාණාය, ලොකිශාහිඤ්ඤසු, චතුසු මයෙසු, මයානනතරථලෙ, රූපාරූප භවෙසු භවමිහජකානෙ, තිරොධස්ස පච්චයෙ තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤ යතනෙ, තිරොධා වුට්ඨගනනස්ස ඵලසමාපතතීයනති; එත්ථ මයා තනතරං ඵලං තිණ්ණං උපරි න හොති, තිරොධස්ස පච්චයො තෙව

සඤ්ඤානාසඤ්ඤායනාං විතතං උපරි න හොති, රුපාරූපභවෙසු භවඛගස්ස පරිමාණං නත්ථි, සෙසංඛානෙසු එකමෙව විතතනති. ඉති එකවිතතකම්භිකායෙව අපරණා, නතො භවඛගපාතො, අථ භවඛගං විවිජ්ඣිතා ඤාන පච්චෙක්කණන්ත්වාය ආවර්ජනං, තතො ඤානපච්චෙක්කණාති; එතතාවතාව පනෙස “විවිච්චව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධමමෙහි සම්පතකං සම්මාරං විවෙකජං පිතිසුඛං පස්මඡ්ඤානං උපසම්පජ්ජි විහරති”ති¹ එවමනෙන පඤ්චඛගවිපාතිණං පඤ්චඛග සමන්තාගතං තිව්ධකලායාණං දසලක්කණසම්පත්තං පස්මඡ්ඤානං අධගතං හොති පස්විකසිණං.

නත්ථ විවිච්චව කාමෙහිති-කාමෙහි විවිච්චිතා විතා මුත්ථා අපකකම්භිතා, යො පනායමෙත්ථ එව කාරෙණ සො නියමිත්තොති වෙදි තබ්බො. යස්මාව නියමිත්තො තස්මා තස්මිං පස්මඡ්ඤානං උපසම්පජ්ජි විහරණසමයෙ අවිජ්ජමානානම්පි කාමානං තස්ස පස්මස්ස ඤානස්ස පටිපක්කභාවං කාමපරිච්චාගෙනෙව වස්ස අධගමං දීපෙති. කථං? විවිච්චව කාමෙහිති එවඤ්ඤා නියමෙ කාරියමානො¹ ඉදං පඤ්ඤායති, නුති මස්ස² ඤානස්ස කාමා පටිපක්කභවා, යෙසු සති ඉදං නප්ප වත්තති අකිකාරෙ සති දීපොභාසො විය, හෙසං පරිච්චාගෙනෙව වස්ස අධගමො හොති ඔරිමතිරපරිච්චාගෙන පාරිමතිරස්සෙව, තස්මා නියමං කරෙතීති. නත්ථ සියා:-තස්මා පනෙස පුබ්බපදෙයෙව වුත්තො, න උත්තරපදෙ? කිං අකුසලෙහි ධමමෙහි අවිච්චිතාපි ඤානං උපසම්පජ්ජි විහරෙය්‍යාති? නබො පනෙනං එවං දඨ්ඨබ්බං, තං නියසරණෙනො හි පුබ්බපදෙ එස වුත්තො, කාමධාතුසමතිකකමනතො හි කාමරුගපටිපක්කතො ව ඉදං ඤානං කාමානමෙව නියසරණං. යථාහ:-“කාමානමෙනං නියසරණං යදිදං තෙකම්ම”නති³ උත්තර පදෙපි පන යථා “ඉධෙව භික්කවෙ සමණො ඉධ උනියො සමණො”ති^c එත්ථ එවකාරෙණ ආනෙත්වා චුච්චති, එවං වත්තබ්බො, නති සකකා ඉතො අඤ්ඤාතිපි තීවරණසංඛාතෙහි අකුසලෙහි ධමමෙහි අවිච්චිත ඤානං උපසම්පජ්ජි විහරිත්තුං, තස්මා-විවිච්චව කාමෙහි විවිච්චව අකුසලෙහි ධමමෙහි”ති එවං පදවයෙපි එස දඨ්ඨබ්බො. පදවයෙපි ව කිඤ්චාදි විවිච්චාති ඉමිතා සාධාරණවචනෙන තදඛගවිවෙකාදයො විතතවිවෙකාදයො³ ව සබ්බෙපි විවෙකා සංඛගං ගච්ජන්ති, තථාපි කායවිවෙකො විතතවිවෙකො විකම්මනවිවෙකොති තයො එව ඉධ දඨ්ඨබ්බො. කාමෙහිති ඉමිතා පන පදෙන යෙ ව නිදද්දසෙ “කතමෙ වජ්ජුකාමා මනාපියා රුපා”ති ආදිතා තයෙන වජ්ජුකාමා වුත්තො. යෙව තත්ථෙව විභඤ්ඤා ව-“ජ්ඤෙ කාමො-රුගො කාමො-ජ්ඤෙ රුගො කාමො-සංඛකප්පො කාමො-රුගො කාමො-සංඛකප්පරුගො කාමො-ඉමෙ චුච්චන්ති කාමා”ති-එවං කිලෙසකාමා වුත්තො, හෙ සබ්බෙපි

1. සී. I. II. කාමරමානෙ. 2. සී. II. තස්මිමස්ස. 3. සී. II. කායසම්පෙකාදයො. තෙනව. (කත්ථි) a. අති-ධම්මසංඛගති b. සං-ති-මනාවගත. c. ඡ-ති-සිහතාද.

සභගතිනා ඉඳෙව්ව දට්ඨබ්බා. එවං හි සති විවිඳෙව්ව කාමෙහිති වජ්ඣ කාමෙහිපි විවිඳෙව්වති අන්‍යො යුජ්ජති, තෙන කායවිවෙකො වුත්තො හොති, විවිඳ්ව අකුසලෙහි ධම්මෙහිති-කිලෙසකාමෙහි සබ්බා කුසලෙහි වා විවිඳ්වති අන්‍යො යුජ්ජති, තෙන විත්තවිවෙකො වුත්තො හොති, පුරිමෙන වෙත්ථ වජ්ඣකාමෙහි විවෙකවචනතො එව කාමසුඛපරිච්චාගො, දුතියෙන කිලෙසකාමෙහි විවෙකවචනතො නෙකධම්මසුඛපරිච්චාගො විභාවිතො හොති, එවං වජ්ඣකාම කිලෙස කාම විවෙකවචනතොයෙව ච එතෙසං පස්මෙන සඛිකිලෙස වජ්ජප්ප හාණං, දුතියෙන සඛිකිලෙසප්පහාණං, පස්මෙන ලොලභාවස්ස හෙතු පරිච්චාගො, දුතියෙන බාලභාවස්ස, පස්මෙන ච පයොගසුඛි, දුතියෙන ආසයපොසනං විශ්වාසිතං හොතීති ඤාතබ්බං. එස නාව නයො කාමෙහිති එත්ථ වුත්තකාමෙසු වජ්ඣකාමපකෙඛ, කිලෙසකාමපකෙඛ පන ඡන්දෙති ච රුගොති ච එවමාදීහි අනෙකභෙදෙ කාමච්ඡන්දෙ යෙව කාමොති අධිප්පෙතො, සො ච අකුසලපරිච්චාපන්නොපි සමානො “තත්ථ කතමො කාමච්ඡන්දෙ කාමො”ති ආදිනා නයෙන විභඤ්ඤා ඤානපටිපකඛතො විසුං වුත්තො, කිලෙසකාමග්ගො වා පුරිම පදෙ වුත්තො, අකුසලපරිච්චාපනනත්තො දුතියපදෙ, අනෙකභෙදෙතො වස්ස කාමතොති අවතො කාමෙහිති වුත්තං, අඤ්ඤාසම්පි ච ධම්මානං. අකුසලභාවෙ පිජ්ජමානෙ “තත්ථ කතමෙ අකුසලා ධම්මා කාමච්ඡන්දෙ”ති ආදිනා නයෙන විභඤ්ඤා උපරි ඤානඛිතපච්චනික පටිපකඛභාවදස්සනතො නිවරණානෙව වුත්තාති. නිවරණාති හි ඤානඛිතපච්චනිකාති, තෙසං ඤානඛිතානෙව පටිපකඛාති විද්ධංස කාති විසාතකානිති වුත්තං හොති, තථාහි-‘සමාධි කාමච්ඡන්දස්ස පටිපකෙඛා, පිති ව්‍යාපාදස්ස, විතනෙකා පිනම්භස්ස, සුඛං උද්ධව කුසලාචස්ස, විවාරෙ විවිකිච්ඡායා”ති-පෙට්කෙ වුත්තං. එවමෙත්ථ විවිඳෙව්ව කාමෙහිති ඉමිනා කාමච්ඡන්දස්ස විකම්මනවිවෙකො වුත්තො හොති, විවිඳ්ව අකුසලෙහි ධම්මෙහිති ඉමිනා පඤ්චනතම්පි නිවරණානං, අගතිතග්ගහණෙන පන පස්මෙන කාමච්ඡන්දස්ස, දුතියෙන සෙසනිවරණානං, තථා පස්මෙන තිස්ස අකුසලමූලෙසු පඤ්ච කාමභෙදවිසයස්ස¹ ලොභස්ස, දුතියෙන ආසාතවජ්ජ්භෙදද්විස යානං දෙසමොභානං, ඕසාදිසු වා ධම්මෙසු පස්මෙන කාමොසකාම යොගකාමාසවකාමුපාදාන අභිජ්ඣාකායගන්ථකාමරුගසංයොජනානං, දුතියෙන අවසෙසඕසයොගාසවඋපාදානගන්ථසංයොජනානං, පස්මෙන ව තණ්හාය නං සම්පයුත්තකානඤ්ච, දුතියෙන අපිජ්ජාය නං සම්පයුත්තකානඤ්ච. අපිච්ච:-පස්මෙන ලොභසම්පයුත්තානං අට්ඨන්තං විතකුපපාදානං, දුතියෙන සෙසානං වතුන්තං අකුසලවිතකුපපාදානං විකම්මනවිවෙකො වුත්තො හොතීති වෙදිතබ්බං. අයං තාව භිවිඳෙව්ව. කාමෙහි විවිඳ්ව අකුසලෙහි ධම්මෙහිති එත්ථ අත්ථප්ප කාසකා.

එතතාවතා පඨමස්ස ක්කානස්ස පභාණ්ඩං දස්සෙත්වා ඉද්දති සමප
 යොගඛං දස්සෙත්වා සවිනක්ඛං සවිචාරනති ආදී වුත්තං තත්ථ
 විතක්ඛනං විතක්ඛනා, උභහනනති වුත්තං ගොති, ස්වායං ආරම්මණේ
 විතතස්ස අභිනිරූපනලක්ඛණො, ආහනනපරියාහනනරසො. තථා
 හි තෙන යොගාවචරෙ ආරම්මණං විතක්ඛාහනං. විතක්ඛපරියාහනං
 කරෙතීති වුවවති. ආරම්මණේ විතතස්ස ආනයනපව්වපට්ඨානො.
 විවරණං විචාරෙ, අනුසවරණනති වුත්තං ගොති, ස්වායං ආරම්මණානු
 මජ්ඣනලක්ඛණො, තත්ථ සහජ්ඣානු යොජනරසො, විතතස්ස අනුප්ප
 බ්බිකාපව්වපට්ඨානො, සන්තොසි ච තෙසං කාත්ථි අවිප්පයොගෙ ඔදාරි
 කට්ඨෙන පුබ්බභූතමට්ඨෙන ච සණ්ඨාහිකානො විය අභිනිරූපනලෙ
 නව වෙනසො පඨමාභිනිපාතො විතක්ඛනා, සුමුච්ඡෙන අනුමජ්ඣන
 සභාවචෙන ච සණ්ඨානුරවො විය අනුප්පබ්බො විචාරෙ. විපථාරවා
 වෙන්ථ විතක්ඛනා පඨමුප්පනතිකාලෙ පරිපථන්දනභූතො විතතස්ස,
 ආකාසෙ උප්පනතිකුකාමස්ස පක්ඛිනො පක්ඛිකෙකපො විය
 පද්මාභිමුඛපාතො විය ච ගක්ඛානුබ්බවෙනසො හමරස්ස, සන්ත
 වුත්ති විචාරෙ නාතිපරිපථන්දනභාවො විතතස්ස, ආකාසෙ උප්පති
 තස්ස පක්ඛිනො පක්ඛිප්පසාරණං විය, පරිබ්බමණං විය ච පද්මාභි
 මුඛපතිතස්ස හමරස්ස පද්මස්ස උපරිභාගෙ, දුකතිපාතට්ඨකථායං.
 පන ආකාසෙ ගච්ඡන්තො මහාසකුණස්ස උභොගි පක්ඛිගි වාතං
 ගාහාපෙත්වා පක්ඛි සන්තිසීද්ධපෙත්වා ගමනං විය ආරම්මණේ
 වෙනසො අභිනිරූපනභාවෙන පවත්තො විතක්ඛනා, සොගි
 එකගො හුත්වා අපොති, වාතගහණත්ථ. පක්ඛි එන්ද්‍රියමානස්ස
 ගමනං විය අනුමජ්ඣනභාවෙන පවත්තො විචාරෙ, සොගි ආරම්මණං
 අනුමජ්ඣනීති වුත්තං. තං අනුප්පබ්බිකෙන පවත්තියං යුජ්ජති.
 සො පන තෙසං විසෙසො පඨමදුතියස්සානෙසු පාකටො
 ගොති. අපිච:-මලග්ගතිතං කංසභාජනං එකෙන් ගන්තේන දලහං
 ගහෙත්වා ඉතරෙන ගන්තේන වුණ්ණතෙලවාලණ්ඩුපකෙන පරි
 මජ්ඣනස්ස දලහගහණගන්තො විය විතක්ඛනා, පරිමජ්ඣනගන්තො
 විය විචාරෙ, තථා කුම්භකාරස්ස දණ්ඩප්පහාරෙන චක්ඛං හමිතිකා
 භාජනං කරොන්තස්ස උප්පිළන ගන්තො විය විතක්ඛනා, ඉතො විතො
 ච සංසර්ගගන්තො විය විචාරො, තථා මණ්ඩලං කරොන්තස්ස මජ්ඣෙ
 සන්තිරුලිහිත්වා සිතකණ්ටකො විය අභිනිරූපනො විතක්ඛනා, බගි
 පරිබ්බමණ කණ්ටකො විය අනුමජ්ඣමානො විචාරො, ඉති ඉමිනා ච
 විතක්ඛනා ඉමිනා ච විචාරෙන සහ වග්ගති රුක්ඛො විය පුපෙඨන
 ඵලෙන වාති ඉදං ක්කානං සවිතක්ඛං සවිචාරනති වුවවති. විහරෙහ
 පන “ඉමිනා ච විතක්ඛනා ඉමිනා ච විචාරෙන උපෙත්තො ගොති
 සමුපෙත්තො”ති ආදීනා තයෙන පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනා කතා,
 අන්තො පන තත්‍රාපි එවමෙව දට්ඨබ්බො.

විවෙකාජනනී එතථ-විවිතරී විවෙකො, නිවරණවිගමොති අන්තො,
 විවිභෙතාති වා විවෙකො, නිවරණවිවිභෙතො ක්කානසමපස්සතතධම්ම
 රාසීති අන්තො, තසමා විවෙකා-තයමිං වා විවෙකො ජාතනනී විවෙකජං.
 පිනිසුඛනනී-පිණයනීති පිති සා සමපියායනලකඛණා, කායවිතත
 පිණනරසා, ඵරණරසා වා. ඔදග්ගපච්චුපට්ඨානා, සා පනෙසා බුද්ධිකා
 පිති බණ්ණිකා පිති ඔක්කකනනිකා පිති උබ්බෙගා පිති ඵරණා පිතිති
 පඤ්ඤවිධා හොති, තතථ බුද්ධිකා පිති සරීරෙ ලොමගං සමත්තමෙව
 කාතුං සකෙකාති, බණ්ණිකා පිති බණ්ණෙ බණ්ණෙ විපුල්ලපාතසද්දසා හොති,
 ඔක්කකනනිකා පිති සමුද්දතිරං විවි විය කායං ඔක්කමිත්වා ඔක්කමිත්වා
 හිජ්ජති, උබ්බෙගා පිති බලවතී හොති, කායං උද්ධායනං කන්තා
 ආකාසෙ ලභිසාපනපාමාණපාතනා, තථාහි:-පුණ්ණවල්ලිකවාසී මහා
 තිස්සන්තෙරො පුණ්ණමද්ධිවසෙ සායං වෙතියඛගණං ගන්ත්වා වන්ද
 ලොකං. දිසවා මහාවෙතියාහිමුඛො නුත්වා ඉමාය වත වෙලාය
 වතස්සො පරිසා මහාවෙතියං වන්දනතිති පකතියා දිට්ඨාරමමණ
 වසෙන බුඬාරමමණං උබ්බෙග පිති. උප්පාදෙත්වා සුඛාතලෙ පහව
 විත්තගෙණසුකො විය ආකාසෙ උප්පතිත්වා මහාවෙතියඛගණෙයෙව
 පතිට්ඨාසි. තථා ගිරිකණ්ණිකමහාවිහාරස්ස උපතිස්සයෙ වත්තකාලක
 ගාමෙ එකා කුලඨිකාපි බලවබුඬාරමමණාය උබ්බෙගපිතියා ආකාසෙ
 ලභිසිසි. තස්සා කීර මාතාපිතරො සායං ධම්මසමණන්තොය විහාරං
 ගච්ඡන්තා අමම ත්වං ගරුභාරා අකාලෙ වරිත්වා න සකෙකාසි, මයං
 නුග්ගං පතනිං කත්වා ධම්මං සොස්සාමාති අගමංසු, සා ගන්තුකාමාපි
 තෙසං වචනං පටිබාහිත්වා අසකෙකානන්තී සරෙ ඔතිසිත්වා සරාජ්රෙ¹
 ංත්වා වන්දලොකෙන. ගිරිකණ්ණිකො ආකාසවෙතියඛගණං ඔලො
 කෙනන්තී වෙතියස්ස දීපපූජං අද්දස, වතස්සො ව පරිසා මාලාගත්වාදීහි
 වෙතියපූජං කත්වා පදකඛිණං කරොන්තියො, හිකවුසඛසස්ස ව ගණ
 සජ්ඣායසද්දං අස්සොසි, අථස්සා ධක්ඛන්දු වතිමෙ යෙ විහාරං ගන්ත්වා
 ඵවරුපෙ වෙතියඛගණෙ අනුසංඤ්චරිත්වා ඵවරුපඤ්ඤ මධුරං ධම්මකථං
 සොත්තුං ලභන්තිති මුග්ගාරාසි සද්දිසවෙතියං පස්සන්තියා ඵව උබ්බෙගා
 පිති උදපාදී, සා ආකාසෙ ලභිසිත්වා මාතාපිතුනං පුරිමතරංයෙව
 ආකාසවෙතියඛගණෙ ඔරුග්ග වෙතියං වන්දිත්වා ධම්මං සුණමානා
 අට්ඨාසි, අථ නං මාතාපිතරො ආගන්ත්වා අමම ත්වං කතරෙන මයොන
 ආගතාති පුච්ඡිංසු. සා ආකාසෙන ආගතාමහි න මග්ගෙනාති වත්වා
 අමම ආකාසෙන නාම බිණ්ණසවා සචරන්ති, ත්වං කථං ආගතාති චුත්තා
 ආග මග්ගං වන්දලොකෙන වෙතියං ඔලොකෙනන්තියා සීතාය බුඬා
 රමමණා බලවතී පිති උප්පජ්ජි, අථාගං නෙව අපතනො සීතභාවං න
 නිසින්නභාවං අඤ්ඤාසිං, ගහිතනිමිත්තෙනෙව පන ආකාසෙ ලභිසිත්වා
 වෙතියඛගණෙ පතිට්ඨිතාමහිති. ඵවං උබ්බෙගා පිති ආකාසෙ ලභිසා
 පනපාමාණා හොති. ඵරණපිතියා පන උප්පනනාය සකලසරීරං

බමිනා පුරිතවත්ථි විශ මහතා උදකොසෙන පකකනතපබ්බතකුච්ඡිවිශ ව අනුපරිප්පුටං හොති. සා පනෙසා පඤ්චවිධා පිති ගඟං ගණ්හනති පරිපාකං ගච්ඡනති දුට්ඨං පස්සති. පරිපුරෙති කායපස්සතිඤ්ච විත්ත පස්සතිඤ්ච, පස්සති ගඟං ගණ්හනති පරිපාකං ගච්ඡනති දුට්ඨමපි සුඛං පරිපුරෙති කායිකං ව වේතසිකාඤ්ච, සුඛං ගමනං ගණ්හනතං පරිපාකං ගච්ඡනතං තිට්ඨං සමාධිං පරිපුරෙති බණ්ඩාසමාධිං උපවාරසමාධිං අප්පණ්ණසමාධිනති. තාසු යා අප්පණ්ණසමාධියං මූලං හුත්වා වසිස්මානා සමාධි සම්පයොගං ගතා ඵරණා පිති අයං ඉමස්මිං අරො අධිපෙපතා පිතිති. ඉතරං පන සුඛතං සුඛං, සුචු වා බාදති බණ්හි ව කායවිත්තාබාධනති සුඛං, තං සාතලකඩණං, සම්පයුත්තානං උප මුග්ගණරසං, අනුග්ගහපච්චපට්ඨානං, සතිපි ව නෙසං පිතිසුඛානං කන්ථි අවිප්පයොගෙ ඉට්ඨාරමමණපටිලාහවුට්ඨි පිති, පටිලධාරසානුභවතං සුඛං, යත් පිති හත් සුඛං, යත් සුඛං හත් න නියමතො පිති. සඛාරකුච්ඡාසමගතිතා පිති, වේදනාකඩ්ඨාසමගතිතං සුඛං, කාන්තාරබින්නස්ස වනනෙතාදකදස්සන සමණෙසු විශ පිති, වනච්ඡා යප්පවේසනඋදකපරිභොගෙසු විශ සුඛං, තස්මිං තස්මිං සමයෙ පාකට භාවතො වේතං වුත්තනති වේදිතබ්බං, ඉති අයඤ්ච පිති ඉදඤ්ච සුඛං අස්ස ක්කානස්ස අසමිං වා ක්කානෙ අත්ථිති ඉදං ක්කානං පිතිසුඛනති වුච්චති. අථවා පිතිව සුඛඤ්ච පිති සුඛං, ධම්මවිතයාදයො විශ. විවේකරං පිතිසුඛමස්ස ක්කානස්ස අසමිං වා ක්කානෙ අත්ථිති එවමපි විවේකරං පිතිසුඛං. යපෙවගි ක්කානං එවං පිතිසුඛමෙපත්ථ විවේකර් මෙව හොති, තඤ්චස්ස අත්ථි තස්මා එකපදෙනෙව විවේකරං පිති සුඛනතිපි වහතුං යුජ්ජති. විහබ්බෙ පන “ඉදං සුඛං ඉමාය පිතිසා සහගත”නති ආදිතා නයෙන වුත්තං, අරො පන තත්ථාපි එවමෙව දට්ඨබ්බො. පඨමං ක්කානනති ඉදං පරතො ආවිහවිස්සති, උප සම්පජ්ජාති උපගනත්වා, පාපුණ්ණිත්වාති වුත්තං හොති, උපසම්පාද සිත්වා ආ, නිප්පාදෙත්වාති වුත්තං හොති, විහබ්බෙ පන “උපසම්පජ්ජාති පඨමස්ස ක්කානස්ස ලාභො පටිලාභො පහති සම්පහති පස්සනා සච්ඡි කිරියා උපසම්පදා”ති වුත්තං, තස්සාපි එවමෙව අරො දට්ඨබ්බො. විහරතිති-තදනුරුපෙන ඉරියාපථවිහාරෙන ඉති වුත්තං පාකාරක්කාන සමබ්බි හුත්වා අත්තභාවස්ස ඉරියනං වුත්තං පාලනං යපනං යාපනං වාරං විහාරං අභිනිප්පාදෙති. වුත්තං හෙතං විහබ්බෙ:—“විහරතිති ඉරියති වත්තති පාලෙති යපෙති යාපෙති වරති විහරති තෙන වුච්චති විහරති”ති.

යං පන වුත්තං-පඤ්චාසිප්පයගිණං පඤ්චබ්බසමන්තාගතනති-තත්ථ කාමච්ඡන්දො, ව්‍යාපාදො, පිනමිද්ධං, උද්ධච්චකුකුච්චං, විචිකිච්ඡාති ඉමෙසං පඤ්චනතං නිවරණානං පශාණවසෙන පවබ්බවිප්ප ගිණ්හතා වේදිතබ්බො. නති එතෙසු අප්පතිණෙසු ක්කානං උප්පජ්ජති, තෙනසෙසානති පශාණබ්බානති වුච්චනති. කිඤ්චාපිති ක්කානකබ්බෙණ

අඤ්ඤාපි අකුසලා ධම්මා පභියන්ති, තථාපි එතානෙව විසෙසෙන ක්කානන්තරුයකරුති. කාමච්ඡන්දෙන හි නානාමිසයපපලොභිතං විතතං න එකානතාරමමණේ සමාධියති, කාමච්ඡන්දහිභූතං වා තං න කාමධාතුපපහාණංය පටිපදං. පටිපජ්ජති, ව්‍යාපාදෙන වාරමමණේ පටිගඤ්ඤමානං න නිරන්තරං පවත්නාති. ජිනමිද්ධාහිභූතං අකමමඤ්ඤං ගොති. උද්ධවචක්කකල්ලවපරෙතං අවුපසන්නමෙව හුක්ඛා පරිභ්ගමති, විවිකිච්ඡය උපගතං ක්කානාධිගමසාධිකං පටිපදං නාරුහති, ඉති විසෙසෙන ක්කානන්තරුයකරුතවා එතානෙව පහාණංඛයානීති චුත්තානීති. යස්මා පන විතකෙකා ආරමමණේ විතතං අභිනිරුපෙති, විචාරො අනුබ්බිති, තෙති අවිකෙඛපාය සම්පාදි තප්පයොගස්ස වෙනසො පයොගසම්පත්තිසම්භවා පිති පිණ්ණං සුඛඤ්ච උපමුග්ගණං කරොති, අථ නං සසෙසසම්පසුත්තධම්මං එතෙති අභිනිරොපණංනුපබ්බිකාපිණ්ණඋපමුග්ගණෙති අනුග්ගතිතා එකග්ගතා එකත්තාරමමණේ සමං සම්මා ආධියති, තස්මා විතකෙකා විචාරෙ පිති සුඛං විතෙතකග්ගතාති ඉමෙසං පඤ්චන්තං උප්පත්ති වසෙන පඤ්චඛගසමන්තාගතතා වෙදිතබ්බං, උප්පන්නෙසු හි එතෙසු පඤ්චසු ක්කානං උප්පන්නං නාම ගොති, තෙනස්ස එතාති පඤ්ච සමන්තාගතඛයානීති චුළුවනති. තස්මා න එතෙති සමන්තාගතං අඤ්ඤාදෙව ක්කානං නාම අජීති ගභෙතබ්බං. යථා පන අඛගමත්ත වසෙනෙව වතුරඛනීති සෙනා පඤ්චඛනිකං ව තුරියං අට්ඨඛනිකොව මග්ගොති චුළුවති එවමිදමපි අඛගමත්තවසෙනෙව පඤ්චඛනිකානති වා පඤ්චඛගසමන්තාගතනති වා චුළුවතීති වෙදිතබ්බං. එතාති ව පඤ්ච අඛයාති කිඤ්චාපි උප්වාරකකණෙපි අජී, අථඛො උප්වාරෙ පකති විත්තනො බලවතරාති, ඉධ පන උප්වාරතොපි බලවතරති රූපා වචරලකකණප්පත්තාති, එත් හි විතකෙකා සුචිසුද්ධින ආකාරෙන ආරමමණේ විතතං අභිනිරොපයමානො උප්පජ්ජති. විචාරො අති විය ආරමමණං අනුමජ්ජමානො, පිති සුඛං සබ්බාවන්තමපි කායං ඵර මානං; තෙනෙවාහ: “නාස්ස කිඤ්චි සබ්බාවන්තො කායස්ස විවේකජේත පිතිසුඛෙන අපජුත්තං ගොති” ති; විතෙතකග්ගතාපි ගෙට්ඨිමලිති සමුග්ග පටලෙ උපරිමං සමුග්ගපටලං විය ආරමමණේසු එයසිතා හුක්ඛා උප්පජ්ජති අයමෙනෙසං ඉතරෙහි විසෙසො, තත් විතෙතකග්ගතා කිඤ්චාපි සවිතකකං සවිචාරනති ඉමස්මිං පාඨෙ න නිද්දිට්ඨා, තථාපි විභඛෙහ “ක්කානන්ති-විතකෙකා විචාරො පිති සුඛං විතෙතකග්ගතා” ති එවං චුත්තත්තා අඛගමෙව, යෙන හි අධිප්පායෙන භගවතා උද්දෙසො කතො සොයෙව තෙන විභඛෙහ පකාසිතො ගොතිති.

තිවිධකල්‍යාණං දසලක්කණසම්පන්නන්ති-එත් පන ආදිමජ්ඣ පරියොසානවසෙන තිවිධකල්‍යාණත්තා, තෙසං යෙවච ආදිමජ්ඣ පරියොසානලක්කණවසෙන දසලක්කණසම්පන්නතා වෙදිතබ්බං.

තත්‍රායං පාළි:-පස්මස්ස කුසානස්ස පටිපදා විසුඛි ආදි, උපෙක්ඛානු
 බ්‍රාහ්මණා මජ්ඣේ, සමපගංසනා පරියොසානං; පස්මස්ස කුසානස්ස පටි
 පදවිසුඛි ආදි, ආදිස්ස කතිලකඤ්ඤාති? ආදිස්ස තිණි ලකඤ්ඤාති,
 යො තස්ස පටිපජ්ඣො තතො චිත්තං විසුඤ්ඤාති, විසුඛිත්තා චිත්තං
 මජ්ඣේ. සමප්තිමිත්තං පටිපජ්ජති, පටිපන්නත්තා තත්ථ චිත්තං
 පක්ඛන්ති. යඤ්ච පටිපජ්ජතො චිත්තං විසුඤ්ඤාති, යඤ්ච විසුඛිත්තා
 චිත්තං මජ්ඣේ. සමප්තිමිත්තං පටිපජ්ජති, යඤ්ච පටිපන්නත්තා තත්ථ
 චිත්තං පක්ඛන්ති, පස්මස්ස කුසානස්ස පටිපදවිසුඛි ආදි. ආදිස්ස
 ඉමාති තිණි ලකඤ්ඤාති, තෙන වුවච්ඡි පස්මං කුසානං ආදිකල්‍යා
 ඤ්ඤෙව භ්‍රොතීති ලකඤ්ඤාසම්පන්නං ව. පස්මස්ස කුසානස්ස
 උපෙක්ඛානුබ්‍රාහ්මණා මජ්ඣේ, මජ්ඣස්ස කති ලකඤ්ඤාති, මජ්ඣස්ස
 තිණි ලකඤ්ඤාති විසුඛි. චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛාති සමප්පටිපන්නං අජ්ඣු
 පෙක්ඛාති එකත්තප්පට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛාති. යඤ්ච විසුඛි. චිත්තං
 අජ්ඣුපෙක්ඛාති යඤ්ච සමප්පටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛාති යච එකත්ත
 පට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛාති පස්මස්ස කුසානස්ස උපෙක්ඛානුබ්‍රාහ්මණා
 මජ්ඣේ. මජ්ඣස්ස ඉමාති තිණි ලකඤ්ඤාති, තෙන වුවච්ඡි පස්මං
 කුසානං මජ්ඣේ කල්‍යාණ්ඤෙව හොති ලකඤ්ඤාසම්පන්නාඤ්ච.
 පස්මස්ස කුසානස්ස සමපගංසනා පරියොසානං, පරියොසානස්ස කති
 ලකඤ්ඤාති? පරියොසානස්ස චත්තාරි ලකඤ්ඤාති. තත්ථ ජාතානං
 ධම්මානං අනතිචත්තනාටේන සමපගංසනා, ඉන්ද්‍රියානං එකරසටේන
 සමපගංසනා තදුපගචිරියවාගනාටේන සමපගංසනා, ආසෙවනාටේන
 සමපගංසනා, පස්මස්ස කුසානස්ස සමපගංසනා පරියොසානං,
 පරියොසානස්ස ඉමාති චත්තාරි ලකඤ්ඤාති, තෙන වුවච්ඡි
 පස්මජ්ඣානං. පරියොසානකල්‍යාණ්ඤෙව හොති චතුලකඤ්ඤා
 සම්පන්නාඤ්චාති. තත්‍ර පටිපදවිසුඛි නාම:-සසම්භාරිකො උපවායො,
 උපෙක්ඛානුබ්‍රාහ්මණා නාම:-අප්පණා, සමපගංසනා නාම:-පච්චෙක්ඛ
 ඤාති එවමෙකො වණ්ණයනති; යසමා පන එකත්තගතං චිත්තං පටි
 පදවිසුඛි පක්ඛන්තාඤ්ච හොති උපෙක්ඛානුබ්‍රාහ්මණාඤ්ච, ඤ්ඤානෙ ව
 සමපගංසිත්තති පාළියං. වුත්තං, තස්මා අනෙතො අප්පණායමෙව
 ආගමනවසෙන පටිපදවිසුඛි. තත්‍ර මජ්ඣන්තූපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන
 උපෙක්ඛානුබ්‍රාහ්මණා ධම්මානං අනතිචත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියො
 දපකස්ස ඤ්ඤාස්ස කිච්චතිප්පත්තිවසෙන සමපගංසනා ව වෙදිතබ්බා,
 කථං යසම්. හි වාරෙ අප්පණා උප්පජ්ජති තස්මිං යො නිවර්ණ
 සබ්බානො කිලෙසගණො තස්ස කුසානස්ස පටිපජ්ඣො තතො චිත්තං
 විසුඤ්ඤාති. විසුඛිත්තා ආවරණවිරහිතං හුත්වා මජ්ඣේ. සමප්
 තිමිත්තං පටිපජ්ජති, මජ්ඣේ. සමප්තිමිත්තං නාම සමපවත්තො
 අප්පණාසමාධියෙව. තදනන්තරං පන පුරිමචිත්තං එකසන්තති
 පරිණාමනශෙන තථත්තං උපගච්ඡිමානං මජ්ඣේ. සමප්තිමිත්තං
 පටිපජ්ජති නාම. එවං පටිපන්නත්තා තථත්තපගමනෙන තත්ථ
 පක්ඛන්ති නාම. එවං තාව පුරිමචිත්තෙ විජ්ජමානාකාරාතිප්පාදිකා

පස්මයා කොතයා උපපාදකකණ්ණෙයෙව ආගමනවසෙන පටිපදවිසුඛි වෙදිතබ්බා. එවං විසුඛියා පන තසා පුන විසොධෙනබ්බාභාවනො විසොධනෙ ව්‍යාපාරං අකරොනො විසුඛිං චිත්තං අර්ඤ්ඤපෙකති නාම. සමප්භාදුපගමනෙන සමප්පටිපන්නා පුන සමාධානෙ ව්‍යාපාරං අකරොනො සමප්පටිපන්නං චිත්තං අර්ඤ්ඤපෙකති නාම සමප්පටිපන්නභාවතො එව වයා කිලෙසසංඝයාං පහාය එකතෙනන උපට්ඨිතයා පුන එකතනුපට්ඨානෙ ව්‍යාපාරං අකරොනො එකතනු පට්ඨානං අර්ඤ්ඤපෙකති නාම. එවං තත්‍ර මර්කඩ්දකපෙකයා කිච්ච වසෙන උපෙකොනුබ්බාදනං වෙදිතබ්බා. යෙ පනෙනෙ එවං උපෙකොනුබ්බාදිතෙ තත්ථ ජනා සමාධිපඤ්ඤ සංඛාතා සුගතබ්බමමා අඤ්ඤමඤ්ඤං අනත්චිත්තමානා හුන්වා පචත්තා, යාතිච සඤ්ඤාදිති ඉන්ද්‍රියාති නානාකිලෙසෙහි විමුත්තතතා විමුත්තරිසෙන එකරසාති හුන්වා පචත්තාති, යඤ්ඤෙ ස තදුපගං තෙසං අනත්චිත්තනථකරස භාවානං අනුච්ඡේදිකං විරියං වාගයති, යා වයා තසමිං බණ්ණ පචත්තා ආසෙවනා, සබ්බෙපි තෙ ආකාරා යසමා ඤ්ඤෙන සමිතිලෙසවොදු නෙසු තං තං ආදීනවඤ්ඤා ආනිසංසඤ්ඤා දිස්වා තථා තථා සමපහංසි තභතා විසොධිතතතා පරියොදාපිතතතා නිප්පන්නාව, තසමා ධම්මානං අනත්චිත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදපකයා ඤ්ඤාණයා කිච්ච නිප්පත්තිවසෙන සමපහංසනා වෙදිතබ්බාති චුත්තං, තත්ථ යසමා උපෙකාවසෙන ඤ්ඤාණං පාකටං ගොති. යථාගා:-තථා පගගිතං චිත්තං සාධුකං අර්ඤ්ඤපෙකති උපෙකාවසෙන, පඤ්ඤාවසෙන පඤ්ඤාදිත්තියං අධිගතං ගොති, උපෙකාවසෙන නානපතනිලෙසෙහි විටතං විමුච්චති විමොක්ඛවසෙන, පඤ්ඤාවසෙන පඤ්ඤාදිත්තියං අධි ගතං ගොති විමුත්තතතා තෙ ධම්මා එකරසා ගොනති, එක රසට්ඨන භාවනාති. තසමා ඤ්ඤාණකිච්චභූතා සමපහංසනා පරියො සානනති චුත්තං.

ඉද්දති පස්මර්කයානං අධිගතං ගොති පස්මර්කයානනි එත්ථ ගණ නානුපුබ්බතා පස්මං, පස්මං උපන්නනනිපි පස්මං. ආරම්භණං ප නිර්ඤානතො පච්චතිකර්කයාපනතො වා කොතං, පස්මර්කයාලං පන සකලභෙදන පස්මර්කයානනි චුච්චති. තං නිසාය පටිලඛනිමිත්තමපි පස්මර්කයාණං, නිමිතෙන පටිලඛනිකානමපි. තත්‍ර ඉමයමි. අත්ථ කොතං පස්මර්කයානනි වෙදිතබ්බං, තං සකයා චුත්තං පස්මර්කයානං අධිගතං ගොති පස්මර්කයානනි. එවං අධිගතෙ පන එතසමි. තෙන යොගිනා වාලවෙටිනා විශ්, සුදෙන විශ්ව ආකාරා පරිග්‍රහෙ තබ්බා. යථාගි සුකුසලො ධනුගහගො වාලවෙටියා කමමං කුරු මානො යසමිං වාරෙ වාලං විර්කිති, තසමිං වාරෙ අනන්තනපදනඤ්ඤා ධනුදණ්ඩයා ව ජයාය ව සරසා ව ආකාරං පරිග්‍රහණයාය එවං මෙ ධිතෙන එවං ධනුදණ්ඩං එවං ජයං එවං සරං ගහෙත්වා වාලො විද්දොති. සො තතො පට්ඨාය තප්ථෙ තෙ ආකාරෙ සමපාදෙනො

අවිරුධෙතො වාළං විජේඛය්‍ය, එවමෙව යොගිනාපි ඉමං නාම මෙ
 භොජනං භුඤ්ජේතො එවරූපං පුග්ගලං සෙවමානෙන එවරූපෙ සෙනා
 සතෙ ඉමිනා නාම ඉරියාපථෙන ඉමසමිං කාලෙ ඉදං අධිගතනති
 එතෙ භොජනසප්තායාදයො ආකාර පරිග්‍රහගතබ්බො. එවං හි සො
 නට්ඨො වා තසමිං තෙ ආකාරෙ සමපාදෙතො පුන උපපාදෙතුං අප්ප
 ගුණං වා පගුණීකරෙනො පුනපුනං අප්පොතුං සකඛිස්සති. යථාච
 කුසලො සුද්දෙ හත්තාරං පරිච්ඡින්නො යං යං රුචියා භුඤ්ජති තං
 තං සලුකෙතො තතො පට්ඨාය තාදිසං යෙව උපනාමෙනො
 ලාභස්ස භාගි හොති, එවමයමි අධිගතකකිණෙ භොජනාදයො
 ආකාරෙ ගහෙතො තෙ සමපාදෙනො පුනපුනං අප්පණාය ලාභී
 හොති. තයමා නෙන වාළවෙයිනා විය සුදෙන විය ව ආකාර
 පරිග්‍රහගතබ්බො. චුත්තමි වෙතං හගවතා. “සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ
 පණ්ඩිතො වියතො කුසලො සුද්දෙ රුජ්නං වා රුජමහාමත්තානං
 වා නානාවයෙහි නානාගරසෙහි සුපෙති පච්චිපට්ඨිතො අස්ස අම්බි
 ලග්ගෙහිපි තිත්තකග්ගෙහිපි කට්ඨකග්ගෙහිපි මධුරග්ගෙහිපි බාරිකෙ
 හිපි අබාරිකෙහිපි ලොණිකෙහිපි අලොණිකෙහිපි, ස ඛො සො
 භික්ඛවෙ පණ්ඩිතො වියතො කුසලො සුද්දෙ සකස්ස හත්තු නිමිත්තං
 උග්ගණ්හාති-ඉදං වා මෙ අජ්ජ හත්තු සුපෙය්‍යං රුච්චති, ඉමස්ස වා
 අභිගරති, ඉමස්ස වා බහුං ගණ්හාති, ඉමස්ස වා වණණං භාසති, අම්බි
 ලග්ගං වා මෙ අජ්ජ හත්තු සුපෙය්‍යං රුච්චති, අම්බිලග්ගස්ස වා අභි
 ගරති, අම්බිලග්ගස්ස වා බහුං ගණ්හාති, අම්බිලග්ගස්ස වා වණණං
 භාසති-පෙ-අලොණිකස්ස වා වණණං භාසති. ස ඛො සො
 භික්ඛවෙ පණ්ඩිතො වියතො කුසලො සුද්දෙ ලාභීවෙව හොති අවජා
 දනස්ස, ලාභී වෙතනස්ස, ලාභී අභිගාරනං, තං කිස්ස හෙතු? තථාහි
 සො භික්ඛවෙ පණ්ඩිතො වියතො කුසලො සුද්දෙ සකස්ස හත්තු
 නිමිත්තං උග්ගණ්හාති, එවමෙව ඛො භික්ඛවෙ ඉධෙකට්ඨො පණ්ඩිතො
 වියතො කුසලො භික්ඛු කායෙ කායානුපසයි විහරති-පෙ-වෙදනාසු
 වුත්තෙ-ධම්මෙසු ධම්මානුපසයි විහරති ආතාපි සමපජනො සතිමා
 විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදෙමනස්සං, තස්ස ධම්මෙසු ධම්මානු
 පසයිතො විහරතො විතං සමාධියති, උපකම්මෙසො පභිසන්ති, සො
 තං නිමිත්තං උග්ගණ්හාති. ස ඛො සො භික්ඛමෙ පණ්ඩිතො වියතො
 කුසලො භික්ඛු ලාභී වෙව හොති දිට්ඨධම්මෙසු ච විහාරස්ස, ලාභී සති
 සමපජඤ්ඤස්ස, තං කිස්ස හෙතු? තථාහි සො භික්ඛවෙ පණ්ඩිතො
 වියතො කුසලො භික්ඛු සකස්ස විතනස්ස නිමිත්තං උග්ගණ්හාති”තීඃ
 නිමිත්තගහණෙන වස්ස පුන තෙ ආකාරෙ සමපාදයතො අප්පණා
 මත්තමෙව ඉජ්ඣති න විරට්ඨානං, විරට්ඨානං පන සමාධිපරිපජ්ඣානං
 ධම්මානං සුවිසොධිත්තං හොති යො හි භික්ඛු කාමාදීනවපථව
 වෙකකිණාදීනි කාමවජ්ඣං න සුමු විකක්ඛෙතො කායපස්සඛිවසෙන

කායදුඤ්ඤාං න සුප්පට්ඨපසංගාධං. කතො ආරම්භධාතුමනසිකාරාදිව සෙත පිනමිඳං. න සුඤ්ඤා පටිවිනෝදෙතො සමපතිමිත්තමනසිකාරාදිව සෙත උද්ධවකුකකුච්චං. න සුසමුහතං. කතො අඤ්ඤාපි සමාධිපරි පඤ්ච ධම්මෙ න සුඤ්ඤා විසොධෙතො කොතං. සමාපජ්ජති, සො අවිසොධිතං. ආසයං පටිච්ඡන්තරො විය අසුඛං. උය්‍යානං පටිච්ඡරාජ විය ව ඛිප්පමෙව නික්කමති යො පන සමාධිපරිපඤ්ච ධම්මෙ සුඤ්ඤා විසොධෙතො කොතං. සමාපජ්ජති, සො සුචිසොධිතං. ආසයං පටිච්ඡන්තරො විය සුපරිසුද්ධං. උය්‍යානං පටිච්ඡරාජ වියව සකලමපි දිවසනාගං අනෙතාසමාපනතියං යෙව හොති.

තෙනාහු පොරාණො.

කාමෙසු ඡන්දං පටිසං විනෝදයෙ
උද්ධව මිඳං. විවික්ච්ඡ පඤ්චමං,
විවෙක පාමොජ්ජ කරෙන වෙනසා
රාජව සුද්ධනත ගතො තභිං රමෙති.

තසො විරසිතිකාමෙන පාරිපත්තිකධම්මෙ විසොධෙතො කොතං. සමාපජ්ජතබ්බං, විත්තභාවනාවෙපුලලත්ඤ්ඤා යථාලද්ධං. පටිභාග නිමිත්තං. වරෙස්සතබ්බං, තස්ස වෙ වරෙස්සා භූමියො:-උපවාරං. වා අප්පණො, උපවාරං. පඤ්චපි භි. තං. වරෙස්සතබ්බං. වට්ඨති, අප්පණං. පඤ්චපි එකසමිං පන ආනෙ අවස්සං. වරෙස්සතබ්බං. තෙන වුත්තං:-යථාලද්ධං. පටිභාගනිමිත්තං. වරෙස්සතබ්බනති. තත්ත්වං. වරෙස්සනානෙයො:-තෙන යොගිතා. තං. නිමිත්තං. පහතවරෙස්සන සුච්චවරෙස්සන භතතවරෙස්සන ලතා වරෙස්සන දුස්සවරෙස්සන යොගෙන අවරෙස්සතො යථානාම කස්සකො කසි තබ්බට්ඨානං. නභ්බලෙන පරිච්ඡිද්ධො. පරිච්ඡිද්ධතනාතරෙ කසති, යථා වා පන භික්ඛු සීමං. බ්බන්තා. පඤ්චමං. නිමිත්තාති සලකෙතො. පච්ඡා බ්බන්ති, එවමෙව තස්ස යථාලද්ධස්ස නිමිත්තස්ස අනුක්කමෙන එකභූල වභූල තිවභිභූල වතුරභූල මත්තං. මත්තං. පරිච්ඡිද්ධො. පරිච්ඡිද්ධො. යථා පරිච්ඡිද්ධං. වරෙස්සතබ්බං, අපරිච්ඡිද්ධො. පන න වරෙස්සතබ්බං. තතො විදුජ්ජි රතන පමුඛපරිච්ඡිද්ධවිහාරසීමානං. ගාම නිගමජ්ජනපදරජ්ජනපමුඛසීමානාඤ්ඤා පරිච්ඡිද්ධවසෙන වරෙස්සනෙන වක්කවාලපරිච්ඡිද්ධො. වා තතො වාපි උත්තරිං. පරිච්ඡිද්ධො. වරෙස්සතබ්බං. යථාගි හංසපොතකා පක්කානං. උච්චිතකාලතො පට්ඨාය පරිත්තං. පරිත්තං. පදෙසං. උප්පත්තා. පරිත්තං. කතො අනුක්කමෙන වර්ජිමසුරියසනාතිකං. ගච්ඡති, එවමෙව භික්ඛු වුත්තනෙයෙන නිමිත්තං. පරිච්ඡිද්ධො. වරෙස්සනො. යථා වක්කවාලපරිච්ඡිද්ධො. තතො වා උත්තරිං. වරෙස්සති, අපස්ස තං. නිමිත්තං. වරෙස්සතබ්බතට්ඨානො. පඤ්චපි උක්කුල වික්කුල නදීවිදුග්ගපබ්බතවිසමෙසු සමුඛසතමාහංගතං. වසභවමමං. විය හොති. තස්මිං. පන නිමිත්තෙ පහතපඤ්චස්සානෙන ආදිකමි කෙන සමාපජ්ජනබහුලෙන භවිතබ්බං, න පච්චිකෙවකිකෙබහුලෙන, පච්චිකෙවකිකෙබහුලස්ස හි කොතබ්බාති. දුලාති. දුබ්බලාති. හුතො

උපට්ඨනනති. අපංසු තාති එවං උපට්ඨිතතතා උපරි උස්සුකකතාය පච්චයතං ආපර්ඡනති, සො අපගුණේ කුමනෙ උස්සුකකමානො පඨමජ්ඣානා ව පරිභායති, නව සකෙකාති දුතියං පාපුණ්ණිකං. තෙනාහ භගවා. “සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ ගාචී පබ්බතෙය්‍යා බාලා අව්‍යතනා අබෙත්තඤ්ඤා අකුසලා විසමෙ පබ්බතෙ වරිදුං, තස්සා එවමස්ස:-යනනුනාහං අගතපුබ්බඤ්ඤෙව දිසං ගච්ඡෙය්‍යං, අබාදිත පුබ්බාති වෙව තිණාති බාදෙය්‍යං, අපිතපුබ්බාති ව පාතීයාති පිච්චෙය්‍යනති. සා පුරිමං පාදං න සුප්පතිට්ඨිතං පතිට්ඨාපෙකා පච්ඡිමං පාදං උග්ගරෙය්‍ය, සා නවෙව අගතපුබ්බං දිසං ගච්ඡෙය්‍ය, න ව අබාදිතපුබ්බාති තිණාති බාදෙය්‍ය, න ව අපිතපුබ්බාති පාතීයාති පිච්චෙය්‍ය, යසම්ඤ්චස්සා පදෙසෙ සිතාය එවමස්ස යනනුනාහං අගතපුබ්බඤ්ඤෙව-පෙ-පිච්චෙය්‍යනති තඤ්ච පදෙසං න සොඤ්ඤා පච්චාගච්ඡෙය්‍ය, තං කිස්ස භෙතු? නථාහි සා භික්ඛවෙ ගාචී පබ්බතෙය්‍යා බාලා අව්‍යතනා අබෙත්තඤ්ඤා අකුසලා විසමෙ පබ්බතෙ වරිදුං, එවමෙව බො භික්ඛවෙ ඉධෙකවෙවා භික්ඛු බාලො අව්‍යතනා අබෙත්තඤ්ඤා අකුසලො විවිච්චෙව කාමෙහි-පෙ-පඨමජ්ඣානං උපසම්පර්ඡ විහරිදුං, සො තං නිමිත්තං නාසෙවති න භාවෙති න බහුලී කරෙති න ස්වාහිට්ඨිතං අභිට්ඨාති. තස්ස එවං හොති:-යනනුනාහං විතකකම්මාරාතං වූපසමා-පෙ-දුතියජ්ඣානං උපසම්පර්ඡ විහරෙය්‍යනති. සො න සකෙකාති විතකකම්මාරාතං වූපසමා-පෙ-දුතියජ්ඣානං උපසම්පර්ඡ විහරිදුං, තස්ස එවං හොති:-යනනුනාහං විවිච්චෙව කාමෙහි-පෙ-පඨමජ්ඣානං උපසම්පර්ඡ විහරෙය්‍යනති. සො න සකෙකාති විවිච්චෙව කාමෙහි-පෙ-පඨමජ්ඣානං උපසම්පර්ඡ විහරිදුං, අයං වුච්චති භික්ඛවෙ භික්ඛු උභතො භට්ඨා, උභතො පරිභිණො, සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ සා ගා පබ්බතෙය්‍යා බාලා අව්‍යතනා අබෙත්තඤ්ඤා අකුසලා විසමෙ පබ්බතෙ වරිදු”නති. තස්මානෙත තස්මිං ඥෙව තාව පඨමජ්ඣානෙ පඤ්චගාකාරෙහි විණ්ණවසිතා භවිතබ්බං. තත්ත්මා පඤ්ච වසියො:-ආවර්ඡනවසි සමාපර්ඡනවසි අභිට්ඨාන වසි වුට්ඨානවසි පච්චෙක්ඛණ්ණවසිති. පඨමජ්ඣානං යඤ්චිකං. යදිච්ඡිකං යාවදිච්ඡිකං ආවර්ඡනා ආවර්ඡනාය දකුණිකතතං නඤ්ඤි ආවර්ඡනවසි. පඨමජ්ඣානං යඤ්චිකං-පෙ-සමාපර්ඡන සමාපර්ඡනාය දකුණිකතතං නඤ්ඤි සමාපර්ඡනවසි, එවං සෙසාපි වින්දාරෙ තබ්බා. අයං පනෙත්ථ අත්ථපාසකාසනා:-පඨමජ්ඣානනො වුට්ඨාය පඨමං විතකකං ආවර්ඡයතො භවංගං උපච්ඡිද්ධිකා උපනනා වර්ඡනානනතරං විතකකාරම්මණානෙව චතතාරි පඤ්චවා ජවනාති ජවනස්ස, තතො වෙ භවංගාති, තතො පුන විවාරාරම්මණං ආවර්ඡනං වුත්තතයෙනෙව ජවනානති. එවං පඤ්චස්ස කුමනභෙගස්ස යදිතිරනතරං විතකං පෙසෙදුං සකෙකාති, අපංසු ආවර්ඡනවසි සිඛා හොති. අයං පන මත්ථකප්පතතා වසි භගවතො යමකපාටිහාරියෙ ලබ්බති, අඤ්ඤාසං වා එවරුපෙ කාලෙ, ඉතො පරං සිසතරා ආවර්ඡ

තවසී නාම නැති. ආයුධමත්තෝ පන මහාමොහොත්තො නැතැ පනතුනාගාරදමනෙ විය සිසං සමාපජ්ජනසමත්තා සමාපජ්ජන වසී නාම. අවජ්ජරාමතනං වා දසවජ්ජරාමතනං වා බණං ධරෙතො සමත්තා අධිධානවසී නාම. තථෙව ලුහුං වුට්ඨානුං සමත්තා වුට්ඨානවසී නාම. තදුහයදස්සනත්තං බුබුරුකකිතත්තෙරස්ස වත්තං කථෙතො වට්ඨති, සොභායස්මා උපසම්පදය අධිවසසිකො හුත්වා ථෙරමච්ඡන්දෙ මහාරොහණගුහකත්තෙරස්ස ගිලානුපට්ඨානං ආගතානං තිංසමත්තානං ඉභිමන්තසහස්සානං මජ්ඣෙකි තිසිනෙතො ථෙරස්ස යාගුං පටිග්ගාහයමානං උපට්ඨාකනාගරාජනං ගහෙස්සාමීති ආකාසනො පකබ්බන්තං සුපසන්නරාජනං දිස්වා තාවදෙව පබ්බතං තිත්ථන්ති තාගරාජනං බාහාය ගහෙත්වා තත්ත පාවිසී. සුපසන්නරාජනං පබ්බතෙ පහාරං දත්වා පලාසී. මහාථෙරො ආහං-සථෙ ආවුසො රක්ඛිතො නාහවිස්ස සබ්බෙව ගාරග්ගා අස්සාමාති. පච්චෙකකිණ වසී පන ආවජ්ජනවසියායෙව වුත්තා. පච්චෙකකිණජවනානෙව හි තත්ත ආවජ්ජනානන්තරාතිති. ඉමාසු පන පඤ්ඤාසු චිත්තිසු විණ්ණ වසිනා පගුණපඨමජ්ඣානනො වුට්ඨාය අයං සමාපත්ති ආසනනතීව රණපච්චත්තිකා විතකකච්චාරානං ඔලාරිකතතො අභගුදබ්බලාති ව තත්ත දෙසං දිස්වා දුතියජ්ඣානං සන්තතො මනසි කර්තවා පඨමජ්ඣානෙ තිකන්තිං පරියාදය දුතියාධිගමාය යොගො කාතබ්බො. අපස්ස යද පඨමජ්ඣානා වුට්ඨාය සතස්ස සමපජ්ජනස්ස කුසානඛානා පච්චෙකකිනො විතකකච්චාරා ඔලාරිකතො උපට්ඨානති, පිති සුබ්බෙත්ථෙව විතෙතකාගතො ව සන්තතො උපට්ඨාති, තදස්ස ඔලාරිකභගුපහාණාය සන්තභගුපටිලාභාය ව තදෙව තිමිත්තං පඨවි පඨවීති පුතපුතං මනසි කරෙතො ඉදුති දුතියජ්ඣානං සමපජ්ජනතිති භවභගු උපවජ්ජිත්වා තදෙව පඨවිකසිණං ආරම්භං කත්වා මනො වාරාවජ්ජනං උපපජ්ජති. තතො තසමිංයෙව ආරම්භණෙ වත්තාරි පඤ්ඤා වා ජවනාති ජවනති, යෙසං අවසානෙ එකං රූපාවචරං දුතියජ්ඣාතිකං, සෙසාති වුත්තප්පකාරානෙව කාමාවචරාතිති. එතො වතා වෙස “විතකක ච්චාරානං වූපසමා අජ්ඣන්තං සමපසාදනං වෙතසො එකොදිභාවං අවිතකකං අච්චාරං සමාධිජා පිතිසුඛං දුතියජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති”ති එවමනෙතා වචනවිපරිච්ඡිණං තිව්භගු සමන්තාගතං තිවිධකල්පාණං දසලක්කණසමපන්නං දුතියජ්ඣානං අභිගතං හොති පඨවිකසිණං.

තත්ත විතකකච්චාරානං වූපසමාති-විතකකස්ස ව ච්චාරස්සමාති ඉමෙසං විතනං වූපසමා සමතිකකමා, දුතියජ්ඣානකකණෙ අපාතු භාවාති වුත්තං හොති, තත්ත කිඤ්ඤාපි දුතියජ්ඣානෙ සබ්බෙපි පඨමජ්ඣානධම්මා න සන්ති, අඤ්ඤායෙව හි පඨමජ්ඣානෙ එස්සාදස්ස, අඤ්ඤා ඉධ, ඔලාරිකස්ස පන ඔලාරිකස්ස අභගුසං සමතිකකමා පඨමජ්ඣානනො පරෙසං දුතියජ්ඣානාදිතං අධිගමො හොතිති දීප-

නන්. විනක්කවිචාරණං. වූපසමාති එවං. වුත්තනනි වෙදිතබ්බං. අජකුග්ගනනි-ඉබ නියකජකුග්ගනං. අධිපෙපනං, විහබ්බෙහ පන අජකුග්ගනං. සම්මග්ගනනි එතතකමෙව වුත්තං, යසමා ව නියකජකුග්ගනං. අධිපෙපනං, තසමා අත්තනො සන්තානෙ ජිතං. අත්තනො සන්තානෙ නිබ්බත්තනනි අයමෙත්ථ අත්තො. සම්මසාදනනි-සම්පසාදනං. වුවච්චි සද්ධා, සම්පසාදනසොගතො කුසානම්පි සම්පසාදනං, නීල වරුණසොගතො නීලං. වත්ථං විස, යසමා වා තං කුසානං සම්පසාදන සම්පත්තාගතත්තා. විනක්කවිචාරකෙබ්බාහවූපසමනෙත ව වෙතො සම්ප සාදයති, තසමාපි සම්පසාදනනනි වුත්තං, ඉමසම්ඤ්ඤ අත්ථවිකපෙප සම්පසාදනං. වෙතසොති එවං. පදසම්බන්ධො වෙදිතබ්බො, පුරිමසම්මං පන අත්ථවිකපෙප වෙතසොති එතං. එකොදිභාවෙන සඬං යොජෙ තබ්බං. තත්තායං අත්ථයොජනා:-එකො උදෙතීති එකොදී, විනක්ක විචාරෙති අතජකුරුලග්ගනා අග්ගො, සෙට්ඨො හුත්වා උදෙතීති අත්තො, සෙට්ඨොපි හි ලොකෙ එකොති වුවච්චි, විනක්කවිචාරවීර හිතො වා එකො අසභායො හුත්වා තිපි වත්තුං. වට්ටති.¹ අථවා:-සම්ප යුත්තබ්බමෙ උදයතීති උදී, උට්ඨපෙතීති අත්තො, සෙට්ඨට්ඨෙන එකො ව සො උදීවාති එකොදී, සමාධිසෙසතං. අධිවචනං, ඉති ඉමං එකොදීං භාවෙති වර්ණිතීති ඉදං දුතියජකුග්ගනං. එකොදිභාවං, සො පනායං එකොදී යසමා වෙතසො න සත්තස්ස න ජීවස්ස, තසමා එතං. වෙතසො එකොදිභාවනනි වුත්තං, නහු වායං සද්ධා පස්මජකුග්ගනෙපි අජී, අයඤ්ඤ එකොදී නාමිකො සමාධි, අථ කසමා ඉදමෙව සම්ප සාදනං. වෙතසො එකොදිභාවඤ්ඤාති වුත්තනනි? වුවච්චිතො:-අදුංහි පස්මජකුග්ගනං. විනක්කවිචාරකෙබ්බාහෙන විවිතරඬගසමාකුලම්ම ජලං න සුප්පසන්නං. හොති, තසමා සතියාපි සද්ධාය සම්පසාදනනනි න වුත්තං, න සුප්පසන්නත්තා යෙව චෙත්ථ සමාධිපි න සුදු පාකටො, තසමා එකොදිභාවනනිපි න වුත්තං, ඉමසම්මං. පන කුසානෙ විනක්ක විචාරපට්ඨිබොධාභාවෙන ලබොකාසා බලවතී සඬා බලවසඬා සභාය පටිලාභෙනෙව සමාධිපි පාකටො, තසමා ඉදමෙව එවං. වුත්තනනි වෙදිතබ්බං, විහබ්බෙහ පන “සම්පසාදනනනි යා සඬා සද්දග්ගනා ඔක්කප්පනා අභිප්පසාදො, වෙතසො එකොදිභාවනනි යා විත්තස්ස සීති-පෙ-සමමා සමාධි”ති එතතකමෙව වුත්තං. එවං. වුත්තනන පනෙතෙන සඬං. අයං අත්ථවණ්ණනා යථා න විරුජකිති අඤ්ඤදත්ථු සංසද්දති වෙව සමෙති ව එවං. වෙදිතබ්බො.

අවිනක්කං. අවිචාරනනි-භාවනාය පටිණ්හනා එතසම්මං. එතස්ස වා විතකෙකා නජීති අවිතක්කං, ඉමිනාව නයෙන අවිචාරො, විහබ්බෙහි වුත්තං. “ඉති අයඤ්ඤ විතකෙකා අයඤ්ඤ විචාරෙ සන්නා හොනති සම්මා වූපසන්නා අත්ථබ්ගතා අබ්බත්ථබ්ගතා අප්පිතා ව්‍යප්පිතා සොසිතා විසොසිතා ව්‍යන්තිකතා, තෙන වුවච්චි:-අවිතක්කං. අවි

වාරය”යි. එතැන:-නැවු ව විතක්කවිවාරයනං වූපසමාති ඉමිනාපි අයමනේවා සිද්ධො, අප් කසමා පුන වුත්තං අවිතක්කං අවිවාරනති? වුවවනෙ:-එවමෙනං සිද්ධොවායමනේවා, න පනෙතං තදන්දිපකං, නවු අවොවුමහ ඔලාරිකස්ස පන ඔලාරිකස්ස අභගස්ස සමතික්කමා පඨමඡ්ඤානතො පරෙසං දුතියඡ්ඤානාදීනං සමගිගමො ගොතීති දීපනන්තං. විතක්කවිවාරයනං වූපසමාති එවං වුත්තනති, අපිව:- විතක්කවිවාරයනං වූපසමා ඉදං සමපසාදනං න කිලෙසකාලසිසියස්ස, විතක්කවිවාරයනස්ස වූපසමා එකොදිභාවං, න උපවාරඡ්ඤානමිව තිවරණපපහාණං, න පඨමඡ්ඤානමිව ව අභගපාතුභාවාති, එවං සමපසාදනඑකොදිභාවානං ගෙතුපරිදීපකමිදං වචනං, තථා විතක්කවිවාරයනං වූපසමා ඉදං අවිතක්කං අවිවාරං න තතිය වතුන්ඡ්ඤානාති විය වක්ඛුචිස්සද්ධානාදීති වියව අභාවාති එවං අවිතක්කඅවිවාරභාවස්ස ගෙතුපරිදීපකස්ස, න විතක්කවිවාරාභාවමත්තපරිදීපකං, විතක්කවිවාරාභාවමත්තපරිදීපකමෙව පන අවිතක්කං අවිවාරනති ඉදං වචනං, තසමා පුරිමං වන්ධාපි පුන වත්තබ්බමෙවාති. සමාධිජනනි-පඨමඡ්ඤානසමාධිතො සමපසුත්තසමාධිතො වා ජාතනති අනේවා, තත්ත් කිස්සාපි පඨමමපී සමපසුත්තසමාධිතො ජතං, අප් ඛො අයමෙව සමාධි සමාධීති වත්තබ්බතං අරගති, විතක්කවිවාරනෙකාභ විරගෙන අතිවිය අවලතතා සුපපසන්නතතා ව, තසමා ඉමස්ස වණණ හණන්තං ඉදමෙව සමාධිජනනි වුත්තං. පීතිසුඛනති ඉදං වුත්තතයමෙව.

දුතියනති-ගණනානුපුබ්බතා දුතියං, දුතියං උපපන්නනතිපි දුතියංති. ඉදං දුතියං සමාපජ්ජනීතිපි දුතියං, යං පන වුත්තං “වග්ගපිප්පභිණං තිවග්ගසමන්තාගත”නති. තත්ත් විතක්කවිවාරයනං පහාණවසෙන වග්ගපිප්පභිණතා වෙදිතබ්බා. යථාඵ පඨමඡ්ඤානස්ස උපවාරකබ්බණෙ තිවරණාති පභියනති, න තථා ඉමස්ස විතක්කවිවාරය. අප්පණාකබ්බණයෙව පනෙතං විනාතෙති උපපජ්ජනී, තෙනස්ස තෙ පහාණඛගනති වුවවනති. පීති සුඛං චිත්තතක්කතාති ඉමෙසං පන තිණණං උපපත්තිව සන තිවග්ගසමන්තාගතතා වෙදිතබ්බා, තසමා යං ගි විහරෙත:-ඤානනති සමපසාදෙ පීති සුඛං විතතස්ස කභගනාති වුත්තං, තං සපරිකම්මාරං ක්ඤානං දුස්සෙතුං පරියායෙන වුත්තං. ධර්මෙතො පන සමපසාදනං තිවරි යායෙන උපජිඤානලක්කණප්පත්තානං අභිනානං වසෙන තිවිබ්බිතමෙවෙනං ගොති. යථාහ:-“කතමං තසමි. සමයෙ තිවිබ්බිතං ක්ඤානං ගොති, පීතිසුඛං විතතස්ස කභගතා”ති:-භෙසං පඨමඡ්ඤානෙ වුත්තතයමෙව.

එවං අගිගතෙ පන තසමිපි වුත්තතයෙනව පසුච්ඡායාසාරෙති විණණවසිනා හුත්වා පගුණදුතියඡ්ඤානතො වුච්ඡාය අයං සමාපත්ති ආසන්නවිතක්කවිවාරපච්චන්තිකා, යදෙව තත්ත් පීතීති ආවහණො

උබ්බිලාමිතං, එතෙනෙතං ඔළාරිකං අනඛායනීති වුත්තාය පිතියා ඔළාරිකත්තං අඛගද්ධමලාතිව තත්ථ දෙසං දිස්වා තතියජ්ඣානං සත්තතො මනසි කර්ත්වා දුතියජ්ඣානෙ නිකන්තිං පරියාදය තතී යාධිගමාය යොගො කාතබ්බො. අථස්ස යද දුතියතො වුට්ඨාය සත්තස්ස සමපජනස්ස ක්කානඛානී පච්චෙකවතො පිති ඔළාරිකතො උපට්ඨාති, සුඛඤ්ඤව එකඟතා ව සත්තතො උපට්ඨාති, තදස්ස ඔළාරිකඛතප්පභාණාය සත්තඛතපටිලාභායව තදෙව නිමිත්තං පද්මි පද්මිති පුතපුතං මනසිකරොතො ඉදති තතියජ්ඣානං උපපජ්ඣස්ස තීති භවඛං උපවිජ්ජිත්වා තදෙව පද්මිකසිංහං ආරමභං කඤ්ඤා මනෝචාරාවජ්ජනං උපපජ්ජති. තතො තස්මිඤ්ඤද්වාරමභෙ චත්තාරි පඤ්ඤ වා ජවනාති ජවනති, යෙසං අවසානෙ එකං රූපා වචරං තතියජ්ඣාතිකං, සෙසාති වුත්තතයෙනෙව කාමාවචරාතීති. එත්තාවතා ව පනෙස “පිතියා ව විරාගා උපෙචකොව විහරති සතො ව සමපජනො සුඛව කායෙන පටිසංවෙදෙති යන්තං අරියා ආවිකකත්ති උපෙචකො සතිමා සුඛවිහාරීති තතියජ්ඣානං උප සමපජ්ජ විහරති”ති; එවමනෙත එකඛතවිපසිභිණං චඛිගසමන්තාගතං තිවිධකල්පාණං දසලකභිණසමන්තං තතියජ්ඣානං අධිගතං හොති පද්මිකසිංහං.

තත්ථ-පිතියාව විශ්වාති-විරාගො නාම වුත්තප්පකාරාය පිතියා ජ්ඣුච්ඡන්තං වා සමතික්කමො වා, උභින්නං පන අන්තරා වසඤ්ඤ සමපිණ්ඩනන්තො, සො වුපසමං වා සමපිණ්ඩනී විතක්කවිචාරනං වුප සමං වා, තත්ථ යද වුපසමමෙව සමපිණ්ඩනී, තද පිතියා විරාගා ව කිඤ්ඤ භියෙසා වුපසමාවාති එවං යොජනා වෙදිතබ්බං. ඉමිස්සා ව යොජනාය විරාගො ජ්ඣුච්ඡන්තන්තො හොති, තස්මා පිතියා ජ්ඣුච්ඡ නාව වුපසමාවාති¹ අයමන්තො දඬබෙබ්බා, යද පන විතක්කවිචාරනං වුපසමං සමපිණ්ඩනී, තද පිතියාව විරාගා කිඤ්ඤ භියෙසා විතක්ක විචාරනඤ්ඤ වුපසමාති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා, ඉමිස්සා ව යොජ නාය විරාගො සමතික්කමනන්තො හොති, තස්මා පිතියාව සමතික්කමා විතක්කවිචාරනඤ්ඤ වුපසමාති අයමන්තො දඬබෙබ්බා. කාමඤ්ඤතො විතක්කවිචාරා දුතියජ්ඣානෙයෙව වුපසන්තා, ඉමස්ස පන ක්කානස්ස මහභූපරිද්දපනන්තං චණ්ණභණ්ණත්තඤ්ඤතං වුත්තං. විතක්කවිචාරා තඤ්ඤ වුපසමාති හි වුත්තෙ ඉදං පඤ්ඤයති:-නුත විතක්කවිචාරවුප සමමො² මග්ගො ඉමස්ස ක්කානස්සාති, යථාව තතියෙ අරියමග්ගෙ අප්ප භිණ්ණානමපි සක්කායදිවධාදිතං පඤ්ඤන්තං ඔරමායාගියානං සංයොජනා නං සඤ්ඤාණාති එවං පභාණං වුච්චමානං චණ්ණභණ්ණනං හොති තදභි කමාය උග්ගුක්කානං උග්ගාගජනකං, එවමෙව ඉධ අවුපසන්තානමපි

1. සි. II. සමතික්කමාවාති.
 2. සි. II. III. නුතවිතක්කවිචාරනං-වුපසමො,
 3. අභි-ක්කානමග්ගෙ.

විතක්කවිචාරානං. චූපසමෝ චූචමානෝ වණ්ණභණ්ණං. හොති, තෙනායමෙතො චූතෙනා-පිතියාව සමතික්කමා විතක්කවිචාරානඤ්ච චූපසමාති.

උපෙක්කකො ච විහරතීති-එත් උපපතතිතො ඉක්කතිති උපෙක්කා, සමං පස්සති අපකඛපතිතා නුත්වා පස්සතීති අත්තො, තාය විසදය විපුලාය ථාමනායාය සමනනාගතතතා තතියජ්ඣානසමඛිති උපෙක්කකොති චූචමති, උපෙක්කා පන දසවිධා හොති:-ඡළඛිතු පෙක්කා බ්‍රහ්මවිහාරඋපෙක්කා බොජ්ඣංගඋපෙක්කා විරිසුපෙක්කා සඛිධාරඋපෙක්කා වෙදනුපෙක්කා විපස්සනුපෙක්කා තත්ත්මජ්ඣානතුපෙක්කා ක්කානුපෙක්කා පාරිසුඛුපෙක්කාති. තත් යා “ඉධ බිණ්ණසවො භික්ඛු චක්ඛුතා රූපං දිස්වා තෙව සුමනො හොති න දුමමනො උපෙක්කකො ච විහරති සතො සමපජනො”තීඃ එවමාගතා බිණ්ණසවස්ස ඡස්ස වාරෙසු ඉට්ඨාතිට්ඨජලාරමමණාපාථෙ පරිසුද්ධිපකතිභාවා ‘විජ්ජානානාරහුතා උපෙක්කා අයං ඡළඛිතුපෙක්කා නාම. යා පන “උපෙක්කාසහගතෙන වෙතසා එකං දිසං එරිත්වා විහරතී”ති-එවමාගතා සතෙනසු මජ්ඣිමනාකාරහුතා උපෙක්කා අයං බ්‍රහ්මවිහාරඋපෙක්කා නාම. යා “උපෙක්කාසමොජ්ඣංගං භාවෙති විවෙකතිස්සිත”නතීඃ එවමාගතා සහජතධම්මානං මජ්ඣිමනාකාරහුතා උපෙක්කා අයං බොජ්ඣංගඋපෙක්කා නාම. යා පන “කාලෙන කාලං උපෙක්කා නිමිත්තං මනසි කරොති”තිද එවමාගතා අනුචාරද්ධි නාතිසිච්චි විරියසඛිධානා උපෙක්කා, අයං විරිසුපෙක්කා නාම. යා “කති සඛිධාරඋපෙක්කා සමාධිවසෙන උපපජනති, කති සඛිධාරඋපෙක්කා විපස්සනාවසෙන උපපජනති, අට්ඨසඛිධාරඋපෙක්කා සමාධිවසෙන උපපජනති, දස සඛිධාරඋපෙක්කා විපස්සනාවසෙන උපපජනති”තීඃ එවමාගතා නිවරණාදිපටිසඛිධාසනතිට්ඨානා¹ ගහණේ මජ්ඣිමනහුතා උපෙක්කා අයං සඛිධාරඋපෙක්කා නාම. යා පන “යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං විතතං උපපන්නං හොති උපෙක්කාසහගත”නතීඃ එවමාගතා අද්දකම් සුඛසඤ්ඤිතා උපෙක්කා අයං වෙදනුපෙක්කා නාම. යා “යදෙථි යං හුතං තං පජහති උපෙක්කං පටිලහති”තිඃ එවමාගතා විචිතනෙ මජ්ඣිමනහුතා උපෙක්කා අයං විපස්සනුපෙක්කා නාම. යා පන ඡතුර්ධිසු යෙවාපනකෙසු ආගතා සහජතානං සමවාහිතහුතා උපෙක්කා, අයං තත්ත්මජ්ඣානතුපෙක්කා නාම. යා උපෙක්කකොච විහරතීති එවමාගතා අග්ගසුබ්බෙපි තස්මිං අපකඛපාතජනති උපෙක්කා, අයං ක්කානුපෙක්කා නාම. යා පන උපෙක්කාසති පාටිසුඛි. මතුපට්ඨකානනති එවමාගතා සබ්බපට්ඨතිකපරිසුඛා පට්ඨතිකචූපසමනෙපි අවතාපාරහුතා උපෙක්කා, අයං පාරිසුඛුපෙක්කා නාම.

a. දිසති-භවතීතිසුතත.

b. දිසති-සඛිධාසව.

c. අං-ති-එකක.

d. සං-ති-මහාවග්ග.

e. පටිසෙකිද.

f. අභි-ධම්මසංඝාත.

g. සං-ති-මහාවග්ග.

1. සි. II. සතතිට්ඨානා,

තත්ථ ඡලඛිගුපෙකං ව චුභමචිභාරුපෙකං ව බොජ්ඣඛිගුපෙකං ව තත්ථ මජ්ඣිමනිකායෙකං ව භාග්ගිකායෙකං ව පාරිසුඛිකායෙකං ව අත්තො ඵකා තත්ථ මජ්ඣිමනිකායෙකං ව හොති, තෙන තෙන අවන්තොදෙන පනස්සා අයං හෙදද:-ඵකස්සාපි සතො සත්තස්ස කුමාරස්මවන්තර සෙනාපතිරුජ්ජිවසෙන හෙදෙ විය, තස්මා තාසු යත් ඡලඛිගුපෙකං, ත තත්ථ බොජ්ඣඛිගුපෙකංදයො, යත්ථා පන බොජ්ඣඛිගුපෙකං, ත තත්ථ ඡලඛිගුපෙකංදයො හොන්ති වෙදිනබ්බා; යථාචෙතාසං අත්තො ඵකිභාවො, ඵචං සංඛාරුපෙකං විපස්සනුපෙකං නමි, පඤ්ඤ ඵච හි සා කිංචිවසෙන විධා භින්නා, යථාහි පුරිසස්ස සායං ගෙහං පවිට්ඨං සප්පං අජපදදණ්ඩං ගගෙත්වා පරියෙසමානස්ස තං ථුසකොධිකෙ නිපන්නං දිස්වා සප්පො නුඛො තොති අවලො කෙන්නස්ස සොචන්තිකායං. දිස්වා නිබ්බමනිකස්ස සප්පො න සප්පොති විචින්නෙ මජ්ඣිමනිකායෙකං වොති, ඵචමෙවං යා ආරදධිවිපස්ස කස්ස විපස්සනාඤ්ඤෙන ලක්ඛණත්තයෙ දිට්ඨං සංඛාරුපෙකං අනිච්ච භාවාදිවිචින්නෙ මජ්ඣිමනිකායෙකං උපපජ්ජති, අයං විපස්සනුපෙකං, යථා පන තස්ස පුරිසස්ස අජපදෙන දණ්ඩෙන ගාලිතං සප්පං ගගෙත්වා කින්නායං ඉමං සප්පං අවිගෙසෙන්නො අත්තානඤ්ච ඉමිනා අදංසා පෙනො මුඤ්ඤායස්සාති මුඤ්ඤානාකාරමෙව පරියෙසතො ගගණෙ මජ්ඣිමනිකායෙකං වොති. ඵචමෙව යා ලක්ඛණත්තයස්ස දිට්ඨන්තො ආදිකෙත විය තයො භවෙ පස්සතො සංඛාරගගණෙ මජ්ඣිමනිකායෙකං, අයං සංඛාරුපෙකං, ඉති විපස්සනුපෙකං සිද්ධාය සංඛාරුපෙකං පි සිඬාව හොති, ඉමිනා පනෙසා විචින්නායගගණෙසු මජ්ඣිමනිකායෙකං සංඛාරෙන කිංචිවන විධා භින්නාති. විරිසුපෙකං පන වෙදනු පෙකං ව අඤ්ඤාමඤ්ඤාඤ්ච අවසෙසාහි ව අත්තො භින්නා ඵචාති. ඉති ඉමාසු උපෙකාසු ක්කානුපෙකං ඉධ අධිප්පොතා, සා මජ්ඣිමනිකායෙකං ලක්ඛණං, අනාභොගරසා අව්‍යාපාරපච්චිපට්ඨානා පිතිවිරුගපදට්ඨා නාති. ඵන්තාහ:-නනු වායං අත්තො තත්ථ මජ්ඣිමනිකායෙකං ව හොති සාව පඨමදුතියජ්ඣානෙසුපි අජ්ඣි, තස්මා තත්ථාපි උපෙකකොච විහ රතීති ඵචමයං වත්තබ්බං සියා සා කස්මා න චුන්නාති? අපරිව්‍යත්ත කිංචිවනො. අපරිව්‍යත්තං හි තස්සා තත්ථ කිංචිවං, විතක්කාදිහි අහි භුතත්තා, ඉධ පතායං විතක්කවිචාරපිතීති අනභිභුතත්තා උක්ඛිත්තා සිරා විය හුන්වා පරිව්‍යත්තකිංචිවං ජනා, තස්මා චුන්නාති. නිට්ඨිතා “උපෙකකොච විහරති”ති ඵතස්ස සබ්බසො අත්ථවණ්ණනා.

ඉදති සතො ව සමපජ්ජන්තොති-ඵත්ථ සරතීති සතො, සමපජ්ජනා තීති සමපජ්ජනො, පුග්ගලෙන සති ව සමපජ්ඤාඤ්ච චුන්නං. තත්ථ සරණලක්ඛණං සති, අපමනුස්සනරසා, ආරක්ඛපච්චිපට්ඨානා; අසමමා ගලක්ඛණං සමපජ්ඤාදං, තීරණරසං, පච්චයපච්චිපට්ඨානං. තත්ථ කිංචිවං පි ඉදං සතිසමපජ්ඤාදං පුරිමජ්ඣානෙසුපි අජ්ඣි. මුඛස්ස තිස්ස හි අසමපජ්ජනස්ස උපචාරමත්තමපි න සමපජ්ජති, පගෙව

අපාණා. ඔළාරිකතතා පන තෙසං ක්කානානං භූමියං විය පුරිසස්ස විතතස්ස ගති සුඛං හොති. අබ්බතතං තත්ථ සතිසම්පජ්ඣාදකිච්චං. ඔළාරිකබ්බපාහාණෙන පන සුමුමතතා ඉමස්ස ක්කාතස්ස, පුරිසස්ස බුරුධාරායං විය සතිසම්පජ්ඣාදකිච්චපරිග්ගහිතා එව විතතස්ස ගති ඉච්ඡිතබ්බං ඉධෙව වුත්තං. කිඤ්ඤ භියො? යථා ධෙනුපකො වචෙජා ධෙනුතො අපථිතො අරක්ඛියමානො පුනදෙව ධෙනුං උප ගච්ඡති, එවමිදං තතියජ්ඣානසුඛං පිතීතො අපථිතං. තං සතිසම්පජ්ඣාදරක්කෙන අරක්ඛියමානං පුන දෙව පිතී. උපගච්ඡෙය්, පිතී සම්පයුත්තමෙව සියා. සුඛෙ වාපි සත්තා සාරුඤ්ඤාති, ඉදං අති මධුරං සුඛං, තතොපරං සුඛංභාවා, සතිසම්පජ්ඣාදානුභාවෙන පනෙත්ථ සුඛෙ අසාරුඤ්ඤා හොති නො අඤ්ඤාථාති. ඉමමපි අත්ථවිසෙසං දස්සෙතුං ඉදං ඉධෙව වුත්තනති වෙදිතබ්බං.

ඉදං “සුඛඤ්ඤ කායෙන පටිසංවෙදෙති”ති එත්ථ කිඤ්ඤාපි තතියජ්ඣානසම්බන්ධිතො සුඛපටිසංවෙදනාභොගො නත්ථි, එවං සනෙතපි යයමා තස්ස නාමකායෙන සම්පයුත්තං සුඛං, යං වා තං නාමකාය සම්පයුත්තං සුඛං, තං සමුට්ඨානෙනස්ස යයමා අතිපඤ්ඤිතෙන රූපෙන රූපකායො පුට්ඨං. යස්ස පුට්ඨතතා ක්කානා වුට්ඨිතොපි සුඛං පටිසංවෙදෙය්, තසමා එතමත්ථං දස්සෙන්නො සුඛඤ්ඤ කායෙන පටිසංවෙදෙතිති ආහ.

ඉදං “යනතං අරියං ආවික්ඛනති උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛ විහාරී”ති එත්ථ යං ක්කානගෙතු යං ක්කානසාරණං තං තතියජ්ඣාන සම්බන්ධි පුග්ගලං බුඞාදයො අරියං ආවික්ඛනති දෙසෙතති පඤ්ඤාපෙනති පඨිපෙනති විචරනති විභජනති උත්තාති කාරෙතති පකාසෙතති පසංසනතිති අධිප්පායො. කිනති? උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛවිහාරීති. තං තතියජ්ඣානං උපසම්පජ්ඣ විහරතීති එවමෙත්ථ යොජ්ජා වෙදිතබ්බං. කසමා පන තං තෙ එවං පසංසනතීති? පසංසාරගතො, අයං භි යයමා අතිමධුරසුඛෙ සුඛපාරමිථපතෙතපි තතියජ්ඣානෙ උපෙක්ඛකො, ත තත්ථ සුඛාභිසංඝෙන ආකඛියති. යථාපි පිතී න උපපජ්ඣති එවං උපට්ඨිතසතිතාය සතිමා. යයමා ව අරියකතතං අරියජනසෙවිතමෙව ව අසඬ්ඛිලිට්ඨං සුඛං නාමකායෙන පටිසංවෙදෙති, තසමා පසංසාරගො, ඉති පසංසාරගතො නං අරියං තෙ එවං පසංසාගෙතුභූතෙ ශුණේ ජ්ජාසෙන්නා උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛ විහාරීති එවං පසංසනතීති වෙදිතබ්බං. තතියනති-ගණනානුපුබ්බත්තා තතියං, ඉදං තතියං සමාපජ්ජතීතිපි තතියං. යං පන වුත්තං “එකඛගවිප්පභිණං දුට්ඨගසමනනාගතං”ති එත්ථ පිතියං පහාණ වසෙත එකඛගවිප්පභිණතා වෙදිතබ්බං. යං පනෙසා දුතියජ්ජානස්ස විතතකවිචාර විය අපපාණාකභණ්ණෙව පඨිග්ගති, තෙනස්ස සා පහාණභිගනති වුච්චති. සුඛං විතෙතකගතතාති ඉමෙසං පන විතතං උපපතතිවසෙත දුට්ඨගසමනනාගතතා වෙදිතබ්බං. භාග්ගං යං

විභච්ඡෙදන “කොතනති උපෙක්ඛාසතිසම්පජ්ඣාදං සුඛං විතතස්සෙකාගතතා”ති වුත්තං, තං සපරික්ඛාරං කොතං දස්සෙතුං පරියායෙන වුත්තං, ඨපෙත්වා පන උපෙක්ඛාසතිසම්පජ්ඣාදානි නිපාරියායෙන උපනිඤ්ඤානලක්ඛණප්පත්තානං අඛ්‍යාතං වසෙන දුට්ඨිකමෙවෙනං ගොති. යථාහ:- “කතමං තස්මිං සමයෙ දුට්ඨිකං කොතං ගොති සුඛං විතතස්සෙකාගතතා”ති. සෙසං පඨවිඤ්ඤානෙ වුත්තනායමෙව.

එවං අධිගතෙ පන තස්මිම්පි වුත්තනායෙනෙව පඤ්චභානාරෙහි විණ්ණවසිනා හුත්වා පඤ්ඤානනියඤ්ඤානතො වුට්ඨාය අයං සමාපන්නි ආසනනපිතිපච්චන්තිකා යදෙව තත්ථ සුඛමිති වෙතසො ආභොගො එතෙනෙනං ඔලාරිකමක්ඛායතිති එවං වුත්තස්ස සුඛස්ස ඔලාරිකත්තා අභිග්‍රහිතලාභි ව තත්ථ දෙසං දිස්වා වතුත්ඤ්ඤානං සන්නතො මනසි කර්තො තතියඤ්ඤානෙ නිකන්තිං¹ පරියාදය වතුත්ථාධිගමාය යොගො කාතබ්බො. අප්පස්ස යද තතියතො වුට්ඨාය සත්තස්ස සම්පජ්ඣාය කොතඛ්‍යාති පච්චවෙක්ඛානො වෙනසිකසොමනස්සසම්ඛාතං සුඛං ඔලාරිකතො උපට්ඨාති, උපෙක්ඛාවෙදනා වෙව විතතනාගතා ව සන්නතො උපට්ඨාති, තදස්ස ඔලාරිකඛ්‍යාප්පභාණාය සන්නඅභිග්‍රහිතලාභාය ව තදෙව නිමිත්තං පඨවි පඨවීති පුනපුනං මනසිකරේතො ඉද්දති වතුත්ඤ්ඤානං උපපජ්ජස්සතිති භවතිං උපවිජ්ඣිත්වා තදෙව පඨවිකසිණං ආරම්භං කත්වා මනොවාරවජ්ජනං උපපජ්ජති, තතො තස්මිඤ්ඤාදාරම්භෙ වත්තාරි පඤ්ච වා ජවනාති උපපජ්ජන්ති, සෙසං අවසානෙ එකං රූපාවචරං වතුත්ඤ්ඤානිකං, සෙසාති වුත්තප්පකාරුකෙනෙව කාමාවචරාති. අයං පන විසෙසො:- යස්මා සුඛං වෙදනා අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය ආසෙවනප්පථයෙන පච්චයො න ගොති, වතුත්ඤ්ඤානෙ ව අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය උපපජ්ජතබ්බං, තස්මා තාති උපෙක්ඛාවෙදනාසම්පසුත්තාති ගොන්ති. උපෙක්ඛාසම්පසුත්තතතා යෙව වෙත්ථ පිති පරිභායතිති. එත්තාවතා වෙස සුඛස්ස ව පභාණා දුක්ඛස්ස ව පභාණා පුබ්බෙව සොමනස්සදොමනස්සානං අත්ථඛිගමා අදුක්ඛං අසුඛං උපෙක්ඛාසතිපාරිසුඤ්ඤිං වතුත්ඤ්ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති. a එවමනෙන එකඛිග්‍රහිතලාභිණං දුට්ඨිකසමන්තාගතං තිව්චිකලාභං දසලක්ඛණසම්පණ්ණං වතුත්ඤ්ඤානං අධිගතං ගොති පඨවිකසිණං.

තත්ථ “සුඛස්ස ව පභාණා දුක්ඛස්ස ව පභාණා”ති-කායික සුඛස්ස ව කායිකදුක්ඛස්ස ව පභාණා “පුබ්බෙවං”ති-තඤ්ඤා වො පුබ්බෙව, න වතුත්ඤ්ඤානකමණේ. “සොමනස්සදොමනස්සානං අත්ථඛිගමා”ති- වෙනසිකසුඛස්ස වෙනසිකදුක්ඛස්ස වාති ඉමෙසම්පි විතතං පුබ්බෙව අත්ථඛිගමා පභාණා ඉච්චෙව වුත්තං ගොති, කද පන තෙසං පභාණං ගොති? වතුත්තං කොතානං උපවාරකමණේ. සොමනස්සං හි

1. සි. II. නියන්ති..

a. අභි-කොතවිභච්ඡෙදන.

චතුර්ත්වකිනාං උපවාරකවණෙයෙව පතියති. දුක්ඛදොමනාං සුඛාති පඨමදුතියතනියස්සකිනානං උපවාරකවණෙසු, එවමෙතෙසං පහාණකතමෙන අට්ඨානානං ඉන්ද්‍රියවිභවෙන පන ඉන්ද්‍රියානං උද්ග්‍ර සකකමෙනෙව ඉධාපි වුත්තානං සුඛදුක්ඛසොමනස්සදොමනස්සානං පහාණං වෙදිතබ්බං, යදි පනෙතාති තස්ස තස්ස කිංතස්ස උපවාරකවණෙයෙව පතියනති, අථ කඝමා “කත්ථ වුප්පන්නං දුක්ඛිත්‍රියං අපරිසෙසං නිරුප්පිති? ඉධ භික්ඛවේ භික්ඛු විවිච්චව කාමෙති-පෙ-පඨමස්සකිනං උපසම්පජ්ජ විහරති. එත්ථ වුප්පන්නං දුක්ඛිත්‍රියං අපරිසෙසං නිරුප්පිති, කත්ථ වුප්පන්නං දොමනස්සිත්‍රියං-පෙ-සුඛිත්‍රියං-පෙ-සොමනස්සිත්‍රියං අපරිසෙසං නිරුප්පිති. ඉධ භික්ඛවේ භික්ඛු සුඛස්ස ව පහාණං-පෙ-චතුර්ත්වකිනං කිංතං උපසම්පජ්ජ විහරති. එත්ථ වුප්පන්නං සොමනස්සිත්‍රියං අපරිසෙසං නිරුප්පිති” කීං එවං කිංතෙසෙව නිරුද්ධො වුත්තොති? අතිසයනිරුද්ධත්තං. අතිසය නිරුද්ධො හි තෙසං පඨමස්සකිනාදිසු, න නිරුද්ධොයෙව. නිරුද්ධො ධේව පන උපවාරකවණෙ නාතිසයනිරුද්ධො, තථාහි නානාවජ්ජනෙ පඨමස්සකිනානුපවාරෙ නිරුද්ධස්සාපි දුක්ඛිත්‍රියස්ස ඛංසමකසාදි සමථස්සෙන වා විසමාසනුපතාපෙන වා සියං උප්පත්ති, නෙව අනෙතා අප්පණං. උපවාරෙ වා නිරුද්ධමෙප්පනං න සුදුසු නිරුද්ධං හොති පටිපකෙඛන් පන අවිභතත්තං, අනෙතා අප්පණං පන පිති එරණෙන සබ්බො කායො සුඛොක්කන්තො හොති. සුඛොක්කන්ත කායස්ස ව සුදුසු නිරුද්ධං හොති දුක්ඛිත්‍රියං පටිපකෙඛන් විභතත්තං, නානාවජ්ජනෙයෙව ව දුතියස්සකිනානුපවාරෙ පභිණස්ස දොමනස්සිත්‍රියස්ස යස්මා එතං විතක්කවිචාරප්පච්චයෙපි කායකිලමථෙ විතතුප සාතෙ ව සති උප්පජ්ජති, විතක්කවිචාරභාවෙ නෙව උප්පජ්ජති, යත්ථ පන උප්පජ්ජති තත්ථ විතක්කවිචාරභාවෙ අප්පභිණං එව ව දුතියස්සකිනානුපවාරෙ විතක්කවිචාරති. තත්ථස්ස සියං උප්පත්ති නෙව ව දුතියස්සකිනෙ පභිණපච්චයත්තං. තථා තතියස්සකිනානුපවාරෙ පභිණස්සාපි සුඛිත්‍රියස්ස පිතිසමුට්ඨානපණින රුප්ප්ථකායස්ස සියං උප්පත්ති, නෙව ව තතියස්සකිනෙ. තතියස්සකිනෙ හි සුඛස්ස පච්චය භූතා පිති සබ්බසො නිරුප්පිති.¹ තථා චතුර්ත්වකිනානුපවාරෙ පභිණස්සාපි සොමනස්සිත්‍රියස්ස ආසනත්තං අප්පණං ප්‍රත්තං උපෙක්කාය අභාවෙන සමමා අනභික්කන්තත්තං ව සියං උප්පත්ති, නෙව ව චතුර්ත්වකිනෙ. තස්මා යෙව ව එත්ථුප්පන්නං දුක්ඛිත්‍රියං අපරිසෙසං නිරුප්පිති තත්ථ තත්ථ අපරිසෙසග්ගණං කතනති එත්ථාහ-අප්පථං තස්ස තස්ස කිංතස්සපවාරෙ පභිණාපි එතා වෙදනා ඉධ කඝමා සමාගට්ඨාති? සුඛග්ගණත්ථං. යා හි අයං “අදුක්ඛමසුඛං” ති එත්ථ අදුක්ඛමසුඛං වෙදනා වුත්තං සා සුබ්බං දුට්ඨෙද්දය්‍යා, න සකකා සුඛෙන ගගෙතුං, තස්මා යථා නාම දුට්ඨස්ස යථා තථා වා උපසම්ඛා

මිත්‍රා ගහෙනුං අසකකුණේය්‍යස්ස ගොණස්ස ගහණන්ථං ගොපො ඵකස්මිං චජේ සබ්බා ගාවො සමාගරති, අපේකෙතං නිගරන්තො පටි පාටියා ආගතං අයං සො ගණහට්ඨ නන්ති තමපි ගාගයති, එවමෙට්ඨ ගහවා සුඛගහණන්ථං සබ්බා එතා සමාගරි. එවං හි සමාගවා එතා දස්සෙත්වා යං නෙව සුඛං න දුක්ඛං න සොමනස්සං න දොමකස්සං, අයං අදුක්ඛමසුඛා වෙදනාති සක්කා ගොති එසා ගාගයිතුං. අපිච්ඡා:- අදුක්ඛමසුඛාය වෙතොවිමුත්තියා පච්චයදස්සනන්ඤ්චාපි එතා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. සුඛදුක්ඛප්පහාණාදයො හි තස්සා පච්චයා, යථාහ:-“චත්තාරො ඛො ආවුසො පච්චයා අදුක්ඛමසුඛාය වෙතො විමුත්තියා සමාපත්තියා, ඉධ ආවුසො භික්ඛු සුඛස්ස ච පහාණා-පෙ-චතුන්ථං ක්කානං උපසම්පජ්ජ විහරති, ඉමෙ ඛො ආවුසො චත්තාරො පච්චයා අදුක්ඛමසුඛාය වෙතොවිමුත්තියා සමාපත්තියාති. යථා වා අඤ්ඤන්ථ පභිණාපි සක්කායදිට්ඨිආදයො තතියමග්ගස්ස චණ්ණභණ්ණ නන්ථං තන්ථ පභිණාති වුත්තා, එවං චණ්ණභණ්ණනන්ථපෙතස්ස ක්කානස්ස තා ඉධ වුත්තාති වෙදිතබ්බා. පච්චයසාතෙන වා එන්ථ රුගදෙසානං අතිදුර්භාවං දස්සෙනුමෙපනා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. එතාසු හි සුඛං සොමනස්සස්ස පච්චයො, සොමනස්සං රුගස්ස, දුක්ඛං දොමතස්සස්ස දොමනස්සං දෙසස්ස, සුඛාදිසාතෙන ච සප්පච්චයා රුගදෙසා හතාති අතිදුරෙ ගොන්නති. අදුක්ඛමසුඛනති-දුක්ඛා භාවෙන අදුක්ඛං, සුඛාභාවෙන අසුඛං, එතෙනෙන්ථ දුක්ඛසුඛපටි පක්ඛභුතා තතියවෙදනං දීපෙති, න දුක්ඛසුඛවාභාවමත්තං, තතිය වෙදනා නාම:-අදුක්ඛමසුඛා, උපෙඛාතිපි වුවවති. සා ඉට්ඨානිට්ඨ විපරිතානුභවතලකණා, මිඤ්ඤාතරසා, අවිභුතපච්චිපට්ඨානා සුඛ දුක්ඛතිරෙඛපදට්ඨානාති¹ වෙදිතබ්බා. උපෙක්ඛාසතිපාරිසුඛිනති උපෙක්ඛාය ජනිතසතියා පාරිසුඛිං, ඉමස්මං හි ක්කානෙ සුපරිසුද්ධා සති, යා ච තස්සා සතියා පාරිසුඛි සා උපෙක්ඛාය කතා න අඤ්ඤෙන, තස්මා එතං උපෙක්ඛාසතිපාරිසුඛිනති මුවවති. විහබ්බෙහපි වුත්තා:- අයං සතිඉමාය උපෙක්ඛාය විසදු ගොති පරිසුඛා පරියොදනා, තෙන වුවවති උපෙක්ඛාසතිපාරිසුඛිනති. යාය ච උපෙක්ඛාය එන්ථ සති පාරිසුඛි ගොති, සා අන්තො තත්‍රමඤ්ඤාතතාති වෙදිතබ්බා, න ඤ්ඤාපිලඤ්ඤන්ථ තාය සතියෙව පරිසුඛා, අපි ච ඛො සබ්බෙපි සමප යුත්තබ්බමා සතිසීසෙන පන දෙසනා වුත්තා. තන්ථ කීඤ්චාපි අයං උපෙක්ඛා ගෙට්ඨාපි තිසු ක්කානෙසු විජ්ජති, යථා පන දිවා සුරියප්ප භාතිහප්පා සොමමහාවෙන ච අත්තනො උපකාරකත්තෙන වා සභා ගාය රත්තියා අලාභා දිවා විජ්ජමානාපි චන්දලොඛා අපරිසුද්ධා ගොති අපරියොදනා. එවමයමපි තත්‍රමඤ්ඤාතපෙක්ඛා චන්දලොඛා විතක්කාදි පච්චිකිකධමමතෙජ්ජිහවා² සභාගාය ච උපෙක්ඛා වෙදනා රත්තියා

1. සි. II. සුඛතිරෙඛපදට්ඨානාති.

a ම-නි-මුලවෙදල.

2. ම. II. විතක්කාදිපච්චිකිකධමමතෙජ්ජිහවාභාවා.

අපට්ඨාභාවිජ්ජමානාපි පඨමාදික්ඛානගෙදෙ අපරිසුඛා හොති. තස්සා ච අපරිසුඛාය දිවා අපරිසුඛව්‍යාද්‍යලොබාය පහා විය සහජනාපි සති ආදයො අපරිසුද්ධාව හොනති, තස්මා තෙසු එකමිපි උපෙක්ඛා සතිපාරිසුඛිති න චුත්තං. ඉධ පන විතක්ඛාදිපච්චනිකතෙජ්ජි භවාභාවා සහාගාය ච උපෙක්ඛා වෙදනා රත්තියා පටිලාභා, අයං නත්‍රමජ්ඣිතත්‍රපෙක්ඛා ව්‍යාද්‍යලොබා අතිවිය පරිසුඛා. තස්සා පරිසුඛතතා පරිසුඛව්‍යාද්‍යලොබාය පහා විය සහජනාපි සති ආදයො පරිසුද්ධා හොනති පරියොදනා. තස්මා ඉදමෙව උපෙක්ඛාසතිපාරිසුඛිනති චුත්තනති වෙදිතබ්බං. චතුස්සත්ති ගණනානුපුබ්බතා චතුස්සං, ඉදං චතුස්සං සමාපජ්ජතිපි චතුස්සං. යං පන චුත්තං “එකඛගවිප්පභිණං දුට්ඨගසමන්තාගතං”ති තත්ථ සොමනස්සය්‍ය පහාණවසෙන එකඛගවිප්පභිණතා වෙදිතබ්බා. තස්සෙව පන සොමනස්සා එකවිතියං පුරිමජ්ජනෙසු යෙව පතියති, තෙනස්ස තං පහාණඛගනති චුට්චති. උපෙක්ඛා වෙදනා විතෙතකග්ගතාති ඉමෙසං පන විතනං උප්පත්තිවසෙන චරිතසමන්තාගතතා වෙදිතබ්බා. සෙසං පඨමජ්ඣානෙ චුත්තනයමෙව එස තාව චතුක්ඛකජ්ඣානෙ නයො.

පඤ්චකජ්ඣානං පන නිබ්බතෙතනෙතන පගුණපඨමජ්ඣානතො චුට්ඨාය අයං සමාපත්ති ආසන්නනීවරණපච්චන්තිකා විතක්ඛාසා ඔලාරිකතතා අඛගදුබ්බලාති ච තත්ථ දෙසං දිස්වා දුතියං ක්ඛානං සන්තතො මනසි කරිත්වා පඨමජ්ඣානෙ නිකනති. පරියොදය දුතියාධිගමාය යොගො කාතබ්බො. අථස්ස යද්‍ය පඨමජ්ඣානා චුට්ඨාය සතස්ස සමපජනස්ස ක්ඛානඛගාති පච්චවෙක්ඛතො විතක්ඛමත්තං. ඔලාරිකතො උපට්ඨාති, විචාරදයො සන්තතො, තදස්ස ඔලාරිකඛගප්පගාණාය සන්තඛගපටිලාභාය ච තදෙව නිමිත්තං. පඨවි පඨවිති පුනපුනං මනසිකරෙතො චුත්තනයෙනෙව දුතියං ක්ඛානං උප්පජ්ජති. තස්ස විතක්ඛමත්තමෙව පහාණඛගං, විචාරදීති චත්තාරි සමන්තාගතඛගාති. සෙසං චුත්තප්පකාරමෙව එවං අධිගතෙ පන තුයමිපි චුත්තනයෙනෙව පඤ්චගාකාරෙහි විණණවසිනා සුත්ථා පගුණදුතියජ්ඣානතො චුට්ඨාය අයං සමාපත්ති ආසන්නවිතක්ඛ පච්චන්තිකා විචාරස්ස ඔලාරිකතතා අඛගදුබ්බලාති ච තත්ථ දෙසං දිස්වා තතියං ක්ඛානං සන්තතො මනසි කරිත්වා දුතියජ්ඣානෙ නිකනති. පරියොදය තතියාධිගමාය යොගො කාතබ්බො. අථස්ස යද්‍ය දුතියජ්ඣානතො චුට්ඨාය සතස්ස සමපජනස්ස ක්ඛානඛගාති පච්චවෙක්ඛතො විචාරමත්තං. ඔලාරිකතො උපට්ඨාති, පිතිආදීති සන්තතො. තදස්ස ඔලාරිකඛගප්පගාණාය සන්තඛගපටිලාභාය ච තදෙව නිමිත්තං. පඨවි පඨවිති පුනපුන මනසිකරෙතො චුත්තනයෙනෙව තතියං ක්ඛානං උප්පජ්ජති. තස්ස විචාරමත්තමෙව පහාණඛගං, චතුක්ඛකනයස්ස දුතියජ්ඣානෙ විය පිති ආදීති තිණි සමන්තාගතඛගාති. සෙසං චුත්තප්පකාරමෙව, ඉති යං චතුක්ඛකනයෙ දුතියං.

තං විධා භිඤ්ඤා පඤ්ඤානායෙ දුතියංඤ්ඤා ව තතියංඤ්ඤා ගොති.
යාති ච තත් තතියවතුන්තා තානිධ වතුන්තපඤ්ඤාමාති ගොනති,
පඨමං පඨමමෙවාති.

ඉති සාධුජනපාමොජ්ජන්තං කතෙ විසුඛිමග්ගෙ

සමාධිභාවනාධිකාරෙ

පඨවිකසිණ නිදෙදසො නාම

චතුරේවා පරිචේජ්ජෙ.

5

සෙසකසිණ නිදෙදසො.

ඉද්දති පඨවිකසිණානන්තරෙ ආපොකසිණෙ විජාරකථා
ගොති:-යපේව හි පඨවිකසිණං, එවං ආපොකසිණමපි භාවෙත්තු
කාමෙන සුඛනිසින්නෙන ආපසමිං නිමිත්තං ගණනිතබ්බං, කතෙ වා
අකතෙ වාති සබ්බං විජාරෙතබ්බං. යථා ච ඉධ එවං සබ්බන්ත,
ඉතො පරං හි එත්තකමපි අවන්තා විසෙසමත්තමෙව වකංඛාම. ඉධාපි
පුබ්බකතාධිකාරස්ස පුඤ්ඤාවතො අකතෙ ආපසමිං පොකඛරණියා
වා තලාකෙ. වා ලොණියං වා සමුද්දෙ වා නිමිත්තං උපපජ්ජති, චූළ
සිවනේරස්ස විශ:-තස්ස කිරියස්මතො ලාභසක්කාරං පභාය විවිත්ත
වාසං වසිස්සාමිති මහාතිරෝ නාවං අභිරුහිත්වා ජම්බුදීපං ගච්ඡන්තො
අත්තරු මහාසමුද්දං ඔලොකායතො තප්පටිභාගං කසිණනිමිත්තං
උදපාදි. අකතාධිකාරෙන චත්තාරෙ කසිණදෙසෙ පරිහරන්තො
නිලපිතලොභිතොද්ගතවණණානං අඤ්ඤාතරවණණං ආපං අගගෙත්වා
යමපන භූමිං අසමපත්තමෙව ආකාසෙ සුඛිවන්තො ගතිතං උදකං
අඤ්ඤං වා තථාරූපං විපසන්නමනාවිලං, තෙන පත්තං වා භූණ්ණිකං
වා සමතිත්තිකං පුරෙත්වා විහාරපච්චන්තො චුත්තප්පකාරෙ
පටිච්ඡන්තො ණිකාසෙ ධපෙත්වා සුඛනිසින්නෙන න වණණං පච්ච
වෙක්ඛිතබ්බං, න ලක්ඛණං මනසිකාතබ්බං, නිස්සයසවණණමෙව
කත්වා උස්සදවසෙන පණණත්තිධමෙව විත්තං ධපෙත්වා අමුඛ උදකං
වාරි සලිලනති ආදිසු ආපො නාමෙසු පාකටනාමවසෙන ආපො
ආපොති භාවෙතබ්බං. තස්සෙවං භාවයතො අනුක්කමෙන චුත්ත
තයෙනෙව නිමිත්තවයං උපපජ්ජති. ඉධ පන උග්ගහනිමිත්තං වල
මානං විශ උපට්ඨාති. සවෙ ඵෙණ්ඩුබ්බුලකසමුච්ඡස්ස උදකං ගොති,
තාදිසමෙව උපට්ඨාති. කසිණදෙසො පඤ්ඤයති, පටිභාගනිමිත්තා
පන පරිපඤ්ඤානං¹ ආකාසෙ ධපිතමණිතාලවණං විශ මණිමයාද්දස

මණ්ඩලං. විය ව හුන්වා උපට්ඨාති. සො නස්ස සහ උපට්ඨානෙනෙව උපවාරජක්ඛානං. වුත්තනයෙතෙව වතුක්ඛපඤ්චකජ්ක්ඛානාති ව පාපුණාතිති.

ආපොකසිණං.

තෙජෙකසිණං. භාවෙතුකාමෙනාපි තෙජසම්. නිමිත්තං. ගණ්ඨ තබ්බං. තත්ථ කතාධිකාරස්ස පුඤ්ඤවිතො අකතො නිමිත්තං. ගණ්ඨනන්දස්ස දීපසිඛාය වා උද්ධිනෙ වා පත්තපචනට්ඨානෙ වා දව ඩාහෙ වා යත්ත කත්ථි¹ අග්ගිජලං. ඔලොකෙනන්දස්ස නිමිත්තං. උපපජ්ජති විත්තගුත්තතෙජ්රස්ස විය. තස්සභායසමතො ධම්මසවණ දිවසෙ උපොසථාගාරං පටිට්ඨස්ස දීපසිඛං. ඔලොකෙනන්දස්සෙව නිමිත්තං. උපපජ්ජි. ඉතරෙත පන කාතබ්බං, තත්ත්වං කරණවිධානං:- සිනිඬාති සාරදුරුති ථාලෙත්වා සුක්ඛාපෙත්වා සට්ඨං සට්ඨං කත්වා පතිරුපං රුක්ඛමුලං. වා මණ්ඩපං. වා ගන්ත්වා පත්තපචනාකාරෙන රුසිං කත්වා ආලිමෙපත්වා කටසාරකෙ වා වමෙම වා පටෙ වා විදජ්ඣ වතුරඔගුලපමාණං. ඡිද්දං කාතබ්බං, තං පුරතො ධපෙත්වා වුත්තනයෙතෙව නිසීදිත්වා හෙට්ඨා තිණකට්ඨං. වා උපරි ධුමසිඛං. වා අම නසි කරිත්වා වෙමජෙක්ඛ සනජලාය නිමිත්තං. ගණ්ඨතබ්බං, නිලනති වා පිතනති වාති ආදිවසෙන වණ්ණො න පච්චවෙකඛිතබ්බො, උණ්ඨතතවසෙන ලක්ඛණං. න මනසි කාතබ්බං, නිස්සයසවණණමෙව කත්වා උස්සදවසෙන පණ්ණතතිධමෙම විත්තං. ධපෙත්වා පාවකො කණ්ඨවත්තති ජතවෙදො හුත්වාසනොති ආදිසු අග්ගිනාමෙසු පාකට නාමවසෙනෙව නොජෙ ගොජෙති භාවෙතබ්බං. තස්සෙව. භාව යතො අනුක්කමෙන වුත්තනයමෙව² නිමිත්තවයං. උපපජ්ජති. තත්ථ උග්ගහතිමිත්තං. ජලං ඡිජ්ජිත්වා ඡිජ්ජිත්වා පත්තසද්දිසං. හුන්වා උපට්ඨාති. අකතෙ ගණ්ඨනන්දස්ස පන කසිණදෙසො පඤ්ඤායති. අලාතබණ්ඩං. වා අභිගාරපිණ්ඩො. වා ඡාරිකා. වා ධුමො. වා උපඨාති, පටිභාගනිමිත්තං. නිවචලං. ආකාසෙ ධපිතරත්තකම්මලබණ්ඩං. විය සුචණ්ණතාලවණ්ටං. විය කඤ්චනත්ථෙමො. විය ව උපට්ඨාති. සො නස්ස සහ උපට්ඨානෙනෙව උපවාරජක්ඛානං. වුත්තනයෙතෙව වතුක්ඛපඤ්චකජ්ක්ඛානාති ව පාපුණාතිති.

තෙජෙකසිණං.

වායොකසිණං. භාවෙතුකාමෙනාපි වායුසම්. නිමිත්තං. ගහෙ තබ්බං, තඤ්ච ඛො දිට්ඨිවසෙන වා පුට්ඨිවසෙන වා, වුත්තං. හෙතං අට්ඨකථාසු:-වායොකසිණං. උග්ගණ්ඨනෙතො වායුසම්. නිමිත්තං. ගණ්ඨාති, උච්ඡන්තං. වා එරිතං. සමෙරිතං. උපලකෙඛති, වෙළඟං. වා -පෙ-රුක්ඛග්ගං. වා කොසග්ගං. වා එරිතං. සමෙරිතං. උපලකෙඛති, කායසම්. වා පුට්ඨං. උපලකෙඛති³ති.²

1. සි. II යත්තසවදෙව.

2. ම. I පුත්තවුත්තනයෙතෙව.

3. මහාඅභිකථා.

තසමා සමසිසට්ඨිතා ඝනපතනං උචුජ්ඣං වා වෙඵං වා රුකඛං වා වතුරඛගුලපමාණඝනකෙසසු පුරිසසු සිසං වා වානෙන පහරිය මානං දිස්වා අයං වානො ඵතස්මිං ඤානෙ පහරනිති සතිං ථපෙඤායං වා පතස්ස වාතපානනතරිකාය වා භිතතිවජ්ඣේන වා පවිසිඤා වානො කායපපදෙසං පහරති, තත්ථ සතිං ඤපෙඤා වාත මාඵත අතිලාදිසු වාතනාමෙසු පාකටනාමවසේනෙව වායො වායොති භාවෙනබ්බං. ඉධ උග්ගහනිමිතතං උදධිතනො ඔතාරිතමහතස්ස පායාසස්ස උසුමවට්ඨිසදිසං වලං හුත්වා උපට්ඨාති, පටිභාගනිමිතතං සනනිසිතතං හොති නිව්චලං, සෙසං වුත්තනයෙතෙව වෙදිතබ්බනති.

වායොසසිණං

තදනනතරං පත “නිලකසිණං උග්ගණනෙනා නිලකසමිං නිමිතතං ගණනාති පුප්ඵසමිං වා වත්ථසමිං වා වණණධාතුයා වා”ති වචනතො කතාධිකාරස්ස පුඤ්ඤවතො තාව තථාරූපං මාලාවච්ඡං වා පුප්ඵයානෙසු පුප්ඵසත්ථරං වා නිලවත්ථමණීනං වා අඤ්ඤතරං දිස්වා නිමිතතං උපපජ්ජති, ඉතරෙත නිලපලගිරිකණණිකාදීනි පුප්ඵාති ගහෙඤා යථා කෙසරං වා වණං වා න පඤ්ඤයති, ඵලං වණිභාවකං වා කරණඛපටලං වා පතෙතති යෙව සමතිතතිනා පුරෙඤා සත්ථරිතබ්බං, නිලවණෙණන වා වත්ථත හණ්ඨිකං බක්ඛිඤා පුරෙතබ්බං, මුඛවට්ඨියං වාස්ස හෙරිතලමිව බක්ඛිතබ්බං, කංසනිල පලාසනිල අඤ්ජනනිලානං වා අඤ්ඤතරෙත ධාතුනා පඨවිකසිණෙ වුත්තනයෙන සංභාරිමං වා භිතතියං යෙව වා කසිණමණ්ඩලං කඤ්ඤා විසභාගවණෙණන පරිවජ්ඣිතබ්බං, තතො පඨවිකසිණෙ වුත්තනයෙන නිලං නිලනති මනසිකාරෙ පවතෙතබ්බො. ඉධාපි උග්ගහනිමිතෙන කසිණදෙසො පඤ්ඤයති, කෙසරවණ්ඨක පතනනතරිකාදීනි උපට්ඨිතනති. පටිභාගනිමිතතං කසිණමණ්ඩලතො මුඤ්ඤිඤා ආකාසෙ මණිතාලවණ්ඨසදිසං උපට්ඨාති. සෙසං වුත්තනයෙතෙව වෙදිතබ්බනති.

නිලකසිණං

පිතකසිණෙපි ඵසෙව නයො. වුත්තං ගෙනා:-පිතකසිණං උග්ගණනෙනා පිතකසමිං නිමිතතං ගණනාති පුප්ඵසමිං වා වත්ථසමිං වා වණණධාතුයා වා”ති². තසමා ඉධාපි කතාධිකාරස්ස පුඤ්ඤවතො තථාරූපං මාලාවච්ඡං වා පුප්ඵසත්ථරං වා පිතවත්ථධාතුනං වා අඤ්ඤතරං දිස්වා නිමිතතං උපපජ්ජති, විතතගුත්තරෙථස්ස වියං තස්ස කිරියසමතො විතතලපබ්බතෙ පතනඛනපුපෙඨති කතා ආසිතපුප්ඵං පස්සතො සහ දස්සනෙනෙව ආසනපපමාණං නිමිතතං

උදපාදි. ඉතරෙන කණිකාරපුප්පාදිහි වා පිතවන්තො වා ධාතුතා වා නිලකසිණේ වුත්තනසෙනෙව කසිණං කඛා පිගානං පිගානනි මනසිකාරො පවත්තනබ්බො. සෙසං තාදිසමෙවාති.

පිග කසිණං.

ලොභිතකසිණෙපි එසෙව නයො වුත්තං ගෙන:-“ලොභිත කසිණං උග්ගණ්හනො ලොභිතකසමිං නිමිත්තං ගණ්හාති පුප්පසමිං වා වත්තසමිං වා වණ්ණධාතුයා වා”ති. 1. තස්මා ඉධාපි කතාධිකාරස්ස පුඤ්ඤවතො තථාරූපං බ්‍රහ්මජිවකාදිමාලාවච්ඡං වා පුප්පසන්තරං වා ලොභිතකවත්තමණිධාතුනං වා අඤ්ඤතරං දිස්වා ව නිමිත්තං උපපජ්ජති. ඉතරෙන ජයසුමන බ්‍රහ්මජිවක රත්තකරණධිකාදි පුප්පෙථි¹ වා රත්තවන්තො වා ධාතුතා වා නිලකසිණේ වුත්තනසෙනෙව කසිණං කඛා ලොභිගානං ලොභිගානනි මනසිකාරො පවත්තනබ්බො. සෙසං තාදිසමෙවාති.

ලොභිත කසිණං.

ඔදනකසිණෙපි “ඔදනකසිණං උග්ගණ්හනො ඔදනසමිං නිමිත්තං ගණ්හාති පුප්පසමිං වා වත්තසමිං වා වණ්ණධාතුයා වා”ති. 2. වචනතො කතාධිකාරස්ස තාව පුඤ්ඤවතො තථාරූපං මාලාවච්ඡං වා වස්සික සුමනාදි පුප්පසන්තරං වා කුමුද පද්මරසිං වා ඔදන වත්ත ධාතුතා වා අඤ්ඤතරං දිස්වා ව නිමිත්තං උපපජ්ජති, තිපුමණිල රජතමණිල වන්දමණිලෙසුපි උපපජ්ජති යෙව. ඉතරෙන වුත්තපස කාරෙහි ඔදනපුප්පෙහි වා ඔදනවන්තො වා ධාතුතා වා නිලකසිණේ වුත්තනසෙනෙව කසිණං කඛා ඔදනං ඔදනනි මනසිකාරො පවත්තනබ්බො. සෙසං තාදිසමෙවාති.

ඔදන කසිණං.

ආලෝකකසිණේ පන “ආලෝකකසිණං උග්ගණ්හනො ආලෝකසමිං නිමිත්තං ගණ්හාති භිතතිච්ඡිද්දං වා තාලච්ඡිද්දං වා වාත පානනතරිකාය වා”ති. 3. වචනතො කතාධිකාරස්ස තාව පුඤ්ඤවතො යං භිතතිච්ඡිද්දං අඤ්ඤතරෙන සුරියාලෝකො වා වන්දලෝකො වා පච්චිස්වා භිතතියං වා භූමියං වා මණිලං සමුට්ඨාපෙති, සනපණ්ණ රුක්කසාබනතරෙන වා සනසාබාමණිපනතරෙන වා නිකම්චිඨා භූමියමෙව මණිලං සමුට්ඨාපෙති, තං දිස්වා ව නිමිත්තං උපපජ්ජති.

1. ම. I. රත්තකොරණධිකාදිපුප්පෙථි.

2. මහාඅභිකථා.

ඉතරොනාපි තදෙව චුත්තප්පකාරං ඔභාසමණ්ඩලං ඔභාසො ඔභාසොති වා ආලොකො ආලොකොති වා භාවෙනබ්බං. තථා අසකෙකානෙනත සථෙ දීපං ඡලෙත්වා සවමුඛං පිදගිත්වා සථෙ ඡද්දං කත්වා භිත්තිමුඛං ඔපෙනබ්බං, ඡතන ඡද්දොත දීපාලොකො නික්ඛිමිත්වා භිත්තිං මණ්ඩලං කරොති. තං ආලොකො ආලොකොති භාවෙනබ්බං, ඉදං ඉතරෙහි විරට්ඨිතිකං හොති. ඉධ උග්ගහතිමිත්තං භිත්තිං වා භූමිං වා උට්ඨිතමණ්ඩලසද්ධිසමෙව හොති. පටිභාගතිමිත්තං සනවිප්පසන්නාආලොකපුඤ්ඤසද්ධිං. සෙසං තාදිස මෙවෙති.

ආලොක කසිණං

පරිවර්තනාකාසකසිණෙපි “ආකාසකසිණං උග්ගණ්හනෙනා ආකාසසමිං නිමිත්තං ගණ්හාති භිත්තිවර්ද්දො වා තාලවර්ද්දො වා වාතපානනතරිකාය වා”ති¹ වචනතො කතාධිකාරස්ස තාව පුඤ්ඤවතො භිත්තිවර්ද්දාදිපු අඤ්ඤතරං දිස්වා නිමිත්තං උපපජ්ජති. ඉතරොන සුවර්තනමණ්ඩපෙ වා වමමකටසාරකාදීනං වා අඤ්ඤතරසමිං විදන්ති වතුරභිගුලප්පමාණං ඡද්දං කත්වා තදෙව වා භිත්තිවර්ද්දාදිභෙදං ඡද්දං ආකාසො ආකාසොති භාවෙනබ්බං. ඉධ උග්ගහතිමිත්තං සඬිං භිත්තිපරියන්තාදීහි ඡද්දසද්ධිසමෙව හොති, වඩ්ඨියමානමපි න වඩ්ඨති. පටිභාගතිමිත්තං ආකාසමණ්ඩලමෙව හුත්වා උපට්ඨාති, වඩ්ඨියමානඤ්ඤ වඩ්ඨති. සෙසං පඨවිකසිණෙ චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බනති.

පරිවර්තනාකාස කසිණං.

ඉති කසිණානි දසබලො දස යානි අවොව සබ්බධමමදසො, රූපාවචරමහි වතුක්ක පඤ්ඤකජ්ඣාන ගෙතුති.

එවං තාත්ව තෙසඤ්ඤ භාවනානායමිමං විදිත්වා,
තෙසෙව අයං භියො පකිණ්ණක කථාපි විඤ්ඤයො.

ඉමෙසු හි පඨවිකසිණවසෙන එකොපි හුත්වා බහුධා හොතිති ආදිභාවො ආකාසෙ වා උදකෙ වා පඨවිං නිමිතිත්වා පදසා ගමනං ණානතිසජ්ජාදිකප්පනං වා පරිත්තඅප්පමාණනායෙන අභිභායනන පටිලාභොති එවමාදීති ඉජ්ඣනති. ආපොකසිණවසෙන පඨවියං උමුච්ජනං නිමුච්ජනං උදකචුට්ඨිසමුප්පාදනං නදීසමුද්ධාදි නිමානං පඨවිපබ්බතපාසාදදීනං කම්පනනති එවමාදීති ඉජ්ඣනති. තෙජෙ කසිණවසෙන ධූමායනා පජ්ජනා අභිහාරචුට්ඨිසමුප්පාදනං තෙජසා තෙජෙපරියාදනං යදෙව සො ඉච්ඡති තස්ස දහනසමත්තා දිබ්බන වක්ඛනා රූපදස්සනත්ථාය ආලොකකරණං පරිනිබ්බාණසමයෙ තෙජෙධාතුයා සරීරජ්ඣාපනනති එවමාදීති ඉජ්ඣනති. වායො කසිණවසෙන වායුගතිගමනං වාතචුට්ඨි සමුප්පාදනනති එවමාදීති

ඉජ්ඣානි. නිලකසිණවසෙන නිලරූපනිමානං. අකුසාරකරණං සුවණ්ණදුබ්බණ්ණනායෙන අභිනායනනපටිලාභො සුභවිමොක්ඛාධිගමොති ඵවමාදිති ඉජ්ඣානි. පිතකසිණවසෙන පිතකරූපනිමානං සුවණ්ණනානි අධිබුද්ධතා වුත්තනායෙනව අභිනායනනපටිලාභො සුභවිමොක්ඛාධිගමොවාති ඵවමාදිති ඉජ්ඣානි. ලොභිතකසිණවසෙන ලොභිතකරූපනිමානං වුත්තනායෙනව අභිනායනන පටිලාභො සුභවිමොක්ඛාධිගමොත් ඵවමාදිති ඉජ්ඣානි. ඔදුතකසිණවසෙන ඔදුතරූපනිමානං පිනමිඳ්ධස්ස දුරභාවකරණං අකුසාරවිධමනං දිබ්බෙන වග්ගුනා රූපදස්සනන්ධං ආලොකකරණනාති ඵවමාදිති ඉජ්ඣානි. ආලොකකසිණවසෙන සප්පභාරූපනිමානං පිනමිඳ්ධස්ස දුරභාවකරණං අකුසාරවිධමනං දිබ්බෙන වග්ගුනා රූපදස්සනන්ධං ආලොකකරණනාති ඵවමාදිති ඉජ්ඣානි. ආකාසකසිණවසෙන පටිච්ඡන්තානං විච්චකරණං අනෙතා පස්විපබ්බතාදිසුපි ආකාසං නිමිතිත්වා ඉරියංපථසප්පනං තිණ්ණාදිසු අසථ්මානගමනනාති ඵවමාදිති ඉජ්ඣානි. සබ්බානෙව උද්ධං අධො තිරියං අවයං අප්පමාණනාති ඉමං පහෙදං ලභනාති, වුත්තං හෙහං-පස්විකසිණමෙකො සඤ්ජානාති උද්ධං අධො තිරියං අවයං අප්පමාණ"නාති ආදි. a නත්ථ උද්ධනති උපරිගගනහලාභිමුඛං, අධොති හෙට්ඨා භූමිතලාභිමුඛං, තිරියනති ඛෙත්තමණ්ඩලමිච්ඡ සමන්තා පරිච්ඡිද්ධං.¹ එකච්චො හි උද්ධමෙව කසිණං. වසේසිති, එකච්චො අධො, එකච්චො සමන්තතො. තෙන තෙන වා කාරණෙන ඵලං පසාරෙති, ආලොකමිච්ඡ දිබ්බවග්ගුනා රූපදස්සනකාමො, තෙන වුත්තං "උද්ධං අධො තිරියං"ති. අවයනති ඉදං පන එකස්ස අඤ්ඤාභාවානුපගමනන්ධං වුත්තං, යථාහි උදකං පටිච්ඡස්ස සබ්බදිසාසු උදකමෙව හොති න අඤ්ඤං, ඵලමෙව පස්විකසිණං. පස්විකසිණමෙව හොති, නත්ථි තස්ස අඤ්ඤා කසිණසමෙහදෙති. එසෙව නයො සබ්බන්ධං; අප්පමාණනාති ඉදං තස්ස ඵරණඅප්පමාණවසෙන වුත්තං, නංහි චේතසා ඵරනෙතා සකලමෙව ඵරති න අයමස්ස ආදි ඉදං මජ්ඣානික පමාණං ගණනාතිති. "යෙ ව තෙ සත්තා කම්මාවරණෙන වා සමන්තාගතා කිලෙසාවරණෙන වා සමන්තාගතා විපාකාවරණෙන වා සමන්තාගතා අස්සද්ධා අච්ඡිද්ධා දුප්පඤ්ඤා අභබ්බා නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මතතං"ති b වුත්තා, තෙසං එකස්සාපි එකාසකිණෙපි භාවතා න ඉජ්ඣාති. තත්ථ කම්මාවරණෙන සමන්තාගතාති-ආනන්තරියකමම සමබ්බිනො, කිලෙසාවරණෙන සමන්තාගතාති-නියතමිච්ඡාදිට්ඨිකාවෙව උභතොබ්‍යඤ්ජනකපණ්ඩකාව, විපාකාවරණෙන සමන්තාගතාති-අගෙතුකවිගෙතුකපටිසක්ඛිකා, අස්සද්ධාති-බුද්ධාදිසු සද්ධාච්චරිතා, අච්ඡිද්ධාති-අපච්චනිකපටිපදයං ඡන්දවිරහිතා, දුප්පඤ්ඤාති-ලොකීයලොකුත්තරසමමාදිට්ඨියා විරහිතා, අභබ්බා නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මතනනාති-කුසලෙසු ධම්මෙසු නියාම

සඛ්ඛාතං¹ සම්මතසඛ්ඛාතඤ්ච² අරියමග්ගං ඔක්කමිතුං අභබ්බාති අද්දො. න කෙවලඤ්ච කසිණේයෙව අඤ්ඤසුපි කම්මට්ඨානෙසු එතෙසං එකස්සාපි භාවනා න ඉජ්ඣති. තස්මා විගතවිපාකාවරණේ නාපි කුලපුතෙතන කම්මාවරණඤ්ච කිලෙසාවරණඤ්ච ආරකා පරි වජ්ජන්තා සඤ්චමසවණසප්පුරිසුපනිස්සයාදීභි සද්ධිඤ්ච ඡන්දඤ්ච පඤ්ඤඤ්ච වර්ණන්තා කම්මට්ඨානානුයොගෙ යොගො කරණීයොති.

ඉති සාමුප්පත්තපාමොජ්ජත්ථාය කතෙ විසුඛිමග්ගෙ

සමාධිභාවනාධිකාරෙ

සෙස සාසිණ් නිර්දේශසො නාම

පඤ්චමො පරිවෙජ්දො.

6

අසුභකම්මට්ඨාන නිර්දේශසො.

කසිණානන්තරං උද්ධිට්ඨසු පන “උචුමාතකං විතීලකං විපුබ්බකං විච්ඡිද්දකං විකබ්බිතකං විකබ්බිතකං භතවිකබ්බිතකං ලොභිතකං පුළුවකං අට්ඨිකං”ති¹ දසසු අවිඤ්ඤාණක අසුභෙසු භස්සා විශ වාසුනා උද්ධං ඡ්චිතපරියාදනා යථානුක්කමං සමුග්ගතෙන සුත භාවෙන උචුමාතතතා උචුමාතං, උචුමාතමෙව උචුමාතකං, පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං උචුමාතනති උචුමාතකං; තථා රූපස්ස ඡවසරීරස්සෙතං අධිවචනං. විතීලං වුච්චති විපරිභිනතවණණං, විතීලමෙව විතීලකං, පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විතීලනති විතීලකං; මංසස්ස දට්ඨානෙසු රත්තවණණස්ස පුබ්බසනතිවයට්ඨානෙසු සෙතවණණස්ස යෙභුයෙසන ව නීලවණණස්ස නීලට්ඨානෙ නීලසාවකපාරුතස්සෙව ඡවසරීරස්සෙතං අධිවචනං. පරිභිනනට්ඨානෙසු විස්සන්දමානපුබ්බං විපුබ්බං, විපුබ්බමෙව විපුබ්බකං, පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විපුබ්බනති විපුබ්බකං. තථා රූපස්ස ඡවසරීරස්සෙතං අධිවචනං. විච්ඡිද්දං වුච්චති විධා ඡිද්දනෙන අපචාරිතං, විච්ඡිද්දමෙව විච්ඡිද්දකං, පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විච්ඡිද්දනති විච්ඡිද්දකං. වෙමජ්ජෙඛි ඡිනනස්ස ඡවසරීරස්සෙතං අධිවචනං. ඉත්තොව එතෙතොව විවිධා කාරෙන සොණසිපාලාදීභි බාධිතනති විකබ්බිතං, විකබ්බිතමෙව විකබ්බිතකං. පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විකබ්බිතනති විකබ්බිතකං. තථා රූපස්ස ඡවසරීරස්සෙතං අධිවචනං. විවිධං ඛිතතං විකබ්බිතං, විකබ්බිතමෙව විකබ්බිතකං. පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විකබ්බිතනති විකබ්බිතකං. අඤ්ඤඤන හත්ථං අඤ්ඤඤන පාදං

1. සි. II. නියාමසමමතං.

2. සි. II. ඤාමෙතසමමතඤ්ච

3. අභි-ධම්මසංඛ්ඛාති.

අඤ්ඤාන සීඝ්‍රතානි එවං තතො තතො බිත්තංගං ජවසරිරසෙත්තං අධිවචනං. ගතඤ්ඤානං පුරිමනසෙනෙව විකම්පනකඤ්ඤානි ගත විකම්පනං, කාකපාදකාරෙන අභිගපච්චෙහෙත්සු සන්තොන හතීනාං වුත්තනසෙන¹ විකම්පනං ජවසරිරසෙත්තං අධිවචනං. ලොභිනං කීරති විකම්පති ඉතො විතොව පග්ගරතීති ලොභිනං, පග්ගරිත ලොභිතමකම්පනං ජවසරිරසෙත්තං අධිවචනං. පුළුවා වුච්චනති කිමයො, පුළුවෙ කීරතිති පුළුවකං. කිම්පරිපුණ්ණං ජවසරි රසෙත්තං අධිවචනං. අට්ඨයෙව අට්ඨිකං, පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං අට්ඨිති අට්ඨිකං. අට්ඨසංඛලිකායපි එකට්ඨිකං පි එතං අධිවචනං. ඉමානි ව පන උච්චිතානාදිති නිසංස උපානනතිමිත්තානමපි තිම්බෙනත්සු පටිලදාකිනානමපි එතානෙව නාමානි.

තත්ථ උච්චිතානසරිරෙ උච්චිතානකතිමිත්තං. උපාදෙඤ්ඤා උච්චි මානකසංඛාතං ක්‍රියාතං භාවෙත්තකාමෙන යොගිනා පඨවිකසිණේ වුත්තනසෙනෙව වුත්තපසකාරං ආවර්ගං උපසංඛාමිත්වා කම්මට්ඨානං උග්ගහෙතබ්බං, තෙනස්ස කම්මට්ඨානං. කප්පෙනෙන අසුභ නිමිත්තත්ථාය ගමනවිධානං. සමන්තා නිමිත්තපලකිණං. එකාදස විධෙන නිමිත්තග්‍රහණො ගතාගතමග්ගපච්චවෙකකිණනති එවං අප ඤාතිධානපරියොසානං සබ්බං කප්පනබ්බං, තෙනාපි සබ්බං සාධුකං උග්ගහෙත්වා පුබ්බෙ වුත්තපසකාරං සෙකාසනං උපගන්ත්වා උච්චිතානක නිමිත්තං. පරියෙසෙනෙන විහාතබ්බං. එවං විහරන්තො ව අසු කාසමි නාම ගාමවාරෙ වා අට්ඨිමුඛෙ වා පන්තෙ වා පබ්බතපාදෙ වා රුක්කමුලෙ වා සුසානෙ වා උච්චිතානකසරිරං. නිකම්පනනති කප්පනානං වචනං සුඤ්ඤාපි න තාවදෙව අභිසන්ත පකාශදෙනෙන විශ ගන්තබ්බං, කසමා? අසුභං හි නාමෙන වාලම්බාධිට්ඨිතමපි අම නුස්සාධිට්ඨිතමපි හොති. තත්‍රස්ස ජිවිතන්තරයොපි සියා. ගමන මග්ගො වා පනෙත්ථ ගාමවාරෙන වා නභානතින්තො වා කෙදුර කොටියා වා හොති. තත්ථ විසභාග රූපං ආපාඨං ආගච්ඡති, තදෙව වා සරිරං විසභාගං හොති. පුරිසස්ස හි ඉන්ද්‍රියරිං ඉන්ද්‍රියාව පුරිස සරිරං විසභාගං. තදෙනං අයුතා මතං සුභතො පි උපට්ඨාති, තෙනස්ස මුහම්බරියන්තරයොපි සියා. සවෙ පන නාසිදං මාදිසස්ස භාරියනති අත්තානං තකකයති, එවං තකකයමානෙන ගන්තබ්බං. ගච්ඡන්තො ව සංඝප්පෙරස්ස වා අඤ්ඤාස්ස වා අභිඤ්ඤාස්ස හිකමුනො කප්පෙත්වා ගන්තබ්බං. කසමා? සවෙ හිස්ස සුසානෙ අම නුස්සාධිවත්තං රූපසංඝාදි අනිට්ඨාරම්මණාහිභූතස්ස අභිග පච්චභිතානි වා පච්චෙධෙනති, භූතං වා න පරිසංඝාති, අඤ්ඤා වා ආබාධො හොති, අපස්ස සො විහාරෙ පත්තවිවරං සුරකම්පනං කරස්සති දහරෙ වා සාමණේරෙ වා පභිනිත්වා තං හිකමුං පටිප්ථගියස්සති. අපිච සුසානං නාම නිරුසංඛිතට්ඨානනති මඤ්ඤමානා කතකමමාපි

අකතකමොපි වොරු සමොසරනා, තෙ මනුසොහි අනුබවා හිකුසා
සමිපෙ හණ්ඩකං ඡ්ඛෙබ්බාපි පලායනාති. මනුසො සහොසං වොරං
අද්දසාමාති හිකුසං ගහෙතො විහෙයෙනති, අප්පසා සො මා ඉමං
විහෙයෙයිත් මමායං කපේතො ඉමිනා නාම කාමෙමන ගතොති තෙ
මනුසො සඤ්ඤපෙතො සොත්ථිභාවං කරියාති. අයමානිසංසො
කපේතො ගමනෙ, තසමා වුත්තප්පකාරයා හිකුසො කපේතො අසුභ
නිමිත්තදසානෙ සඤ්ඤානාහිලාසෙන යථා නාම බන්ධයො අහිසෙ
කට්ඨානං යජමානො යඤ්ඤසාලං අධනො වා පන නිබ්බානං පීති
සොමනස්සජනො ගව්ඡති එවං පීතිසොමනස්සං උපපාදෙතො අට්ඨ
කථාසු වුත්තෙන විධිනා ගන්තබ්බං. වුත්තං හෙතො:-උඩුමානහං
අසුභනිමිත්තං උග්ගණ්ණනො ඵකො අදුතියො ගව්ඡති උපට්ඨිතාය
සතියො අපච්ඡෙද්ධාය අනොගතෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි අබහිගතෙන මාන
සෙන ගතාගතමග්ගං පච්චවෙකම්මානො. යසම් පදෙසෙ උඩු
මානකං අසුභනිමිත්තං නික්ඛිත්තං හොති, තසම් පදෙසෙ පාසාණං
වා වට්ඨිකං වා රුක්ඛං වා ගව්ඡති වා ලතං වා සතිමිත්තං කරොති,
සාරමණං කරොති. සතිමිත්තං කතො සාරමණං කතො උඩුමානකං
අසුභනිමිත්තං සභාවභාවනො උපලකෙති. වණ්ණතොපි ලිඛිත
තොපි සණ්ඨානතොපි දීපතොපි ඔහාසතොපි පරිවෙණ්දතොපි
සක්ඛිතො විවරතො නිත්තතො ඵලතො සමන්තතො, සො තං නිමිත්තං
සුග්ගතිතං කරොති සුපධාරිතං. උපධාරෙති සුවච්ඡිතං වචන්ද්‍රපෙති,
සො තං නිමිත්තං සුග්ගතිතං කතො සුපධාරිතං. උපධාරෙතො සුව
ච්ඡිතං වචන්ද්‍රපෙතො ඵකො අදුතියො ගව්ඡති උපට්ඨිතාය සතියො
අපච්ඡෙද්ධාය අනොගතෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි අබහිගතෙන මානසෙන ගතා
ගතමග්ගං පච්චවෙකම්මානො. සො වඩ්ඪමනොපි තාභාගියඤ්ඤව
වඩ්ඪමං අබ්බාසාති, නිසීදනොපි තාභාගියඤ්ඤව ආසනං පඤ්ඤ
පෙති. සමන්තා නිමිත්තපලකණා කිමන්ධියා කිමානිසංසාති?
සමන්තා නිමිත්තපලකණා අසලොගත්වා අසලොගානිසංසා,
ඵකාදසවිධෙන නිමිත්තග්ගාහො කිමන්ධියො කිමානිසංසොති? ඵකා
දසවිධෙන නිමිත්තග්ගාහො උපතිබ්බිත්තො උපතිබ්බිත්තාති
සංසො, ගතාගතමග්ගපච්චවෙකණා කිමන්ධියා කිමානිසංසාති?
ගතාගතමග්ගපච්චවෙකණා විපිසම්පටිපාදනත්වා විපිසම්පටිපාදනාති
සංසො. සො ආනිසංසදස්සාචි රතනසඤ්ඤි හුත්වා විතතිකාරං උපට්ඨා
පෙතො සම්පියායමානො තසම් ආරම්භෙ විතතං උපතිබ්බිති අධා
ඉමාය පටිපදාය ජරමරණවාය පරිච්ඡෙදියාමිති. සො විච්චෙව
කාමෙහි-පෙ-පසම්. ක්කානං උපසම්පජ්ජි විහරති. තස්සාගිගතං
හොති රුපාවචරං පසම්පජ්ජානං. දිබ්බො ව විහාරෙ භාවනාමයඤ්ඤ
පුඤ්ඤකිරියවජ්ජු”ති². තසමා යො විතතසඤ්ඤතතත්වාය සිව්වික
දස්සනං ගව්ඡති. සො ගණ්ඨං පහරිතො ගණ්ඨං සන්තිපාතෙතොපි
ගව්ඡතු. කාමට්ඨානසිසෙන පන ගව්ඡනෙන ඵකකෙන අදුති

යෙන මුලකමමට්ඨානං අවිසංසරේති තං මනසිකරෙනෙනෙව සුසානෙ සොණාදි පරිසංයවිනොදනන්ධං කතන්තරදණ්ඩකං වා යට්ඨං වා ගහෙති සුපට්ඨිතභාවසමපාදනෙන අපමමුට්ඨසතිං කතිං මනව්ඨ්ඨානඤ්ච ඉන්ද්‍රියානං අනෙතාගතභාවසමපාදනතො අබතිගත මනෙන හුතිං ගන්තබ්බං. විහාරතො නික්කමනෙනෙනෙව අසුක දිසාය අසුකචාරෙන නික්කනෙතාවතීති වාරං සලලකෙබ්බතබ්බං. තතො යෙන මග්ගෙන ගව්ඡති, සො මග්ගො වචන්තපෙතබ්බො:-අයං මග්ගො පාවිනදිසාහිමුඛො වා ගව්ඡති පච්ඡිම-පෙ-උත්තර-දක්ඛිණ දිසාහිමුඛො වා විදිසාහිමුඛො වාති. ඉමසම් පන ණානේ වාමනො ගව්ඡති, ඉමසම් ණානෙ දක්ඛිණෙනො, ඉමසම්ඤ්චස්ස ණානෙ පාසාණො, ඉමසම් වම්මකො, ඉමසම් රුකෙබ්බා, ඉමසම් ගවේජා, ඉමසම් ලතාති එවං ගමනමග්ගං වචන්තපෙනෙන නිමිත්තට්ඨානං ගන්තබ්බං. තොව බො පටිවාතං, පටිවාතං ගව්ඡන්තස්ස හි කුණපගනෙති සාණං පහරිති මන්දලිඛං වා සසෙබ්බාගෙය්‍ය ආහාරං වා ජබ්බාපෙය්‍ය විප්පටි සාරං වා ජනෙය්‍ය ඊදිසං නාම කුණපට්ඨානං ආගතොවතීති. තස්මා පටිවාතං වජේජනා අනුවාතං ගන්තබ්බං. සචෙ අනුවාතමග්ගෙන න සකකා හොති ගන්තුං, අන්තරුමග්ගෙ පබ්බතො වා පපාතො වා පාසාණො වා වති වා කණ්ටකාධානං¹ වා උදකං වා විකකලං වා හොති, විවරකණේණ නාසං පිදගිති ගන්තබ්බං. ඉදමස්ස ගමන වත්තං. එවං ගතෙන පන න තාව අසුහතිමිත්තං ඔලොකෙනබ්බං, දිසා වචන්තපෙනබ්බා, එකසම් හි දිසාභාගෙ සීතස්ස ආරම්මණඤ්ච න විභූතං හුතිං බායති, විත්තඤ්ච න කමමතීයං හොති, තස්මා තං වජේජනා යන්ත සීතස්ස ආරම්මණඤ්ච විභූතං හුතිං බායති, විත්තඤ්ච කමමතීයං හොති, තන්ධ ණාතබ්බං. පටිවාතානුවාතඤ්ච ථිභාතබ්බං, පටිවාතෙ සීතස්ස හි කුණපගනෙන උබ්බාලභස්ස විත්තං විධාවති. අනුවාතෙ සීතස්ස සචෙ තන්ධ අභිවන්ධා අමනුස්සා හොනති, තෙ කුණ්ඨිති අන්තං නරෙනති, තස්මා ඊසකං උක්කමම නාති අනුවාතෙ ණාතබ්බං. එවං තිට්ඨමානෙනාපි නාතිදුරෙ නාව්වාසනෙන නානු පාදං නානුසීසං ණාතබ්බං. අතිදුරෙ සීතස්ස හි ආරම්මණං අවිභූතං හොති, අව්වාසනෙන භයං උප්පජ්ජති, අනුපාදං වා අනුසීසං වා සීතස්ස සබ්බං අසුභං සමං න පඤ්ඤායති, තස්මා නූතිදුරෙ නාව්වාසනෙන ඔලොකෙනත්තස්ස ථාසුකට්ඨානෙ සරීරවෙමජ්ඣභාගෙ ණාතබ්බං. එවං සිතෙන “තස්මිං පදෙසෙ පාසාණං වා-පෙ-ලතං වා සතිමිත්තං කරෙති”ති එවං චුත්තාති සමන්තා නිමිත්තාති උපලකෙබ්බතබ්බාති. තත්‍රිදං උපලකබ්බණ්ටිධානං:-සචෙ තස්ස නිමිත්තස්ස සමන්තා චක්ඛුපථෙ පාසාණො හොති, සො අයං පාසාණො උච්චො වා නිච්චො වා බුද්ධකො වා මග්ගෙනා වා තමො වා කාලො වා සෙතො වා දිසො වා පරිමණ්ඩලො වාති වචන්තපෙනබ්බො. තතො

ඉමසමිං නාම ඔකාසෙ අයං පාසාණො ඉදං අප්‍රහන්තිමිත්තං, ඉදං අප්‍රහන්තිමිත්තං අයං පාසාණොති සලලකෙතිතබ්බං. සචෙ වමමිකො හොති, සොපි උචෙචාචා නිචෙචා චුද්දකොචා මහනෙතාචා තඤ්ඤාචා කාද්‍රොචා සෙතොචා දිසොචා පරිමණ්ඩලොචාති වචන්ථෙතබ්බො. නතො ඉමසමිං නාම ඔකාසෙ අයං වමමිකො ඉදං අප්‍රහන්තිමිත්තන්ති සලලකෙතිතබ්බං. සචෙ රුකෙඛා හොති, සොපි අසසන්තොචා නිග්‍රොධොචා කච්ඡකොචා කච්ඡකොචා උචෙචාචා නිචෙචාචා චුද්දකොචා මහනෙතාචා තඤ්ඤාචා කාද්‍රොචා සෙතොචාති වචන්ථෙතබ්බො. නතො ඉමසමිං නාම ඔකාසෙ අයං රුකෙඛා ඉදං අප්‍රහන්තිමිත්තන්ති සලලකෙතිතබ්බං. සචෙ ගචෙත්ථා හොති සොපි සිඤ්චිචා කරමඤ්ඤොචා කණ්ඩුරොචා කුරුණකොචා උචෙචාචා නිචෙචාචා චුද්දකොචා මහනෙතාචාති වචන්ථෙතබ්බො. නතො ඉමසමිං නාම ඔකාසෙ අයං ගචෙත්ථා ඉදං අප්‍රහන්තිමිත්තන්ති සලලකෙතිතබ්බං. සචෙ ලතා හොති, සාපි ලාඛුචා කුලුභණ්ඩිචා ඝාමොචා කාලවලලීචා පුතිලතාචාති වචන්ථෙතබ්බො. නතො ඉමසමිං නාම ඔකාසෙ අයං ලතා ඉදං අප්‍රහන්තිමිත්තං, ඉදං අප්‍රහන්තිමිත්තං අයං ලතාති සලලකෙතිතබ්බං. යං පන චුත්තං සතිමිත්තං කරොති සාරමමණං කරොතිති, තං ඉධෙව අනෙතාගධං. පුතපුතං වචන්ථෙතොති සතිමිත්තං කරොති නාම. අයං පාසාණො ඉදං අප්‍රහන්තිමිත්තං, ඉදං අප්‍රහන්තිමිත්තං අයං පාසාණොති එවං චෙ චෙ සමාසෙත්වා සමාසෙත්වා වචන්ථෙතොති සාරමමණං කරොති නාම. එවං සතිමිත්තං සාරමමණස්ථු කත්වා පන සභාවභාවතො වචන්ථෙත්තිති චුත්තන්තො යධාස්ස සභාවභාවො අනස්සුසාධාරණො අත්තනියො උඩුමාතකාභාවො, තෙන මනසිකා තබ්බං. වණ්ණං උඩුමාතකන්ති එවං සභාවෙන සරසෙන වචන්ථෙතබ්බන්ති අන්තො. එවං වචන්ථෙත්වා වණ්ණකොපි ලිඛගතොපි, සණ්ඨානතොපි දිසතොපි ඔකාසතොපි පරිචෙත්දතොපිති ත්ඛිධෙත නිමිත්තං ගහෙතබ්බං. කථං? තෙන හි යොගිනා ඉදං ඤරිං කාලස්ස චා ඔදතස්ස චා මඬගුරුච්ඡිනොචාති වණ්ණතො වචන්ථෙතබ්බං. ලිඛගතො පන ඉත්ථිලිඛං චා පුරිසලිඛං චාති අවචන්ථෙත්වා පඨම වයෙ චා මජ්ඣිමවයෙ චා පච්ඡමවයෙ චා සීතයාති¹ වචන්ථෙතබ්බං. සණ්ඨානතො උඩුමාතකසණ්ඨානවසෙනෙව ඉදමස්ස සීසසණ්ඨානං, ඉදං ගීවාසණ්ඨානං, ඉදං ගන්ධසණ්ඨානං, ඉදං උදරසණ්ඨානං, ඉදං නාභිස්ණ්ඨානං, ඉදං කපිසණ්ඨාණං, ඉදං උභරුසණ්ඨානං, ඉදං ජඩ්‍යා සණ්ඨානං, ඉදං පාදසණ්ඨානන්ති වචන්ථෙතබ්බං. දිසතො පන ඉමසමිං සරිරෙ චෙ දිසා නාභියා අධො හෙට්ඨිමා දිසා උදධං උපරිමා දිසාති වචන්ථෙතබ්බං, අථවා:-අගං ඉමිස්සා දිසාය සීතො අප්‍රහන්තිමිත්තං ඉමිස්සාති වචන්ථෙතබ්බං. ඔකාසතො පන ඉමසමිං නාම ඔකාසෙ හන්තො, ඉමසමිං පාදං, ඉමසමිං සීසං ඉමසමිං මජ්ඣිමො කායො සීතොති වචන්ථෙතබ්බං. අථවා:-අගං ඉමසමිං ඔකාසෙ සීතො

අසුභනිමිත්තං ඉමෙයමිනාති වචන්තපෙතබ්බං. පරිවේණදෙනො ඉදං සරීරං අධො පාදනලෙක උපරි කොසමන්තෙන නිරියං තවෙන පරිවේණනං, යථාපරිවේණෙන ව යානෙ මතනිංසකුණප හරිතමෙවාති වචන්තපෙතබ්බං. අපචා:-අයමෙයං හන්තපරිවේණදො, අයං පාද පරිවේණදො, අයං සීසපරිවේණදො, අයං මජ්ඣමධායපරිවේණදොති වචන්තපෙතබ්බං. යතතතං වා පන ණානං ගණහාති, තතතකමෙව ඉදං ඊදිසං උබ්බමාතකනනි පරිවේණිතබ්බං. පුරිසයං පන ඉත්ති සරීරං, ඉත්තියා වා පුරිසසරීරං න වට්ටති. විසභාගෙ ආරම්භණං න උපට්ඨාති, විපථන්තයෙසව පච්චයො හොති. “උග්ගාණිතාපි හි ඉත්ති පුරිසයං විතනං පරියාදය තිට්ඨති”ති. මජ්ඣමට්ඨකපායං චූතනං, තයමා සභාගසරීරෙයෙව එවං ඡබ්බිධෙන නිමිත්තං ගණිතබ්බං. යො පන පුරිමබ්බද්ධානං සනතිකෙ ආසෙවිතකවචට්ඨානො පරිභට්ඨුතමෙහා පරිමද්දිතමහාභූතො පරිග්ගතිතසසිධාතෙ වචන්තපිතනාම රූපො උග්ගාරිතසතතසසෙක්ඛෙක්ඛ කතසමණධමෙවා වාසිතවාසනො භාවිතභාවනො සබ්බේ සද්දණ්ණතතෙ අප්පකිලෙසො කුලපුතෙතා, තෙයං ඔලොකිතඔලොකිතට්ඨානෙයෙව පරිභාගනිමිත්තං උපට්ඨාති. නො වෙ එවං උපට්ඨාති, අපෙචං ඡබ්බිධෙන නිමිත්තං ගණහතො උපට්ඨාති. යෙසං පන එවමපි න උපට්ඨාති, තෙන සක්කිතො විචරතො නිත්තතො ඵලතො සමන්තතොති පුත්තපි පඤ්චවිධෙන නිමිත්තං ගහෙතබ්බං. තන්ත සක්කිතොති-අසීතිසතසක්කිතො, උබ්බමාතකෙ පන කථං අසීතිසතසක්කියො වචන්තපෙසසති, තසමානෙන තයො දකක්ඛණතන්තසක්කි, තයො වාමහන්තසක්කි, තයො දකක්ඛණපාද සක්කි, තයො වාමපාදසක්කි, එකො සීවාසක්කි, එකො කපිසක්කිති එවං චුද්දස මහාසක්කිවසෙන සක්කිතො වචන්තපෙතබ්බං. විචරතොති-විචරං නාම හන්තනරං පාදනනරං උදරනනරං කණණනනරනති එවං විචරතො වචන්තපෙතබ්බං, අකඛිනමපි නිමමිලිතභාවො වා උමමිලිතභාවො වා මුඛයෙව පිහිතභාවො වා විචට්ඨාතො වා වචන්තපෙතබ්බං. නිත්තතොති-යං සරීරෙ නිත්තට්ඨානං අකඛිකුපො වා අනෙතාමුඛං වා ගලවාටකො වා, තං වචන්තපෙතබ්බං, අපචා:-අහං නිත්තො සීතො සරීරං උත්තතෙති වචන්තපෙතබ්බං. ඵලතොති-යං සරීරෙ උත්තතට්ඨානං ජණ්ණුකං වා උරෙ වා තලාටං වා, තං වචන්තපෙතබ්බං. අපචා:-අහං ඵලෙ සීතො සරීරං නිකුතති වචන්තපෙතබ්බං. සමන්තතොති-සබ්බං සරීරං සමන්තතො වචන්තපෙතබ්බං. සකලසරීරෙ සද්දණං වා රෙච්ඡා යං ණානං විභූතං හුත්වා උපට්ඨාති, තන්ත උබ්බමාතකං උබ්බමාතකනති විතනං ඤපෙතබ්බං. සෙව එවමපි න උපට්ඨාති, උදරපරියොසානං අතිරෙකඋබ්බමාතකං හොති, තන්ත උබ්බමාතකං උබ්බමාතකනති විතනං ඤපෙතබ්බං.

ඉද්දති “සො තං නිමිත්තං සුග්ගතිතං කරෙති”ති ආදිසු අයං විනිව්ණිකපා:-තෙන යොගිනා තසමිං සරීරෙ යථා චූතනනිමිත්තකයාහ වසෙන සුදුනිමිත්තං ගහෙතබ්බං, සතිං සුපට්ඨිතං කන්තා ආවජ්ඣතබ්බං,

එවං පුනපුනං කරුණෙන න සාධුකං උපධාරෙතබ්බෙද්ව විවත් පෙතබ්බෙද්ව. සරිරතො නාතිදුරෙ නාච්චාසනෙන පදෙසෙ සිතෙන වා නිසිනෙන න වක්ඛං උමිලෙචා ඔලොකෙචා නිමිත්තං ගණිතබ්බං. උමුමාතකපටිකතුලං උමුමාතකපටිකතුලනති සතකබ්බං සහස්සකබ්බං උමිලෙචා ඔලොකෙතබ්බං, නිමිලෙචා ආවජ්ජිතබ්බං. එවං පුනපුනං කරුණෙන උග්ගහතිමිත්තං සුග්ගහිතං හොති. කද සුග්ගහිතං හොති? යද උමිලෙචා ඔලොකෙනාසං නිමිලෙචා ආවජ්ජනනාසං ව එකසද්දිසං හුචා ආපාඨං ආගච්ඡති, තද සුග්ගහිතං නාම හොති. සො තං නිමිත්තං එවං සුග්ගහිතං කථා සුපධාරිතං උපධාරෙචා සුවච්ඡිතං වචන්තෙචා සචෙ තත්ත්ව භාවනාපරිශොසානං පහතං න සකෙතාති, අපා නෙන ආගමන කාලෙ වුත්තකයෙනෙව එකකෙන අදුතියෙන තදෙව කමටයානං මනසිකරුණෙන සුපට්ඨිතං සතිං කථා අනෙතාගතෙති ඉන්ද්‍රියෙහි අබ්තිගතෙන මානසෙන අත්තනො සෙනාසනමෙවාගන්තබ්බං, සුසානා නිකමිනෙනෙව ව ආගමනමග්ගො වචන්තෙතබ්බො:- යෙන මග්ගෙන නිකමිනෙනාසමි අයං මග්ගො පාචිනදිසාතිමුඛො ගච්ඡති, පච්ඡිම-උත්තර-දක්ඛිණදිසාතිමුඛො වා ගච්ඡති, විදිසාති මුඛො වා ගච්ඡති, ඉමසමිං පන ණානෙ වාමනො ගච්ඡති, ඉමසමිං දක්ඛිණෙන, ඉමසමිඤ්ඤස්ස ණානෙ පාසාණො, ඉමසමිං වජ්ඣකො, ඉමසමිං රුකෙඛා, ඉමසමිං ගච්ඡති, ඉමසමිං ලතාති. එවං ආගමන මග්ගං වචන්තෙචා ආගතෙන වඩ්ඤානෙනා පි තබ්බාගියොව වඩ්ඤාමො අධිධානබ්බො, අසුභනිමිත්තදිසාතිමුඛෙ භූමිපපදෙසෙ වඩ්ඤාමිතබ්බනති අත්තො, නිසිදනෙන න ආසනමි තබ්බාගියමෙව පඤ්ඤපෙතබ්බං. සචෙ පන තස්ස දිසායං සොබ්බො වා පපානො වා රුකෙඛා වා වති වා කලලං වා හොති, න සකකා නං දිසාතිමුඛෙ භූමිපපදෙසෙ වඩ්ඤාමිත්තං, ආසනමි අනොකාසනතා න සකකා පඤ්ඤ පෙත්තුං, තං දිසං අනවලොකෙනෙනාපි ඔකාසානුරූපෙ ණානෙ වඩ්ඤාමිතබ්බෙද්ව නිසිදිතබ්බෙද්ව. විත්තං පන තං දිසාතිමුඛං යෙව කාතබ්බං.

ඉදං “සමන්තා නිමිත්තපලකබ්බා නිමිත්තියා”ති ආදිපඤ්ඤානං අසමොභාසාති ආදිමි විස්සජ්ජනෙ අයමධිපපායො:-යස්ස හි අචෙ ලායං උමුමාතකනිමිත්තධානං ගතො සමන්තා නිමිත්තපලකබ්බං කථා නිමිත්තග්ගහණන් වක්ඛං උමිලෙචා ඔලොකෙනාසං ව තං සරිරං උට්ඨාගිචා සිතං විය අජෙඤ්ඤාත්තරමානං විය අනුබ්බිමානං වියව හුචා උපට්ඨාති, සො තං බිභච්ඡං හෙරවාරමණං දිසවා විකම්පනවිනෙතා උමමතතකො විය හොති, හයං ඡමිතිත්තතං ලොම හංසං පාපුණාති. පාපුයං හි විභතතඅට්ඨාතිංසාරමමණෙසු අඤ්ඤං එවරූපං හෙරවාරමමණං නාම නඤ්ඤි. ඉමසමිං හි කමටයානෙ ක්කානවිබ්බනතකො නාම හොති කසමා? අතිහෙරවත්තා කමටයාන

නස්ස, නස්මා තෙන යොගිනා සන්චරිතා සතිං සුපට්ඨිතං කාමාං
 “මතසරීරං උට්ඨාගිතා අනුබ්බිකකං නාම නත්ථි, සචෙති සො එතස්ස
 සමිපෙ ධීතො පාසාණො වා ලතා වා ආගච්ඡෙය්‍ය, සරීරමපි
 ආගච්ඡෙය්‍ය. යථා පත සො පාසාණො වා ලතා වා නාගච්ඡති,
 එවං සරීරමපි නාගච්ඡති. අයං පත භුග්ගං උපට්ඨානාකාරෙ
 සඤ්ඤාජේ සඤ්ඤසමභාවො, කමමධානං තෙ අජ්ජ උපට්ඨිතං, මා භාගි
 හිනමු”ති තාසං විනොදෙත්වා භාසං උප්පාදෙත්වා තස්මිං නිමිත්තෙන
 චිත්තං සඤ්චාරෙතබ්බං, එවං විසෙසමගිගච්ඡති. ඉදමෙතං සක්කාය
 චූතතං:-“සමන්තා නිමිත්තප්පලකකණං අසමමොගත්වා”ති. එකාදස
 විධෙන පත නිමිත්තග්ගාහං සමපාදෙනො කමමධානං උපති
 බ්බති, තස්ස හි වක්කුති උමිලෙත්වා ඔලොකනපච්චයා උග්ගහ
 නිමිත්තං උපපජ්ජති, තස්මිං මානසං වාරෙන්තස්ස පටිභාගනිමිත්තං
 උපපජ්ජති, තත්ථ මානසං වාරෙන්තො අප්පණං පාපුණාති, අප්පණාය
 ස්ථා විපස්සනං වසේස්සෙනො අරහත්තං සච්ඡිකරෙති. තෙන චූතතං
 “ආකාදසවිධෙන නිමිත්තග්ගාහො උපතිබ්බිකත්වා”ති. “ගතාගත
 මග්ගපච්චවෙකකණං විපිසමපිපාදනත්වා”ති එත්ථ පන:-යා ගත
 මිග්ගස්ස ච ආගතමග්ගස්ස ච පච්චවෙකකණං චූතතා, සා කමමධාන
 විපියා සමපිපාදනත්වාති අත්ථො. සචෙ හි ඉමං හික්කුං කමමධානං
 ගහෙත්වා ආගච්ඡන්තා අනතුරුමග්ගෙ කෙවි අජ්ජ හන්තෙ කතමිති
 දිවසං වා පුච්ඡන්ති, පඤ්ඟං වා පුච්ඡන්ති, පටිසන්ථාරං වා කරෙන්නති,
 අහං කමමධානිකොති භුණ්හීහුතෙන ගතභුං න වට්ටති. දිවසො
 කාපේතබ්බො, පඤ්ඟා විස්සජේතබ්බො. සචෙ න ඡන්තාති න ඡන්තා
 මිති චත්තබ්බං. ධර්මකො පටිසන්ථාරෙ කාතබ්බො. තස්සෙවං
 කරෙන්නස්ස උග්ගතිතං තරුණනිමිත්තං නස්සති, තස්මිං නස්සන්තෙපි
 දිවසං පුට්ඨෙන කාපේතබ්බමෙව. පඤ්ඟං අඡන්තෙන න ඡන්තමිති
 චත්තබ්බං, ඡන්තෙන න එකදෙසෙන කාපේතමපි වට්ටති. පටිසන්ථාරෙ
 පි කාතබ්බො, ආගන්තුකං පත හික්කුං දිස්වා ආගන්තුක පටි
 සන්ථාරෙ කාතබ්බොව. අවසෙසානිපි චෙතිශබ්දගණවත්තබ්බොති
 ශබ්දගණවත්ත උපොසථාගාරවත්ත හොජනසාලා ජන්තාසර ආවරි
 යුපජ්ඣායආගන්තුකගමිකවත්තාදීති සබ්බාති බ්බිකවත්තාති
 පුරෙතබ්බොතොව. තස්ස තාති පුරෙන්නස්සාපි තං තරුණනිමිත්තං
 නස්සති, පුත ගන්ත්වා නිමිත්තං ගණ්හිස්සාමිති ගන්තුකාමස්සා පි අම
 භුස්සෙහි වා වාලමිගෙහි වා අබ්ධිතක්කා සුසානමපි ගන්තුං වා න
 සක්කා හොති, නිමිත්තං වා අනතරධායති උඤ්චිතාතකං හි එකමෙව
 වා චෙ වා දිවසෙ ස්ථා විතීලිකාදිභාවං ගච්ඡති. සබ්බකමමධානෙසු
 එතෙන සමං දුලලහං කමමධානං නාම නත්ථි. තස්මා එවං නට්ඨ
 නිමිත්තෙන තෙන හික්කුතා රතතිට්ඨානෙ වා දිවාට්ඨානෙ වා නිසීදිත්වා
 අහං ඉමිනා නාම වාරෙන විහාරා නික්කමිත්වා අසුකදිසාහිමුඛං මග්ගං
 පටිපජ්ජිත්වා අසුකසමිං නාම ඤානෙ වාමං ගණ්හිං, අසුකසමිං දකඤ්ඤං,
 තස්ස අසුකසමිං ඤානෙ පාසාණො, අසුකසමිං චම්බිකරුක්කගච්ඡ

ලතානං අඤ්ඤතරං සොභං තෙන මග්ගෙන ගන්තවා අසුභස්මිං නාම
 ධාතො අසුභං අදදස්සං, තත්ථ අසුභද්ධසාභිමුඛො යථා ඵලඤ්චවඤ්ච
 සමන්තා නිමිත්තාති සලකෙඛවා ඵලං අසුභනිමිත්තං උග්ගතෙඤ්ච
 අසුභද්ධස්ස සුසානතො නික්ඛමිඤ්ච ඵලරූපෙන නාම මග්ගෙන
 ඉදඤ්චදඤ්ච කරොන්තො ආගන්තො ඉධ නිසින්නොති ඵලං යාව
 පලඤ්ඤං ආභුජ්ඤා නිසින්නට්ඨානං, තාව ගතාගතමග්ගො පච්ච
 චෙක්ඛිතබ්බො. තස්සෙවං පච්චචෙක්ඛිතො තං නිමිත්තං පාකධං
 ගොති, පුරතො නික්ඛිත්තං විශ උපට්ඨාති. කම්මට්ඨානං පුරිමා
 කාරෙතෙව විටිං පටිපජ්ජති. තෙන වුත්තං “ගතාගතමග්ගපච්ච
 චෙක්ඛිණො විටි සුචපටිපාදනස්වා”ති.

ඉද්දති “ආනිසංසදස්සාවි රතනසඤ්ඤි හුඤා විහරිකාරං උපට්ඨා
 පෙඤා සමපියායමානො තස්මිං ආරම්භේ විත්තං උපනිබ්බන්ති”ති
 එත්ථ-උඩුමාතකපටිකකුලං මානසං වාරෙඤා ක්කානං නිබ්බන්තෙඤා
 ක්කානපදට්ඨානං විපස්සනං වර්ධින්නො අඤ්ඤා ඉමාය පටිපදාය ජරා
 මරණමානා පරිමුච්චස්සාමිති ඵලං ආනිසංසදස්සාවිනා භවිතබ්බං.
 යථා ආන දුග්ගතො පුරිසො මහග්ගං මණ්ණිරතනං ලභිඤා දුලලනං
 වත මෙ ලද්ධන්ති තස්මිං රතනසඤ්ඤි හුඤා ගාරවං ජනෙඤා විපු
 ලෙන පෙමෙන සමපියායමානො තං රකෙඛයස් ඵලමෙව දුලලනං මෙ
 ඉදං කම්මට්ඨානං ලඤ්ඤං දුග්ගතස්ස මහග්ගං මණ්ණිරතනසද්ධිං, චතුධාතු
 කම්මට්ඨානිකො හි අත්තතො වත්තාරො මහාභුතෙ පරිගණනාති,
 ආනාපානකම්මට්ඨානිකො අත්තතො නාසිකාවාහං පරිගණනාති,
 කසිණකම්මට්ඨානිකො කසිණං කඤ්ඤා යථාසුඛං භාවෙති, ඵලං ඉත
 රුති කම්මට්ඨානාති සුලභාති, ඉදං පන එකමෙව වා චෙ වා දිවසෙ
 තිථිති, තතොපරං විනිලකාදිභාවං පාපුණාතිති නස්මි ඉතො දුලලන
 තරන්ති තස්මිං රතනසඤ්ඤිනා හුඤා විහරිකාරං උපට්ඨපෙඤා
 සමපියායමානෙන තං නිමිත්තං රකඛිතබ්බං. රතනිඨානෙ ව
 දිව්වාට්ඨානෙව උඩුමාතක පටිකකුලං උඩුමාතකපටිකකුලන්ති තත්ථ
 පුනපුනං විත්තං උපනිබ්බන්තබ්බං, පුනපුනං තං නිමිත්තං ආවජ්ජ
 තබ්බං, මනසි කාතබ්බං, තකකාගතං විතකකාගතං කාතබ්බං,
 තස්සෙවං කරොතො පටිභාගනිමිත්තං උපපජ්ජති. හග්ගිදං නිමිත්ත
 වයස්ස නානාකරණං උග්ගගතිමිත්තං විරූපං භිනච්ඡං භොරවදස්සනං
 හුඤා උපට්ඨාති, පටිභාගනිමිත්තං පන යාවදස්සං භුඤ්ජ්ඤා නිපන්නො
 දුලභිතපච්චිතපුරිසො විශ. තස්ස පටිභාගනිමිත්තපටිලාභසමකාල
 මෙව බහිද්ධා කාමානං අමනසිකාරා වික්ඛම්භනවසෙන කාමච්ඡන්ත්‍ර
 පභීයති, අනුනායපපහාණෙනෙව වස්ස ලොභිතපපහාණෙන පුබ්බො
 විශ ව්‍යාපාදෙසි පභීයති, තථා ආරඤ්චිරියවාය ජිනමිද්ධං, අවිපපටි
 සාරකරසන්තධම්මානුයොගවසෙන උද්ධව්ව කුභකුච්චං, අධිගතවිසෙ
 සස්ස පච්චික්ඛිතාය පටිපත්තිදෙසකො සත්ථි පටිපත්තිං පටිපත්ති
 ඵලෙ ව විවික්ඛිත්තං පඤ්ඤාභිවරණාති පභීයන්ති. තස්මිං යෙව ව

නිමිතෙන වෙනසො අගිනිරොපනලක්කණො විතකෙකා, නිමිතතානු මජ්ජනකිවං. සාධයමානො විවාරො, පටිලබ්ධිසෙසාධිගමපථවයා පිති, පිතිමතස්ස පස්සභිසමාවතො පස්සභිනිමිතතං. සුඛං, සුඛිතස්ස විතතසමාධිසමාවතො සුඛනිමිතතා එකගතා වානි කුතාඛානි පාඤ්ඤාචනාති. එවමස්ස පඨමජ්ඣානපටිබ්බිමගුතං. උපවාරජ්ඣානමපි තා බණං යෙව නිබ්බතාති. ඉතො පරං යාව පඨමජ්ඣානස්ස අපඤ්ඤා වෙව වසිප්පනතිව, තාව සබ්බං පඨමිකසිණේ වුත්තන්ද්‍රයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

ඉතො පරෙසු පන විනිලකාදීසු පි යං තං “උච්ඡිමාතකඅසුභ නිමිතතං උග්ගණ්හනොනා එකො අදුනියො ගච්ඡති උපට්ඨිතාය සති යා”ති ආදිනා නයෙන ගමනං ආදිකං කතා ලක්කණං වුත්තං, තං සබ්බං විනිලකං අසුභනිමිතතං උග්ගණ්හනොනා විපුබ්බකං අසුභ නිමිතතං උග්ගණ්හනොනාති එවං තස්ස තස්ස වසෙන තත්ථ උච්ඡිමාතක පද්ධමතතං පරිවතොනො වුත්තනසෙනෙව සමිතිව්ජයාධිපපායං වෙදි තබ්බං. අයං පන විසෙසො:-විනිලකෙ විනිලකපටිකකුලං විනිලක පටිකකුලනති මනසිකාරො පවතොතබ්බො. උග්ගහනිමිතතඤ්ඤාත්ත කබරං කබරවණ්ණං හුත්වා උපට්ඨාති. පටිභාගනිමිතතං පන උස්සද වසෙන උපට්ඨාති. විපුබ්බකෙ විපුබ්බකපටිකකුලං විපුබ්බකපටිකකුලනති මනසිකාරො පවතොතබ්බො, උග්ගහනිමිතතං පනෙත්ථ උග්ග රනතමිව උපට්ඨාති. පටිභාගනිමිතතං නිවචලං සනතිසිතතං හුත්වා උපට්ඨාති. විච්ඡද්දකං යුද්ධමණ්ඩලෙ වා වොරාවචියං වා සුසාන වා යත් රාජනො වොරෙ ඡිද්ධපෙනාති, අරඤ්ඤ වා පන ජීහ ව්‍යයෙසු ඡිත්තපුරිසට්ඨානෙ ලබ්බාති, තස්මා තථාරූපං ඝාතං ගතවා සවෙ නානාදිසායං පතිතමපි එකාවජ්ජෙනා ආපාථං ආගච්ඡති, ඉච්චිතං කුසලං නො වෙ ආගච්ඡති, සයං හත්ථෙන න පරාමසිතබ්බං, පරමසනොනා හි විසසාසං ආපජ්ජති, තස්මා ආරුමිකෙන වා සම ඡුද්දෙසෙන වා අඤ්ඤෙන වා කෙනපි එකට්ඨානෙ නාරෙහබ්බං. අලහනොන කතනරයට්ඨියා වා දණ්ඩකෙන වා එකච්ඡලනතරං කතා උපනාමෙතබ්බං. එවං උපනාමෙත්වා විච්ඡද්දකපටිකකුලං විච්ඡද්දකපටිකකුලනති මනසිකාරෙ පවතොතබ්බො. තත්ථ උග්ගහ නිමිතතං මජ්ජෙ ඡිත්තං.¹ විස උපට්ඨාති, පටිභාගනිමිතතං පන පරි පුණ්ණං හුත්වා උපට්ඨාති. වික්කාසිතකෙ වික්කාසිතකපටිකකුලං වික්කාසිතකපටිකකුලනති මනසිකාරෙ පවතොතබ්බො. උග්ගහ නිමිතතං පනෙත්ථ තගිං තගිං බාසිතසදිසමෙව උපට්ඨාති, පටිභාග නිමිතතං පන පරිපුණ්ණං හුත්වා උපට්ඨාති. වික්කිතකමපි විච්ඡද්දකෙ වුත්තනසෙනෙව අච්ඡලච්ඡලනතරං කාරෙත්වා වා කතා වා වික්කිතකපටිකකුලං වික්කිතකපටිකකුලනති මනසිකාරෙ පවතොතබ්බො. එත්ථ උග්ගහනිමිතතං පාකවනතරං හුත්වා

උපට්ඨානි, පටිභාගනිමිත්තං පන පරිපුණ්ණං හුත්වා උපට්ඨානි. ගත විකම්පනකම්පි විච්ඡිද්දතො වුත්තප්පකාරෙසු යෙව සාතෙසු ලබ්භති. තස්මා තත්ථ ගන්ත්වා වුත්තතයෙනෙව අඛුලඛුලනතරං කාරෙත්වා වා කත්වා වා ගතවිකම්පනකපටිකක්කුලං ගතවිකම්පනකපටිකක්කුලනති මනසිකාරො පවත්තෙතභබ්බො. උග්ගහනිමිත්තං පනෙත්ථ පඤ්ඤාය මාන පහාරමුඛං විය ගොති. පටිභාගනිමිත්තං පරිපුණ්ණමෙව හුත්වා උපට්ඨානි. ලොභිතකං පුද්ධමණ්ඩලාදිසු ලද්ධප්පහාරානං ගත්ථපාදාදිසු වා ජිනෙතසු භින්නගණ්ඩපිඤ්ඤාදිනං වා මුඛතො පහසරමාන කාලෙ ලබ්භති. තස්මා තං දිස්වා ලොභිතකපටිකක්කුලං ලොභිතක පටිකක්කුලනති මනසි කාරො පවත්තෙතභබ්බො. එත්ථ උග්ගහනිමිත්තං වාතප්පහාරා විය රත්තපටිකා චලමානාකාරං උපට්ඨානි. පටිභාග නිමිත්තං පන සන්තිසිත්තං හුත්වා උපට්ඨානි. පුළුවනං විහතීහවච යෙන කුණ්ටස්ස තචගි චණ්ඩුබෙගි කිම්බසිප්පහාරණකාලෙ ගොති. අපිච තං සොණ්ඩගාලමනුස්සගොමගිසගත්ථිඅස්ස අභරාදිනං සරි රප්පමාණමෙව හුත්වා සාලිභතතරාසි විය තිට්ඨති. කෙසු යත්තත්ථ පුළුවනපටිකක්කුලං පුළුවනපටිකක්කුලනති මනසි කාරො පවත්තෙ තභබ්බො. චුලලපිණ්ඩපාතිකතිය්සත්ථරස්ස ගි කාලදීඝවාපියා අනෙතා ගත්ථිකුණ්ටෙ නිමිත්තං උපට්ඨාසි. උග්ගහනිමිත්තං පනෙත්ථ චලමානං විය උපට්ඨානි. පටිභාගනිමිත්තං සාලිභතතපිණ්ඩා විය සන්තිසිත්තං හුත්වා උපට්ඨානි. අට්ඨකං “සො පස්සෙය්ස සරිරං සිව්චි කාය ඡ්ඤිතං අට්ඨසද්ධිලිංඝං සමංසලොභිතං නගාරුප්පබ්බකං”තිද ආදිනා තයෙන නානප්පහාරතො වුත්තං තස්මා යත්තං නිකම්පතං ගොති, තත්ථ පුරිමතයෙනෙව ගන්ත්වා සමන්තා පාසාණාදිනං චසෙන සතිමිත්තං සාරමණං කත්වා ඉදං අට්ඨිකනති සභාවභාවතො උප ලකෙඛ්ඨා වණ්ණාදිවසෙන එකාදසහාකාරෙගි නිමිත්තං උග්ගගෙ තබ්බං. තං පන වණ්ණතො සෙත්තනති ඔලොකෙනතස්ස න උපට්ඨානි, ඔද්ධකසිණ්ණසමෙහදෙ ගොති, තස්මා අට්ඨිකනති පටිකක්කුල වසෙනෙව ඔලොකෙතබ්බං. ලිඛනනති ඉධ ගත්ථාදිනං නාමං, තස්මා ගත්ථපාදසිසඋදරබාහුකටි උගාරුප්පඝානං වසෙන ලිඛනතො වචත්ථ පෙතබ්බං. දීඝ රස්ස වට්ටවතුරස්ස බුද්ධං මගන්තවසෙන පන සක්ඛාතතො වචත්ථපෙතබ්බං. දිසොකාසා වුත්තතයා එව, තස්ස තස්ස අට්ඨිතො පරිගන්තවසෙන පරිචෙඡ්දතො වචත්ථපෙතො යදෙ වෙත්ථ පාකටං හුත්වා උපට්ඨානි, තං ගගෙත්වා අප්පණා පාපුණ්ණිතබ්බො. තස්ස තස්ස අට්ඨිතො නිත්තට්ඨානචලට්ඨානවසෙන පන නිත්තතො ඵලතො ච වචත්ථපෙතබ්බං. පදෙසවසෙනාපි අගං නිත්තෙ අට්ඨි ඵලෙ අගං වා ඵලෙ අට්ඨි නිත්තෙතිපි වචත්ථපෙතබ්බං. විත්තං පන අට්ඨිකානං සරිතසරිතට්ඨානවසෙන සක්ඛිතො වචත්ථපෙතබ්බං. අට්ඨිකානං යෙව අන්තරවසෙන විවරා ‘විවරතො වචත්ථපෙතබ්බං. සබ්බත්ථෙව පන ඤාණං වාරෙත්වා ඉමස්මිං යාතෙ ඉදමට්ඨිති

සමන්තතො වචන්පෙනබ්බං. එවමපි නිමිත්තෙ අනුපට්ඨගතො නලාටට්ඨිමහි විතතං සණ්ඨපෙනබ්බං. යථාචෙත්ථ එවං. ඉදං එකාදස විධෙන නිමිත්තග්ගණං. ඉතො පුරිමෙසුපි පුළුවකාදිසු යුජ්ජමාන වසෙන සලලනෙතබ්බං. ඉදංඤ්ච පන කමමට්ඨානං සකලායපි අට්ඨි සඬලිකාය එකස්මිමපි අට්ඨිකෙ සමපජ්ජති. තස්මා තෙසු යත්ත ඤාත්ථි එකාදසවිධෙන නිමිත්තං. උග්ගහෙත්වා අට්ඨිකපටිකකුලං අට්ඨිකපටිකකුලනති මනසිකාරො පවත්තෙතබ්බො. ඉධ උග්ගහ නිමිත්තමපි පටිභාගනිමිත්තමපි එකසද්දසමෙව භොතීති වුත්තං, තං එකස්මිං අට්ඨිකෙ යුත්තං. අට්ඨිසඬලිකාය පන උග්ගහනිමිත්තෙ පඤ්ඤායමාන¹ විවරතා, පටිභාගනිමිත්තෙ පරිපුණ්ණභාවො යුජ්ජති, එකට්ඨිකෙපි ච උග්ගහනිමිත්තෙන බීභවේත්ත භයානකෙන හපි තබ්බං. පටිභාගනිමිත්තෙන පිතිසොමනස්සජනකෙන, උපචාරා වහතො. ඉමස්මිං හි ඕකාසෙ යං අට්ඨිකථාසු වුත්තං, තං චාරං දක්ඛාම වුත්තං, තථාහි. තත්ථ චතුසු බ්‍රහ්මවිහාරෙසු දසසු ව අසුභෙසු පද්ධිභාගනිමිත්තං නත්ථි, බ්‍රහ්මවිහාරෙසු හි සීමසමෙහදෙ යෙව නිමිත්තං දසසු ව අසුභෙසු නිබ්බිකපං කත්වා පටිකකුලභාවෙයෙව දිට්ඨං නිමිත්තං නාම භොතීති වක්ඛාපි පුන අනන්තරමෙව දුට්ඨං ඉධ නිමිත්තං. උග්ගහනිමිත්තං. පටිභාගනිමිත්තං, උග්ගහනිමිත්තං. විරූපං බීභව්ජං භයානකං හුත්වා උපට්ඨාතීති වුත්තං. තස්මා යං විචාරෙත්වා අවොවුමහ, ඉදමෙවෙත්ථ යුත්තං. අපිච:-මහානිස්සන්තරස්ස දන්තට්ඨි කමත්තාවලොකනෙන සකලිත්ථිසරීරස්ස අට්ඨිසඬකාටභාවෙන උපට්ඨානාදීනි වෙත්ථ නිදස්සනාතීති.

ඉති අසුභානි සුභගුණො දසසතලොවනෙන ථුතකිත්ති,
යානි අවොව දසබලො එකෙකජ්ඣානගෙනුති.

එවං තානි ච තෙසඤ්ච භාවනාතයමිමං විදිත්වාන,
තෙසෙව අයං භියෙතා පකිණ්ණක කථාපි විඤ්ඤායතා.

එතෙසු හි යත්ත ඤාත්ථි අධිගතජ්ඣානො සුචිකම්මතිතරාගත්තා විතරාගො විස නිලොලුපචාරො භොති. එවං සනෙතපි යවායං අසුභප්පහෙදෙ වුත්තො, සො සරීරසභාවප්පත්තිවසෙන ව රාගවරිත හෙදවසෙනවාහි වෙදිතබ්බො. ඡවසරීරං හි පටිකකුලභාවං අපජ්ජ මානං උබ්බමාතකසභාවප්පත්තං වා සියා, විතීලකාදීනං වා අඤ්ඤතර සභාවප්පත්තං. ඉති යාදිසං යාදිසං සකකා භොති ලබ්බං, තාදිසෙ තාදිසෙ උබ්බමාතකපටිකකුලං. විතීලකපටිකකුලනති එවං නිමිත්තං ගණතිතබ්බමෙවාහි සරීරසභාවප්පත්තිවසෙන දසධා අසුභප්පහෙදෙ වුත්තොති වෙදිතබ්බො.

විසෙසතො වෙත්ථ උබ්බමාතකං සරීරසණ්ඨානවිපත්තිප්පකාස නතො සණ්ඨානරුහිතො සප්පායං, විතීලකං ඡවිරගම්පත්තිප්පකා

යනතො සරීරවණ්ණරුගිනො සප්පායං, විපුබ්බකං කායවණ්ණපට්ඨි
 බද්ධස්ස දුග්ගතිභාවස්ස පකාසනතො මාලාගතොදිවසෙන සමුට්ඨා
 පින සරීරගතරුගිනො සප්පායං, විච්ඡිද්දං අනෙතො සුසිරභාවප්ප
 කාසනතො සරීරෙ ඝනභාවරුගිනො සප්පායං, විකම්බිතකං මංසුප්ප
 වයසමපතතිවිතාසප්පකාසනතො ඵකාදිසු සරීරප්පදෙසෙසු මංසුප්ප
 වයරාගිනො සප්පායං, විකම්බිතකං අභිගප්පවඛනානං විකෙඨප්ප
 කාසනතො අභිගප්පවඛනලීලාරාගිනො සප්පායං, හතවිකම්බිතකං
 සරීරසම්ඝාතභෙදවිකාරප්පකාසනතො සරීරසම්ඝාතසමපතතිරුගිනො
 සප්පායං, ලොගිතකං ලොගිතමකම්බිතපටිකකුලභාවප්පකාසනතො
 අලඛිකාරජ්ජිතසොභාරුගිනො සප්පායං, පුලුවකං කායස්ස අනෙක
 කිම්බුලසාධාරණභාවප්පකාසනතො කායෙ මමතතරාගිනො සප්පායං,
 අට්ඨිකං සරීරට්ඨිකං පටිකකුලභාවප්පකාසනතො දන්තසමපතති
 රාගිනො සප්පායනති. එවං රාගවරිතභෙදවසෙනා පි දසසා අසු
 භප්පභෙදෙ වුතෙතාති වෙදිතබ්බො. යස්මා පන දසවිධෙ පි එතස්මිං
 අසුභෙ සෙය්‍යථාපි නාම අපරිසණ්ඨිතජලාය සීඝ්‍රසොතාය නදියා
 අරිත්තබලෙනෙව නාමා තිට්ඨති, විනා අරිත්තෙන න සකකා ධූපෙත්තුං,
 එවමෙව දුබ්බලත්තා ආරම්මණස්ස විතකකබලෙනෙව විතතං එකග්ගං
 සුත්වා තිට්ඨති, විනා විතකකෙන න සකකා ධූපෙත්තුං, තස්මා පඨ
 මජ්ඣිමනිකායෙවෙත්ථ හොති න දුතියාදීනි. පටිකකුලෙ පි හි එතස්මිං
 ආරම්මණෙ අභ්‍යා ඉමාය පටිපදාය ජරාමරණමායා පරිමුච්ඡිස්සාමිති
 එවං ආනිසංසදස්සාවිතාය වෙව නිවරණසන්නාපප්පභාණෙන ව පිති
 සොමනස්සං උප්පජ්ජති බහුං දුතීමෙ වෙතනං ලභිස්සාමිති ආනි
 සංස දස්සාවිනො පුප්පජ්ජබ්බකස්ස ගුප්ථාසිමති විය, උස්සනනව්‍යාධි
 දුක්ඛස්ස රොගිනො වමනවිරෙවනප්පවතියං වියව. දසවිධමපි
 වෙතං අසුභලකම්බණතො එකමෙව හොති, දසවිධස්සාපි හි එතස්ස
 අසුච්ඡිද්ධකම්බණජෙගුච්ඡපටිකකුලභාවො එව ලකම්බණං, තදෙනං ඉමිනා
 ලකම්බණෙන න කොවලං මතසරීරෙ, දන්තට්ඨිකදස්සාවිනො පන
 වෙතියපබ්බතවාසිමභාතිස්සන්ධරස්ස විය, හස්සිකම්බිගතං රාජනං
 ඔලොකෙනත්තස්ස සම්ඝරක්ඛිතන්ධරුපට්ඨාකසාමණේරස්ස වියව ජීව
 මානකසරීරෙ පි උපට්ඨාති. යථෙවති මතසරීරං එවං ජීවමානකමපි
 අසුභමෙව, අසුභලකම්බණං පනෙත්ථ ආගන්තුකෙන අලඛිකාරෙන
 පටිච්ඡන්තනතා න පඤ්ඤායති. පකතියා පන ඉදං සරීරං නාම අති
 රෙකතිසතඅට්ඨිකසමුස්සයං, අසිතිසතසක්ඛිසම්බවිතං, නවතභාරු
 සතතිබද්ධං, නවමංසපෙසිසතානුලිතතං, අලලමනුස්සවමමපරියො
 නද්ධං, ඡවියා පටිච්ඡන්තං, ඡිද්දාවච්ඡිද්දං, මෙදකථාලිකා විය නිවච්ඡිග්ග
 රිතපග්ගරිතං, කිම්බසම්බතිසෙවිතං, රොගානං ආයතනං, දුක්ඛ
 ධම්මානං වජ්ඣි, පරිතිත්තපුරාණගණ්ඨා විය නවති වණ්ණුබෙති සතන
 විස්සන්දනං, යස්ස උහොති අකම්බිති අකම්බිගුප්පකො පග්ගරති, කණ්ණ
 බිලෙහි කණ්ණගුප්පකො, නාසාපුටෙහි සිඛිකාණිකා, මුඛතො ආහාර
 පිත්තසෙමාරුතිරාති, අධොවාරෙහි උච්චාරපස්සාමා, නවතවුතියා

ලොමකුපසහසෙය්හි අසුචිසෙදසුසො පග්ගරති, නිලමකිකාදයො සමපරිවාරෙනති. යං දන්තකඨමුඛධොවන සීසමකිකන නහන නිවාසන පාපුරණාදීහි අපට්ඨගතිතො යථාඡනොව පරිසවිපකිණ්ණ කෙසො හුත්වා ගාමෙන ගාමං විවරනො රාජපි පුප්ථඡඤාකවණ්ණා ලාදිසු අඤ්ඤාගරොපි සමසරීර පටිකකුලතාය නිබ්බිසෙසො හොති, එවං අසුචිදුග්ගකිඡේශුව්ඡපටිකකුලතාය රඤ්ඤා වා වණ්ණාලය්ස වා සරීරෙ වෙමතං නාම නඡී. දන්තකඨමුඛධොවනාදීහි පනෙත්ථ දන්තමලාදිහි පමජ්ඣිතො නානාවන්ධෙහි නිරිකොපිතං පටිච්ඡාදෙත්වා නානාවණ්ණන සුරතිවිලෙපනෙන විලිච්ඡිත්වා පුප්ථාගරණාදීහි අලභකරිත්වා අගනති මමාති ගගෙනබ්බාකාරපාතං කරොනති. තතො ඉමිනා ආගනතුකෙන අලභිකාරෙන පටිච්ඡනනතො තදය්ස යථාවසරසං අසුභලකිණං අසඤ්ජානනා පුරිසා ඉඡීසු, ඉඡීයො ව පුරිසෙසු රතිං කරොනති. පරමත්ථතො පනෙත්ථ රඤ්ජතබ්බක යුත්තට්ඨානං නාම අණුමතතමපි නඡී, තථාහි:—කෙසලොමනබ්දන්ත බෙලසිඤ්ඤාණික උච්චාරපය්සාලාදිසු එකකොට්ඨාසමපි සරීරතො බහි පතිතං සත්තා ගන්තෙත පුසිතුමපි න ඉච්ඡනති අට්ඨියනති හරායනති ජිගුච්ඡනති. යං යං ජනෙත්ථ අවසෙසං හොති, තං තං එවං පටිකකු ලමපි සමානං අවිජ්ජකිකාරපරියොනඥා අත්තසිනෙගරාගරතො ඉට්ඨං කන්තං නිව්චං සුඛං අත්තාති ගණ්හනති. තෙ එවං ගණ්හනතො අට්ඨියං කීංසුකරුකඛං දිස්වා රුකකතො අපතිතං අපතිතං පුප්ථං අයං මංසපෙසි අයං මංසපෙසිති විහඤ්ඤාමානෙන ජරසිභාලෙන සමානතං ආපජ්ජනති තස්මා.

යථා හි පුප්ථිතං දිස්වා සිභාලො කීංසුකං වනෙ,
මංසරුකෙඛා මයා ලදොධා ඉති ගන්තාන වෙගසා.

පතිතං පතිතං පුප්ථං ඛයිත්වා අතිලොභපො,
නයිදං මංසං අදුං මංසං යං රුකකග්ගිනති ගණ්හති.

කොට්ඨාසං පතිතං යෙව අසුභනති තථා බුධො,
අගගෙත්වාන ගණ්හය්ස සරීරට්ඨමපි නං තථා.

ඉමං හි සුභතො කායං ගගෙත්වා තත්ථ මුච්ඡිතා,
බාලා කරොන්තා පාපාති දුක්ඛා න පටිමුච්චරෙ.

තස්මා පයෙසය්ස මෙධාවී ජීවිතො වා මතස්ස වා,
සභාවං පුත්තිකායස්ස සුභභාවෙන වජ්ජතං.

වුත්තං ගෙනං.

දුග්ගකො අසුචි කායො කුණ්ථො උක්කරුපමො,
නිජ්ඣිතො වකුචුගුතෙහි කායො බාලාහිතජ්ඣිතො.

අලල වචම පටිච්ඡන්තො තවචාරො මහාවණො,
සමන්තතො පග්ගරති අසුචි සුඛි ගන්තියො.

සචෙ ඉමෙස්ස කායස්ස අනෙතා බාතිරතො සියා,
දණ්ඨං නුත ගහෙත්වාන කාකෙ සොණෙ ව චාරයෙති. a

තසමා දබ්බජතිකෙන භික්ඛුනා ජීවමානසරීරං වා ගොතු මත
සරීරං වා යත් යත් අසුභාකාරෙ පඤ්ඤායති, තත් තත්ථ නිමිත්තං
ගහෙත්වා කම්මට්ඨානං අපණං පාපෙනබ්බන්ති.

ඉති සාධුජනපාමොජ්ජන්තො කතෙ විසුභිමග්ගෙ

සමාධිභාවනාධිකාරෙ

අසුභකම්මට්ඨාන නිදෙදසො නාම

ජයො පරිච්ඡේදො.

7.

ජ අනුස්සති නිදෙදසො.

අසුභානන්තරං උද්දිට්ඨාසු පන දසසු අනුස්සතිසු පුතපුතං
උපපජ්ජනතො සතියෙව අනුස්සති, පචතතිතබ්බට්ඨානමති යෙව වා
පචතතත්තා සද්ධාපබ්බජිතස්ස කුලපුත්තස්ස අනුරූපා සතීතිපි
අනුස්සති. බුද්ධං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති බුද්ධානුස්සති. බුද්ධගුණා
රමමණාය සතියා එතං අධිවචනං. ධම්මං ආරබ්භ උප්පන්නා
අනුස්සති ධම්මානුස්සති. සවාක්ඛාතතාදි ධම්මගුණාරමමණාය සතියා
එතං අධිවචනං. සඛ්ඤං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති සඛ්ඤානුස්සති.
සුප්පටිපත්තතාදිසඛ්ඤගුණාරමමණාය සතියා එතං අධිවචනං. සීලං
ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති සීලානුස්සති, අබණ්ඩතාදි සීලගුණාරමම
ණාය සතියා එතං අධිවචනං. වාගං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති
වාගානුස්සති, මුත්තවාගතාදි වාගගුණාරමමණාය සතියා එතං අධි
වචනං. දෙවතා ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති දෙවතානුස්සති,
දෙවතා සක්ඛිට්ඨානෙ ධූපෙත්වා අත්තනො සද්ධාදි ගුණාරමමණාය
සතියා එතං අධිවචනං. මරණං ආරබ්භ උප්පන්නා සති මරණසති,
ජීවිතිත්ථිසුප්පච්ඡේදාරමමණාය සතියා එතං අධිවචනං. කෙසාදිහෙදං
රූපකායං ගතා කායෙ වා ගතාති කායගතා, කායගතා ව සා සති
වාති කායගතසතීති වත්තබ්බෙ රස්සං අකත්වා කායගතාසතීති වුත්තා,
කෙසාදිකායකොට්ඨාස නිමිත්තාරමමණාය සතියා එතං අධිවචනං.
ආනාපානෙ ආරබ්භ උප්පන්නා සති ආනාපානසති. අස්සාසපස්සාස
නිමිත්තාරමමණාය සතියා එතං අධිවචනං. උපසමං ආරබ්භ
උප්පන්නා අනුස්සති උපසමානුස්සති. භබ්බද්ධකුප්පසමාරමමණාය
සතියා එතං අධිවචනං. ඉති ඉමාසු දසසු අනුස්සතිසු බුද්ධානුස්සතිං
තා ව භාවෙතු කාමෙන අවෙච්චප්පසාදසමන්තාගතෙන යොධිතා පති

රූපෙ සෙනාසනෙ රහොගතෙන පතිසලලිතෙන “ඉතිපි සො භගවා අරහං සමමා සමුද්ධො විජ්ජාචරණසම්පන්නො සුගතො ලොකවිදු අනුත්තරෙ පුරිසදම්මසාරපි සන්ථා දෙවමත්‍රස්සානං බ්‍රහ්මා භගවා”තීඨං ච. බ්‍රහ්මස්ස භගවතො ගුණා අනුස්සරිතබ්බා. තත්‍රායං අනුස්සරණ නයො:-සො භගවා ඉති පි අරහං, ඉති පි සමමා සමුද්ධො-පෙ-ඉති පි භගවාති අනුස්සරති. ඉමිනා ච ඉමිනා ච කාරණෙනාති චුත්තං හොති. තන්ථ-ආරකත්තා, අරිතං අරතං ච හත්තතා, පච්චයාදිතං අරහත්තා, පාපකරණෙ රහාභාවාති, ඉමෙති තාව කාරණෙති සො භගවා අරහනති අනුස්සරති. අරකා හි සො සබ්බකිලෙසෙහි, විදුර සුචිදුරෙ ධිතො, මයෙහන සවාසනානං කිලෙසානං විඬංසිත්තතාති ආරකත්තා අරහං.

සො තතො ආරකා නාම යස්ස යෙනාසම්බිතිනා,
අසම්බිති ච දෙසෙහි නාපො තෙතාරහං මතොති.

තෙ වානෙන කිලෙසාරයො මයෙහන හතාති අරිතං හත්තතාපි අරහං.

යසමා රුහාදිසබ්බාතා සබ්බෙපි අරයො හතා,
පඤ්ඤාසන්තෙ නාපොත තසමාපි අරහං මතොති.

යඤ්චතං අවිජ්ජාභවතණ්හාමයනාහි පුඤ්ඤදිඅතිසබ්බාරුරං ජරාමරණනෙමි ආසවසමුදයමයෙන අකෙඛන විජ්ජිත්ථා තිභවරපෙ සමායොජිතං අනාදිකාලපච්චතතං සංසාරවක්කං, තස්සානෙන බොධි මණ්ඩ විරියපාදෙහි සීලපඨවියං පතිට්ඨාය සඬාහන්තෙ කම්මකඛය කරඤ්ඤභ්ථරසුං ගහෙත්වා සබ්බෙ අරු හතාති අරුතං හත්තතාපි අරහං. අථවා:-සංසාරවක්කනති අනම්මයං සංසාරවට්ටං චුච්චති, තස්ස ච අවිජ්ජා නාහි මූලත්තා, ජරාමරණං නෙමි පරියොසානත්තා, සෙසා දස ධම්මා අරා අවිජ්ජාමූලකත්තා ජරා මරණ පරියන්තත්තා ච. තන්ථ දුක්ඛාදිසු අඤ්ඤාණං අවිජ්ජා, කාමභවෙ ච අවිජ්ජා කාමභවෙ සබ්බාරාතං පච්චයො හොති, රූපභවෙ-පෙ-අරූපභවෙ අවිජ්ජා අරූපභවෙ සබ්බාරාතං පච්චයො හොති. කාමභවෙ සබ්බාරා කාම භවෙ පටිසන්තිවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයා හොනති, එස නයො ඉතරෙසු. කාමභවෙ පටිසන්තිවිඤ්ඤාණං කාමභවෙ නාමරූපස්ස පච්චයො හොති, තථා රූපභවෙ, අරූපභවෙ නාමස්සෙව පච්චයො හොති, කාමභවෙ නාමරූපං කාමභවෙ සලායත්තස්ස පච්චයො හොති, රූපභවෙ නාමරූපං රූපභවෙ තිණ්ණං ආයත්තානං පච්චයො හොති. අරූපභවෙ නාමං අරූපභවෙ එකස්සායුත්තස්ස පච්චයො හොති. කාමභවෙ සලායත්තං කාමභවෙ ජබ්බිධස්ස එස්සස්ස පච්චයො හොති. රූපභවෙ තිණ්ණි ආයත්තාති රූපභවෙ තිණ්ණං එස්සානං, අරූපභවෙ එකං මනායත්තං අරූපභවෙ එකස්ස එස්සස්ස

පව්වයෝ හොති. කාමහවෙ ජ එසා කාමහවෙ ජනනං වෙදනානං පව්වයා හොනති. රුපහවෙ තයො තතෙව තිස්සන්තං, අරුපහවෙ එකො තතෙව එකිස්සා වෙදනාය පව්වයෝ හොති. කාමහවෙ ජ වෙදනා කාමහවෙ ජනනං තණ්හාකායානං පව්වයා හොනති. රුපහවෙ තිස්සො තතෙව තිණ්ණං, අරුපහවෙ එකා වෙදනා අරුපහවෙ එකස්ස තණ්හාකායස්ස පව්වයෝ හොති. තත් තත් සා සා තණ්හා උපාද්ධස්ස, උපාද්ධාදයො භවාදීතං. කථං? ඉධෙකවො කාමෙ පරිභුක්ඛිස්සාමිති කාමුපාද්ධපව්වයා කායෙන දුච්චිතං. චරති, චාචාය දුච්චිතං චරති, මනසා දුච්චිතං චරති, දුච්චිතපාරිපුරියා අපායෙ උපපජ්ජති, තත්ස්ස උපපත්තිගෙතුභුතං කමමං කමමහවො, කමමතිබ්බතතා ඛතියා උපපත්තිහවො, ඛතියානං නිබ්බතති ජති, පරිපාකො ජරා, භෙදො මරණං. අපරො සග්ගසමාත්තිං අනුභවිස්සාමිති තපෙව සුවරිතං. චරති, සුවරිතපාරිපුරියා සග්ගෙ උපපජ්ජති, තත්ස්ස උපපත්තිගෙතුභුතං කමමං කමමහවොති සො එව නයො. අපරෙ පන බ්‍රහ්මලොකසමාත්තිං අනුභවිස්සාමිති කාමුපාද්ධපව්වයා එව මෙත්තං. භාවෙති, කරුණං-මුදිතං-උපෙක්ඛං-භාවෙති, භාවනා පාරිපුරියා බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බතතති, තත්ස්ස නිබ්බතතිගෙතුභුතං කමමං කමමහවොති, සො එව නයො. අපරො අරුපහවෙ සමපත්තිං අනුභවිස්සාමිති තපෙව ආකාසානක්ඛායනාදි සමාපත්තියො භාවෙති, භාවනාපාරිපුරියා තත් තත් නිබ්බතතති තත්ස්ස නිබ්බතති ගෙතුභුතං කමමං කමමහවො, කමමතිබ්බතතා ඛතියා උපපත්තිහවො, ඛතියානං නිබ්බතති ජති, පරිපාකො ජරා, භෙදො මරණනති, එසෙව නයො සෙසුපාද්ධමුලිකාසුපි යොජනාසු. එවමයං අවිජ්ජා ගෙතු, සඬ්ඛාරා ගෙතුසමුප්පන්නා, උභොපෙනෙ ගෙතුසමුප්පන්නාති පව්වය පරිග්ගහෙ පඤ්ඤා ධම්මට්ඨිතිඤ්ඤාණං, අතීතමපි අද්ධානං අනාගතමපි අද්ධානං අවිජ්ජා ගෙතු, සඬ්ඛාරා ගෙතුසමුප්පන්නා, උභොපෙනෙ ගෙතුසමුප්පන්නාති පව්වයපරිග්ගහෙ පඤ්ඤා ධම්මට්ඨිතිඤ්ඤාණනති, එතෙන නයෙන සබ්බපදාති විත්ථාරෙතබ්බාති. තත් අවිජ්ජා සඬ්ඛාරා එකො සබ්බපො, විඤ්ඤාණනාමරුපසලායතනඑස්සවෙදනා එකො, තණ්හුපාද්ධහවා එකො, ජති ජරාමරණං එකො, පුරිම සබ්බපො වෙත් අතීතො අද්ධා, වෙ මජ්ඣිමා පච්චුප්පනොනා, ජති ජරාමරණං අනාගතො. අවිජ්ජා සඬ්ඛාර ගහණෙන වෙත් තණ්හු පාද්ධහවා ගතීතාව හොනතීති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා අතීතෙ කමමචට්ටං, විඤ්ඤාණාදයො පඤ්ච එතරගි විපාකචට්ටං, තණ්හුපාද්ධහවාගහණෙන අවිජ්ජා සඬ්ඛාරා ගතීතාව හොනතීති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා එතරගි කමමචට්ටං, ජතිජරාමරණාපදෙසෙන විඤ්ඤාණාදීතං නිද්ද්ධිත්තා ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ආයති විපාකචට්ටං, තෙ ආකාරතො විසති විධා හොනති, සඬ්ඛාරවිඤ්ඤාණානඤ්ඤාත් අනතරා එකො සක්ඛි, වෙදනා තණ්හානමනතරා එකො, භවජතීතමනතරා එකොති, ඉති භගවා එතං චතුසඤ්චපං තියද්ධං චිසතාඤ්ඤාං තිසක්ඛිං පටිච්ච

සමුප්පාදං සබ්බාකාරණො ඡන්දානි පසංගි අඤ්ඤානි පටිවිජ්ඣති. තං ඤාතවෙය්න ඤාණං, පඤ්ඤාතවෙය්න පඤ්ඤා, තෙන වුච්චති “පච්චයං පරිග්ගහෙ පඤ්ඤා ධම්මට්ඨිතිඤ්ඤාණං.”^a ඉමිනා ධම්මට්ඨිතිඤ්ඤාණෙන භගවා තෙ ධම්මෙ යථාභූතං ඤාතො තෙසු නිබ්බිඤ්ඤානො විරජ්ජනො විමුච්චනො, වුත්තප්පකාරස්ස ඉමස්ස සංසාරවක්කස්ස අරොගති විහිනි විද්ධංසෙසි. එවමපි අරාතං ගතත්තා අරහං.

අරා සංසාරවක්කස්ස ගතා ඤාණාසිනා යතො,
ලොකනාපේන තෙනෙස අරහතති පවුච්චති.

අග්ගදක්ඛිණේය්‍යත්තා ව විවරාදිපච්චයෙ අරහති පුජ්විසෙසඤ්ඤා, තෙනෙව ව උප්පන්න තථාගතෙ යෙ කෙවි මහෙසකකා දෙවමනුස්සා න තෙ අඤ්ඤාත් පුජං කරොන්ති. තථාහි:-බ්‍රහ්මා සහමපි සිනෙරු මනෙත්ත රත්තදුමෙත්ත තථාගතං පුජෙසි, යථාබලඤ්ඤා අඤ්ඤා දෙවා මනුස්සා ව බිම්බිසාර කොසල රාජදයො, පරිනිබ්බුතමපි ව භගවත්තං උද්දියං ඡන්දනවුතිකොට්ඨකං විස්සපේජ්ඣා අසොක මහාරාජ සකල ජම්බුදීපෙ චතුරසිතිවිහාරසහස්සානි පතිට්ඨාපෙසි. කො පන වාදෙ අඤ්ඤාසං පුජ්විසෙසාන්තති! පච්චයාදිතං අරහත්තාපි අරහං.

පුජ්විසෙසං සහ පච්චයෙති
යසමා අයං අරහති ලොකනාපො,
අත්ථානුරූපං අරහතති ලොකෙ
තසමා ජිනො අරහති නාමමෙත්තං.

යථා ව ලොකෙ කෙවි පණ්ඩිතමානිනො බාලා අසිලොකභයෙන රහො පාපං කරෙන්නති, එවමෙස න කදවි කරෙන්නති පාපකරණෙ රහාභාවතො පි අරහං.

යසමා නත්ති රහො නාම පාපකමෙමසු තාදිනො,
රහාභාවෙන තෙනෙස අරහං. ඉති විසුත්තො.

එවං සබ්බථා පි.

ආරකත්තා ගතත්තා ව කිලෙසාරිත සො මුනී,
ගතසංසාර චක්කායෙ පච්චයාදිත වාරහො,
න රහො කරෙති පාපානි අරහං තෙන වුච්චති.

සමමා සාමඤ්ඤා සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා පන සමමා සම්මුද්ධා. තථාහි:-එස සබ්බධම්මෙ සමමා සම්මුද්ධා, අභිඤ්ඤායො ධම්මෙ අභිඤ්ඤායො බුද්ධො, පරිඤ්ඤායො ධම්මෙ පරිඤ්ඤායො, පහාතබ්බි පහාතබ්බිතො, සච්ඡිකාතබ්බි සච්ඡිකාතබ්බිතො, භාවෙනබ්බි භාවෙනබ්බිතො. තෙනෙව වාග:-

අභිඤ්ඤායං අභිඤ්ඤානං භාවෙනබ්බිඤ්ඤා භාවිතං,
පහාතබ්බිං පභිනමෙම තසමා බුද්ධාසම් බ්‍රහ්මණාති. b

අපිව:-වකුටුං දුක්ඛසම්මං, තස්ස මූලකාරණතාවෙන සමුට්ඨාපිකා පූරිමතණ්හා සමුදයසම්මං, උභින්නං අප්පවත්ති නිරෝධසම්මං, නිරෝධ පඤ්ඤා පටිපදා මග්ගසම්මානති, එවං එකෙක පදුට්ඨාරෙන පි සබ්බ ධම්මෙ සම්මා සාමඤ්ච බුද්ධො, එස නයො සොත-ඝාත-ජ්වහා-කාය මනෙසු. එතෙනෙව නයෙන රූපාදීනි ඡ ආයතනානි, වකුටුච්ඡාදයො ඡ විඤ්ඤාණකායා, වකුටුසම්මාදයො ඡ එසසා, වකුටු සම්මාදයො ඡ චෛදිකා, රූපසංඝාදයො ඡ සංඝාදයො, රූපසංඝාදයො ඡ වෙනතා, රූපතණ්හාදයො ඡ තණ්හාකායා, රූපවිතකකා දයො ඡ විතකකා, රූපවිචාරදයො ඡ විචාර, රූපකම්මාදයො පඤ්ච කම්මාදයො, දස කම්මානි, දස අනුස්සතියො, උමුත්තකසංඝාදයො ඡ සෙන දස සංඝාදයො වත්තිංසාකාරා, වාදසායනනානි, අට්ඨා රස ධාතුයො, කාමභවාදයො නව භවා, පඨමාදීනි වත්තාරි කුසානි, මෙත්තාභාවනාදයො වත්තෙසා අප්පමඤ්ඤා, වත්තෙසා අරූපසමා පත්තියො, පටිලොමතො ජරාමරණාදීනි අනුලොමතො අවිජ්ජාදීනි පටිච්චසමුප්පාදකානි ව යොජෙතබ්බානි. තත්තායං එකපදයොජනා:- “ජරාමරණං දුක්ඛසම්මං, ජුති සමුදයසම්මං, උභින්නමපි නිස්සරණං නිරෝධසම්මං, නිරෝධපඤ්ඤා පටිපදා මග්ගසම්මං”ති එවං එකෙක පදුට්ඨාරෙන සබ්බධම්මෙ සම්මා සාමඤ්ච බුද්ධො අනුබුද්ධො පටි බුද්ධො. තෙන වුත්තො:-“සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා පන සම්මාසම්බුද්ධො”ති.

විජ්ජාති පන වරණෙන ව සම්පන්නත්තා විජ්ජාවරණ සම්පන්නො. තත්ථ විජ්ජාති-තිස්සො විජ්ජා අට්ඨ පි විජ්ජා. තිස්සො භයහරව සුත්තෙ වුත්තනායෙනෙව චේදිතබ්බො, අට්ඨ අමිට්ඨ සුත්තෙ. තත්ත හි විපස්සනාඤ්ඤා මනොමයිධියා ව සහ ඡ අභිඤ්ඤා පරිග්ගහෙනව අට්ඨ විජ්ජා වුත්තා. වරණනති-සීලසංවරො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තවාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤාතා, ජගරියානුයොගො, සත්ත ධම්මා, වුත්තාරි රූපාවචරජානානිති, ඉමෙ පණ්ණරස ධම්මා චේදිතබ්බා; ඉමෙ යෙව හි පණ්ණරස ධම්මා-යසමා එතෙහි වරති අරියසාවකො ගච්ඡති අමතං දිසං, තසමා වරණනති වුත්තා. යථාහ:-“ඉධ මහානාම අරිය සාවකො සීලවා ගොති”ති සබ්බං මජ්ඣිමපණ්ණාසකෙ වුත්තනායෙනෙව චේදිතබ්බං. හගවා ඉමාහි විජ්ජාහි ඉමිනා ව වරණෙන සමන්නාගතො. තෙන වුච්චති “විජ්ජාවරණසම්පන්නො”ති. තත්ථ විජ්ජාසම්පදා හගවතො සබ්බඤ්ඤානං පුරෙත්වා සීතා, වරණසම්පදා මහාකාරුණිකතං. සො සබ්බඤ්ඤාතාය සබ්බසත්තානං අත්තාත්තං ඤ්ඤා මහාකාරුණිකතාය අත්තං පරිවජ්ජෙත්වා අත්තං නියොජෙති. යථාහ. විජ්ජාවරණසම්පන්නො. තෙනස්ස සාවකා සුප්පට්ඨනා ගොනති, නො දුප්පට්ඨනා විජ්ජාවරණවිපන්නානං හි සාවකා අත්තන්නපාදයො වීඨ.

සොභනගමනත්තා සුඤ්ජරං ධානං ගතත්තා සමමා ගතත්තා සමමා ව ගදත්තා සුගතො, ගමනමපි හි ගතනති වුවවති, තඤ්ච භගවතො සොභනං පරිසුඛමනවජ්ජං. කිං පන තනති? අරියමයෝගො. තෙන ගෙස ගමනෙන බෙමං දිසං අසජ්ජමානො ගතොති සොභනගමනත්තා සුගතො. සුඤ්ජරොසොස ධානං ගතො අමතං නිබ්බානනති සුඤ්ජරං ධානං ගතත්තා පි සුගතො. සමමා ව ගතො තෙන තෙන මයොගන පභිනෙ කිලෙසෙ පුන අපච්චාගච්ඡන්තො. වුත්තං හෙතං:- “සොතාපත්තිමයොගන යෙ කිලෙසා පභිනා තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති න පචෙචති න පච්චාගච්ඡතිති සුගතො-පෙ-අරහත්තමයොගන යෙ කිලෙසා පභිනා තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති න පචෙචති න පච්චාගච්ඡතිති සුගතො”ති². සමමා වා ගතො දීපඬකරපාදමූලතොපභූති යාව බොධිමණ්ඩා තාව සමතිංසපාරමි පූරිකාය සමමාපටිපත්තියා සබ්බලොකස්ස භිත්තසුබ්බෙව කරොනො සස්සතං උචෙත්ථං කාම සුඛං අත්තකිලමථනති ඉමෙ ව අනෙත අනුපගච්ඡන්තො ගතොති සමමාගතත්තා පි සුගතො. සමමා වෙස ගදති යුත්තවධානෙ යුත්ත මෙව වාවං භාසතිති සමමාගදත්තාපි සුගතො. තඤ්චදං සාධකං සුත්තං:-“යං තථාගතො වාවං ජුනාති අභූතං අතච්ඡං අනත්ථසං භිතං, සා ව පරෙසං අපට්ඨයා අමනාපා, නං තථාගතො වාවං න භාසති; යඤ්ච තථාගතො වාවං ජුනාති භූතං තච්ඡං අනත්ථසංභිතං, සා ව පරෙසං අපට්ඨයා අමනාපා, තමපි තථාගතො වාවං න භාසති; යඤ්ච බො තථාගතො වාවං ජුනාති භූතං තච්ඡං අනත්ථසංභිතං, සා ව පරෙසං අපට්ඨයා අමනාපා, තත්ත කාලඤ්ඤා තථාගතො හොති තස්සා වාවාය වෙය්‍යාකරණාය, යමපි තථාගතො වාවං ජුනාති අභූතං අතච්ඡං අනත්ථසංභිතං, සාව පරෙසං පියා මනාපා, න තං තථාගතො වාවං භාසති. යඤ්ච තථාගතො වාවං ජුනාති භූතං තච්ඡං අනත්ථසංභිතං, සාව පරෙසං පියා මනාපා, තමපි තථාගතො වාවං න භාසති. යඤ්ච බො තථාගතො වාවං ජුනාති භූතං තච්ඡං අනත්ථසංභිතං, සාව පරෙසං පියා මනාපා, තත්ත කාලඤ්ඤා තථාගතො හොති තස්සා වාවාය වෙය්‍යාකරණාය”ති^b එවං සමමා ගදත්තාපි සුගතොති වෙදිතබ්බො.

සබ්බථාපි විදිතලොකත්තා පන ලොකවිදු සො හි භගවා සභා වතො සමුදයතො නිරොධතො නිරොධුපායතොති සබ්බථා ලොකං අවෙදි අඤ්ඤාසි පටිච්ඡකි. යථාහ:-“යත්ථ බො ආවුසො න ජයති න ජයති න මියති න වචති න උපපජ්ජති, නාගත්තං ගමනෙන ලොකස්සන්තං ඤාතෙය්‍යං දිවෙය්‍යං පත්තෙය්‍යන්ති වදාමි, න වාගං ආවුසො අපපච්චා ව ලොකස්සන්තං දුක්ඛස්සන්තකිරියං වදාමි. අපි වාගං ආවුසො ඉමසමිංයෙව ව්‍යාමමත්තෙත කඤ්ඤෙරෙ සසඤ්ඤිචිති සම නතෙ ලොකඤ්ඤා පඤ්ඤපෙමි ලොකසමුදයඤ්ඤා ලොකනිරොධඤ්ඤා ලොකනිරොධගාමිතිඤ්ඤා පටිපදං.

ගමනෙන න පතනබ්බො ලොකස්සනෙතා කුදුවනං,
න ච අපපත්වා ලොකනතං දුක්ඛා අත්ථි පමොවනං.

තස්මා හවෙ ලොකවිදු සුමෙධො
ලොකනතගු වුසිත බ්‍රහ්ම චරියො,
ලොකස්ස අනතං සමිතාපි ඤාතො
නාසිංසති ලොකමිමං පරඤ්චා”ති. a

අපිච:-තයො ලොකා සංඛාරලොකො සත්තලොකො ඕකාස
ලොකොති, තත්ථ එකො ලොකො “සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා”ති
ආගතට්ඨානෙ සංඛාරලොකො වෙදිතබ්බො. “සස්සනො ලොකොති
වා අසස්සනො ලොකොතිවා”ති ආගතට්ඨානෙ සත්තලොකො.

“යාවතා චන්දිමසුරියා පරිහරනති දිසා හනති විරෝචනා,
තාව සහස්සධා ලොකො එත්ත තෙ වතනති වසො”ති. b

ආගතට්ඨානෙ ඕකාසලොකො, තමපි හගවා සබ්බථා අවෙදි, තථා
හිස්ස “එකො ලොකො සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා, වෙ ලොකා
නාමඤ්ච රූපඤ්ච, තයො ලොකා තියෙසො වෙදනා, වතනාරො ලොකා
වතනාරො ආහාර, පඤ්ච ලොකා පඤ්චුපාදනකකිකා, ජ ලොකා ජ
අජකිතතිකාති ආයතනාති, සත්ත ලොකා සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතියො,
අට්ඨලොකා අට්ඨලොකට්ඨමා, නවලොකා නවසත්තවාසා, දසලොකා
දසායතනාති, වාදසලොකා වාදසායතනාති, අට්ඨාරසලොකා අට්ඨා
රසධාතුයො”ති c අයං සංඛාරලොකොපි සබ්බථා විදිතො. යස්මා
පනෙස සබ්බෙසමපි සත්තානං ආසයං ඡනාති අනුසයං ඡනාති
චරිතං ඡනාති අභිමුතං ඡනාති අපපරජකෙව මහාරජකෙව
තිකිකිඤ්ඤියෙ මුදිඤ්ඤියෙ සවාකාරෙ වාකාරෙ සුවිඤ්ඤාපයෙ දුට්ඨඤ්ඤාපයෙ
හබ්බාහබ්බෙ සතෙත පඡනාති, තස්මාස්ස සත්තලොකො පි සබ්බථා
විදිතො. යථාච සත්තලොකො එවං ඕකාසලොකොපි. තථානෙස
එකං චක්කවාලං ආයාමිතො ච විජාරතො ච යොජනානං වාදස
සතසහස්සාති වතුතතිංස සතාති ච පඤ්ඤාසඤ්ච යොජනාති.

පරිකෙවපතො.

සබ්බං සතසහස්සාති ඡතතිංස පරිමණ්ඩලං,
දස වෙච සහස්සාති අභිසුඤ්ඤාති සතාති ව.

තත්ථ.

වෙසතසහස්සාති වතනාරි නහුතාති ව,
එතතකා බහලතෙතන සංඛාරායං වසුකිරු.

තස්සායෙව සංඛාරකං.

a. අභිතුත්තරවතුක්ක. b. සං-තිකාය. c. පටිසම්භිද.

චන්ද්‍රායී සතසහසානී අවේච්ච නනුතානි ව,
එතතතං බහලතෙතන ජලං වානෙ පතිට්ඨිතං.

තසාං පී සන්ධාරණො.

නවසත සහසානී මාඵතො නහමුග්ගතො,
සට්ඨිඤ්ඤව සහසානී එසා අලාකස්ස සණ්ඨිතී.

එවං සණ්ඨිතෙ වෙත්ථ යොජනානං.

චතුරස්ථි සහසානී අජේඛාගාලේහා මහණණ්චෙ,
අවුට්ඨග්ගතො තාවදෙව සිනෙරු පබ්බතුත්තමො.

තතො උපධිසුපඤ්ඤාන පමාණෙන යථාකකමං,
අජේඛාගාලසුග්ගතා දිබ්බා නානාරතන විතරිතා.

යුගකිරුරු ඊසධිරුරු කරවිකො සුදස්සනො,
නෙමිකිරුරු විතතකො අස්සකණ්ණො ගිරිමුගා.

එතෙ සතත මහාසෙලා සිනෙරුස්ස සමන්තතො,
මහාරුත්තමාචාසා දෙවයකති නිසෙවිතා.

යොජනානං සතානුච්චා ගිමිචා පඤ්ඤව පබ්බතො,
යොජනානං සහසානී තීණී ආයනවිත්තො,¹
චතුරස්ථි සහසොගි කුටෙගි පතිමණ්ඩිතො.

තිපඤ්ඤව යොජනකකිකි පරිකෙඛපා නගව්ගයා,
පඤ්ඤස යොජනකකිකි සාබායාමා සමන්තතො.

සතයොජන විත්ථිණ්ණො තාවදෙව ව උග්ගතා,
ජලමු යස්සානුභාවෙන ජලමුදීපො පකාසිතො.

යඤ්ඤිතං ජලමුයා පමාණං, එතදෙව අසුරානං විත්තපාටලියා,
ගරුලානං සිම්බලිථකකියා, අපරගොයානෙ කදම්බියා, උත්තර
කුරුක්ඛ කප්පරුකකියා, පුබ්බවිදෙගෙ සිරිසස්ස, තාවතිංසෙසු
පාරිච්ඡත්තකසානි.

තෙනානු පොරාණා:-

පාටලී සිම්බලී ජලමු දෙව්‍යානං පාරිච්ඡත්තකො,
කදම්බො කප්පරුකකො ව සිරිසෙන හවති සතතමං.

වෙ අසිතිසහසානී අජේඛාගාලේහා මහණණ්චෙ,
අවුට්ඨග්ගතො තාවදෙව චක්කවාල සිලුවයො,
පරිකම්පිත්ථා තං සබ්බං ලොකධාතුමයං සිතොති.

තත්ථ-චන්ද්‍රමණ්ඩලං එකුතපඤ්ඤසයොජනං, සුරියමණ්ඩලං
පඤ්ඤසයොජනං, තාවතිංසහවනං දසසහසයොජනං, තථා
අසුරහවනං, අභිච්චිතානිරයො, ජලමුදීපො ව. අපරගොයානං

සත්තසහස්සයොජනං, තථා පුබ්බවිදෙහං, උත්තරකුරු අට්ඨසහස්සයොජනං, එකමෙකො වෙත්ථ මහාදීපො පඤ්ඤසත පඤ්ඤසතපරිත්තදීපපරිවාරො, නං සබ්බමි එකං වක්කවාළං එකා ලොකධාතු. තදන්තරෙසු ලොකන්තරිකතිරයා, එවං අනන්තාති වක්කවාළාති අනන්තා ලොකධාතුයො භගවා අනන්තන බුද්ධිඤ්ඤේන අවෙදි අඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣි එවමස්ස ඔකාසලොකොපි සබ්බථා විදිතො එවමපි සබ්බථා විදිතලොකන්තා ලොකවිදු.

අත්තනා පන ගුණෙහි විසිට්ඨතරස්ස කස්සපි අභාවතො නත්ති එතස්ස උත්තරොති අනුත්තරො. තථා හෙස සීලගුණෙනාපි සබ්බං ලොකමහිභවති, සමාධි-පඤ්ඤ-විමුත්ති-විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනගුණෙනාපි, සීලගුණෙනාපි අසමො අසමසමො අපපටිමො අපපටිභාගො අපපටිපුග්ගලො-පෙ-විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනගුණෙනාපි, යථාහ:-නවොපනාහං හික්ඛවෙ සමනුපස්සාමි සදෙවකෙ ලොකෙ සමාරකෙ-පෙ-සදෙවමනුස්සාය අත්තනා සීලසමපන්නතරං”තිa වින්දායො, එවං අභ්‍යප්පසාදසුත්තාදීති “න මෙ ආවරියො අපි”ති ආදිගාථායො ව වින්දායො තබ්බො.

පුරිසදමෙම සාරෙති පුරිසදමමසාරපි. දමෙති විනෙතිති වුත්තං හොති, තත්ථ පුරිසදමමාති අදන්තා දමෙත්තුං සුත්තං තිරච්ඡාන පුරිසා පි මනුස්ස අමනුස්ස පුරිසා පි, තථාහි:-භගවතා තිරච්ඡානපුරිසා පි අපලාලො නාගරාජ, චූළොදරො, මහොදරො, අග්ගිසිඛො, ධුමසිඛො, ආරවාළො නාගරාජ, ධනපාලකො හපිති එවමාදයො දමිතා නිබ්බසා කතා සරණෙසු ව සීලෙසු ව පතිට්ඨාපිතා. මනුස්ස පුරිසා පි සච්චක නිගණ්ඨපුත්ත අමබ්බමාණව පොකකරාසාති සොණදණ්ඩ කුට්ඨන්තාදයො, අමනුස්ස පුරිසා පි ආලවක සුචිලොම බරලොමයකක සකකදෙවරාජදයො දමිතා විනිතා විවිත්‍රෙහි විතයනුපායෙහි. “අහං බො කෙසි පුරිසදමෙම සණ්ඨාන පි විනෙමි, ඵරුසෙන පි විනෙමි, සණ්ඨාඵරුසෙන පි විනෙමි”තිb ඉදංඤ්ඤාත්ථ සුත්තං වින්දායො තබ්බං. අපිච:-භගවා විසුද්ධිලාදීනං පඨමජ්ඣානාදීති සොනා පනනාදීනඤ්ඤ උත්තරිං මග්ගපටිපදං ආවිකකන්තො දන්තෙ පි දමෙති යෙව, අථවා:-අනුත්තරො පුරිසදමමසාරපිති එකමෙවිදං අත්ථපදං, භගවා හි තථා පුරිසදමෙම සාරෙති යථා එකපලලඤ්ඤෙනෙව නිසිත්තා අට්ඨදිසා අසජ්ජමානා ධාවන්ති, තස්මා “අනුත්තරො පුරිසදමමසාර පි”ති වුච්චති. “හපිදමනෙන හික්ඛවෙ හපිදමෙමො සාරිතො එකං යෙව දිසං ධාවති”තිc ඉදං වෙත්ථ සුත්තං වින්දායො තබ්බං.

දිට්ඨධම්මකසමපරාසිකපරමන්ඨෙහි යථාරහං අනුසාසනීති සත්ථා. අපිච සත්ථාති සත්ථා භගවා සත්ථවාහො, යථා සත්ථවාහො සත්ථ කන්තාරං තායෙති, වොරකන්තාරං තායෙති, වාලකන්තාරං

a. සං-නිකාය.

b. අභිතුත්තරනිකා.

c. සං-නිකාය.

තාරෙති, දුබ්බිකඛිකන්තාරං තාරෙති, නිරුද්ධකන්තාරං තාරෙති, උත්තාරෙති, නිත්තාරෙති, පත්තාරෙති බෙමන්තභූමිං සමපාපෙති, එව මෙවං. භගවා සන්ථා සන්ථවාහො සතෙත කන්තාරං තාරෙති ජනි කන්තාරං තාරෙතිභි ආදිනා නිදද්දසන්සෙත පෙත්ථ අත්ථා වෙදි තබ්බො. දෙවමනුස්සානන්ති දෙවානඤ්චි මනුස්සානඤ්චි, උක්කට්ඨ පරිචේත්ථදවසෙත භබ්බපුග්ගලපරිචේත්ථදවසෙත වෙතං වුග්ගං. භගවා පන තිරච්ඡානගතනාමපි අනුසාසනීපසදනෙත සන්ථායෙව, තෙපිති භගවතො ධම්මසවණෙන උපනිස්සායසම්පත්තිං පත්වා නාය එව උප නිස්සායසම්පත්තියා දුතියෙ තතියෙ වා අත්තභාවෙ මණ්ණප්පුභාගිනො හොන්ති. මණ්ඩුකදෙවපුත්තාදයො වෙත්ථ තිදස්සනං:-භගවති කීර ගග්ගරාය පොකරණියා තිරෙ වම්පානගරවාසීනං ධම්මං දෙසය මානෙ එකො මණ්ඩුකො භගවතො සරෙ නිමිත්තං අග්ගහෙසි. තං එකො වච්ඡපාලකො දණ්ඩමොලුබ්භ තිට්ඨන්තො සීසෙ සන්ති රුමතිත්වා අට්ඨාසි. සො තාවදෙව කාලං කත්වා තාවතීංසභවතො වාදසයොජනිකෙ කණ්ණවිමානෙ තිබ්බන්ති සුත්තපඤ්ඤො පීය, තත්ථ අව්ඡරුසංඝපරිවුතං අත්තානං දිස්වා අරෙ අභමපි නාම ඉධ තිබ්බන්තො කීනත්තුවො කම්මං අකාසින්නි ආවජේජන්තො න අඤ්ඤං කීඤ්චි අද්දස අඤ්ඤත්තු භගවතො සරෙ නිමිත්තඤ්ඤා, සො තාවදෙව සභ විමානෙන ආගන්ත්වා භගවතො පාදෙ සිරසා වන්දි. භගවා ජනන්තොව පුච්ඡි.

කො මෙ වන්දති පාදානි ඉභියා යසසා ජලං,
අභිකකන්තොත වණ්ණෙන සබ්බා මහාසයං දිසාති.

මණ්ඩුකොහං පුරෙ ආසිං උදකෙ වාරිගොවරෙ,
තව ධම්මං සුණන්තස්ස අවධි වච්ඡපාලකොති.a

භගවා තස්ස ධම්මං දෙසෙසි වතුරසීතියා පාණ්ණසහස්සානං ධම්මාසි සමයො අහොසි. දෙවපුත්තො පි සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාය සිතං කත්වා පකකාමීති.

යම්පන තිඤ්චි අත්ථි ඤෙය්‍යං නාම සබ්බස්ස බුද්ධත්තා විමොක්ඛන්ති කඤ්ඤන්වසෙන බුද්ධො. යස්මා වා වත්තාරි සච්චානි අත්තානා පි බුජ්ඣති, අඤ්ඤ පි සතෙත බොධෙසි, තස්මා එවමාදීති පි කාරණෙති බුද්ධො. ඉමස්ස ව පන අත්ථස්ස විඤ්ඤපනත්ථ:-“බුජ්ඣිතා සච්චානිති බුද්ධො, බොධෙතා පජයාති බුද්ධො”ති එවං. පවත්තො සබ්බො පි නිදද්දසන්සෙත පටිසම්බද්ධායො වා විත්ථාරෙතබ්බො.

භගවාති ඉදං පනස්ස භුණ්විසිට්ඨ සත්තුහ්නම ගරුභාරවාහිවචනං තෙතාහු පොරුණා:-

භගවාති වචනං සෙට්ඨං භගවාති වචනුත්තමං,
ගරුභාරවසුත්තො සො භගවා තෙන වුච්චති ති.

වතුබ්බිධං වා නාම:-ආවජිකං ලිඛිතං තෙමිත්තිකං අධිච්ච සමුප්පන්නානි. අධිච්චසමුප්පන්නං නාම:-ලොකීයවොහාරෙන යදිච්ඡ කතානි වුත්තං හොති. තත්ථ වචෙජ් දමොඛං බලිවද්දෙති ඵවමාදි ආවජිකං, දමොඛි ඡතති සිඛි කරිති ඵවමාදි ලිඛිතං, තෙවිජ්ජො ඡත්ථිකොද්දෙති ඵවමාදි තෙමිත්තිකං, සිරිවසිසංකො ධනවසිසංකොති ඵවමාදි වචනත්ථං අනපෙකඛිත්වා පවත්තං අධිච්චසමුප්පන්නං, ඉදං පන භගවාති නාමං තෙමිත්තිකං. න මහාමායාය, න සුදොධාදනමහාජෙන න අසීතියා සද්ධිභුගස්සෙති කතං, න සක්කසනතුසිතාදීති දෙවතාවිසෙසෙති. වුත්තංඤ්චතං ධම්මෙසනාපතිනා:-“භගවාති තෙනං නාමං මාතරු කතං-පෙ-විමොක්ඛනතිකමෙතං වුද්ධානං භගවත්තානං බොධියා මුලෙ සහ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණස්ස පටිලාභා සච්ඡිකා පඤ්ඤානති යදිදං භගවා”ති2. යං ගුණතෙමිත්තිකඤ්ඤාතං නාමං, තෙසං ගුණානං පකාසනත්ථං ඉමං ගාථං වදන්ති.

හති හජ් භාගි විභත්තවා ඉති
අකාසි භග්ගනති ගරුති භාග්ගවා,
බහුති සද්දෙති සුභාවිත්තත්තො
භවත්තංගො සො භගවාති වුච්චති.

තිදේශසෙ වුත්තනගෙනෙව වෙත්ථ තෙසං තෙසං පදානං අත්ථොදට්ඨබ්බො. අයං පන අපරෙ නගො.

භාග්ගවා භග්ගවා සුත්තො භග්ගෙති ච විභත්තවා,
භත්තවා වත්තගමනො භවෙසු භගවා තතොති.

තත්ථ:-“වණණංගමො වණණවිපරියායොති ආදිකං නිරුත්ති ලක්ඛණං ගහෙත්වා සද්දනගෙන වා පිසොදරාදිපකෙට්ඨලක්ඛණං ගහෙත්වා යසමා ලොකීයලොකුත්තරසුඛාතිතිබ්බත්තකං දනසීලාදි පාරප්පත්තං භාග්ගමස්ස අත්ථි තසමා භාග්ගවාති වත්තබ්බෙ භගවාති වුච්චතීති සද්දනබ්බං. යසමා පන ලොභ දොස මොහ විපරිත මනසි කාර අතිරිකානොත්තප්ප කොටුපනාහ මකට්ඨ පලාස ඉස්සා මච්ඡරිය මායා සාසෙය්‍ය ථමන සාරමන මානාතිමාන මදප්පමාද තණ්හා විජ්ජා තිවිධාකුසලමුල දුච්චරිත සංකිලෙසමල විසමසඤ්ඤා විතක්කප්පඤ්ච වතුබ්බිධ විපරියාස ආසව ගත්ථ ඔස යොග අගති තණ්හුප්පාදුපාදන පඤ්ච වෙතොබ්ල විනිබ්බා නිවරණංභිතඤ්ඤා ඡ විවාදමුල තණ්හා කාය සත්තානුසය අට්ඨමච්ඡත්ත නවතණ්හා මුලක දසාකුසලකම්මපථ වාසට්ඨිදිට්ඨිගත අට්ඨසත්තණ්හාවිවරිතප්පහෙද සබ්බදර්ථ පරිලාභ කිලෙසසත්තසහස්සාති සංඛෙපතො වා පඤ්ච කිලෙසකඛාති අතිසබ්බොර දෙවපුත්ත මච්චු මාරෙ අභඤ්ජි. තසමා භග්ගත්තා ඵතෙසං පරිස්සායානං භග්ගවාති වත්තබ්බෙ භගවාති වුච්චති. ආභවෙත්ථ.

භග්ගරුගො භග්ගදෙසො භග්ගමොභො අනාසවො,
භග්ගාස්ස පාපකා ධම්මා භගවා තෙන චුළුවතීති.

භාග්‍යවතාය¹ වස්ස සතප්පඤ්ඤලක්ඛණධරස්ස රූපකායසම්පත්ති දීපිතා හොති, භග්ගදෙසනාය ධම්මකායසම්පත්ති, තථා ලොකීය පරික්කකානං² බහුමතභාවො, ගහට්ඨපබ්බජ්ඣෙති අභිගමනීයතා, අභිගතානඤ්ඤි තෙසං කායචිත්තදුක්ඛාපනයනෙ පටිබලභාවො, ආමිසදුකධම්මදුකෙති උපකාරිතා, ලොකීයලොකුත්තරපුබ්බෙති ව සංයෝජනසම්පත්තා දීපිතා හොති. යස්මා ව ලොකෙ ඉස්සරිය ධම්ම යස සිරි කාමපපයතෙනපු ඡස්ස ධම්මෙපු භගසඤ්ඤ වත්තති. පරමං වස්ස සකච්ඡෙනෙ ඉස්සරියං, අණිමා ලසිමාදිකං වා ලොකීය සම්මතං සබ්බාකාරපරිපූරං අඡ්චි, තථා ලොකුත්තරෙ ධම්මො, ලොකත්තය ව්‍යාපිතො යථාභූත ගුණාධිගතො අභිචිය පරිපුද්ධා යසො, රූප කායදස්සනව්‍යාවට්ඨනනයනමනපපසාදජනනසම්පත්තා සබ්බාකාර පරිපූරා සබ්බසිගපච්චසිගසිරි, යං යං එතෙන ඉච්ඡිතං පඡ්ඡිතං අත්ත තිතං පරතිතං වා තස්ස තස්ස තථෙව අභිනිපථ්ථත්තතා ඉච්ඡිත නිපථ්ථති සඤ්ඤාදිතො කාමො, සබ්බලොකගරුභාවපත්තිගෙනුභූතො සම්මාවායාමසබ්බාතො පයතො ව අඡ්චි, තස්මා ඉමෙති භගෙති යුත්තත්තාපි භගා අස්ස සන්තීති ඉමිනා අපේත භගවාති චුළුවතී. යස්මා පන කුසලාදීති ජිහ්වෙති සබ්බධම්මෙ, බක්ඛායතන ධාතු සච්ච ඉඡ්ඤි පටිච්චසමුප්පාදාදීති වා කුසලාදිධම්මෙ, පිළුන සබ්බත ඡන්තාප විපරිනාමවේදින වා දුක්ඛමරියසච්චං, ආයුහන නිදුන සංයෝග පට්ඨි බොධවේදින සමුදයං, නිස්සරණ විවෙකා 'සබ්බත අමතවේදින නිරොධං, නිශ්‍යාතිකගෙනුදස්සනාධිපතෙය්‍යවේදින මග්ගං' විභත්තවා විභජ්ඣා විචරිඤා දෙසිතවාති චූත්තං හොති. තස්මා විභත්තවාති වත්තබ්බෙ භගවාති චුළුවතී. යස්මා ව එස දිබ්බවුභවඥරියවිහාරෙ කායචිත්තඋපධිවිවෙතෙ පුඤ්ඤතාපඡ්ඡිතිනාතිමිත්තවිමොකෙබ අඤ්ඤා ව ලොකීයලොකුත්තරෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ හජ් ජෙවී බහුලමිකාසි, තස්මා භත්තවාති වත්තබ්බෙ භගවාති චුළුවතී. යස්මා පන තීපු භවෙපු තණ්හාසබ්බාතං ගමනමනෙන වන්තං, තස්මා භවෙපු වන්තගමනොති වත්තබ්බෙ භවසඤ්ඤා හතාරං ගමනසඤ්ඤා හතාරං වන්තසඤ්ඤා වතාරඤ්ඤාදීසං කඤ්ඤා ආදිය භගවාති චුළුවතී. යථා ලොකෙ මෙභත්තස්ස බස්ස මාලාති වත්තබ්බෙ මෙබලාති.

තස්සෙවං ඉමිනා ව ඉමිනා ව කාරණෙන සො භගවා අරතං -පෙ-ඉමිනා ව ඉමිනා ව කාරණෙන භගවාති බුද්ධගුණෙ අනුස්ස රතො තෙව තස්මිං සමයෙ රුහපරිපුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දෙස පරිපුට්ඨිතං, න මොහපරිපුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජ්ඣතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොති තථාගතං ආරබ්භ. ඉච්චස්ස එවං රාගා

දිසු පරිසුට්ඨානාභාවෙන විකල්පිතනීවරණස්ස කම්මට්ඨානාභිමුඛ
තාය උප්පන්නවිතකස්ස බුද්ධගුණපොණො විතකකම්මාරා පචත්තනනී,
බුද්ධගුණො අනුවිතකකයතො අනුවිචාරයතො පිති උපපජ්ජති, පිති
මනස්ස පිතිපදට්ඨානාය පස්සභියා කායවිතතදර්ථා පටිපසස්සමානනී,
පස්සභිදර්ථස්ස කායිකමපි වෙනසිකමපි සුඛං උපපජ්ජති, සුඛිනො
බුද්ධගුණාරම්භො හුතො විතතං සමාධියනීති අනුකකමෙන
එකකකණේ ක්ඛානභිගාති උපපජ්ජනති, බුද්ධගුණානම්පන ගමිතරතාය
නානපාකාරගුණානුසාරණාධිමුත්තතාය වා අපපනං අපපනො උප
චාරපාත්තමෙව ක්ඛානං හොති. තදෙනං බුද්ධගුණානුසාරණවසෙන
උපපන්නතො බුද්ධානුසූචිවෙච්ච සබ්බං ගව්ජති. ඉමඤ්ච පන බුද්ධා
නුසූචිමිත්තපුත්තො භික්ඛු සන්තරි සගාරවො හොති සප්පතිස්සො,
සඤ්ඤාවෙපුලං සතිවෙපුලං පඤ්ඤාවෙපුලං පුඤ්ඤාවෙපුලං ච අධි
ගව්ජති, පිති පාමොජ්ඣබ්‍රහ්මෙයා හොති, භයගෙරව සහො දුක්ඛාධි
වාසනසමන්තො, සන්තරා සංවාසසඤ්ඤං පටිලභති, බුද්ධගුණානුසූචි
තියා අප්කාමිත්තඤ්ඤාසංසාරමපි වෙතියසරම්ච පුජරහං හොති,
බුද්ධභූමියං විතතං නමති, විනිකකම්මනබ්බවන්ත්‍රසමායොගෙ වස්ස
සමමුඛා සන්තරං පස්සතො විශ ගිරෙත්තපපං පච්චුපට්ඨාති, උත්තරිං
අපපටිච්ඡිකින්නො පන සුගතිපරයතො හොති.

තස්මා හවෙ අපමාදං කඤ්ඤාපි සුමෙධස්සො,
එවං මහානුභාවාය බුද්ධානුසූචිතා සද්ධති.

ඉදං තාව බුද්ධානුසූචිතං වින්තරකථා මුඛං.

ධම්මානුසූචිතං භාවෙතුකාමෙනාපි රහොගතෙන පතිසලීනෙන
“ස්වාක්ඛාතො භගවතා ධම්මො සන්ධිට්ඨිකො අකාලිකො එහි
පසිකිකො ඔපනාසිකො පච්චත්තං වෙදිතබ්බො. විඤ්ඤාති”තීඨ එවං පරි
යතතිධම්මස්ස වෙච නවවිධස්ස ව ලොකුත්තරධම්මස්ස ගුණා අනුසාරි
තබ්බො. ස්වාක්ඛාතොති ඉමස්මිං හි පදෙ පරියතතිධම්මොපි සබ්බහං
ගව්ජති, ඉහරෙසු ලොකුත්තරධම්මොව. තන්ත පරියතතිධම්මො තාව:-
ස්වාක්ඛාතො ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණත්තො, සාන්තසව්‍යඤ්ඤාන
කෙවලපරිපුණ්ණපරිපුද්ධබ්‍රහ්මවරියපපාසාසත්තො ව. යං හි භගවා
එකගාථමපි දෙසෙති, සා සමන්තභද්‍රකත්තො ධම්මස්ස පඨමපාදෙන
ආදිකල්‍යාණො, දුතියතතියපාදෙහි මජ්ඣෙක කල්‍යාණො, පඨමපාදෙන
පරියොසානකල්‍යාණො. එකානුසන්තිකං සුත්තං නිදනෙන ආදි
කල්‍යාණො, නිගමනෙන පරියොසානකල්‍යාණො, සෙසෙන මජ්ඣෙක
කල්‍යාණො. තානානුසන්තිකං සුත්තං පඨමානුසන්තිකා ආදිකල්‍යාණො,
පඨමිකෙන පරියොසානකල්‍යාණො, සෙසෙහි මජ්ඣෙක කල්‍යාණො.
අපිච්ච:-සනිද්ධතසඋපපත්තිකත්තො ආදිකල්‍යාණො, වෙනෙය්‍යානං අනු

රූපතො අන්තරා අපිපරිතතාය ව හෙතුදහරණසුත්තතො ව මජ්ඣෙක
කල්‍යාණං, සොත්තං සමාපටිලාභජනනෙන නිගමනෙන ව පරියො
සානකල්‍යාණං. සකලො පි සාසනධම්මො අත්තතො අන්තරා
සිලෙන ආදිකල්‍යාණො, සමථවිපස්සනාමග්ගථලෙහි මජ්ඣෙක කල්‍යා
ණො, නිබ්බාණෙන පරියොසානකල්‍යාණො, සිලසමාධිති වා ආදි
කල්‍යාණො, විපස්සනාමග්ගෙහි මජ්ඣෙක කල්‍යාණො, ඵලනිබ්බාණෙහි
පරියොසානකල්‍යාණො. බුද්ධිසුබ්බොධිතාය වා ආදිකල්‍යාණො,
ධම්මසුබ්බිමතාය මජ්ඣෙක කල්‍යාණො, සඛ්ඤ්ඤාපටිපත්තියා පරියොසාන
කල්‍යාණො, තං සුච්චා තථත්තාය පටිපන්නෙන අධිගන්තබ්බාය අති
සමෙබ්බාධියා වා ආදිකල්‍යාණො, පථෙවකබ්බොධියා මජ්ඣෙක කල්‍යාණො,
සාවකබ්බොධියා පරියොසානකල්‍යාණො. සුයමානොවෙස නිවරණ
විකම්මනතො සවණෙන පි කල්‍යාණමෙවාවහතීති ආදිකල්‍යාණො,
පටිපජ්ජයමිතො සමථවිපස්සනා සුබාවහනතො පටිපත්තියා පි
කල්‍යාණං ආවහතීති මජ්ඣෙක කල්‍යාණො, තථා පටිපන්නො ව පටි
පත්තිථලෙ නිට්ඨිතෙ තාදිභාවාවහනතො පටිපත්තිථලෙන පි
කල්‍යාණං ආවහතීති පරියොසානකල්‍යාණොති එවං ආදිමජ්ඣපරි
යොසානකල්‍යාණත්තා සවාක්කාතො. යං පනෙස භගවා ධම්මං
දෙසෙනො සාසනබ්‍රහ්මවරියං මග්ගබ්‍රහ්මවරියඤ්ඤා පකාසෙති නානා
ත්තෙහි දීපෙනි, තං යථානුරූපං අන්තරාපත්තියා සාන්ධං, ව්‍යඤ්ඤා
සමපත්තියා සව්‍යඤ්ඤා, සඛ්ඤාසන පකාසන විවරණ විභජන උත්තානී
කරණ පඤ්ඤාතරි අන්තරාපත්තියොගතො සාන්ධං, අකරිපදව්‍යඤ්ඤා
කාරකිරුත්තීතිදෙසසමපත්තියා සව්‍යඤ්ඤා, අන්තරාපත්තියා පටි
වෙධගමිතරතාති සාන්ධං, ධම්මගමිතරතා දෙසනාගමිතරතාති
සව්‍යඤ්ඤා, අන්තරාපත්තියා පටිසමිතිදි විසයතො සාන්ධං, ධම්මනිරුත්තී
පටිසමිතිදිවිසයතො සව්‍යඤ්ඤා, පණ්ණින වෙදනීයතො පරිකම්ම
ජනපසාදකතාති සාන්ධං, සද්ධෙය්‍යතො ලොකීයජනපසාදකතාති
සව්‍යඤ්ඤා, ගමිතරධිපපායතො සාන්ධං, උත්තානපදතො සව්‍යඤ්ඤා,
උපනෙතබ්බස්ස අභාවතො සකලපරිපුණ්ණභාවෙන කෙවලපරි
පුණ්ණං, අපනෙතබ්බස්ස අභාවතො නිද්දෙසභාවෙන පරිසුද්ධිං.
අපිච්ඡා:-පටිපත්තියා අධිගම ව්‍යත්තතො සාන්ධං, පරියත්තියා ආගම
බ්‍යත්තතො සව්‍යඤ්ඤා, සීලාදිපඤ්ඤාධම්මකම්ම සුත්තතො කෙවල
පරිපුණ්ණං, නිරුපකම්මෙසතො නිත්රණත්තො පවත්තතො ලොකා
මිසනිරපෙකම්මතො ව පරිසුද්ධතාති එවං සාන්ධ සව්‍යඤ්ඤා කෙවලපරි
පුණ්ණං පරිසුද්ධි බ්‍රහ්මවරියපකාසනතො සවාක්කාතො, අන්තරාපත්තියා
සාභාවතො වා සුදුසු අක්කාතොති සවාක්කාතො. යථාති අඤ්ඤාතිත්ථි
යානං ධම්මස්ස අන්තරා විපල්ලාසං ආපජ්ජති, අන්තරාසිකාති චුත්ත
ධම්මානං අන්තරාසිකත්තාභාවතො නියසානිකාති ව චුත්තධම්මානං
නියසානිකත්තාභාවතො තෙන තෙ දුරක්කාතධම්මායෙව භොතති,
න තථා භගවතො ධම්මස්ස අන්තරා විපල්ලාසං ආපජ්ජති ඉමෙ ධම්මා
අන්තරාසිකා ඉමෙ නියසානිකාති එවං චුත්තධම්මානං තථාභාවාන

තික්කමනතොති එවං තාව පරියතතිධමෙමා ස්වකතානො.
ලොකුත්තරධමෙමා පන නිබ්බාණනුරූපාය පටිපතතියා පටිපදානු
රූපස්ස ව නිබ්බාණස්ස අකතානතතා ස්වාකතානො, යථාහ:-

සුපඤ්ඤතතා ඛො පන තෙන භගවතා සාවකානං නිබ්බාණ
ගාමිනී පටිපදා සංසන්දනී නිබ්බාණඤ්ඤ පටිපදා ව, සෙය්‍යථාපි නාම
ගභේනාදකං යමුනොදකෙන සංසන්දනී සමෙති, එවමෙව සුපඤ්ඤතතා
ඛො පන තෙන භගවතා සාවකානං නිබ්බාණගාමිනී පටිපදා සංසන්දනී
නිබ්බාණඤ්ඤ පටිපදාවාති. a

අරියමග්ගො වෙත් අත්තවයං අනුපගමම මජ්ඣිමා පටිපදා
භූතොව මජ්ඣිමා ප්‍රතිපදාති අකතානතතා ස්වාකතානො. සාමඤ්ඤ
එලාති පටිපසස්ස ධුකිලෙසානෙව පටිපසස්ස ධුකිලෙසානීති අකතා
නතතා ස්වාකතානාති. නිබ්බාණං සස්සතාමනතාණලෙණාදිසභාව
මෙව සස්සතාදිසභාවවසෙන අකතානතතා ස්වාකතානතති එවං
ලොකුත්තරධමෙමාපි ස්වාකතානො.

සන්දිට්ඨිකොති එත් පන අරියමග්ගො තාව අත්තනො සත්තානෙ
රාගාදීනං අභාවකාරණෙන¹ සාමං දට්ඨබ්බොති සන්දිට්ඨිකො. යථාහ:-
“රතෙනා ඛො බ්‍රාහ්මණ රාගෙන අභිභූතො පරියාදිනනවිතෙනා
අත්තව්‍යාබාධාය පි වෙනෙති පර-පෙ-උභයව්‍යාබාධාය පි වෙනෙති,
වෙනසිකමපි දුක්ඛං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙති, රාගෙ පභිණේ
නෙවත්තව්‍යාබාධාය වෙනෙති, න පර-පෙ-න උභයව්‍යාබාධාය
වෙනෙති, න වෙනසිකං දුක්ඛං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙති, එවමපි
ඛො බ්‍රාහ්මණ සන්දිට්ඨිකො ධමෙමා හොති”ති. b

අවිච්ඡිතො:- නවවිධො පි ලොකුත්තරධමෙමා යෙන යෙන අධිගතො
හොති, තෙන තෙන පරසද්ධාය ගන්තබ්බතං හිත්වා පච්චවෙකකණ
ඤ්ඤාණෙන සයං දට්ඨබ්බොති සන්දිට්ඨිකො. අථවා:-පසත්ථා දිට්ඨි සන්දිට්ඨි,
සන්දිට්ඨියා ජයතිති සන්දිට්ඨිකො, තථාහෙත්ව අරියමග්ගො සමප
යුත්තාය අරියඵලං කාරණභූතාය නිබ්බාණං විසයිභූතාය සන්දිට්ඨියා
කිලෙසෙ ජයති, තස්මා යථා රථෙන ජයතිති රථිකො, එවං නව
විධොපි ලොකුත්තරධමෙමා සන්දිට්ඨියා ජයතිති සන්දිට්ඨිකො. අථවා:-
දිට්ඨිනති දස්සනං චුළුවති, දිට්ඨිමෙව සන්දිට්ඨිං සන්දස්සනනති අත්ථො.
සන්දිට්ඨිං අරහතිති සන්දිට්ඨිකො. ලොකුත්තරධමෙමා හි භාවනාහි
සමයවසෙන සච්ඡිනිරියාහිසමයවසෙන ව දිස්සමානොයෙව චට්ටහයං
නිවතෙති. තස්මා යථා වත්මරහතිති වත්මකො, එවං සන්දිට්ඨිං
අරහතිති සන්දිට්ඨිකො.

අත්තනො ඵලදානං සක්ඛාය නාස්ස කාලොති අකාලො, අකාලො
යෙව අකාලිකො. න පඤ්චාගසත්තාගාදිහෙදං කාලං ඛෙපෙත්වා
ඵලං දෙති, අත්තනො පන පචතතිසමනන්තරමෙව ඵලඤ්ඤති චුත්තං.

a. සං-නිකාය.

b. අභිභූතරතිකා.

1. ම. II. අභාවංකරණෙන අරියපුග්ගලෙන.

හොඳි. අප්චා:-අනන්තො ඵලපපදනෙ පකට්ඨො කාලො පනෙතො අස්සාති කාලිකො. කො සො? ලොකියො කුසලධමෙමා, අයං පන සමනනතරඵලතතා න කාලිකොති අකාලිකො, ඉදං මග්ගමෙව සක්කියං වුත්තං.

එහි පස්ස ඉමං ධම්මනති එවං පවත්තං එහි පස්ස විධිං අරහතීති එහි පස්සිකො. කසමා පනෙස නං විධිං අරහතීති? විජ්ජමානතතා පරිසුද්ධතතාව, ඊතනමුට්ඨියං හි හිරිඤ්ඤං වා සුවණ්ණං වා අප්පිති වතාපි එහි පස්ස ඉමනති න සකකා වත්තුං, කසමා? අවිජ්ජමානතතා. විජ්ජමානමපි ව ගුථං චා මුත්තං වා මනුඤ්ඤාභාවපාකාසනෙන විතත සමපහංසනත්ථං එහි පස්ස ඉමනති න සකකා වත්තුං, අපිව ඛො තං තිණෙහි වා පණ්ණෙහි වා පටිච්ඡාදෙනබ්බමෙව හොති. කසමා? අපරිසුද්ධතතා. අයං පන නවවිධොපි ලොකුත්තරධමෙමා සභාව තොව විජ්ජමානො විගතවලාගකෙ ආකාසෙ සමුප්පණ්ණං වජ්ජමණ්ඩලං විය, පණ්ණාසකමලෙ නිකඛින්නත්තිමණි විය ව පරිසුද්ධො. තසමා විජ්ජමානතතා පරිසුද්ධතතා ව එහි පස්ස විධිං අරහතීති¹ එහි පස්සිකො.

උපනෙතබ්බොති ඔපනයිකො. අයං පනෙත්ථ විනිවිජ්ජයො:-උප නයනං උපනයො. ආදිත්තං වෙලං වා සීසං වා අජ්ඣුපෙකතිත්වාපි භාවනාවසෙන අනන්තො විතෙන උපනයනං අරහතීති ඔපනයිකො. ඉදං සබ්බතෙ ලොකුත්තරධමෙම යුජ්ජති. අසබ්බතො පන අත්තනො විතෙනන උපනයනං අරහතීති ඔපනයිකො. සච්ඡිකිරියාවසෙන අලලීයනං අරහතීති අත්තො. අප්චා:-තිබ්බාණං උපනෙතීති අරිය මග්ගො උපනෙය්‍යො, සච්ඡිකාතබ්බතං උපනෙතබ්බොති ඵල තිබ්බාණධමෙමා උපනෙය්‍යො. උපනෙය්‍යොව ඔපනයිකො.

පවත්තං වෙදිතබ්බො විඤ්ඤාතිති සබ්බෙහිපි උග්ගපිතඤ්ඤ ආදීති විඤ්ඤාති අත්තති අත්තති වෙදිතබ්බො:-භාවිතො මෙ මග්ගො, අබ්ගතං ඵලං, සච්ඡිකතො නිරුධොති. න හි උපජ්ඣායෙන භාවිතෙ මග්ගෙ සබ්බිභාරිකස්ස කිලෙසා පභියනති, න සො තස්ස ඵලසමාපත්තියා ඵාසුං විහරති. න තෙන සච්ඡිකතං තිබ්බාණං සච්ඡිකරෙති, තසමා න එස පරස්ස සීසෙ ආභරණං විය දට්ඨබ්බො, අනන්තො පන විතෙනයෙව දට්ඨබ්බො. අනුභවිතබ්බො විඤ්ඤාතිති වුත්තං හොති. බාලානං පන අවිසයො වෙස. අපිව:-සවාකකාතො අයං ධමෙමා. කසමා? සන්ධිට්ඨිකතතා, සන්ධිට්ඨිකො අකාලිකතතා, අකා ලිකො එහි පස්සිකතතා, යොව එහි පස්සිකො, සො නාම ඔපනයිකො හොතීති තස්සෙවං සවාකකාතතාදිහෙදෙ ධම්මගුණෙ අනුස්සරතො තෙව තභම්මං සමයෙ ගුහපරිපුඤ්ඤාං විතතං හොති. න දෙස-න මොගපරිපුඤ්ඤාං විතතං හොති, උජ්ජගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ විතතං

පදය අභිගන්තබ්බස්ස අභිගන්තතා අනිතං පටිපදං උපාදය සුපටි පන්නාති වෙදිතබ්බා. අපිච්ඡා:-ස්වාකකාතෙ ධම්මෙතියෙ යථානුසිට්ඨා. පටිපන්නතතාපි අපඤ්ඤාපටිපදං පටිපන්නතතාපි සුපටිපන්නතා. මජ්ඣිමාය පටිපදය අන්තවයං අනුපගමම පටිපන්නතතා කායච්චි මනෝවඛක කුටිල ජ්වහ දොසපපහානාය පටිපන්නතතා ව උජ්ජපටි පන්නතා. ඤායො වුවච්චි නිබ්බාණං, තදන්ධාය පටිපන්නතතා ඤාය පටිපන්නතා. යථා පටිපන්නා සාමිපිකමමා¹ රතා හොනති, තථා පටි පන්නතතා සාමිපිපටිපන්නතා. යදිදන්ති යාති ඉමාති. වත්තාරි පුරිස යුගානිති යුගලවසෙන පඨමමය්හටෙය්හා ඵලටෙය්හාති ඉදවෙකං යුග ලනති එවං වත්තාරි පුරිසයුගලාති හොනති. අභිපුරිසයුගලාති පුරිස පුග්ගලවසෙන එකො පඨමමය්හටෙය්හා එකො ඵලටෙය්හාති ඉමිනා නයෙන අටෙය්ව පුරිසපුග්ගලා හොනති. එත්ථව පුරිසොති වා පුග්ග ලොති වා එකටය්හෙනොති පද්ධති. වෙනෙය්වසෙන පනෙතං වුත්තං. එස හගවතො සාවකසඬෙකාති යාතිමාති යුගවසෙන වත්තාරි පුරිසයුගාති පාරියෙකකතො අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා, එස හග වතො සාවකසඬෙකා ආහුනෙය්හොති ආදිසු ආනෙත්වා හුතිතබ්බනති ආහුතං, දුරතොපි ආනෙත්වා සීලවනෙනසු දුතබ්බනති අත්ථො. චතුන්නං පච්චයානමෙතං අභිවචනං, තං ආහුතං පටිග්ගහෙතුං යුත්තො තස්ස මහපථලකරණතොති ආහුනෙය්හො. අට්ඨා:-දුර තොපි ආගනත්වා සබ්බසාපනෙය්හමපි එත්ථ හුතිතබ්බනති ආභවතීයො සකකාදිතමපි වා ආභවතං අරහතීති ආභවතීයො. යො වායං බ්‍රාහ්මණානං ආභවතීයො නාම අයති යත් හුතං මහපථලනති තෙසං ලඛි. සචෙ හුතස්ස මහපථලතාය ආභවතීයො, සංකොව ආභව තීයො, සඬෙස හුතං හි මහපථලො හොති. යථාහ:-

“යො ව වස්සසතං ජනතු අහං පරිවරෙ වනෙ,
එකඤ්ච භාවිතතතානං මුහුත්තමපි පුජයෙ,
සායෙව පුජනා සෙය්හා යඤ්ච වස්සසතං හුතං”නති.a

තදෙතං නිකායන්තරෙ ආභවතීයොති පදං ඉධ ආහුනෙය්හොති ඉමිනා පදෙන අත්ථො එකං, වාඤ්ඤානතො පනෙත්ථ කීඤ්චිමත්ත මෙව නානං, ඉති ආහුනෙය්හො. පාහුනෙය්හොති-එත්ථ පන පාහුතං වුවච්චි දිසාවිදිසහො ආගතානං පියමනාපානං ඤාති මිත්තානං අත්ථාය සකකාරෙන පටියත්තං ආගනතුකදුතං, තමපි ඨපෙත්වා තෙ තථාරුපෙ පාහුතකෙ සඬසස්සෙව දතුං යුත්තං, සඬෙකාව තං පටිග්ගහෙතුං යුත්තො. සඬසසදිසො හි පාහුතකො නත්ථි, තථාහෙස එකමුද්ධන්තරෙ ව දිස්සති, අබ්බොකිණ්ණඤ්ච. පිය මනාපත්තකරෙහි ධම්මෙහි සමන්තාගතොති එවං පාහුතමස්ස දතුං යුත්තං, පාහුතඤ්ච පටිග්ගහෙතුං යුත්තොති පාහුනෙය්හො. යෙසං

පන පාහවතීයොති පාළි, තෙසං යසමා සමෙකා පුබ්බකාරං අරහති තසමා සබ්බපඨමං ආනෙත්වා එත්ව හුතීතබ්බනති පාහවතීයො. සබ්බප්පකාරෙන වා ආහවනං අරහතීති පාහවතීයො, ස්වායමිධ තෙනෙව අන්තෙ පාහුනෙයෙයාති වුවවති. දක්ඛිණොති පන පර ලොකං සද්දුගිත්වා දතබ්බදනං වුවවති. තං දක්ඛිණං අරහති දක්ඛිණොය වා ගිනො, යසමා නං මහපථලකරණතාය විසොධෙතීති දක්ඛිණෙයෙයා. උභො හන්තේ සිරසි පතිට්ඨාපෙත්වා සබ්බලොකෙන කසිරමානං අඤ්ඤාලිකමමං අරහතීති අඤ්ඤාලිකරණීයො. අනුත්තරං පුඤ්ඤකෙඛිත්තං ලොකස්සාති සබ්බලොකස්ස අසද්දිසං පුඤ්ඤවිරුහ නට්ඨානං, යථාගි-රඤ්ඤෙ වා අමච්චස්ස වා සාලිනං වා යවානං වා විරුහනට්ඨානං රඤ්ඤෙ සාලිකෙඛිත්තං යවකෙඛිත්තනති වුවවති. එවං සමෙකා සබ්බලොකස්ස පුඤ්ඤානං විරුහනට්ඨානං සමික්ඛං නිස්සාය ගි ලොකස්ස නානප්පකාරගිතසුඛසංවත්තනිකාති පුඤ්ඤෙති විරුහනති. තසමා සමෙකා අනුත්තරං පුඤ්ඤකෙඛිත්තං ලොකස්සාති. එවං සුපටිපන්නතාදිහෙදෙ සමික්ඛගුණෙ අනුස්සරතො නෙව තසමිං සමයෙ රුගපරිපුට්ඨිතං චිත්තං හොති. න දෙස-පෙ-න මොග පරිපුට්ඨිතං චිත්තං හොති. උජ්ගතමෙවස්ස තසමිං සමයෙ චිත්තං හොති, සමික්ඛං ආරබ්භාති පුරිමනයෙතෙව විකම්මනිතතීවරණස්ස එකකම්මණෙයෙව ක්කානම්මාති උප්පජ්ජති, සමික්ඛගුණානං පන ගම්භීර තාය නානප්පකාරගුණානුස්සරණාබිමුත්තතාය වා අප්පනං අප්පත්වා උප්පවාරප්පත්තමෙව ක්කානං හොති. තදෙතං සමික්ඛගුණානුස්සරණ වසෙන උප්පන්නතො සමික්ඛානුස්සතිච්චෙව සමිං ගච්ඡති. ඉමං ව පන සමික්ඛානුස්සතිං අනුයුතො භික්ඛු සමෙක සගාරවො හොති සප්පතීයො, සද්ධාදිවෙපුලං අබිගච්ඡති, පිතිපාමොජ්ඣබ්බලො හොති, භයගෙරව සහො, දුක්ඛාධිවාසනසමන්තො සමෙකන සංවාසසඤ්ඤං පටිලහති, සමික්ඛගුණානුස්සතියා අජ්ඣාචුත්ථඤ්චස්ස සරීරං සනතිපතිත සමික්ඛමිව උපොසථාගාරං පූජරහං හොති, සමික්ඛගුණාධිගමාය චිත්තං නමති, විනික්කමිතබ්බවද්දිසමායොගෙ වස්ස සමමුඛා සමික්ඛං පස්සතො විය ගිරෙත්තපං පච්චුපට්ඨාති, උත්තරිං අප්පටිවිජ්ඣානො පන සුගතිපරයනො හොති.

තසමා හවෙ අප්පමාදං කසිරථ සුමෙධසො,
එවං මහානුභාවාය සමික්ඛානුස්සතියා සද්දති.

ඉදං සමික්ඛානුස්සතිං විපාරකථාමුඛං.

සීලානුස්සතිං භාවෙත්තුකාමෙන පන රහොගතෙන පතිසලලී නෙන:-“අහො වත මෙ සීලාති අඛණ්ඩාති අවජ්ඣති අසබ්බාති අකම්මාසාති භුජ්ඣාති විඤ්ඤාප්පසත්ථාති අපරමට්ඨාති සමාධිසංවත්තනිකාති”ති. එවං අඛණ්ඩතාදි ගුණවසෙන අත්තනො සීලාති

අනුස්සරිතබ්බාති. තාති ච ගහටේන ගහට්ඨසීලාති, පබ්බජිතෙන පබ්බජිතසීලාති. ගහට්ඨසීලාති චා භොනතු පබ්බජිතසීලාති චා, යෙසං ආදිමහි චා අනෙත චා එකමපි න භින්නං, තාති පරියනෙතජින්න සාටකො විය න බණ්ඩානීති අබණ්ඩාති. යෙසං වෙමජ්ඣෙඤ්ඤා එකමපි න භින්නං, තාති මජ්ඣෙඤ්ඤා විනිවිදධසාටකො විය න ඡිද්දානීති අච්ඡිද්දාති. යෙසං පටිපාටියා වෙ චා නිණ්ඤා චා න භින්නාති, තාති පිටසීයා චා කුච්ඡියා චා උට්ඨිතෙන දීඝවට්ඨාදිසන්ධානෙන විසභාගවණේන න කාලරතතාදිනං අඤ්ඤාතරසරීරවණ්ණා ගාචී විය න සබ්බානීති අස බ්බාති. යාති අනතරන්නරු න භින්නාති, තාති විසභාගබ්බික්ඛුපිචිත්තා ගාචී විය න කම්මාසානීති අකම්මාසාති. අවිසෙසෙන චා සබ්බානීපි සත්තවිධෙන මෙථුනසංයෝගෙන කොටුපනාභාදිහි ච පාපබමෙහි අනුපහතත්තා අබණ්ඩානීති අච්ඡිද්දාති අසබ්බානීති අකම්මාසාති. තාති යෙව තණ්හාදසව්‍යතො මොවෙත්වා භුජ්ඣසභාවකරණෙන භුජ්ඣසාති. බුද්ධාදිහි විඤ්ඤාති පසත්තත්තා විඤ්ඤාපසත්තාති, තණ්හාදිට්ඨිති අපරු මට්ඨත්තා කෙනවි චා අයං තෙ සීලෙසු දෙසොති එවං පරමෙසුං අසකකුණේයත්තාය අපරුමට්ඨානී, උපචාරසමාධිං අප්පනාසමාධිං චා. අථවා පන මග්ගසමාධිං ඵලසමාධිංවාපි සංවනෙතනන්ති සමාධිසං වත්තනිකාති, එවං අබණ්ඩතාදිගුණවසෙන අත්තනො සීලාති අනුස්ස රතො නෙව තස්මිං සමයෙ රුගපරියුච්ඡිතං විත්තං හොති න දෙස -පෙ-න මොහ පරියුච්ඡිතං විත්තං හොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ විත්තං හොති. සීලං ආරබ්භාති පුරිමනසෙනෙව වික්ඛම්භිත නීවරණස්ස එකකබ්බේ ක්කානඛානී උප්පජ්ජති. සීලගුණානං පන ගම්මිරිතාය නානප්පකාරගුණානුස්සරණාධිමුත්තත්තාය චා අප්පනං අප්පත්වා උපචාරප්පත්තමෙව ක්කානං හොති. තදෙතං සීල ගුණානුස්සරණවසෙන උප්පත්තාත්තා සීලානුස්සතිවෙව උප්පත්තං ගච්ඡති. ඉමං ච පන සීලානුස්සතිමනුස්සත්තො භික්ඛු ඩික්ඛාය සගා රවො හොති, සභාගමුත්ති පටිසන්ථාරෙ අප්පමත්තො අත්තානුචාදදි භයවිරහිතො, අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාචී සද්ධාදිවෙසුලං අධිගච්ඡති, ඩීඨිපාමොජ්ජබ්බුලො හොති, උත්තරිං අප්පටිච්ඡිකින්නො පන සුගතිපරායනො හොති.

තස්මා හවෙ අප්පමාදං කසිරුථ සුමෙධසො,
එවං මහානුභාවාය සීලානුස්සතියා සදාති.

ඉදං සීලානුස්සතීයං විථාරකථාමුඛං.

වාගානුස්සතීං භාවෙතුකාමෙන පන පකතියා වාගාධිමුත්තෙන නිව්චප්පවත්තදානසංවිභාගෙන භවිතබ්බං. අථවා පන භාවනං ආර භනෙතන ඉතොදානිප්පභුති සති පටිග්ගාහකෙ අනාමසො එකා ලොපමත්තමපි දානං අදානං න භුඤ්ජියාමිති සමාදානං කතා භං දිවසං ගුණවිධිවෙසිසු පටිග්ගාහකෙසු යථාසත්ති යථාබලං දානං දානා

තත් කිමිත්තං ගණිතො රහොගතෙන පතිසලලිතෙන:-“ලාභා වත මෙ, සුලඬං වත මෙ, යොගං මචේරමලපරිසුඝිතාය පජය විගත මලමචේරෙන චේතසා විහරාමි මුත්තවාගො පයනපාණි වොස්සග්ග රතො යාවයොගො දුනසංවිභාගරතො”ති. එවං විගතමලමචේර තාදිගුණවසෙන අත්තනො වාගො අනුස්සරිතබ්බො. තත් ලාභා වත මෙති මය්ගං වත ලාභා, යෙ ඉමෙ “ආයුං ඛො පන දත්වා ආයුස්ස භාගි හොති දිබ්බස්ස වා මානුසස්ස වා” ඉතිව “දදං පියො හොති හජන්ති නං බහු” ඉතිව “දදමානො පියො හොති සතං ධම්ම මනුක්කමං” ඉතිව එවමාදීති නයෙති භගවතා දයකස්ස ලාභා සංවණ්ණිතා, තෙ මය්ගං අවස්සං භාවිතොති අධිප්පායො. සුලඬං වත මෙති යං මයා ඉදං සාසනං මනුස්සත්තං වා ලඬං, නං සුලඬං වත මෙ. කසමා? යොගං මචේරමල පරිසුඝිතාය පජය-පෙ-දුනසං විභාගරතොති. තත් මචේරමලපරිසුඝිතායාති මචේරමලෙන අධිගුතාය. පජයාති පජයනවසෙන සත්තා වුව්වන්ති, තස්මා අත්තනො සම්පන්නං. පරසාධාරණභාව අසහන ලක්කණෙන විත්තස්ස පහස්සරභාවදුසකානං කණ්ඩබ්බානං අඤ්ඤතරෙන මචේර මලෙන අධිගුතෙසු සතෙතසුති අයමෙත්ථ අත්තො. විගතමලමචේර රෙනාති අඤ්ඤසම්පි රාගදොසාදිමලානඤ්චව මචේරස්ස ව විග තත්තා විගතමලමචේරෙන, චේතසා විහරාමිති යථාමුත්තප්ප කාරවිතො හුත්වා වසාමිති අත්තො, සුත්තෙ පන මහානාමස්ස සක්කස්ස සොතාපන්නස්ස සතො නිස්සයවිහාරං පුච්ඡතො නිස්සය විහාරවසෙන දෙසිතත්තා අගාරං අජ්ඣාචසාමිති වුත්තං, තත් අධි භවිත්වා වසාමිති අත්තො, මුත්තවාගොති විස්සට්ඨවාගො, පයනපාණිති පරිසුඬාහත්තො, සක්කච්චං සහත්වා දෙය්‍යධම්මං දුතුං සද්ධං ධොත හත්තො යෙවාති වුත්තං හොති, වොස්සග්ගරතොති වොස්සජනං වොස්සග්ගො, පරිච්චාගොති අත්තො. තස්මිං වොස්සග්ගෙ සත්තාහි යොගවසෙන රතොති වොස්සග්ගරතො, යාවයොගොති යං යං පරෙ යාවන්ති තස්ස තස්ස දුනතො යාවනයොගොති අත්තො, යාජයො ගොතිපි පාඤ්ඤා, යජනසම්බානෙන යාජෙන සුත්තොති අත්තො, දුන සංවිභාගරතොති දුනෙ ව සංවිභාගෙ ව රතො, අගං හි දුනඤ්ච දෙමි අත්තනා පරිභුඤ්ජනබ්බතොපි ව සංවිභාගං කාරොමි එත්තෙව ව අසමිං උභයෙ රතොපි එවං අනුස්සරිති අත්තො. තස්සෙවං විගතමල මචේරතාදිගුණවසෙන අත්තනො වාගං අනුස්සරතො තෙව තස්මිං සමයෙ රාගපරිසුඬිතං විත්තං හොති, න දොස-පෙ-න මොහ පරි සුඬිතං විත්තං හොති, උජ්ගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ විත්තං හොති. වාගං අරබ්භාති පුරිමතයෙනෙව වික්කමන්තනීවරණස්ස එකක්කණ් ඤානඛ්‍යාති උපපජ්ජන්ති, වාගගුණානං පන ගම්භිරතාය නානප්ප කාරවාගගුණානුස්සරණාධිමුත්තතාය වා අප්පනං අප්පත්වා උප වාරප්පත්තමෙව ඤානං හොති. තදෙතං වාගගුණානුස්සරණවසෙන උප්පන්නත්තා වාගානුස්සතිච්චවි සම්බං ගච්ඡති. ඉමඤ්ච පන වාගා

නුස්සතිමනුසුනොති කිංචු භියොසාසොමතොය වාගාධිවුනොති හොති අලොභජ්ඣාසයො මෙතොය අනුලොමකාරී විසාරදො පිති පාමොජ්ඣබ්බලො, උත්තරිං අප්පට්ඨිජ්ඣානො පන සුගතිපරයනො හොති.

තස්මා හවෙ අප්පමාදං කසිරුථ සුමෙධසො,
එවං මහානුභාවාය වාගානුස්සතියා සදුති.

ඉදං වාගානුස්සතිසං විසාරකථාමුඛං.

දෙවතානුස්සතිං භාවෙතුකාමෙන පන අරියමග්ගවසෙන සමුද්ගතෙති සද්ධාදීති ගුණෙති සමන්තාගතෙන හවිතබ්බං. තතො රහොගතෙන පතිසලීතෙන:- “සනති දෙවා වාතුමමහාරුකා, සනති දෙවා තාවතිංසා, යාමා-නුසිතා-තිමොණරනිනො-පරතිමිතවස වතතිනො, සනති දෙවා බ්‍රහ්මකායිකා, සනති දෙවා තතුත්තරිං, යථා රූපාය සමාය සමන්තාගතා තා දෙවතා ඉතො වුතා තත්ථ උප්පත්තා. මග්ගපි තථාරූපා සද්ධා සංවිජ්ජති, යථාරූපෙන සිලෙන යථාරූපෙන සුතෙන යථාරූපෙන වාගෙන යථාරූපාය පඤ්ඤාය සමන්තාගතා තා දෙවතා ඉතො වුතා තත්ථ උප්පත්තා, මග්ගපි තථාරූපා පඤ්ඤා සංවිජ්ජතිති”ති එවං. දෙවතා සක්ඛිධානෙ ධපෙත්වා අත්තනො සද්ධාදිගුණා අනුස්සරිතබ්බං. සුතෙන පන “යග්ගිං මහා නාම සමයෙ අරියසාවකො අත්තනොව තාසඤ්ඤා දෙවතානං සද්ධාඤ්ඤා සිලඤ්ඤා සුතඤ්ඤා වාගඤ්ඤා පඤ්ඤාඤ්ඤා අනුස්සරති, නෙවග්ග තග්ගිං සමයෙ රුගපරිසුට්ඨිතං විතතං හොති”ති වුත්තං. කිඤ්චාපි වුත්තං:- අථ ඛො තං සක්ඛිධානෙ ධපෙතබ්බං දෙවතානං අත්තනො සද්ධාදීති සමානගුණදීපනත්ථං වුත්තනති වෙදිතබ්බං. අධිකථායං හි “දෙවතා සක්ඛිධානෙ ධපෙත්වා අත්තනො ගුණෙ අනුස්සරති”ති දලගං කත්වා වුත්තං. තස්මා පුබ්බභාගෙ දෙවතානං ගුණෙ අනුස්සරිතා අපර භාගෙ අත්තනො සංවිජ්ජමානෙ සද්ධාදිගුණෙ අනුස්සරතො වග්ග නෙව තග්ගිං සමයෙ රුගපරිසුඤ්ඤිතං විතතං හොති, න දොස-පෙ-න මොහ පරිසුඤ්ඤිතං විතතං හොති, උජ්ඣතමෙවග්ග තග්ගිං සමයෙ විතතං හොති, දෙවතා ආරබ්භාති පුරිමතයෙනෙව විකම්මතිතතිවරණං ඵකකඛණේ ක්කානබ්භාති උප්පජ්ජති, සමාදිගුණානං පන ගමිතීරතාය නානප්පකාරගුණානුස්සරණාධිවුත්තතාය වා අප්පත්තං අප්පත්තා උප්පාරප්පත්තමෙව ක්කානං හොති, තදෙතං දෙවතානං ගුණසද්ධිසමාදිගුණානුස්සරණවසෙන දෙවතානුස්සතිවෙව සබ්බං ගච්ඡති. ඉමඤ්ච පන දෙවතානුස්සතිමනුසුනොති කිංචු දෙවතානං පියො හොති මනාපො, භියොසා සො මත්තාය සමාදිවෙපුලලං අධි ගච්ඡති, පිතිපාමොජ්ඣබ්බලො විහරති, උත්තරිං අප්පට්ඨිජ්ඣානො පන සුගතිපරයනො හොති.

තස්මා හවෙ අපමාදං කසිරුථ සුමෙධසො,
එවං මහානුභාවාය දෙවානුස්සතියා සදුති.

ඉදං දෙවනානුස්සතිසං විජාරකථාමුඛං.

යං පන-එතාසං විජාරදෙසනායං උජ්ඣතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ විතතං හොති තථාගතං ආරබ්භාති ආදීනී වත්තං “උජ්ඣතවිතෙතා ඛො පන මහානාම අරියසාවකො ලහති අත්ථෙදං ලහති ධම්ම වෙදං ලහති ධම්මපසංගිතං පාමුජ්ජං පමුදිතස්ස පිතිත්ඤ්ඤිති”ති වුත්තං. තත්ථ ඉතිපි සො හගවාති ආදීනං අත්ථං නිස්සාය උපපන්නං තුසිං සක්ඛාය ලහති අත්ථෙදනති වුත්තං, පාමුදිතං නිස්සාය උපපන්නං තුසිං සක්ඛාය ලහති ධම්මවෙදනති, උභයවසෙන ලහති ධම්මපසංගිතං පාමුජ්ජනති වුත්තනති වෙදිතබ්බං. යං දෙවනානුස්සතියං දෙවතා ආරබ්භාති වුත්තං, තං පුබ්බභාගෙ වා දෙවතා ආරබ්භ පවත්ත විතතවසෙන දෙවතායුණ්සදිසෙ වා දෙවතාභාවනිප්ථාදකෙ යුණ්ස ආරබ්භ පවත්තවිතතවසෙන වුත්තනති වෙදිතබ්බං. ඉමා පන ඡ අනුස්සතියො අරියසාවකානං යෙව ඉජ්ඣන්ති. තෙසං හි බුබ්බමම සංසයුණා පාකටා හොනති, තෙව අබ්බකාදිගුණෙති සීලෙහි විගත මලමචේරෙන වාගෙන මහානුභාවානං දෙවතානං යුණ්සදිසෙහි සඬාදිගුණෙහි සමනනාගතා. මහානාමසුත්තෙ ව සොනාපනනස්ස නිස්සායවිහාරං පුට්ඨෙති හගවතා සොනාපනනස්ස නිස්සායවිහාරදස්ස නත්ථෙව වෙතා විජාරතො කපිතා. ගෙධසුත්තෙපි “ඉධ භික්ඛවෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, ඉතිපි සො හගවා-පෙ-උජ්ඣත මෙවස්ස තස්මිං සමයෙ විතතං හොති, නික්ඛන්තං මුත්තං වුසිතං ගෙධම්භා, ගෙධොති ඛො භික්ඛවෙ පඤ්චන්තමෙතං කාමගුණානං අභිවචනං, ඉදමපි ඛො භික්ඛවෙ ආරමභං කර්ත්වා එවමිධෙකවෙව සත්තා විසුජ්ඣන්ති”ති එවං අරියසාවකස්ස අනුස්සතිවසෙන විතතං විසොධෙත්වා උප්පත්තිං පරමත්ථවිසුඤ්ඤි අභිගමත්ථාය කපිතා. ආයසගතා මහාකච්ඡානෙන දෙසිතෙ සම්මාධොකාස සුත්තෙපි “අච්ඡරියං ආවුසො අභිභුතං ආවුසො යාවඤ්චිදං තෙන හගවතා ජනනා පස්සනා අරහතා සමමාසලුද්ධන සම්මාධො ඕකාසාධිගමො අනුබුද්ධො සත්තානං විසුඤ්ඤා-පෙ-නිබ්බාණස්ස සච්ඡිකිරියාය යදිදං ඡ අනුස්ස තිට්ඨානාති, කතමාති ඡ? ඉධාවුසො අරියසාවකො තථාගතං අනුස්ස රති-පෙ-එවමිධෙකවෙව සත්තා විසුඤ්ඤා භවන්ති”ති. එවං අරිය සාවකස්සෙව පරමත්ථවිසුඤ්ඤාමත්තාය ඕකාසාධිගමවසෙන කපිතා. උපොසථසුත්තෙපි “කථඤ්ච විසාඛෙ අරියුපොසථො හොති? උපකති ලිට්ඨස්ස විසාඛෙ විතතස්ස උපකකමෙන පරියොදපනා හොති, කථඤ්ච විසාඛෙ උපකතිලිට්ඨස්ස විතතස්ස උපකකමෙන පරියො දපනා හොති? ඉධ විසාඛෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති”ති එවං අරියසාවකස්සෙව උපොසථං උපවසනො විතතවිසොධන

කමමට්ඨානවසෙන උපොසථස්ස මහපථලභාවදස්සනන්ථං කපිතා. එකාදසතිපාතෙපි “සඥො මහානාම ආරාධකො හොති, නො අස්සඥො. ආරාධ විරියො-උපසිතසති-සමාගිතො-පඤ්ඤවා මහා නාම ආරාධකො හොති, නො උපපඤ්ඤ. ඉමෙසු බො තිං මහා නාම පඤ්ඤසු ධම්මෙසු පතිසාය ඡධම්මෙ උත්තරිං භාවෙය්‍යාසි, ඉධ තිං මහානාම තථාගතං අනුස්සරෙය්‍යාසි, ඉතිපි සො භගවා”ති එවං අරියසාවකස්සෙව “තෙසං නො භනෙන නානාවිහාරෙන විහරතං කෙනස්ස විහාරෙන විහරිතබ්බ”නති පුච්ඡතො විහාරදස්සනන්ථං කපිතා. එවං සනෙතපි පරිසුද්ධසිලාදිගුණසමන්තාගතෙන පුපුර්ජ නාපි මනසි කාතබ්බා. අනුස්සව වසෙනාසි¹ හි බුද්ධාදීනං ගුණ අනුස්සරතො විතතං පසිද්දතියෙව, යස්සානුභාවෙන තීවරණාති විකම්මෙහත්වා උලාරපාමොජ්ජා විපස්සනං ආරතිත්වා අරහත්තං යෙව සච්ඡිකරෙය්‍ය, කට්ඨකඤ්ඤාසි² පුස්සදෙවතෙරෙහි විස. සො කීරුයස්මා මාරෙන නිම්මිතං බුද්ධරූපං දිස්වා අයං භාව සරාගසදෙස සමොභො එවං සොහති, කථං නුබො භගවා සොහති සො හි සබ්බස්සො විතරුගදෙසමොභොති බුද්ධාරම්මණං පිතිං පටිලභිත්වා විපස්සනං වසෙස්මා අරහත්තං පාපුණ්ඨිති.

ඉති සාධුජනපාමොජ්ජන්දාය කතෙ විසුඛිමග්ගෙ
සමාධිභාවනාධිකාරෙ

෪ අනුස්සති නිද්දෙසො නාම
සාධනමො පරිච්ඡේදො.

8.

අනුස්සති කමමට්ඨාන නිද්දෙසො.

ඉද්දති ඉතො අනන්තරුය මරණසතියා භාවනානිද්දෙසො අනුප්පනො. තත්ථ මරණනති එකභවපරියාපනනස්ස ජිවිතින්ද්‍රියස්ස උපචේදො. යං පනෙතං අරහන්තානං වට්ඨකම්මචේද සංඛාතං සම්මචේදමරණං, සම්ඛාරානං බණ්ඨග්ගසම්ඛාතං බණ්ඨක මරණං, රුකෙඛා මතො ලොහං මතනති ආදිසු සමමුතිමරණඤ්ඤා, න තං ඉධ අධිප්පෙතං, යම්පිවෙතං අධිප්පෙතං, තං කාලමරණං අකාලමරණනති උපිධං හොති. තත්ථ කාලමරණං පුඤ්ඤකම්මෙයන වා ආයුකම්මෙයන වා උභයකම්මෙයන වා හොති, අකාලමරණං කමමු පචේදකකමමවසෙත, තත්ථ යං විජ්ජමානාසි ආයුසන්තානක පච්චයසම්පත්තියා කෙවලං පටිසන්තිජනකස්ස කමමස්ස විපක්කපිපා කතතා මරණං හොති, ඉදං පුඤ්ඤකම්මෙයන මරණං නාම, යං හි ගති

1. ම. අනුස්සරණවසෙනාසි.

2. සි. කට්ඨකඤ්ඤාසි.

කාලාහාරාදිසම්පත්තියා අභාවෙන අජ්ජනනකාලපුරිසානං විය වස්ස සතමනනපරිමාණස්ස ආයුනො ඛයවසෙන මරණං. හොති, ඉදං ආයුක්කයෙන මරණං නාම, යං පන දුසීමාර කලාබුරුජදීනං විය නං ඛණං යෙව ධානා වාවනසමයේන කම්මුනා උපච්ඡින්නසන්තානානං පුරිමකමමවසෙන වා සත්ථාගරණාදීති උපකකමෙති උපච්ඡිජ්ජමාන සන්තානානං මරණං හොති, ඉදං අකාලමරණං නාම, නං සබ්බමි ප්‍රිත්තපපකාරෙන ජීවිතින්ද්‍රියුපචේදෙන සම්භගිතං, ඉති ජීවිතින්ද්‍රියු පචේදසංඛාතස්ස මරණස්ස සරණං මරණසති. නං භාවෙතු කාමෙන රහොගතෙන පතිසලලිතෙන:- “මරණං භවිස්සති, ජීවි තින්ද්‍රියං උපච්ඡිජ්ජස්සතිති වා මරණං මරණනති වා යොතිසො මනසි කායේ පවතෙතතබ්බො, අයොතිසො පවතතයතො හි ඉට්ඨජ්ජන මරණානුස්සරණේ සොකො උපපජ්ජති, විජ්ජනමායුයා පියපුත්ත මරණානුස්සරණේ විය. අතිට්ඨජ්ජනමරණානුස්සරණේ පාමොජ්ජං උපපජ්ජති, චෙරිතං චෙරිමරණානුස්සරණේ විය. මජ්ඣන්ද්‍රජ්ජන මරණානුස්සරණේ සංවෙගො න උපපජ්ජති, මතකාලෙබරදස්සතෙ ජවඩාගකස්ස විය. අත්තතො මරණානුස්සරණේ සන්තාසො උපපජ්ජති, උක්ඛිත්තාසිකං වධිකං දිස්වා භීරුකත්තිකස්ස විය, තදෙනං සබ්බමි සතිසංවෙගඤ්ඤවිරහතො හොති. තස්මා තත්ථ තත්ථ භතමතසතෙන ඔලොකෙත්වා දිට්ඨපුබ්බසම්පත්තිනං සන්තානං මනානං මරණං ආවජ්ජෙත්වා සතිඤ්ඤා සංවෙගඤ්ඤා ඤ්ඤාඤ්ඤා යොජ්ජෙත්වා මරණං භවිස්සතිති ආදීනා නයෙන මනසිකායේ පවතෙතතබ්බො. එවං පවතෙතතො හි යොතිසො පවතෙති. උපායෙන පවතෙතතිති අත්ථො. එවං පවතතයතො යෙව හි එකච්චස්ස නිවරණාති වික්ඛම්භනති, මරණාරම්භො ඤති සණ්ඨාති, උපචාරප්පත්තමෙව කමමට්ඨානං හොති. යස්ස පන එත්තාවතා න හොති, තෙන වධිකපච්චුපට්ඨානතො සම්පත්තිවිපත්තිතො උපසංහර ණතො කායබ්‍රහ්මාරණතො ආයුදුබ්බලතො අතිමිත්තතො අද්ධා නපරිචේදතො ඛණපරිත්තතොති ඉමෙහි අට්ඨහාකාරෙහි මරණං අනුස්සරිතබ්බං. තත්ථ වධිකපච්චුපට්ඨානතොති වධිකස්ස විය පච්චු පට්ඨානතො, යථා හි ඉමස්ස සීසං ජින්නස්සාමිති අසීං ගහෙත්වා ගිවාය වාරයමානො වධිකො පච්චුපට්ඨිතොව හොති, එවං මරණමි පච්චු පට්ඨිතමෙවාති අනුස්සරිතබ්බං. කස්මා? සහ ජතියා ආගතතො, ජීවිතගරණතො ව. යථාහි අභිච්ඡිත්තකමකුලං මත්තෙන පංසුං ගහෙත්වා උග්ගච්ඡති, එවං සත්තා ජර්මරණං ගහෙත්වා තිබ්බත්තනති. තථා හි තෙසං පටිසන්තිවිත්තං උප්පාදසමනන්තරමෙව ජරං පත්වා පබ්බතසිබරතො පතිතසිලා විය භිජ්ජති සභීං සම්පසුත්ත බ්‍රැහ්මි, එවං බ්‍රැහ්මකමරණං තාව සහ ජතියා ආගතං. ජතස්ස පන අවස්සං මරණතො ඉධාධිපෙතමරණමි සහ ජතියා ආගතං තස්මා එස සත්තො ජතකාලතො පට්ඨාය යථා නාම උට්ඨිතො සුරියො අත්ථාභිමුඛො ගච්ඡතෙථි, ගතගතට්ඨානතො ජසකමි න නිවත්තති,

යථා වා නදී පබ්බතෙය්‍යා සිසසොනා භාරභාරිනී සන්දතෙව චත්ත තෙව ඊසකමපි න නිවත්තනී, එවං ඊසකමපි අනිවත්තමානො මරණංභිමුඛොව යාති. තෙන වුත්තං:-

යමෙකරතති පඨමං ගබ්භෙ වසති මාණවො,
අබ්බුට්ඨිතොව¹ සයති ස ගච්ඡං න නිවත්තනීති.

එවං ගච්ඡන්තො වසස ගිමහාභිත්තත්තානං කුන්තදීනං ඛයො විදා පාතො ආපොරසානුගතඛතිනානං දුමඵලානං පතනං විය, මුග්ගරුභි තාප්‍රිතානං මත්තිකභාජනානං හෙදො විය, සුරියරසමි සමුත්ථානං උසොච්ඡික්ඛනං විද්ධංසනං විය ච මරණමෙව ආසන්නං ගොති. තෙන වුත්තං:-

අවචයනති අභොරතතා ජීවිතං උපරාජ්ඣති,
ආයු ඛියති මච්චානං කුන්තදීනංව ඔදනං.

ඵලානමිව පක්කානං පාතො පතනතො භයං,
එවං ජතාන මච්චානං නිවචං මරණතො භයං.

යථාපි කුච්ඡකාරස්ස කතං මත්තිකභාජනං,
බුද්ධකඤ්ච මහන්තඤ්ච යං පක්කං යඤ්ච ආමකං,
සබ්බං හෙදනපරියන්තං එවං මච්චාන ජීවිතං.

උසොච්චොව තිණගහමහි සුරියස්සග්ගමනමපති,
එවමායු මනුස්සානං මා මං අමච නිවාරයාති.

එවං උක්ඛිත්තාසිකො වධිකො විය සහජතියා ආගතං පනෙතං මරණං ගිවාය අසිං වාරයමානො සො වධිකො ජීවිතං හරති යෙව, අනාහරිත්වා න නිවත්තනී. තස්මා සහ ජතියා ආගතතො ජීවිතහරණතො ච උක්ඛිත්තාසිකො වධිකො විය මරණමපි පච්චු පට්ඨිතමෙව ගොතිති එවං වධිකපච්චුපට්ඨානතො මරණං අනුස්සරි තබ්බං.

සමපතතිවිපතතිතොති-ඉධ සමපතති නාම තාවදෙව සොභති, යාව නං විපතති නාභිභවති. න ච සා සමපතති නාම අත්ථි, යා විපතති අතික්කමම තිට්ඨෙය්‍ය. තථාති:-

සකලං මෙදිනිං භුත්වා දත්වා කොට්ඨතං සුඛි,
අද්ධාමලකමත්තස්ස අනෙත ඉස්සරතං ගතො.

තෙනෙව දෙහබ්බෙතන පුඤ්ඤමහි බයමාගතෙ,
මරණංභිමුඛො සොපි අසොකො සොකමාගතොති.

අපිව:-සබ්බං ආරොග්‍යං ව්‍යාධිපරියොසානං, සබ්බං යොබ්බනං ජරාපරියොසානං, සබ්බං ජීවිතං මරණපරියොසානං, සබ්බං යෙව

ලොකසනතිවාසො ජනියා අනුගතො, ජරාය අනුසවො, ව්‍යාධිතා අභිභූතො, මරණෙන අබ්‍යාහතො. තෙනාහ:-

යථාපි සෙලා විපුලා නහං ආගච්ච පබ්බතා,
සමන්තා අනුපරියෙය්‍යං නිපොංඤ්ඤා වතුද්දිසා.

එවං ජරා ච මච්චු ච අධිවත්තනති පාණීනො,
බත්තියෙ බ්‍රාහ්මණෙ වෙස්සෙ සුදෙද්වණ්ඩාලපුක්කසෙ;
න කිඤ්චි පරිවජේති සබ්බමෙවාභිමද්දති.

න තත්ථ ගජීනං භූමි න රථානං න පත්තියා,
නවාපි මනත්‍යදොන සක්කා ජේතුං ධනෙන වාති.

එවං ජීවිතසම්පත්තියා මරණවිපත්තිපරියොසානතං වචන්ථ පෙනෙතන සම්පත්ති විපත්තීනො මරණං අනුස්සරිතබ්බං.

උපසංහරණතොති-පරෙහි සඬං අත්තනො උපසංහරණතො. තත්ථ සත්තහාකාරෙහි උපසංහරණතො මරණං අනුස්සරිතබ්බං:-යස මහත්තනො පුඤ්ඤමහත්තනො ථාමමහත්තනො ඉඨිමහත්තනො පඤ්ඤමහත්තනො පච්චෙකබ්බුද්ධිනො සම්මාසලබ්බුද්ධිනොති. කථං? ඉදං මරණං නාම මහායසානං මහාපරිවාරනං සම්පන්නධනවාහානං මහාසම්මත මනාතු මහාසුදස්සන දලහනෙමි නිමිත්තභූතීනමපි උපරි නිරසංකමෙව පතිතං, කිම්භිත පන මයං උපරි න පතියාති.

මහායසා රාජවරා මහාසම්මත ආදයො,
තෙපි මච්චුවසං පත්තා මාදිසෙසු කථාව කාති.

එවං තාව යසමහත්තනො අනුස්සරිතබ්බං. කථං පුඤ්ඤ මහත්තනො?

ජෙනියො ජට්ඨො උග්ගො මෙණ්ඩකො අථ පුරුණකො,
එතෙවිඤ්ඤෙ ච යෙ ලොකෙ මහාපුඤ්ඤති විස්සුතා;
සබ්බෙ මරණමාපන්නා මාදිසෙසු කථාව කාති.

එවං පුඤ්ඤමහත්තනො අනුස්සරිතබ්බං. කථං ථාමමහත්තනො?

වාසුදෙවො බලදෙවො භිමසෙතො යුධිට්ඨිලො,
වානුරෙ පියදම්මලො¹ අන්තකස්ස වසං ගතා.

එවං ථාමබ්බපෙතා ඉති ලොකමිති විස්සුතා,
එතෙපි මරණං යාතා මාදිසෙසු කථාව කාති.

එවං ථාමමහත්තනො අනුස්සරිතබ්බං. කථං? ඉඨිමහත්තනො?

පාදභිග්‍රාහිකමත්තෙන වෙජ්‍යනං අකම්පසී,
යො නාමිඨිමතං සෙවොති දුතියො අග්ගසාවකො.

සොපි මවනුබ්බං සොරං මිහො සිහනුබ්බං විය,
පව්වෙයා සහ ඉභිති මාදිසෙසු කථාව කාති.

එවං ඉභිමහත්තතො අනුසාරිතබ්බං. කථං පඤ්ඤාමහත්තතො?

ලොකනාථං ධපෙඤාන යෙ වඤ්ඤා අනි පාණිනො,
පඤ්ඤා සාරිපුත්තස්ස කලං නාගඝනති සොළසිං.

එවං නාම මහාපඤ්ඤා පඨමො අග්ගසාවනො,
මරණස්ස වසං පතෙනා මාදිසෙසු කථාව කාති.

එවං පඤ්ඤාමහත්තතො අනුසාරිතබ්බං. කථං පච්චික
බ්බුදාතො? යෙපි තෙ අත්තතො ඤාණවිරියබලෙන සබ්බකිලෙස
සත්තු තිමම්පනං කත්වා පච්චිකසංබොධිං පත්වා බග්ගවිසාණකප්පා
සයම්බුතො, තෙපි මරණතො න මුත්තා. කුතො පනාගං මුච්චිස්සාමිති.

තං තං නිමිත්තමාගමම විමංසනතා මහෙසයො,
සයම්බුඤ්ඤාතෙජෙන යෙ පත්තා ආසවකකයං.

එකවරියනිවාසෙන බග්ගසිඬ්ඨ සමුපමා,
තෙපි නාතිගතා මච්චිං මාදිසෙසු කථාව කාති.

එවං පච්චිකබ්බුදාතො අනුසාරිතබ්බං. කථං සමමාසමුබ්බුදාතො?
යොපි සො හගවා අසීතිඅනුචාරඤ්ඤාපතිමණ්ඩිතවත්තිසමහාපුරිස
ලකඛණවිචිත්රථපකායො සබ්බාකාරපරිපුදා සිලකඛණාදි භූණරත්ත
සම්භාවමකායො යසමහත්ත පුඤ්ඤාමහත්ත ථාමමහත්ත ඉභිමහත්ත
පඤ්ඤාමහත්තනං පාරංගතො අසමො අසමසමො අප්පට්ඨග්ගලො
අරහං සමමාසමුබ්බො, සොපි සලිලවුට්ඨිතිපාතෙන මහා අග්ගිකඛණො
විය මරණවුට්ඨි තිපාතෙන ධානසො වූපසනෙනා.

එවං මහානුභාවස්ස යං නාමෙනං මහෙසිනො,
න හයෙන න ලජ්ජාය මරණං වසමාගතං.

නිලලජ්ජං විතසාරජ්ජං සබ්බසත්තාහිමඥනං,
තසිදං මාදිසං සත්තං කථං නාතිගවිස්සාමිති.

එවං සමමාසමුබ්බුදාතො අනුසාරිතබ්බං. තස්සෙවං යසමහත්ත
තාදි සමපනෙනති පරෙති සථිං මරණසාමඤ්ඤාතාය අත්තනං උපසං
හරිත්වා තෙසං විය සත්තවිසෙසනං මය්ගමපි මරණං හවිස්සාමිති
අනුසාරිතො උපචාරපත්තං කමමධානං ගොතිති එවං උපසංහර
ණතො මරණං අනුසාරිතබ්බං.

කායබ්බසාධාරණතොති-අයං කායො බ්බසාධාරණො, අසී
තියා තාව කිම්බුලානං සාධාරණො. තත්ථ ජ්චිතිසිති පාණා
ජ්චිං බාදනති, වමමතිසිති පමමං බාදනති, මංසතිසිති මංසං
බාදනති, නභාරුතිසිති නභාරුං බාදනති, අට්ඨතිසිති අට්ඨිං
බාදනති, මිඤ්ජතිසිති මිඤ්ජං බාදනති, තතෙව ජයනති, ජයනති,

මියනති, උච්චාරපසාංගං කණෙනති, කායොව නෙසං සුතිසරඤ්ඤව භිලානසාලා ව, සුසානඤ්ඤ වච්චකුටි ව පසාංගවදෙණිකා ව, සමායං තෙසමපි කිම්කුලානං පකොපෙන මරණං නිගව්ඡති යෙව. යථාච අසිතියා කිම්කුලානං, එවං අජ්ඣන්තිකානං යෙව අනෙකසනානං රෙහානං බාහිරනඤ්ඤ අභිවිච්ඡිකාදීනං මරණස්ස පච්චයානං සාධාරණො. යථාහි වතුමහාපථේ ඔපිතෙ ලක්කමති සබ්බදිසාහි ආගතා සරසකතිනොමර පාසාණාදයො නිපතනති, එවං කායෙපි සබ්බපද්දවා නිපතනති. සමායං තෙසමපි උපද්දවානං නිපාතෙන මරණං නිගව්ඡති යෙව. තෙනාහ භගවා:-“ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු දිවසෙ නික්ඛන්තෙ රත්තියා පතිත්තියා ඉති පටිසංචික්ඛති:-බ්‍රහ්මා බො මෙ පච්චයා මරණස්ස; අභි වා මං ඩසෙය්‍ය විච්ඡිකො වා මං ඩසෙය්‍ය, සතපදීවා මං ඩසෙය්‍ය, තෙන මෙ අස්ස කාලකිරියා, සො මමස්ස අනතරයො, උපකම්බිකා වා පපතොය්‍යං, භත්තං වා මෙ භුත්තං ව්‍යාපජ්ජෙය්‍ය, පිත්තං වා මෙ කුප්පෙය්‍ය, සෙමහං වා මෙ කුප්පෙය්‍ය, සත්ථකා වා මෙ වාතා කුප්පෙය්‍යං, තෙන මෙ අස්ස කාලකිරියා. සො මමස්ස අනතරයො”ති එවං කායබ්‍රහ්මාරණතො මරණං අනුස්සරිතබ්බං.

ආයුද්ධමලනොති-ආයු නාමෙනං අබලං දුබ්බලං, තථාහි. සත්තානං ජීවිතං අස්සාසපසාංසුපතිබ්බඤ්ඤව ඉරියාපථුපතිබ්බඤ්ඤව, සිතුණුපතිබ්බඤ්ඤව, මහාභූතපතිබ්බඤ්ඤව, ආහාරාපතිබ්බඤ්ඤව. තදෙනං අස්සාසපසාංසානං සමවුත්තිතං ලභමානමෙව පච්චතති. බහිනික්ඛන්තනාසිකාවාතෙ පන අනෙතා අපවිසන්තෙ පටිට්ඨ වා අතික්ඛමන්තෙ මතො නාම ගොති. වතුත්තං ඉරියාපථානමපි සමවුත්තිතං ලභමානමෙව පච්චතති, අඤ්ඤතරඤ්ඤතරස්ස පන අධි මත්තතාය ආයුසංඛාරා උපවිඡ්ජ්ජනති. සිතුණුනානමපි සමවුත්තිතං ලභමානමෙව පච්චතති, අතිසිත්තෙ පන අතිඋණ්ඨන වා අභිභූතස්ස විපජ්ජති. මහාභූතානමපි සමවුත්තිතං ලභමානමෙව පච්චතති, පඨවිධානා පන ආපොධානාදීනං වා අඤ්ඤතරඤ්ඤතරස්ස පකොපෙන බලසමපන්නොපි පුග්ගලො පත්ථධානායො වා අතිසාරදිවසෙන කිලිත්තපුතිකායො වා මහාඛාහපරෙතො වා සඤ්ජ්ජමානසන්තිකිකො වා හුතා ජීවිතකලයං පාපුණාති. කබලිඛාරාගාරමපි යුත්තකාලෙ ලභන්තස්සෙව ජීවිතං පච්චතති, ආහාරං අලභමානස්ස පන පටික්ඛයං ගව්ඡතිති එවං ආයුද්ධමලනො මරණං අනුස්සරිතබ්බං.

අතිමිත්තතොති-අවච්ඡානතො, පරිච්ඡේද්‍යාවතොති අත්ථො. සත්තානං හි.

ජීවිතං ව්‍යාධි කාලො ව දෙහතික්ඛෙපනං ගති,
පඤ්ඤවතෙ ජීවලොකස්මිං අතිමිත්තා න ස්ඤයරෙ.

තත්ථ ජීවිතං තාව:-එත්තකමෙව ජීවිතබ්බං න ඉතො පරනති එවං චච්ඡානාභාවතො අතිමිත්තං, කලලකාලෙපි හි සත්තා මරනති,

අබ්බුද-පෙසි-සන-මාසින-වෙමාස-තෙමාස - වතුමාස-පඤ්චමාස-දස මාසකාලෙපි-කුච්ඡිනො නිකඛන්තසමයෙපි-තනො පරං වස්සසතස්ස අනෙතා පි බහි පි මරන්තිසෙව. ව්‍යාධිපි ඉමිනාව ව්‍යාධිනා සත්තා මරන්ති න අඤ්ඤානාති එවං වචන්තාභාවතො අනිමිතෙනා, වක්ඛු රොගෙනාපි හි සත්තා මරන්ති, සොතරොගාදීනං අඤ්ඤාතරොතාපි කාලොපි ඉමසමිං යෙව කාලෙ මරිතබ්බං, න අඤ්ඤාසමිනාති එවං වචන්තාභාවතො අනිමිතෙනා, පුබ්බණ්ණපි හි සත්තා මරන්ති, මජ්ඣන්තිකාදීනං අඤ්ඤාතරසමිච්චි. දෙගතිකෙට්ඨපනමපි ඉධෙව මීය්‍ය මානානං දෙගෙන පතිතබ්බං, න අඤ්ඤාන්තාති එවං වචන්තාභාවතො අනිමිතෙනා, අනෙතා ගාමෙ ජාතානං හි බහි ගාමෙපි අත්ත භාවො පතති, බහි ගාමෙපි ජාතානං අනෙතාගාමෙ, තථා ඵලජානං ජලෙ, ජලජානං ඵලෙති අනෙකපපකාරතො වින්දරොතබ්බං. ගතීපි ඉතො චුතෙන ඉධ නිබ්බන්තිතබ්බන්ති එවං වචන්තාභාවතො අනි මිතතා, දෙවලොකතො හි චුතා මනුස්සෙසුපි නිබ්බන්තන්ති. මනුස්ස ලොකතො චුතා දෙවලොකාදීනමපි යත්ත කත්ථි නිබ්බන්තන්තිති එවං යත්තසුත්තගොණො විස ගතිපඤ්චකෙ ලොකෙ සමපරිවත්ත නිති එවං අනිමිතතො මරණං අනුස්සරිතබ්බං.

අභ්‍යානපරිවේදනොති-මනුස්සානං ජීවිතස්ස නාම ඵතරහි න පරිවේදෙද් න තථා අභ්‍යා. යො විරං ජීවති, සො වස්සසතං අපං වා හියෙසා, තෙනාහ භගවා:-“අපමිදං භික්ඛවෙ මනුස්සානං ආයු, ගමතීයො සමපරායො, කත්තබ්බං කුසලං වරිතබ්බං බ්‍රහ්මවරියං, නත්ථි ජාතස්ස අමරණං, යො භික්ඛවෙ විරං ජීවති, සො වස්සසතං-අපං වා හියෙසා”ති.

අපමායු මනුස්සානං හිලෙය්‍ය නං සුපොරිසො,
වරෙය්‍යාදිත්තසිසොව නත්ථි මච්චුස්සනාගමොති.

අපරමපි ආහ:-“භූතපුබ්බං භික්ඛවෙ අරතො නාම සන්තා අගො සි”ති සබ්බමපි සත්තති උපමාහි අලභිකතං සුත්තං වින්දරොතබ්බං. අපරමපි ආහ:-යොපායං භික්ඛවෙ භික්ඛු එවං මරණසතීං භාවෙති අගො වතාහං රත්තින්ද්‍රිවං ජීවෙය්‍යං, භගවතො සාසනං මනසි කරෙය්‍යං, බහුං වත මෙ කතං අස්සාති, යොපායං භික්ඛවෙ භික්ඛු එවං මරණසතීං භාවෙති, අගොවතාහං දිවසං ජීවෙය්‍යං, භගවතො සාසනං මනසිකරෙය්‍යං, බහුං වත මෙ කතං අස්සාති. යොපායං භික්ඛවෙ භික්ඛු එවං මරණසතීං භාවෙති, අගොවතාහං තදන්තරං ජීවෙය්‍යං යදන්තරං එකං පිණ්ඩපාතං භුඤ්ජාමි, භගවතො සාසනං මනසිකරෙය්‍යං, බහුං වත මෙ කතං අස්සාති. යොපායං භික්ඛවෙ භික්ඛු එවං මරණසතීං භාවෙති, අගො වතාහං තදන්තරං ජීවෙය්‍යං, යදන්තරං වත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ සබ්බාදිත්ථො අපේක්ඛාගරාමි, භග වතො සාසනං මනසිකරෙය්‍යං, බහුං වත මෙ කතං අස්සාති. ඉමෙ චුච්චන්ති භික්ඛවෙ භික්ඛු පමත්තා විහරන්ති, දක්ඛං මරණසතීං

භාවෙනති ආසවානං බයාය. යො ව බවායං භික්ඛවෙ භික්ඛු එවං මරණසතිං භාවෙති, අහො වතාහං තදන්තරං ජීවෙය්‍යං යදන්තරං එකං ආලොපං සංඛාදිත්වා අජේඛාගරාමි භතවතො සාසනං මනසි කරෙය්‍යං, බහුං වත මෙ කතං අස්සාති. යොපායං භික්ඛවෙ භික්ඛු එවං මරණසතිං භාවෙති අහො වතාහං තදන්තරං ජීවෙය්‍යං යදන්තරං අස්සසිත්වා වා පස්සසාමි පස්සසිත්වා වා අස්සසාමි, භගවතො සාසනං මනසි කරෙය්‍යං බහුං වත මෙ කතං අස්සාති. ඉමෙ චූළවනති භික්ඛවෙ භික්ඛු අපමනතා වීභරනති, තික්ඛං මරණසතිං භාවෙනති, ආසවානං බයාය”ති. එවං චතුපඤ්චාලොපසංඛාදන මතං අවිස්සාසියො පරිත්තො ජීවිතස්ස අධ්‍යාති එවං අධ්‍යානපරිචේඡ දතො මරණං අනුස්සරිතබ්බං.

බණ්පරිත්තතොති-පරමන්තො හි අතිපරිත්තො සත්තානං ජීවි තක්ඛණො එකචිත්තපච්චති මත්තො යෙව. යථා නාම රථවක්ඛං පච්චතමානමපි එකෙනෙව නෙමිපපදෙසෙන පච්චතති තිට්ඨමානමපි එකෙනෙව තිට්ඨති, එවමෙව එකචිත්තක්ඛණිකං සත්තානං ජීවිතං, තස්මිං විතෙත නිරුද්ධමත්තෙත සත්තො මතො නිරුද්ධොති චූළවති. යථාහ:-“අතිතෙ චිත්තක්ඛණේ ජීවිත්ථ, න ජීවති, න ජීවිස්සති, අනා ගතෙ චිත්තක්ඛණේ න ජීවිත්ථ, න ජීවති, න ජීවිස්සති. පච්චුප්පත්තෙ චිත්තක්ඛණේ න ජීවිත්ථ, ජීවති, න ජීවිස්සතිති.

ජීවිතං අත්තභාවො ව සුබදුක්ඛා ව කෙවලා,
එකචිත්ත සමායුත්තා ලුහුසො චත්තතෙ බණො.

යෙ නිරුද්ධා මරන්තස්ස තිට්ඨමානස්ස වා ඉධ,
සබ්බෙපි සදීසා බඛ්ඛා ගතා අප්පට්ඨස්සියා.

අතිබ්බත්තෙන න ඡන්තො පච්චුප්පත්තෙන ජීවති,
චිත්තභඛිතා මතො ලොකො පඤ්ඤානති පරමට්ඨියාති.

එවං බණ්පරිත්තතො මරණං අනුස්සරිතබ්බං. ඉති ඉමෙසං අවස්ථානං ආකාරානං අඤ්ඤාතරඤ්ඤාතරෙන අනුස්සරතොපි පුනපුනං මනසිකාරවසෙන චිත්තං ආසෙවනං ලභති, මරණා රමමණා සති සනතිට්ඨති, නීවරණාති වික්ඛම්භනති, ක්ඛානඛිනාති පාඣු භවනති, සභාවධම්මත්තා පන සංවෙජ්ජනීයත්තා ව ආරම්මණස්ස අප්පනං අප්පනා උපවාරප්පත්තමෙව ක්ඛානං ගොති, ලොකුත්ත රජ්ඣානං පන දුකිශ්චතුත්ථාති ව ආරුප්පජ්ඣානාති සභාවධම්මෙපි භාවනා විසෙසෙන අප්පනං පාපුණනති. විසුඞ්භාවනානුක්කම වසෙන හි ලොකුත්තරං අප්පනං පාපුණනති, ආරම්මණාතික්කමභාව නාවසෙන ආරුප්පං, අප්පනාපත්තස්සෙව හි ක්ඛානස්ස ආරම්මණ සමිතික්කමනමත්තං තත්ථ ගොති, ඉධ පන තදුභශ්මපි නත්ථි. තස්මා උපවාරප්පත්තමෙව ක්ඛානං ගොති. තදෙතං සති බලෙන උප්පත්තත්තා මරණසතිචේට්ඨ සංඛං ගච්ඡති. ඉමං ව පන මරණ

සතිමනුසුන්හොඳා හිඳුනු සතනං අපමනෙතො හොති, සබ්බභවෙසු අනභිජනිසංඝාදං පටිලභති, ජීවිතනිකානං ජහාති, පාපගර්භි හොති, අසනාතිබිබුලො පරික්ඛාරෙසු විගතමල මචේජ්ජරො, අතිව උසංඝාදං වස්ස පටිවයං ගවේජති, තදනුසාරෙනෙව ව දුක්ඛසංඝාදං අනාත්තසංඝාදං ව උපට්ඨාති, යථා අභාවිතමරණා සත්තා සහසා වාල මිග යකක සප්ප වොරවධකානිභූතා විය මරණසමයෙ හයං සත්තාසං සමොභමාපජ්ජනති, එවං අනාපජ්ජනා අභයො අසමුලෙහා කාලං කාරොති, සචෙ දිට්ඨෙව ධම්මෙ අමතං නාදධෙති,¹ කායස්ස හෙද සුගතිපරයනො හොති.

තස්මා භවෙ අපමාදං තසිරුථ සුමෙධසො,
එවං මහානුභාවාය මරණානුස්සනියා සද්දති.

ඉදං මරණසත්තං විජාරකථාමුඛං

ඉදං යනං අසංඝාතං බුද්ධිපාදං අපවනනපුබ්බං සබ්බතීඤ්ඤානං අවිසයභූතං තෙසු තෙසු සුගතනෙතසු “එකධම්මො භික්ඛවෙ භාවිතො බහුලිකතො මහතො සංවෙගාය සංවතනති, මහතො අන්ධාය සංවතනති, මහතො යොගකෙතිමාය සංවතනති, මහතො සති සමපජ්ඣාදාය සංවතනති, සද්දණ්දස්සනපටිලාභාය සංවතනති, දිට්ඨ ධම්මසුඛවිහාරාය සංවතනති, විජ්ජා විමුක්ති ඵලසම්ප්පිතිරියාය සංවතනති. කතමො එකධම්මො? කායගතාසති, අමතං තෙ භික්ඛවෙ පරිභුඤ්ජනති යෙ කායගතාසති. පරිභුඤ්ජනති, අමතං තෙ භික්ඛවෙ න පරිභුඤ්ජනති යෙ කායගතාසති. න පරිභුඤ්ජනති. අමතං තෙසං භික්ඛවෙ පරිභුතං-අපරිභුතං, පරිතිනං-අපරිතිනං, විරඩං-අවිරඩං, යෙසං කායගතාසති ආරඬා”ති එවං භගවතා අනෙකෙහි ආකාරෙහි පසංසිතො “කථං භාවිතා ව භික්ඛවෙ කායගතා සති කථං බහුලිකතා මහපථො හොති මහානිසංසා, ඉධ භික්ඛවෙ හිඳුනු අරඤ්ඤගතො වා”ති ආදීනා නයෙන ආනාපානපබ්බං-ඉරියාපථපබ්බං-චතුසම්පජ්ඣපබ්බං-පටිකකුලමනසිකාරපබ්බං-ධාතුමනසිකාරපබ්බං-නවසි වටිකපබ්බාති”ති ඉමෙසං චුද්දසනනං පබ්බානං වසෙන කායගතාසති කම්මට්ඨානං නිද්දට්ඨං, තස්ස භාවනා නිද්දෙසො අනුප්පඤ්ඤා-තත්ථ යස්මා ඉරියාපථපබ්බං චතුසම්පජ්ඣපබ්බං ධාතුමනසිකාරපබ්බාති ඉමාති තීණි විපස්සනාවසෙන චුතතාති, නවසිවටිකපබ්බාති විපස්සනාසුඤ්ඤා යෙව ආදීනවානුපස්සනාවසෙන චුතතාති, යාපි වේත්ථ උබ්බුමාතකාදීසු සමාධිභාවනා ඉඤ්ඤාය, සා අසුභතිද්දෙසෙ පකාසිතා යෙව. ආනාපානපබ්බං පන පටිකකුලමනසිකාරපබ්බඤ්ච ඉමානෙවෙත්ථ වෙ සමාධිවසෙන චුතතාති, තෙසු ආනාපානපබ්බං ආනාපානසතිවසෙන විසුං කම්මට්ඨානං යෙව. යං පනෙතං “පුත්තවපරං

හික්කවෙ හික්කු ඉමමෙවකායං උඬං පාදතලා අධො කෙසමත්තා තවපරියන්තං පුරං නානප්පකාරස්ස අසුවිනො පච්චවෙකති, අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා ලොමා-පෙ-මුත්ත”නති එවං මත්ථුඛං අට්ඨි මිඤ්ඤාන සඛගහෙත්වා පටිකකුලමනසිකාරවසෙන දෙසිතං වත්තිං සාකාරකම්මට්ඨානං ඉදම්ඨ කායගතාසතීති අධිපෙපතං. නත්තායං පාළිවණ්ණනාපුබ්බඛගමො භාවනානිද්දෙසො. ඉමමෙව කායනති ඉමං වාසුමමහාභුතිකං පුත්තිකායං, උඬං පාදතලානි පාදතලතො උපරි, අධො කෙසමත්තානි කෙසග්ගතො හෙට්ඨා, තවපරියන්තනති තිරියං තවපරිව්ඡින්නං, පුරං නානප්පකාරස්ස අසුවිනො පච්චවෙකති තිති නානප්පකාරකෙසාදි අසුවිහරිතො අයං කායොති පස්සති. කථං? අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා-පෙ-මුත්තනති. තත්ථ අත්ථිති සංවිජ්ජනති, ඉමස්මිනති යවායං උඬං පාදතලා අධො කෙසමත්තා තවපරියන්තො පුරෙ නානප්පකාරස්ස අසුවිනොති වුවචති, තස්මිං කායෙති සරිරෙ, සරිරං හි අසුවිසඤ්චයතො කුච්ඡිතානං කෙසාදි නඤ්ඤව වකුඤ්ඤොදිනඤ්ඤ රෙගසහානං ආයභුතතො කායොති වුවචති. කෙසා ලොමානි එතෙ කෙසාදයො වත්තිංසාකාර, තත්ථ අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා, අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ ලොමානි එවං සමඛකො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං හි පාදතලතො පට්ඨාය උපරි, කෙසමත්තා පට්ඨාය හෙට්ඨා, තවතො පට්ඨාය පරිතොති¹ එයතකෙ ව්‍යාමමත්තෙ කළෙබරෙ සබ්බාකාරෙතපි විචිතන්තො න කොපි කිඤ්ඤි මුත්තං වා මණිං වා වෙචරියං වා අගරිං වා කුඛකුමං වා කප්පුරං වා වාසපුණ්ණාදිං වා අණ්ණමත්තමපි සුවිභාවං පස්සති, අථ බො පරම දුග්ගකුච්ඡෙග්ගච්ඡං අසාරිකදස්සනං නානප්පකාරං කෙසලොමාදි හෙදං අසුවිං යෙව පස්සති. තෙන වුත්තං:-අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා ලොමා-පෙ-මුත්තනති. අයමෙත්ථ පදසමබ්බතො වණ්ණනා.

ඉමං පන කම්මට්ඨානං භාවෙත්වා අරහත්තං පාපුත්තිකු කාමෙන ආදිකම්මකෙන කුලපුත්තෙන වුත්තප්පකාරං කල්‍යාණමිත්තං උප සඛිකම්මිත්වා ඉදං කම්මට්ඨානං ගහෙතබ්බං. තෙනාපිස්ස කම්මට්ඨානං කපේන්නෙන සත්තධා උග්ගහකොසලං දසධා ව මනසිකාර කොසලං ආවිකම්මතබ්බං. තත්ථ-වචසා, මනසා, වණ්ණතො, සණ්ඨා නතො, දිසතො, ඕසාසතො, පරිවේජදතොති එවං සත්තධා උග්ගහ කොසලං ආවිකම්මතබ්බං. ඉමස්මිං හි පටිකකුලමනසිකාරකම්මට්ඨා නෙ යොපි තිපිටකො හොති, තෙනාපි මනසිකාරකාලෙ පඨමං වාචාය සජ්ඣායො කාතබ්බො. එකච්චස්ස හි සජ්ඣායං කුරුන්තස්සෙව කම්මට්ඨානං පාකටං හොති. මලයවාසි මහාදෙවත්ථෙරස්ස සත්තිකෙ උග්ගතිතකම්මට්ඨානානං චිත්තං ථෙරුනං වීය, ථෙරො කිර තෙති කම්මට්ඨානං යාවිතො වත්තාරො මාසෙ ඉමං යෙව සජ්ඣායං කරො ථාති වත්තිංසාකාරපාළිං අදුසි. තෙ කිඤ්ඤාපි තෙසං වෙ තයො

1. තිරියන්තතොති. (සමමාන)

නිකායා පගුණා පදක්කිණ්ණනානිකාය පන වතතාරො මාසෙ වතති. සාකාරං සජ්ඣායනතාව සොනාපනතා අහෙසුං. තසමා කම්මට්ඨානං කප්පෙනෙන ආවරියෙන අනෙතවාසිකො වතතබ්බො:-පඨමං තාව වාචාය සජ්ඣායං කරොගිති. කරොනෙතන ව තවපඤ්චකාදීනි පරිච්ඡිද්දිතා අනුලොමපරිලොමවසෙන සජ්ඣායො කාතබ්බො. “කෙසා ලොමා නබා දන්තා තවො”ති හි වතී පුන පරිලොමතො “තවො දන්තා නබා ලොමා කෙසා”ති වතතබ්බො. තදන්තනර වක්ක පඤ්චකෙ “මංසං නහාරු අට්ඨි අසිමිඤ්ඤං වක්කං”ති වතී පුන පරිලොමතො “වක්කං අසිමිඤ්ඤං අසි නහාරු මංසං තවො දන්තා නබා ලොමා කෙසා”ති වතතබ්බො. තතො පප්ඨාසපඤ්චකෙ “හදයං යකනං කිලොමකං පිහකං පප්ඨාසං”ති වතී පුන පරිලොමතො “පප්ඨාසං පිහකං කිලොමකං යකනං හදයං වක්කං අසිමිඤ්ඤං අසි නහාරු මංසං තවො දන්තා නබා ලොමා කෙසා”ති වතතබ්බො. තතො මත්ථුඛිතපඤ්චකෙ “අන්තං අන්තගුණං උදරියං කරිසං මත්ථුඛිත”නති වතී පුන පරිලොමතො “මත්ථුඛිතං කරිසං උදරියං අන්තගුණං අන්තං පප්ඨාසං පිහකං කිලොමකං යකනං හදයං වක්කං අසිමිඤ්ඤං අසි නහාරු මංසං තවො දන්තා නබා ලොමා කෙසා”ති වතතබ්බො. තතො මෙදජ්ඣෙක “පිත්තං සෙඛ්ඨං පුබ්බො ලොහිතං සෙදො මෙදො”ති වතී පුන පරිලොමතො “මෙදො සෙදො ලොහිතං පුබ්බො සෙඛ්ඨං පිත්තං මත්ථුඛිතං කරිසං උදරියං අන්තගුණං අන්තං පප්ඨාසං පිහකං කිලොමකං යකනං හදයං වක්කං අසිමිඤ්ඤං අසි නහාරු මංසං තවො දන්තා නබා ලොමා කෙසා”ති වතතබ්බො. තතො මුත්තජ්ඣෙක “අසු වසා ඛෙලො සිඛ්ඝාතිකා ලසිකා මුත්ත”නති වතී පුන පරිලොමතො “මුත්තං ලසිකා සිඛ්ඝාතිකා ඛෙලො වසා අසු මෙදො සෙදො ලොහිතං පුබ්බො සෙඛ්ඨං පිත්තං මත්ථුඛිතං කරිසං උදරියං අන්තගුණං අන්තං පප්ඨාසං පිහකං කිලොමකං යකනං හදයං වක්කං අසිමිඤ්ඤං අසි නහාරු මංසං තවො දන්තා නබා ලොමා කෙසා”ති වතතබ්බො. එවං කාලසතං කාල සහස්සං කාලසතසහස්සම්පි වාචාය සජ්ඣායො කාතබ්බො. වචසා සජ්ඣායෙන හි කම්මට්ඨානතනති පගුණා ගොති, න ඉතො විතො ව විත්තං විධාවති, කොට්ඨාසා පාකටා ගොනති, ගත්ථසඛ්ඛිලිකා වීය වතිපාදපනති වීය ව බායනති, යථා පන වචසා තප්ප මනසාපි සජ්ඣායො කාතබ්බො. වචසා සජ්ඣායො හි මනසා සජ්ඣායෙහි පච්චයො ගොති, මනසා සජ්ඣායො ලක්කණ්ණපරිච්චෙධෙහි පච්චයො ගොති. වණ්ණන්තොති-කෙසාදීනං වණ්ණණං වචන්තපෙතබ්බො, සන්තානතොති-නෙසං යෙව සණ්ඨානං වචන්තපෙතබ්බො, දිසතොති-ඉමස්මිං හි සර්ගේ නාභිතො උඩං උපරිමා දිසා, අධො ගහිමා දිසා, තසමා අයං කොට්ඨාසො ඉමිස්සා නාම දිසායාති දිසා වචන්තපෙතබ්බො. ඔකාසතොති-අයං කොට්ඨාසො ඉමස්මිං නාම ඔකාසෙ පතිති තොති එවං තස්ස තස්ස ඔකාසො වචන්තපෙතබ්බො, පරිච්ඡිද්ද

නොති-සභාගපරිවේෂ්ඨෙ චිසභාගපරිවේෂ්ඨෙති වෙ පරිවේෂ්ඨ, තත්ථ අයං කොට්ඨාසො ගෙට්ඨා ව උපරි ව තිරියඤ්ච ඉමිනා නාම පරිවේෂිතෙනාති එවං සභාගපරිවේෂ්ඨෙ වෙදිතබ්බො, කෙසා න ලොමා ලොමාපි න කෙසාති එවං අමිස්සකතාවසෙන චිසභාගපරිවේෂ්ඨෙ වෙදිතබ්බො. එවං සත්තධා උග්ගහකොසලං ආචික්ඛිතෙන පන ඉදං කම්මට්ඨානං අසුකයමිං සුතෙන පටිකකුලවසෙන කපිතං අසුකයමිං ධාතුචසෙනාති ඤාතො ආචික්ඛිතබ්බං. ඉදං හි මහාසති පට්ඨානෙ පටිකකුලවසෙනෙව කපිතං, මහාහත්ථිපදෙපම මහාරාහු ලොවාද ධාතුචිහමෙහසු ධාතුචසෙන කපිතං. කායගතාසති සුතෙන පන යස්ස වණ්ණතො උපට්ඨාති තං සක්ඛිය වත්තාරි ක්ඛානාති විහත්තාති. තත්ථ ධාතුචසෙනා කපිතං විපස්සනාකම්මට්ඨානං ගොති, පටිකකුලවසෙන කපිතං සමථකම්මට්ඨානං, තදෙතං ඉධ සමථ කම්මට්ඨානමෙවාති එවං සත්තධා උග්ගහකොසලං ආචික්ඛිතං අනුපුබ්බතො නාතිසීඝතො නාතිසතිකතො විකේඛපපට්ඨාගතතො පණ්ණතතිසමතිකකමතතො අනුපුබ්බමුඤ්චතතො අප්පනාතො තයො ව සුත්තනතාති එවං දසධා මනසිකාරකොසලං ආචික්ඛිතබ්බං. තත්ථ අනුපුබ්බතොති-ඉදං හි සජ්ඣායකරණතො පට්ඨාය අනුපට්ඨාපියා මනසිකාතබ්බං, න එකන්තරිකාය. එකන්තරිකාය හි මනසිකරොනො යථා නාම අකුසලො පුරිසො වත්තිංසපදං තිස්සෙණිං. එකන්තරිකාය ආරොහනො කිලන්තකායො පතති න ආරොහණං සමපාදෙති, එවමෙව භාවනාසමපතතිවසෙන අධිගන්තබ්බස්ස අස්සාදස්ස අනධිගමා කිලන්තවිතො පතති න භාවනං සමපාදෙති. අනුපුබ්බතො මනසිකරොනොනාපි ව නාතිසීඝතො මනසිකාතබ්බං. අතිසීඝතො මනසිකරොතො හි යථානාම තියොජනං මග්ගං පටිපජ්ජන්තො ඔක්කමතවිස්සජ්ජනං අසලකෙකිත්වා සීඝෙන ජ්වෙන සතකඛතතුමපි ගමනාගමනං කරොතො පුරිසස්ස කිඤ්චාපි අද්ධානං පරිකඛයං ගව්ජති අථ බො පුච්ඡිත්වා ව ගන්තබ්බං ගොති, එවමෙව කෙවලං කම්මට්ඨානං පරියොසානං පාපුණාති අවිභූතං පන ගොති, න විසෙසං ආවහති. තස්මා නාතිසීඝතො මනසිකාතබ්බං. යථා ව නාතිසීඝතො එවං නාතිසතිකතොපි. අතිසතිකතො මනසිකරොතො හි යථානාම තද්දෙව තියොජනං මග්ගං ගන්තුකාමස්ස පුරිසස්ස අන්තරාමග්ගෙ රුක්ඛපබ්බතතලාකාදිසු¹ විලමමිනස්ස මග්ගො පරිකඛයං න ගව්ජති, විහතීගෙන පරියොසාපෙනෙබ්බො ගොති, එවමෙව කම්මට්ඨානං පරියොසානං න ගව්ජති, විසෙසාධිගමස්ස පච්චයො න ගොති. විකේඛපපට්ඨාගතතොති-කම්මට්ඨානං විස්සෙජ්ජන්තො බහිද්ධා පුට්ඨන්තාරමග්ගෙ වෙනසො විකේඛපො පට්ඨාතිතබ්බො. අප්පට්ඨාගතො හි යථා නාම එකපදිකං පපාතමග්ගං පට්ඨන්තස්ස පුරිසස්ස අක්කමතපදං අසලකෙකිත්වා

1. රුක්ඛපබ්බතග්ගණාදිසු. (සමමංග.)

ඉතො විතො ච විලෝකයතො පදවාරො විරජ්ඣති, නතො සත පොරිසෙ පපාතෙ පතිතබ්බං. හොති, එවමෙව බ්‍රහ්මදා විකේශපෙ සති කම්මධානං පරිභායති පරිධංසති තසමා විකේශපපට්ඨාගතතො මනසිකාතබ්බං. පණණ්ණතිසමතික්කමතතොති-යා අයං කෙසා ලො මාති ආදිකා පණණ්ණති, තං අතික්කමිත්වා පටික්කාලනති විතතං ංපෙතබ්බං. යථා හි උදකදුලලභකාලෙ මනුස්සා අරඤ්ඤ උදපානං දිස්වා තත්ථ තාලපණ්ණාදිකං කිඤ්චිදෙව සඤ්ඤාණං බ්‍රහ්මා තෙන සඤ්ඤාණෙන ආගන්ත්වා තභායනති වෙව පිබ්බනතිව, යද්ද පත නෙසං අභිණ්ණසඤ්චාරෙන ආගතාගතපදං පාකටං. හොති තද්ද සඤ්ඤාණෙන කීවටං න හොති, ඉච්ඡතිච්ඡිතක්කණෙන ගන්ත්වා තභායනති වෙව පිබ්බනතිව. එවමෙව පුබ්බභාගෙ කෙසා ලොමාති පණණ්ණති වසෙන මනසිකරොතො පටික්කාලභාවො පාකටො හොති, අථ කෙසා ලොමාති පණණ්ණති සමතික්කමිත්වා පටික්කාලභාවෙ යෙව විතතං ංපෙතබ්බං. අනුපුබ්බමුඤ්චනතොති-යො යො කොට්ඨාසො න උපට්ඨාති, තං තං මුඤ්චනෙන අනුපුබ්බමුඤ්චනතො මනසිකා තබ්බං. ආදිකමිත්තස්ස හි කෙසාති මනසිකරොතො මනසිකාරො ගන්ත්වා මුත්තනති ඉමං පරියොසානකොට්ඨාසමෙව ආගච්ච තිට්ඨති, මුත්තනති ච මනසිකරොතො මනසිකාරො ගන්ත්වා කෙසාති ඉමං ආදි කොට්ඨාසමෙව ආගච්ච තිට්ඨති, අථස්ස මනසිකරොතො මනසිකරොතො කෙවි කොට්ඨාසා උපට්ඨගනති, කෙවි න උපට්ඨගනති. තෙන යෙ යෙ උපට්ඨගනති, තෙසු තෙසු තාව කම්මං කතබ්බං, යාව විසු උපට්ඨි තෙසු තෙසමපි එකො සුප්පිතරං උපට්ඨාති, එවං උපට්ඨිතං පත තදෙව පුනපපුන මනසිකරොතෙන අපානා උපාදෙතබ්බා. තත්ථායං උපමා:-“යථා හි චතතිංසතාලකෙ තාලවනෙ වසනතං මක්කටං ගහෙතුකාමො ලුඤ්ඤ ආදිමහි සිතතාලස්ස පණ්ණං සරෙන විජ්ඣිත්වා උක්කුට්ඨිං කරෙය්‍ය, අථ බො සො මක්කටො පටිපාටියා තස්මිං තස්මිං තාලෙ පතිත්වා පරියන්තතාලමෙව ගච්ඡෙය්‍ය, තත්ථපි ගන්ත්වා ලුඤ්ඤ තපෙව කතෙ පුත තෙනෙව නයෙන ආදිතාලං ආගච්ඡෙය්‍ය, සො එවං පුනපපුනං පටිපාතියමානො උක්කුප්පික්කුභ්භානෙ යෙව උට්ඨතිත්වා අනුක්කමෙන එකස්මිං තාලෙ නිපතිත්වා තස්ස වෙමජේඛ මකුලතාලපණ්ණපුට්ඨං දල්භං ගහෙත්වා විජ්ඣියමානොපි න උට්ඨගෙය්‍ය, එවං සමපදමිදං දට්ඨබ්බං. තත්ථිදං ඔපමමසංසද්දනං:-යථා හි තාල වනෙ චතතිංසතාලා, එවං ඉමස්මිං කායෙ චතතිංසකොට්ඨාසා. මක්කටො විය විතතා, ලුඤ්ඤ විය යොගාවචරො, මක්කටස්ස චතතිංස තාලකෙ තාලවනෙ නිවාසො විය යොගිනො විතතස්ස චතතිංස කොට්ඨාසකෙ කායෙ ආරමමණ්වසෙන අනුසඤ්චරණං, ලුඤ්ඤ ආදිමහි සිතතාලස්ස පණ්ණං සරෙන විජ්ඣිත්වා උක්කුට්ඨියා කතාය මක්කටස්ස තස්මිං තස්මිං තාලෙ පතිත්වා පරියන්තතාලගමනං විය යොගිනා කෙසාති මනසිකාරෙ ආරද්ධෙ පටිපාටියා ගන්ත්වා පරියො සානකොට්ඨාසෙ යෙව විතතස්ස සණ්ඨානං, පුත පච්චාගමනෙපි එසෙව

නයො. පුනපුනං පරිපාතියමානස්ස මකකට්ඨස්ස උකකුචුකකුච්චානෙ උට්ඨානං. විශ පුනපුන මනසිකරේතො කෙසුචි කෙසුචි උපට්ඨි තෙසු අනුපට්ඨගනෙන විස්සජේත්වා උපට්ඨිතෙසු පරිකම්මකරණං, අනුක්කමෙන එකස්මිං තාලෙ නිපතියා තස්ස මජ්ඣේ මකුදනාල පණ්ණසුචිං දලාං ගහෙත්වා විජ්ඣියමානස්සාපි අනුට්ඨානං විශ අව සානෙ විසු උපට්ඨිතෙසු යො සුචුතරං උපට්ඨාති තමෙව පුනපුන මනසි කරිත්වා අප්පනාය උප්පාදනං. අප්පපි උපමා:-“යථා නාම පිණ්ඩපාතිකො හිකුචු චතතිංසකුලං ගාමං උපතියාය වසනො පඨමගෙහෙ යෙව චෙ හිකුචු ලභිත්වා පරතො එකං විස්සජේය්‍ය, පුන දිවසෙ තියෙසා ලභිත්වා පරතො චෙ විස්සජේය්‍ය, තතිය දිවසෙ ආදිච්චි යෙව පත්තපුරං ලභිත්වා ආසනසාලං ගතත්වා පරිභුඤ්ජේය්‍ය, එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. චතතිංසකුලගාමො විශ හි චතතිංසාකාරේ, පිණ්ඩපාතිකො විශ යොගාවචරේ, තස්ස තං ගාමං උපතියාය වාසො විශ යොගිනො චතතිංසාකාරේ පරිකම්ම කරණං, පඨමගෙහෙ චෙ හිකුචු ලභිත්වා පරතො එකියා විස්සජේතං. විශ දුතියදිවසෙ තියෙසා ලභිත්වා පරතො විනා. විස්සජේතං. විශ ච මනසිකරේතො මනසිකරේතො අනුපට්ඨගනෙන විස්සජේත්වා උපට්ඨිතෙසු උපට්ඨිතෙසු යාව නොට්ඨාසවයෙ පරිකම්මකරණං, තතියදිවසෙ ආදිච්චි යෙව පත්තපුරං ලභිත්වා ආසනසාලාය නිසිදිත්වා පරිභොගො විශ විසු යො සුචුතරං උපට්ඨාති තමෙව පුනපුන මනසි කරිත්වා අප්පනාය උප්පාදනං. අප්පනානොති-අප්පනා කොට්ඨාසනො, කෙසාදිසු එකෙකස්මිං කොට්ඨාසෙ අප්පනා ගොතීති චෙදිතබ්බාති අයමෙත්ථ අධිප්පායො. තයො ච සුත්තනතාති-අධි විත්තං. සීතිභාවො බොජ්ඣක්ඛනකොසලලනති ඉමෙ තයො සුත්තනතා විරියසමාධියොජනත්ථ. චෙදිතබ්බාති අයමෙත්ථ අධිප්පායො. තත්ථ “අධිවිත්තමනුසුත්තෙන හිකුච්චෙ හිකුචුනා තිණ් නිමිත්තාති කාලෙන කාලං මනසිකාතබ්බාති:-කාලෙන කාලං සමාධිනිමිත්තං. මනසි කාතබ්බං, කාලෙන කාලං පග්ගහනිමිත්තං. මනසිකාතබ්බං, කාලෙන කාලං උපෙක්කාතිමිත්තං. මනසිකාතබ්බං. සචෙ හිකුච්චෙ අධිවිත්ත මනුසුත්තො හිකුචු එකනතං. සමාධිනිමිත්තඤ්ඤව මනසිකරේය්‍ය ආනං තං විත්තං. කොසජ්ජය සංවත්තෙය්‍ය, සචෙ හිකුච්චෙ අධිවිත්ත මනුසුත්තො හිකුචු එකනතං. පග්ගහනිමිත්තඤ්ඤව මනසිකරේය්‍ය, ආනං තං විත්තං. උද්ධව්චය සංවත්තෙය්‍ය, සචෙ හිකුච්චෙ අධිවිත්ත මනුසුත්තො හිකුචු එකනතං. උපෙක්කාතිමිත්තඤ්ඤව මනසිකරේය්‍ය, ආනං තං විත්තං. න සමමාසමාධියෙය්‍ය ආසවාසනං. බයාය. යනො ච බො හිකුච්චෙ අධිවිත්තමනුසුත්තො හිකුචු කාලෙන කාලං සමාධි නිමිත්තං. පග්ගහනිමිත්තං. උපෙක්කාතිමිත්තං. මනසිකරේති, තං ගොති විත්තං. මුදුච කම්මඤ්ඤව පහස්සරඤ්ච, නව පහච්ඡ සමමා සමාධියති ආසවානං. බයාය. සෙය්‍යථාපි හිකුච්චෙ සුචණ්ණකාරේ වා සුචණ්ණකාරනෙතවාසී වා උක්කං. බන්ධිති උක්කං. බන්ධිති උක්කං.

මුඛං ආලිමෙපති උක්කාමුඛං ආලිමෙපතිං සංකාසෙකං ජනරූපං ගහෙති උක්කාමුඛෙ පක්ඛිපිතිං කාලෙන කාලං අභිධමති කාලෙන කාලං උදකෙන පරිපෙඨාසෙති කාලෙන කාලං අජ්ඣුපෙක්ඛති, සචෙ භික්ඛවෙ සුවණ්ණකාරෙ වා සුවණ්ණකාරෙනෙවාවාසී වා තං ජනරූපං එකන්තං අභිධමෙය්‍ය, ධානං තං ජනරූපං ඛගෙය්‍ය, සචෙ භික්ඛවෙ සුවණ්ණකාරෙ වා සුවණ්ණකාරෙනෙවාවාසී වා තං ජනරූපං එකන්තං උදකෙන පරිපෙඨාසෙය්‍ය, ධානං තං ජනරූපං නිබ්බායෙය්‍ය, සචෙ භික්ඛවෙ සුවණ්ණකාරෙ වා සුවණ්ණකාරෙනෙවාවාසී වා තං ජනරූපං එකන්තං අජ්ඣුපෙක්ඛෙය්‍ය, ධානං තං ජනරූපං න සමාපරිපාකං ගච්ඡෙය්‍ය, යතො ව බො භික්ඛවෙ සුවණ්ණකාරෙ වා සුවණ්ණකාරෙනෙවාවාසී වා තං ජනරූපං කාලෙන කාලං අභිධමති, කාලෙන කාලං උදකෙන පරිපෙඨාසෙති, කාලෙන කාලං අජ්ඣුපෙක්ඛති, තං හොති ජනරූපං මුද්දඤ්ඤා කම්මඤ්ඤාපභංගඤ්ඤා, නව පභංගු සමා උපෙති කම්මාය. යස්සා යස්සා ව පිලකිනවික තියා ආකම්ඛති යදි පටිපිකාය යදි කුණ්ඩලාය යදි තිවෙය්‍යකාය යදි සුවණ්ණමාලාය තං වස්ස අත්ථා අනුහොති, එවමෙව බො භික්ඛවෙ අධිවිත්තමනුසුත්තෙන භික්ඛුනා-පෙ-සමා සමාධියති ආසවානං වයාය. යස්ස යස්ස ව අභිඤ්ඤා සච්ඡිකරණීයස්ස ධම්මස්ස විත්තං අභිතිත්තාමෙති අභිඤ්ඤා සච්ඡිකරියාය තත්ත්ව සක්ඛි හබ්බතං පාපුණාති සති සති ආයතනෙ”ති ඉදං සුත්තං අධිවිත්තනති වෙදිතබ්බං.

‘ජති භික්ඛවෙ ධම්මෙහි සමන්තාගතො භික්ඛු හබ්බො අනුත්තරං සීතිභාවං සච්ඡිකාතුං, කතමෙහි ජති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු යස්මිං සමයෙ විත්තං නිග්ගහෙතබ්බං තස්මිං සමයෙ විත්තං නිග්ගණ්හාති, යස්මිං සමයෙ විත්තං පග්ගහෙතබ්බං තස්මිං සමයෙ විත්තං පග්ගණ්හාති, යස්මිං සමයෙ විත්තං සමපහංසිතබ්බං තස්මිං සමයෙ විත්තං සමපහංසෙති, යස්මිං සමයෙ විත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛිතබ්බං තස්මිං සමයෙ විත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති, පතීතාධිමුත්තිකො ව හොති නිබ්බාණං භීරතො. ඉමෙහි බො භික්ඛවෙ ජති ධම්මෙහි සමන්තාගතො භික්ඛු හබ්බො අනුත්තරං සීතිභාවං සච්ඡිකාතු”නති. ඉදං සුත්තං සීතිභාවොති වෙදිතබ්බං. බොජ්ඣක්ඛගතොසලං පන “එවමෙව බො භික්ඛවෙ යස්මිං සමයෙ ලීනං විත්තං හොති අකාලො තස්මිං සමයෙ පස්සතිසමොජ්ඣක්ඛගතො භාවනායා”ති¹ අප්පනාකොසලං කපායං දස්සිතමෙව. ඉති ඉදං සත්තවිධං උග්ගහකොසලං සුග්ගහිතං කත්වා ඉදඤ්ඤා දසවිධං මහසිකාරකොසලං සුදු වචන්තෙති තෙන යොගිනා උග්ගහකොසලවසෙන කම්මට්ඨානං සාධුකං උග්ගහෙතබ්බං. සචෙ පනස්ස ආචරියෙන සඬං එකවිහාරෙයෙව එාපු හොති, එවං විත්ථාරෙන අකපාපෙති කම්මට්ඨානමනුසුඤ්ඤානෙන විසෙසා ලභිති උපරුපරි කපාපෙතබ්බං. අඤ්ඤාත්ථ විසිතුකාමෙන යථා වුත්තෙන විධිනා විත්ථාරතො කපාපෙති පුනපුන පරිවත්තෙති

සබ්බං ගණ්ඨවිභානං ජිජිඤා පඨවිකසිනනිද්දෙසෙ වුත්තනගෙතෙව අනනුරූපං සෙනාසනං පහාය අනුරූපෙ විගරනෙතන බුද්ධකප්පි බොධිපච්ඡේදං කතා පටිකකුලමනසිකාරෙ පටිකමං කාතබ්බං. කරුණෙන පන කෙසෙසු තාව නිමිත්තං ගගෙතබ්බං. කථං? එකං වා චෙ වා කෙසෙ ලුඤ්චිතා හත්තලෙ ධපෙනා වණ්ණණා තාව වචන්තපෙතබ්බා. ජිනනට්ඨානෙපි කෙසෙ ඔලොකෙනා වට්ටති, උදකපතෙන වා යාගුපතෙන වා ඔලොකෙනා වට්ටති යෙව. කාලකාලෙ දිස්වා කලකානි මනසි කාතබ්බා. සෙනකාලෙ සෙනානි මිසසකාලෙ පන උසස්දවසෙන මනසි කාතබ්බා ගොතති. යථා ව කෙසෙසු එවං සකලෙපි තවපඤ්චකෙ දිස්වා නිමිත්තං ගගෙ තබ්බං.

එවං නිමිත්තං ගගෙනා සබ්බකොට්ඨාසෙසු වණ්ණසණ්ඨාන දිසොකාසපට්චේදවසෙන වචන්තපෙනා වණ්ණසණ්ඨානගතඤා සයොකාසවසෙන පඤ්චධා පටිකකුලතා¹ වචන්තපෙනා. තත්තායං සබ්බකොට්ඨාසෙසු අනුප්පබ්බකථා:-කෙසා තාව පකතිවණ්ණණන කාලකා අඤ්චිතවණ්ණා, සණ්ඨානතො දීඝවට්ඨ² තුලාදණ්ඩ සණ්ඨානා, දිසතො උපරිමදිසාය ජතා, ඔකාසතො උභොසු පසොසු කණ්ණඩුළිකානි-පුරතො නලාටනෙතන-පච්ඡතො ගලවාටනෙතන පටිච්ඡිතං. සිසකවාගවෙදනං අලලවමං. කෙසානමොකාසො. පට්චේදතො කෙසා සිසවෙදනවමෙව විගග්ගමතං. පටිසිඤා පතිට්ඨිතෙන ගෙට්ඨා අතතො මුලතලෙන උපරි ආකාසෙන තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤන පටිච්ඡිතතා, චෙ කෙසා එකතො නච්ඡිති අයං සභාගපට්චේදෙ. කෙසා න ලොමා ලොමා න කෙසානි එවං අවසෙසෙති එකතිංසකොට්ඨාසෙති අමියසතා, කෙසා නාම පාටි එකෙකා එතො කොට්ඨාසෙති අයං විසභාගපට්චේදෙ. ඉදං කෙසානං වණ්ණාදිතො වචන්තපනං, ඉදං පන තෙසං වණ්ණාදි වසෙන පඤ්චධා පටිකකුලතො වචන්තපනං:-කෙසා ව නාමෙනෙ වණ්ණතොපි පටිකකුලා සණ්ඨානතොපි ගතවොපි ආසයතොපි ඔකාසතොපි පටිකකුලා, මනුඤ්ඤපි හි යාගුපතෙන වා හත්තපතෙන වා කෙසවණ්ණං කිඤ්චි දිස්වා කෙසමිසසකමිදං හරථ නනති ජිගුච්ඡනති, එවං කෙසා වණ්ණතො පටිකකුලා, රතති භුඤ්ඤනාපි කෙසසණ්ඨානං අකකවාකං වා මකවිවාකං වා ජුට්ඨිතා තපෙව ජිගුච්ඡනති. එවං සණ්ඨානතො පටිකකුලා, තෙලමිකනනපුපථ බුපාදිසබ්බාරවිරතිතානඤ්ච කෙසානං ගතඤා පරමජේගුච්ඡා ගොති. තතො ජේගුච්ඡනඤ් අග්ගිමති පකඤ්ඤානං, කෙසා හි වණ්ණසණ්ඨානතො අපටිකකුලාපි ගතඤා පන පටිකකුලායෙව. යථා හි දහරසස කුමාරසස වචං වණ්ණතො හලිඳ්දිවණ්ණං, සණ්ඨාන තොපි හලිඳ්දිවණ්ණසණ්ඨානං, සබ්බාරට්ඨානෙ ජිගුච්ඡනඤ්ච උබ්බිතක කාලසුතබ්බසිරං වණ්ණතො තාලපකකවණ්ණං, සණ්ඨානතො

1. ම. පටිකකුලතො. 2. ම. දීඝවට්ඨිකා තුලාදණ්ඩසණ්ඨානා.

වට්ටෙහි, විසුඬුමුද්විග්නසංඝාතං, දාසියං සුමනමකුලසද්දිසාති උභයමපි වණ්ණසංඝාතනො සියං අපටිකකුලං, ගඤ්ඤාන පන පටිකකුලමෙව. එවං කෙසාපි සිද්ධං වණ්ණසංඝාතනො අපටිකකුලා, ගඤ්ඤාන පන පටිකකුලා යොවාති. යථා පන අසුච්චිදානෙ ගාම නිසසංඤ්ඤාන ජනාති සුපෙය්‍යපණ්ණාති නාගරිකමනුස්සානං ජෙගුච්ඡාති ගොනති අපරිභොගාති, එවං කෙසාපි පුබ්බලොහිත මුත්තකරිසපිත්තසෙමහාදි නිසසංඤ්ඤාන ජනත්තා ජෙගුච්ඡාති ඉදං නෙසං ආසයතො පාටිකකුලාං. ඉමෙ ව කෙසා නාම ගුප්තසිව්චි උට්ඨිතකණ්ණිකං විශ එකතිංසකොට්ඨාසරුසිමචි ජනා, තෙ සුසාන සඬිකාරට්ඨානාදිසු ජනසාකං විශ පරිබාදිසු ජනකමලකුචලයාදි පුප්ථං විශ ව අසුච්චිදානෙ ජනත්තා පරමජෙගුච්ඡාති ඉදං නෙසං ඔකාසතො පාටිකකුලාං. යථා ව කෙසානං එවං සබ්බකොට්ඨාසානං වණ්ණසංඝාතගඤ්ඤාසයොකාසවසෙන පඤ්චධා පටිකකුලතා වචන්ත පෙතබ්බා. වණ්ණසංඝාත දිසොකාස පරිවේදවසෙන පන සබ්බෙපි විසුං විසුං වචන්තපෙතබ්බා.

තත්ථ ලොමා තාව පකාතිවණ්ණතො න කෙසා විශ අසමින්නා කාලකා, කාලපිඬලා පන ගොනති, සන්ධානතො ඔත්තයා තාල මුලසංඝාතා, දිසතො විසු දිසාසු ජනා, ඔකාසතො ධපෙතො කෙසානං පතිසිතොකාසඤ්ච හත්පාදනලාති ව යෙභුයොන අවසෙස සරීරවෙදනවමෙම ජනා. පරිවේදතො සරීරවෙදනවමෙම ලිකා මත්තං පටිසිඬා පතිසිතෙන ගෙට්ඨා අත්තතො මුලතලෙන උපරි ආකාසෙන තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤාන පරිවින්නා, වෙ ලොමා එකතො නත්ථි. අයං නෙසං සභාගපරිවේදෙද. විසභාගපරිවේදෙද පන කෙසසදිසො යෙව.

නබාති විසතියා නවපත්තානං නාමං, තෙ සබ්බෙපි වණ්ණතො සෙතා, සන්ධානතො මච්ඡසකලිකසංඝාතා, දිසතො පාදනබා ගෙසිමදිසායං, හත්තබා උපරිමදිසායාති විසු දිසාසු ජනා. ඔකා සතො අඬුලිතං අග්ගපිට්ඨසු පතිසිතා. පරිවේදතො නිසු දිසාසු අඬුලිතොට්ඨංසෙති අනෙතො අඬුලිපිසිමංසෙන බති වෙව අග්ගෙ ව ආකාසෙන තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤාන පරිවින්නා, වෙ නබා එකතො නත්ථි. අයං නෙසං සභාගපරිවේදෙද. විසභාගපරිවේදෙද පන කෙසසදිසො යෙව.

දන්තාති පරිපුණ්ණදන්තස්ස වත්තිංස දන්තසිකාති. තෙපි වණ්ණතො සෙතා, සන්ධානතො අනෙකසන්ධානා, තෙසං හි ගෙට්ඨි මාය තාව දන්තපාලියා මජ්ඣෙක වත්තාරෙ දන්තා මත්තිකාපිණ්ඩ පටිපාටියා ධම්මඅලාබ්ජිප්පසන්ධානා, තෙසං උභොසු පසෙසු එකෙකො එකමුලකො එකකොටිකො මලලිකාමකුලසංඝාතො, නතො එකෙකො විමුලකො විකොටිකො යානක උපත්ථිගතික සන්ධානො, නතො වෙ වෙ තිමුලා තිකොටිකා, නතො වෙ වෙ

වතුමුලා වතුකොටිකාති. උපරිමපාළියාපි එසෙවනයො. දිසතො උපරිමදිසාය ඡතා, ඕකාසතො විසු හනුකසිකෙසු පතිසීතා. පරිවේදනො හෙයා හනුකසිකෙ පතිසීතෙන අත්තනො මුල තලෙන උපරි ආකාසෙන තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤන පරිවේදනා, වෙදනා එකතො නත්ති. අයං නෙසං සභාගපරිවේදේ, විසභාග පරිවේදේ පන කෙසසදිසො යෙව.

තවොති සකලසරීරං වෙදෙත්වා සීතවමමං. තස්ස උපරි කාළ සාමපිතාදිවණ්ණො ඡවි නාම, සා සකලසරීරතොපි සංකසිතියමානා බදරසීමත්තා හොති. තවො පන වණ්ණතො සෙතොයෙව, සො වස්ස සෙතභාවො අග්නිඡලාභිසාන පහරණපපහාරදීභි විධුංසිතාය ඡවියා පාකවො හොති, සණ්ඨානතො සරීරසණ්ඨානොව හොති, අය මෙත්ථ සංඛෙපො. විත්ථාරතො පන පාදබ්ගුලිතතවො කොසකාරක කොසසණ්ඨානො, පිඨිපාදතතවො පුට්ඨධ්මඋපාහනසණ්ඨානො, ජම්බකතවො භත්තපුටකතාලපණ්ණසණ්ඨානො, උගරුත්තවො තණ්ඩුලභරිතදීඝත්ථිකසණ්ඨානො, ආතිසද්ධතතවො උදකපුරිතපට පරිස්සාවනසණ්ඨානො, පිඨිතතවො ඵලකොනඳ්ඛවමමසණ්ඨානො, කුට්ඨිතතවො විණාදේණිකොනඳ්ඛවමමසණ්ඨානො, උරතතවො යෙභුයෙත්ත වතුරස්සසණ්ඨානො, උභයබාහුතතවො තුණ්ණිරොනඳ්ඛ වමමසණ්ඨානො, පිඨිභත්තතවො බුරකොසසණ්ඨානො, එණකත්ථික සණ්ඨානො වා, හත්ථ්ඛුලිතතවො කුඤ්චිකාකොසසණ්ඨානො, ගිවත්තවො ගළකඤ්චිකසණ්ඨානො, මුඛතතවො ඡිද්දවඡිද්දකිට කුලාවකසණ්ඨානො, සීසතතවො පත්තත්ථිකසණ්ඨානොති. තව පරිඣණ්ණකෙන ව යොගාවචරෙන උත්තරෙට්ඨිතො පට්ඨාය උපරි මුඛං ඤ්ඤං පෙසෙත්වා පඨමං තාව මුඛං පරියොනන්තිවා සීතවමමං වචන්ථපෙතබ්බං. තතො නලාටසීවමමං, තතො ඵචිකාය පක්ඛිත්ත පත්තස්ස ව ඵචිකාය ව අන්තරෙන හත්ථිව සීසසීකස්ස ව සීසවමමස්ස ව අන්තරෙන ඤ්ඤං පෙසෙත්වා අසිකෙන සථිං වමමස්ස එකාබද්ධ භාවං වියොජේනෙත්ත සීසවමමං වචන්ථපෙතබ්බං. තතො බකිවමමං, තතො අනුලොමෙන පටිලොමෙන ව දකඛිණහත්ථවමමං, අථ තෙනෙව නයෙන වාමහත්ථවමමං, තතො පිඨිවමමං වචන්ථපෙත්වා¹ අනුලො මෙන පටිලොමෙන ව දකඛිණපාදවමමං, අථ තෙනෙව නයෙන වාම පාදවමමං, තතො අනුකකමෙනෙව වත්ති උදර හදය ගිවා වමමාති වචන්ථපෙතබ්බාති. අථ ගිවා වමමානන්තරං හෙසිමහනුවමමං වචන්ථ පෙත්වා අධරෙට්ඨිපරියොසානං පාපෙත්වා නිට්ඨපෙතබ්බං. එවං ඔළාරිකොළාරිකං පරිඣණ්ණන්තස්ස සුමුමෙපි පාකටං හොති. දිසතො විසු දිසාසු ඡතො, ඕකාසතො සකලසරීරං පරියොනන්තිවා සීතො, පරිවේදනො හෙට්ඨා පතිසීතතලෙන උපරි ආකාසෙන පරිවේදනො, අයමස්ස සභාගපරිවේදේ, විසභාගපරිවේදේ පන කෙසසදිසො යෙව.

මංසනති නව මංසපෙසිසතාති. නං සබ්බමපි වණ්ණහො රතතං කිංසුකපුප්ඵසදිසං, සණ්ඨානතො ජබ්බපිණ්ඩිකමංසං. තාලපතනපුට්ඨතතසණ්ඨානං, උගරුමංසං නිසදපොතසණ්ඨානං, ආතිසදමංසං උද්ධනකොට්ඨසණ්ඨානං, පිට්ඨිමංසං තාලගුලපටලසණ්ඨානං, එංසුක වයමංසං පොත්ථලිකාය කුච්ඡයං තනුමතතිකාලෙපසණ්ඨානං, එන මංසං ධ්වං අවක්කිතතමතතිකාපිණ්ඩිසණ්ඨානං, බාහුවයමංසං මිගුණං කාඨං ධ්වං මහාමුසිකසණ්ඨානං, එවං ඔලාරිකොලාරිකං පරිගහණතනතංසු සුමුමමපි පාකටං. හොති දිසතො මිසු දිසාසු ඡතං, ඔකාසතො සාධිකාති තිණ්¹ අසිසතාති අනුලිපිතො සීතං, පරිචේදතො හෙට්ඨා අසිසංසාටෙ පතිසිතතලෙන උපරි තවෙන තිරියං අඤ්ඤාමඤ්ඤාන පරිච්ඡින්නා, අයංමයං සභාගපරිචේදො, විසභාගපරිචේදො පන කෙසසදිසො යෙව.

නහාරුතී නව නහාරුසතාති. වණ්ණතො සබ්බමපි නහාරුසෙතො, සණ්ඨානතො නානාසණ්ඨානා එතෙසු හි ගීවය උපරිහාගතො පට්ඨාය පඤ්ච මහානහාරු සරිරං විනකුමානා පුරිමපයෙසන ඔතිණ්ණා, පඤ්ච පච්ඡමපයෙසන, පඤ්ච දකඛ්ණපයෙසන, පඤ්ච වාමපයෙසන, පඤ්ච දකඛ්ණගත්ථං විනකුමානාපි ගත්ථංසු පුරිමපයෙසන, පඤ්ච පච්ඡමපයෙසන, තථා වාමගත්ථං විනකුමානා, දකඛ්ණපාදං විනකු මානාපි පාදංසු පුරිමපයෙසන පඤ්ච, පච්ඡමපයෙසන පඤ්ච, තථා වාමපාදං විනකුමානාපි එවං සරිරධාරකා නාම සසීමහානහාරු කායං විනකුමානා ඔතිණ්ණා, යෙ කණ්ඩරුහිපි වුවවනති. තෙ සබ්බමපි කන්දලමකුලසර්ඨානා, අඤ්ඤා පන තං තං පදෙසං අපේකාත්ථරිතො සීතා, තතො සුමුමතරු සුත්තරජ්ජකසණ්ඨානා, අඤ්ඤා තතො සුමුමතරු පුතිලතා සණ්ඨානා, අඤ්ඤා තතො සුමුම තරු මහාමුණාතනතිසණ්ඨානා, අඤ්ඤා ධුලසුත්තකසණ්ඨානා, ගත්ථපාදපිට්ඨිසු නහාරු සකුණ්ණපාදසණ්ඨානා, සීසෙ නහාරු දුරකානං සීසජලකසණ්ඨානා, පිට්ඨියං නහාරු ආතපෙ පසාරිත අලලජල සණ්ඨානා, අවසෙසා තං තං අභිගප්චවඛානුගතා නහාරු සරිරෙ පටිමුක්කජලකවුකසණ්ඨානා, දිසතො මිසු දිසාසු ඡතං. ඔකා සතො සකලසරිරෙ අසිති ආබ්බිතො සීතා. පරිචේදතො හෙට්ඨා තිණ්ණං අසිසතානං උපරි පතිසිතතලෙහි උපරි මංසවමොති ආගව්ව සීතපදෙසෙහි තිරියං අඤ්ඤාමඤ්ඤාන පරිච්ඡින්නා, අයං තෙසං සභාගපරිචේදො, විසභාගපරිචේදො පන කෙසසදිසො යෙව.

අසිති ධ්වංසො වතනිංසදන්තසීති අවසෙසාති වතුසසීගත්ථසීති, වතුසසී පාදසීති, වතුසසී මංසනිසිතාති මුදු අසිති, වෙ පණ්ඩිකසීති, එකෙකායමිං පාදෙ වෙ ගොප්ඨකසීති, වෙ ජබ්බසීති, එකං ජණ්ණ කසී, එකං උගරසී, වෙ කට්ඨසීති, අධාරස පිසිකණ්ටකසීති, වතුමසති එංසුකසීති, වුද්දස උරසීති, එකං ගද්දසීති, වෙ අකබකසීති, වෙ කොභසීති,

1. සං. දසාධිකාති-ම. විසාධිකාති.

2. තදයංසුපුරිමපයෙසන.

වෙ බාහු අසීති, වෙ අග්ගබාහසීති, සත්ත ගිවසීති, වෙ හනුකසීති, එකං නාසිකසී, වෙ අකසීති, වෙ කණ්ණසීති, එකං නලාටසී, එකං මුඛසී, තව සිසකපාලසීතිති, එවං තිමත්තාති අසිසතාති. තාති සබ්බා නිපි වණ්ණතො සෙතාති, සණ්ඨානතො නානාසණ්ඨානාති. තත්ථ ගි අග්ගපාදඛුලී අසීති තත්තකබ්ජසණ්ඨානාති. තදන්තතරුති මජ්ඣ පබ්බසීති පණ්සසී සණ්ඨානාති, මුලපබ්බසීති පණ්වසණ්ඨානාති. පිසිපාදසීති කොට්ටිතකඤ්ඤකඤ්ඤසිසණ්ඨානාති, පණ්ණිකසී එකසී තාලථලබ්ජසණ්ඨානං, ගොපථකසීති බද්ධකිලාගොලකසණ්ඨානාති, ජඛ්ඝසීතං ගොපථකසීපු පතිසීතධ්මානං අනපතින තව¹ සිද්ධිකලීර සණ්ඨානං, බුදුකප්ඛ්ඝසීතං ධනුකදණ්ඩසණ්ඨානං, මහනතං මිලාත සප්පසිසණ්ඨානං, ජණ්ණකසී එකතො පරික්ඛණ්ණපේණකසණ්ඨානං. තත්ථ ජඛ්ඝසීතසං පතිසීතධ්මානං අතිතිබ්ණ්ණ² ගොසිඛන සණ්ඨානං. උරුසී දුත්තවජ්ජිතවාසිථරසුදණ්ඩසණ්ඨානං. තසං කපිඅසීමිති පතිසී තධ්මානං කිලාගොලසණ්ඨානං. තෙන කට්ඨිතො පතිසීතධ්මානං අග්ගවජ්ජිතමහාපුත්තාගථලසණ්ඨානං. කපිඅසීති වෙපි එකා බද්ධාති හුච්චා කුමනකාරකඋද්ධන සණ්ඨානාති, පාටියෙකකං කමමාර කුට්ඨොත්තකසණ්ඨානාති, කොටියං සීතං ආතිසද්ධි අධොමුඛං කච්චා ගතිතසප්පණ්ණසණ්ඨානං, සත්තපු ධානෙසු³ ජිද්දවච්ඡිද්දං. පිසිකණ්ණකසීති අබ්බන්තරතො උපරුපරි ධම්මසීසපට්ටවෙදක සණ්ඨානාති, බාහිරතො වට්ටනාවලිසණ්ඨානාති. තෙසං අන්ත රන්තරු කකචදන්තසද්ධි වෙ තයො කණ්ණිකා ගොතති. චතු චීසතිශා එසුකසීපු අපරිපුණ්ණාති අපරිපුණ්ණඅසිතසණ්ඨානාති⁴ පරිපුණ්ණාති පරිපුණ්ණඅසිතසණ්ඨානාති, සබ්බාතිපි ඔද්දනකුඤ්ඤ වස්ස පසාරිත පක්කසණ්ඨානාති, බුදුස උරසීති ජණ්ණසඤ්ඤාතික පඤ්ඤරසණ්ඨානාති. ගද්දසී දබ්ච්චණ්ණසණ්ඨානං. අක්කකසීති බුදුක ලොගවාසි දණ්ඩසණ්ඨානාති. කොට්ඨසීති එකතො පරික්ඛණ්ණසීගල කුද්දල සණ්ඨානාති. බාහසීති ආද්දසදණ්ඩසණ්ඨානාති. අග්ගබා හසීති යමකතාලකඤ්ඤසණ්ඨානාති, මණ්ඩකසීති එකතො අලලියා පෙච්චා ධම්මසීසක පට්ටවෙදක සණ්ඨානාති. පිසිගත්ථසීති කොට්ටිත කඤ්ඤකඤ්ඤසී සණ්ඨානාති, ගත්ථඛුලීපු මුලපබ්බසීති පණ්වසණ්ඨා නාති, මජ්ඣපබ්බසීති අපරිපුණ්ණපණ්සසීසණ්ඨානාති, අග්ගපබ්බසීති තත්තකබ්ජසණ්ඨානාති. සත්තගිවසීති දණ්ණි⁵ විජ්ඣිතා පටිපාටියා ධම්ම වංසකලීර වක්කලකසණ්ඨානාති. ගෙසීම හනුකසී කමමාරුතං අයොකුට්ඨොත්තකසණ්ඨානං, උපරිමං අවලෙඛන සන්තසණ්ඨානං. අක්කිකුපනාසාකුපසීති අපතිතමඤ්ඤාරුණතාලසීසණ්ඨානාති, නලා ටසී අධොමුඛධම්ම සඛ්ඛාලකපාලසණ්ඨානං. කණ්ණවුලිකසීති තභාපිතමුරකොසසණ්ඨානාති. නලාටකණ්ණවුලිකානං උපරි පට්ට බ්බිකොකාසෙ අසී සඛ්ඛුට්තසත්ත⁶ පුණ්ණපට්ටබ්බිකසණ්ඨානං.

1. සී. අපතින තව.

2. ම. අතිබ්ණ්ණ. 3. ම. සත්තධානෙසු

4. ම. අපරිපුණ්ණඅසිසණ්ඨානාති.

5. ම. දණ්ණික

6. ම. සඛ්ඛුට්තසත්ත.

මුද්ධසි මුඛවර්තනවඛනනාලිකෙරසණ්ඨානං, සිසඝිති සිබ්බන්තො
 ධම්මිත ජජ්ජරලාමුකවාහසණ්ඨානාති. දිසතො චිත්ත දිසාසු ජතාති. ඔකාසතො
 අවිසෙසෙන සකලසරීරෙ සිතාති, විසෙසෙන පනෙනත්ථ සිසඝිති
 ගිවසිසු පතිසිතාති, ගිවසිති පිසිකණ්ටකසිසු, පිසිකණ්ටකසිති
 කපිඅසිසු, කපිඅසිති උරරසිසු, උරරසිති ජණ්ණුකසිසු, ජණ්ණුකසිති
 ජඛසසිසු, ජඛසසිති ගොපථකසිසු, ගොපථකසිති පිසිපාදසිසු පතිසි
 තාති. පරිවේෂදතො අනෙතො අසිමිඤ්ඤත උපරිතො මංසෙන
 අග්ගෙ මුලෙ ව අඤ්ඤමඤ්ඤත පරිච්ඡින්නාති. අයං නෙසං සභාග
 පරිවේෂදො. විසභාගපරිවේෂදො පන කෙසසදිසො යෙව.

අසිමිඤ්ඤතති නෙසං නෙසං අසීනං අඛන්තාරගතං මිඤ්ඤං, තං
 වණ්ණන්තො සෙතං, සණ්ඨානන්තො මහන්තමහන්තානං අසීනං
 අඛන්තාරගතං වෙච්ඡාලියං පක්ඛිත්තසෙදිතමහාවේත්තග්ග සණ්ඨා
 නං, බුද්දනුබුද්දකානං අඛන්තාරගතං වෙච්ඡසීපබ්බසු පක්ඛිත්ත
 සෙදිතනනුවේත්තග්ගසණ්ඨානං. දිසතො චිත්ත දිසාසු ජතං. ඔකා
 සතො අසීනං අඛන්තාරෙ පතිසීනං, පරිවේෂදතො අසීනං අඛන්තාර
 තලෙහි පරිච්ඡින්නං, අයමස්ස සභාගපරිවේෂදො. විසභාග
 පරිවේෂදො පන කෙසසදිසො යෙව.

වක්ඛන්තති එකබ්බන්තා පෙ මංසපිණ්ඩකා. තං වණ්ණන්තො මඤ්ඤ
 රතනං පාලිතද්දකඅසිවණ්ණං, සණ්ඨානන්තො දුරකානං යමක කිලා
 ගොලකසණ්ඨානං, එකවණ්ණපතිබ්බ¹ අවබ්බලවයසණ්ඨානං වා.
 දිසතො උපරිමදිසාසු² ජතං, ඔකාසතො ගල්වාටකා තික්ඛන්තෙන්
 එකමුලෙන පොකං ගන්ත්වා විධා තික්ඛන්තා ධුලනභාරුකා විතිබ්බධං
 හුත්වා හදයමංසං පරික්ඛිපිත්වා සීතං, පරිවේෂදතො වක්ඛං වක්ඛ
 භාගෙන පරිච්ඡින්නං, අයමස්ස සභාගපරිවේෂදො. විසභාග
 පරිවේෂදො පන කෙසසදිසො යෙව.

හදයන්ති හදයමංසං. තං වණ්ණන්තො රත්තපද්මපත්තපිසි
 වණ්ණං, සණ්ඨානන්තො බාහිරපත්තාති අපනෙත්වා අධොමුඛධම්මිත
 පද්මමකුලිසණ්ඨානං, බහිමට්ටං අනෙතො කොසාතකීථලස්ස අඛන්තාර
 සදිසං, පඤ්ඤවන්තානං පොකං විකසීතං, මඤ්ඤඤානං මුකුලිත
 මෙව. අනෙතො වස්ස පුන්තාගසිපතිට්ඨානමනෙතො ආවාටකො
 ගොති යත්ථ අභිපසනමත්තං ලොභිතං සණ්ඨාති, යං තිස්සාය මනො
 ධාතු ව මනොවිඤ්ඤාණධාතු ව වත්තන්ති. තං පනෙතං රුගවරිතස්ස
 රත්තං ගොති, දෙසවරිතස්ස කාලකං, මොගවරිතස්ස මංසධොවන
 උදකසදිසං, විතක්ඛවරිතස්ස කුලත්ථස්සවණ්ණං, සඛාවරිතස්ස කණ්ඨි
 කාරපුප්ථවණ්ණං, පඤ්ඤවරිතස්ස අවර්ථං විපසන්තමනාවිලං පණ්ඩරං
 පරිපුඬං නිද්දොතජ්ඣමණි විය ජුඤ්ඤිතං බායති. දිසතො උපරි
 මාය දිසාය ජතං, ඔකාසතො සරීරඛන්තාරෙ විතනං එතානං

මජ්ඣිමනිකායෙ, පරිවේදනො හදයං හදයභාගෙන පරිච්ඡින්නං, අයමස්ස සභාගපරිවේදේ. විසභාගපරිවේදේ පන කෙසසදිසො යෙව.

යකනනති යමකමංසපට්ඨං. තං වණ්ණතො රතනං පණ්ඩුක ධාතුකං තාතිරතනානුමුදස්ස පතනපිඨිවණ්ණං, සණ්ඨානතො මූලේ එකං අයෙහ යමකං. කොවිලාරපතනසණ්ඨානං, තං ව දකුණං එක මෙව හොති මහතතං, පසුඤ්චනනානං වෙ වා තිණ්ඨි වා බුද්ධකානි. දිසතො උපරිමාය දිසාය ඡතං, ඔකාසතො චිත්තං ථනානං. අබ්බන්තරේ දකුණිකපස්සං නිස්සාය සීතං, පරිවේදනො යකනං යකනභාගෙන පරිච්ඡින්නං, අයමස්ස සභාගපරිවේදේ. විසභාග පරිවේදේ පන කෙසසදිසො යෙව.

කිලොමකනති පරිච්ඡින්නාපරිච්ඡින්නහෙදතො දුට්ඨං පරියොන හනමංසං. තං දුට්ඨමපි වණ්ණතො සෙතං දුකුලපිලොතිකවණ්ණං, සණ්ඨානතො අත්තතො ඔකාසසණ්ඨානං, දිසතො පරිච්ඡින්න කිලොමකං උපරිමාය දිසාය, ඉතරං චිත්ත දිසාසු ඡතං, ඔකාසතො පරිච්ඡින්නකිලොමකං හදයඤ්ච වක්කඤ්ච පටිච්ඡාදෙත්වා සීතං, අපරිච්ඡින්නකිලොමකං සකලසරීරේ වමමස්ස හෙට්ඨතො මංසං පරියොනක්ඛිත්වා සීතං, පරිවේදනො හෙට්ඨා මංසෙන උපරිවමෙවන තිරියං කිලොමකභාගෙන පරිච්ඡින්නං, අයමස්ස සභාගපරිවේදේ. විසභාගපරිවේදේ පන කෙසසදිසො යෙව.

පිහකනති උදරජ්විතාමංසං. තං වණ්ණතො නීලං නිගුණ්ඨි පුප්ඵවණ්ණං, සණ්ඨානතො සත්තභිඤ්ඤාපමාණමබ්බිතං කාලවච්ඡික ජ්විතාසණ්ඨානං, දිසතො උපරිමාය දිසාය ඡතං, ඔකාසතො හද යස්ස වාමපස්සෙ උදරපටලස්ස මන්තපස්සං නිස්සාය සීතං යසමිං පහරණපභාගේන බග්ගි නික්කන්තෙ සත්තානං ජ්විතක්කයො හොති, පරිවේදනො පිහකභාගෙන පරිච්ඡින්නං, අයමස්ස සභාග පරිවේදේ. විසභාගපරිවේදේ පන කෙසසදිසො යෙව.

පප්ඵාසනති වත්තිමංසබ්බණ්ඩපභෙදං පප්ඵාසමංසං. තං වණ්ණතො රතනං තාතිපක්කඋදුමබරඵලවණ්ණං, සණ්ඨානතො විස මච්ඡින්නබහලපුච්චණ්ඩසණ්ඨානං, අබ්බන්තරේ අසිතපීතානං අභාවේ උග්ගතෙන කමමජතෙජ්ජයමනා අබ්බාහතතතා සඬ්ඛාදිත පලාලපිණ්ඩම්ච තිරසං තිරෙජං, දිසතො උපරිමාය දිසාය ඡතං, ඔකාසතො සරිරබ්බන්තරේ චිත්තං ථනානමත්තරේ හදයං ව යකනං ච උපරි ඡාදෙත්වා ඔලම්බන්තං සීතං, පරිවේදනො පප්ඵාසභාගෙන පරිච්ඡින්නං, අයමස්ස සභාගපරිවේදේ. විසභාගපරිවේදේ පන කෙසසදිසො යෙව.

අනතනති පුරිසස්ස වත්තිමංසහත්ථා ඉන්ධියා අභිච්ඡති හත්ථා එක විසඬියා ථානෙසු ඔහග්ගා අනතවට්ඨි. තදෙනං වණ්ණතො සෙතං

සකබරපුරාණය, සණ්ඨානනො ලොභිතදොෂ්ඨං ආභුජිත්වා ධර්මා
සිසව්න්තසප්පසණ්ඨානං, දිසතො චිත්ත දිසාසු ජාතං, ඔකාසතො
උපරි ගළවාටකෙ ගෙයා ච කර්මමග්ගෙ විනිබ්බන්තා ගළවාටක
කර්මමග්ගපරියතො සර්වභන්තරෙ සීතං, පරිවේදනො අන්ත
භාගෙන පරිවේදනං, අයමස්ස සභාගපරිවේදදො. විසභාග
පරිවේදදො පන කෙසසදිසො යෙව.

අන්තගුණනති අන්තාභාගව්‍යානොසු බන්ධනං. තං වණ්ණතො
සෙතං දකසිතලිකමුලවණ්ණං, සණ්ඨානනො දකසිතලිකමුලසණ්ඨාන
මෙව, දිසතො චිත්ත දිසාසු ජාතං, ඔකාසතො කුඤ්ඤපරපු කම්මාදිති
කරෙන්නානං යන්තාකඩ්ඪනකාලෙ යන්තසුත්තකම්මිව යන්තඵලකානි
අන්තාභාගෙ එකතො අගලෙනො ආබ්බන්ධා පාදපුඤ්ඤතරජ්ජ
මණ්ඩලකස්ස අන්තරු සංසිඛිත්වා සීතරජ්ජකා විශ් එකවිසතියා
අන්තාභාගානං අන්තරු සීතං, පරිවේදනො අන්තගුණභාගෙන
පරිවේදනං, අයමස්ස සභාගපරිවේදදො. විසභාගපරිවේදදොපන
කෙසසදිසො යෙව.

උදරියනති උදරෙ භවං අසිතපිතබාසිතසාසිතං, තං වණ්ණතො
අජේඤාගවාහාරවණ්ණං, සණ්ඨානනො පරිස්සාවතෙ සිපිලබ්භි
තණ්ඩුලසණ්ඨානං, දිසතො උපරිමාය දියාය ජාතං, ඔකාසතො
උදරෙ සීතං. උදරං නාම:-උභතො කිට්ඨිත්වමානස්ස අලලසාට
කස්ස මජ්ඣෙක සඤ්ජාතපොටකසදිසං අන්තපටලං. බහි මට්ටං,
අන්තො මංසකසලිඛුප්ප්ප්වෙයනකිලිට්ඨපාචාරකපුප්ප්සදිසං, කුටිත
පණ්සතවස්ස අබ්බන්තරසදිසනතිපි වත්තුං වට්ටති. යත් තකෙකා
ටකා ගණ්ඩුපාදකා නාලගිරිකා සුචිමුඛකා පටිතනතුකා සුත්තකා
ඉවෙච්චමාදි වත්තිංසකුලප්ප්ප්සදිසං කිමයො ආකුලව්‍යාකුලා සණ්ඩ
සණ්ඩවාරිතො හුත්වා නිවසනති, යෙ පන පානභොජනාදිමහි අවිජ්ජ
මානෙ උලලබ්බන්ධා විරවන්තා ගදයමංසං අභිභන්තති. පානභොජනාදි
අජේඤාගරණවෙලාය ව උද්ධමුඛා හුත්වා පඨමජේඤාගවෙ වෙ තයො
ආලොපෙ තුරිතතුරිතා විලුප්පනති, යං තෙසං කිමීතං සුභිසරං
වච්චකුටි ගිලානසාලා සුසානං ච හොති, යත් සෙය්‍යථාපි නාම
වණ්ඩාලගාමවාසෙ වජ්ජනිකාය නිදුක්කමයෙ ථුලලපුසිතකෙ දෙවෙ
වස්සනෙත උදකෙත වුය්‍යමානං මුත්තකර්මසම්මතපරිවර්තනාරුභණ්ඩං
බෙලසිඛිකානිකා ලොභිතප්ප්ප්සදිසං නානාකුණ්ඨපඤ්ඤා නිපතීත්වා කද්ද
මොදකාලුපිතං මිහතිගව්‍යවෙයන සඤ්ජාතකිමිකුලං සුරියාතපසන්තා
පවෙගකුටිතං උපරිපරි ඵෙණ්ඩුබ්බුලකෙ මුඤ්ඤන්තං අභිනීලවණ්ණං
පරමදුග්ගකිමෙවුත්තං තෙව උපගන්තුං න දඬුං අරගරුපතං
ආපජ්ජන්තා තිට්ඨති, පගෙව සාසිතං සාසිතං වා. එවමෙව නානප්ප
කාරපානභොජනාදි දන්තමුසලසඤ්ඤාණ්ණිතං ජීව්‍යාගත්තපරිවත්තිතං
බෙල ලාලා පලිඛුද්ධං තඛිණං යෙව විගතවණ්ණගකිරසාදිසම්පදං
තන්තවාසවලිසුචාතවමථුසදිසං නිපතීත්වා පිත්තසෙමභවාතපලිවෙසි

තං සුචා උදරගතිසන්නාපවෙනකුපිතං කිම්කුලාකුලං උපරුපරි ඵෙණ්ණබ්බලකානි මුඤ්චන්තං පරමකසමුද්දග්ගකිප්ඵෙණ්ණවමා පජ්ඣා තිට්ඨති, යං සුචාපි පානභොජනාදිසු අමනුස්සකා සණ්ඨාති, පගෙව පඤ්ඤවන්ත්තා අවලොකෙත්වා. යත්ථ ච පතීතං පානභොජනාදි පඤ්චධා විවෙකං¹ ගව්ඡති, එකං භාගං පාණකා බාදනති, එකං භාගං උදරගති ක්කාපෙති, එකො භාගො මුත්තං හොති, එකො කරිසං, එකො රසභාවමාපජ්ඣා සොතිතමංසාදිති උපමුභ යති. පරිචේදනො උදරපටලෙන වෙච උදරියභාගෙන ච පරිච්ඡින්නං, අයමස්ස සභාගපරිචේදෙද. විසභාගපරිචේදෙද පන කෙසසදිසො යෙව.

කරිසනති වච්චං. තං වණ්ණනො යෙභුයොන අපේක්ඛාගටාහාර වණ්ණමෙව හොති, සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං, දිසතො හෙට්ඨි මාය දිසාය ඡතං, ඔකාසතො පක්කාසයෙ ඕතං, පක්කාසයො නාම:- හෙට්ඨානාතිපිට්ඨිකණ්ටකමූලානං අන්තරෙ අන්තාවසානෙ උබ්බ ඛෙන අට්ඨභගුලමනෙතො වෙළුනාලිකසදිසො, යත් සෙයාපාපි නාම උපරි භූමිභාගෙ පතීතං වස්සොදකං ඔගලිත්වා හෙට්ඨාභූමිභාගං පුරෙත්වා තිට්ඨති, එවමෙව යං කිඤ්චි අමාසයෙ පතීතං පානභොජ නාදිකං උදරගතිනා ඵෙණ්ණදෙහකං පක්කං තිසද්ද පිංසිතමිව සණ්ඨභාවමාපජ්ඣා අන්තබිලෙන ඔගිලිත්වා ඔමද්දිත්වා වෙළු පබ්බං පක්ඛිප්පමානපණ්ඩුමත්තිකා විය සනතිවිතං සුචා තිට්ඨති, පරිචේදනො පක්කාසයපටලෙන වෙච කරිසභාගෙන ච පරිච්ඡින්නං, අයමස්ස සභාගපරිචේදෙද. විසභාගපරිචේදෙද පන කෙසසදිසො යෙව.

මත්ථලුඛනනි සීසකවාහබ්බන්තරෙ සීතමිඤ්ජරසි. තං වණ්ණනො සෙතං අභිච්ඡින්නකපිණ්ඩිකවණ්ණං, දධිභාවං අසමපත්තද්ධිබිර වණ්ණනතිපි වත්තුං වට්ටති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං, දිසතො උපරිමාය දිසාය ඡතං, ඔකාසතො සීසකවාහබ්බන්තරෙ වත්තාරෙ සිබ්බතිමග්ගෙ තිස්සාය සමොධානෙත්වා ධම්මා වත්තාරෙ පිට්ඨපිණ්ඩා විය සමොතිතං තිට්ඨති, පරිචේදනො සීසකවාහස්ස අබ්බන්තර තලෙති වෙච මත්ථලුඛනාගෙන ච පරිච්ඡින්නං, අයමස්ස සභාග පරිචේදෙද. විසභාගපරිචේදෙද පන කෙසසදිසො යෙව.

පිත්තනති වෙ පිත්තානි බද්ධපිත්තං ච අබද්ධපිත්තඤ්ච, තත්ථ බද්ධපිත්තං වණ්ණනො බහලමධුකතෙලවණ්ණං, අබද්ධපිත්තං මිලාතආකුලී පුප්ඵවණ්ණං, තං සණ්ඨානතො උභයමපි ඔකාසසණ්ඨා නං, දිසතො බද්ධපිත්තං උපරිමාය දිසාය ඡතං, ඉතරං මිසු දිසාසු ඡතං, ඔකාසතො අබ්බපිත්තං ධපෙත්වා කෙසලොමදන්තතබානං මංසතිත්ථමුත්තට්ඨානඤ්ච ඵද්ධිසුක්ඛවමමඤ්ච උදකමිව තෙල බිඤ්ඤ

අවසන්සරයට. බන්ධනාගාරය, යම් කුපිත අතෙහි පිහිටා ගොනව් ගමනක් ගතය. කමත් කණ්ඩායම්, බද්ධවත්. හදයපප්පා සාන. අනන්තර යතනමංස. නිසාය පරිධිතෙ මහාකොසානක් කොසකසදිසෙ පිහිටාගොනව් ගතය, යම් කුපිත සත්තා උමමතතා ගොනව් විපලාත්වත්තා ගිණිතතප. ජනෙකො අතා තබම. කණිනව්, අහසිතබම. හාසනව්, අවිනෙතතබම. විනෙතනව්; පරිවේදනො පිහිටාගෙන පරිවේදනා, අයමසා-පෙ-සදිසො යෙව.

සෙමනෙහි සර්වභවතරෙ එකපත්තපුරපමාණ. සෙමන, ත. වණ්ණනො සෙතො, නාගලපණ්ණරසවණ්ණ, සණ්ඨානතො ඔකාස සණ්ඨාන, දිසතො උපරිමාය දිසාය ජන, ඔකාසතො උදරපවලෙ සිත, යං පානභොජනාදි අපේක්ෂාගරණකාලෙ සෙය්පාපි නාම උදතෙ සෙවලපණ්ණකා කට්ඨ වා කඨලෙ වා පතනෙන ජිජ්ඣා විධා හුතා පුත අපේක්ෂාත්තරිතා තිට්ඨති, එවමෙව පාන භොජනා දිළිහි නිපතනෙන ජිජ්ඣා විධා හුතා පුත අපේක්ෂාත්තරිතා තිට්ඨති, යම් ව මජ්ඣිමනිකායෙහි විස පුතිකුකකුට්ඨකමිව ව උදරං පරමජෙග්ගවත්තණපගනිම. හොති, තතො උග්ගතෙන ව ගණිත උදෙකොපි මුමමපි දුග්ගනිම. පුතිකුකපසදිසං හොති, සො ව පුරිසො අපෙති දුග්ගනිම. වායතිති වත්තබමතං අපජ්ජති, යං ව වඩ්ඪිතා බහලතමාපතනං පිධානඵලකමිව වඩ්ඪිතා උදරපවලසා අභවතරෙ යෙව කුණපගනිම. සනතිරුමිතිතා තිට්ඨති, පරිවේදනො සෙමනාගෙන පරිවේදනා, අයමසා-පෙ-සදිසො යෙව.

පුබ්බාති (පුතිලොගිතවසෙන පවත්නපුබ්බං, තං) වණ්ණනො පණ්ණපලාසවණ්ණ, මතසර්වෙ පත පුතිබහලාමාවණ්ණා හොති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො, දිසතො විපු දිසාපු හොති, ඔකාසතො පත පුබ්බසා ඔකාසො නාම නිබද්ධා නජි, යත් සො සනතිවිතො තිට්ඨය්, යත් යත් පත බාණ්ණකණ්ඩකපහරණගි ජලාදිහි අභිගතෙ සර්වපදෙසෙ ලොගිතං සණ්ඨිතිතා පට්ඨති, ගණිපිලකාදයො වා උපජ්ජති, තත්තතෙව තිට්ඨති. පරිවේදනො පුබ්බාගෙන පරිවේදනා, අයමසා-පෙ-සදිසො යෙව.

ලොගිතනව් වෙ ලොගිතාති සනතිවිතලොගිතකුට්ඨ සංසරණ ලොගිතකුට්ඨ. තත්ත සනතිවිතලොගිතං වණ්ණනො නිපසකබහල ලාබාරසවණ්ණං, සංසරණලොගිතං අවත්ලාබාරසවණ්ණං, සණ්ඨානතො උග්ගමපි ඔකාසසණ්ඨානං, දිසතො සනතිවිතලොගිතං උපරි මාය දිසාය ජන, ඉතරං විපු දිසාපු ජන, ඔකාසතො සංසරණ ලොගිතං ධපෙතො කෙසලොමදනතතබානං මංසවිතිමුත්තතට්ඨා තකෙට්ඨව ආදිපුකබවමකුට්ඨකමිතිජලානුසාරෙන සබම උපාදිනතක සර්වං ඵරිතා සිතං, සනතිවිතලොගිතං යතනට්ඨානසා ගෙට්ඨා හාගං පුරෙතො එකපත්තපුරමතතං හදයවකසපප්පාසානමුපරි

ථොකථොකං පග්ගරන්තං වක්කහදයයකනපප්ථාසෙ තෙමයමානං සීතං, තසමිං හි වක්කහදයාදීති අතෙමෙනෙත සත්තා පිපාසිතා හොනති, පරිචේදනො ලොභිතභාගෙන පරිච්ඡින්නං, අයමස්ස-පෙ-සදිසො යෙව.

සෙදෙති ලොමකුපාදීති පග්ගරණක ආපොධාකු. සො වණණතො විපසනත තිලතෙලවණණං, සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො, දිසතො විසු දිසාසු ඡතො, ඔකාසතො සෙදස්ස ඔකාසො නාම නිබ්බො නත්ති, යත්ථ සො ලොභිතං විය සද්ධි භිට්ඨය්‍ය. යද්ද පන අනිසන්තාප සුරියසන්තාප උකුචිකාරාදීති සරිරං සන්තප්පති, තද්ද උදකතො අබ්බුලාමත්ත විසමච්ඡින්න හිසමුලාලකුමුද නාළ කලාපො විය සබ්බකෙසලොමකුපවිවරෙති පග්ගරති, තස්මා තස්ස සණ්ඨානවපි කෙසලොමකුපවිවරනං වසෙනෙව වෙදිතබ්බං. සේදපරිග්ගණන කෙන ව යොගිතා කෙසලොමකුපවිවරෙ පුරෙත්වා සීතවසෙනෙව සෙදෙ මතසිකාතබ්බං. පරිචේදනො සෙදභාගෙන පරිච්ඡින්නො, අයමස්ස-පෙ-සදිසො යෙව.

මෙදෙති චිතසිනෙහො. සො වණණතො ථාලිතහසිද්ධිවණණං, සණ්ඨානතො පුලසරියස්ස නාව වමමංසන්තරෙ ධ්විත හසිද්ධිවණණ දුකුලපිලොතිකසණ්ඨානො හොති, කිසසරියස්ස ජබ්බමංසං උගරු මංසං පිට්ඨිකණ්ටකතිස්සිතං පිට්ඨිමංසං උදරවට්ඨිමංසනති එතාති තිස්සාය විගුණං තිගුණං කත්වා ධ්විතහසිද්ධිවණණ දුකුලපිලොතික සණ්ඨානො, දිසතො විසු දිසාසු ඡතො, ඔකාසතො පුලස්ස සකල සරිරං එරිත්වා කිසස්ස ජබ්බමංසාදීති තිස්සාය සීතො, යං සිනෙහ සබ්බං ගතවපි පරමජේගුච්ඡින්නා තෙව මුද්ධති තෙලත්ථාය, න නාස තෙලාදීනං අත්ථාය ගණ්හනති, පරිචේදනො ගෙට්ඨා මංසෙන උපරි වමෙත තිරියං මෙදභාගෙන පරිච්ඡින්නො, අයමස්ස-පෙ-සදිසො යෙව.

අස්සති අකඛිති පග්ගරණක ආපොධාකු. තං වණණතො විපස සත්තතිලතෙලවණණං, සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං, දිසතො උපරිමාය දිසාය ඡතං, ඔකාසතො අකඛිකුපකෙසු සීතං, නවෙතං පිත්තකොසකෙ පිත්තමිව අකඛිකුපකෙසු සද්ධි සන්තිවිතං තිට්ඨති. යද්ද පන සත්තා සොමනස්සඡතා මහාහසිතං හසනති, දෙමනස්ස ඡතා රොදනති, පරිදෙවනති, තථාරූපං වා විසමාහාරමාහරනති, යද්ද ව නෙසං අකඛිති ධුමරජපංසුකාදීති අබිහඤ්ඤනති, තද්ද එතෙති සොමනස්සදෙමනස්ස විසභාගාරඋතුති සමුට්ඨතිත්වා අකඛිකුපකෙ පුරෙත්වා තිට්ඨති වා, පග්ගරති වා. අස්සපරිග්ගණනකෙන පන යොගිතා අකඛිකුපකෙ පුරෙත්වා සීතවසෙනෙව පරිග්ගණතිතබ්බං. පරිචේදනො අස්සභාගෙන පරිච්ඡින්නො, අයමස්ස-පෙ-සදිසො යෙව.

වසාති විලිනසිනෙහො. සා වණ්ණතො නාමිකෙරතෙල වණ්ණො. ආවාමෙ ආසිත්තතෙලවණ්ණොතිපි වත්තුං වට්ඨති. සණ්ඨා නතො නහානකාලෙ පසන්නඋදකස්සපරි පරිබ්බමන්ත සිනෙහ සිත්ථු විසට්ඨණ්ඨානා. දිසතො චිත්ත දිසාස්ස ජනා. ඔකාසතො යෙතුයොන්ත හත්තල හත්තිට්ඨි පාදතල පාදපිට්ඨි නාසාපුච නලාට අංසකුටෙස්ස සීතා, න වෙසා එතෙස්ස ඔකාසෙස්ස සද්ධ විලිතාව හුත්වා තිඨති. යද්ද පන ඥාතිසන්නාපසුරියසන්නාපඋතු විසභාගධාතු විසභාගෙති තෙ පදෙසා උසම ජනා හොනති, තද්ද තත්ත්ව නහානකාලෙ පසන්නඋද කුපරි සිනෙහසිත්ථු විසථො විශ ඉතොවිතො ව සංසරති. පරිචේත දතො වසාහාගෙන පරිචිත්තා. අයමස්සා-පෙ-සදිසා යෙව.

බෙළොති අනො මුඛෙ ඵෙණමිස්සා ආපොධාතු. සො වණ්ණතො සෙතො ඵෙණවණ්ණො. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො, ඵෙණසණ්ඨානොතිපි වත්තුං වට්ඨති. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජනො. ඔකාසතො උභොති කපොලපස්සෙති ඔරුය්න ජිව්හාය සීතො. නවෙස එත්ථ සද්ධ සන්නිවිතො හුත්වා තිඨති, යද්ද පන සත්තා හරාපං ආහාරං පස්සනති වා සරනති වා උණ්ණතිත්ත කට්ඨකලො ඤ්චිලානං වා කිසුචි මුඛෙ ධ්වෙන්නති, යද්ද වා තෙසං හදයං ආකිලා යති, කිසමිච්චෙව වා ජිගුච්ඡා උපපජ්ජති, තද්ද බෙලො උපපජ්ජති උභොති කපොලපස්සෙති ඔරුය්න ජිව්හාය සණ්ඨාති. අග්ගජිව්හාය වෙස හත්තකො හොති මුළුජිව්හාය බහදො. මුඛෙ පක්ඛිත්තං ව පුප්ඵං වා තණ්ඤුලං වා අසුද්දං වා කිසුචි බාදතීයං නදිපුලිනෙ බත කුපකසලිලං විශ පරික්කයං අගච්ඡන්තොව තෙමෙතුං සමන්තො හොති. පරිචේතදතො බෙලහාගෙන පරිචිත්තො. අයමස්ස සභාග පරිචේතදො. විසභාගපරිචේතදො පන කෙසසදිසොව.

සිඛසාණිකාති මත්ථලඛිතො පග්ගරණකඅස්සුචි. සා වණ්ණතො තරුණතාලසි මිසුච්චිවණ්ණො. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානා. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජනා. ඔකාසතො නාසාපුචෙ පුරෙත්වා සීතා. නවෙසා එත්ථ සද්ධ සන්නිවිතො හුත්වා තිඨති, අථ වො යථා නාම පුරිසො පද්ධම්මිපතෙත දධිං බන්ධිත්වා ගෙට්ඨා කණ්ටකෙන විජේකියස අථ තෙත ජිද්දෙන දධිමත්ථු ගලිත්වා බති පතෙය්ස, එව මෙවං යද්ද සත්තා රෙදන්ති වා විසභාග ආහාරඋතුටසෙත වා සඤ්ජානධා තුකෙබ්බාහා හොනති, තද්ද අනො සිසතො පුත්තිසෙම්මහාවං ආපන්නං මත්ථලඛිතං ගලිත්වා තාමත්ථකවිවරෙන ඔත්තරිත්වා නාසාපුචෙ පුරෙත්වා තිඨති වා පග්ගරති වා. සිඛසාණිකාපරිග්ගණකෙන පන යොගිනා නාසාපුචෙ පුරෙත්වා සීතවසෙතෙව පරිග්ගණකිත්තබ්බා. පරිචේත දතො සිංසාණිකාහාගෙන පරිචිත්තො. අයමස්ස සභාගපරිචේතදො. විසභාගපරිචේතදො පන කෙසසදිසොව.

ලසිකානි සර්වසංඝාතං අබ්බන්ධනං පිච්ඡිලකුණං. සා වණ්ණනො කණ්ණිකාරනියාසවණ්ණා. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානා. දිසතො චිත්ත දිසාසු ජතා. ඔකාසතො අසිසංඝිතං අබ්බන්ධනකිංචලං සාධය මානා අසිතිසත්තසංඝිතං අබ්බන්ධනරේඝිනා. යස්ස වෙසා මන්ද හොති, තස්ස උට්ඨානතස්ස නිසිදන්තස්ස අභිකාමන්තස්ස පටිකාමන්තස්ස සමුද්ධන්තස්ස පසාරන්තස්ස අසිකානි කට්ඨකායනති, අච්ඡරාසද්ධං කරොන්තො විශ විවරති, එකයොජන විශොජන මන්තමපි අද්ධානං ගතස්ස වායොධාතු කුප්පති, ගතතානි දුක්ඛනති. යස්ස පන බ්ලකා හොනති තස්ස උට්ඨානනිසජ්ජාදිසු න අට්ඨති කට්ඨකායනති, න දිසමපි අද්ධානං ගතස්ස වායොධාතු කුප්පති, න ගතතානි දුක්ඛනති. පරිච්ඡේදතො ලසිකාභාගෙන පරිච්ඡින්නා. අයමෙතිස්සා සභාග පරිච්ඡේදො. විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසොව.

මුත්තනති වණ්ණනො මාසබාරොදකවණ්ණං. සණ්ඨානතො අබ්බන්ධනං සංඝිතං උදකකුමාදබ්බන්ධනරගත උදකසණ්ඨානං. දිසතො හෙතිමාස දිසාසු ජතං. ඔකාසතො වන්ධිස්සබ්බන්ධනරේඝිනං. වන්ධිනාම වන්ධිප්පටො වුවමති. යත්ථ සෙය්‍යථාපි වන්ධිකායං පකඛින්නො අමුඛෙ යවනසට්ඨං¹ වන්ධිකාරසො පටිසති, න වස්ස පටිසන මග්ගො පඤ්ඤා යති, එවමෙව සර්වතො මුත්තං පටිසති, න වස්ස පටිසන මග්ගො පඤ්ඤායති, නික්ඛමන මග්ගො පන පාකටො හොති. යමති ව මුත්තස්ස හරිතෙ පස්සාවං කරොමාති සත්තානං ආයුහනං හොති, පරිච්ඡේදතො වන්ධි අබ්බන්ධනරෙන වෙව මුත්තභාගෙන ව පරිච්ඡින්නා. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡේදො. විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙස සදිසොව.

එවං හි කෙසාදිකෙ කොට්ඨාසෙ වණ්ණසණ්ඨානදිසොකාස පරිච්ඡේදවසෙන වචන්දපෙත්වා අනුපුබ්බතො නාතිසිසතොති ආදිනා නයෙන වණ්ණසණ්ඨානගණිකාසයොකාසවසෙන පඤ්චධා පටිකකුලා පටිකකුලාති මනසිකරුතො පණ්ණත්තිසමිතිකමාවසානෙ² සෙය්‍ය ථාපි වකුමතො පුරිසස්ස චන්ද්‍රිංස වණ්ණානං කුසුමානං එකස්තතකෙ ගන්ධං මාලං. ඔලොකෙනතස්ස සබ්බප්පථානි අපුබ්බාපරිශම්ච පාක ටාති හොනති, එවමෙවං අත්ථ ඉමස්මිං කායෙ කෙසාති ඉමං කායං ඔලොකෙනතස්ස සබ්බෙ තෙ ධම්මො අපුබ්බාපරිශම්ච පාකටා හොනති. තෙත වුත්තං මනසිකාරකොසලුකථායං ආදිකමිකස්ස හි කෙසාති මනසිකරුතො මනසිකරු ගන්ධා මුත්තනති ඉමං පරි යොසානකොට්ඨාසමෙව ආගව්ව තිට්ඨතීති. සචෙ පන බතිද්ධාපි මනසිකාරං උපසංහරති, අපස්ස එවං සබ්බකොට්ඨාසෙසු පාකටි භූතෙසු ආතිණ්ඩනතා මනුස්සතිරත්තාදයො සත්තාකාරං විජ්ජිත්වා කොට්ඨාසරුසිවසෙනෙව උපට්ඨානති, තෙති ව අපේක්ඛාගරියමානං.

1. ඉ. රවනසට්ඨ.

2. සං. අණ්ණත්තිසමිතිකමාවසානං.

පානභෝජනාදිකොට්ඨාසරුසිමිති පක්ඛිප්පමානමිව උපට්ඨාති. අර්හස් අනුපුබ්බවුඤ්චනාදි වසෙන පටිකකුලා පටිකකුලාති පුනපුන මිනසි කුරේතො අනුකකමෙන අප්පනා උප්පජ්ජති. තත්ථ කෙසාදිතං වණ්ණසණ්ඨානාදිසොකාසපරිවේජදවසෙන උපට්ඨාතං. උග්ගහ නිමිත්තං. සබ්බාකාරතො පටිකකුලවසෙන උපට්ඨාතං පටිභාග නිමිත්තං. තං ආසෙවයතො භාවයතො චූත්තනායෙන අසුභකම්මට්ඨා නෙසු විය පඨමජ්ඣානවසෙනෙව අප්පනා උප්පජ්ජති, සා යස්ස එකොව කොට්ඨාසො පාකවො ගොති, එකස්මිං වා කොට්ඨාසෙ අප්පනං පත්වා පුන අඤ්ඤස්මිං යොගං න කුරෙති, තස්ස එකාව උප්පජ්ජති. යස්ස පන අනෙතෙ කොට්ඨාසා පාකවා ගොනති, එකස්මිං වා කුතං පත්වා පුන අඤ්ඤස්මිමපි යොගං කුරෙති, තස්ස මලුකතේරස්ස විය කොට්ඨාසගණනාය පඨමජ්ඣානාති නිබ්බත්තනාති. සො කිරුයස්මා දීඝභාණකඅභයතේරං හතේර ගහෙත්වා ආවුසො අභය ඉමං තාව පඤ්ඤං උග්ගණනාතිති වත්වා ආහ. මලුකතේරෙ චතතිංසකොට්ඨාසෙසු චතතිංසාය පඨමජ්ඣානාතං ලාභී. සචෙ රතතිං එකං දිවා එකං සමාපජ්ජති, අතිරෙකද්විමාසෙන පුන සමපජ්ජති. සචෙ පන දෙවසිකං එකං සමාපජ්ජති, අතිරෙක මාසෙන පුන සමපජ්ජති. එවං පඨමජ්ඣානවසෙන ඉජ්ඣිමානමපි චෙතං කම්මට්ඨාතං වණ්ණසණ්ඨානාදිසු සතිබලෙන ඉජ්ඣිනතො කායගතාසතිති වුවිට්ඨි. ඉමඤ්ච පන කායගතාසතිමනුසුතො භික්ඛු අරතීරතී සභො ගොති, නව නං අරතීරතී සහති, උප්පන්නං අරතී රතීං අභිභුය්‍ය අභිභුය්‍ය විහරති, භයභෙරව සභො ගොති, නව නං භයභෙරවං සහති, උප්පන්නං භයභෙරවං අභිභුය්‍ය අභිභුය්‍ය විහරති, බමො ගොති සීතස්ස, උණ්ණස්ස-පෙ-පානභර්තනං අධිවාසකර්තෘකො ගොති, කෙසාදිතං වණ්ණභෙදං නිස්සාය චතුන්නං කුතාතං ලාභී ගොති, ඡ අභිඤ්ඤ පටිවිජ්ඣතිති.

තස්මා හචෙ අප්පමතො අනුසුඤ්ඤප්ප පණ්ඩිතො,
එවං අනෙකාතිසංසං ඉමං කායගතාසතිනති.

ඉදං කායගතාසතිසං විසාරකථාමුඛං..

ඉදංති යන්නං භගවතා “අයමපි බො භික්ඛවෙ ආනාපානසති සමාධි භාවිතො බහුලීකතො සතොතො චෙව පණ්ඩිතො ව අසෙව නතො ව සුබො ව විහාරෙ උප්පනනුප්පනෙන ව පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ ධානස්ස අන්තර්ධාපෙති වූපසමෙති”ති? එවං පසංස්ථිතා “කථං භාවිතො ව භික්ඛවෙ ආනාපානසතිසමාධි කථං බහුලීකතො සතොතො චෙව පණ්ඩිතො ව අසෙවනතො ව සුබො ව විහාරෙ උප්පනනුප්පනෙන ව පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ ධානස්ස අන්තර්

බාපෙනි වූපසමෙති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු අරඤ්ඤගතො වා රුක්ඛ මූලගතො වා සුඤ්ඤගාරගතො වා නිසීදති පලලඛිතං ආතුජ්ඣා උජ්ඣං කායං පඤ්ඤායං පරිමුඛං සතිං උපඨපෙත්වා සො සතොව අසුභසති සතො පසුභසති. දීඝං වා අසුභසනො දීඝං අසුභසාමිති පජනාති, දීඝං වා පසුභසනො දීඝං පසුභසාමිති පජනාති, රසං වා අසුභසනො-පෙ-පසුභසනො රසං පසුභසාමිති පජනාති, සබ්බකාය පටිසංවෙදී අසුභසිසාමිති සික්ඛති, සබ්බකායපටිසංවෙදී පසුභසිසාමිති සික්ඛති, පසුභගායං කායසබ්බාරං අසුභසිසාමිති සික්ඛති, පසුභගායං කායසබ්බාරං පසුභසිසාමිති සික්ඛති, පිතිපටිසංවෙදී-සුඛ පටිසංවෙදී-විත්තසබ්බාරපටිසංවෙදී-පසුභගායං විත්තසබ්බාරං-විත්ත පටිසංවෙදී-අතිපාමොදයං විත්තං-සමාදගං විත්තං-විමොචයං විත්තං අතිච්චානුපසයි-වීරගානුපසයි-නිරෝධානුපසයි - පටිනිසංගතානුපසයි අසුභසිසාමිති සික්ඛති, පටිනිසංගතානුපසයි පසුභසිසාමිති සික්ඛති”ති එවං සොළසවත්ථුකං ආනාපානසති කමමට්ඨානං නිද්දිඨං. තස්ස භාවනා නිද්දෙසො අනුප්පත්තො. සො පන යසාව පාප්විඤ්ඤා නානුසාරෙනෙව වුවමනො සබ්බාකාරපරිපුරේ හොති, තස්මා අයමෙත්ථ පාප්විඤ්ඤාපුබ්බඛගමො නිද්දෙසො:-කථං භාවිතො ච භික්ඛවෙ ආනාපානසති සමාධිති එත්ථ භාව කථනාති ආනාපානසති සමාධිභාවනං නානප්පකාරතො විත්ථාරෙනු කම්මතො පුච්ඡා. භාවිතො ච භික්ඛවෙ ආනාපානසති සමාධිති නානප්පකාරතො විත්ථාරෙනු කම්මතො පුච්චමමතිදුස්සනං. කථං බහුලිකතො-පෙ-වූපසමෙතිති එත්ථාපි එසෙව නයො. තත්ථ භාවිතොති උපපාදිතො වා චබ්බිතො වා. ආනාපානසතිසමාධිති ආනාපානපරිඤ්ඤාසිකාය සතිං සංඝං සම්පූර්ණතො සමාධි, ආනාපානසතිං වා සමාධි ආනාපානසතිසමාධි. බහුලිකතොති පුනපුන කතො. සතොතො වෙව පඤ්ඤො වාති සතොතො වෙව පඤ්ඤො වෙව, උභයත්ථ එවසද්දන් නියමො වෙදිතබ්බො. කිං වුත්තං හොති? අයං හි යථා අසුභකමමට්ඨානං කෙවලං පටිවෙධ වසෙත සන්තඤ්ච පඤ්ඤාසුච, ඔලාරිකාරමමඤ්ඤානං පන පටිකකුලාරමමඤ්ඤානං ව ආරමමඤ්ඤානං නෙව සන්තං න පඤ්ඤං. න එවං කෙනවි පරියායෙන අසතො වා අපපඤ්ඤො වා, අප්චො ආරමමඤ්ඤානං සන්තංයපි සතොතො වූපසතොතො නිබ්බුතො පටිවෙධසබ්බාතප්ඵලික සන්තංයපි ආරමමඤ්ඤානංයපි පඤ්ඤො අතිත්තිකරේ අභිත පඤ්ඤානංයපි, තෙන වුත්තං සතොතො වෙව පඤ්ඤොවාති. අසෙවනකො ච සුඛො ච විභායෙති එත්ථ පන නාස්ස සෙවනනති අසෙවනකො. අනාසිත්තකො අබ්බාතිඤ්ඤානං පාටියෙකකො ආවෙතිකො, තත්ථ එත්ථ පරිකමෙමන වා උපවාරෙන වා සන්තො, ආදි සමන්තො භාරතොපභූති අත්තො සභාවෙනෙව සතොතො ව පඤ්ඤොවාති අත්තො. කෙවි පන අසෙවනකොති අනාසිත්තකො ඔජ්වතො සභාවෙනෙව මුඛරෙති වදනති. එවමයං අසෙවනකො ච අපිත්තපිත්තකමඤ්ඤා කාශිකමෙතසිකසුඛපටිලාභාය සංවත්තනකො සුඛො

ව විහාරෙති වෙදිතබ්බො. උපනත්‍රුපනෙති අවික්ඛමිනෙ අවික්ඛමිනෙ, පාපනෙති ලාමනෙ, අකුසලෙ ධම්මෙති අකොසලෙ සමුග්ගෙ ධම්මෙ, ණානසො අනතරධාපෙතීති බණ්ණෙනව අනතරධා පෙති වික්ඛමොති, වුපසමෙතීති සුඤ්ඤ උපසමෙති, නිබ්බධානානිශ්ශතො වා අනුපුබ්බක අරියමග්ගවුඤ්ඤාපනෙතො සමුච්ඡිද්දති, පටිපාසාමග්ග නීතිපි වුත්තං ගොති. අයමපනෙත්ථ සබ්බපනො:-භික්ඛවෙ කෙන පනාරෙන කෙනාකාරෙන කෙන විධිනා භාවිතො ආනාපානසති සමාධි කෙන පනාරෙන බහුලීකතො සනෙතො වෙව-පෙ-වුපසමෙ තීති. ඉදුති තමත්ථං විත්ථාරෙනො ඉධ භික්ඛවෙති ආදිමාග:-තත්ථ ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුති භික්ඛවෙ ඉමසමිං සාසනෙ. භික්ඛු, අයං හෙත්ථ ඉධ සද්දො සබ්බපකාරආනාපානසතිසමාධි නිබ්බතනකස්ස පුග්ග ලස්ස සනතිස්සයගුතසාසනපරිදීපනො, අඤ්ඤාසාසනස්ස නාමාභාව පටිසෙධනො ව. වුත්තං හෙතො:-“ඉධෙව භික්ඛවෙ සමණො-පෙ-සුඤ්ඤා පරපචාදා සමණෙහි අඤ්ඤා”¹ති. තෙන වුත්තං ඉමසමිං සාසනෙ භික්ඛුති. අරඤ්ඤගතො වා-පෙ-සුඤ්ඤගාරගතොවාති ඉද මස්ස ආනාපානසතිසමාධි භාවනානුරූපසෙනාසනපරිග්ගහපරිදී පනං. ඉමස්ස හි භික්ඛුනො දීඝරත්තං රූපාදිසු ආරමමණෙසු අනු විසදං විත්තං ආනාපානසතිසමාධි ආරමමණං අභිරුහිතුං න ඉච්ඡති, කුටගොණස්සත්තරපො විශ උපපමිමෙව ධාවති. තස්මා සෙය්‍යථාපි නාම ගොපො කුටධෙය්‍යා සබ්බං ඛිරං පිචිතා වඩ්ඪිතං කුටවච්ඡං දමෙතුකාමො ධෙය්‍යතො අපනෙතො එකමනෙත මහත්තං ඵමාං නිබණ්ණිතා තත්ථ යොතෙතන බණ්ණස්ස අථස්ස සො වචෙත්ථ ඉතො විතො ව විපථඤ්ඤා පලාසිතුං අසකෙකානො තමෙව ඵමාං උප නිසීදෙය්‍ය වා උපතිපජෙය්‍ය වා, එවමෙව ඉමිතාපි භික්ඛුනා දීඝ රත්තං රූපාරමමණාදිරසපානවඩ්ඪිතං දුච්චිත්තං දමෙතුකාමෙන රූපාදිආරමමණතො අපනෙතො අරඤ්ඤං වා-පෙ-සුඤ්ඤගාරං වා පවිසිතො¹ තත්ථ අස්සාසපස්සාසමමග්ග සතියොතෙතන බණ්ණබ්බං. එවමස්ස තං විත්තං ඉතොවිතො ව විපථඤ්ඤාපි පුබ්බ ආචිණ්ණි රමමණං අලභමානං සතියොතනං ඡිඤ්ඤා පලාසිතුං අසකෙකානං තමෙවාරමමණං උපවාරපනාවසෙන උපනිසීදති වෙව උපති පජති ව.

තෙනාහු පොරුණො:-

යථා ඵමග්ග නිබණ්ණිය්‍ය වච්ඡං දමමං තරෙ ඉධ,
බණ්ණියෙවං සකං විත්තං සතියාරමමණෙ දලහනති.

එවමස්සෙතං සෙනාසනං භාවනාරූපං ගොති, තෙන වුත්තං ඉදමස්ස ආනාපානසති සමාධි භාවනානුරූපසෙනාසන පග්ගහපරි දීපනනති. අථවා-යස්මා ඉදං කමමඤ්ඤාපනහෙදෙ පුබ්බගුතං² සබ්බඤ්ඤවුද්ධි පච්චෙකවුද්ධි වුද්ධිසාවකානං විසෙසාගිගම දීඤ්ඤ

සුඛවිහාරපදස්ථානං ආනාපානසතිකම්මස්ථානං ඉතිපුරිසගතිඅස්සාදි සද්දසමාකුලං ගාමනතං අපරිච්චිත්ථා න සුකාරං භාවෙත්තුං, සද්දකණ්ඩ කතතා ක්කිනස්ස-අගාමකෙ පන අරඤ්ඤෙ සුකාරං යොගාවච්ඡේත ඉදං කම්මස්ථානං පරිගහෙත්ථා ආනාපානවතුන්ජකිනං නිබ්බතෙත්ථා තදෙව පාදකං කත්වා සඬායෙරෙ සමමසිත්වා අග්ගඵලං අරගතං සම්පා පුණ්ණං, තසමාස්ස අනුරූපසෙනාසනං දස්සෙනො භගවා අරඤ්ඤ ගතොවාති ආදිමාග. වස්ථු විජ්ජාවරියො විය හි භගවා. සො යථා වස්ථු විජ්ජාවරියො නගරභූමිං පසයිත්වා සුදු උපපරික්ඛිත්වා එන් නගරං මාපෙථාති උපදිසති, සොත්ථිනාව නගරෙ නිට්ඨිතේ රුජ ශුලතො මහාසකකාරං ලභති, එවමෙව යොගාවචරස්ස අනුරූපසෙනාසනං උපපරික්ඛිත්වා එන් කම්මස්ථානං අනුසුඤ්ජනබ්බන්ති උපදිසති, තතො තන් කම්මස්ථානමනුසුතෙනා යොගිනා කමෙන අරගතො පතෙන සමාසවුද්ධො වත සො භගවාති මහනතං සකකාරං ලභති. අයමපන තිකුඤ්ඤි පිසදිසොති වුවවති. යථා හි මහාදිපිරුජ අරඤ්ඤ නිණගහනං වා වනගහනං වා පබ්බතගහනං වා නිස්සාය නිලිසිත්වා වනමහිසගොකාණ්ණසුකරාදයො මිගෙ ගණ්හාති, එවමෙවං අයං අරඤ්ඤදිසු කම්මට්ඨානං අනුසුඤ්ජනො තිකුඤ්ඤ යථාකකමෙන සොනාපතති සකදගාමි අනාගාමි අරගතනමගො වෙව අරියඵලෙ ව ගණ්හාතිති වෙදිතබ්බො.

තෙනාහු පොරුණා:-

“යථාපි¹ දිපිකො නාම නිලිසිත්වා ගණ්හාති මිගෙ,
තපෙවායං බුද්ධිපුතො යුත්තයොගො විපස්සකො
අරඤ්ඤං පටිසිත්වාන ගණ්හාති ඵලමුත්තම”නති.

තෙනස්ස පරිකාමජවයොග්ගභූමිං අරඤ්ඤසෙනාසනං දස්සෙනො භගවා අරඤ්ඤගතො වාති ආදිමාග. තන් අරඤ්ඤගතො වාති “අරඤ්ඤං නාම නිකම්මිත්වා බහි ඉන්ද්‍රියා සබ්බමෙනං අරඤ්ඤං” තිව “අරඤ්ඤකං නාම සෙනාසනං පඤ්චබහුසතිකං පච්ඡිමං” තිව එව චුත්තලකබ්බේසු අරඤ්ඤෙසු අනුරූපං යං කිඤ්චි පටිච්චෙකසුබං අරඤ්ඤං ගතො. රුක්ඛමුලගතොවාති රුක්ඛසම්පංගතො. සුඤ්ඤගාර ගතොවාති සුඤ්ඤං විවිචෙත්තාසාසං ගතො. එන් ව ස්පෙත්ථා අරඤ්ඤඤා රුක්ඛමුලඤ්ච අවසෙසසත්තවිධසෙනාසනගතොපි සුඤ්ඤ ගාරගතොතිපි වත්තුං වට්ටති. එවමස්ස උතුත්තයානුකුලං ධාතු වරියානුකුලඤ්ච ආනාපානසතිභාවනානුරූපං සෙනාසනං උපදිසිත්වා අලිනානුඤ්ච පක්ඛිකං සත්තමිරියාපථං උපදිසෙනො නිසිද තිති ආදිමාග, අපස්ස නිසර්ජය දලගභාවං අස්සාසපස්සාසානං පචත්තනසුබතං ආරමභ්පරිගහනුපායඤ්ච දස්සෙනො පලලිකං ආභුජිත්වාති ආදිමාග. තන් පලලිකනති සමනතො උගාරුඬධාසනං. ආභුජිත්වාති බක්ඛිත්වා.² උජ්ජං කායං පණ්ඩායාති උපරි සරිරං උජ්ජකං

1. යථාහි, පපම. සතිප. සු. A.E.

2. අබක්ඛිත්වා (සත්ථම)

පළමුව, අධාර රැස්වී තිබෙන කොටස කොටසි. පරිපාදනීය, එවං සි තිසිදනක් වමමංසනගාරුති න පනමනති. අර්ථසෂ්ටයා තෙසං පනමනපථවයා බණේ බණේ වෙදනා උපපජ්ජයන්, තා න උපපජ්ජනති. තාසු අනුපපජ්ජමානාසු විතතං එකගං හොති, කමමධානං න පරිපථති, චුචිං ථාති. උපගමති. පරිමුඛං සති. උපථප්පනාති කමමධානාතිමුඛං සති. ධම්මිකා. අර්ථා-පරිති පරිගහගමො, මුඛනති නියානගමො, සතිති උපථානගො, තෙන චුච්චති පරිමුඛං සතිනති. එවං පරිසමිදයං චුත්තනගෙන පෙන අනෙදං දධිබ්බො. තත්තායං සමිඛිපො පරිගහතිතනියානං සති. කතාති සො සතොව අසාසති සතො පසාසතිති සො සිකුච්චං. තිසිදිකා එවසුච්ච සති. උපථප්පනා තං සති. අවිජ්ජනෙනා සතො එව අසාසති, සතො පසාසති, සතො කාරි හොතිති චුත්තං හොති. ඉදං යෙහාකාරෙති සතොකාරි හොති, තෙ දසෙසුං දීඝං වා අසාසනෙනාති අදිමාග. චුත්තං හෙතං පරිසමිදයං:-“සො සතොව අසාසති සතො පසාසති”ති. එතසෙව විහබ්බං-වතනි. සාය අකාරෙති සතොකාරි හොති, දීඝං අසාසවසෙන විත්තසං එකගතං අවිකෙඨං පඤ්ඤා සති උපධිකා හොති. තාය සතියා තෙන සුඤ්ඤා සතො කාරි හොති, දීඝං පසාසවසෙන-පෙ-පරිතිසංගානුපයි අසාසවසෙන-පරිතිසංගානුපයි පසාසවසෙන විත්තසං එකගතං අවිකෙඨං පඤ්ඤා සති උපධිකා හොති, තාය සතියා තෙන සුඤ්ඤා සතොකාරි හොති. තත් දීඝං වා අසාසනෙනාති දීඝං වා අසාසං පවත්තයෙනා, අසාසොති බිති නිකමනවාතො, පසාසොති අනෙතො පවිසනවාතොති විතයඨකථායං චුත්තං. සුත්තනනඨකථාසු පන උපපට්ඨායා අගතං. තත් සමිඛිසමිඛිගමසෙය්සකානං මානුකුච්ඡිතො නිකමනකාලෙ පඨමං අභ්ගතර වාතො බිතිනිකමති, පච්ඡා බාහිරවාතො සුමුමර්ජං ගහෙති අභ්ගතරං පවිසනෙනා තාලං. අගච්ච නිබ්බායති, එවං තාව අසාස පසාසා වෙදිතබ්බො. යං පන තෙසං දීඝරසසතා, සා අභ්ගතවසෙන වෙදිතබ්බො. යථාහි ඔකාසභ්ගානං ඵරිකා සිතං උදකං වා වාලිකා වා දීඝමුදකං දීඝා වාලිකා රසමුදකං රසා වාලිකාති චුච්චති, එවං චුත්තං විචුත්තං පි අසාසපසාසා ගජසිරි රෙ අභිසිරි රෙ ව තෙසං අත්ත භාවසම්බානං දීඝං අභ්ගතං සතිකං පුරෙති සතිකමෙව නිකමනති, තසමා දීඝාති චුච්චනති. සුත්තසාදිනං අත්තභාවසම්බානං රසං අභ්ගතං සීඝං පුරෙති සීඝමෙව නිකමනති, තසමා රසාති චුච්චනති. මනුසෙසු පන කෙචි ගජඅභිආදයො විය කාලභ්ගාන වසෙන දීඝං අසාසනති ව පසාසනති ව, කෙචි සුත්තසාදයො විය රසං, තසමා තෙසං කාලවසෙන දීඝමභ්ගානං නිකමනතා ව පවිසනතා ව තෙ දීඝා ඉත්තරමභ්ගානං නිකමනතා ව පවිසනතා ව රසාති වෙදිතබ්බො. තත්තායං සිකුච්ච නවහාකාරෙති දීඝං අසාසනෙනා

පස්සසනෙනා ච දීඝං අස්සසාමි පස්සසාමිති පඤ්ඤාති, එවං පඤ්ඤාතො වස්ස එකෙනාකාරෙන කායානුපස්සනා සතිපට්ඨාන භාවනා සම්පජ්ජතිති වේදිතබ්බො. යථාහ පටිසම්භද්ධයං:—"කථං දීඝං අස්සසනෙනා දීඝං අස්සසාමිති පඤ්ඤාති; දීඝං පස්සසනෙනා දීඝං පස්සසාමිති පඤ්ඤාති? දීඝං අස්සසං අද්ධානසම්බාතෙ අස්සසති, දීඝං පස්සසං අද්ධානසම්බාතෙ පස්සසති, දීඝං අස්සසාස පස්සසං අද්ධානසම්බාතෙ අස්සසතිපි පස්සසතිපි, දීඝං අස්සසාස පස්සසං අද්ධානසම්බාතෙ අස්සසනොපි පස්සසනොපි ඡන්දො උපපජ්ජති, ඡන්දවසෙන තතො සුමුමතරං දීඝං අස්සසං අද්ධාන සම්බාතෙ අස්සසති, ඡන්දවසෙන තතො සුමුමතරං දීඝං පස්සසං-පෙ-දීඝං අස්සසපස්සසං අද්ධානසම්බාතෙ අස්සසතිපි පස්සසතිපි, ඡන්ද වසෙන තතො සුමුමතරං දීඝං අස්සසපස්සසං අද්ධානසම්බාතෙ අස්සසනොපි පස්සසනොපි පාමොජ්ජං උපපජ්ජති, පාමොජ්ජවසෙන තතො සුමුමතරං දීඝං අස්සසං අද්ධානසම්බාතෙ අස්සසති, පාමොජ්ජ වසෙන තතො සුමුමතරං දීඝං පස්සසං-පෙ-දීඝං අස්සසපස්සසං අද්ධානසම්බාතෙ අස්සසතිපි පස්සසතිපි, පාමොජ්ජවසෙන තතො සුමුමතරං දීඝං අස්සසපස්සසං අද්ධානසම්බාතෙ අස්සසනොපි පස්ස සනොපි දීඝං අස්සසපස්සසා විතතං විච්චති, උපෙක්ඛා සණ්ඨාති. ඉමෙහි නවති ආකාරෙහි දීඝං අස්සසපස්සසා කායො, උපට්ඨානං සති, අනුපස්සනා ඤාණං, කායො උපට්ඨානං, තො සති, සති උපට්ඨානං චෙව සති ච, තාය සතියා තෙන ඤාණෙන තං කායං අනුපස්සති"ති. තෙන වුවහි කායෙ කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනාති. එස නයො රස්සපදෙපි. අයං පන විසෙසො:-යථා එනි දීඝං අස්සසං අද්ධානසම්බාතෙති වුත්තං, එවමධ රස්සං අස්සසං ඉත්තරසම්බාතෙ අස්සසතිති ආගතං. තස්මා තස්ස වසෙන යාව තෙන වුවහි කායෙ කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනාති නාව යොජේතබ්බං. එවමයං අද්ධානවසෙන ඉත්තරවසෙන ච ඉමෙහි ආකාරෙහි අස්සසපස්සසෙ පඤ්ඤාතො දීඝං චා අස්සසනෙනා දීඝං අස්සසාමිති පඤ්ඤාති-පෙ-රස්සං චා පස්සසනෙනා රස්සං පස්සසාමිති පඤ්ඤාතිති වේදිතබ්බො, එවං පඤ්ඤාතො වස්ස:-

"දීඝො රස්සො ච අස්සසො පස්සසොපි ච තාදීසො,
වත්තාරෙ වණ්ණො වත්තනති නාසිකගොච භික්ඛුනො"ති.

සබ්බකායපට්ඨංචෙදී අස්සසිස්සාමි-පෙ-පස්සසිස්සාමිති සික්ඛතිති සකලස්ස අස්සසකායස්ස ආදිමජ්ඣපරියොසානං විදිතං කරෙන්නො පාකට්ඨං කරෙන්නො අස්සසිස්සාමිති සික්ඛති. සකලස්ස පස්සසකා යස්ස ආදිමජ්ඣපරියොසානං විදිතං කරෙන්නො පාකට්ඨං කරෙන්නො පස්සසිස්සාමිති සික්ඛති. එවං විදිතං කරෙන්නො පාකට්ඨං කරෙන්නො ඤාණසම්පයුත්තවිතෙතන අස්සසති චෙව පස්සසති ච, තස්මා අස්ස සිස්සාමි පස්සසිස්සාමිති සික්ඛතිති වුවහි. එකස්ස හි භික්ඛුනො

වුණ්ණ විවුණ්ණවිසනෙ අසාසකායෙ වා පසාසකායෙ වා ආදි පාකටො හොති, න මජ්ඣපරියොසානං. සො ආදිමෙව පරිග්ගහෙත්තුං සනෙකාති, මජ්ඣපරියොසානෙ නිලමති. එකස්ස මජ්ඣං පාකටං හොති, න ආදිපරියොසානං. එකස්ස පරියොසානං පාකටං හොති, න ආදිමජ්ඣං. සො පරියොසානං යෙව පරිග්ගහෙත්තුං සනෙකාති, ආදිමජ්ඣෙ නිලමති. එකස්ස සබ්බමි පාකටං හොති, සො සබ්බමි පරිග්ගහෙත්තුං සනෙකාති, න නන්ථවි නිලමති. තාදි සෙන භවිතබ්බනාති දසෙන්නො ආහ:- “සබ්බකායපටිසංවෙදී අස්ස සිස්සාමි-පෙ-පස්සසිස්සාමිති සික්කති”ති. තන්ථ සික්කතිති එවං සටති වායමති, යො වා තථාභුතස්ස සංවරො, අයමෙත්ථ අධිසිල සික්කා. යො තථාභුතස්ස සමාධි, අයං අධිවිහරසික්කා. යා තථාභුතස්ස පඤ්ඤ, අයං අධිපඤ්ඤ සික්කාති. ඉමා තිස්සො සික්කායො තසමිං ආරම්මණේ තාය සතියා තෙන මනසිකාරෙන සික්කති ආසෙවති භාවෙති බහුලිකරොතිති එවමෙත්ථ අන්තො දුට්ඨබ්බො. තන්ථ යයමා පුරිමනයෙ කෙවලං අස්සසිතබ්බං පස්සසිතබ්බමෙව, න ව අඤ්ඤං කිඤ්චි කාතබ්බං. ඉතො පට්ඨාය පන ඤ්ඤාපාදනාදිස්ස යොගො කරණීයො. තසමා තන්ථ අස්සසාමිති පඤ්ඤාති පස්සසාමිති පඤ්ඤාති වෙවච වතතමානකාලවසෙන පාළිං වත්වා ඉතො පට්ඨාය කතතබ්බස්ස ඤ්ඤාපාදනාදිනො ආකාරස්ස දස්සනන්ථං සබ්බකාය පටිසංවෙදී අස්සසිස්සාමිති ආදිනා නයෙන අනාගතචචනවසෙන පාළි ආරොපිතාති වෙදිතබ්බා. පස්සමහයං කායසඤ්චාරං අස්ස සිස්සාමි-පෙ-පස්සසිස්සාමිති සික්කතිති ඔළාරිකං කායසඤ්චාරං පස්සමොනොනො පටිපස්සමොනොනො නිරොධෙනොනො වූපසමෙනොනො අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමිති සික්කති. තත්ත්වං ඔළාරිකස්සවුමතා ව පස්සති ව වෙදිතබ්බා. ඉමස්ස හි හිඤ්ඤානො පුබ්බ අපරිග්ගහිත කාලෙ කායො ව විතතඤ්ච සදරථා හොනති ඔළාරිකා, කායචිත්තානං ඔළාරිකතෙන අවුපසනෙන අස්සාසපස්සාසාපි ඔළාරිකා හොනති, බලවතරා හුත්වා පචතතනාති, නාසිකා නප්පහොති, මුඛෙන අස්ස සනෙතාපි පස්සසනෙතාපි තිට්ඨති. යද්ද පනස්ස කායොපි විතත්මි පරිග්ගහිතා හොනති, තද්ද තෙ සන්තා හොනති වූපසන්තා. තෙස්ස වූප සනෙතස්ස අස්සාසපස්සාසා සුමුමා හුත්වා පචතතනාති. අත්ථි නුබො නත්ථිති විවෙතබ්බතාකාරප්පත්තා හොනති. සෙය්ථාපි පුරිසස්ස ධාවිත්වා පබ්බතා වා ඔරොතිත්වා මහාභාරං වා සීසතො ඔරෙ පෙත්වා සීතස්ස ඔළාරිකා අස්සාසපස්සාසා හොනති, නාසිකා නප්පහොති, මුඛෙන අස්සසනෙතාපි පස්සසනෙතාපි තිට්ඨති. යද්ද පනෙස තං පරිස්සමං විනොදෙත්වා නහාත්වා ව පිවිත්වා ව අලලසාටකං හදයෙ කත්වා සීතාය ඡායාය නිපනොනා හොති, අථස්ස තෙ අස්සාසපස්සාසා සුමුමා හොනති, අත්ථි නුබො නත්ථිති විවෙතබ්බතාකාරප්පත්තා. එවමෙව ඉමස්ස හිඤ්ඤානො පුබ්බ අපරිග්ගහිතකාලෙ කායො ව-පෙ-විවෙතබ්බතාකාරප්පත්තා

හොනැති. තං කියා හෙතු? නථාතියා පුබ්බෙ අපරිග්ගතිතකාලෙ ඔළාරිකො ඔළාරිකො කායසංඛාරො පස්සමෙහිමිති ආහොගසමනනා භාරමනසිකාරපච්චවෙකකණා නන්දි, පරිග්ගතිතකාලෙ පන අන්දි, තෙනස්ස අපරිග්ගතිතකාලතො පරිග්ගතිතකාලෙ කායසංඛාරො සුමුමො හොති.

තෙනාහු පොරාණා:-

“සාරද්ධො කායෙ විතෙන ව අධිමත්තං පච්චතති,
අසාරද්ධමති කායමති සුමුමං සමපච්චතති”ති.

පරිග්ගහෙපි ඔළාරිකො පස්මඤ්ඤානුපචාරෙ සුමුමො, තස්මිමපි ඔළාරිකො පස්මඤ්ඤානෙ සුමුමො, පස්මඤ්ඤානෙ ව දුතියඤ්ඤානුපචාරෙ ව ඔළාරිකො, දුතියඤ්ඤානෙ සුමුමො, දුතියඤ්ඤානෙ ව තතියඤ්ඤානුපචාරෙ ව ඔළාරිකො, තතියඤ්ඤානෙ සුමුමො, තතියඤ්ඤානෙ ව චතුත්ඤ්ඤානුපචාරෙ ව ඔළාරිකො, චතුත්ඤ්ඤානෙ අතිසුමුමො අපච්චතතිමෙව පාපුණාතීති. ඉදං තාව දීඝභාණකසංයුතභාණකානං මතං. මඤ්ඤිමභාණකා පන “පස්මඤ්ඤානෙ ඔළාරිකො, දුතියඤ්ඤානුපචාරෙ සුමුමො”ති එවං හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමඤ්ඤානතො උපරුපරි ක්කානුපචාරෙපි සුමුමතරං ඉච්ඡන්ති. සබ්බෙසංයෙව පන මතෙන අපරිග්ගතිතකාලෙ පච්චතකායසංඛාරො පරිග්ගතිතකාලෙ පටිපසස්සමනති. පරිග්ගතිතකාලෙ පච්චතකායසංඛාරො පස්මඤ්ඤානුපචාරෙ-පෙ-චතුත්ඤ්ඤානුපචාරෙ පච්චතකායසංඛාරො චතුත්ඤ්ඤානෙ පටිපසස්සමනති. අයං තාව සමපෙ නයො. විපස්සනායං පන:- අපරිග්ගහෙ පච්චතො කායසංඛාරො ඔළාරිකො, මහාභූතපරිග්ගහෙ සුමුමො, සොපි ඔළාරිකො, උපාදරුපපරිග්ගහෙ සුමුමො. සොපි ඔළාරිකො, සකලරුපපරිග්ගහෙ සුමුමො. සොපි ඔළාරිකො, අරුපපරිග්ගහෙ සුමුමො. සොපි ඔළාරිකො, රුපාරුපපරිග්ගහෙ සුමුමො. සොපි ඔළාරිකො, පච්චසපරිග්ගහෙ සුමුමො. සොපි ඔළාරිකො, සපච්චසනාමරුපපරිග්ගහෙ සුමුමො. සොපි ඔළාරිකො, ලක්කණාරමණිකවිපස්සනාය සුමුමො. සොපි දුබ්බලවිපස්සනාය ඔළාරිකො බලවිවිපස්සනාය සුමුමො. තත් පුබ්බෙ වුත්තනසෙතෙව පුරිමස්ස පුරිමස්ස පච්ඡිමෙන පච්ඡිමෙන පටිපසස්සති වෙදිතබ්බා. එවමෙත්ථ ඔළාරිකසුමුමතා ව පස්සති ව වෙදිතබ්බා. පටිසම්බද්ධං පනස්ස සතිං වොදනාසොධනාති එවමත්ථො වුත්තො. කථං? පස්සමනායං කායසංඛාරං අස්සසිස්සාමි-පෙ-පස්සසිස්සාමිති සිකති. කතමෙ කායසංඛාරාදිඝං අස්සාසපස්සාසා? කායිකා එතෙ ධම්මා කායපටිබද්ධා කායසංඛාරා, තෙ කායසංඛාරො පස්සමෙනොනා තිරොධෙනොනා වුපසමෙනොනා සිකති. යථාරුපෙති කායසංඛාරෙති කායස්ස ආනමනා විනමනා සනතමනා පනමනා ඉඤ්ඤානා එන්ද්‍රිතා චල්තා කම්පනා පස්සමනා කායසංඛාරං අස්සසිස්සාමිති සිකති, පස්සමනායං කායසංඛාරං පස්සසිස්සාමිති සිකති. යථාරුපෙති කායසංඛාරෙති

කායසංඛාරා න ආනමනා න විනමනා න සන්තමනා න පනමනා අනිඤ්ඤා අඵඤ්ඤා අවලනා අකමපනා, සන්තං සුමුමං පස්සමහං කායසංඛාරං අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමිති සික්ඛති. ඉති කීර පස්සමහං කායසංඛාරං අස්සසිස්සාමිති සික්ඛති, පස්සමහං කාය සංඛාරං පස්සසිස්සාමිති සික්ඛති. එවං සනෙත වාතුපලභියා ච පභා වනා න භොති, අස්සාසපස්සාසානඤ්ඤා පභාවනා න භොති, ආනා පානසතියා ච පභාවනා න භොති, ආනාපානසතියමාධිස්ස ච පභා වනා න භොති, නව නං නං සමාපත්තිං පණ්ඩිතා සමාපත්තනිපි වුට්ඨහනතිපි. ඉති කීර පස්සමහං කායසංඛාරං අස්සසිස්සාමි-පෙ-පස්සසිස්සාමිති සික්ඛති. එවං සනෙත වාතුපලභියා ච පභාවනා භොති. අස්සාසපස්සාසානඤ්ඤා පභාවනා භොති, ආනාපානසතියා ච පභාවනා භොති, ආනාපානසතියමාධිස්ස ච පභාවනා භොති, නඤ්ඤා නං සමාපත්තිං පණ්ඩිතා සමාපත්තනිපි වුට්ඨහනතිපි. යථාකථං විය? සෙය්‍යථාපි කංසෙ ආකොට්ඨෙතෙ පඨමං. ඔලාරිකා සද්ද පචත්තනති, ඔලාරිකානං සද්දනං නිමිත්තං සුග්ගහිතත්තා සුමනසි කතත්තා සුපධාරිතත්තා නිරුද්ධෙපි ඔලාරිකෙ සද්දෙ අථ පච්ඡා සුමු මකා සද්ද පචත්තනති, සුමුමකානං සද්දනං නිමිත්තං සුග්ගහිතත්තා සුමනසිකතත්තා සුපධාරිතත්තා නිරුද්ධෙපි සුමුමකෙ සද්දෙ අථ පච්ඡා සුමුම සද්දනිමිත්තාරමමණනාපි විත්තං පචත්තති. එව මෙව පඨමං. ඔලාරිකා අස්සාසපස්සාසා පචත්තනති, ඔලාරිකානං අස්සාසපස්සා සානං නිමිත්තං සුග්ගහිතත්තා සුමනසිකතත්තා සුපධාරිතත්තා නිරුද්ධෙපි ඔලාරිකෙ අස්සාසපස්සාසෙ අථ පච්ඡා සුමුමකා අස්සාස පස්සාසා පචත්තනති, සුමුමකානං අස්සාසපස්සාසානං නිමිත්තං සුග්ග හිතත්තා සුමනසිකතත්තා සුපධාරිතත්තා නිරුද්ධෙපි සුමුමකෙ අස්සාසපස්සාසෙ අථ පච්ඡා සුමුම අස්සාසපස්සාසනිමිත්තාරමමණනාපි විත්තං න විකෙඛපං ගච්ඡති. එවං සනෙත වාතුපලභියා ච පභාවනා භොති, අස්සාසපස්සාසානඤ්ඤා පභාවනා භොති, ආනාපානසතියා ච පභාවනා භොති, ආනාපානසතියමාධිස්ස ච පභාවනා භොති, නඤ්ඤා නං සමාපත්තිං පණ්ඩිතා සමාපත්තනිපි වුට්ඨහනතිපි. පස්සමහං කායසංඛාරංති අස්සාසපස්සාසා කායො, උපට්ඨානං සති, අනුපස්සනා ඤ්ඤා, කායො උපට්ඨානං නො සති, සති උපට්ඨානඤ්ඤාව සති ච. තාය සතියා හෙත ඤ්ඤෙත නං කායං අනුපස්සති, තෙන වුවවති කායෙ කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනාති. අයං නාවෙත්ථ කායා නුපස්සනාවසෙන වුත්තස්ස පඨමවතුක්කස්ස අනුපුබ්බ පදවණ්ණනා.

යසමා පනෙත්ථ ඉදමෙව වතුක්කං ආදිකමිකස්ස කමමට්ඨාන වසෙන වුත්තං, ඉතරුති උන තිණි වතුක්කාති එත්ථ පත්තඤ්ඤානස්ස වෙදනාවිත්තධම්මානුපස්සනාවසෙන වුත්තාති, තසමා ඉදං කමමට්ඨානං භාවෙත්ථා ආනාපානවතුත්ථඤ්ඤානපදට්ඨානාය විපස්සනාය සහ පටි සමතිද්දති අරහත්තං පාපුණ්ණිකාමෙන ආදිකමිකෙන කුලපුබ්බෙන

පුබ්බෙ වුත්තනගෙතෙව සීලපරිසොධනාදීති සබ්බකිච්චාති තත්ථා වුත්තප්පකාරස්ස ආවර්ගස්ස සන්තිකෙ පඤ්චසක්කිකං කම්මට්ඨානං උග්ගගෙනබ්බං. තත්ත්මෙ පඤ්ච සක්කියො:-“උග්ගගො පරිපුච්ඡා උපට්ඨානං අප්පනා ලක්ඛණ”නති. තත්ථ උග්ගගො නාම කම්මට්ඨානස්ස උග්ගණ්ණණං, පරිපුච්ඡා නාම කම්මට්ඨානස්ස පරිපුච්ඡනා, උපට්ඨානං නාම කම්මට්ඨානස්ස උපට්ඨානං, අප්පනා නාම කම්මට්ඨානස්ස අප්පනා, ලක්ඛණං නාම කම්මට්ඨානස්ස ලක්ඛණං, එවං ලක්ඛණ මිදං කම්මට්ඨානනති කම්මට්ඨානසභාචුප්පධාරණනති වුත්තං ගොති. එවං පඤ්චසක්කිකං කම්මට්ඨානං උග්ගණ්ණගෙනො අත්තනාපි න කීල මති ආවර්ගමිති න විගෙසෙති. තස්මා ථෙංකං උද්දිසාපෙත්වා ඛත්තං කාලං සජ්ඣාසිත්වා එවං පඤ්චසක්කිකං කම්මට්ඨානං උග්ගගෙනො ආවර්ගස්ස සන්තිකෙ වා අඤ්ඤාත්ත වා පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරෙ සෙනා සනෙ වසනෙනා උපවර්තනවුද්දක පට්ටිබ්බාධෙන කාතභත්තකිච්චෙන භත්තසම්මදං පටිවිනොදෙත්වා. පුබ්බාසිනෙනා රතනතතයගුණා නුස්සරණෙන විතතං සම්පහංසිත්වා ආවර්ග්ගගෙනො එකපදමිති අපමම්ඥානෙනා ඉදං ආනාපානසතිකම්මට්ඨානං මනසිකාතබ්බං.

තත්ත්වායං මනසිකාරවිධි:-

“ගණනා අනුබ්බිකා චුසනා ධ්වනා සලලක්ඛණා.

විච්චනා පාරිසුඛි තෙසඤ්ච පතිපස්සනා”ති.

තත්ථ ගණනාති ගණනායෙව, අනුබ්බිකාති අනුවගණා,¹ චුසනාති චුච්චට්ඨානං, ධ්වනාති අප්පනා, සලලක්ඛණාති විපස්සනා,² විච්චනාති මග්ගො, පාරිසුඛිති ඵලං, තෙසඤ්ච පතිපස්සනාති පච්ච වෙකඛණා. තත්ථ ඉමිනා ආදිකම්මකෙන කුලපුත්තන පඨමං ගණනාය ඉදං කම්මට්ඨානං මනසිකාතබ්බං. ගණෙනෙනා ව පඤ්චනාං ගෙට්ඨා න ධ්වෙතබ්බං, දසනං උපරි න තෙතබ්බං, අනතරා බණ්ඩං න දසෙත්තබ්බං. පඤ්චනාං ගෙට්ඨා ධ්වෙතනස්ස හි සම්බාධෙ ඔකාසෙ විතතූප්පාදෙ විපථ්ඤති, සම්බාධෙ වජ්ජෙ සන්තිරුද්ධගොගණො විශ්. දසනං උපරි තෙතනස්ස ගණනතිසිතොව විතතූප්පාදෙ ගොති,³ අනතරා බණ්ඩං දසෙත්තනස්ස සිඛාප්පත්තනනුබ්බො මෙ කම්මට්ඨානං තොති විතතං විකම්පති, තස්මා එතෙ දෙසෙ වජ්ජෙත්වා ගණෙනබ්බං. ගණෙනෙනා ව පඨමං දකිගණනාය ධ්වෙත්තමාපකගණනාය ගණෙනබ්බං. ධ්වෙත්තමාපකො හි නාමි. පුරෙත්වා එකනති වත්වා ඔතිරති, පුන පුරෙත්තො කිඤ්චි කච්චරං දිස්වා තං ඡද්දෙත්තො එකං එකනති වදති, එස නයො වෙ වෙති ආදිසු. එවමෙව ඉමිනාපි අස්සාසපස්සා සෙසු යො උපට්ඨාති, තං ගගෙත්වා එකං එකනති ආදිං කත්වා යාව දස දසාති පච්චතමානං පච්චතමානං උපලකෙත්වා ගණෙනබ්බං. තස්මෙවං ගණෙත්වා නිකම්මනා ව පටිසන්තා ච අස්සාසපස්සාසා

1. ම අනුගහණා.

2. සම-අනුපදගණා.

3. ගණනාතිසිතොව විකම්පතවිතතූප්පාදෙ. (සම්පත්තපාසාදිකා)

පාකවා ගොනැති, අපානන තං දැකගන්නා බැඳුණුමාපකගන්නා පහාය සිසගන්නාය ගොපාලකගන්නාය ගණන්වබ්බං. ඡෙකො හි ගොපාලකො සකකිරාදයො උච්ඡ්ඛෙගන ගහෙතො රජුදණ්ඩක ගණ්ඨා පාතොව වජ්. ගනතො ගාවො පිසියං පහරිතො පලිසක්ඛා ත්තෙ කිසිනොතො වාරප්පතනං පතනං යෙව ගාවිං එකා වෙති සකකිරං බිපිතො බිපිතො ගණෙති, තියාමරතති. සමබ්බො ඔකාසෙ දුක්ඛං චුත්ථගොගණො නික්ඛමනොතො නික්ඛමනොතො අඤ්ඤාමඤ්ඤා උපනිසංසනොතො වෙගෙන පුඤ්පුඤ්ඤා හුතො නික්ඛමති, සො වෙගෙන වෙගෙන තීණී වත්තාරි පඤ්ච දසාති ගණෙතියෙව. එවං ඉමිසොපි පුරිමනෙයෙන ගණයතො අසාසපසාසා පාකවා හුතො සිස සිසං පුනප්පුන සඤ්චරතති. තතො තෙන පුනප්පුන සඤ්චරතතීති ඤාතො අනොතො ව බගි ව අගහෙතො වාරප්පතනං වාරප්පතනං යෙව ගහෙතො එකො වෙ තීණී වත්තාරි පඤ්ච එකො වෙ තීණී වත්තාරි පඤ්ච ඡ, එකො වෙ තීණී වත්තාරි පඤ්ච ඡ සත්තං-පෙ-අභ නව දසාති සිසසිසං ගණෙතබ්බමෙව. ගණනපටිබද්ධො හි කමමයා තෙ ගණනබලෙනෙව විතතං එකගං ගොති, අරිත්ථුපක්ඛාන වසෙන වණ්ඨසොතෙ නාවායපනමිව. තසොවං සිසසිසං ගණයතො කමමයානං නිරන්තරප්පවතනං විය හුතො උපයාති, අපි නිරන්තරං පවත්තතීති ඤාතො අනොතො ව බගි ව වාතං අපරිග්ගහෙතො පුරිම නයෙනෙව වෙගෙන වෙගෙන ගණෙතබ්බං. අනොතො පවිසන වාතෙන හි සභිං-විතතං පවෙසයතො අබ්බන්තරං වාතබ්බාගතං මෙද පුරිතං විය ගොති. බගි නික්ඛමනවාතෙන සභිං විතතං නිගරතො බගිද්ධා පුච්චතාරමමණෙ විතතං වික්ඛිපති. පුඨ පුඨොකාසෙ පන සතීං යපෙතො භාවෙනතසෙව භාවනා සමපජ්ජති. තෙන වුත්තං:-

“අනොතො ව බගිව වාතං අපරිග්ගහෙතො පුරිමනෙයෙනෙව වෙගෙන වෙගෙන ගණෙතබ්බං”නති. කීවට්ටං පනෙතං ගණෙතබ්බනති? යාව විතා ගණනාය. අසාසපසාසාසාරමමණෙ සති සතතිස්සති, බගි විසට් විතකකිව්වෙඡ්දං කතො අසාසපසාසාසාරමමණෙ සති සර්ගපනත්ථං යෙව හි ගණනාති. එවං ගණනාය මනසි කතො අනුබ්බිකාය මනසි කාතබ්බං. අනුබ්බිකා නාම ගණනං පටිසංහරිතො සතියා නිරන්තරං අසාසපසාසාසානං අනුගමනං, තඤ්ච බො න ආදිමජ්ඣ පරියොසානානුගමනවසෙන. බගි නික්ඛමනවාතසං හි නාහි ආදි, හදයං මජ්ඣං, නාසිකාග්ගං පරියොසානං. අබ්බන්තරං පවිසන වාතසං නාසිකාග්ගං ආදි, හදයං මජ්ඣං, නාහි පරියොසානං. තඤ්ච සං අනුගමනො විකෙඨපගතං විතතං සාරමාය වෙව ගොති ඉඤ්ජනාය ව. යථා:-

“අසාසාදිමජ්ඣපරියොසානං

සතියා අනුගමනො අජ්ඣතං

විකෙඨපගතෙන විතෙතන කායොපි

විතතමපි සාරග්ගා ව ගොනති ඉඤ්ජනා ව එඤ්ජනා ව.

පස්සාසාදිමඡ්ඤාපරියොසානං
සතියා අනුගච්ඡන්තො බහිද්ධා
විකේධපගතොන විතොතන කායොපි
විතතමපි සාරද්ධා ව ගොනති ඉඤ්ජිතා ව එඤ්ජනා ව”ති.

තසමා අනුබ්බිකාය මනසිකරොනොතන න ආදිමඡ්ඤාපරියො
සානවසෙන මනසි කාතබ්බං, අපිච ඛො ථුසනාවසෙන ව ධ්වනා
වසෙන ව මනසි කාතබ්බං. ගණනානුබ්බිකාවසෙන වීය හි ථුසනා
ධ්වනාවසෙන විසුං මනසිකාරො නත්ති, ථුසථුසථානෙ යෙව පන
ගණෙනො ගණනාය ව ථුසනාය ව මනසි කරොති, තත්ථෙව
ගණනං පටිසංගරිත්වා තෙ සතියා අනුබ්බිකොනො අප්පනාවසෙන ව
විතතං ධ්වෙනො අනුබ්බිකාය ව ථුසනාය ව ධ්වනාය ව මනසි
කරොතිති චුච්චති. සඛායමත්ථො අභිකථාසු චුතතපඛ්ඤාලදොවරිකුප
මාහි පටිසමිද්දයං චුතත කාකචුපමාය ව වෙදිතබ්බො. තත්ථායං
පඛ්ඤාලොපමා:-සෙය්‍යථාපි පඛ්ඤාලො දොලාය කිලතං මාතාපුත්තානං
දොලං බිපිත්වා තත්ථෙව දොලාථමහමුලෙ නිසිනොනා කමෙන
‘ආගච්ඡන්තස්ස ව ගච්ඡන්තස්ස ව දොලාථලකස්ස උභො කොට්ඨො
මඡ්ඤාසුඤ්ඤා පස්සති, න ව උභොකොට්ඨමඡ්ඤානං දස්සන්තං ව්‍යාවචො
ගොති, එවමෙවං. භික්ඛු සතිවසෙන උපතිබ්බිකාථමහමුලෙ ධ්වො
අස්සාසපස්සාසදොලං බිපිත්වා තත්ථෙව නිමිත්තෙ සතියා නිසිනොනා
කමෙන ආගච්ඡන්තානසුඤ්ඤා ගච්ඡන්තානසුඤ්ඤා ථුට්ඨානො අස්සාස
පස්සාසානං ආදිමඡ්ඤාපරියොසානං සතියා අනුගච්ඡන්තො තත්ථ ව
විතතං ධ්වෙනො පස්සති, නව තෙසං දස්සන්තං ව්‍යාවචො ගොති,
අයං පඛ්ඤාලොපමා. අයං පන දොවරිකුපමා:-සෙය්‍යථාපි දොව
රිකො නගරස්ස අනොන ව බහිව පුරිසෙ “කො තං කුතො වා ආගතො
කුතිං වා ගච්ඡති කිං වා තෙ ගත්ථ”ති න වීමංසති, නති තස්ස තෙ
භාර, වාරප්පතනං වාරප්පතනං යෙව පන වීමංසති, එවමෙව ඉමස්ස
භික්ඛුනො අනොන පටිච්ඡවාතා ව බහි නික්ඛන්තවාතා ව න භාර
ගොනති, වාරප්පතනා වාරප්පතනා යෙව භාරති. අයං දොවරි
කුපමා. කාකචුපමා පන ආදිතො පට්ඨාය එවං වෙදිතබ්බො.
චුතතං ගෙන:-

“නිමිත්තං අස්සාසපස්සාසා අනාරමමණමෙකවිතතස්ස
අඤ්ඤාතො ව තයො ධම්මෙ භාවනා නුපලබ්භති.

නිමිත්තං අස්සාසපස්සාසා අාරමමණමෙකවිතතස්ස
ඤ්ඤාතො ව තයො ධම්මෙ භාවනා උපලබ්භති”ති.

කථං ඉමෙ තයො ධම්මා එකවිතතස්ස ආරමමණා න ගොනති,
නවිමෙ තයො ධම්මා අවිදිතා ගොනති, න ව චිත්තං විකේධපං ගච්ඡති
පට්ඨානං ව පඤ්ඤායති පයොගසුඤ්ඤා සාධෙති විසෙසමධි ගච්ඡති? සෙය්‍ය
ථාපි රුකේධා සමෙ භූමිභාගෙ නික්ඛිත්තො, තමෙනං පුරිසො කක

වෙන ජීවිතය, රුකෙකි ප්‍රථමකකවදනනානං වසෙන පුරිසස්ස සති උපට්ඨිතා හොති. න ආගතෙ වා ගතෙ වා කකවදනෙන මනසි කරොති, න ආගතාගතා වා කකවදනනා අවිදිතා හොනති, පට්ඨානඤ්ච පඤ්ඤායති, පයොගඤ්ච සාධෙති, විසෙසමධිගච්ඡති, යථා රුකෙකා සමෙ භූමිභාගෙ නිකඛිත්තො, එවං උපනිබ්බන්තිමිත්තං. යථා කකවදනනා, එවං අස්සාසපස්සාසා. යථා රුකෙකි ප්‍රථමකකවදනනානං වසෙන පුරිසස්ස සති උපට්ඨිතා හොති න ආගතෙ වා ගතෙ වා කකවදනෙන මනසිකරොති, න ආගතා වා ගතා වා කකවදනනා අවිදිතා හොනති, පට්ඨානඤ්ච පඤ්ඤායති, පයොගං ව සාධෙති, විසෙසමධිගච්ඡති, එවමෙව භික්ඛු නාසිකගො වා මුඛනිමිත්තෙ වා සතිං උපට්ඨ පෙචා නිසිත්තො හොති, න ආගතෙ වා ගතෙ වා අස්සාසපස්සාසෙ මනසි කරොති, න ආගතා වා ගතා වා අස්සාසපස්සාසා අවිදිතා හොනති, පට්ඨානව පඤ්ඤායති පයොගඤ්ච සාධෙති, විසෙසමධිගච්ඡති. පට්ඨානනති කතමං පට්ඨානං? ආරද්ධිවිරියස්ස කායොපි විතතමිපි කමමතියං හොති, ඉදං පට්ඨානං. කතමො පයොගො? ආරද්ධිවිරියස්ස උපකතිලෙසා පතියනති, විතකකා වූපසමමනති, අයං පයොගො. කතමො විසෙසො? ආරද්ධිවිරියස්ස සංයොජනා පතියනති, අනුසයා ව්‍යාප්තී හොනති, අයං විසෙසො. එවං ඉමෙ තයො ධම්මා එකවිතතස්ස ආරම්භො න හොනති, නවිමෙ තයො ධම්මා අවිදිතා හොනති, නව විතතං විකෙකපං ගච්ඡති, පට්ඨානඤ්ච පඤ්ඤායති, පයොගඤ්ච සාධෙති, විසෙසමධිගච්ඡති.

ආනාපානසතී යස්ස පරිපුණ්ණො සුභාෂ්තා,
අනුපුබ්බං පරිචිතා යථා බුද්ධො න දෙසිතා,
සො ඉමං ලොකං පභාසෙති අබ්භාමුත්තොව වජ්ඣමාති.

අයං කතවුපමා.

ඉධ පනස්ස ආගතාගතවසෙන අමනසිකාරමත්තමෙව පයොජනනති වෙදිතබ්බං. ඉදං කමමධ්‍යානං මනසිකරෙතො කස්සචි නවිරෙනෙව නිමිත්තඤ්ච උපපජ්ජති, අවසෙසකානඛග පතිමණ්ඩිතා අප්පනා සබ්බාතා ස්පනා ව සම්පජ්ජති, කස්සචි පන ගණනාවසෙනෙව මනසිකාරකාලතොප්පභූති අනුකකමතො ඔලාරිකඅස්සාසපස්සාස නිරෝධවසෙන කායදරපෙ වූපසනෙන කායොපි විතතමිපි ලහුකං හොති, සරීරං ආකාසෙ ලඛිතනාකාරප්පත්තං විය හොති, යථා සාරද්ධි කායස්ස මඤ්ඤෙ වා පිඤ්ඤෙ වා නිසිදතො මඤ්ඤපිඨං ඔනමති, විකුජ්ජති, පච්චන්ද්‍රණං වලිං ගණ්ඨාති. අසාරඛකායස්ස පන නිසිදතො නෙව මඤ්ඤපිඨං ඔනමති, න විකුජ්ජති, න පච්චන්ද්‍රණං වලිං ගණ්ඨාති, තුල පිච්චුපුරිතං විය මඤ්ඤපිඨං හොති. කසමා? යසමා අසාරඛො කායො ලහුකො හොති, එවමෙව ගණනාවසෙන මනසිකාරකාලතොප්පභූති අනුකකමතො ඔලාරිකඅස්සාසපස්සාස නිරෝධවසෙන කායදරපෙ වූපසනෙන කායොපි විතතමිපි ලහුකං හොති. සරීරං ආකාසෙ

ලභිකතාකාරප්පතො. විස හොති, තස්ස ඔළාරිකො අස්සාසපස්සාසෙ
 නිරුද්ධෙ සුබ්බමස්සාසපස්සාසතිමිත්තාරමණං. විතතං පවත්තති,
 තස්මිම්බි නිරුද්ධෙ අපරුපරං තතො සුබ්බමතර සුබ්බමතමතිමිත්තා¹
 රමණං. පවත්තතිසෙව. කථං? යථාහි පුරිසො මහතියා ලොහසලා
 කාය ඥාසථාලං ආකොටෙය්‍ය එකප්පහාරෙන මහාසද්දෙ
 උපපජ්ජෙය්‍ය, තස්ස ඔළාරිකසඤ්ජරමණං. විතතං පවත්තෙය්‍ය,
 නිරුද්ධෙ ඔළාරිකෙ සද්දෙ අථ පච්ඡා සුබ්බමසද්දතිමිත්තාරමණං,
 තස්මිම්බි නිරුද්ධෙ අපරුපරං තතො සුබ්බමතර සුබ්බමතසද්ද තිමිත්තා
 රමණං. පවත්තතෙව. එවන්ති වෙදිතබ්බං. චුත්තමි වෙතො:-“සෙය්‍ය
 ථාපි කංසෙ ආකොටිතෙ”ති විජ්‍යායෙ. යථාහි අඤ්ඤති කම්මට්ඨානාති
 උපරුපරි විභූතාති හොන්ති, න තථා ඉදං. ඉදං පන උපරුපරි
 භාවෙනත්තස්ස සුබ්බමතතං ගච්ඡති, උපට්ඨානමිති න උපගච්ඡති. එවං
 අනුපට්ඨගතෙන පන තස්මිං න තෙන භික්ඛුනා උට්ඨායාසනා වමම
 බණ්ඩං පපෙථාටෙච්ඡා ගන්තබ්බං. කිං කාතබ්බං? ආචරියං පුච්ඡස්සා
 මිති වා නඨං දුති මෙ කම්මට්ඨානන්ති වා න වුට්ඨාතබ්බං. ඉරියාපථං
 විකොපෙච්ඡා ගච්ඡන්තො හි කම්මට්ඨානං නවනවමෙව හොති, තස්මා
 යථාතිසිගෙනතෙව දෙසන්තො ආගරිතබ්බං. තත්‍රායං ආගරණ්‍ය
 පායො:-තෙන හි භික්ඛුනා කම්මට්ඨානස්ස අනුපට්ඨගතභාවං ඤාච්ඡා
 ඉති පටිසංචික්ඛිතබ්බං. ඉමෙ අස්සාසපස්සාසා නාම කන්ථ අත්ථි කන්ථ
 නත්ථි කස්ස වා අත්ථි කස්ස වා නත්ථිති. අපේචං පටිසංචික්ඛිතා ඉමෙ
 අන්තො මාතුකුච්ඡියං නත්ථි, උදකෙ නිමුග්ගානං නත්ථි තථා අසඤ්ඤි
 භූතානං, මහානං, වතුන්ඤ්ඤානසමාපන්නානං, රූපාරූපභවසමඛිතිනං
 නිරේධසමාපන්නානන්ති ඤාච්ඡා එවං අත්තන්තාව අත්තා පටිච්චොදෙ
 තබ්බො. නනු ඤාං පණ්ඩිත තෙව මාතුකුච්ඡිගතො න උදකෙ
 නිමුග්ගො න අසඤ්ඤිභූතො න මහො න වතුන්ඤ්ඤානං සමාපන්නො
 න රූපාරූපභවසමඛිති න නිරේධසමාපන්නො අත්ථියෙව තෙ
 අස්සාසපස්සාසා මන්දපඤ්ඤාතාය පන පරිග්ගහෙත්‍යං න සකෙකාසීති.
 අථානෙන පකාතිච්ඡේදවසෙතෙව විතතං ධපෙච්ඡා මනසිකාරෙ
 පවත්තතබ්බො. ඉමෙ හි දීඝනාසිකස්ස නාසාපුටං සට්ටන්තා
 පවත්තන්ති, රස්සනාසිකස්ස උත්තරෙඨං. තස්මානෙන ඉමං නාම
 ථානං සට්ටන්තීති තිමිත්තං ධපෙතබ්බං. ඉමමෙවිති අන්ථවසං පටිච්ච
 චුත්තං භගවතා:- “නාහං භික්ඛවෙ මුළස්සතිස්ස අසමප්පන්නස්ස ආනා
 පානසතිභාවනං වදාමි”ති. කිඤ්චාපි හි යං කිඤ්චි කම්මට්ඨානං
 සතස්ස සමප්පන්නස්සෙව සමපජ්ජති. ඉතො අඤ්ඤං පන මනසි
 කරොන්නස්ස මනසිකරොන්නස්ස පාකටං හොති. ඉදං පන ආනා
 පානසතිකම්මට්ඨානං ගරුකං ගරුකභාවනං, බුද්ධි පච්චෙකබුද්ධි බුද්ධි
 පුත්තානං මහාපුරිසානංසෙව මනසිකාරභූමිභූතං, නවෙව ඉත්තරං,
 න ව ඉත්තරස්සත්තසමාසෙවිතං. යථා යථා මනසි කරියති, තථා

1. ම. සුබ්බමතර-සුබ්බමතර-සම, සුබ්බමතරසුබ්බමතර.

තථා සත්තඤ්ඤාව හොති සුබ්‍රමඤ්ඤාව, තස්මා එත්ථ බලවතී සති ව පඤ්ඤා ව ඉච්ඡිතබ්බා. යථාහි පට්ටසාටකස්ස භූතතකරණකාලෙ සුවිධි සුබ්‍රමා ඉච්ඡිතබ්බා, සුවිපාසවේධනමපි තතො සුබ්‍රමතරං. එව මෙව පට්ටසාටකසදිසස්ස ඉමස්ස කම්මසාන්ධස්ස භාවනාකාලෙ සුවිපටි භාගාසතිධි සුවිපාසවේධනපටිභාගා තං සම්පසුත්තා පඤ්ඤාපි බලවතී ඉච්ඡිතබ්බා. තාහි ව පන සතිපඤ්ඤාහි සමන්තාගතෙන භික්ඛූනා න තෙ අස්සාසපස්සාසා අඤ්ඤානු පකාතිථුඪොකාසා පරියෙසිතබ්බා. යථා පන කස්සකො කසිං කසිත්වා බලිවද්දෙ මුඤ්චිත්වා නොවරාහි මුඛෙ කත්වා ඡායාය නිසින්නො විස්සමෙය්‍ය, අථස්ස තෙ බලිවද්ද වෙගෙන අට්ඨිං පවිසෙය්‍යං, යො හොති ඡෙතො කස්සකො ඡො පුන තෙ ගහෙත්වා යොජෙතුකාමො න තෙසං අනුපදං ගන්ත්වා අට්ඨිං ආභිණ්ඤති, අථ ඛො රසමිඤ්ඤා පතොදඤ්ඤා ගහෙත්වා උජ්ඣාමෙව තෙසං නිපානතිත්ථං ගන්ත්වා නිසිදති වා නිපජ්ජති වා, අථ තෙ ගොණේ දිවසභාගං වරිත්වා නිපානතිත්ථං ඔතරිත්වා නභාත්වා ව පිවිත්වා ව පඨුත්තරිත්වා සීතෙ දිත්වා රඝමියා බන්ධිත්වා පතොදෙන විජ්ඣානො ආනෙත්වා යොජෙත්වා පුන කම්මං කරොති; එවමෙව තෙන භික්ඛූනා න තෙ අස්සාසපස්සාසා අඤ්ඤානු පකාතිථුඪොකාසා පරියෙසිතබ්බා සතිරසමිං පන පඤ්ඤාපතොදඤ්ඤා ගහෙත්වා පකාති ථුඪොකාසෙ විගතං යපෙත්වා මනසිකාරො පවත්තතබ්බො. එවං හිස්ස මනසිකාරොතො නවිරස්සෙව තෙ උපඨගන්ති, නිපානතිත්ථෙ විය ගොණා. තතො තෙන සතිරසමියා බන්ධිත්වා තස්මිං යෙව යානෙ යොජෙත්වා පඤ්ඤාපතොදෙන විජ්ඣානෙනා පුනපුනං කම්මසානං අනුසුඤ්ඡිතබ්බං. තස්සෙවමනුසුඤ්ඡතො නවිරස්සෙව නිමිත්තං උපට්ඨාති. තං පනෙනං න සබ්බෙසං එකසදිසං ඡොති. අට්ඨ ඛො කස්සවි සුබසමථස්සං උපපාදයමානො භූලපිටු විය කප්පාසපිටු විය වාතධාරා විය ව උපඨාතීති එකවෙව ආහු. අයං පන අභිකථාසු විනිව්ඡයො:-ඉදං හි කස්සවි තාරකරූපං විය මණ්ණගුට්ඨිකා විය මුත්තා ගුට්ඨිකා විය ව, කස්සවි බරසමථස්සං හුත්වා කප්පාසපිටු විය දුරුසාර සුචි විය ව, කස්සවි දීඝපාමඛගසුත්තං විය කුසුමදුමං විය ධුමසිඛා විය. ව, කස්සවි වින්තං මහකටකසුත්තං විය වලාගකපටලං විය පදුමපුප්ථං විය රථවක්කං විය වන්දමණ්ඩලං විය සුරියමණ්ඩලං විය ව උපට්ඨාති. තඤ්ඤා පනෙනං යථා සබ්බෙහුලෙසු භික්ඛුසු සුත්තන්තං සජ්ඣාසිත්වා නිසින්නාසු එතෙන භික්ඛූනා “භූමානං කිදිසං හුත්වා ඉදං සුත්තං උපට්ඨාති”ති ථුත්තෙ එකොමස්සං මහති පබ්බතෙය්‍යා නදී විය හුත්වා උපට්ඨාතීති ආහ. අපරෙ මස්සං එකා වතරුඡි විය, අඤ්ඤා මස්සං එකො සීතව්ජායො සාබාසමපනො එලසාරහරිතරුක්කො වියාති. තෙසං හි තං එකමෙව සුත්තං පඤ්ඤානානතාය නානතො උපට්ඨාසි. එවං එකමෙව කම්මට්ඨානං සඤ්ඤානානතාය නානතො උපට්ඨාති. සඤ්ඤාජං හි එතං සඤ්ඤාතිදුතං සඤ්ඤාපහවා, තස්මා සඤ්ඤානානතාය නානතො උපට්ඨාතීති වේදිතබ්බං. එත්ථව අඤ්ඤා

මෙව් අස්සාසාරමණං විතතං, අඤ්ඤං පස්සාසාරමණං, අඤ්ඤං නිමිත්තාරමණං. යස්ස හි ඉමෙ තයො ධම්මා නඤ්ඤි තස්ස කම්මට්ඨානං තෙව අපපතං න උපචාරං පාපුණාති. යස්ස පඤ්ඤා තයො ධම්මා අඤ්ඤා තස්සෙව කම්මට්ඨානං උපචාරඤ්ඤා අපපතඤ්ඤා පාපුණාති. චුතතං හෙතං:-

“නිමිත්තං අස්සාසපස්සාසා අනාරමණමෙකවිතතස්ස අඤ්ඤා තයො ධම්මෙ භාවනා නුපලබ්භති.

නිමිත්තං අස්සාසපස්සාසා ආරමණමෙකවිතතස්ස ඤානතොව තයො ධම්මෙ භාවනා උපලබ්භති”ති.

එවං උපට්ඨිතෙ පන නිමිත්තෙ තෙන භික්ඛූනා ආවරියස්ස සනතිකං ගන්ත්වා ආරොචෙතබ්බං: මග්ගං භනෙන් එවරුපං නාම උපට්ඨාතිති. ආවරියෙන පන එතං නිමිත්තනති වා න වා නිමිත්තනති න වතතබ්බං, එවං හොති ආවුසොති වතා පුනපුනං මනසි භරො හිති වතතබ්බං. නිමිත්තනති හි චුත්තෙ වොසානමාපජේය්‍ය, න නිමිත්තනති චුත්තෙ නිරුසො විසිදෙය්‍ය, තස්මා තදුගගමපි අවමා මනසිකාරෙයෙව නියොජෙතබ්බොති-එවං තාව දීඝභාණකා. මජ්ඣිමනිකායෙ පනානු:-නිමිත්තමිදං ආවුසො කම්මට්ඨානං, පුනපුනං මනසි කරොති සපුරිසාති වතතබ්බොති. අපානෙන නිමිත්තෙයෙව විතතං යපෙතබ්බං, එවමස්සායං ඉතොපසඤ්ඤා යපනාවසෙන භාවනා හොති.

චුතතං හෙතං පොරුණෙති:-

“නිමිත්තෙ යපයං විතතං නානාසාරං විභාවයං.

ධීරො අස්සාසපස්සාසෙ සකං විතතං තිබ්බති”ති.

තස්සෙවං නිමිත්තපට්ඨානතොපසඤ්ඤා නිවරණාති වික්ඛම්භිතා තෙව හොනති, කිලෙසා සනතිසිත්තාව, සති උපභිතායෙව, විතතං උපචාරසමාධිතා සමාතිතමෙව. අපානෙන හං නිමිත්තං තෙව වණ්ණතො මනසිකාතබ්බං, න ලක්ඛණතො පච්චෙකතිතබ්බං. අපිච ඛො බහුතියමගෙයිසා වක්ඛවතතිගෙණො විය, කස්සකෙන සාලියවගබ්බො විය ව, ආවාසාදිති සත්තඅසප්පායාති වජේත්තා භාතෙව සත්තසප්පායාති සෙවහොනන සාධුකං රක්ඛිතබ්බං. අපතං එවං රක්ඛිතා පුනපුන මනසිකාරවසෙන වුඨිං විරුළුං ගමිත්වා දසවිධං අපපනානොසලො සමාදෙතබ්බං, විරියසමතා යොජෙතබ්බො. තස්සෙවං සට්ඨන්තස්ස පඨවිකසිණෙ චුතතානුක්කමෙනෙව භසමිං නිමිත්තෙ වතුක්ක පඤ්ඤාකර්කානාති තිබ්බපානති. එවං තිබ්බපානවතුක්කපඤ්ඤාකර්කානො පනෙත් භික්ඛු සලලක්ඛණා විවට්ටනාවසෙන කම්මට්ඨානං වර්ධිත්වා පාරිසුඛිං පහතුකාමො නදෙව කුංතං පඤ්ඤානාකාරෙහි වසිප්පතතං පගුණං කමා නාමරුපං වචන් පෙත්වා විපස්සනං පඨපෙති. කපං? සො හි සමාපත්තිතො වුඨාය අස්සාසපස්සාසානං සමුදයො කර්ජකායො ව විතතඤ්ඤාති පස්සති.

යථාති කාමොරගග්ගරියා ඛමමානාය භස්සාඤ්ච පුරිසස්ස ච තජ්ජං වායාමං පටිච්ච වාතො සඤ්චරති, එවමෙවං කායඤ්ච විත්තඤ්ච පටිච්ච අස්සාසපස්සාසාති. තතො අස්සාසපස්සාසෙ ච කායඤ්ච රූපනති විත්තඤ්ච තං සමපයුත්තධමෙම ච අරූපනති විචන්ථපෙති, අයමෙත්ථ සන්ධිපො. වින්දාරතො පන නාමරූප විචන්ථානං පරතො ආවිහවිස්සති. එවං නාමරූපං විචන්ථපෙත්වා තස්ස පච්චයං පරියෙසති, පරියෙසනො ව නං දිස්වා තිසුපි අධ්‍යාසු නාමරූපස්ස පවත්තිං ආරබ්භ කෙබ්බං විහරති, විතීණ්ණකෙබ්බා කලාපසමමසනවසෙන තිලකකිණං. ආරුපෙත්වා උදයබ්බයානුපස්සනාය පුබ්බභාගෙ උපපනො භ්ගාසාදයො දසවිපස්සනුපකක්කිලෙසෙ පභාය උපකක්කිලෙසවිමුත්තං පටිපද්දඤ්ඤං. මග්ගොති විචන්ථපෙත්වා උදයං පභාය භබ්බානුපස්සනං පත්වා තීරනතරං භබ්බානුපස්සනෙන භයතො උපපි තොසු සබ්බසංඛාරෙසු තිබ්බිඤ්ඤන්තො විරජ්ජනො විමුච්චතො යථාකතමෙන චත්තාරො අරියමග්ගෙ පාපුණ්ණිචා අරහත්තථලෙ පතිඨාය එකුනවිසතිහෙදස්ස පච්චවෙකකිණඤ්ඤස්ස පරියනං පනො සදෙවභුස්ස ලොකස්ස අග්ගදකම්මේණයෙතා හොති. එත්තා චතා වස්ස ගණනං ආදිං නත්වා පටිපස්සනාපරියොසානා ආනාපාන සතිසමාධිභාවනා සමත්තා හොතිති අයං සබ්බාකාරතො පස්ම චතුකකවණ්ණනා.

ඉතරෙසු පන තිසු වතුකෙකසු යස්මා විසුං කමමථානභාවනා නයො නාම නත්ථි, තස්මා අනුපදවණ්ණනානගයෙනෙව තෙසං එවං අත්ථො වෙදිතබ්බො. පීතිපටිසංවෙදිති පිතිං පටිසංවෙදිතං කරෙන්නො පාකටං කරෙන්නො අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමිති සිකති. තත්ථ විහාතාරෙහි පිති පටිසංවිදිතා හොති, ආරමමණ්ණො ව අසමොහතො ව. කථං ආරමමණ්ණො පිති පටිසංවිදිතා හොති? සප්පිතිනෙ වෙ කොනෙ සමාපජ්ජති, තස්ස සමාපත්තිකකිණෙ කොනපටිලාභෙන ආරමමණ්ණො පිති පටිසංවිදිතා හොති, ආරමමණ්ණස්ස පටිසංවිදිතත්තා. කථං අසමොහතො? සප්පිතිනෙ වෙ කොනෙ සමාපජ්ජත්වා චුර්ඨාය කොනසමපයුත්තං පිති. බයතො වයතො සමමසති, හස්ස විපස්සනාකකිණෙ ලකකිණපටිවෙධෙන අසමොහතො පිති පටිසංවිදිතා හොති. චුත්තඤ්ඤත්තං පටිසමන්දය:- “දීඝං අස්සාසවසෙන විත්තස්ස එකග්ගනං අවිකෙකපං පජ්ජනො සති උපට්ඨිතා හොති, තාය සතියා තෙන ඤ්ඤේන සා පිති පටිසංවිදිතා හොති, දීඝං පස්සාසවසෙන-රස්සං අස්සාසවසෙන-රස්සං පස්සාසවසෙන-සබ්බකාය පටිසංවෙදී අස්සාසපස්සාසවසෙන-පස්සමගයං කායසංඛාරං අස්සාසපස්සාසවසෙන විත්තස්ස එකග්ගනං අවිකෙකපං පජ්ජනො සති උපට්ඨිතා හොති, තාය සතියා තෙන ඤ්ඤේන සා පිති පටිසංවිදිතා හොති. ආවජ්ජනතො සා පිති පටිසංවෙදිතා හොති, ජනතො පස්සතො පච්චවෙකකිණො විත්තං අධිඨ්ඨතො සධ්දාය අධිමුච්චතො විරියං පග්ගණ්ණතො සති.

උපට්ඨාපයනො විතතං සමාදහනො පඤ්ඤාය පජ්ඣනනො අභිඤ්ඤායං අභිජ්ඣනනො-පරිඤ්ඤායං පරිජ්ඣනනො-පහාතබ්බං පජ්ඣනනො-භාවෙනබ්බං භාවයනො-සච්ඡිකාතබ්බං සච්ඡිකාදේනො සා පිති පටිසංවිදිතා භොති. එවං සා පිති පටිසංවිදිතා භොතිති. එතෙනෙව නයෙන අවසෙසපදනිපි අත්තො වෙදිතබ්බාති. ඉදං පනෙත්ථ විසෙසමහතං තිණ්ණං ක්කානානං වසෙත සුඛපටිසංවෙදිතා චතුන්නාමි වසෙත විත්තසංඛාරපටිසංවෙදිතා වෙදිතබ්බා. විත්ත සංඛාරාති වෙදනාදයො වෙ බක්ඛා, සුඛපටිසංවෙදි පදෙ පනෙත්ථ විපස්සනාභූමිදස්සනත්ථ. “සුඛනති වෙ සුඛාති කාසිකඤ්ච සුඛං වෙතසිකඤ්ච”ති පටිසමනිදායං වුත්තං. පස්සමහස්සං විත්තසංඛාරාති ඔලාරිකං ඔදාරිකං විත්තසංඛාරං පස්සමහනෙතා, නිරොධෙනෙතාති අත්තො. සො විත්තාරතො භායසංඛාරෙ වුත්තනායෙනෙව වෙදි තබ්බො. අපිවෙත්ථ පිතිපදෙ පිතිසිසෙත වෙදනා වුත්තා, සුඛපදෙ සරුපෙනෙව වෙදනා, විසු විත්තසංඛාරපදෙසු සඤ්ඤා ව වෙදනා ව වෙතසිකා එතෙ බමමා විත්තපටිබ්බා විත්තසංඛාරාති වචනතො සඤ්ඤාසම්පයුත්තා වෙදනාති එවං වෙදනානුපස්සනානායෙන ඉදං චතුක්කං භාසිතනති වෙදිතබ්බං. තතියඵ්ඵුකෙක්කපි චතුත්තං ක්කානානං වසෙත විත්තපටිසංවෙදිතා වෙදිතබ්බා. අභිසංමොදස්සං විත්තනති විතතං මොදෙතො පමොදෙතො භාසෙතො පහා සෙනො අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමිති සික්ඛති. නත්ථ විභාකාරෙහි අභිප්පමොදෙ භොති, සමාධිවසෙන ව විපස්සනාවසෙන ව. කථං සමාධිවසෙන? සප්පිතිකෙ වෙ ක්කානෙ සමාපජ්ජති, සො සමා පත්තික්ඛණේ සම්පයුත්තපිතියා විතතං ආමොදෙති පමොදෙති. කථං විපස්සනාවසෙන? සප්පිතිකෙ වෙ ක්කානෙ සමාපජ්ජති වුදාය ක්කානසම්පයුත්තපිති. බයතො වයහො සමමසති, එවං විපස්ස නාක්ඛණේ ක්කානසම්පයුත්තං පිති. ආරම්මණං කත්වා විතතං ආමො දෙති පමොදෙති. එවං පටිපනොනා අභිප්පමොදයං විතතං අස්ස සිස්සාමි පස්සසිස්සාමිති සික්ඛතිති වුච්චති. සමාදහං විත්තනති පඨ මජ්ඣිකානිද්වසෙන ආරම්මණේ විතතං සමං ආදහනොනා සමං ධපෙනොනා, නාති වා පන ක්කානාති සමාපජ්ජති වුදාය ක්කානසම්ප යුත්තං විතතං බයතො වයහො සමමසතො විපස්සනාක්ඛණේ ලක්ඛණ පටිවෙධෙන උපපජ්ජති බණ්කවිත්තෙකායනො, එවං උපපනාය බණ්කවිත්තෙකායනාය වසෙනපි ආරම්මණේ විතතං සමං ආද හනොනා සමං ධපෙනොනා සමාදහං විතතං අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සා මිති සික්ඛතිති වුච්චති. විමොචස්සං විත්තනති පඨමජ්ඣිකෙන නිවර ණෙහි විතතං මොවෙනොනා විමොවෙනොනා, දුතියෙන විතක්කවිවා රෙහි, තතියෙන පිතියා, චතුත්තෙන සුඛදුක්ඛති විතතං මොවෙනොනා විමොවෙනොනා, තාති වා පන ක්කානාති සමාපජ්ජති වුදාය ක්කාන සම්පයුත්තං විතතං බයතො වයහො සමමසති, සො විපස්සනාක්ඛණේ අතිවිවානුපස්සනාය නිව්චසඤ්ඤාතො විතතං මොවෙනොනා විමො

වෙනෙහි, දුකිනිනුපයනාය සුඛසඤ්ඤානො, අනතනානුපයනාය අනතසඤ්ඤානො, නිබ්බිදානුපයනාය නන්දිනො, විරාගානුපයනාය රුගතො, නිරෝධානුපයනාය සමුදයනො, පටිනිසංයානානුපයනාය ආදානනො විනා. මොව්වෙනො විමොව්වෙනො අස්සසතිවෙව පස්ස සති ව, තෙන වුට්ඨති විමොවයං. විතතං අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමිති සිකතිති. එවං විතතානුපයනාවසෙන ඉදං වතුකකං භාසිතනති වෙදිතබ්බං. වතුත්ථවතුකෙක පන අනිච්චානුපයසිති එත්ත වාච අනිච්චං වෙදිතබ්බං, අනිච්චා වෙදිතබ්බා, අනිච්චානුපයනා වෙදි තබ්බා, අනිච්චානුපයසි වෙදිතබ්බා. තත්ථ අනිච්චනති පඤ්චකකිං. කාමා? උපපාදවයඤ්ඤාපත්තභාවා. අනිච්චනාති හෙසං යෙව උපපාද වයඤ්ඤාපිනතං හුත්වා අහාවො වා නිබ්බතතානං තෙනෙවාකාරෙන අධාතා බණ්ඨමනන හෙදෙති අත්ථො. අනිච්චානුපයනාති තස්සා අනිච්චතාය වසෙන රුපාදීසු අනිච්චනති අනුපයනා. අනිච්චානු පයසිති තාය අනුපයනාය සමන්තාගතො. කාමා එමගුතො අස්ස සනෙතා ව පස්සසනෙතා ව ඉධ අනිච්චානුපයසි අස්සසිස්සාමි පස්ස සිස්සාමිති සිකතිති වෙදිතබ්බං. විරාගානුපයසිති එත්ත පන වෙ විරාගා, බයවිරුගො ව අව්වන්තවිරුගො ව. තත්ථ බයවිරුගොති සඬිංරානං බණ්ඨමනො. අව්වන්තවිරුගොති නිබ්බාණං. විරුගානු පයසනාති තදුභයදස්සනාවසෙන පච්ඡානා විපස්සනා ව මග්ගො ව තාය දුම්ඛායපි අනුපයනාය සමන්තාගතො හුත්වා අස්සසනෙතා ව පස්සසනෙතා ව විරුගානුපයසි අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමිති සිකතිති වෙදිතබ්බං. නිරෝධානුපයසි පදෙපි එසෙවනගො. පටිනිසංයානානු පයසිති එත්ත වෙ පටිනිසංයා, පරිච්චාගපටිනිසංයා ව පකිඤ්ඤ නපටිනිසංයා ව. පටිනිසංයා යෙව අනුපයනා පටිනිසංයා නුපයනා, විපස්සනාමගානං එතං අධිව්වනං. විපස්සනා හි තදුභය වසෙන සම්. බකාභිසඬිංරෙති කිලෙසෙ පරිච්චජති, සඬිතදෙස දස්සනෙන ව තබ්බිපරිතෙ නිබ්බාණෙ තනතිතතාය පකිඤ්ඤතිති පරිච්චාගපටිනිසංයා යෙව. පකිඤ්ඤනපටිනිසංයාහි ව වුට්ඨති. මග්ගො සමුච්චේදවසෙන සම්. බකාභිසඬිංරෙති කිලෙසෙ පරිච්ච ජති. ආරමභ්භාරණෙනව නිබ්බාණෙ පකිඤ්ඤතිති පරිච්චාග පටිනිසංයානොවෙව පකිඤ්ඤනපටිනිසංයාහි ව වුට්ඨති, උභයමි පන පුරිමපුරිම ඤාණානං අනුඅනුපයනානො අනුපයනාති වුට්ඨති. තාය දුම්ඛායපි පටිනිසංයානුපයනාය සමන්තාගතො හුත්වා අස්ස සනෙතා ව පස්සසනෙතා ව පටිනිසංයානුපයසි අස්සසිස්සාමි පස්ස සිස්සාමිති සිකතිති වෙදිතබ්බං. ඉදං වතුත්ථ වතුකකං සුභිවිපස්ස නාවසෙනෙව වුත්තං, පුරිමාති පන තිණි සමථවිපස්සනාවසෙන. එවං වතුතනං වතුකකානං වසෙන සොලසවස්ථකාය ආනාපාන සතියා භාවනා වෙදිතබ්බා. එවං සොලසවස්ථවසෙන ව පන අයං ආනාපානසති මහපථො හොති මහතිසංසා. තත්තස්සා “අයමි ඛො තිකිඛවෙ ආනාපානසතිසමාධි භාවිතො බහුලිකතො සනෙතා වෙව

පණිනොවා^a”නි ආදිවචනතො සන්නභාවාදිවසෙකපි මහානිසංඝතා
 වෙදිතබ්බා, විතකක්ඛපචේදසමන්තායපි. අයං හි සන්නපණින
 අසෙවනකසුබ්බිභාරයතා සමාධි අනන්තරායකරානං විතකතානං
 වසෙක ඉතොවිතො ව විතතස්ස විධාවනං විච්ඡින්නො ආනාපානා
 රමිණ්ණාහිමුබමෙව විතතං කරොති. තෙන වුත්තං:-“ආනාපානසති
 භාවෙනබ්බා විතකක්ඛපචේදයා^b”නි. විජ්ජාච්ඡුත්තිපාරිසුරියා මූල
 භාවෙනාපි වස්සා මහානිසංඝතා වෙදිතබ්බා. වුත්තං හෙතං භග
 වතා:-“ආනාපානසති භික්ඛවෙ භාවිතා බහුලීකතා වත්තාරො සති
 පට්ඨානෙ පරිපුරෙති, වත්තාරො සතිපජානා භාවිතා බහුලීකතා
 සත්තබ්බොජ්ඣක්ඛෙත පරිපුරෙති, සත්තබ්බොජ්ඣක්ඛා භාවිතා බහුලී
 කතා විජ්ජාච්ඡුත්තිං පරිපුරෙති”නි. අපිච්ච වර්මකානං අස්සාස
 පස්සාසානං විදිතභාවකරණතොපිස්සා මහානිසංඝතා වෙදිතබ්බා.
 වුත්තං හෙතං භගවතා:-“ඵලං භාවිතාය බො රාහුල ආනාපානසතියා
 ඵලං බහුලීකතාය යෙපි තෙ වර්මකා අස්සාසපස්සාසා තෙපි විදිතාව
 තිරුජ්ඣනති, නො අවිදිතා^d”නි. තත්ථ නිරොධවසෙක තයො වරි
 මකා, භවවර්මකා ක්කිනවර්මකා වුතිවර්මකාති. භවෙසු හි කාම
 භවෙ අස්සාසපස්සාසා පවත්තනති, රූපාරූපභවෙසු නප්පවත්තනති,
 තස්මා තෙ භවවර්මකා. ක්කිනෙසු පුරිමෙ ක්කිනත්තයෙ පවත්තනති,
 චතුර්ත්තෙ නප්පවත්තනති, තස්මා තෙ ක්කිනවර්මකා. යෙ පන වුති
 විතතස්ස පුරතො සොළසමෙක විතෙතන සඬිං උප්පජ්ඣා වුති
 විතෙතන සඬ නිරුජ්ඣනති, ඉමෙ වුතිවර්මකා නාම. ඉමෙ වුතිවර්මකා
 ඉධ වර්මකාති අධිපෙතා. ඉමෙ කීර ඉමං කමිටියානමනුසුත්තස්ස
 හිකඛුනො ආනාපානාරමිණස්ස සුචුපරිග්ගහිතත්තා වුතිවිතතස්ස
 පුරතො සොළසමස්ස විතතස්ස උප්පාදකකිණෙ උප්පාදං ආවජ්ජයතො
 උප්පාදෙපි නෙසං පාකටො ගොති, සීතිං ආවජ්ජයතො සීතිපි නෙසං
 පාකටා ගොති, භඛං ආවජ්ජයතො භඛොපි නෙසං පාකටො
 ගොති. ඉතො අඤ්ඤං කමිටියානං භාවෙත්වා අරහත්තං පත්තස්ස
 හිකඛුනො හි ආයු අනන්තරං පරිච්ඡින්නං වා ගොති, අපරිච්ඡින්නං වා.
 ඉදං පන සොමසවඤ්ඤා ආනාපානසතිං භාවෙත්වා අරහත්තං පත්ත
 හිකඛුනො ආයු අනන්තරං පරිච්ඡින්නමෙව ගොති, සො ඵත්තකං දුති මෙ
 ආයුසඬ්ඛාරා පවත්තිස්සනති, න ඉතො පරනති ඤාත්වා අත්තනො ධම්ම
 තාය ඵව සරිප්පරිජග්ගනතිවාසනපාරුපනාදීති සබ්බකිච්චාති කත්වා
 අකකීති නිමමිලෙති කොටපබ්බතවිහාරවාසී තිස්සත්ථෙරො විය, මහා
 කරඤ්ජියවිහාරවාසී මහානිසංඝත්ථෙරො විය, දෙවපුත්තරට්ඨ පිණ්ඩ
 පාතිකත්ථෙරො විය, විහතලපබ්බතවිහාරවාසීනො වෙහාතිකත්ථෙරා
 විය ව. තනුදං ඵකවඤ්චපරිදීපනං:-වෙහාතිකත්ථෙරානං කිරෙතො
 පුණ්ණමුපොසථදිවසෙ පාතිමොක්ඛං ඔසාරෙත්වා හිකඛු සඬසපරිවුතො
 අත්තනො වසනටියානං ගන්ත්වා වඛකමණෙ සීතො වතුලොකං

a. සංගුත්ත නි. b. අඬගුත්තර නි. 9. නිපාත. මෙඝියසු.
 c. සං. නි. ආනාපාන සං. d. මජ්ඣිම නි. රුහුලොවාද සු.

ඔලොකෙකොට්ඨාසයෙහි අනන්තරා ආයුසංඛිතො උපධාරෙතො භික්ඛුසංඝං ආහං භූලෙහති නාමං පරිනිබ්බායනාං භික්ඛු දිට්ඨප්පබ්බාති. තත්ත කෙවි ආහංසු: අලෙහති ආසනෙ නිසින්නානාම පරිනිබ්බායනාං දිට්ඨ ප්පබ්බාති. කෙවි අලෙහති ආනාසෙ පලලිකං ආභුජකා නිසින්නා නාති. පේරො ආහං අහං දුති වො වසිකමනනමෙව පරිනිබ්බාය මානං දසොස්සාමිති නතො වසිකමෙ ලෙඛං කකා අහං ඉතො වසික මනකොට්ඨො පරකොට්ඨං ගනාමා නිවහනමානො ඉමං ලෙඛං පකාම පරිනිබ්බායස්සාමිති වකා වසිකමං ඔරුග්ග පරහාගං ගනාමා නිවහන මානො එකෙන පාදෙන ලෙඛං අක්කනනකකිණෙ යෙව පරිනිබ්බායි.

තසමා ගවෙ අපමනෙනා අනුසුසෙද්ධං පණ්ණිනො එවං අනෙකානිසංසං ආනාපානසතිං සදුති.

ඉදං ආනාපානසතිං විජාරකථාමුඛං.

ආනාපානසතිං අනන්තරං උද්දිඨං පන උපසමානුස්සතිං භාවෙභූ කාමෙන යොගාවචරෙන රහොගතෙන පතිසලලිකෙන “යාවතා භික්ඛවෙ ධම්මා සංඛිතා වා අසංඛිතා වා විරාගො තෙසං ධම්මානං අග්ග මකකායති යදිදං මදනිමදනො පිපාසවිතයො ආලයසමුග්ගානො වට්ටු පචේද්දෙ තණ්හකකියො විරාගො නිරොධො නිබ්බාණං”¹ති එවං සංඛිද්ධකුපසමසංඛිතාස්ස නිබ්බාණස්ස ගුණා අනුස්සරිතබ්බා. තත්ථ ඝාටනාති යත්තකා. ධම්මාති සභාවා. සංඛිතා වා අසංඛිතාමාති සංඛිතම සමාගම පච්චයෙති කතා වා අකතා වා. විශ්ලොකෙශං ධම්මානං අග්ගමකකායති තෙසං සංඛිතාසංඛිතධම්මානං විරාගො අග්ගමකකායති සෙවෙයා උත්තමොති වුවති. තත්ථ විශ්ලොකි න රහොගාවමතතමෙව. අථ බොසදිදං මදනිමදනො-පෙ-නිබ්බාණනති යො සො මදනිමදනොති ආදීති නාමාති අසංඛිතධම්මො ලහති, සො විරාගොති පච්චතබ්බො. සො හි යසමා නං ආගමම සංඛිද්ධ මානමද පුරිසමදදයො මද නිමද අමද භොනති විතස්සනති, තසමා මදනිමදනොති වුවති. යසමා ව නං ආගමම සංඛිද්ධ කාමපිපාසා විතයං අභිතථං යාති, තසමා පිපාසවිතයොති වුවති. යසමා පන නං ආගමම පඤ්ඤාමගුණාලයා සමුග්ගානං ගච්ඡනති, තසමා ආලය සමුග්ගානොති වුවති. යසමා ව නං ආගමම තෙහුමකං වට්ටං උපච්ඡිජ්ජති, තසමා වට්ටුපචේද්දෙති වුවති. යසමා පන නං ආගමම සංඛිද්ධො තණ්හකකියං ගච්ඡති විරජ්ජති නිරුජ්ජති ව, තසමා තණ්හකකියො විරාගො නිරොධොති වුවති. යසමා පනෙස වතස්සො යොනියො පඤ්ඤාති යො සහගවිඤ්ඤාණසීති යො නව සත්තාවාසෙ අපරාපරහාවාය විතතනො ආබ්ඛිතතො සංඛිද්ධතො වානනති ලුඬවොගාරාය තණ්හාය නිකකෙනො නිස්සවො විසං

1. අභිගුත්තර නි. 4. නිපාස. අග්ගපසාදසු.

සුතො, තඤ්ඤා නිබ්බාණනානි වුවහිති. එවමෙහෙසං මදනිමමදන තාදීනං ගුණානං වසෙන නිබ්බාණසංඛාතො උපසමො අනුසාරි තබ්බො. යෙ වා පනඤ්ඤාපි හගවතා “අසංඛිතඤ්ඤා වො භික්ඛවෙ දෙසිස්සාමි, සච්ඡන්ද්‍රා පාරඤ්ඤා සුද්දසඤ්ඤා අජරඤ්ඤා ධ්‍රැවඤ්ඤා නිප්පසඤ්ඤා අමතඤ්ඤා සිවඤ්ඤා බෙමඤ්ඤා අබ්බතඤ්ඤා අනිතිකාව අඛ්‍යා පඤ්ච විසුඤ්ච දීපව තාණව ලොකඤ්ඤා වො භික්ඛවෙ දෙසිස්සාමි”ති ආදිසු සුතොසු උපසමගුණා වුත්තා, තෙසමපි වසෙන අනුසාරි තබ්බොයෙව. තස්සෙවං මදනිමමදනතාදිගුණවසෙන උපසමං අනුසාරතො නෙව තස්මිං සමයෙ රුගපරිසුඤ්ඤාං විතතං හොති, න දෙස-පෙ-න මොහපරිසුඤ්ඤාං විතතං හොති, උජ්ඣතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ විතතං හොති. උපසමං ආරම්භාති බුද්ධානුසූඨි ආදිසු වුත්ත නයෙනෙව වික්ඛමතිත නිවරණස්ස එකක්ඛණේ ක්ඛානඛ්‍යාති උපපජ්ජති. උපසමගුණානං පන ගමිතරතාය නානප්පකාරගුණානුසාරණාධිමුත්තනාය වා අප්පනං අප්පඤ්ඤා උපචාරප්පත්තමෙව ක්ඛානං හොති, තදෙනං උපසමගුණානුසාරණවසෙන උපසමානුසූඨි වෙච්ච සංඛිං ගවජ්ජති. ඡ අනුසූඨියො විශ ව අයමපි අරියසාව කස්සෙව ඉජ්ඣති. එවං සනෙතපි උපසමගරුකෙන පුපුර්ජනෙනාපි මනසිකාතබ්බො. සුචාවසෙනපිති උපසමෙ විතතං පසිද්ධති. ඉමම පන උපසමානුසූඨිමනුසුතොති කඤ්ඤා සුඛං සුපතී, සුඛං පටිබුජ්ඣති, සන්ති සුඤ්ඤා හොති සන්තමානසො තිරොත්තප්පසමන්තාගතො පාසාදිකො පඤ්ඤාධිමුත්තකො සමුහමචාරිතං ගරු ව භාවතියො ව, උත්තරිං අප්පටිවිජ්ඣනො පන සුගතිපරායණො හොති.

තඤ්ඤා හවෙ අප්පමතො භාවයෙථ විචක්ඛණො,
එවං අනෙකානිසංසං අරියෙ උපසමෙ සතිනති.

ඉදං උපසමානුසූඨියං විඤ්ඤාපට්ඨාමුඛං.

ඉති සංචුජ්ජනපාමොජ්ජනාය කතෙ විසුඤ්ඤායෙ
සමාධිභාවනාධිකාරෙ

අනුසූඨි කමමට්ඨාන නිදෙදසො නාම

අට්ඨමො පරිවෙජ්දො.

බ්‍රහ්මවිහාර නිදේදසො.

අනුස්සතිකමමට්ඨානානන්තරං උද්ධිවෙස්සු පන මෙහතා කරුණා මුදිතා උපෙක්ඛාති ඉමෙසු චතුසු බ්‍රහ්මවිහාරෙසු මෙහතා භාවෙතු කාමෙන තාව ආදිකම්මිකෙන යොගාවචරෙන උපචරිතනපට්ඨො ඛෙන ගතිතකමමට්ඨානෙන හත්තනිච්චං කත්වා හත්තසමමදං පටි විනොදෙත්වා විවිතෙන පදෙසෙ සුපඤ්ඤතෙන ආසනෙ සුඛතිසින්නෙන ආදිතො තාව දෙසෙ ආදීනවො ඛන්තියං ව ආතිසංසො පච්චවෙක්ඛි තබ්බො. කස්මා? ඉමාය හි භාවනාය දෙසො පහාතබ්බො, ඛන්ති අධිගන්තබ්බො. න ව සක්කා කිඤ්චි අද්ධිදිනවං පහානුං අවිදිතාති සංසං වා අධිගන්තුං, තස්මා “දුට්ඨො ඛො ආවුසො දෙසෙන අති භූතො පරියාදිග්ගවිතො පාණම්පි ගන්ති”^a ති ආදීනං වසෙන දේසෙ ආදීනවො දට්ඨබ්බො. “ඛන්ති පරමං තපො තිතික්ඛා තිබ්බාණං පරමං වදන්ති බුද්ධා. b ඛන්ති බලං බලානිකං තමහං බ්‍රුමි බ්‍රාහ්මණං^c ඛන්තා හියෙසා න විජ්ජති^d” ති ආදීනං වසෙන ඛන්තියං ආතිසංසො වෙදිතබ්බො. අපේචං ද්ධිදිනවතො දෙසතො විතතං විවෙචනත්ථාය විදිතාතිසංසාය ව ඛන්තියා සංයොජනත්ථාය මෙහතා භාවනා ආරභිතබ්බො. ආරභනොන ව ආදිතොව පුග්ගලභේදො¹ ජාතිතබ්බො:-ඉමෙසු පුග්ගලෙසු මෙහතා පඨමං භාවෙතබ්බො, ඉමෙසු නෙව භාවෙතබ්බාති. අයං හි මෙහතා අප්පියපුග්ගලෙ අනිප්පියසහායකෙ මජ්ඣිකෙත වෙරිපුග්ගලෙති ඉමෙසු චතුසු පඨමං න භාවෙතබ්බො, ලිඛිතවිසභාගෙ ඔධිසො න භාවෙතබ්බො, කාලකතෙ න භාවෙතබ්බො. කිං කාරණං අප්පියාදිසු පඨමං න භාවෙතබ්බො? අප්පියං හි පියට්ඨානෙ ධ්වපෙනො කිලමති, අනිප්පියසහායකං මජ්ඣිකෙත ධානෙ ධ්වපෙනො කිලමති, අප්පමත්තකෙපි වස්ස දුක්ඛෙ උප්පනො ආරුද්ධාකාරප්පතො විස භොති, මජ්ඣිකතං ගරුට්ඨානෙ ව පියට්ඨානෙ ව ධ්වපෙනො කිලමති, වෙරිං සමනුස්ස රතො කොඨො උප්පජ්ජති, තස්මා අප්පියාදිසු පඨමං න භාවෙතබ්බො. ලිඛිතවිසභාගෙ පන තමෙව ආරබ්භ ඔධිසො භාවෙතනස්ස රුහො උප්පජ්ජති. අඤ්ඤතරෙ කීර අමච්චිපුතොතා කුලුපගතොරං පුච්ඡි:- ‘නනො කත්ථ මෙහතා භාවෙතබ්බො’ ති. පේරෙ ‘පියපුග්ගලෙ’ ති ආහ. තස්ස ව අත්තතො හරියා පියා භොති, සො තස්සං මෙහතා භාවෙනො සබ්බරත්තිං භිත්තිසුඛමකාසි. තස්මා ලිඛිතවිසභාගෙ ඔධිසො න භාවෙතබ්බො. කාලකතෙ පන භාවෙනො නෙව අප්පනං, න උපචාරං පාපුණාති. අඤ්ඤතරෙ කීර දගරතිකුට්ඨ ආච රියං ආරබ්භ මෙහතං ආරභි, තස්ස මෙහතා න්‍යාචතති. සො

1. පුග්ගලදෙසා-කත්ථි.

a. අභිගුහතරති

b. ධම්මපද. බුඛව.

c. ධම්මපද. බ්‍රාහ්මණව.

d. සංයු. හි.

මහාථෙරස්ස සනතිකං ගතත්වා භනෙන පගුණොව මෙ මේත්තාකිංක
සමාපන්නි, නව නං සමාපජ්ජන්තුං සකෙක්ඛාමි, කිං නුඛො කාරණන්ති
ආහ. ථෙරෙ 'නිමිත්තං ආවුසො ගවේසාහි'ති ආහ. සො ගවෙ
සනෙනා ආවරියස්ස මහභාවං ඤාතීවා ඤාඤාං ආරබ්භ මේත්තායනෙනා
සමාපන්නි. අපෙපසි. තස්මා කාලකතෙ න භාවෙනබ්බාව. සබ්බ
පඨමං පන 'අහං සුඛිනො භොමි නිදුක්ඛෙකිං'ති වා 'අවෙරෙ අව්‍යා
පජේරා අනිසො. සුඛි අත්තානං පරිහරමි'ති වා එවං පුනපුන අත්තනි
යෙව භාවෙනබ්බා. එවං සනෙන යං විභඤ්ඤා වුත්තං. "කථඤ්ච
භික්ඛු මේත්තාසහගතෙන වෙනසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති?
සෙය්‍යථාපි නාම එකං පුග්ගලං පියං මනාපං දිස්වා මේත්තා
යෙය්‍ය, එවමෙව සබ්බෙ සත්තෙ මේත්තාය ඵරති"ති. යඤ්ච පටිසම්භි
දායං "කතමෙහි පඤ්චභාසාරෙහි අනොධිසො ඵරණමේත්තා
වෙතොවිමුත්ති භාවෙනබ්බා? සබ්බෙ සත්තා අවෙරා භොනතු අව්‍යා
පජේරා අනිසා සුඛි අත්තානං පරිහරන්තු, සබ්බෙ පාණා-පෙ-සබ්බෙ
භූතා-සබ්බෙ පුග්ගලා-සබ්බෙ අත්තභාවපරියාපන්නා අවෙර අව්‍යා
පජේරා අනිසා සුඛි අත්තානං පරිහරන්තු"ති අංදි වුත්තං. යඤ්ච
මේත්තපුත්තෙ "සුඛිනො වා ඛෙමිනො භොනතු සබ්බෙ සත්තා භවන්තු
සුඛිත්තතා"ති අංදි වුත්තං, හං විරුජ්ඣති. නති තත් අත්තනි
භාවනා වුත්තාති වෙ, තඤ්ච න විරුජ්ඣති. කස්මා? තං හි අප්පනාව
සෙන වුත්තං, ඉදං සකම්භාවවසෙන. සවෙපිති වස්සසතං. වස්ස
සහස්සං වා 'අහං සුඛිනො භොමි'ති අංදිනා නයෙන අත්තනි මේත්තං
භාවෙති, නෙවස්ස අප්පනා උප්පජ්ජති. 'අහං සුඛිනො භොමි'ති භාව
යතො පන 'යථා අහං සුඛකාමො දුක්ඛපටික්ඛාලො ව, එවං අඤ්ඤාපි
සත්තා'ති අත්තානං සකම්. කත්වා අඤ්ඤාසත්තපු භිත්තසුඛකාමතා
උප්පජ්ජති. භගවතාපි ව:-

"සබ්බා දිසා අනුපරිගමම වෙනසා නෙවජ්ඣගා පියතරමත්තනාං ඤාති,
එවං පියො පුත්ථි අත්තා පරෙසං තස්මා න හිංසෙ පරං අත්තකාමො²"ති

වදන්වා අයං නයො දසසිතොව. තස්මා සකම්භාවත්ථං පඨමං
අත්තානං මේත්තාය ඵරිත්වා තදනන්තරං සුඛප්පත්තනත්ථං යවාස්ස
පියො මනාපො ගරු භාවනීයො ආවරියො වා ආවරියමත්තො වා
උපජ්ඣායො වා උපජ්ඣායමත්තො වා තස්ස දුතපියවචනාදීති පිය
මනාපත්තකාරණාති සීලසුත්තාදීති ගරුභාවනීයත්තකාරණාති ව
අනුස්සරිත්වා 'එස පුරිසො සුඛි භොතු නිදුක්ඛෙකිං'ති අංදිනා නයෙන
මේත්තා භාවෙනබ්බා. එවරුපෙ ව පුග්ගලෙ කාමං අප්පනා
සම්පජ්ජති. ඉමිනා පන භික්ඛුනා තාවතකෙනෙව තුට්ඨිං අනා
පජ්ජත්වා සීමාසවේභදං කතාකාමෙන තදනන්තරං අතිපටියසභායකො
අතිපටියසභායකතො මජ්ඣිමෙක මජ්ඣිමත්තො වෙරිපුග්ගලෙ
මේත්තා භාවෙනබ්බා. භාවෙනෙත්ත ව එකෙකසම්. නොධාසෙ
මුදං කම්මනීයං විතතං කත්වා තදනන්තරෙ¹ උපසංගරිත්වා, යස්ස

a සං.පු. කි. කොසලසං. 1. සී. තදනන්තරෙ තදනන්තරෙ.

පන වෙරිපුගලො වා නඤ්චි, මහාපුරිසජ්ජනිකතො වා අනන්ධං කණ්ණෙනපි පරෙ වෙරිසඤ්ඤා නුපුප්පති, තෙන 'මජ්ඣිමෙකා මෙ මෙතනවිතතං කාමමනියං ජාතං ඉද්දති නං වෙරිමහි උපසංගරමී'ති ව්‍යාපාරෙ න කාතබ්බො. යස්ස පන අඤ්චි, නං සක්කාය වුත්තං: "මජ්ඣිමනිකො වෙරිපුගලො මෙතතා භාවෙතබ්බො"ති. සචෙ පනස්ස වෙරිමහි විතතං උපසංගරතො තෙන කතාපරධානුස්සරණෙන පටිසං උපපජ්ජති, අථානෙන පුරිමපුගලෙසු යත්තං කන්ධවි පුනපුන මෙතතං සමාපජ්ජන්තා වුට්ඨගිත්වා පුනපුන තං පුගලං මෙතතා යනෙනන පටිසං පටිච්ඡිනොදෙනබ්බං. සචෙ එවමපි වායමතො න තිබ්බාති, අථ:-

“කකචුපමඔවාද ආදීනං අනුසාරතො

පටිසස්ස පහාණාය සටිතබ්බං පුනපුනං.”

තඤ්ච බො ඉමිනා ආකාරෙන අත්තානං ඔවදනෙනතෙව අරො! කුජ්ඣිනපුරිස! නනු වුත්තඤ්ච භගවතා “උභතො දණ්ඩකෙන වෙපි භික්කුවෙ කකචෙන වොරං ඔවරතා අභගමභිගාති ඔකනෙතයස්ස, තත්ත්වාපි යො මනො පදුසෙය්‍ය න මෙ සො තෙන සාසනකරො”ති ව.

“තස්සෙව තෙන පාපියො යො කුද්ධං පටිකුජ්ඣති,
කුද්ධං අපපටිකුජ්ඣනො සබ්බාමං රෙති දුජ්ජයං.

උභිතතිමන්ධං වරති අත්තනො ව පරස්ස ව,
පරං සංකුපිතං ඤාන්තා යො සතො උපසමමති”bති ව.

“සත්තිමෙ භික්කුවෙ ධම්මා සපත්තකතො සපත්තකරණං කොධනං ආගච්ඡන්ති ඉඤ්චි වා පුරිසං වා. කතමෙ සත්ත? ඉධ භික්කුවෙ සපතෙතො සපත්තස්ස එවං ඉච්ඡති:-“අහො වතායං දුබ්බණ්ණො අස්සා”ති. තං කිස්ස ගෙතු? න භික්කුවෙ සපතෙතො සපත්තස්ස වණ්ණවතාය නැද්දති. කොධනායං භික්කුවෙ පුරිස පුගලො කොධාභිභූතො කොධපරෙතො. කිඤ්චාපි සො ගොති සුනාහාතො සුචිලිතො කපටිතකෙසමස්ස ඔදුතවන්චසකො! අථ බො සො දුබ්බණ්ණොව ගොති කොධාභිභූතො. අයං භික්කුවෙ පඨමො ධම්මො සපත්තකතො සපත්තකරණො කොධනං ආගච්ඡති ඉඤ්චි වා පුරිසං වා. පුනවපරං භික්කුවෙ සපතෙතො සපත්තස්ස එවං ඉච්ඡති:-“අහො වතායං දුබ්බං සසෙය්‍යා”ති-පෙ-“න පවුරන්තො අස්සා”ති-පෙ-“න හොගවා අස්සා”ති-පෙ-“න යසවා අස්සා”ති-පෙ-“න මිත්තවා අස්සා”ති-පෙ-“න :කායස්සහෙද පරං මරණං සුගති. සග්ගං ලොකං උපපජ්ජය්‍යා”ති. තං කිස්ස ගෙතු? න භික්කුවෙ සපතෙතො සපත්තස්ස සුගතිගමනෙ නැද්දති. කොධනායං භික්කුවෙ පුරිසපුගලො කොධාභිභූතො කොධපරෙතො කායෙන දුම්මරිතං.

වරකි, වාචාය, මනසා දුච්චරිතං. වරකි, සො කායෙන දුච්චරිතං. වරිකා, වාචාය, මනසා දුච්චරිතං. වරිකා කායසං හෙද පරං මරණං අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං. නිරයං උපපජ්ජති කොධාභිභූතො^a”ති ව. “සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ ඡවාලාතං උභතො පදින්නං මජ්ඣේ භූථගතං නෙව භාමෙ කට්ඨත්ථං. ඵරති, න අරඤ්ඤෙ කට්ඨත්ථං. ඵරති, තථුප මාහං භික්ඛවෙ ඉමං පුරිසපුග්ගලං වදාමි”ති වාති. සො දුති ත්වං ඵචං කුජ්ඣනො නවෙව භගවතො සාසනකරො භවිස්සයි, පටි කුජ්ඣනො ව කුදධිපුරිසගොපි පාපියො හුත්වා න දුජ්ජයං සඛාමං රේස්සයි, සපත්තකරණෙ ව ධම්මෙ අත්තනාව අත්තනො කාරිස්සයි, ඡවාලාතූපමො භවිස්සයිති. තස්සෙවං සුට්ඨො වායමනො සවෙ තං පටිසං වූපසමමති, ඉඳෙවතං කුසලං. නො වෙ වූපසමමති, අථ යො යො ධම්මො තස්ස පුග්ගලස්ස උපසන්නො ගොති පරිපුඤ්ඤා අනුස්ස රියමානො පසාදං ආවහති, තං තං අනුස්සරිත්වා ආසානො පටිච්ඡෙන තබ්බො. එකච්චස්ස භි කායසමාචාරොව උපසන්නො ගොති, උප සන්නභාවො වස්ස බහුං චත්තපට්ඨවතං කාරොත්තස්ස සබ්බජනෙන ඤායති. වච්ඡිසමාචාරමනොසමාචාරා පන අවුපසන්නා ගොනති, තස්ස නෙ අවිනෙතතා කායසමාචාරවූපසමොයෙව අනුස්සරිතබ්බො. එකච්චස්ස වච්ඡිසමාචාරොව උපසන්නො ගොති, උපසන්නභාවො වස්ස සබ්බජනෙන ඤායති. සො භි පකාතියා ව පටිසන්ථාරකුසලො ගොති සබ්බලො පුබ්බසමාසො සමෙවාදනො උත්තානමුවො, පුබ්බභාසී මධු රෙත සරෙත ධම්මං ඔසාරෙති, පරිමණ්ඩලෙහි පදබ්‍යඤ්ඤානෙහි ධම්ම කථං කපෙති. කායසමාචාරමනොසමාචාරා පන අවුපසන්නා ගොනති, තස්ස නෙ අවිනෙතතා වච්ඡිසමාචාරවූපසමො යෙව අනුස්සරි තබ්බො. එකච්චස්ස මනොසමාචාරොව උපසන්නො ගොති, උප සන්නභාවො වස්ස චෙතියවඤ්ඤාදිපු සබ්බජනස්ස පාකටො ගොති. යො භි අවුපසන්නවිත්තො ගොති, සො චෙතියං වා බොධිං වා ථෙරෙ වා වඤ්චානො න සකකච්චං වඤ්ඤති, ධම්මසම්මතමණ්ඩලෙ විකිත්ත විත්තො වා පචලායනො වා නිසීදති. උපසන්නවිත්තො පන ඔකපෙපතා සකකච්චං වඤ්ඤති, ඔගිතසොනො අට්ඨිකත්වා කායෙන වා වාචාය වා චිත්තපපසාදං ආවිකරොනො ධම්මං පුණාති. ඉති එකච්චස්ස මනොසමාචාරොව උපසන්නො ගොති, කායවච්ඡිසමාචාර අවුපසන්නා ගොනති. තස්ස නෙ අවිනෙතතා මනොසමාචාරවූප සමොයෙව අනුස්සරිතබ්බො. එකච්චස්ස පන ඉමෙසු තිපු ධම්මෙසු එකොපි අවුපසන්නො ගොති, තස්මිං පුග්ගලෙ “කිඤ්චාපි එසදුති මනුස්සලොකෙ වරකි, අථ බො කානිපාගස්ස අච්චයෙන අට්ඨමා නිරය සොළසඋස්සදුතිරයපරිපුරකො භවිස්සති”ති කාරුඤ්ඤං උපට්ඨ පෙතබ්බං. කාරුඤ්ඤමපිහි පටිච්ච ආසානො වූපසමමති. එකච්චස්ස තයොපිමෙ ධම්මො වූපසන්නා ගොනති, තස්ස යං යං ඉච්ඡති තං තං

අනුස්සර්තබ්බං. තාදිසෙ හි පුග්ගලෙ න දුක්ඛාදි ගොති මෙත්තා ගාවනාති. ඉමස්ස වත්ථස්ස ආවිභාවත්ථං “පඤ්චමෙ ආවුසො ආඝාත පටිච්ඡායා යත්ථ තිඤ්ඤානො උප්පන්නො ආඝාතො සබ්බස්සො පටිච්ඡෙන තබ්බො”ති ඉදං පඤ්චකනිපාතෙ ආඝාතපටිච්ඡනයස්සත්තං විත්ථාරෙ තබ්බං. සචෙ පන්ස්ස එවමපි වායමනො ආඝාතො උප්පජ්ජති යෙව අපානෙන එවං අත්තා ඔවදිතබ්බො:-

“අත්තනො විසයෙ දුක්ඛං කතං හෙ යදි වෙරිනා,
කිං තස්සා විසයෙ දුක්ඛං සචිතෙන නගතුමිච්ඡිති?

බහුපකාරං තිත්ථාන සද්ධිවග්ගං රුද්ධමුඛං
මහානත්තකාරං කොධං සපත්තං න ජහාසි කිං?

යාති රක්ඛසි සීලාති, තෙසං මුලනිකන්නතං
කොධං නාමුප්පලාලෙසි, කො තයා සදිසො ජලො?

කතං අනරියං කමමං පරෙන ඉති කුජ්ඣසි,
කිනන්ථු තිං තාදිසං යෙව සො සයං කතතුමිච්ඡිති?

රෙසෙභුනාමො යදි හං අමනාපං පරෙ කරි,
දෙස්සප්පාදෙන තස්සෙව කිං පුරෙසි මනොරථං?

දුක්ඛං තස්ස ච නාම තිං කුද්ධො කාහසි වා නවා,
අත්තානං පතිදුනෙව කොධදුක්ඛෙන බාධසි?

කොධකිං අභිතං මග්ගං ආරුලිතා යදි වෙරිනො,
කාමො කුචමපි කුජ්ඣනොතො තෙසං යෙවානුසික්ඛසි?

යං දෙසං තච නිස්සාය සත්තුතා අප්පියං කතං,
තමෙව දෙසං ජිනෙස්ස කිමට්ඨානෙ විහසෙද්දසි?

බණ්ණිකත්තා ච ධම්මානං යෙහි බණ්ණිති තෙ කතං,
අමනාපා තිරුද්ධා තෙ, කස්ස දුතීධ කුජ්ඣසි?

දුක්ඛං කරෙති යො යස්ස, හං විනා කස්ස සො කරෙ,
සයමපි දුක්ඛහෙභුත්තමිති කිං තස්ස කුජ්ඣසි”ති?

සචෙ පන්ස්ස එවං අත්තානං ඔවදනොපි පටිසං නෙව වුප සමමති, අපානෙන අපත්තනො ච පරස්ස ච කමමස්සකතා පච්චවෙක්ඛි තබ්බො. තත්ථ අත්තනො තාව එවං පච්චවෙක්ඛිතබ්බො:-“අමො තිං තස්ස කුද්ධො කිං කරියසි? නන්ථ තවෙව වෙතං දෙසකීදුනං කමමං අනත්ථාය සංවත්තිස්සති? කමමස්සකො හි තිං කමමද්ධොදෙ කමම යොති කමමබ්භු කමමපටිසරණො, යං කමමං කරියසි තස්ස ද්ධොදෙ භවියසි, ඉදංඤා තෙ කමමං නෙව සමමාසමොධං න පච්චෙකබොධං න සාවකභුමිං න මුභවත්ත සකකත්ත වක්ඛවත්ති පදෙසරජ්ජාදි සමප්පත්තං අඤ්ඤතරං සමපත්තිං සාධෙත්ථං සමත්ථං, අථ බො සාස

තනො වාචෙතො විසාසාදදිතාවස්ස වෙව නෙරසිකාදි දුක්ඛවිසෙසා
නඤ්ච නෙ සංවත්තනිකමිදං කමමං, සො නමං ඉදං කණ්ණෙනා
උහොති හන්තෙති විතච්චිකෙ වා අභිතාරෙ යුථං වා ගහෙතො පරං
පහරිතුකාමො පුරිසො විශ අත්තානමෙව පඨමං දහසි වෙව
දුග්ගකිඤ්ච කරොසි”ති. එවං අත්තනො කමමස්සකතං පච්ච
වෙක්ඛිතො පරස්සපි එවං පච්චවෙක්ඛිතබ්බො:-“එසොපි තව කුජ්ඣිතො
කිං කරිස්සති? නනු එතස්සෙවෙනං අනන්ධො සංවත්තස්සති?
කමමස්සකො හි අයමායසමා කමමදයාදෙ-පෙ-යං කමමං කරිස්සති
තස්ස දයාදෙ භවිස්සති, ඉදං වස්ස කමමං නෙව සමමාසමෙධං න
පථෙවකබොධං න සාවකභූමිං න බ්‍රහ්මත්ත සක්කත්ත වක්කත්තති
පදෙසරජ්ජාදිසමප්පාතිනං අඤ්ඤතරසමප්පාතිං සාධෙතුං සමන්තං, අථ
බො සාසනතො වාචෙතො විසාසාදදිතාවස්ස වෙව නෙරසිකාදිදුක්ඛ
විසෙසානඤ්චස්ස සංවත්තනිකමිදං කමමං, සවායං ඉදං කරොතො
පරිවාතෙ යතො පරං රජෙන ඔකිරිතුකාමො පුරිසො විශ අත්තාන
මෙව ඔකිරති”ති. වුත්තං හෙතං භගවතා:-

“යො අප්පදුට්ඨස්ස නරස්ස දුස්සති
සුද්ධස්ස පොසස්ස අනබ්ගණස්ස,
නමෙවබාලං පථෙවති පාපං
සුබ්‍රමො රජෙ පරිවාතංව බිතොතා”ති.

සවෙ පනස්ස එවං කමමස්සකතමපි පච්චවෙක්ඛිතො නෙව වුප
සමමති, අපානෙන සන්ත්‍රි පුබ්බවරියගුණා පච්චවෙක්ඛිතබ්බො.¹ තත්‍රායං
පච්චවෙක්ඛිණානායො:-“අමො පබ්බජිත! නනු නෙ සන්තො පුබ්බෙව
සමෙධො අනභිසම්බුද්ධො බොධිසත්තොපි සමානො වත්තාරි
අසකේඛියොති කප්පසමසස්සඤ්ච පාරමිසො පුරයමානො තත්ථ තත්ථ
වධිකෙසුපි පච්චන්තිකෙසු විතතං නප්පද්දසෙසි. සෙයංවිදං? සීලව
ස්තකෙ තාව අත්තනො දෙවියං පදුට්ඨෙන පාපඅමච්චෙන ආතීතස්ස
පරිරක්ඛෙඤ්ඤ තියොජ්ජනසතං රජං ගණ්හත්තස්ස නිසෙධනන්ධො
වුට්ඨිතානං අමච්චානං ආවුට්ඨපි ජුපිතුං නාදසි. පුන සථිං අමච්ච
සහස්සෙන ආමිකසුසානෙ ගලප්පමාණං භූමිං බණ්ඩො නිබ්බඤ්ඤ
මානො විතතප්පදෙසමත්තමපි අකතො කුණ්ඨොදනන්ධං ආගතානං
සිගාලානං පංසුපිසුහණං නිස්සාග පුරිසකාරං කතො පරිලද්ධජිවිතො
යක්ඛානුභාවෙන අත්තනො සිරිගබ්බං ඔරුග්ග සිරිසග්ගෙ සසිතං
පච්චන්තිනං දිස්වා තොපං අකතොව අඤ්ඤමඤ්ඤං සපථං කතො තං
මිත්තට්ඨානෙ යපසිති, ආහ:-

ආසිංසෙපෙව පුරිසො, න නිබ්බිඤ්ඤයං පණ්ඩිතො,
පස්සාමි වොගං අත්තානං යථා ඉච්ඡිං තථා අනුභ”නති.

a. සංසුත්තනි, b. ජකකපාලි, සීලවජකක.
1. ම. අනුසස්සිතබ්බො.

බනතිවාදිත්තනෙ දුමෙමධෙන කාසිරඤ්ඤා “කිං වාදී තිං සමණා”ති පුට්ඨො “බනතිවාදී නාමාහ”න්ති වුතෙන සකණ්ටකාභි කසාති නාලෙතො හත් පාදෙසු ඡිජ්ජමානෙසු නොපමනමපි න අකාසි. අනව්ජරියඤ්චනං යං මහලුකො පබ්බජ්ජපගතො එවං කරෙය්‍ය, වුලුඛමමපාලුත්තනෙ පන උත්තානසෙය්‍යකොපි සමානො:-

“වන්දනරසානුලිත්තා බාහා ඡිජ්ජනති ඛමමපාලස්ස,
දායාදස්ස පථව්‍යා පාණා මෙ දෙව රුජ්ඣකතී”ති.

එවං විපපලපමානාය මානුයා පිතරා මහාපනාපෙන නාම රඤ්ඤා වංසකලීරෙසු විය වතුසු හත්පාදෙසු ඡෙදාපිනෙසු, නාවතාපිව තුවසිං අනාපජ්ජිතො “සීසමස්ස ඡිජ්ජා”ති ආණ්ණෙන, “අයං දුති තෙ විතත සනතිගහණගණකාලො,¹ ඉදාති අමෙහා ඛමමපාල සීසවෙජ්දං ආණා පනෙ පිතරි, සීසවෙජ්දනෙ පුරිසෙ, පරිදෙවමානාය මානරි, අත්තති වාති ඉමෙසු වතුසු සමවිතොනා හොති”ති දල්හසමාදානං අධිධාය පද්ධාකාරමත්තමපි න අකාසි. ඉදඤ්චාපි අනව්ජරියමෙව යං මනුස්සභූතො එවමකාසි, තිරිඡ්ඤානභූතොපි පන ඡිඤ්ඤානො නාම වාරණො හුතො විසපිනෙන සලලෙන නාභියං විද්ධොපි නාව අනත්ත කාරිමහි ලුඤ්ඤෙ විතතං නපපද්ධසෙසි. යථාහ:-

“සමපටිතො පුථුසලලෙන නාගො
අද්ධංචිතොනා ලුඤ්ඤං අජ්ඣිහාසි:

කිමඤ්ඤං කිංඤ්ඤං වා සමම හෙතු
මමං වසී කස්ස වායං පයොගො”ති

එවං වතො ව කාසිරඤ්ඤා මගෙසියා “නව දන්තානමත්තාය පෙසිතොමහි හදනො”ති වුතෙන තස්ස මනොරථං පුරෙතොනා ඡබ්බණ්ණරංසිතිව්ජරණසමුජ්ජලිතුවාරුසොහෙ අත්තනො දනො ඡෙතො අදාසි. මහාකපි හුතො අත්තනා යෙව පබ්බතපපාතනො උදධටෙන පුරිසෙන:-

“හකෙබ්බා අයං මනුස්සානං යපෙවඤ්ඤා වනෙ මිහා,
යනනුතිමං වසීතාන ඡාතො බාදෙය්‍ය වානරං.

අසිතොව ගමිස්සාමි මංසමාදාය සමඛලං,
කන්තාරං නිත්ථරිස්සාමි, පාපෙය්‍යං මෙ හවිස්සතිb”ති.

එවං විනොතො සිලං උකඛිපිතො මත්තකෙ සමපදාලිතෙ අස්ස පුණ්ණෙහි නෙතෙහි තං පුරිසං උදිකමානො:-

“මායොසාසි මෙ හදනො තිං තුවං නාමෙදිසං කරි,
තිං බොසි නාම දීඝාචු අඤ්ඤං වාරෙතුවරහසි”ති.

a. ඡතකපාලි. වුලුඛමමපාලුත්තන, b. ඡතකපාලි. මහාකපිඡතක.

1. ම. මිත්තපරිග්‍හණනකාලො.

වඩා තසම්. පුරිසෙ විතතං අපද්‍රසෙතා අතතනො ව දුක්ඛං අවිනේතා නමෙව පුරිසං බෙමන්තභුමිං සමාපෙසි. භූරිදතො නාම නාගරුක හුතා උපොසථඛනානි අභිධාය වමුකිනුදානි සය මානො කප්පධානගතිසදිසෙන ඔසධෙන සභලසජ්ජරෙ සිව්වමානොපි, පෙළාය පක්ඛිපිතා සකලජම්බුදිපෙ කිලාපියමානොපි තසම්. බ්‍රහ්මණේ මනොපදොසමත්තමි න අකාසි. යථාහ:-

“පෙළාය පක්ඛිපතොපි මදුනොපි ව පාණිනා
අලඬණේ¹ න කුප්පාමි සිලබණ්ඩයා මම”²ති.

වචෙය්‍යොපි නාගරුක හුතා අභිතුණ්ඛිකොන විහෙසියමානො මනොපදොසමත්තමි න උප්පාදෙසි. යථාහ:-

“තදුපි මං ධම්මචාරිං උපවුත්ථ උපොසථං
අභිතුණ්ඛිකො ගහෙතාන රුජචාරමි කිලති.
යං සො වරුණං විතතයති නිලං පිතඤ්ච ලොගිතං,
තස්ස විහතානුවත්තනො හොමි විනතිහසනතිහො.
ඵලං කරෙය්‍ය උදකං, උදකමපි ඵලං කරෙ,
යදිහං තස්ස පකුපෙය්‍යං, බණෙන ඡාරිකං කරෙ.
යදි විතතවසි හෙය්‍යං, පරිහායස්සාමි සිලනො,
සිලෙන පරිහිතස්ස උහතමණො න සිජ්ඣති”³ති.

සඛිපාලනාගරුක හුතාපි තිබ්ණාගි සතගිති අධිප්පු සානෙසු ඔවිජ්ඣිතා පහාරමුබෙගි සකණ්ඩකලභායො පවෙසෙතා නාසාය දලහං රජ්ජුං පක්ඛිපිතා සොලසගි හොජපුතෙතගි කාජේනාදාය වුයහමානො ධරණිතලෙ නිසංසියමානසජ්ජරෙ මහන්තං දුක්ඛං පච්ච නුභොනො කුජ්ඣිතා ඔලොකිතමතෙතනෙව සබ්බෙ හොජපුතෙත හසමං කාතුං සමණොපි සමානො වක්ඛුං උමිමිලෙතා පද්ධාකාර මත්තමි න අකාසි. යථාහ:-

“වාතුද්දසිං පඤ්චදසිඤ්චලාර උපොසථං නිව්ච්චුපාවසාමි,
අථාගමුං සොලස හොජපුතා රජ්ජුං ගහෙතාන දලහඤ්චුපාසං,
හෙතාන නාසං අතිකස්ස² රජ්ජුං නයිංසු මං සමපරිගහං³ එද්ද,
එතාදිසං දුක්ඛමහං තිතික්ඛිං උපොසථං අපටිකොපයනො”³ති.

තකෙවලඤ්ච එතානෙව අඤ්ඤානිපි මාතුපොසකජනකාදිසු අනෙකානි අච්ඡරියානි අකාසි. නස්ස නෙ ඉද්දනි සබ්බඤ්ඤානා පත්තා, සදෙවකෙ ලොකෙ කෙනවි අපටිසමධනනිගුණං තං හග චන්තං සත්ථාරං අපදිසතො පටිසවිත්තං නාම උප්පාදෙතුං අතිවිශ අයුත්තමප්පතිරුපනති. සවෙ පනස්ස එවං සත්ථු පුබ්බචරියගුණං

a. ජනකපාලි. භූරිදතත. b. ජනකපාලි. සඛිපාලි.
1. ම. අලඬොනෙ. 2. අතිකඛිඪ. (කන්ථි)
3. සමපරිගහයක. ජනකඪකථා. F, E, Vol. V. P. 173.

පච්චවේකකතොපි දිසරතතං කිලෙසානං දසව්‍යං උපගතස්ස නෙව
 හං පටිසං වූපසමමිති. අථානෙන අනමතය්‍යයාති පච්චවේකකි
 තබ්බාති. තත්‍රුහි වුත්තං:-“න සො භික්කවෙ සතෙතා සුලභරුපො
 යො න මාතාභූතපුබ්බො, යො න පිතා භූතපුබ්බො, යො න භාතා,
 යො න නගිතී, යො න පුත්තො, යො න ධීතා භූතපුබ්බො”ති. තස්මා
 තස්මිං පුංගුගලෙ එවං විතතං උප්පාදෙතබ්බො:-“අයං කීර මෙ අතීතෙ
 මාතා හුත්වා දසමාසෙ භූවජිතා පරිහරිත්වා මුත්ත කාරිස ඛෙද සිඛ්‍යා
 ණිකාදිති හරිවන්තං. ටිය අජ්ගුච්ඡමානා අපනෙත්වා උරෙ නච්චා
 පෙන්න¹ අභිකත පරිහරයමානා පොසෙසි; පිතා හුත්වා අජපථ
 සබ්බකුප්පාදිති ගන්ත්වා වණිජජං පයොජයමානො මය්‍යං අත්ථාය ජිවි
 තමි පරිච්චිත්වා උගතො බ්‍රහ්මලොක සඛ්‍යාමෙ පටිසිත්වා නාවාය මහා
 සමුද්දං පකඤ්ඤිත්වා අඤ්ඤාති ව දුක්ඛකරසතාති කත්වා පුත්තකං
 පොසෙසස්සාමිති තෙති තෙති උපාසෙති ධනං සංගරිත්වා මං පොසෙසි.
 භාතා-භගිති-පුත්තො-ධීතා ව හුත්වා ඉද්දස්සදිද්දස්ස උපකාරං අකාසීති,
 තත්‍ර මෙ නප්පතිරුපං මනං පදුසෙතු”නති. සචෙ පන එවමපි විතතං
 නිබ්බාපෙත්‍රං න සකෙකාති යෙව, අථානෙන එවං මෙත්තනාතිසංසා
 පච්චවේකකිතබ්බො:-“ගමෙහා පබ්බජ්ත! නත්‍ර වුත්තං තගචතා:
 “මෙත්තාය භික්කවෙ චෙතො විමුත්තය්‍යා ආසෙවිතාය භාවිතාය බහුලී
 කතාය යාතිකතාය වජ්ඣකතාය අනුසිතාය පරිචිතාය සුසමාරඛාය
 එකාදසාතිසංඝා පාවිහරිතා. කහමෙ එකාදස? සුඛං සුපති සුඛං
 පටිවුජ්ඣති, න පාපකං සුචිතං පස්සති, මනුස්සානං පියො හොති,
 අමනුස්සානං පියො හොති, දෙවතා රක්කිතති, නාස්ස අග්ගි වා විසං
 වා සත්ථං වා කමති, භූවටං විතතං සමාධියති, මුඛවරෙණො විප්පසි
 දති, අසමමුලොහා කාලං කරොති, උත්තරං අප්පටිවිජ්ඣන්තො බ්‍රහ්ම
 ලොකුපගො හොති”ති. සචෙ ත්‍වං ඉදං විතතං න නිබ්බාපෙසෙසි,
 ඉමෙහි ආතිසංසෙගි පරිබාගිරො ගවිස්සසි”ති. එවමපි නිබ්බාපෙත්‍රං
 අසකෙකානෙතන පන ධාතුචිතිබ්‍හාගො කාතබ්බො. කථං?
 “ගමෙහා පබ්බජ්ත! ත්‍වං එතස්ස භූජ්ඣමානො කස්ස භූජ්ඣසි, කිං
 කෙසානං භූජ්ඣසි, උද්ගු ලොමානං, නධානං-පෙ-මුත්තස්ස භූජ්ඣසි?
 අථ වා පන කෙසාදිසු පඨවිධාතුයා භූජ්ඣසි, ආපොධාතුයා, තෙජෝ
 ධාතුයා, වායොධාතුයා භූජ්ඣසි, යෙ වා පඤ්චකනිකේ වාදසායන
 නාති අව්ඨාරස ධාතුයො උපාදය අයමායයමා ඉත්ථනනාමොති
 වුවමිති, තෙසු කිං රූපකකිකස්ස භූජ්ඣසි, උද්ගු වෙදනා-සඤ්ඤ-
 සඛාර-විඤ්ඤාණකකිකස්ස භූජ්ඣසි? කිං වා චක්ඛායතනස්ස භූජ්ඣසි,
 කිං රූපායතනස්ස-පෙ-කිං මනායතනස්ස භූජ්ඣසි, කිං ධම්මායත
 නස්ස භූජ්ඣසි, කිං වා චක්ඛුධාතුයා භූජ්ඣසි, කිං රූපධාතුයා, කිං
 චක්ඛුචිඤ්ඤාණධාතුයා, පෙ-කිං මනො ධාතුයා, කිං ධම්මධාතුයා,
 කිං මනොචිඤ්ඤාණධාතුයා”ති. එවං හි ධාතුචිතිබ්‍හාගං කරෙතො

ආරග්‍යෙහි සාසපස්ස විය ආකාසෙ විතතකමමස්ස විය ව කොධස්ස පතිට්ඨානට්ඨානං නහොති. ධාතුච්ඡිනිබ්‍රහ්මාංගං පන කාතුං අසකෙකානෙනන දුතසංවිභාගො කාතබ්බො, අතතතො සන්තතං පරස්ස දුතබ්බං, පරස්ස සන්තතං අතතතා ගගෙනබ්බං. සචෙ පන පඤ්ඤා භින්නාඤ්චො හොති අපරිභොගාරහපරික්කාරො, අතතතා සන්තතකමෙව දුතබ්බං. තස්සෙවං කරොතො එකතතතෙව තස්මිං පුග්ගලෙ ආසාතො වූපසමමති, ඉතරස්ස ව අතීතජ්ඣිතො පට්ඨාය අනුබ්බොධි කොධො තං ධර්මසංකෘතං වූපසමමති, විතතලපබ්බත විහාරෙ තික්ඛිතං. උට්ඨාපිතසෙනාසනෙන පිණ්ඩපාතිකජෙරෙන අයං භතෙන අට්ඨකභාපණ්ණිනකො පතෙනා මම මාතරා උපාසි කාය දිනෙනා ධම්මිකො ලාභො මහාඋපාසිකාය පුඤ්ඤාලාභං කරො ථාති වච්ඡා දිනනං පතනං ලද්ධ මහාපෙරස්ස විය. එවං මහානුභාවං ගෙනං දුතං නාම.

වුතතමි වෙතං:-

“අදනතදමනං දුතං දුතං සබ්බජ්ඣාධිකං,
දුතෙන පියවාමාය උන්නමනති නමනතිවා”ති.

තස්සෙවං වෙරිපුග්ගලෙ වූපසන්තපටිඝස්ස යථා පියාතිපියසභා යකමඤ්ඤිතෙතස්ස එවං තස්මිං මොක්ඛාපසෙක විතතං පවතනති. අථානෙන පුනපුන මෙතතායනෙන අතතති පියපුග්ගලෙ මඤ්ඤිතෙත වෙරිපුග්ගලෙති වතුස් ජනෙස්ස සමවිතතතං සමපා දෙනෙනන සීමාසමෙහදො කාතබ්බො. තස්සිදං ලක්ඛණං:-සචෙ ඉමස්මිං පුග්ගලෙ පිය මඤ්ඤිතත වෙරිති සතිං අතතවතුජෙ එකයම්. පදෙසෙ තිසිනෙන වොරු ආගන්චො “භතෙන එකං භික්ඛුං අවාසං දෙථ”ති වච්ඡා “කිං කාරණං”ති වුතෙන “මාරෙච්ඡා ගලුලොගිතං ගගන්චො බලිකරණජ්ඣායා”ති වදෙය්සං, තත්‍ර ඡවෙසො භික්ඛු “අපුකං වා අපුකං වා ගණ්ණනතු”ති විනෙතය්ස, අකතොව හොති සීමා සමෙහදො. සචෙපි “මං ගණ්ණනතු, මා ඉමෙ තයො”ති විනෙතය්ස අකතොව හොති සීමාසමෙහදො. කාමො? යස්ස යස්සති ගගණං ඉවජ්ඣති තස්ස නස්ස අභිතෙසි හොති, ඉතරෙසං යෙව භිතෙසි හොති. යද්ද පන වතුනතං ජනානමනතරෙ එකමි වොරානං දුතබ්බං න පස්සති, අතතති ව තෙස්ස ව තීස්ස සමමෙව විතතං පවතෙනති, කතොව හොති සීමාසමෙහදොති.

තෙනානු පොරාණා:-

“අතතති භිතමඤ්ඤිතෙත අභිතෙ ව වතුබ්බිධෙ
යද්ද පස්සති නානතතං භිතවිතෙනාව පාණිතං.

න තිකාමලාභී මෙතතාය කුසලීති පවුට්ඨති,
යද්ද වතස්සො සීමායො සමභින්නා හොනති භික්ඛුනො.

සම. එරැහි මෙතනාය සබ්බං ලොකං සදෙවකං,
මහාවිසෙසො පුරිමෙන යස්ස සීමා න ස්‍යාති¹ති.

එවං සීමාසංග්‍රහදසමකාලමෙව ච ඉමිනා තිකුණා නිමිත්තස්ස උපපාදාරස්ස උදධං ගොති. සීමාසංග්‍රහදෙ පන කතෙ තමෙව නිමිත්තං ආරුච්ඡන්තො භාවෙන්තො බහුලිකරොන්තො අප්පකසිරිතෙව පස්විකසිණේ වුත්තනායෙනෙව අප්පනං පාපුණාති. එත්තාව භානෙන අධිගතං ගොති පස්සඛගවිජ්ජානං පස්සඛගසමත්තාගතං නිවිධිකල්‍යාණං දසලක්ඛණසම්පන්නං පස්මජ්ඣානං මෙත්තාසභගතං, අධිගතෙව නසමි. නදෙව නිමිත්තං ආසෙවන්තො භාවෙන්තො බහුලිකරොන්තො අනුපුබ්බන වාදකකතයෙ දුතිය තතියජ්ඣානාති පස්සඛකතයෙ දුතියතතියවදානජ්ඣානාති ච පාපුණාති. සො පස්මජ්ඣානාදිතං අස්සඤ්ඤාචරවසෙන මෙත්තාසභගතෙන වෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති, තථා දුතියං, තථා තතියං, තථා වතුත්ථිං. ඉති උදධමධො තිරියං සබ්බං සබ්බත්තනාය සබ්බාවන්තං ලොකං මෙත්තාසභගතෙන වෙතසා විපුලෙන මහගතෙන අප්පමාණෙන අවෙරෙන අබ්‍යාපජ්ජෙන ඵරිත්වා විහරති. පස්මජ්ඣානාදිවසෙන අප්පනාප්පත්තවිත්තසංසථං හි අයං විකුබ්බනා සම්පජ්ජති. එත්ථ මෙත්තාසභගතොති මෙත්තාය සමත්තාගතෙන; වෙතසාති විත්තෙන; එකං දිසනති (එකං) එකිස්සා දිසාය පස්මජරිග්ගතිතං සත්තං උපාදය එකදිසාපරියාපන්නසත්තඵරණවසෙන වුත්තං. ඵරිත්වාති ඵරිත්වා ආරම්භං කත්වා; විහරතිති බුහුමවිහාරාධිට්ඨිතං ඉරියාපථ විහාරං පවත්වනති. තථා දුතියනති යථාපුරත්ථිමාදිසු දිසාසු යං කිස්සු එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති, තපෙව තදනන්තරං දුතියං තතියං වතුත්ථිස්සවාති අත්ථා. ඉති උදධනති එතෙනෙව නයෙන උපරිමං දිසනති වුත්තං ගොති, අධො නිවිසනති අධොදිසමපි, තිරියං දිසමපි. එවමෙවං තත්ථ ච අධොති ගෙට්ඨා, තිරියනති අනුදිසා, එවං සබ්බදිසාසු අස්සමණ්ඩලෙ අස්සමිච මෙත්තාසභගතං විත්තං සාරෙතිපි පට්ඨාසාරෙතිපිති එත්තාවතා එකමෙකං දිසං පරිග්ගහෙත්වා ඔධිසො මෙත්තාඵරණං දස්සිතං. සබ්බංගිති ආදි පන අනොධිසො දස්සනත්ථ වුත්තං:-තත්ථ සබ්බංගිති සබ්බත්ථ, සබ්බත්තනායාති සබ්බෙසු තිනමජ්ඣමුක්ඛකට්ඨිත්තසපත්තමජ්ඣත්තාදිප්පහෙදෙසු අත්තනාය, අයං පරසත්තොති විහාගං අකත්වා අත්තසමනායාති වුත්තං ගොති. අථවා, සබ්බත්තනායාති සබ්බෙන විත්තනාගෙන,¹ ඊසකමපි බති අවිකසිප්පමානොති වුත්තං ගොති. සබ්බාවගනති සබ්බසත්තවන්තං, සබ්බසත්තසුත්තනති අත්ථා. ලොකනති සත්තලොකං, විපුලෙනාති එවමාදිපරියායදස්සනතො පනෙත්ථ පුන මෙත්තාසභගතොති වුත්තං, යස්මා වා එත්ථ ඔධිසො ඵරණේ විස පුන තථා සද්දෙ, ඉති සද්දෙ, වා න වුත්තො, තස්මා පුන මෙත්තාසභගතෙන

1. විත්තනාවෙන-(සමෙතො)

වෙනසාති වුත්තං, නිගමවසෙන වා එතං වුත්තං. විපුලෙනාති එත්ථ ව ඵරණවසෙන විපුලතා දට්ඨබ්බා. භුමිවසෙන පන එතං මහග්ගතං පගුණවසෙන ව අප්පමාණසත්තාරමභණවසෙන ව අප්පමාණං, ව්‍යාපාද පච්චික්ඛප්පහානෙන අවේරං, දෙමනස්සප්පහානෙනො අබ්‍යා පථං, නිද්දකිනති වුත්තං හොති. අයං මෙත්තා සගගතෙන වෙදා සාති ආදිනා නයෙන වුත්තාය විකුබ්බිනාය අත්ථො. යථාචායං අප්පනාප්පත්තවිත්තස්සෙව විකුබ්බිනා සමපථති, තථා යමපි පටි සමථිදායං “පඤ්චාසාකාරෙහි අනොධිසො ඵරණා මෙත්තාවෙත්තො විමුත්ති, සත්තහාකාරෙහි ඔධිසො ඵරණා මෙත්තා වෙත්තො විමුත්ති, දසහාකාරෙහි දිසාඵරණා මෙත්තාවෙත්තො විමුත්ති”ති වුත්තං, තමපි අප්පනාප්පත්තවිත්තස්සෙව සමපථතිති වෙදිතබ්බං. තත්ථ ව සබ්බෙ සත්තා අවේර අබ්‍යාපථො අනිසා සුඛි අත්තානං පරිහරන්තු, සබ්බෙ පාණා-පෙ-සබ්බෙ භූතා-සබ්බෙ පුග්ගලා-සබ්බෙ අත්තභාවපරියා පනනා අවේර-පෙ-පරිහරන්තු”ති ඉමෙහි පඤ්චාසාකාරෙහි අනො ධිසො ඵරණා මෙත්තා වෙත්තො විමුත්ති වෙදිතබ්බා. “සබ්බා ඉත්ථියො අවේර-පෙ-අත්තානං පරිහරන්තු, සබ්බෙ පුරිසා-සබ්බෙ අරියා සබ්බෙ අනරියා-සබ්බෙ දෙවා-සබ්බෙ මනුස්සා සබ්බෙ විනිපාතිකා අවේර-පෙ-පරිහරන්තු”ති. ඉමෙහි සත්තහාකාරෙහි ඔධිසො ඵරණා මෙත්තාවෙත්තො විමුත්ති වෙදිතබ්බා. “සබ්බෙ පුරුත්ථිමාය දිසාය සත්තා අවේර-පෙ-අත්තානං පරිහරන්තු, සබ්බෙ පච්චිමාය දිසාය-සබ්බෙ උත්තරාය දිසාය-සබ්බෙ දක්ඛිණාය දිසාය-සබ්බෙ පුරුත්ථිමාය අනුදිසාය-සබ්බෙ පච්චිමාය අනුදිසාය-සබ්බෙ උත්තරාය අනුදිසාය-සබ්බෙ දක්ඛිණාය අනුදිසාය-සබ්බෙ ගෙට්ඨිමාය දිසාය-සබ්බෙ උපරි මාය දිසාය සත්තා අවේර-පෙ-පරිහරන්තු, සබ්බෙ පුරුත්ථිමාය දිසාය පාණා-පෙ-භූතා-පුග්ගලා-අත්තභාවපරියා පනනා අවේර-පෙ-පරි හරන්තු, සබ්බා පුරුත්ථිමාය දිසාය ඉත්ථියො-සබ්බෙ පුරිසා-අරියා අන රියා-දෙවා-මනුස්සා-විනිපාතිකා අවේර-පෙ-පරිහරන්තු, සබ්බා පච්චිමාය දිසාය-උත්තරාය-දක්ඛිණාය-පුරුත්ථිමාය අනුදිසාය-පච්චි මාය-උත්තරාය-දක්ඛිණාය අනුදිසාය-ගෙට්ඨිමාය දිසාය-උපරිමාය දිසාය ඉත්ථියො-පෙ-විනිපාතිකා අවේර අබ්‍යාපථො අනිසා සුඛි අත්තානං පරිහරන්තු”ති ඉමෙහි දසහාකාරෙහි දිසාඵරණා මෙත්තා වෙත්තො විමුත්ති වෙදිතබ්බා. තත්ථ සබ්බෙහි අනවසෙසපරියාදන මෙත්තං, සත්තාති රුපාදිසු බන්ධෙසු ඡන්දරාගෙන සත්තා විසත්තාති සත්තා, වුත්තං හෙත්තං හගවතා: “රුපෙ බො රුධයො ඡන්දෙ යො රාගො යා නන්දි යා තණ්හා, තත්ථ සත්තො තත්ථ විසත්තො”ති වුච්චති. වෙදනාය-සඤ්ඤාය-සංඛාරෙසු-විඤ්ඤාණෙ යො ඡන්දෙ යො රාගො යා නන්දි යා තණ්හා, තත්ථ සත්තො තත්ථ විසත්තො තත්ථ විසත්තොති වුච්චති”ති. රුච්චිසද්දෙන පන විත රාගෙසුපි අයං වොහාරො චත්තති යෙව, විලිච්චයෙපි විජිතිවිසෙසෙ

තාලවණ්ඩවොහාරො, විය. අකඛරවිනතතා පන අත්ථං අවිචාරෙත්වා නාමමත්තමෙතනති ඉච්ඡනති, යෙපි අත්ථං විචාරෙතීති, තෙ සත්ත යොගෙන සත්තාති ඉච්ඡනති. පාණතතාය පාණා, අය්‍යාසපසය්‍යාසා යත්තවුත්තිතායාති අත්ථො. භූතතතා භූතා, අතිතිබ්බත්තතතාති අත්ථො. පුනති වුව්චති තිරයො, තසමිං ගලනතීති පුග්ගලා, ගච්ඡනතීති අත්ථො. අත්තභාවො වුව්චති සරිරං බක්ඛපඤ්චකමෙව වා, තං උපාදාය පඤ්ඤානතිමත්තසමභාවතො තසමිං අත්තභාවෙ පරියා පනතාති අත්තභාවපරියාපනතා. **සට්ඨාසනනාති** පරිවර්තනා, අනෙතාගධාති අත්ථො. යථා ව සත්තාති වචනං, එවං සෙසාතිපි රුද්‍රිතිවසෙන ආරොපෙත්වා සබ්බානෙවෙත්‍යාති සබ්බසත්තවෙවචනාතිති වෙදිතබ්බාති. කාමඤ්ච අඤ්ඤාතිපි “සබ්බෙ ජනතු සබ්බෙ ජීවා”ති ආදීති සබ්බසත්තවෙවචනාති අත්ථි, පාකට්ඨසෙන පන ඉමානෙව පඤ්ච ගහෙත්වා පඤ්චභාකාරෙහි අනොධිසො ඵරණ මෙත්තා වෙතොවිමුත්තිති වුත්තං. යෙ පන සත්තා පාණාතිආදීනං න කෙවලං වචනමත්තතොව අථ බො අත්ථතොපි නාතත්තමෙව ඉවෙත්ඤ්‍යං, තෙසං අනොධිසො ඵරණ විරුප්ඤ්ඤිති. තසමා තථා අත්ථං අගගෙත්වා ඉමෙසු පඤ්චසු ආකාරෙසු අඤ්ඤාතරවසෙන අනොධිසො මෙත්තා ඵරිතබ්බා. එත්ථ ව “සබ්බෙ සත්තා අවෙරු හොනතු”ති අයමෙකා අප්පනා, “අබ්‍යාපජ්ජා හොනතු”ති අයමෙකා අප්පනා. **අබ්‍යාපජ්ජා**ති ව්‍යාඛාධරහිතා. “අනිසා හොනතු”ති අයමෙකා අප්පනා, **අනිසා**ති නිදුක්කා. “සුඛි අත්තානං පරිහරනතු”ති අයමෙකා අප්පනා. තසමා ඉමෙසුපි පඤ්ඤා යං යං පාකට්ඨ හොති තස්ස තස්ස වසෙන මෙත්තා ඵරිතබ්බා. ඉති පඤ්චසු ආකාරෙසු වතුත්තං අප්ප නාතං වසෙන අනොධිසො ඵරණ විසති අප්පනා හොනති ඔධිසො ඵරණ පන සතුත්ත ආකාරෙසු වතුත්තං වසෙන අධ්විසති. එත්ථ ව “ඉත්ථියො පුරිසා”ති ලිඛගවසෙන වුත්තං; අරියා අනරියාති අරියපුප්ඵජ්ජනවසෙන, ‘දෙවා මනුස්සා විතිපාතිකා’ති උප්පත්තිවසෙන. දිසාඵරණ පන ‘සබ්බෙ පුරුත්ථිමාය දිසාය සත්තා’ති ආදීනා නයෙන එකමෙකිස්සා දිසාය විසති විසති කත්වා වෙසනාති; ‘සබ්බා පුරුත්ථිමාය දිසාය ඉත්ථියො’ති ආදීනා නයෙන එකමෙකිස්සා දිසාය අධ්විසති අධ්විසති කත්වා අසීති වෙ සතාතිති වත්තාරිසත්තීති අසීති ව අප්පනා, ඉති සබ්බාතිපි පටිසම්භිදායං වුත්තාති අධ්විසාධිකාති පඤ්ච අප්පනාසතාතිති. ඉති එතාසු අප්පනාසු යස්ස කස්සපි වසෙන මෙත්තං වෙතොවිමුත්ති. භාවෙත්වා අයං යොගාවචරො ‘සුඛං සුප ති’ති ආදීනා නයෙන වුත්තෙ එකාදසාතිසංසෙ පටිලභති. තත්ථ සුඛං සුපතීති යථා සෙසජනා සමපරිවත්තමානා කාකච්ඡමානා දුක්ඛං සුපනති, එවං අසුපිත්වා සුඛං සුපති. නිදුං ඔක්කනෙතොපි සමාපතති. සමාපනනා විය හොති. **සුඛං පටිබ්‍රැජ්ඣති**ති යථා අඤ්ඤා නිදුත්ත නානා විජ්ඣනනා සමපරිවත්තනනා දුක්ඛං පටිබ්‍රැජ්ඣනති, එවං අපටි

බුද්ධිත්‍ව, විකසමානම්ච පද්‍රමං සුඛං නිබ්බිකාරං පටිබුද්ධිති න පා
 සො සුපිනං පසංගිති සුපිනං පසංගෙනාපි හදුනාමෙව සුපිනං
 පසංගි, වෙනියං වන්දනො විය පුජං කරෙන්නො විය ධම්මං
 සුඤ්ඤො විය ව හොති. යථා පනඤ්ඤ අත්තානං වොරෙති
 සුචරිතාරිතං විය වාලෙති උපද්දුතං විය පපානෙ පතන්නං විය ව
 පසංගති, න එවං පාපනං සුපිනං පසංගි. මනුස්සානං පිසො
 හොතිති උරෙ ආමුක්ඛමුත්තාහාරො විය සීසෙ පිළිකුමාලා විය ව
 මනුස්සානං පියො හොති මනාපො. අමනුස්සානං පිසො හොතිති
 යථෙව ව මනුස්සානං, එවං අමනුස්සානම්පි පියො හොති විසා
 බන්ධෙ විය. සො කිර පාවලිපුතො කුටුම්භියො අහොසි. සො
 තන්තෙව වසමානො අස්සොසි:-“තම්බපණ්ණීදිපො කිර වෙනියමාලා
 ලබ්බනො කාසාවපරේජානො ඉවුණිවිණ්ණවංහො යෙවෙත්ථ සක්කා
 නිසීදිතුං වා නිපජ්ජතුං වා උතුසප්පායං සෙනාසනසප්පායං පුග්ගල
 සප්පායං ධම්මසවණසප්පායනති සබ්බමෙත්ථ සුලුත”නති. සො
 අත්තනො හොගකකිං පුත්තදුරස්ස නියාදෙත්වා දසනො බ්‍රහ්මික
 එකකහාපණෙනෙව ඝරා නිකම්භිත්වා සමුද්දතිර නාවං උදිකම්
 මානො එකමාසං වසි. සො වොහාරකුසලතාය ඉමසම්ච වාරෙ
 හණ්ඨං කිණ්ණිත්වා අමුකසම්ච විකම්භෙනො ධම්මිකාය වණ්ණිජ්ජාය
 තෙනෙවනතරමාසෙන සහස්සං අභිසංගරි. අනුපුබ්බෙන මහා
 විහාරං ආගන්ත්වා පබ්බජ්ජං යාචි, සො පබ්බජ්ජන්ත්වාය සීමං නිතො
 තං සහස්සන්ථිකං මවට්ඨිකන්තරෙන භූමියං පාතෙසි, ‘කිංමෙව’නති
 ව චුතො ‘කහාපණසහස්සං හන්ත’ති වත්වා “උපාසක පබ්බජිත
 කාලතො පට්ඨාය න සක්කා විවාරෙත්වා, ඉදුතෙව නං විවාරෙති”ති
 චුතො ‘විසාධස්ස පබ්බජ්ජට්ඨානං ආගතො මා රිත්තහත්වා ගම්භු’ති
 මුඤ්චිත්වා සීමාමාලකෙ විපජ්ජිතිත්වා පබ්බජ්ජ්වා උපසම්පන්නො.
 සො පඤ්චවස්සො හුත්වා චෙ මාතිකා පගුණං කන්ධා පවාරෙත්වා
 අත්තනො සප්පායං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා එකෙකසම්ච විහාරෙ
 වත්තාරෙ මාසෙ කත්වා සම්මත්තවාසං වසමානො චරි. එවං
 චරමානො ව:-

“වනන්තරෙ ධිතො පෙරෙ විසාබො ගජ්ජමානකො
 අත්තනො ගුණමෙසනො ඉමමත්ථං අහාසථ:

යාවතා උපසම්පන්නො, යාවතා ඉධ මාගතො
 එත්ථන්තරෙ බලිතං තත්ථි, අහො ලාභා තෙ මාරිසා”ති.

සො විත්තලපබ්බතවිහාරං ගච්ඡන්තො වෙධාපථං පත්වා “අයං
 තුබ්බො මග්ගො උදුහු අය”නති විත්තයනො අට්ඨාසි; අට්ඨස්ස
 පබ්බතෙ අභිවත්ථං දෙවතා හත්ථං පසාරෙත්වා ‘එස මග්ගො’ති දස්සෙසි.
 සො විත්තලපබ්බත විහාරං ගන්ත්වා තත්ථ වත්තාරො මාසෙ වසිත්වා
 ‘පච්චුසෙ ගම්භුසම්ච’ති විනෙත්වා නිපජ්ජි. වසිකම්බසෙ මණ්ඩල
 රකෙකි අභිවත්ථං දෙවතා සොපානඵලකෙ නිසීදිත්වා පරොදි.

පේරෝ 'කො එසෝ'හි ආහ: 'අහං ගනෙන මණ්ඩියා'හි. 'කියු රොදුසි'හි? 'තුමානං ගමනං පටිච්චා'හි. මයි ඉඬ වසනෙන 'තුය්හං කො ගුණො'හි? තුමෙහස්ස ගනෙන ඉඬ වසනෙනස්ස අමනුස්සා අඤ්ඤ මඤ්ඤං මෙත්තං. පටිලහනහි, තෙ දුනි තුමෙහස්ස ගතෙස්ස කලහං කරිය්හනහි දුළුලුමපි කථාසිය්හනහි. පේරෝ සචෙ මයි ඉඬ වසනෙන තුමානං එස්ස විහාරො හොති, 'සුඤ්ජර'නහි වත්ථා අඤ්ඤපි වත්ථා රො මාසෙ තත්ථෙව වසිත්වා පුන තත්ථෙව ගමනවිත්තං. උප්පා දෙසි. දෙවත්ථාපි පුන තත්ථෙව පරොදි, එතෙනෙව උප්පායෙන පේරෝ තත්ථෙව වසිත්වා තත්ථෙව පරිනිබ්බාසිති. එවං මෙත්තා විහාරි හිනවු අමනුස්සානං පියො හොති. **දෙවත්ථා රක්ඛනහි** පුත්තමිව මාතා පිතරො දෙවත්ථා රක්ඛනහි. **නායං අග්ගි වා විසං වා සත්ථං වා කම තීති** මෙත්තා විහාරියං කායෙ උත්තරාය උපාසිකාය විය අග්ගි වා සංයුත්තභාණකවුළුසිවත්ථෙරස්සෙව විසං වා සංකිච්චසාමණෙ රස්සෙව සත්ථං වා න කමති න පවිසති, නායං කායං විකොපෙතීති වුත්තං හොති. ධෙනුවහුමපි වෙත්ථ කථාසනාති:-එකා කිර ධෙනු වච්ඡකස්ස බිරධාරං මුඤ්ඤමානා අට්ඨාසි, එකො ලුද්දකො 'තං විජ්ඣියාමි'හි ගතෙත්ත සමපරිවතෙනත්වා දීඤ්දණං සත්ථං බිපි. සා තස්සා සරිරං ආහච්ච තාලපණ්ණං විය පට්ටමානා ගතා. තෙව උප්පාරාබලෙන, න අප්පනාබලෙන, කෙවලං වච්ඡකෙ බලවපියවිත්ත තාය; එවං මහානුභාවා මෙත්තාති. **තුච්චං චිත්තං සමාධිසතීති** මෙත්තා විහාරිනො බිප්පමෙව චිත්තං සමාධියති, නත්ති තස්ස දුක්ඛාසි තත්තං. මුඛ චණ්ණො **විප්පසිද්ධිති** බක්ඛනාපමුත්තං¹ තාලපකකං විය වස්ස විප්පසත්තවණ්ණං මුඛං හොති. **අසමමුලෙහා කාල් කණේති** මෙත්තා විහාරිනො සමෙමාහමරණං නාම නත්ති, අසමමුලෙහාව නිද්දං ඛකකමනෙත්වා විය කාලං කරොති. **උත්තමං අප්පටිවිජ්ඣනෙත්වා** මෙත්තා සමාපත්තිනො උත්තරිං අරහත්තං අග්ගි ගන්තුං අසකෙත්තානෙත්වා ඉත්තො වවිත්වා සුත්තප්පඤ්ඤා විය මුග්ග ලොකං උපගච්ඡතිති.

අයං මෙත්තාගාවනාය විසාරකථා.

කරුණං භාවෙතුකාමෙන පන නිකකරුණතාය ආදිනවං කරුණාය ව ආනිසංසං පට්ටවෙකිත්වා කරුණාගාවනා ආරහිතබ්බා. තුඤ්ඤ පන ආරහනෙත්ත පඨමං පියපුග්ගාදිසු න ආරහිතබ්බා, පියො හි පියට්ඨානෙයෙව තිට්ඨති. අනිපටියසභායකො අනිපටියසභායකට්ඨානෙයෙව; මජ්ඣිමෙත්තා මජ්ඣිමනිකායෙව, අපටියො අපටියට්ඨානෙයෙව, වෙරි වෙරිට්ඨානෙයෙව තිට්ඨති. ලිඛිතවිසභාග කාලකතා අබෙත්තමෙව. "කථඤ්ඤ හිකවු කරුණාසගගෙන වෙත්තසා එකං දිසං එරිත්වා විහරති? සෙය්පාපි නාම එකං පුග්ගලං.

දුග්ගතං දුරුපෙතං දිසාවි කරුණායෙය්‍ය එවමෙව සබ්බෙ සතො
කරුණාය එරති”ති විභවෙහ පන වුත්තත්තා සබ්බපඨමං තාව
කඤ්චිදෙව කරුණාසිතබ්බරූපං පරමකිච්ඡප්පතතං දුග්ගතං දුරු
පෙතං කපණ්ණපුරිසං ජිත්තහත්ථපාදං¹ කපාලං පුරතො ධූපෙත්වා
අනාඨසාලාය නිපන්නං ගත්ථපාදෙති පග්ගරන්න කිම්ගණං අට්ටස්සරං
කරොන්නං දිසාවි “කිච්ඡං චතායං සතොතො ආපනොතො අපෙචනාම
ඉමමහා දුක්ඛා මුච්චෙය්‍යා”ති කරුණා පවතෙත්තබ්බං. තං අල
හතෙත්තා සුඛිතොපි පාපකාරී පුග්ගලො වජ්ජෙත්තා උපමෙත්තා කරු
ණාසිතබ්බං. කථං? සෙය්‍යථාපි සහ භණ්ණිකා ගතිතං වොරං ‘වධෙථ
ත’නති රඤ්ඤා ආණාපිතා රුජ්ජුරිසා බ්‍යඤ්චා චතුකෙක චතුකෙක
පභාරසතාති ද්දෙත්තා ආසානතං තෙතති, තස්ස මනුස්සා බාදනීයමි
භොජනීයමි මාලාගකිවිලෙපනතථුලානිපි දෙනති, කිඤ්චාපි සො
තාති බාදෙනො වෙච පරිචුඤ්ඤානො ව සුඛිතො භොගසමප්පිතො
විශ ගච්ඡති, අථ බො තං තෙව කොචි ‘සුඛිතො අයං මහාභොගො’ති
මඤ්ඤති. “අඤ්ඤදත්ථු අයං වරාකො ඉදුති මරිස්සති යං යදෙව හි
අයං පදං නික්ඛිපති තෙන තෙන සන්තිකෙව මරණස්ස භොති”ති තං
ජනො කරුණායති, එවමෙව කරුණා කම්මට්ඨාතිකෙන භික්ඛුතා
සුඛිතොපි පුග්ගලො එවං කරුණාසිතබ්බං. “අයං වරාකො
කිඤ්චාපි ඉදුති සුඛිතො සුසජ්ජිතො භොගෙ පරිචුඤ්ඤති, අථ බො
තීපු වාරෙපු එකොතාපි කතස්ස කල්‍යාණකම්මස්ස අභාවා ඉදුති අපා
යෙපු අනපපකං දුක්ඛං දෙමනස්සං පරිසංවෙදිස්සති”ති. එවං තං
පුග්ගලං කරුණාසිතා නො පරං එතෙනෙව උපායෙන පිය
පුග්ගලෙ තො මජ්ඣිමෙක තො වෙරිච්ඡිති අනුක්කමෙත්ත කරුණා
පවතෙත්තබ්බං. සචෙ පනස්ස පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙරිච්ඡි
පරිසං උපපජ්ජති, තං මෙත්තාය වුත්තනයෙනෙව වූපසමෙත්තබ්බං.
යොපි වෙත්ථ කතකුසලො භොති, තමපි ඤ්ඤති රොග භොගච්ඡසතා
දීතං අඤ්ඤතරෙත වෘස්සෙන සමන්තාගතං දිසාවි වා සුචා වා
තෙසමපි අභාවෙ චට්ටදුක්ඛං අනතීතත්තා ‘දුක්ඛිතොව අය’නති එවං
සබ්බථාපි කරුණාසිතා වුත්තනයෙනෙව ‘අත්තති පියපුග්ගලෙ
මජ්ඣිමෙක වෙරිච්ඡිති චතුසු ජනෙසු සීමාසමොදං කතා තං
නිමිත්තං ආසෙවනෙත්ත භාවෙනෙත්ත බහුලීකරොනෙත්ත මෙත්තාය
වුත්තනයෙනෙව තිකචතුක්කජ්ඣානවසෙන අප්පනා වරෙස්සතබ්බං.
අභිගුහනරට්ඨකථායං පන පඨමං වෙරිපුග්ගලො කරුණාසිතබ්බං,
තස්මිං විත්තං මුද්දං කතා දුග්ගතො, තතො පියපුග්ගලො, තතො
අත්තාති අයං කමො වුත්තො; සො දුග්ගතං දුරුපෙත්තනති පාළියා න
සමෙති. තස්මා වුත්තනයෙනෙවත් භාවනං ආරම්භා සීමා
සමොදං කතා අප්පනා වරෙස්සතබ්බං. තතො පරං ‘පඤ්චාසාකාරෙති

අනොධිසො ඵරණා, සත්තභාකාරෙහි ඔධිසො ඵරණා, දසභාකාරෙහි දිසාඵරණා'හි අයං විකුබ්බතා. සුචං සුපඤ්ඤි අදයො ආනිසංසා ව මෙත්තායං වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බාති.

අයං කරුණාභාවනාය විඤ්ඤාපඨා.

මුදිතාභාවනං ආරහන්තනාපි න පඨමං පියපුග්ගලාදිසු ආරහි තබ්බං. නති පියො පියභාවමහෙත්තෙනෙව මුදිතාය පදට්ඨානං ගොති, පගෙව මඤ්ඤිතනවෙරිනො, ලිඛිතවිසභාගකාලනතා අබෙත්තමෙව. අතිපටියසභායකො පන සියං පදට්ඨානං, යො අට්ඨකථායං සොණ්ඩ සභායොති වුත්තො, සො හි මුදිතමුදිතොව ගොති. පඨමං හසිනා පටිජා කපෙති, තස්මා සො වා පඨමං මුදිතාය ඵරිතබ්බං. පිය පුග්ගලං වා සුඛිතං සඤ්ජනං මොදමානං දිස්වා වා සුභි වා “මොදති චතායං සත්තො අහො සාධු අහො සුඤ්ඤි”ති මුදිතා උප්පාදෙතබ්බං. ඉමමෙවහි අත්ථවසං පටිච්ච විහරෙහ වුත්තං:—“කථංඤ්ඤි භික්ඛු මුදිතා සහගතෙන වෙත්තසං ඵකං දිසං ඵරිතා විහරති? සෙය්‍යථාපි නාම ඵකං පුග්ගලං පියං මනාපං දිස්වා මුදිතො අස්ස, එවමෙව සබ්බෙ සත්තෙ මුදිතාය ඵරති”ති. සවෙ පියස්ස සො සොණ්ඩසභායො වා පිය පුග්ගලො වා අතීතෙ සුඛිතො අහොසි, සමථති පන දුග්ගහො දුරු පෙතො, අතිහමෙවස්ස සුඛිතභාවං අනුස්සරිතා “ඵස අතීතෙ ඵවං මහාගොගො මහාපටිච්චාරෙ නිච්චප්පමුදිතො අහොසි”ති තමෙවස්ස මුදිතාකාරං ගහෙතා මුදිතා උප්පාදෙතබ්බං. “අනාගතෙ වා පන පුත්තං සමපත්තිං ලභිතා හත්තිකකි අස්සට්ඨි පුච්ඡණ්ඩවිසාදිති විචරිස්සති”ති අනාගතමපිස්ස මුදිතාකාරං ගහෙතා මුදිතා උප්පාදෙ තබ්බං. ඵවං පියපුග්ගලෙ මුදිතං උප්පාදෙතා අථ ‘මඤ්ඤිතෙන තතො වෙරිමිති’ති අනුක්කමෙන මුදිතා පටිත්තෙතබ්බං, අප්පනා වර්ණිතබ්බං. සවෙ පත්තස්ස පුබ්බෙ වුත්තනායෙනෙව වෙරිමිති පටිසං උප්පජ්ජති, තං මෙත්තායං වුත්තනායෙනෙව වුපසමෙති ‘ඉමෙසු ව තීසු අත්තති වා’ති වතුසු ජනෙසු සමවිත්තතාය සිමාසමොදං කතා තං තිමිත්තං ආසෙවන්තෙන හාවෙන්තෙන බහුලිකරෙන්නෙන මෙත්තායං වුත්තනායෙනෙව තිහවතුක්කඤ්ඤානවසෙන අප්පනා වර්ණිතබ්බං. තතො පරං ‘පඤ්ඤිභාකාරෙහි අනොධිසො ඵරණා, සත්තභාකාරෙහි ඔධිසො ඵරණා, දසභාකාරෙහි දිසාඵරණා’හි අයං විකුබ්බතා. සුචං සුපඤ්ඤි අදයො ආනිසංසා ව මෙත්තායං වුත්ත නායෙනෙව වෙදිතබ්බාති.

අයං මුදිතාභාවනාය විඤ්ඤාපඨා.

උපෙක්ඛාභාවනං ආරහිතුකාමෙන පන මෙත්තාදිසු පටිලභා තිකවතුක්කඤ්ඤානෙන පගුණතතියඤ්ඤානා වුට්ඨාය ‘සුඛිතා ගොන්තු’ති ආදිවසෙන සත්තකෙලායනමනසිකාරසුත්තනතා පටිසා

නුතයසම්පවරිතතා සොමනස්සයොගෙන ඔලාරිකතතා ව පුරිමාසු
 ආදීතවං සන්තතාවතො උපෙක්ඛාය ආනිසංසඤ්ච දිස්වා යවාස්ස¹
 පකතිමජ්ඣිකතො පුග්ගලො, තං අජ්ඣුපෙක්ඛිතො අජ්ඣුපෙක්ඛිතො
 උපෙක්ඛා උපාදෙතබ්බා, තතො පියපුග්ගලාදිසු. වුත්තං හෙතං:-
 “කථංඤ්ච භික්ඛු උපෙක්ඛාසගතෙන වෙතසා එකං දිසං ඵරිතො
 විහරති? සෙය්‍යථාපිනාම එකං පුග්ගලං තෙව මනාපං න අමනාපං
 දිස්වා උපෙක්ඛකො අස්ස, එවමෙව සබ්බෙ සත්තෙ උපෙක්ඛාය ඵර
 ති”ති. තස්මා වුත්තනයෙන මජ්ඣිකතපුග්ගලෙ උපෙක්ඛං උපා
 දෙතො අථ ‘පියපුග්ගලෙ, තතො සොණ්ඩසභායකෙ, තතො වෙරිමනී’ති
 එවං ‘ඉමෙසු ව තිසු අත්තති වා’ති සබ්බත්ථ මජ්ඣිකතවසෙක සීමා
 සමෙහදං කත්වා තං නිමිත්තං ආසෙවිතබ්බං භාවෙතබ්බං බහුලිකා
 තබ්බං. තස්සෙවං කරුතො පඨවිකසිණෙ වුත්තනයෙනෙව
 වතුත්ථකිනාං උපපජ්ජති. කිං පනෙනං පඨවිකසිණාදිසු උපානන
 තතියජ්ඣානස්සාපි උපපජ්ජතිති? නුපපජ්ජති. තස්මා? ආරමභ
 විසභාගතාය. මෙතොදිසු උපානනතතියජ්ඣානස්සෙව පන
 උපපජ්ජති, ආරමභසභාගතායාති. තතො පරං පන විකුබ්බනා
 ව ආනිසංසපටිලාහො ව මෙත්තායං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බාති.

අයං උපෙක්ඛාභාවනාය විකාරකථා.

බ්‍රහ්මිකමෙන කට්ඨෙන බ්‍රහ්මවිහාරෙ ඉමෙ ඉති විදිත්වා,
 තියෙයා එතෙසු අයං පනිණ්ණකකථාපි විඤ්ඤායා.

එතාසු හි මෙත්තා කරුණා මුදිතා උපෙක්ඛාසු අත්තො තාව
 ‘මෙජ්ජති’ති=මෙත්තා, සිතිස්සතිති අත්තො. ‘මිත්තෙ වා හවා,
 මිත්තස්ස වා එසා, පවත්ති’තිපි=මෙත්තා. ‘පරදුක්ඛෙ සති සාධුතං
 හදයකමපනං කරුති’ති=කරුණා. ‘කිණ්හි වා පරදුක්ඛං හිංසති
 විනාසෙති’ති=කරුණා. ‘කිරියති වා දුක්ඛිනෙසු එරණවසෙන පසා
 රියති’ති=කරුණා. ‘මොදනති’ තාය තං සමඛිනිනො, සයං වා
 මොදති, මොදනමත්තමෙව වා ත’නති=මුදිතා. ‘අවෙරං ගොනතුති
 ආදිව්‍යාපාරපභාණෙන මජ්ඣිකතභාවුපගමනෙන ව උපෙක්ඛති’ති=
 උපෙක්ඛා. ලක්ඛණාදිනො පනෙත්ථ හිතාකාරපච්චත්තිලක්ඛණා
 මෙත්තා, හිතුපසංහාරරසා, ආසාතවිතයපච්චුපට්ඨානා, සත්තානං
 මනාපභාවදස්සනපදට්ඨානා. ව්‍යාපාදුපසමො එතිස්සා සමපත්ති,
 සිත්තෙහසමෙවො විපත්ති. දුක්ඛාපනායනාකාරපච්චත්තිලක්ඛණා
 කරුණා, පරදුක්ඛාසගතරසා, අවිතිංසා පච්චුපට්ඨානා, දුක්ඛාහි
 භුතානං අනාථභාවදස්සනපදට්ඨානා, විතිංසුපසමො තස්සා සමපත්ති,
 සොකසමෙවො විපත්ති. පමොදලක්ඛණා මුදිතා, අනිස්සායනරසා,
 අරතිවිසාතපච්චුපට්ඨානා, සත්තානං සමපත්තිදස්සනපදට්ඨානා, අරති

වූපසමො තස්සා සමපතති, පභාසසමභවො විපතති, සතෙනසු
 මජ්ඣිමනිකාකාරපභවතති ලක්ඛණං උපෙක්ඛා, සතෙනසු සමභාවදස්සන
 රසා, පරිඝානුකයවූපසමපච්චිපට්ඨානා, කමමස්සකා සතතා නෙ කස්ස
 රුචියා සුඛිනා වා භවිස්සනති දුක්ඛතො වා මුච්චියානති පතත
 සමපතතිතො වා න පරිභාසිස්සන්ති එවං පච්චතකමමස්සකතා
 දස්සනපදට්ඨානා, පරිඝානුකයවූපසමො තස්සා සමපතති, ගෙහසි
 තාය අඤ්ඤාණුපෙක්ඛාය සමභවො විපතති. චතුන්නමපි පනෙනෙසං
 බ්‍රහ්මවිහාරානං විපස්සනාසුඛඤ්ඤාව භවසමපතති ව සාධාරණප
 යොජනං, ව්‍යාපාදදිපරිඝානො ආවෙණිකං. බ්‍යාපාදපරිඝානප
 යොජනා හෙත්ථ මෙතතා විහිංසා අරති රුගපරිඝානපයොජනා
 ඉතරං. වුත්තමපි වෙතං:-“නිස්සරණං හෙතං ආවුසො බ්‍යාපාදස්ස
 යදිදං මෙතතා වෙතො විමුත්ති, නිස්සරණං හෙතං ආවුසො විහෙ
 සාය යදිදං කරුණා වෙතොවිමුත්ති, නිස්සරණං හෙතං ආවුසො අර
 තියා යදිදං මුදිතා වෙතොවිමුත්ති, නිස්සරණං හෙතං ආවුසො
 රාගස්ස යදිදං උපෙක්ඛා වෙතොවිමුත්ති”ති. එකමෙකස්ස වෙත්ථ
 ආසන්නදුරවසෙන වෙ වෙ පච්චන්තිකා. මෙතතාබ්‍රහ්මවිහාරස්ස හි
 සමිපවායො විශ් පුරිසස්ස සපතෙනා ගුණදස්සනසභාගතාය රාගො
 ආසන්නපච්චන්තිකො, සො ලුහුං ඔතාරං ලභති, තස්මා තතො සුදු
 මෙතතා රක්ඛිතබ්බං. පබ්බතාදි ගහනනිසිද්ධතො විශ් පුරිසස්ස
 සපතෙනා සභාගවිසභාගතාය ව්‍යාපාදෙ දුරපච්චන්තිකො, තස්මා
 තතො නිබ්බයෙන මෙතතාසිතබ්බං, මෙතතාසිස්සති ච නාම කොපඤ්ඤ
 කරිස්සතිති අට්ඨානමෙතං. කරුණාබ්‍රහ්මවිහාරස්ස “වක්ඛු
 විඤ්ඤාය්‍යානං රූපානං ඉට්ඨානං කන්තානං මනාපානං මනොර
 මානං ලොකාමිසපටිසංයුත්තානං අපපටිලාභං වා අපපටිලාභතො
 සමනුස්සරතො පුබ්බෙ වා පටිලද්ධපුබ්බං අතිතං නිරුද්ධං විපරිණතං
 සමනුස්සරතො උපපජ්ජති දොමනස්සං යං එවරූපං දොමනස්සං ඉදං
 වුවච්ඡි ගෙහසිතං දොමනස්සං”නති ආදිතා නයෙන ආගතං ගෙහ
 සිතං දොමනස්සං විපතතිදස්සනසභාගතාය ආසන්නපච්චන්තිකං,
 සභාගවිසභාගතාය විහිංසා දුරපච්චන්තිකා, තස්මා තතො නිබ්බයෙන
 කරුණාසිතබ්බං. කරුණඤ්ඤා නාම කරිස්සති පාණිආදීනි ව විහෙ
 ඤෙස්සතිති අට්ඨානමෙතං. මුදිතා බ්‍රහ්මවිහාරස්ස “වක්ඛු විඤ්ඤාය්‍යානං
 රූපානං ඉට්ඨානං කන්තානං මනාපානං මනොරමානං ලොකාමිස
 පටිසංයුත්තානං පටිලාභං වා පටිලාභතො සමනුපස්සතො පුබ්බෙ
 වා පටිලද්ධපුබ්බං අතිතං නිරුද්ධං විපරිණතං සමනුස්සරතො
 උපපජ්ජති සොමනස්සං යං එවරූපං සොමනස්සං ඉදං වුවච්ඡි ගෙහ
 සිතං සොමනස්සං”නති ආදිතා නයෙන ආගතං ගෙහසිතං සොම
 නස්සං සමපතතිදස්සනසභාගතාය ආසන්නපච්චන්තිකං, සභාගවිස
 භාගතාය අරති දුරපච්චන්තිකා, තස්මා තතො නිබ්බයෙන මුදිතා
 භාවෙතබ්බං. පමුදිතො ච නාම භවිස්සති පතතසෙනාසතෙනසු ව
 අධිකුසලෙසු ධමමෙසු වා උක්ඛණ්ඨිස්සතිති අට්ඨානමෙතං. උපෙක්ඛා

බ්‍රහ්මවිහාරය පන “වකඛ්‍යා රූපං දිස්වා උපපජ්ජති උපෙක්ඛා බාලයං මුලහයං පුට්ඨජ්ජනං අනොධිජ්ජනං අවිජානජ්ජනං අනා දිනවදයොවිනො අසුභවතො පුට්ඨජ්ජනං යං ඵවරූපා උපෙක්ඛා රූපං සා නාතිවතනා නසමා සා උපෙක්ඛා ගෙහසිනාති වුවවනි”හි ආදිනා නයෙනාගතා ගෙහසිනා අඤ්ඤාණුපෙක්ඛා දෙසගුණාවිවා රණවසෙන සභාගතතා ආසන්නපච්චන්තිකා, සභාගවිසභාගතාය රාග පටිසා දුරපච්චජිනා, නසමා තතො නිබ්බයෙන උපෙක්ඛිතබ්බං. උපෙක්ඛියාහි ව නාම රජ්ජියාහි ව පටිගඤ්ඤියාහිවාහි අට්ඨාන මෙතං. සබ්බසම්මි ව එතෙසං ඝාතනුකම්පනා ඡන්දො ආදි, නිවර ණාදිවිකම්පනං මජ්ඣං, අප්පනා පරියොසානං, පඤ්ඤාතතිධම්ම වසෙන එකො වා සත්තො අනෙකො වා සත්තො ආරම්මණං, උපවාසෙ වා අප්පනාය වා පත්තාය ආරම්මණවසින්නං. තත්‍රායං වසින්නකකමො:- යථා හි කුසලො කසයනො කසිතබ්බට්ඨානං පරිච්ඡිද්ධා කසති, එවං පඨමමෙව එකං ආවාසං පරිච්ඡිද්ධා තත්ථ සත්තොසු ‘ඉමසම්. ආවාසෙ සත්තා අවෙරා ගොනතු’ති ආදිනා නයෙන මෙතො භාවෙ තබ්බං. තත්ථ විතතං. මුදුං කම්මනියං කත්වා චෙ ආවාසා පරිච්ඡිද්ධි තබ්බං, තතො අනුක්කමෙන නයො චත්තාරො පඤ්ච ඡ සත්ත අට්ඨි නව දස එකා රච්ජා උපධිසංගමො ගාමො ජනපදෙ රජං. එකා දිසාති එවං යාච එකං චක්කවාලං නතො වා පන හියෙසා තත්ථ තත්ථ සත්තොසු මෙතො භාවෙතබ්බං, තථා කාරුණාදයොති. අයමෙත්ථ ආරම්මණවසින්නකකමො. යථා පන කසිණානං නියංනෙද ආරූපපා, සමාධිතිස්සනෙද නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං, විපස්සනාතිස්සනෙද ඵලසමාපත්ති, සමප්පිපස්සනාතිස්සනෙද තිරොධසමාපත්ති, එවං පුරිමබ්‍රහ්මවිහාරතතයතිස්සනෙද එත්ථ උපෙක්ඛා බ්‍රහ්මවිහාරො. යථා හි එමෙන අනුස්සාපෙත්වා කුලාසඛිසංචං අනාරොපෙත්වා න සකකා ආකාසෙ කුට්ගොපානසියො යපෙතුං, එවං පුරිමෙසු තතියජ්ඣානං විනා න සකකා වතුත්ථං භාවෙතුනති. එත්ථ සියා, කසමා පතෙනා මෙතො කාරුණං මුදිතා උපෙක්ඛා බ්‍රහ්මවිහාරාති වුවවනති? කසමා ව චතස්සො? කො ව එතාසං කමො? අතිධමෙම ව කසමා අප්ප මඤ්ඤති වුත්තාති? වුවවතො:-සෙට්ඨට්ඨින තාව නිදෙසභාවෙන වෙත්ථ බ්‍රහ්මවිහාරවා වෙදිතබ්බං, සත්තොසු සමමා පටිපත්තිභාවෙන හි සෙට්ඨා එතෙ විහාරා, යථා ව බ්‍රහ්මාණෝ නිදෙසභවිතො විහරන්ති එවං එතෙහි සම්පයුත්තො යොගිනො බ්‍රහ්මසමාව හුත්වා විහරන්ති සෙට්ඨට්ඨින නිදෙසභාවෙන ව බ්‍රහ්මවිහාරාති වුවවනති. කසමා ව චතස්සොති ආදිපඤ්ඤාය පන ඉදං විස්සජ්ජනං:-

විසු ධ්මිග්ගාදිවසා චතස්සො හිතාදිආකාරවසා පනායං
කමො පව්ගන්ති ව අප්පමාණෙ තා ගොවරෙ යෙන

තදප්පමඤ්ඤා.

එතාසු හි යසමා මෙතතා ව්‍යාපාදබහුලස්ස කරුණා විගෙසාබහු
ලස්ස ඉදිතා අරතිබහුලස්ස උපෙකකා රාගබහුලස්ස විසුද්ධිමග්ගො,
යසමා ච හිතුපසංහාර අභිනාපනායන සමපතතිමොදන අනාභොග
වසෙක වතුබ්බිධො යෙව සතෙතසු මනසිකාරො, යසමා ච යථා මාතා
දහර හීලාන යොබ්බනපාතන සකිච්චපසුතෙසු වතුසු පුතෙතසු දහ
රස්ස අභිවුද්ධිකාමා හොති, හීලානස්ස ගෙලඤ්ඤපනායනකාමා,
යොබ්බනපාතනස්ස යොබ්බනසමපතතියා විරට්ඨිතිකාමා, සකිච්චපසු
තස්ස කිසම්චි පරියායෙ අව්‍යාවටා හොති, තථා අපමඤ්ඤවිහාරිකෙ
නාපි සබ්බසතෙතසු මෙතතාදිවසෙක හපිතබ්බං, තසමා ඉතො විසුඛි
මග්ගාදිවසා වතස්සොව අපමඤ්ඤ, යසමා පන වතස්සො පෙනා
භාවෙතුකාමෙන පඨමං හිතාකාරපවතතිවසෙක සතෙතසු පටිපජ්ජි
තබ්බං, හිතාකාරපවතතිලකබ්බා ච මෙතතා. තතො එවං පඤ්ඤා
හිතානං සත්තානං දුක්ඛාභිභවං දිස්වා වා සුඤ්ඤා වා සමභාවෙතා වා
දුක්ඛාපනායනාකාරපවතතිවසෙක, දුක්ඛාපනායනාකාරපවතති
ලකබ්බා ච කරුණා. අපේවං පඤ්ඤාහිතානං පඤ්ඤාදුක්ඛාපගමා
නඤ්ඤා තෙසං සමපතතිං දිස්වා සමපතතිපමොදනවසෙක, පමොදන
ලකබ්බා ච ඉදිතා. තතො පරං පන කතතබ්බාභාවතො අජ්ඣු
පෙකකිකතතසංඛාතෙන මජ්ඣිමනාකාරෙන පටිපජ්ජිතබ්බං, මජ්ඣිමනා
කාරපවතතිලකබ්බා ච උපෙකකා. තසමා ඉතො හිතාදිආකාරවසා
පනායං පඨමං මෙතතා වුතතා, අථ කරුණා ඉදිතා උපෙකකාති අයං
කමො වෙදිතබ්බො. යසමා පන සබ්බාපෙනා අපමාණෙ ගොවරෙ
පවහනනති, අපමාණා හි සත්තා එතාසං ගොවරභූතා, එක
සත්තස්සාපි ච එතතකෙ පදෙසෙ මෙතතාදයො භාවෙනබ්බාති එවං
පමාණං අගගෙතො සකලඵරණවසෙකෙව පවතතාති. තෙන වුතතං:-

“විසුද්ධිමග්ගාදිවසා වතස්සො හිතාදිආකාරවසා පනායං,
කමො පවහනනති ච අපමාණෙ තා ගොවරෙ යෙන
තදපමඤ්ඤ”ති.

එවං අපමාණගොවරතාය එකලකබ්බාසු වාපි එතාසු පුරිමා
තිස්සො තිකච්ඡාකකජ්ඣාතිකාව ගොනති. කසමා? සොමනස්සොවිපප
යොගතො. කසමා පනායං සොමනස්සොන අවිපපයොගොති? දෙම
නස්සසමුට්ඨිතානං බ්‍යාපාදදීනං නිසරණතතා. පච්ඡිමා පන අව
සෙසඵකජ්ඣාතිකාව. කසමා? උපෙකකා වෙදනා සමපයොගතො,
නති සතෙතසු මජ්ඣිමනාකාරපවතතා බුහවිහාරුපෙකකා උපෙකකා
වෙදනං විතා වතතතිති. යො පනෙවං වදෙය්‍ය, යසමා ච හගවතා
අවරිකතිපාතෙ වතුසුපි අපමඤ්ඤසු අවිසෙසෙක වුතතං. “තතො තිං
භිකඤ්ඤ ඉමං සමාධිං සවිතකකම්පි සවිචාරං භාවෙය්‍යාසි අවිතකකම්පි
විචාරමතතං භාවෙය්‍යාසි, අවිතකකම්පි අවිචාරං භාවෙය්‍යාසි, සප්පිති
කම්පි භාවෙය්‍යාසි, නිප්පිතිකම්පි භාවෙය්‍යාසි, සාතසංගතම්පි
භාවෙය්‍යාසි, උපෙකකාසගතම්පි භාවෙය්‍යාසි”ති තසමා වතස්සොපි

අප්පමඤ්ඤ වතුකකපඤ්ඤකාණ්ඩානිකාති. සො මාගෙවනතිස්ස වචනියො. එවං හි සති කායානුපස්සනාදයොපි වතුකකපඤ්ඤකාණ්ඩානිකා සිසුං, වෙදනානුපස්සනාදිසු ව පඨමකාණ්ඩනමපි නත්ති, පඨෙව දුතියාදීනි, තස්මා ව්‍යඤ්ඤනව්‍යායාමතො ගගෙත්වා මා භගවතො අබ්‍යාචිකම්, ගමිතරං හි බුද්ධවචනං, තං ආචරියෙ පසිරුපාසිත්වා අධිප්පායතො ගගෙතබ්බං. අයං හි තත්‍ර අධිප්පායො:-“සාධු මෙ භෞතො භගවා සබ්බිත්තොති ධම්මං දෙසෙත්තු, යමගං භගවතො ධම්මං සුත්වා එකො වූපකට්ඨා අප්පමතො ආතාපි පතිතතො විගරෙය්‍ය”නති එවං ආයාචිතධම්මදෙසනං නිරතං හිකුං යස්මා සො පුබ්බෙපි ධම්මං සුත්වා තත්‍රෙව වසති, න සමණධම්මං කාතුං ගව්ජති, තස්මා තං භගවා “එවමෙව පතිධෙතවෙව මොසපුරිසා මමඤ්ඤව අර්ඤ්ඤනති ධම්මෙව භාසිතො මමඤ්ඤව අනුබ්‍රාහ්මිකබ්බං මඤ්ඤනති”ති අපසාදෙත්වා පුත යස්මා සො අරගතතස්ස උපතිස්සය සමපන්නො තස්මා තං ඔවදනො ආග “තස්මා තිග තෙ හිකු එවං සිකම්තබ්බං අර්ඤ්ඤනං මෙ විතො සීතං භවිස්සති සුසණ්ණිතං නවුප්පනනා පාපකා අකුසලා ධම්මා විතො පරියාදය ඤස්සනතිති එවං හි තෙ හිකු සිකම්තබ්බං”නති ඉමිනා පතස්ස ඔවාදෙන නිය කාණ්ඩානවසෙන චිත්තකග්ගතාමත්තො මූලසමාධි වුත්තො, තතො එතතකෙනෙව සනතුට්ඨිං. අනාපජ්ජිත්වා එවං සො එව සමාධි වර්ධෙත්තබ්බංති දස්සෙත්තු. “යතො ඛො තෙ හිකු අර්ඤ්ඤනං විතො සීතං ගොති සුසණ්ණිතං නවුප්පනනා පාපකා අකුසලා ධම්මා විතො පරියාදය තිට්ඨනති, තතො තෙ හිකු එවං සිකම්තබ්බං මෙතො මෙ වෙතො විමුත්ති භාවිතා භවිස්සති බහුලිකතො යාතිකතා වත්ථුකතා අනුට්ඨිතා පරිවිතා සුසමාරදානි. එවං හි තෙ හිකු සිකම්තබ්බං”නති එවමස්ස මෙතතාවසෙන භාවනං වත්වා පුත “යතො ඛො තෙ හිකු අයං සමාධි එවං භාවිතො ගොති බහුලිකතො, තතො ත්වං හිකු ඉමං මූලසමාධිං සවිතකකමපි සවිචාරං භාවෙය්‍යාසි-පෙ-උපෙකකාසගගමපි භාවෙය්‍යාසි”ති වුත්තො. තස්සත්ථො:-යද තෙ හිකු අයං මූලසමාධි එවං මෙතතාවසෙන භාවිතො ගොති, තද ත්වං තාවතකෙනාපි තුට්ඨිං. අනාපජ්ජිත්වා ඉමං මූලසමාධිං අඤ්ඤසුපි ආරම්මණෙසු වතුකකපඤ්ඤකාණ්ඩානාති පාපයමානො සවිතකකමපි සවිචාරනති ආදිනා තයෙන භාවෙය්‍යාසිති. එවං වත්වා ව පුත කරුණාදිඅවසෙස බ්‍රහ්මවිහාරපුබ්බබ්‍රහ්මමපියස්ස අඤ්ඤසු ආරම්මණෙසු වතුකකපඤ්ඤකාණ්ඩානවසෙන භාවනං කරෙය්‍යාසිති දස්සෙත්තො “යතො ඛො තෙ හිකු අයං සමාධි එවං භාවිතො ගොති බහුලිකතො තතො තෙ හිකු එවං සිකම්තබ්බං කරුණා මෙ වෙතො විමුත්ති”ති ආදිමාග.

එවං මෙතනාදිපුබ්බබ්‍රහ්මං වතුකකපඤ්ඤකාණ්ඩානවසෙන භාවනං දස්සෙත්වා පුත කායානුපස්සනාදිපුබ්බබ්‍රහ්මං දස්සෙත්තු. “යතො ඛො තෙ හිකු අයං සමාධි එවං භාවිතො ගොති බහුලිකතො, තතො

තෙ භික්ඛු එවං සිත්ඛිතබ්බං. කායෙ කායානුපසයි විහරිස්සාමි”ති
 ආදිං වතා “යතො ඛො තෙ භික්ඛු අයං සමාධි එවං භාවිතො
 භවිස්සති සුභාවිතො, තතො තං භික්ඛු යෙන යෙනෙව ගච්ඡති
 ඵාසුඤ්ඤාව ගච්ඡති, යත් යත්තෙව ඵස්සයි ඵාසුඤ්ඤාව ඵස්සයි, යත්
 යත්තෙව තිසිදිස්සයි ඵාසුඤ්ඤාව තිසිදිස්සයි, යත් යත්තෙව සෙය්‍යං
 කප්පෙස්සයි ඵාසුඤ්ඤාව සෙය්‍යං කප්පෙස්සයි”ති අරහත්තනිකුටෙන
 දෙසනං සමාපෙයි. තස්මා තික්ඛවතුක්කඤ්ඤාතිකාව මෙත්තාදයො,
 උපෙක්ඛා පන අවසෙසඵකඤ්ඤාතිකාවාති වෙදිතබ්බා, තථෙව ව
 අභිධමෙම විහත්තාති. එවං තික්ඛවතුක්කඤ්ඤාතවසෙන වෙව අවසෙස
 ඵකඤ්ඤාතවසෙන ව විධා සිත්තානම්ඨ එතාසං සුභපරමාදිවසෙන
 අඤ්ඤාඤාඤාං අසදිසො ආනුභාවවිසෙසො වෙදිතබ්බා, හලිද්දවසන
 සුත්තාසම්ඨ ති එතා සුභපරමාදිභාවෙන විසෙසෙත්වා වුත්තා. යථා:-
 “සුභපරමාගං භික්ඛවෙ මෙත්තං වෙතොවිමුත්තං වදාමි, ආකාසා
 නඤ්චායතනපරමාගං භික්ඛවෙ කරුණං වෙතොවිමුත්තං වදාමි,
 විඤ්ඤානඤ්චායතනපරමාගං භික්ඛවෙ මුදිතං වෙතොවිමුත්තං වදාමි,
 ආතිඤ්චාඤ්ඤායතනපරමාගං භික්ඛවෙ උපෙක්ඛං වෙතොවිමුත්තං
 වදාමි”ති. කස්මා පනෙතා එවං වුත්තාති? තස්ස තස්ස උපනිස්සයත්තා.
 මෙත්තාවිහාරිස්ස භි සත්තා අප්පටිකුලා ගොනති, අථස්ස අප්පටිකුල
 පරිචයා අප්පටිකුලෙසු පරිසුද්ධවණ්ණෙසු නිලාදිසු විත්තං උපසං
 ගරහො අප්පකසිරෙනෙව තත්ථ විත්තං පක්ඛන්දති, ඉති මෙත්තා සුභ
 විමොක්ඛස්ස උපනිස්සයො ගොති න තතොපරං, තස්මා සුභපරමාති
 වුත්තා. කරුණාවිහාරිස්ස දණ්ඩාභිසාතාදිරූපනිමිත්තං පත්තදුක්ඛං
 සමුප්පස්සන්තස්ස කරුණාය පවත්තිසමභවතො රූපෙ ආදිනවො
 පරිචිදිතො ගොති, අථස්ස පරිචිදිතරූපාදිනවත්තා පඨවිකසිණාදිසු
 අඤ්ඤාහරං උග්ගාවෙනා රූපනිස්සරණෙ ආකාසෙ විත්තං උපසං
 ගරහො අප්පකසිරෙනෙව තත්ථ විත්තං පක්ඛන්දති, ඉති කරුණා
 ආකාසානඤ්චායතනස්ස උපනිස්සයො ගොති න තතො පරං, තස්මා
 ආකාසානඤ්චායතනපරමාති වුත්තා. මුදිතාවිහාරිස්ස පන තෙන
 තෙන පාමොජ්ජකාරණෙන උප්පන්නපාමොජ්ජසත්තාතං විඤ්ඤාණං
 සමුප්පස්සන්තස්ස මුදිතාය පවත්තිසමභවතො විඤ්ඤාණගහණපරි
 විතං විත්තං ගොති, අථස්ස අනුක්කමාධිගතං ආකාසානඤ්චායතනං
 අතික්කමම ආකාසනිමිත්තගෙවරෙ විඤ්ඤාණෙ විත්තං උපසංගරතො
 අප්පකසිරෙනෙව තත්ථ විත්තං පක්ඛන්දතීති මුදිතා විඤ්ඤාණඤ්චා
 යතනස්ස උපනිස්සයො ගොති න තතොපරං, තස්මා විඤ්ඤාණඤ්චා
 යතනපරමාති වුත්තා. උපෙක්ඛාවිහාරිස්ස පන ‘සත්තා සුඛිතා වා
 ගොනතු දුක්ඛතො වා පරිමුච්චනතු සමපත්තසුඛතො වා මා විමුච්ච
 නතු’ති ආභොගාභාවතො සුඛදුක්ඛාදිපරමන්ථගාගවිමුඛභාවතො
 අවිජ්ජමානගහණ දුක්ඛං විත්තං ගොති, අථස්ස පරමන්ථගාගතො
 විමුඛභාවපරිචිතවිත්තස්ස පරමන්ථතො අවිජ්ජමානගහණදුක්ඛ
 විත්තස්ස ව අනුක්කමාධිගතං විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සමතික්කමම

සභාවතො අවිජ්ජමානො පරමත්භූතස්ස විඤ්ඤාණස්ස අභාවෙ විතතං උපසංඝරතො අපපකසිරෙනෙව තත්ථ විතතං පකඛන්දති, ඉති උපෙකඛා ආකිඤ්චඤ්ඤායතනස්ස උපනිස්සයො ගොති න තතො පරං, තස්මා ආකිඤ්චඤ්ඤායතනපරමාති වුත්තාති. එවං සුභපරමාදි වසෙක එතාසං ආනුභාවං විදිත්වා පුත සබ්බාපෙතා දුනාදීනං සබ්බ කල්‍යාණධම්මානං පරිපුරිකාති වෙදිතබ්බා:-සභොතස්ස හි හිතජ්ඣා සයතාය සත්තානං දුක්ඛාසගනතාය සත්තසම්පත්තිවිසෙසානං විරට්ඨිතිකාමතාය සබ්බසභොතස්ස ව පකඛපාතාභාවෙන සමපවත්ත විතතා මහාසංඝාතා ‘ඉමස්ස දුතබ්බං ඉමස්ස න දුතබ්බ’නති විභාගං අකත්වා සබ්බසත්තානං සුඛනිදුනං දුනං දෙනති, තෙසං උපසානං පරිවර්ජයනතා සීලං සමාදියනති, සීලපරිපුරණත්ථං තෙකඛම්මං භජනති, සත්තානං හිතාහිතොස්ස අසමමාගන්තාය පඤ්ඤං පරියොද පෙනති, සත්තානං හිතස්සවන්තාය නිව්මං විරියමාරභනති, උත්තමවිරිය වසෙක විරහාවං පහතාපි ව සත්තානං නානප්පකාරං අපරධං ඛමනති, ‘ඉදං වො දස්සාම කරිය්සාමා’ති කතං පටිඤ්ඤං න විසංවා දෙනති, තෙසං හිතස්සවාය අවිච්ඡාදිධ්‍යානා ගොනති, තෙස්ස අවිච්ඡාය මේතතාය පුබ්බකාරිතො ගොනති, උපෙකඛාය පච්චිපකාරං නාසිං සනතිති එවං පාරමිසො පුරෙත්වා යාව දසබල චතුර්වේසාරජ්ජ ඡ අසාධාරණඤ්ඤාණ අධාරසමුද්ධම්මප්පභෙදෙ සබ්බෙපි කල්‍යාණධම්මෙ පරිපුරෙනතිති එවං දුනාදිසබ්බකල්‍යාණධම්මපරිපුරිකා එතාව ගොනතිති.

ඉති සාමුද්දනපාමොජ්ජන්තාය කතො විසුඛිමග්ගො

සමාධිභාවනාධිකාරෙ

බ්‍රහ්මවිහාරනිද්දෙසො නාම

නවමො පරිච්ඡේදො.

10.

ආරුප්ප නිද්දෙසො.

බ්‍රහ්මවිහාරනන්තරං උද්ධට්ඨස්ස පන චතුස්ස ආරුප්පස්ස ආභාසා නඤ්ඤායතනං තාව භාවෙතුකාමො “දිස්සන්තො බො පන රූපාධි කරණං දණ්ඩාදුන සන්තාදුන කල්‍ය විගග්ග විවාදී, නත්ථි බො පනෙ තං සබ්බසො ආරුප්පෙති, සො ඉති පටිසම්බාය රූපානං යෙව නිබ්බිදාය විරුහාය නිරෝධාය පටිපන්නො ගොති”ති වචනතො එතෙසං දණ්ඩාදුනාදීතඤ්ඤව වක්ඛස්සොතරෙගාදීතඤ්ඤ ආබාධ සහස්සානං වසෙක කරජරූපෙ ආදීනවං දිස්වා තස්ස සමතික්කමාය ඌපෙත්වා පරිච්ඡින්නාකාසකසිණං නවස්ස පඨමිකසිණාදිස්ස අඤ්ඤා

තරයම්. වතුන්තැන. උපාදේති කයා කියැවෙයි රූපාවචර වතුන්තැනවසෙන කරුණු. අතිකතන. හොඳ, අප් වො කසිණරූපමි යසො තපටිභාගමෙව, තයො තමි සමතිකකමිතු කාමො හොති. කථං? යථා අතිහිරුකො පුරිසො අරඤ්ඤ සපෙන අනුබද්ධො වෙගෙන පලායිත්වා පලාතට්ඨානෙ ලෙඛාවිතනං තාල පණණං වා වලලිං වා රජුරු වා ඵලිතාය වා පන පඨමයා ඵලිතනතරං දිස්වා භායතෙව උත්තසතෙව, නෙව නං දක්ඛිතුකාමො හොති, යථා ව අනන්තාරිනා වෙරිපුරිසෙන සද්ධිං ඵකගාමෙ වසමානො පුරිසො තෙන වධබන්ධනගෙහකාපනාදිති උපද්දතො අඤ්ඤා භාමිං වාසන්තය ගතවා නත්වා වෙරිනා සමානරූපසද්දසමුද්වාරං පුරිසං දිස්වා භායතෙව උත්තසතෙව, නෙව නං දක්ඛිතුකාමො හොති. තත්ථිදං ඔපමමසංසද්දනං:-තෙසං හි පුරිසානං අතිනා වෙරිනා වා උපද්දනකාලො විය හිකුන්තො ආරමමණවසෙන කරුණුපසමිඛි කාලො, තෙසං වෙගෙන පලායනඅඤ්ඤාගාමගමනාති විය හිකුන්තො රූපාවචරවතුන්තැනවසෙන කරුණුපසමතිකකමනකාලො, තෙසං පලාතට්ඨානෙ ව අඤ්ඤාගාමෙ ව ලෙඛාවිතන තාලපණණාදිති වෙව වෙරිසදිසං පුරිසං ව දිස්වා භයසන්තාස අදස්සනකාමතා විය හිකුන්තො කසිණරූපමි තපටිභාගමෙව ඉදන්ති සලකෙත්වා තමි සමතිකකමිතුකාමතා; සුකරුණිහත සුතව පියා ව හිරුකාදිකාපි වෙත් උපමා වෙදිතබ්බා. එවං සො තසො වතුන්තැනකයා ආරමමණගුතා කසිණරූපා නිබ්බිජ් පකකමිතුකාමො පඤ්ඤා කාරෙහි විණ්ණවසි හුත්වා පගුණරූපාවචරවතුන්තැනතො වුදාය තයමිං කානෙ ඉමං මයා නිබ්බිණ්ණං රූපං ආරමමණං කරෙතීති ව ආසන්නසොමකයාපච්ඡිකන්ති ව සන්තවිමොක්ඛතො ඔදාරිකන්ති ව ආදීනවං පසාති. අමෙහාලාරිකතා පනෙත් නත්ති. යථෙව හෙතං රූපං දුට්ඨිකං, එවං ආරූපපාතිජිති. සො තත් එවං ආදී නවං දිස්වා නිකන්තිං පරියාදය ආකාසානඤ්ඤායතනං සන්තතො අනන්තතො මනසි කරිත්වා වක්ඛවාලපරියන්තං වා යත්තකං ඉච්ඡති තත්තකං වා කසිණං පන්තිත්වා තෙන ථුට්ඨොකාසං ආකාසො ආකා සොති වා අනන්තො ආකාසොති වා මනසිකරෙන්නො උග්ගාවෙති කසිණං, උග්ගාවෙන්නොති නෙව කිලඤ්ඤා විය සංවෙලෙති, න කපා ලතො පුචං විය උද්ධරිති, කෙවලං පන තං නෙව ආවරෙති න මනසිකරෙති න පච්චෙක්ඛති, අනාවරෙන්නො අමනසිකරෙන්නො අපච්චෙක්ඛන්නො ව අඤ්ඤාදත්ථි තෙන ථුට්ඨොකාසං 'ආකාසො ආකාසො'ති මනසි කරෙන්නො කසිණං උග්ගාවෙති නාම. කසි ණමි උග්ගාවියමානං නෙව උබ්බට්ඨති න විවට්ඨති, කෙවලං ඉමස්ස අමතසිකාරං ව 'ආකාසො ආකාසො'ති මනසිකාරං ව පටිච්ච උග්ගා විතං නාම හොති, කසිණුග්ගාවිමාකාසමතනං පඤ්ඤායති. 'කසි ණුග්ගාවිමාකාස'න්ති වා 'කසිණුථුට්ඨොකාසො'ති වා 'කසිණවිවිතතා කාස'න්ති වා සබ්බමෙතං එකමෙව. සො තං කසිණුග්ගාවිමාකාස

නිමිත්තං ‘ආකාසො ආකාසො’ති පුනපුනං ආවර්ජ්‍යති, තක්කාගතං විතක්කාගතං කරොති. තස්සෙවං පුනපුන ආවර්ජ්‍යතො තක්කාගතං විතක්කාගතං කරොතො නිවරණානි විකම්භනානි, සති සන්තිධිති, උපවාරෙන විතතං සමාධියති. සො තං නිමිත්තං පුනපුන ආසෙවති භාවෙති බහුලිකාරොති, තස්සෙවං පුනපුන ආවර්ජ්‍යතො මනසිකරොතො පඨවිකසිණාදිසු රූපාවචරවිතතං විය ආකාසෙ ආකාසානඤ්චායතනවිතතං අපෙසති. ඉධාපිති පුරිම භාගෙ නිණ් වතාරි වා ජවනානි කාමාවචරානි උපෙක්ඛාවෙදනා සම්පයුත්තානෙව හොනති, වතුන්ථං පඤ්චමං වා අරූපාවචරං, සෙසං පඨවිකසිණේ වුත්තනයමෙව. අයං පන විසෙසො:-එවමුපපන්නෙ අරූපාවචරවිතෙන සො භික්ඛු යථා නාම යානපපතොලිකුමහිමුඛාදීනං අඤ්ඤතරං නිලපිලොතිකාය වා පිතලොතිතොද්‍යාදීනං වා අඤ්ඤතරාය පිලොතිකාය බන්ධනා පෙක්ඛමානො පුරිසො වාත වෙගෙන වා අඤ්ඤත වා කෙනවි අපනිතාය පිලොතිකාය ආකාසං යෙව පෙක්ඛමානො තිට්ඨියා, එවමෙව පුබ්බෙ කසිණමණ්ඩලං ක්ඛිනවක්ඛුනා පෙක්ඛමානො විහරිත්වා ‘ආකාසො ආකාසො’ති ඉමිනා පරිකම්මනසිකාරෙන සහසං අපනිතෙ තස්මිං නිමිත්තෙ ආකාසං යෙව පෙක්ඛමානො විහරති. එත්තාවතා වෙස “සබ්බසො රූප සඤ්ඤනං සමතික්කමා පටිසසඤ්ඤනං අන්ධමා නානත්තසඤ්ඤනං අමනසිකාර ‘අනන්තො ආකාසො’ති ආකාසානඤ්චායතනං උප සම්පජ්ජි විහරති”ති වුවවති. තත්ථ සබ්බසොති සබ්බාකාරෙන, සබ්බාසං වා අනවසෙසානනති අන්තො. රූපසඤ්ඤනානති සඤ්ඤ සිසෙක වුත්තා රූපාවචරඤ්ඤානානං වෙව තදුරමණානං ව, රූපා වචරඤ්ඤානමපිති රූපනති වුවවති. රූපි රූපානි පස්සතිති ආදිසු, තස්ස ආරමමණමපි බතිදධා රූපානි පස්සති සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානිති ආදිසු, තස්මා ඉධ රූපෙ සඤ්ඤ රූපසඤ්ඤති එවං සඤ්ඤසිසෙක වුත්තරූපාවචරඤ්ඤානස්සනං අධිවචනං. රූපං සඤ්ඤ අස්සානි රූපසඤ්ඤං, රූපං අස්ස නාමනති වුත්තං හොති. එවං පඨවිකසිණාදි හෙදස්ස තදුරමණස්ස වෙන අධිවචනනති වෙදිතබ්බං. සමතික්කමාති විරහා නිරෝධා ව, කිං වුත්තං හොති? එතාසං කුසලපිපාසා කිරිසවසෙන පඤ්චදසනතං ක්ඛිනසංඛාතානං රූපසඤ්ඤනං එතෙසං ව පඨවිකසිණාදිවසෙන නවනතං ආරමමණසංඛාතානං රූප සඤ්ඤනං සබ්බාකාරෙන අනවසෙසානං වා විරහා ව නිරෝධා ව විරහහෙතුං වෙව නිරෝධහෙතුඤ්ච ආකාසානඤ්චායතනං උප සම්පජ්ජි විහරති, නති සක්කා සබ්බසො අනතික්කන්තරූපසඤ්ඤන එතං උපසම්පජ්ජි විහරිතුනති. තත්ථ යස්මා ආරමමණේ අවිරතත්තස්ස සඤ්ඤ සමතික්කමො න හොති, සමතික්කන්තාසු ව සඤ්ඤසු ආරමමණං සමතික්කන්තමෙව හොති, තස්මා ආරමමණසමතික්කමං

අවතො “තත්ථ කතමා රූපසංඝයා රූපාවමුරසමාපතති. සමාපනනස්ස වා උපපනනස්ස වා දිට්ඨධම්මපුබ්බිගාරස්ස වා සංඝයා සංඝානනා සංඝානිතතතං. ඉමා වුව්වනති රූපසංඝයායො, ඉමා රූපසංඝයායො අතික්කනෙනා ගොති චිතික්කනෙනා සමතික්කනෙනා, තෙන වුට්ඨි සබ්බසො රූපසංඝයානං සමතික්කමා^a”ති. එවමපි විභවෙන සංඝයානං යෙව සමතික්කමො වුතෙනා; යසමා පන ආරමමණසමතික්කමෙන පතතබ්බො එතා සමාපතතියො න එකසමි. යෙව ආරමමණ පඨ මජ්ඣානාදීති විය, තසමා අයං ආරමමණසමතික්කමවසෙනාපි අත්ථ වණණනා කතාති වෙදිතබ්බො. **පටිසසංඝයානං අත්ථබ්බමාති** වක්ඛා දීතං වත්ථුනං රූපාදීතං ආරමමණානං ව පටිසානෙන සමුපපනනා සංඝයා පටිසසංඝයා, රූපසංඝයාදීතං එතං අබිවචනං. යථාතා:- “තත්ථ කතමා පටිසසංඝයා රූපසංඝයා සද්දසංඝයා ගතිසංඝයා රසසංඝයා ථොට්ඨබ්බසංඝයා ඉමා වුව්වනති පටිසසංඝයායො^b”ති. තාසං කුසල විපාකානං පඤ්චනනං අකුසලවිපාකානං පඤ්චනනනති සබ්බසො දසනනමපි පටිසසංඝයානං අත්ථබ්බමා පහානා අසමුපපාද අපචතති. කතාති වුතතං. ගොති. කාමඤ්චනා පඨමජ්ඣානාදීති සමා පනනස්සාපි නසනති, නති තසමි. සමයෙ පඤ්චවාරවසෙන විතතං පචතතති, එවං සනෙනපි අඤ්ඤත්ථ පභිනානං. සුබදුක්ඛානං වතුත්ථජ්ඣානෙ විය සකකායදිට්ඨාදීතං තතිශමයෙන විය ව ඉමසමි. ක්කානෙ උසංඝජනනත්ථං. ඉමස්ස ක්කානස්ස පසංඝාවසෙන එතාස මෙත්ථ වචනං වෙදිතබ්බං. අථවා, කිඤ්චාපි තා රූපාවචරං සමා පනනස්සාපි න සනති. අථබ්බො නපපභිනනනා නසනති නති රූප විරුද්ධාය රූපාවචරභාවනා සංචතතති රූපායතතා ව එතාසං පචතති, අයමපන භාවනා රූපවිරුද්ධාය සංචතතති තසමා තා එත්ථ පභිනාති වතතුං වට්ඨති. න ශෛවලඤ්ච වතතුං, එකංසෙනෙව එවං ධාරෙ කුමපි වට්ඨති. තාසං හි ඉතො සුබ්බ අපපභිනතතායෙව පඨමං ක්කානං සමාපනනස්ස සද්දෙ කණ්ටකොති වුතෙනා භගවතා, ඉධ ව පභිනතතා යෙව අරූපසමාපනනිතං. ආනෙඤ්ජනා සනතවීමොක්ඛ තා ව වුතතා, ආලාරෙ ව කාලාමො අරූපසමාපනෙනා පඤ්චමතතාති සකචසතාති. තිස්සාය තිස්සාය අතික්කමනතාති තෙව අද්දස න පන සද්දං අසෙසාසිති. **නානතතසංඝයානං අමනසිකායාති** නානතෙතවා ගොවරෙ පචතතානං සංඝයානං නානතතානං වා සංඝයානං, යසමා හි එතා “තත්ථ කතමා නානතතසංඝයා, අසමාපනනස්ස මනොධාතු සමබ්බිස්ස වා මනොවිඤ්ඤණධාතුසමබ්බිස්ස වා සංඝයා සංඝානනා සංඝානිතතතං, ඉමා වුව්වනති නානතතසංඝයායො”ති එවං විභවෙන විභජ්ජිතා වුතතා ඉධ අබිපෙපතා අසමාපනනස්ස මනොධාතු මනො විඤ්ඤණධාතු සබ්බභිතා සංඝයා රූපසද්දදිභෙදෙ නානතෙත නානා සභාවෙ ගොවරෙ පචතතනති, යසමා වෙනා අට්ඨකාමාවචරකුසල

සද්දෙ වාදසාකූසලසද්දෙ එකාදසකාමාවචරකූසලවිපාකසද්දෙ වෙ අකූසලවිපාකසද්දෙ එකාදස කාමාවචර කිරිසසද්දෙති එවං වතු වහනාශ්‍රීසමි සද්දෙ නානතතා නානාසභාවා අසුද්දමසුද්දං අසද්දිසා, තසමා නානතතසද්දෙති වුතතා. තාසං සබ්බසො නානතත සද්දෙතං අමනසිකාරා අනාවජ්ජනා අසමන්තාහාරා අපචච වෙකකතා යසමා තා නාවජ්ජනි න මනසිකරොති න පචචවෙකකති, තසමාති වුතතං හොති. යසමා වෙත්ථ පුරිමා රූපසද්දෙ පටිසසද්දෙ ව ඉමිනා ක්‍ෂානෙන නිබ්බතෙන භවෙපි න විජ්ජනති, පභෙව තසමිං භවෙ ඉමං ක්‍ෂානං උපසම්පජ්ජ විහරණකාලෙ, තසමා තාසං සම තිකකමා අත්ථිගමාති වෙධාපි අභාවො යෙව වුතතො. නානතත සද්දෙත්ථ පන යසමා අධිකාමාවචරකූසලසද්දෙ නවකිරිසසද්දෙ දසාකූසලසද්දෙති ඉමා සත්තවිසතිසද්දෙ ඉමිනා ක්‍ෂානෙන නිබ්බතෙන භවෙ විජ්ජනති, තසමා තාසං අමනසිකාරාති වුතතනති වෙදිතබ්බං. තත්‍රාපිති ඉමං ක්‍ෂානං උපසම්පජ්ජ විහරණො තාසං අමනසිකාරා යෙව උපසම්පජ්ජ විහරති, තා පන මනසිකරොනොතා අසමාපනොතා හොතිති, සබ්බපතොවෙත්ථ රූපසද්දෙත්ථං සම තිකකමාති ඉමිනා සබ්බරූපාවචරධම්මානං පභානං වුතතං, පටිස සද්දෙත්ථං අත්ථිගමා නානතතසද්දෙත්ථං අමනසිකාරාති ඉමිනා සබ්බසං කාමාවචරවිතතවෙනසිකානං පභානං ව අමනසිකරො ව වුතතොති වෙදිතබ්බො. අනන්තො ආකාශොති එත්ථ නායං උපපාදනො වා වයනො වා පසද්දෙයතිති අනන්තො, ආකාශොති කසි ශ්‍රුග්‍රහාටිමාකසො වුවවති, මනසිකාරවසෙනාපි වෙත්ථ අනන්තො වෙදිතබ්බො. තෙනෙව විභබ්බෙ වුතතං:—"තසමිං ආකාශෙ විතතං ථපෙති සඤ්ඤාපෙති අනන්තං එරති තෙන වුවවති අනන්තො ආකාශො"ති. ආකාශානිඤ්ඤායනං උපසම්පජ්ජ විහරතිති එත්ථ පන නායං අනන්තොති අනන්තං, ආකාසං අනන්තං ආකාසානන්තං, ආකාසානන්තමෙව ආකාසානඤ්ඤං තං ආකාසානඤ්ඤං අධිධානධෙය්න අයතනමස්ස සසම්පයුතධම්මස්ස ක්‍ෂානස්ස දෙවානං දෙවායතනමි වාති ආකාසානඤ්ඤායනං උපසම්පජ්ජ විහරතිති තං ආකාසානඤ්ඤායනං පඤා නිපජාදෙතො තද්දුරුපෙන ඉරියාපථවිහාරෙන විහරතිති.

අං ආකාශානඤ්ඤායනනිකමධිකානෙ විජ්ජාරකථා.

විඤ්ඤාණඤ්ඤායනං භාවෙතුකාමෙන පන පඤ්චගාකාරෙති ආකාසානඤ්ඤායනනසමාපතරියං. විශ්ණවට්ඨිභාවෙන ආසන්නරූපා චරිතකානපචචජිකා අයං සමාපතති, නො ව විඤ්ඤාණඤ්ඤායනන මිච්ඡනාති ආකාසානඤ්ඤායනනෙ අද්දිතවං දිග්ඛා තත්ථ නිකතති. පරියාදග්‍ර විඤ්ඤාණඤ්ඤායනං සන්තතො මනසිකරිතො තං ආකාසං එරිතො පචතතවිඤ්ඤාණං 'විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණං'නති පුත්තපුත්ත අවජ්ජ

තබ්බං මනසි කාතබ්බං පච්චෙක්ඛිතබ්බං තක්කාභතං විතක්කාභතං කාතබ්බං 'අනන්තං අනන්ත'නති පන න මනසිකාතබ්බං තසෙඤ්ච තයම් තිමිතෙන පුනපුන විතතං වාරොනතස්ස තිවරණාති වික්ඛිච්ඡනති, සති සන්තිට්ඨති, උපවාරොන විතතං සමාධියති. සො තං තිමිතං පුනපුන ආසෙවති භාවෙති බහුලීකරොති, තසෙඤ්ච කරොතො ආකාසෙ ආකාසානඤ්චායතනං විය ආකාසපුට්ඨ විඤ්ඤාණේ විඤ්ඤාණඤ්චායතනවිතතං අපෙඨති. අප්පනානසො පනෙත්ථ වුත්තනයෙනෙව චෙදිතබ්බං. එතතාවතා වෙස "සබ්බසො ආකාසානඤ්චායතනං සමතික්කමම අනන්තං විඤ්ඤාණනති විඤ්ඤාණඤ්චායතනං උපසම්පජ්ජි විහරති"2"ති වුච්චති. තත්ථ සබ්බසොති ඉදං වුත්තනයමෙව, ආකාසානඤ්චායතනං සමතික්කමමාති එත්ථ පන පුබ්බෙ වුත්තනයෙන ක්කානම්ඨ ආකාසානඤ්චායතනං ආරම්භණම්ඨ, ආරම්භණම්ඨ පුරිමිතයෙනෙව ආකාසානඤ්චං ව තං පඨමස්ස ආරුප්පජ්ඣානස්ස ආරම්භණතතා දෙව්භං දෙව්භංතනං විය අභිධ්මා නට්ඨන ආයතනඤ්චාති ආකාසානඤ්චායතනං, තථා ආකාසානඤ්චං ව තං තස්ස ක්කානස්ස සඤ්ජාති ගෙනුතතා 'කමෙඤ්ජ අස්සානං ආයතන'නති ආදීති විය සඤ්ජාති දෙසට්ඨන ආයතනඤ්චාතිපි ආකාසානඤ්චායතනං, එවමෙන. ක්කානඤ්ච ආරම්භණඤ්චාති උභයම්ඨ අප්පවතතිකරණෙන ව අමනසිකරණෙන ව සමතික්කමිත්ථා ව යසො ඉදං විඤ්ඤාණඤ්චායතනං උපසම්පජ්ජි විහරතිබ්බං, තස්මා උභයමෙපතං එකජ්ඣං කත්ථං ආකාසානඤ්චායතනං සමතික්කමමාති ඉදං වුත්තනති චෙදිතබ්බං. අනිත්තං විඤ්ඤාණනති තං යෙව අනන්තො ආකාසොති එවං. එරිත්ථා පච්චතවිඤ්ඤාණං අනන්තං විඤ්ඤාණනති එවං. මනසිකරොතොති වුත්තං හොති. මනසිකාර වසෙන වා අනන්තං, සො හි තං ආකාසාරම්භණං විඤ්ඤාණං අනවසෙසතො මනසිකරොතො අනන්තනති මනසිකරොති. යං පන විහරෙග වුත්තං අනන්තං විඤ්ඤාණනති තංයෙව ආකාසං විඤ්ඤාණෙන පුට්ඨං මනසිකරොති අනන්තං එරිති තෙන වුච්චති අනන්තං විඤ්ඤාණනති. තත්ථ විඤ්ඤාණෙනාති උපයොගෙත්ථ කරණවචනං චෙදිතබ්බං. එවං හි අධිකථාවරියා තස්ස අත්ථං වණ්ණයනති අනන්තං එරිතිති තඤ්ඤෙව ආකාසං පුට්ඨං විඤ්ඤාණං මනසිකරොතිති වුත්තං හොති. විඤ්ඤාණඤ්චායතනං උපසම්පජ්ජි විහරතිති එත්ථ පන නාස්ස අනෙතාති අනන්තං, අනන්තමෙව ආනඤ්චං, විඤ්ඤාණං ආනඤ්චං විඤ්ඤාණානඤ්චනති අවත්ථා විඤ්ඤාණඤ්චනති වුත්තං, අයං හෙත්ථ රුලිසිද්දො. තං විඤ්ඤාණඤ්චං අභිධ්මානට්ඨන ආයතනමස්ස සසම්පජ්ජනධම්මස්ස ක්කානස්ස දෙව්භං දෙව්භංතන මිචාති විඤ්ඤාණඤ්චායතනං, සෙසං පුරිමසද්ධියමෙවාති.

අයං විඤ්ඤාණඤ්චායතනමධ්මානෙ විස්ථාරකථා.

අතිඤ්ඤායතනං භාවෙනුකාමෙන පන පඤ්ඤායතනාදර්ශී
 විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනසමාපතියං විණ්ණවිසිභාවෙන ආසන්නආකාසා
 නඤ්ඤායතනපච්චේදිකා අයං සමාපතති, නො ව ආතිඤ්ඤායතන
 මිව සන්නාති විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනෙ ආදීනවං දිස්වා තත් නිකානතිං
 පරියාදය ආතිඤ්ඤායතනං සන්නතො මනසි කරිතො තස්සෙව
 විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනාරම්භභූතස්ස ආකාසනඤ්ඤායතන විඤ්ඤා
 ණස්ස අභාවො සුඤ්ඤතා විවිතතාකායේ මනසි නාතබ්බො. කථං?
 තං විඤ්ඤාණං අමනසිකරිතො 'නචි නචී'ති වා 'සුඤ්ඤං සුඤ්ඤං'නති
 වා 'විවිතතං විවිතත'නති වා පුනපුන ආවජ්ඣතබ්බං, මනසිකාතබ්බං,
 පච්චෙකතිතබ්බං, තඤ්ඤායතනං විතඤ්ඤායතනං නාතබ්බං. තස්සෙවං
 තස්මිං නිමිතෙන විතතං වාරෙනස්ස නිවරණාති විකච්චනති, සති
 සනතිංගති, උපවාරෙන විතතං සමාධියති. සො තං නිමිතතං
 පුනපුන ආසෙවති භාවෙති බහුලිකරෙති, තස්සෙවං කරොතො
 ආකාසෙ පුටෙ මහගගනවිඤ්ඤාණෙ විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනමිව තස්සෙව
 ආකාසං ඵරිතො පවතතස්ස මහගගනවිඤ්ඤාණස්ස සුඤ්ඤවිවිතත
 නචිභාවෙ ආතිඤ්ඤායතනවිතතං අපෙති. එතංපි ච අපනා
 නයො වුත්තනායෙනෙව චෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො:-තස්මිං
 හි අපනාචිතෙන උපපනොන සො හික්ඛු යථා නාම පුරිසො මණ්ඩල
 මාලාදිසු කෙනවිදෙව කරණීයෙන සන්නිපතීතං හික්ඛුසඬ්ඤං දිස්වා
 කත්ථි ගනත්වා සන්නිපාතකිවචාවසානෙව උප්පාය පක්ඛනෙනසු
 හික්ඛුසු ආගනත්වා වාරෙ යතො පුන තං යානං ඔලොකෙනො
 සුඤ්ඤමෙව පස්සති විවිතතමෙව පස්සති, නාස්ස එවං ගොති එතතසා
 නාම හික්ඛු කාලචිකතා වා දිසා පක්ඛනතා වාති. අප්චො 'සුඤ්ඤ
 මිදං විවිතත'නති නචිභාවමෙව පස්සති, එවමෙව පුබ්බ ආකාසෙ
 පච්චති විඤ්ඤාණං. විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනඤ්ඤානවගුනා පස්සෙනො
 විහරිතො 'නචි නචී'ති ආදීනා පරිකම්මනසිකාරෙන අනතර්ගිතෙ
 තස්මිං විඤ්ඤාණෙ තස්ස අපගමසඬ්ඤාතං අභාවමෙව පස්සෙනො විහ
 රති, එතතාවතා වෙස "සබ්බසො විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනං සමතික්ඛමම
 නචී කිඤ්චීති ආතිඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ඣ විහරති"ති වුච්චති.
 ඉධාපි සබ්බසොති ඉදං වුත්තනායමෙව, විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනනති
 එතංපිව පුබ්බ වුත්තනායෙනෙව කුතාපි විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනං
 ආරම්භමිදං, ආරම්භමිදං පුරිමනායෙනෙව විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනං
 දුතියස්ස ආරූපඤ්ඤායතනං ආරම්භතො දෙවනං දෙවයතනං
 විස අධිධානවෙධන ආයතනඤ්ඤාති විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනං, තථා
 විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනං ව තං තස්සෙව කුතස්ස සඤ්ඤාති ගෙගුත්තා 'කමෙධාජ
 අස්සානං ආයතන'නති ආදීති විස සඤ්ඤාතිදෙසවෙධන ආයතනඤ්ඤා
 තිපි විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනං, එවමෙනං කුතඤ්ඤා ආරම්භඤ්ඤාති
 උගගමි අපච්චතිකරණෙන ව අමනසිකරණෙන ව සමතික්ඛ

මිත්‍රාව යසමා ඉදං ආකිඤ්චක්ඛන්ද්‍රයතනං උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බං, තසමා උභයමෙවනං එකජක්ඛං කත්වා විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සම නික්කමමාති ඉදං වුත්තනනි වෙදිතබ්බං. නාජපී කිඤ්චිති නජපී නජපී සුඤ්ඤං සුඤ්ඤං විවිත්තං විවිත්තනනි එවං මනසිකරොනොති වුත්තං හොති. යමපි විහබ්බෙත වුත්තං. “නජපී කිඤ්චිති තඤ්ඤෙව විඤ්ඤාණං අභාවෙති විහාවෙති අනන්තරධාපෙති නජපී කිඤ්චිති පසංගි තෙන වුච්චති නජපී කිඤ්චි”ති තං කිඤ්චාපි බයනො සමමසනං විය වුත්තං, අපඨබ්බසං එවමෙව අනෙථා දට්ඨබ්බො. තං හි විඤ්ඤාණං අනා වජේජනො අමනසිකරොනො අපච්චවෙතබ්බෙනො කෙවලමසං නජපීභාවං සුඤ්ඤභාවං විවිත්තභාවමෙව මනසිකරොනො අභාවෙති විහාවෙති අනන්තරධාපෙතිති වුච්චති න අඤ්ඤාපාති. ආකිඤ්චක්ඛන්ද්‍රයයනං උපසම්පජ්ජ විහරතීති එත්ථ පන නාසං කිඤ්චනනි අකිඤ්චනං, අනාමසො භබ්බමතතමපි අසං අවසිට්ඨං නජපීති වුත්තං හොති. අකිඤ්චනසං භාවො ආකිඤ්චක්ඛන්ද්‍රං, ආකාසානඤ්චායතන විඤ්ඤාණපගමයෙහිතං අබ්ච්චනං තං ආකිඤ්චක්ඛන්ද්‍රං අබ්ච්චානවේතන අයතනමසං කිංතසං දෙවානං දෙවායතනමිවාති ආකිඤ්චක්ඛන්ද්‍රයතනං, සෙසං පුරිමසදිසමෙවාති.

අසං ආකිඤ්චක්ඛන්ද්‍රයයනනිකමමට්ඨානෙ විජාරකපා.

නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤයතනං භාවෙදුකාමෙන පන පඤ්චභා කාරෙති ආකිඤ්චක්ඛන්ද්‍රයයතනසමාපතතියං විශ්ණවසිභාවෙන අසන්න විඤ්ඤාණඤ්චායතනපච්චජිකා අසං සමාපනති, නො ච නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤයතනං විය සන්නාති වා සඤ්ඤරොගො සඤ්ඤගණො සඤ්ඤසලං එහං සන්නං එතං පඤ්චිතං යදිදං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤති වා එවං ආකිඤ්චක්ඛන්ද්‍රයතනෙ ආදිනවං උපරි ආතිසංසං ව දිස්වා ආකිඤ්චක්ඛන්ද්‍රයතනෙ නික්කන්ති. පරියාදය නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤයතනං සන්නතො මනසි කරිත්වා සාව අභාවං ආරම්භං කත්වා පචතතිතා ආකිඤ්චක්ඛන්ද්‍රයතනසමාපතති සන්නා සන්නාති පුනපුන අවජ්ජිතබ්බං, මනසිකාතබ්බං, පච්චවෙකචිතබ්බං, තකකාගතා විතකකාගතා කාතබ්බං, තසෙවං තසමි නිමිත්තෙ පුනපුන මානසං වාරෙත්තසං නිවරණාති වික්කමනනි, සති සන්නිට්ඨති, උප වාරෙත විත්තං සමාගියති. සො තං නිමිත්තං පුනපුන අසෙවති භාවෙති බුහුලිකරොති. තසෙවං කරොතො විඤ්ඤාණපගමෙ ආකිඤ්චක්ඛන්ද්‍රයතනං විය ආකිඤ්චක්ඛන්ද්‍රයතනසමාපතතිසබ්බාතෙසු චතුසු බන්ධෙසු නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤයතනවිත්තං අපෙපති, අපනා නයො පනෙත්ථ වුත්තනෙයෙනෙව වෙදිතබ්බො. එත්තාවතා වෙස “සබ්බසො ආකිඤ්චක්ඛන්ද්‍රයතනං සමනික්කමම නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤයතනං උපසම්පජ්ජ විහරතී”ති වුච්චති. ඉධාපි සබ්බසොති ඉදං.

වුත්තනයමෙව. ආකිඤ්ඤාසහානං සමතික්කමමාති එත්ථපි පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව කුතභවෙති ආකිඤ්ඤාසහානං ආරමභවෙති. ආරමභවෙති පුරිමනයෙනෙව ආකිඤ්ඤාසහානං ව නං තතියස්ස ආරූපඤ්ඤාසහානං ආරමභවනා දෙවනං දෙවනයනං විශ අධිධා නට්ඨන ආයතනං වාති ආකිඤ්ඤාසහානං, තථා ආකිඤ්ඤාසහානං ව නං තස්සෙව කුතස්ස සඤ්ජාති ගෙතුතනා 'කමෙතං අස්සානං ආය තන'නති ආදීති විශ සඤ්ජාතියදෙසට්ඨන ආයතනං වාතිපි ආකිඤ්ඤාසහානං, එවමෙතං කුතං ව ආරමභවනං වාති උභයමෙව අපථ වතතිකරණෙන ව අමනසිකරණෙන ව සමතික්කමමාති යමභා ඉදං නෙවසඤ්ඤාසහානං ආරමභවනං විහාතබ්බං, තස්මා උභයමෙපතං එකඤ්ඤාසහානං ආකිඤ්ඤාසහානං සමතික්කමමාති ඉදං වුත්තනති වෙදිතබ්බං. නෙවසඤ්ඤාසහානං සඤ්ඤාසහානාති එත්ථ පත යාය සඤ්ඤාසහානං වාති නං නෙවසඤ්ඤාසහානං සඤ්ඤාසහානාති වුච්චති, යථා පටිපත්තස්ස සා සඤ්ඤාසහානං නං තාව දස්සෙත්ථං විහරෙත නෙවසඤ්ඤාසහානං ආදීති උද්ධරිතං "නෙවසඤ්ඤාසහානං සඤ්ඤාසහානං මනසිකරෙති සබ්බාරාමසෙසසමාපතති. භාවෙති, තෙන වුච්චති නෙවසඤ්ඤාසහානං"ති වුත්තං, තත්ථ සන්නතො මනසි කරෙතිති සන්නා වතායං සමාපතති, යනු හි නාම නච්චතාවමි ආරමභවනං කිරිතං යස්සතිති එවං සන්නාරමභවනය නං සන්නාති මනසි කරෙති, සන්නතො වෙ මනසි කරෙති කථං සමතික්කමමො හොතිති? අසමාපජ්ජනාමතාය, සො හි කිඤ්ඤාසහානං සන්නතො මනසිකරෙති, අභවස්ස අගමෙතං ආවජ්ජස්සාමි සමාපජ්ජස්සාමි අධිධානස්සාමි වුච්චතිස්සාමි පථවෙකම්මස්සාමිති එස ආහොගො සමනතාහාරෙ මනසිකාරො න හොති. කස්මා? ආකිඤ්ඤාසහානං නෙවසඤ්ඤාසහානං සඤ්ඤාසහානං සන්නතර පඤ්ඤාසහානං, යථාති රුජ මහවච රුජනුභාවෙන හච්චිකම්මවරගතො නගරවිජිතං විවරනො දන්නකාරුදයො සිප්පිකො එකං වත්ථං දඋතං නිවාසෙත්ථං එකෙන සිසං වෙදෙත්ථං දන්නවුත්තංදීති සමොකිත්තං ගතො අනෙ කාති දන්නවිකාති ආදීති සිප්පාති කාරොනො දිස්වා 'අහො වත රෙ ඡෙකං ආවරියා ඊදිසාතිපි නාම සිප්පාති කාරියන්ති'ති එවං තෙසං ඡෙකතාය කුසසිති, න වස්ස එවං හොති 'අහො වතාහං රජං පතාය එවරූපො සිප්පිකො භවෙය්'නති. තං කියස්ස ගෙතු? රජසිරියා මහාතිසංසතාය, සො සිප්පිකො සමතික්කමමාති ගච්ඡති, එවමෙව වෙස කිංවාපි තං සමාපතති. සන්නතො මනසිකරොති අභවස්ස අගමෙතං සමාපතති. ආවජ්ජස්සාමි සමාපජ්ජස්සාමි අධිධානස්සාමි වුච්චතිස්සාමි පථවෙකම්මස්සාමිති නෙව එස ආහොගො සමනතා හාරො මනසිකාරො හොති, සො තං සන්නතො මනසි කාරොනො පුබ්බෙ වුත්තනයෙන තං පරමසුමුමං අපථනාපතනං සඤ්ඤාසහානං, යාය නෙවසඤ්ඤාසහානං නාම හොති, සබ්බාරාමසෙසසමාපතති. භාවෙතිති වුච්චති. සබ්බාරාමසෙසසමාපතතිති අව්වනත

සුබ්‍රමහාවජ්‍යානන්ද සඬ්ඛාරං වතුන්දාරාජ්‍යසමාපන්නං. ඉදං ති යන්නං එවං අධිගතාය සඤ්ඤාය වසෙන නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනනති වුච්චති, නං අන්තො දස්සෙතුං. “නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනනති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනං සමාපන්නස්ස වා උපපන්නස්ස වා දිට්ඨං ධම්මසුඛවිහාරිස්ස වා විත්තවෙනසිකා ධම්මා”ති වුත්තං, තෙසු ඉධ සමාපන්නස්ස විත්තවෙනසිකා ධම්මා අධිප්‍රේෂානා, වචනන්තො පනෙත්ථ: ඔල්ලාරිකාය සඤ්ඤාය අභාවන්තො සුබ්‍රමාය ව භාවන්තො නෙවස්ස සසම්පයුත්තධම්මස්ස ක්කානස්ස සඤ්ඤා නාසඤ්ඤාති නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤං, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාඤ්ච නං මනායනනධම්මායනන පරියාපනනතො ආයතනඤ්චාති=නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනං; අථ වා යායමේත්ථ සඤ්ඤා සා පටුසඤ්ඤා කීචං කාතුං අසමන්තාය නෙව සඤ්ඤා, සඬ්ඛාරාවසෙසසුබ්‍රමහාවෙන විජ්ජමානතො නාසඤ්ඤාති= නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා ව සා සෙසධම්මානං අධිට්ඨානවේදන ආයතනඤ්චාති=නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනං. න කෙවලං වෙත්ථ සඤ්ඤාච එදිසී, අථ ඛො වෙදනාපි නෙව වෙදනා නාවෙදනා, විත්තමපි නෙව විත්තං නාවිත්තං, එස්සොපි නෙව එස්සො නාථස්සො, එසනස්සො සෙසසම්පයුත්තධම්මෙසු, සඤ්ඤා සීසෙන පනායං දෙසනා කතාති වෙදිතබ්බං. පත්තමකඛනතෙලපභුතීති ව උපමාති එස අන්තො චිභාවෙනබ්බං:-සාමණේරො කීර තෙලෙන පත්තං මකෙඛනාං ඤාපෙසී, නං යාගුපානකාලෙ ථෙරො ‘පත්තමාහ රා’ති ආහ. සො ‘පත්තෙ තෙලමපී හනෙන’ති ආහ, තන්තො ‘අහර සාමණේර තෙලං, නාළිං පුරෙස්සාමා’ති වුත්තො ‘නපී හනෙන තෙලනති ආහ. තත්ථ යථා අනෙතො වුත්තො යාගුයං සද්ධිං අකපි යවේදන ‘තෙලං අපී’ති හොති, නාළිපුරණාදීනං වසෙන ‘නපී’ති හොති, එවං සාපි සඤ්ඤා පටුසඤ්ඤා කීචං කාතුං අසමන්තාය නෙව සඤ්ඤා, සඬ්ඛාරාවසෙසසුබ්‍රමහාවෙන විජ්ජමානතො නාසඤ්ඤා හොති. කිං පනෙත්ථ සඤ්ඤාකීචවනති? ආරම්භසඤ්ජානනං වෙච විපස්සනාය ව විසයභාවං උපගනත්වා නිබ්බිද්ධනනං. දහනකීචම්ච හි සුඛොදකෙ තෙජේධාතු සඤ්ජානනකීචම්චෙපසා පටුං කාතුං නසකෙකාති, සෙසසමාපයන්ති සඤ්ඤා විය විපස්සනාය විසයභාවං උපගනත්වා නිබ්බිද්ධනනමපි කාතුං න සකෙකාති. අඤ්ඤාසු හි බකෙසු අකතාතිතිවෙසො හිනබු නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනකකෙසි සම්මසිත්වා නිබ්බිදං පත්තං සමන්තො නාම නපී, අපිච ආයස්සො සාරි පුත්තො පකතිවිපස්සකො පන මහාපඤ්ඤා සාරිපුත්තසදිසොව සකකුණේයා, සොපි එවං කීරමෙ ධම්මා අනුත්වා සමෙහානති, හුත්වා පතිවෙනති එවං කලාපසම්මසනවසෙනෙව, තො අනුපදධම්ම විපස්සනාවසෙන. එවං සුබ්‍රමහනං ගතා එසා සමාපන්නී. යථා ව පත්තමකඛනතෙලපමාය, එවං මග්ගදකුපමායපි අයමන්තො විභාවෙනබ්බං:-මග්ගපටිපනනස්ස කීර ථෙරස්ස පුරතො ගච්ඡන්තො සාම ණේරො ථොකමුදකං දිස්වා ‘උදකං හනෙන, උපාහනා ඔමුඤ්චා’ති

ආග, නතො ථෙරෙන 'සවෙ උදකමඤ්චි, ආගුර නගානසාටිකං, නගා සිසාමා'නි වුතො 'නඤ්චි හනෙන'නි ආග. තත්ථ යථා උපාගන තෙමනමතනටෙඨන 'උදකමඤ්චි'නි ගොති, නගායනටෙඨන 'නඤ්චි'නි ගොති, එවමපි සා පටුසඤ්ඤානිච්චං. කාතුං අසමත්තාය තෙවසඤ්ඤා, සඛිංරාවසෙසසුබ්බමහාවෙන විජුමානතො නාසඤ්ඤා ගොති. න කෙවලඤ්ච එතාගෙව, අඤ්ඤාතිපි අනුරූපාති උපමාති එස අත්තො විහාවෙනබ්බො. උපසමපත්තී මහරතීනි ඉදං වුතනතයමෙවාති.

අසං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනකමමට්ඨානෙ විජාරකථා.

අසදිසරූපො නාථො ආරූපං යං චතුරිධං ආග,
තං ඉති ඤාතො තසමිං පකිණ්ණකකථාපි විඤ්ඤායසා.

ආරූපසමාපතතියො හි:-

ආරමමණාතිකකමතො චතසොසි භවනතීමා,
අඛිංතිකකමමෙනාසං න ඉච්ඡන්ති විභාවිතො.

එකාසු හි රූපනිමිතතාතිකකමතො පඨමා, ආකාසාතිකකමතො දුතියා, ආකාසෙ පවතතිතවිඤ්ඤාණාතිකකමතො තතියා, ආකාසෙ පවතතිතවිඤ්ඤාණසං අපගමාතිකකමතො චතුර්තී සබ්බථා ආරමමණාතිකකමතො චතසොසි භවනතීමා ආරූපසමාපතතියොති වෙදි තබ්බො. අඛිංතිකකමං පන එතාසං න ඉච්ඡන්ති පණ්ණිතා, නහි රූපා චවරසමාපතතිසු විය එතාසු අඛිංතිකකමො අඤ්චි, සබ්බාසුපි හි එතාසු 'උපෙක්ඛා විතෙතකානතා'නි වෙ එව කුඤ්ඤාති ගොනති. එවං සනෙතපි:-

සුපාණීතතරා ගොතති පච්ඡිමා පච්ඡිමා ඉධ,
උපමා තත්ථ විඤ්ඤායසා පාසාදතල සාවිකා.

යථාති චතුරුමිකසං පාසාදසං ගෙට්ඨිමතලෙ දිබ්බතච්චිත වාදිතසුරභිගනමාලා හොජනසයනච්ඡාදනාදිවසෙන පණ්ණිතා පඤ්ච කාමතුණා පච්චිපට්ඨිතා අග්ග, දුතියෙ තතො පණ්ණිතතරා, තතියෙ තතො පණ්ණිතතමා, චතුර්තී සබ්බපණ්ණිතතරා, තත්ථ කිඤ්චාපි තාති චතතාරිපි පාසාදතලානෙව නඤ්චි තෙසං පාසාදතලභාවෙන විසෙසො, පඤ්චකාමතුණසමුදායවිසෙසෙන පන ගෙට්ඨිමතො ගෙට්ඨි මතො උපරිමං උපරිමං පණ්ණිතතරං ගොති, යථා ච එකාය ඉච්ඡියා කතතිත පුල සණ්ඨා සණ්ඨතර සණ්ඨතමසුතතානං චතුපපලතිපල විපලඑකපලසාටිකා අග්ග, ආයාමෙන ච විජාරෙන ච සමපමාණා, තත්ථ කිඤ්චාපි තා සාටිකා චතසොසි ආයාමතො ච විජාරතො ච සමපමාණා, නඤ්චි තාසං පමාණතො විසෙසො, සුඛසමුපසුබ්බ මහා ව මහග්ගහාවෙති පන පුරිමාය පුරිමාය පච්ඡිමා පච්ඡිමා පණ්ණිත තරා ගොනත්ථ, එවමෙව කිඤ්චාපි චතුසුපි එතාසු උපෙක්ඛාවිතෙත

කාලයෙහි එකානි වෙසෙව අභිනානි හොනති, අථ බො භාවනා විසෙසෙන තෙසං අභිනානං පණිතපණිතතරභාවෙන සුපපණිතතරා හොනති පච්ඡිමා පච්ඡිමා ඉධාති වෙදිතබ්බා.

එවං අනුපුබ්බෙන පණිතපණිතතරතා වෙතා:-

අසුච්චි මණ්ඩපෙ ලග්ගො එකො තනතිස්සිතො පරො,
අසෙද්ද ඛති අනිස්සාය තං තං නිස්සාය වාපරො

සීතො වතුති එතෙති පුරිසෙහි යථාකකමං,
සමානතාය සද්දතබ්බා වතස්සොපි විභා විතා.

තත්‍රායමත්ථයොජනා:-අසුච්චි කීර් දෙසෙ එකො මණ්ඩපො, අපේකො පුරිසො ආගනතො තං අසුචි ජ්‍යෙෂ්ඨතො තං මණ්ඩපං හතේති ආලම්බිතො තත්ථ ලග්ගො ලග්ගිතො විය අට්ඨාසි, අථාපරො ආගනතො තං මණ්ඩපලග්ගං පුරිසං නිස්සිතො, අපසෙද්ද ආගනතො විනෙතසි: යො එස මණ්ඩපලග්ගො යො ව තං නිස්සිතො උභො පෙතො දුට්ඨිතා ධුවො ව තෙසං මණ්ඩපපපාතො පාතොති හද්දහං බහියෙව තිට්ඨාමිති සො තං නිස්සිතං අනිස්සාය බහියෙව අට්ඨාසි. අථාපරො ආගනතො මණ්ඩපලග්ගස්ස තනතිස්සිතස්ස ව අබෙමභාවං විනෙතතො බහිට්ඨිතස්ස ධුවස්සිතතො මනතො තං නිස්සාය අට්ඨාසි. තත්ථ අසුච්චි දෙසෙ මණ්ඩපො විය කසිණුග්ගාපිමාසාසං දට්ඨබ්බං, අසුච්ච්‍යෙෂ්ඨය මණ්ඩපලග්ගො පුරිසො විය රුපනිමිත්තජ්‍යෙෂ්ඨය ආකාසාරමමණං ආකාසානස්ථායතනං, මණ්ඩපලග්ගං පුරිසං නිස්සිතො විය ආකාසාරමමණං ආකාසානස්ථායතනං ආරබ්භ පච්චතං විසද්දණස්ථායතනං, තෙසං චිත්තමපි අබෙමභාවං විනෙතතො අනිස්සාය තං මණ්ඩපලග්ගං බහි සීතො විය ආකාසානස්ථායතනං ආරමමණං අකතො තදභාවාරමමණං ආකීඤ්ඤස්ස යතනං, මණ්ඩපලග්ගස්ස තං නිස්සිතස්ස ව අබෙමතං විනෙතතො බහිට්ඨිතස්ස ධුවස්සිතො මනතො තං නිස්සාය සීතො විය විසද්දණ භාවසබ්බාතො බහිපදෙසෙ සීතං ආකීඤ්ඤස්ස යතනං ආරබ්භ පච්චතං නෙවසද්දනාසද්දස්ස යතනං දට්ඨබ්බං.

එවං පච්චතමානස්ස:-

ආරමමණං කරොතෙව අසද්දභාවෙන තං ඉදං,
දිට්ඨදෙසමපි රාජනං වුත්තිහෙතු යථා ජනො.

ඉදං හි නෙවසද්දනාසද්දස්ස යතනං ආසනනවිසද්දණස්ථායනනපච්චතො අයං සමාපනතීති එවං දිට්ඨදෙසමපි තං ආකීඤ්ඤස්ස යතනං අසද්දස්ස ආරමමණස්ස අභාවා ආරමමණං කරොතෙව යථා කී? දිට්ඨදෙසමපි රාජනං වුත්තිහෙතු යථා ජනො, යථාහි අසංයතං ඵරුසකායවිමිනොසමාචාරං කස්සපි සබ්බදිසමපතීං රාජනං ඵරුසසමාචාරො අයනති එවං දිට්ඨදෙසමපි අසද්දත්ථ වුත්ති.

අලහමානෝ ජනෝ වුහනිහෙතුං නිසසාය පවත්නති, එවං දිට්ඨි දෙසමපි තං ආකිඤ්ඤාසද්ධයතනං අඤ්ඤං ආරම්භණං අලහමානමිදං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤයතනං ආරම්භණං කරොතෙව.

එවං කුරුමානඤ්ඤා:-

ආරුලොහා දීඝනිසෙසණීං යථා නිසෙසණී ඛාත්තං,
පබ්බතග්ගඤ්ඤා ආරුලොහා යථා පබ්බතමත්තං.

යථා වා ගිරිමාරුලොහා අත්තනෝ යෙව ජණ්ණකං
ඔලුබ්බති තපෙවෙනං ක්කානමොලුබ්බ වත්තනීති.

ඉති සාධුජනපාමොජ්ජත්ථාය කතෙ විසුඬිමග්ගෙ

සමාධිභාවනාධිකාරෙ

ආරුප්පනිදේදසො නාම

දසමො පරිච්ඡේදො.

11.

සමාධි නිදේදසො.

ඉදනි ආරුප්පානන්තරං එකා සඤ්ඤාති එවං උද්දිට්ඨාය ආහාරෙ පටිකක්කුලසඤ්ඤාය භාවනානිදේදසො අනුප්පත්තො. තත්ථ ආහරනීති= ආහාරො, සො වතුබ්බිධො කබලීකාරාහාරො, එසසාහාරො, මනෝ සඤ්ඤාතනාහාරො, විඤ්ඤාණාහාරොති. කොපනෙත්තං ආහර නීති? කබලීකාරාහාරො ඔජ්ඣ්ඨමකං රූපං ආහරති, එසසාහාරො තිසෙසා වෙදනා ආහරති, මනෝසඤ්ඤාතනාහාරො තිසු භවෙසු පටි සක්ඛිං ආහරති, විඤ්ඤාණාහාරො පටිසක්ඛිකබලෙණ නාමරූපං ආහරති. තෙසු කබලීකාරාහාරෙ නිකන්තිහයං, එසසාහාරෙ උපගමනහයං, මනෝසඤ්ඤාතනාහාරෙ උපපත්තිහයං, විඤ්ඤාණාහාරෙ පටිසක්ඛි හයං. එවං සප්පටිහයෙසු ව එතෙසු කබලීකාරාහාරො පුත්තමංසුප මෙන දීපෙතබ්බො, එසසාහාරො නිව්චම්භොවුපමෙන, මනෝසඤ්ඤා තනාහාරො අභිහාරකාසුපමෙන, විඤ්ඤාණාහාරො සත්තිසුලුපමෙනාති. ඉමෙසු පත වතුසු ආහාරෙසු අසිතපිතබ්බාසිත සාසිතප්ප හෙදෙ කබලීකාරො ආහාරොව ඉමසම් අතේ ආහාරොති අධිපෙත්තො. තසම් ආහාරෙ පටිකක්කුලාකාරග්ගහණවසෙන උප්පන්නා සඤ්ඤා ආහාරෙ පටිකක්කුලසඤ්ඤා, තං ආහාරෙ පටිකක්කුල සඤ්ඤා භාවෙතුකාමෙන කල්මට්ඨානං උග්ගහෙත්ථා උග්ගහතො එක පදමපි අවිරජ්ඣනෙත්ත රහොගතෙත්ත පටිසලලිනෙත්ත අසිතපිත බ්බාසිතසාසිතප්ප හෙදෙ කබලීකාරාහාරෙ දසභාකාරෙහි පටිකක්කුලතා

පච්චෙකක්ඛිනබ්බො. සෙය්‍යපිදං? ගමනතො, පරිශෙසනතො, පරිභොගතො, ආසයතො, නිධානතො, අපරිපක්කතො, පරිපක්කතො, ඵලතො, නිස්සන්දතො, සම්මසඛනතොති.

තත්ථ ගමනතොති ඵචං මහානුභාවෙ නාම සාසනෙ පබ්බජිතෙන සකලරතනිං බුද්ධිච්චතසජ්ඣායං වා සමණධම්මං වා කත්වා කාලසොච චුට්ඨාය වෙතියඛගණ් බොධියඛගණ් වත්තං කත්වා පාතියං පරිභොජනීයං උපට්ඨපෙත්වා පරිවෙණං සම්මජ්ජත්වා සරිරං පටිපඨෙත්වා ආසනං ආරුඤ්ඤ විසතියංසවාරෙ කම්මට්ඨානං මනසි කර්ත්වා උට්ඨාය පත්තාවිවරං ගහෙත්වා නිජ්ජනසම්බාධාති පච්චෙකසුඛාති ඡායුදක සම්පන්නාති සුචිති සීතලාති රමණීයභූමිභාගාති තපොවතාති පහාය අරියං විචෙකරතීමනපෙක්ඛිත්වා සුසානාතිමුඛෙන සිගාලෙන විය ආහාරන්ද්‍රාය ගාමාභිමුඛෙන ගන්තබ්බං. ඵචං ගච්ඡතා ච මඤ්ඤිමා වා පිඨමා වා ඔතරණතො පට්ඨාය පාදරජසරගොලිකවච්චාදිසම්පරිනිණ්ණං පච්චන්දරණං අක්කම්මිතබ්බං හොති, තතො අපෙපකද මුසික ජතුකවච්චාදීති උපහතත්තා අනෙතාගඛතො පටිකකුලතරං පමුඛං දට්ඨබ්බං හොති, තතො උලුකපාරාපතාදි වච්චසම්මකක්ඛිතත්තා උපරිම තලතො පටිකකුලතරං හෙට්ඨිමතලං, තතො කදචි කදචි මාතෙරි තෙති පුරාණතීණපණ්ණති ගිලානසාමණේරානං මුත්තකරිස බෙලසිඛසාණීකාදීති වක්කාලෙ උදකචිකකුලාදීති ව සංකිලිට්ඨත්තා හෙට්ඨිමතලතො පටිකකුලතරං පරිවෙණං, පරිවෙණතො පටිකකුල තරා විහාරරච්ඡා දට්ඨබ්බං හොති. අනුපුබ්බෙන පන වෙතියඤ්ඤ බොධිඤ්ඤ වන්දිත්වා විතක්කමාලකෙ සීතෙන මුග්ගතරාසිසදිසං වෙතියං මොරපිඤ්ඤකලාපමනොගරං බොධිං දෙවවිමානසම්පත්තිසසිට්ඨිකං සෙතාසනඤ්ඤ අපලොකෙත්වා 'ඵචරූපං නාම රමණීයං පදෙසං පිට්ඨිතො කත්වා ආහාරගෙතු ගන්තබ්බං හවිස්සති'ති පක්කම්මිත්වා ගාම මග්ගං පටිපනෙත්වා බාණ්ණිකකණ්ටකමග්ගොපි උදකවෙගතින්නවිසම මග්ගොපි දට්ඨබ්බං හොති. තතො ගණ්ඛං පටිච්ඡාදෙනෙත්වා විය නිවාසනං නිවාසෙත්වා වතවොලකං බක්ඛිනෙත්වා විය කායබක්ඛිනං බක්ඛිත්වා අට්ඨසඛිසාටං පටිච්ඡාදෙනෙත්වා විය විවරං පාරුපිත්වා හෙසජ්ජකපාලං නිගරනෙත්වා විය පත්තං නිගරිත්වා ගාමචාරසම්පං පාපුණ්ණෙත්වා හත්තිකුණප අස්සකුණප ගොකුණප මනුස්සකුණප අතිකුණප කුකකුරකුණපාතිපි දට්ඨබ්බාති හවන්ති. න කෙවලඤ්ඤ දට්ඨබ්බාති, ගඤ්ඤාපි තෙසං ඝාණං පටිග්ගමානො අධිවාසෙතබ්බො හොති. තතො ගාමවාරෙ ධත්වා වණ්ඛහත්තිඅස්සාදි පරිස්සායපරිවජ්ජ තත්ථං ගාමරච්ඡා ඔලොකෙතබ්බං හොනති, ඉදෙවිතං පච්චන්දරණාදි අනෙක කුණපපරිශොසානං පටිකකුලං ආහාරගෙතු අක්කම්මිතබ්බඤ්ඤ දට්ඨබ්බඤ්ඤ සාධිතබ්බඤ්ඤ හොති, 'අහො වත හො පටිකකුලො ආහාරො'ති ඵචං ගමනතො පටිකකුලතො පච්චෙකක්ඛිනබ්බො. කථං පරිශෙසනතො? ඵචං ගමනපටිකකුලං අධිවාසෙත්වාපි

ශාමං පටිට්ඨෙන සඛිකාපිපාරුතෙන කපණමනුසොන විය කපාල
හන්තන කරපටිපාටියා ශාමවිපිපු වරිතබ්බං හොති, යන්ථ වසාකාලෙ
අකකතකකතතට්ඨානෙ යාව පිණ්ඩකමංසාපි උදකචිකබලෙල පාද
පටිසනති. එකෙන හන්තන පතනං ගහෙනබ්බං හොති, එකෙන
විවරං උකඛිපිතබ්බං, ගිවහකාලෙ වාතවෙගෙන සමුවසීතෙති පංසු
තිණ රජේති ඔතිණණසරිරෙන වරිතබ්බං හොති, තං තං ගෙහවාරං
පත්තා මච්ඡධොවන මංසධොවන තණ්ඩුලධොවන¹ බෙලසිඛාණික
සුනබසුකරවච්චාදි සමේසානි කිම්කුලානි නිලමකඛිකපරිකිණණානි
මලිගලානි වෙව වන්දනිකට්ඨානානි ව දට්ඨබ්බානි හොනති අකකම්
තබ්බාතිපි, යතො තා මකඛිකා උට්ඨතිත්තා සඛිකාටියමපි පනෙතපි
සීසෙපි නිලීයනති. සරං පටිට්ඨස්සාපි කෙවි දෙනති කෙවි න
දෙනති, දදමානාපි එකවෙව හිසො පකකහතතමපි පුරුණ බජ්ජකමපි
පුතිකුමාසසුපාදීනිපි දදනති, අදදමානාපි කෙවිදෙව 'අතිවජ්ජ
හනෙත'ති වදනති, කෙවි පන අපසාමානා විය තුණති හොනති,
කෙවි අඤ්ඤාන මුඛං කරෙතති, කෙවි 'ගච්ඡ රෙ මුණ්ඩකා'ති ආදීති
ථරුසවාසාහි සමුද්වරනති, එවං කපණමනුසොන විය ශාමෙ
පිණ්ඩාය වරිත්තා නිකබ්බිතබ්බනති. ඉවෙවතං ශාමපට්ඨෙසනතො
පට්ඨාය යාව නිකබ්බණා උදකචිකබලාදිපටිකකුලං ආහාරහෙතු
අකකම්තබ්බඤ්ඤෙව දට්ඨබ්බඤ්ඤෙව අබ්වාසෙනබ්බඤ්ඤෙව හොති. 'අහො
වත හො පටිකකුලො ආහාරෙ'ති එවං පරිසෙසනතො පටිකකුලතා
පච්චවෙකඛිතබ්බා. කථං පරිභොගතො? එවං පරිසිට්ඨාහාරෙන
පන බහිශාමෙ එසුකට්ඨානෙ සුබතිසීනෙතන යාව තන්ථ හන්ථං න
ඔතාරෙති තාව තථාරූපං ගරුට්ඨානියං හිකමුං වා ලජ්ජං මනුසං
වා දිස්සා නිමනෙතතුමපි සකකා හොති, භුඤ්ජතුකාමතාය පනෙත්ථ
හන්ථ ඔතාරිතමතෙන ගණහථාති වදනෙනන ලජ්ජතබ්බං හොති.
හන්ථමපන ඔතාරෙත්තා මදුනාසංස ඤ්ඤාබ්බුලිඅනුසාරෙන සෙදෙ
පග්ගරමානො සුකබ්බදානි හතතමපි තෙමෙනෙතො මුදුං කරොති. අථ
තාමිං පරිමදුනමතෙනනාපි සමතින්තඤ්ඤාහෙ ආලොපං කත්වා මුඛෙ
ඬපිතෙ හෙට්ඨිමදනතා උදුකබලකිච්චං සාධෙතති, උපරිමා මුසල
කිච්චං, ජිවහා හන්ථකිච්චං. තං තන්ථ සුවාණදෙණියං සුවාණපිණ්ඩ
මිව දනනමුසලෙති කොට්ටත්තා ජිවහාය සමපරිවතතියමානං.
ජිවහගෙන තනුපසන්නබෙලො මකෙති, වෙමජ්ඣතො පට්ඨාය බහල
බෙලො මකෙති, දනනකට්ඨන අපපතනට්ඨානෙ දනනගුථකො
මකෙති, සො එවං විමුණ්ණිතමකඛිතො තඛිවණඤ්ඤෙව අනතර
හිතවණ්ණගතිසඛිකාරවිසෙසො සුවාණදෙණියං සීතසුවාණවමජ්ජ විය
පරමජේගුච්ඡතාං උපගච්ඡති, එවරූපොපි සමානො වකුසුසං
ආපාථමතිතතො අජ්ඣාහරිතබ්බා හොතිති එවං පරිභොගතො
පටිකකුලතා පච්චවෙකඛිතබ්බා. කථං ආසයතො? එවං පරිභොග
උපගතො ව පනෙස අනෙතා පටිසමානො-යයමා බුද්ධිපට්ඨෙකබුද්ධා

නමපි රඤ්ඤාපි වක්ඛාවතනියා පිත්තසෙවනපුබ්බලොභිතාසයෙසු
 වතුසු අඤ්ඤාතරො ආසයො හොති යෙව. මඤ්ඤාඤ්ඤානං පන
 වත්තාරොපි ආසයා හොනති, නයමා යස්ස පිත්තාසයො අධිකො
 හොති තස්ස බහලමධුනතෙලමක්ඛිතො විය පරමජේගුවේන් හොති,
 යස්ස සෙවනාසයො අධිකො හොති තස්ස නාගබලාඨණ්ණරස
 මක්ඛිතො විය, යස්ස පුබ්බාසයො අධිකො හොති තස්ස පුඬ්ඛාක්ක
 මක්ඛිතො විය, යස්ස ලොභිතාසයො අධිකො හොති තස්ස රජන
 මක්ඛිතො විය පරමජේගුවේන් හොතීති එවං ආසයතො පටික්ඛාලතා
 පච්චවෙක්ඛිතබ්බං. කථං නිධානතො? සො ඉමෙසු වතුසු ආසයෙසු
 අඤ්ඤාතරෙන ආසයෙන මක්ඛිතො අනෙතා උදරං පටිසිඤ්ඤා නෙව
 සුවණ්ණතර්කෙනෙසු න මණ්ණිකාදිභාජනෙසු නිධානං ගච්ඡති, සචෙ
 පන දුස්චයසිඤ්ඤාන අජේඤ්ඤාගරියති දුස්චයාති අධොතච්චකුප
 සදිසෙ ඔකාසෙ පතිට්ඨහති, සචෙ පන ඵ්ලිස තිංස වත්තාලිස පඤ්ඤාස
 සට්ඨි සහනති අසීති නවුති වසසිකෙන සචෙ වසසකිකෙන අජේඤ්ඤා
 ගරියති, වසසතො අධොතච්චකුපසදිසෙ ඔකාසෙ පතිට්ඨහතීති
 එවං නිධානතො පටික්ඛාලතා පච්චවෙක්ඛිතබ්බං. කථං අපරි
 පක්කතො? සො පනායමාහාරො එවරූපෙ ඔකාසෙ නිධානමූප
 ගතො යාව අපරිපක්කො හොති තාව තාමඤ්ඤාපි යථාච්ඡතපප
 කාරෙ පරමකිකාරතීථිසෙ නානාකුණපගනිවාසිතපවනවිවරිතෙ
 අතිදුග්ගකිපේගුච්ඡපදෙසෙ යථානාම නිදසෙ අකාලමෙසෙන අති
 වුට්ඨමිති වණ්ඩාලගාමවාසෙ ආවාපෙ පතිතාති නිණ පණ්ණ කිලඤ්ඤ
 බණ්ඩ අති කුක්කුර මනුස්සකුණපාදීති සුරියාතපෙන සනතත්තාති
 ථෙණබ්බලලකාපිතාති තිට්ඨනති, එවමෙව නං දිවසමපි ගියොපි තතො
 පුරිමදිවසෙපි අජේඤ්ඤාගටො සබ්බො එකතො හුඤ්ඤා සෙවනපටලපරි
 යොනාදොධා කායනිසන්තාපකුටිතො කුඨනසඤ්ජාගථෙණබ්බලලකා
 පිතො පරමජේගුවේන්හාවං උපගනාවා තිට්ඨතීති එවං අපරිපක්කතො
 පටික්ඛාලතා පච්චවෙක්ඛිතබ්බං. කථං පරිපක්කතො? සො හත්ථ
 කායනිතා පරිපක්කො සමානො න සුවණ්ණරජතාදිවායාදියො විය
 සුවණ්ණරජතාදිවායමූපගච්ඡති, ථෙණබ්බලලකෙ පන මුඤ්ඤාතො
 සණ්ඨකරණීයං පිංසිඤ්ඤා නාලිකෙ පක්ඛිතපණ්ණමත්තකා විය කාරිස
 හාවං උපගනාවා පක්කාසයං මුත්තහාවං උපගනාවා මුත්තවත්ඤ්ඤා
 පුරෙතීති එවං පරිපක්කතො පටික්ඛාලතා පච්චවෙක්ඛිතබ්බං. කථං
 එලතො? සමමා පරිපච්චමානො ච පනායං කෙසලොමනබදන්තා
 දීති නානාකුණපාති නිපථාදෙති, අසමමා පරිපච්චමානො දඬුකණ්ඩු
 කච්ඡුකුඨකිලාසසොසකාසාතිසාරපච්චතීති රොගසතාති, ඉදමස්ස
 එලනති එවං එලතො පටික්ඛාලතා පච්චවෙක්ඛිතබ්බං. කථං
 නිස්සාදතො? අජේඤ්ඤාගරියමානො වෙස එකෙන වාරෙන පටිසිඤ්ඤා
 නිස්සාදමානො අක්ඛිමා අක්ඛිගුප්ථකො කණ්ණමා කණ්ණගුප්ථ
 කොති ආදිතා පකාරෙන අනෙකෙහි වාරෙති නිස්සාදති, අජේඤ්ඤා
 ගරණසමයෙ වෙස මහාපරිවාරෙනාපි අජේඤ්ඤාගරියති, නිස්සාදන

සමයෙ පන උඩවාරපසසාදාදිභාවමුපගතො එකකෙනෙව නිගරියති,
පසමදිවසෙ ව නං පරිභුඤ්ජනො හට්ඨපගට්ඨාපි ගොති උදග්ග
දග්ගො පිතිසොමනස්සජ්ඣානො, දුතියදිවසෙ නිස්සන්දනො පිතිත
නාසිභො ගොති විකුණිතමුඛො ජෙගුවජ් මඬුකුභුනො. පසමදිවසෙ
ව නං රතොතො ගිදෙධා ගපිතො මුච්ඡිතොපි අජෙඬාගරිත්වා දුතිය
දිවසෙ එකරතතිවාසෙන විරතොතො අට්ඨමානො හරයමානො
ජගුවජ්ජමානො නිගරති. තෙනාහු පොරුණො:-

“අනං පානං බාදනීයං හොජනඤ්ච මහාරහං
එකවාරෙන පටිසිත්වා නවවාරෙහි සන්දති.

අනං පානං බාදනීයං හොජනඤ්ච මහාරහං
භුඤ්ජති සපරිවාදෙ නිකාමෙනො නිලියති.

අනං පානං බාදනීයං හොජනඤ්ච මහාරහං
භුඤ්ජති අභිනන්දනො නිකාමෙනො ජගුවජ්ජති.

අනං පානං බාදනීයං හොජනඤ්ච මහාරහං
එකරතතිපරිවාසා සබ්බං භවති පුත්තං”ති.

එවං නිස්සන්දනො පටිකකුලො පච්චවෙක්ඛිතබ්බො.

කථං සමමක්ඛිතො? පරිභොගකාලෙපි වෙස හත්ඔට්ඨජ්ඣා
තාපුති සමමක්ඛිති, තාති තෙන සමමක්ඛිතතො පටිකකුලාති
හොනති යාති ධොතාතිපි ගතීගරණ්ණං පුනපුන ධොවිතබ්බොති
හොනති. පරිභුඤ්ජනා සමානො යථානාම ඔදනෙ පච්චමානෙ පුස
කණ්ණුණිකාදිති උත්තරිත්වා උක්ඛලිමුඛවට්ටිපිධාතියො මක්ඛිතාති,
එවමෙව සකලසර්වනුගතො කායගිතා ජේණ්දෙග්ගං පච්චිත්වා
උත්තරමානො දනෙත දනතමලභාවෙන සමමක්ඛිති, ජ්ඣාතාපුප
භූතිති ටෙලසෙඨ්ඨාදිභාවෙන, අක්ඛිකණ්ණනාසඅධොමග්ගාදිකෙ
අක්ඛිගුප්ඵක කණ්ණගුප්ඵක සිඬ්ඝාණික මුත්තකරිසාදිභාවෙන සමම
ක්ඛිති, යෙන සමමක්ඛිතාති ඉමාති වාරති දිවසෙ දිවසෙ ධොවිය
මාතාතිපි තෙව පුට්ඨිති න මනොරමාති හොනති. යෙපු එකච්චං
ධොවිත්වා හත්ථො උදකෙන පුනපුන ධොවිතකො ගොති, එකච්චං
ධොවිත්වා චත්තිකබාහුං ගොමයෙනපි මත්තිකායපි ගතීවුණ්ණනපි
ධොවතො පටිකකුලොතො න විගච්ඡතිති එවං සමමක්ඛිතො
පටිකකුලො පච්චවෙක්ඛිතබ්බො. තස්සෙවං දසභාකාරෙහි පටිකකු
ලො පච්චවෙක්ඛිතො තක්කාගතං විතක්කාගතං කරුණත්තස්ස
පටිකකුලාකාරවසෙන කබලිකාරුහාරො පාකටො ගොති. සො තං
නිමිතං පුනපුන ආසෙවති භාවෙති බ්බුලිකරොති, තස්සෙවං
කරොතො නිවරණාති විකම්මානාති කබලිකාරාගාරස්ස සභාවච්ඡම
තාය ගමිතරතො අපනං අපපතොන උපවාරසමාධිතා විතං
සමාධියති, පටිකකුලාකාරාග්ගහණවසෙන පනෙත්ථ සඤ්ඤා පාකටො

හොති, තස්මා ඉදං කම්මට්ඨානං ආහාරෙ පටිකකුලසඤ්ඤා ඉවෙව ච සංඛං ගතං. ඉමඤ්ච පන ආහාරෙ පටිකකුලසඤ්ඤා අනුයුතතස්ස භික්ඛුනො රසතණ්හාය විතතං පතිලියති පතිකුට්ඨති පතිවට්ඨති සො කන්තාරතිත්ථරණ්ඤිකො විය පුත්තමංසං විගතමදෙ ආහාරං ආහාරෙති, යාවදෙව දුක්ඛස්ස තිත්ථරණ්ඤාය. අථස්ස අපපකසිරෙ තෙව කාලිකාරාහාරපරිඤ්ඤාමුඛෙන පඤ්චකාමගුණිකො රාගො පරිඤ්ඤා ගවුත්ති, සො පඤ්චකාමගුණපරිඤ්ඤාමුඛෙන රුපකුක්ඛං පරිඤ්ඤාති, අපරිපකකාදිපටිකකුලභාවවසෙන වස්ස කායගතාසති භාවනාපි පාරිසුරිං ගවුත්ති, අසුභසඤ්ඤාය අනුලොම පටිපදං පටිපනෙනා හොති, ඉමං පන පටිපතති. තිස්සාය දිට්ඨෙව ධම්මෙ අමතපරියොසානං අනතිසම්මුණ්ණෙනා සුගතිපරායනො හොතිති.

අං ආහාරෙ පටිකකුලසඤ්ඤාභාවනාය විත්ථරකථා.

ඉදං ආහාරෙ පටිකකුලසඤ්ඤානන්තරං එකං වචන්තනනි එවං උද්ධට්ඨස්ස වතුධාතුචචන්තනස්ස භාවනාතිදෙසො අනුප්පත්තො. තත්ථ චචන්තනනි සභාවුපලකම්භවසෙන සන්තිට්ඨානං, වතුන්තං ධාතුනං චචන්තනං වතුධාතුචචන්තනං. ධාතුමනසිකාරෙ ධාතු කම්මට්ඨානං වතුධාතුචචන්තනනි අත්තො එකං, තසිදං මිධා ආගහං සඤ්චිපතො ච විත්ථරතො ච, සඤ්චිපතො මහාසති පට්ඨානෙ ආගතං, විත්ථරතො මහාගත්තිපදුපමෙ රුහුලොවාදෙ ධාතුචිභඤ්ච. තං හි “සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ දදුක්ඛා ගොසාතකො චා ගොසාතකනෙතවාසී චා ගාමිං වධිත්වා වාතුමමහාපථෙ බිලසො පටිචිනජ්ඣා නිසිනෙනා අස්ස, එවමෙව ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු ඉමමෙව කායං යථාසීතං යථාපණ්ණිතං ධාතුසො පච්චවෙකකති, අපි ඉමස්මිං කායෙ පඨවී ධාතු ආපොධාතු තෙජෝධාතු වායොධාතු”ති එවං තික්ඛපඤ්ඤස්ස ධාතුකම්මට්ඨානිකස්ස වසෙන මහාසතිපට්ඨානෙ සඤ්චිපතො ආගතං. තස්සන්තො:-යථා ඡෙකො ගොසාතකො චා තස්සෙව චා භත්තවේතනභතො අනෙතවාසිකො ගාමිං වධිත්වා විනිවිජ්ඣත්වා වතස්සො දිසා ගතානං මහාපථානං වේමජ්ඣට්ඨාන සංඛාතෙ වාතුමමහාපථෙ කොට්ඨාසං කත්වා නිසිනෙනා අස්ස, එව මෙව භික්ඛු වතුන්තං ඉරියාපථානං යෙන කෙනපි ආකාරෙන සීතන්නා යථාසීතං යථාසීතන්නාව යථාපණ්ණිතං කායං අපි ඉමස්මිං කායෙ පඨවීධාතු-පෙ-වායොධාතුති එවං ධාතුසො පච්චවෙකකති. කිං වුත්තං හොති? යථා ගොසාතකස්ස ගාමිං පොසෙනත්තස්සපි ආසාතනං ආහරන්නස්සපි ආහරිත්වා තත්ථ බන්ධිත්වා ධ්වපන්නස්සපි වධෙනත්තස්සපි වධිතං මතං පස්සන්නස්සපි තාවදෙව ගාමීති සඤ්ඤා න අන්තරධායති, යාව නං පදුලෙත්වා බිලසො න විභජති. විභජ්ඣා නිසින්නස්ස පන ගාමීසඤ්ඤා අන්තරධායති, මංසසඤ්ඤා පවත්තති. තාස්ස එවං හොති:-අහං ගාමිං විකම්භමි, ඉමෙ ගාමිං හරන්ති,

අථබවස්ස ‘අභං මංසං විකතිණාමි, ඉමෙපි මංසං හරන්ති’ වෙච්ච හොති. එවමෙව ඉමස්සාපි භික්ඛුනො පුබ්බෙ බාලපුප්ඵ්ඤ්ඤානකාලෙ ‘භිතිභූතස්සාපි පබ්බජිතස්සාපි තාවදෙව සත්තොති වා පොසොති වා පුග්ගලොති වා සඤ්ඤා න අනතරධායති, යාව ඉමමෙව කායං යථා ඝිතං යථාපණ්ඨිතං සනචිතිබ්බොගං කත්වා ධාතුසො න පච්ච වෙකති. ධාතුසො පච්චවෙකකතො පන සත්තසඤ්ඤා අනතර ධායති, ධාතුවසෙතොව විතතං සනතිට්ඨති. තෙනාහ භගවා:- “සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ දකෙබ්‍යා ගොසාතකො වා-පෙ-නිසිනෙනා අස්ස, එවමෙව බො භික්ඛවෙ භික්ඛු-පෙ-වායොධාතු” ති. මහාහත්තිපද්ධ පමෙ පන “කතමා වාචුසො අජ්ඣතතිකා පස්ථිධාතු? යං අජ්ඣතතං පච්චතතං කකබ්ලං බරිගතං උපාදිතනං, සෙය්‍යපීදං: කෙසා ලොමා නබා දන්තා-පෙ-උදරියං කාරිසං, යං වා පනඤ්ඤමපි කිඤ්චි අජ්ඣතතං පච්චතතං කකබ්ලං බරිගතං උපාදිතනං, අයං වුවචතා වුසො අජ්ඣතතිකා පස්ථිධාතුති ව. කතමා වාචුසො අජ්ඣතතිකා ආපොධාතු? යං අජ්ඣතතං පච්චතතං ආපො ආපොගතං උපාදිතනං, සෙය්‍යපීදං: පිත්තං-පෙ-මුත්තං, යං වා පනඤ්ඤමපි කිඤ්චි අජ්ඣතතං පච්චතතං ආපො ආපොගතං උපාදිතනං, අයං වුවචතා වුසො අජ්ඣතතිකා ආපොධාතුති ව; කතමා වාචුසො අජ්ඣතතිකා තෙජේධාතු? යං අජ්ඣතතං පච්චතතං තෙජේ තෙජේගතං උපාදිතනං, සෙය්‍යපීදං: යෙන ව සන්නප්පති, යෙන ව ජරියති, යෙන ව පරිඛයාති, යෙන ව අසිතපිත්තබාසිත්තසාසිතං සමමාපරිණාමං ගච්ඡති, යං වා පනඤ්ඤමපි කිඤ්චි අජ්ඣතතං පච්චතතං තෙජේ තෙජේගතං උපාදිතනං, අයං වුවචතා වුසො අජ්ඣතතිකා තෙජේධාතුති ව; කතමා වාචුසො අජ්ඣතතිකා වායොධාතු? යං අජ්ඣතතං පච්චතතං වායො වායොගතං උපාදිතනං, සෙය්‍යපීදං: උධ්මඛගමා වාතා, අධො ගමා වාතා, කුච්ඡිසයා වාතා, කොට්ඨසයා වාතා, අඛගමඛගාත්‍ර සාරිකො වාතා, අස්සාසො, පස්සාසො ඉති වා, යං වා පනඤ්ඤමපි කිඤ්චි අජ්ඣතතං පච්චතතං වායො වායොගතං උපාදිතනං, අයං වුවචතා වුසො අජ්ඣතතිකා වායොධාතුති” ව.

එවං නාතීතිකපඤ්ඤස්ස ධාතුකමමට්ඨානිකස්ස වසෙන විජ්ඣා රතො ආගතං. යථා වෙත්ථ, එවං රුහුලොවාද ධාතුචිතභෙගුපුපි. තත්‍රායං අනුත්තානපදවණ්ණනා:- **අජ්ඣතතං පච්චතතනති** ඉදං තාව උභයමපි තියසස්ස අධිවචනං, තියසං නාම අතති ඡතං සසන්නාන පරියාපන්නනති අත්ථා. තසිදං යථා ලොකෙ ඉත්ථිපු කථා අධිපතීති වුවචි, එවං අතති පච්චතතතො අජ්ඣතතං, අතතානං පටිච්ච¹ පච්චතතතො පච්චතතනතිපි වුවචි. **කකබ්ලනති** ඵද්ධං, **බ්විගතනති** ඵරුසං. තත්ථ පඨමං ලකඛණවචනං, දුතියං ආකාරවචනං, කකබ්ල ලකඛණා හි පස්ථිධාතු. සා ඵරුසාකාර හොති, තස්මා බරිගතනති

1. ම. I. අත්තානං පතිපති. සී. II. අත්තානං පටිච්ච පටිච්ච.

වුත්තා. උපාදිනනනි දලකං ආදින්නං අගං මමනති එවං දලකං
 ආදින්නං ගතිතං පරමට්ඨනනි අත්ථො. සෙසසද්දිනනි නිපානො,
 තස්ස තං කතමනනි චෙති අත්ථො. තතො තං දයෙසෙනො කෙසා
 ලොමාති ආදිමාග. එත්ථ ව මත්ථලුඛගං පක්ඛිපිනා විසතියා ආකා
 රෙති පඨවිධාතු නිද්ධිමාති චෙදිතබ්බො. යං වා පතඤ්ඤවපි කිඤ්චිති
 අවසෙසෙසු නිසු කොට්ඨාසෙසු පඨවිධාතු සඛගතිතා. විස්සන්දන
 භාවෙන තං තං ණං අපෙපාති පපෙපාතිති ආපො, කම්මසමුට්ඨා
 නාදිවසෙන නානාවිධෙසු ආපෙසු ගතනති ආපොගතං. කිං තං?
 ආපොධාතුයා ආබක්ඛිතලක්ඛණං. තෙජ්ජවසෙන තෙජෙ, වුත්ත
 නයෙනෙව තෙජෙසු ගතනති තෙජෙගතං. කිං තං? උග්ගාත්ත
 ලක්ඛණං. සෙනමාති යෙන තෙජෙගතෙන කුපිතෙන අයං කායො
 සන්තප්පති, එකාතිකජර්ද්භාවෙන උසුමජතො ගොති, යෙන ව
 ජීරියතිති යෙන අයං කායො ජීරති ඉන්ද්‍රියවෙකලාතං බලපරික්ඛයං
 වලිපලිතාදිභාවං ව පාපුණාති, සෙන ව පටිබ්බසනීති, යෙන කුපි
 තෙන අයං කායො ඛයාති, සො ව පුග්ගලො ඛයාමි ඛයාමිති
 කන්දනො සතධොතසප්පිගොසිසවන්දනාදිලෙපඤ්ඤව තාලවණ්ට
 වාතඤ්ඤ පච්චාසිංසති. සෙන ව අසිනාපිතවාසිතසාසිතං සමමා පටි
 ණාමං ගච්ඡතිති යෙන තං අසිතං වා ඔදනාදි පිතං වා පානකාදි
 බාසිතං වා පිඨබජ්ජකාදි සාසිතං වා අමිපකකාදි මුට්ඨාණිතාදි
 සමාපරිපාකං ගච්ඡති, රසාදිභාවෙන විවෙකං ගච්ඡතිති අත්ථො.
 එත්ථව පුරිමා තයො තෙජෙධාතු වතුසමුට්ඨානා, පච්ඡිමො කම්මසමුට්ඨා
 නොව. වායනවසෙන වායො වුත්තනගෙනෙව වායෙසු ගතනති
 වායොගතං. කින්නං? විත්ථගනලක්ඛණං. උදධබ්බමා වාගාති
 උග්ගාරතිකකාදිපච්චතකා උදධං ආරොහණවාතා. අධොගමා
 වාගාති උච්චාරපස්සාවාදිනිගරණකා අධොමරොහනවාතා. කුච්ඡිසො
 වාගාති අත්තානං බති වාතා. කොට්ඨසො වාගාති අත්තානං
 අනොතා වාතා, අඛගමඛගානුසාපිනො වාගාති ධම්මි ජාලානුසා
 රෙන සකලසරීරෙ අඛගමඛගාති අනුසවා සමඤ්ඤතපසාරණාදි
 නිබ්බතකා වාතා. අස්සාසොති අනොතාපටිසන්තාසිකාවාතො,
 සස්සාසොති බතිතිකම්මනනාසිකාවාතො. එත්ථව පුරිමා පඤ්ඤ වතු
 සමුට්ඨානා, අස්සාසපස්සාසා විත්තසමුට්ඨානාව. සබ්බත්ථ සං වා
 පතඤ්ඤවපි කිඤ්චිති ඉමිනා පදෙන අවප්‍රෙස කොට්ඨසෙසු ආපො
 ධාතු ආදයො සඛගතිතා. ඉති විසතියා ආකාරෙති පඨවිධාතු,
 වාදසති ආපොධාතු, වතුති තෙජොධාතු, ඡති වායොධාතුති වා
 වත්තාප්‍රිසාය ආකාරෙති වතස්සො ධාතුයො විත්ථාරිතා ගොනතිති
 අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණකා.

භාවනානගෙ පනෙත්ථ තික්ඛපඤ්ඤස්ස තික්ඛුනො කෙසං පඨවි
 ධාතු ලොමා පඨවිධාතුති එවං විත්ථාරතො ධාතුපරික්ඛගො පපඤ්ඤ
 තො උපඝාති. 'යං ථද්ධිලක්ඛණං අයං පඨවිධාතු, යං ආබක්ඛිත'

ලක්කණං අයං ආපොධාතු, යං පරිපාවනලක්කණං අයං තෙජොධාතු, යං විජ්ඣානලක්කණං අයං වායොධාතු'ති එවං මනසිකරුතො පනස්ස කම්මදානං පාකටං ගොති. නාතිතිකපඤ්ඤාසං පන එවං මනසිකරුතො අනිකාරං අවිභූතං ගොති, පුරිමනයෙන විජ්ඣාතො මනසිකරුතාසං පාකටං ගොති. කථං? යථා විසු තිකුසු බහු පෙය්‍යාලං තනති. සජ්ඣායනෙතසු තිකපඤ්ඤා හිකුසු සකිං. වා විකප්පත්ථා පෙය්‍යාලමුඛං විජ්ඣාතො තතො පරං උභතොකොටි චසෙනෙව සජ්ඣායං කරුනොතො ගච්ඡති, තත්ත නාතිතිකපඤ්ඤා එවං වධතා ගොති: කිං සජ්ඣායො නාම එස ඔට්ඨපරියාගතමත්තං කාතුං න දේති, එවං සජ්ඣායෙ කරියමානෙ කද්ද තනති පදාණං ගවිස්සති. සො ආගතාගතං පෙය්‍යාලමුඛං විජ්ඣාතොව සජ්ඣායං කරුති, තඤ්චතං ඉතරෙ එවමාග: කිං සජ්ඣායො නාමෙස පරි යොසානං ගතතුං න දේති, එවං සජ්ඣායෙ කරියමානෙ කද්ද තනති පරියොසානං ගමිස්සති. එවමෙව තිකපඤ්ඤාසං කෙසාදිවසෙන විජ්ඣාතො ධාතුපරිඤ්ඤා පපඤ්ඤාතො උපට්ඨාති. යං ථදා ලක්කණං අයං පඨවිධාතුති ආදිනා තයෙන සඤ්චිතො මනසි කරුතො කම්මදානං පාකටං ගොති, ඉතරස්ස තථා මනසි කරුතො අනිකාරං අවිභූතං ගොති, කෙසාදිවසෙන විජ්ඣාතො මනසි කරුතාසං පාකටං ගොති. තස්මා ඉමං කම්මදානං භාවෙතුකාමෙන තිකපඤ්ඤාන තාව රහොගතෙන පතිසලලී තෙන සකලමපි අත්තතො රූපකායං ආවර්ජිතො 'යො ඉමසමිං කායෙ ථදාභාවො වා බරභාවො වා අයං පඨවිධාතු, යො ආබ්බික භාවො වා ද්‍රවභාවො වා අයං ආපොධාතු, යො පරිපාවනභාවො වා උණ්භාවො වා අයං තෙජොධාතු, යො විජ්ඣානභාවො වා සමුද්ධි රණ්භාවො වා අයං වායොධාතු'ති එවං සබ්බිතොතා ධාතුයො පරිඤ්ඤාතො පුනපුන 'පඨවිධාතු, ආපොධාතු'ති ධාතුමත්තතො නිස්සත්තතො නිජ්ජිවතො ආවර්ජිතබ්බං මනසිකාතබ්බං පඨවිවෙකබ්බි තබ්බං. තස්සෙවං වායමමානස්ස නවිරෙනෙව ධාතුපපඤ්ඤා සනපඤ්ඤා පරිඤ්ඤාතො සභාවධම්මාරම්මණත්තා අපපනං අපපතො උපවා රම්මතො සමාධි උපපජ්ජති. අථවා පන යෙ ඉමෙ චක්ඛණං මහාභූතානං නිස්සත්තභාවදස්සනත්තං ධම්මසෙතාපතිනා:- "අට්ඨිඤ්ඤා පටිච්චානභාරුඤ්ඤා පටිච්ච මංසඤ්ඤා පටිච්ච වම්මඤ්ඤා පටිච්ච ආකාසො පරිවාරිතො රූපනෙත්ථ සබ්බං ගච්ඡති"2"ති චත්තාරෙ කොට්ඨාසා වුත්තා, තෙසු තං තං අත්තාරුසාරිනා ස්ඤ්ඤානෙත්ත විනිබ්බුජ්ජිතො විනිබ්බුජ්ජිතො 'යො එතෙසු ථදාභාවො වා බරභාවො වා අයං පඨවි ධාතු'ති පුරිමනයෙනෙව ධාතුයො පරිඤ්ඤාතො පුනපුන 'පඨවි ධාතු, ආපොධාතු'ති ධාතුමත්තතො නිස්සත්තතො නිජ්ජිවතො ආවර්ජිතබ්බං මනසිකාතබ්බං පඨවිවෙකබ්බිතබ්බං. තස්සෙවං වායම

මානසා නවිරතෙනව ධාතුපසභෙදවහාසනපඤ්ඤ පරිග්‍රහණිතො සභාවධම්මාරම්භණත්තා අප්පනං අප්පත්තො උපමාරම්භණො සමාධි උපපජ්ජති. අයං සඤ්ඤපතො ආගතෙ වතුධාතුච්චන්දනෙ භාවතා නයො.

විජාරතො ආගතෙ පන එවං වෙදිහබ්බො:-ඉදං කම්මට්ඨානං භාවෙතුකාමෙන හි නාතීතිකම්මපඤ්ඤාන යොගිනා ආවරියසනතිතො වාචනාලිසාය ආකාරෙහි විජාරතො ධාතුයො උග්‍රණතිත්වා උත්තප්පකාරෙ සෙනාසනෙ විගරනෙත්තන කතසබ්බතිච්චන රහො ගතෙන පතිසලලීනෙන සසම්භාරසඤ්ඤපතො සසම්භාරවිහත්තිතො සලකම්මසඤ්ඤපතො සලකම්මවිහත්තිතොති එවං වතුභාකාරෙහි භාවට්ඨානං භාවෙතබ්බං. තත්ථ කථං සසම්භාරසඤ්ඤපතො භාවෙති? ඉධ භික්ඛු වීසතියා කොට්ඨාසෙසු ථද්ධිකාරො පඨවිධාතුති වචන්ථපෙති, වාදසසු කොට්ඨාසෙසු යුසගතං උදකසම්බාතං ආබ්බි නාකාරං ආපොධාතුති වචන්ථපෙති, වතුසු කොට්ඨාසෙසු පරිපාව නභ්බෙනපං තෙජෝධාතුති වචන්ථපෙති, ජ්වු කොට්ඨාසෙසු විජර්ඛ නාකාරං වායොධාතුති වචන්ථපෙති. තස්සෙවං වචන්ථපයතො යෙච ධාතුයො පාකවා ගොනති, තා පුනපුන ආවජ්ජයතො මනසිකරුතො වුත්තනයෙනෙව උපමාරසමාධි උපපජ්ජති. යස්ස පන එවං භාවයභො භාවට්ඨානං න ඉජ්ඣති, තෙන සසම්භාර විහත්තිතො භාවෙතබ්බං. භථං? තෙන භික්ඛුනා යං තං කායගතා සති කම්මට්ඨානතිදදුසෙ සත්තධා උග්‍රගතොසලලං, දසධා මනසි කාරකොසලලඤ්ඤ වුත්තං, චතතිංසාකාරෙ තාව තං සබ්බං අපරිහා පෙත්වා තවපඤ්ඤාදිනං අනුලොමපරිලොමතො වචසා සජ්ඣායං ආදිං කත්වා සබ්බං හත්ථ වුත්තවිධානං කාතබ්බං. අයමෙව හි විසෙසො:-තත්ථ වණ්ණසණ්ඨානදිසොහාසපරිච්ඡේදවසෙන කෙසා දයො මනසිකරිත්වාපි පටිකකුලවසෙන චිත්තං ඤපෙතබ්බං, ඉධ පන ධාතුවසෙන. තස්මා වණ්ණාදිවසෙන පඤ්ඤධා පඤ්ඤධා කෙසාදයො මනසිකරිත්වා අවසානෙ එවං මනසිකාරු පවත්තෙතබ්බො:-ඉමෙ කෙසා නාම සීසකවාගපළිවෙඤ්ඤවමෙම ජාතා, තත්ථ යථා වමික මිත්තකෙ ජාතෙසු කුණ්ඨතිණෙසු න වමිකමිත්තකො ජාතාති 'මධි කුණ්ඨතිණාති ජාතාති'ති, නපි කුණ්ඨතිණාති ජාතනති 'මයං වමිකමිත්තකෙ ජාතාති'ති. එවමෙව න සීසකවාගපළිවෙඤ්ඤවමෙම ජාතාති 'මධි කෙසා ජාතා'ති, නපි කෙසා ජාතනති 'මයං සීසකවාග වෙඤ්ඤවමෙම ජාතා'ති, අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකකරිතිතා එතෙ ධම්මා. ඉති කෙසා නාම ඉමසම්මං සරීරෙ පාරිසෙකකා කොට්ඨාසො අවෙතතො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤ නිස්සත්තො ථද්ධි පඨවිධාතුති. ලොමා සරීරවෙඤ්ඤවමෙම ජාතා, තත්ථ යථා සුඤ්ඤ ගාමට්ඨානෙ ජාතෙසු දබ්බතිණෙසු න සුඤ්ඤගාමට්ඨානං ජාතාති 'මධි දබ්බතිණාති ජාතාති'ති, නපි දබ්බතිණාති ජාතනති 'මයං

සුඤ්ඤානමධ්‍යානෙ ජානාති'ති. එවමෙව න සරීරවෙසනවමම. ජානාති 'මයි ලොමා ජානා'ති, නපි ලොමා ජානනති 'මයං සරීරවෙසනවමම ජානා'ති, අඤ්ඤාමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකකතරගිතා එතෙ ධම්මා. ඉති ලොමා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාරිසෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙතනො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤා නිස්සන්තො ථද්ධො පඨවිධාතුති. නවා අභිඥාලීනං අය්‍යෙසු ජානා, තත්ථ යථා කුමාරකෙසු දණ්ඩකෙගි මධුකට්ඨිකෙ විජ්ඣිතො කීළනෙතසු න දණ්ඩකා ජානනති 'අමෙහසු මධුකට්ඨිකා සපිතා'ති, නපි මධුකට්ඨිකා ජානනති 'මයං දණ්ඩකෙසු සපිතා'ති, එවමෙව න අභිඥාලීයො ජානනති 'අමහානං අභ්‍යෙසු නවා ජානා'ති, නපි නවා ජානනති 'මයං අභිඥාලීනං අය්‍යෙසු ජානා'ති, අඤ්ඤාමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකකතරගිතා එතෙ ධම්මා, ඉති නවා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාරිසෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙතනො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤා නිස්සන්තො ථද්ධො පඨවිධාතුති. දන්තා හනුකට්ඨිකෙසු ජානා, තත්ථ යථා වඩ්ඪකිගි පාසාණඋද්ගකලකෙසු හෙනවිද්දෙව සිලෙසජාතෙන බන්ධිතා සපිත ඵමෙහසු න උද්ගකලා ජානනති 'අමෙහසු ඵමහා සිතා'ති නපි ඵමහා ජානනති 'මයං උද්ගකලෙසු සිතා'ති, එවමෙව න හනුකට්ඨිති ජානනති 'අමෙහසු දන්තා ජානා'ති, නපි දන්තා ජානනති 'මයං හනුකට්ඨිසු ජානා'ති. අඤ්ඤාමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකකතරගිතා එතෙ ධම්මා, ඉති දන්තා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාරිසෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙතනො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤා නිස්සන්තො ථද්ධො පඨවිධාතුති. තවො සකලසරීරං පරියොනන්තිතො සීතො, තත්ථ යථා අලලගොවමම පරියොනද්ධාය මහාච්ඡේදාය න මහාච්ඡේදා ජානාති 'අහං අලලගොවමමන පරියොනද්ධා'ති, නපි අලලගොවමම. ජානාති 'මයං මහාච්ඡේදා පරියොනද්ධා'ති, එවමෙව න සරීරං ජානාති 'අහං තවෙන පරියොනද්ධා'නති, නපි තවො ජානාති 'මයං සරීරං පරියොනද්ධා'නති අඤ්ඤාමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකකතරගිතා එතෙ ධම්මා, ඉති තවො නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාරිසෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙතනො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤා නිස්සන්තො ථද්ධො පඨවිධාතුති. මංසං අට්ඨිසඬ්ඪාපං අනුලිමිතිතො සීතං, තත්ථ යථා මහාමතතිකලිත්තාය භිතතියා න භිතති ජානාති 'අහං මහාමතතිකාය ලිත්තා'ති, නපි මහාමතතිකා ජානාති 'මයං භිතති ලිත්තා'ති. එවමෙව න අට්ඨිසඬ්ඪාපො ජානාති 'අහං තවපෙසිසතපහෙදෙන' මංසෙන ලිත්තො'ති, නපි මංසං ජානාති 'මයං අට්ඨිසඬ්ඪාපො ලිත්තො'ති. අඤ්ඤාමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකකතරගිතා එතෙ ධම්මා, ඉති මංසං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාරිසෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙතනො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤා නිස්සන්තො ථද්ධො පඨවිධාතුති. නහාරු සරීරබ්‍යානතරෙ අට්ඨිති ආබ්‍යාකතා සීතා, තත්ථ යථා වලලිගි විනදෙධසු කුඩ්ඪදුරුසු න කුඩ්ඪ

දුරුති ජනනාති 'මයං වලලීභි විනද්ධාති'ති, නපි වලලියො ජනනාති 'අලොභි කුඛ්ඛදුරුති විනද්ධාති'ති. එවමෙව න අට්ඨති ජනනාති 'මයං නහාරුති ආබ්ඛාති'ති, නපි නහාරු ජනනාති 'අලොභි අසිති ආබ්ඛාති'ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආහොගපච්චවෙකකරතිතා එතෙ ධම්මා, ඉති නහාරු නාම ඉමසමිං සරීරෙ පාරිශෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙතනො අබ්‍යාකනො සුඤ්ඤා නිසංකෙනා ඵද්ධො පඨවිධාතුති. අට්ඨිසු පණ්ණිකට්ඨි ගොපථකට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා සීතං, ගොපථකට්ඨි ජඬ්ඝසිං උක්ඛිපිත්වා සීතං, ජඬ්ඝට්ඨි උෞරසිං උක්ඛිපිත්වා සීතං, උෞරසි කට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා සීතං, කට්ඨි පිඨිකණ්ටකං උක්ඛිපිත්වා සීතං, පිඨිකණ්ටකො ගිවසිං උක්ඛිපිත්වා සීතො, ගිවසි පිඨිකණ්ටකෙ පතිසීතං, පිඨිකණ්ටකො කට්ඨිමති පතිසීතො, කට්ඨි උෞරසිකෙ පතිසීතං, උෞරසි ජඬ්ඝසිකෙ පතිසීතං, ජඬ්ඝසි ගොපථකසිකෙ පතිසීතං, ගොපථකසි පණ්ණිකසිකෙ පතිසීතං, තත්ථ යථා ඉට්ඨිකදුරු ගොමයාදිසඤ්චයෙසු න ගෙසිමා ගෙසිමා ජනනාති 'මයං උපරිමෙ උපරිමෙ උක්ඛිපිත්වා සීතා'ති, නපි උපරිමා උපරිමා ජනනාති 'මයං ගෙසිමෙසු ගෙසිමෙසු පතිසීතා'ති, එවමෙව න පණ්ණිකසි ජනාති. 'අහං ගොපථකසිං උක්ඛිපිත්වා සීත'නති, න ගොපථකසි ජනාති 'අහං ජඬ්ඝසිං උක්ඛිපිත්වා සීත'නති, න ජඬ්ඝසි ජනාති 'අහං උෞරසිං උක්ඛිපිත්වා සීත'නති, න උෞරසි ජනාති 'අහං කට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා සීත'නති, න කට්ඨි ජනාති 'අහං පිඨිකණ්ටකං උක්ඛිපිත්වා සීත'නති, න පිඨිකණ්ටකො ජනාති 'අහං ගිවසිං උක්ඛිපිත්වා සීතො'ති, න ගිවසි ජනාති 'අහං පිඨිකණ්ටකෙ පතිසීත'නති, න පිඨිකණ්ටකො ජනාති 'අහං කට්ඨිමති පතිසීතො'ති, න කට්ඨි ජනාති 'අහං උෞරසිමති පතිසීත'නති, න උෞරසි ජනාති 'අහං ජඬ්ඝසිමති පතිසීත'නති, න ජඬ්ඝසි ජනාති 'අහං ගොපථකසිමති පතිසීත'නති, න ගොපථකසි ජනාති 'අහං පණ්ණිකසිමති පතිසීත'නති, අඤ්ඤමඤ්ඤං ආහොගපච්චවෙකකර රතිතා එතෙ ධම්මා, ඉති අසි නාම ඉමසමිං සරීරෙ පාරිශෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙතනො අබ්‍යාකනො සුඤ්ඤා නිසංකෙනා ඵද්ධො පඨවිධාතුති. අසිමිඤ්ඤං තෙසං තෙසං අසීතං අබ්‍යන්තරෙ සීතං, තත්ථ යථා වෙච්ච පබ්බාදීතං අනෙතා පක්ඛිත්තසිත්තාවෙත්තග්ගාදිසු, න වෙච්ච පබ්බාදීති ජනනාති 'අලොභසු වෙත්තග්ගාදීති පක්ඛිත්තාති'ති, නපි වෙත්තග්ගාදීති ජනනාති 'මයං වෙච්චපබ්බාදිසු සීතාති'ති. එවමෙව න අසිති ජනනාති 'අලොභං අනෙතා මිඤ්ඤං සීත'නති, නාපි මිඤ්ඤං ජනාති 'අහං අසීතං අනෙතා සීත'නති, අඤ්ඤමඤ්ඤං ආහොගපච්චවෙකකර රතිතා එතෙ ධම්මා, ඉති අසිමිඤ්ඤං නාම ඉමසමිං සරීරෙ පාරිශෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙතනො අබ්‍යාකනො සුඤ්ඤා නිසංකෙනා ඵද්ධො පඨවිධාතුති. වකකං ගලුවාටකතො නිකබ්බෙනන එක

මූලෙන ථොකං ගන්තො විධා භින්නෙන ධුලනහාරුනා විනිබ්බං
 හුන්වා හදයමංසං පරික්ඛිපිත්වා සීතං, තත්ථ යථා වණ්ණපතිබ්බෙ අමම්ච
 ඵලවයෙ න වණ්ණං ඡනාති 'මයා අමම්ඵලවයං උපතිබ්බි'න්ති නපි
 අමම්ඵලවයං ඡනාති 'අහං වණ්ණවත උපතිබ්බි'න්ති ඵවමෙව න ධුල
 නහාරු ඡනාති 'මයා වක්කං උපතිබ්බි'න්ති නපි වක්කං ඡනාති
 'අහං ධුලනහාරුනා උපතිබ්බි'න්ති. අඤ්ඤාමඤ්ඤාං ආභොගපච්ච
 වෙක්ඛනරහිතා ඵතෙ ධම්මා, ඉති වක්කං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටි
 යෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙනනො අව්‍යාකතො සුඤ්ඤා
 නිස්සතෙතො ථද්ධො පඨවිධානුති. හදයං සරීරබ්‍රහ්මණනරෙ උරට්ඨි
 පඤ්ඤරමජ්ඣං. නිස්සාය සීතං, තත්ථ යථා ජිණ්ණසන්ධුමාතිකපඤ්ඤරං.
 නිස්සාය ධම්මාය මංසපෙසියා න සන්ධුමාතිකපඤ්ඤරබ්‍රහ්මණනරං.
 ඡනාති 'මං නිස්සාය මංසපෙසි සීතා'ති නපි මංසපෙසි ඡනාති 'අහං
 ජිණ්ණසන්ධුමාතිකපඤ්ඤරං. නිස්සාය සීතා'ති. ඵවමෙව න උරට්ඨි
 පඤ්ඤරබ්‍රහ්මණනරං. ඡනාති 'මං නිස්සාය හදයං සීත'න්ති නපි හදයං
 ඡනාති 'අහං උරට්ඨිපඤ්ඤරං. නිස්සාය සීත'න්ති අඤ්ඤාමඤ්ඤාං
 ආභොගපච්චවෙක්ඛනරහිතා ඵතෙ ධම්මා, ඉති හදයං නාම ඉමස්මිං
 සරීරෙ පාටියෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙනනො අව්‍යාකතො සුඤ්ඤා
 නිස්සතෙතො ථද්ධො පඨවිධානුති. යකනං අනෙතො සරීරෙ විනතං.
 ථනානමබ්‍රහ්මණනරෙ දක්ඛණ්ණපස්සං. නිස්සාය සීතං, තත්ථ යථා උක්ඛලි
 කපාලපස්සමති ලග්ගෙ යමකමංසපිණ්ඩෙ න උක්ඛලිකපාලපස්සං.
 ඡනාති 'මයි යමකමංසපිණ්ඩො ලග්ගො'ති, නපි යමකමංසපිණ්ඩො
 ඡනාති 'අහං උක්ඛලිකපාලපස්සෙ ලග්ගො'ති. ඵවමෙව න ථනාන
 මබ්‍රහ්මණනරෙ දක්ඛණ්ණපස්සං. ඡනාති 'මං නිස්සාය යකනං සීත'න්ති,
 නපි යකනං. ඡනාති 'අහං ථනානමබ්‍රහ්මණනරෙ දක්ඛණ්ණපස්සං. නිස්සාය
 සීත'න්ති. අඤ්ඤාමඤ්ඤාං ආභොගපච්චවෙක්ඛනරහිතා ඵතෙ ධම්මා,
 ඉති යකනං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙ
 තනො අව්‍යාකතො සුඤ්ඤා නිස්සතෙතො ථද්ධො පඨවිධානුති.
 කිලොමකෙසු පටිච්ඡන්තකිලොමකං හදයඤ්ඤා වක්කඤ්ඤා පරිවාරෙත්වා
 සීතං, අපටිච්ඡන්තකිලොමකං සකලසරීරෙ වමමස්ස ගෙට්ඨතො
 මංසං පරියොනන්තිවා සීතං. තත්ථ යථා පිලොතිකාය පට්ටිවෙසිතෙ
 මංසෙ න මංසං ඡනාති 'අහං පිලොතිකාය පට්ටිවෙසිත'න්ති, නපි
 පිලොතිකා ඡනාති 'මයා මංසං පට්ටිවෙසිත'න්ති. ඵවමෙව න වක්ක
 හදයාති සකලසරීරෙ ව මංසං ඡනාති 'අහං කිලොමකෙන
 පටිච්ඡන්ත'න්ති නපි කිලොමකං. ඡනාති 'මයා වක්කහදයාති සකල
 සරීරෙ ව මංසං පටිච්ඡන්ත'න්ති. අඤ්ඤාමඤ්ඤාං ආභොගපච්චවෙක්ඛ
 නරහිතා ඵතෙ ධම්මා, ඉති කිලොමකං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටි
 යෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙනනො අව්‍යාකතො සුඤ්ඤා නිස්සතෙතො
 ථද්ධො පඨවිධානුති. පිහකං හදයස්ස වාමපස්සෙ උදරපටලස්ස
 මන්තකපස්සං. නිස්සාය සීතං, තත්ථ යථා කොට්ඨකමන්තකපස්සං.
 නිස්සාය සීතාය ගොමය පිණ්ඩියා න කොට්ඨකමන්තකපස්සං. ඡනාති

‘ගොමයපිණ්ඩි මං නිසංඝාය සිතා’ති, නපි ගොමයපිණ්ඩි ජානාති ‘අභං
 කොට්ඨකමත්තකපස්සං නිසංඝාය සිතා’ති. එවමෙව න උදරපටලස්ස
 මත්තකපස්සං ජානාති ‘පිහකං මං නිසංඝාය සිත’නති, නපි පිහකං
 ජානාති ‘අභං උදරපටලස්ස මත්තකපස්සං නිසංඝාය සිත’නති. අඤ්ඤ
 මඤ්ඤං ආහොගපච්චවෙකකිකරතිතා එතෙ ධම්මා, ඉති පිහකං නාම
 ඉමසමිං සරීරෙ පාරිසෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙතනො අව්‍යාකතො
 සුඤ්ඤො නිසංඝෙතො ථද්ධො පඨවිධාතුති. පපථාසං සරීරබ්‍යන්තරෙ
 විග්ගාං ථානානුත්තරෙ හදයඤ්ච යකනඤ්ච උපරි ඡාදෙත්වා
 ඔලඞ්ඛිතං සිතං, තත්ථ යථා ජිණ්ණකොඨබ්‍යන්තරෙ ලම්බිමානො
 සකුණ්ඩුලාවකො න ජිණ්ණකොඨබ්‍යන්තරං ජානාති ‘මයි සකුණ්
 ඩුලාවකො ලම්බිමානො සිතො’ති, නපි සකුණ්ඩුලාවකො ජානාති
 ‘අභං ජිණ්ණකොඨබ්‍යන්තරෙ ලම්බිමානො සිතො’ති. එවමෙව න
 තං සරීරබ්‍යන්තරං ජානාති ‘මයි පපථාසං ලම්බිමානං සිත’නති, නපි
 පපථාසං ජානාති ‘අභං එවරුපෙ සරීරබ්‍යන්තරෙ ලම්බිමානං
 සිත’නති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආහොගපච්චවෙකකිකරතිතා එතෙ ධම්මා,
 ඉති පපථාසං නාම ඉමසමිං සරීරෙ පාරිසෙකෙකා කොට්ඨාසො අවෙ
 තනො අව්‍යාකතො සුඤ්ඤො නිසංඝෙතො ථද්ධො පඨවිධාතුති.
 අනතං ගලවාටකකරිසමග්ගපරියනො සරීරබ්‍යන්තරෙ සිතං, තත්ථ
 යථා ලොභිතදෙණ්ඤියාය ඔභුජ්ඣා ධම්මෙ ජිනාසීසධම්මනිකලෙ
 බරෙ න ලොභිතදෙණ්ඤි ජානාති ‘මයි ධම්මනිකලෙබරං සිත’නති, නපි
 ධම්මනිකලෙබරං ජානාති ‘අභං ලොභිතදෙණ්ඤියා සිත’නති එවමෙව
 න සරීරබ්‍යන්තරං ජානාති ‘මයි අනතං සිත’නති, නපි අනතං ජානාති
 ‘අභං සරීරබ්‍යන්තරෙ සිත’නති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආහොගපච්චවෙකකි
 කරතිතා එතෙ ධම්මා, ඉති අනතං නාම ඉමසමිං සරීරෙ පාරිසෙකෙකා
 කොට්ඨාසො අවෙතනො අව්‍යාකතො සුඤ්ඤො නිසංඝෙතො ථද්ධො
 පඨවිධාතුති. අනතගුණං අනතනතරෙ එකච්ඡති අනතහොගෙ
 බ්‍යතිත්වා සිතං, තත්ථ යථා පාදපුඤ්ජනරජ්ජමණ්ඩලකං සිබ්බිත්වා
 සිතෙත්ථ රජ්ජනෙත්ථ න පාදපුඤ්ජනරජ්ජමණ්ඩලකං ජානාති ‘රජ්ජනා
 මං සිබ්බිත්වා සිතා’ති, නපි රජ්ජනා ජනනති ‘මයං පාදපුඤ්ජනරජ්ජ
 මණ්ඩලකං සිබ්බිත්වා සිතා’ති. එවමෙව න අනතං ජානාති ‘අනත
 ගුණං මං ආබ්‍යතිත්වා සිත’නති, නපි අනතගුණං ජානාති ‘අභං අනතං
 ආබ්‍යතිත්වා සිත’නති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආහොගපච්චවෙකකිකරතිතා
 එතෙ ධම්මා, ඉති අනතගුණං නාම ඉමසමිං සරීරෙ පාරිසෙකෙකා
 කොට්ඨාසො අවෙතනො අව්‍යාකතො සුඤ්ඤො නිසංඝෙතො ථද්ධො
 පඨවිධාතුති. උදරියං උදරෙ සිතං අසිතපිතබාසිතසාසිතං, තත්ථ
 යථා සුවාණ්දෙණ්ඤියං සිතෙ සුවාණ්වමථුමිති න සුවාණ්දෙණ්ඤි ජානාති
 ‘මයි සුවාණ්වමථු සිතො’ති, නපි සුවාණ්වමථු ජානාති ‘අභං සුවාණ්
 දෙණ්ඤියං සිතො’ති. එවමෙව න උදරං ජානාති ‘මයි උදරියං
 සිත’නති, නපි උදරියං ජානාති ‘අභං උදරෙ සිත’නති. අඤ්ඤමඤ්ඤං
 ආහොගපච්චවෙකකිකරතිතා එතෙ ධම්මා, ඉති උදරියං නාම ඉමසමිං

සරීරේ පාරිශේෂකො කොඨාසො අවේනනො අව්‍යාකනො සුඤ්ඤා නිස්සන්තො ථද්ධො පඨවිධාතුති. කර්‍යං පක්කාසයෙසඤ්ඤානෙ අභිභ්‍රු ලවෙච්චබ්බසද්දිසෙ අනතපරියොසානෙ සීතං, තත්ථ යථා වෙච්චපබ්බ ඔමද්දිතා පක්ඛිත්තාය සණ්ඨපණ්ඩුමත්තිකාය න වෙච්චබ්බං ඡන්තාති 'මයි පණ්ඩුමත්තිකා සීතා'ති, නපි පණ්ඩුමත්තිකා ඡන්තාති 'අහං වෙච්ච පබ්බෙ සීතා'ති. එවමෙව න පක්කාසයො ඡන්තාති 'මයි කර්‍යං සීත'න්ති, නපි කර්‍යං ඡන්තාති 'අහං පක්කාසයෙ සීත'න්ති. අඤ්ඤ මඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකඛනරතිතා එතෙ ධම්මා, ඉති කර්‍යං නාම ඉමස්මිං සරීරේ පාරිශේෂකො කොඨාසො අවේනනො අව්‍යාකනො සුඤ්ඤා නිස්සන්තො ථද්ධො පඨවිධාතුති. මන්ද්‍රඛනං සීසකපා භබ්භනනරෙ සීතං, තත්ථ යථා පුරුණලාබ්‍රිකපාගෙ පක්ඛිත්තාය පිඨ පිණ්ඩයා න ලාබ්‍රිකපාගං ඡන්තාති 'මයි පිඨපිණ්ඩ සීතා'ති, නපි පිඨ පිණ්ඩ ඡන්තාති 'අහං ලාබ්‍රිකපාගෙ සීතා'ති. එවමෙව න සීසකපා භබ්භනනරං ඡන්තාති 'මයි මන්ද්‍රඛනං සීත'න්ති, නපි මන්ද්‍රඛනං ඡන්තාති 'අහං සීසකපාභබ්භනනරෙ සීත'න්ති. අඤ්ඤ මඤ්ඤං ආභොග පච්චවෙකඛනරතිතා එතෙ ධම්මා, ඉති මන්ද්‍රඛනං නාම ඉමස්මිං සරීරේ පාරිශේෂකො කොඨාසො අවේනනො අව්‍යාකනො සුඤ්ඤා නිස්සන්තො ථද්ධො පඨවිධාතුති.

පිත්තෙසු අබ්ධධිත්තං ජීවිතින්ද්‍රියපට්ඨිඛං සකලසරීරං බ්‍යාපෙත්වා සීතං, බ්ධධිත්තං පිත්තකොසකෙ සීතං, තත්ථ යථා පූචං බ්‍යාපෙත්වා සීතෙ තෙලෙ න පූචං ඡන්තාති 'තෙලං මං බ්‍යාපෙත්වා සීත'න්ති, නපි තෙලං ඡන්තාති 'අහං පූචං බ්‍යාපෙත්වා සීත'න්ති. එව මෙව න සරීරං ඡන්තාති 'අබ්ධධිත්තං මං බ්‍යාපෙත්වා සීත'න්ති, නපි අබ්ධධිත්තං ඡන්තාති 'අහං සරීරං බ්‍යාපෙත්වා සීත'න්ති. යථා වස්සො දකෙන පුණ්ණෙ කොසාතකිකොසකෙ න කොසාතකිකොසකො ඡන්තාති 'මයි වස්සොදකං සීත'න්ති, නපි වස්සොදකං ඡන්තාති 'අහං කොසාතකිකොසකෙ සීත'න්ති. එවමෙව න පිත්තකොසකො ඡන්තාති 'මයි බ්ධධිත්තං සීත'න්ති, නපි බ්ධධිත්තං ඡන්තාති 'අහං පිත්තකොසකෙ සීත'න්ති. අඤ්ඤ මඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකඛන රතිතා එතෙ ධම්මා, ඉති පිත්තං නාම ඉමස්මිං සරීරේ පාරිශේෂකො කොඨාසො අවේනනො අව්‍යාකනො සුඤ්ඤා නිස්සන්තො යුසභුතො ආබ්ඪිතාකාරො ආපොධාතුති. සෙමනං එකපත්තපුරප්පමාණං උදරපට්ඨෙලෙ සීතං, තත්ථ යථා උපරි සඤ්ජාත ඓණ්ද්‍රපට්ඨාය වඤ්ඤ නිකාය න වඤ්ඤ නිකා ඡන්තාති 'මයි ඓණ්ද්‍රපට්ඨං සීත'න්ති, නපි ඓණ්ද්‍ර පට්ඨං ඡන්තාති 'අහං වඤ්ඤ නිකාය සීත'න්ති. එවමෙව න උදරපට්ඨං ඡන්තාති 'මයි සෙමනං සීත'න්ති, නපි සෙමනං ඡන්තාති 'අහං උදර පට්ඨෙලෙ සීත'න්ති. අඤ්ඤ මඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකඛනරතිතා එතෙ ධම්මා, ඉති සෙමනං නාම ඉමස්මිං සරීරේ පාරිශේෂකො කොඨාසො අවේනනො අව්‍යාකනො සුඤ්ඤා නිස්සන්තො යුසභුතො ආබ්ඪිතා කාරෙ ආපොධාතුති. පුබ්බො අනිබ්දොකාසො යත්ථ යත්ථව

බාණ්ඩුකණ්ඩකපභරණ අග්නිජලාදීති අභිගතෙ සරීරපදෙසෙ ලොභිතං සණ්ඨතිත්වා පච්චති, ගණ්ඩපිළිකාදයො වා උපපජ්ජන්ති, තත් තත් තිඤ්ඤිති. තත් යථා ඵරසුපභාරාදිවසෙන පණෙරිත නියාසෙ රුකෙව න රුකඛය්ස පභාරාදිපදෙසා ජනනති 'අමෙහසු නියාසො ධීතො'ති, නපි නියාසො ජනනති 'අහං රුකඛය්ස පභාරාදිපදෙසෙසු ධීතො'ති. එවමෙව න සරීරය්ස බාණ්ඩුකණ්ඩකාදීති අභිගතපදෙසා ජනනති 'අමෙහසු පුබ්බො ධීතො'ති, නපි පුබ්බො ජනනති 'අහං තෙසු තෙසු පදෙසෙසු ධීතො'ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකකරගිතා එතෙ ධම්මා, ඉති පුබ්බො නාම ඉමයම්. සරීරෙ පාටියෙකෙකා කොඨාසො අවෙනනො අබ්බාසනො සුඤ්ඤ නිස්සත්තො යුසභුතො ආබ්බිතාකාරො ආපොඨාතුති. ලොභිතෙසු සංසරණලොභිතං පිත්තං විශ සකලසරීරං බ්‍යාපෙත්වා ධීතං, සනති විතලොභිතං යකතට්ඨානස්ස ගෙට්ඨාභාගං පුරෙත්වා එකපත්තපුර මත්තං වක්කහදයයකතපපඨාසානි තෙමෙනං ධීතං. තත් සංසරණලොභිතෙ අබ්බිපිත්තසදිසොව විනිව්ජයො. ඉතරමපන යථා ඡජ්ජරකපාලෙ ඔවට්ටෙ උදකෙ ගෙට්ඨා ලෙඛ්වුබණ්ඩාදීති තෙමය මානෙ න ලෙඛ්වුබණ්ඩාදීති ජනනති 'මයං උදකෙත තෙමියමානා'ති, නපි උදකං ජනනති 'අහං ලෙඛ්වුබණ්ඩාදීති තෙමෙමි'ති. එවමෙව න යකතස්ස ගෙට්ඨාභාගව්‍යානං වක්කාදීති වා ජනනති 'මසි ලොභිතං ධීතං අමො වා තෙමියමානං ධීත'නති, නපි ලොභිතං ජනනති 'අහං යකතස්ස ගෙට්ඨාභාගං පුරෙත්වා වක්කාදීති තෙමය මානං ධීත'නති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකකරගිතා එතෙ ධම්මා, ඉති ලොභිතං නාම ඉමයම්. සරීරෙ පාටියෙකෙකා කොඨාසො අවෙනනො අබ්බාසනො සුඤ්ඤ නිස්සත්තො යුසභුතො ආබ්බිතාකාරො ආපොඨාතුති. සෙදො අග්නිසන්නාපාදිකාලෙසු කෙසලොම කුප විවරති පුරෙත්වා තිට්ඨති වෙව පග්ගරති ව, තත් යථා උදකා අබ්බිලහමනෙතසු භිසමුලාලකුමුදනාලකලාපෙසු න භිසාදිකලාපවිවරති ජනනති 'අමෙහි උදකං පග්ගරති'ති, නපි භිසාදිකලාප විවරෙති පග්ගරන්තං. උදකං ජනනති 'අහං භිසාදිකලාපවිවරෙති පග්ගරාමි'ති. එවමෙව න කෙසලොමකුපවිවරාති ජනනති 'අමෙහි සෙදො පග්ගරති'ති, නපි සෙදො ජනනති 'අහං කෙසලොම කුපවිවරෙති පග්ගරාමි'ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකකරගිතා එතෙ ධම්මා, ඉති සෙදො නාම ඉමයම්. සරීරෙ පාටියෙකෙකා කොඨාසො අවෙනනො අබ්බාසනො සුඤ්ඤ නිස්සත්තො යුසභුතො ආබ්බිතාකාරො ආපොඨාතුති. මෙදො පුලස්ස සකලසරීරං ඵරිත්වා, කිසස්ස ජඛ්‍යමංසාදීති නිස්සාය ධීතො පඤ්ඤාසිනෙතො. තත් යථා හමුද්දිපිලොතිකපට්ඨන්තො මංසපුඤ්ඤ න මංසපුඤ්ඤා ජනනති 'මං නිස්සාය හමුද්දිපිලොතිකා ධීතා'ති, නපි හමුද්දිපිලොතිකා ජනනති 'අහං මංසපුඤ්ඤා නිස්සාය ධීතා'ති. එවමෙව න සකල සරීරෙ ජඛ්‍යාදිසු වා මංසං ජනනති 'මං නිස්සාය මෙදො ධීතො'ති,

නපි මෙදේ ජනාති 'අහං සකලසරීරේ ජඛ්‍යාදිසු වා මංසං නිස්සංසං
 ධිතො'ති. අඤ්ඤාමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකකතර්තිතා එතෙ ධම්මා,
 ඉති මෙදේ නාම ඉමසමිං සරීරේ පාටියෙකෙකා කොඨාසො අවේ
 තනො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤා නිස්සත්තො පඤ්ඤාසුභො ආබ්‍යාකතා
 කාරො ආපොධාතුති. අයු සද්ධං සඤ්ජායති, තද්ධ අකඤ්ඤාපකො
 පුරෙඤ්ඤා තිස්සති වා පග්ගරති වා තත්ථ යථා උදකපුණ්ණෙසු තරුණ
 තාලට්ඨිකපකොසු න තරුණතාලට්ඨිකපකා ජනනති 'අමොසු උදකං
 ධිත'නති, නපි තරුණතාලට්ඨිකපකොසු උදකං ජනනති 'අහං තරුණ
 තාලට්ඨිකපකොසු ධිත'නති. එවමෙව න අකඤ්ඤාපකා ජනනති
 'අමොසු අයු ධිත'නති, නපි අයු ජනනති 'අහං අකඤ්ඤාපකොසු
 ධිත'නති. අඤ්ඤාමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකකතර්තිතා එතෙ ධම්මා,
 ඉති අයු නාම ඉමසමිං සරීරේ පාටියෙකෙකා කොඨාසො අවේතනො
 අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤා නිස්සත්තො යුසභුතො ආබ්‍යාකතාකාරො
 ආපොධාතුති. වසා අභිසන්තාපාදිකාලෙ හත්තල හත්තිසි පාද
 තල පාදපිති නාසාපුට නලාට අංසකුටෙසු ධිතවිලිනසෙනහො, තත්ථ
 යථා පකඤ්ඤාතලෙ අවාමෙ න අවාමො ජනනති 'මං තෙලං
 අපේඛාත්ථරිඤ්ඤා ධිත'නති, නපි තෙලං ජනනති 'අහං අවාමං
 අපේඛාත්ථරිඤ්ඤා ධිත'නති. එවමෙව න හත්තලාදිපදෙසො ජනනති
 'මං වසා අපේඛාත්ථරිඤ්ඤා ධිත'නති, නපි වසා ජනනති 'අහං හත්තලා
 දිපදෙසං අපේඛාත්ථරිඤ්ඤා ධිත'නති. අඤ්ඤාමඤ්ඤං ආභොගපච්ච
 වෙකකතර්තිතා එතෙ ධම්මා, ඉති වසා නාම ඉමසමිං සරීරේ පාටි
 යෙකෙකා කොඨාසො අවේතනො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤා නිස්සත්තො
 යුසභුතො ආබ්‍යාකතාකාරො ආපොධාතුති. ඛෙලො තථාරුපෙ
 ඛෙඵ්පතතිපච්චයෙ සති උභොති කපොලපසොති ඔරොතිචා
 ජ්ඣාතලෙ තිස්සති, තත්ථ යථා අබ්‍යාකතාඋදකනිස්සදෙ නදීතිර
 කුපකො න කුපතලං ජනනති 'මයි උදකං සන්තිස්සති'ති, නපි උදකං
 ජනනති 'අහං කුපතලෙ සන්තිස්සමි'ති. එවමෙව න ජ්ඣාතලං
 ජනනති 'මයි උභොති කපොලපසොති ඔරොතිචා ඛෙලො ධිතො'ති
 නපි ඛෙලො ජනනති 'අහං උභොති කපොලපසොති ඔරොති වා
 ජ්ඣාතලෙ ධිතො'ති. අඤ්ඤාමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකකතර්තිතා
 එතෙ ධම්මා, ඉති ඛෙලො නාම ඉමසමිං සරීරේ පාටියෙකෙකා
 කොඨාසො අවේතනො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤා නිස්සත්තො යුසභුතො
 ආබ්‍යාකතාකාරො ආපොධාතුති. සිඛ්‍යාණිකා යද්ධං සඤ්ජායති, තද්ධ
 නාසාපුටෙ පුරෙඤ්ඤා තිස්සති වා පග්ගරති වා. තත්ථ යථා පුත්තිද්ධිහරි
 තාය සිප්පිකාය න සිප්පිකා ජනනති 'මයි පුත්තිද්ධි ධිත'නති, නපි පුත්ති
 ද්ධි ජනනති 'අහං සිප්පිකාය ධිත'නති. එවමෙව න නාසාපුටා
 ජනනති 'අමොසු සිඛ්‍යාණිකා ධිතො'ති, නපි සිඛ්‍යාණිකා ජනනති
 'අහං නාසාපුටෙසු ධිතො'ති. අඤ්ඤාමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙකකත
 ර්තිතා එතෙ ධම්මා, ඉති සිඛ්‍යාණිකා නාම ඉමසමිං සරීරේ පාටි
 යෙකෙකා කොඨාසො අවේතනො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤා නිස්සත්තො

යුසභුතො ආබ්භිතාකාරෙ ආපොධානුති. ලසිකා අට්ඨිකසංකිතං අබ්භසුත්තනිච්චං. සාධයමානා අසීතිසතසංකිපු සිතා, තත්ථ යථා තෙලබ්භසුත්තෙ අකෙබ්භි න අකෙබ්භි ඡානාති 'මං තෙලං අබ්භසුත්තං සිත'නති, නපි තෙලං ඡානාති 'අහං අකබ්භි අබ්භසුත්තං සිත'නති. එවමෙව න අසීතිසතසංකියො ඡානනති 'ලසිකා අමෙත අබ්භසුත්තං සිතා'ති, නපි ලසිකා ඡානාති 'අහං අසීතිසතසංකියො අබ්භසුත්තං සිතා'ති. අසුදුමසුදුදං ආහොගපච්චවෙකනිතර්හිතා එතෙ ධම්මා, ඉති ලසිකා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙකෙකා කොඨාසො අවෙතනො අබ්භසංකතො සුසෙදුදු නිස්සතො යුසභුතො ආබ්භිතාකාරෙ ආපොධානුති. මුත්තං චන්ද්‍රියං අබ්භන්තරෙ සිතං, තත්ථ යථා චන්දුති කාය පක්ඛිතො අධොමුඛෙ යවනසට්ඨෙ න යවනසට්ඨො ඡානාති 'මයි චන්දුතිකාරසො සිතො'ති, නපි චන්දුතිකාරසො ඡානාති 'අහං යවන සට්ඨෙ සිතො'ති. එවමෙව න චන්ද්‍රිය ඡානාති 'මයි මුත්තං සිත'නති, නපි මුත්තං ඡානාති 'අහං චන්ද්‍රියෙ සිත'නති. අසුදුමසුදුදං ආහොග පච්චවෙකනිතර්හිතා එතෙ ධම්මා, ඉති මුත්තං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙකෙකා කොඨාසො අවෙතනො අබ්භසංකතො සුසෙදුදු නිස්සතො යුසභුතො ආබ්භිතාකාරෙ ආපොධානුති.

එවං කෙසාදිපු මනසිකාරං පච්චෙතනො යෙන සන්තප්පති අයං ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙකෙකා කොඨාසො අවෙතනො අබ්භසංකතො සුසෙදුදු නිස්සතො පරිපාවනාකාරෙ තෙජොධානුති. යෙන ජරී යති යෙන පරිබ්‍රහ්මි යෙන අසිතපිතබාසිතසාසිතං. සමොපරිණාමං ගව්ඡති, අයං ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙකෙකා කොඨාසො අවෙතනො අබ්භසංකතො සුසෙදුදු නිස්සතො පරිපාවනාකාරෙ තෙජොධානුති. එවං තෙජොකොඨාසෙපු මනසිකාරෙ පච්චෙතනබෙබ්බා.

තනො උද්ධමගමෙ වාතෙ උද්ධමගමවසෙන පරිග්ගහෙත්වා අධො ගමෙ අධොගමවසෙන, කුච්ඡිසයෙ කුච්ඡිසයවසෙන, කොඨසයෙ කොඨසයවසෙන, අභ්ගමභ්ගානුසාරිභි අභ්ගමභ්ගානුසාරිවසෙන, අසාසපසාසෙ අසාසපසාසවසෙන පරිග්ගහෙත්වා උද්ධමගමා වාතා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙකෙකා කොඨාසො අවෙතනො අබ්භසංකතො සුසෙදුදු නිස්සතො විත්ථිගනාකාරෙ වායොධානුති; අධොගමා වාතා නාම කුච්ඡිසයා වාතා නාම කොඨසයා වාතා නාම අභ්ගමභ්ගානුසාරිකා වාතා නාම අසාසපසාසා වාතා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙකෙකා කොඨාසො අවෙතනො අබ්භසංකතො සුසෙදුදු නිස්සතො විත්ථිගනාකාරෙ වායොධානුති; එවං වායො කොඨාසෙපු මනසිකාරෙ පච්චෙතනබෙබ්බා.

තස්මෙවං පච්චත්තමනසිකාරස්ස ධාතුයො පානවා ගොනති, තා පුත්තපුත්ත ආචර්ජයනො මනසි කරෙතො වුත්තතයෙනෙව උපවාර සමාධි උපපජ්ජති. යස්ස පුත්ත එවං භාවයෙතො කම්මධානං න

ඉජ්බාති, තෙන සලකනිණසබ්බපතො භාවෙනබ්බං. කථං? විසතියා
 කොට්ඨාසෙසු ථද්ධිලකිණං පඨවිධාතුති වචන්ථපෙනබ්බං. තන්තච
 ආබ්බිනලකිණං ආපොධාතුති, පරිපාවනලකිණං තෙජොධාතුති,
 වින්ධනලකිණං වායොධාතුති; වාදසසු කොට්ඨාසෙසු ආබ්බින
 ලකිණං ආපොධාතුති වචන්ථපෙනබ්බං. තන්තච පරිපාවන
 ලකිණං තෙජොධාතුති, වින්ධනලකිණං වායොධාතුති, ථද්ධි
 ලකිණං පඨවිධාතුති; වතුසු කොට්ඨාසෙසු පරිපාවනලකිණං
 තෙජොධාතුති වචන්ථපෙනබ්බං. තෙන අවිනිබ්බුහතං වින්ධන
 ලකිණං වායොධාතුති, ථද්ධිලකිණං පඨවිධාතුති, ආබ්බින
 ලකිණං ආපොධාතුති; ඡසු කොට්ඨාසෙසු වින්ධනලකිණං වායො
 ධාතුති වචන්ථපෙනබ්බං. තන්තච ථද්ධිලකිණං පඨවිධාතුති,
 ආබ්බිනලකිණං ආපොධාතුති, පරිපාවනලකිණං තෙජොධාතුති.
 තස්සෙවං වචන්ථපයතො ධාතුයො පාකවා හොනති. තා පුනපුන
 ආවජ්ජයතො මනසි කරොතො වුත්තකයෙනෙව උපවාරසමාධි
 උපපජ්ජති. යස්ස පන එවමි භාවයතො කම්මට්ඨානං න ඉජ්බාති,
 තෙන සලකනිණවිහතතීතො භාවෙනබ්බං. කථං? පුබ්බෙ වුත්ත
 කයෙනෙව කෙසාදයො පරිග්ගහෙති කෙසමි ථද්ධිලකිණං පඨවි
 ධාතුති වචන්ථපෙනබ්බං, තන්තච ආබ්බිනලකිණං ආපොධාතුති,
 පරිපාවනලකිණං තෙජොධාතුති, වින්ධනලකිණං වායො
 ධාතුති, එවං සබ්බකොට්ඨාසෙසු එකෙකස්මිං කොට්ඨාසෙ වතස්සො
 ධාතුයො වචන්ථපෙනබ්බං. තස්සෙවං වචන්ථපයතො ධාතුයො
 පාකවා හොනති, තා පුනපුන ආවජ්ජයතො මනසි කරොතො
 වුත්තකයෙනෙව උපවාරසමාධි උපපජ්ජති. අව ව ඛො පන වච
 නන්තො කලාපතො වුණ්ණතො ලකිණාදිතො සමුට්ඨානතො
 නානතෙකකත්තතො විනිබ්බොගාවිනිබ්බොගතො සභාගවිසභාගතො
 අජ්ඣත්තිකබාහිරවිසෙසතො සඛගතො පච්චයතො අසමන්තා
 භාරතො පච්චයවිභාගතොති ඉමෙහිපි ආකාරෙහි ධාතුයො මනසි
 කාතබ්බං. තන්තච වචනන්තො මනසිකරොනෙතන-පන්ථට්ඨතා පඨවි,
 අපොති ආපියති අපායනීති වා ආපො, තෙජනීති තෙජො, වායනීති
 වායො, අවිසෙසෙන පන සලකනිණධාරණතො දුක්ඛාදුතතො
 දුක්ඛාධාතතො ව ධාතුති, එවං විසෙසසාමිඤ්ඤවසෙන වචනන්තො
 මනසි කාතබ්බං. කලාපතොති යා අයං කෙසා ලොමාති ආදිනා
 නයෙන විසතියා ආකාරෙහි පඨවිධාතු, පිත්තං සෙමනන්ති ව ආදිනා
 නයෙන වාදසභාකාරෙහි ආපොධාතු තීර්ණිකා, තන්තච යයමා:-

“වණ්ණො ගණ්ඨො රසො ඔජ්ජ වතස්සො වාපි ධාතුයො
 අට්ඨි ධම්මසමොධානා හොති කෙසාති සමුත්ති,
 තෙසං යෙව විනිබ්බොගා නන්ති කෙසාති සමුත්ති”ති.

තසමා කෙසාපි අට්ඨිධම්මකලාපමත්තමෙව, තථා ලොමාදයොති,
 යො පනෙත්ති කම්මසමුට්ඨානො කොට්ඨාසො, සො ජීවිතින්ද්‍රියෙන ව

භාවෙන ච සද්ධිං දසබ්බමකලාපොපි හොති. උස්සදවසෙන පන පස්චිධාතුආපොධාතුති සඛිං ගතො, එවං කලාපතො මනසි කාතබ්බා. චුණ්ණතොති ඉමසමිං හි සරීරෙ මජ්ඣිමෙන පමාණෙන පරිගහනමානා පරමාණුහෙදසංචුණ්ණා සුමුරුජභූතා පස්චිධාතු දෙණමන්තා සියා, සා තතො උපසිස්සපමාණාය ආපොධාතුයා සඛගතිතා හෙජොධාතුයා අනුපාලිතා වායොධාතුයා වින්ධිතිතා න විකිරියති න විභංසියති, අවිකිරියමානා අවිභංසියමානා අනෙක විධං ඉත්තිපුරිසලිඛිතාදිභාවවිභාසං උපගව්ඡති, අණුපුලදීඝරස්ස පිර ඛාසිතාදි භාවඤ්ච පභාසෙති. යුසගතා ආබ්ඝිනාකාරභූතා පනෙත් ආපොධාතු පස්චිපතිට්ඨිතා හෙජානුපාලිතා වායොවින්ධිතිතා න පග්ගරති න පරිස්සවති, අපග්ගරමානා අපරිස්සවමානා පිණිහපිණිහ භාවං දසෙස්සති. අසිහපිතාදිපරිපාවකා වෙත් උපුමාකාරභූතා උණ්භතලකිණි හෙජොධාතු පස්චිපතිට්ඨිතා ආපොසඛගතිතා වායොවින්ධිතිතා ඉමං කායං පරිපාවෙති, චණ්ණසමපත්තිඤ්චස්ස ආවහති. තාය ච පන පරිපාවිතො අයං කායො න පුතිභාථා දසෙස්සති, අඛගමිතානුසථා වෙත් සමුදිරණවිත්ථිනලකිණි වායොධාතු පස්චිපතිට්ඨිතා ආපොසඛගතිතා හෙජානුපාලිතා ඉමං කායං වින්ධෙති. තාය ච පන වින්ධිතො අයං කායො න පරි පහති, උජුභං සඤ්ඤාති. අපරාය වායොධාතුයා සමඛිතාගතො ගමනට්ඨානතිසජ්ජා සයන ඉරියාපථෙපු විඤ්ඤාතං දසෙස්සති, සමමිඤ්ඤාති, සමපසායෙති, ගත්ථාදං ලාභෙති. එවමෙහං ඉත්තිපුරි සාදිභාවෙන බාලජනවඤ්චාං මායාරූපසදීසං ධාතුයන්තා පවහන තිති එවං චුණ්ණහො මනසිකාතබ්බා. ලකිණිදිනොති පස්චිධාතු හිං ලකිණි, කිං රසා, කිං පච්චිපට්ඨානාති එවං චහස්සොට්ඨ ධාතුයො ආවජෙජ්ඣා පස්චිධාතුනකලපතලකිණි, පතිට්ඨානරසා, සමපට්චන්ත පච්චිපට්ඨානා; ආපොධාතු පග්ගරණලකිණි, බ්‍රුහත රසා, සඛගපච්චිපට්ඨානා; හෙජොධාතු උණ්භතලකිණි, පරිපා චනරසා, මග්ගවානුපපදන පච්චිපට්ඨානා; වායොධාතු වින්ධිතා ලකිණි, සමුදිරණරසා, අතීතීතාරපච්චිපට්ඨානාති; එවං ලකිණි දිනො මනසි කාතබ්බා. සමුඨානතොති යෙ ඉමෙ පස්චිධාතු ආදිනං වින්ධාරහො දස්සනවසෙන කොසාදසො වාවහතාලීසකොඨාසා දස්සිතා, හෙසු 'උදරියං කරිසං පුබ්බා මුත්ත'නති ඉමෙ චහතාරො කොඨාසා උතුසමුඨානාව. 'අස්සු සෙදො බෙළො සිඛිසාණිකා'ති ඉමෙ චහතාරො උතුචිහතසමුට්ඨානා, අසිතාදිපරිපාවනකො හෙජෙ කමමසමුට්ඨානොව. අස්සාසපස්සාසා චිත්තසමුට්ඨානාව, අවසෙසා සබ්බෙපි චතුසමුඨානාති එවං සමුඨානතො මනසි කාතබ්බා. නානභෙතකාතනහොති සබ්බාසමපි ධාතුනං සලකිණිදිනො නානතතං අඤ්ඤාතෙව හි පස්චිධාතුයා ලකිණිරසපච්චිපට්ඨානාති අඤ්ඤාති ආපොධාතුආදිනං, එවං ලකිණිදිවසෙන පන කමමසමුඨා නාදිවසෙන ච නානභතභූතානම්පි එතාසං රූපමිතාභූතා ධාතු බමම

අනිවාර්යවශෙන එකතො. හොති. සබ්බාපි හි ධාතුයො රූපත
ලක්ඛණං අනතීතතො රූපානි, මහනතපාතුභාවාදීති කාරණෙති
මහාභූතානි. මහනතපාතුභාවාදීති එතාහි ධාතුයො මහනතපාතු
භාවතො මහාභූතසාමඤ්ඤතො මහාපරිහාරතො මහාවිකාරතො,
මහනතතො භූතතො වාහි ඉමෙති කාරණෙති මහාභූතානීති
වුවවනති. තත් මහනතපාතුභාවතොති එතාහි හි අනුපාදිතන
සත්තානෙපි උපාදිතනසත්තානෙපි මහනතානි පාතුභූතානි, තෙසං
අනුපාදිතනසත්තානො:-

“දුවෙ සතසහස්සානි වතතාරි නහුතානි ව,
එතතතං බහලතෙන සබ්බාතායං වසුතරු”ති

ආදිතා නයෙන මහනතපාතුභාවතා බුද්ධානුස්සනිනිදේසෙ වුත්තාව.
උපාදිතනසත්තානෙපි මච්ඡ කච්ඡප දෙව දූතවාදි සරිරවසෙන
මහනතානෙව පාතුභූතානි. වුත්තං හෙතො:-“සතති භික්ඛවෙ මහා
සමුද්දෙ යොජ්නසතිකාපි අත්තභාවා^a”ති ආදි මහාභූතසාමඤ්ඤ
තොති එතානි හි-යථා මායාකාරෙ අමණ්ණියෙව උදකං මණ්ණි කච්ඡා
දසෙය්හි, අසුවණ්ණං රසව ලෙඩ්ඛුං සුවණ්ණං කච්ඡා දසෙය්හි, යථා
ව සයං තෙව යකෙකා න යකඛිසමානො යකඛාවමපි යකඛිභාවමපි
දසෙය්හි, එවමෙව සයං අතීලානෙව හුච්ඡා නීලං උපාදරූපං
දසෙය්හි, අපිතානි අලොභිතානි අනොද්භානෙව හුච්ඡා ඔදතං
උපාදරූපං දසෙය්හිති මායාකාරමහාභූතසාමඤ්ඤතො මහා
භූතානි. යථා ව යකඛාදීනි මහාභූතානි යං ගණ්හනති, තෙව තෙසං
තස්ස අනෙතා න බතිඨානං උපලබ්භති, න ව තං නිස්සාය න තිඨනති,
එවමෙව එතානිපි තෙව අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අනෙතා න බති ධීතානි
හුච්ඡා උපලබ්භනති, න ව අඤ්ඤමඤ්ඤං නිස්සාය න තිඨනතිති
අවිනෙතස්සර්ථානතාය යකඛාදිමහාභූතසාමඤ්ඤතොපි මහාභූතානි,
යථා ව යකඛීති සබ්බාතානි මහාභූතානි මනාපෙති වණ්ණසණ්ඨාන
විකෙඛපෙති අත්තතො භයානභාවං පටිච්ඡාදෙච්ඡා සතෙත
වඤ්ඤනති, එවමෙව එතානිපි ඉතිපුරිසසරිරුදිසු මනාපෙන ඡවි
වණ්ණන්ත මනාපෙන අත්තතො අභිගපච්චිඛසණ්ඨානෙන මනා
පෙන ව හත්ථපාදභිභූලී භමුකවිකෙඛපෙන අත්තතො භක්ඛලතොදි
භෙදං යථාවසරලක්ඛණං පටිච්ඡාදෙච්ඡා බාලජනං වඤ්ඤනති,
අත්තතො සභාවං දට්ඨං න දෙනතීති වඤ්ඤකතෙතන යකඛීති මහා
භූතසාමඤ්ඤතොපි මහාභූතානි. මහාපරිහාරතොති මහනතෙති
පච්චයෙහි පරිහරිතබ්බතො, එතානි හි දිවසෙ දිවසෙ උපතෙ
තබ්බතො මහනතෙති ඝාසච්ඡාදනාදීනි භූතානි පච්චතානීති මහා
භූතානි, මහාපරිහාරනි වා භූතානීතිපි මහාභූතානි. මහාවිකාර
තොති එතානි හි උපාදිතනානිපි අනුපාදිතනානිපි මහාවිකාරනි

a මහසමුලවග්ග-අ. නි. අඨකති.

හොනති. තත් අනුපාදින්නානං කප්පවුට්ඨානෙ විකාරමභ්‍යන්තං පාකටං හොති, උපාදින්නානං ධාතුකෙඛාහකාලෙ. තථාති:-

භූමිතො වුට්ඨිතො යාව බ්‍රහ්මලොකා විධාවති,
අවිච්ඡිතො ලොකෙ ඛය්‍යමානවති තෙජසා.

කොට්ඨසතසහස්සෙකං චක්කවාලං විලීයති,
කුපිතෙන යද, ලොකො සලිලෙන විනස්සති.

කොට්ඨසතසහස්සෙකං චක්කවාලං විලීයති,
වායොධාතුප්පකොපෙන යද, ලොකො විනස්සති.

පත්ථෙධා හවතී කායො දට්ඨො කට්ඨමුඛෙන වා,
පඨවිධාතුප්පකොපෙන හොති කට්ඨමුඛෙව සො.

පූතියො හවතී කායො දට්ඨො පූතිමුඛෙන වා,
ආපොධාතුප්පකොපෙන හොති පූතිමුඛෙව සො.

සන්නතො හවතී කායො දට්ඨො අග්නිමුඛෙන වා,
තෙජොධාතුප්පකොපෙන හොති අග්නිමුඛෙව සො.

සංඝ්ඤානො හවතී කායො දට්ඨො සත්ථමුඛෙන වා,
වායොධාතුප්පකොපෙන හොති සත්ථමුඛෙව සො.

ඉති මහාවිකාරති භූතානීති මහාභූතානි. මහන්නතො භූතතො වානි එතානි හි මහන්නානි මහතා වායාමෙන පරිභ්‍රමනෙහිවත්තො, භූතානි විජ්ජමානතතානි, මහන්නතො භූතතො ච මහාභූතානි. එවං සබ්බාපෙනා ධාතුයො මහන්නපාතුභාවාදීහි කාරණෙහි මහා භූතානි. සලකඛණධාරණතො පන දුක්ඛාද්‍යතො ච දුක්ඛා ධානතො ච සබ්බාපි ධාතුලකඛණං අනනිතතො ධාතුයො, සලකඛණ ධාරණෙන ච අත්තතො ඛණානුරූපධාරණෙන ච ධම්මා, ඛයථෙන අනිච්චා, හයථෙන දුක්ඛා, අසාරකථෙන අත්තතො. ඉති සබ්බාසම්පි රූපමහාභූතධාතුධම්මඅනිච්චාදිවසෙන එකත්තනනි එවං නානතෙත කත්තතො මනසි කාතබ්බා. විනිබ්බොගාවිනිබ්බොගතොති සනුප්පන්නාව එතා එකෙකසම්. සබ්බපරියන්තීමෙ සුද්ධස්සාදිකලාපෙ පථෙසෙන අවිනිබ්බුතතො, ලකඛණෙන පන විනිබ්බුතතානි එවං විනිබ්බොගාවිනිබ්බොගතො මනසි කාතබ්බා. සභාගවිසභාගතොති එවං අවිනිබ්බුතතාසු වාපි එතාසු පුරිමා වෙ ගරුකත්තො සභාගා, තථා පච්ඡිමා ලුහුකත්තො. පුරිමා පන පච්ඡිමාහි පච්ඡිමා ච පුරිමාහි විසභාගානි එවං සභාගවිසභාගතො මනසි කාතබ්බා. අඤ්ඤානික බාහිරවිසෙසතොති අඤ්ඤානිකා ධාතුයො විඤ්ඤාණවත්ථු විඤ්ඤානහි ඉන්ද්‍රියානං නිස්සයා හොනති සඉරියාපථා චතුසමුස්සානා, බාහිර වුත්තවිපරිතප්පකාරති. එවං අඤ්ඤානිකබාහිරවිසෙසතො මනසි කාතබ්බා. සම්මග්ගතොති කම්මසමුස්සානා පඨවිධාතු කම්මසමුස්සානාහි ඉතරුහි එකසම්මග්ගා හොති, සමුස්සානනානත්තොභාවකො. තථා

විත්තාදිසමුදානා විත්තාදිසමුදානානිති. එවං සඛගතො මනසි
 කාතබ්බො. පච්චයතොති පඤ්චිධානු ආපොසඛගතිතා තෙජේඅනු
 පාලිතා වායොවිත්ථිතිතා තිණ්ණං මහාභූතානං පඤ්චිධානු
 පච්චයො හොති, ආපොධානු පඤ්චිපතිට්ඨිතා තෙජේඅනුපාලිතා
 වායොවිත්ථිතිතා තිණ්ණං මහාභූතානං ආබ්ඛිනං හුත්වා පච්චයො
 හොති, තෙජොධානු පඤ්චිපතිට්ඨිතා ආපොසඛගතිතා වායොවිත්ථිතිතා
 තිණ්ණං මහාභූතානං පරිපාවනං හුත්වා පච්චයො හොති, වායො
 ධානු පඤ්චිපතිට්ඨිතා ආපොසඛගතිතා තෙජොපරිපාවිතා තිණ්ණං
 මහාභූතානං විත්ථිමානං හුත්වා පච්චයො හොතිති එවං පච්චයතො
 මනසි කාතබ්බො. අසමන්තාභාරතොති පඤ්චිධානු වෙත්ථ ‘අහං පඤ්චි
 ධානු’ති වා ‘තිණ්ණං ධානුනං පඤ්චිධානු හුත්වා පච්චයො හොමි’ති වා න
 ජානාති, ඉතරුතිපි තිණ්ණි ‘අමහාකං පඤ්චිධානු පඤ්චිධානු හුත්වා පච්චයො
 හොති’ති න ජානනති, එසන්තො සබ්බජාති එවං අසමන්තාභාරතො
 මනසි කාතබ්බො. පච්චය විභාගතොති ධානුනං හි ‘කමමං විත්තං
 ආහාරෙ උතු’ති වත්තාරෙ පච්චයා, නත්තං කමසමුදානානං කමම
 මෙව පච්චයො හොති, න විත්තාදයො. විත්තාදිසමුදානානමපි
 විත්තාදයොව පච්චයා හොනති, න ඉහරෙ; කමසමුදානානසුචි
 කමමං ජනකපච්චයො හොති, සෙසානං පරියායතො උපතිස්සය
 පච්චයො හොති. විත්තසමුදානානං විත්තං ජනකපච්චයො හොති,
 සෙසානං පච්චයානපච්චයො අත්තිපච්චයො අවිගතපච්චයො ව.
 ආහාරසමුදානානං ආහාරෙ. ජනකපච්චයො හොති, සෙසානං
 ආහාරපච්චයො අත්තිපච්චයො අවිගතපච්චයො ව. උතුසමුදානානං
 උතු ජනකපච්චයො හොති, සෙසානං අත්තිපච්චයො අවිගතපච්ච
 යො ව. කමසමුදානං මහාභූතං කමසමුදානානමපි මහාභූතානං
 පච්චයො හොති, විත්තාදිසමුදානානමපි මහාභූතානං පච්චයො
 හොති, නපා විත්තසමුදානං, ආහාරසමුදානං. උතුසමුදානං මහා
 භූතං උතුසමුදානානමපි මහාභූතානං පච්චයො හොති, කමමාදි
 සමුදානානමපි. නත්තං කමසමුදානං පඤ්චිධානු කමසමුදානානං
 ඉතරුසං සහජන අසුඤ්ඤානිස්සයඅත්තිඅවිගතවසෙන වෙව
 පතිට්ඨානවසෙන ව පච්චයො හොති, න ජනකවසෙන. ඉතරුසං
 තිසන්තති මහාභූතානං තිස්සය අත්තිඅවිගතවසෙන පච්චයො හොති,
 න පතිට්ඨානවසෙන, න ජනකවසෙන. ආපොධානු වෙත්ථ ඉතරුසං
 තිණ්ණං සහජතාදිවසෙන වෙව ආබ්ඛිනවසෙන ව පච්චයො හොති,
 න ජනකවසෙන. ඉතරුසං තිසන්තතිකානං තිස්සයඅත්තිඅවිගත
 පච්චයවසෙනෙව. න ආබ්ඛිනවසෙන, න ජනකවසෙන. තෙජො
 ධානු පෙත්ථ ඉතරුසං තිණ්ණං සහජතාදිවසෙන වෙව පරිපාවන
 වසෙන ව පච්චයො හොති, න ජනකවසෙන. ඉතරුසං තිසන්තති
 කානං තිස්සයඅත්තිඅවිගතපච්චයවසෙනෙව, න පරිපාවනවසෙන
 න ජනකවසෙන. වායොධානු පෙත්ථ ඉතරුසං තිණ්ණං සහජතාදි
 වසෙන වෙව විත්ථිමානවසෙන ව පච්චයො හොති, න ජනකවසෙන.

ඉතරෙසං නිසන්තතිකානං නිසංයජජිඅවිගතපච්චයවසෙනෙව, න වින්ධනවසෙන න ජනකවසෙන. විත්තආහාරඋතුසමුදාන පඨවි ධාතු ආදීසුපි එසෙව නයො. එවං සහජතාදි පච්චයවසපචතනාසු ව පනෙනාසු ධාතුසු.

එකං පටිච්ච නිසෙයො වතුධා නිසෙයො පටිච්ච එකො ව,
වෙ ධාතුයො පටිච්ච වෙ ඡධා සමපචතනනි.

පඨවි ආදීසු හි එකෙකං පටිච්ච ඉතරු නිසෙයො නිසෙයානි එවං එකං පටිච්ච නිසෙයො වතුධා සමපචතනනි, තථා පඨවිධාතු ආදීසු එකෙකා ඉතරු නිසෙයො නිසෙයො පටිච්චානි එවං නිසෙයො පටිච්ච එකාව වතුධා සමපචතනනි, පුරිමා පන වෙ පටිච්ච පච්ඡිමා, පච්ඡිමාව වෙ පටිච්ච පුරිමා, පඨමතනියා පටිච්ච දුතියවතුන්දා, දුතියවතුන්දා පටිච්ච පඨමතනියා, පඨමවතුන්දා පටිච්ච දුතියතනියා, දුතියතනියා පටිච්ච පඨමවතුන්දානි එවං වෙ ධාතුයො පටිච්ච වෙ ඡධා සමපචතනනි, තාසු පඨවිධාතු අභික්කමපටික්කමාදිකාලෙ උපපිළකයා පච්චයො හොති. සාව ආපොධාතුයා අනුගතා පතිට්ඨාපනස්ස, පඨවිධාතුයා පන අනුගතා ආපොධාතු අධිකෙකපනස්ස, වායො ධාතුයා අනුගතා තෙජෝධාතු උදධිරණස්ස, තෙජෝධාතුයා අනුගතා වායොධාතු අතිගරණ චීතිගරණානං පච්චයො හොතීති එවං පච්චය විභාගතො මනසි කාතබ්බො. එවං වචනන්දවසෙන මනසි කරුණන්තස්සාපි හි එකෙනෙකෙන මුඛෙන ධාතුයො පාකටා හොතති, තා පුනපුන ආවජ්ජයතො මනසි කරුණො වුත්තනයෙනෙව උප වාරසමාධි උපපජ්ජති, ස්වායං වතුන්දා ධාතුනං වචන්දපක්ස්ස සුද්ධස්සානුභාවෙන උපපජ්ජනතො වතුධාතු වචන්දනතෙතිව සබ්බං ගච්ඡති. ඉදංඤ්ච පන වතුධාතු වචන්දනමනුසුතොති කුඤ්ඤාදිතං අවගාහති, සත්තසංඤ්ඤාං සමුග්ගාතෙති, සො සත්තසංඤ්ඤාය සමුග්ග තත්තා වාළුමිගයකකිරකබ්බාදි විකපාං අනාපජ්ජමානො හයහෙර වසහො හොති, අරතිරති සහො න ඉට්ඨානිට්ඨෙසු උග්ගාතනිග්ගාතාං පාපුණාති, මහාපඤ්ඤා ව පන හොති, අමතපරියොසානො වා සුගතිපරයනො වාති.

එඤ්ඤානුභාවං යොගිවරසහස්ස කිසිතං එතං,
වතුධාතු වචන්දානං නිව්චං සෙවෙථ මෙධාපීති.

අසං වතුධාතුච්චස්ථානස්ස භාවනානිදදංසො.

එතතාවතා ව යං සමාධිස්ස වින්දාරං භාවනාන්දඤ්ඤා දස්සෙතුං කො සමාධි කෙනට්ඨෙන සමාධිති ආදිනා නයෙත පඤ්ඤාකම්මං කතං. තත්ථ කථං භාවෙනබ්බොති ඉමස්ස පදස්ස සබ්බපාකාරතො අත්ථවණ්ණනා සමතො හොති. දුට්ඨොයෙව ස්වායං ඉධ අධිපෙසතො උපවාරසමාධි වෙව අපානාසමාධි ව තත්ථ දසසු කම්මට්ඨානෙසු

අප්‍රපාන ප්‍රබන්ධානවිනේතසු ව එකඟතා උපවාරසමාධි, අවසේස කම්මට්ඨානෙසු විනේතකඟතා අප්‍රපානසමාධි. සො දුට්ඨොපි තෙසං කම්මට්ඨානානං භාවිතත්තං භාවිතො භොති. තෙන වුත්තං කථං භාවෙතබ්බොති ඉමස්ස පදස්ස සබ්බප්පකාරතො අත්ථවණ්ණනා සමත්තාති. යමප්‍රාන වුත්තං සමාධිභාවනාය කො ආනිසංසොති, තත්ථ දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරදී පඤ්චවිධො සමාධිභාවනාය ආනිසංසො. තථාහි:-යෙ අරහතො නිණ්ණසවා සමාපජ්ඣිතො එකග්ගවිත්තා සුඛං දිව්‍යං විහරිස්සාමාති සමාධිං භාවෙතති, තෙසං අප්‍රපානසමාධිභාවනා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරනිසංසා භොති. තෙනාහ භගවා:-“න ඛො පනෙනෙ වුඤ්ඤි අරියස්ස විනයෙ සලලොඛා වුවන්ති දිට්ඨධම්මසුඛ විහාර එතෙ අරියස්ස විනයෙ වුවන්ති”යි. සෙධ පුපුර්ණානං ‘සමාපත්තිනො වුට්ඨාය සමාතිනෙන විනේතන විපස්සිස්සාමා’ති භාවයතං විපස්සනාය පදට්ඨානත්තං අප්‍රපානසමාධිභාවනාපි සබ්බොධෙ ඕකාසාධිගමනයෙන උපවාරසමාධිභාවනාපි විපස්සනාති සංසා භොති. තෙනාහ භගවා:-“සමාධිං භික්ඛවෙ භාවෙථ, සමාතිනො භික්ඛවෙ භික්ඛු යථාභූතං පජනාති”යි. යෙ පන අභිසමාපත්තියො නිබ්බතෙත්තො අභිඤ්ඤපාදනං කොතං සමාපජ්ඣිතො සමාපත්තිනො වුට්ඨාය ‘එකොපි හුත්වා බහුධා භොති’ති වුත්තනයො අභිඤ්ඤයො පඤ්ඤානා නිබ්බතෙතති, තෙසං සති සති ආයතනෙ අභිඤ්ඤපදාදානත්තං අප්‍රපානසමාධිභාවනා අභිඤ්ඤනිසංසා භොති. තෙනාහ භගවා:-“සො යස්ස යස්ස අභිඤ්ඤසච්ඡිකරණීයස්ස ධම්මස්ස විත්තං අනිතිත්තාමෙති අභිඤ්ඤසච්ඡිකරියාය, නත්ත තත්තෙව සකඛි භබ්බතං පාපුණාති සති සති ආයතනෙ”යි. යෙ ‘අපරිතිනර්කානා බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තිස්සාමා’ති බ්‍රහ්මලොකුප්පත්තිං පඤ්ඤානා වා අපඤ්ඤානා වාපි පුපුර්ණා සමාධිතො න පරිහායන්ති, තෙසං භවවිසේසභාවත්තං අප්‍රපානසමාධිභාවනා භවවිසේසනිසංසා භොති. තෙනාහ භගවා:-“පඨමං කොතං පරිත්තං භාවෙත්වා තත්ථ උප්පජ්ජන්ති? බ්‍රහ්මපාරිසර්ජනං දෙවානං සභවත්තං උප්පජ්ජන්ති”යි ආදී. උපවාරසමාධිභාවනාපි පන කාමාවචරසුගතිභවවිසේසං ආවහතියෙව. යෙ පන අරියා ‘අට්ඨසමාපත්තියො නිබ්බතෙත්තො නිරෝධසමාපත්තිං සමාපජ්ඣිතො සත්තදිවසාති අවිත්තං හුත්වා දිශෙව ධම්මෙ නිරෝධං නිබ්බණ්. පත්වා සුඛං විහරිස්සාමා’ති සමාධිං භාවෙතති, තෙසං අප්‍රපානසමාධිභාවනා නිරෝධානිසංසා භොති. තෙනාහ:-“සොළසති ඤ්ණවරියාති නවති සමාධිවරියාති වසිභා වතො පඤ්ඤා නිරෝධසමාපත්තියා ඤ්ණ”න්ති. එවමයං දිට්ඨධම්මසුඛ විහාරාදිපච්චිධො සමාධිභාවනාය ආනිසංසො.

නසමා නෙකානිසංසමිති නිලෙසමලසොධිනෙ

සමාධිභාවනායොගෙ නිප්පමජ්ජය්‍ය පණ්ඩිතොති.

තථා චතුර්ථා ආකාසානසූත්‍රායතනං-පෙ-නෙවසසුද්දනාසසුද්දයන
 නනති එවං. ක්කානඛගමිතතසෙසෙව චචන්දාපනං අඛගචචන්දාපනං නාම.
 තථා ඉදං පඨවිකසිණ්ණනති චචන්දපෙත්වා ඉදං ආපොකසිණං-පෙ-ඉදං
 ඔදහකසිණ්ණනති එවං. ආරම්භමතතසෙසෙව චචන්දාපනං ආරම්භ
 චචන්දාපනං නාම. අඛගාරම්භචචන්දාපනමපි එකෙ ඉච්ඡනති, අධි
 කථාසු පන අනාගතතතා අධ්‍යා නං භාවනාමුඛං න ගොති. ඉමෙති
 පන වුද්දසභ් ආකාරෙති විතතං. අපරිදමෙත්වා පුබ්බෙ අභාවිත
 භාවනො ආදිකමිකො යොගාවචරෙ ඉද්ධිවිකුබ්බනං සම්පාදෙස්ස
 තිති තෙනං ධානං විජ්ජති. ආදිකමිකස්ස හි කසිණපරිකමමපි
 භාඤ්ඤා, සතෙසු සහස්සෙසු වා එකොව සකෙකාති. කතකසිණපරි
 කමමස්ස නිමිත්තප්පාදනං භාඤ්ඤා, සතෙසු සහස්සෙසු වා එකොව
 සකෙකාති. උපපනෙන නිමිත්තෙ නං වර්තමානා අප්පනාධිගමො
 භාඤ්ඤා, සතෙසු සහස්සෙසු වා එකොව සකෙකාති. අධිගතප්පනස්ස
 වුද්දසභාකාරෙති විකුතපරිදමනං භාඤ්ඤා, සතෙසු සහස්සෙසු වා
 එකොව සකෙකාති. වුද්දසභාකාරෙති පරිදමිතවිතතස්සපි ඉති
 විකුබ්බනං නාම භාඤ්ඤා, සතෙසු සහස්සෙසු වා එකොව සකෙකාති.
 විකුබ්බනප්පනතස්සාපි බිප්පනිසනතිභාවො නාම භාඤ්ඤා, සතෙසු
 සහස්සෙසු වා එකොව බිප්පනිසනති ගොති. පේරමිත්තලො¹ මහා
 ඤ්ඤානගුහනතේරස්ස හි ගිලානුපට්ඨානං ආගතෙසු තිංසමතෙතසු
 ඉද්ධිමහනසහස්සෙසු උපසම්පදය අධිවසසිකො රක්ඛිතතේරෙ විය,
 තස්සානුභාවො පඨවිකසිණ්ණනිද්දෙසෙ වුතෙනා යෙව. තමපනස්සානු
 භාවං දිස්වා පේරෙ ආහ: “ආවුසො සවෙ රක්ඛිතො නාභවිස්ස
 සබ්බෙ ගරහප්පනා අස්සාම නාගරුජනං රක්ඛිතුං නාසකංසු”ති.
 තස්මා අත්තනා ගහෙත්වා විවරිතබ්බං ආවුඛං නාම මලං
 සොධෙත්වා ගහෙත්වා විවරිතුං වට්ටති. තෙ පේරස්ස ඔවාදෙ
 ඨත්වා තිංසසහස්සාපි භික්ඛු බිප්පනිසනතිනො අගෙසුං. බිප්පනි
 සනතිස්සාපි ව සති පරස්ස පතිට්ඨාභාවො භාඤ්ඤා, සතෙසු සහස්සෙසු
 වා එකොව සකෙකාති.² ගිරිභණ්ඩවාහනපුජය මාරෙන අඛගාර
 වස්සෙ පවතතිනෙ ආකාසෙ පඨවිං මාපෙත්වා අඛගාරවස්සං පරිතතා
 යකො පේරෙ විය. බලවපුබ්බයොගානං පන බුද්ධිපච්චෙකවුද්ධි
 අග්ගසාවකාදීනං³ විනාපි ඉමිනා වුත්තප්පකාරෙන භාවනානුක්ක
 මෙන අරහත්තපටිලාභවසෙනෙව⁴ ඉද්දසුච ඉද්ධිවිකුබ්බනං අසෙද්ද
 ව පටිසම්භිද්දිහෙද්ද ගුණා ඉජ්ඣති. තස්මා යථා පිළිකිනවිකතිං
 සාත්තුකාමො සුවණ්ණකාඤ්ඤා අභිධම්මාදීති සුවණ්ණං මුද්දං
 කමමසුද්දං කත්වා කරොති, යථා ව භාජනවිකතිං කාත්තුකාමො
 කුමනකාරො මතතිකං සුපරිමද්දිතං මුද්දං කත්වා කරොති, එවමෙව
 ආදිකමිකෙන ඉමෙති වුද්දසභාකාරෙති විතතං පරිදමෙත්වා ඡන්දසිස

1. ම. I. පේරමිත්තලලෙන

3. සි. II. බුඛපච්චෙකවුඛඅරියසාවකාදීනං.

2. ම. I. එකොව ගොති.

4. ම. II. අරහත්තපටිලාභෙනෙව.

මහනසිස විරියසිස මීමංසාසිස සමාපජ්ජනවසෙන වෙව ආවජ්ජනාදි වසිභාවවසෙන ව මුද්දං කමමඤ්ඤං කානා ඉතිවිධාය යොගො කර ණියො. පුබ්බතෙතුසම්පනෙනාන පන කසිණේසු වතුඤ්ඤාන මනෙත විරුණවසිනාපි කාතුං වට්ටති. යථා පනෙත්ථ යොගො ඤාතබ්බො, තං විධිං දස්සෙතොතො හගවා “සො එවං සමාගිනෙ විනෙත”ති ආදිමාහ.

තත්‍රායං පාළිනායානුසාරෙනෙව විනිවර්ණකථා:-තත්ථ සොති සො අභිගහවතුඤ්ඤානො යොගී, එවනති වතුඤ්ඤානකකමතිදස්සන මෙනං, ඉමිනා පඨමජ්ඣානාධිගමාදිනා කමෙන වතුඤ්ඤානං පටි ලභිතාති චුත්තං හොති. සමාගිනෙති ඉමිනා වතුඤ්ඤානසමා ධිනා සමාගිනෙ, විනෙතති රූපාවචරවිනෙත, පටිසුද්ධති ආදිසු පන උපෙක්ඛාසතිපාරිසුඛිභාවෙන පරිසුද්ධං, පරිසුද්ධතතායෙව පටිසො දුතෙ, පහස්සරෙති චුත්තං හොති. සුඛාදිනා පච්චයානං ඤාතෙන විගහරාගාදිඅඛණ්ඩතා¹ අනඛණ්, අනඛණ්ඩතා යෙව විගතු පඤ්ඤාලෙසෙ, අඛණ්ඩන ති තං විත්තං” උපකතිලියාති. සුභාපි තතතා මුද්දගුතෙ, වසිභාවපපනෙති චුත්තං හොති. වසෙ වත්ත මානං හි විත්තං මුද්දනති චුච්චති. මුද්දතතායෙව ව කමමගිසෙ, කමමකමෙ කමමයොගෙති චුත්තං හොති. මුද්දං හි විත්තං කමම නියං හොති සුධතතමිව සුවණ්ණං, තඤ්ඤ උභයමිව සුභාවිතතතා යෙවාති.” යථාහ:-

“නාහං භික්ඛවෙ අඤ්ඤං එකධම්මමපි සමනුපස්සාමි, යං එවං භාවිතං බහුලිකතං මුද්දඤ්ඤෙ හොති කමමතියඤ්ඤං, යථසිදං භික්ඛවෙ විත්තං”නාති. එතෙසු පරිසුද්ධිභාවාදිසු ඤීතතතා ඤිතෙ, ඤීතතතා යෙව ආනෙඤ්ඤපපනෙ, අවලෙ නිරිඤ්ඤනෙති චුත්තං හොති. මුද්දකමමඤ්ඤභාවෙන වා අත්තනො වසෙ ඤීතතතා ඤීතෙ, සද්ධාදිති පරිගහතිතතා ආනෙඤ්ඤපපනෙ. සද්ධාපරිගහතිතං හි විත්තං අස්සභියෙන න ඉඤ්ඤති, විරියපරිගහතිතං කොසල්ලෙන න ඉඤ්ඤති, සතිපරිගහතිතං පමාදෙන න ඉඤ්ඤති, සමාධිපරිගහතිතං උද්ධච්චෙන න ඉඤ්ඤති, පඤ්ඤපරිගහතිතං අවිජ්ජාය න ඉඤ්ඤති, ඛිභාසගතං කිලෙසකිකාරෙන න ඉඤ්ඤති, ඉමෙති ඡති ධම්මෙති පරිගහතිතං ආනෙඤ්ඤපපනං හොති. එවං අට්ඨකසමනනාගතං විත්තං අභිනි භාරකම්මං හොති අභිඤ්ඤා සච්ඡිකරණියානං ධම්මානං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකරියාය. අපරොතයො:- වතුඤ්ඤානසමාධිනා සමාගිනෙ, නිවරණදුර්ගාවෙන පරිසුද්ධි, විතකකාදිසමතිකකමෙන පරියො දුතෙ, කුතපටිලාභපච්චතිකානං පාපකානං ඉව්ඡාවචරතං අභා වෙන අනභිගණේ, අභිජ්ඣාදිනං විත්තස්ස උපකතිලෙසානං විගමෙන

1. සි. I. මහතරගාදි-මහතරගාදි-(කප්ථ) 3. සි. I. යෙවනපි.
2. සි. II. චත්තං. a. අ-ති-එකකතිපාත.

විගනුපක්කිලෙසෙ, උභයමපි වෙනං අනඛගණසුත්ත වත්ථසුත්තානු
සාරෙන වෙදිතබ්බං. වසිප්පත්තියා මුද්දහුතෙ, ඉඞ්චාදනාමුපග
මෙන කමමනියෙ, භාවනාපාරිසුරියා පණිතභාමුපගමෙන ධීනෙ
ආනෙඤ්ජප්පතෙන, යථා ආනෙඤ්ජප්පතනං හොති එවං ධීනෙති
අත්ථො. එවමපි අධ්වංගසමන්තාගතං විතතං අභිනිගාරකම්මං.
හොති අභිඤ්ඤසම්මතරණියානං. ධම්මානං අභිඤ්ඤසම්මතීතිරියාය
පාදකං පද්ධතානගුත්තති.

ඉඞ්චිධාය විතතං අභිනිගරති අභිනිගනාමෙතීති එත්ථ ඉජ්ඣ
නට්ඨෙන ඉඞ්චි, නිපථත්තඅට්ඨන පටිලාභට්ඨන වාති වුත්තං හොති.
යං හි නිපථජ්ජති පටිලබ්භති ච තං ඉජ්ඣතීති වුච්චති. යථාහ:
“කාමං කාමගමනායුස තයුස වෙනං සමිජ්ඣතී”ති. තථා නෙක්ඛම්මං.
ඉජ්ඣතීති ඉද්ධි, පටිගරති පාරිගාරියං, අරහත්තමග්ගො ඉජ්ඣතීති
ඉඞ්චි, පටිගරතීති පාරිගාරියනති. අපරොනායො:-ඉජ්ඣනට්ඨෙන ඉඞ්චි,
උපායසම්පදයෙන. අධිවධනං, උපායසම්පද හි ඉජ්ඣතී අධිපෙපත
ඵලපසවනතො. යථාහ:-“අයං බො විතොග ගහපති සිලවා
කලාණධම්මො, සවෙ පණිද්භියාති අනාගතමද්ධානං. රාජ අයුස
චක්කවත්තීති තයුස බො අයං ඉජ්ඣියාති හි සිලවතො වෙනො
පණිධි විසුද්ධත්තා”b”ති. අපරො නායො:-එතාය සත්තා ඉජ්ඣනතීති
ඉඞ්චි, ඉජ්ඣනතීති ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොනතීති වුත්තං හොති.
සා දසවිධා. යථාහ:-ඉඞ්චිසොති දසඉඞ්චියො පුත්තවපරං ආහ:-“කතමා
දස ඉඞ්චියො? අධිධානා ඉඞ්චි, විකුබ්බනා ඉඞ්චි, මනොමයා ඉඞ්චි, ඤ්ඤ
විප්පාරා ඉඞ්චි, සමාධිවිප්පාරා ඉඞ්චි, අරියා ඉඞ්චි, කමමවිපාකජ ඉඞ්චි,
පුඤ්ඤවතො ඉඞ්චි, විජ්ජාමයා ඉඞ්චි, තත්ථ තත්ථ සම්මාපයොගපච්චයා
ඉජ්ඣනභේන ඉඞ්චි”ති. තත්ථ පඤ්ඤා එකො බහුකං ආවජ්ජති, සතං
වා සහයුසං වා සත්තසහයුසං වා ආවජ්ජන්තා ඤ්ඤෙන අධිදාති බහුකො
හොමිති, එවං විභජ්ජන්තා දසසිත්තා ඉඞ්චි අධිදානවසෙන” නිපථත්තත්තා
අධිදානා ඉඞ්චි නාම. “සො පඤ්ඤාචණ්ණං විජ්ජන්තා කුමාරකචණ්ණං වා
දසෙසති නාගචණ්ණං වා-පෙ-විවිධමපි සෙනාබ්බහං දසෙසතී”ති
එවං ආගතා ඉඞ්චි පඤ්ඤාචණ්ණවිජ්ජනවිකාරවසෙන පචත්තත්තා
විකුබ්බනා ඉඞ්චි නාම. “ඉධ භික්ඛු ඉමමහා කායං අඤ්ඤං කායං අභි
නිමමිණාති රුපිං මනොමයං”ති ඉමිනා නයෙන ආගතා ඉඞ්චි සද්ධි
රබ්භනතරෙ අඤ්ඤාසොච මනොමයසු සරිරසු නිපථත්තවසෙන
පචත්තත්තා මනොමයා ඉඞ්චි නාම. ඤ්ඤාප්පතීතො¹ පන පුබ්බ
වා පච්ජා වා ආං බණ්ණ වා ඤ්ඤානුභාවතීබ්බතො විසෙසො ඤ්ඤා
විප්පාරා ඉඞ්චි නාම. වුත්තං හෙතං:-“අතීච්චානුපයුසාය නිච්ච
සඤ්ඤාය පහානභො ඉජ්ඣතීති ඤ්ඤාච්චාරා ඉඞ්චි-පෙ-අරහත්ත
මග්ගෙන සබ්බතීලෙසානං උගානභො ඉජ්ඣතීති ඤ්ඤාච්චාරා ඉද්ධි,

1. සි. II. ඤ්ඤාප්පවත්තීතො.	b. සංයුතතනිධාය විතතසංයුතත.
a. සුත්තනිපාත-සාමිසුත්ත.	c. පටිසංචේදමග්ග-ඉඞ්චිකථා.

ආයසමනො බකකුලස්ස සදුණවිපථාරා ඉඬි, ආයසමනො සඬිඬිවවස්ස සදුණවිපථාරා ඉඬි, ආයසමනො භුතපාලස්ස සදුණවිපථාරා ඉඬිති. තත්ථ ආයසමා බකකුලො දහරොව මඬගලදිවසෙ නදියා නහාපිය මානො ධාතියා පමාදෙන සොතෙ පතීනො, තමෙන මවෙත්තා ගිලිනො බාරාණසීතිත්ථං අගමාසි. තං තත්ථ මවත්ඛෙක්කො ගහෙනො සෙසිහරි යාය විකකිණි, සා මවෙත් සිතෙනං උපපාදෙත්වා අහමෙව නං පවිස්සා මිති ථාලෙනති මවත්කුවත්ථං සුවණ්ණබ්බං විය දුරකං දිස්වා 'පුතෙනා මෙ ලද්දො'ති සොමනස්සජානා අහොසි. ඉති මවත්කුවත්ථං අරොග භාවො ආයසමනො බකකුලස්ස පවත්මහවිකස්ස තෙන අත්තභාවෙන පටිලභිතබ්බං අරහත්තමග්ගසදුණානුභාවෙන¹ නිබ්බත්තත්තා සදුණ විපථාරා ඉඬි නාම, වත්ථු පන විත්ථාරෙත කාපෙතබ්බං. සඬිඬිවවත්ථ රස්ස පන ගබ්ගතතස්සෙව මාතා කාලමකාසි, තස්සා විතතං ආරො පෙත්වා සුලෙභි විජ්ඣිත්වා කාපියමානාය දුරකො සුලකොටියා අකඬි කුවෙ පහාරං ලභිත්වා සද්දමකාසි. තතො නං 'දුරකො ජීවති'ති ඔතා රෙත්වා කුවත්ථං ථාලෙත්වා දුරකං අයංකාය අදංසු, සො තාය පටි ජහිතො වුද්ධිමත්තාය පබ්බජිත්වා සහ පටිසම්මිද්ධි අරහත්තං පාපුණි. ඉති වුත්තනසෙනෙව දුරුචිතකාය අරොගභාවො ආයසමනො සඬිඬිවවස්ස සදුණවිපථාරා ඉද්ධිනාම. භුතපාලදුරකස්ස පන පිතා රාජගහෙ දළිඳුමත්තස්සො, සො දුරුතං අත්ථාය සකපෙන අට්ඨිං ගතත්වා දුරුභාරං කත්වා සායං නගරවාරසමීපං පතෙනා, අථස්ස ගොණා යුගං ඔස්සජිත්වා නගරං පටිසිංසු. සො සකටමුලෙ පුත්තනං නිසීද්දපෙත්වා ගොණානං අනුපදං යවත්තෙනා නගරමෙව පාවිසි, තස්ස අතිකඛන්තස්සෙව වාරං පිහිතං. දුරකස්ස වාළයකකානුවරි තෙපි බහිනගරෙ තියාමරතති. අරොගභාවො වුත්තනසෙනෙව සදුණවිපථාරා ඉඬි නාම, වත්ථු පන විත්ථාරෙතබ්බං. සමාධිතො පුබ්බෙ වා පවත්ථ වා තඬ්ඨණෙ වා සමථානුභාවනිබ්බතෙනා විසෙසො සමාධිවිපථාරා ඉද්ධි, වුත්තං හෙනා:- "පුද්ගලිකානෙත නිවරණානං පහානට්ඨො ඉජ්ඣාතිති සමාධිවිපථාරා ඉද්ධි-පෙ-නෙවසඤ්ඤ නාසඤ්ඤයත්තසමාපත්තියා ආනිඤ්ඤාසඤ්ඤයත්තසඤ්ඤය පහානට්ඨො ඉජ්ඣාතිති සමාධිවිපථාරා ඉද්ධි, ආයසමනො සාරිපුත්තස්ස සමාධි විපථාරා ඉද්ධි, ආයසමනො සඤ්ජවස්ස, ආයසමනො බාණු කොණ්ඩඤ්ඤස්ස, උත්තරාය උපාසිකාය සාමාවතියා උපාසිකාය සමාධිවිපථාරා ඉඬි²ති. තත්ථ යදි ආයසමනො සාරිපුත්තස්ස මහා මොග්ගලානත්ථෙරෙන සබ්බං කපොතකඤ්ඤායං විහරතො ජුණ්ණාය රත්තියා නවොරොපිතෙති කෙසෙහි අපේක්කාකාසෙ නිසින්නස්ස ඵකො දුට්ඨයකෙධා සහායකෙන යකෙකත වාරියමානොපි සීසෙ පහාරමද්දසි යස්ස මෙසස්ස විය ගජ්ජයතො සද්දො අහොසි, තද්ද පේරො තස්ස පහරණසමයෙ සමාපත්තිං අපෙපසි, අථස්ස තෙන

1. සි. අරහත්තසදුණානුභාවෙන.

a. පටිසම්මිද්ධමග්ග-ඉඬිකථා.

පහාරෙන න කොචි ආබාධො අහොසි. අයං තස්සායසමතො සමාධි විපථාරා ඉඬි, වජ්ඣු පන උදුනෙ ආගතමෙව. සඤ්චතේරම්පන නිරොධසමාපන්නං කාලකතොති සලකෙඛ්ඛා ගොපාලකාදයො තිණකට්ඨගොමයාති සඛකඛේඛ්ඛා අග්ගිං අදංසු, ථේරස්ස විවරෙ අංසුමහනමපි නර්කාසිත්ථ. අයමස්ස අනුප්පබ්බසමාපතතිවසෙන පච්ඤානසමානුභාවතිබ්බගතතතා සමාධිවිපථාරා ඉඬි, වජ්ඣු පන සුභෙන ආගතමෙව. බාණුකොණ්ඩඤ්ඤජේරෙ පන පඤ්ඤාච සමාපතතිබ්බලො, සො අඤ්ඤාභරයමිං අරඤ්ඤ රතතිං සමාපතතිං අපොඤ්ඤා නිසීදි පඤ්ඤාසතා වොරු භණ්ඩකං ථේනෙඤ්ඤා ගච්ඡන්තා 'ඉදුති අමහාසං අනුපථං ආගච්ඡන්තා නත්ති'ති විස්සමිච්ඡාමා භණ්ඩකං ඔරොපයමානා 'බාණුකො අය'න්ති මඤ්ඤමානා ථේරස්සෙව උපරි සබ්බභණ්ඩකාති සපෙසුං, හෙසං විස්සමිච්ඤා ගච්ඡන්තානං පඨමං ස්විතභණ්ඩකස්ස ගගණකාලෙ කාලපරිවේදදවසෙන ථේරෙ වුට්ඨාසි, තෙ ථේරස්ස වලනාකාරං දිඤ්ඤා භිතා විරවිංසු, ථේරො 'මා භාසිත්ථ උපාසකා භික්ඛු අහ'න්ති ආහ; තෙ ආගනඤ්ඤා වජ්ඤා ථේර ගතෙන පසාදෙන පබ්බජිතා සහ පටිසම්බද්ධා අරගතතං පාළුණිංසු, අයමෙත්ථ පඤ්ඤාති භණ්ඩකසතෙති අපේඤ්ඤාත්ථයං ථේරස්ස ආබාධා භාවො සමාධිවිපථාරා ඉඬි. උතතරු පන උපාසිකා පුණ්ණක සෙට්ඨස්ස ධිතා, තස්සා සිරිමා නාම ගණිකා ඉස්සාපකතා තතතතෙල කවාහං සීසෙ ආසිඤ්ඤි. උතතරු තඤ්ඤාඤ්ඤව මෙතතං සමාපජ්ඣි, තෙලං පොකරපතතතො උදබ්බිඤ්ඤා විශ් විවට්ටමානං අගමාසි. අය මස්සා සමාධි විපථාරු ඉඬි, වජ්ඣු පන විත්ථාරෙනබ්බං. සාමාවතී නාම උදෙනස්ස රඤ්ඤා අගගමගෙසි, මාගඤ්ඤාගමගෙණො අතතතො ධිතාය අගගමගෙසිට්ඨානං පත්ඨමානො තස්සා විණාය ආසිවිසං පකම්පාපෙඤ්ඤා රුජනං ආහ. "මහාරුජ සාමාවතී තං මාරෙච්ඡාමා විණාය ආසිවිසං ගගෙඤ්ඤා පරිහරති"ති. රුජ තං දිඤ්ඤා භූපිතො 'සාමාවතීං වධිස්සාමි'ති ධුන්තං ආරොපෙඤ්ඤා විසපිතං වුරුපං සතනගති, සාමාවතී සපරිවාරු රුජනං මෙතතාය ථරි, රුජ නෙව සරං බිට්ඨං න ඔරොපෙඤ්ඤා සතෙතානො වෙධමානො අට්ඨාසි. තතො නං දෙවි ආහ: "කිං මහාරුජ කිලමසි"ති ආම කිලමාමිති. තෙන හි 'ධුන්තං ඔරොපෙඤ්ඤා'ති. සරො රඤ්ඤා පාදමුලෙයෙව පති. තතො, නං දෙවි "මහාරුජ අපපද්ධස්ස න පද්ධස්සිතබ්බ"න්ති ඔවදි. ඉති රඤ්ඤා සරං මුඤ්ඤිච්ඡා අවිසගතභාවො සමාවතීයා උපාසිකාය සමාධිවිපථාරා ඉඬිති. පටිකකුලාදිසු අපපටිකකුලසඤ්ඤා විහාරාදිකා පන අරියාඉඬි නාම. යථාහ: "කතමා අරියා ඉඬි? ඉධ භික්ඛු සචෙ ආකඛ්ඛති පටිකකුලෙ අපටිකකුලසඤ්ඤා විහරෙය්නති අපටිකකුලසඤ්ඤා තත්ථ විහරති-පෙ-උපෙකඛකො තත්ථ විහරති සතො ව සමපජ්ඣනො"ති. අයං හි වෙතොවසිප්පතතානං අරියානං යෙව සමභවතො අරියා

ඉඹිති වුවහි. එතාය හි සමනාගනො බිණාසවො හිකු
පටිකකුලෙ අතිවෙයි වදනුයිමි. මෙතනාථරණ. වා ධාතුමනසිකාරං
වා කරොනොනා අපටිකකුලසඤ්ඤි විහරති, අපටිකකුලෙ ඉටෙයි
වදනුයිමි. අසුහථරණ. වා අතිවෙනති මනසිකාරං වා කරොනොනා
පටිකකුලසඤ්ඤි විහරති, නථා පටිකකුලාපටිකකුලෙසු තදේව
මෙතනාථරණ. වා ධාතුමනසිකාරං වා කරොනොනා අපටිකකුල
සඤ්ඤි විහරති, අපටිකකුලපටිකකුලෙසු ව තදේව අසුහථරණ. වා
අතිවෙනති මනසිකාරං වා කරොනොනා පටිකකුලසඤ්ඤි විහරති,
වකුනාරුපං දිසවා නොව සුමනො ගොතිති ආදිනා නයෙන වුතතං
පන ජලාශ්වපෙකං පවනතයමානො පටිකකුලඤ්ඤි අපටිකකුලඤ්ඤි තදු
හයං අභිතිවරොඤ්ඤි උපෙකකො විහරති සහො සමපජනො, පටි
සමිතිදයං හි “කථං පටිකකුලෙ අපටිකකුලසඤ්ඤි විහරති අතිසමිමි
වදනුයිමි. මෙතනාය වා ථරති ධාතුනො වා උපසංගරති”ති ආදිනා
නයෙන අයමෙව අපො විහතො, අයං වෙතොවසිප්පතොනං අරි
යානං යෙව සමාවතො අරියා ඉඹිති වුවහි. පකඛිආදිනං පන
වෙතාසමනාදිනා කමමිපාකජ ඉඹිනාමි. යථාහ:-“කතමා කමම
විපාකජ ඉඹි? සබ්බසං පකඛිනං සබ්බසං දෙවනං එකව්වානං
මනුසානං එකව්වානඤ්ඤි විනිපාතිකානං අයං කමමිපාකජ
ඉඹි”හි. එතර් හි සබ්බසං පකඛිනං කුසානං වා විපසානං වා විනා
යෙව ආකාසෙන ගමනං, නථා සබ්බසං දෙවනං පඨමකපටිකා
නඤ්ඤි එකව්වානං මනුසානං, නථා පියඤ්ඤිමානා යකඛිති උතතර
මානා පුසාමිතො ධමමගුතොති. එවමාදිනං එකව්වානං විනිපාති
කානං ආකාසෙන ගමනං කමමිපාකජ ඉඹිති. වකකවතතිආදිනං
වෙතාසමනාදිනා පන පුඤ්ඤවතො ඉඹි නාමි. යථාහ:-“කතමා
පුඤ්ඤවතො ඉඹි? රාජ වකකවතති වෙතාසං ගවජති සඬං වතුරඬති
නියා සෙනාය අනතමසො අසබ්බකුලොඤ්ඤිපුරිසෙ උපාදය, ජෙති
කසා ගහපතියා පුඤ්ඤවතො ඉඹි, ජට්ටකසා ගහපතියා පුඤ්ඤ
වතො ඉඬි, කොසිහසා ගහපතියා, මෙණ්ඩකසා ගහපතියා,
පඤ්චනං මහාපුඤ්ඤනං පුඤ්ඤවතො ඉඹි”හි. සබ්බපතො පන
පටිපානං ගෙන පුඤ්ඤසථාරො ඉරුඬිනකවිසෙසො පුඤ්ඤවතො
ඉඬි. එතර් ව ජෙතිකසා ගහපතියා පඨමි. හිඤ්ඤා මණ්ඩපාසාදො
උට්ඨති, වතුසට්ඨි ව කප්පරුකොති, අයමසා පුඤ්ඤවතො ඉඬි.
ජට්ටකසා අසිතිගපො සුවණ්ණපබ්බතො නිබ්බතති, කොසිහසා
සත්තසු සාතෙසු මාරණත්ථාය උපකකමෙ කතෙපි අරොගුකාවො
පුඤ්ඤවතො ඉඹි, මෙණ්ඩකසා එකකර්මමතෙත පදෙසෙ සත්ත
රතනමයානං මෙණ්ඩකානං පාතුනාවො පුඤ්ඤවතො ඉඹි. පඤ්චමහා
පුඤ්ඤ නාම:-මෙණ්ඩකසෙට්ඨි, හසා හරියා වන්දපද්මසිරි, පුතො
ධනඤ්ඤයසෙට්ඨි, සුඤ්ඤා සුමනාදෙවි, දසො පුණ්ණො නාමාති.

a. පටිසං-ඉඹිකථා.

b. පටිසම්භිදමන-ඉඹිකථා.

තෙසු සෙසිය සිසං නහාතස්ස ආකාසං උලොකනකාලෙ අඛි
 තෙළසකොට්ඨසහස්සාති ආකාසතො රහතසාලිතං පුරෙන්නති, හරි
 යාය නාලිකොදනමත්තමපි ගගෙතො සකලජලේදීපවාසිකො පරිවිසය
 මානාය හත්තං න බියති, පුත්තස්ස සහස්සත්ථිකං ගගෙතො සකල
 ජලේදීපවාසිකානමපි දෙනතස්ස කහාපණං න බියන්ති, පුණ්ණිය
 එකං විහිතුමිං ගගෙතො සකලජලේදීපවාසිකානමපි භාරයමානාය
 ධඤ්ඤං න බියති, දසස්ස එකෙන නඛලෙන කසතො ඉතො සත්ත
 ඉතො සත්තාති වුද්දස මහා ගොන්ති, අයං තෙසං පුඤ්ඤවතො ඉති.
 විජ්ජාධරාදිතං වෙහාසගමනාදිකා පන විජ්ජාමයා ඉති. යථාහ:-
 “කතමා විජ්ජාමයා ඉති? විජ්ජාධරා විජ්ජං පරිජපිතා වෙහාසා
 ගච්ඡන්ති, ආකාසෙ අත්තලිකෙහි ගත්තිට්ඨි දස්සන්ති-පෙ-විවිධමපි
 සෙතාබ්බහං දස්සන්ති”^අති. තෙන තෙන පන සමමාපයොගෙන
 තස්ස තස්ස කමමස්ස ඉඤ්ඤිතං තත් තත් සමමාපයොගපච්චයා
 ඉඤ්ඤිතවෙයින ඉති. යථාහ:-“තෙකම්මෙතන කාමච්ඡන්දස්ස පහා
 නවෙයා ඉඤ්ඤිතිහි භාත් තත් සමමාපයොගපච්චයා ඉඤ්ඤිතවෙයින
 ඉති-පෙ-අරහත්තමගෙහන සබ්බතිලෙසානං පහානථො ඉඤ්ඤිතිහි
 තත් තත් සමමාපයොගපච්චයා ඉඤ්ඤිතවෙයින ඉති”^අති. එත් ව
 පටිපත්තිසංඛාතස්සෙව සමමාපයොගස්ස දීපනවසෙන පුරිමපාලිසදි
 සාව පාලි ආගතා. අට්ඨකථායමපන සකටබ්බහාදිකරණවසෙන
 යඤ්ඤිතවෙයි සිප්පනමම. යඤ්ඤිතවෙයි වෙජ්ජකමම. තිණණං වෙදනං උග්ග
 ගණං තිණණං පිටකානං උග්ගගණං අත්තමසො කසන වපනාදිති
 උපාදය හං හං කමම. කතො තිබ්බාතවිසෙසො තත් තත් සමමා
 පයොගපච්චයා ඉඤ්ඤිතවෙයින ඉතිහි ආගතා. ඉති ඉමාසු දසසු
 ඉතිසු ඉතිවිධායාහි ඉමසම් පදෙ අධිස්තා ඉතියෙව ආගතා, ඉමසම්
 පනත්ථ විකුබ්බනා මනොමයා ඉතියොපි ඉව්ඡිතබ්බං එව.

ඉතිවිධායාහි ඉතිකොට්ඨාසාය, ඉතිවිකප්පාය වා. විත්තං අභිති
 හරති අභිතිහතාමෙතිහි සො භික්ඛු වුත්තප්පකාරවසෙන තසම්.
 විත්තෙ අභිඤ්ඤපාදකෙ ඡන්තෙ ඉතිවිධායිගමත්ථාය පරිකම්මවිත්තං.
 අභිතිහරති කසිණාරමණතො අපනෙතො ඉතිවිධායිමුඛං පෙසෙති
 අභිතිහතාමෙතිහි අධිගන්තබ්බඉතිපොණං ඉතිපබ්බාරං කරොති.
 සොති සො එවං කතවිත්තාහිතිහාරො භික්ඛු. අනෙකමිතිගතති
 අනෙකවිධං නානප්පකාරකං, ඉතිවිධනති ඉතිකොට්ඨාසං, පච්චක්ඛ
 භොතිහි පච්චක්ඛගවති පුසති සච්ඡිකරොති පාපුණාතිහි අත්තො.
 ඉද්දතිස්ස අනෙකවිතිතභාවං දස්සොනො ‘එකොපි හුත්වා’ති ආදී
 මාහ. තත් එකොපි හුත්වාහි ඉද්දිකරණතො පුබ්බව පකතියා
 එකොපි හුත්වා, බහුධා භොතිහි බහුතං සන්තිකෙ වඛ්ඛමතුකාමො
 වා සප්ඤ්ඤායං වා කතතුකාමො පඤ්ඤං වා පුච්ඡතුකාමො හුත්වා සත්තමපි
 සහස්සමපි හොති. කථමපනායමෙවං හොති? ඉතියා වතස්සො

භූමියෝ වතතාරෝ පාද අභිපදානි සොලස ව මුලානි සමපාදෙනා
 සද්දේන අධිභනෙනා. තත්ථ වතසොභා භූමියොති වතතාරි
 කුතානි වෙදිතබ්බානි චුත්තසොභනං ධම්මසෙනාපතිනා:-ඉඕයා
 කතමා වතසොභා භූමියෝ? විවෙකජ්ඣුමි පඨමං කුතං, පිතිසුඛභූමි
 දුතියං කුතං, උපෙක්ඛාසුඛභූමි තතියං කුතං, අදුක්ඛසුඛභූමි
 චතුත්ථං කුතං, ඉඕයා ඉමා වතසොභා භූමියෝ ඉඕලාභාය ඉඕපටිලා
 භාය ඉඕවිකුබ්බන්තාය ඉඕවිසවිතාය ඉඕවසීතාය ඉඕවෙසාරජ්ජාය
 සංවත්තන්තීති. එත්ථ ව පුරිමානි තිණ්ණි කුතානි යමො පිතිඵර
 ණේන ව සුඛඵරණේන ව සුඛසද්දසද්ද උත්තසද්දසද්ද ඔක්කමිත්ථා
 උත්තමුද්දකමමසද්දකායො හුත්වා ඉඕං. පාපුණාති, තස්මා ඉමිනා පරියා
 යෙන ඉඕලාභාය සංවත්තන්තො සමහාරභූමියොති වෙදිතබ්බාති.
 චතුත්ථජ්ඣානමපන ඉඕලාභාය පනාතිභූමියෙව. වතතාරෙ පාදානි
 වතතාරෙ ඉඕපාදා වෙදිතබ්බා; චුත්තසොභනං:-“ඉඕයා කතමෙ
 වතතාරෙ පාදා? ඉධ භික්ඛු ඡන්දසමාධිපධානසඬ්ඛාරසමන්තාගතං
 ඉඕපාදං භාවෙති, විරිය-විත්ත-විමංසාසමාධිපධානසඬ්ඛාරසමන්තා
 ගතං ඉඕපාදං භාවෙති, ඉඕයා ඉමෙ වතතාරෙ පාද ඉඕලාභාය-පෙ-
 ඉඕවෙසාරජ්ජාය සංවත්තන්තී”ති. එත්ථ ව ඡන්දගෙතුකො ඡන්ද
 ධිකො වා සමාධි ඡන්දසමාධි, කතතුකාමානාඡන්දං අධිපතිං කරිත්වා
 පටිලභාසමාධියෙහං අධිවචනං. පධානභූතා සඬ්ඛාර පධාන
 සඬ්ඛාර, චතුතිවචසාධකාසා සමමපධානවිරියෙහෙහං අධිවචනං,
 සමන්තාගතානි ඡන්දසමාධිනා ව පධානසඬ්ඛාරෙති ව උපෙතං, ඉඕ
 පාදානි නිපඨන්තිපරියායෙන වා ඉඕක්කතථෙඨන ඉඕක්කන්ති එතාය
 සත්තා ඉඕධා චුධා උක්කංසගතා ගොන්ති ඉමිනා වා පරියායෙන
 ඉඕති සඬ්ඛං ගතානං අභිසද්දවිත්තසමපයුත්තානං ඡන්දසමාධිපධාන
 සඬ්ඛාරනං අධිවචනථෙඨන පාදභූතං සෙසවිත්තවෙවතසිකරසිත්ති
 අත්ථො. චුත්තං ගෙතං:-“ඉඕපාදෙති තථාභූතාසා වෙදනාක්කකො
 -පෙ-විසද්දණකකෙඤ්ඤා”ති. අඨචා:-පජ්ජනෙ අනෙතානි පාදෙ,
 පාපුණීයතිති අත්ථො. ඉඕයා පාදෙ ඉඕපාදෙ, ඡන්දදිතමෙතං අධි
 වචනං. යථාහ:-ඡන්දසෙඨ භික්කවෙ භික්ඛු තිස්සාය ලභති සමාධිං,
 ලභති විත්තසොභගතං, අයං චුච්චති ඡන්දසමාධි. සො
 අනුපපන්නානං පාපකානං-පෙ-පදහති, ඉමෙ චුච්චන්ති පධාන
 සඬ්ඛාර. ඉති අයසෙඨ ඡන්දෙ අයසෙඨ සමාධි ඉමෙ ව පධානසඬ්ඛාරා,
 අයං චුච්චති භික්කවෙ ඡන්දසමාධිපධානසඬ්ඛාරසමන්තාගතො ඉඕ
 පාදෙ”ති. එවං සෙසිඨිපාදෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. අභි පදානිති
 ඡන්දදිති අභි වෙදිතබ්බානි. චුත්තං ගෙතං:-“ඉඕයා කතමානි අභි
 පදානි? ඡන්දසෙඨ භික්ඛු තිස්සාය ලභති සමාධිං, ලභති විත්තසොභ
 ගතං, ඡන්ද න සමාධි, සමාධි න ඡන්ද, අසෙඨෙඨ ඡන්ද, අසෙඨෙඨ

a පටිසම්භිද්ධගත-ඉඕකපා. b ඉඕපාදවිකුබ්බ-සුත්තන්තකාජ්ඣිය.
 c සංයුත්තතිකාය-මහාවග්ගසංයුත්ත.

සමාධි. විරියයෙන් භික්ෂු-විත්තයෙන් භික්ෂු-විමංසනෙන් භික්ෂු නිශ්ශාය ලභති සමාධිං, ලභති විත්තසෙසකග්ගතං, විමංසා න සමාධි, සමාධි න විමංසා, අඤ්ඤා විමංසා, අඤ්ඤා සමාධි. ඉඨියා ඉමාති අස්පදාති ඉඨිලාභාය-පෙ-ඉඨිවෙසාරජ්ජාය සංවත්තනති²”ති. එත්ථ හි ඉඨිං උපපාදෙතුකාමතා ඡන්දො සමාධිනා එකතො නිපුණොව ඉඨිලාභාය සංවත්තති, තථා විරියාදයො; තස්මා ඉමාති අස්පදාති වුත්තානිති වෙදිතබ්බාති. සොළසමුලාතිති සොළසහි ආකාරෙහි ආනෙඤ්ජනා විත්තස්ස වෙදිතබ්බා; වුත්තං හෙතං-“ඉඨියා කති මුලාති? සොළසමුලාති; අනොනතං විත්තං කොසජේජ න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, අනුත්තතං විත්තං උද්ධවෙව න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, අනභිත්තං විත්තං රුගෙ න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, අනපනතං විත්තං ඛ්‍යාපාදෙ න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, අතිස්සිතං විත්තං දිසියා න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, අප්පට්ඨධං විත්තං ඡන්දරුගෙ න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, විප්පමුත්තං විත්තං කාමරුගෙ න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, විසංසුත්තං විත්තං කිලෙසෙ න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, විමරියාදී කතං විත්තං කිලෙසමරියාදෙ න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, එකත්තග්ගතං විත්තං නාතත්තකිලෙසෙ න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, සද්ධාය පරිග්ගතිතං විත්තං අස්සභියෙ න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, විරියෙන පරිග්ගතිතං විත්තං කොසජේජ න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, සතියා පරිග්ගතිතං විත්තං පමාදෙ න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, සමාධිනා පරිග්ගතිතං විත්තං උද්ධවෙව න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, පඤ්ඤාය පරිග්ගතිතං විත්තං අවිජ්ජාය න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, ඔභාසග්ගතං විත්තං අවිජ්ජකිකාරෙ න ඉඤ්ජනිති ආනෙඤ්ජං, ඉඨියා ඉමාති සොළස මුලාති ඉඨිලාභාය-පෙ-ඉඨිවෙසාරජ්ජාය සංවත්තනති²”ති. කාමඤ්ච එස අත්ථො එවං සමාගිතෙ විතෙතති ආදිනාපි සිද්ධො යෙව; පස් මජ්ඣිමනිකායෙහි ඉඨියා භූමිපාදපදමුලභාවදස්සනත්ථං පුන වුත්තො. පුරිමො ව සුත්තෙ ආගතනායො, අයං පටිසම්භිදායං, ඉති උභයත්ථ අසමෙමාගත්ථම් පුන වුත්තො. ඤ්ණෙන අධිස්ථනෙන්තාති ස්වායමෙතෙ ඉඨියා භූමිපාදපදමුලභාවෙ ධම්මෙ සමාපදෙත්වා අතිඤ්ඤාපාදකං ක්‍රියානං සමාපජ්ජත්වා වුදාය සවෙ සතං ඉවත්ති සතං හොමි සතං හොමිති පරිකමමං කත්වා පුන අතිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජත්වා වුදාය අධිස්ථාති, අධිස්ථාන විතෙතන සභෙව සතං හොති, සහස්සාදිසුපි එසෙව නයො. සවෙ එවං න ඉජ්ඣති, පුන පරිකමමං කත්වා දුතියම්පි සමාපජ්ජත්වා වුදාය අධිස්ථාතබ්බං. සංසුත්තකස්ස කපායං හි එකවාරං වෙවාරං සමාපජ්ජතුං වට්ටතිති වුත්තං. තත්ථ පාදකජ්ඣානවිත්තං නිමිත්තාරමමණං, පරිකමමවිත්තාති සතාරමමණාති වා සහස්සාරමමණාති වා, තාති ව ඛො වණ්ණවසෙක, නො පණ්ණහතිවසෙක. අධිස්ථානවිත්තම්පි තථෙව සතාරමමණං වා සහස්සාරමමණං වා, තං පුබ්බෙ වුත්තං අප්පනාවිත්තම්ව ගොත්තු

අනන්තර. එකමෙව උපපජ්ඣි රූපාවචරවතුන්ජනානිකං යමපිති පටිසම්භවයං. වුත්තං:-“පකතියා එකො බහුකං ආවජ්ජති සතං වා සහස්සං වා සතසහස්සං වා, ආවජ්ජතී සද්දේන අධිධානි ‘බහුකො හොමි’ති බහුකො හොති, යථා ආයසමා වුලපජ්ජකො”^aති. තත්තාපි ආවජ්ජති පරිකමමසෙතෙව වුත්තං, ආවජ්ජතී සද්දේන අධිධානි තිති අභිසද්දසද්දේනවසෙන වුත්තං, තසමා බහුකං ආවජ්ජති, තතො තෙසමපි පරිකමම විත්තානං අවසානෙ සමාපජ්ජති. සමාපන්නිතො වුධ්භිතීවා පුන ‘බහුකො හොමි’ති ආවජ්ජතී තතො පරං පවත්තානං තිණ්ණං වතුණ්ණං වා පුබ්බභාගවිත්තානං අනන්තර උපපනෙනන සන්තිධාපනවසෙන අධිධානනති ලබනාමෙන එකෙනෙව අභිසද්ද සද්දේන අධිධානිති එවමෙත් අත්ථො දස්සෙබ්බො. යමපන වුත්තං යථා ආයසමා වුලපජ්ජකොති, තං බහුධාතාවස්ස කායසකඛි දස්සනත්තං වුත්තං. තං පන වත්තනා දීපෙතබ්බං. තෙ කිර වෙ භාතරෙ පඤ්චත්තතො පජ්ජාති නාමං ලග්ගිසු; ජේට්ඨො මහා සත්තකො, සො පබ්බජිතීවා සහ පටිසම්භවති අරහත්තං පාපුණ්ණි. අරහා හුතීවා වුලපජ්ජකං පබ්බාජෙතීවා:-

“පදුමං යථා කොකනදං සුගතිං පාතො සියා පුලලමචිතගතිං,
අධිතිරසං පස්ස විරෙවමානං තපන්නමාදිවමිවනනද්දිකෙබ්බිති.

ඉමං ගාථං අද්දසි. සො තං වතුති මාසෙහි පගුණං කාතුං නාසකඛි. අථ නං ථෙරෙ ‘අභබ්බො තං සාසනෙ’ති විහාරතො නිහරි, තසම්ඤ්ච කාලෙ ථෙරෙ භතතුදෙදසකො හොති. ජීවකො ථෙරං උපසඤ්ඤාමිතීවා ‘සෙව භනෙන භගවතා සද්ධිං පඤ්ච භික්ඛු සතාති ගහෙතීවා අවහානං ගෙහෙ තිකතිං ගණ්හථා’ති ආහ. ථෙරෙපි ‘ඤ්චෙතීවා වුලපජ්ජකං සෙසානං අධිධාසෙමි’ති අධිධාසෙසි. වුල පජ්ජකො චාරකොස්සෙස්ස ඤ්චෙතීවා රෙද්දති; භගවා දිබ්බෙන චක්ඛුනා දිස්වා තං උපසඤ්ඤාමිතීවා ‘කසමා රෙද්දසි’ති ආහ. සො තං පවත්තිං ආවිකසි. භගවා ‘න සජ්ඣායං කාතුං අසනෙකානෙතා මම සාසනෙ අභබ්බො නාම හොති, මා සොපි භික්ඛු’ති තං බාහායං ගහෙතීවා විහාරං පටිසිත්වා ඉතියා පිලොතිකබණ්ඩං අතිනිමිතිතීවා අද්දසි. ‘ගඤ්ච භික්ඛු ඉමං පරිමජ්ජනො රජෙහරණං රජෙහරණනති පුනපුනං සජ්ඣායං කරෙහි’ති. තස්ස තථා කරෙතො තං කාල වණ්ණං අහොසි. සො ‘පරිසුඛං වත්තං, නත්තත්ත දෙසො, අත්ත භාවස්ස පනායං දෙසො’ති සද්දෙසං පටිලභිතීවා පඤ්චසු බනෙසු සද්දේන ඔත්තාරෙතීවා විපස්සනං වසෙස්සිතීවා අනුලොමතො ගොත්රභු සමීපං පාපෙසි. අථස්ස භගවා ඔත්තාරෙතීවා අහාසි:-

“රුගො රජෙ න ව පන රෙණු වුච්චති
රුගස්සෙතං අධිවචනං රජෙති,
එතං රජං විපජ්ජති පණ්ණිනා¹
විහරන්ති තෙ විගතරජස්ස සාසනෙ.

a. පටිසම්භවයං ඉතිසථා.

b. අභිසද්දපටිසම්භවයං.

1. සිකුණෙවා-ධම්මපදස්සථා.

දෙසො රජෙ න ව පන රෙණු වුවවති
 දෙසසෙසෙනං අධිවචනං රජෙති,
 එතං රජං විපජ්ජතිති පණ්ණිනා¹
 විහරනති තෙ විගතරජස්ස සාසනෙ.

මොහො රජෙ නව පන රෙණු වුවවති
 මොහසෙසෙනං අධිවචනං රජෙති,
 එතං රජං විපජ්ජතිති පණ්ණිනා¹
 විහරනති තෙ විගතරජස්ස සාසනෙ”^aති.

තස්ස ගාථාපරියොසානෙ වතුපටිසම්භිදා ඡළභිඤ්ඤා පරිවාරා
 නවලොකානතරධම්මා හත්ථගතාව අගෙසුං. සත්ථා දුතියදිවසෙ ජීව
 කස්ස ගෙහං අගමාසි සද්ධිං. භික්ඛුසම්බෙසන, අථ දක්ඛිණොදකා
 ව්‍යානෙ යාගුයා දියමානාය පතනං පිදති. ජීවකො ‘කිං භනෙත’ති
 පුච්ඡි. ‘විහාරෙ එකො භික්ඛු අපථි’ති. සො පුරිසං පෙසෙසි ‘ගච්ඡ
 අය්‍යං ගගෙහිා සිසං එහි’ති. විහාරතො නික්කන්තො පන භගවති:-

“සහස්සකඛහනුං අත්තානං නිමිතිත්වාන පඤ්ඤා
 නිසිදම්බවනෙ රමෙම යාව කාලපපෙදනා”²ති.

අථ සො පුරිසො ගන්තො කාසාවෙති එකපජ්ජාතං ආරාමං
 දිස්වා ආගන්තො ‘භික්ඛුහි භරිතො භනෙත ආරාමො, නාහං ජනාමි
 කතමො සො අය්‍යා’ති ආහ. තතො නං භගවා “ගච්ඡ, යං පඨමං
 පස්සසි, තං විවරකණේණ ගගෙහිා ‘සත්ථා තං ආමනෙතති’ති වත්වා
 ආනෙති”ති. සො ගන්තො පේරස්සෙව විවරකණේණ අග්ගගෙසි;
 තාවදෙව සබ්බෙසි නිමිත්තා අත්තරධායිංසු. පේරෙ ‘ගච්ඡ ති’නති
 තං උය්‍යාජෙත්වා මුඛධොවනාදිසරිරකිව්වං. නිට්ඨපෙත්වා පඨමතරං
 ගන්තො පතනාසනෙ නිසිදි. ඉදං සකාය වුත්තං:-“යථා ආයසමා
 චූලපඤ්ඤා”ති. තත්‍ර යෙ තෙ බහු නිමිත්තා, තෙ අනියමෙත්වා
 නිමිත්තත්තා ඉභිමතා සදිසාව ගොන්ති. ණානනිසජ්ජාදිසු වා භාසිත
 තුණ්හිභාවාදිසු වා යං යං ඉභිමා කරෙති, තං තදෙව කරෙන්නති.
 සවෙ පන නානාවණේණ කාතුකාමො ගොති, කෙවි පඨමවයෙ,
 කෙවි මජ්ඣිමවයෙ, කෙවි පච්ඡිමවයෙ, තථා දීඝකෙසෙ, උපසිං
 මුණෙහි, මුණෙහි, මිස්සක කෙසෙ, උපසිංරත්තවිවරෙ, පණ්ණිකවිවරෙ,
 පදහාණධම්මකථා සරහඤ්ඤා පඤ්ඤාපුච්ඡන පඤ්ඤාවිස්සජ්ජන රජන
 පවන විවරිසිබ්බන ධොවනාදීති කරෙන්නෙත, අපරෙ පි වා නානපප
 කාරකො, කාතුකාමො ගොති; තෙන පාදකජ්ඣානතො වුට්ඨාය
 ‘එතතකා භික්ඛු පඨමවයා ගොන්තු’ති ආදිනා නයෙන පරිකම්මං
 කත්වා පුන සමාපජ්ජත්වා වුට්ඨාය අධිට්ඨානබ්බං, අධිට්ඨානවිනෙතන
 සඬ්ඨං ඉච්ඡතිච්ඡිතපපකාරා යෙව ගොන්ති. එස නයො බහුධාපි
 හුත්වා එකො ගොතිති ආදිසු. අයමපන විසෙසො:-ඉමිනා හි

a ජකස. චූලපඤ්ඤා.

1. භික්ඛුචො-ධම්මපදාසකථා.

හිකුකුනා එවං බහුභාවං නිමිතිනිත්වා පුන ඵෙකොව හුත්වා වඞ්කමිස්සාමි,
 සජ්ඣායං කරිස්සාමි, පඤ්ඤං පුච්ඡිස්සාමි'ති විනෝතනිං වා අයං
 විහාරො අපපතිකුකුකො, සචෙ කෙවි ආගමිස්සන්ති 'කුතො ඉමෙ
 එතතකා එකසදිසා හිකුකු, අද්ධා ථෙරස්ස එස ආනුභාවො'ති මං
 ඡන්තිස්සන්ති අපට්ඨන්තාය වා අන්තරයෙව 'එකො හොමි'ති
 ඉච්ඡන්තො පාදකාඤ්ඤානං සමාපජ්ඡන්තා වුට්ඨාය 'එකො හොමි'ති
 පරිකමමං කන්තා පුන සමාපජ්ඡන්තා වුට්ඨාය 'එකො හොමි'ති අධිට්ඨා
 තබ්බං; අධිට්ඨානවිනෝතන සම්මං යෙව එකොව හොති. එවං අක
 රෙනෙතා පන යථා පරිච්ඡන්තා කාලවසෙන සයමෙව එකො හොති.
 ආවිභාවං නිදේශාමනති-එත්ථ ආවිභාවං කරොති තිරොභාවං කරො
 තීති අයමන්තො. ඉදමෙව හි සඤ්ඤාය පටිසම්භිද්ධං වුත්තං:-'ආවි
 භාවනති කෙනවි අනාවටං හොති අපරිච්ඡන්තං විවටං පානටං,
 නිදේශාවනති කෙනවි ආවටං හොති පරිච්ඡන්තං පිහිතං පතිකුජ්ජි
 ත'නති. තත්තායං ඉතිමං ආවිභාවං කාතුමො අකුකාරං වා අලොකං
 කරොති, පරිච්ඡන්තං වා විවටං, අනාපාඨං වා ආපාඨං කරොති.
 කථං? අයං හි යථා පරිච්ඡන්තොපි දුරෙ සිනොපි වා දිස්සති
 එවං අන්තානං වා පරං වා කාතුකාමො පාදකාඤ්ඤානන්තො
 වුට්ඨාය 'ඉදං අකුකාරස්සානං ආලොකන්තං හොතු'ති වා 'ඉදං
 පරිච්ඡන්තං විවටං හොතු'ති වා 'ඉදං අනාපාඨං ආපාඨං හොතු'ති
 වා ආවජ්ජන්තා පරිකමමං කන්තා වුත්තන්තයෙනෙව අධිස්සාති, සහ
 අධිස්සානා යථාධිට්ඨිතමෙව හොති. පරෙ දුරෙ සිනොපි පස්සන්ති,
 සයමපි පසිසිතුකාමො පස්සති. එතං පන පාටිභාරියං කෙන් කත
 පුබ්බන්ති? හගවතා. හගවා හි වුලපුහදාය නිමනතිනො විස්ස
 කම්මුතා නිමිතෙනෙති පඤ්චගි කුටාගාරසතෙති සාවඤ්චිනො සත්ත
 යොජනබහන්තරං සාකෙතං ගච්ඡන්තො යථා සාකෙතනගර
 වාසිනො සාවඤ්චිවාසිනො සාවඤ්චි වාසිනො ව සාකෙතවාසිනො
 පස්සන්ති, එවං අධිට්ඨාසි. නගරමජ්ඣෙව ඔගරිත්වා පස්ථිං විධා
 හින්දුන්තා යාව අවිචිං ආකාසඤ්ච විධා විපුහිත්වා යාව බුහමලොකං
 දස්සෙසි. දෙවොරොහණෙනාපි ව අයමන්තො විහාලෙතබ්බො:-
 හගවා කීර යමකපාටිභාරියං කන්තා වතුරසිතිපාණසහස්සානි බන්ධනා
 පමොවෙත්වා 'අතීතා වුද්ධා යමකපාටිභාරියාවසානෙ කුහිං ගතා'ති
 ආවජ්ජන්තා 'තාවචිංසහවනං ගතා'ති අද්දස. අපේකෙන පාදෙන
 පස්ථිතලං අකකම්මිත්වා දුතියං යුගකුරපබ්බතො පතිට්ඨාපෙත්වා පුන
 පුරිමපාදං උද්ධරිත්වා සිනෙරුමත්තං අකකම්මිත්වා තත්ථ පඤ්ඤිකම්බල
 සිලාතලෙ විස්සං උපගන්තවා සන්ති පතිතානං දසසහස්සවකකවාල
 දෙවතානං ආදිනො පට්ඨාය අභිධම්මකථං ආරභි. භික්ඛාවාර
 වෙලායං නිමිතබ්බං මාපෙසි, සො ධම්මං දෙසෙති. හගවා නාග
 ලතාදන්තකට්ඨං බාදිත්වා අන්තොත්තනදහෙ බුබ්බං ධොධිත්වා උත්තර
 කුරුපු පිණ්ඩපාතං ගහෙත්වා අන්තොත්තනදහනීරෙ පරිභුඤ්ජති, සාරි
 පුත්තන්තෙත්ථෙ තත්ථ ගන්තවා හගවන්තං වන්දති, හගවා "අජ්ජ එතතකං

ධම්මං දෙසෙසි'නති ථේරස්ස නයං දෙති, එවං තයො මාසෙ අබ්බොවජිතනං අභිධම්මකථං කථෙසි යං සුත්වා අසීතිකොට්ඨෙව තානං ධම්මාභිසම්මයො අහොසි. යමකපාටිභාරියො සනතිපතිතාපි වාදසයොජනා පරිසා 'භගවන්තං පයසිත්වා ගම්ඤ්ඤාමා'ති ඛක්ඛාචාරං ඛක්ඛිත්වා අට්ඨාසි, තං චූළඅනාඨපිණ්ඩකසෙසියෙව සබ්බපච්චයෙති උපට්ඨාසි. මනුස්සා 'කුභිං භගවා'ති ජනනන්දාය අනුරුඳුන්දරං යාචිංසු, ථේරෙ ආලොකං වසේසිත්වා අද්දස දිබ්බඛත වක්ඛනා තත්ථ වස්සුපගතං භගවන්තං, දිස්වා ආරෙවෙසි. තෙ භගවතො වන්දනන්දාය මහාමොග්ගලානන්දෙරං යාචිංසු, ථේරෙ පරිසමඡේඛ යෙව මහාපඨවියං නිමුඤ්ජිත්වා සිනෙරුපබ්බතං නිබ්බිජ්ඣිත්වා තථා ගතපාදමූලෙ භගවතො පාදෙ වන්දමානොව උමුඤ්ජිත්වා භගවන්තං ථතදවොච:-'ජමුඤ්ජිපවාසිනො භනෙත භගවතො පාදෙ වන්දිත්වා පසයිත්වා ව ගම්ඤ්ඤාමාති වදන්ති'ති. භගවා ආහ: 'කුභිං පන තෙ මොග්ගලාන එතරහි ජෙට්ඨභාතා ධම්මසෙනාපති'ති. 'සඛකස්ස නගරෙ භනෙත'ති. මොග්ගලාන මං දඬුකාමා සෙව සඛකස්සනගරං ආගවජ්ජනතු, 'අහං සෙව මහාපචාරණ පුණ්ණමාසි උපොසථදිවසෙ සඛකස්සනගරෙ ඔතරිස්සාමි'ති. 'සාධු භනෙත'ති ථේරෙ දසබලං වන්දිත්වා ආගතමග්ගෙනෙව ඔරුග්ග මනුස්සානං සනතිකං සමපාපුණි. ගමිනාගමිනකාලෙ ව යථා නං මනුස්සා පස්සන්ති එවං අට්ඨාසි, ඉදං තාවෙත්ථ මහාමොග්ගලානන්දෙරෙ ආචිභාවපාටිභාරියං අකාසි, සො එවං ආගතො තං පවත්තිං ආරෙවෙත්වා 'දුරන්ති සඤ්ඤං අකත්වා කතපාතරසා එව නික්ඛම්ථා'ති ආහ. භගවා සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤ ආරෙවෙසි:-'මහාඤ්ජ සෙව මනුස්සලොකං ගවජාමි'ති. දෙවර්ජ විස්සකම්මං ආණ්ඩපෙසි:-'තාත සෙව භගවා මනුස්සලොකං ගන්තු කාමො, තිස්සො සොපාණපනතියො මාපෙති, එකං කතකම්මං එකං රජතම්මං එකං මණ්ඩමය'නති. සො තථා අකාසි. භගවා දුතිය දිවසෙ සිනෙරුමුඳුනි ධුත්වා පුරන්ධිලොකධාතුං ඔලොකෙසි, අනෙකාති වක්ඛවාලසහස්සාති විවටාති හුත්වා එකඔගණං විශ පකාසිංසු, යථා ව පුරන්ධිමෙන එවං පවජිමෙනපි උත්තරෙතපි දකඛිණෙනපි සබ්බං විවටමද්දස. ගෙට්ඨා ව යාව අභිච්චි, උපරි ව යාව අකතිට්ඨභවතා, තාව අද්දස. තං දිවසං කිර ලොකවිවරණං නාම අහොසි, මනුස්සාපි දෙවෙ පස්සන්ති, දෙවෘපි මනුස්සො, තත්ථ නෙව මනුස්සා උදධං උලොකෙන්නති, න දෙවෘ අධො ඔලොකෙන්නති, සබ්බෙ සම්මුඛාව අඤ්ඤාමඤ්ඤං පස්සන්ති. භගවා මඡේඛ මණ්ඩමයෙන සොපාණෙන ඔතරති, ඡකාමාවචරදෙවෘ වාමපස්සෙ කතකම්මයෙන, සුද්ධාචාසා ව මහාබ්‍රහ්මා ව දකඛිණපස්සෙ රජතමයෙන. දෙවර්ජ පත්තවිවරං අග්ගහෙසි, මහාබ්‍රහ්මා තියොජනිකාං සෙතවජ්ජනං, සුයාමො වාලච්ඡිකිං, පඤ්චසිඛො ගතබ්බපුනෙතා තිඤ්චුතමත්තං බෙඵවපඤ්ඤවිණං ගහෙත්වා තථාගතස්ස පූජං කරෙන්නො ඔතරති තං දිවසං භගවන්තං දිස්වා බුද්ධිභාවාය පිභං අනුපපාදෙත්වා සිත

සතොතා නාම නත්ති, ඉදමෙත්ථ භගවා ආවිහාචපාටිහාරියං අකාසි. අපිච තමභණ්ණේදීපෙ තලභගරවාසී ධම්මදින්නානෙරොපි තිස්සමහා විහාරෙ වෙතිස්සමනමති නිසිදිත්වා “නිති භික්ඛවෙ ධම්මෙහි සමන්තාගතො භික්ඛු අපණ්ණකං පටිපදං පටිපනොතො හොති”^aති අපණ්ණකසුත්තං කපේනොතො හෙළාමුඛං විජ්ජති අකාසි, යාව අවි චිත්තො ඵකභගණං අහොසි. තතො උපරිමුඛං අකාසි, යාව මුහව ලොකා ඵකභගණං අහොසි. ථෙරො නිරයභයෙන තර්ජනී සංගසු ඛෙත ව පලොභෙත්වා ධම්මං දෙසෙසි, කෙච්ඡ සොතාපන්නා අහෙසුං කෙච්ඡ සකදගාමී අනාගාමී අරහනොති. තිරොභාවං කාතුකාමො පන ආලොකං වා අකිකාරං කරොති, අප්පටිච්ඡන්නං වා පටිච්ඡන්නං, ආපාඨං වා අනාපාඨං කරොති. තථං? අයං හි යථා අප්පටිච්ඡන්නොපි සම්පෙ සිත්තොපි වා න දිස්සති, එවං අත්තානං වා පරං වා කාතු කාමො පාදකජ්ඣානතො මුට්ඨාය ‘ඉදං ආලොකට්ඨානං අකිකාරං හොතු’ති වා ‘ඉදං අප්පටිච්ඡන්නං පටිච්ඡන්නං හොතු’ති වා ‘ඉදං ආපාඨං අනාපාඨං හොතු’ති වා ආවජ්ජත්වා පටිකමමං කත්වා මුත්ත නයෙනෙව අබ්බිඨාති. සග අබ්බිඨානවිත්තෙන යථාබ්බිඨතමෙව හොති. පරෙ සම්පෙ සිත්තාපි න පස්සන්ති සයම්පි අපසිඤ්ඤාමො න පස්සති. එතමපන පාටිහාරියං කෙන කතපුබ්බන්ති? භගවතා. භගවා හි යසං කුලපුත්තං සම්පෙ නිසින්නං යෙව යථා නං පිත්තා න පස්සති එව මකාසි. තථා විදංයොජ්ජනසතං මහාකප්පිතස්ස පච්චුග්ග මනං කත්වා තං අනාගාමිථලෙ අමච්චසගස්සඤ්ඤා සොතාපත්ති ථලෙ පතිද්ධාපෙත්වා තස්ස අනුමග්ගං ආගතා සගස්සිත්තිපරිවාරා අනොඤ්ඤෙවි ආගන්ත්වා සම්පෙ නිසින්නාපි යථා සප්පරිසං රාජ්ජනං න පස්සති තථා කත්වා ‘අපි භනෙන රාජ්ජනං පස්සාමා’ති මුත්තෙ ‘කිම්පන තෙ රාජ්ජනං ගවෙසිතුං වරං උදුහු අත්තාන’න්ති ‘අත්තානං භනෙන්’ති වත්වා නිසින්නාය තස්සා තථා ධම්මං දෙසෙසි යථා සා සභිං ඉත්තිසගස්සෙන සොතාපත්තිථලෙ පතිට්ඨාසි, අමච්චා අනාගාමිථලෙ, රාජ්ජ අරහත්තෙති. අපිච තමභණ්ණේදීපං ආගතදිවසෙ යථා අත්තනා සභිං ආගතෙ අවසෙසෙ රාජ්ජ න පස්සති, එවං කරොනෙත්ත මහිඤ්ඤෙරෙනාපි ඉදං කතමෙව. අපිච සඤ්ඤාපි පාකටං පාටිහාරියං ආවිහාචං නාම, අපාකටපාටිහාරියං තිරොභාවං නාම. තත්ථ පාකටපාටිහාරියෙ ඉද්ධිපි පඤ්ඤායති ඉභිමාපි, තං යමකපාටිහාරි යෙන දීපෙතබ්බං. තත්ත හි “ඉධ තථාගතො යමකපාටිහාරියං කරොති අසාධාරණං සාවකෙහි, උපරිමකායතො අග්නිකඛන්ධො පචත්තති හෙට්ඨිමකායතො උදකධාරා පචත්තති”^bති එවං උභයං පඤ්ඤාසිත්ථ, අපාකටපාටිහාරියෙ ඉභියෙව පඤ්ඤායති න ඉභිමා, තං මහකසුත්තෙන ව මුහවතිමන්තණිකසුත්තෙන ව දීපෙතබ්බං. තත්ත හි ආයස්මතො ව මහකස්ස භගවතො ව ඉද්ධියෙව පඤ්ඤාසිත්ථ, න

a. අභිගුත්තරනිකානිපාත.

b. පටිසම්භිදාමග්ගඤ්ඤාකපා.

ඉඬිමා. යථාහ:-“එකමනනං නිසිනෙනා බො විතෙනා ගහපති ආයසමනනං මහකං එතදවොච: සංචු මෙ හනෙන අයෙතා මහකො උත්තරිමත්තසංඛමං ඉද්ධිපාටිහාරියං දසෙසතුඤ්ඤි. තෙන හි කිං ගහපති ආශ්‍රිතෙ උත්තරාසඛිතං පඤ්ඤපෙඤ්ඤා තිණ්කලාපං ඔකාසෙහිති, එවං හනෙනාති බො විතෙනා ගහපති ආයසමනො මහකස්ස පටිසසුඤ්ඤා ආශ්‍රිතෙ උත්තරාසඛිතං පඤ්ඤපෙඤ්ඤා තිණ්කලාපං ඔකාසෙසි. අප්ඨ බො ආයසමා මහකො විහාරං පටිසිඤ්ඤා සුචිකපිකං දඤ්ඤා තථාරූපං ඉද්ධාභිසංඛාරං අභිසංඛාරාසි, යථා තාලවර්ණලෙන ව අග්ගලනනරිකාය ව අවච්ඡි නිකම්ඤ්ඤා තිණ්කලාපෙසි උත්තරාසඛිතං න කොපෙසි”ති. යථාචාහ:-“අප්ඨවිහාරං භිකම්ඤ්ඤා තථාරූපං ඉද්ධාභිසංඛාරං අභිසංඛාරාසිං එතතාවතා බ්‍රහ්මා ව බ්‍රහ්මපරිසාරා ව බ්‍රහ්මපාරිසාරා ව සද්දසුඤ්ඤා මෙ සොස්සනති න ව මං දකම්ඤ්ඤාති”ති.^b අනතරගිතො ඉමං ගාථං අභාසි.

“හවෙ වාහං හයං දිස්වා හවස්සව විහවෙසිතං

හවං නාභිවදිං කිස්සව් නඤ්ඤව් න උපාදිසි”^cනති.

තිරෙකුඛං තිරොපාකාරං තිරොපබ්බතං අසජ්ජමානො ගච්ඡති සෙය්‍යථාපි ආකාසෙහි, එත් තිණ්කලාසංඛිතාති පරකුඛං, කුඛධස්ස පර හාගනාති චුත්තං හොති. එස නයො ඉනරෙසු. කුඛධාති ව ගෙහ භිත්තියා එතං අධිවචනං, පාකාශෙහි ගෙහ විහාර ගාමාදිතං පරිකෙඨපපාකාරෙ, පබ්බතොති පංසුපබ්බතො වා පාසාණපබ්බතො වා. අසජ්ජමානොති අලග්ගමානො. සෙය්‍යථාපි ආකාසෙහි ආකාසෙ විශ්, එවං ගතතුකාමෙන පන ආකාසකසිණං සමාපජ්ජන්තා චුට්ඨාය කුඛං වා පාකාරං වා සිනෙරුවකකවාලෙසුපි අඤ්ඤතරං පබ්බතං වා ආවජ්ජන්තා කතපරිකමෙමන ‘ආකාසො හොතු’ති අධිට්ඨා තබ්බො, ආකාසො යෙව හොති. අධො ඔතරිතුකාමස්ස උද්ධං වා ආරොහිතුකාමස්ස සුසිරෙ හොති, විචිචිජ්ඣන්තා ගතතුකාමස්ස ඡිද්දො, සො තත් අසජ්ජමානො ගච්ඡති, තිපිටකවූලාභයජෙරො පනෙත්ථාහ: ආකාසකසිණසමාපජ්ජනං ආචුසො කිම්ඤ්ඤි, කිං හත්ථි අස්සාදිති අභිච්ඡිතිතුකාමො ගතඅස්සාදිකසිණාති සමා පජ්ජති, නත්‍ර යත්ත තත්ථි කසිණෙ පරිකමමං කන්තා අධිසමාපතති වසිභාවො යෙව පමාණං, යං යං ඉච්ඡති තං තදෙව හොතිති. හික්ඛු ආහංසු: පාශ්‍රියා හනෙන ආකාසකසිණං යෙව ආගතං, තස්මා අවස්ස මෙනං වතතබ්බනති. තත්‍රායං පාශ්‍රි:-

පකතියා ආකාසකසිණ සමාපතතියා ලාභී හොති, තිරෙකුඛං තිරොපාකාරං තිරොපබ්බතං ආවජ්ජති, ආවජ්ජන්තා ඤාණෙන අධිට්ඨාති ‘ආකාසො හොතු’ති, ආකාසො හොති, තිරොකුඛං තිරො

a. සංයුක්තනිකාය විකතසංයුක්ත.

b. මජ්ඣිමනිකාය බ්‍රහ්මනිමත්තනිකසුත්ත.

c. පටිච්ඡෙදමග්ග-ඉඬිකථා.

පාකාරං තිරොපබ්බතං අසජ්ජමානො ගව්ඡති, යථා පකතියා මුහුසා අනිද්ධිමනොනා කෙනවි අනාවටෙ අපරිකම්බෙන අසජ්ජ මානා ගව්ඡනති, එවමෙව සො ඉද්ධිමා වෙතොවසිප්පතොනා තිරො කුඛං තිරොපාකාරං තිරො පබ්බතං අසජ්ජමානො ගව්ඡති සෙය්‍ය ථාපි ආකාසෙති. සචෙ පනස්ස භික්ඛුනො අධිට්ඨතිචා ගව්ඡනාස්ස අනතරා පබ්බතො වා රුකෙනා වා උට්ඨති, කිං පුත සමාපජ්ජන්තා අධිට්ඨාතබ්බනති? දෙසො නත්ථි, පුත සමාපජ්ජන්තා අධිට්ඨාතං හි උපජ්ඣායස්ස සනතිකෙ නිස්සයගග්ගණසද්දිසං ගොති. ඉමිනා ව පන භික්ඛුනා ‘ආකාසො ගොතු’ති අධිට්ඨිතන්තා ආකාසො ගොති යෙව, පුරිමාධිට්ඨාතබ්බලෙනෙව වස්ස අනතරං අඤ්ඤා පබ්බතො වා රුකෙනා වා උතුමයො උට්ඨතිස්සතිති අධිට්ඨාතමෙවෙනං. අඤ්ඤාන ඉද්ධිමතා නිමිතෙන පන පඨමතිවමානං බලවං ගොති, ඉතරෙත තස්ස උද්ධං වා අධො වා ගන්තබ්බං. පඨවිසාපි උමුත්තතිමුත්තන්ති එත්ථ උමුත්තන්ති උට්ඨාතං වුවෙති, නිමුත්තන්ති සංසිදන්තං, උමුත්තන්ඤ්ඤා නිමුත්තන්ඤ්ඤා උමුත්තන්තිමුත්තං. එවං කාතුකාමෙන ආපොකයිණං සමාපජ්ජන්තා උට්ඨාය ‘එත්තකෙ ණානෙ පඨවී උදකං ගොතු’ති පරිච්ඡේද්ධා පරිකමමං කන්තා වුත්තනසෙතෙව අධිට්ඨා තබ්බං, සහ අධිට්ඨානෙන යථාපරිච්ඡේදෙන ණානෙ පඨවී උදකමෙව ගොති, සො නත්ථ උමුත්තන්තිමුත්තං කරොති. තත්තායං පාළි:- “පකතියා අපොකයිණං සමාපත්තියා ලාභී ගොති, පඨවිං ආවජ්ජති, ආවජ්ජන්තා ඤ්ඤානෙත අධිට්ඨාති උදකං ගොතුති උදකං ගොති. සො පඨවියා උමුත්තන්තිමුත්තං කරොති, යථා මුහුසා පකතියා අනිද්ධි මනොනා උදකෙ උමුත්තන්තිමුත්තං කරොනති. එවමෙව සො ඉඬිමා වෙතො වසිප්පතොනා පඨවියා උමුත්තන්තිමුත්තං කරොති, සෙය්‍ය ථාපි උදකෙ”²ති.

ත කෙවලඤ්ඤා උමුත්තන්තිමුත්තමෙව, නහාන පාන මුඛධොවන භණ්ඩකධොවනාදිසු යං යං ඉච්ඡති, තං තං කරොති. ත කෙවලඤ්ඤා උදකමෙව, සප්පි තෙල මුඛ ථාණ්ඩාදිසු යං යං ඉච්ඡති, තං තං ඉදඤ්ඤාදිඤ්ඤා එත්තකං ගොතුති ආවජ්ජන්තා පරිකමමං කන්තා අධිට්ඨ ගන්තස්ස යථාධිට්ඨිතමෙව ගොති. උද්ධරිත්තා භාජ්ජගතං කරොන්තස්ස සප්පි සප්පියෙව ගොති, තෙලාදිති තෙලාදිති යෙව, උදකං උදකමෙව. සො නත්ථ තෙමිතුකාමොව තෙමෙති, ඌ තෙමිතුකාමො න තෙමෙති. තස්සෙව ව සා පඨවී උදකං ගොති, සෙසජ්ජන්තා පඨවී යෙව. නත්ථ මුහුසා පත්තිකාපි ගව්ඡනති, යානාදිහිපි ගව්ඡනති, කසිකමාදිතිපි කරොනති යෙව. සචෙ පනායං ‘තෙසමපි උදකං ගොතු’ති ඉච්ඡති, ගොති යෙව. පරිච්ඡන්තකාලං පන අතිශක්තියා යං පකතියා සංවත්සකාදිසු උදකං, තං උපෙක්ඛා අවසෙසං පරිච්ඡන්තාධිට්ඨාතං පඨවී යෙව ගොති.

උදකෙපි අභිජ්ජමානෙති එත් යං උදකං අකකමිතං සංසිද්ධි තං
 භිජ්ජමානනති වුච්චති, විපරිතං අභිජ්ජමානං. එවං ගනතුකාමෙන
 පන පඨවිකසිණං සමාපජ්ජන්තා වුට්ඨාය 'එත්තකෙ ණානෙ උදකං
 පඨවි හොතු'ති පරිච්ඡිද්ධිං පරිකමම. කන්තා වුත්තනසෙතෙව
 අබ්බිඨාතබ්බං, සහ අබ්බිඨානෙන යථාපරිච්ඡින්නෙ ණානෙ උදකං
 පඨවියෙව හොති. සො තත්ථ ගච්ඡති, තත්ත්වං පාළි/පකතියා
 පඨවිකසිණසමාපතතියා ලාභී හොති, උදකං ආවජ්ජෙති, අවජ්ජෙතා
 ඤෙණෙන අබ්බිඨාති 'පඨවි හොතු'ති. පඨවි හොති, සො අභිජ්ජ
 මානෙ උදකෙ ගච්ඡති. යථා මනුස්සා පකතියා අනිඛිමනෙතා
 අභිජ්ජමානාය පඨවියා ගච්ඡන්ති, එවමෙව සො ඉභිමා වෙතොව
 සිප්පතොතා අභිජ්ජමානෙ උදකෙ ගච්ඡති සෙය්‍යථාපි පඨවිය"1නති.
 න කෙවලඤ්ච ගච්ඡති, යං යං ඉරියාපථං ඉච්ඡති තං තං කරොති.
 න කෙවලඤ්ච පඨවිමෙව කරොති, මඤ්ඤිමාණොපබ්බතරුකතාදිසුපි
 යං යං ඉච්ඡති, තං තං වුත්තනසෙතෙව ආවජ්ජෙතා අබ්බිඨාති, යථා
 බ්බිඨිතමෙව හොති. තස්සෙව ච තං උදකං පඨවි හොති, සෙසජනස්ස
 උදකමෙව, මච්ඡකච්ඡපා ච උදකකාකාදයො ච යථාරුපි විචරන්ති.
 සවෙ පනායං අඤ්ඤාසම්පි මනුස්සානං තං පඨවිං කාතුං ඉච්ඡති,
 කරොති යෙව. පරිච්ඡින්නාලාභීකකමෙන පන උදකමෙව
 හොති. පලලබ්භන කමතිති පලලබ්භන ගච්ඡති, පකති සකු
 ණොති පකෙති සුත්තසකුණො, එවං කාතුකාමෙන පන පඨවි
 කසිණං සමාපජ්ජන්තා වුට්ඨාය සවෙ නිසින්නො ගනතුමිච්ඡති,
 පලලබ්භපමාණං ණානං පරිච්ඡිද්ධිං පරිකමම. කන්තා වුත්තනසෙ
 තෙව අබ්බිඨාතබ්බං, සවෙ නිපනොතා ගනතුකාමො හොති මඤ්ඤිප්ප
 මාණං, සවෙ පදසා ගනතුකාමො හොති මග්ගප්පමාණනති එවං
 යථානුරූපං ණානං පරිච්ඡිද්ධිං වුත්තනසෙතොව 'පඨවි හොතු'ති
 අබ්බිඨාතබ්බං, සහ අබ්බිඨානා1 පඨවි යෙව හොති. තත්ත්වං පාළි:-
 "ආකාසෙපි පලලබ්භන කමති සෙය්‍යථාපි පකති සකුණො"2නති.
 පකතියා පඨවිකසිණසමාපතතියා ලාභී හොති, අකාසං ආවජ්ජෙති,
 ආවජ්ජෙතා ඤෙණෙන අබ්බිඨාති 'පඨවි හොතු'ති, පඨවි හොති. සො
 ආකාසෙ අනනලිකෙව වඩකමතිපි තිස්සතිපි තිස්සිද්ධතිපි සෙය්‍යථාපි
 කපෙපති, යථා මනුස්සා පකතියා අනිද්ධිමනෙතා පඨවියං වඩක
 මනතිපි-පෙ-සෙය්‍යථාපි කපෙපනති, එවමෙව සො ඉභිමා වෙතො
 වසිප්පතොතා ආකාසෙ අනනලිකෙව වඩකමතිපි-පෙ-සෙය්‍යථාපි
 කපෙපතිති.

අකාසෙ ගනතුකාමෙන ච භික්ඛුනා දිබ්බවක්ඛුලාභීනාපි ගච්ඡ
 තබ්බං. කස්මා? අනතරෙ උතුසමුට්ඨානා වා පබ්බතරුකතාදයො
 හොනති, නාගසුපණ්ණොදයො වා උසුයන්තා මාපෙපනති, තෙසං දස්ස
 නත්ථං. තෙ පන දිස්වා කිං කාතබ්බනති? පාදකජ්ඣානං සමා

1. ම. I. සහඅබ්බිඨානෙන.

2. පටිසම්භිද්ධිමයෙක-ඉභිකථා.

පර්ජනා වුඩ්සාය 'ආකාසො හොතු'නි පරිකමම කතා අධිසාතබ්බං. පෙරෙ පනාහ:-සමාපතති සමාපජ්ජනං. ආවුසො කිමන්දියං, නනු සමාගිතමෙවස්ස චිත්තං, තෙන යං යං ධානං ආකාසො හොතුති අධිසාති ආකාසො යෙව හොතිති. කිසුදාපි එවමාහ: අථබො තිරෙකුඛිපාටිහාරියෙ වුත්තනසෙතෙව පටිපජ්ජතබ්බං. අපි ව ඔකාසෙ ඔරෙහණ්ථම්පි ඉමිනා දිබ්බවකුලාතිනා හවිතබ්බං, අයං හි සචෙ අනොකාසෙ තහානතිජෙව වා ගාමවාරෙ වා ඔරෙහති මහා ජ්නස්ස පාකටො හොති තයමා දිබ්බවකුලානා පස්සිමා අනොකාසං වජේජනා ඔකාසෙ ඔතරතිති.

“ඉමෙපි වච්ඡිම සුරියෙ එවං මහිඛිනෙ එවං මහානුභාවෙ පාණිනා පරාමසති පරිමජ්ජති”නි එත්ථ වච්ඡිමසුරියානං වාචනා ශ්‍රියයොජ්නසහස්සස්ස උපරි වරණෙන මහිඛිකතා, තිස්ස දීපෙසු එකකවණේ ආලොකකරණෙන මහානුභාවතා වෙදිතබ්බා. එවං උපරි වරණආලොකකරණෙහි වා මහිඛිනෙ තෙනෙව මහිඛි කතෙන මහානුභාවෙ, පරිමසතිති පරිගණනාති එකදෙසෙ වා ජුපති, පරිමජ්ජතිති සමන්තතො ආදුසතලං විශ් පරිමජ්ජති. අයමප තස්ස ඉති අභිසංසදාදකජ්ඣානවසෙතෙව ඉජ්ඣති, තජෙත්ථ කසිණසමාපතතිතියමො. වුත්තං හෙතං පටිසම්භිදාය:-“ඉමෙ වච්ඡිම සුරියෙ-පෙ-පරිමජ්ජති”නි ඉධ සො ඉතිමා වෙතොවසිප්පතො වච්ඡිමසුරියෙ ආවජේජනි, ආවජේජනා සදුණෙන අධිවිධාති ‘හත්ථ පාසෙ හොතු’ති, හත්ථපාසෙ හොති. සො නිසින්නො වා නිපන්නො වා වච්ඡිමසුරියෙ පාණිනා ආමසති පරාමසති පරිමජ්ජති. යථා මහස්සා පකතියා අනිඛිමනො කිසුද්දෙව රුපගතං හත්ථපාසෙ ආමසනති පරාමසනති පරිමජ්ජනති, එවමෙව සො ඉතිමා-පෙ-පරි මජ්ජති”නි. ස්වායං යදි ඉවජති ගන්තො පරාමසිත්තං, ගන්තො පරාම සති. යදි පන ඉධෙව නිසින්නො වා නිපන්නො වා පරාමසිත්ත කාමො හොති, ‘හත්ථපාසෙ හොතු’නි අධිවිධාති, අධිවිධාතලෙන වණ්ඩා මුත්තනාලපලං විශ් ආගන්තො හත්ථපාසෙ ධීතෙ වා පරාමසති හත්ථං වා වණ්ඩො, වණ්ඩනස්ස පන නිං උපාදින්නං වසිති අනුපාදින්නකතති? උපාදින්නං නිස්සාය අනුපාදින්නං වසිති. තත්ත වෙට්ඨකමුල නාගජෙරෙ පනාහ:-කිං පනාවුසො උපාදින්නං බුද්ධකම්පි මහනම්පි න හොති, නනු යද් භික්ඛු තාලව්ජ්ඣදිති නිකම් මති තද් උපාදින්නං බුද්ධං හොති, යද් මහනං අත්තහාවං කරොති තද් මහනං හොති, මහාමොග්ගලානාජෙරස්ස වියාති. එකසමිං කිර සමයෙ අනාඨිණිකො ගහපති ගහවතො ධම්ම දෙසනං සුමා ‘සෙව ගතෙන පඤ්චති භික්ඛුසතෙති සඛිං අච්ඡානං ගෙහෙ භික්ඛං ගණ්ඨාථ’නි නිමනෙනවා පකාමි. ගහවා අධිවා සෙමා තං දිවසාවසෙසං රත්තිගාගඤ්ච වීනිනාමෙමා පවුසසමයෙ දසසහස්සිලොකධාතුං ඔලොකෙසි, අථස්ස නන්දපනන්ද නාම නාගරාජ්ඣ සදුණමුඛෙ ආපාථං ආගමිති ගහවා අයං නාගරාජ් මය්හං සදුණමුඛෙ ආපාථං ආගමිති ‘අනි නුබො අස්ස උපතිස්සයො’ති

ආවජේතොනා 'අයං මිච්ඡාදිට්ඨිකො තිස්ස රහතෙසු අපසන්නො'ති දිස්වා 'කො හුබො ඉමං මිච්ඡාදිට්ඨිතො විවෙචෙය්‍යා'ති ආවජේතොනා මහාමොග්ගලානන්තරං අද්දස. තතො පහාතාය රතතියා සරිර පටිජග්ගනං ඛාඩා ආයස්මනං ආනන්දං ආමනෙතසි: 'ආනන්ද පඤ්චනං භික්ඛුසභානං ආරොචෙති නථාගතො දෙවචාරිකං ගච්ඡති'ති. නං දිවසඤ්ච නන්දෙපනන්දස්ස ආපානභුමිං සජ්ජධංසු, සො දිඛ්ඛරහනපලුභෙක දිඛ්ඛන සෙනච්ඡකෙතන ධාරියමානෙන තිවිධ නාටකෙති චෙච නාගපරිසාය ච උරිවුතො දිඛ්ඛනාජනෙසු උපට්ඨා පිතෙසු අත්තපාන 'විසිං ඔලොකායමානො තිසිනො හොති. අප්භගවා යථා නාගරාජ පස්සති නථා ඛාඩා තස්ස විමානමත්තකෙ තෙච්ඡ පඤ්චති භික්ඛුසතෙති සඬිං නාචරිංසදෙවලොභාසිච්ඡුබො පායාසි. තෙන බො පන සමයෙන නන්දෙපනන්දස්ස නාගරාජස්ස එචරුපං පාපභං දිට්ඨගහං උපපන්නං හොති: 'ඉමෙ හි නාම මුණ්ඩිකා සමණිකා අමහානං උපරුපරි භවතෙන දෙව්‍යානං නාච තිංසානං භවතං පටිසන්ධිපි තික්කමනතිපි, න ඉද්දති ඉතො පට්ඨාය ඉමෙසා අමහානං මත්තකෙ පාදපංසුං ඔතිරන්තානං ගන්තුං දස්සාමි'ති වුට්ඨාය සිනෙරුපාදං ගන්වා නං අත්තනාවං විජ්ජිත්වා සිනෙරුප සත්තකඛ්‍යානුං හොගෙති පරික්ඛිපිත්වා උපරි එණං ඛාඩා නාචතිංස භවතං අචතුරේජන එණෙන ගගෙත්වා අදස්සනං ගමෙසි. අප්භො ආයස්මා රට්ඨපාලො භගවන්තං එභද්දෙචාච: "පුඤ්ඤ භන්තො ඉමසමිං පදෙසෙ සිතො සිනෙරුපං පස්සාම, සිනෙරුපරිභණ්ඩං පස්සාම, නාච තිංසං පස්සාම, චෙජයන්තං පස්සාම, චෙජයන්තස්ස පාසාදස්ස උපරි ධජං පස්සාම, කො හුබො භන්තො ගෙභු කො පච්චයො, යං එභරති තෙච්ඡ සිනෙරුපං පස්සාම-පෙ-න චෙජයන්තස්ස පාසාදස්ස උපරි ධජං පස්සාම"ති. අයං රට්ඨපාල නන්දෙපනන්ද නාම නාගරාජ කුමාරාභං භූපිතො සිනෙරුපං සත්තකඛ්‍යානුං හොගෙති පරික්ඛිපිත්වා උපරි එණෙන පටිච්ඡාදෙත්වා අධිකාරං ඛාඩා සිතොති. 'දමෙමි නං භන්තො'ති. න භගවා අනුජති. අප්භො ආයස්මා භද්දයො ආයස්මා රුහුලොති අනුක්කමෙන සබ්බෙපි භික්ඛු උට්ඨතිංසු, න භගවා අනුජති. අචසානෙ මහාමොග්ගලානන්තරෙ 'අහං භන්තො දමෙමි න'න්ති ආහ, 'දමෙහි මොග්ගලානා'ති භගවා අනුජති. ථෙරො අත්තනාවං විජ්ජිත්වා මගන්තං නාගරාජවණ්ණං අභිනිවම්ඤ්ඤිත්වා නන්දෙපනන්දං වුද්දසකඛ්‍යානුං හොගෙති පරික්ඛිපිත්වා තස්ස එණ මත්තකෙ අත්තනො එණං යපෙත්වා සිනෙරුපා සඬිං අභිනිවම්ඤ්ඤි. නාගරාජ පට්ඨමාසි,¹ ථෙරොපි 'න කුය්‍යං යෙව්‍යං සරිරෙ වුමො අත්ථි, මග්ගමපි අත්ථිති පට්ඨමාසි.' නාගරාජස්ස වුමො ථෙරං න 'බාධති, ථෙරස්ස පන වුමො නාගරාජනං බාධති. තතො නාගරාජ පජ්ජලි, ථෙරොපි න කුය්‍යං යෙව්‍යං සරිරෙ අත්ථි අත්ථි මග්ගමපි අත්ථිති පජ්ජලි.

නාගරාජයා තෙරේ පේරං න බාධති, පේරයා පන තෙරේ නාග රාජනං බාධති. නාගරාජ අයං මං සිනෙරුනා අභිනිප්පිතො ධුමායති වෙව පජ්ජති වාති විනෙතතො 'හො තිං කොසි'ති පටි ප්‍රව්ඪි. 'අහං බො නඤ මොග්ගලානො'ති. හනෙත අත්තනො භික්ඛු භාවෙන නිට්ඨාගිති. පේරො තං අත්තභාවං විජ්ජිතො තස්ස දක්ඛිණ කණ්ණසොතෙන පටිසිඬ්වා වාමකණ්ණසොතෙන නික්කමි, වාම කණ්ණසොතෙන පටිසිඬ්වා දක්ඛිණකණ්ණසොතෙන නික්කමි, තථා දක්ඛිණනාසාසොතෙන පටිසිඬ්වා වාමනාසාසොතෙන නික්කමි, වාම නාසාසොතෙන පටිසිඬ්වා දක්ඛිණනාසාසොතෙන නික්කමි. තතො නාගරාජ මුඛං. විවරි, පේරො මුඛෙන පටිසිඬ්වා අනෙතා කුච්ඡයං පාවිනෙත ව පච්ඡමෙන ව වහිකමති. හගවා 'මොග්ගලාන මොග්ගලාන මනසි කරොගි, මහිසිහො එස නාගො'ති ආහ. පේරො මය්ගං බො හනෙත චත්තාරො ඉඨිආද භාවිතා බහුලිකතා යාතිකතා වජ්ජිකතා අනුට්ඨිතා පටිච්චා සුසමාරද්ධා, නිට්ඨතු හනෙත නඤපනඤ, අහං නඤපනඤසද්ධිසානං නාගරාජනං සතමපි සහස්සමපි සහස්සස්සමපි දමෙය්නති ආහ. නාගරාජ විනෙතයි:- පටිසනෙතා තාව මෙ න දිට්ඨො, නික්කමනසාලෙ දුති නං දුඤ්ඤතරෙ පක්ඛිට්ඨො සංඛ්ඛාදියාමිති, විනෙතො 'නික්කම හනෙත මා මං අනෙතා කුච්ඡයං අපරාපරං වහිකමනෙතා බාධසිත්ථා'ති ආහ. පේරො නික්ක මිතො බගි අට්ඨාසි. නාගරාජ අයං සොති දිට්ඨො නාසාවාහං විස්සජ්ජි. පේරො වතුත්ථං කුච්ඡං සමාපජ්ජි, ලොමකුපමිස්ස වාතො වාලෙතුං නාසකම්. අවසෙසා භික්ඛු නිර ආදිතො පට්ඨාය සබ්බපාටිභාරියාති කාතුං සහභුණේය්සං, ඉමං පන ථානං පඬා එවං බිප්පතිසන්නිතො හුතො සමාපජ්ජිතුං න සක්ඛියානතිති හෙසං හගවා නාගරාජදමනං නාහුජති. නාගරාජ අහං ඉමස්ස සමණස්ස නාසාවාතෙන ලොම කුපමපි වාලෙතුං නාසකම්. 'මහිසිහො සමණො'ති විනෙතයි. පේරො අත්තභාවං විජ්ජිතො සුපණ්ණරූපං අභිනිමිණිඬ්වා සුපණ්ණ වාතං දස්සෙතො නාගරාජනං අනුබ්ඪි, නාගරාජ තං අත්තභාවං විජ්ජිතො මාණවකවණ්ණං අභිනිමිණිඬ්වා 'හනෙත භුමිහානං සරණං ගච්ඡාමි'ති වදනෙතා පේරයා පාදෙ වජ්ජි. පේරො 'සත්ථා නඤ ආගතො, එහි ගමිස්සාමා'ති නාගරාජනං දමිඬ්වා නිබ්බිසං කතො ගගෙතො ගගවතො සන්නිකං අගමාසි. නාගරාජ ගගවතො වජ්ජිතො 'හනෙත භුමිහානං සරණං ගච්ඡාමි'ති ආහ. හගවා 'සුඛි ගොගි නාග රාජ'ති වචො භික්ඛුසමසපරිවුතො අනාඨපිණ්ඩිකස්ස නිවෙසනං අග මාසි. අනාඨපිණ්ඩිකො 'කිං හනෙත අනිද්වා ආගතත්ථා'ති ආහ. මොග්ගලානස්ස ව නඤපනඤස්ස ව සඬ්භාමො අගොසිති. 'කස්ස හනෙත ජයො, කස්ස පරාජයො'ති. 'මොග්ගලානස්ස ජයො, නඤස්ස පරාජයො'ති. අනාඨපිණ්ඩිකො 'අධිවාසෙතු මෙ හනෙත හගවා සත්තාහං එකපටිපාටියා හත්තං, සත්තාහං පේරයා සකකාරං භාරියාමි'ති වචො සත්තාහං බුද්ධපමුඛානං පඤ්චනාං භික්ඛුසභානං.

මහාසක්කාරං අකාසි. ඉති ඉමං ඉමසමිං නන්දෙපනන්දදමනෙ නතං මහනතං අත්තභාවං සක්ඛායෙන. වුත්තං යද මහනතං අත්තභාවං කාරොති තද මහනතං හොති මහාමොග්ගලානන්දරය්ස විශාති. එවං වුත්තොපි භික්ඛු 'උපාදින්නතං නිස්සංග අනුපාදින්නතමෙව වසිස්සි'ති ආහංසු. අයමෙව වෙත්ථ සුත්ති. සො එවං කත්වා න කෙවලං වන්දිමසුරියෙ පරාමසති, සචෙ ඉවත්ති පාදකඝ්ලිකං කත්වා පාදෙ ධපෙති, පිඨං කත්වා නිසීදති, මඤ්චං කත්වා නිපජ්ජති. අපසෙය්නඵලකං කත්වා අපසෙය්සති. යථා ව එකො, එවං අපරොපි අනෙකෙසුපි භි භික්ඛුසත්තසහසෙය්සු එවං කරොන්නෙසු තෙසඤ්ච එකමෙකස්ස තථෙව ඉජ්ඣති. වන්දිමසුරියානං ව ගමනමපි ආලොක කාරණමපි තථෙව හොති. යථා භි පාඨිසහසෙය්සු උදකපුරෙසු සබ්බ පාඨිසු ව වන්දමණ්ඩලාති දිස්සන්ති, පාකතිකමෙව ව වන්දස්ස ගමනං ආලොකකාරණඤ්ච හොති, හදුපමමෙහං පාවිහාරියං. **ආව බ්‍රහ්ම ලොකාපිති** බ්‍රහ්මලොකමපි පරිචේදං කත්වා. **කායෙන වසං වත්තොති** තත්ථ බ්‍රහ්මලොකෙ කායෙන අත්තනො වසං වත්තොති. තස්සත්ථො පාළිං අනුගන්වා වෙදිතබ්බො. අයං හෙත්ථ පාළි:-යාව බ්‍රහ්මලොකාපි කායෙන වසං වත්තොතිති සචෙ සො ඉතිමා වෙතො වසිප්පතො බ්‍රහ්මලොකං ගන්තුකාමො හොති, දුරෙපි සන්තිකෙ අධිඝාති 'සන්තිකෙ හොතු'ති, සන්තිකෙ හොති. සන්තිකෙපි දුරෙ අධිඝාති 'දුරෙ හොතු'ති, දුරෙ හොති. බ්‍රහ්මමපි ථොකනති අධිඝාති 'ථොකං හොතු'ති, ථොකං හොති. ථොකමපි බ්‍රහ්මකනති අධිඝාති 'බ්‍රහ්මං හොතු'ති, බ්‍රහ්මං හොති. දිබ්බික වක්ඛනා තස්ස බ්‍රහ්මිනො රූපං පස්සති, දිබ්බාය සොතධාතුයා තස්ස බ්‍රහ්මිනො සද්දං සුණ්ණති, වෙතොපරියඤ්ඤණෙන තස්ස බ්‍රහ්මිනො චිත්තං පජ්ජන්ති. සචෙ සො ඉතිමා වෙතො වසිප්පතො දිස්සමානෙන කායෙන බ්‍රහ්ම ලොකං ගන්තුකාමො හොති, කායවසෙන චිත්තං පරිණාමෙති, කාය වසෙන චිත්තං අධිඝාති, කායවසෙන චිත්තං පරිණාමෙත්වා කාය වසෙන චිත්තං අධිඝාතිත්වා සුබසඤ්ඤඤඤ ලුහුසඤ්ඤඤඤ ඔක්කමිත්වා දිස්සමානෙන කායෙන බ්‍රහ්මලොකං ගව්ජති. සචෙ සො ඉතිමා වෙතො වසිප්පතො අදිස්සමානෙන කායෙන බ්‍රහ්මලොකං ගන්තු කාමො හොති, චිත්තවසෙන කායං පරිණාමෙති, චිත්තවසෙන කායං අධිඝාති, චිත්තවසෙන කායං පරිණාමෙත්වා චිත්තවසෙන කායං අධිඝාතිත්වා සුබසඤ්ඤඤඤ ලුහුසඤ්ඤඤඤ ඔක්කමිත්වා අදිස්සමානෙන කායෙන ගව්ජති. සො තස්ස බ්‍රහ්මිනො පුරතො රූපං අතිනිමිමිණාති මනොමයං සබ්බධගපච්චබ්බිං අතිනි ත්‍රියං, සචෙ සො ඉතිමා වඩ්ඛමති, නිමිත්තොපි තත්ථ වඩ්ඛමති. සචෙ.සො ඉතිමා තිට්ඨති-නිසීදති-සෙය්සං කපෙපති. නිමිත්තොපි සෙය්සං කපෙපති; සචෙ සො ඉතිමා ධුමායති-පජ්ජලති-ධම්මං භාසති-පඤ්ඤං පුච්ඡති-පඤ්ඤං පුට්ඨං විස්සරෙජ්ජති, නිමිත්තොපි තත්ථ පඤ්ඤං පුට්ඨං විස්සරෙජ්ජති. සචෙ සො ඉතිමා තෙන සසිං සන්තිඝති සලලපති සාකච්ඡං සමාපජ්ජති, නිමිත්තොපි තත්ථ තෙන

බ්‍රහ්මනා සබ්බං සන්තියාති සලලපති සාකච්ඡං සමාපජ්ජති. යං යදෙව
 හි සො ඉඩිමා කාරොති, තං තදෙව නිමිත්තො කණ්ඨති. තත්ථ
 දුරෙපි සන්තිකෙ අධිථානිති පාදකජ්ඣානතො වුථාය දුරෙ දෙව
 ලොකං වා බ්‍රහ්මලොකං වා ආවජ්ජති සන්තිකෙ භොතුති,
 ආවජ්ජන්තො පරිකමමං කන්තො පුන සමාපජ්ජන්තො ඤ්ඤාන අධිථානි
 'සන්තිකෙ භොතු'ති, සන්තිකෙ භොති. එස නයො සෙස පදෙසුපි.
 තත්ථ කො දුරං ගගෙත්වා සන්තිකං අකාසීති? හගවා, හගවා හි යමක
 පාටිභාරියාවසානෙ දෙවලොකං ගච්ඡන්තො යුගකිරඤ්ච සිතො
 රුඤ්ච. සන්තිකෙ කන්තො පස්විතලතො එකපාදං යුගකිරෙ එපෙත්වා
 දුතියං සිතොරුමත්තෙ යපෙසි. අඤ්ඤා කො අකාසී? මහා
 මොග්ගලානතෙරො. ථෙරෙ හි සාවන්තො හත්තනිවමං කන්තො
 නිකඛන්තං වාදසයොජනිකං පරිසං තිංසයොජනං සඛිකස්සනගර
 මග්ගං සඛිපිත්තො නඛිකඤ්ඤාදි සමපාපෙසි. අපිච්ච, තච්චපණ්ණේ
 දීපෙ චූළසමුද්දන්තෙරෙපි අකාසී. දුබ්බිකසමයෙ කිර පෙරස්ස
 සන්තිකං පාතොව සත්තනිකත්වසත්තානි අගමංසු. ථෙරො 'මහා
 භික්ඛුසඤ්ඤා, කුතිං හිකම්මාමාසෙ හවිස්සති'ති විනොතනො සකල
 තමිපණ්ණේදීපෙ අදිස්වා 'පරන්තරෙ පාටලිපුත්තෙ හවිස්සති'ති දිස්වා
 භික්ඛු පත්තවිවරං ගාගාපෙත්වා 'එථා වුස්සො භික්ඛාමාරං ගමිස්සාමා'ති
 පස්විං සඛිපිත්තො පාටලිපුත්තං ගතො. භික්ඛු 'කතරං හන්තෙ ඉමං
 නගර'නති පුච්ඡිංසු. 'පාටලිපුත්තං ආවුස්සො'ති. 'පාටලිපුත්තං නාම
 දුරෙ හන්තො'ති. 'ආවුස්සො මහලොකතෙරො නාම දුරෙපි ගගෙත්වා
 සන්තිකෙ කණ්ඨන්ති. 'මහාසමුද්දො කුතිං හන්තො'ති. තත්ථ
 ආවුස්සො අත්තර එකං නීලමානිකං අතිකක්ඛමිත්වා ආගතන්තො? ආම
 හන්තො. 'මහාසමුද්දො පන මහන්තො'ති. 'ආවුස්සො මහලොකතෙරො
 නාම මහත්තමපි බ්‍රහ්මකං කාරොන්ති'ති. යථා වායං, එවං තිස්ස
 ගුත්තතෙරොපි සායණසමයෙ නගාසිත්වා කාතුත්තරාසඤ්ඤා 'මහා
 බොධිං වජ්ඣස්සාමි'ති විනොත උපන්තො සන්තිකෙ අකාසී. සන්තිකං
 පන ගගෙත්වා කො දුරමකාසීති? හගවා, හගවා හි අත්තතො ව
 අභිගුලමාලස්ස ව අත්තරං සන්තිකමපි දුරමකාසී. අථ කො බහුකං
 ථොකමකාසීති? මහාකස්සපතෙරො. රාජගගෙ කිර නකඛත්ත
 දිවසෙ පඤ්චසහා කුමාරියො වජ්ඣපුටෙ ගගෙත්වා නකඛත්ත කීළ
 තත්ථාය ගච්ඡන්තිසො හගවන්තො දිස්වා කිඤ්චි නාදංසු. පච්ඡන්තො
 ආගච්ඡන්තං පන ථෙරං දිස්වා 'අමහාකං ථෙරො එති, පුටං දස්සාමා'ති
 සබ්බා පුටෙ ගගෙත්වා ථෙරං උපසඛිකමිංසු. ථෙරො පත්තං නීගරිත්වා
 සබ්බං එකපත්තපුරමත්තං අකාසී. හගවා ථෙරං ආගමයමානො
 පුරන්තො නිසීදි, ථෙරො ආගරිත්වා හගවන්තො අදාසීති. ඉලලීසසෙහි
 වජ්ඣස්මිං පන මහාමොග්ගලානතෙරො ථොකං බහුකමකාසී, කාක
 වලියවජ්ඣස්මිඤ්ච හගවා. මහාකස්සපතෙරො කිර සත්තාහං සමා
 පත්තියා වීති නාමෙත්වා දුට්ඨසඛිගං කාරොන්තො කාකවලියස්ස
 නාම දුග්ගතමත්තස්ස සරවාතර අදාසී. තස්ස ජයා ථෙරං දිස්වා,

පතිනො පක්කං අලොභමිලියාදං පතෙන ආකිරි. ථෙරො තං ගහෙඤා හගවතො ගතෙඤ්ඤං පෙයි. හගවා වහාහිකුසසිසයා පහො නහං කඤා අධිසායි. එකපතෙන්න ආහනං සබ්බසං පහොයි. කාකවලියොපි සත්තමෙ දිවසෙ සෙසිඨානං අලභාති. න නෙව ලඤ්ඤි ථොනස්ස බහුතරණං, මධුරං අමධුරං අමධුරං මධුරතති ආදි සුපි යං යං ඉච්ඡති, සබ්බං ඉච්ඡිමතො ඉජ්ඣති. තථාහි, මහා අනු ලභෙථරො නාම සමිහලලෙ හිකුසු පිණ්ඩාය වරිඤා සුක්කිහත්තමෙව ලභිඤා ගබ්භාතිරෙ නිසීදිඤා පරිභුඤ්ජානෙ දිස්වා ගබ්භාය උදකං සප්පිමණ්ඩනාහි අධිසතිඤා සාමණේරානං සඤ්ඤං අදයි. හෙ ථාල කෙහි ආහරිඤා හිකුසුසසිසයා අදංසු; සබ්බං මධුරෙත සප්පි මණ්ඩන භුඤ්ජිසුති. **දිබ්බික වහ්ලුනාහි** ඉධෙව සීතො ආලොකං වසෙසිඤා තස්ස බ්‍රහ්මිනො රූපං පස්සති, ඉධෙව ව සීතො තස්ස භාසතො සද්දං සුණාති, විහං පඤ්ඤාති. **කායවසෙහ විතං පටිණාමෙති** කාරජනායස්ස වසෙන විතං පරිණාමෙති, පාද කාණ්ඩානවිතං ගහෙඤා කායෙ ආරොපෙති, කායානුගතිකං කරොති දකිගමනං. කායගමනං හි දකිං හොති, සුඛසඤ්ඤඤා ලුහසඤ්ඤඤා ඔක්කමතිති පාදකාණ්ඩානාරමමණෙන ඉච්චිතෙන න සහජනං සුඛසඤ්ඤඤා ලුහසඤ්ඤඤා ඔක්කමති පවිසති එස්සෙති සමපාසුණාති. සුඛසඤ්ඤ නාම උපෙක්ඛා සමපසුභතා සඤ්ඤා, උපෙක්ඛා හි සන්තං සුඛනාහි වුත්තා, සායෙව සඤ්ඤා නිවරණෙහි වෙව විතක්කාදි පච්චනිකෙහි ව විමුත්තනතො ලුහසඤ්ඤාහිපි වෙදි තබ්බා, තං ඔක්කනතස්ස පනස්ස කාරජනායොපි තුලපිච්ච විය සලලහුකො හොති. සො එවං වාතකඛිභතතුලපිච්චනා විය සලලහු කෙන දිස්සමානෙන කායෙන බ්‍රහ්මලොකං ගච්ඡති, එවං ගච්ඡන්තො ව සවෙ ඉච්ඡති පඨවිකසිණවසෙන ආභාසෙ මග්ගං නිමිණිඤා පදසා ගච්ඡති, සවෙ ඉච්ඡති වායොකසිණවසෙන වායුං අධිසතිඤා තුලපිච්ච විය වායුනා ගච්ඡති. අපිච්ච ගතතුකාමිතො එව එඤ්ජ පමාණං, සතිහි ගතතුකාමිතාය එවං භතවිභතාධිසානො අධිසානවෙ ගක්ඛිහෙතාව සො ඉස්සාසක්ඛිහතසරෙ විය දිස්සමානො ගච්ඡති. **විහ්තවසෙහ කායං පටිණාමෙති** කායං ගහෙඤා විතෙන ආරෙ පෙති, විහ්තානුගතිකං කරොති සීඝ්‍රගමනං. විහ්තගමනං හි සීඝ්‍රං හොති, සුඛසඤ්ඤඤා ලුහසඤ්ඤඤා ඔක්කමතිති රූපකායාරමම ණෙන ඉච්චිතෙන න සහජනං සුඛසඤ්ඤඤා ලුහසඤ්ඤඤා ඔක්කම තිති, සෙසං වුත්තනසෙතෙව වෙදිතබ්බං. ඉදං පන විහ්තගමන මෙව ගොති, එවං අදිස්සමානෙන කායෙන ගච්ඡන්තො පනායං කිං තස්ස අධිසානවිහ්තස්ස උපපාදකකිණෙ ගච්ඡති, උදහු සීතිකකිණෙ භග්ගකකිණෙ වාහි වුත්තෙන නිසුපි බණ්ණසු ගච්ඡතිති ථෙරො ආහ. කිම්පන සො සයං ගච්ඡති, නිමිතං පෙසෙතිති? යථාරූචි කරොති, ඉධ පනස්ස සයං ගමනමෙව ආගතං. **මනොමසනාහි** අධිසාන මනෙන නිමිතතතා මනොමයං, අභිනිඤ්ඤනාහි ඉදං වහ්ලුසොතා

දිනං සණ්ඨානවසෙන වුත්තං, නිමිතරුපෙ පන පසාදෙ නාම නත්ථි,
 සවෙ ඉඕමා වඩ්ඛමති නිමිතොපි තත්ථ වඩ්ඛමතිති ආදි සබ්බං
 සාවකනිමිතං සක්ඛාය වුත්තං. බුද්ධනිමිතො පන යං යං භගවා
 කරොති, තං තමපි කරොති, භගවතො රුචිවසෙන අඤ්ඤමපි කරො
 තිති. එත්ථ ව යං සො ඉඕමා ඉධෙව ඕතො දිබ්බිකා වක්ඛුතා රුපං
 පස්සති, දිබ්බාය සොකධාතුයා සද්දං සුණාති, වෙතොපරිදස්සණෙන
 චිත්තං පඤ්ඤාති, න එත්තාවතා කායෙන වසං වත්තෙති. යමපි
 සො ඉධෙව ඕතො තෙන බ්‍රහ්මුතා සඬිං සනාතිඨති සලලපති සාකච්ඡං
 සමාපඤ්ඤාති, එත්තාවතාපි න කායෙන වසං වත්තෙති. යමපිස්ස
 දුරෙපි සනාතිතො අධිඨාතිති ආදිකං අධිඨානං, එත්තාවතාපි න
 කායෙන වසං වත්තෙති. යමපි සො දිස්සමානෙන වා අදිස්සමානෙන
 වා කායෙන බ්‍රහ්මලොකං ගම්මති, එත්තාවතාපි න කායෙන වසං
 වත්තෙති. යඤ්ඤ ඛො සො තස්ස බ්‍රහ්මුතො පුරතො රුපං අතීතිමමි
 ණාතිති ආදිනා නයෙන වුත්තවිධානං ආපඤ්ඤාති. එත්තාවතා
 කායෙන වසං වත්තෙති නාම. සෙසං පනෙත්ථ කායෙන වසං වත්ත
 නාය ප්‍රබ්බහාගදස්සනත්ථ වුත්තනති, අයං තාව අධිඨානා ඉද්ධි.

විකුබ්බනාය ව පන මනොමයාය ව ඉදං නානාකරණං.
 විකුබ්බනං තාව කරෙන්නෙන සො පකතිවණණං විජ්ඣන්තා කුමාරක
 වණණං වා දස්සෙති, නාගවණණං වා දස්සෙති, සුප්පණණවණණං වා
 දස්සෙති, අසුරවණණං වා දස්සෙති, ඉන්ද්‍රවණණං වා දස්සෙති, දෙව
 වණණං වා දස්සෙති, බ්‍රහ්මවණණං වා දස්සෙති, සමුද්දවණණං වා
 දස්සෙති, පබ්බතවණණං වා දස්සෙති, සීහවණණං වා දස්සෙති.
 බ්‍රහ්මවණණං වා දස්සෙති, දිට්ඨවණණං වා දස්සෙති, හත්ථිමපි
 දස්සෙති, අස්සමපි දස්සෙති, රජමපි දස්සෙති, පතතිමපි දස්සෙති,
 විවිධමපි සෙනාබ්‍යුහං දස්සෙතිති එවං වුත්තෙත්ථ කුමාරකවණණාදීසු
 යං යං ආකඞ්ඛති, තං තං අධිඨානබ්බං. අධිඨානෙන න ව පඨවිකාසි
 ණාදීසු අඤ්ඤාතරුමමණෙනො අභිඤ්ඤාපාදකඤ්ඤානෙනො වුදාය
 අත්තෙනො කුමාරකවණණො ආවජ්ජිතබ්බො, ආවජ්ජන්තා පරිකම්මාව
 සානෙ පුන සමාපජ්ජන්තා වුදාය 'එවරුපො නාම කුමාරකො
 හොමි'ති අධිඨානබ්බං. සහ අධිඨානවිත්තෙන කුමාරකො හොති
 දෙවදත්තො විය, එස නයො සබ්බත්ථ. හත්ථිමපි දස්සෙතිති ආදි
 පනෙත්ථ බ්‍රහ්මාදි හත්ථි ආදි දස්සනවණෙන වුත්තං. තත්ථ 'හත්ථි
 හොමි'ති අනාඨිඨන්තා 'හත්ථි හොත්ථු'ති අධිඨානබ්බං, අස්සාදීසුපි
 එසෙව නයොති. අයං විකුබ්බනා ඉද්ධි.

මනොමයං කාතුකාමො පන පාදකඤ්ඤානෙනො වුදාය කායං
 තාව ආවජ්ජන්තා වුත්තනගෙනෙව 'සුසිරෙ හොත්ථු'ති අධිඨාති,
 සුසිරෙ හොති. අථස්ස අබ්බන්තරෙ අඤ්ඤං කායං ආවජ්ජන්තා පරි
 කම්මං කන්තා වුත්තනගෙනෙව අධිඨාති තස්ස අබ්බන්තරෙ 'අඤ්ඤා
 කායො හොත්ථු'ති, සො තං මුඤ්ඤාමහා ජිහිකං විය කොසියා අසිං විය

කරණඛාය අභිං විශ ව අබ්බාහති. තෙන වුත්තං:-“ඉධ භික්ඛු ඉමමනා කායා අඤ්ඤාං කායං අතිනිව්ඤ්ණාති රුපිං මනොමයං සබ්බඛිත පචචඛතිං අතිනිව්ඤ්ණං, සෙය්‍යථාපි පුරිසො මුඤ්ඤවතා ඊසිකං පවා ගෙය්‍ය, තස්ස එවමස්ස: අයං මුඤ්ඤා අයං ඊසිකා, අඤ්ඤා මුඤ්ඤා අඤ්ඤා ඊසිකා, මුඤ්ඤවතානෙව ඊසිකා පවාලතා”ති ආදි. එත්ථ ව යථා ඊසිකාදයො මුඤ්ඤාදීහි සදිසා ගොනති, එවං මනොමයරූපං ඉද්ධිමතා සදිසමෙව ගොනීති දස්සනත්ථං. එතා උපමා වුත්තාති. අයං මනොමයා ඉද්ධි.

ඉති සාධුජනපාමොජ්ජන්දාය කතෙ විසුඛිමග්ගෙ

සමාධිභාවනාධිකාරෙ

ඉඛිවිධනිදදෙසො නාම

වාදසමො පරිච්ඡේදො.

13.

අභිඤ්ඤා නිදෙදසො.

ඉද්ධි දිබ්බසොතධාතුයා නිදදෙසකමො අනුප්පතෙනා. තත්ථ තතො පරාසු ව නිසු අභිඤ්ඤාසු සො එවං සමාගිතො විතොති ආදිනං අත්ථො වුත්තනසෙනෙව වෙදිතබ්බො. සබ්බත්ථ පන විසෙය මත්තමෙව වණ්ණසිස්සාම. නත්‍ර දිබ්බාස සොහධාතුයාහි එත්ථ දිබ්බ සදිසතතා දිබ්බා, දෙවතානං. හි සුවරිතහමමතිබ්බතතා පිත්ත සෙමන රුහිරාදීහි අපලිබ්බා උපකක්කිලෙස විමුත්තතාය දුරෙපි ආරම්මණ සමපටිච්ඡනසමත්ථා දිබ්බා පසාදසොතධාතු ගොති, අයඤ්ඤාපි ඉමස්ස භික්ඛුතො විරියභාවනාබලෙන නිබ්බතතා ඤ්ණසොතධාතු තාදිසා යෙවාති දිබ්බසදිසතතා දිබ්බා. අපිච දිබ්බවිහාරවසෙන පටිලඛිතතා අත්තනා ව දිබ්බවිහාරසන්තිසසිතතාපි දිබ්බා, සවණ්ණෙන නිජ්ඣ වණෙන ව සොතධාතු, සොතධාතුනිදවකරණෙන ව සොතධාතුචියා තිපි සොතධාතු, තාය දිබ්බාය සොතධාතුයා. විසුඛාසාති පරිසුඛාය නිරූපකක්කිලෙසාය, අභිකක්කන්තමානුසිකාසාති මනුස්සපචාරං අභිකක්ක මිත්වා සද්දසවණෙන මානුසිකං මංසසොතධාතුං අභිකක්කන්තාය විති වත්තිත්වා ධිතාය. උගො සදෙද සුණාහිති වෙ සදෙද සුණාති. කතමෙ වෙ? දිබ්බෙ ව මානුසෙ ව, දෙවතාඤ්ච මනුස්සානාඤ්ච සදෙදති වුත්තං ගොති. එතෙන පදෙසපරියාදනං වෙදිතබ්බං. සෙ දුරෙ සහගිතො වාහි යෙ සද්ද දුරෙ පරවක්කවාලෙපි යෙ ව සන්තිකො අත්තමසො සදෙහසන්තිසසිතපාණකසද්දපි, තෙ සුණා තිති වුත්තං ගොති; එතෙන නිප්පදෙසපරියාදනං වෙදිතබ්බං.

කථං පනායං උපපාදෙනබ්බති? තෙන භික්ඛුනා අභිසංඝපාද කැණිනං සමාපජ්ඣන්තා වුදාය පරිකමමසමාධිවිතෙනන පඨමතරං පකතිසොතපථෙ දුරෙ ඔලාරිකො අරසෙසු සිහාදීනං සද්දො ආවජ්ජ තබ්බො, විහාරෙ ගණ්ඨසද්දො හෙරිසද්දො සබ්බසද්දො සාමණේරදහර භික්ඛුනං සබ්බත්තමෙන සජ්ඣායන්තානං සජ්ඣායසද්දො පකතිකථං කථෙන්නානං කිං හතෙන කිං ආවුසොති ආදිසද්දො සකුණ්ඨසද්දො වාතසද්දො පදසද්දො පක්කට්ඨිත උදකස්ස විච්චිටායනසද්දො ආතපෙ සුස්සමානතාලපණ්ණසද්දො කුන්ඨිපිලුලිකාදිසද්දොති එවං සබ්බොලා රිකතොපභුති යථාක්කමෙන සුමුමසද්දො ආවජ්ජතබ්බො. තෙන පුරන්ධිමාය දිසාය සද්දනං සද්දනිමිත්තං මනසිකාතබ්බං, පච්ඡිමාය-උත්තරාය-දක්ඛිණාය-භෙග්ගිමාය-උපරිමාය දිසාය, පුරන්ධිමායපි අනු දිසාය, පච්ඡිමාය-උත්තරාය-දක්ඛිණායපි අනුදිසාය සද්දනං සද්ද නිමිත්තං මනසිකාතබ්බං, ඔලාරිකානමපි සුමුමානමපි සද්දනං සද්ද නිමිත්තං මනසිකාතබ්බං. තස්ස තෙ සද්ද පානතිකවිත්තස්සපි පාකවා හොනති, පරිකමමසමාධිවිත්තස්ස පන අතිවිශ පාකවා. තස්සෙවං සද්දනිමිත්තං මනසිකරෙතො ඉද්දති දිබ්බසොතධාතු උපපජ්ජස්සතිති තෙසු සද්දෙසු අසුඤ්ඤතරං ආරමමණං කන්තා මනො වාරාවජ්ජනං උපපජ්ජති, තස්මිං නිරුද්ධො චත්තාරි පඤ්ච වා ජවනාති ජවනති, යෙසං පුරිමාති තිණි චත්තාරි වා පරිකමමඋපවාරානුලොම ගොනුභුනාමකාති කාමාවචරති, චතුත්ථං වා පඤ්චමං වා අප්පනා විත්තං රුපාවචරං චතුත්ථජ්ඣාතිකං. තත්ථ යං තෙන අප්පනා විතෙනන සභිං උප්පන්නං ඤ්ණං, අයං දිබ්බසොතධාතුවා වෙදි තබ්බො. තතො පරං තස්මිං සොතෙ පතිගො හොති තං ථාමජනං කරෙන්නෙන එත්තතරෙ සද්දං සුණාමිති එකඛුලමත්තං පරිච්ඡිද්දිත්වා වසෙස්තබ්බං, තතො චඛුල චතුරඛුල අභිඛුල විදජ්ජි රතනඅනෙතාගඛ්ඨ පමුඛ පාසාද පරිවෙණ සබ්බාදුම ගොවරගාම ජනපදදිවසෙන යාව චක්කවාලං තතො වා භීයෙතාපි පරිච්ඡිද්දිත්වා පරිච්ඡිද්දිත්වා වසෙස්තබ්බං, එවං අගිගතාභිසංඝසු එස පාදහජ්ඣානා රමමණෙන පුට්ඨාකාසඛ්ඨන්තරගතෙපි සද්දෙ පුන පාදහජ්ඣානං අසමාපජ්ඣන්තාපි අභිසංඝසුඤ්ඤතෙ සුණාතියෙව. එවං සුණන්නොව සවෙපි යාව බ්‍රහ්මලොකා සබ්බිහෙරි පණවාදි සද්දෙති එකකොලාහලං හොති පාටියෙක්කං වචන්තපෙකුකාමතාය සති අයං සබ්බසද්දො අයං හෙරිසද්දොති වචන්තපෙකුං සකෙකාති යෙවාති,

දිබ්බසොතධාතු කථා නිසිතා.

වෙතොපරියඤ්ඤානථාය වෙතොපරියඤ්ඤාණාසාති එත්ථ පරියා තිති=පරියං, පරිච්ඡිද්දිති අත්ථො. වෙතසො පරියං=වෙතොපරියං, වෙතොපරියඤ්ඤා තං ඤ්ඤාඤ්ඤාතී=වෙතොපරියඤ්ඤාණං, තදත්ථායාති

වුත්තං හොති. පරසඤානානි අවතානං ධර්මො සෙසසත්තානං, පරසුග්ගලානානි ඉදංවි ඉමිනා ඵහන්මෙව. වෙනෙයාවසෙන පන දෙසනාච්චාසෙන ච බ්‍යඤ්ඤානානත්තං කතං, වෙනසා වෙ තොති අත්තනො විත්තෙන තෙසං විත්තං, පටිවචාති පරිච්ඡිද්ධා, පඤ්ඤාතිති සරාගාදිවසෙන නානප්පකාරතො ඡනාති. කථං පනෙතං ඤාණං උප්පාදෙනබ්බනති? ඵතං ගි දිබ්බවක්ඛවසෙන ඉප්ඤ්ඤිතං ඵතස්ස පරිකමමං, තස්මා තෙන භික්ඛුනා ආලොකං වර්ණිතො දිබ්බෙන චක්ඛුනා පරස්ස හදයරූපං නිස්සංය වත්තමානස්ස ලොභි තස්ස වණ්ණං පසසිත්වා පසසිත්වා විත්තං පරියෙසිතබ්බං. යද්ගි සොමනස්ස විත්තං පවත්තති, තද් රත්තං නිත්‍රොපකකසදිසං හොති; යද් දෙමනස්ස විත්තං පවත්තති, තද් කාලකං ජ්ඣුපකකසදිසං; යද් උපෙකබාවිත්තං පවත්තති, තද් පසනනාතිලතෙලසදිසං; තස්මාතෙන ඉදං රූපං සොමනස්සිත්‍රියසමුදානං, ඉදං දෙමනස්සිත්‍රියසමුදානං, ඉදං උපෙකබිත්‍රියසමුදානනාති පරස්ස හදයලොභිතවණ්ණං පසසිත්වා පසසිත්වා විත්තං පරියෙසනෙනා වෙනොපරියඤ්ඤං ථාමගතං භාවබ්බං. ඵචං ථාමගතෙති තස්මිං අනුක්කමෙන සබ්බමි කාමා වචර විත්තං රූපාවචරාරූපාවචරවිත්තඤ්ඤා පඤ්ඤාති, විත්තා විත්ත මෙව සබ්බමනෙනා විනාපි හදයරූපදස්සනෙන. වුත්තමි වෙනං අභිකථායං:-“ආරාපෙප පරස්ස විත්තං ඡතිතුකාමො කස්ස හදයරූපං පස්සති කස්සිත්‍රියචිකාරං භිලොකෙතිති, න කස්සපි. ඉද්ධි විසයො¹ ඵස, යදිදං යන්ථ කන්ථවි විත්තං ආවර්ජනෙනා සොලසප්පහෙදං විත්තං ඡනාති, අකතාභිතිවෙසස්ස පන වසෙන අයං කථා”ති. සශ්වතං වා විත්තනාති ආදිප්ප පන අභිවිධං ලොභසහගතං විත්තං සරාගං විත්තනාති වෙදිතබ්බං. අවසෙසං වතුභුමිකං කුසලාබ්‍යාකතං විත්තං විතරාගං, වෙ දෙමනස්ස විත්තනාති වෙ විචිතිචුත්තවිත්තනා තීති ඉමාති පන වත්තාරි විත්තනාති ඉමස්මිං දුකෙ සබ්බගං න ගච්ඡනති; කෙච්ච පන ථෙරා තාතිපි සබ්බණ්ණනාති. දුට්ඨං පන දෙම නස්ස විත්තං සදෙසං විත්තං නාම, සබ්බමි වතුභුමිකං කුසලාබ්‍යා කතං විත්තං විතදෙසං, සෙයාති දසාකුසලවිත්තනාති ඉමස්මිං දුකෙ සබ්බගං න ගච්ඡනති, කෙච්ච පන ථෙරා තාතිපි සබ්බණ්ණනාති. සමොගං විත්තමොගනාති ඵන්ථ පන පාටිපුග්ගලිකතයෙන විචි තිචුත්තවිත්තං සහගතවයමෙව සමොගං, මොගස්ස පන සබ්බාකුසලෙසු සමභවතො වාදසමිධමි අකුසලවිත්තං සමොගං විත්තනාති වෙදි තබ්බං, අවසෙසං විතමොගං. විතමිද්ධානුගතමපන සංක්ඛිතතං, උද්ධවචානුගතං වික්ඛිතතං, රූපාවචරාරූපාවචරං මහග්ගනං, අව සෙසං අමහග්ගනං, සබ්බමි තෙභුමිකං සඋත්තරං, ලොකුත්තරං අනුත්තරං, උපචාරප්පතතං අප්පනාප්පතතඤ්ඤා සමාගිනං, දහය මප්පතතං අසමාගිනං, තදබ්බ වික්ඛමනන සමුවෙඡ්ද පටිප්පස්සති නිස්සරණවිමුත්තප්පතතං විමුත්තං, පඤ්ඤාවිධමි ඵතං විමුත්තති

මප්පතනං අවිමුක්ඛනනාති වෙදිතබ්බං. ඉති වෙතොපරියඤ්ඤාලාභී
හික්ඛු සබ්බප්පකාරමපි ඉදං සරාගං වා වික්ඛනං-පෙ-අවිමුක්ඛනං වා
වික්ඛනං අවිමුක්ඛනං වික්ඛනනාති පඤ්ඤානිති.

වෙතොපරිය ඤ්ඤාකථා නිසිතා.

පුබ්බෙතිවාසානුස්සති ඤ්ඤාකථාය පුබ්බෙතිවාසානුස්සති ඤ්ඤා
සාති පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිමිති යං ඤ්ඤාණං, තදන්තං. පුබ්බෙතිවා
සොති පුබ්බෙ අතිතඤ්ඤා නිවුත්තකඤ්ඤා, නිවුත්තාති අජ්ඣාපුත්තා අනු
භූතා අත්තනො සත්තානෙ උපපජ්ජිතා නිරුධා, නිවුත්තමමා වා.
නිවුත්තාති ගොවරනිවාසෙහි නිවුත්තා, අත්තනො විඤ්ඤාණෙන
විඤ්ඤාතා පරිවර්තනා පරිච්ඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතාපි වා ඡින්නාවමුක්ඛානුස්ස
රණාදිසු, තෙ බුද්ධානං යෙව ලබ්භනති. පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිති
යාය සතියා පුබ්බෙතිවාසං අනුස්සරති, සා පුබ්බෙතිවාසානුස්සති.
ඤ්ඤානති තාය සතියා සමපසුත්තඤ්ඤාණං, එවමිමස්ස පුබ්බෙ තිවාසා
නුස්සතිඤ්ඤාණස්ස අන්තං පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණං, එතස්ස
ඤ්ඤාණස්ස අභිගමාය පතතියාති වුත්තං ගොති. අනෙකවිභින්නාති
අනෙකවිධං, අනෙකෙහි වා පකාරෙහි පවත්නං සංවණ්ණිතනති
අන්තං. පුබ්බෙතිවාසනති සමන්තතරුතිතභවං. ආදිං කන්තා තත්ථ
තත්ථ නිවුත්තසත්තානං, අනුස්සරතීති බ්බුපටිපාටිවසෙන වුත්තපටි
සක්ඛිවසෙන වා අනුගන්තවා අනුගන්තවා සරති. ඉමං හි පුබ්බෙතිවාසං
ඡ ජනා අනුස්සරන්ති:-තිත්ථියා, පකතිසාවකා, මහාසාවකා, අග්ග
සාවකා, පච්චෙකවුච්ඡා, වුච්ඡාති. තත්ථ තිත්ථියා වත්තාලීසං යෙව
කප්පෙ අනුස්සරන්ති, න තතො පරං. කයම? දුබ්බලපඤ්ඤාත්තා;
තෙසං හි නාමරූපපරිවේදවිරහිතත්තා දුබ්බලා පඤ්ඤා ගොති.
පකතිසාවකා කප්පසතමපි කප්පසහස්සමපි අනුස්සරන්ති යෙව බලව
පඤ්ඤාත්තා. අසීතිමහාසාවකා සත්තසහස්සකප්පෙ අනුස්සරන්ති, වෙ
අග්ගසාවකා එකං අසංඛෙය්‍යං සත්තසහස්සකප්පෙ, පච්චෙකවුච්ඡා වෙ
අසංඛෙය්‍යාති සත්තසහස්සකප්පෙ, එතතකො හි තෙසං අභිනිහාරෙ.
බුද්ධානං පන පරිවේදදෙ නාම නත්ථි. තිත්ථියා ව බ්බුපටිපාටිමෙව
සරන්ති, පටිපාටිං. මුඤ්ඤිතා වුත්තපටිසක්ඛිවසෙන සරතුං න
සකෙකානති, තෙසං හි අඤ්ඤානං විශ් ඉවත්තපදෙසොක්කමනං නත්ථි.
යථා පන අඤ්ඤා යට්ඨං අමුඤ්ඤිතාව ගව්ඡනති, එවං තෙ බ්බුපටිපාටිං
අමුඤ්ඤිතාව සරන්ති. පකතිසාවකා බ්බුපටිපාටියාපි අනුස්සරන්ති
වුත්තපටිසක්ඛිවසෙනපි සබ්බමන්ති, තථා අසීතිමහාසාවකා. වික්ඛනමපන
අග්ගසාවකානං බ්බුපටිපාටිකිවමං නත්ථි, එකස්ස අත්තභාවස්ස වුත්තං
දිස්වා පටිසක්ඛිං පස්සනති පුන අපරස්ස වුත්තං දිස්වා පටිසක්ඛිනති, එවං
වුත්තපටිසක්ඛිවසෙනෙව සබ්බමන්තා ගව්ඡනති, තථා පච්චෙකවුච්ඡා.
වුච්ඡානමපන තෙව බ්බුපටිපාටිකිවමං, න වුත්තපටිසක්ඛිවසෙන
සබ්බමන්තිවමං අත්ථි. තෙසං හි අනෙකාසු කප්පකොට්ඨි ගෙට්ඨා

වා උපරි වා යං යං ණානං ඉවත්තති, තං තං පානට්ඨෙව ගොති. තස්මා අනෙකාපි කප්පකොටියො පෙය්‍යාලපාළිං විශ සංඛිට්ඨා යං යං ඉවත්තති තත්ත තත්තෙව ඔක්කමන්තා සිගොක්කන්තවසෙන ගවත්තති. එවං ගවත්තානානඤ්ච නෙසං ඤාණං යථා නාම කතවාල වෙධපරිවයස්ස සර්ගභග්‍යදීපස්ස ධනුග්ගහස්ස බිත්තො සරො අත්තරු උක්කලතාදිසු අසර්ජ්‍යමානො ලකෙබ්බෙව පතති න සර්ජ්‍යති න විරජ්ඣති, එවං අත්තරන්තරසු ජනිසු න සර්ජ්‍යති න විරජ්ඣති අසර්ජ්‍ය මානං අවිරජ්ඣමානං ඉවජ්ඣිවජ්ජිතණානං යෙව ගණ්ඤාති. ඉමෙසු ව පන පුබ්බතිවාසානුස්සරණසත්තෙසු තිත්ථියානං පුබ්බතිවාස දස්සනං බජ්ජපතනප්පභාසදීපං හුත්වා උපථාති, පකතිසාවකානං දීපප්පභාසදීපං, මහාසාවකානං උක්කාපභාසදීපං, අග්ගසාවකානං ඔසඨිතාරකප්පභාසදීපං, පච්චෙකබ්බිකානං වඤ්ඤප්පභාසදීපං, බුඬානං රසමිසහස්ස පතිමණ්ඩිත සරද පුරිසමණ්ඩලසදීපං හුත්වා උපථාති. තිත්ථියානඤ්ච පුබ්බතිවාසානුස්සරණං අනිානං යට්ඨි කොටිගමනං විශ ගොති, පකතිසාවකානං දණ්ඩකසෙතුගමනං විශ, මහාසාව කානං ජ්ඣසසෙතුගමනං විශ, අග්ගසාවකානං සකට්පසෙතුගමනං විශ, පච්චෙකබ්බිකානං මහාජ්ඣසමග්ගගමනං විශ, බුඬානං මහාසකට්ඨග්ග ගමනං විශ. ඉමස්මිං පන අධිකාරෙ සාවකානං පුබ්බතිවාසානුස්ස රණං අධිපෙපතං, හෙත වුත්තං අනුස්සරතිති බ්බුට්ඨපාටිවසෙන වුතිපරිසන්තිවසෙන වා අනුගන්වා අනුගන්වා සරතිති. තස්මා එවං අනුස්සරිතුකාමෙන ආදිකල්මිකෙන භික්ඛුතා පච්ජාභ්‍යන්තං පිණ්ඩපාත පටික්කන්තො රගොගතෙන පතිසලලිතෙන පටිපාටියා චත්තාරි ක්කානාති සමාපජ්ජිතා අභිඤ්ඤපාදකවතුපථජ්ඣානතො වුථාය සබ්බපච්ඡිමා නිසර්ජ්‍ය ආවජ්ජිතබ්බං; තතො ආසනපඤ්ඤපතං සෙතාසනප්පවෙසනං පත්තවිවරපටිසාමනං භොජනකාලො ගාමතො ආගමනකාලො ගාමෙ පිණ්ඩාය චරිතකාලො ගාමං පිණ්ඩාය පටිඨ භාලො විහාරතො තික්කමනකාලො චෙතියඛගණ් බොධියඛගණ් වඤ්ඤකාලො පත්තධොවනකාලො පත්තපටිග්ගහණකාලො පත්ත පටිග්ගහණතො යාව මුඛධොවනා කතනිව්චං පච්චිසකාලෙ කත නිව්චං මජ්ඣමයාමෙ කතනිව්චං පඨමයාමෙ කතනිව්චනති එවං පටි ලොමක්කමෙන සකලං රත්තින්ද්‍රිවං කතනිව්චං ආවජ්ජිතබ්බං. එත්තකං පන පකතිවිභ්‍යාසපි පානට්ඨං ගොති, පරිකම්මසමාධි විත්තස්ස පන අතිපානට්ඨෙව. සචෙ පතෙත්ත කිඤ්චිත පානට්ඨං ගොති, පුත පාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජිතා වුථාය ආවජ්ජිතබ්බං. එත්තතෙන දීපෙ ජාලිතෙ විශ පානට්ඨං ගොති, එවං පටිලොමක්කමෙ නෙව දුතියදිවසෙපි තතිය වතුත්තඤ්චදිවසෙපි දසාගෙපි අඤ්ඤා සෙපි මාසෙපි යාව සංවච්ඡාරාපි කතනිව්චං ආවජ්ජිතබ්බං, එතෙතෙව උපායෙන දසවස්සාති විසතිවස්සාතිති යාව ඉමස්මිං භවෙ අහ්‍යතො පටිසංඝිතා වා ආවජ්ජන්තො පුරිමභවෙ වුතික්කණෙ පටිත්තති නාම රූපං ආවජ්ජිතබ්බං. පගොති හි පණ්ඩිතො භික්ඛු පඨමවාරෙතෙව

පටිසංඝිං උග්ගාටෙච්චා වුචිකකිණේ නාමරූපං ආරම්මණං කාභුං,
 යසමා පත පුරිමහවේ නාමරූපං අසෙසං නිරුද්ධමිඤ්ඤං උප්පන්නං,
 තසමා තං ණානං ආහුඤ්ඤිකං අඛින්නමිමි හොති දුද්දසං
 දුප්පඤ්ඤං. තෙනාපි න සකෙකාමහං පටිසංඝිං උග්ගාටෙච්චා
 වුචිකකිණේ පවත්තිත්තාමරූපං ආරම්මණං කාභුත්ති ධුර්නිකෙතිපො
 න කාතබ්බො; හදෙව පත පාදකාජ්ඣානං පුනපුන සමාපජ්ජනබ්බං,
 හතො ව වුචාය තං ණානං ආවජ්ජනබ්බං. එවං කරුණෙනාහි සෙය්‍ය
 ථාපි නාම බලවා පුරිසො කුලාගාරකණ්ණිකත්ථාය මහාරුකිං
 ඡිඤ්ඤෙනා සාබාපලාසවේදනමනෙතනෙව ඵරසුධාරය විපන්නාය
 මහාරුකිං ඡිඤ්ඤං අසකෙකානෙනාපි ධුර්නිකෙතිපං අනච්චා
 කමාරසාලං ගතවා තිබ්බිණං ඵරසුං කාරුපෙච්චා පුන අගනච්චා
 ඡිඤ්ඤය්‍ය, පුන විපන්නාය ව පුනච හපේව කාරුපෙච්චා ඡිඤ්ඤය්‍ය,
 සො එවං ඡිඤ්ඤෙනා ඡින්නය්‍ය ඡින්නය්‍ය පුන ඡේදෙවබ්බාහාවිතො
 අච්ඡින්නය්‍ය ව ඡේදනතො නචිරසෙව මහාරුකිං පානෙය්‍ය; එව
 මෙව පාදකාජ්ඣානා වුචාය පුබ්බ ආවජ්ජනං අනාවජ්ජනං පටිසංඝි
 මෙව ආවජ්ජනෙනා න චිරසොව පටිසංඝිං උග්ගාටෙච්චා වුචිකකිණේ
 වත්තිත්තාමරූපං ආරම්මණං' ශරෙය්‍යාති. කායථාලකභෙසොගාර
 කාදිතිපි අයමන්තො දීපෙතබ්බො. තත්ථ පච්ඡිම නිසජ්ජනොප්පතුති
 යාව පටිසංඝිතො ආරම්මණං කත්වා පවත්තං ඤ්ඤං පුබ්බතිවාස
 ඤ්ඤං නාම න හොති, තමපන පරිකමසමාධිඤ්ඤං නාම හොති.
 අතිතං සඤ්ඤන්තිපි එතෙ වදන්ති, තං රූපාවචරං සත්ථාය න
 යුජ්ජති. යද්ද පනස්ස භික්ඛුනො පටිසංඝිං අතිකකමිම වුචිකකිණේ
 පවත්තිත්තාමරූපං ආරම්මණං කත්වා මනොවාරවජ්ජනං උප්පජ්ජති,
 තසමිඤ්ච නිරුද්ධෙ තදෙවාරම්මණං කත්වා වත්තාරි පඤ්ච වා ජවතාති
 ජවන්ති. සෙසං පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව පුරිමාති පරිකමමාදිනාම
 කාති කාමාවචරාති හොන්ති, පච්ඡිමං රූපාවචරං වතුත්ථායාතිතං
 අප්පනාවිත්තං. තදස්ස යං තෙන විතෙන්න සහ ඤ්ඤං උප්පජ්ජති,
 ඉදං පුබ්බතිවාසානුස්සතිඤ්ඤං නාම. තෙන ඤ්ඤෙන සමප
 යුත්තාය සත්ථාය අනෙකවිහිතං පුබ්බතිවාසං අනුස්සරති; සෙය්‍ය
 පීදං: එකමිපි ජතිං. වෙපි ජතියො-පෙ-ඉති සාකාරං සඋද්දෙසං
 අනෙකවිහිතං පුබ්බතිවාසං අනුස්සරතිති.

තත්ථ එකමිපි ජතින්ති එකමිපි පටිසංඝිමූලං වුචිපරියොසානං
 එකභවපරියාපන්නං බඛිසන්නානං, එස නයො වෙපි ජතිසොති
 ආදිසුපි. අනෙකෙපි සංවට්ටකපොති ආදිසු පත පරිහායමානො
 කපො සංවට්ටකපො, වඩ්ඪමානො විවට්ටකපොති වේදිතබ්බො.
 තත්ථ සංවට්ටන සංවට්ටසාධි ගතිතො හොති, තං මූලකත්තා,
 විවට්ටන ව විවට්ටසාධි. එවං හි සති යාති තාති ව "චත්තාරිමාති
 තිකිතිවෙ කපස්ස අසජ්ඣියාති. කතමාති වත්තාරි? සංවට්ටො
 සංවට්ටසාධි විවට්ටො විවට්ටසාධි"ති වුත්තාති, තාති පරිග්ගාතිතාති

හොනති. තත්ත තයො සංවට්ඨා:-ආපොසංවට්ඨො තෙජෙසංවට්ඨො වායොසංවට්ඨොති. තිස්සො සංවට්ඨසීමා:-ආභස්සරු, සුභතිණ්ණා, වෙහප්ප්ලාති. යද්ද කප්පො තෙජෙන සංවට්ඨති, ආභස්සරතො හෙළා අග්ගිනා ඔක්කති. යද්ද ආපෙන සංවට්ඨති, සුභතිණ්ණතො හෙළා උදකෙන විළියති. යද්ද වායුනා සංවට්ඨති, වෙහප්ප්ලතො හෙළා වාතෙන විඬංසති. විත්ථාරතො පන සද්ධි එකං බුඬිකෙඛතතං විතස්සති. බුඬිකෙඛතතං නාම තිවිධං. හොති:- ජාතිකෙඛතතං. ආණ්ණකෙඛතතං විසයකෙඛතතංදා. තත්ත ජාතිකෙඛතතං දසසහස්සවක්කවාලපරියන්තං හොති, යං තථාගතස්ස පටිසන්ධිග්ග ණ්දිසු කම්පති, ආණ්ණකෙඛතතං කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාලපරි යන්තං, යත් රතනසුත්තං. බ්බුපරිත්තං. ධජග්ගපරිත්තං. ආවානාටිය පරිත්තං. මොරපරිත්තනනති ඉමෙසං පරිත්තානං ආනුභාවො වත්තති. විසයකෙඛතතං අනන්තමපරිමානං, යං යාවතා වා පනාකඤ්චියාති චුත්තං, යත් යං යං තථාගතො ආකම්බති තං තං ජානාති. එවමෙ තෙසු තීසු බුඬිකෙඛතෙතසු එකං ආණ්ණකෙඛතතං. විතස්සති, තස්මිං පන විතස්සනෙන ජාතිකෙඛතතමපි විනස්මෙව හොති. විතස්සනාදාදි එකතොව විතස්සති, සණ්ඨගනතමපි එකතොව සණ්ඨගති. තස්සෙ වං විනාසො ව සණ්ඨගනාදාදි වෙදිතබ්බං. යස්මිං හි සමයෙ කප්පො අග්ගිනා නස්සති ආදිතොව කප්පවිනාසකම්භාමෙකො චුට්ඨගිත්ථා කොට්ඨසතසහස්ස වක්කවාලෙ එකං මහාවස්සං වස්සති, මනුස්සා තුළු හළා සබ්බබ්ජති නිගරිත්ථා වපනති, සස්සෙසු පන ගොඛාසිතක මත්තෙසු ජනෙසු ගද්දහරවං රවන්තො එකබ්බුමපි නවස්සති, තද්ද පච්ඡින්නං. පච්ඡින්නමෙව වස්සං හොති. ඉදං සංඛාය හි භගවතා “හොති බො සො භික්ඛවෙ සමයො යං බහුති වස්සාති බහුති වස්සසතාති බහුති වස්සසහස්සාති බහුති වස්සසතසහස්සාති දෙවො න වස්සති”²ති චුත්තං. වස්සපච්ඡිනොපි සත්තා කාලං. කත්ථා බ්බුමලොකෙ නිබ්බ ත්තනති, පුප්ප්ඵලපච්ඡිනියො ව දෙවතා. එවං දීඝෙ අඛානෙ විති වත්තෙ තත්ත තත්ත උදකං පරික්ඛයං ගච්ඡති, අථානුපුබ්බෙත මච්ඡකච්ඡ පාපි කාලඬකත්ථා බ්බුමලොකෙ නිබ්බත්තනති, නෙරසික සත්තාපි. තත්ත නෙරසිකා සත්තමස්සරියපාතුභාවෙන විතස්සනාති එකෙ, ක්ඛානං විනා නත්ථි බ්බුමලොකෙ නිබ්බතති. එතෙසදාදි කෙවි දුබ්භිකම්පිත්ථිතා, කෙවි අභබ්බා ක්ඛානාභිගමාය. තෙ කථං තත්ත නිබ්බත්තනාති? දෙව ලොකෙ පටිලඬකිකාවපෙක. තද්දති වස්සසතසහස්සස්ස අවචයෙන කප්පුට්ඨානං හවිස්සති. ලොකබ්බුත්ථා නාම කාමාවචරදෙව් චූත්ත සිරු විනිශ්ඤ්ඤෙසා රුද්ධමුඛා අස්සති ගන්තෙති පුස්සමානා රත්ත වත්තවත්තා අතිවිය. විරූපවෙසධාරිතො හුත්ථා මනුස්සපථෙ විච රන්තා එවං ආරුචෙනති:-මාරිසා! මාරිසා! ඉතො වස්සසතසහස්සස්ස අවචයෙන කප්පුට්ඨානං හවිස්සති, අයං ලොකො විතස්සියති, මහා

සමුද්දෙපි උසස්සසිසංහි, අයඤ්ච මහාපඨවී සිතොරු ව පබ්බතරුඤ්ච උබ්බයතිසංහති විනායසිසංහති, යාව බ්‍රහ්මලොකා ලොකවිනාසො හවිසංහති, මෙතනං මාරිසං භාවෙථ, කරුණං-මුදිතං-උපෙක්ඛං මාරිසං භාවෙථ, මාතරං උපඨහථ, පිතරං උපඨහථ, කුලෙ ජේඨාපවාසිතො හොථාති. තෙසං වචනං සුත්වා යෙභුයෙසන මනුස්සා ව භූමමදේවා ව සංවෙගන්තා අඤ්ඤමඤ්ඤං මුදුට්ඨතා හුත්වා මෙතනාදීති පුඤ්ඤති කරිත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තන්ති. තත් දිබ්බසුඛාභොජනං භුඤ්ඤිත්වා වායොකසිණේ පරිකමමං කත්වා ක්ඛානං පටිලහන්ති. තදඤ්ඤෙ පන අපරපරියවේදනියෙන කමෙතන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තන්ති, අපරපරියවේදනියකමමරගිතො හි සංසාරෙ සංසරන්තො සත්තො නාම නඤ්චි. තෙපි තත් තථෙව ක්ඛානං පටිලහන්ති, එවං දෙවලොකෙ පටිලඛික්ඛානවසෙන සබ්බෙපි බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තන්ති. වස්සුපචේදනො පන උඛං දිසංසං අඩුනො අවචයෙන දුතියො සුරියො පාතුහවති. වුත්තං හෙතං භගවතා:-“හොති ඛො සො තිකඛවෙ සමයො¹”ති සත්තසුරියං විත්ථාරෙතබ්බං. පාතුභුතෙ ව පන තස්මිං නෙව රතනිපරිචේදෙ, ත දිවාපරිචේදෙ පඤ්ඤායති. එකො සුරියො උචේති, එකො අත්ථං ගච්ඡති, අවිච්ඡින්නසුරියසත්තාපොව ලොකො හොති. යථා ව පකති සුරියෙ සුරියදෙවපුත්තො හොති, එවං කාපටිනාසකසුරියෙ නඤ්චි. තෙපි තත් පකතිසුරියෙ වත්තමානෙ ආකාසෙ වලාහකාපි ධූමසිඛාපි චරන්ති, කාපටිනාසකසුරියෙ වත්තමානෙ විගත ධූමවලාහනං ආදසමණ්ඩලං මිඨ නිමමලං නහං හොති, ස්පෙත්වා පඤ්චමිතාදියො සෙසභුහනදීආදිසු උදකං සුස්සති. තතොපි දිසංසං අඩුනො අවචයෙන තතියො සුරියො පාතුහවති, යස්ස පාතුභාවා මහානදියොපි සුස්සන්ති; තතොපි දිසංසං අඩුනො අවචයෙන වතුත්ථො සුරියො පාතුහවති, යස්ස පාතුභාවා නිමමති මහානදිනං පඨවො සිහපපාතො හංසපපාතො¹ කරුණුමුණ්ඩකො රථානාරදහො අනොත්තතදහො ඡද්දන්තදහො භුණ්ලදහොති ඉමෙ සත්තමහා සරු සුස්සන්ති. තතොපි දිසංසං අඩුනො අවචයෙන පඤ්චමො සුරියො පාතුහවති, යස්ස පාතුභාවා අනුපුබ්බිත මහාසමුද්දෙ අභිතුලි පබ්බතෙමනමත්තමපි උදකං නසණ්ඨාති. තතොපි දිසංසං අඩුනො අවචයෙන ඡේඨො සුරියො පාතුහවති යස්ස පාතුභාවා සකලවික්කවාළං එකධූමං හොති. පරියාදින්නසිනෙහං ධූමෙන, යථාචිදං එවං කොටි සත්තසංසංවක්කවාළාතිපි. තතොපි දිසංසං අඩුනො අවචයෙන සත්තමො සුරියො පාතුහවති, යස්ස පාතුභාවා සකලවික්කවාළං එක ජලං හොති සථිං කොටිසත්තසංසං වක්කවාළෙති, යොජනසතිකාදි හෙදති සිතොරුකූවාතිපි පලුජ්ඣිත්වා ආකාසෙයෙව අන්තරධායන්ති. සා අගතිජලා උඨතිත්වා වාතුමමහාරුජ්ඣෙ ගණ්ඨාති, තත් කාතක

a. අභිඤ්ඤානරසත්තකතිපාත

1. සි. II. සිහපපාතනො-ම. I. සිහපාතනො.

විමාන රතනවිමාන මණිවිමානානි ක්කාපෙඤා තාවතීංසගවනං ගණනාති. එතෙනෙව උපායෙන යාව පඨමඤ්ඤානභූමිං ගණනාති, තත්ථ තයොපි බ්‍රහ්මලොකෙ ක්කාපෙඤා ආභස්සරෙ ආභව්ව තිට්ඨති. සා යාව අණුමත්තමපි සංඛාරගතං අත්ථි තාව න තිබ්බායති. සබ්බ සංඛාරපරික්කයා පන සංපිතෙලක්ඛාපනගතිසිඛා විය ඡාරිකමපි අනවසෙසෙඤා තිබ්බායති, හෙය් ආකාසෙත සහ උපරි ආකාසො එකො හොති මහාඛකාරෙ. අථ දීඝස්ස අභුතො අවචයෙන මහා මෙසො උභතිඤා පඨමං සුබ්‍රම පුබ්‍රමං වස්සති, අනුපුබ්බෙන කුමුදනා ලයංඨි මුසලතාලකකිකාදිපපමාණානි ධාරති වස්සනොතො කොටිසන සහස්සවක්කවාලෙසු සබ්බං දඬුඨොතං පුරෙඤා අනතරධායති. තං උදකං හෙය් ව තිරියඤ්ච වාතො සමුඵ්ඵිඤා සනං කරෙති පරිවට්ඨමං පදුමිතිපත්තෙත උදකඛිණුසදීසං. කථං තාව මහනතං උදකරුසිං සනං කරෙතිති වෙ? විචරසම්පදනතො. තං ගිස්සා තමති තමති විචරං දෙති. තං එවං වාතෙන සමපිණ්ඩයමානං සනං කසිරමානං පරික්කයමානං අනුපුබ්බෙන හෙය් ඔතරති, ඔතිණේණ ඔතිණේණ උදකෙ බ්‍රහ්මලොකධාතෙ බ්‍රහ්මලොකා උපරි වතුකාමාවචරදෙව ලොකස්තෙන ව දෙවලොකා පාතුගවනති. පුරිමපඨවිස්තානං ඔතිණේණ පන බලවචාතා උපපජ්ජනති, තෙ තං පිතිතවායෙ ධම්ම කර්මෙ ඤ්ච උදකමිච තිරුස්සාහං කඤ්ඤා රුමොනනති. මධුරෙදකං පරික්කයං ගමිමිමානං උපරි රසපඨමිං සමුඵ්ඵාපෙති, සා වණේණ සමපනාතාවෙව තොති ගඤ්ඤාසම්පන්නා ව, තිරුදකපායාසස්ස උපරි පටලං පීය. තද්ද ව ආභස්සර බ්‍රහ්මලොකෙ පඨමතරුහිතිබ්බතො සත්තා ආපුකකයා වා පුඤ්ඤකකයා වා තතො චිච්ඤා ඉබ්බපජ්ජනති, තෙ තොනති සයම්පහා අනතලිකිවරු, තෙ අග්ගඤ්ඤසුපෙත වුහත තයෙන වං රසපඨමිං සාසිඤා තණ්හාතිභූතා ආලුපපකාරං පරි භුඤ්ජිමුං උපකකමනති, අථ තොසං සයම්පහා අනතරධායති අකු කාරෙතොති. තෙ අතිකාරං දිස්වා භායනති, තතො තොසං භයං නාසෙඤා සුරභාවං ජනයනතො පරිපුණ්ණපණ්ණාසයොජනං සුරිය මණ්ඩලං පාතුගවති, තෙ තං දිස්වා ආලොකං පටිලභිමානාති හඬතුස්සා හුඤ්ඤා අමානං හිතානං භයං නාසෙඤා සුරභාවං ජනයනොතො උභිතො තස්මා සුරියො හොතුති සුරියොතෙවිස්ස නාමං කරෙතති. අථ සුරියෙ දිවසං ආලොකං කඤ්ඤා අත්ථිගතෙත යමපි ආලොකං ලභිමානා සොපි තො නසොති පුන හිතා හොනති. හෙසං එවං හොති: 'සාධු වතස්ස සවෙ අඤ්ඤං ආලොකං ලභෙග්ගාමා'ති. තෙසං විතතං ඤ්ඤා විය එකුත පණ්ණාසයොජනං වජ්ජමණ්ඩලං පාතුගවති, තෙ වං දිස්වා තියොසොමත්තාය හඬතුස්සා හුඤ්ඤා අමානං ජන්දං ඤ්ඤා විය උට්ඨිතො තස්මා වජ්ජෙ හොතුති වජ්ජෙතෙවිස්ස නාමං කරෙතති, එවං වජ්ජිමසුරියෙසු පාතුගතෙසු නක්කතොති චාරක රූපානි පාතුගවනති, තතොපපභූති රතනිඤ්ච පඤ්ඤායනති, අනුක්ක මෙන ව මාසඛිමාස උතුසංවච්ඡරු. වජ්ජිමසුරියානං පන පාතුගත

දිවසෙයෙව සිතෙරු වක්කවාළ හිමවනතපබ්බතා පානුභවනා, තෙ
 ව බො අපුබ්බං අවරිමං ඵලගුනපුණ්ණමදිවසෙයෙව භානුභවනා.
 කථං? යථා නාම කඛුභතෙත පච්චමානෙ ඵකපපායරෙනෙව බුබ්බුළු
 කානි උඨගනති, එකෙ පදෙසා ථූපථූපා භොනති, එකෙ නිනන
 නිනනා, එකෙ සමසමා, එවමෙව ථූපථූපඨානෙ පබ්බතා භොනති,
 නිනනනිනවට්ඨානෙ සමුද්දා, සමසමඨානෙ දීපාති. අථ තෙසං
 සත්තානං රසපඨවිං පරිභුඤ්ඤානානං කමෙන එකච්ච වණ්ණ
 වනෙතා, එකච්ච දුබ්බණ්ණා භොනති. තත්ථ වණ්ණවනෙතා
 දුබ්බණ්ණෙ අභිමඤ්ඤානති, තෙසං අභිමානපච්චයා සාපි රසපඨවි
 අනතරධායති, භූමිපපවකො පානුභවති, අථ තෙසං තෙතෙව
 තයෙන සොපි අනතරධායති, බද්දලතා පානුභවති, තෙතෙව තයෙන
 සාපි අනතරධායති, අකට්ඨපාකො සාලි පානුභවති අකණො අථුසො
 සුඛො සුගඤ්ඤා තණ්ඩුලපථලො. තතො තෙසං භාජනානි
 උපපජ්ජති, තෙ සාලිං භාජනෙ ධපෙත්වා පාසාණපිට්ඨියා ධපෙනති.
 සයමෙව ජලසිඛා උඨගිත්වා තං පචති, සො ගොති ඔදනො සුමන
 ඡතිපුප්ඨසදිසො, න තස්ස සුපෙන වා බ්‍රහ්මරුකෙන වා කරණීයං
 අත්ථි, යං යං රසං භුඤ්ජිතූකාමා භොනති තං තං රසොව භොති,
 තෙසං තං ඔලාරිකං ආහාරං ආහාරයතං තතොපභූති මුත්තකරිසං
 සඤ්ජායති. අථ තෙසං තස්ස නිකම්මනත්ථාය වණ්ණමානි පභිජ්ජති,
 පුරිසස්ස පුරිසභාවො, ඉත්ථියාපි ඉත්ථිභාවො පානුභවති. තත්ථ සුදං
 ඉත්ථි පුරිසං, පුරිසො ව ඉත්ථිං අතිවෙලං උපතිජ්ඣායති. තෙසං අති
 වෙලං උපතිජ්ඣායනපච්චයා කාමපරිලාභො උපපජ්ජති, තතො
 මෙථුනධම්මං පටිසෙවනති. තෙ අසඬමමපටිසෙවනපච්චයා විඤ්ඤාති
 ගරභියමානා විගෙහියමානා තස්ස අසඬමමස්ස පටිච්ඡාදනගෙතු අභා
 රති කරෙන්නති, තෙ අභාරං අජ්ඣාචසමානා අනුක්කමෙන අඤ්ඤ
 තරස්ස අලසජ්ඣිකස්ස සත්තස්ස දිඨානුගතිං ආපජ්ජනතා සනතිධිං
 කරෙන්නති, තතොපභූති කණොපි ථූසොපි තණ්ඩුලං පරියො
 තතිනති, ලාඕතඨානමපි න පටිච්චිරුගති. තෙ සනතිපතිත්වා අනු'ඡු
 තනති: 'පාපකා වත භො ධම්මා සත්තොසු පානුභූතා, මයං හි පුබ්බ
 මනොමයා අනුභූතා'ති. අග්ගඤ්ඤාසුතෙත වුත්තතයෙනෙව විත්ථාරෙ
 තබ්බං. තතො මරියාදං ධපෙනති, අථ අඤ්ඤාතරෙ සත්තො අඤ්ඤ
 තරස්ස භාගං අදින්නං ආදියති. තං වික්කවතුං පරිභාසිත්වා තතිය
 වාරෙ පාණ්ඩුලෙච්ඡාදණෙති පභරනති, තෙ එවං අදින්නාදුන ගරභ
 මුසාවාදදණ්ඩාදුතෙසු උපනෙතාසු සනතිපතිත්වා විනතයනති:
 'යනනුත මයං එකං සත්තං සම්මනෙතය්‍යාම යො නො සම්මා බිසි
 තබ්බං බිසෙය්‍ය ගරභිතබ්බං ගරභෙය්‍ය පබ්බාජෙතබ්බං පබ්බාජෙය්‍ය,
 මයං පනස්ස සාලිකං භාගං අනුපාදස්සාමා'ති. එවං කතසනතිඨා
 නෙසු පන සත්තොසු ඉමස්මිං තාව කප්ප අයමෙව හගවා බොධි
 සත්තභූතො තෙන සමයෙන තෙසු සත්තොසු අභිරුපතරෙ ව දස්ස
 නියතරෙ ව මහෙසක්කතරෙ ව බුඬිසම්පන්නො පටිබලො නිග්ගහ

පහසුත: කාතුං, තෙ තං උපසංකම්භිං යාචිත්වා සමමනතිංසු. සො තෙන මහාජනෙන සමමතොති=මහාසමමතො, බෙත්තානං අධිපතීති= බත්තියො, ධම්මෙන සමෙන් පරෙ රඤ්ඤාතීති=රුජතී තිති නාමෙති පඤ්ඤාසිත්ථ. යඤ්ඤි ලොකෙ අවුත්ථියදානං බොධිසත්තොව තත්ථ ආදිපුරිසොති එවං. බොධිසත්තං ආදිං කත්වා බත්තියමණ්ඩලෙ සණ්ඨතෙ අනුපුබ්බෙන බ්‍රාහ්මණාදයොපි වණණා සණ්ඨතිංසු. තත්ථ කප්පවිනාසක මහාමෙඝතො යාව ජුලුපචේදදො, ඉදමෙකං අසං බෙය්‍යං සංවට්ටොති වුවවති. කප්පවිනාසක ජුලුපචේදතො යාව කොටිසතසහස්ස වක්කවාලපරිපුරකො සමපත්තිමහාමෙඝො, ඉදං දුතියං අසංබෙය්‍යං සංවට්ටොසාසීති වුවවති. සමපත්ති මහාමෙඝතො යාව චන්දිමසුරියපාතුභාවො, ඉදං තතියං අසංබෙය්‍යං විවට්ටොති වුවවති. චන්දිමසුරියපාතුභාවතො යාව පුන කප්පවිනාසකමහා මෙඝො ඉදං චතුත්ථං අසංබෙය්‍යං විවට්ටොසාසීති වුවවති. ඉමානි චතතාරි අසංබෙය්‍යානි එකො මහාකප්පො ගොතී, එවං තාව අනනිකා විනාසො ච සණ්ඨගනඤ්ච වෙදිතබ්බං.

යස්මිං පන සමයෙ කප්පො උදකෙන නස්සති, ආදිතොව කප්ප විනාසකමහාමෙඝො උදගිත්වාති පුබ්බෙ වුත්තනායෙනෙව විත්ථාරෙ තබ්බං. අයමපන විසෙසො:-යථා තත්ථ දුතියසුරියො, එවමිධ කප්ප විනාසකො බාරුදකමහාමෙඝො වුදාති. සො ආදිතො සුමුමං සුමුමං වස්සනො අනුක්කමෙන මහාධාරිති කොටිසතසහස්ස වක්ක වාලානං පුරෙතො වස්සති, බාරුදකෙන ජුළුජුළා පස්විපබ්බතා දයො විලීයනති, උදකං සමනතො වාතෙති ධාරියති, පස්විතො යාව දුතියජ්ඣානගුමිං උදකං ගණ්හාති තත්ථ තයොපි බ්‍රහ්මලොකෙ විලීයාපෙත්වා සුභකිණ්ණො ආහව්ව තිස්සති, තං යාව අණුමතතච්චි සබ්බාරගතං අත්ථි තාව න වුපසමති උදකානුගතං පන සබ්බසබ්බාර ගතං අභිගම්භිං සහසා වුපසමති අනතරධානං ගච්ඡති, ගෙයා ආකාසෙන සහ උපරි ආකාසො එකො ගොති මහතිකාරෙති සබ්බං වුත්තසදිසං. කෙවලං පතිධ ආහස්සරබ්‍රහ්මලොකං ආදිං කත්වා ලොකො පාතුභවති, සුභකිණ්ණතො ව ච විත්වා ආහස්සරදානාදිසු සත්තා තිබ්බත්තනති. තත්ථ කප්පවිනාසකමහාමෙඝතො යාව කප්පවිනාසකබාරුදකුපචේදදො, ඉදමෙකං අසංබෙය්‍යං. උදකු පචේදදතො යාව සමපත්තිමහාමෙඝො, ඉදං දුතියං අසංබෙය්‍යං. සමපත්තිමහාමෙඝතො-පෙ-ඉමානි චතතාරි අසංබෙය්‍යානි එකො මහාකප්පො ගොතී. එවං උදකෙන විනාසො ච *සණ්ඨගනඤ්ච වෙදිතබ්බං.

යස්මිං සමයෙ කප්පො වාතෙන විනස්සති ආදිතොව කප්පවිනා සකමහාමෙඝො උදගිත්වාති පුබ්බෙ වුත්තනායෙනෙව විත්ථාරෙ තබ්බං. අයමපන විසෙසො:-යථා තත්ථ දුතියසුරියො එවමිධ කප්ප විනාසකත්ථං වාතො සමුස්සති, සො පස්මිං ජුලරජං උදාපෙති

තනො සණ්ඨරජං, සුමුමවාලිකං, ථුලවාලිකං, සකඛරපාසාණාදයොති යාව කුටාගාරමනෙත පාසාණේ විසමථානේ ධීතමහාරුකෙති ව උඨා පෙති. තෙ පඨවිතො නහමුග්ගතා න ච පුත පතනති, තන්ත්ව චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා අභාවං ගව්ඡන්ති, අභානුක්කමේත ගෙඨා මහා පඨවියා වානො සමුඨගිත්වා පඨවිං. පරිවතොත්වා උඞ්මුලං කත්වා ආකාසෙ බිපති, යෝජනසතප්පමාණාපි පඨවිප්පදේසා විශෝජන- නියෝජන-වතුයෝජන-පඤ්චයෝජනසතප්පමාණාපි පභිජ්ජත්වා වාතවෙගකිත්තා ආකාසෙයෙව චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා අභාවං ගව්ඡන්ති, චක්කවාලපබ්බතමපි සිනෙරුපබ්බතමපි වානො උක්ඛිපිත්වා ආකාසෙ බිපති. තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං අභිගන්ත්වා චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා විනස්සන්ති, එතෙනෙව උපායෙන භූමමඨකවිමානාති ව ආකා සඨකවිමානාති ව විනාසෙනො ඡ කාමාවචර දේවලොකෙ විනා සෙත්වා කොටිසතසහස්සං චක්කවාලං විනාසෙති, තත් චක්කවාලා චක්කවාලෙහි ගිමවන්තා ගිමවන්තෙහි සිනෙරු සිනෙරුහි අඤ්ඤ මඤ්ඤං සමාගන්ත්වා චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා විනස්සන්ති, පඨවිතො යාව තතියජ්ඣානභූමිං වානො ගණ්හාති. තත් තයොපි බ්‍රහ්ම ලොකෙ විනාසෙත්වා වෙහප්පලං ආගච්ච තිඨති, එවං සබ්බසංඛාර ගතං විනාසෙත්වා සගමපි විනස්සති, ගෙඨා ආකාසෙන සහ උපරි ආකාසො එකො ගොති මහාධිකාරොති සබ්බං චුත්තසද්දිසං. ඉධ පන සුභකිණ්ණවුගමලොකං ආදිං කත්වා ලොකො පානුගච්චි, වෙහප්පලතො ව චචිත්වා සුභකිණ්ණභානාදිසු සත්තා නිබ්බත්තන්ති. තත් කප්පවිනාසකමහාමෙඝතො යාව කප්පවිනාසකවාතුපචේජදේ, ඉදමෙකං අසංඛෙය්‍යං. වාතුපචේජදතො යාව සමපතතිමහාමෙඝො ඉදං දුතියං අසංඛෙය්‍යං-පෙ-ඉමාති චත්තාරි අසංඛෙය්‍යාති එකො මහාකප්පො ගොති. එවං වාතෙන විනාසො ව සණ්ඨග්ගඤ්ච වෙදිතබ්බං.

කීං කාරණං එවං ලොකො විනස්සති? අකුසලමූලකාරණං, අකු සලමූලෙසු හි උස්සන්නෙසු එවං ලොකො විනස්සති. සො ච බො රුගෙ උස්සන්නතරෙ අග්නිනා විනස්සති, දෙසෙ උස්සන්නතරෙ උද කෙන විනස්සති. කෙවි පන දෙසෙ උස්සන්නතරෙ අග්නිනා, රුගෙ උස්සන්නතරෙ උදකෙනාති වදන්ති. මොගෙ උස්සන්නතරෙ වාතෙන විනස්සති. එවං විනස්සන්නොපි ව තීරන්තරමෙව සත්ත වාරෙ අග්නිනා නස්සති, අඨමචාරෙ උදකෙන. පුත සත්තවාරෙ අග්නිනා, අධිමෙ උදකෙනාති එවං අධිමෙ අධිමෙ වාරෙ විනස්සන්නො සත්තකඛිනතුං උදකෙන විනස්සිත්වා පුත සත්තවාරෙ අග්නිනා නස්සති, එත්තාවතා තෙසසි කප්පා අතිනා ගොන්ති. එත්තතරෙ උදකෙන නස්සත්තාරං සමපත්තමපි පටිබාගිත්වා ලඬො කාසො වානො පරිපුණ්ණවතුසට්ඨිකප්පායුකෙ සුභකිණ්ණෙ විබ්. සෙනො ලොකං විනාසෙති. පුබ්බෙතිවාසං අනුස්සරන්නොපි ව කප්පානුස්සරණකො භීක්ඛු එතෙසු කප්පෙසු අනෙකෙපි සංවට්ට

කප්පෙ අනෙකෙහි විවට්ඨකප්පෙ අනෙකෙහි සංවට්ඨිවිවට්ඨකප්පෙ අනුස්සරති. කථං? අමුත්තාසිනති ආදිනා නයෙන. තත්ථ අමුත්තාසිනති අමුමති සංවට්ඨිකප්පෙ අගං අමුමති භවෙ වා යෝනියා වා ගතියා වා විඤ්ඤාණසීතියා වා සත්තාවාසෙ වා සත්තනිකායෙ වා ආසිං. එවං නාමොති තිස්සො වා චූඤ්සො වා. එවං ගොතෙතාති කච්චානො වා කායාපො වා, ඉදමිස්ස අතිතගථෙ අත්තනො නාමගොතනානුස්සරණ වසෙන වුත්තං. සචෙ පන තස්මිං භාලෙ අත්තනො වණණසම්පන්නි වා දුබ්බණිහරිවිකානාමං වා සුබදුක්ඛබහුලතං වා අප්පායුකදිසායුක භාවං වා අනුස්සරිතුනාමො යොති, තස්මි අනුස්සරති යෙව. තෙනාහ:-එවං වණණං-පෙ-එවමායුපරියනෙතාති. තත්ථ එවං චණණාති ඔදහො වා සාමො වා; එවමානානෙති සාලමංසොදනා ගාරො වා පච්චත්ථලභොජනො වා; එවං සුබදුක්ඛපටිසංවේදිති අනෙක පභාරෙත භායිකචෙතසිකානං සාමිසනිරුමිසාදිප්පෙතදුතං වා සුබදුක්ඛානං පටිසංවේදි, එවමායුපරියනෙතාති එවං වස්සසහ පරිමාණායුපරියනෙතා වා වතුරසීතිකප්පසහසයායුපරියනෙතා වා, ඤා නතො වුතො අමුත්ත උප්පාදිනති සොගං තතො භවතො යෝනිතො ගතිතො විඤ්ඤාණසීතීතො සත්තාවාසතො සත්තනිකා යතො වා වුතො පුන අමුත්තසම්. නාම භවෙ යෝනියා ගතියා විඤ්ඤාණසීතියා සත්තාවාසෙ සත්තනිකායෙ වා උප්පාදිං; නත්තාසිනති අප්ඵතත්තාසි භවෙ යෝනියා ගතියා විඤ්ඤාණසීතියා සත්තාවාසෙ සත්තනිකායෙ වා පුන අපොසිං. එවං නාමොති ආදි වුත්තනායමෙව. අපිච යසම් අමුත්තාසිනති ඉදං අනුපුලෙඛන ආරොහනන්තස්ස යාව දිව්ඡතං අනුස්සරණං, ඤා නතො වුතොති පටිනිවහනන්තස්ස පච්ච චේක්ඛණං, තස්මා ඉධුපපනෙතාති ඉමිස්සා ඉධුපපන්නියා අනාතර මෙවස්ස උපපන්නියානං සක්ඛාය අමුත්ත උප්පාදිනති ඉදං වුත්තනති වේදිතබ්බං. නත්තාසිනති එවමාදි පනස්ස නත්ත ඉමිස්සා උපපන්නියා අනන්තරෙ උපපන්නියානො නාමගොතනාදිනං අනුස්සරණදස්ස නත්ථං වුත්තං. ඤා නතො වුතො ඉධුපපනෙතාති යොගං තතො අනන්තරාපපන්නියානතො වුතො ඉධ අසුභයම් නාම බත්තියකුලෙ වා බ්‍රාහ්මණකුලෙ වා තිබ්බතොති. ඉතිති එවං, ආකාරං සඋද්ද ඝනති නාමගොතනවසෙන සඋද්දසං, වණණාදිවසෙන සාකාරං. නාමගොතෙන නි සත්තො තිස්සො කායාපොති උද්දසීයති, වණණාදිති සාමො ඔදහොති නානත්තතො පඤ්ඤයති, තස්මා නාමගොතනං උද්දසො, ඉතිරෙ ආකාරං. අනෙකවිතිතං පුලෙඛතිවාසං අනුස්සර තිති ඉදං උත්තානත්ථමෙවාති.

පුලෙඛතිවාසානුස්සති ඤාණසථා නිසිතා.

සත්තානං වුත්තප්පායකඤ්ඤාකථාය වුත්තප්පායකඤ්ඤාකථා වුත්තියා ව උපපාතෙ ව ඤාණය, යෙන ඤාණෙන සත්තානං වුත්ති ව උපපාතො

ව සද්ධාති භද්දන්, දිබ්බවක්ඛන්දුණත්තනි වුත්තං ගොති. **චිත්තං අභිනිගරති අභිනිග්නාමෙති** පරිකමමිත්තං. අභිනිගරති වෙව අභිනිග්නාමෙති ව, සොති සො කතවිත්තාභිනිගාණං භික්ඛු, **දිබ්බනාති** ආදිසු පන දිබ්බසද්ධිසත්තා දිබ්බං, දෙවතානං හි සුවරිතකම නිබ්බභාං පිත්තසෙමරුතිරුදිති අපලිබ්බං උපසාධිලෙස විමුක්තභාස දුරෙපි ආරමමණං සමපටිච්ඡන්සමන්තං දිබ්බං පසාදවක්ඛු ගොති, ඉද්දොපි විරියභාවනා බලතිබ්බත්තං ඤ්ඤත්තවක්ඛු තාදිසමෙවාති දිබ්බසද්ධිසත්තා දිබ්බං. දිබ්බවිහාරවසෙක පටිලඛ්‍යතා අත්තානා ව දිබ්බවිහාරසන්තිසිභත්තාපි දිබ්බං. ආලොකපරිභාගෙන මහාජ්ඣති කත්තාපි දිබ්බං, තිරෙකුඤ්ඤාදිගත රූපදස්සනෙන මහාගතිත්තත්තාපි දිබ්බං, හං සබ්බං සද්දසත්තානුසාරෙනෙව වෙදිත්තබ්බං. දස්සනභේත වක්ඛු, වක්ඛුකිවචකරණෙන වක්ඛුමිවාතිපි වක්ඛු, වුත්තපාහදස්සනෙන දිගිවිසුභිගෙහුත්තා විසුඛං, යො හි චුතිමත්තමෙව පස්සති හ උපපාහං, සො උචෙඡ්දදිසිං ගණ්හාති. යො උපපාහමත්තමෙව පස්සති න චුතිං, සො නවසත්තපාකුභාවදිසිං ගණ්හාති. යො පන තදුභයං පස්සති, සො යසමා දුමිධමපි හං දිගිගහං අතිවත්තති, තසමාස්ස හං දස්සනං දිගිවිසුභිගෙහු ගොති, උභයමපි වෙහං බ්‍රහ්මපුත්තා පස්සන්ති. තෙන වුත්තං:-වුත්තපාහදස්සනෙන දිගිවිසුභිගෙහුත්තා විසුඛාති. මනුස්සුපාරං අතික්කමච්ඡා රූපදස්සනෙන අතික්කන්තමානුසං, මානුසං වා මංසවක්ඛුං අතික්කන්තභාහා අතික්කන්තමානුසංකන්ති වෙදිත්තබ්බං. තෙන දිබ්බෙන වක්ඛුතා විසුඛෙන අතික්කන්තමානුසංකෙන, සද්ධෙන පස්සති මනුස්සානං මංසවක්ඛුතා විස සත්තෙ ඔලොකෙති. **වචමානෙ උපපජ්ජමානෙති** එන්ත චුතික්කණෙ උපපත්තික්කණෙ වා දිබ්බවක්ඛුතා දසුං න සක්කායෙ පන ආසන්තචුතිකා ඉද්දති වසිස්සන්ති හෙ වචමානා, යෙ ව ගතිහපටිසංඝිකා සමපතිතිබ්බත්තා ව, හෙ උපපජ්ජමානාති අභිපෙභා. හෙ එවරූපෙ වචමානෙ ව උපපජ්ජමානෙ ව පස්සති දස්සෙති. **ගිතෙති** මොගතිස්සන්දසුත්තත්තා භික්කානං ජාතිකුලභොගාදිනං වසෙන ගිලිහෙ ඔතිලිහෙ උඤ්ඤතෙ අවඤ්ඤතෙ, **පණිතෙති** අමොගතිස්සන්දසුත්තත්තා තබ්බිපරිහෙ, සුමණේණති අදෙසතිස්සන්දසුත්තත්තා ඉට්ඨිකන්තමනාපවණ්ණස්සහෙ. **දුබ්බණේණති** දෙසතිස්සන්දසුත්තත්තා අතිට්ඨිකන්තඅමනාපවණ්ණස්සහෙන, අනතිරූපෙ විරූපෙතිපි අත්තො. **සුගතෙති** සුගතිගතෙ, අලොභතිස්සන්දසුත්තත්තා වා අබ්‍යේ මහඛිනෙ, **දුගතෙති** දුගතිගතෙ, ලොභතිස්සන්දසුත්තත්තා වා දලිදෙද අප්පන්නපානෙ, **සථාකමමුපගෙති** යං යං කමමං උපවිතං තෙන තෙන උපගතො, තත් පුරිමෙහි වචමානෙති ආදීති දිබ්බවක්ඛුකිවචං වුත්තං, ඉමිනා පන පදෙන සථාකමමුපගඤ්ඤතිවචං. තස්ස ව ඤ්ඤස්ස අයමුපපත්තික්කමො: ඉධ ගික්ඛුගෙට්ඨා නිරයාහිමුධං ආලොකං වසේච්ඡා නෙරසිකෙ සත්තෙ පස්සති මහාදුක්ඛමනුභවමානෙ, හං දස්සනං දිබ්බවක්ඛුකිවචමෙව.

සො ඵලං මනසිකරෙති: 'කිනත්තුවො කමමං කතො ඉමෙ සත්තා ඵහං දුක්ඛං අනුභවන්ති' අපංසු 'ඉදං නාම කතො'ති තං කමමාරම්භං ඤාණං උපපජ්ජති. තථා උපරි දෙවලොකාභිමුඛං ආලොකං වසේස්ස භානන්තො මසුභවන ථාරුසකවනාදිසු සතෙන පසුන්ති මහාසමපතති. අනුභවමානො, තමයි දසුන්තං දිබ්බවක්ඛන්තිවමෙව. සො ඵලං මනසිකරෙති: 'කිනත්තුවො කමමං කතො ඉමෙ සත්තා ඵහං සමපතති. අනුභවන්ති' අපංසු 'ඉදං නාම කතො'ති තං කමමාරම්භං ඤාණං උපපජ්ජති. ඉදං යථාකමමුපගඤාණං නාම, ඉමස්ස විසුං පරිනාමමං නාම නත්ති. යථාචිමස්ස ඵලං අනාගතංස ඤාණස්සාපි. දිබ්බවක්ඛනාදයානෙවති ඉමාති දිබ්බවක්ඛනා සහෙව ඉඤ්ඤානති. කාසළචමපිනොනාති ආදිසු දුඤ්ඤා වරිතං දුඤ්ඤා වා වරිතං කිලෙස සුන්ති කතනාති දුච්චරිතං, කාසෙන දුච්චරිතං කාසෙනො වා උපපතනං දුච්චරිතනාති කාසදුච්චරිතං. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. සමනනාගතාති සමබ්බිභුතා, අපිසානං උපවාදකාති බුද්ධපචෙට්ඨකවුද්ධි සාවකානං අරියානං අත්තමසො ගිහිසොනාපත්තානමපි අතත්තකාමා හුන්තො අනභිමව්ඤ්ඤා වා ගුණපරිධංසනෙන වා උපවාදකා අකෙකාසකා ගරහකාති වුත්තං හොති. තත්ත නත්ති ඉමෙසං සමණධමෙමො අසු මණො එතෙති වදනොනා අනතිමව්ඤ්ඤා උපවදති, නත්ති ඉමෙසං කුසානං වා විමොක්ඛො වා මග්ගො වා ඵලං වාති ආදීනි වදනොනා ගුණපරිධංසනවසෙන උපවදතිති චෙදිතබ්බො. සො ව ජනං වා උපවදෙය්ස අජනං වා, උභයථාපි අරියුපවාදෙව හොති. භාරියං කමමං ආනන්තරියසද්දිසං සග්ගාවරණං ව මග්ගාවරණං ව, සතෙ කිච්ඡං පන හොති. තස්ස ආචිභාවත්තං ඉදං වඤ්ඤා චෙදිතබ්බො:-අඤ්ඤ තරයමි. කීර ගාමෙ එකො ථෙරෙ ව දහරහිකුච්ච පිණ්ඩාය වරනති, තෙ පඨමසරෙ යෙව උච්චිකම්මතං උණ්ඨයාගුං ලභිංසු, ථෙරස්ස ව කුච්චිවානො රුජ්ජති. සො විනෙතසි: 'අයං යාගු මග්ගං සපපායං යාව න සිතලා හොති තාව නං පිචාමි'ති. සො මනුස්සෙති උමාරත්ථාය ආගවෙ දුරුඛණෙති නිසීදිතො පිට්ඨි; ඉතරෙ තං ජිගුච්ඡනො 'අති බුද්ධිගුණො මහලලකො අමහාකං ලජ්ජිතබ්බකං අකාසි'ති අගං. ථෙරෙ ගාමෙ වරිතො විහාරං ගන්තො දහරහිකුච්ච ආගං 'අත්ති තෙ ආවුසො ඉමසමි සාසනෙ පතිට්ඨා'ති. ආම ගතො 'සොනාපනො අග'නති. තෙනගාවුසො උපරි මග්ගත්ථාය මා වායාමමිකාසි, බිණං සවො තයා උපවදිතොති. සො තං බමාපෙසි, තෙනස්ස තං කමමං පාකතිකං අගොසි. තස්මා යො අඤ්ඤාපි අරියං උපවදති, තෙන ගන්තො සවෙ අත්තනා වුසිත්තරෙ හොති උක්ඛාරිකං නිසීදිතො 'අගං අයයමන්තං ඉදඤ්ඤිදඤ්ඤ අවමං, තං මෙ බමාති'ති බමාපෙතබ්බො. සවෙ නවකතරෙ හොති වඤ්ඤා උක්ඛාරිකං නිසීදිතො අඤ්ඤාපි. පග්ගහෙතො 'අගං ගතො තුලෙහ ඉදඤ්ඤිදඤ්ඤ අවමං තං මෙ බම ථා'ති බමාපෙතබ්බො. සවෙ දිසාපක්කනොනා හොති සයං වා ගන්තො සද්ධිවිහාරදිකෙ වා පෙසෙතො බමාපෙතබ්බො. සවෙ ව නාපි

ගනතුං න පෙසෙතුං සක්කා ගොති, යෙ තඤ්ඤා විහාරෙ තිඤ්ඤා වසනති
 තෙසං සනතිකං ගනත්වා සචෙ නවකතරං ගොනති උක්ඛුටිකං නිසී
 දිත්වා සචෙ වුඤ්ඤානරං වුඤ්ඤා වුත්තනසෙතොව පටිපජ්ජත්වා ‘අභං
 භනෙන අසුකං නාම ආයස්මන්තං ඉද්දංඤ්ඤාදිද්දං අවචං, බමතු මෙ
 සො ආයස්මා’ති වත්වා බමාපෙතබ්බං. සමමුඛා අබමනෙතාපි එත
 දෙව කතනබ්බං. සචෙ එකචාරිකතිඤ්ඤා ගොති නෙවස්ස වසනස්සානං
 න ගතට්ඨානං පඤ්ඤායති, එකස්ස පඤ්ඤායති භික්ඛුනො සනතිකං
 ගනත්වා ‘අභං භනෙන අසුකං නාම ආයස්මන්තං ඉද්දංඤ්ඤාදිද්දං අවචං,
 තං මෙ අනුස්සරතො විපට්ඨසාරෙ ගොති, කිං කරෙමිති වත්තබ්බං.
 සො වකති: ‘තුමෙහ මා වින්තසිත්ථ, පෙරෙ තුමහං බමති, වින්තං
 වුපසමෙථා’ති. තෙනාපි අරියස්ස ගතදිසාහිමුබෙන අඤ්ඤා පඤ්ඤා
 හෙත්වා ‘බමතු’ති වත්තබ්බං. සචෙ සො පරිනිබ්බතො ගොති පරි
 නිබ්බතමඤ්ඤායානං ගනත්වා යාවසිවට්ඨිකං ගනත්වාපි බමාපෙතබ්බං,
 එවං කතෙ තොව සග්ගාවරණං න මග්ගාවරණං ගොති, පානතික
 මෙව ගොතිති. **මිච්ඡාදිට්ඨිකා**ති විපරිතදස්සනා, **මිච්ඡාදිට්ඨිකමම**
සමාදානාති මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන සමාදාන නානාවිධ නාමො, යෙ ච
 මිච්ඡාදිට්ඨිමුලකෙසු කායකාමොදිසු අඤ්ඤාපි සමාදාපෙතති. එත්ථ ච
 වට්ඨිදුම්බරිතග්ගහණෙනොව අරියුපවාදෙ මනොදුම්බරිතග්ගහණෙන
 ච මිච්ඡාදිට්ඨියා සංගහිතායාපි ඉමෙසං චිත්තං පුන චචනං මහාසා
 වජ්ජාචදස්සනත්ථනති වෙදිතබ්බං. මහාසාවජ්ජා හි අරියුපවාදෙ
 ආනන්තරියසද්දිසත්තා. වුත්තමපි වෙනං: “සෙය්‍යථාපි සාරිපුත්ත
 භික්ඛු සීලසමපනො සමාධිසමපනො පඤ්ඤාසමපනො දිට්ඨො
 ධම්මෙ අඤ්ඤං ආරාධෙය්‍ය, එවං සමපදමිදං සාරිපුත්ත වදමි හං වාචං
 අප්පභාය හං විග්ගං අප්පභාය හං දිසිං අප්පට්ඨිකස්සජ්ජත්වා යථාභතං
 නික්ඛිංගො එවං නිරයො”ති. මිච්ඡාදිසිතො ච මහාසාවජ්ජනරං
 නාම අඤ්ඤං නත්ථි. යථාහ: “නාහං භික්ඛුවෙ අඤ්ඤං එකධම්මෙපි
 සමනුපස්සාමි යං එවං මහාසාවජ්ජනරං යථාසිදං භික්ඛුවෙ
 මිච්ඡාදිසි, මිච්ඡාදිසිපරමාති භික්ඛුවෙ වජ්ජාති”ති. **කාසය්‍ය හෙ**
ද්දති උපාදින්නකඤ්ඤාපට්ඨායා **පරමමරණා**ති තදනන්තරං අභි
 නිබ්බන්ධනකාලකාලෙ, අපචා **කාසය්‍ය හෙද්දති** ජීවිතිත්ථියස්ස
 උපවේජ්ජ, **පරමමරණා**ති වුත්ථිචිත්තතො උචං, **අපාසනති** එවමාදි
 සබ්බං නිරයවෙච්චනමෙව. නිරයො හි සග්ගමොක්ඛගෙතුභුතා
 පුඤ්ඤාසමත්තා අයං අපෙතන්තා, සුඛානං වා ආයස්ස අභාවා අපායො,
 දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණනති දුග්ගති, දෙසබ්බුලතාය වා දුට්ඨින
 කමමුත්තා නිබ්බන්තා ගතිති දුග්ගති, විවසා නිපහනති තත්ථ දුක්ඛට
 කාරිනොති විනිපාතො, විනස්සන්තා වා එත්ථ පහනති සමතිජ්ජ
 මානග්ගපට්ඨිග්ගාතිපි විනිපාතො. නත්ථි එත්ථ අස්සාදසඤ්ඤාදිතො
 අයොති නිරයො, අපචා අපායග්ගහණෙන නිරවච්ඡානසොතිං දීපෙති

a මජ්ඣිමනිකාය මහාසිත්තාදසුත්ත. b අභිඤ්ඤානරනිකාය එකසතිපාක.

තිරව්‍යානයෝති හි අපායෝ සුගතීනෝ අපෙතතතා, න උග්ගති මග්ගෙ සකඛානං නාගරුඤ්ඤං සමනවතො. උග්ගතීග්ගගණේන පෙතති විසයං, සො හි අපායෝ වෙව උග්ගතී ව, සුගතීනෝ අපෙතතතා උකඛස්ස ව ගතීභුතතතා. නතු විනිපාතො, අසුරසද්ධිං අවිනිපා තභතා විනිපාතග්ගගණේන අසුරකායං, සො හි යථා වුත්තෙන අත්තෙ අපායෝ වෙව උග්ගතී ව සබ්බසමුස්සයෙති ව විනිපාතතතා විනිපාතොති වුච්චති. තිරයග්ගගණේන අවිච්ඡාදි අනෙකපපකාරං තිරයමෙවාති. උපපන්නාති උපගතා, තත් අභිනිබ්බතතාති අධිපපායෝ. වුත්තවිපරියායෙන සුගතපකෙඛා වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො:-තත් සුගතීග්ගගණේන මනුස්සගතීපි සඛග්ගාති, සග්ගග්ගගණේන දෙවගතී යෙව, තත් සුඤ්ජර ගතීති සුගතී. රුපා දිහි විසයෙහි සුද්ධි අග්ගොති සග්ගො, සො සබ්බොපි ලුඤ්ඤ පලුඤ්ඤ නට්ඨෙන ලොකොති අයං වචනත්තො. ඉති දිබ්බෙන වක්ඛනාඨ්ථ ආදිසබ්බං නිගමනවචනං, එවං දිබ්බෙන වක්ඛනා-පෙ-පස්සතීති අය මෙත්ථ සබ්බපත්තො. එවං පස්සිතුකාමෙන පන ආදිකමිකෙන කුලපුත්තෙන කසිණාරමමණං අභිඤ්ඤාපාදකඤ්ඤානං සබ්බාකාරෙන අභිනිශාරකමං කතා තෙජ්ජකසිණං ඔද්ධතකසිණං ආලොකකසි ණෙනති ඉමේසු නිසු කසිණේසු අඤ්ඤාතරං ආසන්නං කාතබ්බං, උප වාරඤ්ඤානගොචරං කතා වර්ණිතා යපෙතබ්බං, න තත් අපපානා උපපාදෙනබ්බාති අධිපපායෝ. සවෙ හි උපපාදෙහි පාදකඤ්ඤාන නිස්සයං ගොති, න පරිකමමනිස්සයං. ඉමේසු ව පන නිසු ආලොක කසිණං යෙව සෙට්ඨතරං, තස්මා තං වා ඉතරෙසං වා අඤ්ඤාතරං කසිණනිඤ්ඤෙසෙ වුත්තනග්ගෙන උපපාදෙත්වා උපවාරභූමියං යෙව යථා වර්ණිතබ්බං, වර්ණිතානගොපි වස්ස තත් වුත්තනග්ගෙනෙව වෙදිතබ්බො. වර්ණිත වර්ණිතවෘත්තස්ස අනෙකායෙව රුපගතං පස්සි තබ්බං, රුපගතං පස්සතො පන පරිකමමස්ස වාරෙ අභිකකමති, තතො ආලොකො අනතරධායති, තස්මි අනතරහිතෙ රුපගතමපි න දිස්සති. අපානෙන පුනපුන පාදකඤ්ඤානමෙව පවිසිත්වා තතො වුට්ඨාය ආලොකො ඵරිතබ්බො, එවං අනුක්කමෙන ආලොකො ථාම ගතො ගොතිති එත්ථ ආලොකො ගොතුති යත්තකං යානං පරිච්ඡිද්ධති, තත් ආලොකො තිට්ඨති යෙව, දිවසමපි නිසිදිත්වා පස්සතො රුපදස්සනං ගොති. රතතිං තිණ්ණකකාය මග්ගපටිපකෙතා වෙත්ථ පුරිසො ඔපමම:-එකො කිර රතතිං තිණ්ණකකාය මග්ගං පටි පඤ්ඤ, තස්ස සා තිණ්ණකකා විජ්ඣායි. අපස්ස සමවිසමානි න පඤ්ඤා යිංසු, සො තං තිණ්ණකකා භූමියං සංසිත්වා පුන උඤ්ජාලෙසි, සා පඤ් ලිත්වා පුරිමාලොකතො මහනතභරමාලොකං අකාසි. එවං පුනපුන විජ්ඣානං විජ්ඣානං උඤ්ජාලයතො කාමෙන සුරියො උපාසි. සුරියෙ උට්ඨිතෙ උක්කාය කාමං නාපමිති තං ඡබ්බිත්වා දිවසමපි අනමාසි. තත් උක්කාලොකො විය පරිකමමකාලෙ කසිණාලොකො, උක්කාය විජ්ඣාතාය සමවිසමානං අදස්සනං විය රුපගතං පස්සතො

පරිකමමස්ස වාරුතික්කමෙන ආලොකෙ අනාරතිනෙ රූපගතානං අදස්සනං, උක්කාය සංසනං විය පුනපුන පවෙසනං, උක්කාය පුරිමාලොකතො මහනන්තරාලොකකරණං විය පුන පරිකමමං කරෙතො බලවන්තරාලොකථරණං, සුරියුට්ඨානං විය ථාමගතා ලොකස්ස යථාපරිවේෂදෙන යානං, තිණුක්කං ඡබ්බිත්ථා දිවසමපි ගමනං විය පරිත්තාලොකං ඡබ්බිත්ථා ථාමගතාලොකෙන දිවසමපි රූපදස්සනං, තත්ථ යද් තස්ස භික්ඛුනො මංසවක්ඛස්ස අනාපාඨගතං අනෙතාකුච්ඡගතං හදයවන්ත්තිස්සිතං ගෙට්ඨා පඨවිතලතිස්සිතං තිරෙකුඤ්චබ්බිත පාකාරගතං පරවක්කවාලගතනති ඉදං රූපං ඤ්ණවක්ඛස්ස ආපාථං ආගච්ඡති, මංසවක්ඛනා දිස්සමානං විය හොති, තද් දිබ්බවක්ඛු උපපන්නං හොතිති වෙදිතබ්බං. තදෙව වෙන් රූපදස්සනසමන්තං, න පුබ්බභාගවිත්තාති. තං පනෙතං පුපුර්ජනස්ස පරිපඤ්ඤා හොති. කසමා? සො හි යයමා යන්තං යන්තං ආලොකො හොතුති අබ්ථංගිති, තං තං පඨවිසමුද්දපබ්බතෙ විති විජ්ඣිත්ථාපි ථකාලොකං හොති. අථස්ස තත්ථ හයානකාති යක්ඛ රක්කසාදි රූපාති පස්සතො හයං උපපජ්ජති, යෙන විඤ්ඤානවික්කපං පඨා ක්කානවිභානනකො හොති, තස්මා රූපදස්සනෙ අපපමනෙතන භවිතබ්බං. තත්ථායං දිබ්බවක්ඛුනො උපපත්තික්කමො. චුත්තපප කාරමෙතං රූපමාරමණං කත්වා මනොවාදවජ්ජනෙ උපපජ්ජිත්වා තිරුඬෙ තදෙව රූපං ආරමමණං කත්වා චත්තාරි පඤ්ඤා වා ජවනාති උපපජ්ජනති සබ්බං පුරිමනසෙතෙව වෙදිතබ්බං. ඉධාපි පුබ්බභාග විත්තාති සවිතක්කසවිචාරාති කාමාවචරාති, පරියොසානෙ අත්ථ සාධකවිත්තං. චතුර්ජායාතිකං රූපාවචරං, තෙන සහජතං ඤ්ණං සත්තානං චුතුපපාතඤ්ණනතිපි දිබ්බවක්ඛුඤ්ණනතිපි චුච්චතිති.

චුතුපපාත ඤ්ණකථා නිශ්ඨා.

ඉති පඤ්ඤාකකුච්ඡිද්ධ පඤ්ඤා අභිඤ්ඤා අවොච යා නාටො,
තා ඤ්ඤා තාසු අභං පක්ඛණ්ණකකථාපි විඤ්ඤායා.

ථනාසුභි යදෙනං චුතුපපාතඤ්ණසබ්බානං දිබ්බවක්ඛු, තස්ස අනාගතංසඤ්ණඤ්ඤා යථාකමමුපගඤ්ණඤ්ඤාති වෙපි පරිභණ්ඩ ඤ්ණාති හොනති. ඉති ඉමාති ව වෙ ඉද්ධිවිධාදිති ව පඤ්ඤාති සත්ත අභිඤ්ඤාඤ්ණාති ඉධාගතාති, ඉද්ධි තෙසං ආරමමණ විභාගෙ අසමොගන්තං:-

ආරමමණනතිකා චුත්තා යෙ චත්තායෙ මහෙසිනා,
සත්තනනමපි ඤ්ණානං පචන්තං තෙසු දීපයෙ.

තත්ථායං දීපනා:-චත්තායෙ හි ආරමමණනතිකා මහෙසිනා චුත්තා. කතමෙ චත්තායෙ? පරිත්තාරමමණනතිකො මහාරමමණනතිකො අතිත්තාරමමණනතිකො අසාත්තාරමමණනතිකොති.

තත්ථ ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණං පරිත්ත මහග්ගත අතිතානාගත පච්චුප්පත්ත අජ්ඣාත ඛනිද්ධාරමමණ්වසෙන සත්තසු ආරමමණේසු පවත්ති. කථං? තං හි යද්ද කායං විත්තසන්නිස්සිතං කඛා අදිස්සමානෙන කායෙන ගන්තුකාමො විත්තවසෙන කායං පරිණාමෙති, මහග්ගත විත්තෙ සමොදහති සමාදරෙපෙති, තද්ද උපයොගලඛං ආරමමණං හොතිති කඛා මහග්ගතවිත්තාරමමණතො මහග්ගතාරමමණං හොති, යසමා පන තදෙව විත්තං රුපකායාරමමණතො පරිත්තාරමමණං හොති. යද්ද විත්තං කායසන්නිස්සිතං කඛා දිස්සමානෙන කායෙන ගන්තුකාමො කායවසෙන විත්තං පරිණාමෙති, පාදකජ්ඣානවිත්තං රුපකායෙ සමොදහති සමාදරෙපෙති, තද්ද උපයොගලඛං ආරමමණං හොතිති කඛා මහග්ගතවිත්තාරමමණතො මහග්ගතාරමමණං හොති. යසමා පන තදෙව විත්තං අතිතං නිරුද්ධං ආරමමණං කරෙති, තසමා අතිතාරමමණං හොති. මහාධාතුතිධානෙ මහාකස්සපජේ රුද්ධං විශ අනාගතං අධිට්ඨගන්තානං අනාගතාරමමණං හොති. මහාකස්සපජේරෙ කීර මහාධාතුතිධානං කරොනෙතා “අනාගතෙ අට්ඨාරසවස්සාධිකාති වෙ වස්සසතාති ඉමෙ ගඤ්ඤා මා සුසංසු, පුප්පාති මා මිලාසිංසු, දීපා මා නිබ්බාසිංසු”ති අධිට්ඨති. සබ්බං තථෙව අහොසි. අස්සගුණන්තරො වාතනිය සෙනාසනෙ හික්ඛුසංඝං සුක්කභග්ගං භුඤ්ජමානං දිස්වා ‘උදකසොණඤ්ඤං දිවසෙ දිවසෙ පුරෙ භත්තෙ දධිරසං හොතු’ති අධිට්ඨාසි, පුරෙභත්තෙ ගතිතං දධිරසං හොති, පච්ඡාභත්තෙ පාකතික උදකමෙව. කායං පන විත්ත සන්නිස්සිතං කඛා අදිස්සමානෙන කායෙන ගමනකාලෙ පච්චුප්පත්තාරමමණං හොති, කායවසෙන විත්තං විත්තවසෙන වා කායං පරිණාමනකාලෙ අර්තතො කුමාරකවණණාදි නිමිමණකාලෙ ව සකායච්ඡානං ආරමමණකරණතො අජ්ඣාතාරමමණං හොති, ඛනිද්ධා ගත්ථිඅස්සාදි දස්සනකාලෙ පන ඛනිද්ධාරමමණනති. එවං තාව ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණස්ස සත්තසු ආරමමණේසු පවත්ති වෙදිතබ්බා. දිබ්බසොතධාතුඤ්ඤාණං පරිත්ත පච්චුප්පත්ත අජ්ඣාත ඛනිද්ධාරමමණ වසෙන වතුසු ආරමමණේසු පවත්ති. කථං? තං හි යසමා සද්දං ආරමමණං කරොති සද්දෙ ව පරිත්තො තසමා පරිත්තාරමමණං හොති, විජ්ජමානං යෙව පන සද්දං ආරමමණං කඛා පවත්තනතො පච්චුප්පත්තාරමමණං හොති, තං අත්තතො භූවජ්ජසද්දසවණකාලෙ අජ්ඣාතාරමමණං, පරෙසං සද්දසවණකාලෙ ඛනිද්ධාරමමණනති එවං දිබ්බසොතධාතුඤ්ඤාණස්ස වතුසු ආරමමණේසු පවත්ති වෙදිතබ්බා. වෙතොපරිසඤ්ඤාණං පරිත්ත මහග්ගත අපමාණ මග්ග අතිතානාගත පච්චුප්පත්ත ඛනිද්ධාරමමණ්වසෙන අධිසු ආරමමණේසු පවත්ති. කථං? තං හි පරෙසං කාමාවචරවිත්තජ්ඣානකාලෙ පරිත්තාරමමණං හොති, රුපාවචර අරුපාවචර විත්තජ්ඣානකාලෙ මහග්ගතාරමමණං හොති, මග්ගථලජ්ඣානකාලෙ අපමාණාරමමණං හොති. එත්ථ ව පුත්ථ ජ්ජනො සොතාපත්තස්ස විත්තං න ජ්ජනාති, සොතාපත්තො වා සකදගා

මෙයාහි එවං යාව අරහතො නෙතබ්බං, අරහා පන සබ්බසං විතතං ඡන්තාහි, අඤ්ඤාපි ව උපරිමො හෙට්ඨමෙයාහි අයං විසෙසො වෙදි තබ්බො. මග්ගවිභාගාරමමණකාලෙ මග්ගාරමමණං හොති, යද පන අතීතෙ සත්තදිවසබ්බන්තරෙ ව අනාගතෙ සත්තදිවසබ්බන්තරෙ ව පරෙසං විතතං ඡන්තාහි, තද අතීතාරමමණං අනාගතාරමමණං ව හොති. කථං පච්චුප්පන්තාරමමණං හොති? පච්චුප්පන්නං නාම තිවිධං:- ඛණපච්චුප්පන්නං, සන්තතිපච්චුප්පන්නං, අද්ධාපච්චුප්පන්නං. තත්ථ උප්පාදට්ඨිතිහඞ්ගප්පන්නං ඛණපච්චුප්පන්නං, එකවෙසන්තති වාරපරියාපන්නං සන්තතිපච්චුප්පන්නං. තත්ථ අකිකාසෙ නිසීදිත්වා ආලොකට්ඨානං ගතස්ස න තාව ආරමමණං පාකට්ටං හොති, යාව පන තං පාකට්ටං හොති, එත්ථන්තරෙ එකවෙසන්තතිවාරා වෙදි තබ්බො. ආලොකට්ඨානෙ විවරිත්වා ඔවරකං පටිට්ඨස්සාපි න තාව සහසා රූපං පාකට්ටං හොති, යාව පන තං පාකට්ටං හොති, එත්ථන්තරෙ එකවෙසන්තතිවාරා වෙදි තබ්බො. දුරෙ ධුමා පන රජකානං හත්ථවිකාරං ගණ්ඨි හෙරි ආකොචනවිකාරඤ්ච දිස්වාපි න තාව සද්ධං සුණ්ඨාති, යාව ව පන තං සුණ්ඨාති, එතස්මිම්පි අන්තරෙ එකවෙසන්තතිවාරා වෙදි තබ්බො. එවං තාව මජ්ඣිම භාණකා. සංසුත්තභාණකා පන රූපසන්තති අරූපසන්තතීති වෙ සන්තතියො වත්ථා උදකං අකකම්භා ගතස්ස යාව තීරෙ අකකන්ත උදකලොඛා න විපප්පිදති, අඛානතො ආගතස්ස යාව කායෙ උසුම භාවො න චූපසමමති, ආනපා ආගන්ත්වා ගබ්භං පටිට්ඨස්ස යාව අකිකාරභාවො න විගච්ඡති, අනෙතා ගබ්භෙ කමමට්ඨානං මනසි කරිත්වා දිවා වාතපානං විවරිත්වා ඔලොකෙන්නස්ස යාව අකිකිනං එන්ද්‍රික භාවො න චූපසමමති, අයං රූපසන්තති නාම. වෙ තයො ජවන වාරා අරූපසන්තති නාමාති වත්ථා තදුගස්මි සන්තතිපච්චුප්පන්නං නාමාති වදන්ති. එකභවපරිවර්තනං පන අද්ධාපච්චුප්පන්නං නාම, යං සක්ඛාය භද්දෙකරත්තසුත්තෙ “යො වාට්ඨසො මනො යෙ ව ධම්මො, උභයමෙතං පච්චුප්පන්නං, තස්මිං පච්චුප්පන්නෙ ඡන්දරාගපට්ඨධ්මං හොති විඤ්ඤණං, ඡන්දරාගපට්ඨධ්මන්තා විඤ්ඤණස්ස තදභිනන්දති, තදභිනන්දනො පච්චුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු සංහීරති”²ති වුත්තං. සන්තතිපච්චුප්පන්නං වෙත්ථ අට්ඨකථාසු ආගතං, අද්ධාපච්චුප්පන්නං සුත්තෙ තත්ථ කෙවි ‘ඛණපච්චුප්පන්නං විතතං වෙත්තො පරිය ඤ්ඤණීස්ස ආරමමණං හොති’ති වදන්ති. කිං කාරණං? යස්මා ඉද්ධි මනො ව පරස්ස ව එකකඛණෙ විතතං උප්පජ්ජතිති. ඉදං ව නෙසං ඔපමං: යථා ආකාසෙ බිත්තෙ පුප්ඵලට්ඨිමිති අවස්සං එකං පුප්ඵං එකස්ස වණ්ඨෙන වණ්ඨං පටිවිජ්ඣති, එවං පරස්ස විතතං ඡන්තියා මිති රාසිවසෙන මහාජනයා විද්වො ආවජ්ජිතෙ අවස්සං එකස්ස විතතං එකෙන විද්වොතන උප්පාදකඛණෙ වා සිතිකඛණෙ වා භග්ගකඛණෙ වා පටිවිජ්ඣතිති. තං පන වස්සසතම්පි වස්සසගස්සම්පි

2. මජ්ඣිමනිකාය-මහාකච්චානදේවස්ස භද්දෙකරත්ත-කතිය සුත්ත.

ආවජ්ජෙනා යෙන ච විතෙඤ්ඤා ආවජ්ජති යෙන ච ජනාති තෙසං විතතං සහධාර්ථානාභාවතො ආවජ්ජනජවනානඤ්ඤා අනිට්ඨධාර්තො නානාරම්මණභාවපාතති දෙසතො අයුත්තනති අට්ඨකථාසු පටික්ඛිත්තං. සන්තතිපච්චුප්පනනං පන අද්ධාපච්චුප්පනනඤ්ඤා ආරම්මණං හොතිති වෙදිතබ්බං. තත්ථ යං චත්තමානජවනචීටිතො අතිතා නාගතවසෙන චිත්ති ජවනචීටිපරිමාණේ කාලෙ පරස්ස විතතං, තං සබ්බමපි සන්තති පච්චුප්පනනං නාම. අද්ධාපච්චුප්පනනං පන ජවන වාරෙන දිපෙතබ්බනති සංයුත්තට්ඨකථායං වුත්තං, තං සුට්ඨ වුත්තං. තත්ත්වායං දීපනා: ඉඨිමා පරස්ස විතතං ජනිතුකාමො ආවජ්ජති ආවජ්ජනං බණපච්චුප්පනනං ආරම්මණං කත්වා තෙනෙව සහ නිරුජ්ඣති, තතො චත්තාරි පඤ්ච වා ජවනාති. යෙසං පච්ඡිමං ඉද්ධිවිතතං, සෙසාති කාමාවචරති, තෙසං සබ්බෙසමපි තදෙව නිරුද්ධං විතතමාරම්මණං හොති. න ච තාති නානාරම්මණාති හොනති, අද්ධාවසෙන පච්චුප්පනනාරම්මණත්තා. එකාරම්මණතොපි ච ඉඨිවිතතමෙව පරස්ස විතතං ජනාති, න ඉතරුති. යථා වඤ්ඤා වාරෙ වක්ඛුමිඤ්ඤාණමෙව රූපං පස්සති න ඉතරුතිති. ඉති ඉදං සන්තතිපච්චුප්පනනස්ස වෙව අඬාපච්චුප්පනනස්ස ච වසෙන පච්චුප්පනනාරම්මණං හොති. යස්මා වා සන්තතිපච්චුප්පනනමපි අඬා පච්චුප්පනෙන යෙව පතති, තස්මා අඬාපච්චුප්පනනවසෙනෙව වෙතං පච්චුප්පනනාරම්මණනති වෙදිතබ්බං. පරස්ස විතතාරම්මණත්තා යෙව පන බ්හිඬාරම්මණං හොතිති එවං වෙතොපරිසඤ්ඤාණස්ස අට්ඨසු ආරම්මණේසු පවතති වෙදිතබ්බං.

පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණං පරිත්ත මහග්ගත අප්පමාණ මග්ග අතීත අජ්ඣිත්ත බ්හිඬා නවත්තබ්බාරම්මණ වසෙන අට්ඨසු ආරම්මණේසු පවත්නති. කථං? තං හි කාමාවචරකඤ්ඤානුස්සරණකාලෙ පරිත්තාරම්මණං හොති, රූපාවචරාරූපාවචරකඤ්ඤානුස්සරණකාලෙ මහග්ගතාරම්මණං, අතීතෙ අත්තනා පරෙහි වා භාවිතමග්ගං සච්ඡිකත එලඤ්ඤා අනුස්සරණකාලෙ අප්පමාණාරම්මණං, භාවිතමග්ගමෙව අනුස්සරණකාලෙ මග්ගාරම්මණං; නියමතො පනෙතං අතීතාරම්මණ මෙව. තත්ථ කීඤ්ඤාපි චෙතොපරිසඤ්ඤාණ යථාකමුච්ඡපගඤ්ඤානිපි අතීතාරම්මණාති හොනති, අථ ඛො තෙසං වෙතොපරිසඤ්ඤාණස්ස සත්තදිවසබ්බනතරුතිතං විතතමෙව ආරම්මණං, තං හි අඤ්ඤං බ්ක්ඛං වා බ්ක්ඛාපට්ඨං වා න ජනාති, මග්ගසම්පයුත්තවිතතාරම්මණත්තා පන පරිසංයතො මග්ගාරම්මණනති වුත්තං. යථාකමුච්ඡපගඤ්ඤාණස්ස ච අතීතං වෙතනාමත්තමෙව ආරම්මණං, පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණස්ස පන අතීතා බ්ක්ඛා බ්ක්ඛාපට්ඨං ව කීඤ්ඤි අතාරම්මණං නාම තජී. තං හි අතීතකඤ්ඤා බ්ක්ඛාපට්ඨබ්බෙසු ධර්මෙසු සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණගතිකා හොතිති අයං විසෙසො වෙදිතබ්බං. අයමෙත්ථ අට්ඨකථානගො, යස්මා පන කුසලකඤ්ඤා ඉඨිවිසඤ්ඤාණස්ස වෙතොපරිසඤ්ඤාණස්ස පුබ්බෙතිවාසානුස්සරණස්ස යථාකමුච්ඡපගඤ්ඤාණස්ස අනාගතංස

ඤ්ඤාණං ආරම්භෙ පච්චයෙන පච්චයොති පට්ඨානෙ වුත්තං, තස්මා වත්තාරොපි ඛඩ්ධා වෙතොපරියඤ්ඤාණං යථාකමමුපගඤ්ඤාණං ආරම්භො හොනති, තත්වාපි යථාකමමුපගඤ්ඤාණං කුසලාකුසලා ඵවාති. අත්තනො ඛඩ්ධානුස්සරණකාලෙ පනෙතං අජ්ඣත්තාරම්භං, පරස්ස ඛඩ්ධානුස්සරණකාලෙ ඛතිචාරම්භං, අනිතෙ විපස්සි භගවා අහොසි, තස්ස මාතා ඛණ්ඩුමති, පිතා ඛණ්ඩුමාති ආදිනා තයෙන නාමගොත්තපඨවිනිමිත්තාදි අනුස්සරණකාලෙ න වත්තබ්බාරම්භං හොති. නාමගොත්තනති වෙත්ථ ඛණ්ඩුපතිබද්ධො සමමුති සිඬො බ්‍රහ්මඤ්ඤානෙත්ථ දට්ඨබ්බො, න බ්‍රහ්මඤ්ඤානං, බ්‍රහ්මඤ්ඤානං හි සද්දං යත්තසංගතිත්තතා පරිත්තං හොති. යථාහ:-නිරුත්තරපටිසම්භිදා පරිත්තාරම්භොති. අයමෙත්ථ අමාතං ඛනති, ඵලං පුබ්බෙ නිවාස ඤ්ඤාණං අට්ඨස්ස ආරම්භෙස්ස පච්චති වෙදිතබ්බො.

දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණං පරිත්ත පච්චුප්පත්ත අජ්ඣත්ත ඛතිචාරම්භං වසෙන චතුස්ස ආරම්භෙස්ස පච්චතති. කථං? තං හි යස්මා රූපං ආරම්භං කරොති රූපං ව පරිත්තං, තස්මා පරිත්තාරම්භං හොති. විජ්ජමානෙයෙව ච රූපෙ පච්චත්තතා පච්චුප්පත්තාරම්භං, අත්තනො කුච්ඡිගතාදිරූපදස්සනකාලෙ අජ්ඣත්තාරම්භං, පරස්ස රූපදස්සනකාලෙ ඛතිචාරම්භොති ඵලං දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණං චතුස්ස ආරම්භෙස්ස පච්චති වෙදිතබ්බො.

අනාගතංසඤ්ඤාණං පරිත්ත මහගත අප්පමාණං මහ අනාගත අජ්ඣත්ත ඛතිද්ධා නවත්තබ්බාරම්භංවසෙන අට්ඨස්ස ආරම්භෙස්ස පච්චතති. කථං? තං හි අයං අනාගතෙ කාමාවචරෙ නිබ්බත්තිස්ස තිති ජනනකාලෙ පරිත්තාරම්භං හොති, රූපාවචරෙ අරූපාවචරෙ වා නිබ්බත්තිස්සතිති ජනනකාලෙ මහගතාරම්භං, මහං භාවෙස්සති ඵලං සච්ඡිකරිස්සතිති ජනනකාලෙ අප්පමාණාරම්භං, මහං භාවෙස්සතිවෙච්ච ජනනකාලෙ මහාරම්භං, නිශ්මිතො පන තං අනාගතාරම්භමෙව. හත්ථ නිඤ්චාපි වෙතොපරිය ඤ්ඤාණමපි අනාගතාරම්භං හොති. අථ ඛො තස්ස සත්තදිව සබ්බත්තරුනාගතං විත්තමෙව ආරම්භං, හං හි අඤ්ඤං ඛඩ්ධං වා ඛඩ්ධපටිබ්බං වා න ජනාති. අනාගතංසඤ්ඤාණං පුබ්බෙ නිවාස ඤ්ඤාණෙ වුත්තනසෙන අනාගතෙ ආරම්භං නාම තත්ථි. අහං අමුත්ත නිබ්බත්තිස්සමිති ජනනකාලෙ අජ්ඣත්තාරම්භං, අපුකො අමුත්ත නිබ්බත්තිස්සතිති ජනනකාලෙ ඛතිචාරම්භං, අනාගතෙ මෙතෙතයො භගවා උපපජ්ජස්සති, පුත්‍රභවා නාමස්ස බ්‍රාහ්මණො පිතා භවිස්සති, බ්‍රහ්මවතී නාම බ්‍රාහ්මණී මාතාති ආදිනා පන තයෙන නාමගොත්තජනනකාලෙ පුබ්බෙ නිවාසඤ්ඤාණෙ වුත්තනසෙන නවත්තබ්බාරම්භං හොතිති. ඵලං අනාගතංසඤ්ඤාණං අට්ඨස්ස ආරම්භෙස්ස පච්චති වෙදිතබ්බො.

යථාකමුඵපගඤ්ඤං පරිත්තං මහග්ගන අතීත අජ්ඣතත බහිඞ්ඞා රමමණවසෙන පඤ්ඤාසු ආරමමණෙසු පවත්නාති. කථං? තං හි කාමා චචරකමමජ්ඣනකාලෙ පරිත්තාරමණං ගොති, රූපාචචරරූපා චචරකමමජ්ඣනකාලෙ මහග්ගනාරමණං, අතීතමෙව ජනාතීති අතීතාරමණං, අත්තනො කමමං ජනනකාලෙ අජ්ඣතතාරමණං, පරස්ස කමමං ජනනකාලෙ බහිඞ්ඞාරමණං ගොති. එවං යථා කමුඵපගඤ්ඤං පඤ්ඤාසු ආරමමණෙසු පවතති වෙදිතබ්බං. යඤ්ඤාත් අජ්ඣතතාරමණඤ්ඤව බහිඞ්ඞාරමණං වාති වුට්ඨං, තං කාලෙන අජ්ඣතතං කාලෙන පන බහිඞ්ඞා ජනනකාලෙ අජ්ඣතත බහිඞ්ඞාරමණමපි ගොති යෙවාති.

ඉති සාමුප්පත්තපාමොජ්ජන්ඨං කථෙ විසුඛිමග්ගෙ

අභිඤ්ඤා භිද්දසො නාම

තෙරසුමො පරිවෙජ්ඤො.

14.

බන්ධනිද්දෙසො.

ඉදංගි යසමා එවං අභිඤ්ඤාවසෙන අධිගතාතිසංසාරං පිරතුරුග සමාධිභාවනාය සමන්තාගතෙන භික්ඛුනා

“සිලෙ පඤ්චායං නගේ සපඤ්ඤා චිත්තං පඤ්ඤාඤච භාව ඤ”නති එත්ථ චිත්තසීසෙන නිද්දිට්ඨො සමාධි සබ්බාකාරෙන භාවිතො ගොති. තදනනතුරු පන පඤ්ඤා භාවෙතබ්බං, සා ච අතිසර්වේඨප දෙසිතතතා විඤ්ඤාතුමපි තාව න සුකරු, පගෙව භාවෙත්තුං. තසමා තසසා විත්ථාරං භාවනාතයඤ්ච දසෙත්තුං ඉදං පඤ්ඤාකමමං ගොති. කා පඤ්ඤා? කෙනට්ඨෙන පඤ්ඤා? කාතසසා උක්ඛණ්රසපවු පට්ඨානපදට්ඨානාති? කතීවිධා පඤ්ඤා? කථං භාවෙතබ්බං? පඤ්ඤා භාවනාය කො ආතිසංසොති? තත්ථිදං විස්සජ්ජනං:- කා පඤ්ඤාති? පඤ්ඤා බහු විධා, නානප්පකාරකා. තං සබ්බං විභාවෙත්තුං ආරබ්භ මානං විස්සජ්ජනං අධිපෙතඤ්ඤව අත්ථං න සාධෙය්‍ය උත්තරිඤ්ඤව විකේඛපාය සංවතෙතය්‍ය, තසමා ඉධ අධිපෙතමෙව සන්ධාය වදුමි. කුසලචිත්තසමපයුත්තං විපස්සනාඤ්ඤං පඤ්ඤා? කෙනෙත පඤ්ඤාති? පජ්ඣනට්ඨෙන පඤ්ඤා. කීමිදං පජ්ඣනං නාම? සඤ්ජානන විජ්ඣනාකාරවිසිට්ඨං නානාප්පකාරතො ජනනං, සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණ පඤ්ඤානං හි සමානෙපි ජනනභාවෙ සඤ්ඤා නීලං පිතකානති ආරමමණසඤ්ජානනමත්තමෙව ගොති. අතීථං දුක්ඛමනතතාති උක්ඛණපටිවෙධං පාපෙත්තුං නසකෙකාති. විඤ්ඤාණං නීලං පිත

කනති ආරම්භයෙහි ජනාති, ලකුණපටිවේදියෙහි පාපෙති,
 උසුකකිනා පන මහපාතුභාවං පාපෙතුං න සකෙකාති. එසේද
 වුනත්තයමසෙන ආරම්භයෙහි ජනාති, ලකුණපටිවේදියෙහි
 පාපෙති, උසුකකිනා මහපාතුභාවයෙහි පාපෙති. යථාහි ගෙරඤ්ඤික
 එලකෙ අපිතං. මහාකායාපණරාසිං එකො අජනවුද්ධිදරකො එකො
 ගාමිකපුරිසො එකො ගෙරඤ්ඤිකොති තිසු ජනෙසු පසුමානෙසු
 අජනවුද්ධි දරකො කායාපණානං විතතිවිතතදීඝවතුරසු පරිමණිල
 භාවමතතමෙව ජනාති, ඉදං මනුස්සානං උපහොගපරිහොගං රතන
 සමමතනති න ජනාති. ගාමිකපුරිසො විතතිවිතතාදිභාවයෙහි
 ජනාති; ඉදං මනුස්සානං උපහොගපරිහොගං රතනසමමතනති ව,
 අයං ඡෙකො අයං කුටො අයං අභිසාරෙති ඉදං පන විභාගං න
 ජනාති ගෙරඤ්ඤිකො සබ්බෙපි තෙ පකාරෙ ජනාති. ජනනො
 ව කායාපණං ඔලොකෙකාපි ජනාති, ආකොටිතසු සද්දං සුකාපි
 ගතං සාධිකාපි රසං සාධිකාපි ගතෙත ධාරිකාපි අසුකාසිං නාම
 ගාමෙ වා නිගමෙ වා නගරෙ වා පබ්බතෙ වා නදීතිරෙ වා කතොතිපි
 අසුකාවරියෙන කතොතිපි ජනාති, එවං සමපදමිදං වේදිතබ්බං.
 සද්දෙහි අජනවුද්ධිනො දරකසු කායාපණදසුනං විශ් ගොති,
 නිලාදිවසෙන ආරම්භයෙහි උපට්ඨානාකාරමතතගහණතො. විසද්ද
 ණං ගාමිකපුරිසසු කායාපණදසුනමිව ගොති, නිලාදිවසෙන
 ආරම්භාකාරගහණතො, උද්ධමි ව ලකුණපටිවේදියෙහි පනතො.
 පසුද්ද ගෙරඤ්ඤිකසු කායාපණදසුනමිව ගොති, නිලාදිවසෙන
 ආරම්භාකාරං ගතොති ලකුණපටිවේදියෙහි 'පාපෙති' නතො
 උද්ධමි මහපාතුභාවපාපනතො. තසො යදෙතං සද්දානනවි
 ජනනාකාරවිසිට්ඨං නානපකාරතො ජනනං, ඉදං පජනනනති
 වේදිතබ්බං. ඉදං සකායෙහි එතං වුතං 'පජනනට්ඨක පසුද්ද'ති.
 සා පනෙසා යත් සද්දෙවිසද්දණාති, න තත් එකංසෙන ගොති.
 යද පන ගොති, තද අවිනිබ්බතතා තෙති ධමමෙහි 'අයං සද්දෙ,
 ඉදං විසද්දණං, අයං පසුද්ද'ති විනිබ්බජ්ඣා අලබ්භනෙය්‍යනානතො
 සුමුමා දුද්දසා. තෙනාහ ආයසමා නාගසෙනො:- "දුකකරං මහාරුජ
 හගවතා කතනති. කිං හනෙන නාගසෙන හගවතා දුකකරං
 කතනති? දුකකරං මහාරුජ හගවතා කතං යං අරුපිතං විතතවෙන
 සිකානං ධම්මානං එකාරම්භෙ පවතතමානානං වචන්තං අකතං
 අයං එසෙසා, අයං වෙදනා, අයං සද්දෙ, අයං වෙනනා, ඉදං
 විතත"නති. කාතසු ලකුණපටිවේදියෙහි පදවිධානානි? එත්
 පන ධම්මසභාවපටිවේදියෙහි ලකුණ පසුද්ද, ධම්මානං සභාවපටිවේදක
 මොහකිකාරවිද්ධිසකරසා, අසමොහ පවුපසානා,^b "සමාතිනො
 යථාභූතං පජනාති පසුති"ති වචනතො පන සමාධි තසු
 පදානං.

a. මිලිපසුද්ද අරුපධම්මවචනාවගහ.

b. සංසුකකිනාය නාලපිභූතය.

කතීවිධා පඤ්ඤති? ධම්මසභාවපටිවේධලක්ඛණෙන නාව එක විධා, ලොකීයලොකුත්තරවසෙන දුට්ඨා, තථා සාසවානාසවාදි වසෙන, නාමරූපවචන්දාපන වසෙන, සොමනස්සපෙක්ඛාසහගත වසෙන, දස්සනභාවනාභූමිවසෙන ව. තීවිධා විනතා සුත භාවනා මයවසෙන, තථා පරිත්ත මහගත අප්පමාණාරම්භවසෙන, අයා පාය උපාය කොසලලවසෙන, අජ්ඣන්තාභිනිවේසාදිවසෙන ව. චතුරිධි චතුසු සවේච්ඡු ඤ්ණවසෙන, චතුපටිසම්භිදාවසෙනවානි. තත්ථ එකවිධකොට්ඨාසො උත්තානන්දොයෙව. දුට්ඨකොට්ඨාසෙ ලොකීය මග්ගසම්පයුත්තා ලොකීයා, ලොකුත්තරමග්ගසම්පයුත්තා ලොකුත්තරානි එවං ලොකීයලොකුත්තරවසෙන දුට්ඨා. දුතියදුකෙ අසවානං ආරම්භෙභුතා සාසවා, තෙසං අනාරම්භො අනාසවා, අන්තො පනෙසා ලොකීයලොකුත්තරව හොති, අසවසම්පයුත්තා සාසවා, අසව්විපයුත්තා අනාසවානි ආදිසුපි එසෙව නයො. එවං සාසවානාසවාදිවසෙන දුට්ඨා. තතියදුකෙ යා විපස්සනං ආරම්භා කාමස්ස චතුත්තං අරූපකඛ්ඛානං වචන්දාපනෙ පඤ්ඤා, අයං නාම වචන්දාපනපඤ්ඤා, යා රූපකඛ්ඛායං වචන්දාපනෙ පඤ්ඤා, අයං රූපවචන්දාපනපඤ්ඤානි එවං නාමරූපවචන්දාපනවසෙන දුට්ඨා. චතුත්ථදුකෙ චිත්ත කාමාවචරකුසලවිනේතසු සොළසසු ව පඤ්චකතයෙ චතුකකජ්ඣාතිකෙසු මග්ගවිනේතසු පඤ්ඤා සොමනස්සසහගතා, චිත්ත කාමාවචරකුසලවිනේතසු චතුසු ව පඤ්චමජ්ඣාතිකෙසු මග්ග විනේතසු පඤ්ඤා උපෙක්ඛාසහගතානි එවං සොමනස්සපෙක්ඛා සහගතවසෙන දුට්ඨා. පඤ්චමදුකෙ පඨමමග්ගපඤ්ඤා දස්සනභූමි, අවසෙසමග්ගත්තයපඤ්ඤා භාවනාභූමීනි එවං දස්සන භාවනාභූමි වසෙන දුට්ඨා. තිකෙසු පඨමතතිකෙ පරතො අසුභා පටිලභා පඤ්ඤා අත්තනො විනතාවසෙන නිපථනත්තා විනතාමයා, පරතො සුභා පටිලභාපඤ්ඤා සුතවසෙන නිපථනත්තා සුතමයා, යථා තථා වා භාවනාවසෙන නිපථනත්තා අප්පනාප්පත්තා පඤ්ඤා භාවනා මයා. චුත්තං ගෙතං:- “තත්ථ කතමා විනතාමයා පඤ්ඤා? යොග විභිතෙසු වා කම්මායත්තෙසු ඥාගවිභිතෙසු වා සිප්පායත්තෙසු යොගවිභිතෙසු වා විජ්ජාට්ඨානෙසු කම්මස්සකතං වා සම්මානු ලොමිකං වා රූපං අනිච්චනති වා වේදනා-සඤ්ඤා-සම්ඛාර-විඤ්ඤාණං අනිච්චනති වා යං එවරූපිං අනුලොමිකං ඛනතිං දිට්ඨිං රූපිං මුතීං¹ උපෙක්ඛං ධම්මනිජ්ඣානකඛනතිං පරතො අසුභා පටිලභති, අයං චුච්චති විනතාමයා පඤ්ඤාති.-පෙ-සුභා පටිලභති, අයං චුච්චති සුතමයා පඤ්ඤා, සම්ඛාපි සමාපත්තස්ස පඤ්ඤා භාවනාමයා පඤ්ඤා”^aති. එවං විනතාසුතභාවනාමයවසෙන තීවිධා. දුතියත්තකෙ කාමාවචරධම්මෙ ආරබ්භ පචත්තා පඤ්ඤා පරිත්තාරම්භො, රූපා චචරරූපාවචරෙ ආරබ්භ පචත්තා මහග්ගතාරම්භො, සා ලොකීය

විපක්ෂනා. නිබ්බාණං ආරබ්භ පවත්නා අප්පමාණාරම්භො, සා
ලොකුත්තරවිපක්ෂනානි එවං පරිත්තමග්ගනාප්පමාණාරම්භො
වසෙන තිවිධා. තතියන්තිකො ආයො නාම වුද්ධි, සා දුට්ඨා අනත්ථ
භානිතො අනුප්පත්තිතො ව. තත්ථ කොසල්ලං අපායකොසල්ලං,
යථාහ:-“තත්ථ කතමං අපායකොසල්ලං, ඉමෙ ධම්මෙ මනසිකරොතො
අනුප්පන්නා වෙව අකුසලා ධම්මා න උප්පජ්ජන්ති උප්පන්නා ව අකු
සලා ධම්මා පභීයන්ති, ඉමෙ චා පන ධම්මෙ මනසිකරොතො
අනුප්පන්නාවෙව කුසලා ධම්මා උප්පජ්ජන්ති උප්පන්නාවෙව කුසලා
ධම්මා භියෙසාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිසුරියා සංවත්තන්ති,
යා තත්ථ පඤ්ඤා පජනනා-පෙ-අමොහො ධම්මවිවයො සමාදිඪි
ඉදං වුච්චති ආයකොසල්ලා”නති. අපායොති පන අවුඪි, සාපි දුට්ඨා
අත්ථභානිතො අනුප්පත්තිතො ව. තත්ථ කොසල්ලං අපායකො
සල්ලං, යථාහ:-“තත්ථ කතමං අපායකොසල්ලං? ඉමෙ ධම්මෙ මනසි
කරොතො අනුප්පන්නා වෙව කුසලා ධම්මා න උප්පජ්ජන්ති”ති ආදී.
සබ්බත්ථ පන තෙසං තෙසං ධම්මානං උපායෙසු නිප්පත්තිකාරණෙසු
තඤ්ඤාප්පවත්තං ධානුප්පත්තිකං කොසල්ලං උපායකොසල්ලං නාම.
යථාහ:-“සබ්බාපි තත්තූපායා පඤ්ඤා උපායකොසල්ලා”නති. එවං
ආයාපායඋපායකොසල්ලවසෙන තිවිධා. චතුත්ථන්තිකො අත්තනො
බකු ගහෙත්වා ආරද්ධා විපක්ෂනාපඤ්ඤා අජ්ඣාතනාභිනිවෙසා,
පරස්ස බකු බාහිරං වා අනිජ්ඣයබ්බරූපං ගහෙත්වා ආරඬා බතිඬාභි
නිවෙසා, උභයං ගහෙත්වා ආරද්ධා අජ්ඣාතනබතිද්ධාභිනිවෙසානි එවං
අජ්ඣාතනාභිනිවෙසාදිවසෙන තිවිධා. චතුකෙකසු පඨමචතුකෙක
දුක්ඛසච්චං ආරබ්භ පවත්තං ඤ්ඤං, දුක්ඛ ඤ්ඤං, දුක්ඛසමුදයං
ආරබ්භ පවත්තං ඤ්ඤං, දුක්ඛසමුදයෙ ඤ්ඤං, දුක්ඛනිරෝධං ආරබ්භ
පවත්තං ඤ්ඤං, දුක්ඛනිරෝධෙ ඤ්ඤං, දුක්ඛනිරෝධගාමිනිපටිපදං
ආරබ්භ පවත්තං ඤ්ඤං, දුක්ඛනිරෝධගාමිනියා පටිපදාය ඤ්ඤන්ති
එවං චතුසු සචෙට්ඨ ඤ්ඤන්වසෙන චතුබ්බිධා. දුතියචතුකෙක
චතස්සො පටිසම්භිදා නාම අත්ථාදිසු පභෙදගතානි චත්තාරි ඤ්ඤානි.
වුත්තං ගෙතො:-“අතෙ ඤ්ඤං අත්ථපටිසම්භිදා, ධම්මෙ ඤ්ඤං ධම්ම
පටිසම්භිදා, තත්ථ ධම්මනිරුත්තාභිලාපෙ ඤ්ඤං නිරුත්තපටිසම්භිදා,
ඤ්ඤෙසු ඤ්ඤං පටිභාණපටිසම්භිදා”^bති. තත්ථ අප්ඤ්ඤානි සබ්බිධ
පතො ගෙතුඵලස්සෙතං අධිවචනං, ගෙතුඵලං හි යස්මා ගෙතුඅනුසා
රෙන අරියති අධිගමියති සම්පාපුණ්ණියති, තස්මා අප්ඤ්ඤානි වුච්චති.
පභෙදතො පන, ‘යං කිච්චි පච්චයසම්භූතං, නිබ්බාණං, භාසිතප්ඤා,
විපාකො, කිරියා’නි ඉමෙ පඤ්ඤධම්මා අප්ඤ්ඤානි වෙදිතබ්බා. තං
අත්ථං පච්චවෙකකන්නස්ස නස්මිං අතෙ පභෙදගතං ඤ්ඤං අත්ථපටි
සම්භිදා. ධම්මොති සංඛෙපතො පච්චයස්සෙතං අධිවචනං, පච්චයො
ති යස්මා තං තං දහති පච්චතෙතනි වා සම්පාපුණ්ණියං වා දෙති, තස්මා

a. විනයපාළි ඤ්ඤන්විහබ්බං. b. විනයපාළි පටිසම්භිදවිහබ්බසුත්තනනාභාජනිය.

ධම්මොති වුවවිති. පහෙදනො පන 'යො කොචි ඵල නිබ්බන්ධනො
හෙනු, අරියමයෝගා, භාසිතං, කුසලං, අකුසල'නති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා
ධම්මොති වෙදිතබ්බා. තං ධම්මං පච්චිවෙකකිත්තාස්ස තස්මිං ධම්මෙ
පහෙදගතං ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා, අයමෙව හි අන්තො අභිධම්මෙ
“දුකෙඛ ඤාණං අත්පටිසම්භිදා, දුකකසමුදයෙ ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා,
හෙනුමහි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා, හෙනුඵලෙ ඤාණං අත්පටිසම්භිදා,
යෙ ධම්මා ජනා භූතා සඤ්ජාතා නිබ්බන්ධා අභිනිබ්බන්ධා පානුභූතා
ඉමෙසු ධම්මෙසු ඤාණං අත්පටිසම්භිදා. යමාං ධම්මා තෙ ධම්මා ජනා
භූතා සඤ්ජාතා නිබ්බන්ධා අභිනිබ්බන්ධා පානුභූතා තෙසු ධම්මෙසු
ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා. ජරුමරණෙ ඤාණං අත්පටිසම්භිදා, ජරු
මරණසමුදයෙ ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා-පෙ-සංඛාරනිරෝධෙ ඤාණං
අත්පටිසම්භිදා, සංඛාරනිරෝධගාමිනියා පටිපදාය ඤාණං ධම්මපටි
සම්භිදා. ඉධ භික්ඛු ධම්මං ජනාති සුත්තං ගෙය්‍යං-පෙ-වෙදලං,
අයං වුවවිති ධම්මපටිසම්භිදා. සො නස්ස නස්සෙව භාසිතස්ස අත්තං
ජනාති: අයං ඉමස්ස භාසිතස්ස අන්තො, අයං ඉමස්ස භාසිතස්ස
අන්තොති, අයං වුවවිති අත්පටිසම්භිදා කතමෙ ධම්මා කුසලා?
යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං විත්තං උපාත්තං ගොති-පෙ-ඉමෙ
ධම්මා කුසලා, ඉමෙසු ධම්මෙසු ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා, තෙසං
විපාකෙ ඤාණං අත්පටිසම්භිදා”ති ආදිතා නයෙන විහරිත්වා
දාසිකො. තත්ථ ධම්මනිරුත්තාහිලාපෙ ඤාණනති තස්මිං අන්තෙ ව
ධම්මෙ ව යා සභාවනිරුත්තා අව්‍යභිවාරිවොහාරො, තදනිලාපෙ
තස්ස භාසනෙ උදිරිණෙ තං භාසිතං ලපිතං උදිරිතං. සුඤ්ච අයං
සභාවනිරුත්තා අයං න සභාවනිරුත්තාති එවං තස්සා ධම්මනිරුත්තා
සඤ්ඤිතාය සභාවනිරුත්තාය මාගධිකාය සබ්බසත්තානං මූලභාසාය
පහෙදගතං ඤාණං නිරුත්තාපටිසම්භිදා. නිරුත්තාපටිසම්භිදාපත්තො
හි ඵස්සා වෙදනාති එවමාදිවචනං සුඤ්ච අයං සභාවනිරුත්තාති
ජනාති, එස්සා වෙදනොති එවමාදිකං පන අයං න සභාවනිරුත්තාති.
ඤාණෙසු ඤාණනති සබ්බත්ථ ඤාණමාරමණං කත්වා පච්ච
වෙකකිත්තාස්ස¹ ඤාණාරමණං යථා වුත්තෙසු වා හෙසු ඤාණෙසු
සගොචරකිව්වාදිවසෙන විත්ථාරහො ඤාණං පටිභානපටිසම්භිදාති
අන්තො. වතස්සොපි වෙනා පටිසම්භිදා විසු ණානෙසු පහෙදං
ගච්ඡන්ති සෙඛභූමියඤ්ච අසෙඛභූමියඤ්ච. තත්ථ අග්ගසාවකානං
මහාසාවකානඤ්ච අසෙඛභූමියං පහෙදගතා, ආනන්දන්තර විත්ත
ගහපති ධම්මිකඋපාසක උපාලිගහපති බුරුපුත්තරඋපාසිකාදීනං
සෙඛභූමියං, එවං විසු භූමිසු පහෙදං ගච්ඡන්තියොපි වෙනා අධිග
මෙත පරියතතියා සවණෙන පරිපුච්ඡාය පුබ්බයොගෙන වාති ඉමෙහි
ව පඤ්චභාකාරෙහි විසදා ගොනති. තත්ථ අධිගමො නාම
අරහතතප්පතති,² පරියතති නාම බුද්ධච්චනස්ස පරියාපුණ්ණං, සවණං

1. ම. I. ඤාණාරමණඤාණං.

2. සි. I. අරහතපුප්පතති.

නාම සකකළවං අධිකතො සද්ධම්මසවණං, පරිපුච්ඡා නාම පාලිඅට්ඨකපාදිසු ගණනිපදඅත්පදවිනිච්ඡයකපා, පුබ්බයොගො නාම පුබ්බබ්‍රහ්මානං සාසනෙ ගතපථොගතිකතාවෙන යාව අනුලොමගොත්‍රභුසම්පං නාව විපසානානුයොගො.

අපරෙ ආහු:-

“පුබ්බයොගො බාහුසථවං දෙසභාසා ව ආගමො
පරිපුච්ඡා අධිගමො ගරුසන්නිස්සයො තථා
මිත්තසම්පන්නි වෙවානි පටිසම්භිද පථයා”ති.

තත් පුබ්බයොගො චිත්තනායොව. බාහුසථවං නාම තෙසු තෙසු සන්තෙසු ව සිප්පායතනෙසු ව කුසලතා, දෙසභාසා නාම එකසතවොහාරකුසලතා, විසෙසෙන පන මාගධිකො කොසල්ලං. ආගමො නාම අන්තමසො ඔපම්මවග්ගමත්තස්සපි බුද්ධිවිචක්ඛානං, පරිපුච්ඡා නාම එකගාථායපි අත්ථිනිච්ඡයපුච්ඡනං, අධිගමො නාම සොතාපන්නතා වා-පෙ-අරහත්තං වා, ගරුසන්නිස්සයො නාම සුතපටිභානබහුලානං ගරුතං සන්නිකො වාසො, මිත්තසම්පන්නි නාම තථාරූපානං යෙව මිත්තානං පටිලාභොති. තත් බුද්ධා ව පථෙවකබුද්ධා ව පුබ්බයොගඤ්ඤව අධිගමඤ්ඤ නිස්සය පටිසම්භිද පාපුණ්ණති, සාවකා සබ්බානිපි එතානි කාරණාති. පටිසම්භිදප්පත්තියා ව පාටියෙකෙකා කම්මට්ඨානභාවනානුයොගො නාම නත්ථි, සෙබානං පන සෙබඵලවිමොක්ඛනනිකා, අසෙබානං අසෙබඵලවිමොක්ඛනනිකාව පටිසම්භිදප්පත්තී හොති, තථාගතානං හි දසබලානි විශ අරියානං අරියඵලෙනෙව පටිසම්භිද ඉස්සිනනීති ඉමා පටිසම්භිද සකියං චිත්තං වතුපටිසම්භිදවසෙන වතුබ්බිධාති.

කපං භාවෙතබ්බාති? එත් පන යසමා ඉමාය පඤ්ඤාය බකුසංතනධාතුඉන්ද්‍රියසම්චපටිච්ඡමුප්පාදදිහෙද ධම්මා භුමි, සීලවිසුද්ධි වෙච විත්තවිසුඬිවානි ඉමා වෙ විසුද්ධියො මුලං, දිට්ඨිවිසුඬි කබ්බාවිතරණවිසුඬි මග්ගාමග්ගඤ්ඤාණදස්සනවිසුඬි පටිපද්ඤ්ඤාණදස්සනවිසුඬි ඤ්ඤාණදස්සන විසුද්ධිති ඉමා පඤ්ච විසුඬියො සරිරං, තසමා තෙසු භුමි භූතෙසු ධම්මෙසු උභයභපරිපුච්ඡාවසෙන ඤ්ඤාණපරිවයං කතා මුල භූතා වෙ විසුඬියො සම්පාදෙතො සරිරභූතා පඤ්චවිසුඬියො සම්පාදෙනෙතන භාවෙතබ්බා. අයමෙත්ථ සංවෙසො. අයං පන විත්තාරෙ: යං තාව චිත්තං බකුසංතන ධාතුඉන්ද්‍රියසම්චපටිච්ඡමුප්පාදදිහෙද ධම්මා භුමිති. එත් බකුසංතන පඤ්චකතො, රූපකතො වෙදනාකතො සඤ්ඤාකතො සම්බාරකතො විඤ්ඤාණකතොති. තත් යං කිඤ්චි සිතාදීනි රූපානලකණං ධම්මත්තං සබ්බන්තං එකතො කතා රූපකතොති වෙදිතබ්බං. තදෙතං රූපානලකණෙන එකවිධමි භූතොපාදාය හෙදතො දුට්ඨං. තත් භූතරූපං වතුබ්බිධං, පඨවිධාතු ආපොධාතු තෙජොධාතු වායොධාතුති. තාසං

ලක්කණරසපව්වපට්ඨානානි වතුධාතුච්ඡාදනෙ වුත්තානි, පද්ධානතො පන නා සබ්බාපි අවසෙසධාතුත්තයපද්ධානා. උපාදරුපං චතුච්ඡාදනිවිධං: චක්ඛු සොනං ඝානං ජ්වහා කායො රූපං සද්දො ගඛො රසො ඉන්ද්‍රියං පුරිසිද්ධියං ජිවිතියිද්ධියං හදයවස්ථු කාය විඤ්ඤානනි ච විචිඤ්ඤානනි ආකාසධාතු රූපස්ස ලක්ඛනා රූපස්ස මුද්‍රතා රූපස්ස කම්මඤ්ඤානා රූපස්ස උපවයො රූපස්ස සන්තති රූපස්ස ජරතා රූපස්ස අනිච්චතා කලලිකාථෙ ආභාථෙති. තත් රූපාහි ඝාතාරහභුතපසාදලක්කණං දට්ඨිකාමතා නිදනකම්මසමුට්ඨාන භුතපසාදලක්කණං වා චක්ඛු, රූපෙසු ආවිඤ්ඤානරසං, චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස ආධාරභාවපව්වපට්ඨානං, දමුකාමතා නිදනකම්මජභුත පද්ධානං. සද්දහිඝාතාරහභුතපසාදලක්කණං සොතුකාමතා නිදනකම්මසමුට්ඨාන භුතපසාදලක්කණං වා සොනං, සද්දෙසු ආවිඤ්ඤානරසං, සොතවිඤ්ඤාණස්ස ආධාරභාවපව්වපට්ඨානං, සොතුකාමතා නිදනකම්මජභුතපද්ධානං. ගඛාහිඝාතාරහභුතපසාදලක්කණං ඝාසිතුකාමතා නිදනකම්මසමුට්ඨාන භුතපසාදලක්කණං වා ඝානං, ගඛෙසු ආවිඤ්ඤානරසං, ඝාතවිඤ්ඤාණස්ස ආධාරභාවපව්වපට්ඨානං, ඝාසිතුකාමතා නිදනකම්මජභුතපද්ධානං. රසාහිඝාතාරහභුතපසාදලක්කණං ඝාසිතුකාමතා නිදනකම්මසමුට්ඨාන භුතපසාදලක්කණං වා ජ්වහා, රසෙසු ආවිඤ්ඤානරසං, ජ්වහාවිඤ්ඤාණස්ස ආධාරභාවපව්ව පට්ඨානං, ඝාසිතුකාමතා නිදනකම්මජභුතපද්ධානං. ථොඨබ්බාහි ඝාතාරහභුතපසාදලක්කණො ථුසිතුකාමතා නිදනකම්මසමුට්ඨාන භුතපසාදලක්කණො වා කායො, ථොඨබ්බෙසු ආවිඤ්ඤානරසො, කායවිඤ්ඤාණස්ස ආධාරභාවපව්වපට්ඨානො, ථුසිතුකාමතා නිදනකම්මජභුතපද්ධානො. කෙච්චි පන තෙජධිකානං භූතානං පසාදො චක්ඛු, වායු පඨවි ආපාධිකානං භූතානං පසාදො සොතඝාතජ්වහා, කායො සබ්බෙසුතනි ච වදන්ති. අපරෙ තෙජධිකානං පසාදො චක්ඛු, විවරවායුආපපඨවාධිකානං සොතඝාතජ්වහාකායානි වදන්ති. තෙ වත්තබ්බා: සුත්තං ආහරුතාහි. අද්ධා සුත්තමෙව න දක්ඛිණන්ති. කෙච්චි පනෙත් තෙජදීනං ගුණෙහි රූපාදීහි අනුගහ්භාවතොති කාරණං වදන්ති.¹ තෙ වත්තබ්බා, කොපනෙවමාහ: රූපාදයො තෙජදීනං ගුණාහි. අවිනිබ්බාගවුත්තිසු හි භූතෙසු අයං ඉමස්ස ගුණො අයං ඉමස්ස ගුණොති න ලබ්භා වත්තුන්ති. අපාපි වදෙයස්ස: යපා තෙසු තෙසු සමාගරෙසු තස්ස තස්ස භූතස්ස අධිකතාය පඨවි ආදීනං සඛාරණාදීනි කිච්චානි ඉච්ඡං, එවං තෙජදීඅධිකෙසු සමාගරෙසු රූපාදීනං අධිකභාවදස්සන්තො ඉච්ඡන්තිබ්බමෙතං රූපාදයො තෙසං ගුණාහි. තෙ වත්තබ්බා ඉච්ඡෙය්‍යාම යදි ආපාධිකස්ස ආස වස්ස ගඛිතො පඨවිඅධිකො කප්පාසෙ ගඛො අධිකතථෙ සීයා, තෙජධිකස්ස ච උණෙතාදකස්ස වණ්ණතො සීතුදකස්ස වණ්ණො

පරිහාසෙථ. යසමා පනෙන. උභයමපි නන්ති, තසමා පහාසෙපෙන මෙනෙසං. නිසංයභුතානං විසෙසකප්පනං. යථා අවිසෙසෙපි එක කලාපෙ භුතානං රූපරසාදයො අඤ්ඤාමඤ්ඤාං විසද්ධිසා හොනති, එවං චක්ඛුප්පසාදදයො අවිජ්ජමානෙපි අඤ්ඤාමං විසෙසකාරණෙති ගහෙ තබ්බමෙනං. කිං පන තං යං අඤ්ඤාමඤ්ඤායං අසාධාරණං, කමම මෙව නෙසං විසෙසකාරණං, තසමා කමමවිසෙසතො එනෙසං විසෙසො, න භූතවිසෙසතො. භූතවිසෙසෙ හි සති පසාදෙව න උප්පජ්ජති, සමානානං හි පසාදො න විසමානානානති පොරුණා. එවං කමමවිසෙසතො විසෙසවනෙනසු ච එනෙසු චක්ඛුසොතාදීති අප්පත්තවිසයගාහකාති අතුතතො නිසංයං අනුලුචිතනිසංයමෙ එව විසයෙ විඤ්ඤාණගෙතුත්තා. ඝාතජ්වහාකායං සම්පත්තවිසයගාහකා නිසංයමසෙන වෙව සයඤ්ච අත්තතො නිසංයං අලුචිතෙයෙව විසයෙ විඤ්ඤාණගෙතුත්තා. චක්ඛු වෙත්ථ යදෙන ලොකෙ නිලපබ්බුම සමාතිණ්ණං කණ්ණසුකකම්භකිලවිචිතං. නිලුපාලදලසනතිහං චක්ඛුති වුච්චති, තං සසමාරචක්ඛුතො සෙනමභකිලපරිකම්භතං කණ්ණමභකිලං මජ්ඣෙ අභිමුඛෙ සිතානං සරීරසණ්ඨානුප්පත්ති පදෙසෙ සත්තසු පිටුපටලෙසු ආසිත්තතෙල පිටුපටලාති විස සත්ත අකම්පටලාති ව්‍යාපෙක්ඛාධාරණ නභාපන මභකිනු විජන කිච්චාති චතුති බාතිති බන්ධියකුමාරෙ විස සකාරණ බකින පරිපාවන සමුදිරණ කිච්චාති චතුති බාතුති කතුපකාරං උතුචිත්තාභාරෙති උපත්ථිතියමානං ආයුතා අනුපාලියමානං වණ්ණගතිරසාදීති පරිවුතං පමාණතො උකාසිරමත්තං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං චන්ද්‍රවාරභාවං සාධයමානං තිස්සිති, වුත්තමපි වෙතං බමමසෙනා පතීනා:-

“යෙන චක්ඛුප්පසාදෙන රූපාතිමනුපසාති,
පරිත්තං සුබ්බං එතං උකාසිරසමුපමෙ”නති.

සසමාර සොතබ්ලයං පන අනෙතා තනුතමලොමාවිතෙ අබ්බුලිවෙස්සකණ්ණානෙ පදෙසෙ සොතං වුත්තප්පකාරති බාතුති කතුපකාරං උතුචිත්තාභාරෙති උපත්ථිතියමානං ආයුතා අනුපාලියමානං වණ්ණාදීති පරිවුතං සොතවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං චන්ද්‍රවාරභාවං සාධයමානං තිස්සිති. සසමාරසොතබ්ලයං පන අනෙතා අප්පදසණ්ඨානෙ පදෙසෙ ඝාතං යථාවුත්තප්පකාර උපකාරූපත්ථිතානානුපාලනපරිවාරං ඝාතවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං චන්ද්‍රවාරභාවං සාධයමානං තිස්සිති. සසමාරජ්වහාමජ්ඣං උපරි උප්පලදලයං සණ්ඨානෙ පදෙසෙ ජ්වහා යථාවුත්තප්පකාර උපකාරූපත්ථිතානානුපාලනපරිවාර ජ්වහාවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං චන්ද්‍රවාරභාවං සාධයමානා තිස්සිති. යාවතා පන ඉමසමි. කායෙ උපාදිත්තරූපා නාම අජි, සබ්බත්ථ කායො කප්පාසපටලෙ සෙනහො විස වුත්තප්පකාරූ

පකාරුපත්ථොනානුපාලනපරිවාරෙව හුක්ඛා කායවිඤ්ඤාණාදිතං
 යථාරහං වජ්ඣවාරහාවං සාධයමානො තිස්සති. චෛකඋදකාකාස
 ගාමසීවපිකසබ්බාන සගොවරනිනනා විය ව අභිසුංසුමාරපක්ඛි
 කුක්කුරසිගාලා රුපාදිසගොවරනිනනාව එතෙවකොදයොති දස්සබ්බං.
 තතො පරෙස්ස පන රුපාදිසු වක්ඛුපටිගනනාලක්ඛණං රුපං, වක්ඛු
 විඤ්ඤාණස්ස විසයභාවරසං, තස්සෙව ගොවරපච්චිපඨානං, චතුමහා
 භූතපදධර්මානං. යථාවෙනං, තථා සබ්බානිපි උපාදරුපාති. යත්ථ
 පන විසෙසො අත්ථි, තත්ථ වත්ඛාමි. තස්සිදං නිලං පිතකනති ආදි
 වසෙන අනෙකවිධං. සොතපටිගනනාලක්ඛණො සද්දො, සොත
 විඤ්ඤාණස්ස විසයභාවරසො, තස්සෙව ගොවරපච්චිපඨානො, භෙරි
 සද්දො මුත්තිභගසද්දොති ආදිනා නයෙන අනෙකවිධො. සාතපටි
 ගනනාලක්ඛණො ගත්ඛො, සාතවිඤ්ඤාණස්ස විසයභාවරසො, තස්සෙව
 ගොවරපච්චිපඨානො, මුලගත්ඛො සාරගත්ඛොති ආදිනා නයෙන
 අනෙකවිධො. ජිව්හාපටිගනනාලක්ඛණො රසො, ජිව්හාවිඤ්ඤාණස්ස
 විසයභාවරසො, තස්සෙව ගොවරපච්චිපඨානො, මුලරසො ඛති
 රසොති ආදිනා නයෙන අනෙකවිධො. ඉන්ද්‍රියාවලක්ඛණං
 ඉන්ද්‍රියං, ඉන්ද්‍රියි පකාසනරසං, ඉන්ද්‍රිලිඛන නිමිත්ත කුත්තාකපානං
 කාරණභාව පච්චිපඨානං. පුරිසභාවලක්ඛණං පුරිසිඤ්ඤං, පුරිසොති
 පකාසනරසං, පුරිසලිඛනනිමිත්තකුත්තාකපානං කාරණභාවපච්චි
 පඨානං, තදුභයමපි කායපපසාදෙ විය සකලසිරිං ව්‍යාපකමෙව,
 නව කායපපසාදෙන සිතොකාසෙ සිතනති වා අට්ඨිතොකාසෙ
 අසිතනති වා වත්තබ්බතං ආපජ්ජති, රුපරසාදයො විය අඤ්ඤාමඤ්ඤ
 සබ්බකරෙ නත්ථි. සභජරුපානුපාලනලක්ඛණං ජිවිතිඤ්ඤං, තෙසං
 පච්චතනරසං, තෙසඤ්ඤෙව ධ්වනපච්චිපඨානං, යාපසිතබ්බභූත
 පදධර්මානං. සතොති ව අනුපාලනලක්ඛණාදිමිති විධානෙ අත්ථිකම්භ
 ණෙයෙව තං සභජරුපාති අනුපාලෙති, උදකං විය උපපලාදිති.
 යථාසකං පච්චයුපපනොති ව ධ්වෙම පාලෙති, ධාති විය කුමාරං;
 සයං පච්චතතිධම්මසබ්බකොනෙව ව පච්චතති, නියාමකො විය; න
 භබ්බතො උද්ධං පච්චතයති, අත්තනො ව පච්චතසිතබ්බානඤ්ඤ
 අභාවා. න භබ්බතබ්බකෙ ධ්වෙති, සයං භිජ්ජමානත්තා, බියමානො
 විය චට්ඨිසෙනහො දීපසිධං. න ව අනුපාලනපච්චතතිකථාපනානු
 භාව විරහිතං යථාච්චතතබ්බකෙ තස්ස තස්ස සාධනතොති දස්සබ්බං.
 මනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතුනං නිස්සයලක්ඛණං හදයච්ඡු,
 තාසඤ්ඤෙව ධාතුනං ආධාරණරසං, උබ්බහනපච්චිපඨානං, හදයස්ස
 අනෙතා කායගතාසතිකථායං ච්චතපපකාරං ලොභිතං නිස්සය
 සක්ඛාරණාදිතිදෙවති භූතෙති කතුපකාරං උතුචිත්තාභාරෙති
 උපත්ථිමිතිමානං ආයුතා අනුපාලියමානං මනොධාතුමනො
 විඤ්ඤාණධාතුනඤ්ඤෙව තං සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව චජ්ඣභාවං සාධය
 මානං තිස්සති. අභික්කමාදිපච්චතක විත්තසමුදාන වායොධාතුයා
 සභජරුපකායසත්ථොනසක්ඛාරණවලනස්ස පච්චයො ආකාරවිකාසෙ

කායවිඤ්ඤානති, අධිප්පායපපකාසනරසා, කායවිපථඤ්ඤාන ගෙනුභාව පවුප්පථානා, විත්තසමුදානවායොධානුපදථානා. සා පනෙසා කාය විපථඤ්ඤාන අධිප්පායවිඤ්ඤාපනගෙනුත්තා සයඤ්ඤා තෙන කාය විපථඤ්ඤානසංඛාතෙන කායෙන විඤ්ඤායත්තා කායවිඤ්ඤානතිනි වුවවති. කාය ව පන වලිතෙහි විත්තජරුපෙති අභිසම්බන්ධානං උතු ජර්ඤීනමපි වලනතො අභිකක්මපටිකක්මාදයො පවත්තනතිනි වෙදි තබ්බා. වචිනෙදපපවත්තක විත්තසමුදානපථවිධානුයං උපාදිත්ත සංවතපවමයො ආකාරවිකාරෙ වචිවිඤ්ඤානති, අධිප්පායපපකාසන රසා, වචිසොසස්ස ගෙනුභාවපවුප්පථානා, විත්තසමුදානපථවිධානු පදථානා. සා පනෙසා වචිසොසෙසන අධිප්පායවිඤ්ඤාපනගෙනුත්තා සයඤ්ඤා කාය වචිසොසසංඛාතාය වාචාය විඤ්ඤායත්තා වචි විඤ්ඤානතිනි වුවවති. යථාහි අරඤ්ඤා උසාපෙත්වා බද්ධගොඨිසාදි උදකතිමිත්තං දිස්වා 'උදකමෙත්ව අත්ථි'ති විඤ්ඤායති, එවං කාය විපථඤ්ඤානෙදව වචිසොසඤ්ඤා ගගෙත්වා කායවචිවිඤ්ඤානතියොපි විඤ්ඤායනති. රූපපරිචේදලක්කණ ආකාසධානු, රූපපරිප්පායනපප කාසනරසා, රූපමරියාදපවුප්පථානා, අසමුප්පථානවච්ඡිද්ධ විවර්භාව පවුප්පථානා වා, පරිච්ඡිත්තරූපපදථානා, යාය පරිච්ඡිත්තෙනාසු රූපෙසු ඉදමිතො උද්ධමධො තිරියනති ව ගොති. අදක්ඛතා ලක්කණ රූපස්ස ලුහුතා, රූපානං ගරුභාවවිනොදනරසා, ලුහු පරිවත්තිතාපවුප්පථානා, ලුහුරූපපදථානා. අභ්දධතාලක්කණ රූපස්ස මුද්දතා, රූපානං ඵද්ධතාව විනොදනරසා, සබ්බකිරියාසු අවි රෙඛිතා පවුප්පථානා, මුද්දරූපපදථානා. සරීරකිරියානුකූල කම්මඤ්ඤා භාවලක්කණ රූපස්ස කම්මඤ්ඤානා, අකම්මඤ්ඤානා විනොදනරසා, අද්ධබ්බලභාවපවුප්පථානා, කම්මඤ්ඤාරූපපදථානා. එතා පන තිස්සො න අඤ්ඤාමඤ්ඤා විජ්ඣනති. එවං සනෙහමි-යො අරෙ ගිනො විශ රූපානං. ලුහුභාවො අදක්ඛතා ලුහුපරිවත්තිතපකාරෙ රූපදක්ඛිත්තකරධානුකෙබ්බාහ පටිපක්කපවමයසමුදානො, සො රූප විකාරෙ රූපස්ස ලුහුතා. යො පන සුපරිමද්දිතවමමස්සෙව රූපානං මුද්දභාවො සබ්බකිරියාවිසෙසෙසු වසවත්තනභාවමඤ්ඤාපපකාරෙ රූපත්ථධ්වත්තකරධානුකෙබ්බාහ පටිපක්කපවමයසමුදානො, සො රූප විකාරෙ රූපස්ස මුද්දතා. යො පන සුධනනසුචණ්ණස්සෙව රූපානං කම්මඤ්ඤානාවො සරීරකිරියානුකූලභාවපකාරෙ සරීරකිරියානං අනුකූලකරධානුකෙබ්බාහ පටිපක්කපවමයසමුදානො, සො රූප විකාරෙ රූපස්ස කම්මඤ්ඤානානි එවමෙනාසං විසෙසො වෙදිතබ්බා. ආවයලක්කණ රූපස්ස උපවයො, පුබ්බන්තතො රූපානං උමත්ථිත්ථා පනරසො, නීය්සාතනපවුප්පථානො, පරිපුණ්ණභාවපවුප්පථානො වා, උපවිතරූපපදථානො. පවත්තිලක්කණ රූපස්ස සන්තති, අනු බකිනරසා, අනුපචේදපවුප්පථානා, අනුපපබකිකර රූපපදථානා, උභයමෙතං ජනිතරූපස්සවාධිවචනං. ආකාර නානත්තතො පන

වෙනෙය්‍යවසෙන ච උපවයො සන්නතීති උදෙසං¹ දෙසනා කතා
 යසමා පනෙත්ථ අත්තො නානන්තං තස්සී, තස්මා ඉමෙසං පදනං
 නිදද්දෙසේ “යො ආයතනානං ආවයො, සො රූපස්ස උපවයො; යො
 රූපස්ස උපවයො, සො රූපස්ස සන්නතී”ති වුත්තං. අභිකථායමපි
 ආවයො නාම නිබ්බතනී, උපවයො නාම වඩ්ඪී, සන්නතී නාම
 පච්චතනී වත්ථා නදීතීරෙ බතකුපමනී උදකුග්ගමනකාලො විය
 ආවයො නිබ්බතනී, පරිපුණ්ණකාලො විය උපවයො වඩ්ඪී, අජේඛාත්ථ
 රිත්ථා ගමනකාලො විය සන්නතී පච්චතනී උපමා කතා. උපමා
 වසානෙ ව එවං කීං කපිතං හොති? ආයතනෙන ආවයො කපිතො,
 ආවයෙන ආයතනං කපිතනනි වුත්තං. තස්මා යා රූපානං පඨමාහී
 නිබ්බතනී සා ආවයො, යා තෙසං උපරි අසෙසුසං නිබ්බතනමානානං
 නිබ්බතනී, සා වඩ්ඪී; ආකාරෙන උපස්ථානතො උපවයො, යා තෙසමපි
 උපරි පුනපුන අසෙසුසං නිබ්බතනමානානං නිබ්බතනී, සා අනුපප
 බන්ධාකාරෙන උපස්ථානතො සන්නතීති ව පවුච්චතීති වේදිතබ්බං.
 රූපපරිපාකලක්කණා ජරතා, උපතයන්තරසා, සභාවාතපගමෙපි තව
 භාවාපගම පච්චුපස්ථානා, විහිපුරුණභාවො විය, පරිපච්චමානරූප
 පදස්ථානා. බණ්ඩිච්චාදිභාවෙන දන්තාදීසු විකාරදසානතො ඉදං
 පාකච්ඡරං සන්ධාය වුත්තං. අරූපබ්බමානං පන පටිච්ඡන්තජරු
 නාම හොති. තස්සා එස විකාරෙ නස්සී, යා ව පඨවී උදක පබ්බත
 වන්දිම සුරියාදීසු අවිච්චි ජරු නාම. පරිගෙදලක්කණා රූපස්ස
 අතිව්චතා, සංඝීදන්තරසා, බයවයපච්චුපස්ථානා, පරිහිජ්ජමානරූප
 පදස්ථානා. ඔජලක්කණො කබලීකාරෙ ආභාරෙ, රූපාභරණරසො,
 උපත්ථගත පච්චුපස්ථානො, කබලං කත්වා ආභරිතබ්බවන්දුපදස්ථානො.
 යාය ඔජය සත්තා යාපෙනති තස්සා එතං අධිව්චනං, ඉමානි තාව
 පාප්‍රියං ආගතරූපානෙව. අධිකථායං පන බලරූපං, සමභවරූපං,
 ජ්ඣිරූපං, රෙගරූපං, එකච්චානං මතෙන මිඳ්ධිරූපනනී එවං අසුසු
 නිපි රූපානි ආභරිත්වා “අඬා මුනිසි සමුද්ධා නස්සී නිවරණා
 තවා”ති ආදීති වත්ථා මිඳ්ධිරූපං තාව නස්සියෙවාති පටික්ඛිත්තං.
 ඉතරෙසු රෙගරූපං ජරතා අත්ච්චතා ගහණෙන ගතිතමෙව, ජ්ඣී
 රූපං උපවයසන්නතීගහණෙන, සමභවරූපං ආපොධාතුගහණෙන,
 බලරූපං වායොධාතුගහණෙන ගතිතමෙව. තස්මා ණෙසු එකමපි
 විසුං නස්සීති සන්නිස්ථානං කතං, ඉති ඉදං වතුමිසනිවිධං උපාදරූපං
 පුබ්බෙ වුත්තං වතුබ්බිධං භුතරූපසුචාති අභිවිසනිවිධං රූපං හොති,
 අනුනමනසිකං. තං සබ්බමපි න ගෙතු, අනෙතුකං, ගෙතුච්චප
 සුත්තං, සප්පච්චයං, ලොකියං, සාසවමෙවාති ආදිනා නයෙන එකවිධං.
 අජ්ඣිත්තකං බාහිරං, ඔදාරිකං සුමුමං, දුරෙ සන්නිකෙ, නිප්පන්නං
 අනිප්පන්නං, පසාදරූපං නප්පසාදරූපං, ඉන්ද්‍රියං අනින්ද්‍රියං, උපාදින්නං
 අනුපාදින්නනනි ආදිවසෙන දුට්ඨං. තත්ථ වක්ඛාදිපසුච්චිධං අත්ත
 භාවං අධිකිච්ච පච්චත්තත්තං අජ්ඣිත්තකං, සෙසං තතො බාහිරත්තා

බාහිරං. වක්කාදීති නව ආපොධානුවර්ණා¹ තිස්සො ධාතුයො වාචි
 වාදසම්මිං සංවිතවසෙන ගහෙනබ්බතො ඔදාරිකං, සෙසං තතො
 විපරිතතතා සුමුමං. යං සුමුමං තදෙව උපරිච්ඡිකිසභාවතතා දුරේ,
 ඉතරං සුපරිච්ඡිකිසභාවතතා සනතිකෙ. වතස්සො ධාතුයො වක්කා
 දීති තෙරස කබලිකායෙ ආභායෙ වාචි අභාරසම්මිං රූපං පරිචේතද
 විකාරලක්කණභාවං අතිකක්කම්භා සභාවෙනෙව පරිග්ගහෙනබ්බතො
 නිපථනනං, සෙසං තබ්බිපරිතතාය අනිපථනනං. වක්කාදි පඤ්චවිධං
 රූපාදීනං ගහණපච්චයභාවෙන ආදුසතලං විශ විපසකතතතා
 පසාදරූපං. ඉතරං තතො විපරිතතතා නපසාදරූපං. පසාද
 රූපමෙව ඉන්ද්‍රියාදිතතයෙන සද්ධිං අධිපතිඅභේන ඉන්ද්‍රියං, සෙසං
 තතො විපරිතතතා අනින්ද්‍රියං. යං කම්මජනනි පරතො වක්කාමි, තං
 කම්මෙන උපාදිතතතා උපාදිතනං, සෙසං තතො විපරිතතතා අනු
 පාදිතනං. පුන සබ්බමෙව රූපං සනිදස්සනකම්මජදීනං තිකානං
 වසෙන තිවිධං හොති. තත්ථ ඔදාරිකෙ රූපං සනිදස්සනසප්පට්ඨිං,
 සෙසං අනිදස්සනසප්පට්ඨිං, සබ්බමි සුමුමං අනිදස්සනඅප්පට්ඨිං, එවං
 තාව සනිදස්සනතතිකවසෙන තිවිධං. කම්මජදිතතිකවසෙන පන.
 කම්මතො ජනං කම්මජං, තදඤ්ඤපච්චයජනං අකාමජං, න කුතොචි
 ජනං නෙවකම්මජං නාකම්මජං. විභතතො ජනං විභතජං, තදඤ්ඤ
 පච්චයජනං අවිග්ගජං, න කුතොචි ජනං නෙවවිග්ගජං නාවිග්ගජං.
 ආභාරතො ජනං ආභාරජං, තදඤ්ඤපච්චයජනං අනාභාරජං, න
 කුතොචි ජනං නෙව ආභාරජං න අනාභාරජං. උතුතො ජනං
 උතුජං, තදඤ්ඤපච්චයජනං අනුතුජං, න කුතොචි ජනං නෙව
 උතුජං න අනුතුජනති එවං කම්මජදිතතිකවසෙන තිවිධං. පුන
 දිට්ඨාදි රූපරූපාදි වත්ථාදි වතුක්කවසෙන වතුබ්බිධං, තත්ථ රූපා
 යතනං දිට්ඨං නාම දස්සනවිසයතතා, සල්ලයතනං සුතං නාම සචණ්
 විසයතතා, ගඤ්ඤපච්චයභවතතයං මුතං නාම සම්පන්නභාවතඉන්ද්‍රිය
 විසයතතා, සෙසං විඤ්ඤතං නාම විඤ්ඤණස්සෙව විසයංතාති එවං
 තාව දිඨාදිවතුක්කවසෙන වතුබ්බිධං. නිපථනනරූපං පතෙත්ථ රූප
 රූපං නාම, ආකාසධාතු පරිචේතදරූපං නාම, කායවිඤ්ඤතතිආදි
 කම්මඤ්ඤතාපරිග්ගතං විකාරරූපං නාම, ජාතිජරාහභිං ලක්කණ
 රූපං නාමාති එවං රූපරූපාදිවතුක්කවසෙන වතුබ්බිධං. යං
 පතෙත්ථ හදයරූපං නාම තං වජ්ඣ න වාරං, විඤ්ඤතතිවයං වාරං
 න වජ්ඣ, පසාදරූපං වජ්ඣ වෙච වාරඤ්ඤ, සෙසං නෙව වජ්ඣ න
 වාරනති එවං වත්ථාදිවතුක්කවසෙන වතුබ්බිධං. පුන එකජං මිජං
 තිජං වතුජං නකුතොචි ජනනති ඉමෙසං වසෙන පඤ්චවිධං, තත්ථ
 කම්මජමෙව විග්ගජමෙව ව එකජං නාම, තෙසු සද්ධිං හදයවජ්ඣනා
 ඉන්ද්‍රියරූපං කම්මජමෙව, විඤ්ඤතතිවයං විග්ගජමෙව. යං පන
 විග්ගතො ව උතුතො ව ජනං තං මිජං නාම, තං සල්ලයතනමෙව.

1. 9. II. ආපොධානුවර්ණං.

යං උතුටිත්තාභාරෙති ජනං තං තිජං නාම, තං පන ලුහ්‍යනදිත්තං
 මෙව. යං චතුතිපි කම්මාදිති ජනං තං චතුජං නාම, තං ලක්ඛණ
 රූපචජ්ජං අවසෙසං ගොති. ලක්ඛණරූපං පන න කුභොවි ජනං.
 කසමා? නති උප්පාදස්ස උප්පාදෙ අත්ථි, උප්පත්තස්ස ච පරිපාකගෙද
 මත්තං ඉතරමයං. යම්පි රූපායතනං සංඝ්‍රයතනං ගණ්‍යයතනං රසා
 යතනං ථොට්ඨබ්බායතනං ආකාසධාතු ආපොධාතු රූපස්ස ලුහ්‍යනා
 රූපස්ස මුද්‍රිතා රූපස්ස කම්මෙක්ඛනා රූපස්ස උපවිසො රූපස්ස
 සත්තති කබ්ලිකාරෙ ආහාරෙ ඉමෙ ධම්මා විහතසමුදානාති ආදිජ්
 ජනියා කුභොවි ජනත්තං අනුක්ඛන්දනං, තං පන රූපජනකප්පච්චි
 යානං නිච්චානාවකඛණෙ දිට්ඨත්තාති වෙදිතබ්බං.

[illegible]

ඉහරෙපු පන යං නිඤ්ඤි වෙදිසිහලකිණං සබ්බන්තං එකතො
 භව්වා වෙදිනාකිකිණො, යං නිඤ්ඤි සඤ්ජානනලකිණං සබ්බන්තං
 එකතො භව්වා සඤ්ඤාකිකිණො, යං නිඤ්ඤි අභිසම්බරණලකිණං
 සබ්බන්තං එකතො භව්වා සම්බරකිකිණො, යං නිඤ්ඤි චිත්තන
 ලකිණං සබ්බන්තං එකතො භව්වා විඤ්ඤාණකිකිණොති වෙදි
 නබ්බො, නත්ථ යසමා විඤ්ඤාණකිකිණො විඤ්ඤානෙ ඉහරෙ
 පුච්ඤ්ඤායාසා ගොනති, නයමා විඤ්ඤාණකිකිණොදිං භව්වා චණ්ණනං
 කරිසාම. “යං නිඤ්ඤි චිත්තනලකිණං සබ්බන්තං එකතො භව්වා
 විඤ්ඤාණකිකිණො වෙදිනබ්බො”ති හි වුත්තං. නිඤ්ඤි චිත්තන
 ලකිණං විඤ්ඤාණං? යථානා:-“චිත්තාති චිත්තාති”¹ති බො අාවුසො
 නයමා ‘විඤ්ඤාණ’නති වුච්චතිති. ‘විඤ්ඤාණං, චිත්තං, මනෝ’ති
 අත්ථො එකං, නදෙවං චිත්තනලකිණෙන සභාවතො එකවිධිවිදි
 ඡන්තිවසෙන තිවිධං කුසලමිකුසලං අව්‍යාභවඤ්ඤා. නත්ථ කුසලං භූමි
 හෙදතො වතුබ්බිධං:-කාමාවචරං රූපාවචරං අරූපාවචරං ලොකුත්ත
 රඤ්ඤා. නත්ථ කාමාවචරං:-සොමනස්සපෙකකායද්‍රණ සම්බරහෙදතො
 අධිවිධං. සොයෙපිදං සොමනස්සසගගනං ඤ්ණසම්පයුත්තං අසම්බරං
 සසම්බරඤ්ඤා, නථා ඤ්ණවිපපයුත්තං. උපෙකකායසගගනං ඤ්ණසම්ප
 යුත්තං අසම්බරං සසම්බරඤ්ඤා, නථා ඤ්ණවිපපයුත්තං. යද්ගි දෙය්‍ය
 ධම්මපටිත්තානකාදිසම්පගතිං අඤ්ඤං වා සොමනස්සගෙතුං ආගම්ම
 ගධිපගධියං “අභි දිනන”නති ආදිනසප්චත්තං සම්මාදිධිං.
 පුරකිකිණො අසංසිදන්තො අනුසාගිතො පරෙති දුනාදීති පුඤ්ඤති
 කරෙති, නදුස්ස චිත්තං සොමනස්සසගගනං ඤ්ණසම්පයුත්තං
 අසම්බරං හොති. යද් පන වුත්තනසෙන ගධිකුධියං සම්මාදිධිං.
 පුරකිකිණො අමුත්තවාගනාදිවසෙන සංසිදමානො වා පරෙති වා උසා
 ගිතො කරෙති, නදුස්ස නදෙව චිත්තං සසම්බරං හොති. ඉමසම්ම

2. ଓଡ଼ିଶା ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟ - ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ସ୍ଥାପନା.

හි අනෙක් සබ්බාදේනි එනම් අතනනො වා පරෙසං වා වසෙන පවත්නායු පුබ්බපයොගස්සාධිවනං. යද්ද පනස්ස ඤාතිජනස්ස පටි පතති දස්සනෙන ජනපටිවයා බාලදුර්කා හිනක්ඛු දිස්වා සොමනස්ස ජනා සහසා කිඤ්චිදෙව හත්ථගතං දදන්ති වා වන්දන්ති වා, තද් තතිස්ම විතතං උපපජ්ජති. යද්ද පන 'දෙව වන්දමා'ති ඤාතිහි උස්සා හිතා එවං පටිපජ්ජන්ති, තද් වතුන්තං විගතං උපපජ්ජති. යද්ද පන දෙශ්වධම්මපටිග්ගාහකාදීනං අසම්පන්නං අඤ්ඤාසං වා සොමනස්ස හෙතුනං අභාවං ආගමම වතුසුප්පි විකප්පෙසු සොමනස්සරහිතා හොන්ති, තද් සෙසාති වත්තාරි උපෙක්කාසගහනාති උපපජ්ජන්ති එවං සොමනස්සපෙක්කා ඤාණසබ්බාර හෙදන්තො අධිවිධං කාමාවචර ඤාසලං වෙදිහබ්බං.

උපාවචරං පන ඤානබ්බායොගහෙදන්තො පඤ්චවිධං හොති. සෙය්‍යපිදං: විතකක්ඛිවාරපිතිසුබ්බසමාධිසම්පසුත්තං පඨමං, තත්තො අතිකක්කන්තවිතකං දුතියං, හත්තො අතිකක්කන්තවිවාරං තතියං, තත්තො විරත්තපිතිකං චතුත්තං, අත්ථගතසුඛං¹ උපෙක්කා සමාධි සුත්තං පඤ්චමන්ති.

අරුපාවචරං චතුත්තං ආරුපපානං යොගවසෙන චතුබ්බිධං, චුත්තපානාරෙන හි ආකාසානඤ්චායත්තකානෙන සම්පසුත්තං පඨමං, විඤ්ඤාණඤ්චායත්තාදිහි දුතියහතිස්මචතුත්තං.

ලොකුත්තරං චතුමග්ගසම්පයොගහො චතුබ්බිධන්ති එවං භාව ඤාසලවිඤ්ඤාණමෙව එකවිසති විධං හොති.

අඤාසලං පන භූමිහො එකවිධං කාමාවචරමෙව. මූලත්තො තිවිධං ලොහමූලං දෙසමූලං මොග්ගමූලඤ්ච. තත්ථ ලොහ මූලං සොමනස්සපෙක්කාදිට්ඨිගතසබ්බාරහෙදන්තො අධිවිධං. සෙය්‍යපිදං: සොමනස්සසගගතං දිට්ඨිගතසම්පසුත්තං අසබ්බාරං සසබ්බාරඤ්ච, තථා දිට්ඨිගතවිප්පසුත්තං. උපෙක්කාසගගතං දිට්ඨිගතසම්පසුත්තං අසබ්බාරං සසබ්බාරඤ්ච, තථා දිට්ඨිගතවිප්පසුත්තං. යද්හි 'තත්ථි කාමෙසු ආදීනවො'ති ආදීනා නයෙන මිච්ඡාදිට්ඨිං පුරක්කන්වා හඬ තුඤ්ඤා කාමෙ වා පරිච්ඡාදන්ති, දිට්ඨිමඛලාදීති වා සාරහො පච්චෙති, සභාවතීකෙබ්බෙනව අනුස්සාහිහෙන විහෙත්ත, තද් පඨමං අඤාසල විගතං උපපජ්ජති. යද් මන්දෙන සමුස්සාහිහෙන විහෙත්ත, තද් දුතියං. යද් මිච්ඡාදිට්ඨිං අපුරක්කන්වා කෙවලං හට්ඨතුට්ඨො මෙට්ඨනං වා සෙවති, පරසම්පන්නං වා අභිජ්ඣායති, පරහණ්ඩං වා හරති, සභාවතීකෙබ්බෙනව අනුස්සාහිහෙන විහෙත්ත, තද් තතියං. යද් මන්දෙන සමුස්සාහිහෙන විහෙත්ත, තද් චතුත්තං. යද් පන කාමානං වා අසම්පන්නං ආගමම අඤ්ඤාසං වා සොමනස්සහෙතුනං අභාවෙන චතුසුප්පි විකප්පෙසු සොමනස්සරහිතා හොන්ති, තද් සෙසාති වත්තාරි

උපෙක්ඛාසග්ගතානි උපපජ්ජන්ති එවං සොමනස්ස උපෙක්ඛා දිගිගත සංඛාරහෙදතො අධිවිධං ලොහමුලං වෙදිතබ්බං. දෙසමුලං පන දෙමනස්ස සගගතං පටිසසම්පසුත්තං අසංඛාරං සංඛාරානති දුට්ඨමෙව හොති, තස්ස පාණානිපාතාදිසු තික්ඛමන්දප්පචන්තිකාලෙ උපපත්ති වෙදිතබ්බා, මොහමුලං උපෙක්ඛාසග්ගතං විචිකිට්ඨාසම්පසුත්තං උද්ධම්මසම්පසුත්තඤ්ඤානි දුට්ඨං, තස්ස සන්තිට්ඨානවිකේඛපකාලෙ පචන්ති වෙදිතබ්බානි එවං අකුසලවිඤ්ඤාණං වාදසම්ඨං හොති.

අව්‍යාකතං ජාතිහෙදතො දුට්ඨං විපාකං කිරියඤ්ඤා. තත්ථ විපාකං භූමිතො වතුබ්බිධං කාමාවචරං රූපාවචරං අරූපාවචරං ලොකුහන්තරඤ්ඤා. තත්ථ කාමාවචරං දුට්ඨං කුසලවිපාකං අකුසල විපාකඤ්ඤා. කුසලවිපාකමපි දුට්ඨං අගෙතුකා සගෙතුකඤ්ඤා. තත්ථ අලොභාදිවිපාකගෙතු විරහිතං අගෙතුකං, තං වහ්නුවිඤ්ඤාණං සොහසාණජ්ඣාතාය විඤ්ඤාණං සම්පට්ඨිතකිච්චා මනොධාතු සන්ති රණාදිනි. එං වෙ මනොවිඤ්ඤාණධාතුයො වානි අධිවිධං. තත්ථ වහ්නුසන්තිසිහරූපවිජනනලක්කිණං වහ්නුවිඤ්ඤාණං, රූපතිමිත්තාරම්මණරසං, රූපානිමුඛතාවපච්චිපට්ඨානං, රූපාරම්මණාය කිරිය මනොධාතුයා අපගමපදට්ඨානං, සොතාදි සන්තිසිහිත සද්දාදි විජනනලක්කිණානි සොහසාණජ්ඣාතාය විඤ්ඤාණානි, සද්දාදිතිමිත්තාරම්මණ රසානි, සද්දාදිඅතිමුඛතාවපච්චිපට්ඨානානි, සද්දාදිආරම්මණානං කිරිය මනොධාතුනං අපගමපදට්ඨානානි, වහ්නුවිඤ්ඤාණාදිනං අනන්තරං රූපාදිවිජනනලක්කිණා මනොධාතු, රූපාදිසම්පට්ඨිතරසා, තථා භාවපච්චිපට්ඨානා, වහ්නුවිඤ්ඤාණාදිනං අපගමපදට්ඨානා, අගෙතුක විපාකා සආරම්මණවිජනනලක්කිණා දුට්ඨාපි සන්තිරණාදිකිච්චා මනොවිඤ්ඤාණධාතු, සන්තිරණාදිරසා, තථා භාවපච්චිපට්ඨානා, හදය වස්ත්‍රපදට්ඨානා, සොමනස්ස උපෙක්ඛායොගතො පන විපඤ්චට්ඨාන හෙදතො ව නස්සා හෙදො, එතාසු හි එකා එකන්තම්ඨාරම්මණෙ පචන්තිසංඛාවතො සොමනස්ස සම්පසුත්තා හුත්වා සන්තිරණතද් රම්මණවසෙන පඤ්චවාරෙ වෙව ජවතාවසානෙ ව පචන්තන්තො විට්ඨානා හොති. එකා ඉඨමස්සිත්තාරම්මණෙ පචන්තිසංඛාවතො උපෙක්ඛාසම්පසුත්තා හුත්වා සන්තිරණතද් රම්මණපටිසංකිඛගම්භාවුති වසෙන පචන්තන්තො පඤ්චට්ඨානා හොති. අධිවිධමපි චේතං අගෙතුකවිපාකවිඤ්ඤාණං නියතානියතාරම්මණන්තා දුට්ඨං, උපෙක්ඛා සුඛසොමනස්ස හෙදතො තිවිධං. විඤ්ඤාණපඤ්චකං හෙත්ථ නියතාරම්මණං යථාගතමං රූපාදිසුයෙව පචන්තිතො, සෙසං අනියතාරම්මණං. තත්‍ර හි මනොධාතු පඤ්චසුපි රූපාදිසු පචන්තති, මනො විඤ්ඤාණධාතුයං ඡස්සති. කායවිඤ්ඤාණං පනෙත්ථ සුඛසුත්තං. විට්ඨානා මනොවිඤ්ඤාණධාතු සොමනස්ස සුත්තා, සෙසං උපෙක්ඛා සුත්තන්ති. එවං තාව කුසලවිපාකගෙතුකං අධිවිධං වෙදිතබ්බං.

අලොහාදී විපාකගෙනු සමපයුහනං පන සගෙනුහං, නං කාමා වචරකුසලං විය සොමනස්සාදිහෙදතො අට්ඨිමිං. යථා පන කුසලං දානාදිවසෙන ඡත්ත ආරමමණෙසු පවත්නති, න ඉදං තථා. ඉදං හි පටිසංඝිතවඩ්ඛනවුත්තිතදරුමණවසෙන පටිත්තධම්මපරියාපනෙනසු යෙව ඡත්ත ආරමමණෙසු පවත්නති. සඛිධාරුසඛිධාරුහාවො පනෙත්ථ ආගමනාදිවසෙන වෙදිතබ්බො. සමපයුහනධම්මානඤ්ච විසෙසෙ අස හිපි ආදාසතලාදීසු මුඛතිමිහනං විය නිරුක්ඛාහං විපාකං, මුඛං විය ස උක්ඛාහං කුසලනති වෙදිතබ්බං. කෙවලං හි අකුසලවිහනං අගෙන තුකමෙව, නං වක්ඛුමිඤ්ඤණං සොනස්සාණජ්ඣාහායවිඤ්ඤණං සමප විච්ඡිනතිච්චා මනොධාතු සහතිරණාදිතිච්චා පඤ්චධානා මනො විඤ්ඤණධාතුහි සහතිමිං, නං ලක්ඛණාදිනො කුසලාගෙනුක විපාකෙ වුත්තනගෙනෙව වෙදිතබ්බං. කෙවලං හි කුසලවිපාකාති ඉට්ඨඉට්ඨමඤ්ඤානාරමණාති. ඉමාති අතිශ්ඨාතිශ්ඨමඤ්ඤානාරමණාති, හාති ව උපෙක්ඛාසුඛසොමනස්සහෙදතො තිමිධාති. ඉමාති දුක්ඛඋපෙක්ඛාවසෙන දුමිධාති. එත්ඨති කායවිඤ්ඤණං දුක්ඛසහ ගතමෙව, සෙසාති උපෙක්ඛාසහගතාති. සාව හෙසු උපෙක්ඛා භීතා දුක්ඛං විය නාතිතිබ්බණ, ඉතරෙසු උපෙක්ඛා පඤ්චා සුඛං විය නාති තිබ්බණ, ඉති ඉමෙසං සහත්තනං අකුසලවිපාකානං පුරිමානඤ්ච සොසහනං කුසලවිපාකානං වසෙන කාමාවචරවිපාකවිඤ්ඤණං හෙවිසතිමිං.

රූපාවචරං පන කුසලං විය පඤ්චමිං, කුසලවපන සමා පහතිවසෙන ජවනවිපියං පවත්නති, ඉදං උපපත්තියං පටිසංඝිතවඩ්ඛන වුත්තිවසෙන, යථා ව රූපාවචරං එවං අරූපාවචරමපි කුසලං විය වතුබ්බිධං, පවත්තිහෙදෙ පියස් රූපාවචරෙ වුත්තනගෙයො එව. ලොකුත්තරවිපාකං චතුමානසුත්තවිත්තජලත්තා වතුබ්බිධං, නං මග්ග විපිවසෙන වෙව ඵලසමාපහතිවසෙන ව විධා පවත්නතිති එවං සබ්බපි වතුසු භුමිසු ජහතිංසමිං විපාකවිඤ්ඤණං හොති. කිරියං පන භුමිහෙදතො තිමිධං කාමාවචරං රූපාවචරං ආරූපාවචරඤ්ච; හත්ථ කාමාවචරං දුමිධං අගෙනුහං සගෙනුකඤ්ච. හත්ථ අලොහාදී කිරියාගෙනුතිරිතං අගෙනුහං, හං මනොධාතුමනොවිඤ්ඤණධාතු හෙදතො දුමිධං, හත්ථ වක්ඛුමිඤ්ඤණාදිපුරෙවරූපාදිචිත්තන ලක්ඛණා මනොධාතු, ආවජ්ජනරසා, රූපාදිඅභිමුඛභාවපච්චිපඨානා හවඞ්ගවිවෙද්දපදධානා උපෙක්ඛාසුත්තාව හොති. මනොවිඤ්ඤණ ධාතු පන දුමිධා සාධාරණා අසාධාරණා ව. හත්ථ සාධාරණා උපෙක්ඛාසහගතාගෙනුකකිරියා සලාරමණ චිත්තනලක්ඛණා, කිච්චවසෙන පඤ්චාරමනොචාරෙසු වොත්ථපනාචර්ජනරසා, තථා භාවපච්චිපඨානා, අගෙනුකවිපාකමනොවිඤ්ඤණධාතුහවඞ්ගානං අඤ්ඤතරාපගමපදඨානා. අසාධාරණා සොමනස්සහගතා අගෙන තුකකිරියා සලාරමණචිත්තනලක්ඛණා, කිච්චවසෙන අරහතං අනු ලාරෙසු චක්ඛුසු හසිතුපාදනරසා, තථාභාවපච්චිපඨානා, එකාත්තතො හදයචක්ඛුපදඨානාති; ඉති කාමාවචරකිරියං අගෙනුහං තිමිධං.

සභෙතුකං පන සොමනස්සාදිහෙදනො කුසලං විය අභිවිධං, කෙවලං හි කුසලං සෙබ්බුප්ප්ඡ්ඡන්තානං උපපජ්ජති, ඉදං අරහතං යෙවාති, අයමෙත්ථ විසෙසො. එවං තාව කාමාවචරං එකාදසවිධං, රූපාවචරං පන අරූපාවචරඤ්ච කුසලං විය පඤ්චවිධං වතුබ්බිධං ව ගොති, අරහතං උපපන්නවිසෙකෙව වස්ස කුසලතො විසෙසො වෙදි නබ්බොති. එවං සබ්බවපි තිසු භූමිසු විසතිවිධං කිරියවිඤ්ඤාණං ගොති, ඉති එකවිසති කුසලාති වාදසාකුසලාති ඡත්තිසවිපාකාති විසතිකිරියාතිහි සබ්බොතිපි එකුනනවුතිවිඤ්ඤාණාති ගොනති, යාති පටිසන්ඪි භවබ්බොවජ්ජන දස්සන සවණ ඝායන සායන පුද්දන සම්පටිච්ජන සන්තිරණ වොත්ථපන ජවන තදුරමමණ වුතිවසෙන වුද්දසති ආකාරෙහි පවත්තනති. කථං? යද්ගි අභින්නං කාමාවචරකුසලානං ආනුභාවෙන දෙවමනුස්සෙසු සත්තා තිබ්බත්තහාති, තද නෙසං මරණ කාලෙ පච්චුප්පිතං කමමකමමතිමිත්තගතිතිමිත්තානං අඤ්ඤාභරං ආරමමණං කත්වා අට්ඨ සභෙතුක කාමාවචරවිපාකාති මනුස්සෙසු පණ්ඩිකාදිභාවං ආපජ්ජමානානං දුබ්බලවිගෙතුක කුසලවිපාක උපෙකකාසගතො අභෙතුකවිපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතු වාති පටිසන්ඪි වසෙන නව විපාකවිත්තාති පවත්තනති. යද් රූපාවචරරූපාවචර කුසලානුභාවෙන රූපාරූපභවෙසු තිබ්බත්තනති, තද නෙසං මරණ කාලෙ පච්චුප්පිතං කමමකමමතිමිත්තමෙව ආරමමණං කත්වා නව රූපාරූපාවචරවිපාකාති පටිසන්ඪිවසෙන පවත්තනති. යද් පන අකුසලානුභාවෙන අපායෙ තිබ්බත්තනති තද නෙසං මරණකාලෙ පච්චුප්පිතං කමමකමමතිමිත්තගතිතිමිත්තානං අඤ්ඤාභරං ආරමමණං කත්වා එකා අකුසලවිපාකාගෙතුමනොවිඤ්ඤාණධාතු පටිසන්ඪිවසෙන පවත්තනති එවං භාවෙත්ථ එකුනවිසතිසා විපාකවිඤ්ඤාණානං පටිසන්ඪිවසෙන පවත්ති වෙදිනබ්බො. පටිසන්ඪිවිඤ්ඤාණෙ පන තිරුඤ්ඤානං තං පටිසන්ඪිවිඤ්ඤාණමනුබ්බිමානං තස්ස තස්සෙව කමමස්ස විපාකභූතං තස්මිඤ්ඤාචාරමමණෙ නාදිසමෙව භවබ්බවිඤ්ඤාණං නාම පවත්තති, පුනපි තාදිසං පුනපි තාදිසන්ති එවං අසති සන්තාන විනිවත්තකො අඤ්ඤාසමි. විහතුප්පාදෙ නදීසොතං විය සුපිනං අපස්සතො තිඤ්ඤකකමන කාලාදිසු අපරිමාණසබ්බවපි පවත්තති යෙවාති එවං තෙසඤ්ඤෙව විඤ්ඤාණානං භවබ්බවසෙනාපි පවත්ති වෙදිනබ්බො. එවං පව්වෙන පන භවබ්බසන්තානෙ යද් සත්තානං ඉන්ද්‍රියාති ආරමමණගහණකධමාති ගොනති, තද් වකුඤ්ඤාපාඨගතෙ රූපෙ රූපං පටිච්ච වකුඤ්ඤාප්පසාදස්ස සට්ඨතා ගොති, තතො සට්ඨතානුභාවෙන භවබ්බවලනං ගොති. අථ තිරුඤ්ඤා භවබ්බෙත තදෙව රූපං ආරමමණං කත්වා භවබ්බං විච්ඡිද්දමානා විය ආවජ්ජනකිච්චං සාධයමානා කිරියමනොධාතු උපපජ්ජති, සොතවාදදිසුපි එසෙව නයො. මනොවාරෙ පන ඡබ්බිධෙපි ආරමමණෙ ආපාඨගතෙ භවබ්බවලනානන්තරං භවබ්බං විච්ඡිද්දමානා විය ආවජ්ජනකිච්චං සාධයමානා අභෙතුක කිරියමනොවිඤ්ඤාණධාතු උපපජ්ජති උපෙකකා

සහගතානි, එවං විනතං කිරියවිඤ්ඤාණානං ආවර්ජනවසෙන පවතති
 වෙදිහබ්බා. ආවර්ජනානන්තරං පන වක්ඛුමාරෙ නාච දසසනකිට්ඨං
 සාධයමානං වක්ඛුප්පසාදවක්ඛුකං වක්ඛුවිඤ්ඤාණං, සොතමාරදීප්ප
 සවණාදි කිට්ඨං සාධයමානානි සොතසාණප්චගානායවිඤ්ඤාණානි
 පවත්තනානි, නානි ඉභ්බද්ධමර්කකතෙතස්ස විසයෙස්ස කුසලවිපාකානි.
 අනිඝ්ඤානිඝ්ඤානෙතස්ස විසයෙස්ස අකුසලවිපාකානිනි එවං දසනතං
 විපාකවිඤ්ඤාණානං දසසනසවණසායනසායනප්පසනවසෙන පවතති
 වෙදිහබ්බා. වක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා උපපජ්ජිතා නිරුද්ධසමනන්තරං
 උපපජ්ජති විනතං මනො මානසං නර්ජා මනොධාතුනි ආදි වචනතො
 පන වක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිනං අනන්තරං තෙසෙඤ්ඤව විසයං සම්පට්ඨත්
 මානා කුසලවිපාකානන්තරං කුසලවිපාකා, අකුසලවිපාකානන්තරං
 අකුසලවිපාකා මනොධාතු උපපජ්ජති, එවං විනතං විපාකවිඤ්ඤා
 ණානං සම්පට්ඨත්තවසෙන පවතති වෙදිහබ්බා. මනොධාතුයාපි
 උපපජ්ජිතා නිරුද්ධසමනන්තරං උපපජ්ජති විනතං මනො මානසං
 නර්ජා මනොවිඤ්ඤාණධාතුනි වචනතො පන මනොධාතුයා සම්ප
 ට්ඨත්තවෙව විසයං සන්තරයමානා අකුසලවිපාකමනොධාතුයා
 අනන්තරං අකුසලවිපාකා, කුසලවිපාකාය අනන්තරං ඉභ්බද්ධමර්ක
 කෙමනසසහගතා, ඉභ්බද්ධමර්කකතෙතස්ස උපපකම්පහගතා උපපජ්ජති
 විපාකානෙතෙතමනොවිඤ්ඤාණධාතුනි එවං තිණණං විපාකවිඤ්ඤා
 ණානං සන්තරයවසෙන පවතති වෙදිහබ්බා. සන්තරණානන්තරං
 පන තමෙව විසයං වචන්තපයමානා උපපජ්ජති කිරියානෙතෙතමනො
 විඤ්ඤාණධාතු උපපකම්ප සහගතානි එවං එකසෙසව කිරියවිඤ්ඤා
 ණසස වොත්ථපනවසෙන පවතති වෙදිහබ්බා. වොත්ථපනානන්තරං
 පන සවෙ මහන්තං හොති රූපාදිආරම්භණං, අප් යථාවචන්තපිතෙ
 විසයෙ අධිගතං වා කාමාවචරකුසලානං වාදසනාං වා අකුසලානං
 නවන්තං වා අවසෙසකාමාවචරකිරියානං අඤ්ඤතරවසෙන ඡ සත්ත
 වා ජවනානි ජවනානි, එස නාව පඤ්චමාරෙ නයො. මනොමාරෙ
 පන මනොමාරවර්ජනානන්තරං නානියෙව. යොත්තුතො උද්ධං
 රූපාවචරතො පඤ්ච කුසලානි පඤ්ච කිරියානි, අරූපාවචරතො
 චත්තාරි කුසලානි චත්තාරි කිරියානි, ලොකුත්තරතො චත්තාරි මග්ග
 චත්තාරි චත්තාරි ඵලචිත්තානිනි ඉමෙස්ස යං යං ලද්ධපට්ඨයං හොති
 නං නං ජවතිනි එවං පඤ්චපඤ්ඤාසාය කුසලාකුසලකිරියවිපාක
 විඤ්ඤාණානං ජවනවසෙන පවතති වෙදිහබ්බා ජවනාවසානෙ
 පන සවෙ පඤ්චමාරෙ අභිමග්ගනං මනොමාරෙ ව විභුතමාරම්භණං
 හොති, අප් කාමාවචරසත්තානං කාමාවචරජවනාවසානෙ ඉභ්බද්ධමර්ක
 ණාදිනං පුරිමකම්පජවනචිත්තාදිනඤ්ච වසෙන යො යො පට්ඨයො
 ලද්ධා හොති, තස්ස තස්ස වසෙන අභිප්ප සහෙතෙත කාමාවචරවිපා
 කෙස්ස නිප්ප විපාකානෙතෙත මනොවිඤ්ඤාණධාතුස්ස ව අඤ්ඤතරං පටි
 සොතගතං නාවං අනුබ්බිමානං කීඤ්චි අනන්තරං උදකම්ච හව්ඞගස්ස
 රම්භණතො අඤ්ඤයම්භි ආරම්භණ ජවිතං ජවනමනුබ්බිතානං.

විකල්පානුං සංඛිං වා විපාකවිඤ්ඤාණං උපපජ්ජති, තදෙතං ජවනාව සාතෙ භවබ්‍යසං ආරම්භණෙ පවත්නානාරහං සමානං තස්ස ජවනස්ස ආරම්භණං ආරම්භණං කත්වා පවත්නානාං තදාරම්භණනි චුළුති, එවං එකාද්‍යනාං විපාකවිඤ්ඤාණානං තදාරම්භණවසෙන පවතති වෙදිතබ්බා. තදාරම්භණවසාතෙ පන පුන භවබ්‍යසමෙව පවත්නති, භවබ්‍යස විවිදිතෙන පුන ආවජ්ජනාදීනිති එවං ලභ්‍යපච්චයං විත්ත සන්තානං භවබ්‍යසානන්තරං ආවජ්ජනං, ආවජ්ජනානන්තරං දස්සනා දීනිති විත්තනියමවසෙනෙව පුන පපුන තාව පවත්නති, යාව එකසමිං භවෙ භවබ්‍යසං පරිකප්පියො. එකසමිං හි භවෙ යං සබ්බපච්චිමං භවබ්‍යසව්‍යානං, තං තතො¹ වචනානාං චුළුති චුළුති, තස්මා තමපි එකුතවිසතිවිධිමෙව හොති, එවං එකුතවිසතියා විපාකවිඤ්ඤාණානං චුළුතිවසෙන පවතති වෙදිතබ්බා. චුළුතො පන පුන පටිසංඝී, පටි සංඝීතො පුන භවබ්‍යසනිති එවං භවගතිසීතිතිවාසෙසු සංසරමානානං සන්තානං අවිච්ඡිද්‍යං විපතසන්තානං පවත්නතියෙව. යො පතෙත්ථ අරහත්තං පාපුණාති තස්ස චුළුතිවග්ගෙ නිරුද්ධෙ නිරුද්ධි මෙව හොතිති.

ඉදං විඤ්ඤාණකතියෙහි විස්තාරකථාමුඛං.

ඉදං යං චුත්තං යං කිඤ්චි වෙදසිතලක්කණං සබ්බන්තං එකතො කත්වා වෙදනාකතියො වෙදිතබ්බොති. එතංපි වෙදසිත ලක්කණං නාම වෙදනාව. යථාග්‍ය:-“වෙදයති වෙදයතිති ඛො ආච්ඡො තස්මා වෙදනාති චුළුති”²ති. සා පන වෙදසිතලක්කණෙන සභාවතො එක විධාපි ඡතිවසෙන තිවිධා හොති: කුසලා අකුසලා අව්‍යාකතා වානි. තත්ථ කාමාවචරං සොමනස්ස පෙකඛාඤ්ඤාණසංඛාරහෙදතො අඵ විධනාති ආදිනා නයෙන චුත්තෙන කුසලවිඤ්ඤාණෙන සමපසුත්තා කුසලා, අකුසලෙන සමපසුත්තා අකුසලා, අව්‍යාකතෙන සමපසුත්තා අව්‍යාකතාති වෙදිතබ්බා. සා සභාවහෙදතො පඤ්චවිධා හොති: සුඛං දුක්ඛං සොමනස්සං දොමනස්සං උපෙකඛාති. තත්ථ කුසලවිපාකෙන කායවිඤ්ඤාණෙන සමපසුත්තං සුඛං, අකුසලවිපාකෙන දුක්ඛං, කාමා චචරතො චතුති කුසලෙති චතුති සහෙතුකවිපාකෙති එකෙන අහෙ තුකවිපාකෙන චතුති සහෙතුකකිරියෙති එකෙන අහෙතුකකිරි යෙන චතුති අකුසලෙති රූපාවචරතො ඤපෙත්වා පඤ්චමඤ්ඤාන විඤ්ඤාණං චතුති කුසලෙති චතුති විපාකෙති චතුති කිරියෙති, ලොකුත්තරං, පුන යස්මා අඤ්ඤාතිතං නාම නත්ති තස්මා අධ්‍යාලො කුත්තරති පඤ්චනනාං ඤානානං වසෙන චත්තාදීසං හොනති, තෙසු ඤපෙත්වා අධ්‍යාලො පඤ්චමඤ්ඤාතිතාති සෙසෙති චත්තංසාය කුසලවිපා කෙතිති. එවං සොමනස්සං වාසවසියා විඤ්ඤාණෙහි සමපසුත්තං,

1. සි. II. කතො භවබ්‍යසො.

2. මජ්ඣිමනිකාය, මහාවෙදලසුත්තං.

දෙමනස්සං විති අකුසලෙති, උපෙක්ඛා අවසෙසපඤ්චපඤ්ඤසාය විඤ්ඤාණෙති සම්පයුත්තා. තත්ථ ඉට්ඨිථොට්ඨබ්බානුභවනලක්ඛණං සුඛං, සම්පයුත්තානං උපමුඤ්ඤානං, කායිකඅස්සාදපච්චිපඨානං, කායිකජ්ඣිපදඨානං. අනිඨාථොට්ඨබ්බානුභවනලක්ඛණං දුක්ඛං, සම්පයුත්තානං මිලාපනරසා, කායිකාබාධපච්චිපඨානං, කායිකජ්ඣිපදඨානං. ඉඨාරම්මණානුභවනලක්ඛණං සොමනස්සං, යථා තථා වා ඉඨාකාරසමොගරසං, වෙතසිකඅස්සාදපච්චිපඨානං, පස්සද්ධි පදට්ඨානං. අනිඨාථොට්ඨබ්බානුභවනලක්ඛණං දෙමනස්සං, යථා තථා වා අනිඨාකාරසමොගරසං, වෙතසිකාබාධපච්චිපඨානං, එකන්තතතෙව හදයවජ්ඣපදඨානං. මජ්ඣිමනිකායෙදසිතලක්ඛණං උපෙක්ඛා, සම්පයුත්තානං නාතිඋපමුඤ්ඤානමිලාපනරසා, සන්තතාවපච්චිපඨානා, තිප්පිතිකවිත්තපදඨානාති.

ඉදං වෙදනානිකෙවි විඨාරකථාමුචං.

ඉදං යං වුත්තං යං කිම් සඤ්ජානනලක්ඛණං සබ්බන්තං එකතො කඨා සඤ්ඤාකම්මෙවෙදිතබ්බොති. එත්ථාපි සඤ්ජානනලක්ඛණං නාම සඤ්ඤාව. යථාහ:-“සඤ්ජානාති සඤ්ජානාතිති බො ආවුසො තමා සඤ්ඤාති වුච්චති”²ති. සා පනෙසා සඤ්ජානනලක්ඛණෙන භාවතො එකවිධාපි ජනිවසෙන තිවිධාව හොති: කුසලා අකුසලා අව්‍යාකතා ව. තත්ථ කුසලවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තා කුසලා, අකුසලසම්පයුත්තා අකුසලා, අව්‍යාකතසම්පයුත්තා අව්‍යාකතා. නති තං විඤ්ඤාණං අත්ථි යං සඤ්ඤාය විපපයුත්තං. තස්මා යත්තකො විඤ්ඤාණස්ස හෙදො තත්තකො සඤ්ඤායාති. සා පනෙසා එවං විඤ්ඤාණෙන සමපපගෙදපි ලක්ඛණාදිතො සබ්බව සඤ්ජානනලක්ඛණං, තදෙවෙනනති පුන සඤ්ජානනපච්චයනිමිත්තකරණරසා දුරුආදීසු තච්ඡිකාදයො විය, යථා ගතිතනිමිත්තවසෙක අභිතිවෙස කරණපච්චිපඨානා හත්ථිදස්සකඅභිසං විය, යථා උපට්ඨිත විසය පදඨානා තිණපුරිසකෙසු මිගපොතකානං පුරිසාති උපනතසඤ්ඤා වියාති.

ඉදං සඤ්ඤාකම්මෙවි විඨාරකථාමුචං.

යං පන වුත්තං යං කිම් අභිසංඛරණලක්ඛණං සබ්බන්තං එකතො කඨා සංඛාරකම්මෙවෙදිතබ්බොති. එත්ථ අභිසංඛරණලක්ඛණං නාම රුහිකරණලක්ඛණං; කිං පන තනති? සංඛාරං යෙව. යථාහ:-“සංඛිතමභිසංඛරණෙනතිති බො භික්ඛවෙ තස්මා සංඛාරාති වුච්චන්ති”³ති. තෙ අභිසංඛරණලක්ඛණං, ආයුභනරසා, විපථාර පච්චිපඨානා, සෙසබ්බිත්තය පදඨානා, එවං ලක්ඛණාදිතො එක

a. මජ්ඣිමනිකාය-මහාවෙදලලුත්ත.

b. සංයුත්තනිකාය-බජ්ජනියවග්ග.

විධාපි ව ජාතිවසෙන තිවිධා: කුසලා අකුසලා අව්‍යාකතානි. තෙසු කුසල විඤ්ඤාණසම්පයුත්තා කුසලා, අකුසලසම්පයුත්තා අකුසලා, අව්‍යාකතසම්පයුත්තා අව්‍යාකතා. තත්ථ කාමාවචර පඨමකුසල විඤ්ඤාණසම්පයුත්තා තාව නිශ්‍යතා සරූපෙන ආගතා සත්තවිසති, සෙවාපනකා වත්තාරො, අනිශ්‍යතා පඤ්චාති ඡන්ති.ස. තත්ථ එස්සො චේතනා විතකෙකා විචාරො පිති විරියං ජීවිතං සමාධි සද්ධා සති හිරි ඔත්තප්පං අලොභො අදොසො අමොහො කායපස්සද්ධි විත්ත පස්සථි කායලග්ගතා විත්තලග්ගතා කායමුද්දතා විතමුද්දතා කාය කම්මඤ්ඤතා විත්තකම්මඤ්ඤතා කායපාගුඤ්ඤතා විත්තපාගුඤ්ඤතා කායුජ්ජුකතා විත්තඋජ්ජුකතානි ඉමෙ සරූපෙන ආගතා සත්තවිසති; ඡන්දො අධිමොකෙඛා මනසිකාරො තත්ථ මිජ්ඣත්තතානි ඉමෙ සෙවා පනකා වත්තාරො; කරුණා මුදිතා කායදුච්චරිතවිරතී වච්චවචරිත විරතී මිච්ඡාජීවවිරතීනි ඉමෙ අනිශ්‍යතා පඤ්ච; එතෙති කදුචි උපපජ්ජන්ති උපපජ්ජමානාපි ච න එකතො උපපජ්ජන්ති. තත්ථ චුස තිති එස්සො, සවායං චුසනලකඛණො සබ්බට්ඨකරස්සො සන්තිපාත පච්චුපට්ඨානො ආපාඨගතවිසයපදට්ඨානො. අයං හි අරූපධිමොපි සමානො ආරම්මණේ චුසනාකාරෙනෙව පවත්නාති. එකදෙසෙන ච අනුලීයමානොපි රූපං විය වක්ඛු සද්දො විය ව සොතං විත්තං ආරම්මණඤ්ච සංඝට්ටෙති, තිකසන්තිපාතසබ්බාතස්ස අත්තනො කාර ණස්ස වසෙන සචේදිතත්තා සන්තිපාතපච්චුපට්ඨානො, තජ්ජා සමනතාහාරෙන චේව ඉන්ද්‍රියෙන ච පරිකඛ්ඤෙන විසයෙ අනන්තරං යෙනෙව උපපජ්ජනතො ආපාඨගතවිසයපදට්ඨානොනි චුච්චති. චේදනාධිසානභාවතො පන නිච්චම්මගාපි විය දඨබ්බො. චේතස නිති චේතනා, අභිසංදහනීති අත්තො. සා චේතනාහාවලකඛණො, ආයුභනරසා, සංවිදහනපච්චුපට්ඨානා සතිච්චපරකිච්චසාධිකා ජෙඨ සිසුමගාවාසිනී ආදයො වීථ. අව්වාසිකකම්මානුස්සරණාදීසු ව පනායං සම්පයුත්තානං උස්සාහනභාවෙන පවත්තමානා පාකවා ගොති, විතකකම්මාරපිනීසු යං වත්තබ්බං සියා තං සබ්බං පඨවිකසිණ නිද්දෙසෙ පඨමජ්ඣානවණ්ණනායං චුත්තමෙව. විරහාවො විරිශං, තං උස්සාහනලකඛණං, සහජතානං උපත්ථගනරසං, අසංසිද්ධතභාව පච්චුපට්ඨානං, සංවිග්ගො යොනිස්සො පදහනීති වචනතො සංවේග පදට්ඨානං, විරියාරම්භවන්තූපදට්ඨානං වා. සම්මා ආරඨං සබ්බ සම්පත්තිනං මූලං ගොනීති දඨබ්බං. ජීවනති තෙන, සයං වා ජීවති, ජීවනමත්තමෙව වා තන්ති=ජීවිතං. ලකඛණාදීනි පනස්ස රූප ජීවිතෙ චුත්තතයෙනෙව චේදිතබ්බාති. තං හි රූපධිමොනං ජීවිතං, ඉදං අරූපධිමොනන්ති ඉදමෙවෙත්ථ නානාකරණං. ආරම්මණේ විත්තං සමං ආධියති, සම්මා වා ආධියති, සමාධානමත්තමෙව වා එතං විත්තස්සාති=සමාධි. සො අවිසාරලකඛණො, අවිකෙඛපලකඛණො වා. සහජතානං සම්පිණ්ඩනරසො තභාණියචුණ්ණානං උදකං විය, උපසම්පච්චුපට්ඨානො, විසෙසනො සුඛපදට්ඨානො, නිවාතෙ දීපව්විනං

සීති විශ වෙනසො සීතිති දළබ්බො. සද්දහනති එතාය, සයං වා සද්දහති, සද්දහනමත්තමෙව වා එසාති=සද්ධා. සා සද්දහණලක්ඛණා, ඔනප්පනලක්ඛණා වා, පසාදනරසා උදහප්පසාදනමණී විශ, පක්ඛන්ධි නරසා වා ඔක්ඛන්ධරණො විශ. අකාලසසියපව්වපඨානා, අධිමුත්ති පව්වපඨානා වා, සද්ධොය්‍යවක්ඛිපදඨානා, සද්ධම්මසවණාදිසොනාපත්ති යඔග්‍යදඨානා වා, හත්ථිවත්තබ්බිති විශ දළබ්බො. සරනති නාය, සයං වා සරති, සරණමත්තමෙව වා එසාති=සති. සා අපිලාපන ලක්ඛණා, අසමොගරසා, ආරක්ඛපව්වපඨානා, විසයාභිමුඛභාව පව්වපඨානා වා, පිරසඤ්ඤපදඨානා, කායාදිසතිපඨානපදඨානා වා, ආරම්මණ දලහපතිභිතත්තා පන එසිතා විශ වක්ඛිවාරදිරක්ඛ ණතො දෙවාරිකො විශ ව දළබ්බො. නායද්‍රව්වරිතාදිති හිරියති= හිරි, ලජ්ජායෙතං අධිවචනං. තෙහියෙව ඔත්තපතිති=ඔත්තප්පං, පාපතො උබ්බගසෙසතං අධිවචනං. තත්ථ ආපතො ජගුච්ඡන ලක්ඛණා හිරි, උත්තාසලක්ඛණං ඔත්තප්පං, ලජ්ජාකාරෙත පාපානං අකරණරසා හිරි, උත්තාසාකාරෙත ඔත්තප්පං, වුත්තප්පකාරෙනෙව ව පාපතො සඤ්ඤාවනපව්වපඨානා එතා, අත්තගාරව පරගාරව පදඨානා. අත්තානං හි ගරුකං කත්ථා හිරියා පාපං ජහාති කුලවසු විශ, පරං ගරුකං කත්ථා ඔත්තප්පෙන පාපං ජහාති වෙසියා විශ, ඉමෙ ව පන වෙ ධම්මා ලොකපාලකාති දළබ්බො. න ලුඛනති තෙන, සයං වා න ලුඛති, අලුඛනමත්තමෙව වා තනති=අලොභො, අද්‍රෝසොමොහෙසුපි එසෙව නයො. තෙසු අලොභො ආරම්මණ විත්තස්ස අගෙධලක්ඛණො, අලග්ගභාවලක්ඛණො වා කමලදලෙ ජලබිඤ්ඤ විශ, අපරිග්ගගරසො මුත්තතිනු විශ, අනලලිතභාවපව්ව පඨානො අසුවමති පතිත්තපුරිසො විශ. අද්‍රෝසො අවණ්ඩකක ලක්ඛණො, අවිරෙධලක්ඛණො වා අනුකුලමිත්තො විශ, ආසාන විතයරසො, පරිලාහවිතයරසො වා වන්දනං විශ, සොමමභාවපව්ව පඨානො පුණ්ණවන්දෙ විශ, අමොහො යථාසභාවපට්ඨෙධලක්ඛණො, අක්ඛලිතපට්ඨෙධලක්ඛණො වා කුසලිස්සාසනබිත්තලසුපට්ඨෙධො විශ, විසයොභාසනරසො පදිපො විශ, අසමොගපව්වපඨානො අරඤ්ඤගතසුදෙසකො විශ. තයොපි වෙනෙ සබ්බකුසලානං මූල භූතාති දළබ්බො. කායපස්සමනං කායපස්සභි, විත්තපස්සමනං විත්තපස්සභි. කායොති වෙත්ථ වෙදනාදයො තයො බිඛා, උභොපි පනෙතා එකතො කත්ථා කායවිත්තදර්ශනපසමලක්ඛණා කායවිත්ත පස්සභියො, නායවිත්තදර්ශනමග්ගනරසා, කායවිත්තානං අප රිපථන්දන සීතිභාවපව්වපඨානා, කායවිත්තපදඨානා, කායවිත්තානං අවුපසමකරඋද්ධවධාදි කිලෙසපට්ඨකභූතාති දළබ්බො. කායලත්‍ර භාවො කායලත්‍රතා, විත්තලත්‍රභාවො විත්තලත්‍රතා, නා කායවිත්ත ගරුභාවවුපසමලක්ඛණා, කායවිත්තගරුභාවතිමග්ගනරසා, කාය විත්තානං අදකිතාපව්වපඨානා, කායවිත්තපදඨානා, කායවිත්තානං ගරුභාවකරපිනමිඛාදිකිලෙසපට්ඨකභූතාති දළබ්බො. කායමුද්‍රභාවො

කායමුද්‍රතා, චිත්තමුද්‍රතාවෝ චිත්තමුද්‍රතා. තා කායචිත්තථමනන මුප සමලකිණි, කායචිත්තථධ්මිභාව නිමමදුනරසා, අපපටිසාතපච්චි පට්ඨානා, කායචිත්තපදට්ඨානා, කායචිත්තානං ථම්මාවකරදිට්ඨිමා නාදි කිලෙසපටිපක්කිභූතාහි දට්ඨබ්බා. කායකාමසුඤ්ඤාභාවෝ කාය කාමසුඤ්ඤා, චිත්තකාමසුඤ්ඤාභාවෝ චිත්තකාමසුඤ්ඤා; තා කාය චිත්තාකාමසුඤ්ඤාවමුපසමලකිණි, කායචිත්තාකාමසුඤ්ඤාව නිමමදුනරසා, කායචිත්තානං ආරමමණ්ණකරණසමපනිපච්චිපට්ඨානා, කායචිත්තපදට්ඨානා, කායචිත්තානං අකාමසුඤ්ඤාවකරවසෙස නිවරණාදිපටිපක්කිභූතා, පසාදනියවණ්ණු පසාදවහා, හිතකිරියාසු විනිශ්ශොගකම්මභාවාවහා සුවණ්ණවිසුඛිවිශාහි දට්ඨබ්බා. කායස්ස පාගුඤ්ඤාභාවෝ කායපාගුඤ්ඤාතා. චිත්තස්ස පාගුඤ්ඤාභාවෝ චිත්ත පාගුඤ්ඤාතා. තා කායචිත්තානං අගෙලසුඤ්ඤාවලකිණි, කාය චිත්තාගෙලසුඤ්ඤානිමමදුනරසා, නිරුද්ධතවපච්චිපට්ඨානා, කායචිත්ත පදට්ඨානා. කායචිත්තානං ගෙලසුඤ්ඤාකරඅය්‍යභියාදිපටිපක්කිභූතාහි දට්ඨබ්බා. කායස්ස උජ්ජ්ඣාභාවෝ කායුජ්ජ්ඣතා, චිත්තස්ස උජ්ජ්ඣාභාවෝ චිත්තායුජ්ජ්ඣතා. තා කායචිත්ත අප්පවලකිණි, කායචිත්ත කුටිල භාවනිමමදුනරසා, අජ්ඣතා පච්චිපට්ඨානා, කායචිත්තපදට්ඨානා, කාය චිත්තානං කුටිලභාවකරමායාසාසෙය්‍යාදිපටිපක්කිභූතාහි දට්ඨබ්බා. ඡන්දෙහි කායානුකාමතායෙන අධිවචනං. තස්මා සො කායානුකාමතා ලකිණිණි ඡන්දෙහි ආරමමණ්ණපරියෙසකරසො, ආරමමණ්ණ අනි කතා පච්චිපට්ඨානො, තදෙවස්ස පදට්ඨානං, ආරමමණ්ණගතණ වායං චෙතසො හත්ථපපසාරණං විය දට්ඨබ්බො. අධිමුච්චනං අධිමොකෙක්ඛා, සො සන්තිදානලකිණි, අසංසප්පනරසො, නිවර්තපච්චිපට්ඨානො, සන්තිසෙය්‍යධම්මපදට්ඨානො, ආරමමණ්ණ නිවලභාවෙන ඉන්ද්‍රියලො විය දට්ඨබ්බො. කිරියා කාරො, මනමහි කාරො මනසිකාරො, පුරිම මනතො විසදිසං මනං කාරොහි තිපි මනසිකාරො. ස්වායං ආරමමණ්ණ පටිපාදකො, විටිපටිපාදකො, ජවනපටිපාදකොහි නිප්පකාරො. තත්ථ ආරමමණ්ණපටිපාදකො මනමහි කාරොහි මනසිකාරො, සො සාරණලකිණි, සමපයුත්තානං ආරමමණ්ණ සංයොජනරසො, ආරමමණ්ණාහිමුඛතාවපච්චිපට්ඨානො, ආරමමණ්ණපදට්ඨානො, සම්බාරකකිසිපරියාපනො, ආරමමණ්ණ පටිපාදකානො සමපයුත්තානං සාරපි විය දට්ඨබ්බො. විටිපටිපාදකොහි පන පඤ්චවාරවර්ජ නස්සෙතං අධිවචනං, ජවනපටිපාදකොහි මනොවාරවර්ජනස්සෙතං අධිවචනං. න තෙ ඉධ අධිපෙපතා. තෙසු ධම්මෙසු මජ්ඣිමනිකා තත්ත්වමජ්ඣිමනිකා, සා චිත්තචෙතසිකානං සමවාහිතලක්ඛණි, උභයාධි කතා නිවාරණරසා, පක්කපානුපචෙත්තකරසා වා, මජ්ඣිමනිකාවපච්චි පට්ඨානා, චිත්තචෙතසිකානං අජ්ඣුපෙක්කිකාභාවෙන සමප්පවත්තානං ආඡන්දිතානං අජ්ඣුපෙක්කිකා සාරපි විය දට්ඨබ්බො. කාරුණි මුදිතා ව මුඛවිහාරනිද්දෙසෙ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. කෙවලං හි තා අප්පනාප්පතා රූපාවචරු, ඉමා කාමාවචරුහි අයමෙව විසෙසො,

කෙවි පන මෙතනුපෙක්ඛායොපි අතියතෙසු ඉච්ඡන්ති, නං න ගතෙ තබ්බං. අත්තො හි අදෙසොයෙව මෙත්තා, තනුමඤ්චනුපෙක්ඛායෙව උපෙක්ඛාති. කායදුච්චරිතතො විරති කායදුච්චරිත විරති. එස නයො සෙසාසුපි. ලක්ඛණාදිතො පනෙතා තියෙසාපි කායදුච්චරිතාදිවඤ්ඤාං අභිතික්කමලක්ඛණා, අමග්ගලක්ඛණාහි වුත්තං හොති. කායදුච්චරිතාදිවඤ්ඤා සංකොචනරසා, අකිරිය පච්චපඨානා, සඤ්ඤා හිරෙත්තප්ප අප්පච්ඡන්තාදි ගුණපදඨානා, පාපකිරියතො විත්තසංස විමුඛභාවභූතාහි දඨබ්බා. ඉති ඉමෙ ඡන්දාසංස සංකොච පස්මෙත කාමාවචරකුසලවිඤ්ඤාණෙන සමපයොගං ගච්ඡන්ති වෙදිතබ්බා. යථා ච පස්මෙත එවං දුතියෙනාපි, සංකොචතාවමත්තමෙව හි එත්ථ විසෙසො. තතියෙන පන සපෙත්වා අනමාගං අවසෙසා වෙදිතබ්බා. තථා චතුත්තෙන, සංකොචතාව මත්තමෙව හෙත්ථ විසෙසො. පස්මෙ වුත්තෙසු පන සපෙත්වා පිතිං අවසෙසා පඤ්චමෙන සමපයොගං ගච්ඡන්ති, යථා ච පඤ්චමෙන එවං ඡඨෙනාපි. සංකොචතාවමත්තමෙව හි තත්ථ¹ විසෙසො, සත්තමෙන ච පන සපෙත්වා අනමාගං අවසෙසා වෙදිතබ්බා, තථා අඨමෙන. සංකොචතාවමත්තමෙව හෙත්ථ විසෙසො. පස්මෙ වුත්තෙසු පන සපෙත්වා විරතිත්තං සෙසා රූපාවචරකුසලෙසු පස්මෙන සමපයොගං ගච්ඡන්ති, දුතියෙන තතො විතක්කවච්ඡා, තතියෙන තතො විචාරවච්ඡා, චතුත්තෙන තතො පිතිවච්ඡා, පඤ්චමෙන තතො අතියතෙසු කරුණා මුදිතා වච්ඡා, තෙයෙව චතුසු ආරූපකුසලෙසු. අරූපාවචරතාවොයෙව හි එත්ථ විසෙසො. ලොකුත්තරෙසු පස්මඤ්ඤානිකෙ තාව මග්ගවිඤ්ඤාණෙන පස්මරූපාවචරවිඤ්ඤාණෙ වුත්තනයෙන, දුතියඤ්ඤානිකාදිතෙදෙ දුතියරූපාවචරවිඤ්ඤාණාදීසු වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. කරුණා මුදිතානං පන අනාවො තියතවිරතිතා ලොකුත්තරතා වාහි අයමෙත්ථ විසෙසො. එවං තාව කුසලායෙව සංකොචා වෙදිතබ්බා. අකුසලෙසු ලොහමුලෙ පස්මාකුසල සමපසුත්තා තාව තියතා සරූපෙන ආගතා තෙරස, යෙවාපනතා වත්තාරොති සත්තරස. තත්ථ එයෙසා වෙත්තා විතකෙකා විචාරෙ පිති විරියං ජීවිතං සමාධි අභිරිකං අනොත්තප්පං ලොහො මොඝ්භා මිච්ඡාදිසිති ඉමෙ සරූපෙන ආගතා තෙරස, ඡන්දෙ අධිමොකෙකා උද්ධමං මනසිකාරොති ඉමෙ යෙවාපනතා වත්තාරො. තත්ථ න කිරියතිති=අභිරිකො, අභිරිකස්ස භාවො අභිරිකිකං. න ඔත්තප්පතිති=අනොත්තප්පං. තෙසු අභිරිකං කායදුච්චරිතාදිහි අභිගුච්ඡන ලක්ඛණං, අලජ්ජාලක්ඛණංවා. අනොත්තප්පං තෙහෙව අසාරජ්ජ ලක්ඛණං, අනුත්තාසලක්ඛණං වා. අයමෙත්ථ සංකොචො, විත්තාරෙ පන හිරෙත්තප්පානං වුත්තපටිපක්ඛවසෙන වෙදිතබ්බා. ලුඛනති තෙන, සයං වා ලුඛනති, ලුඛනමත්තමෙව වා තනති=ලොහො. මුග්ගනති තෙන, සයං වා මුග්ගනති, මුග්ගනමත්තමෙව වා තනති=

මොහො. තෙසු ලොහො ආරමභ්ණගහණ්ලකඛණො මනකටා
 ලෙපො විය, අභිසඞ්ගරසො තත්තකපාලෙ චිත්තමංසපෙසී විය,
 අපරිව්වාගපච්චපඨානො තෙලඤ්ඤන්දරාගො විය, සංයෝජනීය
 ධමමෙසු අස්සාද දස්සනපදඨානො, තණ්හා නදිභාවෙන විසුමානො
 සීඝ්‍රසොතා නදී ඉව මහාසමුද්ධං අපායමෙව ගහෙත්වා ගච්ඡතිති
 දට්ඨබ්බො. මොහො විත්තස්ස අකුභාවලකඛණො, අඤ්ඤාණ
 ලකඛණො වා. අසම්පට්ඨෙධරසො, ආරමභ්ණසභාවච්ඡාදනරසො
 වා, අසම්මාපට්ඨපනතිපච්චපඨානො, අකුකාරපච්චපඨානො වා.
 අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨානො, සබ්බාකුසලානං මූලනති දඨබ්බො.
 මිච්ඡා පස්සනති තාය, සයං වා මිච්ඡා පස්සති, මිච්ඡාදස්සනමිත්තං වා
 එසාති=මිච්ඡාදිට්ඨි. සා අයොනිසො අභිතිවෙසලකඛණො, පරමාසරසා,
 මිච්ඡාභිතිවෙසපච්චපඨානා, අරියානං අදස්සනකාමනාදිපදඨානා,
 පරමං වජ්ජනති දඨබ්බො. උද්ධතභාවො උද්ධවමං, තං අවුපසම
 ලකඛණං වාතාභිඤාතවලජලං විය, අතවඨානරසං වාතාභිඤාතවල
 ධජපටාකා විය, භන්තතතපච්චපඨානං පාසාණාභිඤාතසමුඛතභයමං
 විය, වෙනසො අවුපසමෙ අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨානං, චිත්ත
 විකෙකපොති දඨබ්බං. සෙසා අකුසලෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.
 අකුසලභාවොයෙව හි අකුසලභාවෙන ව ලාමකත්තං එතෙසං තෙහි
 විසෙසො. ඉති ඉමෙ සත්තරසං සඞ්ඛාර පඨමෙන අකුසලවිඤ්ඤා
 ණෙන සම්පයොගං ගච්ඡන්තිති වෙදිතබ්බො. යථා ව පඨමෙන එවං
 දුතියෙනාපි, සසඞ්ඛාරතා පනෙත්ථ පිනම්ඞස්ස ව අනියතතා විසෙසො.
 තත්ථ පිනනතා පිනං, මිඞ්ඤතා මිඞ්, අනුස්සාහසංහතනතා ආසතති
 විසානො වාති අත්ථො. පිනඤ්ච මිඞ්ඤච පිනම්ඞා, තත්ථ පිනං
 අනුස්සාහලකඛණං, විරියවිනොදනරසං, සංසිද්ධපච්චපඨානං.
 මිඞ් අකම්මඤ්ඤතා ලකඛණං, මනහනරසං, ලිනතාපච්චපඨානං,
 පචලාසිකානිද්දපච්චපඨානං වා. උභයමපි අරතී විජමතිකාදිසු
 අයොනිසො මනසිකාරපදඨානං. තතියෙන පඨමෙ වුත්තනසු
 ඤ්ඤෙත්වා මිච්ඡාදිසිං අවසෙසා වෙදිතබ්බො. මානො පනෙත්ථ අනි
 යතො හොති, අයං විසෙසො: සො උත්තති ලකඛණො, සම්පයග
 හරසො, කොකුකමස්තාපච්චපඨානො, දිට්ඨිවිපට්ඨතතලොභපදඨා
 නො, උමමාදො විය දඨබ්බො. චතුත්ථෙන දුතියෙ වුත්තනසු ඤ්ඤෙත්වා
 මිච්ඡාදිසිං අවසෙසා වෙදිතබ්බො, එත්ථාපිව මානො අනියතෙසු හොති
 යෙව. පඨමෙ වුත්තනසු පන ඤ්ඤෙත්වා පිතිං අවසෙසා පඤ්චමෙන
 සම්පයොගං ගච්ඡන්ති, යථා ව පඤ්චමෙන එවං ඡඤෙත්වා. සසඞ්ඛා
 රතා පනෙත්ථ පිනම්ඞස්ස ව අනියතභාවො විසෙසො. සත්තමෙන
 පඤ්චමෙ වුත්තනසු ඤ්ඤෙත්වා දිට්ඨිං අවසෙසා වෙදිතබ්බො, මානො
 පනෙත්ථ අනියතො හොති. අඨමෙන ඡඤෙ වුත්තනසු ඤ්ඤෙත්වා දිසිං
 අවසෙසා වෙදිතබ්බො. එත්ථාපි ව මානො අනියතෙසු හොතියෙවාවති.
 දොසමූලෙසු පන විසු පඨමසම්පයුත්තා තාව නියතා සරුපෙත
 ආගතා එකාදස, යෙවාපනකා මහතායො, අනියතා තයොති අභාරස.

තත් එසෙසා වෙනතා විතනෙකා විවාරෙ විරියං ජීවිතං සමාධි අති
 රිකං අනොත්තපං දෙසො මොහොති ඉමෙ සරූපෙන ආගතා එකාදස,
 ඡන්දෝ අධිමොකෙති උච්චං මනසිකාරොති ඉමෙ යෙවාපනකා
 චත්තාරො, ඉසා මච්ඡරියං කුක්කුච්චනාති ඉමෙ අතියතා තයො.
 තත් දුස්සනාති තෙන, සයං වා දුස්සනි, දුස්සනමත්තමෙව වා තනති=
 දෙසො. සො වණ්ණිකාලකිණො පහවාසිවිසො විය, විසංසපන
 රසො විසනිපාතො විය, අත්තනො නිසස්සදහනරසො වා දවංගි විය.
 දුස්සනපච්චුපයානො ලඬොකාසො විය සපතෙනා, ආසානවන්ත්‍රී
 පදව්ඨානො, විසංසංචිත්තාතිවුත්තං විය දව්ඨබ්බො. ඉසායනා
 ඉසා, සා පරසමපතනිතං උසුයනලකිණො, තත්ථෙව අනතීරතිරසා,
 තතො විමුඛභාවපච්චුපව්ඨානා, පරසමපතනිපදව්ඨානා, සංයොජ්
 නනාති දව්ඨබ්බො. මච්ඡරහාවො මච්ඡරියං, නං ලඬානං වා ලඬි
 තබ්බානං වා අත්තනො*සප්පතනිතං නිගුහනලකිණො, නාසං යෙව
 පරෙති සාධාරණභාවඅනුමතරසං, සංකොචනපච්චුපව්ඨානං, කට්ඨ
 කඤ්චිකතා පච්චුපව්ඨානං වා. අත්තසමපතනිපදව්ඨානං, වෙනසො
 විරූපහාවොති දව්ඨබ්බො. කුච්ඡිතං කතං කුක්කුචං, තස්ස භාවො
 කුක්කුචං. නං පච්ඡානුතාපලකිණො, කතාකතානුසොචනරසං,
 විප්පවිසාරපච්චුපව්ඨානං, කතාකතපදව්ඨානා, දසව්ගම්ච දව්ඨබ්බො.
 සෙසා වුත්තප්පකාරයෙවති. ඉති ඉමෙ අව්ඨාරස සංකාර පස්මෙන
 දෙසමුලෙන සමපයොගං ගච්ඡන්ති වෙදිතබ්බො. යථා ව පස්මෙන,
 එවං දුතියෙනාපි. සංකාරොපන අතියතෙසු ව චිත්තමිධි සමා
 වොව විසෙසො. මොහමුලෙසු විසු විචිකිච්ඡාසමපයුතෙන තාව
 එසෙසා වෙනතා විතනෙකා විවාරො විරියං ජීවිතං විතතට්ඨිති අති
 රිකං අනොත්තපං මොහො විචිකිච්ඡාති සරූපෙන ආගතා එකාදස,
 උච්චං මනසිකාරොති යෙවාපනකා වෙ වාති තෙරස. තත් විඤ්ඤිති
 පච්චන්තිතිමතෙනා දුබ්බලො සමාධි, විගතා විකිච්ඡාති
 විචිකිච්ඡා, සා සංසයලකිණො, කම්පනරසා, අතිච්ඡය පච්චුපව්ඨානා,
 අනෙකංසගාහපච්චුපව්ඨානා වා. විචිකිච්ඡායං අයොතීසො මනසි
 කාරපදව්ඨානා, පටිපතතිඅත්තරයකරති දව්ඨබ්බො, සෙසා වුත්තප්ප
 කාරයෙව. උච්චවචසමපයුතෙන විචිකිච්ඡාසමපයුතෙන වුත්තෙසු
 යපෙතො විචිකිච්ඡං සෙසා වාදස, විචිකිච්ඡාය අභාවෙන පතෙත්ථ
 අධිමොකෙති උපපජ්ජති. තෙන සද්ධිං තෙරසෙව, අධිමොකකිසබ්බො
 වතො¹ ව බලතරෙ සමාධි හොති. යං චෙත්ථ උච්චං තං සරූපෙ
 නෙව ආගතං, අධිමොකමනසිකාරා යෙවාපනකවසෙනාති එවං
 අකුසලසංකාරා වෙදිතබ්බො. අව්ශාකතෙසු විපාකාබ්ශාකතා තාව
 අගෙතුකසගෙතුකහෙදතො දුට්ඨා. තෙසු අගෙතුකවිපාකවිඤ්ඤාණ
 සමපයුත්තා අගෙතුකා, තත් කුසලාකුසලවිපාකවකුඤ්ඤාණසමප
 යුත්තා තාව එසෙසා වෙනතා ජීවිතං විතතට්ඨිති සරූපෙන ආගතා
 චත්තාරො, යෙවාපනකො මනසිකාරොයෙවති පඤ්ච. සොතකාණ

1. ම. I. සමාවතො.

ජ්‍යෙෂ්ඨාකාර්යවිඥාණසම්පයුත්තාපි එතෙයෙව. උභයවිපාකමනොධා කුසා එතෙ වෙව විතක්කවිචාරාධිමොක්ඛා වානි අඝ, තථා තිවිධායපි අගෙතුකමනොවිඥාණධාකුසා. යා පනෙත්ථ සොමනස්සසගගතා, කාය සද්ධිං පිනි අධිකා හොතිති වෙදිතබ්බං. සගෙතුකවිපාක විඥාණසම්පයුත්තා පන සගෙතුකා, තෙසු අඝ කාමාවචරවිපාක සම්පයුත්තා තාව අඝති කාමාවචරකුසලෙති සම්පයුත්තසංඛාරසදිසා යෙව. යා පන අනියතෙසු කරුණා මුදිතා, තා සත්තාරමණන්තා විපාකෙසු න සනති, එකන්තපරිත්තාරමණා හි කාමාවචරවිපාකා, න කෙවලඤ්ච කරුණා මුදිතා, විරතියොපි විපාකෙසු න සනති, පඤ්ච සික්ඛාපද කුසලායෙවානි හි වුත්තං. රූපාවචරාරූපාවචර ලොකුත්තරවිපාකවිඥාණසම්පයුත්තා පන තෙසං කුසලවිඥාණ සම්පයුත්තසංඛාරෙති සදිසා එව. කිරියාව්‍යාකතාපි අගෙතුකසගෙ තුකභෙදතො දුට්ඨා. තෙසු අගෙතුකකිරියවිඥාණසම්පයුත්තා අගෙතුකා. තෙ ව කුසලවිපාකමනොධාකු අගෙතුකමනොවිඥාණ ධාකුවයයුත්තෙති සමානා. මනොවිඥාණධාකුවයෙ පන විරියං අධිකං, විරිය සංඛාවතො ව බලප්පත්තො සමාධි හොති, අයමෙත්ථ විසෙසො. සගෙතුකකිරියවිඥාණසම්පයුත්තා පන සගෙතුකා. තෙසු අඝකාමාවචරකිරියවිඥාණසම්පයුත්තා තාව ඤාපෙඤා විර තියො අවඤ්චි කාමාවචරකුසලෙති සම්පයුත්තසංඛාරසදිසා. රූපා වචරාරූපාවචරකිරියසම්පයුත්තා පන සංඛාරානෙති තෙසං කුසල විඥාණසම්පයුත්තසදිසායෙවානි; එවං අව්‍යාකතාපි සංඛාරා වෙදි තබ්බාති.

ඉදං සංඛාරකඤ්ච විඤ්චාරකථාමුඛං.

ඉදං තාව අභිධමෙම පදහාජනියනයෙන බ්‍යෙඤ්ඤා විඤ්චාරකථා මුඛං. භගවතා පන “යඤ්ඤි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අජ්ඣාත්තං වා බහිද්ධා වා ඔලාරිකං වා සුමුමං වා හීනං වා පඤ්ඤිතං වා යං දුරෙ සනතිකෙ වා, තදෙකජ්ඣං අභිසංයුතිනා අභිසංඛිපිනා අයං වුවචති රූපකඤ්ඤා. යා කාචි වෙදනා-යා කාචි සඤ්ඤා-යෙ කෙචි සංඛාරා-යං කිඤ්චි විඤ්ඤාණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං-පෙ-අභිසංඛිපිනා අයං වුවචති විඤ්ඤාණකඤ්ඤා”ති එවං බ්‍යාචි විඤ්චාරිතා. තත්ථ යඤ්ඤිති අනවසෙසසපරියාදනං, රූපනති අභිප්ප සංගතියමනං, එවං පදවයෙනාපි රූපස්ස අනවසෙසපරිග්ගහො කතො හොති. අප්පස්ස අතීතාදිතා විභාගං ආරභති: තංහි කිඤ්චි අතීතං කිඤ්චි අනාගතාදිභෙදනති. එස නයො වෙදනාදිසු. තත්ථ රූපං තාව අඛාසන්තතිසමයබණ්ඩසෙන වතුධා අතීතං නාම හොති, තථා අනාගතපච්චුප්පන්නං. තත්ථ අඛාසසෙන තාව එකස්ස එකස්ස භවෙ පටිසංඝිතො පුබ්බෙ අතීතං, චුතිතො උභිමතාගතං; උභිත්ත

මනනරේ පව්වුප්පන්නං, සන්නතිවසෙන සභාගඵකඋතුසමුදානං. එකා
 හාරසමුදානාදව පුබ්බාපරියවසෙන චන්තමානමපි පව්වුප්පන්නං.
 තතො පුබ්බෙ විසභාගඋතුආහාරසමුදානං අතීතං, පච්ඡා අනාගතං,
 විත්තජ. එකමිට්ඨිකආචනඵකසමාපන්නසමුදානං. පව්වුප්පන්නං,
 තතො පුබ්බෙ අතීතං, පච්ඡා අනාගතං, කමමසමුදානාසං පාටි
 යෙක්කං සන්නතිවසෙන අතීතාදිහෙදෙ නජී. තෙසෙසෙදෙව පන
 උතුආහාර¹ චිත්තසමුදානානං උපත්ථානකවසෙන තසං අතීතාදි
 භාවො වෙදිතබ්බො. සමයවසෙන එකමුග්ගතපුබ්බණ්ණසායණහ
 රත්තීන්ද්‍රවාදීසු සමයෙසු සන්නාතවසෙන පච්චානමානං තං තං සමයං
 පව්වුප්පන්නං නාම, තතො පුබ්බෙ අතීතං, පච්ඡා අනාගතං. බණ
 වසෙන උපපාද්දි බණ්ණතයපරියාපන්නං පව්වුප්පන්නං, තතො
 පුබ්බෙ අනාගතං, පච්ඡා අතීතං. අපිච්ච අතික්කන්තහෙතුප්පට්ඨය
 කීවම්මතීතං, නිට්ඨිතහෙතු කීවම්මනිට්ඨිතපට්ඨයකීවම්ම. පව්වුප්පන්නං,
 උභයකීවම්මසමයතං අනාගතං, සකිච්චකවණේ වා පව්වුප්පන්නං,
 තතො පුබ්බෙ අනාගතං, පච්ඡා අතීතං, එත්ථ ව බණ්දිකථාව නිප්පරි
 යායා, සෙසා සපරියායා. අජ්ඣානතබ්බිද්ධාහෙදෙ චුත්තනායො ඵව.
 අපිච්ච ඉධ නියසාධුත්තමපි අජ්ඣාතං. පරපුග්ගලිකමපි ච බ්බිද්ධාති
 වෙදිතබ්බං, ඔලාරිකසුමුමහෙදෙ චුත්තනායොව. භික්ඛප්පණිත
 හෙදෙ දුම්බො: පරියායතො නිප්පරියායතො ව. නත්ථ අකතීදානං
 රූපතො සුදසසීතං රූපං භිතං, තදෙව සුදසසානං රූපතො පණීතං,
 ඵවං යාව තරකසන්නානං රූපං තාව පරියායතො භික්ඛප්පණිතනා
 වෙදිතබ්බො. නිප්පරියායතො පන යත්ථ අකුසලපිපාකං උපපජ්ජති,
 තං භිතං, යත්ථ කුසලපිපාකං, තං පණීතං. දුරේ සන්නතෙති ඉදමපි
 චුත්තනායමෙව. අපි ච ඔකාසතො පෙත්ථ උපාද්ධුපාද්ධුදුරසන්නති
 කතා වෙදිතබ්බො. තදෙකාජ්ඣං අභිසංයුතිනා අභිසංඛිපිනාති තෙ
 අතීතාදීහි පදෙහි විසුං විසුං නිද්දිට්ඨං රූපං සබ්බං රූපනලකබ්බණ
 සංඛිතො එකමිට්ඨිකාවෙ පඤ්ඤාය රුසිං කතො රූපකබ්බොති වුච්ච
 තීති අයමෙත්ථ අත්ථො. එතෙන සබ්බමපි රූපං රූපනලකබ්බණ
 රුසිභාවුපගමනෙන රූපකබ්බොති දසසීතං හොති, නති රූපතො
 අපඤ්ඤා රූපකබ්බො නාම අත්ථි. යථා ව රූපං, ඵවං වෙදනා
 දයොපි වෙදසිතලකබ්බොදීසු රුසිභාවුපගමනෙන, නති වෙදනාදීහි
 අපඤ්ඤා වෙදනාකබ්බොදයො නාම අත්ථි, අතීතාදිවිභාසෙ පතෙත්ථ
 සන්නති වසෙන බණ්දිවසෙන ච වෙදනාය අතීතානාගතපව්වුප්පන්න
 භාවො වෙදිතබ්බො. තත්ථ සන්නතිවසෙන එකමිට්ඨිකආචනඵකසමා
 පන්නි පරියාපන්නා එකමිට්ඨිසයසමායොගපච්චානා ව පව්වුප්පන්නා.
 තතො පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා අනාගතා. බණ්දිවසෙන බණ්ණතය
 පරියාපන්නා පුබ්බන්තාපරන්තමජ්ඣගතා සකිච්චසුච්ච කුරුමානා
 වෙදනා පව්වුප්පන්නා, තතො පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා අනාගතා,

අජකාත බිහිදානෙදෙ නියකජකාත වසෙන වෙදිතබ්බො. ඔළු රික සුබ්බමහෙදෙ: අකුසලා වෙදනා ඔළාරිකා, කුසලා ව්‍යාකතා වෙදනා සුබ්බමාහි ආදිනා නයෙන විහංගෙ වුත්තනන ජනිතභාව පුග්ගලලොකියලොකුත්තරවසෙන වෙදිතබ්බො. ජනිතවසෙන තාව අකුසලා වෙදනා සාවැජ්ඣකිරියහෙතුතො කිලෙසසන්නාපභාවතො ව අවුපසන්නවුතති කුසලවෙදනාය ඔළාරිකා. සව්‍යාපාරතො සඋසායනතො සම්පාකතො කිලෙසසන්නාපභාවතො සාවැජ්ඣතො ව විපාකාව්‍යාකතාය ඔළාරිකා. සම්පාකතො ව කිලෙසසන්නාප භාවතො සව්‍යාපැජ්ඣතො සාවැජ්ඣතො ව නිරියාව්‍යාකතාය ඔළාරිකා. කුසලාව්‍යාකතා පන වුත්තවිපරියායතො අකුසලාය සුබ්බමා. වෙපි කුසලාකුසලවෙදනා සව්‍යාපාරතො සඋසායනතො සම්පාකතො ව යථායොගං දුට්ඨායපි අව්‍යාකතාය ඔළාරිකා, වුත්තවිපරියායෙන දුට්ඨ ධාපි අව්‍යාකතා තාහි සුබ්බමා. එවං තාව ජනිතවසෙන ඔළාරිකසුබ්බ මතා වෙදිතබ්බො. සභාවචසෙන පන දුක්ඛා වෙදනා තිරසාදතො සම්පාරතො බොහකරණතො උබ්බෙජ්ඣියතො අභිභවතො ව ඉතර්හි විහි ඔළාරිකා. ඉතර් පන වෙ සාහතො සන්නතො පණි තතො මනාපතො මජ්ඣානතො ව යථායොගං දුක්ඛාය සුබ්බමා. උතො පන සුබ්බදුක්ඛා සම්පාරතො බොහකරණතො පානවතො¹ ව අදුක්ඛමසුඛාය ඔළාරිකා, සා වුත්තවිපරියායෙන තදුගයතො සුබ්බමා. එවං සභාවචසෙන ඔළාරික සුබ්බමතා වෙදිතබ්බො. පුග්ගලවසෙන පන අසමාපන්නස්ස වෙදනා නානාරම්මණේ විකම්පනභාවතො සමා පන්නස්ස වෙදනාය ඔළාරිකා, විපරියායෙන ඉතර් සුබ්බමා. එවං පුග්ගලවසෙන ඔළාරික සුබ්බමතා වෙදිතබ්බො. ලොකියලොකුත්තර වසෙන පන සාසවා වෙදනා ලොකියා, සා ආසවුප්පත්තිහෙතුතො ඔසනියතො යොගනියතො ගන්තියතො නිවරණියතො උපාද නියතො සංඛිලෙසිකතො පුට්ඨජ්ඣනසාධාරණතො ව අනාසවාය ඔළාරිකා, සා විපරියායෙන සාසවාය සුබ්බමා. එවං ලොකිය ලොකුත්තරවසෙන ඔළාරික සුබ්බමතා වෙදිතබ්බො. තත් ජනිතාදි වසෙන සමෙහදෙ පරිහරිතබ්බො. අකුසලවිපාක කායවිඤ්ඤාණ සමපසුත්තා හි වෙදනා ජනිතවසෙන අව්‍යාකතතතා සුබ්බමාපි සමානා සභාවාදිවසෙන ඔළාරිකා හොති. වුත්තං හෙතං:-“අව්‍යාකතා වෙදනා සුබ්බමා, දුක්ඛා වෙදනා ඔළාරිකා, සමාපන්නස්ස වෙදනා සුබ්බමා, අසමාපන්නස්ස වෙදනා ඔළාරිකා, අනාසවා වෙදනා සුබ්බමා, සාසවා වෙදනා ඔළාරිකා”^aහි. යථා ව දුක්ඛා වෙදනා, එවං සුඛාද යොපි ජනිතවසෙන ඔළාරිකා, සභාවාදිවසෙන සුබ්බමා හොනති, තසමා යථා ජනිතාදිවසෙන සමෙහදෙ න හොති, තථා වෙදනානං ඔළාරික සුබ්බමතා වෙදිතබ්බො. සෙය්‍යපීදං: අව්‍යාකතා ජනිතවසෙන කුසලා කුසලා හි සුබ්බමා, තත් කතමා අව්‍යාකතා කිං දුක්ඛා කිං සුඛා කිං.

1. සී. I. පානවකරණතො.

a. විභවපාදි බාහිවිභවසුත්තනනනාජනිය.

සමාපනනය කිං අසමාපනනය කිං සාසවා කිං අනාසවාති එවං
 සුභවාදිහෙදො න පරමසිත්තබ්බා. එස නයො සබ්බන්ත. අපිච්ච:-
 "තං තං වා පන වෙදනං උපාදයුපාදය වෙදනා ඔලාරිකසුමුමා
 දස්සමා"ති වචනතො අකුසලාදිසුපි ලොහසහගතාය දෙසසගතා
 වෙදනා අභි විස අත්තතො නිසසදගතතො ඔලාරිකා, ලොහසහ
 ගතා සුමුමා. දෙසසගතාපි නිසතා ඔලාරිකා, අතියතා සුමුමා.
 නිසතාපි කප්පට්ඨිතිකා ඔලාරිකා, ඉතර සුමුමා. කප්පට්ඨිතිකාසුපි
 අසඬාරිකා ඔලාරිකා, ඉතර සුමුමා. ලොහසහගතා පන දිසිසමප
 යුත්තා ඔලාරිකා, ඉතර සුමුමා. සාපි නියතා කප්පට්ඨිතිකා අසඬාරි
 කා ඔලාරිකා, ඉතර සුමුමා. අවිසෙසෙන ච අකුසලා බහුවිපාකා
 ඔලාරිකා, අප්පවිපාකා සුමුමා. කුසලා පන අප්පවිපාකා ඔලාරිකා,
 බහුවිපාකා සුමුමා. අපිච්ච: නාමාවචරකුසලා ඔලාරිකා, රූපාවචරා
 සුමුමා. තතො අරූපාවචරා, තතො ලොකුත්තරා, නාමාවචරා දුත
 මයා ඔලාරිකා, සීලමයා සුමුමා. තතො භාවනාමයා, භාවනාමයාපි
 දුගෙතුකා ඔලාරිකා, නිගෙතුකා සුමුමා. නිගෙතුකාපි සසඬාරිකා
 ඔලාරිකා, අසඬාරිකා සුමුමා. රූපාවචර ව පස්මඤ්ඤාතිකා ඔලා
 රිකා-පෙ-පඤ්චමඤ්ඤාතිකා සුමුමා. අරූපාවචර ව ආකාසානඤ්චා
 යතනසමපයුත්තා ඔලාරිකා-පෙ-නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමප
 යුත්තා සුමුමාව. ලොකුත්තර ව සොතාපනතිමග්ගසමපයුත්තා ඔලා
 රිකා-පෙ-අරහත්තමග්ගසමපයුත්තා සුමුමාව. එස නයො තං තං
 භුමිවිපාකානිරියවෙදනාසු ව දුක්ඛාදි අසමාපනනාදි සාසවාදිවසෙන
 වුත්තවෙදනාසු ව. ඔනාසවසෙන වාපි තිරියෙ දුක්ඛා ඔලාරිකා,
 තිරව්නායොතිසං සුමුමා-පෙ-පරතිමතිවසවනනිසු සුමුමාව. යථා
 ව දුක්ඛා, එවං සුඛාපි සබ්බන්ත යථානුරූපං යොජෙතබ්බා. වජ්ඣී
 වසෙන වාපි භිත්තවජ්ඣකා යා නාම වෙදනා ඔලාරිකා, පඤ්චිත්තවජ්ඣකා
 සුමුමා. භිත්තපඤ්චගහෙදො යා ඔලාරිකා, සා භිතා. යා ව සුමුමා,
 සා පඤ්චිතාති දුට්ඨබ්බා. දුරෙ පදං පන අකුසලා වෙදනා කුසලාව්‍යා
 කතාති වෙදනාති දුරෙ. සනතිකෙ පදං පන අකුසලා වෙදනා*අකු
 සලාය වෙදනාය සනතිකෙති ආදිනා නසයන විහරෙහි විහත්තං.
 තස්මා අකුසලා වෙදනා විසභාගතො අසංසංදිතො අසරික්ඛිතො ව
 කුසලව්‍යාකතා හි දුරෙ, තථා කුසලාව්‍යාකතා අකුසලාය; එසනයො
 සබ්බවාරෙසු. අකුසලා පන වෙදනා සභාගතො සරික්ඛිතො ව අකු
 සලාය සනතිකෙති.

ඉදං වෙදනාකමකියං අතිනාදිවිභාගෙ විස්ථාරකථාමුඛං.

තං තං වෙදනාසමපයුත්තානං පන සඤ්ඤාදිනමපි එවමෙව වෙදි
 තබ්බං. එවං විදිතො ව පුන එතෙසෙවච:-

a. විහරෙහි විහත්තසුත්තනාකාප්තිසං.

බන්ධෙසු සැණහෙදන් කම්තොට විසෙසනො,
අනුනාඨිකතො වෙව උපමානො තථෙව ව.

දව්ඨබ්බතො විධා එවං පසස්නනාසන් සිඛිතො,
විනිව්ජයනසො සමමා විඤ්ඤතබ්බො විභාචිනා.

තත් කම්තොති ඉධ උපපත්තිකකමො පහානකකමො පටි පත්තිකකමො භූමිකකමො දෙසනායකමොති බහුවිධො කමො. තත් “පඨමං කලලං ගොති, කලලා ගොති අබ්බදං”ති එවමාදි උපපත්තිකකමො. “දස්සනෙන පහාතබ්බො ධම්මා, භාවනාය පහා තබ්බො ධම්මා”ති එවමාදි පහානකකමො. “සීලවිසුඛි විතතවිසුඛි”ති එවමාදි ප්‍රතිපත්තිකකමො. “කාමාවචර රූපාවචර”ති එවමාදි භූමිකකමො. “වත්තාරෙ සතිපට්ඨානා වත්තාරෙ සම්මප්පධානා”ති වා “දුකකථං සීලකථං”ති වා එවමාදි දෙසනායකකමො. තෙසු ඉධ උපපත්තිකකමො තාව න යුජ්ජති, කලලාදීනං මිය බන්ධනං පුබ්බො පූරියවචන්තෙන අනුප්පත්තිතො. න පහානකකමො, කුසලාව්‍යා කතානං අප්පහාතබ්බතො. න ප්‍රතිපත්තිකකමො, අකුසලානං අප්පටි පජ්ජනියතො. න භූමිකකමො, වෙදනාදීනං වතුභූමිපරියාපනතතො. දෙසනාකකමො පන යුජ්ජති, අහෙදෙන හි යං පඤ්ඤාසු බන්ධෙසු අතතගාහපතිතං වෙනෙයජනං සමුග්ගසනිවිතිබ්බොගදස්සනෙන අතතගාහතො මොවෙකුකාමො භගවා හිතකාමො තස්ස¹ තස්ස ජනස්ස සුබගගණන්තං වකුච්ඡාදීනමපි විසයභූතං ඔදාරිකං පඨමං රූපකකිං දෙසෙසි, තතො ඉඨාතිඨරූපසංවෙදනිකං වෙදනං. යං වෙදයති තං සඤ්ජානාතීති එවං වෙදනාවිසයස්ස ආකාරගාතිකං සඤ්ඤං. සඤ්ඤවසෙන අභිසංඛාරකෙ සංඛාරෙ, තෙසං වෙදනාදීනං නිස්සයං අධිපතිභූතඤ්ඤි තෙසං විඤ්ඤණන්ති එවං තාව කම්තො විනිව්ජයනසො විඤ්ඤතබ්බො. විසෙසතොති බන්ධනඤ්ඤි උපාදු නකකිකානඤ්ඤි විසෙසතො. කො පන තෙසං විසෙසො? බන්ධනාව අවිසෙසතො වුත්තා, උප්පාදුනකකිකා සාසවඋපාදුනීයභාවෙන විසෙසෙත්වා. යථාග:- “පඤ්ඤි වෙව වො හිතබ්බෙ බන්ධෙ දෙසිස්සාමි පඤ්ඤි වුපාදුනකකිකෙ, තං සුණංථ-පෙ-කතමෙ ව හිතබ්බෙ පඤ්ඤකිකා? යඬ්ඬිඤ්ඤි හිතබ්බෙ රූපං අතීතානාගතපවුඋප්පනං-පෙ-සනතීතෙ වා, අයං වුච්චති හිතබ්බෙ රූපකකිකෙ. යා කාවි වෙදනා-පෙ- යං කිඤ්ඤි විඤ්ඤණං-පෙ-සනතීතෙ වා, අයං වුච්චති හිතබ්බෙ විඤ්ඤණකකිකෙ, ඉමෙ වුච්චති හිතබ්බෙ පඤ්ඤකිකෙ. කතමෙ ව හිතබ්බෙ පඤ්ඤි වුපාදුනකකිකා? යං කිමි හිතබ්බෙ රූපං-පෙ-සනතීතෙ වා සාසවං උපාදුනීයං, අයං වුච්චති හිතබ්බෙ රූපුපාදුනකකිකෙ. යා කාවි වෙදනා-පෙ-යං කිමි විඤ්ඤණං-පෙ-සනතීතෙ වා සාසවං උපාදුනීයං, අයං වුච්චති හිතබ්බෙ විඤ්ඤණුපාදුනකකිකෙ, ඉමෙ

1. සී. I. තස්ස ජනස්ස.

2. සංයුතතිකාය-ආදිත්තවග්ග.

වුඩ්ඩනහි හික්කවෙ පඤ්චපාදනකකිකා^a”හි. එත්ථ ව යථා වේදනා දයො අනාසවාපි අත්ථි, න එවං රූපං. යසමා පනස්ස රාසවේන බකිභාවො සුඡ්ඡති, තස්මා බකෙසු වුත්තං, යසමා රාසවේන ව සාස වේන ව උපාදනකකිකාවොව සුඡ්ඡති, තස්මා උපාදනකකිකෙසු වුත්තං. වේදනාදයො පන අනාසවාපි බකෙසු වුත්තා, සාසවා උපාදනකකිකෙසු. උපාදනකකිකාහි වෙත්ථ උපාදනගොචරා බකිං උපාදනකකිකාහි එවමන්තො දට්ඨබ්බො. ඉධ පන සබ්බෙපි තෙ එකජ්ඣං කතා බකාහි අධිපෙත්වා. අනුනාධිකතොහි තස්මා පන භගවතා පඤ්චව බකිං වුත්තා අනුනා අනාධිකාහි? සබ්බසබ්බතස්ස භාගෙකසංඛගතො අත්තත්තනියගාගවජ්ඣස්ස එතපරමතො අඤ්ඤා සඤ්ච නදවරොධතො. අනෙකපපභෙදෙසුහි සබ්බභවමෙව සභා ගවසෙන සමායාමානෙසු රූපං රූපසභාගෙකසංඛගවසෙන එකො බකිං ගොති, වේදනා වේදනාසභාගෙකසංඛගවසෙන එකො බකිං ගොති, එස නයො සඤ්ඤාදීසු. තස්මා සබ්බසබ්බතස්ස භාගෙක සංඛගතො පඤ්චව වුත්තා. එතපරමඤ්චතං අත්තත්තනියගාග වජ්ඣ යදිදං රූපාදයො පඤ්ච. වුත්තං ගෙතං: “රූපෙ භො හික්කවෙ සති රූපං උපාදය රූපං අනිතිවිස්ස එවං දිඞ්ඪි උපපජ්ජති එතං මම එසො හමස්මි එසො මෙ අත්තාති. වේදනාය-පෙ-සඤ්ඤාය-සබ්බා රෙසු-පෙ-විඤ්ඤාණෙ සති විඤ්ඤාණං උපාදය විඤ්ඤාණං අනිතිවිස්ස එවං දිඞ්ඪි උපපජ්ජති එතං මම එසො හමස්මි එසො මෙ අත්තාති. තස්මා අත්තත්තනිය ගාගවජ්ඣස්ස එතපරමතොපි පඤ්චව වුත්තා, යෙපි වඤ්ඤා සීලාදයො පඤ්ච ධම්මකකිකා වුත්තා, තෙපි සබ්බා රක්කකිපරියාපත්තතො එත්ථව අවරොධං ගව්ඡන්ති. තස්මා අඤ්ඤාසං නදවරොධතොපි පඤ්චව වුත්තාහි එවං අනුනාධිකතො විනිව්ඡයනයො විඤ්ඤාතබ්බො. උපමාතොහි එත්ථ හි ගීලානසාලු පමො රූපුපාදනකකිකො, ගීලානුපමස්ස විඤ්ඤාණුපාදනකකිකස්ස වජ්ඣ වාරරමමණවසෙන නිවාසට්ඨානතො. ගෙලඤ්ඤාපමො වේදනු පාදනකකිකො, ආලාධිකත්තා. ගෙලඤ්ඤාසමුට්ඨානුපමො සඤ්ඤාපාද නකකිකො, කාමසඤ්ඤාදිවසෙන රුගාදීසමුට්ඨත්තවේදනා සබ්බාවා.¹ අසප්පායසෙවනුපමො සබ්බාරූපාදනකකිකො, වේදනාගෙලඤ්ඤාස්ස නිදනත්තා. වේදනං වේදනත්ථාය අභිසංඛරොත්තති හි වුත්තං, තථා අකුසලස්ස කාමමස්ස කතත්තා උපවිත්තත්තා විපාකං කාය විඤ්ඤාණං උපපත්තං ගොති දුක්ඛසංගගන්තති. ගීලානුපමො විඤ්ඤාණුපාදනකකිකො, වේදනාගෙලඤ්ඤාන අපරිමුත්තත්තා. අපිච්ච: - වාරක-කාරණ-අපරාධ-කාරණකාරක-අපරාධිකූපමා එතෙ භාජන-භොජන-බ්‍යඤ්ජන පරිවෙසන-භුඤ්ජකූපමා වාහි එවං උපමාතො විනිව්ඡයනයො විඤ්ඤාතබ්බො. දට්ඨබ්බතො විධාති සබ්බෙපි තො විත්ථාරතො වාහි එවං විධා දට්ඨබ්බතො පෙත්ථ විනිව්ඡයනයො විඤ්ඤාතබ්බො. සබ්බෙපි තො හි පඤ්චපාදනකකිකො ආසිවිසුපමෙ

a. සංයුත්තනිකාය ආදිත්තවගග.

1. ම: II. සමාවා.

වුත්තනගේන උක්ඛිත්තාසික පච්චජිකතො, භාරස්සත්තවසෙන භාරතො, ඛජ්ජිකපරියායවසෙන ඛාදකතො, යමිකස්සත්තවසෙන අනිච්චදුක්ඛානන්තසංඛිතවධකතො දට්ඨබ්බො. විත්ථාරතො පනෙන ථෙණපිණේඛා විය රූපං දට්ඨබ්බං, පරිමද්දුකාසගනතො. උදක වුඛිචුලං විය වෙදනා, මුත්තත්තරමණියතො. මරිචිකා විය සඤ්ඤා, විපපලමහනතො. කදලිකඛණ්ඩො විය සංඛාරා, අසාරතතො. මායා විය විඤ්ඤාණං, වස්ථුකතො. විසෙසතො ව සුදාරමපි¹ අජ්ඣාතික රූපං අස්සහනති දට්ඨබ්බං. වෙදනා නිති දුක්ඛතාති අවිනිවර්තනතො දුක්ඛාති සඤ්ඤාසංඛාරා අවිධෙය්‍යතො අනත්තාති. විඤ්ඤාණං උදයබ්බයධම්මතො අනිච්චනති දට්ඨබ්බං. එවං පස්සන්තස්සත්ථ සිද්ධි තොති එවං ව සංඛිතපවිත්ථාරවසෙන විධා පස්සතො යා අත්ථසිඬි ගොති, තතොපි විනිවර්තනගො විඤ්ඤාතබ්බො. සෙය්‍යපිදං? සංඛිත පතො තාව:-පඤ්චපාදනකඛණි උක්ඛිත්තාසිකපච්චජිකාදිභාවෙන පස්සන්තො ඛණ්ඩි න විහඤ්ඤාති, විත්ථාරතො පන රූපාදීති ථෙණ පිණේඛාදිසදිසභාවෙන පස්සන්තො න අසාරෙස්ස සාරදයසි ගොති, විසෙසතො ව අජ්ඣාතිකරූපං අස්සහතො පස්සන්තො කඛලිකාරා භාරං² පරිජනාති, අස්සහෙ සුභනති විපල්ලාසං පජගති, කාමොඝං උත්තරති, කාමයොගෙන විසංයුජ්ජති, කාමාසවෙන අනාසවො ගොති, අභිජ්ඣාකායගන්තං භික්ඛති, කාමුපාදනං න උපාදියති. වෙදනං දුක්ඛතො පස්සන්තො එස්සාභාරං පරිජනාති, දුක්ඛෙ සුඛනති විපල්ලාසං පජගති, භවොඝං උත්තරති, භවයොගෙන විසංයුජ්ජති, භවාසවෙන අනාසවො ගොති, ව්‍යාපාදකායගන්තං භික්ඛති, සීලබ්බතුපාදනං න උපාදියති. සඤ්ඤාසංඛාරෙ ව අනත්තතො පස්සන්තො මනොසඤ්චිතනාභාරං පරිජනාති, අනත්තති අත්තාති විපල්ලාසං පජගති, දිට්ඨොඝං උත්තරති, දිඨියොගෙන විසංයුජ්ජති, දිට්ඨාසවෙන අනාසවො ගොති, ඉදං සච්චාභිනිවේසකායගන්තං භික්ඛති, අත්තවාදුපාදනං න උපාදියති. විඤ්ඤාණං අනිච්චතො පස්සන්තො විඤ්ඤාණාභාරං පරිජනාති, අනිච්චති ච්චනති විපල්ලාසං පජගති, අවිජ්ජොඝං උත්තරති, අවිජ්ජායොගෙන විසංයුජ්ජති, අවිජ්ජාසවෙන අනාසවො ගොති, සීලබ්බත්ථර්මාසකායගන්තං භික්ඛති, දික්ඛිපාදනං න උපාදියති.

එවං මහාතිසංඝං වධකාදි වසෙන දස්සනං යසමා,
තයමා ඛණ්ඩි ධිජෙ වධකාදි වසෙන පස්සෙය්‍යාති.

ඉති සංචුක්ඛනපාමොජ්ජන්තො තතෙ විසුඛිමග්ගෙ
පඤ්ඤාභාවනාධිකාරෙ

බ්බුතිදෙදසො නාම

චුද්දයමො පරිචෙජ්දො.

15.

ආයතනධාතු නිදේද්දෙසා.

ආයතනානීති වාදසායනනානි: වක්ඛායතනං, රූපායතනං; සොතායතනං, සද්දායතනං; ඝාණායතනං, ගක්ඛායතනං; ජිව්හායතනං, රසායතනං; කායායතනං, ථොට්ඨබ්බායතනං; මනායතනං, ධම්මායතනනි.

තත්ථ:-

අත්ථ ලක්ඛණ තාවනි කම සම්ඛප විජාරා,
තථා 'දම්බතො වෙව විඤ්ඤතබ්බො විනිවිද්දෙසො.

තත්ථ විසෙසනො තාව වක්ඛනීති වක්ඛ, රූපං අස්සාදෙනි විභා වෙනිති අත්ථො. රූපයනීති රූපං, වණ්ණවිහාරං ආපරුමානං ගදයඬගතභාවං පකාසෙනිති අත්ථො. සුණානීති සොතං සප්පතීති සද්ද, උද්ගරීයනීති අත්ථො. ඝායනීති ඝාණං, ගක්ඛයනීති ගක්ඛා, අත්තනො වජ්ඣං සුවයනීති අත්ථො, ජිවිතමධායනීති ජිව්හා, රසනනි නං සත්තානි රසො, අස්සාදෙනිති අත්ථො. කුච්ඡිතානං සාසව ධම්මානං ආයොනි කායො, ආයොනි උප්පතීද්දෙසො. ථුසනීති ථොට්ඨබ්බං, මුනානීති මනො, අත්තනො ලක්ඛණං ධාරණනීති ධම්මා. අවිසෙසනො පන ආයතනනො, ආයානං තනනනො, ආය තස්ස ව නයනනො, ආයතනනනි වෙදිතබ්බං. වක්ඛරූපාදීසුභි නං තං වාරුරමමණා විභතවෙතසිකා ධම්මා සෙන සෙන අනුභවනාදිනා කිවෙවන ආයතනනි උඬගනනි සටනනි වායමනනීති චුත්තං භොති. තෙ ව ආයගුතෙ ධම්මෙ එතානි තනොනනි විජාරෙණනීති චුත්තං භොති. ඉද්දඤ්ච අනමතගෙන සංසාරෙ පවත්තං අතිව ආයතං සංසාරදුක්ඛං යාව න නිවත්තනි තාව නයනෙතව පවත්තනනීති චුත්තං භොති. ඉති සබ්බෙපිමෙ ධම්මා ආයතනනො ආයානං තන නනො ආයතස්ස ව නයනනො ආයතනං ආයතනනනි චුච්චනනි. අපිච නිවාසට්ඨානට්ඨෙත ආකරට්ඨන සමොසරණට්ඨානට්ඨන සඤ්ඤානිද්දසථෙත කාරණථෙත ව ආයතනං වෙදිතබ්බං. තථාහි, ලොකෙ 'ඉස්සරායතනං වාසුදෙවායතනං'නි ආදීසු නිවාසට්ඨානං ආයතනනනි චුච්චනි. "සුවණ්ණායතනං රතනායතනං"නි¹ ආදීසු ආකරෙ, සාසනෙ පන "මනොරමෙ ආයතනෙ සෙවනනි නං විහඬග මා"නි ආදීසු සමොසරණට්ඨානං, "දක්ඛිණාපථො ගුහනං ආයත නං"නි ආදීසු සඤ්ඤානිද්දෙසො, "නත්ත තත්තෙව සක්ඛිගබ්බතං පාසු ණාති සති සති ආයතනෙ"නි ආදීසු කාරණං. වක්ඛආදීසු වාපි තෙ තෙ විභතවෙතසිකා ධම්මා නිවසනනි තදයත්ත චුත්තනිතායානි වක්ඛාදයො ව නෙසං නිවාසට්ඨානං, වක්ඛාදීසු ව තෙ ආනිණ්ණතතා තනනිසිතතතා තදරමමණතතා වානි වක්ඛාදයො නෙසං ආකරෙ,

විකබ්බදයො ව නෙසං සමොසරණධ්‍යානං තත් තත් වත්තුවාරුරමිණ්
 වසෙන සමොසරණතො. විකබ්බදයො ව නෙසං සංඤ්ඤාතිදෙසො තං
 නිසංසාරමමිණනාවෙන තත්තෙව උප්පත්තිතො, විකබ්බදයො ව
 නෙසං කාරණං තෙසං අභාවෙ අභාවතොති. ඉති නිවාසභානසේන
 ආකාරවේදන සමොසරණධ්‍යානවේදන සංඤ්ඤාතිදෙසවේදන කාර
 ණසේන වාති ඉමෙහිපි කාරණෙහි එතෙ ධම්මා ආයතනං ආයත
 නනති වුවිවනති. තස්මා යථා වුත්තෙන අත්තෙ වකුචු ව තං ආයත
 නඤ්චාති විකබ්බයතනං-පෙ-ධම්මා ව තෙ ආයතනඤ්චාති ධම්මායත
 නනති, එවං තාවෙත්ථ අත්තො විඤ්ඤාතබ්බො විනිව්ඡයො. ලක්ඛ
 ණාති විකබ්බදීනං ලක්ඛණතො පෙත්ථ විඤ්ඤාතබ්බො විනිව්ඡයො:-
 තාති ව පන තෙසං ලක්ඛණාති ඛානිකේදෙසෙ වුත්තනසෙතෙව
 වෙදිතබ්බොති. තාවත්තතොති තාවභාවතො, ඉදං වුත්තං හොති:
 විකබ්බදයොපි හි ධම්මා එව, එවං සති ධම්මායතනමිච්චෙව අවත්තා
 කස්මා වාදසායනනාතිති වුත්තාතිති වෙ? ඡ විඤ්ඤාණකායුප්පත්ති
 වාරුරමිණ් වචන්තතො, ඉධ ඡන්තං විඤ්ඤාණකායානං වාරභා
 වෙන ආරම්භණාවෙන ව වචන්තතො අයමෙතෙසං හෙදෙ
 හොතිති වාදස වුත්තාති. වකුචු විඤ්ඤාණවිපිට්ඨයාපනතස්ස හි
 විඤ්ඤාණකායස්ස විකබ්බයතනමෙව උප්පත්ති වාරං, රූපායතනමෙව
 වාරමිණ්, තථා ඉතරුති ඉතරෙසං. ඡව්ඨස්ස පන භවබ්බමන
 සංඛාතො මනායතනෙකදෙසොව උප්පත්තිවාරං, අසාධාරණමෙව ව
 ධම්මායතනං ආරම්භණති. ඉති ඡන්තං විඤ්ඤාණකායානං උප්පත්ති
 වාරුරමිණ්වචන්තතො වාදස වුත්තාතිති. එවමෙත්ථ තාවත්තතො
 විඤ්ඤාතබ්බො විනිව්ඡයො. කමතොති ඉධාපි පුබ්බෙ වුත්තොසු
 උප්පත්තිකකමාදීසු දෙසනායකමොව යුජ්ජති. අජ්ඣිගතිකෙසුහි
 ආයතනෙසු සනිදස්සනාසප්පටිඝවිසයතතා විකබ්බයතනං පාකවතති
 පඨමං දෙසිතං, තතො අනිදස්සන සප්පටිඝවිසයාති සොභායතනා
 දීති. අඵවා දස්සනානුගාරිය සවණානුගාරිය හෙතුභාවෙන ඛුප්ප
 කාරතො අජ්ඣිගතිකෙසු විකබ්බයතන සොභායතනාති පඨමං දෙසි
 තාති, තතො ඝාණායතනාදීති තිණි. පඤ්චනතමි හොවරවිස
 යතතා අනෙක මනායතනං, විකබ්බයතනාදීනං පන හොවරතතා
 තස්ස තස්ස අනතරනතරාති බාහිරෙසු රූපායන්තාදීති. අපිව
 විඤ්ඤාණුප්පත්තිකාරණවචන්තතොපි අයමෙතෙසං කමො වෙදි
 තබ්බො:-වුත්තං හෙනං “වකුචුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ව උප්පජ්ජති වකුචු
 විඤ්ඤාණං-පෙ-මනඤ්ච පටිච්ච ධම්මෙ ව උප්පජ්ජති මනොවිඤ්ඤ
 ණං”ති. එවං කමතොපෙත්ථ විඤ්ඤාතබ්බො විනිව්ඡයො. සඤ්ඤිප
 විත්ථාරාති සඤ්ඤිපතො හි මනායතනස්ස වෙව ධම්මායතනෙක
 දෙසස්ස ව නාමෙතා තදවසෙසානඤ්ච ආයතනානං රූපෙන
 සංගතිතතො වාදසාපි ආයතනාති නාමරූපමතනමෙව හොනති.
 විත්ථාරතො පන අජ්ඣිගතිකෙසු තාව විකබ්බයතනං ඡුතිවසෙන

වකුළුපසසාදමනනමෙම, පව්වය ගති නිකායප්‍රග්‍යලභෙදතො පන අනන්තපසහෙදං, තථා සොතායනනාදීති වනතාරි. මනායනනං කුසලාකුසලවිපාකකිරියවිඤ්ඤාණහෙදෙන එකුනනවුතිපසහෙදං එකවිසුත්තරසකපසහෙදස්සවි. වජ්‍රපටිපද්‍යදිහෙදතො පන අනන්තපසහෙදං, රූප සද්ද ගති රසායනනාති විසනාගපව්වයාදිහෙදතො අනන්තපසහෙදති, ථොට්ඨබ්බායනනං පඨවිමානුතෙණේධානුවායො ධානුවසෙන තිපසහෙදං, පව්වයාදිහෙදතො අනෙකපසහෙදං, ධම්මායනනං වෙදනා සඤ්ඤ සංඛාරකකිකි සුමුමරූප නිබ්බාණානං සභාව නානත්තහෙදතො අනෙකපසහෙදනති එවං සඛේඛපටිත්ථාරු විඤ්ඤානබ්බො විනිවිජ්ජයො දළබ්බතොති එත්ථ පන සබ්බාතොව සංඛිතාති ආයතනාති අනාගමිනහො අනිග්‍යමිනහො ව දට්ඨබ්බාති, නති හාති පුබ්බෙ උදයා භූතොවි ආගමිනති, නපි උදධං වයා කුහිඤ්චි ගමිනති. අථ ඛො පුබ්බෙ උදයා අප්‍රපටිලදධි සභාවාති, උදධං වයා පරිතිහ්‍රාසභාවාති, පුබ්බනතාපරනතාවමජේඛි පව්වයායනනවුතති තාය අවස්ථාති පව්වනනති, හස්මා අනාගමිනහො අනිග්‍යමිනහො ව දළබ්බාති. හථා නිර්භතනො අබ්‍යාපාරහො ව, නති වකුළුරූපාදිනං එවං හොති 'අහො වහ අමිභානං සාමග්ගියං විඤ්ඤාණං නාම උපපජ්ජයා'ති. නව හාති විඤ්ඤාණුපපාදනත්ථං මාරහාවෙන වජ්‍රහාවෙන ආරමමණ්භාවෙන වා ඊගනති. න බ්‍යාපාරමාපජ්ජනති, අථ ඛො ධම්මවාට්ඨසා යං වකුළුරූපාදිසාමග්ගියං වකුළුවිඤ්ඤාණාදීති සමාවනති, හස්මා නිර්භතනො අබ්‍යාපාරහො ව දළබ්බාති, අපිව අජ්ඣහතිනාති සුඤ්ඤාගාමො වීය දළබ්බාති, ධ්‍රුවසුන සුබහතභාව විරතිහනතා. බාතිරුති ගාමිසාහනාවොරු වීය දළබ්බාති, අජ්ඣහති කානං අතිසාහනතා. වුත්තං ගෙන:- "වකුළු භික්ඛවෙ හඤ්ඤති මනාපාමනාපෙති රූපෙති"ති විත්ථාරෙ. අපිව-අජ්ඣහතිනාති ඡ පාණසා වීය දළබ්බාති, බාතිරුති හෙසං ගොවරු වීයාති. එවමෙත්ථ දළබ්බතො විඤ්ඤානබ්බො විනිවිජ්ජයො.

ඉදං භාව ආයතනානං විත්ථාරකථා මුඛං.

තදනන්තර පන මානුෂොති අමාරසමානුෂො: වකුළුමානු, රූප මානු, වකුළුවිඤ්ඤාණමානු; සොහමානු, සද්දමානු, සොහවිඤ්ඤාණ මානු; සාණමානු, ගම්මමානු, සාණවිඤ්ඤාණමානු; ජ්වලාමානු, රසමානු, ජ්වලාමානු; භායමානු, ථොට්ඨබ්බමානු, භායවිඤ්ඤාණමානු; මනොමානු, ධම්මමානු, මනොවිඤ්ඤාණමානු.

තත්ථ:-

අත්ථහො ලකුණාදීති හම හාවත්ථ සංඛිතො පව්වයා අථ දළබ්බා වෙදිනබ්බො විනිවිජ්ජයො.

තත්ත්ව අත්තොති චක්කනිති=වක්කු, රූපයනිති=රූපං, වක්කුස්ස විඤ්ඤාණං=වක්කුවිඤ්ඤාණනති එවමාදිතා තාව නයෙන චක්කාදිතා විසෙසත්තො වෙදිතබ්බො විනිව්ඡයො. අවිසෙසෙන පන විදධනි ධියතෙ විධානං විධියතෙ එතාය වෙත්ථ වා ධියනිති=ධාතු, ලොකි යා හි ධාතුයො කාරණභාවෙන වචනිතා හුත්වා සුවණණරජතාදි ධාතුයො විය සුවණණරජතාදි අනෙකප්පකාරකං සංසාරදුක්ඛං විද ධනති, භාරගාරෙහි ව භාරෙ විය සතෙනහි ධියතෙන ධාරියනති අත්තො. දුක්ඛවිධාන මහත්තමෙව වෙතා අවසචන්තනතො. එතාහි ව කාරණභූතාහි සංසාරදුක්ඛං සතෙනහි අනුචිධියති, තථා විනිතඤ්ච නං එතාසෙව ධියති ධියනිති අත්තො. ඉති චක්කාදීසු එකෙකො ධිමෙමා යථාසම්මතං විදධනි ධියනිති ආදිතා අත්ථසෙන ධාතුනි චුච්චති. අපිච යථා තිත්ථියානං අත්තා නාම සභාවහො නත්ථි, න එවමෙතා, එතා පන අත්තතො සභාවං ධාරෙනතිති ධාතුයො. යථා ව ලොකෙ විවිධා හරිතාලමනොසිලාදයො සෙලාවයවා ධාතු යොති චුච්චනති, එවමෙතාපි ධාතුයො විය ධාතුයො, විචිත්තා හෙතෙ ඤ්ඤාණයාචයවාති. යථා වා සරිපසම්භාවස්ස සමුද යස්ස අවයවභූතෙසු රසසොණිතාදීසු අඤ්ඤාමඤ්ඤා විසභාගලක්ඛණ පරිච්ඡින්නෙසු ධාතුසමඤ්ඤා, එවමෙතෙසුපි පඤ්චකකිකිසම්භාවස්ස අත්තභාවස්ස අවයවෙසු ධාතුසමඤ්ඤා වෙදිතබ්බො, අඤ්ඤාමඤ්ඤා විස භාග ලක්ඛණපරිච්ඡින්නා හෙතෙ චක්කාදයොති. අපිච ධාතුනි නිජ්ජිවමත්තස්සවෙනං අධිච්චනං, තථාහි නගවා “ඡධාතුකො අයං භික්කු පුරිසො”ති ආදීසු ජීවසඤ්ඤා සමුහනනත්තං ධාතුදෙසනං අකා සිති. තස්මා යථාචුත්තෙන අත්තෙන වක්කු ව නං ධාතු ව=වක්කු ධාතු-පෙ-මනොවිඤ්ඤාණඤ්ච නං ධාතු ව=මනොවිඤ්ඤාණධාතුනි එවං තාවෙත්ථ අත්තො වෙදිතබ්බො විනිව්ඡයො. ලක්ඛණාදිතොති චක්කාදිතං ලක්ඛණාදිතො පෙත්ථ වෙදිතබ්බො විනිව්ඡයො, තානි ව පන හෙසං ලක්ඛණාති ඛනිතිද්දෙසෙ චුත්තනායෙනෙව වෙදි තබ්බාති. කමතොති ඉධාපි පුබ්බෙ චුත්තෙසු උපපත්තිකකමාදීසු දෙසනාකකමොව සුඤ්ඤි, සො ව පනායං හෙතු එලානුපුබ්බෙ වචන්තා නවසෙන චුත්තො, වක්කුධාතු රූපධාතුහි ඉදං හි වයං හෙතු, වක්කු විඤ්ඤාණධාතුහි එලං, එවං සබ්බත්ථ. තාවන්තොති තාවභාවතො, ඉදං චුත්තං හොති: තෙසු හෙසු හි සුත්තාහිධිමිථපදෙසෙසු ආභා ධාතු සුභාධාතු ආභාසානඤ්චායහනධාතු විඤ්ඤාණඤ්චායහනධාතු ආනිඤ්චායහනධාතු නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායහනධාතු සඤ්ඤාපෙ දසිනතිද්ධධාතු කාමධාතු බ්‍යාපාදධාතු විහිංසාධාතු නෙකබ්බම ධාතු අව්‍යාපාදධාතු අවිහිංසාධාතු සුඛධාතු දුක්ඛධාතු සොමනස්ස ධාතු දෙමනස්සධාතු උපෙකඛාධාතු අවිජ්ජාධාතු ආරම්බධාතු නික්ක මධාතු පරික්කමධාතු භිනාධාතු මජ්ඣිමාධාතු පණිහාධාතු පඨවිධාතු ආපොධාතු හෙතෙධාතු වායොධාතු ආකාසධාතු විඤ්ඤාණධාතු සම්භිතාධාතු අසම්භිතාධාතු අනෙකධාතු නානාධාතුලොකොති එව

මාදයො අක්ඛණ්ඩො ධාතුයො දිස්සනති, එවං සති සබ්බාසං වසෙන පරිවේණදං අකච්ඡා කාසමා අවසාරසාති අයමෙව පරිවේණදෙ කතොති වෙ? සභාවතො විජ්ජමානානං සබ්බධාතුනං තදනෙතාගධතතා. රූපධාතුයෙව හි ආනාධාතු. සුභාධාතු පන රූපාදිපට්ඨිධාතා. කසමා? සුභනිමිත්තතතං. සුභනිමිත්තං හි සුභාධාතු, තඤ්ච රූපාදි විනිමුත්තං න විජ්ජති. කුසලවිපාකාරමමණා වා රූපාදයො එව සුභාධාතුති රූපාදිමත්තමෙවෙසා. ආකාසානඤ්චායතන ධාතු ආදිසු විතතං මනොවික්ඛණ්ණධාතුයෙව, සෙසා ධම්මධාතු. සක්ඛණ්ඩ වෙදසිතනිරෝධ ධාතු පන සභාවතො තත්ථි. ධාතුචයනිරෝධමත්තමෙව හි සා, කාමධාතු ධම්මධාතු මත්තං වා ගොති. යථාහ: “තත්ථ කතමා කාමධාතු? කාමපට්ඨසංයුතො තනෙකා විතනෙකා මිච්ඡා සංඛ්‍යාපෙසා”¹ හි අසාරසාති වා ධාතුයො. යථාහ: හෙඤ්චො අවිට්තිරයං පරිශන්‍යාං කරිත්වා උපරිතො පරනිමිතවසවතතිදෙවෙ අනෙතා කරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරං එත්ථ පරියාපනතා ඛණ්ඩා ධාතු ආයතනා රූපා වෙදනා සක්ඛණ්ඩ සංඛාරා වික්ඛණ්ණං, අයං චුළචති කාමධාතුති. තෙකඛමමධාතු ධම්මධාතු එව, සබ්බධි කුසලා ධම්මා තෙකඛමමධාතුති වචනතො මනොවික්ඛණ්ණධාතූපි ගොති යෙව. බ්‍යාපාද විහිංසා අව්‍යාපාද අවිහිංසා සුඛ දුක්ඛ සොමනස්ස දෙමනස්සුප්පකඛා අවිජ්ජා ආරම්භ නික්කම පරික්කම ධාතුයො ධම්ම ධාතුයොව. හිතමඤ්ඤිම පණීතධාතුයො අසාරසධාතු මත්තමෙව. හිතා හි වක්ඛාදයො හිතා ධාතු, මඤ්ඤිමා පණීතා මඤ්ඤිමාවෙව පණීතා ව, නිප්පරියායෙන පන අකුසලා ධම්මධාතු මනොවික්ඛණ්ණ ධාතුයො හිතා ධාතු, ලොකියා කුසලාබ්‍යාකතා උභොපි චක්ඛුධාතු ආදයො ව මඤ්ඤිමාධාතු, ලොකුත්තර පන ධම්මධාතු මනොවික්ඛණ්ණ ධාතුයො පණීතධාතු, පඨවී තෙජෝ වායො ධාතුයො ථොට්ඨබ්බ ධාතුයෙව. ආපොධාතු ආකාසධාතු ව ධම්මධාතුයෙව වික්ඛණ්ණධාතු චක්ඛු වික්ඛණ්ණාදි සත්ත වික්ඛණ්ණධාතු සබ්බධෙපොයෙව. සත්තරස ධාතුයො ධම්මධාතු එකදෙසො ව සංඛිතා ධාතු, අසංඛිතා පන ධාතු ධම්මධාතු එකදෙසොව. අනෙකධාතු නානාධාතුලොකො පන අසාරසධාතුපසභෙදමත්තමෙවෙති. ඉති සභාවතො විජ්ජමානානං සබ්බධාතුනං තදනෙතාගධතතා අසාරසෙව චුත්තාති. අපිච විජ්ජනනසභාවෙ වික්ඛණ්ණ ජීවසක්ඛණ්ඩං සක්ඛණ්ඩසමුත්තනතත්ථෙපි අසාරසෙව චුත්තා, සන්ති හි සත්තා විජ්ජනනසභාවෙ වික්ඛණ්ණ ජීව සක්ඛණ්ඩො, තෙසං චක්ඛුසොතසාණජීවනාකායමනොධාතු¹ මනො වික්ඛණ්ණධාතු භෙදෙන තස්ස අනෙකතං චක්ඛුරූපාදිපට්ඨියායතන චුත්තතාය අනිච්චතඤ්ච පකාසෙත්වා දීඝරතනානුසංගතං ජීවසක්ඛණ්ඩ සමුත්තතිතුකාමෙන භගවතා අසාරස ධාතුයො පකාසිතා. කිඤ්ච

1. විභවනපාළි ධාතුවිභවන.

1. චක්ඛුසොතසාණජීවනාකායමනොවික්ඛණ්ණධාතුභෙදෙන-විතා.

භිග්ගො නථා වෙනෙය්ජ්ඣාසය වසෙන ව. යෙව ඉමාය අනති සංඛිප්පිනාරාය දෙසනාය වෙනෙය්සත්තා, තද්ඤාසයවසෙන ව අභාරසෙව පකාසිතා.

සංඛිප්පි විනාර නගෙන නථා නථා හි
ධම්මං පකාසයති එස යථා යථාසා,
සද්ධම්මතෙජ්ඣ භිගතං විලයං බණ්ණන
වෙනෙය්සත්තනදයෙසු තමො පයාතිති.

එවමෙත්ථ තාවනිතො වෙදිතබ්බො විනිව්ජ්ජයො. සංඛිතොති වක්ඛුධාතු තාව ජාතිතො එහො ධම්මොනෙව සංඛිං ගව්ජති වක්ඛුප්ප සාදවසෙන, නථා සොනසාණජ්ඣාකාය රූප සද්ද ගත රසධාතුයො සොනප්පසාද්දවසෙන. ථොට්ඨබ්බධාතු පන පඨවි තෙජෝ වායො වසෙන තයො ධම්මාති සංඛිං ගව්ජති. වක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු කුසලා කුසලවිපාකවසෙන වෙ ධම්මාති සංඛිං ගව්ජති, නථා සොනසාණ ජ්ඣාකායවිඤ්ඤාණධාතුයො. මනොධාතු පන පඤ්චවාරවජ්ජන කුසලාකුසලවිපාකසම්පට්චන්තවසෙන තයො ධම්මාති සංඛිං ගව්ජති. ධම්මධාතු තිණ්ණං අරූපකඛ්ඤානං සොදසන්නං සුමුරුපාතං අසංඛිතාය ව ධාතුයා. වසෙන විසති ධම්මාති සංඛිං ගව්ජති, මනො විඤ්ඤාණධාතු සෙසකුසලාකුසලබ්‍යාකත විඤ්ඤාණවසෙන ජසත්තති ධම්මාති සංඛිං ගව්ජති, එවමෙත්ථ සංඛිතොපි වෙදිතබ්බො විනිව්ජ්ජයො. පච්චයාති එත්ථ ව වක්ඛුධාතු තාව වක්ඛුවිඤ්ඤාණ ධාතුයා විප්පසුත්ත පුරෙජ්ජන අත්ථි අවිගත නිස්සයිත්ථියපච්චයානං වසෙන ජ්ඣ පච්චයෙහි පච්චයො හොති, රූපධාතු පුරෙජ්ජන අත්ථි අවිගතාරම්භ පච්චයානං වසෙන චතුති පච්චයෙහි පච්චයො හොති, එවං සොනවිඤ්ඤාණ ධාතුආදීනං සොනධාතු සද්දධාතු ආදයො. පඤ්චනං පන තෙසං ආවජ්ජනමනොධාතු අනන්තර සමන්තර නත්ථි විගතානන්තරූපනිස්සයවසෙන පඤ්චති පච්චයෙහි පච්චයො හොති, තා ව පඤ්චපි සම්පට්චන්ත මනොධාතුයා, නථා සම්පට්චන්තමනොධාතු සන්තීරණ මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා, සා ව චොත්ථපනමනොවිඤ්ඤාණධාතුයා, චොත්ථපන මනොවිඤ්ඤාණධාතු ව ජවනමනො විඤ්ඤාණධාතුයා, ජවනමනොවිඤ්ඤාණධාතු පන අනන්තරාය ජවනමනොවිඤ්ඤාණධාතුයා තෙහි වෙව පඤ්චති ආසෙ චතපච්චයෙන වාති ජ්ඣ පච්චයෙහි පච්චයො හොති, එස තාව පඤ්ච වාරෙ තයො. මනොවාරෙ පන භවිහමනොවිඤ්ඤාණධාතු ආවජ්ජන මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා, ආවජ්ජන මනොවිඤ්ඤාණධාතු ව ජවන මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා පුරිමෙගෙව පඤ්චති පච්චයෙහි පච්චයො හොති. ධම්මධාතු පන සත්තන්තම්පි විඤ්ඤාණධාතුනං සහජ්ජන අඤ්ඤාමඤ්ඤා නිස්සය සම්පසුත්ත අත්ථි අවිගතාදීති බ්‍රහ්මා පච්චයො හොති. වක්ඛුධාතු ආදයො පන එකච්චා ව ධම්මධාතු එකච්චාය මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා ආරම්භපච්චයාදීතිපි පච්චයා හොනති. වක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු ආදීනං ව න කෙවලං වක්ඛුරූපාදයොව පච්චයා

හොනති, අථ ඛො ආලොකාදයොපි. තෙනාහු පුබ්බාවරියා:-වකු
 රූපාලොක මනසිකායෙ පටිච්ච උපපජ්ඣති වකුච්චිඤ්ඤාණං, සොත
 සද්දවිවරමනසිකායෙ පටිච්ච උපපජ්ඣති සොතවිඤ්ඤාණං, ඝාණගති
 වායුමනසිකායෙ පටිච්ච උපපජ්ඣති ඝාණවිඤ්ඤාණං, ජ්වහා රසආප
 මනසිකායෙ පටිච්ච උපපජ්ඣති ජ්වහාවිඤ්ඤාණං, කායපොඨබ්බ
 පඨමිමනසිකායෙ පටිච්ච උපපජ්ඣති කායවිඤ්ඤාණං, භවඛගමනධම්ම
 මනසිකායෙ පටිච්ච උපපජ්ඣති මනොවිඤ්ඤාණනති. අයමෙත්ථ
 සංඛෙපො, විත්ථාරහො පන පටිච්චයප්පහෙදො පටිච්චසමුප්පාද
 නිද්දෙසෙ ආචී භවිස්සතිහි එවමෙත්ථ පටිච්චයතොපි වෙදිතබ්බො
 මිනිවජ්ජයො දට්ඨබ්බතොති දට්ඨබ්බතො පෙත්ථ මිනිවජ්ජයො වෙදි
 තබ්බොති අත්ථො, සබ්බො එව හි සබ්බතා ධාතුයො පුබ්බන්තාපරන්ත
 විවිත්තතො ධුමස්සපුබ්බන්තාවස්සාදො පටිච්චයසත්තවුත්තතො
 ව දඨබ්බො, විසෙසතො පනෙත්ථ හෙරිතලං. විය වකුච්චධාතු දඨබ්බො,
 දණ්ඨො විය රූපධාතු, සද්දො විය වකුච්චිඤ්ඤාණධාතු, තථා ආදිස
 තලං විය වකුච්චධාතු, මුඛං විය රූපධාතු, මුඛනිමිත්තං විය වකුච්ච
 විඤ්ඤාණධාතු, අථවා උච්ඡ්ඡිතිලං¹ විය වකුච්චධාතු, යන්තවක්කයට්ඨි
 විය රූපධාතු, උච්ඡ්ඡරසතෙලාති විය වකුච්චිඤ්ඤාණධාතු, තථා
 අධරරණී² විය වකුච්චධාතු, උත්තරරණී විය රූපධාතු, අහි විය
 වකුච්චිඤ්ඤාණධාතු, එස කයො සොභධාතු ආදීසු. මනොධාතු පන
 යථාසමාවතො වකුච්චිඤ්ඤාණධාතුආදීනං පුරෙවරනුවර විය
 දඨබ්බො. ධම්මධාතුයො වෙදනාකම්මො සලලම්ච සුලලම්ච ව දඨබ්බො
 සඤ්ඤාසම්චාරකම්මො වෙදනා සලසුලයොගා ආතුරා විය, පුට්ඨජ්ජ
 නානං වා සඤ්ඤ ආසා දුක්ඛජ්ජනතො රිත්තමුඛි විය, අයථාභුච්ච
 නිමිත්තගාහකතො චනම්මො විය, සම්චාර පටිසන්ඨියං පක්ඛිපනතො
 අඛාරනාසුයං ඛිපනනාසුරියා විය, ජාතිදුක්ඛානුබ්බතො රුජපුරිසා
 නුබ්බතො විය, සම්චාරනාසුයං ඛිපනනාසුයං භොගුතො
 විසරුක්ඛිතති විය, රූපං නානාවිධුපද්ධතිමිත්තතො උරවක්කං
 විය දඨබ්බො. අසම්චාරා පන ධාතු අමතතො සන්තතො ඛෙමතො
 ව දඨබ්බො. කාමො? සම්චාරනාසුයං පටිපක්ඛිතතො. මනො
 විඤ්ඤාණධාතු ආරම්මණෙසු වචනානාමාවතො අරඤ්ඤාමක්කවො
 විය දුඤ්ඤාතො අසුඛවෙදිනො විය යත්තාමතිපාතිතො වෙහා
 සක්ඛිත්තදණ්ඨො විය ලොහදෙසාදි නානප්පකාරානිලෙසවෙසයො
 ගතො රඛිතතො විය දඨබ්බොති.

ඉදං ධාතුනං විත්ථාරකම්මං.

ඉති සාධුත්තපාමොජ්ජාය සතෙ විසුඬිමයො
 පඤ්ඤාභාවනාධිකාරෙ

ආයතන ධාතු නිද්දෙසො නාම
පණ්ණරසමො පරිවෙජ්ජෙ

1. ම. II. උච්ඡ්ඡිතිලං. 2. ම. II. අධරණී.

විරිය සහි සමාධි පඤ්ඤාදිත්‍රයානි ච චතුහුමි පරියාපනනානි, සොම නසයිත්‍රියං කාමාවචර රූපාවචර ලොකුතතර වසෙන භූමිතතය පරියාපනං, අවසානෙ තිණි ලොකුතතරුනෙවාති. එවමෙත්ත භූමිතොපි විනිව්ජයං විජුනියා. එවං හි විජුනනෙතො:-

සංවෙගබහුලො තික්ඛු සිතො ඉත්‍රියසංවරෙ,
ඉත්‍රියානි පරිඤ්ඤය දුක්ඛස්සනතං කාරිස්සතිති.

ඉදං ඉත්‍රියානං විජාරකථාමුඛං.

තදනතරුනි පන සම්මානීති චත්තාරි අරියසම්මානි: දුක්ඛං අරිය සම්මං, දුක්ඛසමුදයං අරියසම්මං, දුක්ඛනිරෝධං අරියසම්මං, දුක්ඛ නිරෝධ ගාමිනිපටිපදා අරියසම්මනානි. තත්ත:-

විභාගතො නිබ්බවන ලක්ඛණාදිපාභෙදතො,
අත්තච්ඡද්ධාරතො චෙව අනුනාධිකතො තථා.

කම්භො ඡාතිආදිනං නිව්ජයා ඤ්ඤානිච්චතො,
අනෙතාගධානං පභෙදා උපමාතො චතුක්ඛතො.

සුඤ්ඤතෙකවිධාදීහි සභාගමිසභාගතො,
විනිව්ජයො චෙදිතබ්බො විඤ්ඤානා සාසනක්ඛමෙ.

තත්ත විභාගතොති දුක්ඛාදිනං හි චත්තාරෙ චත්තාරෙ අත්තං විභත්තා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා, යෙ දුක්ඛාදීනි අභිසමෙතොති අභිසමෙතබ්බො. යථාභ:-දුක්ඛස්ස පිළනථො සම්ඛිතථො සනතා පටෙඨා විපරිණාමට්ඨො, ඉමෙ චත්තාරෙ දුක්ඛස්ස දුක්ඛථා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා. සමුදයස්ස ආයුගනථො නිදනථො සංයො ගථො පට්ටිභොධථො, නිරෝධස්ස නිස්සරණථො විචේතථො අසඬි තථො අමතථො, මග්ගස්ස නිය්සානථො ගෙභුථො දස්සනථො අධි පභෙය්ගථො, ඉමෙ චත්තාරෙ මග්ගස්ස මග්ගථා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථාති. තථා දුක්ඛස්ස පිළනථො සම්ඛිතථො සනතාපථො විපරිණාමථො අභිසමයථොති එවමාදි, ඉති එවං විභත්තානං චතුහතං චතුහතං අත්තානං වසෙන දුක්ඛාදීනි චෙදිතබ්බොතිති. අයං තාවෙත්ත විභාගතො විනිව්ජයො. නිබ්බවනලක්ඛණාදිපාභෙද තොති එත්ත පන නිබ්බවනතො තාව:-ඉධ දු ඉති අයං සඤ්ඤා චුච්ඡිතෙ දිස්සති, චුච්ඡිතං හි පුහතං දුපසුතොති වදනති, බංසඤ්ඤා පන තුච්ඡි, තුච්ඡිං හි ආභාසං බහති වුවවති. ඉදං පඨමසම්මං චුච්ඡිතං අනෙක උපද්දවාධිදානතො තුච්ඡිං බාලුකපරිනාපට්ඨා ධ්වසු සුඛ පුඛපතභාව විරහිතතො, තස්මා චුච්ඡිතතො තුච්ඡිතතො ච දුක්ඛතානි වුවවති. සං ඉති ච අයං සඤ්ඤා සමාගමො සමෙතනති ආදිසු සංයොගං දීපෙති, උ ඉති අයං සඤ්ඤා උපපනතං උදිතනති ආදිසු උපපතති, අයසඤ්ඤා කාරණං දීපෙති, ඉදංඤාපි දුතියසම්මං.

අවසන් සම්මතය සමායෝගික සහිත දුකිකයුග ප්‍රතිකර්මය, ඉති දුකිකය සංයෝගික උපකරණයන්හි දුකිකයුගයන්හි වුවහි. තනි සම්මත පන යසමා නි සඳහා අභාවය, රෙඩ සඳහා ව වාරකා දීපෙනි, තසමා අභාවය එන් සංසාරවාරකසඳිතයා දුකිකරෙඩයා සබ්බ ගතිසුඤ්ඤානතා. සමධිගතෙ වා තසමි. සංසාරවාරකසඳිතයා දුකිකරෙඩයා අභාවය හොති තප්පිපකිකතනාතිපි දුකිකරෙඩයාති වුවහි. දුකිකයා වා අනුප්පාදනිරෙඩප්පව්වයනතා දුකිකරෙඩයාති, චතුර්ථ සම්මත පන යසමා එතං දුකිකරෙඩයං ගව්ඡති ආරම්භවසෙන තදතිමුඛිකතනතා, පටිපදා ව හොති දුකිකරෙඩප්පතනියා, තසමා දුකිකරෙඩගාමිතිපටිපදාති වුවහි. යසමා පනෙතනාති බුද්ධාදයො අරියා පටිපිඤ්ඤානති, තසමා අරියසම්මානිති වුවහි. යථාහ:-“වහ්නාරිමාති භික්ඛවෙ අරියසම්මානි, කතා මාති-පෙ-ඉමාති බො භික්ඛවෙ වහ්නාරි අරියසම්මානි. අරියා ඉමාති පටිපිඤ්ඤානති තසමා අරියසම්මානිති වුවහි”ති a අපිව අරියසා සම්මානිතිපි අරියසම්මානි. යථාහ:-“සදෙවනෙ භික්ඛවෙ ලොකෙ-පෙ-මනුසසාය නාථාගතො අරියො, තසමා අරියසම්මානිති වුවහි”ති a අප්වා එතෙසං අනිසම්බුද්ධතා අරියභාවසිද්ධිතොපි අරියසම්මානි. යථාහ:-“ඉමෙසං බො භික්ඛවෙ වහ්නං අරිය සම්මානං යථාහං අනිසම්බුද්ධතා නාථාගතො අරහං සමමා සම්බුද්ධො අරියොති වුවහි”ති a අපිව බො පන අරියාති සම්මානිතිපි අරිය සම්මානි, අරියාති නාථාති අපිතථාති අපිසංවාදකාතිති අනෙථා. යථාහ:-“ඉමාති බො භික්ඛවෙ වහ්නාරි අරියසම්මානි නාථාති අපිත ථාති අනඤ්ඤාථාති, තසමා අරියසම්මානිති වුවහි”ති a එවමෙත්ත නිබ්බවනතො විතිච්ඡයො වේදිතබ්බො. නාථං ලක්ඛණාදීප්පහෙද තොති? එන් හි බාධනලක්ඛණං දුකිකසම්මතං, සන්තාපනරසං, පවතති පව්වප්පයානං, පහවලක්ඛණං සම්මදයසම්මතං, අනුප්පෙඡ්ඡකරණරසං, පටිබොධපව්වප්පයානං. සන්තිලක්ඛණං නිරෙඩසම්මතං අවිදිතිරසං අනිමිත්තපව්වප්පයානං, නියසානලක්ඛණං මහසම්මතං, කිලෙසප්පහාන රසං, මුඛිකපව්වප්පයානං. අපිව පවතති පවිත්තන නිවහති නිවහනන ලක්ඛණාති පටිපාටියා, තථා සඤ්ඤා තණ්හා අසඤ්ඤාදසසන ලක්ඛණාති වාති එවමෙත්ත ලක්ඛණාදීප්පහෙදතො විතිච්ඡයො වේදිතබ්බො. අන්තර්ධාරතො වෙවාති එන් පන අන්තො තාව තො සම්මවෙදාති වෙ? යො පඤ්ඤාවකුඤ්ඤා උප්පටිකම්මානානං මායාව විපරිතො මරිච්ච විසංවාදතො තිඤ්ඤානං අත්තාව අනුප ලක්ඛණාවො ව න හොති, අප් බො බාධනප්පහවසනාති නියසානප්ප කාරෙන තච්ඡාපිප්පිතභූතතාවෙන අරියඤ්ඤායා ගොවරෙ ගොති යෙව. එස අග්ගිලක්ඛණං විස ලොකපකති විස ව තච්ඡාපිප්පිතභූත තාවො සම්මවෙදාති වේදිතබ්බො, යථාහ:-“ඉදං දුකිකනාති භික්ඛවෙ තප්මෙනං අපිතප්මෙනං අනඤ්ඤාප්මෙන”නාති b වින්තරෙ. අපිව

a. සංසුත්තනිකාය-කොට්ඨකමුග්ග. b. සංසුත්තනිකාය-ධම්මවංකප්පවත්තනමුග්ග.

නාබාධකං යනො උක්ඛං උක්ඛා අඤ්ඤං න බාධකං,
බාධකත්තනිකාමෙන තතො සච්චමිදං මතං.

තං විනා නාඤ්ඤතො උක්ඛං න ගොති න ච තං තතො,
උක්ඛගෙනුනියාමෙන ඉති සච්චං විසත්තිකා.

නාඤ්ඤ නිබ්බාණතො සන්ති සන්තං නච න තං යතො,
සන්තභාවනියාමෙන තතො සච්චමිදං මතං.

මග්ගා අඤ්ඤං න නියසානං අනියසානො න වාපි සො,
තච්ඡන්තියසානභාවග්ගා ඉති සො සච්චසච්චතො.

ඉති තච්ඡාපිපල්ලාස භූතභාවං චතුස්ථපි,
උක්ඛාදිසච්චසෙසන සච්චට්ඨං ආහු පණ්ණිනාති.

එවං අත්තො විනිව්ඡයො වෙදිතබ්බො. කථං අඤ්ඤාධාරතො?^a
ඉධායං සච්චසල්ලො අනෙතෙසු අත්තෙසු දිස්සති. සෙය්‍යපිදං:-“සච්චං
භණ්ණ න කුර්ඤ්ඤායා”ති^a ආදිසු වාචාසච්චෙව. “සච්චෙ ඤිතා සමණ
බ්‍රාහ්මණා වා”ති ආදිසු විරතිසච්චෙව. “කසමානු සච්චාති වදන්ති නානා
පචාදියා සෙ කුසලාවදානා”ති^b ආදිසු දිට්ඨිසච්චෙව, “එකං හි සච්චං න
දුතිය මත්ථි”ති^b ආදිසු පරමත්තසච්චෙව, නිබ්බාණ්ණෙවෙව මග්ගෙව,
“චතුත්තං සච්චානං කතිකුසලා”ති^c ආදිසු අරියසච්චෙව, ස්වායම්ධාපි අරිය
සච්චෙව චත්තනිති එවමෙත්ථ අඤ්ඤාධාරතොපි විනිව්ඡයො වෙදිතබ්බො.
අනුනාධිකතොති කසමා පන චත්තාරෙව අරියසච්චාති වුත්තාති,
අනුනාති අනධිකාතිති වෙ? අඤ්ඤස්සාසමං වතො අඤ්ඤතරස්ස ච
අපනෙය්‍යාභාවතො, නහි එතෙති අඤ්ඤං අධිකං වා එතෙසං වා
එකමපි අපනෙතබ්බං සමෙතාති. යථාහ:-“ඉධ භික්ඛවෙ ආගචෙත්ඤ්‍ය
සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා තෙනං උක්ඛං අරියසච්චං, අඤ්ඤං උක්ඛං
අරියසච්චං, අගමෙතං උක්ඛං අරියසච්චං සපෙත්වා අඤ්ඤං උක්ඛං
අරියසච්චං පඤ්ඤපෙස්සාමිති තෙනං ණානං විජ්ජති”ති ආදි. යථා
වාහ:-“යොහි කොපි භික්ඛවෙ සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා එවං
චද්දෙය්‍ය: තෙනං උක්ඛං පඨමං අරියසච්චං යං සමණෙන ගොතමෙන
දෙසිතං, අගමෙතං උක්ඛං පඨමං අරියසච්චං පච්චක්ඛාය අඤ්ඤං
උක්ඛං පඨමං අරියසච්චං පඤ්ඤපෙස්සාමිති තෙනං ණානං විජ්ජති”ති^d
ආදි. අපිච පච්චන්මාපික්ඛන්තො භගවා සගෙනුකං ආවික්ඛි,
නිවත්තිඤ්ච සලපායං. ඉති පච්චති නිවත්ති තදුභයගෙනුතං එත
පරමතො වධානාරෙව වුත්තාති. තථා පරිඤ්ඤාය්‍ය පහාහබ්බ
සච්ඡිකාතබ්බ භාවෙනබ්බානං, තණ්හාවඤ්ච තණ්හා තණ්හාතිරොධ
තණ්හාතිරොධුපායානං, ආලය ආලයාරම්භා ආලයසමුත්තං ආලය
සමුත්තානුපායානව ව්‍යසනාපි චත්තාරෙව වුත්තාතිති එවමෙත්ථ
අනුනාධිකතො විනිව්ඡයො වෙදිතබ්බො. කමතොති අයංපි දෙස

a. ධම්මපද-කොඩවග්ග.

b. සුත්තන්තපාත පුලුච්ඡුත සුත්ත.

c. විහග්ග-සච්චවිහග්ග.

d. සංයුත්තනිකාය-ධම්මවකකපචත්තනවග්ග.

නාකකමොව්. එන් ව ඔලාරිකතතා සබ්බසත්තසාධාරණතතා ව සුවිකේදයන්ති දුක්ඛසම්මං පඨමං වුත්තං, තසෙව හෙතුදස්සනන්තං තදනත්තරං සමුදයසම්මං, හෙතුනිරෝධා ඵලනිරෝධොති ස්ඤ්ජනන්තො තතො නිරෝධසම්මං, තදධිගමුපායදස්සනන්තං අනෙත මග්ගසම්මං. භවස්සවස්සාදගපිතානං වා සත්තානං සංවෙගජ්ජනන්තං පඨමං දුක්ඛමාග, තං තෙව අකතං ආගච්ඡති, න ඉස්සර නිමොණාදිතො හොති, ඉතො පන හොතිති ස්ඤ්ජනන්තං තදනත්තරං සමුදයං, තතො සහෙතුකෙන දුක්ඛෙන අභිභූතතතා සංවිගමානසානං දුක්ඛනිස්සරණ ග්‍රෙවසීනං නිස්සරණ දස්සනෙන අස්සාසජ්ජනන්තං නිරෝධං, තතො නිරෝධාධිගමන්තං නිරෝධසම්මංපකං මග්ගනති එවමෙත්ථ කමතො විනිව්ජ්ජයො වෙදිතබ්බො. ජුතිආදීනං නිව්ජ්ජයාති යෙ තෙ අරියසම්මාති නිර්දේසනෙන භගවතා “ජුතිපි දුක්ඛා ජරාපි දුක්ඛා මරණපි දුක්ඛං සොක පරිදෙව දුක්ඛ දොමනස්ස පායාසාපි දුක්ඛා අප්පියෙති සම්පයොගො දුක්ඛො පියෙති විපපයොගො දුක්ඛො යංපිච්ඡං නලහති තමපි දුක්ඛං, සංඛින්නෙන පඤ්චුපාදනකකඤ්ඤා දුක්ඛා”ති a දුක්ඛනිර්දේශෙ වාදස ධම්මා-“යායං තණ්හා පොතොභවිකා නාන්ධ්‍රිගසහගතා තත්ත තත්තාතිනන්ධි සෙය්‍යපිදං: කාමතණ්හා භව තණ්හා විභවතණ්හා”ති a සමුදයනිර්දේශෙ තිවිධා තණ්හා-“යො තස්සා යෙව තණ්හාය අසෙසවිරහනිරෝධො වාගො පටිනිස්සග්ගො මුත්ති අනාලයො”ති a එවං නිරෝධනිර්දේශෙ අන්තො එකමෙව නිබ්බාණං-“කතමං දුක්ඛනිරෝධගාමිනි පටිපදා අරියසම්මං? අයමෙව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො සෙය්‍යපිදං: සම්මාදිට්ඨි-පෙ-සම්මා සම්මා”ති a එවං මග්ගනිර්දේශෙ අට්ඨ ධම්මාති-ඉති චතුත්තං සම්මානං නිර්දේශෙ ජුතිආදයො ධම්මා වුත්තා, තෙසං ජුතිආදීනං නිව්ජ්ජයාපි එන් විනිව්ජ්ජයො වෙදිතබ්බො. සෙය්‍යපිදං: අයං හි ජුති සද්දො අනෙ කත්තො, තථා හෙස “එකමපි ජුතියං වෙපි ජුතියො”ති b එන් භවෙ ආගතො, “අත්ථි විසාබෙ නිගණ්ඨා නාම සමණජුති”ති c එන් නිකායෙ, “ජුති විති බ්‍රහ්මාති සමගභිතා”ති එන් සම්බතලකකණේ, “යං මාතු කුච්ඡමිං පඨමං විත්තං උප්පන්නං පඨමං විසුද්ධණං පාතුභූතං, තදු පාදය සාවස්ස ජුති”ති එන් පටිසන්ධියං, “සම්පති ජුතො ආනන්ද බොධිසද්ධො”ති d එන් පසුතියං, “අනඤ්ඤො අනුපකකුට්ඨො ජුති වාදෙතා”ති e එන් කුලෙ, “යතොගං හගිති අරියාය ජුතියා ජුතො”ති f එන් අරියසීලෙ, ස්වායම්භ ගබ්බසෙය්‍යකානං පටිසන්ධිතො පට්ඨාය යාව මාතුකුච්ඡමා නිකම්මනං තාව පවත්තෙසු බ්‍රහ්මස්ස. ඉතරෙසං පටිසන්ධිවෙකිසෙව්වාති දට්ඨබ්බො. අයමපි ව පරියාය කථාව, නිප්පරියායතො පන තන්ත තන්ත නිබ්බතතමානානං සත්තානං යෙ යෙ බ්‍රහ්මා පාතුභවනති තෙසං තෙසං පඨමපාතුභාවො ජුති නාම. සා

a විභව-සම්මවිභව.	d දීඝනිකාය-මහාපදන සුත්ත.
b විභව-ස්ඤ්ජනවිභව.	e අභිගුත්තරනිකාය-නිකාණ්ණ සුත්ත.
c අභිගුත්තරනිකාය-විසාමුපෙසථ සුත්ත.	f මජ්ඣිමනිකාය-අභිකුලිමංලාසුත්ත.

පනෙසා හත් හත් හවෙ පඨමාභිනිබ්බතති ලක්ඛණා, නියාතන රසා, අනිතභවතො ඉධ උමුච්ඡන්තපච්චිපඨානා, දුක්ඛවිවිතතතා පච්චිපඨානා වා. කයමා පනෙසා දුක්ඛාති වෙ? අනෙකෙසං දුක්ඛානං වඤ්ඡුභාවතො. අනෙකාති හි දුක්ඛාති, සෙය්‍යපීදං: දුක්ඛ දුක්ඛං, විපරිණාමදුක්ඛං, සංඛාරදුක්ඛං, පටිච්ඡන්තදුක්ඛං, අප්පටිච්ඡන්තදුක්ඛං, පරියායදුක්ඛං, නිප්පරියායදුක්ඛනති. තත්ත කායික වෙතසිකා දුක්ඛා වෙදනා සභාවතො ව නාමතො ව දුක්ඛතතා දුක්ඛදුක්ඛනති වුවවති; සුඛා වෙදනා විපරිණාමෙන දුක්ඛප්පත්ති හෙතුතො විපරිණාමදුක්ඛං; උපෙක්ඛා වෙදනා වෙව අවසෙසා ව තෙතුමකා සංඛාරා උදයබ්බයපරිපිළිතතතා සංඛාරදුක්ඛං; කණ්ණ සුල දන්තසුල රුගජපරිද්‍රාහ දෙසජ්ජපරිද්‍රාහාදි කායිකවෙතසිකො ආබාධො පුච්ඡිත්වා ඡනිතබ්බතො උපක්කමස්ස ව අපාකට්ඨාවතො පටිච්ඡන්තදුක්ඛං නාම, අපාකට්ඨදුක්ඛනතිපි වුවවති. වතනිංස කමම කරණාදිසමුට්ඨානො ආබාධො අපුච්ඡිත්වා ඡනිතබ්බතො උපක්කමස්ස ව පාකට්ඨාවතො අප්පටිච්ඡන්තදුක්ඛං නාම, පාකට්ඨදුක්ඛනතිපි වුවවති. යපෙත්වා දුක්ඛදුක්ඛං සෙසං දුක්ඛසම්ම විභවෙන ආගතං, ඡනිදාදිසබ්බමපි තස්ස තස්ස දුක්ඛස්ස වඤ්ඡු භාවතො පරියායදුක්ඛං; දුක්ඛදුක්ඛං පන නිප්පරියාය දුක්ඛනති වුවවති. තත්තායං ඡනි යං තං බාලපණ්ණිතසුත්තාදීසු භගවතාපි උපමාවසෙසන පකාසිතං ආපාසිකං දුක්ඛං, යඤ්ච සුගතියමපි මහුස්සලොකෙ ගබ්භාකකනති මුලකාදිභෙදං දුක්ඛං උප්පජ්ජති, තස්ස වඤ්ඡුභාවතො දුක්ඛා. තත්තිදං ගබ්භාකකනති මුලකාදිභෙදං දුක්ඛං: අයං හි සතෙතා මානුකුවත්මහි නිබ්බන්තමානො න උප්පලපදුම පුණ්ඩරිකාදීසු නිබ්බන්තති, අථබොහෙට්ඨා ආමාසයස්ස උපරිපක්කාසයස්ස උදරපටලපිඨිකණ්ඩකානං වෙමජේඛි පරමසම්බාධෙ තිබ්බතිකාරෙ තානාකුණප ගති පරිභාවිත පරමදුක්ඛකි පවනවිවරිතෙ අධිමතතජේගුවෙත් කුවත්ප්පදෙසෙ සුතිමෙත් සුතිකුමොස වඤ්ඡනිකායදීසු නිමි විය නිබ්බන්තති, සො තත්ත නිබ්බන්තො දසමාසෙ මානුකුවත්සමාවෙන උයමනා පුට්ඨානං විය පච්චමානො පිට්ඨපිණ්ඩි විය සෙදියමානො සම්මිඤ්ඤන පසාරණාදී රතිතො අධිමතතං දුක්ඛමනුභොගිති¹ ඉදං තාව ගබ්භාකකනති මුලකං දුක්ඛං. යං පන සො මානුසගසා උපක්කලන ගමන නිසිදන උදාන පරිවහනාදීසු සුරුබුත්තහත්තො ඵලකො විය අහිතුණ්ණික හත්තො සප්පොතකො විය ව ආකස්සිතපරිකස්සිත ඔටුනන නිබුතනාදිනා උපක්කමෙන අධිමතතං දුක්ඛමනුභවති, යඤ්ච මානුසිකුදකපානකාලෙ සීතනරකුපපනෙතො විය උණ්ණ යාගුභත්තාදි අජේඛාගරණ කාලෙ අඛාරවුට්ඨි සමපරිකිණ්ණො විය ලොණවෙලාදි අජේඛාගරණකාලෙ බාරපතවත්තාදි කමමකරණප්පත්තො විය තිබ්බං දුක්ඛමනුභොගිති, ඉදං ගබ්භපරිගරණ මුලකං

දුක්ඛං. යමපනස්ස මුලිගබ්භාය මාතුයා මිත්‍රතාමච්ච සුභජ්ජාදීති පි
අදස්සනාරහෙ දුක්ඛප්පත්තිට්ඨානෙ ඡේදන ඵාලනාදීති දුක්ඛං.
උපපජ්ජති ඉදං ගෘහවිපත්තිමූලක දුක්ඛං; යං විජයමානාය මාතුයා
කම්මජේති වාතෙති පරිවතෙත්තා නරකපජාතං විය අතිශයානකං
යොතිමග්ගං පටිපාදියමානස්ස පරමසම්මාධෙත යොතිමුඛෙන
තාලවජ්ඣග්ලෙන විය නික්කබ්බියමානස්ස මහානාගස්ස නරකසත්තස්ස
විය ව සංඝාතපබ්බතෙති විචුණ්ණියමානස්ස දුක්ඛං උපපජ්ජති,
ඉදං විජයනමූලකං දුක්ඛං. යං පන ජාතස්ස තරුණ වණ්ණදීප
සුමුමාල සරීරස්ස ගන්ධගන්ධ නාශාපන ධොවන වොල පරිමජ්ජ
කාදිකාලෙ සුචිමුඛබුරධාරති විජක්ඛන ඵාලනසදීපං දුක්ඛං උපපජ්ජති,
ඉදං මාතුකුච්ඡිතො බති නික්කම්ණමූලකං දුක්ඛං. යං තතො
පරං පවත්තියං අත්තනාව අත්තනානං වධෙනාත්තස්ස අවෙලක වතා
දිවසෙන ආනාපනපරිතාපනානුයොගමනුසුත්තස්ස කොධවසෙන
අභුඤ්ඤාත්තස්ස උබ්බන්ධිත්තස්ස ව දුක්ඛං උපපජ්ජති, ඉදං අගත
පක්කමමූලකං දුක්ඛං. යං පන පරතො වධබ්බන්ධාදීති අනුභවනත්තස්ස
උපපජ්ජති, ඉදං පරුපක්කමමූලකං දුක්ඛන්ති. ඉති ඉමස්ස
සබ්බස්සාපි දුක්ඛස්ස අයං ජාති වත්තමෙව ගොති. තෙනෙතං
වුවෙති:-

“ඡයෙථ නො වෙ නරකෙසු සතෙතා තත්ථග්ගිද්දහාදිකම්පසස්සං
ලභෙථ දුක්ඛනත්‍ර කුඨං පතිට්ඨං ඉච්චාහ දුක්ඛාති මුතීධ ජාතිං.

දුක්ඛං තිරිච්ඡස්ස කසාපතොද දණ්ඩාතිසාතාදිහවං අනෙකං,
යං තං කථං තත්ථ භවෙය්‍ය ජාතිං විනා තභිං ජාති තතොපි දුක්ඛා.

පෙතෙසු දුක්ඛං පන බුප්පිපාසා වාතාතපාදිප්පහවං විවිත්තං,
යජමා අජතස්ස න තත්ථ අත්ති තසමාපි දුක්ඛං මුති ජාතිමාහ

තිබ්බන්ධිකාරෙ ව අසස්සාසිතෙ ලොකනතරෙ යං අසුරෙසු දුක්ඛං,
න තං භවෙ තත්ථ න වස්ස ජාති යතො අයං ජාති තතොපි දුක්ඛා.

යඤ්චාපි ගුප්තරකෙ විය මාතුගබ්භ
සතෙතා වසං චරමථො බති නික්කම්ඤ්ච,
පපොති දුක්ඛමතිසොරමිදමපි නත්ති
ජාතිං විනා ඉතිපි ජාතිරයං හි දුක්ඛා.

කිං භාසිතෙන බත්‍රනා නත්‍ර යං කුතිඤ්ච
අත්තිධ කිඤ්චිදපි දුක්ඛමිදං කදචි;
තෙවත්ති ජාති විරහෙන යතො මහෙසී
දුක්ඛාති සබ්බපස්මං ඉමමාහ ජාති”න්ති.

අයං තාව ජාතියං විනිවජ්ජයා.

ජරපි දුක්ඛානි එත්ථ දුට්ඨා ජරා:-සබ්බතලක්ඛණස්මි ඛණ්ඩව්වාදි සම්මතො සන්නතියං. එකභවපරියාපනනබ්බපුරුණතාවො ව, සා ඉධ අධිපෙඨනා. සා පනෙසා ජරා බ්බපරිපාකලක්ඛණා, මරණුප නයනරසා, යොබ්බනවිනාසපච්චුපට්ඨානා, දුක්ඛා සංඛාරදුක්ඛතා වතො වෙව දුක්ඛවත්තුතො ව. යං හි අභිගපච්චංගසිච්චිභාව ඉන්ද්‍රිය විකාරවිරූපනා යොබ්බනවිනාස විරියාවසාද¹ සනිමතිවිපඨව්වාස පර පරිභවාදි අනෙකපච්චයං. කායිකාවෙතසිකං දුක්ඛං උපපජ්ජති, ජරා තස්ස වත්තු. තෙනෙනං වුවිති:-

“අඛණං සිච්චිභාවා ඉන්ද්‍රියානං විකාරතො,
යොබ්බනස්ස විනාසෙන බලස්ස උපසාතතො.

විප්පවාසා සතාදීනං පුත්තදුරෙහි අත්තතො,
අපස්සාදනීයතො වෙව භියෙසා බාලත්තපත්තියා.

පපෙට්ඨානි දුක්ඛං යං මවෙවා කායිකං මානසං තථා,
සබ්බමෙතං ජරහෙනු යසමා තසමා ජරා දුඛා”ති.

අඤං ජග්ගං විනිවජ්ඣො.

මරණමපි දුක්ඛනති එත්ථාපි දුට්ඨං මරණං:-සබ්බතලක්ඛණස්මි, යං සංකාය වුත්තං. “ජරාමරණං විනි බ්බෙහි සබ්ගතිතං”ති. එකභව පරියාපනනජිවිතින්ද්‍රියපඨබ්බවිචේතදෙව. යං සංකාය වුත්තං. “නිවං මරණතො භයං”ති,^a තං ඉධ අධිපෙඨනං. ජනිපච්චයා මරණං උපකකම මරණං සරසමරණං ආයුක්කයමරණං පුඤ්ඤක්කයමරණනතිපි නයෙව නාමං, තසිදං වුත්තිලක්ඛණං, විශොගරසං, ගතිවිප්ප වාස පච්චුපට්ඨානං, දුක්ඛස්ස පන වත්තුභාවතො දුක්ඛනති වෙදිතබ්බං. තෙනෙනං වුවිති:-

“පාපස්ස පාපකම්මාදි තිමිත්තමනුපස්සතො,
භද්දස්සාපසභනත්තස්ස විශොගං පියවත්තුකං.

මියමානස්ස යං දුක්ඛං මානසං අවිසෙසතො,
සබ්බසස්මාපි යං සනි බ්බිතවේදනාදිකං.

විතුජ්ජමාන මම්මානං හොති දුක්ඛං සරිරජං,
අසයනමප්පතීකාරං දුක්ඛයොගසසිදං යතො.
මරණං වත්තු තෙනෙනං දුක්ඛමිවෙව භාසිත”නති.

අඤං මරණං විනිවජ්ඣො.

සොකාදීසු සොකො නාම ඤාතිබ්‍යසනාදිහි පුට්ඨස්ස විත්ත සන්නාපො, සො කිඤ්චාපි අත්තො දෙමනස්සමෙව හොති. එවං.

සන්නෙපි අනෙතා නිජ්ඣානලක්කණො, වෙනසො පරිජ්ඣාපනරසො,
අනුසොවන පච්චිප්පයානො. දුක්ඛො පන දුක්ඛදුක්ඛතො, දුක්ඛ
වජ්ජතො ව. තෙනෙනං වුවිමති:-

“සත්තානං හදයං සොකො විසසලංව තුජජනී,¹

අභිතප්පොච නාඤ්චො භුසංව දහනෙ පුත.

සමාවහති ව බ්‍යාධි ජරාමරණභෙදනං,

දුක්ඛම්පි විවිධං යයමා තස්මා දුක්ඛොති වුවිමති”ති.

අසං සොකෙ විනිවජ්ජසො.

පරිදෙවො නාම ඤාතිබ්‍යසනාදීති පුට්ඨස්ස වච්ඡලාපො. සො
ලාලප්පනලක්කණො, ගුණදෙසතිත්තනරසො, සබ්බමපච්චිප්පයානො.²
දුක්ඛො පන සබ්බාරදුක්ඛභාවතො දුක්ඛවජ්ජතො ව, තෙනෙනං
වුවිමති:-

“යං සොකසලවිහරො පරිදෙවමානො

කරොස්සාධ්‍යාලුතලසොසජමප්පසංකං,

භියෙසාසිමත්තමධිගච්ඡති යෙව දුක්ඛං

දුක්ඛොති තෙන හගවා පරිදෙවමාහා”ති.

අසං පරිදෙවෙ විනිවජ්ජසො.

දුක්ඛං නාම කායිකං දුක්ඛං. තං කායපිළනලක්කණං,
දුප්පඤ්ඤානං දෙමනස්ස කරණරසං, කායිකාබ්‍යාධිපච්චිප්පයානං, දුක්ඛං
පන දුක්ඛදුක්ඛතො මානසදුක්ඛාවහනතො ව. තෙනෙනං වුවිමති:-

“පිළෙති කායිකමිදං දුක්ඛඤ්ච මානසං භියෙසා

ජනස්ස යයමා තස්මා දුක්ඛොති විසෙසතො වුත්ත”ති.

අසං දුක්ඛෙ විනිවජ්ජසො.

දෙමනස්සං නාම මානසං දුක්ඛං, තං විත්තපිළනලක්කණං,
මනොවිසාතරසං, මානසබ්‍යාධිපච්චිප්පයානං, දුක්ඛං පන දුක්ඛ
දුක්ඛතො, කායිකදුක්ඛාවහනතො ව; වෙනො දුක්ඛසමප්පිතාහි
කෙසෙ විකීරිය කඤ්ඤති, උරුති පතිපිංසනති ආවට්ටනති විවට්ටනති,
උඔපාදං පපතනති, සත්ථං ආහරනති, විසං බාදනති, රජ්ජයා
උබ්බන්ධනති, අග්ගිං පවිසන්ති නානප්පකාරකං දුක්ඛමනුභවනති,
තෙනෙනං වුවිමති:-

“පිළෙති යතො විත්තං කායස්ස ව පිළනං සමාවහති

දුක්ඛොති දෙමනස්සං විදෙමනස්සා තතො අනු”ති.

අසං දෙමනස්සෙ විනිවජ්ජසො.

1. සලං. විය විතුජජනී සමමාහවිකොදනී. 2. ම. II. සමමපච්චිප්පයානො.

උපායාසො නාම සද්ධිබ්‍යසනාදීති පුට්ඨස්ස අභිමතතවෙනො පුඤ්ඤපසනාමිතො දෙසොයෙව, සංකාරකම්මපරිසාරකො ඵෙතො ධම්මොති ඵෙතො. සො චිත්තපරිදහනලක්කණො, නිත්තුතකරසො, විසාදපච්චුප්පානො, දුකෙධා පන සංකාරදුක්ඛනාවතො චිත්තපරිදහනතො කායවිසාදනතො ව. තෙනෙනං වුට්ඨති:-

“චිත්තස්ස ව පරිදහනා කායස්ස විසාදනා ව අභිමතතං.
යං දුක්ඛමුපායාසො ජනෙති දුකෙධා තහො වුත්තො”ති.

අසං උපායාසං විනිවුත්තො.

ඵත්ථ ව මහෙස්සනා අනෙතො භාජනෙ පානො විය සොකො, තික්කනිනා පඤ්චමානස්ස භාජනතො බහිතික්කමණං විය පරිදෙවො, බහිතික්කනතාවසෙසස්ස නිග්ගමිතුං අප්පභොගනස්ස අනෙතො භාජනෙ යෙව යාව පරික්කයා පානො විය උපායාසො දඬබො.

අප්පියසම්පයොගො නාම අමනාපෙති සත්තසංකාරෙති සමො ධානං, සො අනිස්සමොධානලක්කණො, චිත්තවිසාතකරණ රසො, අනත්භාවපච්චුප්පානො, දුකෙධා පන දුක්ඛවත්තුතො. තෙනෙනං වුට්ඨති:-

“දිස්වාච අප්පියෙ දුක්ඛං පඨමං ගොති වෙතසි,
තදුපකක්ඛම සමග්ග මථකායෙ යතො ඉධ.
තතො දුක්ඛවයස්සාපි වත්තුතො සො මහෙස්සනා
දුකෙධා වුත්තොති විසේදෙද්දෙස්ස අප්පියෙති සමාගමො”ති.

අසං අප්පියසමපයොගෙ විනිවුත්තො.

පියවිප්පයොගො නාම මනාපෙති සත්තසංකාරෙති විනාභාවො, සො ඉඨවත්තු විසොගලක්කණො, සොකුප්පාදනරසො, බ්‍යසනපච්චුප්පානො, දුකෙධා පන සොකදුක්ඛස්ස වත්තුතො. තෙනෙනං වුට්ඨති:-

“සද්ධිබ්‍යාදි විසොගා සොකසරසමපට්ඨතා විතුර්ජනති
බාලා යතො තතොයං දුකෙධාති මනො පියවිප්පයොගො”ති.

අසං පියවිප්පයොගෙ විනිවුත්තො.

යමපිච්ඡං න ලභතිති ඵත්ථ “අහො වහ මයං න ජනිධමො අස්සාමා”ති 1. ආදීසු අලබ්භනෙය්‍යවත්තුසු ඉච්ඡාව යමපිච්ඡං න ලභති තමපි දුක්ඛනති වුත්තො, සා අලබ්භනෙය්‍යවත්තු ඉච්ඡන ලක්කණො, තප්පරියෙසනරසා, තෙසං අප්පත්තපච්චුප්පානා, දුකෙධා පන දුක්ඛවත්තුතො. තෙනෙනං වුට්ඨති:-

තං තං පඤ්ඤාමානානං තස්ස තස්ස අලාභතො,
යං විභානමයං දුක්ඛං සත්තානං ඉධ ජයති.

අලබ්භතෙයං වඤ්ඤානං පඤ්ඤා තස්ස කාරණං,
යස්මා තස්මා ජනො දුක්ඛං ඉවජ්ජාලාභමිවුච්ඡිති.

අයං ඉවජ්ජාලාභෙ විනිවජ්ජෙයා.

සංකිතතෙන පඤ්ඤාපාදනකතියා දුක්ඛාති එත්ථ පන:-

ජනිතපභූතිකං දුක්ඛං යං වුත්තමිධි භාදිනා,
අවුත්තං යඤ්ච තං සංකිතං විනා එවෙන විජ්ජති.
යස්මා තස්මා උපාදනකතියා සංකිතපතො ඉදෙ,
දුක්ඛාති වුත්තා දුක්ඛතත දෙසසෙන¹ මහෙසිනා.

තථාහි ඉතිහාමිව පාචනො, ලක්ඛමිව පගරණානි, ගොරුපං
විශ බංසමකසාදයො, බෙත්තමිව ලායකා, ගාමං විශ ගාමසාහකා,
උපාදනකතියාපඤ්ඤාමෙව ජනි ආදයො නානප්පකාරෙති විබා
බෙනනා තිණලතාදීනි විශ භූමියං පුප්ඵළපලලවානි විශ රුකෙකිසු
උපාදනකතියෙව නිබ්බත්තනාති, උපාදනකතියානව ආදී
දුක්ඛං ජනි, මජ්ඣෙකි දුක්ඛං ජරා, පරියොසානදුක්ඛං මරණං, මාර
ණනතිකදුක්ඛාතිසාතෙන පරිධයනදුක්ඛං සොකො, තදසහනතො
ලාලප්පනදුක්ඛං පරිදෙවො, තතො ධාතුකෙතියානසංකිතාන අනිච්ඡ
පථාච්ඡබ්බසමායොගතො කායස්ස ආබාධනදුක්ඛං දුක්ඛං, තෙන
බාධයමානානං පුප්ඵජ්ජනානං තත්ථ පටිස්සප්පත්තියො චෙතො බාධ
නකං දුක්ඛං දොමනස්සං, සොකාදී බුද්ධියා ජනිතවිසාදනං අනුඤ්ඤ
නන දුක්ඛං උපායාසො, මනොරථ විභානප්පත්තානං ඉවජ්ජාලාභෙන
දුක්ඛං ඉවජ්ජාලාභොති එවං නානප්පකාරතො උපපරිකම්මමානා
උපාදනකතියාව දුක්ඛාති. යදෙනං එකමෙකං දස්සෙත්වා වුච්ච
මානං අනෙකෙහිපි කප්පෙති න සකකා අසෙසතො² වාහුං, තස්මා
තං සංකිතං දුක්ඛං එකජලබ්ඤ්ඤමති සකලසමුද්දජ්ජරසං විශ යෙසු
කෙසුපි පඤ්ඤාසු උපාදනකතියෙසු සංකිතපිත්වා දස්සෙත්වා “සංකිතතෙන
පඤ්ඤාපාදනකතියා දුක්ඛා”ති භගවා අවොවාති.

අයං උපාදනකතියෙසු විනිවජ්ජෙයා.

අයං තාව දුක්ඛනිදේශසෙ නයො.

සමුදය නිදේශසෙ පන ඝායං නාමනාති යා අයං නාමනා,
පොතොගවිභාති පුනබ්බවකරණං පුනබ්බවො, පුනබ්බවො³ සිල
මෙතිස්සාති පොතොගවිභා, නන්දිරගෙන සහගතාති නන්දිරග

1. ම. I. දුක්ඛස්ස දෙසසෙන. 2. ම. I. අනවසෙසතො. 3. සි. II. පුතොගවො.

සහගතා නැදිරගෙන සද්ධිං අත්තො ඵකතතමෙව ගතාති වුත්තං ගොති. **තනු තනුාගිතදිනිති** යනු යනු අතතතාවො නිබ්බතති, තනු තනුාගිතදිනි. සෙසාදිදංති නිපාතො, තස්ස සා කතරති වෙති අයමනො. “කාමතණ්හා භවතණ්හා විභවතණ්හා”ති ඉමා පටිච්චසමුප්පාදනිඥෙසෙ ආවිභවිස්සන්ති, ඉධ පනායං නිවිධාපි දුක්ඛ සච්චස්ස නිබ්බන්ධකට්ඨන ඵකතතං උපනෙත්වා දුක්ඛසමුදයං අරිය සච්චන්ති වුත්තාති වෙදිතබ්බා.

දුක්ඛනිරෝධනිඥෙසෙ “යො තස්සායෙව තණ්හායා”ති ආදිනා තයෙන සමුදයනිරෝධො වුත්තො; සො කස්මාති වෙ? සමුදයනිරෝධෙන දුක්ඛනිරෝධො, සමුදයනිරෝධෙන හි දුක්ඛං නිරුජ්ඣති න අඤ්ඤාපා. තෙනාහ:-

“යථාපි මූලෙ අනුපඤ්ඤෙව දලෙහ
භින්නොපි රුකෙබ්බා පුනරෙව රුහති,
ඵවංහි තණ්හානුසයෙ අනුගතෙ
නිබ්බතති දුක්ඛමිදං පුනප්පන”න්ති. a

ඉති යස්මා සමුදයනිරෝධෙනෙව දුක්ඛං නිරුජ්ඣති, තස්මා භගවා දුක්ඛනිරෝධං දෙසෙන්නො සමුදයනිරෝධෙනෙව දෙසෙසි. සීග්ගමානවුත්තිනො හි තථාගතා, තෙ දුක්ඛං නිරෝධෙන්නා දුක්ඛ නිරෝධඤ්ච දෙසෙන්නා හෙතුමති පටිපජ්ජන්ති, න ඵලෙ. සුචාන වුත්තිනො පන තිත්ථියා, තෙ දුක්ඛං නිරෝධෙන්නා දුක්ඛනිරෝධඤ්ච දෙසෙන්නා අත්තකිලමිථානුයොගදෙසනාදිහි ඵලෙ පටිපජ්ජන්ති, න හෙතුමති. ඵවං තාව දුක්ඛනිරෝධස්ස සමුදයනිරෝධවසෙන දෙසනාය පයොජනං වෙදිතබ්බං. අයං පනනො: තස්සායෙව තණ්හායාති තස්සා පොනොභවිකාති වත්තා කාමතණ්හාදිවසෙන විභතතතණ්හාය, විරගො වුච්චති මග්ගො, විරගා විමුච්චතිති හි වුත්තං, විරගෙන නිරෝධො විරගනිරෝධො, අනුසයසමුග්ගානතො අසෙසො විරගනිරෝධො අසෙසවිරගනිරෝධො. අථවා:-විරා ගොති පහානං වුච්චති, තස්මා අසෙසො විරාගො අසෙසො නිරොධොති ඵවං පෙත්ථ යොජනා දට්ඨබ්බා. අත්තො ජන සබ්බානෙව ඵතාති නිබ්බාතස්ස වෙච්චතාති, පරමත්තො හි දුක්ඛනිරෝධං අරියසච්චන්ති නිබ්බානං වුච්චති. යස්මා පන තං ආගමම තණ්හා විරජ්ජති වෙච්ච නිරුජ්ඣති ව, තස්මා විරාගොති ව නිරොධොති ව වුච්චති. යස්මා ව තදෙව ආගමම තස්සා වාගාදයො ගොන්ති, කාම ගුණාලයෙසු¹ වෙත්ථ ඵකොපි ආලයො නත්ති, තස්මා වාගො පටි නිස්සග්ගො මුත්ති අනාලයොති වුච්චති. තසිදං සනතිලක්ඛණං, අවච්ඡිතරසං, අස්සාසකාරණරසං වා, අනිමිත්තපච්චිපට්ඨානං, නිප්ප පඤ්චපච්චිපට්ඨානං වා, නත්තෙව නිබ්බානං සසම්පාණං විශ අනුප

1. කාමගුණාලයාදිසු. (විකා)

a බමිපදතණ්හාවග්ග.

ලබනනියතොතිවෙ? න, උපායෙන උපලබ්‍යනියතො, උපලබ්‍යනී
 හි තං තදනුරූපපටිපත්තිසංඛ්‍යාතෙන උපායෙන වෙතො පරිය
 ඤෙණෙන පරෙසං¹ ලොකුතතරච්ඡතං විය, තස්මා අනුපලබ්‍යනී
 යතො නච්ඡිති න වත්තබ්බං. නහි යං බාලපුත්‍රජ්ජනා උප
 ලභනති, තං නච්ඡිති වත්තබ්බං. අපිම:-නිබ්බාණං නච්ඡිති න
 වත්තබ්බං. කස්මා? පටිපත්තියා වඤ්ඤාභාවාපජ්ජනතො. අසනිති
 නිබ්බාණෙ සම්මාදිට්ඨිපුරෙජ්ජාය සීලාදිබ්‍යාහරය සංගහාය සම්මා
 පටිපත්තියා වඤ්ඤාභාවො ආපජ්ජති, නවායං වඤ්ඤා නිබ්බාණපාපන
 තොති. න පටිපත්තියා වඤ්ඤාභාවාපත්ති අභාවපාපකතතාති වෙ?
 න, අනිතානාගතාභාවෙපි නිබ්බාණපත්තියා අභාවතො. වත්තමානා
 නම්පි අභාවො නිබ්බාණතතිවෙ? න, හෙසං අභාවාසම්භවතො,
 අභාවෙ ච අවත්තමානභාවාපජ්ජනතො, වත්තමානකබ්බි නිසසිත
 මග්ගකකිණෙ ව සොපාදිසෙසනිබ්බාණධානුපපත්තියා අභාවදෙසගො.
 තද නිලෙසානං අවත්තමානතතා න දෙසොති වෙ? න, අරිය
 මග්ගස්ස නිරුත්තරභාවාපජ්ජනතො. එවං හි සති අරියමග්ගකකිණතො
 පුබ්බොපි නිලෙසා නසන්නිති අරියමග්ගස්ස නිරුත්තරභාවො
 ආපජ්ජති, තස්මා අකාරණමෙවං, “යො බො ආවුසො රාගකකි
 යො”ති² ආදිවචනතො බයො නිබ්බාණතති වෙ? න, අරගතතස්සාපි
 බයමතතාපජ්ජනතො. තමිති ‘යො බො ආවුසො රාගකකියො’ති
 ආදිනා නයෙන නිද්දිං. නිව භියොසා නිබ්බාණස්ස ඉතතරතාලා
 දිපත්තිදෙසගො. එවං හි සති නිබ්බාණං ඉතතරතාලං සංඛිත
 ලක්ඛණං සම්මාවායාමනිරපෙකකාධිගමනියභාවඤ්ඤා ආපජ්ජති,
 සංඛිතලක්ඛණතතායෙව ච සංඛිතපරියාපනතං, සංඛිතපරියා
 පනතතො රාගාදීහි අග්ගිති ආදිතතං, ආදිතතතතා ච උක්ඛිඤ්ඤාතිපි
 ආපජ්ජති, යස්මා බයා පඨාය න භියොසාපවතති නාම තොති තස්ස
 නිබ්බාණභාවතො න දෙසොති වෙ? න, තාදිසස්ස බයස්ස අභා
 වතො. භාවෙපි වස්ස වුත්තපපකාරදෙසානතිවභගනතො, අරිය
 මග්ගස්ස ච නිබ්බාණභාවාපජ්ජනතො. අරියමග්ගො හි දෙසෙ
 බිණෙති තස්මා බයොති වුච්චති. තහො ච පට්ඨාය න භියොසා
 දෙසානං පවතති. අනුපපත්තිනිරොධසංඛිතාහස්ස පන බයස්ස පරි
 යායෙන උපනිස්සයගතා. යස්ස උපනිස්සයො තොති, හදුපචාරෙන
 බයොති වුත්තං. සරූපෙනෙව කස්මා න වුත්තනති වෙ? අතිසුබ්බ
 මත්තා. අතිසුබ්බමතා වස්ස ගතවතො අපෙපාසුග්ගභාවාවගනතො
 අරියෙන වසබ්බතා පස්සිතබ්බභාවතො ච සිද්ධාති. තසිදං මග්ග
 සම්ඛිතිනා පත්තබ්බතො අසාධාරණං, පුරිමාය තොටියා අභාවතො
 අපභවං. මග්ගභාවෙ භාවතො න අපභවතති වෙ? න, මග්ගෙන
 අනුප්පාදනියතො. පත්තබ්බමෙවගෙන. මග්ගෙන, න උපපාදෙ
 තබ්බං. තස්මා අපභවමෙව, අපභවතතා අපරාමරණං, පභවජ්රා

1. ම. II. අදෙසො. a. සංග්‍රහනිකාය-ජමුබාදක සංග්‍රහන.

මරණානං අභාවතො නිව්චං. නිබ්බාණස්සෙව අණුආදීනමපි නිව්ච භාවාපනතීති වෙ? න, හෙතුනො අභාවා. නිබ්බාණස්ස නිව්චග්ගා තෙ නිව්චාති වෙ? න, හෙතුලක්කණස්ස අනුපව්ඨනිතො, නිව්චා උප්පාදාදිනං අභාවතො නිබ්බාණං වියාති වෙ? න, අණුආදීනං අසිද්ධග්ගා. යථාචුත්තයුත්තීක්ඛනාවතො පන ඉදමෙව නිව්චං, රූපසභාවාතික්කමතො අරූපං.¹ අසිට්ඨපරක්කමසිද්ධෙන සුඤ්ඤවිසෙසෙන අධිගමනීයතො සබ්බසුඤ්චවනතො ව පරමන්තො නාවිජ්ජමානං,² චුත්තං හෙතං “අපි භික්ඛවෙ අජතං අභුතං අකතං අසම්ඛතං”³ති. ඉදං දුක්ඛතිරොධතිද්දෙසෙ විනිව්ජ්ජයකථාමුඛං.

දුක්ඛතිරොධගාමිනී පටිපදාතිද්දෙසෙ චුත්තං පන අධිධම්මා කාමං ඛක්ඛතිද්දෙසෙපි අජනතො පකාසිතායෙව, ඉධ පන තෙසං ඵකක්ඛණෙ පට්ඨානමානානං විසෙසාවබෝධනත්ථං. වදුම:-සබ්බෙධ පතො හි වතුසව්චපටිවේධාය පටිපන්නස්ස යොගිතො නිබ්බාණ රමමණං අවිජ්ජානුසය සමුග්ගාතකං පඤ්ඤවකුඤ්ඤ සමමාදිට්ඨි. සා සමමාදස්සනලක්කණා, ධාතුප්පකාසකරසා, අපිජ්ජකිකාරවිද්ධංසන පච්චිපට්ඨානා. තථා සමපන්නාදිට්ඨිතො තං සමපයුග්ගතං මිච්ඡා සම්භවප නිසාතකං වෙතසො නිබ්බාණපද්ධතීතිරුපතං සමමා සම්භවෙප්පා. සො සමමා විතතාහිතිරුපන ලක්කණො, අප්පනා රසො, මිච්ඡාසම්භවප්පගානපච්චිපට්ඨානො. තථා පස්සතො විතක්කයතො ව තං සමපයුග්ගතාව වච්ඡිද්ධවර්ත සමුග්ගාතිකා මිච්ඡා වාචාය විරතී සමමාවාචා නාම. සා පරිග්ගහලක්කණා, විරමනරසා, මිච්ඡාවාචා පගානපච්චිපට්ඨානා. තථා විරමිතො තං සමපයුග්ගතාව මිච්ඡාකම්මනතසමුචේත්ථිකා පාණාතිපාතාදිවිරතී සමමාකම්මනතො නාම. සො සමුට්ඨාපන ලක්කණො, විරමණ රසො, මිච්ඡා කම්මනතප්පගාන පච්චිපට්ඨානො. යා පනස්ස තෙසං සමමාවාචා සමමා කම්මනතානං.⁴ විසුඛිභූතා තං සමපයුග්ගතාව භූතනාදිඋපවේත්ථිකා මිච්ඡාච්චිවිරතී සා සමමාආච්චෙවො නාම. සො වොදන ලක්කණො, සුඤ්ඤාච්චිපව්ඨනරසො, මිච්ඡාච්චිප්පගාන පච්චිපට්ඨානො. අප්පස්ස යො නස්සං සමමා වාචාකම්මනතාච්චසම්භිතායාය සීලභූමියං පතීට්ඨිතස්ස නදනුරූපො තංසමපයුග්ගතාව නොසජ්ජසමුචේත්ථිකො විරියාරම්මො ඵස සමමාවායාමො නාම. සො පරිග්ගහලක්කණො, අනුප්පනතආභූසලානුප්පාදනාදිරසො, මිච්ඡාවායාමප්පගාන පච්චි

1. ම. I. බ්‍රහ්මාදීනං නිවාය විසෙසාභාවතො ඵකාව තිථා. යෙන භාවකාය පග්ගා, නස්ස කීලෙසවුපසමං උපාදිසෙසෙඤ්ඤ උපාදය පඤ්ඤපතීයතො සහ උපාදි සෙසෙහ පඤ්ඤාමියතී සඋපාදිසෙසං, යො වස්ස සමුදයප්පගානෙන උපගතො හි සම්මඵලස්ස චරිමච්ඡිතතො ව උචං පවතීඛයානං. අනුප්පාදනතො උප්පනතො නඤ්ඤ අත්තරධානතො උපාදිසෙසාභාවො, තං උපාදය පඤ්ඤපතීයතො නඤ්ඤ ඵස උපාදිසෙසොති අනුපාදිසෙසං.

2. ම. I. සභාවුතො නිබ්බාණං.

3. ම. II. සමමාවාචාසමමනනානං.

a. ඉතිචුත්තසා දුක්ඛාපගා අජතසුත්තං.

පටිථානො. තසෙසං වායමනො තං සම්පයුතොව මිච්ඡාසති විනිබ්බතො වෙනසො අසමොඥො සමොසති නාම. සා උපථාන ලක්ඛණො, අසමමුස්සනරසො, මිච්ඡාසතිපාඨාන පව්වුපටිථානො. එවං අනුභූතරස සතිසා සංරක්ඛියමාන විතතස්ස තං සම්පයුතොව මිච්ඡා සමාධි විද්ධිංසිකා විතතකාශනො සමොසමාධි නාම. සො අවිකේප ලක්ඛණො, සමාධානරසො, මිච්ඡා සමාධිපාඨාන පව්වුපටිථානොති. අයං දුක්ඛතිරේධගාමිනී පටිපදානිදේශෙ නයො.

එවමෙසං ජාතිආදීහං විනිව්ජ්ජො වෙදිතබ්බො.

ඤාණනිව්වගොති සම්මඤ්ඤාස්ස නිව්වගොපි විනිව්ජ්ජො වෙදි තබ්බො. දුට්ඨං හි සම්මඤ්ඤං අනුබොධඤ්ඤං පටිවේධඤ්ඤාඤ්ඤා, තත් අනුබොධඤ්ඤං ලොකීයං අනුස්සවාදිවසෙක නිරේධෙ මග්ගෙ ව පවත්නා. පටිවේධඤ්ඤං ලොකුභාරං නිරේධමාරවණං නත්වා නිව්වගො වගාරි සම්මානී පටිවිජ්ඣති. යථාහ:-“යො භික්ඛවෙ දුක්ඛං පස්සති දුක්ඛසමුදයමපි සො පස්සති, දුක්ඛතිරේධමපි පස්සති, දුක්ඛතිරේධගාමිනී පටිපදමපි පස්සති”ති 1 සබ්බං වත්තබ්බං. තං පනස්ස නිව්වං ඤාණදස්සනවිජුද්ධියං ආවිභවිස්සති, යං පනෙනාං ලොකීයං, තත් දුක්ඛඤ්ඤං පරිසුට්ඨානාභිභවවසෙක පවත්නමානං සංකායදිට්ඨිං නිව්වගාති. සමුදයඤ්ඤං උපවිජුද්ධියං, නිරේධ ඤ්ඤං සස්සතදිට්ඨිං, මග්ගඤ්ඤං අභිරියදිට්ඨිං, දුක්ඛඤ්ඤං වා ධ්ම ජුතජුඛතතාචරිතිහෙසු ඛිනෙසු ධ්මජුතජුඛතතාචසඤ්ඤාසම්බන්ධං ඵලෙ විපට්ඨතති, සමුදයඤ්ඤං ඉස්සරප්පාන භාලසභාවාදිති ලොකො පවත්නති අනාරණ භාරණාභිමානපවත්තං භෙදාච්ඡි විපට්ඨතති, නිරේධඤ්ඤං අරුපලොක¹ ලොකධ්මිකාදිසු අප වග්ග ගාගභූතං නිරේධෙ විපට්ඨතති, මග්ගඤ්ඤං භාමසුඛලලික අත්තතිලම්භානුයොගපහෙතෙද අවිජුද්ධිමග්ගෙ විජුද්ධිමග්ගගාත වසෙක පවත්නං උපායෙ විපට්ඨතති නිව්වගාති. තෙනෙනං වුච්ඡති:-

ලොකෙ ලොකපහතෙව ලොකාත්තමෙ සිවෙච තදුපායෙ,
සමුත්ථානති තාව තරෙ න විජ්ජාති යාව සම්මානීති.

එවමෙසං ඤාණනිව්වගොපි විනිව්ජ්ජො වෙදිතබ්බො.

අනෙකාගධානං පහෙදති දුක්ඛසම්මතං හි ස්පෙත්වා භාණ්ඩං වෙච අනාසවධමෙම ව සෙසා සබ්බධමමා අනෙකාගධා, සමුදයසම්මෙ ඡත්තිංස භණ්ඩාවිචරිතාති, නිරේධසම්මං අසමුත්ථං, මග්ගසම්මෙ සමොදිට්ඨිමුඛෙන චිමංසිද්ධිපාද පඤ්ඤාඤ්ඤා ධ්මවිචය

1. සී. II. අරුපලොකොලොකධ්මිකාදිසු a සංයුත්තතිතාසං-කොට්ඨකමග්ග.

සමෝඤ්ඤානාති. සමොසමාපපදෙසෙන තයො නෙකමිව විතක්කාදයො, සමොවාචාපදෙසෙන වත්තාරි වවිසුචරිතාති, සමො කාමන්තාපදෙසෙන තිණි කායසුචරිතාති, සමොථිව මුඛෙන අපට්ඨන්තා සන්තුසිතා ව. සබ්බසං යෙව වා එතෙසං ආමොවාචා කාමන්තාථවානං අරියකන්තසීලතතා අරියකන්තසීලස්ස ච සඤා හන්තො පටිග්ගහෙතබ්බන්තා තෙසං අත්තියං අත්තීභාවතො සතින්ද්‍රිය සඤාබල ඡන්ද්‍රියපාදා. සමොවායාමාපදෙසෙන වතුබ්බිධ සමමපධාන විරිසින්ද්‍රිය විරියබල විරියසමෝඤ්ඤානාති, සමොසති අපදෙසෙන වතුබ්බිධ සතිපට්ඨාන සතින්ද්‍රිය සතිබල සති සමෝඤ්ඤානාති, සමොසමාධි අපදෙසෙන සවිතකසම්චාරාදයො තයො සමාධි විතතසමාධි සමාධින්ද්‍රිය සමාධි බල පිති පස්සති සමාධි උපෙක්ඛා සමෝඤ්ඤානාති අන්තොගධාතීති. එවමෙත් අන්තොග ධානං පහෙදුපි විනිවුත්තො වෙදිතබ්බො.

උපමානොති භාරො විය හි දුක්ඛසම්මං දට්ඨබ්බං, භාරදුක්ඛිව සමුදයසම්මං, භාරතික්කෙපනම්ම නිරොධසම්මං, භාරතික්කෙපනු පායො විය මග්ගසම්මං. රොගො විය ච දුක්ඛසම්මං, රොගනිදුක්ඛිව සමුදයසම්මං, රොගවුපසමො විය නිරොධසම්මං, හෙසජ්ජම්ම මග්ගසම්මං, දුක්ඛික්කම්ම වා දුක්ඛසම්මං, දුබ්බසී විය සමුදයසම්මං, සුභික්කම්ම නිරොධසම්මං, සුචුසී විය මග්ගසම්මං. අපිට්ඨං-වෙරි වෙර මුල වෙරසමුග්ගාන වෙරසමුග්ගානුපායෙහි, විසරුක්ක රුක්කමුල මුලුපච්ඡේද නදුපච්ඡේදනුපායෙහි, හය හයමුල නිබ්බය තදධිගමු පායෙහි, ඔරිමනිර මහොස පාරිමනිර නංසමාපකාවයාමෙහි ව යොජෙත්වාපෙතාති උපමානො වෙදිතබ්බොති. එවමෙත් උප මානො විනිවුත්තො වෙදිතබ්බො.

වතුක්කනොති අත්ති වෙත් දුක්ඛං න අරියසම්මං, අත්ති අරිය සම්මං න දුක්ඛං, අත්ති දුක්ඛසෙඤ්ච අරියසම්මසෙඤ්ච, අත්ති නෙව දුක්ඛං න අරියසම්මං, එස නයො සමුදයාදිසු. තත් මග්ගසම්මසුත්තා ධම්මා සාමසුදුථොලාති ව “යදතිච්චං තං දුක්ඛං”හි වචනතො සබ්බාරුදුක්ඛ තාය දුක්ඛං, න අරියසම්මං. නිරොධො අරියසම්මං, න දුක්ඛං. ඉතරම්පන අරියසම්මවයං සියා දුක්ඛං අනිච්චතො, න පන යස්ස පරිඤ්ඤාය භගවති බ්‍රහ්මවරියං වුස්සති තථන්තො. සබ්බාකාරෙන පන උපාදුක්කනිකපඤ්ඤානං දුක්ඛසෙඤ්ච අරියසම්මසෙඤ්ච අසුදුත්ත නණ්ණාය මග්ගසම්මසුත්තා ධම්මා සාමසුදුථොලාති ව යස්ස පරිඤ්ඤාත්තං භගවති බ්‍රහ්මවරියං වුස්සති තථන්තො නෙව දුක්ඛං න අරියසම්මං, එවං සමුදයාදිසුපි යථායොගං යොජෙත්වා වතුක්කනොපෙත්ව විනිවුත්තො වෙදිතබ්බො.

සුඤ්ඤතෙකවිධාදීහිති එත් සුඤ්ඤතො තාව පරමන්තො හි සබ්බානෙව සම්මාති වෙදක කාරක නිබ්බුත ගමිකාභාවතො සුඤ්ඤ හිති වෙදිතබ්බොති. තෙනෙතං වුවහි:-

දුක්ඛමෙව හි න කොච්ඡි දුක්ඛිතො කාරකො න කිරියාව විජ්ජති,
අත්ථි නිබ්බුති න නිබ්බුතො පුමා මග්ගමථි ගමකො න විජ්ජතිති.

අථවා.-

ධ්‍රැව සුභ සුඛතත්ත්වසංයුතං පුරිමවය මහත්සංයුතමමතපදං,
ධ්‍රැව සුඛ අත්තවිරහිතො මග්ගො ඉති සුඤ්ඤතා තෙසු.

නිරොධසුඤ්ඤති වා තිණි. නිරොධො ව සෙසත්තය සුඤ්ඤ,
ඵලසුඤ්ඤ වා ඵත්ථ හෙතු, සමුදයෙ දුක්ඛස්සාභාවතො මගෙන ව
නිරොධස්ස. න ඵලෙන සගබ්භා පකතීවාදිතං පකතී විය, හෙතු
සුඤ්ඤස්ම ඵලං දුක්ඛසමුදයානං නිරොධමග්ගානස්ම අසම්මායා.
න හෙතුසම්මේතං හෙතුඵලං සම්මායවාදිතං විඅණුකාදි විය.

තෙනෙනං වුවවති:-

තයමිධ නිරොධසුඤ්ඤං තයෙන තෙනාපි නිබ්බුති සුඤ්ඤ,
සුඤ්ඤ ඵලෙන හෙතු ඵලමපි තං හෙතුනා සුඤ්ඤනති.

ඵමං භාව සුඤ්ඤතො විනිවජ්ජො වෙදිගබ්බො.

එකවිධාදිති සබ්බමෙව වෙත්ථ දුක්ඛං එකවිධං පවත්තිභාවතො,
දුච්චිධං නාමරූපතො, තිච්චිධං කාමරූපාරූපුප්පතති භාවහෙදතො,
චතුර්ඛිධං චතුආභාරහෙදතො, පඤ්චවිධං පඤ්චාපාදනකකිකි
හෙදතො. සමුදයොපි එකවිධො පවත්තකභාවතො, දුච්චිධො දිශි
සම්පයුත්තාසම්පයුත්තතො, තිච්චිධො කාමිභව විභව තණ්හාහෙදතො,
චතුර්ඛිධො චතුමග්ගප්පහෙදතො, පඤ්චවිධො රූපාභිනන්දනාදි
හෙදතො, ඡබ්බිධො ඡතණ්හාකායහෙදතො. නිරොධොපි එක
විධො අසංඛිතධාවුභාවතො, පරියායෙන පන දුච්චිධො සඋපාදිසෙස
අනුපාදිසෙසහෙදතො, තිච්චිධො භවත්තයවූපසමතො, චතුර්ඛිධො
චතුමග්ගාධිගමනීයතො, පඤ්චවිධො පඤ්චාභිනන්දනවූපසමතො,
ඡබ්බිධො ඡතණ්හාකායකකයහෙදතො. මග්ගොපි එකවිධො භාවෙ
තබ්බතො, දුච්චිධො සම්මථිපසානාහෙදතො, දස්සනභාවනාහෙදතො
වා. තිච්චිධො ඛනිත්තයහෙදතො, අයං හි සප්පදෙසත්තා භගරං
විය රජේන් නිප්පදෙසෙති තිති ඛනෙති සභගතිතො. යථාත:-
“නබො ආවුසො විසාඛ අරියෙන අට්ඨඛිතිකෙන මග්ගෙන තයො
ඛනි සභගතිතා, තිති ව බො ආවුසො විසාඛ ඛනෙති අරියො
අට්ඨඛිතිකො මග්ගො සභගතිතො, යා වාවුසො විසාඛ සම්මාචාචා
යො ව සම්මාකම්මනො යො ව සම්මාආච්චො, ඉමෙ ධම්මා සීලකක්කො
සභගතිතා. යො ව සම්මාචායාමො යා ව සම්මාසතී යො ව සම්මාසමාධි
ඉමෙ ධම්මා සමාධිකක්කො සභගතිතා, යා ව සම්මාදිශි යො ව සම්මා
සභගප්පා ඉමෙ ධම්මා පඤ්ඤකක්කො සභගතිතා”ති. a ඵත්ථ හි

සමමාචාරාදයෝ තයෝ සීලමෙව, තසමා තෙ සඤ්ඤානො සීලකකුක්ඛින සඛගතිතා. කිංඤ්ඤාපිති පාළියං. “සීලකකුක්ඛි”ති භූමෙවන විය නිද්දෙසො කතො, අතො පන කරණවසෙනෙව වෙදිතබ්බො, සමමාචාරාමාදීසු පන තීසු සමාධි අත්තනො ධම්මතාය ආරම්භණ ඵකග්ග භාවෙන අපෙපභුං න සකෙකාති. විරියෙ පන පග්ගහකිච්චං සාධෙතො සතියා ව අපිලාපනකිච්චං. සාධෙතනියා ලභුපකාරෙ හුත්වා සකෙකාති, තත්තායං උපමා:-යථාති නකතිතං. කිළිංසාමාති උය්‍යානං පටිවෙදසු තීසු සභායෙසු ඵකො සුපුප්පිතං වම්පකරුක්කං දිස්වා හත්ථං උක්ඛිපිත්වා ගගෙතුම්පි න සකකුක්ඛණය්‍ය, අථස්ස දුතියො ඔනම්භිවා පිට්ඨිං දදෙය්‍ය සොතස්ස පිඨියං. ඤාතිං කම්පමානො ගගෙතුං න සකකුක්ඛණය්‍ය, අථස්ස ඉන්ද්‍රියෙ අංසකුටං උපනාමෙය්‍ය, සො ඵකස්ස පිඨියං ඤාතිං ඵකස්ස අංසකුටං ඔලුබ්බ යථාරුපි පුප්ථාති ඔවිතිත්වා පිලුක්ඛිත්වා නකතිතං. කිලෙය්‍ය, ඵච සම්පදම්ඨං දට්ඨබ්බං. ඵකතො උය්‍යානං පටිවෙදා හයෝ සභායා විය ගි ඵකතො ජනා සමමාචාරාමාදයෝ තයෝ ධම්මා, සුපුප්පිතවම්පකො විය ආරම්භණං, හත්ථං උක්ඛිපිත්වාපි ගගෙතුං අසකෙකානො විය අත්තනො ධම්මතාය ආරම්භණ ඵකග්ග භාවෙන අපෙපභුං අසකෙකානො සමාධි, පිඨිං දත්වා ඔනත්තසභායොවිය වායාමො, අංසකුටං දත්වා සීතසභායො විය සති, යථා තෙසු ඵකස්ස පිඨියං ඤාතිං ඵකස්ස අංසකුටං ඔලුබ්බ ඉන්ද්‍රියෙ යථාරුපි පුප්ථං ගගෙතුං සකෙකාති, ඵචමෙව විරියෙ පග්ගහ කිච්චං. සාධෙතො සතියා ව අපිලාපනකිච්චං. සාධෙතනියා ලභුපකාරෙ සමාධි සකෙකාති ආරම්භණ ඵකග්ග භාවෙන අපෙපභුං, තසමා සමාධියෙවෙත්ථ සඤ්ඤානො සමාධිකකුක්ඛින සඛගතිතො, වායා මසතියො පන කිරියතො සඛගතිතා භොනති, සමමාදිට්ඨි සමමා සඛකපෙපසුපි පඤ්ඤා අත්තනො ධම්මතාය අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති ආරම්භණං නිවෙජ්ඣං න සකෙකාති, විතකෙක පන ආකොටෙත්වා ආකොටෙත්වා දෙනෙත සකෙකාති, කථං? යථාති ගෙරඤ්ඤාදිකො කභා පණං හත්ථං ඤාතිං සබ්බභාගෙසු ඔලොකෙතුකාමො සමානොපි න චක්ඛුතලෙනෙව පරිවතෙනතුං සකෙකාති, අභිකුලිපබ්බෙති පන පරිවතෙනත්වා පරිවතෙනත්වා ඉතොචිතො ව ඔලොකෙතුං සකෙකාති ඵචමෙව. න පඤ්ඤා අත්තනො ධම්මතාය අනිච්චං දිවසෙත ආරම්භණං නිවෙජ්ඣං සකෙකාති, අභිනිරෝපනලක්ඛණෙන පන ආහනනපරියා හනනරසෙන විතකෙකක ආකොටෙනෙත විය පරිවතෙනෙනත්ත විය ව ආදයාදය දිනනමෙව නිවෙජ්ඣං සකෙකාති, තසමා ඉධාපි සමමාදිඨියෙව සඤ්ඤානො පඤ්ඤාකකුක්ඛින සඛගතිතා, සමමා සඛකපෙපා පන කිරියවසෙන සඛගතිතො භොති, ඉති ඉමෙති තීති බකෙති මග්ගො සඛගගං ගච්ඡති, තෙන වුත්තං තිවිධො බකිත්තය භෙදතොති. චතුර්විධො සොතාපත්තිමග්ගාදි වසෙන, අපිච්ච:-සබ්බො තෙව සච්චාති ඵකපිඨාති අවිතථත්තා, අභිකෙසෙය්‍යත්තා වා. දුට්ඨාති ලොකීයලොකුත්තරතො, සබ්බතාසබ්බතතො වා. තිවිධාති.

දක්‍ෂ්‍යාභාවතා හි පභාවබ්‍රහ්මා, අපභාවබ්‍රහ්මාය ව. ව්‍යුඛිධානි පරික්‍ෂෙක්‍ෂායාදී හෙදතොති. එවමෙත් එකවිධාදීහිපි විනිවික්‍ෂයෝ වෙදිතබ්‍රහ්මා.

සභාගවිසභාගතොති සබ්බාතො ව සම්මානි අක්‍ෂෙක්‍ෂෙක්‍ෂෙ සභාගානි අවිතථතො අත්තසුක්‍ෂෙක්‍ෂෙ දුක්ඛාරපටිච්චෙධතො ව. යථා:-
 “තං කිං මක්‍ෂෙක්‍ෂෙ අනන්ද කතමං නුබො දුක්ඛාරතරං වා දුර්ගිසම්භවතරං වා, යො වා දුරතොව සුමුමෙන තාලවික්‍ෂ්‍යලෙභ අසනං අති පාතෙය්‍ය පොඬිබානුපොඬිබං අවිරුධිතං, යො වා සතධා භික්‍ෂාය්‍ය වාලස්‍ය කොට්ඨා කොටිං පටිවිජ්ඣෙය්‍යාති. එතදෙව භතෙන දුක්ඛාරතරක්‍ෂෙව දුර්ගිසම්භවතරං, යො වා සතධා හිංසාය්‍ය වාලස්‍ය කොට්ඨා කොටිං පටිවිජ්ඣෙය්‍යාති. අථ බො තෙ අනන්ද දුප්පටිවිජ්ඣතරං පටිවිජ්ඣනාති. යෙ ඉදං දුක්ඛතන්තී යථාභූතං පටිවිජ්ඣනාති-පෙ-අයං දුක්ඛනිරෝධගාමිනි පටිපදාති යථාභූතං පටිවිජ්ඣනාති”ති. a විසභාගානි සලකනිව්‍යවහාරානං, පුරිමානි ව වෙ සභාගානි දුරවගාහතෙනා ගමිතරතො ලොකියභවතා සාසවතො ව. විසභාගානි එලභෙත්‍යුහෙදතො පරික්‍ෂෙක්‍ෂායාපභාවබ්‍රහ්මා ව, පච්ඡිමානිපි වෙ සභාගානි ගමිතරතෙනා දුරවගාහතො ලොකුහතරතො අනාසවතො, විසභාගානි විසයවිසයිහෙදතො සම්මානාබ්‍රහ්මා වෙ නබ්‍රහ්මා ව, පඨමතනියානි වාපි සභාගානි ඵලාපදෙසතො, විසභාගානි සම්බ්‍රහ්මානතො, දුතියව්‍යවහාරානි වාපි සභාගානි හෙත්‍යු අපදෙසතො, විසභාගානි එකත්තකුසලාකුසලතො, පඨමව්‍යවහාරානි වාපි සභාගානි සම්බ්‍රහ්මානතො, විසභාගානි ලොකියලොකුහතරතො, දුතියතනියානි වාපි සභාගානි නෙවසෙක්කි නාසෙක්කිභාවතො, විසභාගානි සාරමමණානාරමමණතො.

ඉති එවං පකායෙති නයෙති ව විවක්කණො
 විජ්ඣෙක්‍ෂ අරියසම්මානං සභාගවිසභාගහතති.

ඉති සාධුජනපාමොඤ්ඤාය කතෙ විසුඛිමයෙහ

පක්‍ෂෙක්‍ෂාභාවනාධිකාරෙ

ඉන්ද්‍රිය සම්මිති නිදේශසං නාම

සොළස්මො පටිච්චෙදො.

17.

පඤ්ඤාභූමි නිදේදපො.

ඉදුති ඛක්‍ෂායතනධාතු ඉන්ද්‍රියසම්පට්ඨවසමුප්පාදදිහෙද ධම්මා භූමිති එව. චුතොත්තස් ඉමිස්සා පඤ්ඤාය භූමිභූතෙස්ස ධම්මෙස්ස යස්මි පටිච්චසමුප්පාදෙ වෙව ආදිසද්දෙන සංඛගිතා පටිච්චසමුප්පන්නා ධම්මා ච අවසෙසා ගොනති, තස්මා තෙසං වණ්ණනාක්කමො අනුප්පතො. තත් අවිජ්ජාදයො තාව ධම්මා පටිච්චසමුප්පාදෙති වෙදිතබ්බා. චුතනං ගෙනං භගවතා “කතමො ච භික්ඛවෙ පටිච්ච සමුප්පාදො අවිජ්ජාපච්චයා භික්ඛවෙ සංඛාරා, සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං, නාමරූපපච්චයා සලා යතනං, සලායතනපච්චයා ඵස්සො, ඵස්සපච්චයා වෙදනා, වෙදනා පච්චයා තණ්හා, තණ්හාපච්චයා උපාදානං, උපාදානපච්චයා භවො, භවපච්චයා ජාති, ජාතිපච්චයා ජරාමරණං සොකපරිදේවදුක්ඛදෙම තස්සුපායාසා සමභවනති, එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛනිස්ස සමුදයො ගොති. අයං චුච්චති භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පාදො”ති.^a ජරා මරණාදයො පත පටිච්චසමුප්පන්නා ධම්මාති වෙදිතබ්බා. චුතනං ගෙනං භගවතා:—“කතමෙ ච භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පන්නා ධම්මා: ජරා මරණං භික්ඛවෙ අනිථං සංඛිතං පටිච්චසමුප්පන්නං ඛයධම්මං වය ධම්මං විරුගධම්මං නිරුධධම්මං, ජාති භික්ඛවෙ—පෙ-භවො-උපාදානං-තණ්හා-වෙදනා-ඵස්සො-සලායතනං-නාමරූපං-විඤ්ඤාණං-සංඛාරා-අවිජ්ජා භික්ඛවෙ අනිච්චා සංඛිතා පටිච්චසමුප්පන්නා ඛය ධම්මා වයධම්මා විරුගධම්මා නිරුධධම්මා, ඉමෙ චුච්චනති භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පන්නා ධම්මා”ති.^b අයං පනෙත්ථ සංඛෙපො. පටිච්චසමුප්පාදෙති පච්චයධම්මා වෙදිතබ්බා, පටිච්චසමුප්පන්නා ධම්මාති තෙති තෙති පච්චයෙති නිබ්බත්තධම්මා. කථමිදං ජාතිතබ්බනති වෙ? හග වතො වචනෙත. භගවතා හි පටිච්චසමුප්පාද පටිච්චසමුප්පන්නධම්ම දෙසනාස්සතො “කතමො ච භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පාදෙ ජාතිපච්චයා භික්ඛවෙ ජරාමරණං උපාදෙ වා නථාගතානං අනුප්පාදෙ වා නථා ගතානං සීභාව සා ධාතු ධම්මසීතතා ධම්මෙතිශාමතා ඉදුප්පච්චයතා, තං නථාගතො අතිසමුක්ඛති අභිසමෙති. අභිසමුක්ඛතො අභිසමෙතො ආවික්ඛති දෙසෙති පඤ්ඤපෙති පථපෙති විචරති විගජති උත්තාති කරෙති. පස්සථාති වාහ, ජාතිපච්චයා භික්ඛවෙ ජරා මරණං, භවපච්චයා භික්ඛවෙ ජාති-පෙ-අවිජ්ජාපච්චයා භික්ඛවෙ සංඛාරා, උපාදෙ වා නථාගතානං-පෙ-උත්තාතිකරෙති පස්සථාති වාහ, අවිජ්ජාපච්චයා භික්ඛවෙ සංඛාරා, ඉති ඛො භික්ඛවෙ යා නහු නථා අවිජ්ජාතා අනඤ්ඤාතා ඉදුප්පච්චයතා, අයං චුච්චති භික්ඛවෙ

a. සංයුතතිස්සාය-මුඛවග්ග.

b. සංයුතතිස්සාය-ආකාරවග්ග.

වණණසිසාම, නං උප්පාදමිතෙන නත්ති, වතුබිබිකායපතිමණ්ඩි
 නවෙතං පටිච්චසමුප්පාදං වණණයනති, තච්චි නයවතුක්කං උප්පාද
 මිතෙන නත්ති ගච්චිරිතයාසමභවතොපි න උප්පාදමිතතං පටිච්ච
 සමුප්පාදෙ, සද්දහෙදනොති පටිච්චසද්දෙ ව පනායං සමානෙ කතතරි
 පුබ්බිකාලෙ පසුරුමානො අත්ථසිද්ධිකරො හොති, සෙය්‍යපිදං:
 “වකඛු: ව පටිච්ච රුපෙ ව උප්පජ්ජති වකඛු විසද්දණං.”^a ඉධ පන
 භාවසාධනෙන උප්පාදසද්දෙන සද්ධි: පසුරුමානො සමානො සමා
 නස්ස කච්ඡා අභාවතො සද්දහෙදං ගච්ඡති, න ව කිසුචි අත්ථං සාධෙ
 තීති සද්දහෙදනොපි න උප්පාදමිතතං පටිච්චසමුප්පාදෙති, තත්ථ
 සිසා: හොති සද්දෙන සඬිං යොජ්‍යසිසාම පටිච්චසමුප්පාදෙ හොතීති
 තං න යුත්තං. කසමා? යොගාභාවතොවෙව උප්පාදස්ස ව උප්පාද
 පතතිදෙසෙනො. “පටිච්චසමුප්පාදං වො භික්ඛවෙ දෙසිස්සාමි,
 කතමො ව භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පාදෙ-පෙ-අයං වුච්චති භික්ඛවෙ
 පටිච්චසමුප්පාදෙ”^bති, ඉමෙසු හි පදෙසු එකෙනපි සඬිං හොතිසද්ද
 යොගං න ගච්ඡති, න ව උප්පාදෙ හොති, සචෙ භවෙය්‍ය උප්පා
 දස්සාපි උප්පාදෙ පාපුණ්ණයාති, යෙපි මසුද්දනති ඉද්දප්පච්චයානං
 භාවො ඉද්දප්පච්චයතා, භාවො ව නාම යො ආකාරො අවිජ්ජාදීනං
 සඬ්ඛාරාදීපාභුභාවෙ හෙතු, සො තස්මිං සඬ්ඛාරවිකාරෙ පටිච්ච
 සමුප්පාදසද්දෙනි තෙසං තං න යුජ්ජති. කසමා? අවිජ්ජාදීනං
 හෙතුවචනතො, භගවතා හි “තස්මාතිහ ආනන්ද එසොව හෙතු එතං
 නිදානං එසසමුදයො එසප්චයො ජරාමරණස්ස යදිදං ජාති-පෙ-
 සඬ්ඛාරානං යදිදං ආවිජ්ජා”^cති එවං අවිජ්ජාදයො හෙතුති වුත්තා.
 න තෙසං විකාරෙ. තස්මා පටිච්චසමුප්පාදෙති පච්චයධම්මො වෙදි
 තබ්බාති. ඉති යත්තං වුත්තං, තං සමො වුත්තනති වෙදිතබ්බං.

යා පනෙත්ථ පටිච්චසමුප්පාදෙති ඉමාය බ්‍රහ්මඤ්ඤාචාර්යාය
 උප්පාදෙ යෙවායං වුත්තොති සද්දස්ස උප්පජ්ජති, සා ඉමස්ස පදස්ස
 එවමත්ථං ගහෙත්වා වුපසමෙතබ්බා. භගවතා හි:-

චෙධා තතො පච්චෙන ධම්මසමුගෙ යතො ඉදං වචනං,
 තප්පච්චයො තතො යං එලොපචාරෙන ඉති වුත්තො.

යො හි අයං පච්චයතාය පච්චෙනා ධම්මසමුගො, තත්ථ පටිච්ච
 සමුප්පාදෙති ඉදං වචනං චෙධා ඉච්ඡති. සො හි යස්මා පතිය
 මානො ගිතාය සුබාය ව සම්පවත්තති,¹ තස්මා පච්චෙතුමරහනති නං
 පණ්ඩිතාති පටිච්චො. උප්පජ්ජමානො ව සහ සමො ව උප්පජ්ජති,
 න එකෙකෙනො, නාපි අහෙතුනොති සමුප්පාදෙ. එවං පටිච්චො ව
 සො සමුප්පාදෙ වාති පටිච්චසමුප්පාදෙ. අපිච්ච:-සහ උප්පජ්ජතිති
 සමුප්පාදෙ, පච්චයසාමයං. පන පටිච්ච අපච්චකංයාති එවමපි

a. සංයුත්තනිකාය-ගහපතිවග්ග.

b. සංයුත්තනිකාය-බුබ්බිග්ග.

c. දීඝනිකාය-මහානිදසුත්ත.

1. ම. I. සංවත්තති.

පරිච්ඡෙදාදිය, තස්ස වායං ගෙනුසමුහො පච්චයොති තප්ථවි
යහතා අයමි යථා ලොකෙ සෙවනස්ස පච්චයො ගුලො සෙමිනා
ගුලොති වුච්චති, යථා ච සාසනෙ සුඛප්ථවයො බුද්ධානං උප්පාදෙ
සුඛො බුද්ධානං උප්පාදෙති වුච්චති, තථා පරිච්ඡෙදාදිය, ඉමෙව
ඵලවොහාරෙන වුත්තොති වෙදිනෙනො. අථවා:-

පරිමුඛමිතොති වුත්තො ගෙනුසමුහො අයං පරිච්චොති,
සතිතෙ උප්පාදෙති ච ඉති වුත්තො සො සමුප්පාදෙ.

යො හි එස සංඛාරදිකං පඤ්ඤාභූමිය අවිජ්ජාදිඵකෙකගෙන
සීසෙන නිද්දිට්ඨො ගෙනුසමුහො, සො සාධාරණඵලනිප්පාදකයෙන
අවෙකලලයෙන ච සාමග්ගිකිනානං අඤ්ඤාමඤ්ඤාන පරිමුඛං
ඉතො ගතොති කථා පරිච්චොති වුච්චති. ස්වායං සතිතෙ යෙව
අඤ්ඤාමඤ්ඤං අවිච්චොගවුත්තධම්මෙ උප්පාදෙතිති සමුප්පාදෙතිති
වුත්තො, ඵලමි පරිච්චො ච සො සමුප්පාදෙ වාති පරිච්චසමුප්පාදෙ.

අපරෙ නයො:-

පච්චයනා අඤ්ඤාමඤ්ඤං පරිච්ච යසමා සමං සහ ච ධම්මෙ,
අයමුප්පාදෙති තතොපි ඵලමි භාසිතා මුතිතා.

අවිජ්ජාදිසීසෙන නිද්දිට්ඨපච්චයෙසු හි යෙ පච්චයා යං සංඛා
රදිකං ධම්මං උප්පාදෙති, න තෙ අඤ්ඤාමඤ්ඤං අපරිච්ච අඤ්ඤ
මඤ්ඤාවෙකලල සති උප්පාදෙද්දං සමත්තාති. තයමා පරිච්ච සමං
සහ ච න ඵකෙකදෙසං, නාපි පුබ්බාපරහාවෙන අයං පච්චයනා
ධම්මෙ උප්පාදෙතිති අනානුසාරවොහාරකුසලෙන මුතිතා ඵලමි
භාසිතා පරිච්චසමුප්පාදෙතෙව භාසිතාති අනේ. ඵලං භාසමා
නෙන ව:-

පුරිමෙන සස්සතාදීන මහාවො පච්චිමෙන ච පදෙන,
උචෙත්ථදි විසාතො වයෙන පරිදිපිතො ඤ්ඤො.

පුරිමෙනාති පච්චයසාමග්ගිපරිදිපකෙන පරිච්චපදෙන පච්චති
ධම්මානං පච්චයසාමග්ගියං ආයතනවුත්තිතො සස්සතාගෙනු විසම
ගෙනු විසච්චතිවාදප්පහෙද්දං සස්සතාදිකං අහාවො පරිදිපිතො
හොති. කිං හි සස්සතාදිකං අගෙනුආදිවසෙන වා පච්චයනානං
පච්චයසාමග්ගියාති. පච්චිමෙන ච පදෙනාති ධම්මානං උප්පාදපරි
දිපකෙන සමුප්පාදපදෙන පච්චයසාමග්ගියං ධම්මානං උප්පත්තිතො
විගතා උචෙත්ථ නත්තික අකිරියවාද්දා උචෙත්ථදිවිසාතො පරිදිපිතො
හොති. පුරිමපුරිමපච්චයවසෙන හි පුනපුන උප්පාද්ධානෙසු
ධම්මෙසු කුතො උචෙත්ථෙ, නත්තික අකිරියවාද්ද වාති. වයෙනාති
සකලෙන පරිච්චසමුප්පාදවනෙන, තස්සා තස්සා පච්චයසාමග්ගියා
සත්තාති. අවිච්චිත්තා තෙසං තෙසං ධම්මානං සමාවතො මජ්ඣිමං,
පරිපද, සො කරොති සො පරිසංවෙදෙති අඤ්ඤා කරොති අඤ්ඤා

පටිසංචෙදෙහිති වාදපභානාං ජනපදනිරුහනියා අනභිතිවෙසො සමඤ්ඤාය අනභිධාවනනති අයං ඤායො පරිදිපිනො හොතිති අයං තාව පටිච්චසමුප්පාදොති චවනමහතස්ස අනො.

යා පනායං භගවතා පටිච්චසමුප්පාදං දෙසෙනෙනන “අච්ඡාදා පච්චයා සබ්බාරා”ති ආදිනා නයෙන නික්ඛිතතා තනති, තස්සා අත්ථ සංවණ්ණනං කාරොනෙනන විහර්ථවාදිමණ්ඩලං ඔගරිත්වා ආචරියෙ අනඛොචික්ඛනෙනන සකසමයං අවොක්ඛමනෙනන පරසමයං අනායුතනෙනන සුත්තං අප්පට්ඨාගනෙනන විනයං අනුලොමෙනෙනන මහාපදෙසෙ ඔලොකෙනෙනන ධම්මං දීපෙනෙනන අත්ථං සම්මාගෙනෙනන නමෙවත්ථං පුනරාවතෙත්වා අපරෙහිපි පරියායෙහි නිද්දිසනෙනන ච යසමා අත්ථසංවණ්ණනා කාතඛො හොති, පකති යාපි ච දුක්ඛාරාව පටිච්චසමුප්පාදස්ස අත්ථසංවණ්ණනා.

යථාහු පොරාණා:-

සච්චං සතෙනා පටිසන්ති පච්චයාකාරමෙව ව,
දුග්ගසා චතුරො ධම්මා දෙසෙතුංඤ්ච සුදුක්ඛාරාති.

තස්මා අඤ්ඤත්තු ආගමාධිගමප්පනෙනති න සුභරා පටිච්චසමුප්පාදස්ස අත්ථසංවණ්ණනාති¹ පරිතුලසිත්වා:-

වත්තුකාමො අහං අත්ථ පච්චයාකාරවණ්ණනං
පතිට්ඨං නාධිගච්ඡාමි අපේක්ඛාගාලොභාච සාගරං.

සාසනං පතිදං නානා දෙසනානායමණ්ඩනං,
පුබ්බාවරිය මග්ගො ච අබ්බොච්ඡිනෙනා පවහනති.

යසමා තස්මා තදුතයං සන්තිස්සායත්ථවණ්ණනා
ආරහිස්සාමි එතස්ස නං සුණාපි සමාචිතා.

වුත්තං හෙතං පුබ්බාවරියෙහි:-

යො, කොචිමං අභි කත්වා සුණෙය්‍ය ලභෙථ පුබ්බාපරියං විසෙසං,
ලභාන පුබ්බාපරියං විසෙසං අදස්සනං මච්චුරුජස්ස ගචෙත්ති.

“අච්ඡාදාපච්චයා සබ්බාරා”ති ආදිසු හි ආදිනොයෙව තාව:-

දෙසනාහෙදතො අත්ථ ලක්ඛණෙකවිධාදිනො,
අසිගානඤ්ච වචන්තා විඤ්ඤාහබ්බො විනිච්ඡයො.

තත්ථ දෙසනාහෙදතොති භගවතො හි වලලිගාරකානං චතුත්තං පුරිසානං වලලිගහණං විශ ආදිනො වා මජ්ඣිමො වා පට්ඨාය යාව පරියොසානං, තථා පරියොසානතො වා මජ්ඣිමො වා පඨාය යාව ආදීති චතුරිතිධා පටිච්චසමුප්පාදදෙසනා. යථා හි වලලි

හාරකෙසු වතුසු පුරිසෙසු එකො වලලියා මුලමෙව පසමං පසසති,
 සො නං මුලෙ ඡෙත්වා සබ්බං ආකඛ්ඪිත්වා ආදය කමෙව උපනෙති,
 එවං හගවා “ඉති ඛො භික්ඛවෙ අවිජ්ජාපට්ඨයා සබ්බාරු-පෙ-ජ්ඣි
 පට්ඨයා ජරාමරණං”ති a ආදිතො පසාය යාව පරියොසානාපි පට්ඨව
 සමුප්පාදං දෙසෙති. යථාපන හෙසු පුරිසෙසු එකො වලලියා මජ්ඣිමං
 පසමං පසසති, සො මජ්ඣෙකි ඡෙත්වා උපරි භාගයෙකුකුච ආකඛ්ඪිත්වා
 ආදය කමෙව උපනෙති, එවං හගවා “නසු නං වෙදනං අභිකුකුතො
 අභිවදතො අජෙකාසාය තිට්ඨතො උප්පජ්ජති නද්දි, යා වෙදනාසු
 නද්දි හද්දපාදනං, නසුසපාදනපට්ඨයා හවො, භවපට්ඨයා ජ්ඣි”ති a
 මජ්ඣකො පට්ඨාය යාව පරියොසානාපි දෙසෙති, යථා ව හෙසු පුරි
 සෙසු එකො වලලියා අග්ගං පසමං පසසති, සො අග්ගෙ ගගෙත්වා
 අග්ගානුසාරෙන යාව මුලා සබ්බං ආදය කමෙව උපනෙති, එවං
 හගවා “ජ්ඣිපට්ඨයං ජරාමරණනති ඉති ඛො පනෙතං වුත්තං ජ්ඣි
 පට්ඨයා භුංගා භික්ඛවෙ ජරාමරණං නොවා හථං වො එත්ථ හොතිති?
 ජ්ඣිපට්ඨයා හනෙත ජරාමරණං, එවං නො එත්ථ හොති ජ්ඣිපට්ඨයා
 ජරාමරණනති. භවපට්ඨයා ජ්ඣි-පෙ-අවිජ්ජාපට්ඨයා සබ්බාරුති
 ඉතිඛො පනෙතං වුත්තං අවිජ්ජාපට්ඨයා නුඛො භික්ඛවෙ සබ්බාරු
 නො වා හථං වො එත්ථ හොතිති. අවිජ්ජාපට්ඨයා හනෙත සබ්බාරු
 එවං නො එත්ථ හොති අවිජ්ජාපට්ඨයා සබ්බාරු”ති a පරියොසානතො
 පසාය යාව ආදිතොපි පට්ඨවසමුප්පාදං දෙසෙති. යථා පන හෙසු
 පුරිසෙසු එකො වලලියා මජ්ඣමෙව පසමං පසසති, සො මජ්ඣෙකි
 ඡෙත්වා හෙසා ඔහරනෙතා යාව මුලා ආදය කමෙව උපනෙති, එවං
 හගවා “ඉමෙ ව භික්ඛවෙ වහ්නාරෙ ආහාර කිං නිදනා කිං සමුදයා
 කිං ජ්ඣිති කිං පහවා, ඉමෙ වහ්නාරෙ ආහාරා වණ්භා නිදනා
 තණ්භා සමුදයා වණ්භා ජ්ඣිති කිං වණ්භාපහවා, වණ්භා කිං නිදනා
 -පෙ-වෙදනා-ඵසෙසා-සදායතනං-නාමරූපං-විඤ්ඤාණං-සබ්බාරු කිං
 නිදනා-පෙ-සබ්බාරු අවිජ්ජානිදනා-පෙ-අවිජ්ජා පහවා”ති b මජ්ඣ
 කො පසාය යාව ආදිතො දෙසෙති. කසවා පනෙවං දෙසෙ
 තිති? පට්ඨවසමුප්පාදසු සමනතනද්දනතා සයං ව දෙසනා විලා
 සප්පතතතා. සමනතනද්දනො හි පට්ඨවසමුප්පාදො, තතො තතො
 ඤ්ඤපට්ඨෙධය සංවහනති යෙව. දෙසනා විලාසප්පතතො ව භගවා
 වතුචෙසාරජ්ජ පට්ඨවතිද්දයොගෙන වතුබ්බිධ ගච්ඡිතවාපසතතියා
 ව, සො දෙසනා විලාසප්පතතතා නානාතයෙගෙව ධම්මං දෙසෙති.
 විසෙසතො පනසු යා ආදිතො පසාය අනුලොමදෙසනා, සා
 පවහතිකාරණ විතාගසමුලා වෙනෙයසජනං සමනුපසසතො යථා
 සකෙති කාරණෙහි පවහතිසදසුනනත්ථං උප්පතතිකාමසදසුන
 නත්ථද්දව පවහතාහි විඤ්ඤාබබ්බා. යා පරියොසානතො පසාය පටි
 ලොමදෙසනා, සා “කිවත්ථං වතායං ලොකො ආපනෙත්වා ජයති ව

a. මජ්ඣිමනිකාය-මහානිකායායද්ධියසුත්ත. b. සංයුත්තනිකාය-ආහාරවග්ග.

ජයති ව මියති වා”ති ආදිනා නයෙන නිව්ජාපනං ලොකං අනුචි ලොකයනො පුබ්බභාගපටිවෙධානුසාරෙන තස්ස තස්ස ජරාමරණාදි කස්ස දුක්ඛස්ස අත්තනා අධිගතකාරණ සංදස්සනන්තං. යා මජ්ඣිමනො පඨාය යාව ආදි පච්ඡනා, සා ආහාරනිදනවචන්තාපනානුසාරෙන යාව අතීතං අද්ධානං අතීතරික්ඛා පුත අතීතද්ධිතො පභුති හෙතුඵල පටිපාටි සන්දස්සනන්තං. යා පන මජ්ඣිමනො පඨාය යාව පරියොසානං පච්ඡනා, සා පච්චුප්පනො අඛානො අනාගතද්ධිහෙතු සමුට්ඨානතො පභුති අනාගතද්ධිසන්දස්සනන්තං. තාසු යා පච්චාතිකාරණසම්මුලහස්ස වෙනෙය්‍යජනස්ස යථා සකෙති කාරණෙති පච්චාතිසන්දස්සනන්තං. උප්පත්තිකමසන්දස්සනන්තස්ස ආදිතො පඨාය අනුලොමදෙසනා වුත්තා, සා ඉධ තිකම්‍යානාති වෙදිතබ්බා. කයමා පනෙත් අවිජ්ජා ආදිතො වුත්තා, කිං පකති වාදිතං පකති විය අවිජ්ජාපි අකාරණං මූලකාරණං ලොකස්සාති? න අකාරණං, ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයොතිති අවිජ්ජාය කාරණං වුත්තං. අපි පන පරියොසො යෙන මූලකාරණං සියා, කො පනෙසොති? වට්ඨකථාය සීසභාවො, හගවා හි වට්ඨකථාං කප්පෙනො වෙ ධම්මෙ සීසං කත්වා කප්පති, අවිජ්ජං වා, යථාහ:-“පුරිමා භික්ඛවෙ කොටි න පඤ්ඤයති අවිජ්ජාය ඉතො පුබ්බෙ අවිජ්ජා නාහොසි අථ පච්ජා සමභවිති. එවචෙනං භික්ඛවෙ වුච්චති, අථ පන පඤ්ඤයති ඉදප්පච්චයා අවිජ්ජා”ති භවතණ්හං වා, යථාහ:-“පුරිමා භික්ඛවෙ කොටි න පඤ්ඤයති භවතණ්හාය, ඉතො පුබ්බෙ භවතණ්හා නාහොසි, අථ පච්ජා සමභවිති. එවඤ්ඤානං භික්ඛවෙ වුච්චති, අථ ව පන පඤ්ඤයති ඉදප්පච්චයා භවතණ්හා”ති. කයමා පන හගවා වට්ඨකථාං කප්පෙනො ඉමෙ වෙ ධම්මෙ සීසං කත්වා කප්පති? සුගතිදුගති ගාමිනො කාමස්ස විසෙසගෙනුභුතානා, දුගතිගාමිනො හි කාමස්ස විසෙසගෙනු අවිජ්ජා. කයමා? යයමා අවිජ්ජාහිභූතො පුට්ඨජ්ජනො අභිසන්තාප ලගුදාභිසංභ පරිස්සමාහිභූතා වජ්ඣගාමී තාය පරිස්ස මාතුරතාය නිරස්සාදමි අත්තනො අත්තන්තවගමි ව උණ්හාදක පානං විය කිලෙසස්නනාපනො නිරස්සාදමි දුගතිනිපාතනතො ව අත්තනො අත්තන්තවගමි පාණානිපාතාදිං අනෙකප්පකාරං දුගති ගාමිකමමං ආරහති. සුගතිගාමිනො පන කාමස්ස විසෙසගෙනු භවතණ්හා, කයමා? යයමා භවතණ්හාහිභූතො පුට්ඨජ්ජනො යථා වුත්තප්පකාරා ගාමී සීතුදකතණ්හාය සමස්සාදං අත්තනො පරිස්සම විනොදනස්ස සීතුදකපානං විය කිලෙසස්නනාපට්ඨගතො සඅස්සාදං සුගතිසමපාපනො අත්තනො දුගතිදුක්ඛපරිස්සම විනොදනස්ස පාණානිපාතාවෙරමණිආදිං අනෙකප්පකාරං සුගතිගාමිකමමං ආරහති, එතෙසු පන වට්ඨකථාය සීසභූතෙසු ධම්මෙසු කත්වි හගවා එකධම්මමූලිකං දෙසනං දෙසෙති. සෙය්‍යපිදං:-“ඉති ඛො භික්ඛවෙ

අවිජ්ජපතිසා සංඛාරා සංඛාරුපතිසං විඤ්ඤාණං”නි a ආදී. තථා “උපාදානියෙසු භික්ඛවෙ ධම්මෙසු අස්සාදනුපයසිනො විහරතො තණ්හා පච්ඤති තණ්හාපච්චයා උපාදානං”නි b ආදී. කන්ථවි උභය මූලිකමි, සෙය්‍යපිදං: “අවිජ්ජානීවරණස්ස භික්ඛවෙ බාලස්ස තණ්හාය සමපසුත්තස්ස එවමයං කායො සමුදගතො ඉති අයමෙව කායො බහිඨා ව නාමරූපං ඉත්තේතං වයං, වයං පටිච්ච එස්සො ඡළෙචායතනානි ව, යෙති පුඤ්ඤා බාලො සුබදුක්ඛං පටිසංවේදෙ ති”නි a ආදී. තාසු තාසු දෙසනාසු අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරාති අය මිධ අවිජ්ජාවසෙන එකධම්මමූලිකා දෙසනාති වෙදිතබ්බා. එවං තාවෙත්ථ දෙසනාහෙදතො විඤ්ඤානබ්බො විනිව්ඡයො.

අත්ථතොති අවිජ්ජාදීනං පදනං අත්ථතො, සෙය්‍යපිදං: පුරෙකුං අයුත්තට්ඨන කායදුච්චරිතාදි අවිජ්ජයං නාම, අලදධිබ්බතති අත්ථා. තං අවිජ්ජයං විජ්ජනීති=අවිජ්ජා. තබ්බිපරිතතො කායසුචරිතාදි විජ්ජයං නාම, තං විජ්ජයං න විජ්ජනීති=අවිජ්ජා. බන්ධනං රුසට්ඨං ආයතනානං ආයතනට්ඨං ධාතුනං සුඤ්ඤාතථං ඉන්ද්‍රියානං අධිපතියට්ඨං සච්චානං තථථං අවිදිතං කාරෙතීති=අවිජ්ජා, දුක්ඛාදීනං පිළිනාදිවසෙන¹ වුත්තං චතුබ්බං අත්ථං අවිදිතං කාරෙතීතිපි=අවිජ්ජා, අනන්තවිරහිනෙ සංසාරෙ සබ්බ යොනිගතිභව විඤ්ඤාණට්ඨිති සංඛාරාචාසෙසු සත්තෙ අවංසෙතීති=අවිජ්ජා, පරමත්ථතො අවිජ්ජමානෙසු ඉන්ද්‍රියප්‍රසාදිසු ජවති විජ්ජමානෙසුපි බන්ධාදිසු න ජවතීති=අවිජ්ජා. අපිච්ච:-වඤ්ඤ විඤ්ඤාණාදීනං වත්ථාරම්මණානං පටිච්චසමුපපාදපටිච්චසමුපපනනා නඤ්ච ධම්මානං ඡාදනතොපි=අවිජ්ජා. යං පටිච්ච එලමෙති, සො පච්චයො. පටිච්චාති න විනා අපච්චකඤ්ඤාති අත්ථා, එතීති උපපජ්ජති වෙව පච්චතති වාති අත්ථා. අපිච්ච:-උපහාරකට්ඨා පච්චයට්ඨා, අවිජ්ජා ව සා පච්චයො වාති අවිජ්ජාපච්චයො, තස්මා අවිජ්ජාපච්චයා. සංඛිතමිතිසංඛිතරොපනීති=සංඛාරා, අපිච්ච:-අවිජ්ජා පච්චයා සංඛාරා සංඛාරසද්දෙන ආගතසංඛාරාති දුට්ඨා සංඛාරා. තත්ථ පුඤ්ඤපුඤ්ඤනෙඤ්ජාභිසංඛාරා තයො, කායචචිචිත්තසංඛාරා තයොති ඉමෙ ඡ අවිජ්ජා පච්චයා සංඛාරා. තෙ සංඛෙපි ලොකීය කුසලාකුසලවේතනාමත්තමෙව ගොනති, සංඛිතසංඛාරො අභිසං ඛතසංඛාරො අභිසංඛරණකසංඛාරො පයොගාභිසංඛාරොති ඉමෙ පන වත්තාරො සංඛාරසද්දෙන ආගතසංඛාරා. තත්ථ “අනිච්චා චත සංඛාරා”නි c ආදීසු වුත්තා සංඛෙපි සප්පච්චයා ධම්මා සංඛිත සංඛාරා නාම, කම්මතිබ්බත්තා තෙභුමිකා රූපාරූපධම්මා අභිසංඛිත සංඛාරාති අට්ඨකථාසු වුත්තා. තෙපි “අනිච්චා චත සංඛාරා”නි c එත්තෙව සම්භගං ගච්ඡනති, විසුං පන නෙසං ආගතථානං න පඤ්ඤා යති. තෙභුමිකකුසලාකුසලවේතනා පන අභිසංඛාරණකසංඛාරා

a. සංයුක්තභිකාය-ආහාරවග්ග

c. සංයුක්තභිකාය-බ්‍රහ්මසංයුක්ත.

b. සංයුක්තභිකාය-දුක්ඛවග්ග.

1. පිළිනාදිවසෙන චතුබ්බං.

රොති වුවවිති, තස්ස “අවිජ්ජාගතො අයං භික්ඛවෙ පුරිසපුග්ගලො පුඤ්ඤාසෙද්ධිව සංඛාරං අභිසංඛරොති”¹ ති^a ආදිසු ආගතථානං පඤ්ඤා යති. කාසිකාවෙනසිනං පන විරියං පයොගාභිසංඛාරොති වුවවිති, සො “යාවතිකා අභිසංඛාරස්ස ගති තාවතිනං ගතඛා අකායකං මඤ්ඤා අථාසි”² ති^b ආදිසු ආගතො. න කෙවලඤ්ඤ ඵතෙයෙව, අඤ්ඤාසි “සඤ්ඤාවෙදසිතනිරොධං සමාපජ්ජන්තස්ස ඛො ආවුසො විසාඛ භික්ඛුනො පස්මං නිරුජ්ඣති වපිසංඛාරො තතො කායසං ඛාරො තතො විත්තසංඛාරො”³ ති^c ආදිනා තයෙන සංඛාරසඤ්ඤාන ආගතා අනෙකෙ සංඛාරා. තෙසු නත්ථි සො සංඛාරො යො සංඛිත සංඛාරෙති සංගහං න ගවෙජ්ජස්. ඉතො පරං “සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං”⁴ ති ආදිසු වුත්තං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. අවුත්තෙ පන-විජ්ජාතීති=විඤ්ඤාණං, තමනීති=නාමං, රුපපතීති=රුපං, ආයෙ තතොති ආයතඤ්ඤ නයතීති=ආයතනං, පුසතීති=පසෙයා, වෙදිය තීති=වෙදනා, පරිතස්සතීති=තණ්හා, උපාදියතීති=උපාදනං, භවති භාවයති වාතී=භවො, ජනනං ජනී, ජරණං ජරා, මරනති ඵතෙනාති මරණං, සොවනං සොකො, පරිදෙවනං පරිදෙවො, දුක්ඛයතීති=දුක්ඛං, උපපාදට්ඨතීති=පසෙක වා විධා බණනීතිපි දුක්ඛං, දුමමනභාවො දෙමනස්සං, භුසො ආයාසො උපායාසො. සමභවන්ති අභි නිබ්බන්තන්ති. න කෙවලඤ්ඤ සොකාදීතෙව, අථ ඛො සංඛිතපදෙති සමභවන්ති සද්දස්ස යොජනා කාතබ්බා. ඉතරුථාති අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරොති වුත්තෙ. තිං කරොන්ති න පඤ්ඤායෙයස්, සමභවන්ති පන යොජනාය සති අවිජ්ජා ව සා පච්චයො වාති අවිජ්ජාපච්චයො, තස්මා අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා සමභවන්ති පච්චය පච්චයුපපන්න වචන්දානං කානං හොති. එස තයො සංඛිතං. එවන්ති නිද්දිට්ඨනාය නිද්දස්සනං, තෙන අවිජ්ජාදීහෙව කාරණෙති න ඉසාරතිමානාදී හිති දස්සෙති. එතස්සාති යථාචුත්තස්ස, කෙවලස්සාති අසමමිස්සස්ස, සකලස්ස වා, දුක්ඛාසිස්සාති දුක්ඛසමුහස්ස, න සත්තස්ස, න සුඛසුභා ද්දනං. සමුදයොති නිබ්බන්ති, හොතිති සමුඛවති, එවමෙත්ථ අත්තො විඤ්ඤාතබ්බො විති වජ්ජයො.

ලක්ඛණාදිනොති අවිජ්ජාදිනං ලක්ඛණාදිනො; සෙය්‍යපිදං:- අඤ්ඤාණලක්ඛණං අවිජ්ජා, සමෙමාහන්රසා, ඡාදනීපච්චපච්චයානා, ආසවපදථානා. අභිසංඛරණලක්ඛණං සංඛාරා, ආයුහන්රසා, වෙතනාපච්චපථානා, අවිජ්ජාපදථානා. විජ්ජනලක්ඛණං විඤ්ඤාණං, පුබ්බභගමරසං, පටිසන්තිපච්චපථානං, සංඛාර පදථානං, වන්තාරමණපදථානං වා. නමනලක්ඛණං නාමං, සමප යොගරසං, අවිනිබ්භාගපච්චපථානං, විඤ්ඤාණපදථානං. රුපපන ලක්ඛණං රුපං, විකිරණරසං, අඛ්‍යාතනපච්චපථානං, විඤ්ඤාණ

a. සංයුත්තභිකාය-රුකුඛවග්ග.

b. අභ්‍යුත්තරනිකය-රථකාරවග්ග.

මජ්ඣිමනිකාය-වුලවෙදලලසුත්ත.

පදයානං. ආයතනලක්කණං සලායනානං, දස්සනාදිරසං, චජ්ඣවාර භාවපච්චුපයානං, නාමරූපපදයානං. පුසනලක්කණො ඵසෙසා, සඛිඤ්චනරසො, සඛගතිපච්චුපයානො, සලායනනපදයානො. අනු භවලක්කණො වෙදනා, විසයරසසමෙහාගරසා, සුඛදුක්ඛපච්චුපයානා, ඵස්සපදට්ඨානා. ගෙනුලක්කණො තණ්හා, අභිනන්දනරසා, අභිතන භාවපච්චුපයානා, වෙදනාපදට්ඨානා. ගහණලක්කණං උපාදානං, අමුඤ්චනරසං, තණ්හාදලහත්තදිට්ඨිපච්චුපයානං, තණ්හාපදට්ඨානං. කමමකමමඵලලක්කණො භවො, භාවනා භවනරසො, කුසලා කුසලාඛ්‍යාකතපච්චුපයානො, උපාදානපදට්ඨානො. ඡතිආදීනං ලක්කණාදීති. සචමනිදේශෙ චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බාති, ඵව මෙත්ථ ලක්කණාදිනොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එකවිධාදිනොති එත්ථ අවිජ්ජා අඤ්ඤාණ අදස්සන මොහාදිභාවනො එකවිධා, අපට්ඨපත්තිමිච්ඡාපට්ඨපත්තිභාවනො දුට්ඨා, තථා සංඝංඛාර සංඛාරනො, වෙදනත්තයසමපයොගනො තිවිධා, චතුසච්චාපට්ඨවෙධනො චතුබ්බිධා, ගතිපඤ්ඤාකාදීනචච්ඡාදනනො පඤ්ඤවිධා, වාරුරමමණනො පන සබ්බෙසුපි අරූපධමෙමසු ඡබ්බිධතා වෙදිතබ්බා. සංඛාර සංඝව විපාකධමමධමොදිභාවනො එකවිධා, කුසලාකුසලනො දුට්ඨා, තථා පරිත්තමගග්ගනතිනමඡක්ඛිමිච්ඡත්තසමත්තනිසානානිසත්තනො, තිවිධා පුඤ්ඤාතිසංඛාරාදිභාවනො, චතුබ්බිධා චතුසොති සංවත්තනනො, පඤ්ඤ විධා පඤ්ඤගතිගාමිනො. විඤ්ඤාණං ලොකීයවිපාකාදිභාවනො එක විධං, සහෙනුකාගෙනුකාදිනො දුට්ඨං, හවත්තය පරියාපන්නනො වෙද නත්තයසමපයොගනො අහෙනුක විහෙනුක නිහෙනුකනො ච තිවිධං, යොනිගතිවසෙන චතුබ්බිධං. පඤ්ඤවිධඤ්ච. නාමරූපං විඤ්ඤාණ සන්තිස්සයනො කමමප්පට්ඨයනො ච එකවිධං, සාරමමණානාරමම ණනො දුට්ඨං, අභිනාදිනො තිවිධං, යොනි ගතිවසෙන චතුබ්බිධං, පඤ්ඤවිධඤ්ච. සලායනං සඤ්ජාතිසමොසරණයානනො එකවිධං, භූතප්පසාදවිඤ්ඤාණාදිනො දුට්ඨං, සමපත්තාසමපත්තනො භයගො චරනො තිවිධං, යොනිගතිපරියාපන්නනො චතුබ්බිධං. පඤ්ඤ විධඤ්චාති ඉමිනා නයෙන ඵස්සාදීනමපි එකවිධාදිභාවො වෙදි තබ්බොති ඵවමෙත්ථ එකවිධාදිනොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. අඛානඤ්ච වචන්දානාති සොකාදයො වෙත්ථ හවචක්කස්ස අවිච්ඡේද දස්සනත්ථං චුත්තා, ජරාමරණඛ්‍යායනස්ස හි බාලස්ස තෙ සමොචනති, යථාග:-“අයුත්තවා භික්ඛවෙ පුට්ඨජ්ජනො කාසිකාය දුක්ඛාය වෙද නාය පුඨො සමානො සොචති කිලමති පරිදෙවති උරුහතාලිං කන්දති සමෙමාගමාපජ්ජති”ති. යාව ච තෙසං පටත්ති නාව අවිජ්ජා යාති පුනපි අවිජ්ජාපට්ඨයා සඛිඤ්චාති සමිඤ්ඤමෙව ගොති හවචක්කං, තස්මා තෙසං ජරාමරණෙනෙව එකසබ්බෙසං කත්වා වාදසෙව පටිච්ච සමුප්පාදභිභානිති වෙදිතබ්බොතිති ඵවමෙත්ථ අඛානං වචන්දානනොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. අයං නාවෙත්ථ සබ්බෙසකථා.

අයං පන වින්දාරනගො-අවිජ්ජාති සුභතනනිකපරියායෙන දුක්ඛාදිසු චතුසු ණානෙසු අඤ්ඤාණං, අභිධම්මපරියායෙන පුබ්බන්තාදීහි සද්ධිං අ-සු. වුගතං ගෙතං:-“තත්ථ කතමා අවිජ්ජා? දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං-පෙ-දුක්ඛනිරුධංගාමිනියා පටිපදාය අඤ්ඤාණං, පුබ්බන්තො අඤ්ඤාණං, අපරන්තෙ - පුබ්බන්තාපරන්තෙ - ඉදපපච්චයතා පටිච්ච සමුපපන්නෙසු ධම්මෙසු අඤ්ඤාණං”^a තත්ථ කිඤ්චාපි ඔපෙක්ඛා ලොකුත්තරං සච්චයං සෙසණානෙසු ආරම්භවසෙත්තාපි අවිජ්ජා උප්පජ්ජති, එවං සන්තෙසි පටිච්ජාදනවසෙත්තෙව ඉධ අධිපෙක්ඛා, සා හි උප්පන්නා දුක්ඛසච්චං පටිච්ජාදෙත්වා තිස්සති, යාථාචසරස ලක්ඛණං පටිවිජ්ඣිතුං න දෙති, තථා සමුදයං නිරුධං මග්ගං. පුබ්බන්තසංඛාරං අතීතං ඛණ්ඩපඤ්චකං අපරන්තසංඛාරං අනාගතං ඛණ්ඩපඤ්චකං පුබ්බන්තාපරන්තසංඛාරං තදුභයං ඉදපපච්චයතා පටිච්චසමුප්පන්නධම්මසංඛාරං ඉදපපච්චයතඤ්ඤෙව පටිච්චසමුප්පන්න ධම්මෙව පටිච්ජාදෙත්වා තිස්සති, අයං අවිජ්ජා ඉමෙ සංඛාරාති එවං යාථාචසරසලක්ඛණමෙත්ථ පටිවිජ්ඣිතුං න දෙති, තත්ථ “දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං-පෙ-ඉදපපච්චයතා පටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු අඤ්ඤාණං”ති වුච්චති.

සංඛාරාති පුඤ්ඤාදයො තයො කායසංඛාරාදයො තයොති එවං පුබ්බෙ සංඛේධපතො වුගතා ඡ, වින්දාරතො පනෙත්ථ පුඤ්ඤාති සංඛාරෙ දුතතිලාදිවසෙන පච්චතා අඬ කාමාවචරකුසලවේතනා භාවනාවසෙත්තෙව පච්චතා පඤ්චරූපාවචරකුසලවේතනා චාති තෙර ස වේතනා ගොනති. අපුඤ්ඤාතිසංඛාරෙ පාණාතිපාතාදිවසෙන පච්චතා චාදස අකුසලවේතනා, ආනෙඤ්ජාතිසංඛාරෙ භාවනා වසෙත්තෙව පච්චතා වතස්සා අරූපාවචරකුසලවේතනා චාති තයොපි සංඛාර එකුනතිංස වේතනා ගොනති. ඉතරෙසු පන තිසු කාය සංඤ්ඤිතනා කායසංඛාරෙ, වචිසංඤ්ඤිතනා වචිසංඛාරෙ, මනො සංඤ්ඤිතනා විතතසංඛාරෙ, අයං තිකො කම්මායුගනකකිණෙ පුඤ්ඤාතිසංඛාරාදීනං වාරතො පච්චතදිස්සනත්ථං වුගතො. කායවිඤ්ඤාතනිං සමුඬපෙක්ඛා හි කායවාරතො පච්චතා අඬකාමාවචරකුසලවේතනා චාදස අකුසලවේතනාති සම්මිසති වේතනා කායසංඛාරෙ නාම, තා එව වචිවිඤ්ඤාතනිං සමුඬපෙක්ඛා වචිවාරතො පච්චතා වචිසංඛාරො නාම. අභිඤ්ඤාවේතනා පනෙත්ථ පරතො විඤ්ඤාණස්ස පච්චයො න ගොතීති න ගහිතා, යථාච අභිඤ්ඤාවේතනා එවං උභවෙ වේත නාපි න ගොති. තත්ථා සාපි විඤ්ඤාණස්ස පච්චයභාවෙ අපනෙ තබ්බා, අවිජ්ජාපච්චයා පන සබ්බාපෙතා ගොනති. උගොපි විඤ්ඤාතනියො අසමුඬපෙක්ඛා මනොවාරෙ උප්පන්නා පන සබ්බාපි එකුනතිංසති වේතනා විතතසංඛාරොති, ඉති අයං තිකො පුරි මතතිකමෙව පටිසතිති අත්ථතො පුඤ්ඤාතිසංඛාරාදීනං යෙව වසෙන

අවිජ්ජාය පච්චයනාවො වෙදිතබ්බො. තත්ථ සියං, කථං පනෙනං ජාති තබ්බං ඉමෙ සඤ්ඤාදා අවිජ්ජාපච්චයා ගොනතිති? අවිජ්ජාභාවෙ භාවතො, යස්සාති දුක්ඛාදිසු අවිජ්ජාසඤ්ඤාතං අඤ්ඤාණං අපාතිනං ගොති සො දුක්ඛෙ තාව පුබ්බන්තාදිසු ව අඤ්ඤාණෙන සංසාරදුක්ඛං සුඛසඤ්ඤාය ගහෙවා නස්සෙව හෙතුභූතෙ තිව්ධෙපි සඤ්ඤායො ආරහති, සමුදයෙ අඤ්ඤාණෙන දුක්ඛහෙතුභූතෙපි තණ්හාපරික්ඛායො සඤ්ඤායො සුඛහෙතුතො මඤ්ඤාමානො ආරහති, නිරුද්ධෙ පන මග්ගෙ ව අඤ්ඤාණෙන දුක්ඛස්ස අතිරොධභූතෙපි ගතිවිසේසෙ දුක්ඛතිරොධසඤ්ඤාදි හුත්වා තිරොධස්ස ව අමග්ගභූතෙසුපි යඤ්ඤාමරතපාදිසු තිරොධමග්ගසඤ්ඤාදි හුත්වා දුක්ඛනිරුද්ධං පඤ්ඤාමානො යඤ්ඤාමර තපාදිමුඛෙන තිව්ධෙපි සඤ්ඤායො ආරහති, අපිච්චො භො නාය චතුසු සචෙවසු අපාතිනාවිජ්ජා නාය විසේසතො ජාතිජරාරොගමරණාදි අනෙකාදීනව්චොකිණ්ණමපි පුඤ්ඤාදිලසඤ්ඤාතං දුක්ඛං දුක්ඛතො අජනනො නස්ස අධිගමාය නායවම්චිත්තසඤ්ඤායො දො. පුඤ්ඤාභිසඤ්ඤාරං ආරහති දෙවච්ඡර කාමුකො විය මරුප්පපාතං. සුඛසමමුත්තස්සාපි ව තස්ස පුඤ්ඤාදිලස අනෙක මහාපරිලාභජාතිකං විපරිනාමදුක්ඛතං අප්පස්සාදතව අපස්සනොපි නප්පච්චයං වුත්තප්පකාරමෙව පුඤ්ඤාභිසඤ්ඤාරං ආරහති සලභො විය දීපසිඛාතිජාතං මුලිකුලිකාදියො වියව මුලිකුල සත්ථාරාලෙහො, කාමුපසෙවනාදිසු ව සම්පාකෙසු ආදීනවං අපස්සනො සුඛසඤ්ඤාය වෙව කිලෙසාභිභූතනාය ව චාරතතයප්ප චන්තමපි අපුඤ්ඤාභිසඤ්ඤාරං ආරහති බාලො විය ලුඨකිලනං, මරිචු කාමො වියව විසබ්බාදනං, ආරුප්පවිපාකෙසු වාපි සඤ්ඤාරවිපරිනාම දුක්ඛතං අනවුල්ඝමානො සස්සනාදිවිපල්ලාසවසෙන චිත්තසඤ්ඤාර භූතං ආනෙජාභිසඤ්ඤාරං ආරහති දිසාමුලෙහා විය පිසාවනගරාහි මුඛමග්ගගමනං, එවං යසමා අවිජ්ජාභාවතොව සඤ්ඤාරභාවො, න අභාවතො, තස්මා ජාතිතබ්බමෙන. ඉමෙ සඤ්ඤාදා අවිජ්ජාපච්චයා ගොනතිති. වුත්තමපි වෙනං “අවිචා භික්ඛවෙ අවිජ්ජාගතො පුඤ්ඤාභිසඤ්ඤාරමපි අභිසඤ්ඤාරොති අපුඤ්ඤාභිසඤ්ඤාරමපි අභිසංඛරොති ආනෙඤ්ජාභිසඤ්ඤාරමපි අභිසඤ්ඤාරොති, යතොව බො භික්ඛවෙ භික්ඛුනො අවිජ්ජා පතිනා විජ්ජා උප්පන්නා සො අවිජ්ජාපිරිගා විජ්ජප්පාදි නෙව පුඤ්ඤාභිසඤ්ඤාරං අභිසඤ්ඤාරොති’ ති. 3

එතො:-“ගණනාම තාව එතං අවිජ්ජා සඤ්ඤාරාතං පච්චයො”ති, ඉදං පන චන්තබ්බං කතමෙසං සඤ්ඤාරාතං කථං පච්චයො ගොතිති? තත්ථිදං වුච්චති:-ගගවතා හි “ගෙභුපච්චයො, ආරම්භපච්චයො, අධිපතිපච්චයො, අනන්තරපච්චයො, සමන්තන්තරපච්චයො, සහජන පච්චයො, අඤ්ඤාමඤ්ඤාපච්චයො, නිස්සයපච්චයො, උපතිස්සය පච්චයො, පුරෙජනපච්චයො, පච්ජාජනපච්චයො, ආසෙවනපච්චයො, කමිපච්චයො, විපාකපච්චයො, ආහාරපච්චයො, ඉන්ද්‍රියපච්චයො,

කොනපච්චයො, මග්ගපච්චයො, සමපයුග්ගපච්චයො, විපයුග්ගපච්චයො, අභිපච්චයො, නන්ධිපච්චයො, විගතපච්චයො, අවිගතපච්චයො”ති^a චතුච්ඡිකති පච්චයා වුත්තා. තත්ථ හෙතු ච සො පච්චයො චාති හෙතුපච්චයො, හෙතු හුත්වා පච්චයො හෙතුභාවෙන පච්චයොති වුත්තං හොති. ආරම්භණපච්චයාදිසුපි එසෙව නයො. තත්ථ හෙතුති චචනාවයවකාරණමූලානමෙතං අධිවචනං, “පටිඤ්ඤ හෙතු”ති ආදිසු හි ලොකො චචනාවයවො හෙතුති වුවිති. සාසනෙ පන “යෙ ධම්මා හෙතුප්පභවා”ති ආදිසු කාරණං, “තයො කුසල හෙතු තයො අකුසලහෙතු”ති ආදිසු මූලං හෙතුති වුවිති, නං ඉධ අධිපෙයනං. පච්චයොති එත්ථ පන අයං චචනන්තො:-පටිච්ච එභාසමා එතීති=පච්චයො, අපච්චකතාය නං චත්තතීති අන්තො. යො හි ධම්මො යං ධම්මං අපච්චකතාය තිට්ඨති වා උපපජ්ජති වා, සො තස්ස පච්චයොති වුත්තං හොති. ලක්ඛණතො පන උපකාරකලක්ඛණො පච්චයො, යො හි ධම්මො යස්ස ධම්මස්ස සීතියා වා උපපන්නියා වා උපකාරකො හොති, සො තස්ස පච්චයොති වුවිති. පච්චයො, හෙතු, කාරණං, නිදානං, සම්භාවො, පභවොති ආදි අත්තො එකං, බ්‍යඤ්ඤානතො නානං. ඉති මූලධේන හෙතු, උපකාරකධේන පච්චයොති සංකේපතො මූලධේන උපකාරකො ධම්මො හෙතු පච්චයො, සො සාලිආදීනං සාලිඛිජ්ඣිති විය මණ්ටපභාදීනං විය ච මණ්ටණ්ණාදයො කුසලාදීනං කුසලාදිභාව සාධකොති ආචරියානං අධිපායො. එවං සන්නෙ පන තං සමුට්ඨානරූපෙසු හෙතුපච්චයතා න සමපජ්ජති, තති සො තෙසං කුසලාදිභාවං සාධෙති, නච පච්චයො න හොති. වුත්තං හෙතං “හෙතු හෙතුසමපයුත්තකානං ධම්මානං නං සමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං හෙතුපච්චයෙන පච්චයො”ති. a අහෙතුකවිත්තානඤ්ච විනා එතෙන අඛ්‍යාකතභාවො සිද්ධො, සහෙතුකාදීනමපි ච යොනිසොමනසිකාරදිපටිබ්බෙධො කුසලාදිභාවො, න සමපයුත්තහෙතුපටිබ්බෙධො. යදිච සමපයුත්තහෙතුසු සභාවතොච කුසලාදිභාවො සියා, සමපයුත්තසු හෙතුපටිබ්බෙධො අලොභො කුසලො වා සියා අඛ්‍යාකතො වා. යස්මා පන උභයථාපි හොති, තස්මා යථාසමපයුත්තසු එවං හෙතුසුපි කුසලාදීනා පරියෙසිතබ්බා. කුසලාදිභාවසාධනවසෙන පන හෙතුනං මූලධං අගහෙතො සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනවසෙන ගග්ගමානෙ න තිච්චි විරුජ්ඣති, ලද්ධහෙතු පච්චයා හි ධම්මා විරුජ්ඣමූලා විය පාදපා පිරි හොනති සුප්පතිට්ඨිතා, අහෙතුකා හි ලබ්ජිකාදිසෙවාරා විය න සුප්පතිට්ඨිතා. ඉති මූලධේන උපකාරකොති සුප්පතිභිතභාවසාධනෙන උපකාරකො ධම්මො හෙතු පච්චයොති වෙදිතබ්බො. තතො පරෙසු ආරම්භණභාවෙන උපකාරකො ධම්මො ආරම්භණපච්චයො, සො රූපායතනං චක්ඛු විඤ්ඤාණධාතුයාති ආරභිත්වාපි යං යං ධම්මං ආරබ්භ යෙ යෙ ධම්මා

උපපජ්ජනති විත්තවෙතසිකා ධම්මා, තෙනෙ ධම්මා තෙසං තෙසං ධම්මානං ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයොති ඔසාපිතත්තා න නොචි ධම්මා නා හොති. යථාති දුබ්බලො පුරිසො දණ්ඩොවා රුජ්ජං වා ආලම්බිනිවා උට්ඨහතිවෙව තිට්ඨති ව, එවං විත්තවෙතසිකා ධම්මා රූපාදිආරම්මණං ආරබ්භෙව උපපජ්ජනතිවෙව තිඨනති ව. තස්මා සබ්බෙපි විත්තවෙතසිකානං ආරම්මණභූතා ධම්මා ආරම්මණපච්චයොති වෙදිතබ්බා. ජේඨකයෙන උපකාරකො ධම්මො අධිපති පච්චයො, සො සහජ්ජනාරම්මණවසෙන දුට්ඨො, තත් “ඡන්දසිප්පති ඡන්දසම්පයුත්තකානං ධම්මානං තං සමුථානානඤ්ච රූපානං අධිපති පච්චයෙන පච්චයො”ති a ආදිවචනතො ඡන්දවිරියවිත්තමිමංසා සංකිතා වත්තාණං ධම්මා අධිපතිපච්චයොති වෙදිතබ්බා, නො ච බො එකතො. යද්ගි ඡන්දං ධුරං ඡන්දං ජේඨකං කත්වා විත්තං පවත්නති, තද ඡන්දෙව අධිපති, න ඉතරො. එස නයො සෙසෙසුපි යං පන ධම්මං ගරුං කත්වා අරූපධම්මා පවත්නනති, සො තෙසං ආරම්මණාධිපති, තෙන වුත්තං “යං යං ධම්මං ගරුං කත්වා යෙ යෙ ධම්මා උපපජ්ජනති විත්තවෙතසිකා ධම්මා, තෙ තෙ ධම්මා තෙසං තෙසං ධම්මානං අධිපතිපච්චයෙන පච්චයො”ති a. අනන්තරභාවෙන උපකාරකො ධම්මො අනන්තරපච්චයො, සමනන්තරභාවෙන උපකාරකො ධම්මො සමනන්තරපච්චයො, ඉදංඤ්ච පච්චයවයං බ්‍රහ්මා පපඤ්ඤායනති. අයං පතෙත් සාරො:-යොගි එස වකුබ්බිඤ්ඤාණං නන්තරා මනොධාතු, මනොධාතුඅනන්තරා මනොවිඤ්ඤාණධාතුති ආදිවිත්තනියමො, සො යස්මා පුරිමපුරිමවිත්තවසෙතෙව ඉජ්ඣති, න අඤ්ඤාථා. තස්මා අත්තනො අත්තනො අනන්තරං අනුරූපස්ස විතතුපපාදස්ස උපපාදකසමන්තො ධම්මො අනන්තරපච්චයො. තෙනෙ වාහ “අනන්තරපච්චයොති වකුබ්බිඤ්ඤාණධාතු නං සම්පයුත්තකා ව ධම්මා මනොධාතුයා නං සම්පයුත්තකානං ව ධම්මානං අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො”ති a ආදී. යො අනන්තරපච්චයො, සෙව ධම්මානන්තරපච්චයො. බ්‍රහ්මඤ්ඤානමත්තමෙව ගෙත් නානං උපවයසනනතිස්ස විය අබිවචනනිරුත්තිදුකාදිස්ස වියව, අත්තො පන නානං නඤ්චි. යමපි අත්තානන්තරතාය අනන්තරපච්චයො, කාලානන්තරතාය සමුත්තන්තරපච්චයොති ආචරියානං මහං, නං තිරොධා වුඨ්ඨහත්තස්ස තෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතනකුසලං. එලසමාපහතියා සමනන්තරපච්චයෙන පච්චයොති ආදීති විරුජ්ඣති. යමපි තත් වදනති ධම්මානං සමුථාපන සමත්තා න පරිභායති භාවනාබලෙන පන වාරිතත්තා ධම්මා සමනන්තරා නුපපජ්ජනතිති, තමපි කාලානන්තරතාය අභාවමෙව සාධෙති. භාවනාබලෙන හි තත් කාලානන්තරතා නඤ්චි මයමපි එතදෙව වදම, යස්මා ව කාලානන්තරතා නඤ්චි, තස්මා සමනන්තරපච්චයතා න යුජ්ජනති. කාලානන්තරතාය හි බො සමනන්තරපච්චයො හොතිති ලඛි, තස්මා අභිනිවෙසං අකත්වා

බ්‍යඤ්ඤානමතතභො පෙඤ්ඤානානාකරණං පච්චෙතබ්බං, න අත්තො කථං? තඤ්ඤානං අනතරනතිති අනතරා, සණ්ඨානාභාවතො සුච්ඡි අනතරාති සමනතරා. උපපජ්ජමානොව සහ උපපාදහා වෙත උපකාරකො ධම්මො සහජතපච්චයො පකාසස්ස පදීපො විය, සො අරුපකකිඤ්චිවසෙන ඡබ්බිධො ගොති. යථාහ-“වත්තාරො බකිං අරුපිනො අඤ්ඤාමඤ්ඤං සහජතපච්චයෙන පච්චයො, වත්තාරො මහාභූතා අඤ්ඤාමඤ්ඤං-පෙ-මකකනතිකකිණේ නාමරූපං අඤ්ඤාමඤ්ඤං, විතතවෙතසිකා ධම්මා විතතසමුදානානං රූපානං, මහාභූතා උපාදරූපානං, රුපිනො ධම්මා අරුපිනං ධම්මානං කඤ්ඤි කාලෙ සහජතපච්චයෙන පච්චයො කඤ්ඤිකාලෙ¹ න සහජතපච්චයෙන පච්චයො”ති a ඉදං හදයවත්තමෙව සකිංය වුත්තං. අඤ්ඤාමඤ්ඤං උපපාදනුපත්මන භාවෙන උපකාරකො ධම්මො අඤ්ඤාමඤ්ඤාපච්චයො අඤ්ඤාමඤ්ඤාපත්මනකං තිදණ්ඩකං විය, සො අරුපකකිඤ්චිවසෙන තිවිධො ගොති. යථාහ “වත්තාරො බකිං අරුපිනො අඤ්ඤාමඤ්ඤාපච්චයෙන පච්චයො, වත්තාරො මහාභූතා - පෙ - මකකනතිකකිණේ නාමරූපං අඤ්ඤාමඤ්ඤාපච්චයෙන පච්චයො”ති a අබ්ධානාකාරෙන නිස්සයාකාරෙන ව උපකාරකො ධම්මො නිස්සයපච්චයො තරුචිතතකමොදිනං පඨවිපථාදයො විය; සො “වත්තාරො බකිං අරුපිනො අඤ්ඤාමඤ්ඤානිස්සයපච්චයෙන පච්චයො”ති a එවං සහජතෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඡස්ස පතෙත්තෙ කොඨාසො “වකකියතනං වකකිවිඤ්ඤාණධාතුයා-පෙ-සොන-සාන-ජිට්ඨා-කායායතනං කාය විඤ්ඤාණධාතුයා නං සමපසුත්තකානඤ්ඤා ධම්මානං නිස්සයපච්චයෙන පච්චයො, යං රූපං නිස්සය මනොධාතු ව මනොවිඤ්ඤාණධාතු ව වත්තනති තං රූපං මනොධාතුයා ව මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා ව තං සමපසුත්තකානඤ්ඤා ධම්මානං නිස්සයපච්චයෙන පච්චයො”ති a එවං විහත්තො. උපනිස්සයපච්චයොති එත්ත පන අයං තාව වචනත්තො:- තදධිතවුත්තියා අත්තත්තො එලෙක නිසිතො න පටිකකිත්තොති නිස්සයො, යථා පන භුසො ආයාසො උපායාසො එවං භුසො නිස්සයො උපනිස්සයො. බලවකාරණස්සෙතං අබ්වචනං, තස්මා බලවකාරණභාවෙන උපකාරකො ධම්මො උපනිස්සයපච්චයොති වෙදිතබ්බො. සො ආරම්මණුපනිස්සයො, අනතරරූපනිස්සයො, පකනුපනිස්සයොති තිවිධො ගොති. “තත්ත දුතං දකිං සිලං සමාදි සිකිං උපොසථකමං කකිං තං ගරුං කකිං පච්චවෙකකති, පුබ්බස්ස විණ්ණොති ගරුං කකිං පච්චවෙකකති, කිංතා වුඨතිකිං කිංතං ගරුං කකිං පච්චවෙකකති, සෙබො ගොත්‍රභුං ගරුං කකිං පච්චවෙකකති, වොදුතං ගරුං කකිං පච්චවෙකකති, සෙබො මග්ගා වුඨතිකිං මග්ගං ගරුං කකිං පච්චවෙකකති ති එමොදිනා තයෙන ආරම්මණුපනිස්සයො තාව ආරම්මණාධිපතිනා සභිං නානත්තං

අකංඛා විභතොතා. තත්ථ යං ආරම්භං ගරුං කන්ධා විභතවෙනසිකා උපපජ්ජති තං නියමෙනො තෙසු ආරම්භෙසු බලවාරම්භං ගොති. ඉති ගරුකාතබ්බභේන ආරම්භංධිපති, බලවිකාරණභේන ආරම්භාපතිස්සයොති එවමෙතෙසං නානත්තං වෙදිතබ්බං. අනන්තරූපනිස්සයොපි “පුරිමා පුරිමා කුසලා බක්ඛා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං කුසලානං බක්ඛානං උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො”ති ආදිනා නයෙන අනන්තර පච්චයෙන සභිං නානත්තං අකංඛාව විභතොතා, මානිකානිකෙබ්බෙපෙන තෙයං “වකුට්ඨිඤ්ඤාණධාතු හං සමපයුත්තකා ව ධම්මා මනොධාතුයා හං සමපයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො”ති b ආදිනා නයෙන අනන්තරස්ස “පුරිමා පුරිමා කුසලා ධම්මා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං කුසලානං ධම්මානං උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො”ති b ආදිනා නයෙන උපනිස්සයස්ස ආගතත්තා නිකෙබ්බෙ විසෙසො අත්ථි. සොපි අත්තො එකිනාවමෙව ගච්ඡති, එවං සන්නෙපි අත්තනො අත්තනො අනන්තර අනුරූපස්ස විභතුපපාදස්ස පවත්තනසමත්තාය අනන්තරතා, පුරිමවිත්තස්ස පච්ඡිමවිත්තපපාදතෙ බලවතාය අනන්තරූපනිස්සයතා වෙදිතබ්බං. යථාහි හෙත්තු පච්චයාදිසු කඤ්ච ධම්මං විනාපි විත්තං උපපජ්ජති, න එවං අනන්තර විත්තං විනා විත්තස්ස උපපත්ති නාම අත්ථි, තයමා බලවපච්චයො ගොති. ඉති අත්තනො අත්තනො අනන්තර අනුරූපවිත්තපපාදන වසෙන අනන්තරපච්චයො, බලවිකාරණවසෙන අනන්තරූපනිස්සයොති එවමෙතෙසං නානත්තං වෙදිතබ්බං. පකතුපනිස්සයො පන පකතො උපනිස්සයො පකතුපනිස්සයො, පකතො නාම අත්තනො සත්තානෙ නිප්ථාදිතො වා සඛාසීලාදි, උපසෙවිතො වා උතුහොජ්ජාදි, පකතියා එවමා උපනිස්සයො පකතුපනිස්සයො, ආරම්භා නන්තරෙහි අසමිසෙස්සාති අත්තො. තස්ස “පකතුපනිස්සයො සඛං උපනිස්සය දුතං දෙනි, සීලං සමාදියති උපොසථිකමමං කරුති, ඤානං උපපාදෙනි, විපස්සනං උපපාදෙනි, මග්ගං උපපාදෙනි, අභිඤ්ඤං උපපාදෙනි, සමාපත්තිං උපපාදෙනි, සීලං-සුතං-වාගං-පඤ්ඤං උපනිස්සය දුතං දෙනි-පෙ-සමාපත්තිං උපපාදෙනි, සඤ්ඤා-සීලං-සුතං-වාගං-පඤ්ඤා සඛාය සීලස්ස සුතස්ස වාගස්ස පඤ්ඤාය උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො”ති a ආදිනා නයෙන අනෙකපපකාරතො පභෙදො වෙදිතබ්බො. ඉති ඉමෙ සඤ්ඤායො පකතා වෙව බලවිකාරණවෙත උපනිස්සයා වානි පකතුපනිස්සයාති. පඨම තරං උපපජ්ජන්තා වත්තමානභාවෙන උපකාරකො ධම්මො පුරෙජ්ජන පච්චයො, සො පඤ්චවාරෙ වත්තරම්භණදයවජ්ජවසෙන එකාදස විධො ගොති. යථාහ “වත්තායත්තං වකුට්ඨිඤ්ඤාණධාතුයා තං සමපයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං පුරෙජ්ජනපච්චයෙන පච්චයො, සොත-පෙ-ඤාන - ජීව්හාකායායත්තං - රූපායත්තං-සද්ද-ගඤ්ඤා-රස-ථොට්ඨබ්බො

a. පඨාන-පඤ්ඤවාර,

b. පඨාන-පච්චයෙතිදෙස.

යන්න. කායවිඤ්ඤාණධාතුයා තංසමපයුත්තකානව ධම්මානං පුරෙ ජතපච්චයෙන පච්චයො, රූප-සංඝ-ගති-රස-ථොට්ඨබ්බායන්නං මනොධාතුයා, යං රූපං නිස්සංය මනොධාතු ව මනොවිඤ්ඤාණධාතු ව චක්කනති, තං රූපං මනොධාතුයා තං සමපයුත්තකානව ධම්මානං පුරෙ ජතපච්චයෙන පච්චයො මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා තං සමපයුත්තකානව ධම්මානං කඤ්චිකාලෙ පුරෙ ජතපච්චයෙන පච්චයො, කඤ්චිකාලෙ න පුරෙ ජතපච්චයෙන පච්චයොති. පුරෙ ජතානං රූප ධම්මානං උපත්ථිතකතෙන උපකාරකො අරූපධම්මො පච්ඡාජන පච්චයො ගිජ්ඣපොතකසරිරානං ආහාරාසා චෙත්තා විය, තෙන චුත්තං “පච්ඡාජනා විත්තචෙතසිකා ධම්මා පුරෙ ජතස්ස ඉමස්ස කායස්ස පච්ඡාජනපච්චයෙන පච්චයො”ති. a ආසෙවනට්ඨන අනන්තරානං පගුණබලවහාලාය උපකාරකො ධම්මො ආසෙවන පච්චයො ගන්ථාදිසු පුරිමපුරිමාභියොගො විය, සො කුසලාකුසල කිරියජචනවසෙන තිවිධො ගොති. යථාහ “පුරිමා පුරිමා කුසලා ධම්මා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං කුසලානු ධම්මානං ආසෙවනපච්චයෙන පච්චයො, පුරිමාපුරිමා අකුසලා-පෙ-කිරියාබ්‍යාකතා ධම්මා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං කිරියාබ්‍යාකතානං ධම්මානං ආසෙවනපච්චයෙන පච්චයො”ති. a විත්තපයොගසංඛාතෙන කිරියභාවෙන උපකාරකො ධම්මො කාමපච්චයො, සො නානාබණ්ඩාය චෙව කුසලාකුසලචෙත නාය සහජනාය ව සබ්බායපි චෙත්තනාය වසෙන දුට්ඨො ගොති, යථාහ:-“කුසලාකුසලං කාමං විපාකානං බන්ධානං කට්ඨනා ව රූපානං කාමපච්චයෙන පච්චයො, චෙත්තා සමපයුත්තකානං ධම්මානං තං සමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං කාමපච්චයෙන පච්චයො”ති. a තීරුස්සාහසන්තභාවෙන තීරුස්සාහසන්තභාලාය උපකාරකො විපාක ධම්මො විපාකපච්චයො, සො පච්චයෙන තං සමුට්ඨානානං පටිසන්ධියං කට්ඨනා ව රූපානං සබ්බත්ථ ව සමපයුත්තධම්මානං පච්චයො ගොති. යථාහ:-“විපාකාබ්‍යාකතො ඵකො බන්ධො තිණ්ණනනං බන්ධානං විත්තසමුදානානඤ්ච රූපානං විපාකපච්චයෙන පච්චයො-පෙ-පටි සන්ධිකඛණේ විපාකාබ්‍යාකතො ඵකො බන්ධො තිණ්ණනනං බන්ධානං කට්ඨනා ව රූපානං. තයො බන්ධො ඵකස්ස බන්ධස්ස, චෙ බන්ධො විත්තං බන්ධානං කට්ඨනා ව රූපානං විපාකපච්චයෙන පච්චයො, බන්ධො වස්ථුස්ස විපාකපච්චයෙන පච්චයො”ති. b රූපාරූපානං උපත්ථිත කණෙන උපකාරකා චත්තාරෙ ආහාර ආහාරපච්චයො, යථාහ:- “කබලිඞ්කාරෙ ආහාරෙ ඉමස්ස කායස්ස ආහාරපච්චයෙන පච්චයො අරූපිනො ආහාරා සමපයුත්තකානං ධම්මානං තං සමුදානඤ්ච රූපානං ආහාරපච්චයෙන පච්චයො”ති. b පඤ්චායාරෙ පන පටි සන්ධිකඛණේ විපාකාබ්‍යාකතා ආහාර සමපයුත්තකානං බන්ධානං කට්ඨනා ව රූපානං ආහාරපච්චයෙන පච්චයොතිපි චුත්තං. අධිපති

බකුනං-පෙ-වඤ්ඤානං බකුනං-පෙ-වඤ්ඤානං බකුනං-
 විප්පසුත්තපච්චයෙන පච්චයෙති. පච්චුප්පනනලක්ඛණෙන අඤ්ඤානං
 භාවෙන තාදිසංස්ථානං ධම්මස්ස උපත්ථානකතෙන උපකාරකො
 ධම්මො අඤ්ඤානං, තස්ස අරුපකම්මභාවෙන නාමරූප විත්ත
 වෙනසික මහාභූත ආයතනවඤ්ඤානං සත්තධා මානිකා නිකම්මනා,
 යථාහ:-“වත්තාරො බකුනං අරුපිනො අඤ්ඤාමඤ්ඤං අඤ්ඤානං
 පච්චයො, වත්තාරො මහාභූතා-පෙ-මහාභූතනිකානං නාමරූපං
 අඤ්ඤාමඤ්ඤං-විත්තවෙනසිකා ධම්මො විත්තසම්මුච්ඡානානං රූපානං-
 මහාභූතා උපාදරූපානං-වත්තායතනං වහ්නුමිඤ්ඤානං භාවානං-පෙ-
 රූපායතනං-පෙ-පොඨබ්බායතනං කායමිඤ්ඤානං භාවානං භංගප්ප
 සුත්තකානඤ්ඤානං ධම්මානං අඤ්ඤානං පච්චයො, රූපායතනං-පෙ-
 පොඨබ්බායතනං මනොධාතුයා භංගප්පසුත්තකානඤ්ඤානං ධම්මානං.
 යං රූපං නිස්සංසං මනොධාතු ව මනොමිඤ්ඤානං භාවානං ව වත්තනති,
 තං රූපං මනොධාතුයා ව මනොමිඤ්ඤානං භාවානං ව භංගප්පසුත්ත
 කානඤ්ඤානං ධම්මානං අඤ්ඤානං පච්චයෙති. පඤ්ඤානං පන
 “සහජානං පුරෙජානං පච්ඡාජානං ආහාරං ඉන්ද්‍රියනිවිති නිකම්මිති
 සහජානෙ භාව:-“එකො බකුනං නිකම්මනා බකුනං භංගප්පසුත්ත
 කානඤ්ඤානං රූපානං අඤ්ඤානං පච්චයො”ති b ආදිනා නයෙන
 නිද්දෙසො කතො පුරෙජානෙ පුරෙජානානං වත්තාදිනං වසෙන
 නිද්දෙසො කතො. පච්ඡාජානෙ පුරෙජානස්ස ඉමස්ස භායස්ස පච්ඡා
 ජානානං විත්තවෙනසිකානං පච්චයවසෙන නිද්දෙසො කතො. ආහා
 රින්ද්‍රියස්ස කබලිඤ්ඤානං ආහාරො ඉමස්ස භායස්ස අඤ්ඤානං
 පච්චයො, රූපජීවිතින්ද්‍රියං භවත්තා රූපානං අඤ්ඤානං පච්ච
 යෙති එවං නිද්දෙසො කතෙති. අත්තනො අත්තනං උපපජ්ජ
 මානානං අරුපධම්මානං පවත්තිමකාසදුනෙන උපකාරකා සම
 නත්තර නිරුඬා අරුපධම්මානං අඤ්ඤානං. යථාහ “සමනත්තර
 නිරුඬා විත්තවෙනසිකා ධම්මො පච්චුප්පනානං විත්තවෙනසිකානං
 ධම්මානං අඤ්ඤානං පච්චයො”ති. a හෙ එව විග්ගහාවෙන
 උපකාරකත්තා විග්ගහපච්චයො, යථාහ:-“සමනත්තරවිග්ගහා විත්ත
 වෙනසිකා ධම්මො පච්චුප්පනානං විත්තවෙනසිකානං ධම්මානං විග්ග
 හපච්චයෙන පච්චයො”ති. a අඤ්ඤානං ධම්මො එව විග්ගහාවෙන
 උපකාරකත්තා අඤ්ඤානං පච්චයෙති වෙදිතබ්බා. දෙසනාමිලාසෙන
 පන තථා විනේශනවෙනෙයවසෙන වා අයං දුකො වුත්තො
 අග්ගකුසල්ලං වත්තං ගෙගුප්පසුත්තදුකො වියාති. එවං ඉමෙසු¹
 වදානිකානං පච්චයෙසු අයං අවිජ්ජා:-

පච්චයො හෙති පුඤ්ඤානං දුට්ඨානෙකධා පන,

පරෙසං පච්ඡිමානං සා එතාධා පච්චයො මනා.

a. පච්ඡාන-පච්චයෙතිදෙස.

b. පච්ඡාන-පඤ්ඤානං.

තත් “පුඤ්ඤානං දුට්ඨා”නි ආරම්භේපච්චයෙන ව උපනිස්සය පච්චයෙන වානි වෙධා පච්චයො හොති, සා හි අවිජ්ජං ඛයතො වයතො සමමසනකාලෙ කාමාවචරානං පුඤ්ඤානිසංඛාරානං ආරම්භේ පච්චයෙන පච්චයො හොති, අභිඤ්ඤාවිතෙතන සමොභවිතන ජනන කාලෙ රූපාවචරානං, අවිජ්ජාසමිතිකකමත්ථාය පන දුනාදීති වෙච කාමාවචරපුඤ්ඤානිරියවත්ථුනි පුරෙන්නස්ස රූපාවචරජ්ඣානාති ව උපපාදෙනස්ස මිත්තමපි තෙසං උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො හොති, තථා අවිජ්ජාසමුලුභතතා භාමනවරූපභවසමපතතියො පඤ්ඤානානෙව පුඤ්ඤාති භාරොන්නස්ස. “අනෙකධා පන පරෙ සං”නි අපුඤ්ඤාතිසංඛාරානං අනෙකධා පච්චයො හොති, කථං? එසා හි අවිජ්ජං ආරම්භ රාගාදීනං උපපජ්ජනකාලෙ ආරම්භේපච්චයෙන, ගරුං කත්වා අස්සාදනකාලෙ අරම්භොධිපති අරම්භේ ණුපනිස්සයෙහි, අවිජ්ජාසමුලුභස්ස අනාදීනවදස්සාවිනො පාණතිපානාදීති භාරොන්නස්ස උපනිස්සයපච්චයෙන, දුතියජ්චනාදීනං අනන්තර සම නන්තර අනන්තරූපනිස්සයාසෙවනනැවිචිතතපච්චයෙහි, යඛිතිඤ්චි අකුසලං භාරොන්නස්ස ගෙතුසගජ්ඣ අඤ්ඤාමඤ්ඤානිස්සයසවසුත්ත අත්ථි අවිගත පච්චයෙහිති අනෙකධා පච්චයො හොති. “පච්චිමානං සා එකධා පච්චයො මනා”නි අනෙකඤ්ජාතිසංඛාරානං උපනිස්සය පච්චයෙනෙව එකධා පච්චයො මනා, සො පනස්සා උපනිස්සයභාවො පුඤ්ඤාතිසංඛාරෙ වුත්තනසෙනෙව වෙදිනවෙබ්බාති. එත්ථාය:-නිං පනායමෙකාව අවිජ්ජා සංඛාරානං පච්චයො, උදුහු අඤ්ඤාපි පච්චයා සත්තීති? නිං පනෙත්ථ යදි භාව එකාව, එකකාරණවාදෙ, ආපජ්ජති, අභිඤ්ඤාපි සත්තී “අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා”නි එකකාරණනිදෙසො නුපපජ්ජති”නි? නනුපපජ්ජති, කයමා? යයමා:-

එකං න එකෙනො ඉධ නානෙකමනෙකභවොපි නො එකං,
එලමත්ථි අත්ථි පන එකගෙතුඑලදීපනෙ අත්ථො.

එකතො හි කාරණතො න ඉධ කිචි එකං එලමත්ථි, න අනෙකං, නාපි අනෙකෙහි කාරණෙහි එකං, අනෙකෙහි පන කාරණෙහි අනෙකමෙව හොති. තථාහි අනෙකෙහි උතුපස්චිඤ්ජසලිලසංඛාතෙහි කාරණෙහි අනෙකමෙව රූපගතිරසාදීනං අභිඤ්ජනිකානං එල මුපපජ්ජමානං දිස්සති, යං පනෙතං “අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා, සංඛාර පච්චයා විඤ්ඤාණං”නි එකෙකගෙතුඑලදීපනා කතං, තත්ථ අපේඪා අත්ථි, පයොජනං විජ්ජති, හගවා හි කත්ථි පටානාත්තා කත්ථි පාන චත්තා කත්ථි අසාධාරණත්තා දෙසනාවිලාසස්ස ව වෙනෙය්‍යානං ව අනුරූපතො එකමෙව ගෙතුං වා එලං වා දීපෙති, “එස්සපච්චයා වෙදනා”නිහි පටානත්තා එකමෙව ගෙතුං එලඤ්චාය. එස්සො හි වෙදනාය පටානගෙතු, යථාඑස්සං වෙදනාවචත්තානතො. වෙදනා ව එස්සස්ස පටානඑලං, යථාවෙදනං එස්සවචත්තානතො. “සෙමග්ග සමුදානා ආබාධා”නි පාකචත්තා එකං ගෙතුමාග, පාකවො හි එත්ථ

සෙමෙහා න කමොදයො, “යෙ කෙවි හික්කවෙ අකුසලා ධම්මා සබ්බෙ තෙ අයොනිසො මනසිකාරමූලකා”ති අසාධාරණතා එකං හෙතු මාහ, අසාධාරණො හි අයොනිසො මනසිකාරෙ අකුසලානං, සාධාරණාති වන්තරමමණාදීති. තයමා අයමිධ අවිජ්ජා විජ්ජමානෙසුපි අඤ්ඤාසු වන්තරමමණසහජතධම්මාදීසු සමිධාරකාරණෙසු “අස්සා දානුපසසිනො තණ්හා පච්ඤිතීති ව, අවිජ්ජාසමුදයො ආසවසමුදයො”ති ව වචනතො අඤ්ඤාසමිධ තණ්හාදිනං සමිධාරකාරණං හෙතුති පඨානතතා, “අවිචා හික්කවෙ අවිජ්ජාගතො පුඤ්ඤාභිසම්මාරම්පි අභිසම්මාරෙති”ති පාකටතතා අසාධාරණතා ව සමිධාරකාරණං හෙතුභාවෙන දීපිතාති වෙදිතබ්බා. එතෙනෙව ව එකෙකහෙතු ඵලදීපන පරිහාරවචනෙන සබ්බන්ත එකෙකහෙතු ඵලදීපනෙ පයොජනං වෙදිතබ්බන්ති.

එතාහ:-එවං සනෙතපි එකන්තාතිස්ඵලාය සාවජ්ජාය අවිජ්ජාය කථං පුඤ්ඤානෙඤ්ජාභිසම්මාරපච්චයතතං යුජ්ජති? නති නිමිශිජ්ජතො උච්ඡ උපපජ්ජතිති? කථං න යුජ්ජස්සති, ලොකස්මි. හි:-

විරුද්ධො වාවිරුද්ධො ව සද්ධසාසද්ධසො නථා,

ධම්මානං පච්චයො සිද්ධො විපාකා ඵච තෙ ව න.

ධම්මානං හි ණානසභාවක්ඛිම්මාදිවිරුද්ධො වාවිරුද්ධො ව පච්චයො ලොකෙ සිද්ධො, පුරිමවිතතං හි අපරවිතතස්ස ණානවිරුද්ධො පච්චයො, පුරිමසිප්පාදි සික්කා ව පච්ජා පචතතමානානං සිප්පාදිකිරි යානං, කමමං රූපස්ස සභාවවිරුද්ධො පච්චයො. බිරුද්ධි ව දඬි ආදිනං, ආලොකො චක්ඛුචිඤ්ඤාණස්ස කිම්බවිරුද්ධො, යුළාදයො ච ආසවාදිනං, චක්ඛුරූපාදයො පන චක්ඛුචිඤ්ඤාණාදිනං ණානවිරුද්ධා පච්චයා, පුරිමජ්ජවනාදයො පච්ජමජ්ජවනාදිනං සභාවා විරුද්ධා කිම්බා විරුද්ධා ව, යථා ව විරුද්ධා විරුද්ධා පච්චයා සිඬා, එවං සද්ධසාසද්ධසාපි, සද්ධි සමෙව හි උතුආහාරසම්බන්ධං රූපං රූපස්ස පච්චයො¹, සාලිබ්ජ් දීති ව සලිඵලාදිනං, අසද්ධසමිධ රූපං අරූපස්ස, අරූපං ව රූපස්ස පච්චයො හොති, ගොලොමාවිලොම-විසාණ-දඩ්ඩිලිඬ්ඬිදීති ව දඬහ භුතිණකාදිනං. යෙසං ව ධම්මානං තෙ විරුද්ධා විරුද්ධි සද්ධසාසද්ධි සප්පච්චයා, න තෙ ධම්මා තෙසං ධම්මානං විපාකා ඵච. ඉති අයං අවිජ්ජා විපාකවසෙන එකන්තාතිස්ඵලා සභාවවසෙන සාවජ්ජාපි සමානා සබ්බසමිධ එතෙසං පුඤ්ඤාභිසම්මාරාදිනං යථානුරූපා ණාන කිම්බ සභාව විරුද්ධා විරුද්ධිපච්චයවසෙන සද්ධසාසද්ධිසප්පච්චයවසෙන ව පච්චයො හොතිති වෙදිතබ්බා. සො වස්සා පච්චයභාවො යස්ස හි දුක්ඛාදීසු අවිජ්ජාසම්බන්ධං අඤ්ඤාණං අප්පභිණං හොති, සො දුක්ඛානාව පුබ්බන්තාදීසු ව අඤ්ඤාණෙන සංසාරදුක්ඛං සුඛසඤ්ඤාය නහෙත්වා තස්ස හෙතුභූතෙ තිවිධෙ පි සම්මාරෙ ආරහතිති ආදිනා නයෙන වුත්තො ඵච. අපිච අයං අඤ්ඤාසපි පරියායො:-

සඛිධාරපච්චයා විඤ්ඤාණපදෙ:-“විඤ්ඤාණං”නි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදි ඡබ්බිධං, තත්ථ චක්ඛුවිඤ්ඤාණං කුසලවිපාකං අකුසලවිපාකනති දුට්ඨං. හොති, තථා සොතසාණජ්චතාකායවිඤ්ඤාණාති. මනො විඤ්ඤාණං කුසලාකුසලවිපාකා වෙ මනොධාතුයො, තිස්සො අහෙ තුකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො, අඨ සහෙතුකාති කාමාවචරවිපාක විතතාති, පච රූපාවචරාති, චතතාරි අරූපාවචරාතිති බාචිසතිවිධං. හොති. ඉති ඉමෙති ඡති විඤ්ඤාණෙති සබ්බාතිපි බතති.ස ලොකීය විපාකවිඤ්ඤාණාති සඛිගතිතාති හොනති, ලොකුතරාති පන වට්ඨ කථාය න යුජ්ජනතිති න ගතිතාති. තත්ථ සීයා:-කථං පනෙනං ඡතිතබ්බං ඉදං වුත්තප්පකාරං. විඤ්ඤාණං සඛිධාරපච්චයා හොතිති? උපචිතකමමා ‘හාවෙ විපාකාහාවනො, විපාකං හෙතං, විපාකං ච න උපචිතකමමා ‘හාවෙ උප්පජ්ජති, යදි උප්පජ්ජය්‍ය සබ්බෙසං සබ්බ විපාකාති උප්පජ්ජය්‍යං, න ච උප්පජ්ජනතිති ඡතිතබ්බමෙනං සඛිධාරපච්චයා ඉදං විඤ්ඤාණං හොතිති. කතරසඛිධාරපච්චයා කතරං විඤ්ඤාණනති වෙ? කාමාවචර පුඤ්ඤතිසඛිධාරපච්චයා තාව කුසලවිපාකාති පඤ්ච චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීති, මනොවිඤ්ඤාණෙ එකා මනොධාතු වෙ මනොවිඤ්ඤාණධාතුයො අඨකාමාවචරමහාවිපාකා තීති සොළස. යථාහ:-කාමාවචරස්ස කුසලස්ස කමමස්ස කතතතා උපචිතතතා විපාකං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං උප්පන්නං හොති-පෙ-සොත-සාණ-ජ්චතා-කායවිඤ්ඤාණං-විපාකා මනොධාතු උප්පන්නා හොති, සොමනස්සසහගතා මනොවිඤ්ඤාණධාතු උප්පන්නා හොති, උපෙක්ඛාසහගතා මනොවිඤ්ඤාණධාතු උප්පන්නා හොති, සොම නස්සසහගතා ඤ්ඤාණසම්පයුතතා, සොමනස්සසහගතා ඤ්ඤාණසම්ප යුතතා සසංඛාරෙත, සොමනස්සසහගතා ඤ්ඤාණවිප්පයුතතා, සොමනස්සසහගතා ඤ්ඤාණවිප්පයුතතා සසඛිධාරෙත, උපෙක්ඛාසහගතා ඤ්ඤාණසම්පයුතතා, උපෙක්ඛාසහගතා ඤ්ඤාණසම්පයුතතා සසඛිධාරෙත, උපෙක්ඛාසහගතා ඤ්ඤාණවිප්පයුතතා, උපෙක්ඛා සහගතා ඤ්ඤාණවිප්පයුතතා සසඛිධාරෙතාති.^a රූපාවචරපුඤ්ඤති සඛිධාරපච්චයා පන පඤ්ච රූපාවචර විපාකාති, යථාහ:-“තස්සෙව රූපාවචරස්ස කුසලස්ස කමමස්ස කතතතා උපචිතතතා විපාකං විච්චෙව කාමෙති-පෙ-පඨමං. ක්කිනං-පෙ-පඤ්චමං. ක්කිනං උප සම්පජ්ජ විහරතිති. එවං පුඤ්ඤතිසඛිධාරපච්චයා එකචිසති විධං. විඤ්ඤාණං හොති. අපුඤ්ඤතිසඛිධාරපච්චයා පන අකුසලවිපාකාති පඤ්ච චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීති එකා මනොධාතු එකා මනොවිඤ්ඤාණ ධාතුති එවං සත්තවිධං. විඤ්ඤාණං හොති, යථාහ:-අකුසලස්ස කමමස්ස කතතතා උපචිතතතා විපාකං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං උප්පන්නං. හොති, සොත-සාණ-ජ්චතා-කායවිඤ්ඤාණං-විපාකා මනොධාතු විපාකා මනොවිඤ්ඤාණධාතු උප්පන්නා හොතිති. අනෙඤ්ජාති

a. විඛිධාරපාඨි පච්චිචසමුප්පාදවිගඛිගඅභිධමෙභාජනිය.

සඳුරට පවතින පන වනතරා අරුපවිපාකානීති එව. වතුබිහි
 විසුදුණ. හොති, යථාත: “තසෙව අරුපාවචරස්ස කුසලස්ස කම්මස්ස
 කතතතා උපවිතතතා විපාකං සබ්බසො රුපසසුදුකං සම්මිසාකමං
 - පෙ - ආකාසානසුදායතනසසුදුසහගතං - පෙ - විසුදුණ - පෙ -
 ආකිසුච්ඡාදයතන - පෙ - නෙවසසුදුකාසසුදුයතනසසුදුසහගතං
 සුබස්ස ව දුක්ඛස්ස ව පහානා වතුරුප්පානං උපසම්පජ්ජි විහරතිති.
 එව. සඳුරට පවතින යං විසුදුණ. හොති තං සුදායා ඉදුනිස්ස එවං
 පවතති වෙදිතබ්බං. සබ්බමෙව හි ඉදං පවතති පටිසංචිවසෙන වෙධා
 පවතතති, තත් වෙ පසුච්ඡාද විසුදුණානි වෙ මනොධාතුයො සොම
 නස්ස සහගතා අහෙතුකමනොවිසුදුණධාතුනි ඉමානි තෙරස
 පසුච්ඡාදාකාරහවෙ පවතති. යෙව පවතනනති, සෙසානු එකුන
 විසති තිස්සු හවෙසු යථානුරූපං පවතති. යමපි පටිසංචියමපි පවතනනති.
 කථං? කුසලවිපාකානි තාව වකුච්ඡාද විසුදුණාදිනි පසුච්ඡාද කුසලවිපා
 කෙන වා අකුසලවිපාකෙන වා නිබ්බානස්ස යථාකමං පටිපාකං
 උපගතින්ද්‍රියස්ස වකුච්ඡාදං ආපාඨගතං ඉදං ඉදමඤ්ඤානං වා රුපාදි
 ආරම්භං ආරබ්භ වකුච්ඡාදං නිස්සාය දස්සනසම්මතං සායන
 සායන පුසනති. එවං සාධයමානානි පවතනනති, තථා අකුසලවිපා
 කානි පසුච්ඡාද, කෙවලං හි තෙසං අනිසං අනිසම්මඤ්ඤානං වා
 ආරම්භං. හොති, අයමෙව විසෙසො. දසපි වෙනානි නියතවාරා
 රම්භවත්තං නියතකිම්මිකං නෙව ව භවතති. තතො කුසල
 විපාකානං වකුච්ඡාද විසුදුණාදිනං අනන්තරා කුසලවිපාකා මනොධාතු
 තෙසං යෙව ආරම්භං ආරබ්භ හදයවත්තං නිස්සාය සම්පට්ඨන
 කිම්මිකං සාධයමානා පවතනති, තථා අකුසලවිපාකානං අනන්තරා අකු
 සලවිපාකා, ඉදං පන වයං අනිසතවාරා රම්භං නියතවත්තං
 නියතකිම්මිකං හොති. සොමනස්ස සහගතා පන අහෙතුකමනො
 විසුදුණධාතු කුසලවිපාකමනොධාතුයා අනන්තරා තස්සා එව
 ආරම්භං ආරබ්භ හදයවත්තං නිස්සාය සන්තර්ඛකිම්මිකං සාධයමානා
 ජස්ස වාරෙස්ස බලවාරම්භෙ කාමාවචරසත්තානං යෙතුයෙත්ත ලොභ
 සම්පයුත්තජ්ජානාසානෙ භවබ්බපිටි. පටිඤ්ඤානං ජවනෙන ගතිතා
 රම්භෙ තදරම්භවසෙන සතිං වා විකුත්තං වා පවතනතිති
 මඤ්චිමට්ඨකථායං වුත්තං, අභිමට්ඨකථායං පන තදරම්භෙ වෙ
 විත්තවාරා ආගතා, ඉදං පන විත්තං තදරම්භෙන නි ව පිට්ඨි
 භවබ්බනති වානි වෙ නාමානි ලභනි, අනිසතවාරා රම්භං නියත
 වත්තං අනිසතධානකිම්මිකං ව හොතිති. එවං තාව තෙරස පසුච්ඡාද
 වොකාරහවෙ පවතති. යෙව පවතනනති වෙදිතබ්බානි. සෙසෙස්ස
 එකුන විසති යං න කිසුච්ඡාද අතතනො අනුරූපාය පටිසංචියා න
 පවතනති, පවතති. යමපි කුසලාකුසලවිපාකා තාව වෙ අහෙතුක
 මනොවිසුදුණධාතුයො පසුච්ඡාද කුසලාකුසලවිපාකමනො
 ධාතුනං අනන්තරා සන්තර්ඛකිම්මිකං, ජස්ස වාරෙස්ස පුබ්බ වුත්තනායෙ
 නෙව තදරම්භකිම්මිකං, අතතනා දිනපටිසංචියා උධං අසති

භවබ්‍යුපවේදකෝ විතතුපාදෙ භවබ්‍යාකිවිමං, අනෙත චුතිකිවිමානි
 වතතාරි කිව්වාති සාධයමානා නියතවත්තා අනියතවාරුරමණසාන
 කිව්වා හුත්වා පවත්තනති. අවං කාමාවචරසහෙතුක විතතාති චුත්ත
 නයෙනෙව ඡස්ස මාරෙස්ස තදුරමණකිවිමං, අත්තනා දිත්තපටි
 සක්කිනො උඨං අසති භවබ්‍යුපවේදකෝ විතතුපාදෙ භවබ්‍යාකිවිමං,
 අනෙත චුතිකිවිමං. වාති තිණි කිව්වාති සාධයමානාති නියතවත්ත
 කාති අනියතවාරුරමණසානකිව්වාති හුත්වා පවත්තනති. පඤ්ච
 රූපාවචරති වතතාරි ව ආරූපාති අත්තනා දිත්තපටිසක්කිනො උඨං
 අසති භවබ්‍යුපවේදකෝ විතතුපාදෙ භවබ්‍යාකිවිමං, අනෙත චුති
 කිව්වස්ථාති කිව්වමයං සාධයමානාති පවත්තනති. තෙස්ස රූපාවච
 රුති නියත වත්තාරමණාති අනියත සානකිව්වාති, ඉතරුති නියතා
 වත්තකාති¹ නියතාරමණාති අනියතසානකිව්වාති හුත්වා පවත්තනති
 එවං තාව බතති.සම්බම්පි විඤ්ඤාණං පවත්තියං සම්බාරපච්චයා
 පවත්තති.

තත්‍රාස්ස තෙ තෙ සම්බාරු කම්මපච්චයෙන ව උපතියස්ස පච්ච
 යෙන ව පච්චයා හොනති, යමපන චුත්තං “සෙසෙස්ස එකුතවිසතියා
 න කිඤ්චි අත්තනො අනුරූපාය පටිසක්කියා න පවත්තති”ති තං අති
 සම්බිත්තතතා දුබ්බිජනං, තෙනස්ස විත්තාරතයදස්සනත්ථ, චුච්චති:-
 කති පටිසක්කියො? කති පටිසක්කිවිත්තාති? තෙන කත්ථ පටිසක්කි
 හොති? කිං පටිසක්කියා ආරමමණනති? අසඤ්ඤාපත්තපටිසක්කියා²
 සම්මං විසති පටිසක්කියො, චුත්තපසකාරුතෙව එකුතවිසති පටිසක්කි
 විත්තාති, තත්ථ අකුසල්විපාකාය අහෙතුකම්මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා
 අපායෙස්ස පටිසක්කි හොති, කුසල්විපාකාය මුත්තස්සලොකෙ ජච්චති
 ජතිබ්බිර ජතිඋමත්තක ජතිඑළමුග නත්තංසකාදිතං, අවසිති සහෙ
 තුකකාමාවචරවිපාකෙති දෙවෙස්ස වෙව³ මුත්තස්සෙස්ස ව පුඤ්ඤ
 වත්තානං පටිසක්කි හොති, පඤ්චති රූපාවචරවිපාකෙති රූපිමුගම
 ලොකෙ, චතුති අරූපාවචරවිපාකෙති අරූපලොකෙති. යෙන ව
 යත්ථ පටිසක්කි හොති, සා එව තස්ස අනුරූපා පටිසක්කි නාම. සම්බෙ
 පතො පන පටිසක්කියා තිණි ආරමමණාති හොනති අතීතං
 පච්චුපපනං න වත්තබ්බස්ථ, අසඤ්ඤා පටිසක්කි අනාරමමණාති.
 තත්ථ විඤ්ඤාණස්ථායනත තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤයතන පටිසක්කිතං
 අතීතමෙව ආරමමණං, දසනතං කාමාවචරතං අතීතං වා
 පච්චුපපනං වා, සෙසානං නවත්තබ්බමෙව. එවං තිස්ස ආරමමණෙස්ස
 පවත්තමානා පන පටිසක්කි යස්මා අතීතාරමමණස්ස වා නවත්තබ්බා
 රමමණස්ස වා චුතිවිත්තස්ස අනන්තරමෙව පවත්තති, පච්චුපපනතා
 රමමණං පන චුතිවිත්තං නාම නත්ථි, තස්මා විස්ස ආරමමණෙස්ස අඤ්ඤ
 තරුරමණාය චුතියා අනන්තර තිස්ස ආරමමණෙස්ස අඤ්ඤතරුරම

1. අවත්තකාති-සමමානවිකාදනි.

2. ම. I. අසඤ්ඤාපටිසක්කියා.

3. ම. I. කාමාවචරදෙවෙස්සවෙව.

ණාය පටිසන්ධියා සුගති දුග්ගති වසෙන පවත්තනාකාරො වෙදි තබෙබ්බා, සෙය්පිදා:-කාමාවචරසුගතියං තාව ධීතස්ස පාපකම්මිනො පුග්ගලස්ස “තානියස්ස තස්මිං සමයෙ ඔලමබන්ති”ති ආදිවචනතො මරණමචෙ නිපන්නස්ස යථුපචිතං පාපකම්මං වා කම්මනිම්මතං වා මනොවාරෙ ආපාඨමාගච්ඡති, තං ආරබ්භ උප්පන්නාය තදුරමමණ පරියොසානාය ජවනවිපියා අනන්තරං භවමග්ගිසයං ආරමමණං කඤ්ඤා වුති විතතං උප්පජ්ජති, තස්මිං තිරුදෙධි තදෙව ආපාඨගතං කම්මං වා කම්මනිම්මතං වා ආරබ්භ අනුපවජ්ජන්ත කිලෙසබල විත මිතං දුග්ගති පරියාපන්නං පටිසන්ධිවිතතං උප්පජ්ජති, අයං අතීතා රමමණාය වුතියා අනන්තරං අතීතාරමමණා පටිසන්ධි. අපරස්ස මරණසමයෙ වුත්තප්පකාරකම්මවසෙන නරකාදීසු අග්නිප්ලවණණා දිකං දුග්ගති නිම්මතං මනොවාරෙ ආපාඨමාගච්ඡති, තස්මා විතතතනුං භවමෙග උප්පජ්ජති තිරුදෙධි තං ආරමමණං ආරබ්භ එකං ආවජ්ජනං මරණස්ස ආසන්නභාවෙන මජ්ඣිමනිකායෙගතතතා පඤ්ඤා ජවනානි චෙ තදුරමමණානිති තිණ්ණි විචිචිතතානි උප්පජ්ජන්ති, තතො භවමග්ගිසයං ආරමමණං කඤ්ඤා එකං වුතිවිතතං, එතතාවතා එකාදස් විතතකඤ්ඤා අතීතා භොනති, අපස්ස අවසෙසපච්චිතතකඤ්ඤායුක්තෙ තස්මිං යෙව ආරමමණෙ පටිසන්ධිවිතතං උප්පජ්ජති. අයං අතීතා රමමණාය වුතියා අනන්තරං පච්චුප්පන්නාරමමණා පටිසන්ධි. අප රස්ස මරණසමයෙ පඤ්ඤානතං වාදනං අඤ්ඤාතරස්මිං රුගාදිහෙතු භූතං භීතමාරමමණං ආපාඨමාගච්ඡති, තස්ස යථාකතමෙන උප්පන්න වොක්ඛපනාවසානෙ මරණස්ස ආසන්නභාවෙන මජ්ඣිමනිකායෙගතතා පඤ්ඤාජවනානි චෙ තදුරමමණානි ච උප්පජ්ජන්ති, තතො භවමග්ගිසයං ආරමමණං කඤ්ඤා එකං වුතිවිතතං, එතතාවතා ච චෙ භවමග්ගිනි ආවජ්ජනං දස්සනං සමපට්ඨන්තං සන්තර්ණං වොක්ඛපනං පඤ්ඤා ජවනානි චෙ තදුරමමණානි එකං වුතිවිතතනානි පඤ්ඤාදස් විතතකඤ්ඤා අතීතා භොනති, අපාවසෙස එකවිතතකඤ්ඤායුක්තෙ තස්මිං යෙව ආරමමණෙ පටිසන්ධිවිතතං උප්පජ්ජති. අයමපි අතීතා රමමණාය වුතියා අනන්තරං පච්චුප්පන්නාරමමණා පටිසන්ධි. එස තාව අතීතාරමමණාය සුගතිවුතියා අනන්තරං අතීතපච්චුප්පන්නාරමමණාය දුග්ගතිපටිසන්ධියා පවත්තනාකාරො. දුග්ගතියං ධීතස්ස පන උප්පිතානවජ්ජකම්මස්ස වුත්තනායෙනෙව තං අනවජ්ජකම්මං වා කම්මනිම්මතං වා මනොවාරෙ ආපාඨමාගච්ඡතිති කණ්ඨපක්කෙ සුක්කපක්කං යපෙඤ්ඤා සබ්බං පුරිමනායෙනෙව වෙදිතබ්බං. අයං අතීතාරමමණාය දුග්ගතිවුතියා අනන්තරං අතීතපච්චුප්පන්නාරමමණාය සුගතිපටිසන්ධියා පවත්තනාකාරො. සුගතියං ධීතස්ස පන උප්පිතානවජ්ජකම්මස්ස “තානියස්ස තස්මිං සමයෙ ඔලමබන්ති”ති ආදි වචනතො මරණමඤ්ඤා නිපන්නස්ස යථුපචිතං අනවජ්ජකම්මං වා කම්මනිම්මතං වා මනොවාරෙ ආපාඨමාගච්ඡති, තං ව බො උප්පිත කාමාවචරානවජ්ජකම්මස්සෙව, උප්පිතමග්ගගතකම්මස්ස පන කම්ම

නිමිත්තමෙව ආපාඨමාගච්ඡති, තං ආරබ්භ උපපන්නාය තද්‍රමමණ පරියොසානාය සුඛාය වා ජවනවිටියා අනන්තරං භවබ්ගවිසයං ආරමමණං කාමා චුතිචිත්තං උපපජ්ජති, තයමිං නිරුද්ධො තමෙව ආපාඨගහං කමමං වා කමමනිමිත්තං වා ආරබ්භ අනුපවජිත්තා කිලෙසබලවිනමිතං සුගතිපරියාපන්නං පටිසන්චිත්තං උපපජ්ජති, අයං අතිතාරමමණාය චුතියා අනන්තරා අතිතාරමමණා වා නවතතබ්බාරමමණා වා පටිසන්චි. අපරස්ස මරණසමයෙ කාමාවචර අනවජ්ජකමමවසෙත මනුස්සලොකෙ මානුකුච්චමණණසබ්බාතං වා දෙවලොකෙ උය්‍යානවිමිත්තකපපරුක්ඛාදිවණණසබ්බාතං වා සුගති නිමිත්තං මනෝවාසෙ ආපාඨමාගච්ඡති, තස්ස දුග්ගතිනිමිත්තෙත දසසි භානුකක්කමෙනෙව චුතිචිත්තානන්තරං පටිසන්චිත්තං උපපජ්ජති, අයං අතිතාරමමණාය චුතියා අනන්තරා පච්චුපපන්නාරමමණා පටි සන්චි. අපරස්ස මරණසමයෙ ඤාතකා “අයං තාත තවන්තාය බුද්ධ පුත්ත කරියති, චිත්තං පසාදෙති”ති වන්තා පුප්ඵද්ධමපවාකාදිවසෙත රූපාරමමණං වා ධම්මසවණතුරියපුත්තදිවසෙත සද්දාරමමණං වා ධුම වාසගක්ඛාදිවසෙත ගක්ඛාරමමණං වා “ඉදං තාත සායස්සු, තවන්තාය දුතබ්බදෙය්‍යධම්මං”ති වන්තා මධුචාණිකාදිවසෙත රසාරමමණං වා “ඉදං තාත පුසස්සු, තවන්තාය දුතබ්බදෙය්‍යධම්මං”ති වන්තා විතපට්ට සොමාරපට්ටාදිවසෙත ථොට්ඨබ්බාරමමණං වා පඤ්චවාසෙ උපසං ගරන්ති, තස්ස භසමිං ආපාඨගතෙ රූපාදිආරමමණෙ යථාක්කමෙන උපපන්නවොත්ථපනාවසානෙ මරණස්ස ආසන්නභාවෙන මජ්ඣිමුත වෙගතතා පඤ්ච ජවනාති වෙ තද්‍රමමණාති ච උපපජ්ජති, තතො භවබ්ගවිසයං ආරමමණං කාමා එකං චුතිචිත්තං, තද්වසානෙ තයමිං යෙව එකවිග්ගානබ්ගධර්මිනිකෙ ආරමමණෙ පටිසන්චිත්තං උපපජ්ජති. අයමිද්ධං අතිතාරමමණාය චුතියා අනන්තරා පච්චුපපන්නාරමමණා පටි සන්චි. අපරස්ස පන පඨවිකසිණ්ණිකාදිවසෙත පටිලබ්මග්ග තස්ස සුගතියං සීතස්ස මරණසමයෙ කාමාවචරකුසලකමම-කමම නිමිත්ත-ගතිනිමිත්තානං වා අඤ්ඤතරං පඨවිකසිණ්ණාදිකං වා නිමිත්තං මහග්ගතචිත්තං වා මනෝවාසෙ ආපාඨමාගච්ඡති, වක්ඛු සොතානං වා අඤ්ඤතරසමිං කුසලප්පතතිගෙතුහුතං පඤ්චමා රමමණං ආපාඨමාගච්ඡති. තස්ස යථාක්කමෙන උපපන්න වොත්ථප නාවසානෙ මරණස්ස ආසන්නභාවෙන මජ්ඣිමුතවෙගතතා පඤ්ච ජව නාති උපපජ්ජති, මහග්ගතගතිකානං පන තද්‍රමමණං නත්ථි, තස්මා ජවනානන්තරං යෙව භවබ්ගවිසයමාරමමණං කාමා එකං චුතිචිත්තං උපපජ්ජති, තස්සාවසානෙ කාමාවචරමහග්ගත සුගතිනං අඤ්ඤතර සුගති පරියාපන්නං යප්පට්ඨිතෙසු ආරමමණෙසු අඤ්ඤතරාරමමණං පටිසන්චිත්තං උපපජ්ජති. අයං න වත්තබ්බාරමමණාය සුගතිචුතියා අනන්තරා අතිතපච්චුපපන්න නවතතබ්බාරමමණානං අඤ්ඤතරා රමමණා පටිසන්චි. එතෙනානුසාරෙන ආරූපචුතියා පි අනන්තරා පටිසන්චි වෙදිතබ්බා. අයං අතිත න වත්තබ්බාරමමණාය සුගති

වුනි යා අනන්තරා අතීත න වත්තබ්බපච්චුප්පන්නාරමමණංය පටි සක්ඛියා පච්චත්තනාකාරො, දුග්ගති යං ධීතස්ස පන පාපකම්මිනො වුත්තනායෙනෙව නං කම්මං කම්මනිම්මිත්තං ගතිනිම්මිත්තං වා මනො වා රෙ, පඤ්චවා රෙ වා පන අකුසල්ලප්පත්තිගෙතුභූතං ආරමමණං ආපාඨමාගච්ඡති, අපස්ස යථාකකමෙන වුතිවිත්තාවසානෙ දුග්ගති පරියාපන්නං තෙසු ආරමමණෙසු අඤ්ඤතරාරමමණං පටිසක්ඛිවිත්තං උපපජ්ජති, අයං අතීතාරමමණංය දුග්ගතිවුනි යා අනන්තරා අතීත පච්චුප්පන්නාරමමණංය පටිසක්ඛියා පච්චත්තනාකාරොති. එත්තාවතා එකුනච්ඡතිවිධස්සාපි විඤ්ඤාණස්ස පටිසක්ඛිවසෙන පචත්ති දීපිතා හොති, තයිදං සබ්බමපි එවං:-

පච්චත්තමානං සක්ඛිමහි වෙධා කමෙතන වත්තති,
මිස්සාදීති ව හෙදෙහි හෙදෙස්ස දුට්ඨාදිකො.

ඉදං හි එකුනච්ඡතිවිධමපි විපාකවිඤ්ඤාණං පටිසක්ඛිමහි පච්චත්ත මානං වෙධා කමෙතන වත්තති, යථාසකං හි එකස්ස ජනකං කම්මං නානාකක්ඛණීකකම්මපච්චයෙන වෙච උපනිස්සයපච්චයෙන ව පච්චයො හොති, වුත්තං හෙතං:-“කුසලාකුසලං කම්මං විපාකස්ස උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො”ති. එවං වත්තමානස්ස පනස්ස මිස්සාදීති හෙදෙහි දුට්ඨාදිකොපි හෙදො වෙදිතබ්බො. සෙය්‍යපිදං:- ඉදං හි පටිසක්ඛිවසෙන එකධා පච්චත්තමානමපි රූපෙන සහ මිසා මිස්සහෙදහො දුට්ඨං, කාමරූපාරූපභවහෙදතො තිට්ඨං, අණ්ඩජ ජලාබුජ සංසෙදජ ඔපපාතිකයොතිවසෙන වදුබ්බිධං, ගතිවසෙන පඤ්චවිධං, විඤ්ඤාණධීතිවසෙන සත්තවිධං, සත්තාවාසවසෙන අධ්‍ය වීධං හොති. තත්:-

මිස්සං විධා භාවහෙද සභාවං තත්ථ ව විධා,
වෙ වා තයො වා දසකා ඔමතො ආදිනා සහ.

“මිස්සං විධා භාවහෙද”හි යං හෙතං එත්ථ අඤ්ඤත්‍ර අරූපභවො රූපමිස්සං පටිසක්ඛිවිඤ්ඤාණං උපපජ්ජති, තං රූපභවෙ ඉත්තින්ද්‍රිය පුරිස්සින්ද්‍රියසම්බානෙන භාවෙන විනා උපපත්තිතො, කාමභවෙ අඤ්ඤත්‍ර ජාතිපණ්ඩකපටිසක්ඛියා භාවෙන සහ උපපත්තිතො සභාවං අභාවනති දුට්ඨං හොති. “සභාවං තත්ථ ව විධා”හි තත්ථාපි ව යං සභාවං තං ඉත්තිපුරිසභාවානං අඤ්ඤතරෙන සහ උපපත්තිතො දුට්ඨ මෙව හොති. “වෙ වා තයො වා දසකා ඔමතො ආදිනා සහ”හි යං හෙත මෙත්ථ මිස්සං අමිස්සනති වයෙ ආදිභූතං රූපමිස්සං පටිසක්ඛි විඤ්ඤාණං, තෙන සහ වදුළු කායදසකවසෙන වෙ වා, වදුළුකායභාව දසකවසෙන තයො වා දසකා ඔමතො උපපජ්ජනති, තත්ථ ඉතො පරං රූපපරිහානීති. තං පතෙනං එවං ඔමකපරිමාණං උපපජ්ජ මානං අණ්ඩජ ජලාබුජනාමිකාසු විසු යොනිසු ජාතිඋණණංය එකෙන

අංකුතා උඩවසපටිමණ්ඩපමාණං කලලනති ලඛ්‍යඛිං. හුන්ච උපපජ්ජති, තත්ථ යොනීතං. ගතිවසෙන සමභවගෙදො වෙදිතබ්බො, එතාසු හි:-

තිරයෙ භුමමවජේජසු දෙවෙසු ව න යොනියො,
තිස්සො පුරිමිකා ගොනති වතස්සොපි ගතිත්තයෙ.

තත්ථ “දෙවෙසු වා”ති වසඥෙන යථා තිරයෙ ව භුමමවජේජසු ව දෙවෙසු, එවං. තිස්සාමිතණ්ඩකපෙතෙසු ව පුරිමිකා තිස්සො යොනියො න සන්තීති වෙදිතබ්බො, ඔපපාතිකා එවති තෙ ගොනති. සෙසෙ පන තිරච්ඡාන පෙතතිවිසය මනුස්සඛිංතෙ ගතිත්තයෙ පුබ්බෙ වජ්ජතභුමමදෙවෙසු ව වතස්සොපි යොනියො ගොනති, තත්ථ:-

තිංස නවචෙව රුපිසු සත්තති උක්කංසනොථ රුපාති,
සංසෙදුපපාතයොනීසු අථවා අවකංසතො තිංස.

රුපි බ්‍රහෙමසු තාව ඔපපාතිකයොනිකෙසු වනබ්‍රහෙමවඤ්ඤාසානං ජිවිතනවකස්ස වාති චතුනතං කලාපානං. වසෙන තිංස ව නව ව පටිසන්ධිච්ඤාඤාණෙන සහ රුපාති උපපජ්ජනති, රුපි බ්‍රහෙම පන ධූපෙත්වා අඤ්ඤාසු සංසෙදජ ඔපපාතික යොනිකෙසු උක්කංසතො වනබ්‍රහෙම සාණ ජිව්හා කාය වඤ්ඤා ව්‍යවදසකානං. වසෙන සත්තති, තාති ව නිච්චං. දෙවෙසු. තත්ථ වණ්ණණං ගඤ්ඤා රසො ඔජ්ඣ වතස්සො වාපි ධාතුයො වනබ්‍රහෙමසාදො ජිවිතනති අයං දස රුප පරිමාණො රුපපුජො වනබ්‍රහෙමසතො නාම, එවං සෙසා වෙදිතබ්බො. අවකංසතො පන ජච්චකු ඛිංස රුපාති උපපජ්ජනති, උක්කංසාවකංසානං පන අනතරෙ අනුරුපතො විකප්පො වෙදිතබ්බො. එවං විදිත්වා පුන:-

බන්ධාරමමණගතිගෙතු වෙදනා පිති විතක්ක විචාරෙති,
ගෙදාගෙදවිසෙසො චුතිසන්ධිතං පරිඤ්ඤායොසා.

යා ගෙසා මස්සාමස්සතො දුට්ඨා පටිසන්ධි, යා වුස්සා අතිතා නන්තරා චුති, තාසං ඉමෙති බන්ධාදීති ගෙදාගෙදවිසෙසො ඤාතබ්බොති අන්තො. කථං? කදවි හි වතුකබන්ධාය ආරුප්පචුතියා අනන්තරා වතුකබන්ධාව ආරමමණතොපි අතින්තා පටිසන්ධි ගොති, කදවි අමහග්ගතබ්බිධාරමමණාය මහග්ගතඅස්සිත්තාරමමණා, අයං තාව අරුපභූමිසු එව නයො. කදවි පන වතුකබන්ධාය ආරුප්පචුතියා අනන්තරා පඤ්චකබන්ධා කාමාවචරපටිසන්ධි, කදවි පඤ්චකබන්ධාය කාමාවචරචුතියා රුපාවචරචුතියා වා අනන්තරා වතුකබන්ධා අරුප පටිසන්ධි, එවං අතිතාරමමණාය චුතියා අතිතනවතනබ්බපච්චුප්පනා රමමණා පටිසන්ධි. එකච්චසුගතිචුතියා එකච්චදුග්ගතිපටිසන්ධි, අගෙතුකචුතියා සගෙතුකපටිසන්ධි, දුග්ගෙතුකචුතියා තිග්ගෙතුකපටිසන්ධි,

උපෙක්ඛාසගතවුති යා සොමකස්ස සගතපටිසන්ඤී, අපටිතිකවුති යා සපටිතිකපටිසන්ඤී, අවිතකකවුති යා සවිතකකපටිසන්ඤී, අවිචාරවුති යා සවිචාරපටිසන්ඤී, අවිතකකා විචාරවුති යා සවිතකකසවිචාරපටිසන්ඤීති තස්ස තස්ස විපරිතතො ව යථායොගං යොජේතබ්බං.

ලබ්පව්වයමිති ධම්මමත්තමෙන. භවනතරමුපෙති,
නාස්ස තතො සබ්බකුති න තතො හෙතුං විනා හොති.

ඉතිහෙතං. ලබ්පව්වයං රූපාරූපධම්මත්තං උපපජ්ජමානං භවනතරමුපෙතිති වුවවති, න සත්තො න ජීවො තස්ස ව නාපි අතීත භවතො ඉධ සබ්බකුති අත්ථි, නාපි තතො හෙතුං විනා ඉධ පානුභාවො, තයිදං පාකටෙන මනුස්සවුතිපටිසන්ඤීකාමෙන පකාස සිසායාම. අතීතභවයමි. හි සරසෙන උපක්කමෙන වා සමාසනාමරණස්ස අසස්සානං සබ්බඛිතපව්වඛිතසන්ඛිතකවෙජ්ජකානං. මාරණනතිකවෙදනා සත්ථානං සනතිපාතං අසගනතස්ස අතපෙ පකඛිතත හරිතතාලපණණම්ච කමෙන උපසුස්සමානෙ සරීරෙ තිරුඬෙසු වකඩාදීසු ඉන්ද්‍රියෙසු හදයවන්ත්‍රමතෙන පතිට්ඨිතෙසු කායිත්ථිය මනිත්ථිය ජීවිතිත්ථියෙසු තංඛණාවසෙස හදයවන්ත්‍රසනතිස්සිතං විඤ්ඤණං ගරුකත සමාසෙවිතාසනන පුබ්බකතානං අඤ්ඤතරං ලද්ධාවසෙසප්පව්වය සබ්බාරසබ්බානං කමමං තදුපට්ඨාපිතං වා කමමනිමිත්තගතිනිමිත්තසබ්බානං විසයං ආරබ්භ පවත්තති, තදෙවං පවත්තමානං තණ්හාවිජ්ජානං අපාඨිතතො අවිජ්ජාපටිච්ඡාදිතාදී නවෙ තයමි. විසයෙ තණ්හා නාමෙති, සහජතසබ්බාර බිපජනති, තං සනතති වසෙන තණ්හාය නාමියමානං සබ්බාරෙති බිපපමානං ඔරිම තිරරුකවිතිබ්බරුජ්ජමාලමිත්ථිවා මාතිකාතිකකමකො විය පුරිමව නිස්සයං ජහති, අපරව කාමසමුදාපිතං නිස්සයං අස්සාදයමානං වා අනස්සාදයමානං වා ආරමමණාදීති යෙව පව්වයෙති පවත්තතිති. එත්ථ ව පුරිමං වචනතො වුති, පච්ඡිමං භවනතරාදි පටිසන්ඤානතො පටිසන්ඤීති වුවවති. තදෙනං නාපි පුරිමභවා ඉධාගතං, නාපි තතො කමමසබ්බාරතතිවිසයාදීහෙතුං විනා පානුභුතනති වෙදිතබ්බං.

සිද්ධං නිදස්සනානෙත්ථ පටිඤ්ඤාසාදිකා අථ,
සනතානබ්බතො නත්ථි එකතා නපි නානතා.

එත්ථ වෙතස්ස විඤ්ඤාණස්ස පුරිමභවතො ඉධ අනාගමනෙ අතීතභවපරියාපනතහෙතුති ව උපපාදෙ පටිඤ්ඤාස පදීප මුද්‍රා පටි බිම්බපාකාරා ධම්මා නිදස්සනාති සිද්ධං, යථාති පටිඤ්ඤාස පදීප මුද්‍රා ඡායාසද්‍රදීහෙතුකා හොනති, අඤ්ඤානු අගනාවා ව හොනති, එව මෙවං ඉදං විතතං. එත්ථ ව සනතානබ්බතො නත්ථි එකතා, නාපි නානතා. යදිති සනතානබ්බතෙ සති එකනතමෙකතා භවෙය්‍ය, න බිරතො දගි සමුත්තං සියා, අථාපි එකනතනානතා භවෙය්‍ය, න බිරස්සාධිතො දගි සියා, එස නයො සබ්බහෙතුසමුප්පනොසු. එවඤ්ච

සති සබ්බලොකවොහාරලොපො සියා, සො ච අනිථො, තසමා එත්ත ඵකානතමෙකතා වා නානතා වා උපගන්තබ්බාති. එත්තාහ:- නනු එවං අසඬිකනති පාතුහාවෙ සති යෙ ඉමසම් මනුස්සත්තනාවෙ බක්ඛා, තෙසං නිරුඬිතතා ඵලපච්චයස්ස ච කමමස්ස තත්ථ අගමනතො අඤ්ඤාස්ස අඤ්ඤාතො ච තං ඵලං සියා, උපභුඤ්ඤාතො ච අසති කස්ස තං ඵලං සියා, තසමා න සුඤ්ජරම්ඳං විධානනති. තත්ථිදං වුච්චති:-

සනතානෙ යං ඵලං එතං නාඤ්ඤාස්ස න ච අඤ්ඤාතො,
බිජ්ජනං අභිසංඛාරො ඵතස්සත්ථස්ස සාධකො.

එකසන්තානසම්මිති ඵලං උපපජ්ජමානං තත්ථ එකානතඑකතන නානතතානං පටිසිද්ධිතතා අඤ්ඤාස්සාති වා අඤ්ඤාතොති වා න හොති, එතස්ස ච පතත්ථස්ස¹ බිජ්ජනං අභිසංඛාරො සාධකො. අමඛ බිජ්ජනං හි අභිසංඛාරෙසු නානෙසු තස්ස බිජ්ජස්ස සනතානෙ ලද්ධ පච්චයා කාලනතරෙ ඵලවිසෙසො උපපජ්ජමානො න අඤ්ඤාබිජ්ජනං නාපි අඤ්ඤාභිසංඛාරපච්චයා උපපජ්ජති, න ච තාති බිජ්ජති අභිසංඛාරො වා ඵලධානං පාපුණ්ණති, එවං සමපදම්ඳං වෙදිතබ්බං. විජ්ජාසිප්පොසධාදිති වාපි බාලසරීරෙ උපයුත්තෙති කාලනතරෙ වුඬ්ඤ්ඤාසරීරාදිසු ඵලං දෙතිති අයමන්තො වෙදිතබ්බො. යමපි වුත්තං උපභුඤ්ඤාතො ච අසති කස්ස තං ඵලං සියාති, තත්ථ:-

ඵලසුප්පතතියා එව සිද්ධා භුඤ්ඤාත සමමුක්ඛි,
ඵලපාදෙන රුකකස්ස යථා ඵලති සමමුක්ඛි.

යථා හි රුකකසංඛිතානං ධම්මානං එකදෙසභුතස්ස රුකක ඵලස්ස උපපතතියා එව රුකෙකා ඵලතිති වා ඵලිතොති වා වුච්චති, තථා දෙවමනුස්සසංඛිතානං බක්ඛානං එකදෙසභුතස්ස උපහොග සංඛිතස්ස සුබදුක්ඛඵලස්ස උපපාදෙනෙව දෙවො මනුස්සො වා උපභුඤ්ඤාතිති වා සුබිතො දුක්ඛිතොති වා වුච්චති; තසමා න එත්ථ අඤ්ඤාත උපභුජ්ජකෙන නාම කොපි අන්තො අත්ථිති. යොපි වදෙය්‍ය:-එවං සනෙතපි එතෙ සංඛාරා විජ්ජමානා වා ඵලස්ස පච්චයා සියුං අවිජ්ජමානා වා, යදිව විජ්ජමානා පච්චතතිකල්පෙ යෙව තෙසං විපාකෙන හවිතබ්බං, අප් අවිජ්ජමානා පච්චතතිතො පුබ්බෙ පච්ජා ව තිච්චං ඵලාවහා සියුනති, සො එවං චන්තබ්බො:-

කතතතා පච්චයා එතෙ න ච තිච්චං ඵලාවහා,
පාටිභොගාදිකං තත්ථ වෙදිතබ්බං නිදස්සනං.

කතතතායෙවහි සංඛාරා අත්තනො ඵලස්ස පච්චයා හොනති, න විජ්ජමානතතා අවිජ්ජමානතතා වා. යථාහ “කාමාවචරස්ස කුසලස්ස කමමස්ස කතතතා උපවිතතතා විපාකං චක්ඛුචිඤ්ඤාණං උපපන්නං හොති”ති අදී. යථාරහස්ස ච අත්තනො ඵලස්ස පච්චයා

1. ම. චචතත්ථස්ස. a. විහංගපාලි පටිච්චසමුප්පාදවිහංගඅසංඛිතානිකය.

සුඛා න පුන ඵලාචතා හොනති විපකකම්පාකතතා, එතස්ස චන්දස්ස විභාවනෙ ඉදං පාරිභොගාදිකං නිදස්සනං වෙදිතබ්බං. යථාහි ලොකෙ යො කස්සපි අන්දස්ස නිශාතනන්දං පාරිභොගො හොති, භණ්ඩං වා කිණාති, ඉණං වා ගණ්ඨාති, තස්ස තං කිරියාකාරණමත්ත මෙව තදන්ද නිශාතනාදිමහි පච්චයො හොති, න කිරියාය විජ්ජමා නතතං අවිජ්ජමානතතං වා, න ච තදන්දනිශාතනාදිනො පරමපි ධාර කොච හොති. කස්මා? නිශාතනාදිකං කතත්තා, එවං කතත්තාව සම්බාරාපි අත්තනො ඵලස්ස පච්චයා හොනති, න ච යථාර්ගං ඵල දුන්නො පරමපි ඵලාචතා හොනති. එත්තාවතා මිස්සාමිස්සවසෙන වෙධාපි චත්තමානස්ස පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස සම්බාරපච්චයා පචතති දිපිතා හොති.

ඉදං නිසබ්බස්සෙව නෙසු බතතිංස විපාක විඤ්ඤාණෙසු සම්මොහ විභාතන්දං:-

පටිසන්ධි පචතතිතං චසෙනෙනෙ භවාදිසු,
විජ්ජිතබ්බා සම්බාරා යථා යෙසඤ්ච පච්චයා.

තන්ද තයො භවා, චතස්සො යොනියො, පඤ්ච ගතියො, සත්ත විඤ්ඤාණධම්මිනියො, නව සත්තාවාසාති එතෙ භවාදයො නාම. එතෙසු භවාදිසු පටිසන්ධියං පචතෙන ච එතෙ යෙසං විපාකවිඤ්ඤාණානං අච්චයං, යථා ච පච්චයා හොනති තථා විජ්ජිතබ්බාති අත්තො. තන්ද පුඤ්ඤාතිසම්බාරෙ තාව කාමාවචරඅධ්මවෙතනාභෙදෙ පුඤ්ඤාතිසම්බාරො අවිසෙසෙන කාමභවෙ සුගතියං නචත්තං විපාකවිඤ්ඤාණානං පටිසන්ධියං නානත්තමිකකාමපච්චයෙන වෙච උපනිස්සය පච්චයෙන වාති වෙධා පච්චයො, රූපාවචරපඤ්චකුසලවෙතනාභෙදෙ පුඤ්ඤාතිසම්බාරො රූපභවෙ පටිසන්ධියා එව පඤ්චනනං, චූත්තපභෙදකාමාවචරෙ පන කාමභවෙ සුගතියං උපෙක්ඛාසභගතාභෙදානුමනොවිඤ්ඤාණධානුවජ්ජනං සත්තනනං පරිත්තවිපාක විඤ්ඤාණානං චූත්තනායෙනෙව වෙධා පච්චයො පචතෙන, නො පටිසන්ධියං. සෙව රූපභවෙ පඤ්චනනං විපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පචතෙන, නො පටිසන්ධියං. කාමභවෙ පන දුග්ගතියං අච්චනනමපි පරිත්තවිපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පචතෙන, නො පටිසන්ධියං. තන්ද නිරයෙ මහා මොග්ගලානත්තෙරස්ස නරක වාරිකාදිසු ඉච්චාරමණ්ණසමායොගෙ සො පච්චයො හොති, නිරවජ්ජනෙසු පන පෙතමහිතිකෙසු ච ඉච්චාරමණ්ණං ලබ්භතියෙව. සෙව කාමභවෙ සුගතියං සොළසනනමපි කුසලවිපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පචතෙන ච පටිසන්ධියං ව. අවිසෙසෙන පන පුඤ්ඤාතිසම්බාරො රූපභවෙ දසනනං විපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පචතෙන ච පටිසන්ධියෙව. වාදසාකුසලවෙතනාභෙදෙ අපුඤ්ඤාතිසම්බාරෙ කාමභවෙ දුග්ගතියං එකස්ස විඤ්ඤාණස්ස තථෙව පච්චයො පටිසන්ධියං, නො පචතෙන. ඡන්තං පචතෙන, නො පටි

සක්කියං සත්තන්තමිදි අකුසලවිපාකවිඤ්ඤාණානං පච්ඤෙන ව පටිසන්ති
 යඤ්චි, කාමභවෙ පන සුගතියං තෙසං යෙව සත්තන්තං තථෙව
 පච්චයො පච්ඤෙන, නො පටිසන්තියං. රූපභවෙ චතුත්තං විපාක
 විඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පච්ඤෙන, නො පටිසන්තියං. සො ච
 ඛො කාමාවචරෙ අතිරූපදස්සන සද්දසවණ්වසෙන, බ්‍රහ්මලොකෙ
 පන අතිරූපාදයො නාම නත්ති, තථා කාමාවචරදෙවලොකෙපි.
 ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො අරූපභවෙ චතුත්තං විපාකවිඤ්ඤාණානං
 තථෙව පච්චයො පච්ඤෙන පටිසන්තියඤ්චි. එවං තාව භවෙසු පටි
 සන්තිප්පවහන්තං වසෙන එතෙ සංඛාරා යෙසං පච්චයා, යථා පච්චයා
 හොනති තථා ජනිතබ්බා. එතෙනෙව නයෙන යොතිආදීසුපි වෙදි
 තබ්බා, තනුදං ආදිතො පටිඨාය මුඛමත්තප්පකාසනං. ඉමෙසු හි
 සංඛාරෙසු යසමා පුඤ්ඤාභිසංඛාරෙ තාව මිසු භවෙසු පටිසන්ති. දමා
 සබ්බමත්තනො විපාකං ජනෙති, තථා අණ්ඩජදීපු චතුසු යොතිසු,
 දෙවමනුස්සසංඛාරාසු මිසු ගතීසු, නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤි
 නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤි එකත්තකායා නානත්තසඤ්ඤි එකත්ත
 කායා එකත්තසඤ්ඤි සංඛාරාසු චතුසු විඤ්ඤාණධර්මීතිසු අසඤ්ඤ
 සත්තාවාසෙ පනෙස රූපමත්තමෙවාභිසංඛාරෙතිති චතුසු යෙව
 සත්තාවාසෙසු ව පටිසන්ති. දමා සබ්බමත්තනො විපාකං ජනෙති.
 තසමා එස එතෙසු මිසු භවෙසු චතුසු යොතිසු මිසු ගතීසු චතුසු
 විඤ්ඤාණධර්මීතිසු චතුසු සත්තාවාසෙසු. ව එකමිසතියා විපාකවිඤ්ඤ
 ණානං චූත්තනායෙනෙව පච්චයො හොති යථාසම්භවං. පටිසන්තියං
 පච්ඤෙන ව, අපුඤ්ඤාභිසංඛාරෙ පන යසමා එකසමීයෙව කාමභවෙ
 චතුසු යොතිසු අවසෙසාසු තිසු ගතීසු නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤි
 සංඛාරාය එකිණ්ණං විඤ්ඤාණධර්මීතියා තාදිසෙයෙව එකසමී සත්තා
 වාසෙ පටිසන්තිවසෙන විපච්චති, තසමා එස එකසමී. භවෙ චතුසු
 යොතිසු තිසු ගතීසු එකිණ්ණං විඤ්ඤාණධර්මීතියා එකමි ව සත්තාවාසෙ
 සත්තන්තං විපාකවිඤ්ඤාණානං චූත්තනායෙනෙව පච්චයො පටි
 සන්තියං පච්ඤෙන ව, ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරෙ පන යසමා එකසමී. යෙව
 අරූපභවෙ එකිණ්ණං ඔපපාතිකයොතියා එකිණ්ණං දෙවගතියා ආකා
 සානඤ්චායත්තාදිකාසු තිසු විඤ්ඤාණධර්මීතිසු ආකාසානවායත්තාදි
 කෙසු චතුසු සත්තාවාසෙසු පටිසන්තිවසෙන විපච්චති, තසමා එස
 එකසමී. භවෙ එකිණ්ණං යොතියා එකිණ්ණං ගතියා තිසු විඤ්ඤාණධර්මී
 තිසු චතුසු සත්තාවාසෙසු චතුත්තං විඤ්ඤාණානං චූත්තනායෙනෙව
 පච්චයො හොති පටිසන්තියං පච්ඤෙන වාති. එවං:-

පටිසන්තිප්පවහන්තං වසෙනෙන භවාදීසු,
 විජනිතබ්බා සංඛාරා යථා යෙසඤ්ච පච්චයාති.

අසං “සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං”ති පදසමි. විශාරකථා.

විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපපදෙ:-

විභාගා නාමරූපානං භවාදිසු පවත්තෙනා,
සභගා පච්චයනායා විඤ්ඤාතබ්බො විනිව්ඡයො.

විභාගා නාමරූපානනාහි එත්ති “නාමං”ති ආරම්භණානිමුඛං නමනතො වෙදනාදායා තයො ඛක්ඛා, “රූපං”ති වත්තාරි මහා භූතාහි වතුනනව මහාභූතානං උපාදාය රූපං, තෙසං විභාගො ඛක්ඛා තිලොසෙ වුද්ධො යෙවංති. එවං තාවෙත්ථ විභාගා නාමරූපානං විඤ්ඤාතබ්බො විනිව්ඡයො. භවාදිසු පවත්තෙනාහි එත්ති ව නාමං එකං සත්තාවාසං යපෙඤා සබ්බගවයොතිගතිවිඤ්ඤාණධර්මිනිසෙස සත්තාවාසෙසු පවත්තති, රූපං විසු භවෙසු වතුසු යොතිසු පවසු ගතිසු පුරිමාසු වතුසු විඤ්ඤාණධර්මිසු පවසු ව සත්තාවාසෙසු පවත්තති. එවං පවත්තමානො ව එතස්මිං නාමරූපෙ යස්මිං අභාවකගබ්බසෙය්‍ය කානං අණ්ඩරුනඤ්ච පටිසංඝිකබ්බෙණ වන්දුකායදසකවසෙක රූපතො වෙ සත්තානිසිසාති තයො ව අරුපිනො ඛක්ඛා පාත්‍රභවනති, තස්මා තෙසං විත්ථාරෙන රූපරූපතො විසතිධම්මො තයො ව අරු පිනො ඛක්ඛාති එතෙ තෙවිසති ධම්මො විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපනාහි වෙදිතබ්බො. අගතිතගහණෙන පන එකාසන්නාහි සිසතො නව රූප ධම්මෙ අපනෙඤා වුද්ධං, සභාවකානං භාවදසකං පක්ඛිපිඤා තෙතතිස්ස, තෙසම්පි අගතිතගහණෙන සත්තානිසිසවයතො අධාරස් ධම්මෙ අපනෙඤා පනාරස්, යස්මිං ව ඔපපාතිකසතෙතසු බ්‍රහ්මකායි කාදීනං පටිසංඝිකබ්බෙණ වග්ගුසොභවන්දුදසකානං ජීවිතින්ද්‍රියනව කායං ව වසෙක රූපතො වත්තාරි සත්තානි සිසාති තයො ව අරුපිනො ඛක්ඛා පාත්‍රභවනති, තස්මා තෙසං විත්ථාරෙන රූපරූපතො එකුත වත්තාශ්‍රිසධම්මො තයො ව අරුපිනො ඛක්ඛාති එතෙ වාවත්තාශ්‍රිසධම්මො විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපනාහි වෙදිතබ්බො. අගතිතගහණෙන පන සත්තාහි සිසතතයතො සත්තවිසතිධම්මෙ අපනෙඤා පනාරස්, කාම භවෙ පන යස්මිං සෙසමපපාතිකානං සංසෙද්දතං වා සභාවකපරි පුණ්ණායතනානං පටිසංඝිකබ්බෙණ රූපතො සත්තා සත්තානිසිසාති තයො ව අරුපිනො ඛක්ඛා පාත්‍රභවනති, තස්මා තෙසං විත්ථාරෙන රූපරූපතො සත්තානිධම්මො තයො ව අරුපිනො ඛක්ඛාති එතෙ තෙසත්තාහි ධම්මො විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපනාහි වෙදිතබ්බො. අග තිතගහණෙන පන රූපසත්තාහි සිසත්තකතො වතුපඤ්ඤාස ධම්මෙ අපනෙඤා එකුතවිසති, එස උක්කංසො. අවකංසෙක පන තං තං රූපසත්තාහි සිසවිකලානං තස්ස තස්ස වසෙක ගාපෙඤා ගාපෙඤා සම්බිපතො විත්ථාරතො ව පටිසංඝියං විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප සභ්බො වෙදිතබ්බො අරුපිනං පන තයො ව අරුපිනො ඛක්ඛා, අසඤ්ඤිතං රූපතො ජීවිතින්ද්‍රියනවකමෙවංති. එස තාව පටිසංඝියං තයො.

පවතෙන පන සබ්බත් රූපපථවතතිදෙසෙ පටිසන්තිවිත්තස්ස සීතිකකිණෙ පටිසන්තිවිත්තෙතන සහ පවත්නාඋතුතො උතුසමුට්ඨානං සුඛිදකං පාතුහවතී, පටිසන්තිවිත්තං පන රූපං න සමුදාපෙති, තං හි යථා පපාතෙ පතිතපුරිසො පරස්ස පච්චයො නොතුං න සනෙකාති, එවං චජ්ඣුදබ්බලතාය දුබ්බලතාං රූපං සමුදාපෙතුං න සනෙකාති, පටිසන්තිවිත්තතො පන උද්ධං පඨමහවඛගතො පභුති විත්තසමුදානං සුඛිදකං, සද්දපාතුභාවකාලෙ පටිසන්තිකකිණතො ච උද්ධං පවත්නාඋතුතොචෙව විත්තතො ච සද්දනවකං, යෙ පන කබලිඛිකාරුහාරූපජීවිනො ගබ්හසෙය්‍යකසත්තා, තෙසං:-

යඤ්චස්ස භුඤ්ජතී මාතා අනතං පාතං ච භොජනං,
තෙන සො තත්ථ යාපෙති මාතුකුචජිගතො නරෙති.

චවතනො මාතරු අජේඤ්ඤාභරිතාභාරෙන අනුගතො සරිරෙ ඔප පාතිකාතං සබ්බපඨමං අත්තනො මුඛගතං බෙලං අජේඤ්ඤාභරණ කාලෙ ආභාරසමුදානං සුද්ධිදකනති ඉදං ආභාරසමුදානස්ස සුඛිද කස්ස උතු විත්තසමුදානානං ච උකක්කසතො විත්තං නවකාතං වසෙන ඡබ්බිසතිවිධං, පුබ්බෙ එකෙනවිත්තකකිණෙ තිකබ්බතුං උපපජ්ජමානං චුත්තකමමසමුට්ඨානං ච සත්තතිවිධනති ඡතනවුතිවිධං රූපං තයො ච අරූපිනො ඛකාති සමාසතො නවතවුති ධම්මා, යසමා වා සද්දෙ අනියතො කදුච්ඡෙව පාතුභාවතො, තසමා දුට්ඨධර්මි තං අපනෙත්වා ඉමෙ සත්තනවුතිධම්මා යථාසම්භවං සබ්බසත්තානං විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපනති චෙදිතබ්බා තෙසංහි සුත්තානම්පි පමත්තානම්පි බාදනතානම්පි පිවනතානම්පි දිවාව රත්තිව එතෙ විඤ්ඤාණපච්චයා පවත්තනති, තං ච තෙසං විඤ්ඤාණපච්චයභාවං පරතො වණ්ණසිසාමා යමපනෙතමෙත්ථ කමමජ්ජරූපං, තං භවයොතිගති විඤ්ඤාණසීතිසත්තාවාසෙසු සබ්බපඨමං පතිට්ඨහනනම්පි තිසමුදාතික රූපෙන අනුපත්ථං න සනෙකාති සණ්ඨාතුං, නාපි තිසමුදාතිකං තෙන අනුපත්ථද්ධං, අථබ්බො වාතබ්බාහතාපි චතුර්ධා වචන්තාපි තාලකලාපිනො විය උභිවෙගබ්බාහතාපි මහාසමුද්දෙ කත්ථි ලභි පතිදා භිත්තවාහනිකාවිය ව¹ අඤ්ඤාමඤ්ඤාපත්ථානෙවෙනාති අපන මාතාති සණ්ඨතිත්වා එකම්පි වස්සං චෙපි වස්සාති-පෙ-වස්සසත්තම්පි යාව තෙසං සත්තානං ආයුකකියො වා පුඤ්ඤකකියො වා තාව පවත්තනතිති. එවං භවාදිසු පවත්තිතො පෙත්ථ විඤ්ඤානබ්බා විතිච්ඡෙයො. සඛහතාති එත්ථ ව යං අරූපෙ පවත්තිපටිසන්තිසු පඤ්ච චොකාරහවෙ ව පවත්තියං විඤ්ඤාණපච්චයා නාමමෙව. යච අසඤ්ඤාසු සබ්බත්ථ පච්චොකාරහවෙ ව පවත්තියං විඤ්ඤාණපච්චයා රූපමෙව, යඤ්ච පච්චොකාරහවෙ සබ්බත්ථ විඤ්ඤාණපච්චයා නාම රූපං, තං සබ්බං නාමව රූපව නාමරූපව නාමරූපනති එවං එක

සෙස සරූපෙකසෙස නයෙන සඛගහෙත්වා විඤ්ඤාණපච්චයා නාම රූපනති වෙදිතබ්බං. අසඤ්ඤාසු විඤ්ඤාණාභාවා අයුත්තනතිවෙ? නායුත්තං, ඉදං හි:-

නාමරූපස්ස යං හෙතු විඤ්ඤාණං තං චිධා මනං,
විපාකමවිපාකඤ්ච යුත්තමෙව යතො ඉදං.

යං හි නාමරූපස්ස හෙතු විඤ්ඤාණං, තං විපාකාවිපාකහෙදතො චෙධා මනං, ඉදං ච අසඤ්ඤාසතොසු කාමසමුදානත්තා පච්චො කාරහවෙ පචත්තඅභිසංඛාරවිඤ්ඤාණපච්චයා රූපං, තථා පච්චො කාරෙ පචත්තියං කුසලාදිවිත්තකකිණේ කාමසමුදානනති යුත්තමෙව ඉදං, එවං සඛගහනොපෙත්ව විඤ්ඤාතබ්බො විනිව්ඡයො. පච්චය නයාති එත්ව හි:-

නාමස්ස පාකවිඤ්ඤාණං නචධා හොති පච්චයො,
චන්ත්රරූපස්ස නචධා සෙසරූපස්ස අච්චධා.

අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණං හොති රූපස්ස එකධා,
තදඤ්ඤාමප න විඤ්ඤාණං තස්ස තස්ස යථාරහං.

යං හෙතං පටිසන්ධියං පචත්තියං වා විපාකසංඛාතං නාමං, තස්ස රූපමිස්සස්ස වා අමිස්සස්ස වා පටිසන්ධිකං වා අඤ්ඤං වා විපාක විඤ්ඤාණං සහජත අඤ්ඤාමඤ්ඤා නිස්සය සමපයුත්ත විපාකාභාරි නිද්ධ අත්ති අවිගතපච්චයෙහි නචධා පච්චයො හොති, චන්ත්රරූපස්ස පටි සන්ධියං සහජතඅඤ්ඤාමඤ්ඤා නිස්සයවිපාකාභාරි නිද්ධවිපසයුත්තඅත්ති අවිගතපච්චයෙහි නචධා පච්චයො හොති, ධූපෙත්වා පත චන්ත්රරූපං සෙසරූපස්ස ඉමෙසු නචස්ස අඤ්ඤාමඤ්ඤා පච්චයං අපනෙත්වා සෙසෙහි අච්චති පච්චයෙහි පච්චයො හොති, අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණං පත අසඤ්ඤා සත්තරූපස්ස වා පඤ්චවොකාරහවෙ වා කමමජස්ස රූපස්ස යුත්තනතින පරියායතො උපනිස්සයවසෙන එකධා¹ පච්චයො හොති, අවසෙසං පඨමහවංගතො පඤ්චි සබ්බං විඤ්ඤාණං තස්ස තස්ස නාම රූපස්ස යථාරහං පච්චයො හොතීති වෙදිතබ්බං. විත්ථාරතො පත තස්ස පච්චයනගෙ දසසියමානෙ සබ්බාපි පඨානකථා විත්ථාරතබ්බා හොතීති න නං ආරහාම. තත්ව සියා:-කථං පනෙතං ජනිතබ්බං පටිසන්ධි නාමරූපං විඤ්ඤාණපච්චයා හොතීති, යුත්තතො යුත්තතො ච සුත්තෙ හි “විත්තානුපට්ඨිතනිනො ධම්මා”ති ආදිනා නයෙන බහුධා වෙදනාදිනං විඤ්ඤාණපච්චයතා සිද්ධා, යුත්තතො පත:-

විත්තජෙන හි රූපෙන ඉධ දිට්ඨෙන සිජ්ඣති,
අදිට්ඨස්සාපි රූපස්ස විඤ්ඤාණං පච්චයො ඉති.

විනේන හි පසනේන අපසනේන වා තදනුරූපානි රූපානි උපපජ්ජමානානි දිට්ඨානි, දිට්ඨොන ව අදිට්ඨස්ස අනුමානං හොතිති ඉමිනා ඉධ දිට්ඨොන විතතජ්ජපෙන අදිට්ඨස්සාපි පටිසන්තිරූපස්ස විඤ්ඤාණං පච්චයො හොතිති ඡන්තිතබ්බමෙතං, කාමමසමුට්ඨානස්සාපි හි තස්ස විතතසමුට්ඨානස්සෙව විඤ්ඤාණපච්චයනා පඨානෙ ආගතාති, එවං පච්චයනයනො පෙත්ථ විඤ්ඤාතබ්බො විනිවජ්ජයොති.

අශං “විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං” ති පදයමි. විචාරකථා.

නාමරූපපච්චයා සලායතන පදෙ:-

නාමං ඛනිතතයං රූපං භූතවත්ථාදිකං මතං,
කතෙකසෙසං තං තස්ස තාදිසස්සෙව පච්චයො.

යං හෙතං සලායතනස්සෙව පච්චයභූතං නාමරූපං, තත්ථ නාමනාති වෙදනාදිඛනිතතයං, රූපං පන සසතනතිපරිසාපනතං නිශමතො චතතාරි භූතානි ඡ වජ්ජති ජිවිතිත්ථියනති එවං භූතවත්ථාදිකං මතනාති වෙදිතබ්බං. තං පන නාමඤ්ච රූපඤ්ච නාමරූපඤ්ච නාමරූපනති එවං කතෙකසෙසං ඡට්ඨායතනඤ්ච සලායතනඤ්ච සලායතනනති එවං කතෙකසෙසස්සෙව සලායතනස්ස පච්චයොති වෙදිතබ්බං. කසමා? යස්මා අරූපෙ නාමමෙව පච්චයො, තං ච ඡඨායතනස්සෙව, න අඤ්ඤස්ස. නාමපච්චයා ඡඨායතනනති හි විභඤ්ඤා වුත්තං. තත්ථ සියා: කථං පනෙතං ඡන්තිතබ්බං නාමරූපං සලායතනස්ස පච්චයොති, නාමරූපභාවෙ භාවතො. තස්ස තස්ස හි තාමස්ස රූපස්ස ච භාවෙ තං තං ආයතනං හොති, න අඤ්ඤථා. සා පනස්ස තබ්බාවභාවිතා පච්චයනයමි. යෙව ආචීභවිස්සති, තස්මා:-

පටිසන්තියං පටිතෙන වා හොති යං යස්ස පච්චයො,
යථා ව පච්චයො හොති, තථා නෙය්‍යං විභාවිතා.

තත්ත්වයං අත්ථිපනා:-

නාමමෙව හි ආරූපෙප පටිසන්ති පච්චතිස්ස,
පච්චයො සතතධා ඡඨා හොති තං අවකංසනො.

කථං? පටිසන්තියං තාව අවකංසනො සභජන අඤ්ඤාමඤ්ඤා නිස්සය සමපසුත්ත විපාක අත්ථි අවිගතපච්චයෙහි සභතධා නාමං ඡඨායතනස්ස පච්චයො හොති, කිඤ්චි පනෙත්ථ හෙතුපච්චයෙන, කිඤ්චි ආහාරපච්චයෙනාති එවං අඤ්ඤථාපි පච්චයො හොති, තස්ස වසෙන උක්කංසාවකංසො වෙදිතබ්බො. පටිතෙනපි විපාකං වුත්ත නයෙනෙව පච්චයො හොති, ඉතරං පන අවකංසනො වුත්තපප කාරෙස්ස පච්චයෙස්ස විපාකපච්චයවජ්ජති ඡති පච්චයෙහි පච්චයො

ගොති, කිඤ්චි පනෙත්ථ ගෙතුප්ඵලයෙන කිචි ආහාරප්ඵලයෙනාති එවං අඤ්ඤාපාපි ප්ඵලයො ගොති, තස්ස වසෙන උක්කංසාවකංසො වෙදිතබ්බො.

අඤ්ඤාසම්මපි භවෙ නාමං තප්ඵව පටිසන්ධියං,
ඡරියස්ස ඉතරෙසං ආං ඡිත්තාකාරෙති ප්ඵලයො.

ආරුප්පතො හි අඤ්ඤාසම්මපි පඤ්චවොචාරහවෙ තං විපාක නාමං හද්දවඤ්ඤා සහායං හුත්වා ඡරියස්ස මනායතනස්ස යථා ආරුප්ප වුත්තං, තප්ඵව අවකංසතො සහතධා ප්ඵලයො ගොති. ඉතරෙසං පන තං පමත්තං චක්ඛායතනාදිතං චතුමහාභුතසහායං හුත්වා සහජත නිස්සය විපාක විපප්පන්න අභි අවිගතවසෙන ඡිත්තාකාරෙති ප්ඵලයො ගොති; කිඤ්චි පනෙත්ථ ගෙතුප්ඵලයෙන කිඤ්චි ආහාරප්ඵලයෙනාති එවං අඤ්ඤාපාපි ප්ඵලයො ගොති; තස්ස වසෙන උක්කංසාවකංසො වෙදිතබ්බො.

පවතෙතපි තථා ගොති පාකං පාකස්ස ප්ඵලයො,
අපාකමපිපාකස්ස ඡරියා ඡරියස්ස ප්ඵලයො.

පවතෙතපි හි පඤ්චවොචාරහවෙ යථා පටිසන්ධියං, තප්ඵව විපාකනාමං විපාකස්ස ඡරියායතනස්ස අවකංසතො සහතධා ප්ඵලයො ගොති; අවිපාකං පන අවිපාකස්ස ඡරියස්ස අවකංසතො තතො විපාකප්ඵලයං අපනෙත්වා ඡරියා ප්ඵලයො ගොති. වුත්තතයෙනෙව පනෙත්ථ උක්කංසාවකංසො වෙදිතබ්බො.

තත්ථෙව සෙස පඤ්චනාං විපාකං ප්ඵලයො භවෙ,
චතුධා අවිපාකමපි එවමෙව පකාසිතං.

තත්ථෙව හි පවතෙත සෙසානං චක්ඛායතනාදිතං පඤ්චනාං චක්ඛුප්පසාද්දිවඤ්ඤා ඉතරමපි විපාකනාමං පමජාජන විපප්පන්න අභි අවිගතප්ඵලයෙති චතුධා ප්ඵලයො ගොති; යථා ච විපාකං අවිපාකමපි එවමෙව පකාසිතං, තස්මා කුසලාදිභෙදමපි තෙසං චතුධා ප්ඵලයො ගොතිති වෙදිතබ්බං. එවං තාව නාමමෙව පටිසන්ධියං පවතෙත වා යස්ස යස්ස ආයතනස්ස ප්ඵලයො ගොති, යථා ච ප්ඵලයො ගොති, තථා වෙදිතබ්බං.

රූපං පනෙත්ථ ආරුප්ප භවෙ භවති ප්ඵලයො,
න එකායතනස්සාපි පඤ්චකඛනිභවෙ පන.

රූපතො සන්ධියං වඤ්ඤ ඡරියා ඡරියස්ස ප්ඵලයො,
භූතාති චතුධා ගොනති පඤ්චනාං අවිසෙසතො.

රූපතො හි පටිසන්ධියං වඤ්ඤරූපං ඡරියස්ස මනායතනස්ස සහජත අඤ්ඤාමඤ්ඤ නිස්සය විපප්පන්න අභි අවිගතප්ඵලයෙති ඡරියා ප්ඵලයො ගොති. චතුතාරි පන භූතාති අවිසෙසතො පටිසන්ධියං.

පවතෙන ව යං යං ආයතනං උපපජ්ජති, තස්ස තස්ස වසෙන පඤ්චනනමපි චක්ඛායතනාදීනං සහජත නිස්සය අත්ථි අවිගත පච්චයෙති වතුධා පච්චයා හොනති.

තිධා ජීවිතමෙතෙසං ආහාරෙණ ව පචතතියං,
තාතෙව ඡඛා ඡට්ඨස්ස වජ්ඣු තය්සෙව පඤ්චධා.

එතෙසං පන චක්ඛාදීනං පචතනං පටිසන්ධියං පවතෙන ව අත්ථි අවිගත ඉන්ද්‍රියවසෙන රූපජීවිතං තිධා පච්චයො හොති, ආහාරෙණ ව අත්ථි අවිගතාහාරවසෙන තිධා පච්චයො හොති; සො ව ඛො යෙ සත්තා ආහාරූපජීවිතො, තෙසං ආහාරානුගතෙ කායෙ පචතතියං යෙව, නො පටිසන්ධියං. තාති පන පඤ්ච චක්ඛායතනාදීති ඡට්ඨස්ස වක්ඛුසොතසාණජ්ඣාකායවිඤ්ඤාණසංඛාතස්ස මනායතනස්ස නිස්සය පුරෙජත ඉන්ද්‍රිය විපප්පත්ත අත්ථි අවිගතවසෙන ඡහාකාරෙති පච්චයා හොනති පවතෙන, නො පටිසන්ධියං, ඥාපෙඨා පන පච්ච විඤ්ඤාණාති තය්සෙව අවසෙසමනායතනස්ස වජ්ඣුරූපං නිස්සය පුරෙජත විපප්පත්ත අත්ථි අවිගතවසෙන පඤ්චධා පච්චයො හොති පවතෙන යෙව, නො පටිසන්ධියං. එඛං රූපමෙව පටිසන්ධියං පවතෙන වා යස්ස යස්ස ආයතනස්ස පච්චයො හොති, යථා ව පච්චයො හොති,¹ තථා චෙදිතබ්බං.

නාමරූපං පනුහයං හොති යං යස්ස පච්චයො,
යථා ව තමයි සබ්බන්ථ විඤ්ඤතබ්බං විහාපිතා.

සෙය්‍යජීදං: පටිසන්ධියං තාව පඤ්චවොභාරහවෙ බක්ඛිතතස්ස වජ්ඣුරූපසංඛාතං නාමරූපං ඡඛායතනස්ස සහජත අඤ්ඤමඤ්ඤ නිස්සය විපාක සමපප්පත්ත විපප්පත්ත අත්ථි අවිගතපච්චයාදීති පච්චයො හොතිති. ඉදමෙත්ථ මුඛමන්තං, වුහතතයානුසාරෙන පන සක්කා සබ්බං යොජෙඤ්ජනති න එත්ථ විත්ථාරෙණ දසසිතොති.

අඤං “නාමරූපපච්චසා සලාසනනං”ති පදසම්ථි විත්ථාරකථා.

සලායතනපච්චයා එස්සපදෙ:-

සලෙව එස්සා සබ්බෙපා චක්ඛුසමථස්ස ආදයො,
විඤ්ඤාණමිව බතතිංස විත්ථාරෙන හවනති තෙ.

සබ්බෙපෙන ති “සලායතනපච්චයා එස්සො”ති චක්ඛුසමථස්සො සොන සමථස්සො සාණසමථස්සො ජීවහාසමථස්සො කායසමථස්සො මනෝසමථස්සොති ඉමෙ චක්ඛුසමථස්සාදයො ඡ එව එස්සා හවනති, විත්ථාරෙන පන චක්ඛුසමථස්සාදයො පඤ්ච කුසලවිපාකා පඤ්ච අකුසලවිපාකාති දස, සෙසා බාචීසතිලොකීයවිපාකවිඤ්ඤාණ සමප

සුත්තා ව බාවිසතිති එවං සබ්බෙපි සබ්බාරූපව්වයා චූත්තවිඤ්ඤාණම්ච බන්ධනිංස භොනති. යං පනෙනස්ස බන්ධනිංසවිධස්සාපි එස්සස්ස පව්වයො සළායතනං, තත්ථ:-

ඡරෙඨන සහ අජ්ඣාතනං චක්ඛාදිං බාහිරෙපිච,
සළායතනම්චන්තති ඡති සඨිං විචක්ඛණා.

තත්ථ යෙ තාව උපාදින්නකපවන්තිකථා අයනති සකසන්නති පරියාපන්නාමෙව පව්වයං. පව්වසුපන්නං ව දීපෙනති, තෙ “ඡරිඨායතනපව්වයා එස්සො”ති පාලිඅනුසාරණො ආරුපෙප ඡරිඨායතනං ව අඤ්ඤාත්ථ සබ්බසම්භවනො සළායතනං ව එස්සස්ස පව්වයොති එකසෙස සරුපෙකපෙසං කත්වා ඡරෙඨන සහ අජ්ඣාතනං චක්ඛාදිං සළායතනනති ඉච්ඡන්ති, තං හි ඡරිඨායතනං ව සළායතනං ව සළායතනනෙත්ථව සබ්බං ගච්ඡති. යෙ පන පව්වසුපන්නාමෙව එකසන්නති පරියාපන්නා දීපෙනති, පව්වයං පන භින්නසන්නානම්ච, තෙ යං යං ආයතනං එස්සස්ස පව්වයො භොති නං සබ්බම්ච දීපෙනො බාහිරම්පි පරික්ඛණෙනො තදෙව ඡරෙඨන සහ අජ්ඣාතනං බාහිරෙහිපි රූපායතනාදීහි සඨිං සළායතනනති ඉච්ඡන්ති, තම්පි හි ඡරිඨායතනං ව සළායතනං ව සළායතනනති එතෙසං එකසෙසෙ කථෙ සළායතනනෙත්ථව සබ්බං ගච්ඡති. එත්ථාහ: න සබ්බායතනෙහි එකො එස්සො සමෙහාති, නාපි එකමහා ආයතනා සබ්බෙ එස්සා, අයව සළායතනපව්වයා එස්සොති එකොව චූඤ්ඤා, සො කසමාති. නත්තිදං විස්සජ්ජනං: සම්මමෙතං, සබ්බෙහි එකො එකමො වා සබ්බෙ න සමෙහානති, සමෙහාති පන අනෙකෙහි එකො, යථා වක්ඛාසම්මස්සො චක්ඛායතනා රූපායතනා චක්ඛුචිඤ්ඤාණසංඛිතා මන:යතනා අවසෙස සම්පසුත්තධම්මායතනා වාති එවං සබ්බත්ථ යථානුරූපං යොජෙත්ථබ්බං. තයමො එව හි:-

එකො පනෙකායතනපභවො ඉති දීපිතො,
එස්සොයං එකච්චන නිද්දේශෙතිධ තාදිතා.

එකච්චන නිද්දේශෙතාහි “සළායතනපව්වයා එස්සො”ති ඉමිනා එකච්චන නිද්දේශෙන අනෙකෙහි ආයතනෙහි එකො එස්සො භොතිති තාදිතා දීපිතොති අත්ථා. ආයතනෙසු පන:-

ඡරිඨා පඤ්ඤා තතො එකං නවධා බාහිරාති ඡ,
යථා සමභවමෙනස්ස පව්වයතෙන විභාවයෙ.

තත්ථායං විභාවතා: චක්ඛායතනාදීහි නාව පඤ්ඤා චක්ඛාසම්මස්සාදි තෙදතො පඤ්ඤා විධස්ස එස්සස්ස නිස්සය පුරෙජ්ජනිත්ථිය විපසුත්ත අත්ථ අවිගතවසෙත ඡරිඨා පව්වයා භොනති, භතො පරං එකං විපාක මනායතනං අනෙකතෙදස්ස විපාකමනොසම්මස්සස්ස සහජභාඅඤ්ඤා මඤ්ඤාතිස්සයවිපාකආහාරඉත්ථිය සම්පසුත්ත අත්ථ අවිගතවසෙත

තවධා පච්චයො හොති. බාහිරෙසු පන රූපායතනං චක්ඛුසමථස්සායා ආරම්භේ පුරෙත්ත අනි අවිගතවසෙන චක්ඛුධා පච්චයො හොති, තථා සංග්ගතනාදීනි සොතසමථස්සාදීනං, මනොසමථස්සායා පන තානි ච ධම්මාරම්භං ච තථා ච ආරම්භපච්චය මනෙතනෙව වානි එවං. බාහිරානි ඡ යථාසම්භවමෙතස්ස පච්චයනෙත විභාවයෙති.

“අයං සමායනනිපච්චයා එකො”ති පදසම්මං විස්ථාරකථා.

එස්සපච්චයා වෙදනාපදෙ:-

වාරතො වෙදනා වුත්තා චක්ඛුසමථස්සායාදිකා,
සලෙච තා පභෙදෙන එකුත්තවුති මනා.

එතස්සපි පදස්ස විහරෙත “චක්ඛුසමථස්සායා වෙදනා සොත සංග්ගතනාදීනා කාය මනො සමථස්සායා වෙදනා”ති¹ එවං වාරතො සලෙච වෙදනා වුත්තා, තා පන පභෙදෙන එකුත්තවුතියා විතෙතති සමප්පත්තතා එකුත්තවුති මනා:-

වෙදනාසු පනෙතාසු ඉධ බිත්තිංස වෙදනා,
විපාකසමප්පත්තාව¹ අධිපෙත්තාති භාසිතා.

අට්ඨධා තත්ථ පඤ්චනනං පඤ්චවාරමති පච්චයො,
සෙසානං එකධා එස්සො මනොවාරෙපි සො තථා.

තත්ථ හි පඤ්චවාරෙ චක්ඛුපසසාදදිවජ්ජිකානං පඤ්චනනං වෙදනානං චක්ඛුසමථස්සාදිකො එස්සො සහත්ත අඤ්ඤමඤ්ඤ නිස්සය විපාක ආහාර සමප්පත්ත අනි අවිගතවසෙන අට්ඨධා පච්චයො හොති. සෙසානං පන එකෙකස්මිං වාරෙ සමප්පිච්ඡිත සන්තීරණ තද්රම්භවසෙන පවත්තානං කාමාවචරවිපාකවෙදනානං සො චක්ඛුසමථස්සාදිකො එස්සො උපනිස්සයවසෙන එකධාව පච්චයො හොති. “මනොවාරෙපි සො තථා”ති මනොවාරෙපි හි තද්රම්භවසෙන පවත්තානං කාමාවචරවිපාකවෙදනානං සො සහත්තමනොසමථස්සසංඛිතො එස්සො තථෙව අට්ඨධා පච්චයො හොති, පටිසංඝි භවිසිවුතිවසෙන පවත්තානං තෙසං තෙභුමකවිපාකවෙදනානමපි යා පන තා මනොවාරෙ තද්රම්භවසෙන පවත්තා කාමාවචර වෙදනා නාසං මනොවායුත්තසමප්පත්තො මනොසමථස්සො උපනිස්සයවසෙන එකධාව පච්චයො හොතිති.

අයං “එස්සපච්චයා වෙදනා”ති පදසම්මං විස්ථාරකථා.

a. විභවිතපාළි පටිච්චෙත්තපපාද විභවිතසුත්තනතතාප්තිය.

1. සී. විපාකවිත්තප්පත්තාථ.

වෙදනාපව්වයා තණනාපදේ:-

රූපතණනාදිහෙදෙන ඡ තණනා ඉබ දිපිනා,
එකෙකා කිවිඩා තත් පව්වනාකාරතො මනා.

ඉමසම්. හි පදේ “සෙට්ඨිපුත්තො බ්‍රාහ්මණපුත්තො” හි පිහිතො නාමඛසෙන පුත්තො විශ් රූපතණනා සද්දගතිරසපොට්ඨබ්බමම තණනාති ආරමමණතො නාමවසෙන විහරෙහ ඡ තණනා දිපිනා, තාසු පන තණනාසු එකෙකා තණනා පව්වනිආකාරතො නාමතණනා හව තණනා විහවතණනාති එවං. කිවිඩා මානා, රූපතණනා යෙව හි යද් වකප්‍රසං ආපාඨමාගතං රූපාරමමණං නාමසාදවසෙන අසාදය මානා පව්වනති, තද් නාමතණනා නාම හොති; යද් තදෙවාරමමණං ධ්‍රුවං සංසාරනති පව්වනාය සංසාරදිට්ඨියා සම්. පව්වනති, තද් හව තණනා නාම හොති, සංසාරදිට්ඨිසහගතො හි රුගො හවතණනාති චුවචති. යද් පන තදෙවාරමමණං උච්ඡිජ්ජති විනසාතිති පව්වනාය උච්ඡිජ්ජිතියා සම්. පව්වනති, තද් විහවතණනා නාම හොති, උච්ඡිජ්ජිතියහගතො හි රුගො විහවතණනාති චුවචති. එස නයො සද්ද තණනාදිසුපිති එතා අට්ඨාරස තණනා හොනති. සා අජ්ඣත්ත රූපාදිසු අට්ඨාරස, බහිශා අට්ඨාරසාති ඡතනිස, ඉති අනිතා ඡතනිස, අනාගතා ඡතනිස, පව්වපපනා ඡතනිසාති අට්ඨසතතණනා හොනති, තා පුන සංඛිප්පමානා රූපාදිආරමමණවසෙන ඡ, නාම තණනාදිවසෙන වා කියෙසාව තණනා හොනතිති වෙදිතබ්බා. යසමා පනිමෙ සත්තා පුත්තං අසාදෙත්වා පුත්තෙ මමත්තෙන ධාතියා විශ් රූපාදිආරමමණවසෙන උප්පජ්ජමානං වෙදනං අසාදෙත්වා වෙද නාය මමත්තෙන රූපාදිආරමමණද්‍යයකානං විත්තකාර ගතිබ්බගජ්ජික සුද්ධතත්තවාය රසායනවිධායකවෙජ්ජාදිනං මහාසකකාරං කරොනති, තසමා සබ්බාපෙසා වෙදනාපව්වයා තණනා හොතිති වෙදිතබ්බා.

යසමා වෙත් අබ්ථෙපතා විපාකසුඛවෙදනා,
එකාව එකධා වෙසා තසමා තණනාය පව්වයො.

එකධාති උපනිසායපව්වයෙනෙව පව්වයො හොති. යසමා වා:-

දුක්ඛි සුඛං පඤ්ඤති සුඛි භියෙතාපි ඉච්ඡති,
උපෙක්ඛා පන සත්තත්තා සුඛමිවෙව භාසිතා.

තණනාය පව්වයා තසමා හොනති කියෙසාපි වෙදනා,
වෙදනා පව්වයා තණනා ඉති චුත්තා මහෙසිතා.

වෙදනාපව්වයා වාපි යසමා නානුසං විතා
හොති තසමා න සා හොති බ්‍රාහ්මණස්ස වුසිමතොති.

අසං “වෙදනාපව්වයා තණනාති පදසම්” හි විධාරකථා.

තණ්හාපච්චයා උපාදානපදේ:-

උපාදානානි වතතාරි තානි අත්ථිභාගතො,
ඛමමසංඝේඛපච්චිත්ථාරා කමතො ච විභාවයෙ.

තත්‍රායං විභාවතා: කාමුපාදානං දිඤ්චපාදානං සීලබ්බතුපාදානං අත්තවාදුපාදානනති තාථවත්ථ වතතාරි උපාදානානි තෙසං අයමත්ථ විභාගො, වත්ථුසංඛාරං කාමං උපාදියතීති කාමුපාදානං, කාමො ච සො උපාදානංවානිපි කාමුපාදානං. උපාදානනති දල්හගහණං, දල්හතේථා හෙත්ථ උපසඤ්ඤා, උපායාස උපකුට්ඨාදිසු මිය. තථා දිට්ඨි ච පා උපාදානං වානි දිට්ඨිපාදානං, දිට්ඨිං උපාදියතීති චා දිට්ඨිපාදානං, සසසතො අත්තා ච ලොකො වානි ආදිසු හි පුරිමදිසිං උත්තරදිසි උපාදියති. තථා සීලබ්බතං උපාදියතීති සීලබ්බතුපාදානං, සීලබ්බතං ච තං උපාදානං වානිපි සීලබ්බතුපාදානං, ගොසීල ගොවතාදීනි හි එවං සුඛිති අතීතිවෙසතො සයමෙව උපාදානානි. තථා වදනති එතෙ නානි වාදො, උපාදියනති එතෙනානි උපාදානං. කිං වදනති? උපාදි යනති වා? අත්තානං, අත්තතො වා උපාදානං අත්තවාදුපාදානං, අත්තවාදමත්තමෙව වා අත්තානි උපාදියනති එතෙනානි අත්තවාදු පාදානං අයං නාව තෙසං අත්ථිභාගො. ඛමමසංඝේඛපච්චිත්ථාරෙ පන කාමුපාදානං නාව “තත්ථ කතමං කාමුපාදානං? යො කාමෙසු කාමච්ඡන්දො කාමරුගො කාමනාදි කාමවාණ්ඤා කාමසිනෙතො කාම පරිඤාගො කාමමුච්ඡා කාමඤ්ඤාසානං, ඉදං වුවනි කාමුපාදා නං”ති^a ආගතත්තා සංඝේඛපතො තණ්හාදල්හතං වුවනි, තණ්හා දල්හතං නාම පුරිමතණ්හා උපනිස්සයපච්චයෙන දල්හසම්භූතා උත්තරතණ්භාව. කෙච්ඡි පනාහු: අපච්ඡාදිසයපත්තා තණ්හා, අනි කාරෙ වොරස්ස හත්ථපසාරණං මිය; සමපච්ඡාදිසයගහණං උපා දානං, තස්සෙව භණ්ඩගහණං මිය; අපච්ඡිත්තා සනතුට්ඨිතා පච්චිකතාව තෙ ඛමමා, තථා පරියෙසනාරකඤ්ඤාමුලානි. සෙසුපාදානත්තයං පන සංඝේඛපතො දිට්ඨිමත්තමෙව; විත්ථාරතො පන පුබ්බ රූපාදිසු වුත්ත අට්ඨසඤ්ඤාදියපි තණ්හාය දල්හගාවො කාමුපාදානං, දස වත්ථුකා මිච්ඡාදිට්ඨි දිඤ්චපාදානං, යථාහ:-“තත්ථ කතමං දිට්ඨිපාදානං? තත්ථ දිත්තං තත්ථ සිඨං-පෙ-සච්ඡිකතා පච්චෙදෙනති යා එවරූපා දිසි-පෙ-විපරියෙසගාගො, ඉදං වුවනි දිට්ඨිපාදානනති. සීලබ්බ තෙති සුද්ධිති පරමසනං පන සීලබ්බතුපාදානං, යථාහ:-“තත්ථ කතමං සීලබ්බතුපාදානං? සීලෙන සුඛි වතෙන සුද්ධි සීලබ්බතෙන සුඛිති යා එවරූපා දිසි-පෙ-විපරියෙසගාගො ඉදං වුවනි සීලබ්බතු පාදාන”නති;^a විසතිවත්ථුකා සක්කායදිසි අත්තවාදුපාදානං, යථාහ:- “තත්ථ කතමං අත්තවාදුපාදානං? ඉධ අස්සුතවා පුප්ථිඡ්ඡනො-පෙ-

ස්පූර්ණධර්මය අවිනිශ්චයා රූපං අත්තානො සමනුපස්සති-පෙ-විපරි
යෙසගානො, ඉදං වුච්චති අත්තවාදූපාදානං”ති. a අයමෙත්ථ ධර්මසං
බෙපවිත්ථායෙ.

“කමතො”ති එත්ථ පන තිව්ඨො කමො; උපපතතිකකමො, පහා
තකකමො, දෙසනාකකමො ව. තත්ථ අනමතගෙන සංසාරෙ ඉමිස්ස
පඨමං. උපපතති අභාවතො කිලෙසානං නිපපරියායෙන
උපපතතිකකමො න වුච්චති, පරියායෙන පන යෙභුයෙයන එකස්මිං
භවෙ අත්තගාහපුබ්බඛගමො සස්සතුචෙජ්ඣතිතිවෙසො, තතො
සස්සතො අයං අත්තාති ගණනතො අත්තවිසුද්ධත්ථං සීලබ්බතුපාදානං
උච්ඡිජ්ජතිති ගණනතො පරලොකනිරූපෙකධස්ස කාමුපාදානනති
එවං පඨමං අත්තවාදූපාදානං, තතො දිසී සීලබ්බත කාමුපාදානානීති
අයමෙනෙසං එකස්මිං භවෙ උපපතතිකකමො. දිට්ඨුපාදානාදීති
වෙත්ථ පඨමං. පභීයනති, සොනාපතතිමග්ගවජ්ඣිකතා; කාමුපාදානං
පච්ඡා, අරහත්තමග්ගවජ්ඣිකතා; අයමෙනෙසං පහානකකමො.
මහාවිසයතතා පන පාකටතතා ව එතෙසු කාමුපාදානං පඨමං
දෙසිතං, මහාවිසයං හි තං අට්ඨවිත්තසම්පයොගා. අපපවිසයාති
ඉතරති වතුචිත්තසම්පයොගා; යෙභුයෙයන ව ආලයරාමතතා පඡය
පාකටං කාමුපාදානං, න ඉතරති. කාමුපාදානවා කාමානං සමධි
ගමත්ථං කොතුගලමඛලාදීබහුලො හොති, සාස්ස දිසීති තද
නන්තරං දිට්ඨුපාදානං. තං පභීජ්ජමානං සීලබ්බත අත්තවාදූපාදානව
සෙන දුට්ඨං හොති, තස්මිං චයෙ ගොකිරියං කුකුරුකිරියං වා දිසවාපි
වෙදිතබ්බතො ඕදාරිකනති සීලබ්බතුපාදානං පඨමං දෙසිතං, සුමු
මිතතා අනෙත අත්තවාදූපාදානනති අයමෙනෙසං දෙසනාකකමො.

තණ්හා ව පුරිමස්සෙත්ථ එකධා හොති පච්චයො,
සත්තධා අට්ඨධා වාපි හොති සෙසත්තයස්ස සා.

එත්ථ ව එවං දෙසිතෙ උපාදානවතුකෙන පුරිමස්ස කාමුපාදානස්ස
කාමතණ්හා උපනිස්සයවසෙන එකධා පච්චයො හොති, තණ්හාති
නන්දිතෙසු විසයෙසු උපපතතිතො. සෙසත්තයස්ස පන සහජත අඤ්ඤා
මඤ්ඤා නිස්සය සම්පසුත්ත අත්ථි අවිනතගෙනුවසෙන සත්තධා වා උප
නිස්සයවසෙන අට්ඨධා වාපි පච්චයො හොති, යද ව සා උපනිස්සය
වසෙන පච්චයො හොති, තද අසහජතාව හොතීති.

අසං “තණ්හා පච්චයා උපාදානං”ති පදස්මිං විත්ථාරකථා.

උපාදානපච්චයා භවපදෙ:-

අත්ථතො ධර්මතො වෙච්ච සාත්ථතො හෙදසඛගතා,
යං යස්ස පච්චයො වෙච්ච විඤ්ඤාතබ්බො විනිවජ්ජයො.

තත්ථ භවතීති භවො, සො කම්මහවො උප්පත්තිහවො¹ වානි දුට්ඨො හොති; යථාහ “භවො දුට්ඨෙන, අත්ථි කම්මහවො අත්ථි උප්පත්තිහවො”ති. තත්ථ කම්මමෙව භවො කම්මහවො, තථා උප්පත්තියෙව භවො උප්පත්තිහවො. එත්ථ ච උප්පත්ති භවතීති භවො, කම්මං පන යථා සුඛකාරණත්තො “සුඛො චුඛානං උප්පාදො”ති චුත්තො එවං භවකාරණත්තො එලවොහාරෙන භවොති වෙදිතබ්බන්ති; එවං තා වෙත්ථ අත්ථනො විඤ්ඤානබ්බො විනිව්ජයො. ධම්මතො පන කම්මහවො තාව සංඛිප්පතො වේතනාවෙව වේතනාසම්පයුත්තා ච අභිඤ්ඤාදයො කම්මසංඛිප්පතා ධම්මා, යථාහ “තත්ථ කතමො කම්ම භවො පුඤ්ඤාභිසංඛාරො අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො පරිත්තභූමිකො (මහාභූමිකො වා) අයං චූළචිති කම්මහවො සබ්බමි භවහාමි කම්මං කම්මහවො”ති. එත්ථි පුඤ්ඤාභිසංඛාරොති තෙරස වේතනා, අපුඤ්ඤාභිසංඛාරොති වාදස, ආනෙජාභිසංඛාරොති චතසො වේතනා. එවං “පරිත්තභූමිකො වා මහාභූමිකො වා”ති එතෙන තාසංයෙව වේතනානං මඤ්ඤවිපාකතා චුත්තා, “සබ්බමි භවහාමි කම්මං”ති ඉමිනා පන වේතනාසම්පයුත්තා අභිඤ්ඤාදයො චුත්තා. උප්පත්තිහවො පන සංඛිප්පතො කම්මාභිතිබ්බත්තා ඛණ්ඩා, පහෙදතො නවට්ඨො හොති, යථාහ “තත්ථ කතමො උප්පත්තිහවො: කාමහවො රූපහවො අරූපහවො සඤ්ඤාහවො අසඤ්ඤාහවො නෙව ඤ්ඤානාසඤ්ඤාහවො එකවොකාරහවො චතුර්වොකාරහවො පච්චො කාරහවො, අයං චූළචිති උප්පත්තිහවො”ති. තත්ථ කාමසංඛාරො හවො කාමහවො, එසන්යො රූපාරූපහවෙසු. සඤ්ඤා වං භවො සඤ්ඤා වා එත්ථ භවෙ අත්ථි සඤ්ඤාහවො, විපරියයෙන අසඤ්ඤා හවො. ඔදාරිකාය සඤ්ඤාය අභාවා සුමුමාය ව භාවා නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤා අසමි භවෙති නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤාහවො,² එතෙන රූපකඛ්ඛිත වොකිණ්ණො භවො එකවොකාරහවො, එකො වා වොකාරො අස්ස භවස්සාති එකවොකාරහවො, එසන්යො චතුර්වොකාර පච්චොකාරහවෙසු, තත්ථ කාමහවො පඤ්චඋපාදිත්තකඛ්ඛිනි, තථා රූපහවො, අරූපහවො චත්තාරො, සඤ්ඤාහවො පච්ච අසඤ්ඤාහවො එකො උපාදිත්තකඛ්ඛිනි, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා හවො චත්තාරො, එකවොකාරහවොදයො එකචතුර්වකඛ්ඛිනි උපාදිත්තකඛ්ඛිනිති එව මෙත්ථ ධම්මතොපි විඤ්ඤානබ්බො විනිව්ජයො. සාත්තොති යථාච භවතිද්දෙසෙ තප්ථ කාමං සංඛාරතිද්දෙසෙපි පුඤ්ඤාභිසංඛාරද යොව චුත්තා, එවං සන්තොපි පුරිමෙ අතිතකම්මවසෙන ඉධ පටි සන්ධියා පච්චයත්තා, ඉමෙ පච්චුප්පනකම්මවසෙන ආයතිං පටි සන්ධියා පච්චයත්තාති පුනච්චනං සාත්තමෙව. පුබ්බ වා තත්ථ කතමො පුඤ්ඤාභිසංඛාරො කුසලා වේතනා කාමාවචරාති එවමාදිනා තයෙන වේතනාව සංඛාරාති චුත්තා, ඉධ පන සබ්බමි භවහාමි

කම්මනාහි වචනතො වෙනතො සමපසුත්තාපි. පුබ්බෙ ව විඤ්ඤාණපාච්චයමෙව කම්මං සංඛාරාදානි වුත්තං, ඉදානි අසංඤ්ඤාභවතිබ්බත්තකම්පි කිං වා බහුතා අපිඤ්ජාපච්චයා සංඛාරාදානි එත්ථ පුඤ්ඤාහිසංඛාරදයොව කුසලාකුසලා ධම්මා වුත්තා, උපාදානපච්චයා භවොති ඉධ පන උපපත්තිභවස්සාපි සංඛාතිත්තතා කුසලාකුසලව්‍යාකතා ධම්මා වුත්තා, තස්මා සංඛේථාපි සාත්ථකමෙවිදං පුන වචනනාති. එව මෙත්ථ සාත්ථතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිවිජ්ජයො. හෙදසංඛාතානි උපාදානපච්චයා භවස්ස හෙදතො වෙව සංඛගතො ව, යං හි කාමුපාදානපච්චයා කාමභවතිබ්බත්තකං කම්මං කරියති, සො කම්මභවො; තදහි තිබ්බත්තා ඛක්ඛා උපපත්තිභවො; එස නයො රූපාරූපභවෙසු. එවං කාමුපාදානපච්චයා වෙ කාමභවා, තදනෙතාගධා ව සංඤ්ඤාභව පඤ්චවොකාරභවා; වෙ රූපභවා, තදනෙතාගධා ව සංඤ්ඤාභව අසංඤ්ඤාභව එකවොකාරභව පඤ්චවොකාරභවා; වෙ අරූපභවා, තදනෙතාගධා ව සංඤ්ඤාභව නෙවසංඤ්ඤානාසංඤ්ඤාභව චතුරවොකාරභවාහි සංඛිං අනෙතාගධෙහි ඡ භවා. යථා ව කාමුපාදානපච්චයා සංඛිං අනෙතාගධෙහි ඡ භවා තථා සෙසුපාදානපච්චයාපිති එවං උපාදානපච්චයා හෙදතො සංඛිං අනෙතාගධෙහි චතුරිසති භවා. සංඛගතො පන කම්මභවං උපපත්තිභවඤ්ච එකතො කත්වා කාමුපාදානපච්චයා සද්ධිං අනෙතාගධෙහි එකො කාමභවො, තථා රූපාරූපභවාහි තයො භවා, තථා සෙසුපාදානපච්චයාපිති එවං උපාදානපච්චයා සංඛගතො සංඛිං අනෙතාගධෙහි චාදස භවා. අපිච අපිසෙසෙන උපාදානපච්චයා කාමගවුපගං කම්මං කම්මභවො, තදහිතිබ්බත්තා ඛක්ඛා උපපත්තිභවො, එස නයො රූපාරූපභවෙසු. එවං උපාදානපච්චයා සද්ධිං අනෙතාගධෙහි වෙ කාමභවා, වෙ රූපභවා, වෙ අරූපභවාහි අපරෙන පරියායෙන සංඛගතො ඡ භවා, කම්මභවඋපපත්තිභවහෙදං වා අනුපගමම සද්ධිං අනෙතාගධෙහි කාමභවාදිවසෙන තයො භවා භොනති කාමභවාදි හෙදමපි අනුපගමම කම්මභවඋපපත්තිභවවසෙන වෙ භවා භොනති, කම්මුපපත්තිහෙදං වාපි අනුපගමම උපාදානපච්චයා භවොති භවවසෙන එකොව භවො භොතීති එවමෙත්ථ උපාදානපච්චයස්ස භවස්ස හෙදසංඛාතාපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිවිජ්ජයො. යං යස්ස පච්චයො වෙවාති යවෙත්ථ උපාදානං යස්ස පච්චයො භොති, තතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිවිජ්ජයොහි අත්ථො. කිං පනෙත්ථ කස්ස පච්චයො භොති? යං කිඤ්ඤි යස්ස කස්සපි පච්චයො භොති යෙව. උම්මත්තකො විය හි පුථුඤ්ජනො, සො ඉදං යුත්තං ඉදං අයුත්තනනි අපිචාරෙත්වා යස්ස කස්සපි උපාදානස්ස වසෙන යං කිඤ්ඤි භවං පනෙත්ථා යං කිඤ්ඤි කම්මං කරොති යෙව. තස්මා යදෙකච්චෙ සීලබ්බතුපාදානෙන රූපාරූපභවා න භොනත්ති වදනති, තං න ගහෙතබ්බං. සංඛෙත පන සංඛෙතා භොතීති ගහෙතබ්බං, සෙය්‍යවිදං? ඉධෙකච්චො අනුස්සව වසෙන වා දිට්ඨානුසාරෙන වා කාමා නාමෙතෙ මනුස්සලොකෙ වෙව ඛක්ඛායමහාසාලකුලාදිසු ඡ කාමාවචරදෙවලොකෙ ව සම්ඤ්ඤාති

විනෝදානාං තෙසං අධිගමන් අසම්මතසවණාදීති චම්බො ඉමිනා කමෙත කාමා සම්පජ්ජන්ති මඤ්ඤමානෝ කාමුපාදනවසෙක කාය දුච්චරිතාදීතිපි කුරෙති, සො දුච්චරිතපාරිසුරියා අපායෙ උපපජ්ජති, සන්ධිධිකෙ වා පන කාමෙ පත්ථයමානෝ පච්චලෙධි ච ගොපයමානෝ කාමුපාදනවසෙක කායදුච්චරිතාදීතිපි කුරෙති, සො දුච්චරිතපාරිසුරියා අපායෙ උපපජ්ජති. තත්‍රායං උපපත්තිහෙතුහුතං කමමං කමමහවො. කමමාහිතිබ්බන්තා ඛන්ධා උපපත්තිහවො, සඤ්ඤභව පඤ්චවොකාරභවා පන තදන්තොගධා එව. අපරෙ පන සම්මත සවණාදීති උපමුඛිතඤ්ඤෝ ඉමිනා කමෙත කාමා සම්පජ්ජන්ති මඤ්ඤමානෝ කාමුපාදනවසෙක කායසුච්චරිතාදීති කුරෙති, සො සුච්චරිතපාරිසුරියා දෙවෙසු වා මත්‍රසෙසු වා උපපජ්ජති, තත්‍රායං උපපත්තිහෙතුහුතං කමමං කමමහවො, කමමාහිතිබ්බන්තා ඛන්ධා උපපත්තිහවො, සඤ්ඤභවපඤ්චවොකාරභවා පන තදන්තොගධා එව; ඉති කාමුපාදනං සප්පහෙද්දං සාන්තොගධයං කාමභවයං පච්චයො හොති. අපරෙ රූපාරූපභවෙසු තතො සම්මිතර් කාමාති සුඤ්ඤා පරිකප්පෙතො වා කාමුපාදනවසෙකෙව රූපාරූපසමාපත්තියො තිබ්බන්තො සමාපත්තිබ්ලෙක රූපාරූපමුහුලොකෙ උපපජ්ජති, තත්‍රායං උපපත්තිහෙතුහුතං කමමං කමමහවො, කමමාහිතිබ්බන්තා ඛන්ධා උපපත්තිහවො, සඤ්ඤ අසඤ්ඤ නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤ එක චතු පච්චොකාරභවා පන තදන්තොගධා එව; ඉති කාමුපාදනං සප්පහෙද්දං සාන්තොගධානං රූපාරූපභවානම්පි පච්චයො හොති. අපරෙ අයං අත්තා නාම කාමාවචරසම්පත්තිහවෙ වා රූපාරූප භවානං වා අඤ්ඤතර්ථමි උච්ඡින්නෙසු සුච්චින්නො හොතිති උච්චිද්ධිදිට්ඨිං උපාදය තද්දුපගං කමමං කුරෙති, තස්ස තං කමමං කමමහවො, කමමාහිතිබ්බන්තා ඛන්ධා උපපත්තිහවො, සඤ්ඤභවාදයො පන තදන්තොගධා එව; ඉති දිට්ඨිපාදනං සප්පහෙද්දං සාන්තොගධානං තිණ්ණම්පි කාමරූපාරූපභවානං පච්චයො හොති. අපරෙ අයං අත්තා නාම කාමාවචරසම්පත්තිහවෙ වා රූපාරූපභවානං වා අඤ්ඤ තර්ථමි සුඛි හොති විගතපරිලාභොති අත්තවාද්දුපාදනෙක තද්දුපගං කමමං කුරෙති, තස්ස තං කමමං කමමහවො, තද්ධිතිබ්බන්තා ඛන්ධා උපපත්තිහවො, සඤ්ඤභවාදයො පන තදන්තොගධා එව; ඉති අත්තවාද්දුපාදනං සප්පහෙද්දං සාන්තොගධානං තිණ්ණං භවානං පච්චයො හොති. අපරෙ ඉදං සීලබ්බතං නාම කාමාවචරසම්පත්ති හවෙ වා රූපාරූපභවානං වා අඤ්ඤතර්ථමි පරිසුරෙන්නස්ස සුඛං පාරිසුරිං ගච්ඡතිති සීලබ්බතුපාදනවසෙක තද්දුපගං කමමං කුරෙති තස්ස තං කමමං කමමහවො, තද්ධිතිබ්බන්තා ඛන්ධා උපපත්තිහවො, සඤ්ඤභවාදයො පන තදන්තොගධා එව; ඉති සීලබ්බතුපාදනංපි සප්පහෙද්දං සාන්තොගධානං තිණ්ණං භවානං පච්චයො හොති. එව මෙත්ථ යං යස්ස පච්චයො හොති තතොපි විඤ්ඤනබ්බො විනිව්ඡයො. කිං පනෙත්ථ කස්ස භවස්ස කථං පච්චයො හොතිති වෙ?

රූපාරූපභවතාං උපනිස්සයපච්චයො උපාදානං,
සහජතාදීහිපි තං කාමභවස්සාති විඤ්ඤායං.

රූපාරූපභවතාං හි කාමභවපරියාපනතස්ස ච කම්මභවෙ කුසල
කම්මස්සෙව, උපපත්තිභවස්ස චෙතං චතුර්ඛිධම්පි උපාදානං උප
නිස්සයපච්චයවසෙන¹ එකධාව පච්චයො හොති. කාමභවෙ
අත්තතා සම්පයුත්තා කුසලා කම්මභවස්ස සහජත අඤ්ඤාමඤ්ඤා
නිස්සය සම්පයුත්ත අභි අවිගත හෙතුපච්චයපභෙදෙහි සහජතා
දීහි පච්චයො හොති, විපයුත්තස්ස පන උපනිස්සයපච්චයෙනෙවාති.

අං “උපාදානපච්චයා හවො”හි පදසම්. විඤ්ඤායං.

භවපච්චයා ජාතීහි ආදිසු ජාතිආදීනං විනිවිජ්ඣො සම්බන්ධොසෙ
වුත්තතයෙනෙව වෙදිතබ්බො. හවොති පනෙත් කම්මභවොච
අධිපෙතො, සො හි ජාතියා පච්චයො, න උපපත්තිභවො. සො ච
පන කම්මපච්චයඋපනිස්සයපච්චයවසෙන චෙධා පච්චයො හොතිති.
තත් සියා:-කථං පනෙතං ජාතිතබ්බං හවො ජාතියා පච්චයොති
වෙ? බාහිරපච්චයසම්පෙතෙහි භික්ෂුසංඝාතාදි විසෙසදස්සතතො.
බාහිරතං හි ජනකජනාදිසුකසොභිතාභාරදීනං පච්චයානං
සම්පෙතෙහි සත්තානං යමකානම්පි සතං භික්ෂුසංඝාතාදි විසෙසො
දිස්සති, සො ච ත අහෙතුකො සබ්බද්ධ ච සබ්බසං ච අභාවතො,
න කම්මභවතො අඤ්ඤාහෙතුකො තදහිතිබ්බිත්තකසත්තානං
අභික්ෂුසංඝාතානෙ අඤ්ඤාස්ස කාරණස්ස අභාවතොති කම්මභව
හෙතුකොච කම්මං හි සත්තානං භික්ෂුසංඝාතාදිවිසෙසස්ස හෙතු,
තෙනාහ හවො “කම්මං සත්තෙ විභජ්ජි යද්දිං භික්ෂුසංඝාතාය”ති^a
තත්ථා ජාතිතබ්බමෙන හවො ජාතියා පච්චයොති. යස්මා ච අසති
ජාතියා ජරමරණං නාම සොකාදයො වා ධම්මා න භොනති, ජාතියා
පන සති ජරමරණං වෙච ජරමරණසංඛාතදුක්ඛධම්මප්පදස්ස ව බාල
ජනස්ස ජරමරණාභිසම්බන්ධා වා, තෙන තෙන දුක්ඛධම්මෙන ප්පදස්ස
අනභිසම්බන්ධා වා සොකාදයො වා ධම්මා භොනති, තත්ථා අයම් ජාති
ජරමරණස්ස වෙච සොකාදීනච පච්චයො හොතිති වෙදිතබ්බො, සා
පන උපනිස්සයකොටියා එකධාව පච්චයො හොතිති.

අං “භව පච්චයා ජාතී”හි ආදිසු විඤ්ඤායං.

යස්මා පනෙත් සොකාදයො අවසානෙ වුත්තා, තත්ථා “අවිජ්ජා
පච්චයා සංඛාරා”හි එවමෙතස්ස භවචක්ඛාස්ස ආදිමි වුත්තා. සා:-

සොකාදීහි අවිජ්ජා සිද්ධා භවචක්ඛාමිදිතාදිමිදං,
කාරකවෙදකර්තෘ වාදසම්පි පුඤ්ඤාතාපුඤ්ඤා.

1. ම. උපනිස්සයපච්චයෙන.

a. මජ්ඣිමනිකාය පුලකම්මභික්ඛාසුත්තං.

ආත්තං සමිතං පච්ඡන්තති චෙදිතබ්බං. කථං පනෙත් සොකා දීඪි අච්ඡා සිඬා? කථමිදං භවචක්කං අච්ඡිදිතාදී? කථං කාරකවේදක රහිතං? කථං වාදසම්බුද්ධාසුඤ්ඤානාසුඤ්ඤානා චෙ? එත් භි සොක දෙමනස්සුපායාසා අච්ඡාය අච්ඡොගිනො, පරිදෙවො ච නාම මුලකස්සාති තෙසු තාව සිඤ්ඤාසු සිඬා ගොති අච්ඡා, අපි ච ආසවසමුදයා අච්ඡාසමුදයොති වුත්තං, ආසවසමුදයා වෙතෙ සොකාදයො ගොනති, කථං? වජ්ජකාමිවියොගෙ තාව සොකො කාමාසවසමුදයො ගොති. යථාහ:-

තස්ස වෙ කාමයානස්ස¹ ඡන්දජතස්ස පනතුනො,
තෙ කාමා පරිහායනති සලලවිදොධා ව රුපපතීති. a

යථා වාහ:-“කාමනො ඡයති සොකො”ති. සබ්බෙපි වෙතෙ දිඬාසවසමුදයා ගොනති, යථාහ:-“තස්ස අහං රුපං මම රුපනති පරිසුට්ඨාඨාසිනො රුපපිපරිනාමඤ්ඤාථාභාවා උපපජ්ජන්ති සොක පරිදෙව දුක්ඛ දෙමනස්සුපායාසා”ති. යථා ව දිට්ඨාසව සමුදයා එවං භවාසවසමුදයාපි. යථාහ:-“යෙපි තෙ දෙවා දීඝාසුභා වණ්ණවනොතා සුබබ්බලා උච්චෙසු මිමානෙසු චීරං දීඝමද්ධානං තිට්ඨනති තෙපි තථා ගතස්ස ධම්මදෙසනං සුඤ්ඤා භයං සන්තාසං සංවෙගමාපජ්ජන්ති”ති. පච්ඡුබ්බතිමිත්තාති දිඤ්ඤා මරණභයෙන සන්තප්පිතානං දෙවානං විශ්. යථා ව භවාසවසමුදයා, එවං අච්ඡාසවසමුදයාපි. යථාහ:- “සබ්බො සො භික්ඛවෙ බාලො දිඬෙව ධම්මෙ තිවිධං දුක්ඛං දෙමනස්සං පටිසංවෙදති”ති. ඉති යස්මා ආසවසමුදයා එතෙ ධම්මා ගොනති, තස්මා එතෙ සිජ්ඣමානා අච්ඡාය හෙතුභූතෙ ආසවෙ සාධෙනති; ආසවෙසු ච සිද්ධෙසු පච්චයභාවෙ භාවනො අච්ඡාපි සිද්ධාව ගොතිති එවං තාවෙත් සොකාදීඪි අච්ඡා සිඬා ගොතිති වෙදි තබ්බො. යස්මා පන එවං පච්චයභාවෙ භාවනො අච්ඡාය සිඬාය පුන අච්ඡාපච්චයා සබ්බාරු, සබ්බාරපච්චයා විඤ්ඤාණනති එවං හෙතුථලපරමපරය පරියොසානං නන්ධි. තස්මා තං හෙතුථල සම්බික්ඛවසෙන පච්ඡන්තං වාදසමිතං භවචක්කං අච්ඡිදිතාදීති සිඬං ගොති, එවං සති අච්ඡාපච්චයා සබ්බාරුති ඉදං ආදිමත්තකථනං විරුජ්ඣතිති චෙ? නයිදං ආදිමත්තකථනං, පඨානධම්මකථනං පනෙතං. තිණ්ණං භි වට්ටානං අච්ඡා පඨානා, අච්ඡාගහණෙන භි අවසෙසතිලෙසවට්ටං ව කම්මාදීති ව බාලං පට්ඨිබ්බොධෙන සප්පරිගහණෙන සෙසසප්පරිග. විශ් බාහං. අච්ඡාසමුච්චේදෙ පන කතෙ තෙති විමොක්ඛො ගොති, සප්පරිගච්චේදෙ කතෙ පට්ඨිවෙසිත බාහාච්චිමොක්ඛො විශ්. යථාහ:-“අච්ඡායනෙව අසෙසවිරුහතිරෙධා සබ්බාරුතිරෙධො”ති ආදී. ඉති යං ගණනො බුද්ධො මුච්චතො ව මොක්ඛො ගොති, තස්ස පඨානධම්මස්ස කථනමිදං න ආදිමත්ත කථනනති එවමිදං භවචක්කං අච්ඡිදිතාදීති වෙදිතබ්බං. නයිදං යස්මා

1. කාමයමානස්සාතිපි පාඨො.

a. මහානිදෙස කාමසුත්තං.

අවිජ්ජාදිති කාරණෙති සංඛාරාදීතං පචතුරි, තස්මා තතො අඤ්ඤාන බ්‍රහ්මා මහාබ්‍රහ්මා සෙසො සජ්ජාති එවං පරිකප්පිතෙන බ්‍රහ්මාදීතා වා සංසාරස්ස කාරකෙන, සො ඛො පන මෙ අයං අත්තා වදේ වෙ දෙයෙතාති එවං පරිකප්පිතෙන අත්තතා වා සුඛදුක්ඛානං වේදකෙන රතිතං, ඉති කාරකවේදකරතිතනති වේදිතබ්බං. යස්මා පනෙත්ථ අවිජ්ජා උදයබ්බයධම්මකත්තා ධූවහාවෙන, සංඛිතිලිට්ඨත්තා සංඛිතිලෙ සිකත්තා ව සුභහාවෙන, උදයබ්බයපථිපිළිනත්තා සුඛහාවෙන, පච්චයායත්තවුත්තිත්තා වසවත්තනභූතෙන අත්තහාවෙන ව සුඤ්ඤ; තථා සංඛාරාදීනිපි අඛානාති. යස්මා වා අවිජ්ජා න අත්තා න අත්තනො න අත්තති න අත්තවති, තථා සංඛාරාදීනිපි අඛානාති. තස්මා වාදසම්බසුඤ්ඤතාසුඤ්ඤමෙන. භවවක්කනති වේදිතබ්බං. එවං විදිත්වා පුන:-

තස්සාච්ජා තණ්හා මූලමනිතාදයො තයො කාලා,
වෙ අට්ඨ වෙ එව ව සරුපතො තෙසු අඛානාති.

තස්ස ඛො පන භවවක්කස්ස¹ අවිජ්ජා තණ්හා වානි වෙ ධම්මා මූලනති වේදිතබ්බා, තදෙනං පුබ්බන්තාහරණතො අවිජ්ජා මූලං, වේදනාවසානං, අපරන්තසංඛානතො තණ්හා මූලං, ජරාමරණාව සානනති දුට්ඨං හොති. තත්ථ පුරිමං දිට්ඨිවර්තවසෙන චුත්තං, පච්ඡිමං තණ්හාවර්තවසෙන, දිට්ඨිවර්තනං හි අවිජ්ජා තණ්හාවර්තා නඤ්ඤ තණ්හා සංසාරනාසිකා; උචේදදිදිසිසමුග්ගසාතාය වා පඨමං ඵලප්පත්තියා හෙතුනං අනුපචේදප්පකාසනතො, සස්සතදිසිසමුග්ගසා තාය දුතියං උප්පන්නානං ජරාමරණප්පකාසනතො; ගබ්භසෙය්‍යක වසෙන වා පුරිමං අනුපුබ්බපචත්තිදීපනතො, ඔප්පාතිකවසෙන පච්ඡිමං සත්‍යප්පත්ති දීපනතො. අනිතපච්චුප්පන්නානාගතා වස්ස තයො කාලා තෙසු පාළියං සරුපතො ආගතවසෙන අවිජ්ජා සංඛාරා වානි වෙ අඛානාති අනිතකාලානි, විඤ්ඤාණාදීනි භවාචසානානි අභ පච්චුප්පන්නකාලානි, ජනිවෙව ජරාමරණඤ්ඤ වෙ අනාගතකාලානිති වේදිතබ්බාති. පුන:-

හෙතුඵල හෙතුපුබ්බක නිසංඝි වතුහෙදසංගහං වෙනං,
විසති ආකාරාරං තිවට්ටමනවසිතං හමති.-ඉතිපි වේදිතබ්බං.

තත්ථ සංඛාරානං ව පටිසංඝිවිඤ්ඤාණස්ස ව අනතරු එකො හෙතු ඵලසංඝි නාම, වේදනාය ව තණ්හාය ව අනතරු එකො ඵලහෙතු සංඝි නාම, භවස්ස ව ජනිතා ව අනතරා එකො හෙතුඵලසංඝිති එව මිදං හෙතුඵල හෙතුපුබ්බක නිසංඝිති වේදිතබ්බං. සංඝිතං ආදි පරියොසානවචනීතා පතස්ස වත්තාරො සංගහා හොනති, සෙය්‍ය

විදං? අවිජ්ජාසංඛාරා එතො සංගතො, විඤ්ඤාණ නාමරූප සලාය තත එස්ස වෙදනා දුතියො; තණ්හුපාදනභවා තතියො; ජ්ඣිජ්ජ මරණං චතුසොති එවමිදං චතුසෙදසංගතනති වෙදිතබ්බං.

අතීතෙ හෙතෙවො පඤ්ච ඉදුති ඵලපඤ්චකං,
ඉදුති හෙතෙවො පඤ්ච ආයතීං ඵලපඤ්චකනති.

එතෙති පන විසති යා ආකාරසංඛාරෙති අරෙති විසති ආකාරා රනති වෙදිතබ්බං, තත්ථ අතීතෙ හෙතෙවො පඤ්චාති අවිජ්ජා සංඛාරා වාති ඉමෙ තාව වෙ චුත්තා එව; යයමා පන අවිවා පරිතස්සති, පරි තස්සිතො උපාදියති, තණ්හුපාදනපච්චයා භවො, තස්මා තණ්හුපාදන භවාපි ගතිතා හොනති. තෙනාහ: “පුරිමකමභවස්මිං මොහො අවිජ්ජා, ආයුහනා සංඛාරා, තිකනති තණ්හා, උපගමිතං උපාදනං, වෙතනා භවොති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා පුරිමකමභවස්මිං ඉධ පටිසන්ධියා පච්චයා”ති. තත්ථ පුරිමකමභවස්මිනති පුරිමෙ කමභවෙ, අතීත ජ්ඣියං කමභවෙ කාරියමානෙති අත්ථො. මොහො අවිජ්ජාති යො තද දුක්ඛාදීසු මොහො, යෙන මූලෙනා කමං කරොති, සා අවිජ්ජා. ආයුහනා සංඛාරාති තං කමං කරොතො යා පුරිමවෙතනායො, යථා දුතං දස්සාමිති විතතං උපපාදෙතො මාසමිදි සංවච්ඡරමිදි දුතොපකරණාති සපේක්ෂානස්ස උපපන්නා පුරිමවෙතනායො, පටිග්ගා හකානං පන ගත්ථෙ දක්ඛිණං පතිට්ඨාපයතො වෙතනා භවොති චුච්චති. එකාවජ්ජනෙසු වා ඡසු ජවනෙසු වෙතනායුහනා සංඛාරා නාම, සත්තමො භවො; යා කාවි වා පන වෙතනා භවො, සමපයුත්තා ආයුහනා සංඛාරා නාම. තිකනති තණ්හාති යා කමං කරොනාස්ස එලෙ උපපතතිභවෙ තිකාමනා පත්ථනා, සා තණ්හා නාම. උපගමිතං උපාදනනති යං කමභවස්ස පච්චයභුතං ඉදං කතො අසුකස්මිං නාම යානෙ කාමෙ සෙවිස්සාමි උච්ඡිජ්ජස්සාමිති ආදිනා තයෙන පච්චතනං උපගමිතං ගහණං පරාමසනං, ඉදං උපාදනං නාම. වෙතනා භවොති ආයුහනාවසානෙ චුත්තා වෙතනා භවොති එවමත්ථො වෙදි තබ්බො. ඉදුති ඵලපඤ්චකනති විඤ්ඤාණාදි වෙදනාවසානං පාළියං ආගතමෙව, යථාහ: “ඉධ පටිසන්ධි විඤ්ඤාණං, ඔක්කනති නාමරූපං, පසාදෙ ආයතනං, පුට්ඨො එස්සො, වෙදසිතං වෙදනා ඉති ඉමෙ පච ධම්මා ඉධුපපතතිභවස්මිං පුරෙකතස්ස කමස්ස පච්චයා”ති. තත්ථ “පටිසන්ධි විඤ්ඤාණං”ති යං භවනතරපටිසන්ධිතවසෙන උපපන්නතතා පටිසන්ධි චුච්චති, තං විඤ්ඤාණං; “ඔක්කනති නාමරූපං”ති යා ගහෙත රූපාරූපධම්මානං ඔක්කනති ආගතවා පටිසනං විය, ඉදං නාමරූපං, “පසාදෙ ආයතනං”ති ඉදං චක්ඛාදිපඤ්චායතනවසෙන චුත්තං, “පුට්ඨො එස්සො”ති යො ආරම්භණං පුට්ඨො පුසනො උපපන්නා අයං එස්සො. “වෙදසිතං වෙදනා”ති යං පටිසන්ධි විඤ්ඤාණෙන වා සලායතනපච්චයෙන වා එස්සෙන සහ උපපන්නං විපාකවෙදසිතං, සා වෙදනාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. “ඉදුති හෙතෙවො පඤ්චාති

තණ්හාදයො පාළියං ආගතො තණ්හුපාදානභවා, හවෙ පන ගතීතෙ තස්ස පුබ්බභාගා තංසමපයුත්තො වා සංඛාරා ගතීතාව් හොනති, තණ්හුපාදානගහණෙන ව තං සමපයුත්තො. යාය වා මූලේහා කමමි. තරොති, සා අවිජ්ජා ගතීතාව හොනීති, එවං පච්ච. තෙනාහ:-“ඉධ පරිපක්කත්තො ආයත්තානං මොහො අවිජ්ජා, ආයුගතා සංඛාරා, නිකන්ති තණ්හා, උපගමනං උපාදානං, වෙනතා හවො, ඉති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ඉධ කමමහවසමි. ආයතීං පටිසංකීයා පච්චයා”ති. තත්ථ “ඉධ පරිපක්කත්තො ආයත්තානං”ති පරිපක්කායත්තස්ස කමකරණ කාලෙ සමෙමාහො දඤ්ඤා, සෙසං උත්තානත්ථමෙව. “ආයතීං ඵලපඤ්චකං”ති විඤ්ඤාණාදීති පඤ්ච, තාති ජාතීගහණෙන වුත්තාති, ජරාමරණං පන තෙසංයෙව ජරාමරණං. තෙනාහ:-ආයතීං පටි සංකී විඤ්ඤාණං, ඔක්කන්ති නාමරූපං, පසාදො ආයත්තං, චූට්ඨො ඵසෙයා, වෙදසිතං වෙදනාති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ආයතීං උපත්ති හවසමි. ඉධ තත්තස්ස කමමස්ස පච්චයාති එවමිදං විසතිආකාරාරං හොති. තිවට්ටමනවසිතං හමතීති එත්ථ පන සංඛාරහවා කමමවට්ටං අවිජ්ජාතණ්හුපාදානාති නිලෙසවට්ටං විඤ්ඤාණ නාමරූප සලායත්ත ඵසායවෙදනා විපාකවට්ටනති ඉමෙහි තිති වට්ටෙහි තිවට්ටමිදං හව චක්කං යාව නිලෙසවට්ටං න උපවිජ්ජති, තාව අනුපවිජ්ජනා පච්ච යත්තො අනවසිතං පුනපුනං පරිවත්තනතො හමතී යෙවාති වෙදි තබ්බං. තස්මිදමෙවං හමමානං:-

සච්චපභවතො නිව්වා වාරණං උපමාහි ව,
ගමිතර්තයහෙද ව විඤ්ඤාතබ්බං යථාරහං.

තත්ථ යසමා කුසලාකුසලං කමමං අවිසෙසෙන සමුදයසච්චනති සච්චවිහරෙහි වුත්තං, තස්මා අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරාති අවිජ්ජාය සංඛාරා දුතීයසච්චපභවං දුතීයසච්චං, සංඛාරෙහි විඤ්ඤාණං දුතීය සච්චපභවං පඨමසච්චං; විඤ්ඤාණාදීති නාමරූපාදීති විපාකවෙදනා පරියොසානාති පඨමසච්චපභවං පඨමසච්චං, වෙදනාය තණ්හා පඨම සච්චපභවං දුතීයසච්චං, තණ්හාය උපාදානං දුතීයසච්චපභවං දුතීය සච්චං, උපාදානතො හවො දුතීයසච්චපභවං පඨමදුතීය සච්චවයං, හවතො ජාති දුතීයසච්චපභවං පඨමසච්චං, ජාතියා ජරාමරණං පඨම සච්චපභවං පඨමසච්චනති එවං. තාපිදං සච්චපභවතො විඤ්ඤා තබ්බං යථාරහං. යසමා පනෙත්ථ අවිජ්ජා වත්ථුසු ව සතෙත සමෙමා හෙති, පච්චයො ව හොති සංඛාරානං පාත්තභාවාය, තථා සංඛාරා සංඛි තඤ්ච අභිසංඛරෙනති, පච්චයා ව හොනති විඤ්ඤාණස්ස, විඤ්ඤාණමපි වත්ථුං ව පටිවිජ්ජනාති, පච්චයො ව හොති නාමරූපස්ස. නාම රූපමපි අඤ්ඤාමඤ්ඤාඤ්ච උපත්ථමෙහති පච්චයො ව හොති සලායත්ත තස්ස. සලායත්තමපි සවිසයෙ ව පවත්තති, පච්චයො ව හොති ඵසායස්ස. ඵසොපි ආරමමණඤ්ච චූසති, පච්චයො ව හොති වෙද නාය. වෙදනාපි ආරමමණරසඤ්ච අනුභවති, පච්චයො ව හොති

තණ්හාය. තණ්හාපි රජ්ජනියෙ ව ධම්මෙ රජ්ජනි, පච්චයො ව හොති උපාද්‍යනස්සි. උපාද්‍යනමපි උපාද්‍යනියෙ ව ධම්මෙ උපාද්‍යනි, පච්චයො ව හොති භවස්ස. භවොපි නානාගතිසු ව විකම්පති, පච්චයො ව හොති ජනියා. ජනිපි බන්ධෙ ව ජනෙති තෙසං අභිතිබ්බතතිභාවෙන සවත්තතතා, පච්චයො ව හොති ජරමරණස්ස. ජරමරණමපි බන්ධානං පාකභෙදභාවං ව අබිතිට්ඨති, පච්චයො ව හොති භවත්තර පාතුභාවාය සොකාදීනං අබිට්ඨානතතා. තයමා සබ්බපදෙසු චෙධා පවතති කිච්චතොපි ඉදං විඤ්ඤානබ්බං යථාරහං. යසමා චේත්ථ “අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා”ති ඉදං කාරකදස්සනතිවාරණං, “සංඛාර පච්චයා විඤ්ඤාණං”ති අත්තසංකතතිදස්සනතිවාරණං, “විඤ්ඤාණ පච්චයා නාමරූපං”ති අත්තාති පරිකපපිතවත්තුභෙදදස්සනතො සන සඤ්ඤාතිවාරණං, “නාමරූපපච්චයා සලායතනං”ති ආදි අත්තා පස්සති-පෙ-විජ්ජාති චුසති චෙදියති තණ්හියති උපාදියති භවති ජයති ජියති මියතිති එවමාදිදස්සනතිවාරණං. තසමා මිච්ඡාදස්සන තිවාරණතොපෙතං භවවක්කං විඤ්ඤානබ්බං යථාරහං. යසමා පනෙත්ථ සලකකිණසාමඤ්ඤලකකිණවසෙන ධම්මානං අදස්සනතො අකො විය අවිජ්ජා. අකස්ස උපකකලනං විය අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා, උපකකලිතස්ස පතනං විය සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං. පති තස්ස ගණ්ඨපාතුභාවො විය විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං, ගණ්ඨභෙද පිළකා විය නාමරූපපච්චයා සලායතනං, ගණ්ඨපිළකාසට්ටනං විය සලායතනපච්චයා එස්සො, සට්ටනදුක්ඛං විය එස්සපච්චයා වෙදනා, දුක්ඛස්ස පතිකාරුහිලාසො විය වෙදනාපච්චයා තණ්හා, පතිකාරුහි ලාසෙන අසප්පායගහණං විය තණ්හාපච්චයා උපාද්‍යනං, උපාදින්න අසප්පායාලෙපනං විය උපාද්‍යනපච්චයා භවො, අසප්පායාලෙපනෙන ගණ්ඨවිකාරපාතුභාවො විය භවපච්චයා ජනි, ගණ්ඨවිකාරතො ගණ්ඨ භෙදො විය ජනිපච්චයා ජරමරණං. යසමා වා පනෙත්ථ අවිජ්ජා අප්පට්ඨතති මිච්ඡාපට්ඨතතිභාවෙන සත්තෙ අභිභවති පට්ටං විය අකම්බිති, තදභිභූතො ව බාලො පුතබ්බවිතෙති සංඛාරෙහි අත්තානං චෙශෙති කොසකාරනීම් විය කොසප්පදෙසෙහි. සංඛාරපරිඤ්ඤානං විඤ්ඤාණං ගතීසු පටිට්ඨං ලභති පරිනායක පරිඤ්ඤානො විය රුජ කුමාරො රජෙජ උප්පතතිතිත්තෙත පරිකප්පතතො විඤ්ඤාණං පටි සන්ධියං අනෙකප්පකාරං නාමරූපං අභිතිබ්බතෙතති මායාකාරො විය මායං. නාමරූපෙ පතිසිතං සලායතනං චුද්ධං විරූළ්ඛිං චෙපුලං පාපුණාති. සුභුමියං පතිසිතො වනප්පභූමෙධො විය, ආය තනසට්ටනතො එස්සො ජයති අරණ්ඝසිතාභිමන්තතො අභිති විය. එස්සෙන චුට්ඨස්ස වෙදනා පාතුභවති අභිතා චුට්ඨස්ස දුභො විය, චෙදියමාතස්ස තණ්හා පවසිසිති, ලොණොදකං පිටතො පිපාසා විය, තසිතො භවෙසු අභිලාසං කරෙති පිපාසිතො විය පාතියෙ. තදස්ස පාද්‍යනං උපාද්‍යනෙන භවං උපාදියති, ආමිසලොභෙන මිච්ඡා බලිසං විය, භවෙ සති ජනි හොති බිජෙ සති අබ්බුරෙ විය, ජතස්ස අවස්සං

ජරාමරණ. උපපන්නස්ස රුක්ඛස්ස පනතං විශ්, තස්මා උපමාහි¹
පෙනං හවච්ඡක්කං විඤ්ඤානබ්බං යථාරහං. යස්මා ච හගච්ඡා අත්ථ
නොපි ධම්මභොපි දෙසනානොපි පටිවේධනොපි ගමහිරිතාවං සක්ඛාය
“ගමහිරො වායං ආනන්ද පටිච්චසමුප්පාදො ගමහිරාවතාසො වා”ති
වුත්තං, තස්මා ගමහිරිහෙදතොපෙනං හවච්ඡක්කං විඤ්ඤානබ්බං යථා
රහං. තත්ථ යස්මා න ජාතිතො ජරාමරණං න ගොති, න ච ජාතිං
මිත්වා අඤ්ඤාතො ගොති, ඉත්ථං ච ජාතිතො සමුද්ගමජ්ඣිති
එවං. ජාතිප්පච්චයසමුද්ගතත්ථස්ස දුරවබ්බොධනියතො ජරාමරණස්ස
ජාතිප්පච්චයසමුද්ගතතට්ඨො ගමහිරො, තථා ජාතියා හව
පච්චයා-පෙ-සංඛාරානං අවිජ්ජාපච්චය සමුද්ගතතට්ඨො
ගමහිරො, තස්මා ඉදං හවච්ඡක්කං අත්ථගමහිරිතාති අයං තාවෙත්ථ අත්ථ
ගමහිරිතා ගෙතුඵලං හි අත්ථොති වුච්චති, යථාහ:-ගෙතුඵලෙ
ඤ්ඤං අත්ථපටිසම්භිද්ධති. යස්මා පන යෙනාකාමරත යදවත්ථා ච
අවිජ්ජා තෙසං තෙසං සංඛාරානං පච්චයො ගොති, තස්ස දුරවබ්බොධ
නියතො අවිජ්ජාය සංඛාරානං පච්චයෙයො ගමහිරො. තථා සංඛා
රානං-පෙ-ජාතියා ජරාමරණස්ස පච්චයෙයො ගමහිරො තස්මා ඉදං
හවච්ඡක්කං ධම්මගමහිරිතාති අයමෙත්ථ ධම්මගමහිරිතා. ගෙතුනො හි
ධම්මොති නාමං, යථාහ:-ගෙතුමති ඤ්ඤං ධම්මපටිසම්භිද්ධති. යස්මා
චස්ස තෙන තෙන කාරණෙන තථා තථා පච්චෙනතනිකානා දෙස
නාපි ගමහිරා, න තත්ථ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤානො අඤ්ඤං ඤ්ඤං පඤ්ඤං
ලහති, තථාගෙනං කත්ථි සුත්තෙ අනුලොමතො, කත්ථි පටිලො
මතො, කත්ථි අනුලොමපටිලොමතො. කත්ථි චේමජ්ඣිතො
පඨාය අනුලොමතො වා පටිලොමතො වා, කත්ථි තිස්සති චතු
සංඛේපං, කත්ථි විසංඝි තිස්සංඛේපං, කත්ථි එකංඝි විසංඛේපං.
දෙසිතං, තස්මා ඉදං හවච්ඡක්කං දෙසනාගමහිරිතාති අයං දෙසනා
ගමහිරිතා. යස්මා චෙත්ථ යො සො අවිජ්ජාදීනං සභාවො යෙන පටි
විඤ්ඤාන අවිජ්ජාදයො සමමා සලකංඤ්ඤානො පටිවිඤ්ඤා ගොතති, සො
දුප්පරියොගාහතතා ගමහිරො, තස්මා ඉදං හවච්ඡක්කං පටිවේධගමහිරි
තථා ගෙත්ථ යස්මා අවිජ්ජාය අඤ්ඤාණාදස්සන සච්චාසමපටිවේධෙයො
ගමහිරො, සංඛාරානං අභිසංඛාරණායුගතසරාගමිරාගෙයො, විඤ්ඤ
ණස්ස සුඤ්ඤාන අව්‍යාපාර අසංඝතනති පටිසංඝි පානුභාවට්ඨො, නාම
රූපස්ස එකුප්පාද විනිබ්බොගාචිතිබ්බොගනමන රූපපනෙයො, සද්‍රා
යතනස්ස අධිපති ලොක වාර බෙත්තවිසංඝිතාවෙයො, එස්සස්ස සුඝත
සංඝට්ඨන සංඝති සන්තිපාතෙයො, වෙදනාය ආරුමණරසානුභවන
සුඛදුක්ඛමජ්ඣිකතභාව නිජ්ජිච්ච වෙදසිතෙයො, තණ්හාය අතිනන්දි
තප්පෙයොසාන සරිතා ලතා නදීතණ්හා සමුග්ගදුප්පරෙයො, උපාද්ගස්ස
ආද්ගතභවණ්හාතිතිවෙස පරාමාස දුරතික්කමෙයො, හවස්ස ආයුගතාති
සංඛාරණ යොතිගතිසිතිතිවාසෙසු බිප්පනෙයො, ජාතියා ජාති සඤ්ජාති

1 ම. එවං. උපමාහි. පටිච්චසමුප්පාදො

ඔක්කනනති නිබ්බනති පානුභවයො, ජරාමරණස්ස ඛය වය හෙද විපරි
 නාමයො, ගමහිරොති අයමෙත්ථ පටිවෙධගමහිරතා. යසමා පනෙත්ථ
 එකතතතයො නාතතතතයො අව්‍යාපාරතයො එවං ධම්මතා
 නයොති වතතාථො අත්තතා හොනති; තසමා නයහෙදතො පෙතං
 භවවක්කං විඤ්ඤාතබ්බං යථාරහං. තත්ථ “අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා,
 සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං”ති එවං ඩීපස්ස අභිතුරාදිභාවෙන රුක්ඛ
 භාවපාතති විය සන්තානානුපවේදෙද එකතතතයො නාම. යං
 සමමා පස්සනෙතා, හෙතුඵලසම්බන්ධෙක සන්තානස්ස අනුපවේද්‍යව
 බොධිතො උවේදදදිසිං පජ්ඣති, මිච්ඡා පස්සනෙතා හෙතුඵල
 සම්බන්ධෙක පවයතමානස්ස සන්තානානුපවේදස්ස එකතතගහණතො
 සස්සතදිසිං උපාදියති, අවිජ්ජාදීනං පන යථාසකං ලක්ඛණ වචන්තානං
 නාතතතතයො නාම. යං සමමා පස්සනෙතා නවතව්‍යානං උපාද
 දස්සතතො සස්සතදිසිං පජ්ඣති, මිච්ඡා පස්සනෙතා එකතතතාන
 පතිතස්ස භික්කසන්තානස්සෙව නාතතත ගහණතො උවේදදදිසිං
 උපාදියති, අවිජ්ජාය “සඞ්ඛාරා මයා උපාදෙතබ්බා” සඞ්ඛාරානං
 වා “විඤ්ඤාණං අමොගති”ති එවමාදිව්‍යාපාරාභාවො අව්‍යාපාරතයො
 නාම. යං සමමා පස්සනෙතා කාරකස්ස අභාවාවබොධිතො අත්ත
 දිසිං පජ්ඣති, මිච්ඡාපස්සනෙතා යො අසතිපි ව්‍යාපාරෙ අවිජ්ජාදීනං
 සභාවතියම්භිද්ධො හෙතුභාවො, තස්ස අගහණතො අකිරියදිසිං
 උපාදියති; අවිජ්ජාදීනි පන කාරණෙති සඞ්ඛාරාදීනං භෙව සමභවො
 බිරාදීති දඩ්ඪාදීනං විය න අඤ්ඤාසනති අයං එවං ධම්මතානයො
 නාම, යං සමමා පස්සනෙතා පච්චයානුරූපතො ඵලාවබොධා අහෙ
 තුකදිසිං අකිරියදිසිං ව පජ්ඣති, මිච්ඡාපස්සනෙතා පච්චයානුරූප
 ඵලපථවතීති අගහෙත්වා යතො කුතොපි යස්ස කස්සපි අසමභවගහ
 ණතො අහෙතුකදිසිඤ්ඤව නියතවාදඤ්ඤ උපාදියතිති එවමිදං
 භවවක්කං:-

සච්චපාභවතො කිච්චා වාරණං උපමාති ව
 ගමහිරනගහෙද ව විඤ්ඤාතබ්බං යථාරහං.

ඉදං හි ගමහිරතො අභාධං නානාතගහණතො දුර්තියානං
 ඤ්ඤාසිතා සමාධිපථවරසිලායං සුනිසිතෙන

භවවක්කමපද්‍යලෙක්ඛා අසතිවිවක්කමිව නිව්චනිමථනං.
 සංසාරභගමනිතො න කොපි සුපිනනතරෙපසන්ති.

වුත්තමපි හෙතං භගවතා:-“ගමහිරො වායං අනන්ද පටිච්ච
 සමුප්පාදෙ ගමහිරවභාසො ව එතස්ස වානන්ද ධම්මස්ස අඤ්ඤාණං අනනු
 බොධා අපාටිවෙධා එවමයං පජ්ජනනකාකුලකත්තා ගුලාගුණකිකත්තා¹

1. කුලිකුණකිකත්තාහි විකාශං-ගුලාගුණකිකත්තාහි කප්ඵමි.

මුණුබබ්බර්ගුණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං සංසාරං නාතිවන්ත
ති”ති. a තසමා අත්තනො වා පරෙසං වා හිතාය ව සුඛාය ව පටි
පනො අවසෙසකිව්වාති පහාය:-

ගමහිරෙ පව්වයාකාරපහෙදෙ ඉධ පණ්ඩිතො,
යථා ගාමං ලහෙපෙවමනුසුඤ්ඤ සද සතොති.

ඉති සාධුජනපාමොඤ්ඤාය කතෙ විසුඛිමග්ගෙ
පඤ්ඤාභාවනාධිකාරෙ

පඤ්ඤාභූමි නිදේදසො නාම

සත්තරසමො පරිචෙඨදෙ.

18.

දිවයින විසුද්ධි නිදේදසො.

ඉදාති යා “ඉමෙසු භූමිගුණෙසු ධර්මෙසු උග්ගහපරිපුච්ඡාවසෙක
ඤ්ඤාපරිවයං කථා සීලවිසුද්ධි වෙව විත්තවිසුද්ධි වාති වෙ මුලගුණා
විසුඛියො සමපාදෙනබ්බා”ති වුග්ගා, තත්ථ සීලවිසුඛි නාම සුපරිපුච්ඡං
පාතිමොක්ඛසංවරාදි වතුබ්බිධං සීලං, තඤ්ච සීලනිදේදසෙ විත්තරිත
මෙව; විත්තවිසුඛි නාම සඋපවාද අධිසමාපත්තියො, තාපි විත්ත
සිසෙක වුත්තසමාධිනිදේදසෙ සබ්බාකාරෙත විත්තරිතා ඵල; තසමා
තා තත්ථ විත්තරිතතයෙනෙව වෙදිතබ්බා. යං පන වුත්තං “දිසිවිසුඛි
කංඛාවිතරණවිසුඛි මග්ගාමග්ගඤ්ඤාදස්සනවිසුඛි පටිපදාඤ්ඤාදස්සන
විසුඛි ඤ්ඤාදස්සනවිසුඛිති ඉමං පඤ්චවිසුඛියො සරිරං”ති, තත්ථ නාම
රූපානං යාථාවදස්සනං දිසිවිසුඛි නාම. තං සමපාදෙනාමෙත
සමථයාතිකෙන තාව ඤ්ඤාදස්සනෙව සඤ්ඤාදස්සනං අවසෙස
රූපාරූපාවචරණිකානං අඤ්ඤාතරතො වුට්ඨාය විතක්කාදීති
කිංකරිතාති තං සමපයුත්තා ව ධම්මා ලක්ඛණරසාදිවසෙක පරිග්ගහෙ
තබ්බා; පරිග්ගහෙත්වා සබ්බමෙතං අරමමණාභිමුඛං නමනතො නම
නටෙයිත නාමනති වචන්පෙතබ්බං. තතො යථා නාම පුරිසො
අනෙතාගෙනෙ සපපං දිස්වා තං අනුබ්බිමානො තස්ස අංසයං
පස්සති, ඵලමෙව අයමපි යොගාවචරෙ තං නාමං උපපරික්ඛනෙතා
ඉදං නාමං කිං නිස්සාය පවත්තනීති පරිග්ගහමානො තස්ස නිස්සයං
ගදයරූපං පස්සති, තතො ගදයරූපස්ස නිස්සයගුණාති භූතාති, භූත
නිස්සිතාති ව සෙසුපාදයරූපානීති රූපං පරිග්ගහාති. සො
සබ්බමෙතං රූපනතො රූපනති වචන්පෙති, තතො නමන
ලක්ඛණං නාමං, රූපනලක්ඛණං රූපනති සබ්බෙතො නාමරූපං

වචනපෙති. සුඛවිපක්‍ෂානායානිකො පන අයමෙව්වා සමථයානිකො
 වතුධාතු වචනානෙ වුත්තානං තෙසං තෙසං ධාතුපරිග්‍රහණමුඛානං
 අඤ්ඤාතරමුඛවසෙන සබ්බපතො වා වින්දාරතො වා වතස්සො
 ධාතුයො පරිග්‍රහණාති, අථස්ස යථාචසරසලකකණතො ආවිභූතාසු
 ධාතුසු කමමසමුදානමිති තාව කෙසෙ වතස්සො ධාතුයො වණ්ණො
 ගණ්ණො රසො ඔජ ජීවිතං කායපපසාදෙති එවං කායදසකවසෙන
 දස රූපානි, තත්තෙව භාවස්ස අත්තිතාය භාවදසකවසෙන දස,
 තත්තෙව ආහාරසමුධානං ඔජ්ඣමකං උතුසමුධානං විත්තසමුධා
 නනති අපරුතිපි වතුචිසතිති එවං වතුසමුධානෙසු වතුචිසතිකොඨා
 සෙසු වතුචතතාලීස වතුචතතාලීස රූපානි. සෙදෙ අස්ස ඛෙලො
 සිඛිකාණිකාති ඉමෙසු පන වතුසු උතුචිතතසමුධානෙසු විත්තං
 ඔජ්ඣමකානං වසෙන සොළස සොළස රූපානි, උදරියං කුරියං පුබ්බො
 මුත්තනති ඉමෙසු වතුසු උතුසමුධානෙසු උතුසමුධානස්සෙව ඔජ්ඣම
 කස්ස වසෙන අඨ අට්ඨරූපානි පාකටාති භොනතිති එස තාව චතති.
 සාකාරෙ නයො. යෙ පන ඉමසමිං චතතිංසාකාරෙ ආවිභූතෙ අපරෙ
 දස ආකාර ආවිභවනති, තත් අසිතාදිපරිපාවකෙ තාව කමමරෙ
 තෙජොකොට්ඨාසමිති ඔජ්ඣමකං වෙව ජීවිතං වාති නවරූපානි,
 තථා විත්තරෙ අස්සාසපස්සාසකොඨාසෙපි ඔජ්ඣමකඤ්ඤව සඤ්ඤ
 වාති නව, සෙසෙසු වතුසමුධානෙසු අඨසු ජීවිතනවකඤ්ඤව තිණි
 ව ඔජ්ඣමකානිති තෙනතිංස තෙනතිංස රූපානි පාකටාති භොනති.
 තස්සෙවං වින්දාරතො වාවතතාලීසාකාරවසෙන ඉමෙසු භූතපාදය
 රූපෙසු පාකටෙසු ඡතෙසු චන්ද්‍රිවාරවසෙන පඤ්ච වක්ඛුදසකාදයො
 හදයචන්ද්‍රිදසකඤ්ඤාති අපරුතිපි සට්ඨරූපානි පාකටාති භොනති,
 සො සබ්බාතිපි තාති රූපානලකකණෙන එකතො කතො එතං
 රූපනති පස්සති. තස්සෙවං පරිග්‍රහණිතරූපස්ස වාරවසෙන අරූප
 ධම්මා පාකටා භොනති, සෙය්‍යපිදං? වෙ පව්ච්ඤ්ඤාණාති, තිස්සො
 මනොධාතුයො, අඨසසිමනොවිඤ්ඤාණධාතුයොති එකාසීති ලොකීය
 විත්තාති, අවිසෙසෙන ව තෙති විතෙතති සහජතො එස්සො වෙදනා
 සඤ්ඤා වෙතනා ජීවිතං විත්තසීති මනසිකාරෙති ඉමෙ සත්තවෙත
 සිකාති.¹ ලොකුත්තරවිත්තාති පන තෙව සුදධිවිපක්‍ෂාකස්ස න සමථ
 යාතිකස්ස පරිග්‍රහං ගච්ඡති අනධිගතතතාති. සො සබ්බෙපි තෙ
 අරූපධම්මෙ නමනලකකණෙන එකතො කතො එතං නාමනති
 පස්සති, එවමෙකො වතුධාතුවචනානමුඛෙන වින්දාරතො නාමරූපං
 වචනපෙති; අපරො අඨාරසධාතුවසෙන, කථං? ඉධ භික්ඛු අත්ති
 ඉමසමිං අත්ත භාවෙ වක්ඛුධාතු-පෙ-මනොවිඤ්ඤාණධාතූති ධාතුයො
 ආවජ්ජිතො යං ලොකො සෙන කණ්ණමණ්ඩලවිචිතතං ආයතවිත්තං
 අකිකුපකෙ නහාරූපුත්තකෙන ආබ්බං මංසපිණ්ණං වක්ඛුති සඤ්ජා
 නාති, තං අග්ගෙඨා බ්බතිඤ්ඤෙ උපාදරූපෙසු වුත්තපපකාරං
 වක්ඛුපපසාදං වක්ඛුධාතූති වචනපෙති, යාති පනස්ස නිස්සයභූතා

වතසො ධාතුයො පරිවාරකානි වතනාරි වණ්ණගඤ්ඤාසමජරූපානි අනුපාලකං ජීවිතින්ද්‍රියනති නවසහස්තරූපානි, තතෙව සීතානි කායදසකභාවදසකවසෙන විසතිකමථරූපානි; ආහාරසමුදානා දිනං තිණ්ණං ඔජස්මකානං වසෙන වතුචිසති අනුපාදින්නරූපානිති එවං සෙසානි තෙපණ්ණාස රූපානි හොනති, න තානි වක්ඛුධාතුති වචන්ද්‍රපෙති; එස නයො සොතධාතුආදීසුපි කායධාතුයං පන අව සෙසානි තෙවතනාලීස රූපානි හොනති; කෙවි පන උතුචිත්තසමුදා නානි සද්දෙන සහ නව නව කතො පඤ්ච වතනාලීසානි වදනති; ඉති ඉමෙ පඤ්චපසාදා තෙසං ව විසයා රූපසද්දගඤ්ඤාසමොඨබ්බො පඤ්චානි දස රූපානි දස ධාතුයො හොනති. අවසෙසරූපානි ධම්ම ධාතුයෙව හොනති වක්ඛුං පන නිසංසාය රූපං ආරභිත පවත්තං විත්තං වක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු නාමානි එවං වෙ පච්චිඤ්ඤාණානි පඤ්ච විඤ්ඤාණධාතුයො හොනති; තිණ්ණි මනොධාතු විත්තානි එකා මනො ධාතු; අට්ඨසඨි මනොවිඤ්ඤාණධාතු විත්තානි මනොවිඤ්ඤාණධාතුති සබ්බානිපි එකාසිති ලොකීයවිත්තානි සත්තවිඤ්ඤාණධාතුයො; තං සමපයුත්තා එසංසාදයො ධම්මධාතුති එවමෙත්ථ අසේසිකාදස ධාතුයො රූපා; අසේසිතා ධාතුයො නාමනති එවමෙකො අට්ඨාරසධාතුවසෙන නාමරූපං වචන්ද්‍රපෙති. අපරෙ වාදසායනනවසෙන, කථං? වක්ඛු ධාතුයං වුත්තනසෙතෙව සපෙතො තෙපණ්ණාස රූපානි වක්ඛුපසාද මත්තං වක්ඛායනනනති වචන්ද්‍රපෙති, තත්ථ වුත්තනසෙතෙව ව සොතසාණ්ඤ්චාකායධාතුයො සොතසාණ්ඤ්චාකායායනනානිති, තෙසං විසයගුතෙ පඤ්ච ධම්මෙ රූපසද්දගඤ්ඤාසමොඨබ්බායනනානිති, ලොකීයසත්තවිඤ්ඤාණධාතුයො මනායනනනති, තං සමපයුත්තා එසංසාදයො සෙසරූපං ව ධම්මායනනනති එවමෙත්ථ අසේසිකාදස ආයනනානි රූපං, දීයසිඨ ආයනනානි නාමනති එවමෙකො වාදසා යනනවසෙන නාමරූපං වචන්ද්‍රපෙති. අපරෙ තතො සබ්බිත්තතරං බකිවසෙන වචන්ද්‍රපෙති, කථං? ඉධ භික්ඛු ඉමසමිං සරීරෙ වතු සමුදානා වතසො ධාතුයො, තං නිසසිතො වණ්ණො ගඤ්ඤා රසො ඔජ, වක්ඛුපසාදාදයො පඤ්චපසාදා, වත්ථරූපං භාවො ජීවිතින්ද්‍රියං, විසමුදානො සද්දෙති ඉමානි සත්තරස රූපානි සමමසනුපගානි නිපථනනානි රූපරූපානි. කායවිඤ්ඤාතනිවච්චිවිඤ්ඤාතනි ආකාසධාතු රූපසං ලුහුතාමුදුතා කමඤ්ඤාතා උපවයො සත්තනි ජරතා අතිවු තානි ඉමානි පන දසරූපානි න සමමසනුපගානි, ආකාරවිකාර අනතරපරිචේදමත්තකානි, න නිපථනනානි, න රූපරූපානි¹ අපිච බො රූපානං ආකාරවිකාර අනතරපරිචේදමත්තතො රූපනති සබ්බං ගතානි. ඉති සබ්බානිපෙතානි සත්තවිසති රූපානි රූපකඛඤ්ඤා එකාසිතියා ලොකීයවිත්තෙති සඨිං උපපන්නා වෙදනා වෙද නාකඛඤ්ඤා; තං සමපයුත්තා සඤ්ඤා සඤ්ඤාකඛඤ්ඤා; සබ්බාරා සබ්බා

රක්කිණියා; විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණකකිණියොති. ඉති රූපකකිණියො රූපං වත්තායෙ අරූපිනො බන්ධා නාමනති එවමෙකො පඤ්චකකිණිවසෙන නාමරූපං වචන්තපෙති. අපරෙ යං කිඤ්චි රූපං සබ්බන්තං වත්තාරි මහාභූතානි වහුන්තඤ්ච මහාභූතානං උපාදාය රූපනති එවං සඤ්ඤිතෙතෙව ඉමසම්. අත්තභාවෙ රූපං පරිඤ්ඤෙතො තථා මනා යතනවෙව ධම්මායතනෙකාදෙසඤ්ච නාමනති පරිඤ්ඤෙතො ඉති ඉදං ව නාමං ඉදං ව රූපං ඉදං වුච්චති නාමරූපනති සඤ්ඤිතපතො නාමරූපං වචන්තපෙති, සචෙ පනස්ස තෙන තෙන මුඛෙන රූපං පරිඤ්ඤෙතො අරූපං පරිගණ්හතො සුබ්බිමත්තා අරූපං න උපඝාති, තෙන ධුරන්තිකෙඛපං අකන්ධා රූපමෙව පුනපුන සම්මසිතබ්බං මනසි කාතබ්බං පරිඤ්ඤෙතබ්බං වචන්තපෙතබ්බං. යථා යථා තිස්ස රූපං සුචිකතාලිතං හොති නිජ්ජටං සුපරිසුද්ධං, තථා තථා තදරම්මණො අරූපධම්මා සයමෙව පාකටා හොනති; යථාති වක්ඛුමිතො පුරිසස්ස අපරිසුද්ධො ආදසෙ මුඛතිමිත්තං ඔලොකෙනත්තස්ස නිමිත්තං න පඤ්ඤායති, සො නිමිත්තං න පඤ්ඤායතිති න ආදසං ඡඤ්ඤිති, අථ ඛො නං පුනපුන පරිමජ්ජති, තස්ස විසුද්ධො ආදසෙ නිමිත්තං සය මෙව පාකටං හොති, යථා ව තෙලන්තිකො තිලපිට්ඨං දෙණ්ඨං ආකි රිත්වා උදකෙන පරිපෝසෙත්වා එකචාරං වෙචාරං පිළිනමිත්තෙන තෙලෙ අනිකම්මෙන න තිලපිඨං ඡඤ්ඤිති, අථ ඛො නං පුනපුන උණොදකෙන පරිපෝසෙත්වා මද්දිත්වා පිළෙති, තස්සෙවං කරෙතො විපසන්තං තිලතෙලං නිකම්මති,; යථාචා පන උදකං පසාදෙත්වානාමො කතකාසීං ගහෙත්වා අනෙතා ඝටෙ ගන්ථං ඔතාරෙත්වා එකමෙචාරෙ සංසතමිත්තෙන උදකෙ අවිපසිද්දෙන න කතකාසීං ඡඤ්ඤිති, අථ ඛො නං පුනපුන සංසති. තස්සෙවං කරෙන්නස්ස කලලකඤ්ඤං සන්තිසිද්ධති, උදකං අවජං හොති විපසන්තං, එව මෙවං තෙන භික්ඛුනා ධුරන්තිකෙඛපං අකන්ධා රූපමෙව පුනපුන සම්මසිතබ්බං මනසි කාතබ්බං පරිඤ්ඤෙතබ්බං වචන්තපෙතබ්බං. යථා යථා තිස්ස රූපං සුචිකතාලිතං හොති නිජ්ජටං සුපරිසුද්ධං, තථා තථා තප්පච්චතිකාසිලෙසා සන්තිසිද්ධති, කඤ්ඤිතපරි උදකං විය පිත්තං පසන්තං හොති, තදරම්මණො අරූපධම්මා සයමෙව පාකටා හොනති, එවං අඤ්ඤාතිපි උච්ඡ්වොරගොණදම්මච්ඡාදිති උපමාති අය මන්තො පකාසෙතබ්බො. එවං සුචිසුඤ්ඤාරූපපරිගහණස්ස පනස්ස අරූ පධම්මා තිහානායෙති උපඝානති එස්සවසෙන වා වෙදනාවසෙන වා විඤ්ඤාණවසෙන වා. කථං? එකස්ස තාව “පඨවිධාතු කකතිලලකකිණියො”ති ආදිතා නයෙන ධාතුයො පරිගණ්හන්නස්ස පඨමාතිති පාතො එස්සො, තංසම්පයුත්තා වෙදනා වෙදනාකකිණියො, සඤ්ඤා සඤ්ඤාකකිණියො, සම්. එස්සෙන වෙහනා සංඛාරකකිණියො, විත්තං විඤ්ඤාණකකිණියොති උපඝාති, තථා කෙසෙ පඨවිධාතු කකතිලලකකිණියො-පෙ-අස්සාස පස්සාසෙ පඨවිධාතු කකතිලලකකිණියොති පඨමා භිතිපාතො එස්සො, තංසම්පයුත්තා වෙදනා වෙදනාකකිණියො-පෙ-

විනයං විඤ්ඤාණකකිංකොති උපයාති, එවං අරුපධම්මා එස්සවසෙන උපධම්භනති. එකස්ස පඨවිධාතු කාකාලලකකිණං, තදුරම්මණ රසානුභවනකවෙදනා වෙදනාකිංකො, තංසම්පයුත්තා සඤ්ඤ සඤ්ඤාකිංකො, තං සම්පයුත්තො එස්සො ව වෙනනා ව සඛිං රකිංකො, තං සම්පයුත්තං විනයං විඤ්ඤාණකකිංකොති උපයාති. තථා කෙසෙ පඨවිධාතු කාකාලලකකිණං-පෙ-අස්සාසපස්සාසෙ පඨවිධාතු කාකාලලකකිණාති තදුරම්මණරසානුභවනා වෙදනා වෙදනාකිංකො-පෙ-තංසම්පයුත්තං විනයං විඤ්ඤාණකකිංකොති උපයාති. එවං වෙදනාවසෙන අරුපධම්මා උපයානති. අපරස්ස පඨවිධාතු කාකාලලකකිණාති ආරම්මණපච්චිත්තනං විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණකිංකො, තංසම්පයුත්තො වෙදනා වෙදනාකිංකො, සඤ්ඤ සඤ්ඤාකිංකො, එස්සො ව වෙනනා ව සඛිංරකිංකොති උපයාති. තථා කෙසෙ පඨවිධාතු කාකාලලකකිණං-පෙ-අස්සාසපස්සාසෙ පඨවිධාතු කාකාලලකකිණාති ආරම්මණපච්චිත්තනං විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණකිංකො, තංසම්පයුත්තො වෙදනා වෙදනාකිංකො, සඤ්ඤ සඤ්ඤාකිංකො, එස්සො වෙනනා ව සඛිංරකිංකොති උපයාති. එවං විඤ්ඤාණවසෙන අරුපධම්මා උපධම්භනති. එතෙනෙව උපායෙන කම්මසමුදානෙ කෙසෙ පඨවිධාතු කාකාලලකකිණාති ආදිනා තයෙන වාචනාශ්‍රීසාය ධාතුකොයාසෙසු චතුත්තං චතුත්තං ධාතුත්තං වසෙන සෙසෙසු ව චක්ඛුධාතුආදීසු රූපපරිග්ගහමුඛෙසු සබ්බං තයහෙදං අනුගන්වා යොජනා කාතබ්බා. යස්මා ච එවං සුචිත්තරූපපරිග්ගහස්සෙව තස්ස අරුපධම්මා තිහාකාරෙති පාකවා හොනති, තස්මා සුචිත්තරූපපරිග්ගහෙනෙව අරුපපරිග්ගහාය යොගො කාතබ්බො, ත ඉත්තරෙන. සචෙති එකස්මිං වා රූපධම්මෙ උපභිතෙ චිත්ත වා රූපං පහාය අරුපපරිග්ගහං ආරහති. කම්මයානතො පරිහායති, පඨවි කසිණිභාවනාය චුත්තප්පකාර පබ්බතෙය්‍යා ගාමී වීය; සුචිත්තරූප පරිග්ගහස්ස පන අරුපපරිග්ගහාය යොගං කරෙතො කම්මයානං චුචිං චිරුලිං චෙත්තලං පාපුණාති. සො එවං එස්සාදීනං වසෙන උපභිතෙ වත්තාරො අරුචිතො ඛිංකො නාමනති, තෙසං ආරම්මණ භූතාති වත්තාරි මහාභූතාති චතුත්තඤ්ච මහාභූතානං උපාදයරූපං රූපන්ති වචන්තපෙති. ඉති අයාරස ධාතුයො වාදසායනනාති පඤ්චකිකාති සබ්බෙච්ච තෙභුමසෙන ධම්මෙ ඛග්ගෙන සමුග්ගං චිවර මානො වීය යමිකතාලකකිංකං. එළයමානො වීය ව නාමඤ්ච රූපං වාති වෙධා වචන්තපෙති, නාමරූපමත්තතො උධං අසඤ්ඤ සතො වා පුග්ගලො වා දෙවො වා බ්‍රහ්මා වා නත්ථිති තිස්සං ගව්ඨති. සො එවං සාථාවසරසතො නාමරූපං වචන්තපෙති සුඤ්ඤතරං සතොනා පුග්ගලොති ඉමිස්සා ලොකසමිඤ්ඤාය පහානන්ධාය සත්තසම්මොගස්ස සමතිකමන්ධාය අසම්මොගභූමියං විනයං යපනන්ධාය සම්බහුල සුත්තනන

වසෙන නාමරූපමත්තමෙවිදං, න සතොතා න පුග්ගලො අත්ති එන මත්ථං සංසද්දෙත්වා වචන්තෙති. වුත්තං හෙතං:-

යථාපි අඛණ්ඩභාරා හොති සද්දො රථො ඉති,
එවං ඛණ්ඩස්ස සතොතස්ස හොති සතොතාති සමමුත්තිති.

අපරමපි වුත්තං:-“සෙය්‍යථාපි ආවුසො කට්ඨස්සු පටිච්ඡා වලලිස්සු පටිච්ච මත්තිකස්සු පටිච්ච තිණ්ණස්සු පටිච්ච ආකාසො පරිවාරිතො අභාරනෙත්ව සංඛං ගච්ඡති, එවමෙව ඛො ආවුසො අභිස්සු පටිච්ච නභාරූස්සු පටිච්ච මංසස්සු පටිච්ච වමමස්සු පටිච්ච ආකාසො පරිවාරිතො රූපනෙත්ව සංඛං ගච්ඡති”ති. a අපරමපි වුත්තං:-

දුක්ඛමෙව හි සමොනාති දුක්ඛං තිට්ඨති වෙනති ව,
නාඤ්ඤත්තු දුක්ඛා සමොනාති නාඤ්ඤං දුක්ඛා තිරුජ්ඣතිති.

එවං අනෙකසතෙති සුත්තනෙතෙති නාමරූපමෙව දීපිතං, න සතොතා, න පුග්ගලො; තස්මා යථා අක්ඛ චක්ක පඤ්ඤා ඊසාදිපු අඛණ්ඩභාරෙස්ස එකෙනාකාරෙන සංඝතොස්ස රථොති වොහාර මත්තං හොති, පරමත්ථතො එකෙකස්මිං. අඛණ්ඩ උපපරික්ඛියමානෙ රථො නාම නත්ති, යථා ව කට්ඨාදිපු ගෙහසමාහාරෙස්ස එකෙනාකාරෙන ආකාසං පරිවාරිතො සීතෙස්ස ගෙහනති වොහාරමත්තං හොති, පරමත්ථතො ගෙහං නාම නත්ති, යථා ව අභිභූලි අභිභූට්ඨාදිපු එකෙනාකාරෙන සීතෙස්ස මුඛිති වොහාරමත්තං. හොති, දොණ්ණිතනති ආදිපු විණාති, හත්ථිඅස්සාදිපු සෙනාති, පාකාරගෙහගොපුරාදිපු නගරනති, බ්‍රහ්මසාමාපලාසාදිපු එකෙනාකාරෙන සීතෙස්ස රුක්කොති වොහාර මත්තං හොති, පරමත්ථතො එකෙකස්මිං. අවයවෙ උපපරික්ඛියමානෙ රුක්කො නාම නත්ති, එවමෙවං පඤ්ඤාස්ස උපාදානකඛණ්ඩස්ස සති සතොතා පුග්ගලොති වොහාරමත්තං හොති, පරමත්ථතො එකෙකස්මිං. ධර්මෙව උපපරික්ඛියමානෙ අසමිති වා අහනති වාති ගාහස්ස වජ්ජිභූතො සතොතා නාම නත්ති; පරමත්ථතො පන නාමරූපමත්තමෙව අත්ති එවං. පස්සතොපිති දස්සනං යථාභූතදස්සනං නාම හොති. යො පනෙතං යථාභූතදස්සනං පුග්ගල සතොතා අත්ති ගණ්හාති, සො තස්ස විනාසං අනුජනෙය්‍ය අවිනාසං වා. අවිනාසං අනුජනනො සස්සතෙ පතති, විනාසං අනුජනනො උචෙත්තෙ පතති. කස්මා? බීරකියස්ස දධිනො විය තදකියස්ස අඤ්ඤස්ස අභාවතො, සො සස්සතො සතොතාති ගණ්හනො ඔලියති නාම; උච්ඡේදනති ගණ්හනො අතිධාවති නාම. තෙනාහ භගවා:-“විති භික්ඛවෙ දිට්ඨි ගතෙති පරිසුඤ්ඤා දෙවමනුස්සා ඔලියනති එකෙ, අතිධාවනති එකෙ, චක්ඛුමනොව පස්සනති. කථං ව භික්ඛවෙ ඔලියනති එකෙ? භවා රුමා භික්ඛවෙ දෙවමනුස්සා භවරතා භවසමමුදිතා, තෙසං භවතිරෙ ධාය ධර්මෙව දෙසියමානෙ විතං න පක්ඛන්දති නපාසීදති න

සන්නිධි නායිවුවෙහි, එවං. බො භික්ඛවෙ ඔලියනති එකෙ. කථස්ස භික්ඛවෙ අනිධාවනති එකෙ? භවෙනෙව බො පනෙකෙ අට්ඨයමානා ගරායමානා ජ්ගුවත්මානා විභවං. අභිනන්දනති යතො කිර හො අයං අත්තා කායස්ස හෙද උච්ඡ්ඡති විනස්සති න හොති පරමරණං එතං සත්තං එතං පණිතං එතං යාථාවනති, එවං. බො භික්ඛවෙ අනිධාවනති එකෙ. කථං ව භික්ඛවෙ වක්ඛුමනෙතාව පස්සනති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු භූතං භූතතො පස්සති භූතං භූතතො දිස්වා භූතස්ස නිබ්බිද්ද ය විරාගාය නිරොධාය පටිපනෙතා හොති, එවං. බො භික්ඛවෙ වක්ඛුමනෙතා පස්සනති"ති තස්මා යථා දරුයනනං සුඤ්ඤං නිජ්ජිවං නිරිහකං, අථ ව පන දරුරුජ්ජුකසමායොගවසෙන ගච්ඡතිපි තිට්ඨතිපි සර්ගකං සව්‍යාපාරං විය බායති, එවමිදං නාම රුපමපි සුඤ්ඤං නිජ්ජිවං නිරිහකං, අථ ව පන අඤ්ඤමඤ්ඤසමායොගවසෙන ගච්ඡතිපි තිට්ඨතිපි සර්ගකං සව්‍යාපාරං විය බායතිති ද්විධිබ්බං. තෙනාහු පොරුණා:-

නාමස්ස රුපස්ස ඉධ ජපි සච්චතො
න ගෙජ්ඣ සතෙතා මනුජෙ ව විජ්ජති,
සුඤ්ඤං ඉදං යනනම්වාහිසම්බතං
දුක්ඛස්ස පුඤ්ඤා තිණ්කට්ඨසාදිසොති.

න කෙවලස්සෙවනං දරුයනනුපමාය, අඤ්ඤතිපි නලකලාපිආදිහි උපමාහි විභාවෙනබ්බං. යථා හි විජු නලකලාපිජු අඤ්ඤමඤ්ඤං නිස්සාය ධ්වනාසු එකා එකිස්සා උපපත්තො හොති, එකිස්සා පතමා නාය ඉතරපි පතති, එවමෙවං පස්සවොකාරභවෙ නාමරූපං අඤ්ඤ මඤ්ඤං නිස්සාය පවතනති, එකං එකස්ස උපපත්තො හොති, මරණ වසෙත එකස්මිං පතමානෙ ඉතරමපි පතති, තෙනාහු පොරුණා:-

යමකං නාමරූපස්ස උභො අඤ්ඤඤඤකිස්සිතා,
එකස්මිං භිජ්ජමානස්මිං උභො භිජ්ජනති පච්චයාති.

යථාව දණ්ඩාභිගතං හෙරිං නිස්සාය භද්දෙ පවතනමානෙ අඤ්ඤ හෙරි අඤ්ඤ සඤ්ඤ, හෙරි සඤ්ඤ අසමමිස්සා හෙරි සඤ්ඤන සුඤ්ඤ, සඤ්ඤ හෙරියා සුඤ්ඤස්ස, එවමෙවං වජ්ඣුචාරුරමණසම්බාතං රූපං නිස්සාය නාමෙ පවතනමානෙ අඤ්ඤං රූපං, අඤ්ඤං නාමං, නාම රූපා අසමමිස්සා නාමං රූපෙන සුඤ්ඤං, රූපං නාමෙන සුඤ්ඤං, අපිච්චො හෙරිං පටිච්ච සඤ්ඤ විය රූපං පටිච්ච නාමං පවතනති.

තෙනාහු පොරුණා:-

න වක්ඛුතො ඡයරෙ එස්ස පස්සමා
න රුපතො නො ව උභිනනමනතරා,
හෙතුං පටිච්ච පභවනති සම්බතා
යථාපි සඤ්ඤ පභවාය හෙරියා.

න සොතතො ජයරෙ එසසපඤ්චමා
 න සද්දතො නො ව උභින්නමන්නරා,-පෙ-
 න සාණතො ජයරෙ එසසපඤ්චමා
 න ගඤ්ඤතො නො ව උභින්නමන්නරා,-පෙ-
 න ජ්වහතො ජයරෙ එසසපඤ්චමා
 න රසතො නො ව උභින්නමන්නරා,-පෙ-
 න නායතො ජයරෙ එසසපඤ්චමා
 න එසසතො නො ව උභින්නමන්නරා,-පෙ-
 න වජ්ජරූපා පහවනති සඤ්ඤතා
 න වාපි ඛමමායතනෙති නිග්ගතා,
 හෙතුං පටිච්ච පහවනති සඤ්ඤතා
 යථාපි සද්දෙ, පහවාය හෙරියාති.

අපිවෙත් නාම. නිතෙතර්. න සකෙන තෙජෙන පවතතිතුං. සකෙකාති න බාදති න පිචති න ව්‍යාහරති න ඉරියාපථං කපෙපති, රූපමපි නිතෙතර්. න සකෙන තෙජෙන පවතතිතුං. සකෙකාති, න හි තස්ස බාදිතුකාමතා න පිචිතුකාමතා න ව්‍යාහරිතුකාමතා න ඉරියාපථං කපෙපතුකාමතා, අථබො නාම. නිසංසය රූපං පවතතති, රූපං නිසංසය නාම. පවතතති, නාමස්ස බාදිතුකාමතාය පිචිතුකාමතාය ව්‍යාහරිතුකාමතාය ඉරියාපථං කපෙපතුකාමතාය සති රූපං බාදති පිචති ව්‍යාහරති ඉරියාපථං කපෙපති, ඉමස්ස පනත්ස්ස විභාවනත්ථාය ඉමං උපමං උදාහරනති:-යථා ජව්වකො ව පිඨසපපි ව දිසා පකකම්බුකාමා අයස්ස, ජව්වකො පිඨසපපි. එවමාහ “අභං බො භණ් සකෙකාමි පාදෙති පාදකරණීයං කාතුං නපි ව මෙ චක්ඛති යෙති සමවිසමං පසෙසයාං”ති. පිඨසපපි ජව්වකං. එවමාහ “අභං බො භණ් සකෙකාමි චක්ඛනා චක්ඛකරණීයං කාතුං නපි ව මෙ පාදති යෙති අභිකකමෙයාං වා පටිකකමෙයාං වා”ති. සො තුච්ඡහවෙධා ජව්වකො පිඨසපපි. අංසකුටං ආරොපෙසි, පිඨසපපි ජව්වකස්ස අංසකුටෙ නිසිදිත්වා එවමාහ: වාමං මුඤ්ච දකඛිණං ගණන, දකඛිණං මුඤ්ච වාමං ගණනා”ති. තත් ජව්වකොපි නිතෙතරෙ දුබ්බලො න සකෙන තෙජෙන සකෙන බලෙන ගව්ඡති, පිඨසපපි නිතෙතරෙ දුබ්බලො න සකෙන තෙජෙන සකෙන බලෙන ගව්ඡති, න ච තෙසං අඤ්ඤාමඤ්ඤාං නිසංසය ගමනං නපවතතති, එවමෙව නාමමප් නිතෙතර්. න සකෙන තෙජෙන උපපජ්ජති, න තාස්ස තාස්ස කිරියාස්ස පවතතති, රූපමපි නිතෙතර්. න සකෙන තෙජෙන උපපජ්ජති, න තාස්ස තාස්ස කිරියාස්ස පවතතති, න ච තෙසං අඤ්ඤාමඤ්ඤාං නිසංසය උපතතති වා පවතති වා න හොති. තෙනෙනං වුච්චති:-

න සකෙන බලෙන ජයරෙ නොපි සකෙන බලෙන තිට්ඨරෙ,
 පරධම්මවසානුවතතිනො ජයරෙ සඤ්ඤතා අත්තදුබ්බලා.

පරපච්චයතො ව ජ්‍යෙෂ්ඨ පරභාරමණනො සමුට්ඨිතා,
ආරමණපච්චයෙහි ව පරධමෙහි චිමෙ පතාවිතා.

යථාපි නාමං නිස්සංය මනුස්සං යනති අණණ්ණවෙ,
එවමෙව රූපං නිස්සංය නාමකායො පවත්නති.

යථා ව මනුස්සෙ නිස්සංය නාමා ගච්ඡති අණණ්ණවෙ
එවමෙව නාමං නිස්සංය රූපකායො පවත්නති.

උභො නිස්සංය ගච්ඡන්ති මනුස්සං නාමා ව අණණ්ණවෙ,
එවං නාමඤ්ච රූපඤ්ච උභො අඤ්ඤාඤ්ඤානිසිද්ධිතාති.

එවං නානාතයෙහි නාමරූපං වචන්ද්‍යාපයතො සත්තසඤ්ඤා අභි
භවිත්වා අසමොගභුමියං සීතං නාමරූපානං යාථාචදස්සනං දිට්ඨි
විසුඛිති වෙදිතබ්බං. නාමරූපවචන්ද්‍යානන්ති සඬබ්බරපරිචේන්ද්‍රො
තිපි එතස්සෙව අභිවචනං.

ඉත්ථ සංඛුජ්ජනපාමොජ්ජන්ද්‍යාය කතෙ විසුඛිමග්ගෙ
පඤ්ඤාභාවනාධිකාරෙ
දිසිවිසුඛි නිදෙදසො නාම
අධාරසමො පරිචේන්ද්‍රො.

19.

කඩබාවිතරණ විසුඛි නිදෙදසො.

එතස්සෙව පන නාමරූපස්ස පච්චයපරිග්‍රහණෙන නිසු අධ්‍යාසු
කඩබං විතරිත්වා සීතං ඤාණං කඩබාවිතරණවිසුඛි නාම, තං සමාපා
දෙතුකාමො භික්ඛු යථා නාම කුසලො භික්ඛකො රොගං දිස්වා තස්ස
සමුට්ඨානං පරියෙසති, යථා වා පන අනුකම්පකො පුරිසො දහරං
කුමාරං මඤ්ඤං උත්තානසෙය්‍යකං රජිකාය නිපන්නං දිස්වා කස්ස
නුචො අයං පුත්තකොති තස්ස මාතෘපිතරො ආචර්ජති, එවමෙව
තස්ස නාමරූපස්ස ගෙතුපච්චයපරියෙසනං ආපර්ජති, සො ආදිනොව
ඉති පටිසම්භවති “න තාවිදං නාමරූපං අගෙතුකං, සබ්බත්ථ සබ්බද
සබ්බස්සං ව එකසද්ධසභාවාපන්නිතො. න ඉස්සරාදිගෙතුකං, නාම
රූපතො උඬං ඉස්සරාදීකං අභාවතො. යෙපි නාමරූප මත්තමෙව
ඉස්සරාදයොති වදන්ති, තෙසං ඉස්සරාදිසඬබ්බාන නාමරූපස්ස අගෙ
තුකභාවාපන්නිතො. තස්මා භවිතබ්බමස්ස ගෙතුපච්චයෙහි, කෙ
නුචො තෙ”ති. සො එවං නාමරූපස්ස ගෙතුපච්චයෙ ආචර්ජන්තො
ඉමස්ස තාව රූපකායස්ස එවං ගෙතුපච්චයෙ පරිග්‍රහණාති: අයං
කායො තිබ්බත්තමානො තෙව උප්පලපද්‍රමපුණ්ඩරිකසොගන්තිකාදීනං
අබ්භන්තරෙ තිබ්බත්තති, න මණ්ඩුත්තාකරාදීනං. අථචො ආමාස

පක්කාසයානං අනන්තරෙ උදරපචලං පච්ඡන්තො පිඨිකණ්ඩකං පුරතො කන්ධා අනතඅනතශුණ්ඨපරිවාරිතො සයම්පි දුග්ගතිච්ඡේදශුච්ඡිපටිකකුලො දුග්ගතිච්ඡේදශුච්ඡිපටිකකුලෙ පරමසමාධෙව ඔකාසෙ පුත්තිමච්ඡපුත්තිකුණ්ඨපුත්තිකුමාසමප්පිගලවඤ්ඤාතිකාදිසු කිම් විය තිබ්බත්තති, තසෙවං තිබ්බත්තමානස්ස අවිජ්ජාතණ්ඨාඋපාදානං කම්මනාති ඉමෙ චත්තරො ධම්මා. තිබ්බත්තකත්තං හෙතු, ආහරො උපත්ථිකත්තං පච්චයොති පච්චමමා හෙතුපච්චයා හොනති, තෙසුපි අවිජ්ජාදයො තයො ඉමස්ස කායස්ස මානා විය දුරකස්ස උපනිස්සයා හොනති, කම්මං පිතා විය පුත්තස්ස ජනකං, ආහාරෙ ධාතී විය දුරකස්ස සකාරකොති. එවං රූපකායස්ස පච්චයපරිග්ගහං කන්ධා පුතා: “චක්ඛුඤ්ඤි පරිච්ච රූපෙ ව උපපජ්ජති චක්ඛුචිඤ්ඤාණං”^a ආදිනා තයෙන නාම කායස්ස පච්චයපරිග්ගහං කරොති, සො එවං පච්චයතො නාමරූපස්ස පච්චතී. දිස්වා යථා ඉදං එතරති, එවං අතිතෙපි අද්ධානෙ පච්චයතො පච්චතීත්; අනාගතෙපි පච්චයතො පච්චතීස්සතීති සමනුපසස්සති. තසෙවං සමනුපසස්සතො යා සා පුබ්බත්තං ආරබ්භ “අහොසිං නුබො අහං අතීතමද්ධානං, න නුබො අහොසිං අතීතමද්ධානං, කීනනුබො අහොසිං අතීතමද්ධානං, කථං නුබො අහොසිං අතීතමද්ධානං, කිං හුත්වා කිං අහොසිං නුබො අහං අතීත මද්ධානං”^b පච්චිධා විචිකිච්ඡා චුත්තා, යාපි අපරන්තං ආරබ්භ “හවිස්සාමි නුබො අහං අනාගත මද්ධානං, න නුබො හවිස්සාමි අනාගතමද්ධානං, කීනනුබො හවිස්සාමි අනාගතමද්ධානං, කථං නුබො හවිස්සාමි අනාගතමද්ධානං, කිං හුත්වා කිං හවිස්සාමි නුබො අහං අනාගතමද්ධානං”^b පච්චිධා විචිකිච්ඡා චුත්තා, යාපි පච්චුප්පන්නං ආරබ්භ ‘එතරති වා පත පච්චුප්පන්නං අද්ධානං ආරබ්භ කථංකපි හොති, අහං නුබොසමි නො නුබොසමි කීනනු බොසමි කථං නුබොසමි අයං නුබො සතොතා කුතො ආගතො සො කුභිංගාමි හවිස්සති’^b පච්චිධා විචිකිච්ඡා චුත්තා, සා සබ්බා පඨි යති. අපරෙ සාධාරණාසාධාරණවසෙන දුට්ඨං නාමස්ස පච්චයං පසස්සති, කම්මාදිවසෙන චතුබ්බිධං රූපස්ස. දුට්ඨො හි නාමස්ස පච්චයො සාධාරණො අසාධාරණො ව, තත්ථ චක්ඛාදීති ඡ වාදති රූපාදීති ඡ ආරම්භණාති නාමස්ස සාධාරණො පච්චයො, කුසලාදි හෙදතො සබ්බප්පකාරස්සාපි තතො පච්චතීතො. මතස්සිකාරදිකො අසාධාරණො, යොතිසොමනස්සිකාර සබ්බමසවණාදිකො හි කුසලස්සෙව හොති, විපරිතො අකුසලස්ස, කම්මාදිකො විපාකස්ස, භවගිහාදිකො කිරියස්සාති. රූපස්ස පත කම්මං චිත්තං උතු ආහාරෙති අයං කම්මාදිකො චතුබ්බිධො පච්චයො, තත්ථ කම්මං අතීත මෙව කම්මසමුදානස්ස රූපස්ස පච්චයො හොති, චිත්තං චිත්තසමුදානස්ස උපපජ්ජමානං, උතුආහාර උතුආහාරසමුදානස්ස ධීතිකවණෙ පච්චයා හොනතීති එවමෙකො නාමරූපස්ස පච්චයපරිග්ගහං කරෙති. සො එවං පච්චයතො නාමරූපස්ස පච්චතී. දිස්වා යථා

a. මජ්ඣිමනිකාය-මධුපිණ්ඩකසුත්තං.

b. මජ්ඣිමනිකාය-සබ්බසවසුත්තං

ඉදං එතරති, එවං අතීතෙපි අඩානෙ පච්චයතො පච්චන්තිත්ථ; අනාගතෙපි පච්චයතො පච්චන්තිස්සතීති සමනුජස්සති. තස්සෙවං සමනුජස්සතො වුත්තනායෙතෙව තිස්සපි අඩාසු විචිතිව්ත්තං පතියති. අපරෙ තෙසං යෙව නාමරූපසංඛිංතානං සංඛිංතානං ජරාපූර්ණං ජීර්ණානං ව භවිතං දිස්වා ඉදං සංඛිංතානං ජරාමරණං නාම ජනියා සති හොති, ජනි භවෙ සති, භවො උපදානෙ සති, උපදානං තණ්හාය සති, තණ්හා වෙදනාය භවති, වෙදනා ඵසෙසා සති, ඵසෙසා සද්දායතනෙ සති, සද්දායතනං නාමරූපෙ සති, නාමරූපං විඤ්ඤාණෙ සති, විඤ්ඤාණං සංඛිංතෙරෙ සති, සංඛිංතා අවිජ්ජාය සතීති එවං පටිලොම පටිච්චසමුප්පාදවසෙක නාමරූපස්ස පච්චයපරිත්තහං කරෙති. අථස්ස වුත්තනායෙතෙව විචිතිව්ත්තං පතියති. අපරෙ ඉති ඛො අවිජ්ජාපච්චයා සංඛිංතාති පුබ්බෙ විත්ථායෙත්වා දස්සිතඅනුලොම පටිච්චසමුප්පාදවසෙකෙව නාමරූපස්ස පච්චයපරිත්තහං කරෙති, අථස්ස වුත්තනායෙතෙව කංඛා පතියති. අපරෙ පුරිමකම්මභවස්මිං මොහො අවිජ්ජා, ආයුහතා සංඛිංතා, නිකාන්ති තණ්හා, උපගමනං උපදානං, වෙතනා භවොති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා පුරිමකම්මභවස්මිං. ඉධ පටිසංක්ඛියා පච්චයා. ඉධ පටිසංක්ඛි විඤ්ඤාණං, ඔක්කන්ති නාමරූපං, පසාදෙ ආයතනං, පුඨො ඵසෙසා, වෙදධිතං වෙදනාති ඉමෙ පච්ච ධම්මා ඉධුපපත්තිභවස්මිං පුරෙ කතස්ස කම්මස්ස පච්චයා, ඉධ පරිපක්කතා ආයතනානං මොහො අවිජ්ජා-පෙ-වෙතනා භවොති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ඉධ කම්මභවස්මිං ආයතීං පටිසංක්ඛියා පච්චයාති එවං කම්මවට්ටපිපාකම්මවට්ටවසෙක නාමරූපස්ස පච්චයපරිත්තහං කරෙති. තත්ථ වතුබ්බිධං කම්මං, දිඨ්ඨමමවෙදනීයං උපපජ්ජවෙදනීයං අපරාපරියවෙදනීයං¹ අහොසි කම්මන්ති. තෙසු එකජ්වන චීරියං සත්තස්ස විතෙතස්ස කුසලා වා අකුසලා වා පස්මජ්වනවෙතනා දිඨ්ඨමමවෙදනීයකම්මං නාම, තං ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකං දෙති, තථා අසකෙකාන්තං පන “අහොසිකම්මං, නාහොසි කම්ම විපාකො, නහවිස්සති කම්මවිපාකො, තඤ්ච කම්මවිපාකො”ති² එව මස්ස තිකස්ස වසෙක අහොසිකම්මං නාම හොති. අත්ථසාධිකා පන සත්තමජ්වනවෙතනා උපපජ්ජවෙදනීයකම්මං නාම, තං අත්තන්තෙර අත්තභාවෙ විපාකං දෙති, තථා අසකෙකාන්තං වුත්තනායෙතෙව අහොසිකම්මං නාම හොති. උභින්නං අත්තන්තෙර පඤ්ච ජ්වනවෙතනා අපරපරියවෙදනීයකම්මං නාම, තං අනාගතෙ යද්ද ඔක්කාසං ලභති, තද්ද විපාකං දෙති; සති සංසාරපච්චන්තියා අහොසි කම්මං නාම න හොති. අපරමපි වතුබ්බිධං කම්මං, යග්ගරුකං යබ්බනුලං යද්දසන්නං කච්ඡන්තවාපනකම්මන්ති. තත්ථ කුසලං වා හොතු අකුසලං වා ගරුකාගරුකොසු යං ගරුකං මාතුසානාදිකම්මං වා මහග්ගන කම්මං වා තදෙව පස්මං විපච්චති, තථා බහුලාබ්බලෙසුපි යං බහුලං

1. ම. අපරපරියායවෙදනීයං.

2. පසාදපාලි-කම්මකථා.

හොඳින් සුසිලාං වා දුස්සිලාං වා, තදෙව පඨමං විපච්චති. යද්ද සත්තං නාම මරණකාලෙ අනුස්සරිතකම්මං, යං හි ආසන්නමරණො අනුස්සරිතුං සකෙකාති, තෙනෙව උපපජ්ජති, එතෙති පන තිති මුත්තං පුනපුන ලබාසෙවිතං කට්ඨකාචාපනකම්මං. නාම හොති, තෙසං අභාවෙ තං පටිසන්ධිං ආකාමිසිති. අපරමපි චතුර්ඛිධං කම්මං, ජනකං උපත්ථෙකං උපපිළිකං උපසාතකනාති. තත්ථ ජනකං නාම කුසලමපි හොති අකුසලමපි, තං පටිසන්ධියමපි පවතෙතපි රූපාරූප විපාකකම්මෙ ජනෙති. උපත්ථෙකං පන විපාකං ජනෙතුං න සකෙකාති, අසෙද්දන කම්මෙන දින්නාය පටිසන්ධියා ජතීතෙ විපාකෙ උපපජ්ජනකපුබ්බදුකං උපත්ථෙකාති, අධානං පවතෙතති. උපපිළිකං අසෙද්දන කම්මෙන දින්නාය පටිසන්ධියා ජතීතො විපාකෙ උපපජ්ජනකපුබ්බදුකං පිළෙති බාවෙති අධානං පවතතිතුං න දෙති. උපසාතකං පන සයං කුසලමපි අකුසලමපි සමානං අසෙද්දං දුබ්බල කම්මං ඝාතෙත්වා තස්ස විපාකං පටිබාගෙත්වා අත්තතො විපාකස්ස ඕකාසං කරෙති, එවං පන කම්මෙන කතෙ ඕකාසෙ තං විපාකං උපපන්නං නාම වුච්චති. ඉති ඉමෙසං වාදසන්නං කම්මානං කම්මනතරං වෙච විපාකනතරං ච බුඛානං කම්මවිපාකඤ්ඤායෙව යථාචසරතො පාකටං හොති, අසාධාරණං සාවකෙති; විපස්ස කෙන පන කම්මනතරං ච විපාකනතරං ච එකදෙසතො ජනිතබ්බං, තස්මා අයං මුඛිමත්තදස්සනෙන කම්මවිසෙසො පකාසිතොති. ඉති ඉමං වාදසම්මං කම්මං කම්මවට්ටං පක්ඛිපිත්වා එවමෙකො කම්මවට්ටං විපාකවට්ටවසෙන නාමරූපස්ස පච්චයපරිග්ගහං කරෙති, සො එවං කම්මවට්ටං විපාකවට්ටවසෙන පච්චයතො නාමරූපස්ස පවතති. දික්ඛා යථා ඉදං එතරති, එවං අතීතෙපි අධානෙ කම්මවට්ටං විපාකවට්ට වසෙන පච්චයතො පවතතිත්ථ, අනාගතෙපි කම්මවට්ටං විපාකවට්ට වසෙනෙව පච්චයතො පවතියාති. ඉති කම්මඤ්ඤව කම්ම විපාකො ච කම්මවට්ටඤ්ඤ විපාකවට්ටඤ්ඤ කම්මපචත්තඤ්ඤ විපාක පචත්තඤ්ඤ කම්මසන්නති ච විපාකසන්නති ච කිරියා ච කිරියා එලඤ්ඤා:-

කම්මා විපාකා චත්තනති විපාකො කම්මසම්භවො,
තස්මා පුනර්භවො හොති එවං ලොකො පචත්තතිති.

සමනුපස්සති, තස්සෙවං සමනුපස්සතො යා භා පුබ්බන්තාදයො ආරබ්භ “අහොසිං නුඛො අහ”නති ආදිනා නයෙන වුත්තා සොළස ත්ඨා විචිකිල්ජා, සා සබ්බා පතියති. සබ්බභවයොතිගතිහිතිචාසෙසු තෙකුඵලසම්බන්ධවසෙන පචත්තමානං නාමරූපමත්තමෙව බාවති, සො තෙව කාරණතො උඬං කාරකං පස්සති, න විපාකපචත්තතීනො උඬං විපාකපටිසංවෙදකං, කාරණෙ පන සති කාරකොති විපාකපචත්තතියා සති පටිසංවෙදකොති සමඤ්ඤාමත්තෙන පණ්ණිනා වොග රනතිවෙච්චස්ස සම්මපපඤ්ඤාය පුද්දියං හොති. තෙනානු පොරුණො:-

කම්මස්ස කාරකො නඤ්චි විපාකස්ස ච වෙදකො,
සුද්ධධම්මා පචත්තනාති එවෙතං සම්මදස්සනං.

එවං කම්ම විපාකො ච චත්තමානෙ සහෙතුකෙ,
ඕජරුකබාදිකානං ච පුබ්බා කොටි න සද්ධති.

අනාගතෙපි සංසාරෙ අපචත්තං න දිස්සති,
එතමන්මනාසුසද්ධති ඤාතියා අසංයංචසී.

සත්තසසුසද්ධං ගහෙත්වාන සස්සතුචෙත්දදස්සිනො,
වාසට්ඨිදිට්ඨිං ගණ්හනාති අසුසද්ධස්සද්ධං විරෙඨිතා.

දිට්ඨිබ්බන්තබද්ධා තෙ තණ්හාසොතෙනා වුග්ගරෙ,
තණ්හාසොතෙනා වුග්ගනානා න තෙ දුක්ඛං පමුච්චරෙ.

එවමෙතං අභිසුසද්ධං භික්ඛු බුද්ධස්ස සාවකො,
ගමහිරං නිපුණං සුසද්ධං පච්චයං පටිවිජ්ඣති.

කම්මං නඤ්චි විපාකමහි පාකො කම්මෙ න විජ්ජති,
අසුසද්ධමසුසද්ධං උගො සුසද්ධං න ච කම්මං විනා ඵලං.

යථා න සුරියෙ අග්ගි න මණ්ඩලි න ගොමයෙ,
න තෙසං බහි සො අඤ්චි සමහාරෙහි ච ජයති.

තථා න අනෙතා කම්මස්ස විපාකො උපලබ්භති,
බහිද්ධාපි න කම්මස්ස න කම්මං තත්ථ විජ්ජති.

ඵලෙන සුසද්ධං කම්මං ඵලං කම්මෙ න විජ්ජති,
කම්මසුචි බො උපාදය තතො නිබ්බත්තති ඵලං.

න ගෙත්ථ දෙවො න බ්‍රහ්මා සංසාරස්ස ඤාතො,
සුසද්ධං ධම්මා පචත්තනාති හෙතුසමාරපච්චයාති.

තස්සෙවං කම්මවට්ටිවිපාකවට්ටිවසෙන නාමරූපස්ස පච්චය පරිඤ්ඤානං කුත්වා තිස්ස අද්ධාස්ස පභිතවිජිතිච්ඡස්ස සබ්බෙ අනිත්තානාගත පච්චුප්පනානා ධම්මා වුත්තිපටිසංකප්පසෙන විදිතා හොනති, සාස්ස හොති සද්ධතපරිසුද්ධං සො එවං පජ්ජනාති: යෙ අනිතෙ කම්මපච්චයා නිබ්බත්තා බ්‍රහ්මා, තෙ තත්ථෙව නිරුද්ධා; අනිතකම්මපච්චයා පන ඉමස්මිං භවෙ අසුසද්ධං බ්‍රහ්මා නිබ්බත්තා; අනිතභවතො ඉමං භවං ආගතො එකධම්මොපි න ඤාති, ඉමස්මිං භවෙ කම්මපච්චයෙන නිබ්බත්තා බ්‍රහ්මා නිරුජ්ඣස්සනති, පුත්තබ්බවෙ අසුසද්ධං නිබ්බත්තස්සනති, ඉමමහං භවා පුත්තබ්බවං එකධම්මොපි න ගම්ඤ්ජති; අපිච්ච බො යථා න ආචරිය මුඛතො සජ්ඣායො අනෙතවාසිකස්ස මුඛං පටිසංඝිති, න ච තප්පච්චයා තස්ස මුඛෙ සජ්ඣායො න චත්තති;¹ න දුතෙත මනෙතා දුකං පිතං රෙඤ්ජිතො උදරං පටිසංඝිති, න ච තස්ස තප්පච්චයා රෙඤ්ජිතො

න චූපසමිති, න චූචෙ මණ්ඩනවිධානං ආදියතලාදිසු චූචනිමිත්තං ගච්ඡති, න ච තත් තප්පවයං මණ්ඩනවිධානං න පඤ්ඤායති, න එකිංසා වට්ටියා දීපසිඛා අඤ්ඤාං වට්ටිං සඛිකමති, න ච තත් තප්පවයා දීපසිඛා න නිබ්බන්ධනාති, එවමෙව න අනිත්තවතො ඉමං භවං, ඉතො වා පුනඛහවං නොවි ධමෙමා සඛිකමති, න ච අනිත්තවෙ බන්ධායතනධාතුපච්චයා ඉධ, ඉධ වා බන්ධායතනධාතුපච්චයා පුනඛහවෙ බන්ධායතනධාතුයො න නිබ්බන්ධනාති.

යපේච චකුට්ඨිඤ්ඤාණං මනොධාතු අනන්තරං,
න වෙච ආගතං නාපි න නිබ්බන්ධනං අනන්තරං.

තපේච පටිසංඝිමසි චත්තනෙ විත්තසත්තති,
පුරිමං භිජ්ජති විත්තං පච්ඡිමං ජයති තතො.

තෙසං අනන්තරා නත්ථි විචි තෙසා න විජ්ජති,
න විතො ගච්ඡති කිංඤ්ච පටිසංඝි ච ජයතිති.

එව. චූචිපටිසංඝිවසෙන විදිතසබ්බධම්මස්ස සබ්බාකාරෙන නාම රූපස්ස පච්චයපටිග්ගහණේ ඤාණං ථාමගතං හොති, සොදසම්ඛා කඛ්ඛා සුඤ්ඤාරං පභීයති, න කෙවලං ව සා එව, සන්ධි කඛ්ඛාතිති ආදිනියපවනතා අධිවිධාපි කඛ්ඛා පභීයතියෙව. වාසට්ඨිදිට්ඨි ගතාති විකම්පනාති. එව. නානාතයෙහි නාමරූපස්ස පච්චය පටිග්ගහණෙන නිසු අධිපු කඛ්ඛා විතරිත්වා සීතං ඤාණං කඛ්ඛා විතරණවිසුචිති වෙදිතබ්බං. ධම්මසිතිඤ්ඤාණනාපි යථාභූතඤ්ඤාණනාපි සමමාදස්සනනාපි එතස්සොවාධිවචනං. චූචතො හෙතො:-“අච්ඡා පච්චයා සඛිඛාර පච්චයසමුප්පන්නා; උභොපෙතෙ ධම්මා පච්චය සමුප්පන්නා”ති. පච්චය පටිග්ගහණෙ පඤ්ඤාධම්මසිතිඤ්ඤාණනාති. අනිච්ච තො මනසිකරුණෙනා කතමෙ ධම්මෙ යථාභූතං පඤ්ඤාති පස්සති? කථං සමමාදස්සනං හොති? කථං තදනියෙන සබ්බෙ සඛිඛාර අනිච්චතො සුද්ධියා හොනාති? කත්ථ කඛ්ඛා පභීයති? දුක්ඛතො-පෙ අනත්තතො මනසිකරුණෙනා කතමෙ ධම්මෙ යථාභූතං පඤ්ඤාති පස්සති-පෙ-කත්ථ කඛ්ඛා පභීයති? අනිච්චතො මනසිකරුණෙනා නිමිත්තං යථාභූතං පඤ්ඤාති පස්සති, තෙන චූචිති සමමාදස්සනං. එව. තදනියෙන සබ්බෙ සඛිඛාර අනිච්චතො සුද්ධියා හොනාති, එත්ථ කඛ්ඛා පභීයති; දුක්ඛතො මනසි කරුණෙනා පවනතං යථාභූතං-පෙ-අනත්තතො මනසි කරුණෙනා නිමිත්තඤ්ඤා පවනතඤ්ඤා යථාභූතං පඤ්ඤාති පස්සති, තෙන චූචිති සමමාදස්සනං. එව. තදනියෙන සබ්බෙ ධම්මා අනත්තතො සුද්ධියා හොනාති, එත්ථ කඛ්ඛා පභීයති; යං ව යථාභූතං ඤාණං, යං ව සමමාදස්සනං, යං ව කඛ්ඛා විතරණං, ඉමෙ ධම්මා නානස්සා නානාව්‍යඤ්ඤා, උදුහු එකස්සා, ව්‍යඤ්ඤානමෙව නානානාති. යං ව යථාභූතං ඤාණං, යං ව සමමාදස්සනං, යං ව කඛ්ඛා

විතරණ, ඉමෙ ධම්මා එකධ්මා ව්‍යඤ්ජනමෙව නානනති. ඉමිනා පන ඤාණෙන සමනතාගතො විපස්සකො බුද්ධසාසනෙ ලබස්සාසො ලබපතිට්ඨො නියතගතිනො චුලලසොතාපනනා නාම ගොති.

තස්මා භික්ඛු සද්ද සතො නාමරූපස්ස සබ්බසො,
පච්චයෙ පරිගණෙතස්ස කඛ්ඛා විතරණෙතිකොති.

ඉති සංවුත්තපාමොථ්ථාය කතෙ විසුඛිමග්ගෙ

පඤ්ඤභාවනාධිකාරෙ

කඛ්ඛා විතරණ විසුඛි නිදේදසො නාම

එකුහාවිසතිමො පරිවේජදේ.

20.

මහගාමගහ ඤාණදස්සන විසුඛි නිදේදසො.

අයං මග්ගො අයං න මග්ගොති එවං මග්ගං ව අමග්ගං ව ඤාතො සීතං ඤාණං පන මහාමහාඥාණදස්සන විසුඛි නාම. තං සමාදේතු කාමෙන කලාපසම්මසනසම්බ්‍රාතාය තයවිපස්සනාය තාව යොගො කරණීයො, කස්මා? ආරම්භිපස්සකස්ස ඔහාසාදිසම්භවෙ මහාමහා ඤාණසම්භවතො; ආරම්භිපස්සකස්ස භි ඔහාසාදිසු සම්භූතොසු මග්ගා මහාඤාණං ගොති, විපස්සනාය ව කලාපසම්මසනං ආදී, තස්මා එතං කඛ්ඛා විතරණානතතරං උද්දිංසං. අපිච යස්මා තීරණපරිඤ්ඤාය චතතමානාය මහාමහාඤාණං උපපජ්ජති, තීරණපරිඤ්ඤා ව ඤාත පරිඤ්ඤානතතරං, තස්මාපි තං මහාමහාඤාණදස්සන විසුඛිං සමපා දේතු කාමෙන කලාපසම්මසනෙ තාව යොගො කාතබ්බො. තත්‍රායං විනිවජ්ජයො තිස්සො භි ලොකීයපරිඤ්ඤායො ඤාතපරිඤ්ඤා තීරණ පරිඤ්ඤා පහානපරිඤ්ඤා ව, යං සන්ධිය චූතතං “අභිඤ්ඤාපඤ්ඤා ඤාතවේධී ඤාණං, පරිඤ්ඤා පඤ්ඤා තීරණවේධී ඤාණං, පහානපඤ්ඤා පරිච්චාගවේධී ඤාණං”² ති. තත් රූපානලක්ඛණං රූපං, වේදයිත ලක්ඛණං වේදනාති එවං තෙසං තෙසං ධම්මානං පච්චතතලක්ඛණ සලලක්ඛණවසෙන පචතතා පඤ්ඤා ඤාතපරිඤ්ඤා නාම. රූපං අතිච්චං වේදනා අතිච්චාති ආදීනා නයෙන තෙසං යෙව ධම්මානං සාමඤ්ඤ ලක්ඛණං ආරොපෙත්වා පචතතා ලක්ඛණාරම්භිකවිපස්සනා පඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා නාම; තෙසු යෙව පන ධම්මෙසු නිච්චසඤ්ඤා දිපජ්ඣනවසෙන පචතතා ලක්ඛණාරම්භිකවිපස්සනා පඤ්ඤා පහාන පරිඤ්ඤානාම. තත් සම්බාරපරිවේජදතො පඨාය යාව පච්චය පරිගහා ඤාතපරිඤ්ඤාය භූමි, එතස්මිං භි අනතරෙ ධම්මානං

² පඨානපාලි-මාතිකා.

පව්වනලකඛණපටිවේධයෙහි ආධිපත්‍යය හෙති. කලාපසමම
 සන්නො පන පට්ඨාය යාව උදයබ්බයානුපස්සනා තීරණපරික්ඛාය
 භූමි, එතස්මිං හි අනතරෙ සාමක්ඛාලකඛණපටිවේධයෙහි ආධිපත්‍යය
 හෙති, හඬගානුපස්සනං ආදිං කත්වා උපරි පහානපරික්ඛාය භූමි,
 තතො පට්ඨාය හි අනිව්චනො අනුපස්සනො නිව්චසක්ඛාය පච්ඡති,
 දුක්ඛතො අනුපස්සනො සුඛසක්ඛායං-පෙ-අනතතො අනුපස්සනො
 අතතසක්ඛායං-නිබ්බිඤ්ඤා නන්ධිං-විරජ්ජනො රුහං-නිරො
 ධෙනො සමුදයං-පටිතිස්සජනො ආදානං පච්ඡතිති එවං නිව්ච
 සක්ඛාදි පහානස්ථාපිකානං සතතනං අනුපස්සනානං ආධිපත්‍යය. ඉති
 ඉමාසු තිසු පරික්ඛායසු සංඛාරපරිවේජදස්ස වෙව පව්වසපරිගහගස්ස
 ව සාධිතතො ඉමිනා යොගිනා සද්ධතපරික්ඛාය ව අධිගතා හෙති.
 ඉතරං ව අධිගතබ්බා. තෙන වුත්තං:-“යස්මා තීරණපරික්ඛාය
 වත්තමානාය මග්ගාමග්ගසද්ධං උපපජ්ජති, තීරණපරික්ඛාය ව සද්ධ
 පරික්ඛායනත්තරා. තස්මාපි තං මග්ගාමග්ගසද්ධං දස්සණවිසුඛිං සමා
 දෙදුකාමෙන කලාපසමමසනෙ තාව යොගො කාතබ්බො”ති.2.
 තත්‍රායං පාලි:-කථං? “අනිතානාගතපච්චුප්පනානං ධම්මානං සංඛි
 පිත්වා වචන්තො පසද්ධා සමමසනෙ සද්ධං, යං කිංඤ්චි රූපං අනිතා
 නාගතපච්චුප්පනං අජබ්බතං වා-පෙ-යං දුරෙ සනතිකෙ වා, සංඛි
 රූපං අනිව්චනො වචන්තෙති, එකං සමමසනං, දුක්ඛතො වචන්
 තෙති, එකං සමමසනං, අනතතො වචන්තෙති, එකං සමමසනං.
 යා කාවි වෙදනා-පෙ-යං කිංඤ්චි වික්ඛායං-පෙ-අනතතො වචන්
 තෙති, එකං සමමසනං, වඤ්ඤං-පෙ-ජරාමරණං. අනිතානාගත
 පච්චුප්පනං-පෙ-අනිව්චනො වචන්තෙති, එකං සමමසනං, දුක්ඛතො
 -පෙ-අනතතො වචන්තෙති, එකං සමමසනං. රූපං අනිතානාගත
 පච්චුප්පනං අනිව්චං. ඛයට්ඨන, දුක්ඛං භයඤ්ඤ, අනතතා අසාර
 කට්ඨොතානි සංඛිපිත්වා වචන්තො පසද්ධා සමමසනෙ සද්ධං.
 වෙදනං-පෙ-වික්ඛායං, වඤ්ඤං-පෙ-ජරාමරණං-පෙ-සමමසනෙ සද්ධං.
 රූපං අනිතානාගතපච්චුප්පනං අනිව්චං සංඛිතං පටිව්චසමුප්පනං
 ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්මනති සංඛිපිත්වා
 වචන්තො පසද්ධා සමමසනෙ සද්ධං; වෙදනං-පෙ-වික්ඛායං,
 වඤ්ඤං-පෙ-ජරාමරණං අනිතානාගතපච්චුප්පනං අනිව්චං සංඛිතං.
 -පෙ-නිරොධධම්මනති සංඛිපිත්වා වචන්තො පසද්ධා සමමසනෙ
 සද්ධං, ජනිපව්වයා ජරාමරණං, අසති ජනියා නන්ධි ජරාමරණනති
 සංඛිපිත්වා වචන්තො පසද්ධා සමමසනෙ සද්ධං, අනිතමපි අඛානං
 අනාගතමපි අඛානං ජනිපව්වයා ජරාමරණං අසති ජනියා නන්ධි ජරා
 මරණනති සංඛිපිත්වා වචන්තො පසද්ධා සමමසනෙ සද්ධං, භව
 පව්වයා ජනි-පෙ-අවිජ්ජාපව්වයා සංඛාරා, අසති අවිජ්ජාය නන්ධි
 සංඛාරානි සංඛිපිත්වා වචන්තො පසද්ධා සමමසනෙ සද්ධං; අනිතමපි
 අඛානං අනාගතමපි අඛානං අවිජ්ජාපව්වයා සංඛාරා, අසති අවිජ්ජාය

තනු සංඛාරානි සබ්බපිඨා වචන්තො පඤ්ඤ සමමසනෙ ඤාණං; තං ඤාතවේන ඤාණං, පඤ්ඤාතවේන පඤ්ඤා, තෙන වුචචති “අනිත්තානං ගතපච්චුප්පනානං ධම්මානං සබ්බපිඨා වචන්තො පඤ්ඤා සමමසනෙ ඤාණං”ති එත්ථ ච “වක්ඛුං-පෙ-ජරාමරණං”නති ඉමිනා පෙය්‍යාලෙන වාරාරමමණෙනි සම්මං වාරප්පවතතා ධම්මා, පචක්ඛකා, ඡ වාරානි, ඡ ආරමමණානි, ඡ විඤ්ඤාණානි, ඡ එස්සා, ඡ වෙදනා, ඡ සඤ්ඤා, ඡ චෙතනා, ඡ තණ්හා, ඡ විතක්කා, ඡ විචාරා, ඡ ධාතුයො, දස කාසිණානි, චතතිංසකොට්ඨාසා, වාදසායනනානි, අවාරසධාතුයො, බාචි සතින්ද්‍රියානි, තිස්සො ධාතුයො, තයො භවා, අපරෙපි තයො භවා, අපරෙපි තයො භවා. චතතාරි ක්කානානි, චතස්සො අපමඤ්ඤා, චතස්සො සමාපත්තියො, වාදස පටිච්චසමුප්පාදඛානීති ඉමෙ ධම්මරාසයො සබ්බිත්තානි වෙදිතබ්බා. වුත්තං හෙතං අභිඤ්ඤායන්තිද්දෙසො:- “සබ්බං භික්ඛවෙ අභිඤ්ඤායං, නිං ච භික්ඛවෙ සබ්බං අභිඤ්ඤායං? චක්ඛු භික්ඛවෙ අභිඤ්ඤායං-පෙ-රූපං-චක්ඛු විඤ්ඤාණං-චක්ඛු සල්පස්සො-යමපිදං. චක්ඛුසල්පස්සපච්චයා උප්පජ්ජති වෙදසිතං සුඛං වා දුක්ඛං වා අදුක්ඛමසුඛං වා තමපි අභිඤ්ඤායං. සොනං-පෙ-ධම්මසඤ්ඤා-පෙ-යමපිදං. මනොසල්පස්සපච්චයා උප්පජ්ජති වෙදසිතං සුඛං වා දුක්ඛං වා අදුක්ඛමසුඛං වා තමපි අභිඤ්ඤායං. රූපං-පෙ-විඤ්ඤාණං, චක්ඛුං-පෙ-මනො-රූපං-පෙ-ධම්මා, චක්ඛු විඤ්ඤාණං-පෙ-මනොවිඤ්ඤාණං, චක්ඛුසල්පස්සො-පෙ-මනොසල්පස්සො, චක්ඛුසල්පස්ස ඡ වෙදනා-පෙ-මනොසල්පස්ස ඡ වෙදනා, රූපසඤ්ඤා-පෙ-ධම්ම සඤ්ඤා, රූපසචෙතනා-පෙ-ධම්මසචෙතනා, රූපතණ්හා-පෙ-ධම්ම තණ්හා, රූපවිතක්කො-පෙ-ධම්මවිතක්කො, රූපවිචාරො-පෙ-ධම්ම විචාරො, පඨවිධාතු-පෙ-විඤ්ඤාණධාතු, පඨවිකාසිණං-පෙ-විඤ්ඤාණ කාසිණං, කෙසා-පෙ-මත්ථලුඛං, චක්ඛායනනං-පෙ-ධම්මායනනං, චක්ඛුධාතු - පෙ - මනොවිඤ්ඤාණධාතු, චක්ඛුන්ද්‍රියං-පෙ-අඤ්ඤාතා වින්ද්‍රියං කාමධාතු රූපධාතු අරූපධාතු, කාමහවො රූපහවො අරූප හවො, සඤ්ඤාහවො¹ අසඤ්ඤාහවො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාහවො, එකවොකාරහවො චතුරවොකාරහවො පච්චොකාරහවො, පස්මං ක්කානං-පෙ-චතුරං ක්කානං, මෙත්තාවෙතොවිමුත්ති-පෙ-උපෙක්ඛා වෙතොවිමුත්ති, ආකාසානවායනනසමාපත්ති-පෙ-නෙවිසඤ්ඤානා සඤ්ඤායනනසමාපත්ති, අවිජ්ජා අභිඤ්ඤායං-පෙ-ජරාමරණං අභිඤ්ඤායං”ති.² තං තත්ථ එවං වින්තරොන වුත්තතතා ඉධ සබ්බං පෙය්‍යාලෙන සබ්බිත්තං, එවං සබ්බිත්තෙත පනෙත්ථ යෙ ලොකුත්තරා ධම්මා ආගතා, තෙ අසමමසනුපගත්තා ඉමසම්මං අධිකාරෙ න ගහෙ තබ්බා; යෙපි ච සමමසනුපගා, තෙසු යෙ යස්ස පාකවා හොනති, සුඛෙත පරිග්ගහං ගව්ජනති, තෙසු තෙන සමමසනං ආරභිතබ්බං. තත්ත්වායං ඛන්ධවස්සෙත ආරබ්භ විධානායොජනා:- “යං කිඤ්ඤි රූපං-පෙ-සබ්බං රූපං අනිච්චතො වචන්තෙති, එකං සමමසනං; දුක්ඛතො-

1. ම. 1. සඤ්ඤාහවො.

2. පඨානපාළි-ඤාණකථා.

අනන්තතො වචන්පෙති, එකං සමමසනං”¹ නි a එන් නාව “අයමි භික්ඛු යං කිංඤ්ච රූපං”² නි b එවං අනියමනිද්දවං සබ්බමි රූපං අනි තත්තිකෙන වෙව චතුති ව අර්ඛ්ඤාදිදුකෙතිති එකාදසති ඕනා සෙති පරිවර්තීනා සබ්බං රූපං අනිච්චතො වචන්පෙති, අනිච්චනති සමමසති, කථං? පරතො වුත්තනයෙන. වුත්තං හෙතං:-“රූපං අනි තානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං බයඨෙනා”³ නි. තස්මා එස යං අනිතං රූපං, තං යස්මා අනිතෙ යෙව ඛිණං නයිමං භවං සමපන්නනති අනිච්චං බයඨෙනා; යං අනාගතං අනන්තරභවෙ නිබ්බතතිස්සති, තමි තතෙඤ්ඤි සිසිය්සති, න තතො පරං භවං ගමිය්සතිති අනිච්චං බයඨෙනා; යං පච්චුප්පන්නං රූපං, තමි ඉධෙව සියති, න ඉතො ගච්ඡතිති අනිච්චං බයඨෙනා; යං අර්ඛ්ඤාතං, තමි අර්ඛ්ඤාතමෙව සියති, න බ්හිඬා භාවං ගච්ඡතිති අනිච්චං බයඨෙනා; යං බ්හිඬා-පෙ-ඕලාරිකං සුඛුමං භිතං පණ්ණිතං දුරෙ සනතිකෙ, තමි තතෙච්ච සියති, න දුරභාවං ගච්ඡති”⁴ නි අනිච්චං බයඨෙනාති සමමසති. ඉදං සබ්බමි “අනිච්චං බයඨෙනා”⁵ නි එතස්ස වසෙන එකං සමමසනං, හෙදතො පන එකාදසවිධං හොති; සබ්බමෙව ව තං දුක්ඛං භයඨෙනා, භය ඨෙනාති සප්පට්භයනාය, යං හි අනිච්චං, තං භයාවතං හොති සි හොපමසුපෙත දෙව්නං විය. ඉති ඉදමි “දුක්ඛං භයඨෙනා”⁶ නි එතස්ස වසෙන එකං සමමසනං, හෙදතො පන එකාදසවිධං හොති; යථා ව දුක්ඛං එවං සබ්බමි තං අනන්තා අසාරකඨෙනා. අසාරක ඨෙනාති අත්තා නිවාසි කාරකො වෙදකො සයංවසිති එවං පරිකප්පි තස්ස අත්තසාරස්ස අභාවෙන යං හි අනිච්චං තං දුක්ඛං, අත්තතොපි අනිච්චතං වා උදයබ්බයපිලනං වා වාරෙත්තං න සකෙකාති; කුතො තස්ස කාරකාදිභාවො, තෙනාහ:-“රූපං ව හිදං භික්ඛවෙ අත්තා අභ විස්ස, නයිදං රූපං ආබාධාය සංවතෙතය්සා”⁷ නි b ආදි. ඉති ඉදමි අනන්තා අසාරකඨෙනාති එතස්ස වසෙන එකං සමමසනං, හෙදතො පන එකාදසවිධං හොතිති. එස නයො වෙදනාදිසු.

යං පනාතිච්චං, තං යස්මා නියමතො සබ්බතාදිහෙදං හොති, තෙනස්ස පරියායදස්සනන්තං නානාකාරෙති වා මතසිකාරප්පචන්ති දස්සනන්තං “රූපං අනිතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං සබ්බතං පච්චච සමුප්පන්නං බයධමමං වයධමමං විරාගධමමං නිරෝධධමමං”⁸ නි පුන පාළි වුත්තා, එස නයො වෙදනාදිසුති. සො තස්සෙව පඤ්ඤාසු බණ්ණිසු අනිච්චදුක්ඛානත්තසමමසනස්ස විරභාවන්තාය යත්තං භග වතා “කතමෙති වත්තාරිසාය ආකාරෙති අනුලොමිකං බන්තිං පටි ලභති? කතමෙති වත්තාරිසාය ආකාරෙති සමවත්තනියාමං ඔක්ක මති”⁹ නි එතස්ස විහබ්බෙ “පච්ඤානෙති අනිච්චතො දුක්ඛතො රො ගතො ගණ්ඨතො සලාතො අසතො ආබාධතො පරතො පලො කතො රීතීතො උපද්දවතො භයතො උපසංගතො චලතො පභව්තු

1. ම. I. එත්තාවතා. a. පථානපාලි-ඤ්ඤාකථා. b. සංයුත්තනිකාය-උපසමකං.

තො අභුවතො අතාණතො අලෙණතො අසරණතො ඊතතතො
 තුව්ඡතො සුඤ්ඤතො අනත්තතො ආදීනවතො විපරිනාමධම්මතො
 අසාරකතො අසමුලතො වධකතො විභවතො සාසවතො සඛිතතො
 මාරුමිසතො ජ්ඣිධම්මතො ජරුධම්මතො ව්‍යාධිධම්මතො මරණ
 ධම්මතො ඡොකධම්මතො පරිදෙවධම්මතො උපායාසධම්මතො සංකි
 ලෙසිකධම්මතොති වත්තාප්‍රියාය ආකාරෙහි පඤ්චකඛ්ඛෙ අනිව්වතො
 පස්සනෙනා අනුලොමිකං ඛනතිං පටිලභති, පඤ්චන්තං ඛක්ඛානං
 නිරුධො නිව්වං නිබ්බාණනති පස්සනෙනා සම්මත්තනියාමං ඔක්කම
 තී”ති ආදිනා නයෙන අනුලොමසද්දණං විභජනෙනා පභෙදතො
 අනිව්වාදිසම්මසනං වුත්තං, තස්සාපි වසෙන ඉමෙ පඤ්චකඛ්ඛෙ සම්ම
 සති, කථං? සො හි එකෙකං ඛක්ඛං අනිව්වන්තිකතාය ආදීඅන්තවන්ත
 තාය ව අනිව්වතො, උපපාදවයපතිපිළනතාය දුක්ඛවිඤ්ඤතාය ව
 දුක්ඛතො, පච්චයයාපතියතාය රුගමුලතාය ව රුගතො, දුක්ඛතා
 සුලභොගිතාය කිලෙසාසුචිපයඤ්ඤතාය උපපාදජරුභග්ගෙහි උච්චි
 මාතනපරිපක්කපතින්තතාය ව ගණ්ඨතො, පිළාජනකතාය අනෙතා
 තුදනතාය දුන්නිභරණීයතාය ව සල්ලතො, විගරහණීයතාය
 අවිඛිඤ්ඤතාය අසවන්තතාය ව අසතො, අසෙරිභාවජනක
 තාය ආබාධපදධිකතාය ව ආබාධතො, අවසතාය අවිධෙය්‍ය
 තාය ව පරතො, ව්‍යාධිජරුමරණෙහි පලුජ්ජනතාය පලොකතො,
 අනෙකව්‍යසිතාවහනතාය ඊතීතො, අවිදිනානං යෙව විපුලානං
 අනන්තං ආවහනතො සබ්බපඤ්චවන්තතාය ව උපඤ්චතො,
 සබ්බභයානං ආකරතාය දුක්ඛඋපසම්භවිතාය පරමස්සාසස්ස පටි
 පක්ඛගුත්තතාය ව භයතො, අනෙතෙහි අනන්තෙහි අනුබලධතාය දෙසු
 පසඤ්ඤතාය උපසග්ගො විය අනධිවාසකාරකතාය ව උපසග්ගතො,
 ව්‍යාධිජරුමරණෙහි වෙව ලාභාදිහි ව ලොකධම්මෙහි පවලිතතාය
 චලතො, උපක්කමෙන වෙව සරසෙන ව පහඤ්ඤපගමනසීලතාය
 පහඤ්ඤතො, සබ්බාවන්තීපාතියාය පිරිහාවස්ස ව අහාවතාය අභු
 වතො, අතායනතාය වෙව අලභනෙනාය බෙමතාය ව අත්තාණතො,
 අලලිසිත්ථං අනරහතාය අලලිනානම්පි ව ලෙණකිව්වාකරණතාය¹
 අලෙණතො, නිස්සිනානං භය සාරකත්තාභාවෙන අසරණතො, යථා
 පරිකප්පිතෙහි බුච්ඡගසුඛත්තභාවෙහි ඊතතතාය ඊතතතො, ඊතතතා
 යෙව තුව්ඡතො, අප්පකත්තා වා; අප්පකම්පිති ලොකෙ තුව්ඡනති
 වුච්චති. සාමි නිවාසී කාරක වෙදකාසිධිකායක පිරිනිතතාය
 සුඤ්ඤතො, සං ව අස්සාමික භාවාදිතාය අනත්තතො, පවත්තිදුක්ඛ
 තාය දුක්ඛස්ස ව ආදීනවතාය ආදීනවතො, අථ වා ආදීනං වාතී
 ගච්ඡති පවත්තනීති ආදීනවො, කපණමනුස්සස්සෙතං අධිවචනං,
 ඛක්ඛාපි ව කපණායෙවති. ආදීනවසදිසතාය ආදීනවතො, ජරාය
 වෙව මරණෙන වාතී වෙධා පරිණාමපකාතිතාය විපරිණාමධම්මතො,

දුබලතාය ඵෙග්ගු විය සුබහඤ්ජනියතාය ව අසාරකතො, අසහෙතු
තාය අසමුලතො, මිත්තමුබසපනෙතා විය විසාසසාතිතාය වධ
කතො, විගතභවතාය විගවසමතුතතාය ව විභවතො, ආසවපදදාන
තාය සාසවතො, හෙතුපච්චයෙහි අභිසංඛිතතාය සංඛිතතො ඔව්වු
මාර කිලෙසමාරාතං. ආමිසභුතතාය මාරාමිසතො. ජනිජරාව්‍යාධි
මරණපකාතිතාය ජනිජරාව්‍යාධිමරණධම්මතො, සොකපරිදෙව
ථපායාසහෙතුතාය සොකපරිදෙවථපායාසධම්මතො, තණ්හාදිසි
දුච්චරිතසංකිලෙසානං විසයධම්මතාය සංකිලෙසිකධම්මතොති එවං
පහෙදතො චුත්තයස් අතිච්චාදිසමමසනස්ස වසෙන සමමසති. එත්ථ
හි අතිච්චතො පලොකතො චලතො පහභිගුතො අඩුවතො විපරි
ණාමධම්මතො අසාරකතො විභවතො සංඛතො මරණධම්මතොති
එකෙකස්මිං බන්ධෙ දස දස කත්වා පඤ්ඤාස අතිච්චානුපස්සනාති,
පරතො රිත්තතො තුච්ඡතො සුඤ්ඤතො අනත්තතොති එකෙකස්මිං
බන්ධෙ පඤ්ච පඤ්ච කත්වා පඤ්චවිසති අනත්තානුපස්සනාති, සෙසාති
දුක්ඛතො රොගතොති ආදීති එකෙකස්මිං බන්ධෙ පඤ්චවිසති පඤ්ච
විසති කත්වා පඤ්චවිසසතං දුක්ඛානුපස්සනාතිති. ඉච්චස්ස ඉමිනා
විසතහෙදෙන අතිච්චාදිසමමසනෙන පඤ්චකබන්ධෙ සමමසතො තං
තයවිපස්සනාසංඛාතං අතිච්චදුක්ඛානත්තසමමසනං පිරං හොති.
ඉදං තාවෙත්ථ පාලිනස්සානුසාරෙන සමමසනාරම්භවිධානං. යස්ස පත
එවං තයවිපස්සනාය යොගං කරොතොපි තයවිපස්සනා න
සමපජ්ජති, තෙන “නවහාකාරෙහි ඉන්ද්‍රියාති තික්ඛාති භවනති,
උප්පනනුප්පනනානං සංඛාරානං බයමෙව පස්සති, තත්ථ ව සක්ඛච්ච
කීරියාය සමපාදෙති, සාතච්චකීරියාය සමපාදෙති, සප්පායකීරියාය
සමපාදෙති, සමාධිස්ස ව නිමිත්තභ්‍යාහෙන බොජ්ඣංගිභ්‍යානඤ්ච අනුප්ප
වත්තනතාය කායෙ ව ජීවිතෙ ව අනපෙක්ඛතං උප්පට්ඨපෙති, තත්ථ ව
“අභිභුය්‍ය නෙක්ඛමෙවන අනතරාව අවේවාසානෙනා”ති¹ එවං
චුත්තානං නවනනං ආකාරානං වසෙන ඉන්ද්‍රියාති තික්ඛාති කත්වා
පඨවිකසිණතිද්දෙසෙ චුත්තතයෙන සත්තඅසප්පායාති වජේජනි
සත්තසප්පායාති සෙවමානෙන කාලෙන රූපං සමමසිතබ්බං,
කාලෙන අරූපං, රූපං සමමසනෙන රූපස්ස තිබ්බත්ති පස්සිතබ්බං,
සෙය්‍යපීදං? ඉදං රූපං නාම කමමාදිවසෙන වතුහි කාරණෙහි
තිබ්බත්තති, තත්ථ සබ්බෙසං සත්තානං රූපං තිබ්බත්තමානං පඨමං
කමමතො තිබ්බත්තති, පටිසංක්ඛිතබ්බෙණ යෙව හි ගබ්භසෙය්‍යකානං
තාව තිසත්තති වසෙන වජ්ජිකායභාවදසකසංඛාතාති තිංසරූපාති
තිබ්බත්තනති, තාති ව බො පටිසංක්ඛිතිත්තස්ස උප්පාදකබ්බෙණ යෙව,
යථා ව උප්පාදකබ්බෙණ තථා සිතිකබ්බෙණ භගිගකබ්බෙණපි, තත්ථ රූපං
දකුකීරොධං ගරුපරිවත්ති, විත්තං බිප්පතීරොධං ලුහුපරිවත්ති,
තෙනාහං: “නාහං භික්ඛවෙ අඤ්ඤං එකධම්මමපි සමනුපස්සාමි යං එවං
ලුහුපරිවත්තං යථසිද්ධං භික්ඛවෙ විත්තං”ති.² රූපෙ ධරනෙන යෙව

1. ම. අසංඛාසානෙනාති.

2. අභිභුත්තරතිකාය-එකකතිපාත.

හි සොළසවාරෙ භවඛගවිතතං උපපජ්ඣා නිරුජ්ඣති, විතතස්ස උපපාදකඛණො ඕඨිකඛණො භවඛගකඛණොපි එකසද්දිසා, රූපස්ස පන උපපාදභවගකඛණායෙව ලුප්තා, තෙති සද්දිසා, ඕඨිකඛණො පන මහා, යාව සොළසවිතතාති උපපජ්ඣා නිරුජ්ඣති, තාව චතතති, පටිසන්ධිවිතතස්ස උපපාදකඛණෙ උපපනනං ණානප්පතතං පුරෙජතං චජ්ඣං නිස්සංය දුතියං භවඛගං උපපජ්ඣති, තෙන සඬං උපපනනං ණානප්පතතං පුරෙජතං චජ්ඣං නිස්සංය තතියං භවඛගං උපපජ්ඣති. ඉමිනා නයෙන යාවතායුකං විතතප්පචතති වෙදිතබ්බො. ආසන්න මරණස්ස පන එකමෙව ණානප්පතතං චජ්ඣං නිස්සංය සොළස විතතාති උපපජ්ඣති, පටිසන්ධිවිතතස්ස උපපාදකඛණෙ උපපනනං රූපං පටිසන්ධිවිතතනො උදධං සොළසමෙන විතෙන න සඬං නිරුජ්ඣති. ණානකඛණෙ උපපනනං සත්තරසමස්ස උපපාදකඛණෙන සඬං නිරුජ්ඣති, භවගකඛණෙ උපපනනං සත්තරසමස්ස ණානකඛණං පඤ්ඤා නිරුජ්ඣති, යාව පචතති නාම අඤ්ඤා, එවමෙව පචතතති, ඔපපාතිකා නමපි සත්තසන්නතිවසෙන සත්තති රූපාති එවමෙව පචතතනති.

තත්තං කමමං කමමසමුට්ඨානං කමමපච්චයං කමමපච්චයවිතත සමුට්ඨානං කමමපච්චයආහාරසමුට්ඨානං කමමපච්චයඋතුසමුට්ඨාන නනති එස විභාගො වෙදිතබ්බො. තත්තං කමමං නාම කුසලාකුසල වේතනා, කමමසමුට්ඨානං නාම විපාකකඛණා ච චක්ඛුදසකාදි සම සත්තත්රූපං ච, කමමපච්චයං නාම තදෙව, කමමං හි කමමසමුට්ඨානස්ස උපජ්ඣමකපච්චයො පි භොති, කමමපච්චයවිතතසමුට්ඨානං නාම විපාකවිතතසමුට්ඨානං රූපං, කමමපච්චයආහාරසමුට්ඨානං නාම කමමසමුට්ඨානාරූපෙසු ණානප්පතතා ඔජ අඤ්ඤා ඔජදම්මකං සමුට්ඨාපෙති, තත්තාපි ඔජ ණානං පතතා අඤ්ඤානති එවං චතස්සො වා පච වා පචතතියො සථෙති, කමමපච්චය උතුසමුට්ඨානං නාම කමමජනෙ ජෙධාතු ණානප්පතතා උතුසමුට්ඨානං ඔජදම්මකං සමුට්ඨාපෙති, තත්තාපි උතු අඤ්ඤා ඔජදම්මකනති එවං චතස්සො වා පඤ්ඤා වා පචතතියො සථෙති, එවං තාව කමමජරූපස්ස නිබ්බතති පසිඤ්ඤා. විතතජෙ සුපි විතතං විතතසමුට්ඨානං විතතපච්චයං විතතපච්චයආහාර සමුට්ඨානං විතතපච්චය උතුසමුට්ඨානනති එස විභාගො වෙදිතබ්බො. තත්තං විතතං නාම එකුනනවුති විතතාති, තෙසු:-

චතතියං විතතාති ඡබ්බිස උභයවිසති සොළස,
රූපිරියාපථ විඤ්ඤාතති ජනකාජනකා මහා.

කාමාවචරතො හි අට්ඨ කුසලාති, වාදසාකුසලාති, මනොධාතු චජ්ජා දස කිරියා, කුසලකිරියතො වෙ අභිඤ්ඤාවිතතානිති චතතියං විතතාති රූපං ඉරියාපථං විඤ්ඤාතති. ච ජනෙනති, විපාකචජ්ජාති සෙසදසරූපාවචරාති අට්ඨ අරූපාවචරාති අභ පි ලොකුතතරානිති ඡබ්බිසති විතතාති රූපං ඉරියාපථෙව ජනකනති, න විඤ්ඤාතති, කාමාවචරෙ දස භවඛගවිතතානිති, රූපාවචරෙ පඤ්ඤා තිස්සො මනො

ධාතුයෝ එකා විපාකානෙනුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සොමනස්සසහ
 ගතාති එකුතවිසති විගතාති රූපමෙව ජනයනති, න ඉරියාපථං
 න විඤ්ඤාතති. වෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණාති, සබ්බසත්තානං පච්ඡන්ති
 විතතං, බිණ්ණසවානං චුචිවිතතං, වග්ගාරි ආරූපවිපාකාතීති සොළස
 විතතාති තෙව රූපං ජනයනති, න ඉරියාපථං, න විඤ්ඤාතති.
 යාති වෙත්ථ රූපං ජනෙතති, තාති න සීතික්ඛණේ හමහක්ඛණේ වා,
 තද්ද භි විතතං දුබ්බලං හොති, උප්පාදක්ඛණේ පන බලවං, තස්මා
 තද්ද පුරෙජනං වත්ථං නිස්සංය රූපං සමුට්ඨාපෙති. විතතසමුට්ඨානං
 නාම තයො අරූපිනො ධනා සද්දතවකං කායවිඤ්ඤාතති වචි
 විඤ්ඤාතති ආකාසධාතු ලහුතා මුදුතා කම්මඤ්ඤාතා උපවයො සත්ත
 තීති සත්තරසවිධං රූපඤ්ච. විතතපච්චයං නාම “පච්ඡාජනා විතත
 වෙතසිකා ධම්මා පුරෙජනස්ස ඉමස්ස කායස්ස”ති එවං චුතතං වතු
 සමුට්ඨානං රූපං, විතතපච්චයආභාරසමුට්ඨානං නාම විතතසමුට්ඨාන
 රූපෙසු ධාතූපත්තා ඔජ අඤ්ඤං ඔජස්මකං සමුට්ඨාපෙති, එවං වෙ
 තිස්සො පච්චතියො සටෙති, විතතපච්චයඋතුසමුට්ඨානං නාම විතත
 සමුට්ඨානො උතුඨානපත්තො අඤ්ඤං ඔජස්මකං සමුට්ඨාපෙති, එවං
 වෙතිස්සො පච්චතියො සටෙති, එවං විතතජරූපස්ස නිබ්බතති පස්සි
 තබ්බා. ආභාරජෙසුපි ආභාරෙ ආභාරසමුට්ඨානං ආභාරපච්චයං
 ආභාරපච්චයආභාරසමුට්ඨානං ආභාරපච්චයඋතුසමුට්ඨානනති එස
 විභාගො වෙදිතබ්බො. තත්ථ ආභාරෙ නාම කබලිඤ්ඤාතෙ ආභාරෙ,
 ආභාරසමුට්ඨානං නාම උපාදින්නං කම්මජරූපං පච්චයං ලභිත්වා තත්ථ
 පතිඨාය ධාතූපත්තාය ඔජස් සමුට්ඨාපිතං ඔජස්මකං ආකාසධාතු
 ලහුතා මුදුතා කම්මඤ්ඤාතා උපවයො සත්තතීති චුද්දසවිධං රූපං,
 ආභාරපච්චයං නාම “කබලිඤ්ඤාතෙ ආභාරෙ ඉමස්ස කායස්ස ආභාර
 පච්චයෙන පච්චගො”ති a එවං චුතතං වතුසමුට්ඨාන රූපං, ආභාරපච්චය
 ආභාරසමුට්ඨානං නාම ආභාරසමුට්ඨානෙසු රූපෙසු ධාතූපත්තා ඔජ
 අඤ්ඤං ඔජස්මකං සමුට්ඨාපෙති, තත්ත්වාපි ඔජ අඤ්ඤාතති එවං දස
 වාදසවාරෙ පච්චතී. සටෙති. එකදිවසං පරිභුත්තාභාරො සත්තා
 හම්පි උපත්ථෙහති, දිබ්බා පන ඔජ එකමාසං වෙ මාසම්පි
 උපත්ථෙහති, මාතරා පරිභුත්තාභාරො පි දුරකස්ස සරිරං එරිත්වා
 රූපං සමුට්ඨාපෙති, සරිරෙ මක්ඛිතාභාරො පි රූපං සමුට්ඨාපෙති
 කම්මජරාභාරො උපාදින්නාභාරො නාම, සොපි ධාතූපත්තො රූපං
 සමුට්ඨාපෙති, තත්ත්වාපි ඔජ අඤ්ඤං සමුට්ඨාපෙතිති එවං වතස්සො වා
 පඤ්ච වා පච්චතියො සටෙති. ආභාරපච්චය උතුසමුට්ඨානං නාම
 ආභාරසමුට්ඨානා තෙජේධාතු ධාතූපත්තා උතුසමුට්ඨානං ඔජස්මකං
 සමුට්ඨාපෙති, තත්ත්වායං ආභාරො ආභාරසමුට්ඨානානං ජනකො හුත්වා
 පච්චයො හොති, සෙසානං නිස්සංයාභාරඅභිඥානවසෙතාති එවං
 ආභාරජරූපස්ස නිබ්බතති පස්සිතබ්බා. උතුරෙසුපි උතු උතු
 සමුට්ඨානං උතුපච්චයං උතුපච්චයඋතුසමුට්ඨානං උතුපච්චයආභාර

සමුදානනති එස විභාගො වෙදිතබ්බො, තත් උතු නාම චතුසමුදානා තෙජේධාතු, උණ්හඋතු සීතඋතුති එවං පතෙස දුට්ඨො හොති, උතු සමුදානං නාම චතුසමුදානො උතු උපාදින්නකං පච්චයං ලභිත්වා ණානප්පතො සරීරෙ රූපං සමුදාපෙති, තං සදුනවකං ආකාසධාතු ලුහුතා මුදුතා කමමඤ්ඤානා උපචයො සන්තතිති පණ්ණරසවිධං හොති, උතුපච්චයං නාම උතු චතුසමුදානික රූපානං පචත්තියා ව චිතාසක්ඛ ව පච්චයො හොති, උතුපච්චයඋතුසමුදානං නාම උතු සමුදානා තෙජේ ධාතු ණානප්පතො අඤ්ඤාං ඔජ්ජමකං සමුදාපෙති, තත්‍රාපි උතු අඤ්ඤානති එවං දීඝමපි අධානං අනුපාදින්නපකෙඛ ඤාපි උතුසමුදානං පචත්තතියෙව, උතුපච්චයආහාරසමුදානං නාම උතුසමුදානා ණානප්පතො ඔජ් අඤ්ඤාං ඔජ්ජමකං සමුදාපෙති, තත්‍රාපි ඔජ් අඤ්ඤානති එවං දසවාදසවාරෙ පචත්තියා සටෙති, තත්‍රායං උතු උතුසමුදානානං ජනකො හුත්වා පච්චයො හොති, සෙසානං තිස්සයඅභිඥවිග්ගචසෙනාති එවං උතුජරූපස්ස නිබ්බතති පසයි තබ්බො. එවං හි රූපස්ස නිබ්බතතිං පස්සන්තො කාලෙන රූපං සමමසති නාම.

යථා ව රූපං සමමසන්තන රූපස්ස, එවං අරූපං සමමසන්තන නාපි අරූපස්ස නිබ්බතති පසයිතබ්බො, සා ව බො එකාසීතිලොකීය විතතුප්පාදවසෙනෙව, සෙය්‍යපීදං? ඉදං හි අරූපං නාම පුරිමහචෙ ආයුතිතකමචසෙන පටිසන්තියං තාව එකුනවිසතිවිතතුප්පාදප්ප හෙදං නිබ්බතති, නිබ්බන්තනාකාරෙ පනස්ස පටිච්චසමුප්පාද නිද්දේසෙ චුත්තතයෙනෙව වෙදිතබ්බො, තදෙව පටිසන්තිවිත්තස්ස අනන්තරවිත්තතො පට්ඨාය භවඛතවසෙන ආයුපරිඥොසානෙ චුති වසෙන, යං තත් කාමාවචරං, තං ඡස්ථ වාරෙස්ථ බලවාරමමණේ තද් රමමණවසෙන පවතෙන පන අසමතින්තතායා වක්ඛස්ස ආපාඨ ගතතො රූපානං ආලොකසන්තිස්සිතං මනසිකාරහෙතුකං වක්ඛු විඤ්ඤාණං නිබ්බතති සභිං සමපයුත්තධමෙහි, වක්ඛුප්පසාදස්ස හි සිතිකබ්බණේ සිතිප්පත්තමෙව රූපං වක්ඛුං සටෙටිති, තස්මිං සට්ටිතෙ විකබ්බතුං භවඛතං උපපජ්ඣා නිරුජ්ඣති, තතො තස්මිං යෙව ආරමමණේ කිරියමනොධාතු ආවජ්ජනකිච්චං සාධයමානා උපපජ්ජති, තදනන්තරං තදෙව රූපං පස්සමානං කුසලවිපාකං අකුසලවිපාකං වා වක්ඛු විඤ්ඤාණං, තතො තදෙව රූපං සමපටිච්ඡමානා විපාක මනොධාතු, තතො තදෙවරූපං සන්තිරයමානා විපාකාහෙතුකම නොවිඤ්ඤාණධාතු, තතො තදෙවරූපං වචන්දාපයමානා කිරියා හෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු උපෙක්ඛා සහගතා, තතො පරං කාමා වචරකුසලාකුසලකිරියාවිත්තෙත්තස්ථ එකං වා උපෙක්ඛාසහගතාහෙතුක විත්තං පඤ්ඤා සත්ත වා ජවනානි, තතො කාමාවචරසත්තානං එකා දසස්ථ තද් රමමණවිත්තෙත්තස්ථ ජවනාරමමණානුරූපං යං කීඤ්ඤි තද් රමමණනති. එස තයො සෙසවාරෙස්ථ මනොවාරෙ පන මහග්ගචිත්තා නිසි උපපජ්ජනති එවං ඡස්ථ වාරෙස්ථ අරූපස්ස නිබ්බතති පසයිතබ්බො.

එවං හි අරුපස්ස නිබ්බතතිං පස්සන්තො කාලෙන අරුපං සමමසති නාම, එවං කාලෙන රූපං කාලෙන අරුපං සමමසිත්වාපි තිලකකණං ආරොපෙත්වා අනුක්කමෙන පටිපජ්ජමානො එකො පඤ්ඤාභාවනං සමපාදෙති.

අපරෙ රූපසත්තකඅරුපසත්තකවසෙන තිලකකණං ආරොපෙත්වා සඛ්ඛාරෙ සමමසති, තත් අද්වනනිකේවසනතො වයො වුඛ්ඤ්ඤාමිතො ආභාරමයතො උතුමයතො කම්මජතො විතතසමුදානතො ධම්මනාරූපතොති ඉමෙහි ආකාරෙහි ආරොපෙත්වා සමමසන්තො රූපසත්තකවසෙන ආරොපෙත්වා සමමසති නාම.

තෙනානු පොරණා:-

ආද්වනනිකේවසනතො වයොවුඛ්ඤ්ඤාමිතො,
ආභාරතො ච උතුතො කම්මතො වාපි විතතතො,
ධම්මනාරූපතො සත්ත විත්ථාරෙන විපස්සාතිති.

තථ ආද්වනංති පටිසක්ඛි, නිකේවසනංති වුති, ඉති යොගා වචරෙ ඉමෙහි ආද්වනනිකේවසෙති එකං වස්සසතං පරිච්ඡිද්ධං සඛ්ඛාරෙසු තිලකකණං ආරොපෙති, කථං? එත්තතරෙ සබ්බෙ සඛ්ඛාර අතිව්වා, කසමා? උපපාදවයපප්පතිතො විපරිණාමිතො තාව කාලිකතො නිව්වපටිකේවසතො ව, යසමා පන උපපන්නා සඛ්ඛාර සිතිං පාපුණ්ණති සිතිං. ජරය කිලමනති, ජරං පත්වා අවස්සං.¹ හිජ්ජන්ති, තසමා අභිණ්ඤාසමපතිපිළනතො දුක්ඛමතො දුක්ඛවත්තො සුඛපටිපක්ඛිතො ව දුක්ඛා, යසමා ව “උපපන්නා සඛ්ඛාර සිතිං පාපුණ්ණන්තු, ධානපපත්තා මා ජීරන්තු, ජරපත්තා මා හිජ්ජන්තු”ති ඉමෙසු තිසු ධානෙසු කස්සචි වසවත්තිභාවො තත්ථි, සුඤ්ඤ තෙන වසවත්ත නාකාරෙන, තසමා සුඤ්ඤතො අස්සාමිකතො අවසවත්තිතො අත්ත පටිපක්ඛිතො ව අත්තතා, එවං ආද්වනනිකේවසනවසෙන වස්සසත පරිච්ඡින්න රූපෙ තිලකකණං ආරොපෙත්වා තතො පරං වයො වුඛ්ඤ්ඤාමිතො ආරොපෙති, තත් “වයොවුඛ්ඤ්ඤාමිතො නාම වය වසෙන වුඛ්ඤ්ඤාමිතො වඛ්ඛිතස්ස රූපස්ස අත්ථිගමො, තස්ස වසෙන තිලකකණං ආරොපෙතිති අත්ථො. කථං? සො තමෙව වස්සසතං පඨමවයෙන මජ්ඣිමවයෙන පච්ඡිමවයෙනාති තිති වයෙහි පරිච්ඡිද්ධති, තත් ආදිතො තෙතතිංස වස්සාති පඨමවයො නාම, තතො වතුත්තිං ස මජ්ඣිමවයො නාම, තතො තෙතතිංස පච්ඡිමවයො නාමාති ඉති ඉමෙහි තිති වයෙහි පරිච්ඡිද්ධො පඨමවයෙ පවත්තං රූපං මජ්ඣිම වයං අපත්වා තත්ථෙව නිරුජ්ඣති. තසමා තං අතිව්වා, යදතිව්වා. තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදත්තතා. මජ්ඣිමවයෙ පවත්තාරූපං පි පච්ඡිමවයං අපත්වා තත්ථෙව නිරුජ්ඣති, තසමා තමපි අතිව්වා දුක්ඛමත්තතා, පච්ඡිමවයෙ තෙතතිංසවස්සාති පවත්තාරූපමපි මරණතො

පරං ගමනසමත්ථං නාම නන්දී, තස්මා තමපි අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති
 තිලකකිණං ආරොපෙති, එවං පඨමවයාදිවසෙන වයොවුඩ්ධත්ථගමනො
 තිලකකිණං ආරොපෙත්වා පුන මන්දදසකං බිබ්බාදසකං චණ්ණදසකං
 බලදසකං පඤ්ඤදසකං ගාතිදසකං පබ්භාරදසකං පවඬකදසකං මො
 මුහදසකං සයනදසකනති ඉමෙසං දසනනං දසකානං වසෙන වයො
 වුඩ්ධත්ථගමනො තිලකකිණං ආරොපෙති, තත් දසකෙසු තාව වයසසත
 ජීවිතො පුග්ගලස්ස පඨමාති දසවය්‍යාති මන්දදසකං නාම, තද් ගි සො
 මන්දෙ හොති වපලො කුමාරකො, තතො පරති දස බිබ්බාදසකං නාම,
 තද් ගි සො බිබ්බාරතිබහුලො හොති. තතො පරති දස චණ්ණදස
 කං නාම, තද් ගි සො චණ්ණායතනං වෙපුලං පාපුණාති. තතො පර
 ති දස බලදසකං නාම, තද් ගි සො බලඤ්ච ථාමො ව වෙපුලං පාපු
 ණාති, තතො පරාති දස පඤ්ඤදසකං නාම, තද් ගි සො පඤ්ඤ සුප්ප
 තිසිතා හොති; පකතියා කිර දුපපඤ්ඤස්සාපි¹ තස්මිං කාලෙ අප්ප
 මත්තිකාපි පඤ්ඤ උපපජ්ජති යෙව. තතො පරති දස ගාතිදසකං
 නාම, තද් ගි සො බිබ්බාරතිචණ්ණබලපඤ්ඤ පජ්ජායනති. තතො
 පරති දස පබ්භාරදසකං නාම, තද් ගි සො අත්තහාවො පුරතො
 පබ්භාරෙ හොති. තතො පරති දස පවඬකදසකං නාම, තද් ගි සො
 අත්තහාවො නභගලකොටි විය පවඬකා හොති. තතො පරාති දස
 මොමුහදසකං නාම, තද් ගි සො මොමුහො හොති, කතං කතං
 පච්චුස්සති. තතො පරාති දස සයනදසකං නාම, වයසසතිකො ගි
 සයනබහුලොව හොති, තත්‍රායං යොගී එතෙසං දසකානං වසෙන
 වයොවුඩ්ධත්ථගමනො තිලකකිණං ආරොපෙත්වා ඉති පටිසඤ්චිකති.
 පඨමදසකෙ පචත්තරූපං දුතියදසකං අප්පත්වා තත්ථව තිරුජ්ඣති,
 තස්මා තං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තා, දුතියදසකෙ-පෙ-තවමදසකෙ
 පචත්තරූපං දසමදසකං අප්පත්වා තත්ථව තිරුජ්ඣති, දසමදසකෙ
 පචත්තරූපං පුනබහවං අප්පත්වා ඉධෙව තිරුජ්ඣති, තස්මා තමපි
 අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති තිලකකිණං ආරොපෙති. එවං දසකවසෙන
 වයොවුඩ්ධත්ථගමනො තිලකකිණං ආරොපෙත්වා පුන තදෙව වයසභතං
 පචපචවය්‍යවසෙන චීසතිකොට්ඨාසෙ කත්වා වයොවුඩ්ධත්ථගමනො
 තිලකකිණං ආරොපෙති. කථං? සො ගි ඉති පටිසංචිකති: පඨමෙ
 වයසපචකෙ පචත්තරූපං දුතියං වයසපචකං අප්පත්වා තත්ථව
 තිරුජ්ඣති, තස්මා තං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තා, දුතියෙ වයසපඤ්චකෙ
 පචත්තරූපං තතියං-පෙ-එකුතචීසතිමෙ වයසපඤ්චකෙ පචත්ත
 රූපං චීසතිමං වයසපචකං අප්පත්වා තත්ථව තිරුජ්ඣති, චීසතිමෙ
 වයසපඤ්චකෙ පචත්තරූපං මරණතො පරං ගමනසමත්ථං නාම
 නන්දී, තස්මා තමපි අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති. එවං චීසතිකොට්ඨාස
 වසෙන වයොවුඩ්ධත්ථගමනො තිලකකිණං ආරොපෙත්වා පුන පඤ්ච
 චීසතිකොට්ඨාසෙ කත්වා චතුත්තං චතුත්තං වය්‍යානං වසෙන ආරො

1. ම. I. දුබ්බලපඤ්ඤසපි.

පෙනී, තථා තෙතතිංස කොට්ඨාසෙ කන්ධා තිණ්ණං තිණ්ණං වසානං වසෙන, පඤ්ඤසකොඨාසෙ කන්ධා විනනං විනනං වසානං වසෙන, සතං කොට්ඨාසෙ කන්ධා එකෙකවස්සවසෙන, තතො එකං වසානං තයො කොට්ඨාසෙ කන්ධා වසානගෙමන්තගිමෙහස්ස නිස්ස උතුස්ස එකෙකඋතුවසෙන තයම්. වයොවුඩ්ඛ්ඛමරුපෙ තිලකඛණං ආරොපෙනී. කථං? වසානෙන චතුමාසං පවත්තරුපං ගෙමන්තං අපඤ්ඤා තත්ත්ව නිරුඬං, ගෙමන්තෙ පවත්තරුපං ගිමහං අපඤ්ඤා තත්ත්ව නිරුඬං, ගිමෙහ පවත්තරුපං පුන වසානං අපඤ්ඤා තත්ත්ව නිරුඬං, තස්මා තං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති. එවං ආරොපෙනී පුන එකං වසානං ඡ කොට්ඨාසෙ කන්ධා වසානෙන වෙ මාසං පවත්තරුපං සරදං අපඤ්ඤා තත්ත්ව නිරුඬං, සරදෙ පවත්තරුපං ගෙමන්තං-පෙ- ගෙමන්තෙ පවත්තරුපං සිසිරං, සිසිරෙ පවත්තරුපං වසන්තං, වසන්තෙ පවත්තරුපං ගිමහං, ගිමෙහ පවත්තරුපං පුන වසානං අපඤ්ඤා තත්ත්ව නිරුඬං, තස්මා අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති එවං තයම්. වයොවුඩ්ඛ්ඛමරුපෙ තිලකඛණං ආරොපෙනී, එවං ආරොපෙනී තතො කාලපුර්ණවසෙන, කාලෙ පවත්තරුපං පුර්ණං අපඤ්ඤා පවත්තරුපං කාලං අපඤ්ඤා තත්ත්ව නිරුඬං, තස්මා අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති තිලකඛණං ආරොපෙනී, තතො රත්තින්ද්‍රවසෙන, රත්තිං පවත්තරුපං දිවසං අපඤ්ඤා තත්ත්ව නිරුඬං, දිවසං පවත්තරුපමපි රත්තිං අපඤ්ඤා තත්ත්ව නිරුඬං, තස්මා අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති තිලකඛණං ආරොපෙනී, තතො තදෙව රත්තින්ද්‍රං පුබ්බණ්ණාදිවසෙන ඡ කොට්ඨාසෙ කන්ධා පුබ්බණ්ණ පවත්තරුපං මජ්ඣණ්ණං, මජ්ඣණ්ණ පවත්තරුපං සායණ්ණං, සායණ්ණ පවත්තරුපං පඨමයාමං, පඨමයාමෙ පවත්තරුපං මජ්ඣමියාමං, මජ්ඣමියාමෙ පවත්තරුපං පච්ඡිමයාමං අපඤ්ඤා තත්ත්ව නිරුඬං, පච්ඡිමයාමෙ පවත්තරුපං පුන පුබ්බණ්ණං අපඤ්ඤා තත්ත්ව නිරුඬං, තස්මා අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති තිලකඛණං ආරොපෙනී, එවං ආරොපෙනී පුන තයම් යෙව රුපෙ අභික්කමපටික්කමආලොකනවිලොකන සමමිඤ්ඤනපසාරණවසෙන අභික්කමෙ පවත්තරුපං පටික්කමං අපඤ්ඤා තත්ත්ව නිරුඬං, පටික්කමෙ පවත්තරුපං ආලොකනං, ආලොකනෙ පවත්තරුපං විලොකනං, විලොකනෙ පවත්තරුපං සමමිඤ්ඤනං, සමමිඤ්ඤනෙ පවත්තරුපං පසාරණං අපඤ්ඤා තත්ත්ව නිරුඬං, තස්මා අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති තිලකඛණං ආරොපෙනී, තතො එකපදාරං උඛරණ අභිගරණ විනිගරණ වොස්සජන සන්තිකෙඛපන සන්තිරුමනවසෙන ඡ කොට්ඨාසෙ කාරොති, තත්ථ උඛරණං නාම පාදස්ස භූමිතො උක්ඛිපනං, අභිගරණං නාම පුරතො හරණං, විනිගරණං නාම බාහුකණ්ඩක දීඝජ්ඣිතාදිස්ස කිඤ්චිදෙව දිස්සා ඉතො විතො ච පාදසඤ්චරණං, වොස්සජනං නාම පාදස්ස ගෙට්ඨා ඔරොපනං, සන්තිකෙඛපනං නාම පඨවිතලෙ ධපනං, සන්තිරුමනං නාම පුන පාදඛරණකාලෙ පාදස්ස පඨවියා සධිං අනිතිපටි

ළනං. තත් උද්ධරණෙ පඨවිධානු ආපොධානුති වෙ ධාතුයො
 ඔමතතා හොනති මඤ්ඤ, ඉතරං වෙ අධිමතතා හොනති බලවතියො,
 තථා අතිහරණවීතිහරණෙසු; වොස්සජනෙ තෙජෙධානු වායො
 ධාතුති වෙ ධාතුයො ඔමතතා හොනති මඤ්ඤ, ඉතරං වෙ අධිමතතා
 හොනති බලවතියො, තථා සනතිකෙට්ඨකසනතිරුමානෙසු, එවං
 ඡකොට්ඨාසෙ කඨා තෙසං වසෙන තසම්. වයොවුඬ්ඤ්ඤාදිපෙ
 තිලකඛණං ආරොපෙති, කථං? සො ඉති පටිසංඝවිකල්පි, යා උච්ඡ
 රණෙ පවත්නා ධාතුයො, යාති ච තදුපාදයරූපාති, සබ්බපෙතෙ
 ධම්මා අතිහරණං අපභවා තත්ත්ව නිරුපකිනති, තසමා අතිවො දුක්ඛා
 අනත්තා, තථා අතිහරණෙ පවත්නා වීතිහරණං, වීතිහරණෙ පවත්නා
 වොස්සජනං, වොස්සජනෙ පවත්නා සනතිකෙට්ඨකං, සනතිකෙට්ඨකෙ
 පවත්නා සනතිරුමානං අපභවා තත්ත්ව නිරුපකිනති, ඉති තත්ත්ව
 තත් උපපන්නා ඉතරං ඉතරං කොට්ඨාසං අපභවා තත්ත්ව තත්ත්ව
 පබ්බපබ්බං සක්ඛිසක්ඛිං ඔධිඔධිං හුත්වා තත්තකපාලෙ පකිත්තතිලා විශ
 තවතවංශනා සඬ්ඛාරා භිජ්ජන්ති, තසමා අතිවො, අතිවත්තා දුක්ඛා,
 දුක්ඛතා අනත්තාති; තස්සෙවං පබ්බපබ්බගතෙ සඬ්ඛාරෙ විපස්සතො
 රූපසම්මසනං සුමුමං හොති, සුමුමතො ව පනස්ස ඉදං ඔපමම:-
 එකො කීර දුරුතිණුක්කාදිසු කතපරිවයො අදිට්ඨපුබ්බපදීපො
 පච්ඡන්තවාසිකො නගරමාගම අනතුරාපණෙ ජලමානං පදීපං
 දිස්වා එකං පුරිසං පුච්ඡී. හමො කීන්තාමෙතං එවං මනාපනති.
 තමෙනං සො ආහ: කිමෙත්ථ මනාපං. පදීපො නාමෙස, තෙලකඛ
 යෙන වට්ටිකකයෙන ව ගතමයො පිස්ස න පඤ්ඤාධිස්සතිති.
 තමඤ්ඤ ඵමාහ: ඉදමි ඔලාරිකං, ඉමිස්සා හි වට්ටියා අනුපුබ්බත
 ඛස්සමානාය තතියභාගෙ තතියභාගෙ ඡලා ඉතරිතරං පදෙසං
 අපභවා නිරුපකිස්සතිති. තමඤ්ඤ ඵමාහ: ඉදමි ඔලාරිකං,
 ඉමිස්සා හි අභ්‍යුලභ්‍යුලනතරෙ අසිඤ්ඤාලභ්‍යුලනතරෙ තනතුමති
 තනතුමති අංසුමති අංසුමති ඡලා ඉතරිතරං අංසුං අපභවා
 නිරුපකිස්සති. අංසුං පන මුඤ්චිත්වා න සකකා ඡලං පඤ්ඤපෙ
 තුනති. තත් තෙලකකයෙන වට්ටිකකයෙන ව පදීපස්ස ගතමයොපි
 න පඤ්ඤාධිස්සතිති. පුරිසස්ස ඤ්ඤං විශ යොගිනො ආදනතිකෙට්ඨ
 පනතො වස්සසතෙන පරිච්ඡින්නාරූපෙ තිලකඛණං රෙපනං, වට්ටියා
 තතියභාගෙ තතියභාගෙ ඡලා ඉතරිතරං පදෙසං අපභවා
 නිරුපකිස්සතිති පුරිසස්ස ඤ්ඤං විශ යොගිනො වස්සසතස්ස තතිය
 කොට්ඨාසපරිච්ඡින්නෙත වයොවුඬ්ඤ්ඤාදිපෙ තිලකඛණං රෙපනං,
 අභ්‍යුලභ්‍යුලනතරෙ ඡලා ඉතරිතරං අපභවා නිරුපකිස්සතිති පුරි
 සස්ස ඤ්ඤං විශ යොගිනො දසවස්සපඤ්චවස්සවතුමස්සතිවස්සවිවස්ස
 එකවස්සපරිච්ඡින්නෙත රූපෙ තිලකඛණං රෙපනං, අසිඤ්ඤාලභ්‍යු
 ලනතරෙ ඡලා ඉතරිතරං අපභවා නිරුපකිස්සතිති පුරිසස්ස ඤ්ඤං
 විශ යොගිනො එකෙකඋතුමසෙන එකං වස්සං තිධා ඡධා ව විහජිත්වා
 වතුමාස විමාසපරිච්ඡින්නෙත රූපෙ තිලකඛණං රෙපනං, තනතුමති

තනතුමිනි ජලා ඉතිරිතරං අපඤ්චානි නිරුපකිංසානිති පුරිසස්ස ඤාණං විය යොගිනො කාලිපුරුෂකවසෙන රතනිත්ථවසෙන එක රතනිත්ථං ඡතොට්ඨාසෙ කත්වා පුබ්බණ්ඩාදිවසෙන ව පරිවර්තෙන රූපෙ තිලකකණ්ණාථපතං, අංසුමිති අංසුමිති ජලා ඉතිරිතරං අපඤ්චානි නිරුපකිංසානිති පුරිසස්ස ඤාණං විය යොගිනො අභිකක්ඛා දිවසෙන වෙව උදධරණාදීසු ව එකෙකකොට්ඨාසවසෙන පරිවර්තෙන රූපෙ තිලකකණ්ණාථපතනි. සො එවං නානාකාරෙහි වයො වුඩ්ඪන්තරූපෙ තිලකකණ්ණං ආරොපෙත්වා පුත තදෙව රූපං විසඬි රිත්වා¹ ආහාරමයාදිවසෙන වතනරො කොට්ඨාසෙ කත්වා එකෙක කොඨාසෙ තිලකකණ්ණං ආරොපෙති. තත්ත්වස්ස ආහාරමයං රූපං ඡාතසුභිතවසෙන පාකටං ගොති, ඡාතකාලෙ සමුට්ඨිතං රූපං හි කුන්තං ගොති කිලන්තං කුමාමබාණුකො විය අභිතරපච්ඡයං නිලී නකාකො විය ව උබ්බණ්ණං දුස්සණසීතං, සුභිතකාලෙ සමුට්ඨිතං ධාතං පිණ්ඩං මුදු සිතිඛං එස්සවන්තං ගොති, සො තං පරිග්ගහෙත්වා ඡාතකාලෙ පවත්තරූපං සුභිතකාලං අපඤ්චානි එතෙව නිරුපකිති, සුභිතකාලෙ සමුට්ඨිතමි ඡාතකාලං අපඤ්චානි එතෙව නිරුපකිති, තස්මා තං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති එවං තත් තිලකකණ්ණං ආරො පෙති. උතුමයං සීතූණ්ණවසෙන පාකටං ගොති, උණ්ණකාලෙ සමුභිතරූපං හි කුන්තං² ගොති කිලන්තං දුබ්බණ්ණං, සීතඋතුනා සමුට්ඨිතං රූපං ධාතං පිණ්ඩං මුදු එස්සවන්තං සිතිඛං ගොති, සො තං පරිග්ගහෙත්වා උණ්ණකාලෙ පවත්තරූපං සීතකාලං අපඤ්චානි එතෙව නිරුපකිති, සීතකාලෙ පවත්තරූපං උණ්ණකාලං අපඤ්චානි එතෙව නිරුපකිති, තස්මා තං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති එවං තත් තිලකකණ්ණං ආරොපෙති. කමමජං ආයතනවාරවසෙන පාකටං ගොති, වක්ඛුචාරසමිං හි වක්ඛුභායභාවදසකවසෙන තිංසකමමජ රූපානි, උප්පත්ථිකානි පන තෙසං උතුච්ඡායාගාරසමුට්ඨානානි වතු මිසතිති වතුපණ්ණාස ගොන්ති, තථා සොතසාණජ්ඣා වාරෙසු, කාය වාරෙ කායභාවදසකවසෙන වෙව උතුසමුට්ඨානාදිවසෙන ව වතු වත්තාලීස, මනොවාරෙ හදයවත්තකායභාවදසකවසෙන වෙව උතු සමුඨානාදිවසෙන ව වතුපණ්ණාසමෙව, සො සබ්බමිති තං රූපං පරිග්ගහෙත්වා වක්ඛුචාරෙ පවත්තරූපං සොතවාරං අපඤ්චානි එතෙව නිරුපකිති, සොතවාරෙ පවත්තරූපං ඝාණවාරං, ඝාණවාරෙ පවත්ත රූපං ජ්ඣාචාරං, ජ්ඣාචාරෙ පවත්තරූපං කායවාරං, කායවාරෙ පවත්තරූපං මනොවාරං අපඤ්චානි එතෙව නිරුපකිති, තස්මා තං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති එවං තත් තිලකකණ්ණං ආරොපෙති. විතත සමුට්ඨානං සොමනස්සිත දොමනස්සිතවසෙන පාකටං ගොති, සොම නස්සිතකාලෙ උප්පන්නං හි රූපං සිතිඛං මුදු පිණ්ඩං එස්සවන්තං ගොති, දොමනස්සිතකාලෙ උප්පන්නං කුන්තං කිලන්තං දුබ්බණ්ණං

හොඳි, සො තං පරිග්‍රහෙත්වා සොමනස්සිතකාලෙ පවත්තරූපං
දෙමනස්සිතකාලං අපාඨො එතෙව නිරුජ්ඣති, දෙමනස්සිතකාලෙ
පවත්තරූපං සොමනස්සිතකාලං අපාඨො එතෙව නිරුජ්ඣති, තස්මා
තස්මි අනිච්චං දුක්ඛමනත්තං එවං තත්තං නිලක්ඛණං ආරොපෙති,
තස්මෙවං විතතසමුට්ඨානං රූපං පරිග්‍රහෙත්වා තත්තං නිලක්ඛණං
ආරොපයතො අයමත්තො පාකටොහොති:-

ඒවිතං අත්තභාවො ව සුඛදුක්ඛා ව කෙවලා,
එකවිත්තසමායුත්තා ලුහුසො වත්තතෙ බණ්ණො.

චුලලාසිතිසහස්සාති කප්පං නිට්ඨන්ති යෙ මරු,
තත්තෙව තෙපි නිට්ඨන්ති විති විතෙතති සමොභිතා.

යෙ නිරුද්ධා මරන්තස්ස නිඝමානස්ස වා ඉධ,
සබ්බෙව සද්දසා බන්ධා ගතා අප්පටිසන්තිකා.

අනන්තරා ව යෙ භග්‍ගා යෙ ව භග්‍ගා අනාගතෙ,
තදන්තරං නිරුද්ධානං වෙසමං නත්ති ලක්ඛණේ.

අනිබ්බතෙත්ත න ජතො පච්චුප්පතොන ජීවති,
විඤ්ඤානා මත්තො ලොකො පඤ්ඤාත්ති පරමඤ්ඤා.

අනිධානගතා භග්‍ගා පුඤ්ඤා නත්ති අනාගතෙ,
නිබ්බත්තා යෙපි නිට්ඨන්ති ආරග්‍ගෙ සාසපුප්ථො.

නිබ්බත්තානඤ්ච ධම්මානං භවිතො තෙසං පුරක්ඛතො,
පලොකධම්මො නිට්ඨන්ති පුරුණෙහි අමිසසිතා.

අදස්සනාතො ආයන්ති භග්‍ගා ගච්ඡන්තාදස්සනං,
විජ්ජප්පාදෙව ආකාසෙ උප්පජ්ජන්ති වයන්ති වානි.

එවං ආහාරමයාදිසු නිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා පුන ධම්මතාරුපෙ
නිලක්ඛණං ආරොපෙති, ධම්මතාරුපං නාම බහිද්ධා අනිඤ්ඤාදධං.
අයලොගතිපුසිසසුචණ්ණරජන මුත්තාමණිවෙචරියසංඛසිලාපචාල
ලොභිතඛකමසාරගලලභුමිපාසාණ පබ්බතතිණරුක්ඛලතාදි හෙදං
විච්චට්ඨකප්පතො පඨාය උප්පජ්ජනකරූපං. තදස්ස අසොකඛතුරුදි
වසෙන පාකටං හොති, අසොකඛතුරං හි ආදිත්තොව තනුරත්තං
හොති, තත්තො විහතීගච්චයෙන සන්තරත්තං, පුන විහතීගච්චයෙන
මජ්ඣරත්තං, තත්තො තරුණපලලවච්ඡණං, තත්තො පරිණතපලලව
ච්ඡණං, තත්තො හරිතපණ්ණවණ්ණං, තත්තො නීලපණ්ණවණ්ණං, නීල
පරුණවණ්ණකාලතො පන පඨාය සභාගරූපසන්තතිමනුප්පබන්ධා
පයමානං සංවච්ඡරමත්තෙන පණ්ඩුපලාසං හුත්වා වණ්ටතො ජීජ්ජිත්වා

පතනී, සො තං පරිඤ්ඤානො නිකුරතතකාලෙ පවත්තරුපං. පත
රතතකාලං අප්පඤ්ඤා නිරුජ්ඣති, ඝනරතතකාලෙ පවත්තරුපං.
මඤ්ජරතතකාලං, මඤ්ජරතතකාලෙ පවත්තරුපං තරුණපලුවවණ්ණ
කාලං, තරුණපලුවවණ්ණකාලෙ පවත්තං. පරිණතපලුවවණ්ණ
කාලං, පරිණතපලුවවණ්ණකාලෙ පවත්තං. හරිතපණ්ණවණ්ණකාලං,
හරිතපණ්ණවණ්ණකාලෙ පවත්තං. නීලපණ්ණවණ්ණකාලං, නීල
පණ්ණවණ්ණකාලෙ පවත්තං. පණ්ඩුපලාසකාලං, පණ්ඩුපලාසකාලෙ
පවත්තං. වණ්ඨතො ජීර්ණො පතනකාලං අප්පඤ්ඤා නිරුජ්ඣති, තස්මා
තං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති තිලකකිණං ආරොපෙති. එවං තත්ථ
තිලකකිණං ආරොපෙතො ඉමිනා නයෙන සබ්බපි ධම්මාරූපං සම්ම
සති, එවං තාව රූපසත්තකවසෙන තිලකකිණං ආරොපෙතො සබ්බාරො
සම්මසති.

යමපන වුත්තං. “අරූපසත්තකවසෙනා”ති. තත්ථ අයං මානිකා:-
කලාපතො යමකතො ඛණිකතො පටිපාටිතො දිට්ඨිඋඤ්ඤාචනතො
මානසමුඤ්ඤාතතො නිකන්තිපරියාදුතතොති. තත්ථ කලාපතොති
එස්සපඤ්ඤාමකා ධම්මා. කථං කලාපතො සම්මසති? ඉධ භික්ඛු ඉති
පටිපඤ්ඤානති:-යෙ “ඉමෙ කෙසා අනිච්චා දුක්ඛා අනත්තා”ති සම්ම
සනෙ උප්පන්නා එස්සපඤ්ඤාමකා ධම්මා, “යෙ ච ලොමා-පෙ-මන්ද්‍රඩ්ධං
අනිච්චං දුක්ඛමනත්තා”ති සම්මසනෙ උප්පන්නා එස්සපඤ්ඤාමකා
ධම්මා, සබ්බෙ තෙ ඉතරිතරං අප්පඤ්ඤා පබ්බපබ්බං ඔසිඔසිං හුතො තත්ත
කපාලෙ පකිත්තතිලා විශ් නවතවායන්නා විතසා, තස්මා අනිච්චා
දුක්ඛා අනත්තාති. අයං තාව විසුඛිකථායං නයො. අරියවංස කථා
යමපන ගෙයා රූපසත්තකෙ සත්තසු ඤානෙසු රූපං අනිච්චං දුක්ඛ
මනත්තාති පවත්තං විත්තං. අපරෙත විත්තෙන අනිච්චං දුක්ඛම
නත්තාති සම්මසන්නො කලාපතො සම්මසතිති වුත්තං, තං යුත්තතරං,
තස්මා සෙසානිපි තෙනෙව නයෙන විහජ්ඣාම. “යමකතො”ති
ඉධ භික්ඛු ආදුනතිකෙට්ඨපරුපං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති සම්මසිතො
තම්පි විත්තං. අපරෙත විත්තෙන අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති සම්මසති,
වයොවුඤ්ඤාත්ථගමරූපං-පෙ-ආහාරමයං උතුමයං කමුච්ඡං විත්ත
සමුදානං ධම්මාරූපං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති සම්මසිතො තම්පි
විත්තං. අපරෙත විත්තෙන අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති සම්මසති; එවං.
යමකතො සම්මසති නාම. ඛණිකතොති ඉධ භික්ඛු ආදුන
තිකෙට්ඨපරුපං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති සම්මසිතො තං පඨමවිත්තං.
දුතියවිත්තෙන, දුතියං තතියෙන, තතියං. චතුත්තෙන, චතුත්තං. පච
මෙන එතම්පි අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති සම්මසති. වයොවුඤ්ඤාත්ථගම
රූපං ආහාරමයං උතුමයං කමුච්ඡං විත්තසමුදානං ධම්මාරූපං
අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති සම්මසිතො තං පඨමවිත්තං. දුතියවිත්තෙන,
දුතියං තතියෙන, තතියං. චතුත්තෙන, චතුත්තං. පචමෙන එතම්පි
අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති සම්මසති; එවං රූපපරිඤ්ඤානවිත්තතො

පට්ඨාය වතතාරි වතතාරි සමමසනො ඛණ්ණිකතො සමමසති නාම. පටිපාටිතොති ආදානනිකෙකපරුපං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති සමම සිත්වා නං පඨමවිත්තං දුතියවිත්තෙන, දුතියං තතියෙන, තතියං චතුස්තො-පෙ-දසමං එකාදසමෙන එතමපි අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති සමමසති. වයොචුඩ්ධිත්ථගමරුපං ආහාරමයං උතුමයං කමමජං විත්තසමුට්ඨානං ධම්මාරුපං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති සමමසිත්වා තං පඨමවිත්තං දුතියවිත්තෙන, දුතියං තතියෙන-පෙ-දසමං එකාදස මෙන එතමපි අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති එවං විපස්සනාපටිපාටියා සකලමපි දිවසභාගං සමමසිත්වං වට්ටෙය්‍ය; යාව දසමවිත්තසමමසනා පන රුපකමමට්ඨානමපි අරුපකමමට්ඨානමපි පශුණං හොති, තස්මා දසමෙ යෙව ඤාපෙතබ්බනති චුත්තං, එවං සමමසනො පටිපාටිතො සමමසති නාම, දිට්ඨිඋග්‍යාවනතො මානඋග්‍යාවනතො නිකානතිපරි යාදානතොති ඉමෙසු නිසු විසු සමමසනනො නාම නන්ති, යමප නෙතං හෙට්ඨාරුපං ඉධ ව අරුපං පරිග්‍යාහිතං, තං පස්සනො රුපා රුපතො උඨං අඤ්ඤං සත්තං නාම න පස්සති, සත්තස්ස අදස්ස නතො පට්ඨාය සත්තසඤ්ඤා උග්‍යාවතා හොති, සත්තසඤ්ඤා උග්‍යා විතවිත්තෙන සඬ්ඛාරෙ පරිග්‍යාණනතො දිට්ඨි නුපපජ්ජති, දිට්ඨියා අනුපපජ්ජමානාය දිට්ඨි උග්‍යාවතා නාම හොති, දිට්ඨිං උග්‍යාවත විත්තෙන සඬ්ඛාරෙ පරිග්‍යාණනතො මානො නුපපජ්ජති, මානො අනුපපජ්ජනො මානො සමුග්‍යාවතො නාම හොති, මානං සමුග්‍යාවත විත්තෙන සඬ්ඛාරෙ පරිග්‍යාණනතො තණ්හා නුපපජ්ජති, තණ්හාය අනුපපජ්ජනතියා නිකානති පරියාදින්නා නාම හොතිති ඉදං තාව විසුඬිකථායං චුත්තං, අරියවංසකථායං පන “දිට්ඨිඋග්‍යාවනතො මාන සමුග්‍යාවනතො නිකානතිපරියාදානතො”ති මාතිකං ඤාපෙත්වා අයං නයො දසසිතො. “අහං විපස්සාමි, මම විපස්සානා”ති ගණනතො හි දිට්ඨිසමුග්‍යාවනං නාම න හොති, සඬ්ඛාරව සඬ්ඛාරෙ විපස්සනති සමමසනති වචන්ද්‍රපෙනති පරිග්‍යාණනති පරිච්ඡිද්දනතිති ගණනතො පන දිට්ඨිඋග්‍යාවනං නාම හොති, “සුද්ධි විපස්සාමි, මනාපං විපස්සා මි”ති ගණනතො මානසමුග්‍යාතො නාම න හොති, සඬ්ඛාරව සඬ්ඛාරෙ විපස්සනති සමමසනති වචන්ද්‍රපෙනති පරිග්‍යාණනති පරිච්ඡිද්දනතිති ගණනතො පන මානසමුග්‍යාතො නාම හොති, විපසිද්ධං සකෙකා මිති විපස්සනං අස්සාදෙනස්ස නිකානතිපරියාදානං නාම න හොති, සඬ්ඛාරව සඬ්ඛාරෙ විපස්සනති සමමසනති වචන්ද්‍රපෙනති පරිග්‍යාණනති පරිච්ඡිද්දනතිති ගණනතො පන නිකානති පරියාදානං නාම හොති, සචෙ සඬ්ඛාර අත්තා භවෙය්‍යං, අත්තාති ගහෙත්වං වට්ටෙය්‍යං, අත්තතා ව පන අත්තාති ගතිතා, තස්මා තෙ අවසවහනනට්ඨන අත්තතා, හුත්වා අභාවකෙන අනිච්චා, උපාදවයපතිපිළනට්ඨන දුක්ඛාති පස්සතො දිට්ඨිඋග්‍යාවනං නාම හොති. සචෙ සඬ්ඛාර නිච්චා භවෙය්‍යං, නිච්චාති ගහෙත්වං වට්ටෙය්‍යං, අනිච්චා ව පන නිච්චාති ගතිතා, තස්මා තෙ හුත්වා අභාවකෙන අනිච්චා, උපාදවයපතිපිළ

නවෙය්නි දුක්ඛා, අවසවනනවෙය්න අනත්තාති පසුන්තො මාන සමුග්ගානො නාම හොති. සවෙ සඛ්ඛාරා සුඛා භවෙය්දං, සුඛා භවෙය්දං චට්ටෙය්දං, දුක්ඛා ච පන සුඛාති ගතිතා, තස්මා තෙ උපපාද වයපතිපිදනවෙය්න දුක්ඛා, හුත්වා අභාවවෙය්න අනිච්චා, අවසවනන නසේන අනත්තාති පසුන්තො නික්කන්තිපරියාදානං නාම හොති. එවං සඛ්ඛාරෙ අනත්තතො පසුන්තස්ස දිට්ඨිසමුග්ගාවනං නාම හොති, අනිච්චතො පසුන්තස්ස මානසමුග්ගාවනං නාම හොති. දුක්ඛතො පසුන්තස්ස නික්කන්තිපරියාදානං නාම හොති, ඉති අයං විපසුන්තා අත්තතො අත්තතො ණානෙ යෙව තිස්සිති. එවං අරුප සත්තකවසෙනාපි තිලික්ඛණං ආරොපෙත්වා සඛ්ඛාරෙ සමමසති, එත්තා වතා පනස්ස රුපකමමට්ඨානමපි අරුපකමමට්ඨානමපි පගුණං හොති.

සො එවං පගුණරුපාරුපකමමට්ඨානො යා උපරි භග්ගානුපසුන්තතො පසාය පහානපරික්ඛාදවසෙන සබ්බාකාරතො පත්තබ්බා අපාරස මහාවිපසුන්තා, තාසං ඉධෙව තාව එකදෙසං පටිවිජ්ඣන්තො නපපටිපකෙඛ ධම්මෙ පජ්ඣති, අවධාරසමභාවිපසුන්තා නාම අනිච්චා නුපසුන්තාදිකා පඤ්ඤා, යාසු අනිච්චානුපසුන්තං භාවෙනො නිච්ච සඤ්ඤා පජ්ඣති, දුක්ඛානුපසුන්තං භාවෙනො සුඛසඤ්ඤා පජ්ඣති, අනත්තානුපසුන්තං භාවෙනො අත්තසඤ්ඤා පජ්ඣති, නිබ්බිදානුපසුන්තං භාවෙනො නන්දිං පජ්ඣති, විරුගානුපසුන්තං භාවෙනො රුගං පජ්ඣති, නිරොධානුපසුන්තං භාවෙනො සමුදයං පජ්ඣති, පටිතිස්සග්ගානුපසුන්තං භාවෙනො ආදානං පජ්ඣති, ධයානුපසුන්තං භාවෙනො සතසඤ්ඤා පජ්ඣති, වයානුපසුන්තං භාවෙනො ආයු හනං පජ්ඣති, විපරිණාමානුපසුන්තං භාවෙනො ධ්වවසඤ්ඤා පජ්ඣති, අනිම්මතානුපසුන්තං භාවෙනො නිම්මානං පජ්ඣති, අපපණ්ණිතානුපසුන්තං භාවෙනො පණ්ණිං පජ්ඣති, සුඤ්ඤතානුපසුන්තං භාවෙනො අනිනිවෙසං පජ්ඣති, අභිපඤ්ඤාධම්මවිපසුන්තං භාවෙනො සාරදානාභිනිවෙසං පජ්ඣති, යථාභුතඤ්ඤාදස්සනං භාවෙනො සමොගාභිනිවෙසං පජ්ඣති, ආදීනවානුපසුන්තං භාවෙනො ආලයාභිනිවෙසං පජ්ඣති, පටිසඛ්ඛානුපසුන්තං භාවෙනො අපපටිසඛ්ඛං පජ්ඣති, විචට්ටානුපසුන්තං භාවෙනො සංයොගාභිනිවෙසං පජ්ඣති, තාසු යස්මා ඉමිනා අනිච්චාදිලක්ඛණත්තයවසෙන සඛ්ඛාරා දිට්ඨා, තස්මා අනිච්චදුක්ඛඅනත්තානුපසුන්තා පටිවිද්ධා හොනති, යස්මා ච යා ච අනිච්චානුපසුන්තා යා ච අනිම්මතානුපසුන්තා ඉමෙ ධම්මා එකස්මා, වාස්ඤ්ජනමෙව නානං. තථා යා ච දුක්ඛානුපසුන්තා යා ච අපපණ්ණිතානුපසුන්තා ඉමෙ ධම්මා එකස්මා, වාස්ඤ්ජනමෙව නානන්ති ච චුත්තං, තස්මා තාපි පටිවිච්චා හොනති. අභිපඤ්ඤාධම්මවිපසුන්තා පන සබ්බාපි විපසුන්තා, යථාභුතඤ්ඤාදස්සනං කාමධාමිතරණවිසුඛියං එව සමග්ගිතං, ඉති ඉදමපි වයං පටිවිච්චමෙව හොති, සෙසෙසු විපසුන්තාඤ්ඤාසු කිඤ්චි

පටිවිඛං, කිසුඬි අපට්ටිඛං, තෙසං විභාගං පරතො ආචිකරිස්සාම,
යදෙව හි පටිවිඛං, තං සත්ථාය ඉදං වුත්තං. “එවං පගුණරූපාරූප
කමමථානො යා උපරි භවිතානුපස්සනතො පට්ඨාය පනානපරික්ඛාදා
වසෙන සබ්බාකාරතො පත්තබ්බො අට්ඨාරස මහාවිපස්සනා-නාසං
ඉධෙව තාව එකදෙසං පටිවිජ්ඣනෙතා තපපටිපකෙඛි ධම්මෙ
පජහති”ති.

සො එවං අනිව්වානුපස්සනාදි පටිපක්ඛානං නිව්වසඤ්ඤාදිනං
පහානෙන විසුඬිඤ්ඤාණො සමමසනඤ්ඤාණස්ස පාරං ගතත්වා යං තං
සමමසන ඤ්ඤාණානන්තරං. “පච්චුප්පනානං ධම්මානං විපරිණාමානු
පස්සනෙ පඤ්ඤා උදයබ්බයානුපස්සනෙ ඤ්ඤාණං”ති උදයබ්බයානු
පස්සනං වුත්තං-තස්ස අධිගමාය යොගං ආරභති. ආරභමානො ච
සබ්බෙකපතො තාව ආරභති, තත්ත්වායං පාළි:-කථං? “පච්චුප්පනානං
ධම්මානං විපරිණාමානුපස්සනෙ පඤ්ඤා උදයබ්බයානුපස්සනෙ ඤ්ඤාණං,
ජතං රූපං පච්චුප්පනං, තස්ස නිබ්බතතිලක්ඛණං උදයො, විපරි
ණාමලක්ඛණං වයො, අනුපස්සනා ඤ්ඤාණං, ජතා වෙදනා-පෙ-සඤ්ඤා-
සම්ඛාර-විඤ්ඤාණං-පෙ-ජතං. චක්ඛු-ජතො භවො පච්චුප්පනො,
තස්ස නිබ්බතතිලක්ඛණං උදයො, විපරිණාමලක්ඛණං වයො, අනු
පස්සනා ඤ්ඤාණං”තති.^a සො ඉමිනා පාළිනගෙන ජතස්ස නාට්ඨරූපස්ස
නිබ්බතතිලක්ඛණං ජතං උපපාදං අභිනවාකාරං උදයොති-විපරි
ණාමලක්ඛණං ඛයං භවිතං වයොති සමනුපස්සති. සො එවං පජ
නාති: ඉමස්ස නාමරූපස්ස උප්පත්තියො පුබ්බෙ අනුප්පන්නස්ස රුසි
වා නිවයො වා නත්ති, උප්පජ්ජමානස්සාපි රුසිතො වා නිවයතො වා
ආගමනං නාම නත්ති, නිරුජ්ඣමානස්සාපි දිසාවිදිසාගමනං නාම
නත්ති, නිරුඬස්සාපි එකස්මිං ථානෙ රුසිතො නිවයතො නිධානතො
අවඨානං නාම නත්ති, යථා පන චිණ්දය වාදිගමානාය උප්පත්තාස්ස
සග්ගස්ස නෙව උප්පත්තියො පුබ්බෙ සන්තිවයො අත්ති, න උප්පජ්ජ
මානො සන්තිවයො ආගතො, න නිරුජ්ඣමානස්ස දිසාවිදිසාගමනං
අත්ති, න නිරුඬො කත්ති සන්තිවයො තිට්ඨති, අථවො චිණ්ද උප
චිණ්ද පුරිසස්ස ච තජ්ජං වායාමං පටිච්ච අනුත්වා සම්මොඛති, නුත්වා පති
වෙති, එවං සබ්බෙක රූපාරූපිනො ධම්මො අනුත්වා සම්මොඛති, නුත්වා
පතිවෙනත්ති එවං සබ්බෙකතො උදයබ්බයමනසිකාරං තත්වා පුන
යාති-එතස්සෙව උදයබ්බයඤ්ඤාණස්ස විභවෙන අවිජ්ජාසමුදයං රූපසමු
දයොති පච්චයසමුදයයෙන රූපකකුක්ඛස්ස උදයං පස්සති, තණ්හාසමු
දයා-පෙ-කමමසමුදයා-ආහාරසමුදයා රූපසමුදයොති පච්චයසමුද
යයෙන රූපකකුක්ඛස්ස උදයං පස්සති නිබ්බතති ලක්ඛණං පස්සනො
පි රූපකකුක්ඛස්ස උදයං පස්සති, රූපකකුක්ඛස්ස උදයං පස්සනො
ඉමානි පච්ච ලක්ඛණානි පස්සති, අවිජ්ජානිරෝධා රූපනිරෝධොති
පච්චයනිරෝධවේදන රූපකකුක්ඛස්ස වයං පස්සති, තණ්හානිරෝධා

කමමනිරෝධා-ආහාරනිරෝධා-රූපනිරෝධොති පච්චයනිරෝධයෙන රූපකකිකියා වයං පසාති, විපරිණාමලක්කණං පසානන්තාපි රූපකකිකියා වයං පසාති, රූපකකිකියා වයං පසානන්තාපි ඉමානි පඤ්චලක්කණානි පසාති, තථා අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයොති පච්චයසමුදයට්ඨන වෙදනාකකිකියා උදයං පසාති, තණ්හා සමුදයා කම්මසමුදයො ඵසාසමුදයා වෙදනාසමුදයොති පච්චයසමුදයයෙන වෙදනාකකිකියා උදයං පසාති, නිබ්බන්ධිලක්කණං පසානන්තාපි වෙදනාකකිකියා උදයං පසාති, වෙදනාකකිකියා උදයං පසානන්තා ඉමානි පඤ්ච ලක්කණානි පසාති, අවිජ්ජානිරෝධා තණ්හානිරෝධා කමමනිරෝධා ඵසානිරෝධා වෙදනානිරෝධොති පච්චයනිරෝධයෙන වෙදනාකකිකියා වයං පසාති, විපරිණාමලක්කණං පසානන්තාපි වෙදනාකකිකියා වයං පසාති, වෙදනාකකිකියා වයං පසානන්තා ඉමානි පඤ්ච ලක්කණානි පසාති, වෙදනාකකිකියා විශ් ව සඤ්ඤ සංඛාරවිඤ්ඤාණකකිකියානං. අයං පන විසෙසො:-විඤ්ඤාණකකිකියා ඵසාදානෙ නාමරූපසමුදයා නාමරූපනිරෝධාති, එවං එකෙකසා ඛකියා උදයබ්බයදස්සනෙ දස දස කානා පඤ්ඤාසුලක්කණානි චුත්තානි, තෙසං වසෙන එවමපි රූපස්ස උදයො, එවමපි රූපස්ස වයො, එවමපි රූපං උදෙති, එවමපි රූපං වෙතීති පච්චයතො වෙච ඛණ්තො ච විජ්ජාරෙන මනසිකාරං කරොති, තස්සෙවං කරොතො ඉති කිරිමෙ ධම්මා අනුචා සමෙහානති, හුචා පතිවෙනතීති ඤාණං විසදතරං හොති, තස්සෙවං පච්චයතො වෙච ඛණ්තො ච චෙධා උදයබ්බයං පසාතො සච්චපට්චවසමුපපාදනායලක්කණභෙදා පාකටා හොනති. යං හි සො අවිජ්ජාදිසමුදයා ඛන්ධානං සමුදයං අවිජ්ජාදි නිරෝධා ඛන්ධානං නිරෝධං පසාති, ඉදමස්ස පච්චයතො උදයබ්බයදස්සනං. යං පන නිබ්බන්ධිලක්කණවිපරිණාමලක්කණානි පසානන්තා ඛන්ධානං උදයබ්බයං පසාති, ඉදමස්ස ඛණ්තො උදයබ්බයදස්සනං, උපපත්තිකභේ යෙව හි නිබ්බන්ධිලක්කණං, භව්ගකභේව විපරිණාමලක්කණං, ඉච්චස්සෙවං පච්චයතො වෙච ඛණ්තො ච චෙධා උදයබ්බයං පසාතො පච්චයතො උදයදස්සනෙන සමුදයසච්චං පාකටං හොති ජනකාවබ්බොධතො, ඛණ්තො උදයදස්සනෙන දුක්ඛසච්චං පාකටං හොති ජනිදුක්ඛාවබ්බොධතො, පච්චයතො වයදස්සනෙන නිරෝධසච්චං පාකටං හොති පච්චයානුපපාදෙන¹ පච්චයවනං අනුපපාදුවබ්බොධතො, ඛණ්තො වයදස්සනෙන දුක්ඛසච්චමෙව පාකටං හොති මරණදුක්ඛාවබ්බොධතො, යවස්ස උදයබ්බයදස්සනං මයො වායං ලොකිකොති මග්ගසච්චං පාකටං හොති තත්ථ සමෙමාගවිසා තතො, පච්චයතො වයා උදයදස්සනෙන අනුලොමපට්චවසමුපපාදෙ පාකටො හොති, ඉමස්මිං සති ඉදං හොතීති අවබ්බොධතො, පච්චයතො වයදස්සනෙන පටිලොමපට්චවසමුපපාදෙ පාකටො හොති ඉමස්ස

නිරෝධා ශුද්ධ නිරුක්ඛිතීති අවබෝධතො, ඛණ්ණො පන උදයබ්බය දස්සනෙන පටිච්චසමුප්පන්නා ධම්මා පාකටා ගොනති සංඝිකලකිණ්ණාවබෝධතො. උදයබ්බයවනොති සංඝිකා, තෙ ව පටිච්ච සමුප්පන්නාති. පට්ඨයතො වස්ස උදයදස්සනෙන එකභතනයො පාකටො ගොති, හෙතුඵලසම්මේෂික සන්නානයො අනුපවේද්දව බෝධතො, අථ සුට්ඨතරං උචේද්දදිසිං පජ්හති, ඛණ්ණො උදයදස්සනෙන නානභතනයො පාකටො ගොති, නවනව්‍යානං උප්පාද්වබෝධතො, අථ සුට්ඨතරං සස්සතදිසිං පජ්හති. පට්ඨයතො වස්ස උදයබ්බයදස්සනෙන අව්‍යාපාරනයො පාකටො ගොති, ධම්මානං අවස වත්තිභාවාවබෝධතො, අථ සුච්ඡතරං අත්තදිසිං පජ්හති. පට්ඨයතො පන උදයදස්සනෙන එවං ධෘතියානයො පාකටො ගොති, පට්ඨයානු රුපෙන ඵලස්ස උප්පාද්වබෝධතො, අථ සුට්ඨතරං අනිරිද්ධදිසිං පජ්හති. පට්ඨයතො වස්ස උදයදස්සනෙන අනත්තලකිණ්ණං පාකටං ගොති, ධම්මානං නිරිතකත්තපට්ඨයපටිබ්බවුත්තිතාවබෝධතො. ඛණ්ණො උදයබ්බයදස්සනෙන අනිච්චලකිණ්ණං පාකටං ගොති හුත්වා, අභාවාවබෝධතො පුබ්බන්තාපරන්තවිචේකාවබෝධතො ව, දුක්ඛලකිණ්ණං පි පාකටං ගොති, උදයබ්බයෙහි පතිපිළිතාවබෝධතො, සභාවලකිණ්ණමපි පාකටං ගොති උදයබ්බයපරිවර්තනාවබෝධතො, සභාවලකිණ්ණෙ සංඝිකලකිණ්ණස්ස තාවකාලිකත්වමපි පාකටං ගොති, උදයකිණ්ණෙ වයස්ස වයකිණ්ණෙ ව උදයස්ස අභාවාවබෝධතොති. තස්සෙවං පාඤ්ඤානසම්මතපටිපට්ඨසමුප්පාදනයලකිණ්ණ හෙදස්ස එවං කීර නාමිමෙ ධම්මා අනුප්පන්නපුබ්බා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා නිරුක්ඛිතතීති නිව්චතවා ව හුත්වා සංඝාරා උප්පජ්ජන්ති න කෙවලං ව නිව්චතවා, සුරියුග්ගමනෙ උස්සාවගිණු විය උදකවුබ්බුලො විය උදකො දණ්ඩුරාජී විය ආරග්ගෙ සාසපො විය විජ්ජුප්පාදෙ විය ව පරිභ්‍රමායාසිනො, මායා මර්මි සුපිනන්ත අලාභවක්ක ගඤ්ඤිතගර ථෙණ් කදලිආදයො විය අසාරා නිස්සාරා වාතීපි උප්පජ්ජන්ති. එතො වතානෙන වයධම්මමෙව උප්පජ්ජති උප්පන්නං ව වයං උපෙතිති ඉමිනා ආකාරෙන සම්පඤ්ඤාස ලකිණ්ණාති පටිවිජ්ජිත්වා සිතං උදයබ්බයානුපස්සන්තං නාම තරුණවිපස්සනාඤ්ඤං අධිගතං ගොති, යස්ස අධිගමා ආරඤ්ඤා විපස්සකොති සංඝිකං ගවජ්ජති.

අථස්ස ඉමාය තරුණවිපස්සනාය ආරම්භවිපස්සකස්ස දස විපස්සනුප්පත්තිලෙසා උප්පජ්ජන්ති, විපස්සනුප්පත්තිලෙසා හි පටිච්චෙධප්පත්තස්ස අරියසාවකස්ස චෙව විප්පටිපන්නකස්ස ව තිකිකිත්තකාමමයානස්ස කුසිතපුත්තලස්ස නුප්පජ්ජන්ති, සම්මාපටිපන්නකස්ස පන යුගතප යුගතස්ස ආරම්භවිපස්සකස්ස කුලපුත්තස්ස උප්පජ්ජන්තියෙව. කතමෙ පන තෙ දස උප්පත්තිලෙසාති: ඕභාසො ඥාණං පිති පස්සඨි සුඛං අධි ඡේමාකෙකා පග්ගඤ්ඤා උප්පජ්ජන්තං උපෙක්ඛා තිකාන්ති. වුත්තං හෙතෙ:—“කථං ධම්මද්ධම්මවිග්ගතිතමානසං ගොති? අනිච්චතො මනසි කරොතො ඕභාසො උප්පජ්ජති, ඕභාසො ධම්මොති ඕභාසං ආවජ්ජති,

තතො විනෙකපො උද්ධවං, තෙන උද්ධවෙන විග්ගතිතමානසො අතිව්වතො උපයානං යථාභූතං නප්පජ්ජාති, දුක්ඛතො-පෙ-අනත්තතො උපයානං යථාභූතං නප්පජ්ජාති. තථා අතිව්වතො මිත්ති කරොතො ඤාණං උප්පජ්ජති-පෙ-පිති පස්සති සුඛං අධිමොක්ඛො පස්සාහො උපයානං උපෙක්ඛා නික්කන්ති උප්පජ්ජති, නික්කන්ති ධම්මොති නික්කන්ති. ආවජ්ජති, තතො විනෙකපො උද්ධවං, තෙන උද්ධවෙන විග්ගතිතමානසො අතිව්වතො උපයානං යථාභූතං නප්පජ්ජාති. දුක්ඛතො-පෙ-අනත්තතො උපයානං යථාභූතං නප්පජ්ජාති. තත්ථ ඔහාසොසානි විපස්සනොභාසො, තස්මිං උප්පන්නෙ යොගාවචරො “න චත මෙ ඉතො පුබ්බෙ එවරුපො ඔහාසො උප්පන්නපුබ්බො, අද්ධා මග්ගප්පත්තාසම් එලප්පත්තොසම්”ති අමග්ගමෙව මග්ගොති අඵලමෙව ඵලනති ගණනාති, තස්ස අමග්ගං මග්ගොති අඵලං ඵලනති ගණනතො විපස්සනාපිටි උක්කන්තො නාම ගොති, සො අත්තතො මූල කම්මට්ඨානං විස්සරෙත්වා ඔහාසමෙව අස්සාදෙනො නිසිද්ධි, සො ඛො පනායං ඔහාසො කස්සපි හික්ඛුතො පලලිකාට්ඨානමත්තමෙව ඔහාසෙන්නො උප්පජ්ජති, කස්සපි අන්නො ගඛං, කස්සපි ඛති ගඛමපි, කස්සපි සකලවිහාරං, ගාචුතං, අසිසයොජනං, යොජනං, වියොජනං, තියොජනං, කස්සපි පස්චිතලතො යාව අකතිට්ඨානමාලොකා එකාලොකං කුරුමානො, හගවතො පන දසසග්ගසිලොක ධාතුං ඔහාසෙන්නො උද්දාදි. එවං චෙමත්තනාය වස්ස ඉදං වජ්ඣු:- විත්තලපබ්බතෙ කීර විකුඛ්ඛගෙහස්ස අන්නො චෙ ථෙරු නිසිද්ධංසු, තං දිවසං ච කාලපකුට්ඨපොසථො ගොති, මෙසපචලච්ඡන්තො දිසා, රත්තිභාගෙ චතුර්ඛගසමන්තාගතං තමං වත්තති. අපේකො පේරෙ ආහ, හන්නෙ මයං ඉද්දති චෙති යඛගණ්ඨති සීභාසනෙ පඤ්චවණණානි කුසුමානි පඤ්ඤායන්ති. තං ඉතරෙ ආහ: අනච්ඡරියං ආවුසො කපේසි මයං පනෙතරති මහාසමුද්දමති යොජනට්ඨානෙ මච්ඡ කච්ඡපා පඤ්ඤායන්ති. අයං පන විපස්සනුපකක්ඛිලෙසො යෙ භූයස්ස සමථිවිපස්සනාලාභිනො උප්පජ්ජති, සො සමාපත්තිවිකම්මති තානං කිලෙසානං අසමුද්ධාරතො අරහා අහාරි විත්තං උප්පාදෙති උච්චවාලිකවාසී මහානාගන්තෙරෙ. විය ගඛකවාසී මහාදත්තන්තෙරෙ විය විත්තලපබ්බතෙ නික්කප්පනකපට්ඨානසරවාසී චුලසුමනන්තෙරෙ විය ව. තත්ථිදං එකවජ්ඣපරිදීපනං:- තලඛගරවාසී ධම්මදිත්තන්තෙරො කීර නාම එකො පතින්තපටිසම්භිදෙ මහාබිණ්ණසවො මහතො හික්ඛු සඛසස්ස ඔවාදදායකො අගොසි, සො එකදිවසං අත්තතො දිවාට්ඨානෙ නිසිද්ධිනා “කිනද්ධා ආමානං ආවරියස්ස උච්චවාලිකවාසී මහානාගන්තෙරස්ස සමණභාවනිව්වං මත්තප්පත්තං නො”ති ආවජේරෙනො පුච්ඡජ්ජනභාවමෙවස්ස දිස්වා මහි අගච්ඡන්තෙ පුච්ඡජ්ජනාලකිරිය මෙව කරියන්ති ච ඤානා ඉභියා වෙහාසං උප්පතිත්වා දිවාට්ඨානෙ

නිසිත්තස්ස ථෙරස්ස සමිපෙ ඔරොගිනිචා වන්දිතා වත්තං දස්සෙතා ඵකමන්තං නිසීදි, කිං ආවුසො ධම්මදින්න අකාලෙ ආගතොසීති ව චුතො පඤ්ඤං හනොන පුච්ඡං ආගතොමිති ආහ, තතො පුච්ඡා වුසො ඡන්මානා කථාසිංහාමාති චුතො පඤ්ඤසහස්සං පුච්ඡ, ථෙරො පුච්ඡතපුච්ඡතං අසජ්ජමානොව කථෙසි, තතො “අතීතිකං. වො හනොන ඤ්ඤං, කදා තුලෙහි අයං ධම්මො අධිගතො”ති චුතො ඉතො සට්ඨවස්සකාලෙ ආවුසොති ආහ, සමාධිවපි හනොන වලඤ්ඤ ථාති, තසිදං ආවුසො භාරියන්ති, තෙන හි හනොන ඵකං හන්ති මාපෙ ථාති, ථෙරො සබ්බසෙනං හන්ති මාපෙසි, ඉද්දති හනොන යථා අයං හන්ති අඤ්චිතකණ්ණො පසාරිතනභිගුට්ඨො සොණං. මුඛෙ පනඛිතා හෙරවං කොඤ්චනාදං කරොන්තො තුමාකං අභිමුඛං¹ ආගච්ඡති තථා නං කරොථාති. ථෙරො තථා කතා වෙගෙන ආගච්ඡතො හන්තිස්ස හෙරවං ආකාරං දිස්වා උදාය පලාසිතුමාරඬො, තමෙනං බිණ්ණසව්වෙරො හන්ති පසාරෙතා විවරකණ්ණො ගහෙතා හනොන බිණ්ණසවස්ස සාරජ්ජං නාම හොතිති ආහ. සො තමහි කාලෙ අත්තනො පුපුර්ජනභාවං ඤාතා “අවස්සයො මෙ ආවුසො ධම්මදින්න හොති”ති වන්තා පාදමුලෙ උකකුටිකං නිසීදි, හනොන තුමාකං අවස්සයො හවිස්සාමිච්චෙව්වාහං ආගතො මා වින්තාසිත්ථාති කම්මදානං කථෙසි, ථෙරො කම්මට්ඨානං ගහෙතා වඬකමං ආරුක්ඛ තතියෙ පද වාරෙ අග්ගඵලං අරහත්තං පාපුණ්ඨි; ථෙරො කිර දෙසවරිතො අහොසි, ඵවරුපා භික්ඛු ඔහාසෙ කම්පන්ති. ඤ්ඤන්ති විපස්සනා ඤ්ඤං, තස්ස කිර රුපාරුපධම්මෙ තුලයන්තස්ස තීරයන්තස්ස විස්සං ඉන්ද්‍රවජ්ජරම්ච අවිහතවෙතං තිබ්බං පුරමතිවිසදං ඤ්ඤං උපපජ්ජති. පිතීති විපස්සනා පිති, තස්ස කිර තසම්. සමයෙ බුද්ධකා පිති බණ්ණිකා පිති ඔක්කන්තිකා පිති උබෙඛගා පිති ඵරණං පිතීති අයං පච්චිධා පිති සකලසරීරං පුරයමානා උපපජ්ජති, සස්සඬුති විපස්සනාපස්සඬු, තස්ස කිර තසම්. සමයෙ රත්තිදානෙ වා දිවාදානෙ වා නිසිත්තස්ස කාය චිත්තානං තෙව දරථො න ගාරවං න කාකල්පනා න අකම්මඤ්ඤානා න ගෙලඤ්ඤා න වඬකතා හොති, අථඛො පනස්ස කායචිත්තානි පස්සඬාති ලුහුති මුද්දති කම්මඤ්ඤාති සුවිසදන් උජ්ජනාති යෙව හොන්ති. සො ඉමෙහි පස්සඬාදීහි අනුග්ගතිතකායචිත්තො තසම්. සමයෙ අමානුසිං නාම රතීං අනුභවති, යං සකාය චුත්තං:-

සුඤ්ඤගාරං පට්ඨස්ස සන්තචිත්තස්ස භික්ඛුනො,
අමානුසි රතී හොති සමමා ධම්මං විපස්සනො.

යතො යතො සමමසති බකානං උදයබ්බයං,
ලහති පිතිපාමොජ්ජං අමතං තං චිත්තතන්ති.^a

1. ම. I. අභිමුඛො.

a. ධම්මපදභික්ඛුවග්ග.

එවමයා ඉමං අමානුසිං රතීං සාධයමානා ලුහුතාදිසම්පසුත්තා පසාසි උපපජ්ජති. සුඛනති විපසානාසුඛං, තසා කීර් තසම්. සමයෙ සකලසරීරං අතිසංකෘතමානං අතිසංකීර්තං සුඛං උපපජ්ජති. අධිමොක්ෂෙත්වාති සඛා, විපසානාසම්පසුත්තා කියා විත්තවේතසිකානං අතිසංපසාදගුතා බලවතී සඛා උපපජ්ජති. පග්ගාහොති විරියං, විපසානාසම්පසුත්තමෙව කියා අසිපිලං අනවාරදධං සුපග්ගතිතං විරියං උපපජ්ජති. උපට්ඨානනති සති, විපසානාසම්පසුත්තා යෙව කියා සුපට්ඨිතා සුපට්ඨිතා නිබ්බාතා අවලා පබ්බතරජසදිසා සති උපපජ්ජති. සො යං යං ණං ආවර්ජනී සමන්තාගරතී මනසිකරොති පච්චෙකකති, නං තං ණානමයා ඔකකිඤ්ඤා පකකිඤ්ඤා දිබ්බ චකත්තො පරලොකො විය සතියා උපට්ඨාති. උපෙක්ඛාති විපසානුපෙක්ඛාවෙව ආවර්ජනුපෙක්ඛා ව, තසම්. කියා සමයෙ සබ්බසඬ්ඛා රෙසු මජ්ඣිමනිකා විපසානුපෙක්ඛා පි බලවතී උපපජ්ජති, මනො චාරෙ ආවර්ජනුපෙක්ඛාපි. සා කියා තං තං ණං ආවර්ජනකසා විසාධිඉඤ්ඤවර්ජිතෙ පානපුට්ඨෙ පකඛිත්තතත්තනාරොපො විශ්. සුරු කිඛිණා හුත්වා වහති. නිකානති විපසානාතිකනති; එවං ඔහාසාදි පතිමණ්ඩිතාය කියා විපසානාය ආලයං කුරුමානා සුබ්බාසාසනා කාරු නිකනති උපපජ්ජති, යා නිකනති කිලෙසොති පරිග්ගහෙතුමිති සකකා හොති. යථා ව ඔහාසෙ එවා එතෙසුපි අඤ්ඤතරසම්. උපපනෙත යොගාවචරෙ “න චන මෙ ඉතො සුඛෙ ඵලරූපං ඤාණං උපපනතසුඛං, ඵලරූපා පිති, පසාසි, සුඛං, අධිමොක්ෂො, පග්ගාහො, උපට්ඨානං, උපෙක්ඛා, නිකානති උපපනතසුඛං, අද්ධා මහාපසනාසම් ඵලපසනතාසම්”ති අමග්ගමෙව මග්ගාති අප්ලමෙව ච ඵලනති ගණ්ණාති; තසා අමග්ගං මග්ගාති අප්ලං ඵලනති ගණ්ණතො විපසානා විපි උකකනතා නාම හොති; සො අතතො මුලකමමට්ඨානං විසායෙත්වා නිකනතිමෙව අසා දෙනො නිසිද්ධතී එත ව ඔහාසාදයො උපකතිලෙසවත්තාය උපකතිලෙසාති වුත්තා, න අකුසලතතා නිකනති පන උපකති ලෙසො වෙව උපකතිලෙසවත්ත ව, වත්තවසෙනෙව වෙනෙ දස, ගාහ වසෙන පන සමතිංස හොනති. කථං? මම ඔහාසො උපපනතාති ගණ්ණතො හි දිට්ඨිගාහො හොති, මනාපො චත ඔහාසො, උපපනතාති ගණ්ණතො මානගාහො, ඔහාසං අසාදයතො තණ්හාගාහො, ඉති ඔහාසෙ දිට්ඨිමානතණ්හාවසෙන තයො ගාහා; තථා සෙසෙසුපිති එවං ගාහවසෙන සමතිංස උපකතිලෙසා හොනති. තෙසං වසෙන අකුසලො අවෘත්තො යොගාවචරෙ ඔහාසාදිසු කම්පති විකම්පති, ඔහාසාදිසු එතෙකං එතං මම එසොගමසම් එසො මෙ අත්තාති සමත්ත පසාසි. තෙනානු පොරණා:-

ඔහාසෙ වෙව ඤාණෙ ව පිතියා ව විකම්පති,
පසාසිතො සුඛෙ වෙව යෙති විත්තං පච්චෙධති.

අධිමොකෙඛ ව පඤාභෙ උපඨානෙ ව කමපති,
උපෙකඛාවජ්ජනායං ව උපෙකඛාය නිකන්තියාති.

කුසලො පන පණ්ණිනො ව්‍යන්තො බුඞ්ඝමපන්නො යොගාවචරෙ
ඕභාසාදිසු උප්පන්නෙසු අයං ඛො මෙ ඕභාසො උප්පන්නො සො ඛො
පනායං අනිච්චො සඬිනො පටිච්චසමුප්පන්නො ඛයධමෙමා වයධමෙමා
විරහධමෙමා නිරෝධධමෙමාති ඉතිවා තං පඤ්ඤය පරිච්ඡිද්දති උප
පරිකතිති, අථවා පනස්ස ඵලං හොති, සචෙ ඕභාසො අත්තා භවෙය්‍ය,
අත්තාති ගහෙතුං චට්ටෙය්‍ය, අත්තා ව පනායං අත්තාති ගතිනො,
තස්මා සො අවසචත්තනට්ඨන අත්තා, හුත්වා අභාවස්ථන අනිච්චො,
උප්පාදවයපතිපිද්ධනස්ථන දුක්ඛොති සබ්බං අරුපසත්තනෙ චුත්ත
නයෙන විත්ථාරෙතබ්බං, යථාච ඕභාසෙ, ඵලං සෙසෙසුපි. සො ඵලං
උපපරිකිත්වා ඕභාසං නෙතං මම-නෙසොගමසම්-න මෙ සො
අත්තාති සමනුපස්සති, ඤාණං-පෙ-නිකන්තිං ගොතං මම-නෙසො
ගමසම්-න මෙ සො අත්තාති සමනුපස්සති, ඵලං සමනුපස්සන්නො
ඕභාසාදිසු න කමපති න චෙධති. තෙනාහු පොරුණා:-

ඉමාති දස ඨානාති පඤ්ඤා යස්ස පරිච්චා,
ධම්මද්ධවිකුසලො හොති න ච විකෙඛපං ගච්ඡතිති.

සො ඵලං විකෙඛපං අගච්ඡන්නො තං සමතිංසවිධං උපකතිලෙස
ජටං විජටෙත්වා-ඕභාසාදයො ධම්මා න මග්ගො උපකතිලෙසවිමුත්තං
පන විජිපටිපන්නං විපස්සනාඤාණං මග්ගොති මග්ගං ව අමග්ගං ව
වචන්තෙති. තස්සෙවං අයං මග්ගො අයං න මග්ගොති මග්ගඤ්ච ව
අමග්ගඤ්ච යුත්වා සීතං ඤාණං මග්ගාමග්ග ඤාණදස්සන විසුද්ධිති චෙදි
තබ්බං. ඵත්තාවතා ව පන තෙන තිණණං සච්චාතං වචන්තං කතං
හොති. කථං? දිසිවිසුඞ්ගං තාව නාමරුපස්ස වචන්තංපනෙන දුක්ඛ
සච්චස්ස වචන්තං කතං, කඬ්ඛාවිතරණවිසුඞ්ගං පච්චයපරිග්ගහ
ණෙන සමුදයසච්චස්ස වචන්තං, ඉමිස්සං මග්ගාමග්ගඤාණදස්සන
විසුඞ්ගං සමවා මග්ගස්ස අවධාරණෙන මග්ගසච්චස්ස වචන්තං
කතන්ති. ඵලං ලොකියෙනෙව තාව ඤාණෙන තිණණං සච්චාතං
වචන්තං කතං හොති.

ඉති සාමුප්පත්තාමොජ්ජන්තාය කතෙ විසුඞ්ගෙය්‍ය

පඤ්ඤාභාවනාධිකාරෙ

මහාමහාඥාණදස්සන විසුද්ධිනිදේදසො නාම

විසතිමො පරිච්ඡේදො.

21.

පටිපදාඤ්ඤාණදස්සන විසුඛිනිදෙදසො.

අදානනං පන ඤාණානං වසෙන සිධාප්පත්තා විපස්සනා නව මඤ්ච සම්මානුලෝමිකඤ්ඤාණනි අයං පටිපදාඤ්ඤාණදස්සනවිසුඛි නාම. අදානනනති වෙත් උපකක්ඛිලෙසවිමුත්තං විටිපටිපත්තං විපස්සනා සංඛිධානං උදයබ්බයානුපස්සනාඤ්ඤාණං භවිතානුපස්සනාඤ්ඤාණං භයතු පඨාතඤ්ඤාණං ආදීනවානුපස්සනාඤ්ඤාණං තිබ්බිදානුපස්සනාඤ්ඤාණං මුච්චුකම්මත්තාඤ්ඤාණං පටිසංඛිධානුපස්සනාඤ්ඤාණං සංඛාරාපෙක්ඛා ඤ්ඤාණනති ඉමාති අදා ඤ්ඤාණාති වෙදිතබ්බාති. නවමං සම්මානුලෝ මිකඤ්ඤාණනති අනුලෝමස්සෙතං අභිවචනං, තස්මා තං සම්පාදෙතුකා මෙන උපකක්ඛිලෙසවිමුත්තං උදයබ්බයඤ්ඤාණං ආදිං කත්වා එතෙසු ඤ්ඤාණෙසු යොගො කරණීයො. පුන උදයබ්බයඤ්ඤාණෙ යොගො කිමජ්ඣියොති වෙ? ලක්ඛණසලලක්ඛණත්වා, උදයබ්බයඤ්ඤාණං හි ගෙඨා දසති උපකක්ඛිලෙසෙති උපකක්ඛිලිඨං හුත්වා යාපාචසරතො තිලක්ඛණං සලලක්ඛෙත්තුං න සකෙකාති, උපකක්ඛිලෙසවිමුත්තං පන සකෙකාති, තස්මා ලක්ඛණසලලක්ඛණත්වෙත් පුන යොගො කර ණීයො. ලක්ඛණාති පන කිස්ස අමනසිකාරා කෙන පටිච්ඡන්තත්තා න උපඨානති? අතිවචලක්ඛණං තාව උදයබ්බයානං අමනසිකාරා සත්තතියා පටිච්ඡන්තත්තා න උපඨාති, දුක්ඛලක්ඛණං අභිණ්හසමපති පිළනස්ස අමනසිකාරා ඉරියාපථෙති පටිච්ඡන්තත්තා න උපඨාති, අනත්තලක්ඛණං නානාධාතුචිතිබ්බොගස්ස අමනසිකාරා සතෙන පටිච්ඡන්තත්තා න උපඨාති, උදයබ්බයං පන පරිග්ගහෙත්වා සත්ත තියා විකොපිතාය අතිවචලක්ඛණං යාපාචසරතො උපඨාති. අභිණ්හසමපතිපිළනං මනසි කර්ත්වා ඉරියාපථෙ උග්ඝාපිතෙ දුක්ඛ ලක්ඛණං යාපාචසරතො උපඨාති. නානාධාතුයො චිතිබ්බුජ්ඣා ඝනචිතිබ්බොගෙ කතෙ අනත්තලක්ඛණං යාපාචසරතො උපඨාති. එත් ව අතිවචං අතිවචලක්ඛණං, දුක්ඛං දුක්ඛලක්ඛණං, අනත්තා අනත්තලක්ඛණනති අයං විභාගො වෙදිතබ්බො. තත් අතිවචනති බන්ධිතවකං. කස්මා? උප්පාදවයඤ්ඤාප්පත්තො, හුත්වා අභාවසංඛිධානො වා උප්පාදවයඤ්ඤාප්පත්තං අතිවචලක්ඛණං, හුත්වා අභාවසංඛිධානො වා ආකාරවිකාරො. “යදතිවචං තං දුක්ඛං”¹ ති a වචනතො පන තදෙව බන්ධිතවකං දුක්ඛං. කස්මා? අභිණ්හපතිපිළනතො,¹ අභිණ්හපතිපිළනා කාරො දුක්ඛලක්ඛණං. “යං දුක්ඛං තදනත්තං”² ති a පන වචනතො තදෙව බන්ධිතවකං අනත්තා. කස්මා? අවසවත්තනතො, අවසවත්තනා කාරො අනත්තලක්ඛණං. තස්මිදං සබ්බම්පි අයං යොගාවචරො උපකක්ඛිලෙසවිමුත්තෙන විටිපටිපත්තනවිපස්සනාසංඛිධානෙන උදයබ්බ

1. ම. I. අභිණ්හපතිපිළනා

2. මජ්ඣිමනිකාය ඤානලොචනසූත්තං.

යානුපය්‍යනාඤ්ඤාන යාථාචසරතො සලලකෙඛති, තසෙචං සලලකෙඛතිං පුනපුනං අතිචං දුක්ඛමනතතාති රූපාරූපධමෙම තුලයතො තීරයතො තං ඤාණං තිකං හුචා වහති, සඬොරං ලහුං උපඨගනති, ඤාණං තිකෙඛ වහනො සඬොරෙසු ලහුං උපඨගනොසු උපාදං වා සීතිං වා පවතනං වා නිමිතනං වා න සමපාපුණාති, ඛයවයභෙදතිරෙධෙයෙව සති සනතිස්ති තස්ස එවං උපපජ්ඣා එවං නාම සඬොරගතං නිරුජ්ඣතිති පස්සතො එතස්මිං ණනෙ භඛගානුපය්‍යනං නාම විපස්සනාඤ්ඤං උපපජ්ඣති, යං සක්ඛාය වුතතං:-“කථං ආරමමණපටිසංඛා භඛගානුපය්‍යනෙ පඤ්ඤා විපස්සනෙ ඤාණං? රූපාරමමණතා විතතං උපපජ්ඣා හිජ්ඣති, තං ආරමමණං පටිසංඛා තස්ස විතතස්ස භඛගං අනුපය්‍යති, අනුපය්‍යතිති කථං අනුපය්‍යති? අතිචචතො අනුපය්‍යති, නො නිචචතො, දුක්ඛතො අනුපය්‍යති, නො සුඛතො, අනතතතො අනුපය්‍යති, නො අතතතො, නිබ්බිද්ධති නො නද්ධති, විරජ්ජති නො රජ්ජති, නිරෙධෙති නො සමුදෙති, පටිතිස්සජ්ජති නො ආදියති, අතිචතො අනුපය්‍යතො නිචචසඤ්ඤං පජ්ඣති, දුක්ඛතො අනුපය්‍යතො සුඛසඤ්ඤං, අනතතතො අනුපය්‍යතො අතතසඤ්ඤං, නිබ්බිද්ධතො නද්ධං, විරජ්ජතො රුගං, නිරෙධෙතො සමුදයං, පටිතිස්සජ්ජතො ආදිනං පජ්ඣති, වෙදනාරමමණතා-පෙ-සඤ්ඤාරමමණතා-සංඛාරාරමමණතා-විඤ්ඤාණාරමමණතා-වකධාරමමණතා-පෙ-ජරුමරණාරමමණතා විතතං උපපජ්ඣා හිජ්ජති-පෙ-පටිතිස්සජ්ජතො ආදිනං පජ්ඣති.a

වච්ඡුසඬකමනා චෙව පඤ්ඤාය¹ ච විචට්ටනා,
ආචාරිකා බලඤ්ඤව පටිසංඛා විපස්සනා.

ආරමමණකියෙනාපි² උභො එකවචජානා,
නිරෙධෙ අධිමුතතතා වයලකඛණවිපස්සනා.

ආරමමණඤ්ඤව පටිසංඛා භඛගඤ්ඤව අනුපය්‍යති,
සුඤ්ඤතො ච උපට්ඨානං අධිපඤ්ඤා විපස්සනා.

කුසලො නිසු අනුපය්‍යනාසු චතස්සො ච විපස්සනාසු,
තයො උපට්ඨානෙ කුසලතා නානාදිසිසු න කාමෙතිති.

තං ඤාතවේදන ඤාණං, පජානනවේදන පඤ්ඤා, තෙන වුවවති “ආරමමණපටිසංඛා භඛගානුපය්‍යනෙ පඤ්ඤා විපස්සනෙ ඤාණං”නති. තත් “ආරමමණපටිසංඛා”ති යං නිසුචි ආරමමණං පටිසංඛායජාතිනා, ඛයතො වයතො දිස්වාති අනේථා. “භඛගානුපය්‍යනෙ පඤ්ඤා”ති තස්ස ආරමමණං ඛයතො වයතො පටිසඬොය උපානතස්ස ඤාණස්ස භඛගං අනුපය්‍යනෙ යා පඤ්ඤා, ඉදං විපස්සන

1. පඨානපාළි-ඤාණකථා.

1. සි. සඤ්ඤාය.

2. ම. ආරමමණඅනවයෙන.

ඤ්ඤානති වුතතං, තං කථං ගොතීති අයං නාව කථෙතුකමසතා පුච්ඡාය අනෙථා. තතො යථා තං ගොතී තං දසෙය්‍යතුං “රූපා රමමණතා”ති ආදී වුතතං, තත් රූපාරමණතා විතතං උපපජ්ඣා භිජ්ජතිති රූපාරමණං විතතං උපපජ්ඣා භිජ්ජති, අථවා රූපාරමණභාවෙ විතතං උපපජ්ඣා භිජ්ජතිති අනෙථා. නං ආරම්භණං පමිසඛිබ්බාති තං රූපාරමණං පටිසංඛාය ජනිතීඨා බයතො වයතො දිස්වාති අනෙථා. තස්ස චිත්තස්ස භංගිතං අනුපස්සනීති යෙන විතෙතන තං රූපාරමණං බයතො වයතො දිට්ඨං, තස්ස විතතස්ස අපරෙත විතෙතන භංගිතං අනුපස්සනීති අනෙථා. තෙනාහු පොරුණා:-ඤ්ඤාඤ්ඤා ඤ්ඤාඤ්ඤා උභො විපස්සනීති, එත් ව අනුපස්සනීති අනුඅනුපස්සනී, අනෙකෙහි ආකාරෙහි පුනපුන පස්සනීති අනෙථා. තෙනාහ අනුපස්සනීති කථං අනුපස්සනී අනිච්චතො අනුපස්සනීති ආදී. තත් යස්මා භවෙතා නාම අනිච්චතාය පරමා කොටී, තස්මා සො භවිතානුපස්සකො යොගාවච්ඡෙදෙ සබ්බං සංඛාරගතං අනිච්චතො අනුපස්සනී, නො නිච්චතො. තතො අනිච්චස්ස දුක්ඛතතා දුක්ඛස්ස අනත්තතතා තදෙව දුක්ඛතො අනුපස්සනී, නො සුඛතො. අනත්තතො අනුපස්සනී, නො අත්තතො, යස්මා පන යං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තා න තං අභිනන්දිතබ්බං, යව අනභිනන්දිතබ්බං න තත් රජ්ජතබ්බං, තස්මා එතස්මිං භවිතානුපස්සනානුසාරෙන අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති දිශෙ සඛාරගතෙ නිබ්බිඤ්ඤාති, නො නඤ්ඤාති, විරජ්ජති නො රජ්ජති. සො එවං අරජ්ජනො ලොකිකෙනෙව තාව ඤ්ඤාණෙන රුගං නිරුධෙති, නො සමුදෙති; සමුදයං න කාශෙතිති අනෙථා. අථවා යො එවං විරතො යථා දිඨං සඛාරගතං තථා අදිඨමි අනිච්චෙ ඤ්ඤාණවසෙන නිරොධෙති, නො සමුදෙති, නිරොධිතොව මනසිකරෙති, නිරොධිමෙව¹ පස්සනී, නො සමුදයනති අනෙථා. සො එවං පටිපනො පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියති. කීං වුතතං ගොතී? අයං හි අනිච්චාදි අනුපස්සනා තදඛ්‍යවසෙන සබ්බං බන්ධාසංඛාරෙහි නිලෙසානං පරිච්චජනතො සබ්බතදොසදස්සනෙන ව තබ්බිපරිතෙ නිබ්බාණෙ ව තතතිනත්තාය පක්ඛඤ්ඤානො පරිච්චාගපටිනිස්සයො වෙව පක්ඛඤ්ඤා පටිනිස්සයො වාති වුච්චති; තස්මා තාය සමනතාගතො භික්ඛු යථා වුතෙතන නයෙන කිලෙසෙව පරිච්චජති, නිබ්බාණෙව පක්ඛඤ්ඤා නාපි නිබ්බත්තනවසෙන කිලෙසෙ ආදියති, න අදොසදසසිතාවසෙන සබ්බතාරමණං, තෙන වුච්චති: පටිනිස්සජ්ජති නො ආදියති. ඉදුනිස්ස තෙහි ඤ්ඤාණෙහි යෙසං ධම්මානං පභානං ගොතී, භං දසෙය්‍යතුං “අනිච්චතො අනුපස්සනො නිච්චසඤ්ඤා පජ්ඣති”ති ආදී වුතතං. තත් නන්දිනති සපට්ඨිකං තණ්හං, සෙසං වුතතනායමෙව. ගාථාසු පන වජ්ජසඛකමනාති, රූපස්ස භංගිතං දිස්වා පුන යෙන විතෙතන භවිතා දිශො, තස්සාපි භවිතදස්සන වසෙන පුරිමවජ්ජිතො අඤ්ඤාචජ්ජිසඛකමනා, සඤ්ඤාය ව විවච්ච

නාති උදයං පහාය වශෙ සනතිථනා. ආවජ්ජනා බලසෙවුවාති රූපස්ස හඬං දිස්වා පුන හඬාරමමණස්ස විතතස්ස හඬදස්සනහං අනන්තරමෙව ආවජ්ජනසමත්තා. පටිසංඛා විපස්සනාති එසා ආරමමණපටිසඛිං හඬනානුපස්සනා නාම. ආරමමණකිසෙව උභො එකවචස්නාති පච්චක්ඛතො දිඨස්ස ආරමමණස්ස අනියෙන අනුගමනෙන යථා ඉදං තථා අනිතෙපි සඛිංරභනං භිජ්ජත්, අනාගතෙපි භිජ්ජස්සතිති එවං උභින්නං එකසභාවෙනෙව වචත්ථා පනනාති අත්ථා, වුත්තමපි වෙනං පොරාණෙහි:-

සංචිජ්ජමානමති විසුඛදස්සනො තදනිසං නෙති අතිත්තාගතෙ,
සබ්බෙති සංඛාරතො පලොකිනො උස්සාවබ්බසු සුරියෙව උග්ගතෙති.

නිශේධෙ අබ්බිත්තනාති එවං උභින්නං හඬනවසෙන එක වචත්ථානං කතා තස්මිං යෙව හඬසඛිංතෙ නිරොධෙ අබ්බිත්තතො තඤ්ජානා තනතින්නතා තපෙපාණතා තප්පබ්බාරවාති අත්ථා. වසලක්ඛණිවිපස්සනාති එසා වසලක්ඛණිවිපස්සනා නාමාති වුත්තං ගොති. ආරමමණං ව පටිසඛිංතාති පුරිමං ව රූපාදිආරමමණං ජාතිනි, හඬං ව අනුපස්සතිති තස්සාරමමණස්ස හඬං දිස්වා තදරමමණස්ස විතතස්ස හඬං අනුපස්සති. සුඤ්ඤතො ව උපධිං නනති තස්සෙවං හඬං අනුපස්සතො-සඛිංරාව භිජ්ජනති, තෙසං හෙදෙ මරණං, න අඤ්ඤා කොපි අත්ථිති සුඤ්ඤතො උපඨානං ඉජ්ඣති, තෙනාහු පොරාණා:-

බක්ඛා නිරුජ්ඣනති න වජ්ඣ අඤ්ඤා
බක්ඛාන හෙදෙ මරණනති වුච්චති,
තෙසං බයං පස්සති අප්පමතො
මණ්ණිං ව විජ්ඣං වජ්ජරෙන යොතිසොති.

අබ්පසංඤා විපස්සනාති යා ව ආරමමණපටිසඛිං, යා ව හඬනානුපස්සනා, යං ව සුඤ්ඤතො උපඨානං, අයං අබ්පසංඤා විපස්සනා නාමාති වුත්තං ගොති. කුසලො නිසු අනුපස්සනාසුති අනිච්චානුපස්සනාදිසු නිසු ඡෙකො හිනවු, චග්ගස්සා ව විපස්සනාසුති තිබ්බිදදිසු වකුසු විපස්සනාසු, “නසො උපධිංතෙ කුසලනාති බයතො වයතො සුඤ්ඤතොති ඉමමතිං ව තිවිධෙ උපඨානෙ කුසලතාය, භාවාදිසු හ කම්පනිති සස්සතදිසිආදිසු නානප්පකාරසු දිසිසු න වෙධති. සො එවං අවෙධමානො “අනිරුඬිමෙව නිරුජ්ඣති, අභින්නමෙව භිජ්ජති”ති පවත්තමනසිනායෙ දුබ්බල භාජතස්ස විශ භිජ්ජමානස්ස-සුබ්බරජස්සෙව විප්පකිරියමානස්ස-තිලානං විශ භජ්ජමානානං-සබ්බසඛිංරානං උප්පාදයිති පවත්තතිමිත්තං විස්සරේත්වා හෙදමෙව පස්සති. සො යථා නාම වක්ඛමා, පුරිසො පොකකරණීතිරෙ වා නදීතිරෙ වා සීතො පුලලපුසිත්තෙ දෙවෙ වස්සනො උදකපිඨෙ මහත්තමහත්තාති උදකවුබ්බුලානාති

උපපජ්ඣා උපපජ්ඣා සිසසිසං හිජ්ජමානාති පසෙසයා, එවමෙව සබ්බෙ සබ්බාරා හිජ්ජනති හිජ්ජනතිති පසසති එවරූපං හි යොගා වචරං සක්කාය වුත්තං භගවතා:-

“යථා බුබුලුළුකං පසෙස යථා පසෙස මරිචිකං,

එවං ලොකං අවෙක්ඛනතං මච්චුරාජ්ඣ න පසසති”ති. a

තසෙසවං සබ්බෙ සබ්බාරා හිජ්ජනති හිජ්ජනතිති අභිණ්ණං පසසතො අසානිසංසපරිවාරං භවිතානුපසසනාඤ්ඤං බලපත්තං හොති, තඤ්ඤිමෙ අසානිසංසා:-භවදිගිප්පහානං, ජීවිතතිකනති පරිවාරො, සද්ද සුත්තපසුත්තතා, විසුඛාජ්චිතා, උග්ගුක්කප්පහානං, විගතභයතා, බන්ධිසොරවචපටිලාහො, අරතිරතිසහනතාති. තෙනානු පොරුණා:-

ඉමාති අභිග්ගුණමුත්තමාති දිස්වා තභිං සමමසති පුනපුනං,

ආදිත්තවෙලසිරසුපමො මුනි භවිතානුපසසති අමතස්ස පත්තියාති.

භවිතානුපසසනාඤ්ඤං නිසිතං.

තසෙසවං සබ්බසබ්බාරානං බයවයහෙදතිරෙධාරමමණං භවිතානුපසසනං ආසෙවනත්තස්ස භාවෙනත්තස්ස බහුලිකරොත්තස්ස සබ්බ භවයොතිගතිසිතිසත්තාවාසෙසු අහෙදකා සංඛාරා සුබෙන ජීවිතුකාමස්ස භීරුකපුරිසස්ස සිහව්‍යග්ගදිපිඅච්ඡතරච්ඡයක්කරක්කස වණ්ඩගොණවණ්ඩකුක්කුරපභින්නමදවණ්ඩගජිසොරආසිවිසි අසතිවි චක්ක සුසාන රණභූමි ජලිතඅභිකාරකාසු ආදයො විය මහා භයං හුත්වා උපඨගනති, තස්ස-අතිතා සබ්බාරා නිරුඛා, පච්චුප්පනතා නිරුඤ්ඤනති, අනාගතෙ නිබ්බත්තනකසබ්බාරාපි එවමෙව නිරුඤ්ඤස්සනතිති පසසතො එතස්මිං ණානෙ භයතුපඨානඤ්ඤං නාම උපපජ්ඣති. තත්‍රායං උපමා:-එකිස්සා කිර ඉත්ථියා තයො පුත්තා රුජ්ජරාසිකා, තෙසං රාජා සිසවෙජ්දං ආණාපෙසි, සා පුත්තෙති සභිං ආසාතනං අගමාසි, අපස්සා ජෙඨපුත්තස්ස සිසං ඡීඤ්ඤා මජ්ඣිමස්ස ඡීඤ්ඤා ආරහිංසු. සා ජෙඨස්ස සිසං ඡීනං මජ්ඣිමස්ස ව ඡීජ්ජමානං දිස්වා කණ්ඩවිති ආලයං විස්සජ්ජ අයමපි එතෙසං යෙව සදිසො භවිස්සතිති. තත්ථ තස්සා ඉත්ථියා ජෙඨ පුත්තස්ස ඡීනාසිසදස්සනං විය යොගිනො අතිතසබ්බාරානං නිරොධදස්සනං, මජ්ඣිමස්ස ඡීජ්ජමානසිසදස්සනං විය පච්චුප්පනතා නං නිරොධදස්සනං, අයමපි එතෙසං යෙව සදිසො භවිස්සතිති කණ්ඩපුත්තමති ආලයවිස්සජ්ජනං විය අනාගතෙපි නිබ්බත්තනක සබ්බාරා හිජ්ජස්සනතිති අනාගතානං නිරොධදස්සනං, තසෙසවං පසසතො එතස්මිං ණානෙ උපපජ්ඣති භයතුපඨානඤ්ඤං. අපරාපි උපමා:-එකා කිර පුතිපජ් ඉත්ථි දස දුරතෙ විජ්ඣි, තෙසු නව මතා,

එකො හත්තනො මරති, අපරො කුච්ඡියං, සා නව දුරකො මනෙ
 දසමං ව මියමානං දිස්වා කුච්ඡගතො ආලයං විස්සජ්ජි අයමපි එතෙසං
 යෙව සද්දිසො හවිස්සතිති. තත්ථ තස්සා ඉත්ථියා නවන්තං දුරකානං
 මරණානුස්සරණං විය යොගිතො අතිතසංඛාරානං නිරොධදස්සනං,
 හත්තනස්ස මියමානභාවදස්සනං විය යොගිතො පච්චුප්පනනානං
 නිරොධදස්සනං, කුච්ඡගතො ආලයවිස්සජ්ජනං විය අනාගතානං
 නිරොධදස්සනං, තස්සෙවං පස්සතො එතස්මිං බණේ උප්පජ්ජති
 භයතුපට්ඨානඤ්ඤං. භයතුපට්ඨානඤ්ඤං පන භායති න භායතිති?
 න භායති, කුං හි-අතිතා සංඛාරා නිරුද්ධා, පච්චුප්පනනා නිරුජ්ඣිනති
 අනාගතා නිරුජ්ඣිස්සන්තිති නිරණමත්තමෙව හොති, තස්මා යථා
 නාම චක්ඛුමා පුරිසො නගරවාරෙ තිස්සො අඛිභාරකාසුයො
 ඔලොකයමානො සයං න භායති, කෙවලං හිස්ස-යෙ යෙ එත්ථ
 නිපතිස්සන්ති, සබ්බෙ අනප්පකං දුක්ඛමනුභවිස්සන්තිති නිරණමත්ත
 මෙව හොති, යථා වා පන චක්ඛුමා පුරිසො බද්ධරුසුලං අයසුලං
 සුවණ්ණසුලනති පටිපාටියා ධර්මං සුලභ්බයං ඔලොකයමානො
 සයං න භායති, කෙවලං හිස්ස-යෙ යෙ ඉමෙසු සුලෙසු නිපතිස්සන්ති
 සබ්බෙ අනප්පකං දුක්ඛමනුභවිස්සන්තිති නිරණමත්තමෙව හොති,
 එවමෙව භයතුපට්ඨානඤ්ඤං සයං න භායති, කෙවලං හිස්ස අඛිභාර
 කාසුත්තයසද්දිසෙසු සුලභ්බයසද්දිසෙසු ව නිසු හවෙසු-අතිතා සංඛාරා
 නිරුද්ධා, පච්චුප්පනනා නිරුජ්ඣිනති, අනාගතා නිරුජ්ඣිස්සන්තිති
 නිරණමත්තමෙව හොති. යස්මා පනස්ස කෙවලං සබ්බභවයොති
 ගතිසිතීතිවාසගතො සංඛාරා ව්‍යසනාපනනා සප්පට්ඨයා හුත්වා
 භයතො උප්පඨනති, තස්මා භයතුපට්ඨානනති වුවෙති. එවං
 භයතො උප්පඨානෙ පනස්ස අයං පාළි:-“අනිච්චතො මනසිකරොතො
 කිං භයතො උප්පඨාතිති? අනිච්චතො මනසිකරොතො නිමිත්තං
 භයතො උප්පඨාති, දුක්ඛතො මනසිකරොතො පචත්තං භයතො
 උප්පඨාති, අනත්තතො මනසි කරොතො නිමිත්තඤ්ච පචත්තඤ්ච
 භයතො උප්පඨාතිති. තත්ථ නිමිත්තනති සංඛාරනිමිත්තං, අතිතානා
 ගතපච්චුප්පනනානං සංඛාරානමෙවේතං අධිවචනං; අනිච්චතො
 මනසිකරොතො හි සංඛාරානං මරණමෙව පස්සති, තෙනස්ස
 නිමිත්තං භයතො උප්පඨාති; පචත්තනති රූපාරූපභවප්පතති,
 දුක්ඛතො මනසිකරොතො හි සුඛසමමනායපි පචන්තියා අභිණ්ණ
 පතිපිදනභාවමෙව පස්සති තෙනස්ස පචත්තං භයතො උප්පඨාති;
 අනත්තතො මනසිකරොතො පන උභයමෙපතං සුඤ්ඤාගමං විය
 මරිචිගතිබ්බනගරාදීනි විය ව රිත්තං භූච්ඡං සුඤ්ඤං අස්සාමිකං
 අපරිණායකං පස්සති, තෙනස්ස නිමිත්තඤ්ච පචත්තඤ්ච උභයං
 භයතො උප්පඨාති”ති. a

භයතුපට්ඨාන ඤාණං නිවසිතං.

a. පඨානපාළි-විමොක්ඛකථා.

තස්ස තං භයතුපඨානඤ්ඤං ආසෙවනතස්ස භාවෙනායං ඛුද්ධි
 කරොන්තස්ස සබ්බභවයොතිගතිසිතිසත්තවාසෙසු නෙව තාණං
 න ලෙණං න ගති න පටිසරණං පඤ්ඤායති, සබ්බභවයොතිගති
 සිතිතිවාසගතෙසු සබ්බාරෙසු එකසබ්බාරෙපි පත්තා වා පරාමා
 සො වා න භොති, තයො භවා විතථිවිකසිගාරපුණ්ණඥගාරකාසු
 යො විය, වත්තාරේ මහාභූතා සොරවිසාසිවිසා විය, පඤ්ඤාකඩ්ඨා
 උක්ඛිතතාසිකවධකා විය, ඡ අජ්ඣාතතිකායතනාති සුඤ්ඤාගාමො
 විය, ඡ බාහිරායතනාති ගාමසාතකාවොරා විය, සත්ත විඤ්ඤාණසිති
 යො නව ව සත්තවාසා එකාදසති අගති ආදිත්තා සමපර්ලිතා
 සජෙතිභූතා වියව, සබ්බෙ සබ්බාරා ගණ්ඨභූතා රොගභූතා සලලභූතා
 අසභූතා ආබාධභූතා විය ව නිරසාද නිරසා මහාආදිනවරාසිභූතා
 හුංවා උපඨගනති. කථං? සුඛෙන ජීවිතුකාමස්ස භීරුකපුරිසස්ස
 රමණීයාකාරසණ්ඨිතවපි සවාලකම්ම වතගහනං, සසද්දුලා විය
 ගුහා; සගාභරකඩ්ඨං විය උදකං, සමුසසිතබ්ගතා විය පච්චත්තිකා,
 සවිසං විය භොජනං, සවොරො විය මග්ගො, ආදිත්තම්ම අභිකාරං,¹
 උයසුත්තසෙනා විය රණ්භූමි, යථා හි සො පුරිසො එතාති සවාලක
 වතගහනාදීති ආගම්ම භිතො සංවිග්ගො ලොමහඨජතො සමන්තතො
 ආදිනවමෙව පසස්සි, එවමෙවායං යොගාවචරො හභිනානුපසස්සා
 වසෙත සබ්බසංඛාරෙසු භයතො උපසිතෙසු සමන්තතො නිරසං
 නිරසාදං ආදිනවඤ්ඤං නාම උපපන්නං භොති, යං සක්ඛාය ඉදං
 චුත්තං:-“කථං භයතුපඨානෙ පඤ්ඤා ආදිනවෙ ඤ්ඤං? උප්පාදෙ
 භයනති භයතුපඨානෙ පඤ්ඤා ආදිනවෙ ඤ්ඤං, පච්චතං භයනති-
 නිමිත්තං භයනති-ආයුහනා භයනති-පටිසන්ති භයනති-ගති භයනති.
 නිබ්බන්ති භයනති-උපපත්ති භයනති-ජති භයනති-ජරා භයනති-
 ව්‍යාධි භයනති, මරණං භයනති-සොකො භයනති-පරිදෙවො
 භයනති-උපායාසො භයනති-භයතුපඨානෙ පඤ්ඤා ආදිනවෙ ඤ්ඤං.
 අනුප්පාදෙ ඛෙමනති සනතිපදෙ ඤ්ඤං, අප්පච්චතං-පෙ-අනු
 පායාසො ඛෙමනති සනතිපදෙ ඤ්ඤං, පච්චතං-පෙ-උපායාසො
 භයං, අනුපායාසො ඛෙමනති සනතිපදෙ ඤ්ඤං, උප්පාදෙ දුක්ඛනති
 භයතුපඨානෙ පඤ්ඤා ආදිනවෙ ඤ්ඤං, පච්චතං-පෙ-උපායාසො
 දුක්ඛනති භයතුපඨානෙ පඤ්ඤා ආදිනවෙ ඤ්ඤං, අනුප්පාදෙ
 සුඛනති සනතිපදෙ ඤ්ඤං, අප්පච්චතං-පෙ-අනුපායාසො සුඛනති
 සනතිපදෙ ඤ්ඤං, පච්චතං-පෙ-උපායාසො දුක්ඛං, අනුපායාසො
 සුඛනති සනතිපදෙ ඤ්ඤං, උප්පාදෙ සාමිසනති භයතුපඨානෙ
 පඤ්ඤා ආදිනවෙ ඤ්ඤං, පච්චතං-පෙ-උපායාසො සාමිසනති භයතු
 පඨානෙ පඤ්ඤා ආදිනවෙ ඤ්ඤං, අනුප්පාදෙ නිරාමිසනති සනති
 පදෙ ඤ්ඤං, අප්පච්චතං-පෙ-අනුපායාසො නිරාමිසනති සනතිපදෙ
 ඤ්ඤං, උප්පාදෙ සාමිසං අනුප්පාදෙ නිරාමිසනති සනතිපදෙ ඤ්ඤං.

පවත්නා-පෙ-උපායාසො සාමිසං, අනුපායාසො නිරාමිසනාති සනති පදෙ සැණං, උපායෙද්ද සඬිබාරාති භයතුපඨානෙ පසුසුද්ද ආදීනවෙ සැණං, පවත්නා-පෙ-උපායාසො සංඛාරාති භයතුපඨානෙ පසුසුද්ද ආදීනවෙ සැණං, අනුපායෙද්ද නිබ්බාණනාති සනතිපදෙ සැණං, අප්ප වත්තං-පෙ-අනුපායාසො නිබ්බාණනාති සනතිපදෙ සැණං, උපායෙද්ද සඬිබාරා, අනුපායෙද්ද නිබ්බාණනාති සනතිපදෙ සැණං, පවත්නා-පෙ-උපායාසො සංඛාරා, අනුපායාසො නිබ්බාණනාති සනතිපදෙ සැණං.

“උපායදසුඬ පවත්නාසුඬ නිමිත්තං දුක්ඛනති පසංගි,
ආයුගතං පටිසන්ධිං සැණං ආදීනවෙ ඉදං.

අනුපාදං අප්පවත්තං අනිමිත්තං සුඛනති ව,
අනායුගතාපටිසන්ධිං සැණං සනතිපදෙ ඉදං.

ඉදං ආදීනවෙ සැණං පසුඬානෙසු ජායති,
පසුඬානෙ සනතිපදෙ දසසැණෙ පජානාති,
චිත්තං සැණානං කුසලතා නානාදිසිසු න කම්පති”ති.^a

තං සැතටෙඨන සැණං, පජානනටෙඨන පසුසුද්ද, තෙන වුච්චති භයතුපඨානෙ පසුසුද්ද ආදීනවෙ සැණනති. තත්ථ උපායෙද්දි පුරිම කම්මපච්චයා ඉධ උපපත්ති, පවත්තනාති තථා උපපන්නස්ස පවත්ති, නිමිත්තනති සඬ්ඛෙට්ඨි සඬ්ඛාරනිමිත්තං, ආයුගතාති ආයතීං පටිසන්ධි ගෙතුභුතං කම්මං, පටිසන්ධිති ආයතීං උපපත්ති, ගතීති යාය ගතියා සා පටිසන්ධි හොති, නිබ්බතනීති ඛන්ධානං නිබ්බතනං, උපපත්තිති “සමාපන්නස්ස වා උපපන්නස්ස වා”ති එවං වුත්තා විපාකපච්චනති, ජාතීති ජරාදීනං පච්චයභුතා භවපච්චයා ජාති, ජරාමරණාදයො පාකවා යෙව, එත්ථ ව උපායදදයො පසුඬව ආදීනවසැණස්ස වජ්ඣ වසෙන වුත්තා, සෙසා තෙසං චෙවචනවසෙන. නිබ්බතනී ජාතීති ඉදං හි වියං උපායදස්ස චෙව පටිසන්ධියා ව චෙවචනං, ගති උප පත්තිති ඉදං වියං පවත්තස්ස, ජරාදයො නිමිත්තස්සාති. තෙනාහ:-

“උපායදසුඬ පවත්නාසුඬ නිමිත්තං දුක්ඛනති පසංගි
ආයුගතං පටිසන්ධිං සැණං ආදීනවෙ ඉදංති ව,
ඉදං ආදීනවෙ සැණං පසුඬානෙසු ජායති”ති ව.

අනුපායෙද්ද ඛෙමනති සනතිපදෙ සැණනති ආදි පන ආදීනව සැණස්ස පටිපක්ඛසැණදස්සනත්ථං වුත්තං, භයතුපඨානෙන වා ආදී නවං දිස්වා උබ්බිග්ගහදයානං අභයමට්ඨි අසී ඛෙමං නිරුද්ධවනති අස්සාසජනනත්ථෙට්ඨි එතං වුත්තං; යස්මා වා පනස්ස උපායදදයො භයතො සුපසිතා හොනති, තස්ස නාපටිපක්ඛතිත්තං චිත්තං හොති, තස්මා භයතුපඨානවමසන සිද්ධියා ආදීනවසැණස්ස ආනිසංස දස්සනත්ථෙට්ඨාං වුත්තනති චෙදිතබ්බං. එත්ථ ව යං භයං, තං

යසමා නියමතො දුක්ඛං, තං වට්ඨාමි සලොකාමි සනිලෙසාමි සෙති අවිප්පමුත්තත්තං. සාමිසමෙව, යං ව සාමිසං, තං සඛිඛාරමත්තමෙව, තසමා උප්පාදෙ දුක්ඛන්ති භයතුපඨානෙ පඤ්ඤා ආදීනවෙ ඤාණන්ති ආදී වුත්තං. එවං සනෙතපි භයාකාරොන දුක්ඛාකාරොන සාමිසා කාරොනාති එවං ආකාරනානත්තතො පවත්තිවසෙනෙවෙත්ථ නානත්තං. වෙදිතබ්බං. දසඤාණෙ පඤ්ඤානිති ආදීනවඤාණං පඤ්ඤානො උප්පාදදිවත්ථුකාති පව අනුප්පාදදිවත්ථුකාති පවාති දසඤාණාති පඤ්ඤාති පටිවිජ්ඣති සවජ්ඣාරෙති. චිත්තං ඤාණානං කුසලතාති ආදීනවඤාණස්ස වෙව සන්තිපදඤාණස්ස වාති ඉමෙසං චිත්තං කුසලතාය, නානාදිසීසු න කම්පනිති පරමදිශධිමතිබ්බාණාදි වසෙන පවත්තාසු දිසීසු න වෙධිති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

ආදීනවානුපස්සනාඤාණං නිවිසිතං.

සො එවං සබ්බසඛිඛාරෙ ආදීනවතො¹ පස්සනො. සබ්බභව යොනිගතිවිඤ්ඤාණවිසිතිසත්තාවාසගතෙ සහෙදකෙ සඛිඛාරගතෙ නිබ්බිජ්ඣති උක්කණ්ඨති නාහිරමිති. සෙය්‍යථාපි නාම චිත්තකුට පබ්බතපාදාහිරතො සුචණ්ණරූපහංසො අසුචිමි වණ්ඩාලගාමවාර වාටෙ නාහිරමිති, සත්තසු මහාසරෙසු යෙව අහිරමිති, එවමෙව අයමි යොගි රූපහංසො සුපරිදිව්චාදීනවෙ සහෙදකෙ සඛිඛාරගතෙ නාහිරමිති, භාවනාරාමතාය පන භාවනාරතියා සමන්තාගතත්තං සත්තසු අනුපස්සනාසු යෙව රමිති. යථා ව සුචණ්ණපඤ්ඤෙර පක්ඛිනො සිහො මිගරූපා නාහිරමිති, නියොජනසහස්සවිත්තෙ පන සිමිවනො යෙව රමිති, එවමයං යොගි සිහො තිවිධෙ සුගති භවෙපි නාහිරමිති, තීසු පන අනුපස්සනාසු යෙව රමිති. යථා ව සබ්බසෙනො සත්තප්පතිඨො ඉද්ධිමා වෙහාසභිගමො ඡද්දනො නාගරූපා නගරමජෙඤ්ඤා නාහිරමිති, සිමිවති ඡද්දනාදගතොව අහිරමිති, එවමයං යොගි වරවාරණො සබ්බසම්මිපි සඛිඛාරගතෙ නාහිරමිති. අනුප්පාදෙ බෙමන්ති ආදීනා නයෙන දිශෙ සන්ති පදෙ යෙව අහිරමිති, තනතිත්තතප්පොණත්තප්පබ්බාරමානසො භොතිති.

නිබ්බදානුපස්සනාඤාණං නිවිසිතං.

තව්පනෙතං පුරිමෙන ඤාණවයෙන අත්තො එතං, තෙනානු පොරුණං:-භයතුපඨානං. එතමෙව තිණි නාමාති ලභති, සබ්බ සඛිඛාරෙ භයතො අද්දසාති භයතුපඨානං නාම ජතං, තෙසු යෙව සඛිඛාරෙසු ආදීනවං උප්පාදෙතිති ආදීනවානුපස්සනා නාම ජතං, තෙසු යෙව සඛිඛාරෙසු නිබ්බිජ්ඣමානං උප්පත්තන්ති නිබ්බදානුපස්සනා

නාම ජනනාති. පාළියමි වුතතො: යා ව භගතුපඨානෙ පඤ්ඤා යඤ්චි ආදීනවෙ සැණං යා ව නිබ්බිදා ඉමෙ ධම්මා එකංඨා, ව්‍යඤ්ඤානමෙව නාන”නති.^a ඉමනා පන නිබ්බිදාසැණෙන ඉමස්ස කුලපුතතස්ස නිබ්බිදානතස්ස උක්කණ්ඨනතස්ස අනභිරමනතස්ස සබ්බභවයොති ගතිවිඤ්ඤාණසීතිසත්තවාසගතොසු සහෙදකොසු සඛ්ඛාරෙසු එක සඛ්ඛාරෙපි විතතං න සජ්ජති න ලග්ගති න බ්ජ්ඣති, සබ්බස්මා සඛ්ඛාරගතා මුච්චිතුකාමං නිස්සරිතුකාමං ගොති, යථා කී? යථා නාම ජලබහනතරගතො මචේජා, සප්පමුඛගතො මණ්ඩුකො, පඤ්ඤරපක්ඛිතො වනකුකකුචො, දලපාසගතො මිගො, අභිතුණ්ඨිකානන්දගතො සප්පො, මහාපඬ්ඨපක්ඛිතො කුඤ්ඤරෙ, සුපණ්ණමුඛගතො නාගරජා, රුහුමුඛප්පවිඨො වන්දො, සප්පතපරි වාරිතො පුරිසොති එවමාදයො තතො තතො මුඤ්චිතුකාමා නිස්සරිතු කාමා ගොනති, එවං තස්ස යොගිනො විතතං සබ්බස්මා සඛ්ඛාරගතා මුඤ්චිතුකාමං නිස්සරිතුකාමං ගොති. අපස්ස එවං සබ්බසඛ්ඛාරෙසු විගතාලයස්ස සබ්බස්මා සඛ්ඛාරගතා මුඤ්චිතුකාමස්ස උපපජ්ජති මුඤ්චිතුකමත්තාසැණෙනති.

මුඤ්චිතුකමත්තාසැණං ගිගිතං.

සො එවං සබ්බභවයොතිගතිසීතිනිවාසගතෙහි සහෙදකොති සඛ්ඛාරෙහි මුඤ්චිතුකාමො සබ්බස්මා සඛ්ඛාරගතා මුඤ්චිතුං පුන නෙ යෙව සඛ්ඛාරෙ පටිසඛ්ඛානුපස්සනාසැණෙන තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා පරිඤ්ඤානාති, සො සබ්බසඛ්ඛාරෙ අනිච්චනතිකතො තාවකාලිකතො උප්පාදවයපරිවර්තනතො පලොකතො වලතො පහඬිතුතො අඩුවතො විපරිනාමධම්මතො අසාරකතො විභවතො සඬ්ඛිතතො මරණධම්මතොති ආදීති කාරණෙහි අනිච්චාති පස්සති. අභිණ්ණපති පිලනතො දුක්ඛමතො දුක්ඛවඤ්චිතො රෙගතො ගණ්ඨිතො සලලතො අසතො ආබාධතො ඊතීතො උපද්දවතො භගතො උපසග්ගතො අනාණතො අලෙභතො අසරණතො ආදීනවතො අසමුලතො වධිකතො සාසවතො මාරාමිසතො ජාතිධම්මතො ජරාධම්මතො ව්‍යාධිධම්මතො සොකාධම්මතො පරිදේවධම්මතො උපායාසධම්මතො සංකිලෙසධම්මතොති ආදීති කාරණෙහි දුක්ඛාති පස්සති, අජඤ්ඤතො දුග්ගතිතො ජේගුව්ඡතො පටිකකුලතො අමණ්ඩනාරගතො විරූපතො බිහව්ඡතොති ආදීති කාරණෙහි දුක්ඛ ලක්ඛණස්ස පරිවාරභූතතො අසුභතො පස්සති. පරතො රිහතතො තුව්ඡතො සුඤ්ඤතො අස්සාමිකතො අතිස්සරතො අවසවනතොති ආදීති කාරණෙහි අනත්තතො පස්සති. එවං හි පස්සතා තෙන තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා සඛ්ඛාරා පරිඤ්ඤානා නාම ගොනති. කස්මො පනායමෙතෙ එවං පරිඤ්ඤානාති? මුඤ්චිතස්ස උපායසම්පාද

නන්දං, නත්තං උපමා:-එතො කිර පුරිසො මචෙත් ගහෙස්සාමිති මච්ඡන්තිපං ගහෙත්වා උදකෙ ඔබ්බාපෙසි,¹ සො ඛිපමුඛොන හන්දං. ඔතා රෙත්වා අනෙතා උදකෙ සප්පං ගිවාය ගහෙත්වා මචෙත්, මෙ භේතොති අත්තමනො අගොසි, සො මහා වත මයා මචෙත් ලදොධාති උක්ඛිපිත්වා පස්සනෙතා සොවන්තිකත්තයදස්සනෙන සපෙපාති සඤ්ජාතිත්වා භීතො ආදීනවං දිස්වා ගහණේ නිබ්බින්නො මුචිතුකාමො හුත්වා මුචතස්ස උපායං කිරොන්නො අග්ගනඛගුට්ඨතො පඨාය හන්දං නිබ්බිදෙත්වා බර්හං උක්ඛිපිත්වා උපරි සිසෙ වෙ තයො වා රෙ ආවිජ්ඣිත්වා සප්පං දුබ්බලං කත්වා “ගච්ඡ දුට්ඨසප්පා”ති නිස්සජ්ඣො වෙගෙන තදාකපාලිං ආරුක්ඛා මහත්තස්ස වත හො සප්පස්ස මුඛතො මුත්තොමිතිති ආගතමග්ගං ඔලොකයමානො අට්ඨාසි, තන්ද හස්ස පුරිසස්ස මචෙත්ති සප්පං ගිවාය ගහෙත්වා තුළු කාලො විය ඉමස්සාපි යොගිතො ආදීනොව අත්තභාවං පටිලභිත්වා තුට්ඨකාලො, තස්ස ඛිපමුඛතො සිසං නිහරිත්වා සොවන්තිකත්තය දස්සනං විය ඉමස්ස සන්තිතිබ්බොගං කත්වා සංඛාරෙසු තිලකඛණ දස්සනං, තස්ස භිතකාලො විය ඉමස්ස භයතුපඨානඤ්ඤං, තතො ආදීනවදස්සනං විය ආදීනවානුපස්සනාඤ්ඤං, ගහණේ නිබ්බින්නං විය නිබ්බිදානුපස්සනාඤ්ඤං, සප්පං මුචිතුකාමතා විය මුඤ්චිතු කම්මතාඤ්ඤං, මුඤ්චිතස්ස උපායකරණං විය පටිසංඛානුපස්සනා ඤ්ඤෙන සංඛාරෙසු තිලකඛණාරොපනං, යථා හි සො පුරිසො සප්පං ආවිජ්ඣිත්වා දුබ්බලං කත්වා නිවත්තිත්වා ඛිසිතුං අසමන්තභාවං පාපෙත්වා සුමුග්ගං මුඤ්චති, එවමයං යොගාවචරො තිලකඛණාරොපනෙන සංඛාරෙ ආවිජ්ඣිත්වා දුබ්බලෙ කත්වා පුන නිවමසුඛසුභඅත්තාකාරෙන උපට්ඨාතුං අසමන්තං පාපෙත්වා සුමුග්ගං මුඤ්චති, තෙන වුත්තං:- “මුඤ්චිතස්ස උපාය සමපාදනන්දං එවං පරිග්ගණන්ති”ති. එත්තාවතාස්ස උප්පන්නං හොති පටිසංඛාඤ්ඤං, යං සකියා වුත්තං: “අනිච්චතො මනසි කරොතො කිං පටිසංඛා ඤ්ඤං උප්පජ්ජති? දුක්ඛතො-පෙ-අනගතතො මනසිකරොතො කිං පටිසංඛා ඤ්ඤං උප්පජ්ජති? අනිච්චතො මනසිකරොතො නිමිත්තං පටිසංඛා ඤ්ඤං උප්පජ්ජති, දුක්ඛතො මනසිකරොතො පචත්තං පටිසංඛා ඤ්ඤං උප්පජ්ජති, අනගතතො මනසිකරොතො නිමිත්තඤ්ඤ පචත්තඤ්ඤ පටිසංඛා ඤ්ඤං උප්පජ්ජති”ති. a එන්ද ව “නිමිත්තං පටිසංඛා”ති සංඛාරනිමිත්තං අඤ්චං තාවකාලිකතති අනිච්චලකඛණවසෙන ජාතිත්වා, කාමඤ්ඤ පන පඨමං ජාතිත්වා පච්ඡා ඤ්ඤං උප්පජ්ජති, වොහාරවසෙන පන මනඤ්ඤ පටිච්ච ධම්මෙ ව උප්පජ්ජති මනොවිඤ්ඤාණන්ති ආදිති විය එවං චුච්චති, එකග්ගතයෙන වා පුරිමඤ්ඤ පච්ඡමඤ්ඤ එකං කත්වා එවං චුත්තනති වෙදිතබ්බං. ඉමිනා තයෙන ඉතරස්මිමි පදවයෙ අත්තො වෙදිතබ්බොති.

පටිසංඛානුපස්සනාඤ්ඤං නිසිතං.

සො එවං පටිසංඛානුපය්‍යනාඤ්ඤෙන සබ්බෙ සංඛාරා සුඤ්ඤති පරිඤ්ඤානෙති පුන සුඤ්ඤමිදං අනෙතන වා අනතනියෙන වාති විකෝටිකං සුඤ්ඤතං පරිගණ්හාති, සො එවං නෙව අනතානං න පරං කිඤ්චි අතතනො පරික්ඛාරභාවෙ¹ සිතං දිසවා පුන “නාහං කිච්චි කාසාපි කිඤ්චිනතසම්, නව මම කිච්චි කිසම්චි කිඤ්චිනතතථි”ති යා එත්ථ චතුකෝටිකා සුඤ්ඤතා කථිතා-තං පරිගණ්හාති, කථං? අයං හි “නාහං කිච්චි”ති කිච්චි අතතානං න පය්‍යති, ‘කාසාපි කිඤ්චිනතසම්’නති අතතනො අතතානං කාසාපි පරය්‍ය කිච්චන භාවෙ උපනෙතබ්බං න පය්‍යති, භාතිට්ඨානෙ වා භාතරං-සභායඨානෙ වා සභායං-පරික්ඛාරඨානෙ වා පරික්ඛාරං මඤ්ඤති උපනෙතබ්බං න පය්‍යතිති අනේවා. “න ව මම කිච්චි”ති එත්ථ මම සද්දං තාව ඔපෙචා “න ව කිච්චි” පරය්‍ය ව අතතානං කිච්චි න පය්‍යතිති අනේවා,¹ ඉදං මම සද්දං ආහරිතා “මම කිසම්චි කිඤ්චිනතතථි”ති සො පරය්‍ය අතතා මම කිසම්චි කිඤ්චිනතාවෙ අනිති න පය්‍යතිති, අතතනො භාතිඨානෙ වා භාතරං සභායඨානෙ වා සභායං පරික්ඛාරඨානෙ වා පරික්ඛාරනති කිසම්චි ඨානෙ පරය්‍ය අතතානං ඉමිනා කිඤ්චිනතාවෙත උපනෙතබ්බං න පය්‍යතිති අනේවා. එවමයං යසමා නෙව කත්ථි අතතානං පය්‍යති, න තං පරය්‍ය කිඤ්චිනතාවෙ උපනෙතබ්බං පය්‍යති, න පරය්‍ය අතතානං අතතනො කිඤ්චිනතාවෙ උපනෙතබ්බං පය්‍යති, නසමානෙන චතුකෝටිකා සුඤ්ඤතා පරිගණිතා හොතිති. එවං චතුකෝටිකං සුඤ්ඤතං පරිගණ්හනො පුන ඡභා කාතරෙහි සුඤ්ඤතං පරිගණ්හාති. කථං? “චක්ඛු සුඤ්ඤං අනෙතන වා අනතනියෙන වා නිවේචන වා ධූවේන වා සසාතෙන වා අපිපරිණාම ධම්මෙන වා-පෙ-මනො සුඤ්ඤං රූපං සුඤ්ඤං-පෙ-ධම්මං සුඤ්ඤං, චක්ඛු විඤ්ඤාණං-පෙ-මනො විඤ්ඤාණං, චක්ඛුසම්ප්පේසාති එවං යාව ජරා මරණං නයො නෙතබ්බො. එවං ඡභාකාතරෙහි සුඤ්ඤතං පරිගණ්හනො පුන අධිභාකාතරෙහි පරිගණ්හාති, සෙය්‍යපිදං? රූපං අසාරං නිසාරං සාරාපගතං නිවේසාරසාරෙන වා ධූවසාරසාරෙන වා සුඛ සාරසාරෙන වා අතතසාරසාරෙන වා නිවේචන වා ධූවේන වා සසාතෙන වා අපිපරිණාමධම්මෙන වා, චේදනා-පෙ-සඤ්ඤා-සබ්බාරං-විඤ්ඤාණං-චක්ඛු-ජරාමරණං-අසාරං නිසාරං සාරාපගතං නිවේසාර සාරෙන වා-පෙ-අපිපරිණාමධම්මෙන වා යථා නළො අසාරෙ නිසාරෙ සාරාපගතො, යථා එරණ්ඩා-පෙ-යථා උදුබ්බරො-යථා සෙන වචේජා-යථා පාළිහදුකො-යථා ජේනපිණ්ඩා-යථා උදකාමුබ්බුදං-යථා මරිචි-යථා කදලිකකුඤ්ඤා-යථා මායා අසාරා නිසාරා සාරාපගතා, එවමෙව රූපං-පෙ-ජරාමරණං අසාරං නිසාරං සාරාපගතං නිවේසාරසාරෙන වා-පෙ-අපිපරිණාමධම්මෙන වා ති. සො එවං අධිභාකාතරෙහි සුඤ්ඤතං පරිගණ්හනො පුන දසභාකාතරෙහි

පරිග්ගණනාති, කථං? රූපං ඊතතඤා පසස්සති, භූව්ඤ්ඤා සුඤ්ඤානො අනත්තතො අනිස්සරියතො අකාමකාරියතො අලබ්භනී යතො අවසුචත්තකතො පරතො විවිත්තතො පසස්සති, වෙදනං-පෙ-විඤ්ඤාණං ඊතතතො-පෙ-විවිත්තතො පසස්සති ඵලං දසභාකාරෙති සුඤ්ඤානං පරිග්ගණෙත්වා පුන වාදසභාකාරෙති පරිග්ගණනාති, සෙය්‍යපීදං? රූපං න සතොතා, න ජීවො, න නරො, න මාණවො, න ඉන්ද්‍රිය, න පුරිසො, න අත්තා, න අත්තනීයං, නාභං, න මම්, න අඤ්ඤස්ස, න කස්සපි, වෙදනා-පෙ-විඤ්ඤාණං න සතොතා-පෙ-න කස්සපිති ඵලං වාදසභාකාරෙති සුඤ්ඤානං පරිග්ගණිත්වා පුන තීරණපරිඤ්ඤාවසෙන වාචනාශ්‍රීසාය ආකාරෙති සුඤ්ඤානං පරිග්ගණනාති, රූපං අනිච්චතො දුක්ඛතො රොගතො ගණ්ඨතො සලලතො අසතො ආබාධතො පරතො පලොකතො ඊතතො උපද්දු වතො භයතො උපසංගතො චලතො පහඬුතො අබ්බවතො අත්තාණතො අලෙන්නතො අසරණතො අසරණීභූතතො ඊතතො සුඤ්ඤානො භූව්ඤ්ඤා අනත්තතො අනස්සාදතො ආදීනවතො විපරිණාමධම්මතො අසාරකතො අසමුලතො වධකතො විභවතො සාසවතො සඛිධතො මාරාමිසතො ජනිධම්මතො ජරධම්මතො ව්‍යාධිධම්මතො මරණධම්මතො සොකපරිදේවදුක්ඛදේවනස්සපායාස ධම්මතො සමුදයතො අත්ථගම්මතො නිස්සරණතො පසස්සති, වෙදනං-පෙ-විඤ්ඤාණං අනිච්චතො-පෙ-නිස්සරණතො පසස්සති, වුත්තමපි චෙතො:-“රූපං අනිච්චතො-පෙ-නිස්සරණතො පසස්සතො සුඤ්ඤානො ලොකං අවෙකකති, වෙදනං-පෙ-විඤ්ඤාණං අනිච්චතො-පෙ-නිස්සරණතො පසස්සතො සුඤ්ඤානො ලොකං අවෙකකති.

සුඤ්ඤානො ලොකං අවෙකකස්ස මොඝරජ සද්ද සතො
අත්තානුදිඨිං උගභව ඵලං මච්චනරෙ සියා,
ඵලං ලොකං අවෙකකන්තං මච්චුරජ න පසස්සති”ති. a

ඵලං සුඤ්ඤානො දිස්වා තිලකකණං ආරෙපෙත්වා සඬ්ඛාරෙ පරිග්ගණනෙතො භයං ව නන්දිඤ්ඤා විප්පභාය සංඛාරෙසු උද්භිතො භොති මජ්ඣිමෙයා, අගනති වා මමනති වා න ගණනාති විස්සංචිභරියො විය පුරිසො. යථා නාම පුරිසස්ස භරියා භවෙය්‍ය ඉට්ඨා කන්තා මනාපා, සො තාය විනා මුහුත්තමපි අභිවාසෙත්තුං න සක්කුණෙය්‍ය, අතිවිශ්‍ය නං මමායෙය්‍ය, සො තං ඉන්ද්‍රියං අඤ්ඤාන පුරිසෙන සඬිං සීතං වා තිප්පනං වා කපේනතිං වා ගහනතිං වා දිස්වා කුපිතො අස්ස අනත්තමතො, අධිමත්තං දෙමනස්සං පටිසංවෙදෙය්‍ය, සො අපරෙත සමයෙන තස්සා ඉන්ද්‍රියා දෙසං දිස්වා මුඤ්ඤිතුකාමො හුත්වා තං විස්සජේය්‍ය, න නං මමනති ගණ්ඨය්‍ය, තතො පඨාය තං යෙන කෙකපි සඬිං යං කිඤ්ඤි කුරුමානං දිස්වාපි නෙව කුපෙපය්‍ය න දෙමනස්සං ආපරේය්‍ය, අඤ්ඤාදන්ති උද්භිතොව භවෙය්‍ය

මඤ්ඤානං, එවමෙවායං සබ්බසබ්බායෙති මුච්ඡිකාමො හුත්වා පටි සබ්බානුපස්සනාය සංඛාරෙ පරිගණ්හනෙනා අහං මමාති ගහගතබ්බං අදිස්සා හයං ච නන්ධිං ච විප්පහාය සබ්බසංඛාරෙසු උද්භිතො හොති මඤ්ඤානං, තස්ස එවං ඡානතො එවං භස්සතො තිසු භවෙසු චතුසු යොතිසු පඤ්චසු ගතිසු සත්තසු විඤ්ඤාණධර්මතිසු නවසු සත්තවාසෙසු විත්තං පතිලියති පතිකුටති පතිවටති න සමප්පාරියති, උපෙක්ඛා වා පාරිකුල්යතා වා සණ්ඨාති; සෙය්‍යථාපි නාම පදුමපලාසෙ ඊසක පොණෙ උදකප්පිතාති පතිලියනති පතිකුටනති පතිවටනති න සමප්පාරියනති, එවමෙව-පෙ-සෙය්‍යථාපි නාම කුකකුටපත්තං වා නහාරුද්දල්ලං වා අගතිමිති පක්ඛිත්තං පතිලියති පතිකුටති පති වටති න සමප්පාරියති, එවමෙව තස්ස තිසු භවෙසු විත්තං-පෙ-උපෙක්ඛා වා පාරිකුල්යතා වා සණ්ඨාති, ඉට්ඨස්ස සංඛාරුපෙක්ඛා ඤාණං නාම උප්පන්නං හොති. තං පනෙතං සවෙ සනතිපදං නිබ්බාණං සත්තතො පස්සති, සබ්බං සංඛාරපචත්තං විස්සජ්ඣා නිබ්බාණමෙව පක්ඛිත්තං; නො වෙ නිබ්බාණං සත්තතො පස්සති, පුනපුන සබ්බාරුමමණමෙව හුත්වා පචත්තති සාමුද්දිකානං දිසා කාතො විය; සාමුද්දිකා කිර වාණිජකා නාවං ආරොහනතා දිසා කාතා නාම ගණ්හනති, තෙ යද නාවා වාහකඛිත්තා විදේසං පක්ඛිත්තං, තිරං න පඤ්ඤායති, තුද් දිසාකාතං විස්සජ්ඣති, සො කුපකයසීතො ආකාසං ලඛිතිත්වා සබ්බා දිසා විදිසා ච අනුගන්ත්වා සවෙ තිරං පස්සති, තදතිමුඛොව ගව්ඡති, නො වෙ පස්සති පුනපුන ආගන්ත්වා කුපකයසීං යෙව අලලීයති; එවමෙව සවෙ සංඛාරුපෙක්ඛා ඤාණං සනතිපදං නිබ්බාණං සත්තතො පස්සති, සබ්බං සංඛාරපචත්තං විස්සජ්ඣා නිබ්බාණමෙව පක්ඛිත්තං; නො වෙ පස්සති, පුනපුන සබ්බාරුමමණමෙව හුත්වා පචත්තති. තදිදං සුප්පගෙහ පිඨං වට්ටය මාතං විය නිබ්බට්ඨිතකප්පාසං විගතමාතං විය නානප්පකාරතො සංඛාරෙ පරිගහගෙත්වා හයව නන්ධිං පහාය සබ්බාරවිචිතතෙ මඤ්ඤානං හුත්වා නිව්ධානුපස්සනාවසෙත තිඨති, එවං නිව්ධමාතං නිව්ධවීමොක්ඛමුඛභාවං ආපජ්ඣත්වා සත්තඅරියප්‍රගල විභාගාය පද්ධතො හොති, තථිදං නිව්ධානුපස්සනාවසෙත පචත්තනතො තිණ්ණං ඉන්ද්‍රියානං ආභිපතෙය්‍යවසෙත නිව්ධවීමොක්ඛමුඛභාවං ආපජ්ඣති නාම. තිස්සො හි අනුපස්සනා තිණ් විමොක්ඛමුඛානිති චුට්ඨනති, යථාහ:-“තිණ් ඛො පතිමාති විමොක්ඛමුඛාති ලොකනිකා නාය සංවත්තනති: සබ්බසබ්බායෙ පරිචේදපරිවට්ඨිතො සමනු පස්සනතාය අතිමිත්තාය ව ධාතුයා විත්තසමපක්ඛිත්තතාය; සබ්බසබ්බායෙසු මනො සමුතොජ්ජනතාය අප්පණ්ණිතිතාය ව ධාතුයා විත්තසමපක්ඛිත්තතාය, සබ්බධමෙව පරතො සමනුපස්සනතාය සුඤ්ඤාතාය ව ධාතුයා විත්තසමපක්ඛිත්තතාය, ඉමානි තිණ් විමොක්ඛමුඛාති ලොකනිකානාය සංවත්තනති”ති a තත් පරිචේද

පරිවවුමනොති උදයබ්බයවසෙන පරිචේදනො වෙව පරිවවුමනො
ව, අනිච්චානුපස්සනං හි උදයනො පුබ්බෙ සඬ්ඛාරා නන්දිති
පරිච්ඡේදිනි¹ තෙසං ගතිං සමනෙසමානං. “වයනො පරං න
ගච්ඡන්ති, එතෙව අනතරධායන්ති”² හි පරිවවුමනො සමනුපස්සති;
මනො සමුත්තරජනතායාති විතතසංවෙජ්ජනතාය, දුක්ඛානුපස්සනෙන
හි සඬ්ඛාරෙසු විතතං සංවෙජ්ජති. පරතො සමනුපස්සනතායාති
තාගං න මමාති එවං අනත්තතො සමනුපස්සනතාය, ඉති ඉමාති තිණ්ණි
පදාති අනිච්චානුපස්සනාදීනං වසෙන චුත්තානිති වෙදිතබ්බාති.
තෙනෙව තදනන්තරෙ පඤ්ඤාපියාජ්ජනෙ චුත්තං:-අනිච්චනො මනසි
කරුණො ඛයනො සංඛාරා උපට්ඨන්ති, දුක්ඛනො මනසිකරුණො
භයනො සංඛාරා උපට්ඨන්ති, අනත්තතො මනසිකරුණො
පුඤ්ඤතො සඬ්ඛාරා උපට්ඨන්ති. කතමෙ පන තෙ විමොක්ඛා,
යෙසං ඉමාති අනුපස්සනාති මුඛානිති? අනිමිත්තො අපථණ්ඨිතො
පුඤ්ඤතොති එතෙ තයො, චුත්තං හෙතං:-අනිච්චනො මනසි
කරුණො අධිමොක්ඛබහුලො අනිමිත්තවිමොක්ඛං පටිලභති,
දුක්ඛනො මනසිකරුණො පස්සබ්බහුලො අපථණ්ඨිත විමොක්ඛං
පටිලභති, අනත්තතො මනසිකරුණො වෙදබහුලො පුඤ්ඤත
විමොක්ඛං පටිලභති. එත්ථ ව අනිමිත්තො විමොක්ඛොති
අනිමිත්තාකාරෙන නිබ්බාණං ආරම්භණං කත්වා පටිත්තො අරිය
මග්ගො, සො හි අනිමිත්තාය ධාතුයං උප්පන්නතො අනිමිත්තො,
කිලෙසෙති ව විමුක්තතො විමොක්ඛො, එතෙනෙව නයෙන
අපථණ්ඨිතාකාරෙන නිබ්බාණං ආරම්භණං කත්වා පටිත්තො අපථණ්ඨි
තිනො, පුඤ්ඤතාකාරෙන නිබ්බාණං ආරම්භණං කත්වා පටිත්තො
පුඤ්ඤතොති වෙදිතබ්බො. යං පන අභිධම්මෙව-“යසම් සමයෙ
ලොකුත්තරං කුඛානං භාවෙති නියානිකං අපවයගාමිං දිශිගතානං
පහානාය පඨමාය භූමියා පතතියා විවිච්චව කාමෙති පඨමං කුඛානං
උපසංචාරජ් විහරති අපථණ්ඨිතං-පෙ-පුඤ්ඤත”³ නති. එවං විමොක්ඛ
වයමෙව චුත්තං, තං නිපාරියායනො විපස්සනාගමනං සකුසං,
විපස්සනාඤ්ඤං හි කිඤ්චාපි පටිසම්භිදාමග්ගෙ: “අනිච්චානුපස්සනා
ඤ්ඤං¹ නිච්චනො අභිනිවෙසා මුච්චති”² හි³ පුඤ්ඤතො විමොක්ඛො,
දුක්ඛානුපස්සනාඤ්ඤං සුඛතො අභිනිවෙසා-අනත්තානුපස්සනා
ඤ්ඤං අත්තතො අභිනිවෙසා මුච්චතිති පුඤ්ඤතො විමොක්ඛොති
එවං අභිනිවෙසමුඤ්චනවසෙන පුඤ්ඤතො විමොක්ඛොති ව,
අනිච්චානුපස්සනාඤ්ඤං නිච්චනො නිමිත්තො මුච්චතිති අනිමිත්තො
විමොක්ඛො, දුක්ඛානුපස්සනාඤ්ඤං සුඛතො නිමිත්තො-අනත්තානු
පස්සනාඤ්ඤං අත්තතො නිමිත්තො මුච්චතිති අනිමිත්තො
විමොක්ඛොති එවං නිමිත්ත මුඤ්චනවසෙන අනිමිත්තො විමොක්ඛො
තිව, අනිච්චානුපස්සනාඤ්ඤං නිච්චනො පණ්ඨියා මුච්චතිති

1. අනිච්චානුපස්සනං ඤ්ඤං නන්දිපාපඨං.

a. විභවනපාලි-කුඛානුභවන.

2. සි. අභිනිවෙසං මුඤ්චතිති.

b. පඨානපාලි-විමොක්ඛකපා.

අපභෂ්ඨිතො විමොක්කො, දුක්ඛානුපය්‍යනාසද්ධං සුඛතො පභෂ්ඨියා-අනත්තානුපය්‍යනාසද්ධං අත්තතො පභෂ්ඨියා මුච්චතිති අපභෂ්ඨිතො විමොක්කොති එවං පභෂ්ඨිමුඤ්චනවසෙන අපභෂ්ඨිතො විමොක්කොති ව චුත්තං, තථාපි තං සංඛාරතිත්තයං අවිජගතතො න නිපට්ඨයායෙන අනිම්මතං, නිපට්ඨයායෙන පන සුඤ්ඤතසෙඤ්ච අපභෂ්ඨිතසෙඤ්ච, තස්ස ව ආගමනවසෙන අරියමග්ගකම්මණෙ විමොක්කො උච්චො, තස්මා අපභෂ්ඨිතං සුඤ්ඤතනති විමොක්කවය මෙව චුත්තනති වෙදිතබ්බං.

අයං නාවෙණ්ඨ විමොක්ඛකථා.

යමපන චුත්තං:-“සත්තඅරියපුග්ගලවිභාගාය පච්චයො හොති”ති, තත්ථ සඬානුසාරී සඬාචිමුත්තො කායසකඛි උභතොභාගචිමුත්තො ඛම්මානුසාරී දිඨ්ඨප්පතො පඤ්ඤවිමුත්තොති ඉමෙ තාව සත්ත අරිය පුග්ගලා, තෙසං විභාගාය ඉදං සඬධාරූපෙක්ඛාසද්ධං පච්චයො හොති; යො හි අනිච්චතො මනසිකරොතො අධිමොක්ඛබහුලො සඬිත්ථියං පටිලභති; සො සොතාපතතිමග්ගකම්මණෙ සඬානුසාරී හොති; සෙසෙසු සත්තසු ණානෙසු සද්ධාචිමුත්තො. යො පන දුක්ඛතො මනසිකරොතො පය්‍යභිබ්බුලො සමාධිත්ථියං පටිලභති, සො සබ්බන්තායසකඛි නාම හොති. අරූපඝ්ඤානං පන පඤ්ඤායනප්පතො උභතොභාගචිමුත්තො නාම හොති. යො පන අනත්තතො මනසිකරොතො වෙදබ්බුලො පඤ්ඤිත්ථියං පටිලභති, සො සොතාපතතිමග්ගකම්මණෙ ඛම්මානුසාරී හොති, ඡත්ත ණානෙසු දිඨ්ඨප්පතො අග්ගථලෙ පඤ්ඤවිමුත්තොති. චුත්තං හෙතං-“අනිච්චතො මනසිකරොතො සඬිත්ථියං අධිමත්තං හොති, සඬිත්ථියං අධිමත්තතො සොතාපතතිමග්ගං පටිලභති, තෙන චුච්චති සද්ධානුසාරීති, තථා අනිච්චතො මනසිකරොතො සද්ධිත්ථියං අධිමත්තං හොති, සඬිත්ථියං අධිමත්තතො සොතාපතතිථලං සච්ඡිකතං හොති, තෙන චුච්චති සද්ධාචිමුත්තො”ති ආදී. අපරමපි චුත්තං සද්දහතො විමුභොතාති සද්ධාචිමුත්තො; පුට්ඨිත්තං සච්ඡිකතොති කායසකඛි; දිඨ්ඨිත්තං¹ පතොතාති දිට්ඨප්පතො; සද්දහතො විමුච්චතිති සඬාචිමුත්තො ක්කානථස්සං පඨමං පුසති, පච්ඡා නිරෝධං නිබ්බාණං සච්ඡිකරොතිති කායසකඛි, දුක්ඛා සංඛාරා සුඛො නිරෝධොති සද්ධං හොති; දිට්ඨං විදිතං සච්ඡිකතං පුසිතං පඤ්ඤායාති දිඨ්ඨප්පතොති. ඉතරෙසු පන වතුසු සඬං අනුස්සරති, සඬාය වං අනුස්සරති ගච්ඡතිති සද්ධානුසාරී, තථා පඤ්ඤාසඬාතං ඛම්මං අනුස්සරති ඛම්මෙත වං අනුස්සරතිති ඛම්මානුසාරී, අරූපඝ්ඤානෙත වෙච අරියමග්ගෙන වාති උභතොභාගෙන විමුත්තොති උභතො භාගචිමුත්තො. පඤ්ඤානෙතො විමුත්තොති පඤ්ඤවිමුත්තොති එවං වචනෙන්ඨා වෙදිතබ්බොති. සඬධාරූපෙක්ඛා සද්ධං.

1. දිඨ්ඨිත්තං පාඨය.

තමපනෙතං පුරිමෙන සුඤ්චයෙන අත්තො ඵනං, තෙනානු පොරුණො:-ඉදං සංඛාරුපෙක්ඛාසුඤ්ඤං ඵනමෙව තිණ්ණාමාති ලභති, හෙට්ඨා මුඤ්චිතු කමසතාසුඤ්ඤං නාම ඡතං, මජ්ඣෙක පරිසංඛානු පසස්සතාසුඤ්ඤං නාම, අනෙත ව සිඛාපපත්තං සංඛාරුපෙක්ඛාසුඤ්ඤං නාම පට්ඨමපි වුත්තං:-“කථං මුච්ඡාකමසතාපරිසංඛාසනතිථිතා පසුඤ්ඤා සංඛාරුපෙක්ඛාසු ඤ්ඤං? පචත්තං නිමිත්තං-පෙ-උපායාසං මුඤ්චිතුකමසතාපරිසංඛාසනතිථිතාපසුඤ්ඤා සංඛාරුපෙක්ඛාසු ඤ්ඤං? උපපාදෙ දුක්ඛනති-පෙ-භයනති-සාමිසනති-පෙ-උපපාදෙ සංඛාරාති-පෙ-උපායාසො සංඛාරති මුඤ්චිතුකමසතාපරිසංඛාසනතිථිතාපසුඤ්ඤා සංඛාරුපෙක්ඛාසු ඤ්ඤං”නති.a තත්ථ මුඤ්චිතුකමසතා ව සා පරිසංඛා ව සනතිථිතා වාති මුඤ්චිතුකමසතාපරිසංඛාසනතිථිතා. ඉති පුබ්බභාගෙ නිබ්බිදාසුඤ්ඤෙන නිබ්බිනත්තං උපපාදාදිති පරිච්චේද්දාමතා මුඤ්චිතුකමසතා, මුඤ්චිත්තං උපායකරණත්තං මජ්ඣෙක පරිසංඛානං පරිසංඛා, මුඤ්චිත්තං අවසානෙ අර්ඤ්ඤාපෙක්ඛනං සනතිථිතා, යං සන්ධාය-උපපාදෙ සංඛාරං තෙ සංඛාරෙ අර්ඤ්ඤාපෙක්ඛතිති සංඛාරුපෙක්ඛාති ආදි වුත්තං, ඵලං ඵකමෙවිදං ඤ්ඤං. අපිච ඉමාය පාට්ඨයා ඉදං ඵකමෙවාති වෙදිතබ්බං. වුත්තං හෙතං:- “යා ව මුඤ්චිතුකමසතා යා ව පරිසංඛානුපසස්සතා යා ව සංඛාරුපෙක්ඛා, ඉමෙ ධම්මා ඵකට්ඨා, ව්‍යඤ්ඤතමෙව තාන”නති.b ඵලං අධිගතසංඛාරුපෙක්ඛස්ස පන ඉමස්ස කුලපුත්තස්ස විපස්සනා සිඛාපපත්තා වුට්ඨානභාමිති හොති, සිඛාපපත්තා විපස්සනාති වා උට්ඨානභාමිතිති වා සංඛාරුපෙක්ඛාදිඤ්ඤත්තයස්සෙව ඵතං නාමං, සා භි සිඛා උත්තමභාවං පත්තත්තා සිඛාපත්තා, වුට්ඨානං ගච්ඡතිති වුට්ඨානභාමිති, වුට්ඨානං වුට්ඨති බතිදධාතිමිත්තභූතතො අභිනිවිට්ඨ වජ්ඣතො වෙච අර්ඤ්ඤතපචත්තතො ව වුට්ඨනතතො මග්ගො, තං ගච්ඡතිති වුට්ඨානභාමිති, මග්ගෙන සභිං සට්ඨතිති අනෙථා. නත්තායං අභිනිවෙසවුට්ඨානානං ආවිභාවත්තං මාතිකා:-අර්ඤ්ඤතං අභිනිවිසිත්තං අර්ඤ්ඤතා වුට්ඨාති, අර්ඤ්ඤතං අභිනිවිසිත්තං බතිඛා වුට්ඨාති, බතිඛා අභිනිවිසිත්තං බතිඛා වුට්ඨාති, බතිඛා අභිනිවිසිත්තං අර්ඤ්ඤතා වුට්ඨාති, රුපෙ අභිනිවිසිත්තං රුපා වුට්ඨාති, රුපෙ අභිනිවිසිත්තං අරුපා වුට්ඨාති, අරුපෙ අභිනිවිසිත්තං අරුපා වුට්ඨාති, අරුපෙ අභිනිවිසිත්තං රුපා වුට්ඨාති, ඵකපභාගෙත පචචි බකෙති වුට්ඨාති, අතිවචතො අභිනිවිසිත්තං අතිවචතො වුට්ඨාති, අතිවචතො අභිනිවිසිත්තං දුක්ඛතො අනත්තතො වුට්ඨාති, දුක්ඛතො අභිනිවිසිත්තං දුක්ඛතො අතිවචතො අනත්තතො වුට්ඨාති, අනත්තතො අභිනිවිසිත්තං අනත්තතො අතිවචතො දුක්ඛතො වුට්ඨාති, කථං? ඉමෙකදෙව ආදිතොව අර්ඤ්ඤතසංඛාරෙසු අභිනිවිසිත්තං, අභිනිවිසිත්තං තෙ පස්සති, යස්මා පන න සුඛඅර්ඤ්ඤතදස්සනමත්තතොව මග්ගවුට්ඨානං

හොඳි, බහිද්ධාපි දළබලමෙව, තසමා පරස්ස බකෙපි අනුපාදිතා සඛ්ඛායෙපි අනිච්චං දුක්ඛමනතතානි පස්සති, සො කාලෙන අර්ක්කතනං සමසනි, කාලෙන බහිද්ධා, තස්සෙවං සමසනො අර්ක්කතනං සමසනකාලෙ විපස්සනා මග්ගෙන සඬං සට්ඨති, අයං අර්ක්කතනං අභිනි විසිනො අර්ක්කතනා වුට්ඨානි නාම, සචෙ පනස්ස බහිද්ධා සමසන කාලෙ විපස්සනා මග්ගෙන සඬං සට්ඨති, අයං අර්ක්කතනං අභිනි විසිනො බහිද්ධා වුට්ඨානි නාම, එස නයො බහිද්ධා අභිනිවිසිනො බහිද්ධා ව අර්ක්කතනා ව වුදානෙපි, අපරො ආදිතොව රූපෙ අභිනි විසති, අභිනිවිසිනො භූතරූපඤ්ච උපාදරූපඤ්ච රුසිං කනො පස්සති, යසමා පන න සුද්ධරූපදස්සනමනෙතනෙව වුට්ඨානං හොති, අරූ පථෙ දළබලමෙව, තසමා තං රූපං ආරම්භං කනො උපපන්නං වෙදනං සඤ්ඤං සඛ්ඛායෙ විඤ්ඤාණඤ්ච ඉදං අරූපනා අරූපං සමම සනි, සො කාලෙන රූපං සමමසනි, කාලෙන අරූපං, තස්සෙවං සමම සනො රූපසමමසනකාලෙ විපස්සනා මග්ගෙන සඬං සට්ඨති, අයං රූපෙ අභිනිවිසිනො රූපා වුට්ඨානි නාම. සචෙ පනස්ස අරූපසමම සනකාලෙ විපස්සනා මග්ගෙන සඬං සට්ඨති, අයං රූපෙ අභිනිවිසිනො අරූපා වුට්ඨානි නාම. එස නයො අරූපෙ අභිනිවිසිනො අරූපා රූපා ව වුදානෙපි, යං කිඤ්චි සමුදයධමමං සබ්බං තං නිරෝධධමමනානි ඵලං අභිනිවිසිනො ඵලමෙව වුදානකාලෙ පන එකපඨගායෙතන පථෙ බකෙති වුට්ඨානි නාම. එකො ආදිතොව අනිච්චතො සඛ්ඛායෙ සමමසනි, යසමා පන න අනිච්චතො සමමසනමනෙතනෙව වුදානං හොති, දුක්ඛතොපි අනත්තතොපි සමමසිතබ්බමෙව, තසමා දුක්ඛ තොපි අනත්තතොපි සමමසනි. තස්සෙවං පටිපත්තස්ස අනිච්චතො සමමසනකාලෙ වුදානං හොති, අයං අනිච්චතො අභිනිවිසිනො අනිච්චතො වුදානි නාම. සචෙ පනස්ස දුක්ඛතො අනත්තතො සමම සනකාලෙ වුදානං හොති, අයං අනිච්චතො අභිනිවිසිනො දුක්ඛතො අනත්තතො වුදානි නාම; එස නයො 'දුක්ඛතො අනත්තතො අභිනි විසිනො සෙසවුදානෙසුපි. එත්ථ ව යොපි අනිච්චතො අභිනිවිසො, යොපි දුක්ඛතො, යොපි අනත්තතො, වුදානකාලෙ ව අනිච්චතො වුදානං හොති. තයොපි ජනා අධිමොක්ඛබ්බලා හොතති, සසිද්ධියං පටිලභනති, අනිම්මතවිමොක්ඛන විමුච්චනති; පද්මමග්ගකක්ඛණ සඬානුසාරිතො හොතති; සත්තසු යානෙසු සද්ධාවිමුත්තා. සචෙ පන දුක්ඛතො වුදානං හොති, තයොපි ජනා පස්සතිබ්බලා හොතති, සමා සිද්ධියං පටිලභනති, අපඨණිතිතවිමොක්ඛන විමුච්චනති, සබ්බත්ථ කායසක්ඛිතො හොතති. යස්ස පනෙත්ථ අරූපර්ක්කතනං පාදකං, සො අග්ගඵලෙ උභතොගාගවිමුත්තො හොති. අථ තෙසං අනත්තතො වුදානං හොති. තයොපි ජනා වෙදබ්බලා හොතති, පඤ්ඤිද්ධියං පටිලභනති, සුඤ්ඤානා විමොක්ඛන විමුච්චනති, පද්ම මග්ගකක්ඛණ ධම්මානුසාරිතො හොතති, ජසු යානෙසු දිගිපපත්තා, අග්ගඵලෙ පඤ්ඤවිමුත්තානි.

ඉදනි සඬිං පුරිමපච්ඡිමඤ්ඤෙණ්හි ඉමිසසා වුදානගාමිනියා විපස්සා
නාය ආචිභාවන්. වාදස උපම වෙදිතබ්බා. තාසං ඉදං උද්දානං:-

“වග්ගුලී කණ්හසප්පො ව සරං ගො යසංඤ්ඤා දුරකො,
බුද්ධං පිපාසං සිතුණ්හං අකිකාරං විසෙත වා”ති.

ඉමා ව උපමා හයතුපදානතොපපඤ්ඤා යන් කන්ථි ඤ්ඤෙණ
ථනා ආහරිතං වට්ටය්සං, ඉමසමිං පන සානෙ ආහරියමානාසු
හයතුපදානතො යාව ඵලඤ්ඤා සබ්බං පාකටං ගොති, තස්මා ඉධෙව
ආහරිතබ්බාති වුත්තා. “වග්ගුලී”ති එකා කිර වග්ගුලී, එන් පුපථං
වා ඵලං වා ලභිස්සාමිති පඤ්ඤාසාවෙ මවුකරුකෙති නිලිපිතා එකං
සාවං පරිමසිතා න තන් කිචි පුපථං වා ඵලං වා ගග්ගුපගං අද්දස,
යථා ව එකං, එවං දුතියං තතියං චතුන් පචමමි සාවං පරමසිතා
නාද්දස, සා ‘අඵලො වතායං රුකෙබ්බා, නන්තේන් කිචි ගග්ගුපග’න්ති
තස්මිං රුකෙබ්බා ආලයං විස්සජිතා උජ්ජාය සාවාය ආරුක්ක විට
පන්තරෙත සිසං නිහරිතා උද්ධං උලොකෙතා ආකාසෙ උපපතිතා
අඤ්ඤාසමිං ඵලරුකෙබ්බා නිලිපි, තන් වග්ගුලී විය යොගාවචරෙ
දට්ඨබ්බා, පඤ්ඤාසාවො මවුකරුකෙබ්බා විය පඤ්ඤාපදානකතා,
තන් වග්ගුලියා නිලිපනං විය යොගිනො ඛනිපඤ්ඤානෙ අභිනිවෙසො,
තස්සා එකෙකං සාවං පරිමසිතා කිචි ගග්ගුපගං අදිස්වා අවසෙස
සාවාපරමසනං විය යොගිනො රුපකතා සමමසිතා තන් කිචි
ගග්ගුපගං අදිස්වා අවසෙසඛනිසමමසනං, තස්සා “අඵලො වතායං
රුකෙබ්බා”ති රුකෙබ්බා ආලයවිස්සජනං විය යොගිනො පඤ්ඤාසුපි
ඛනිසු අනිවචලකතාදිදස්සනවසෙන නිබ්බන්තාසු බුචිතුකමිස
නාදිඤ්ඤාතතායං, තස්සා උජ්ජාය සාවාය උපරි ආරොහනං විය
යොගිනො අනුලොමං, සිසං නිහරිතා උද්ධං උලොකනං විය ගොත්තු
භුඤ්ඤා, ආකාසෙ උපපතනං විය මග්ගඤ්ඤා, අඤ්ඤාසමිං ඵලරුකෙබ්බා
නිලිපනං විය ඵලඤ්ඤා, කණ්හසප්පුපමා පටිසම්බාදඤ්ඤා වුත්තාව,
උපමාසංසද්දෙන පනෙත් සප්පස්ස විස්සජනං විය ගොත්තුභුඤ්ඤා,
මුඤ්ඤිතා ආගතමග්ගං ඔලොකෙනතාසු සානං විය මග්ගඤ්ඤා,
ගන්තා අහයසානෙ සානං විය ඵලඤ්ඤානති අයං විසෙසො.
“සරං”ති සරසාමිකෙ කිර සායං භුඤ්ඤිතා සයනං ආරුක්ක නිද්දං
ඔධකන්තෙ සරං ආදිත්තං, සො පබුජ්ඣිතා අග්ගිං දිස්වා භිතො සාධු
වතස්ස සවෙ අඩස්සමානො තිකකමෙය්සන්ති ඔලොකයමානො මග්ගං
දිස්වා තිකකමිතා වෙගෙන ඛෙමසානං ගන්තා භිතො, තන් සරසා
මිකස්ස භුඤ්ඤිතා සයනං ආරුක්ක නිද්දාකකමනං විය බාලපුට්ඨජ්ජ
නස්ස ඛනිපඤ්ඤානෙ අගං මමනාති ගග්ගං, පබුජ්ඣිතා අග්ගිං දිස්වා
භිතකාලො විය සමවාපටිපදං පටිපජ්ජිතා තිලකකතං දිස්වා හයතු
පදානඤ්ඤා, තිකකමනමග්ගඔලොකනං විය මුඤ්ඤිතුකමිසතා
ඤ්ඤා, මග්ගදස්සනං විය අනුලොමං, නිකමිතං විය ගොත්තුභුඤ්ඤා,
වෙගෙන ගමනං විය මග්ගඤ්ඤා, ඛෙමසානෙ සානං විය ඵලඤ්ඤා.

“ගො”ත් එකසහ කිර කසසකසස රත්තිභාගෙ නිදං ඔකකතසස වජං
 තිජ්ඣතා ගොණො පලාතා, සො පව්වුසසමගෙ තත් ගතතා
 ඔලොකෙනො ගොණං පලාතභාවං සද්ධිං අනුපදං ගතතා
 රඤ්ඤාදා ගොණො අද්දස, එතෙ මයං ගොණානි සලලකෙඛනා
 ආභරණා පභාතකාලෙ නයිමෙ මයං ගොණා රඤ්ඤාදා ගොණානි
 සඤ්ජානිතා යාව මං වොරො අයනති ගගෙතා රාජපුරිසා න
 අතභවසනං පාපෙනති තාවදෙව පලායිසාමිති තිනො ගොණො
 පභාය වෙගෙන පලායිතා නිබ්බයසානො අසාසි, තත් මයං
 ගොණානි රාජගොණානං ගහණං විය බාලපුථුර්ජනසං අහං මමනති
 ඛනිනං ගහණං, පභාතො රාජගොණානි සඤ්ජානනං විය යොගිනො
 තිලකඛණවසෙන ඛනිනං අනිච්චා දුක්ඛා අතත්තාති සඤ්ජානනං,
 භිතකාලො විය භග්ගුපස්සානසුණං, විසුඤ්ඤාතා ගතතුකාමතා විය
 මුඤ්ඤිතුකමසතා, විසුඤ්ජනං විය ගොත්‍රභූ, පලායනං විය මග්ගො,
 පලායිතා අභගදෙසෙ සානං විය එලං, “යකඤ්”ති එතො කිර පුරිසො
 යකඤ්ඤාතා සභිං සංවාසං කපෙපසි, සා රත්තිභාගෙ “සුතො අය”නති
 මනතා ආමකපුසානං ගතතා මනුසංමංසං බාදති; සො කුභිං එසා
 ගවජ්ඣති අනුබ්භිතා මනුසංමංසං බාදමානං දිස්වා තසං අමනුසං
 භාවං සද්ධිං යාව මං න බාදති තාව පලායිසාමිති තිනොව වෙගෙන
 පලායිතා බෙමසානො අසාසි, තත් යකඤ්ඤාතා සභිං සංවාසො විය
 ඛනිනං අහං මමනති ගහණං; සුසානො මනුසංමංසං බාදමානං
 දිස්වා යකඤ්ඤාතා අයනති ජනනං විය ඛනිනං තිලකඛණං දිස්වා
 අනිච්චාදිභාවජනනං, භිතකාලො විය භග්ගුපස්සානං. පලායිතු
 කාමතා විය මුඤ්ඤිතුකමසතා; සුසානවිජගනං විය ගොත්‍රභූ; වෙගෙන
 පලායනං විය මග්ගො; අභගදෙසෙ සානං විය එලං. ‘දුරකො’ති
 එකා කිර පුත්තනිභිති ඉපථි, සා උපරිපාසාදෙ නිසින්නාව අතතර
 විපියං දුරකසද්දං සුතා පුතො නුබො මෙ කෙනවි විගෙයීයතීති
 වෙගො ගතතා අතතො පුතොති සඤ්ඤාය පරපුත්තං අභගගෙසි,
 සා පරපුතො අයනති සඤ්ජානිතා ඔයාපපමානා ඉතොවිතො ව
 ඔලොකෙතා මා ගෙව මං කොවි දුරකවොරි අයනති වදෙය්සාති
 දුරකං තත්ථ ඔරෙපෙතා පුත වෙගසා පාසාදං ආරුහන් නිසීදි.
 තත් අතතො පුත්තසඤ්ඤාය පරපුත්තසං ගහණං විය අහං මමනති
 පඤ්ඤිකඛනිගහණං, පරපුතො අයනති සඤ්ජානනං විය තිලකඛණ
 වසෙන නාහං න මමනති සඤ්ජානනං, ඔත්තපපනං විය භග්ගු
 පස්සානං, ඉතො විතො ව ඔලොකනං විය මුඤ්ඤිතුකමසසුණං;
 තත්ථ දුරකසං ඔරෙපනං විය අනුලොමං; ඔරෙපෙතා අතතර
 විපියං භිතකාලො විය ගොත්‍රභූ; පාසාදරුහන් විය මග්ගො; ආරුහන්
 නිසීදනං විය එලං. “බුදං පිපාසං සිතුණං අනිකාරං විසෙක
 වා”ති ඉමා පන ඡ උපමා වුදානගාමිතියා විපසානාය භිතසං
 ලොකුත්තරබමොභිමුඛං නිත්තපොණපඬාරතාවදසානත්ථං වුත්තා,
 යථා හි බුද්ධ අභිභූතො ජිහ්විතො පුරිසො සාදුරසගොජනං පත්ථෙති

එවමෙවාය. සංසාරවට්ටිසව්ත්තය ඉන්ද්‍රියය යොගාවචරෙ අමතරසං
කායගතාසතිහොජනං පතෙති, යථා ච පිපාසිතො පුරිසො පරිපුසා
මානකණ්ඩමුඛො අනෙකග්ගසමහාරං පානකං පතෙති, එවමෙවාය.
සංසාරවට්ටිපිපාසාය ඉවෙයා යොගාවචරො අරියං අට්ඨබ්බිකමග්ග
පානං පතෙති, යථා පන සීතසමුද්දො පුරිසො උණකං පතෙති, එව
මෙවාය. සංසාරවට්ටෙ තණ්හාසිනෙහසිනෙන ඉවෙයා යොගාවචරො
කිලෙසසන්නාපකං මග්ගතෙජං පතෙති, යථා ච උණතසමුද්දො
පුරිසො සීතං පතෙති, එවමෙවාය. සංසාරවට්ටෙ එකාදසග්ගසන්නා
පසන්නතො යොගාවචරෙ එකාදසග්ගිවූපසමං නිබ්බාණං, යථා පන
අකුකාරපරෙතො පුරිසො අලොකං පතෙති, එවමෙවාය. අවිජ්ජා
කාරෙන ඔනද්ධපරියොනඛො යොගාවචරො ඤාණලොකං මග්ග
භාවකං පතෙති. යථා ච විසසමුද්දො පුරිසො විසතිසානකං
හෙසජ්ජං පතෙති, එවමෙවාය. කිලෙසවිසසමුද්දො යොගාවචරෙ
කිලෙසවිසතිමථනං අමතොසධං නිබ්බාණං පතෙති. තෙන
වුත්තං “භග්ගෙවං ජාතො ඵලං පසාතො තිප්ප හවෙසු-පෙ-නවසු
සන්නාවාසෙසු විත්තං පතිලියති පතිකුටති පතිවට්ටති න සමපසාරි
යති, උපෙක්ඛා වා පාරිකුලානා වා සන්ධාති, සෙය්‍යථාපි නාම පද්ම
පලාසෙ ඊසකපොණ්”ති සබ්බං පුබ්බෙ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං,
එත්තාවතා ච පනෙස පතිලීනවරො නාම ගොති. යං සන්ධාය
වුත්තං:-

“පතිලීනවරස්ස භික්ඛුනො භජමානස්ස විවිත්තමාසනං,
සාමග්ගියමානු තස්ස තං යො අත්තානං භවතෙ න දස්සයෙ”ති. a

එවමිදං සබ්බාරූපෙක්ඛාඤාණං යොගිනො පතිලීනවරභාවං
නියමෙතා උත්තරං අරියමග්ගස්සාපි බොජ්ඣංගමග්ගඛානඛානපටි
පදවිමොක්ඛවිසෙසං නියමෙති. කෙවි හි පෙරා බොජ්ඣංගමග්ගඛා
ක්ඛානඛානං විසෙසං පාදකජ්ඣානං නියමෙතිති වදනති; කෙවි
විපස්සනාය ආරම්භණභූතා බ්බා නියමෙතීති වදනති, කෙවි පුග්ග
ලජ්ඣාසයො නියමෙතිති වදනති, තෙසමපි වාදෙසු අයං පුබ්බභාග
වුදානගාමිතිවිපස්සනා නියමෙති යෙවංති වෙදිතබ්බං. තත්‍රායං අනු
පුබ්බකථා:-¹ විපස්සනානියමෙන හි සුක්ඛවිපස්සකස්ස උප්පන්න
මග්ගොපි සමාපත්තිලාභිනො ක්ඛානං පාදකං අකථො උප්පන්න
මග්ගොපි පඨමජ්ඣානං පාදකං කත්වා පඨිණ්ණසම්ඛාරෙ සමමසිත්වා
උප්පාදිතමග්ගොපි පඨමජ්ඣානිකාව ගොනති, සප්ඛෙසු සත්ත
බොජ්ඣංගානි අට්ඨමග්ගඛානි පසද්ධාක්ඛානඛානි ගොනති, තෙසං හි
පුබ්බභාගවිපස්සනා සොමනස්සසහගතාපි උපෙක්ඛාසහගතාපි හුත්වා
වුදානකාලෙ සබ්බාරූපෙක්ඛාභාවං පත්වා සොමනස්සසහගතාව
ගොති. පමකනායෙ දුතියතනියවතුන්ජ්ඣානාති පාදකානි කත්වා
උප්පාදිතමග්ගෙසු යථාක්කමෙනෙව ක්ඛානං වතුරබ්බිකං තිවබ්බිකං

1. ම. I අනුපුබ්බකථා.

a. මහානිදෙස-මග්ගොස්සපුත්තං.

දුට්ඨිකාඤ්ච. හොති, සබ්බෙසු පන සත්තමග්ගඛානානි හොතති,
 චතුරේ ඡ බොජ්ඣඛානානි, අයං විසෙසො පාදකජ්ඣානනියමෙන
 වෙව විපස්සානානියමෙන ව හොති, තෙසමපි හි පුබ්බභාගවිපස්සානා
 සොමනස්ස සහගතාපි උපෙක්ඛාසහගතාපි හොති, වුදානගාමිනී
 සොමනස්සසහගතාව. පඤ්චමජ්ඣානං පාදකං කත්වා නිබ්බතතිත
 මග්ගෙ පන උපෙක්ඛාවිනේතකග්ගතාවසේන වෙ ක්ඛානඛානානි,
 බොජ්ඣඛානමග්ගඛානානි ඡ සත්ත වෙව, අයමපි විසෙසො උග්ගනියම
 විසේන හොති; ඉමසමිං හි නයෙ පුබ්බභාගවිපස්සානා සොමනස්සසහ
 ගතා වා උපෙක්ඛා සහගතා වා හොති, වුදානගාමිනී උපෙක්ඛාසහ
 ගතාව. අරුපජ්ඣානානි පාදකානි කත්වා උප්පාදිතමග්ගෙපි එසෙව
 නයො. එවං පාදකජ්ඣානනො වුදාය යෙ කෙවි සඛ්ඛාරෙ සමම
 සිත්වා නිබ්බතතිතමග්ගස්ස ආසන්නපදෙසෙ වුත්තිසමාපත්ති අත්තනො
 සදිසභාවං කරොති, භූමිවණ්ණො විය ගොධාවණ්ණස්ස. දුතියත්තේර
 වාදෙ පන යුතො යතො සමාපත්තිනො වුට්ඨාය යෙ යෙ සමාපත්ති
 ධමම සමමසිත්වා මග්ගො නිබ්බතතිනො හොති, තං තං සමාපත්තිසදි
 සොව සො හොති,¹ නත්වාපි ව විපස්සානානියමො වුත්තනග්ගෙනෙව
 වෙදිතබ්බො. තතියත්තේරවාදෙ අත්තනො අත්තනො අජ්ඣාසයානු
 රූපෙන යං යං ක්ඛානං පාදකං කත්වා යෙ යෙ ක්ඛානධමම සමමසිත්වා
 මග්ගො නිබ්බතතිනො, තං තං ක්ඛානසදිසොව සො හොති, පාද
 කජ්ඣානං පන විනා² අජ්ඣාසයමනේතනෙව තං න සිජ්ඣති, සවාය
 මනෝ නන්දකො වාදසුත්තෙන දීපෙනබ්බො. එත්වාපි ව විපස්සානා
 නියමො වුත්තනග්ගෙනෙව වෙදිතබ්බො. එවං තාව සඛ්ඛාරූපෙක්ඛා
 බොජ්ඣඛානමග්ගඛානානි නිගමෙතිනි වෙදිතබ්බො. සවෙ පනායං
 ආදිතො කිලෙසෙ වික්ඛම්භයමානා දුක්ඛෙන සපයයොගෙන සසඛ්ඛා
 රෙන වික්ඛම්භෙත්වා අසකම්, දුක්ඛාපටිපදා නාම හොති, විපරිශයෙන
 සුඛා පටිපදා, කිලෙසෙ පන වික්ඛම්භෙත්වා විපස්සානාපටිවාසං මග්ග
 පාතුභාවං සතිකං කුරුමානා දක්ඛාහිඤ්ඤා නාම හොති, විපරිශයෙන
 බිප්පාහිඤ්ඤා ඉති අයං සඛ්ඛාරූපෙක්ඛා ආගමනියධානෙ ධත්වා
 අත්තනො අග්ගනො මග්ගස්ස නාම දෙති, තෙන මග්ගො වත්තාරි
 නාමාති ලභති. සා පනායං පටිපදා කස්සපි හික්ඛුතො නානා හොති,
 කස්සපි චතුසුපි මග්ගෙසු එකාව, වුදානං පන වත්තාරෙපි මග්ගා
 සුඛාපටිපදා බිප්පාහිඤ්ඤාව අගෙසු, තථා ධම්මසෙනාපතිස්ස, මහා
 මොග්ගලානත්තේරස්ස පන පඨමමග්ගො සුඛාපටිපදෙ බිප්පාහිඤ්ඤා
 අගොසි, උපරි නයො දුක්ඛාපටිපදා දක්ඛාහිඤ්ඤා. යථා ව පටිපදා,
 එවං අබිපතයොපි කස්සපි හික්ඛුතො චතුසු මග්ගෙසු නානා සොනාති
 කස්සපි චතුසුපි එකාව. එවං සඛ්ඛාරූපෙක්ඛා පටිපදාවිසෙසං නිය
 මෙති, යථා පන විමොක්ඛවිසෙසං නියමෙති තං පුබ්බෙ වුත්තමෙව.
 අපිව මග්ගො නාම පඤ්චහි කාරණෙති නාම. ලභති සරසෙනෙ වා
 පච්චනිකෙන වා සුගුණෙන වා ආරම්භෙන වා ආගමනෙන වා, සවෙ

1. හි I සමාපත්ති සදිසොව හොති. 2. ම. සමමසිතජ්ඣානං වා.

හි සඛාරුපෙකඩා අතිව්වනො සඛාරෙ සමසිඬා වුදානි, අනිමිතන විමොකෙකින විමුවනි, සවෙ දුකකිනො සමසිඬා වුදානි අපඤ්චිතවිමොකෙකින විමුවනි. සවෙ අනතතතො සමසිඬා වුදානි සුඤ්ඤතවිමොකෙකින විමුවනි ඉදං සරසතො නාම. නාම. යසො පනෙස අතිව්වානුපස්සනාය සඛාරුතං සනවිතිබ්බොගං කථා නිව්වනිමිතනවුටතිමිතනසස්සනතිමිතනානි පජ්ගනො ආගතො, තසො අනිමිතො, දුකවානුපස්සනාය පන සුඛසඤ්ඤං පභාය පඤ්ඤිං පත්තං සුකවාපෙචා ආගතතො අපඤ්චිතො, අනතතානුපස්සනාය අතසපතපුග්ගලසඤ්ඤං පභාය සඛාරුතං සුඤ්ඤතො දිට්ඨතො සුඤ්ඤතොහි ඉදං පච්චනිකතො නාම. නාම. රුගාදිති පනෙස සුඤ්ඤතො සුඤ්ඤතො, රුපනිමිතනාදිතං රුගනිමිතනාදිතං යෙව වා අභාවෙන අනිමිතො, රුගපඤ්ඤිතාදිතං අභාවතො අපඤ්චිතොහි ඉදමස්ස සගුණතො නාම. සවායං සුඤ්ඤං අනිමිතං අපඤ්චිතකථා නිබ්බාණං ආරම්භං කරෙතීතිපි සුඤ්ඤතො අනිමිතො අපඤ්චිතොහි වුවනි, ඉදමස්ස ආරම්භතො නාම. ආගමනං පන දුට්ඨං විපස්සනාගමනං මග්ගාගමනකථා, තත්ථ මග්ගෙ විපස්සනා ගමනං ලභති, එලෙ මග්ගාගමනං, අනතතානුපස්සනා හි සුඤ්ඤතා නාම. සුඤ්ඤතවිපස්සනාය මග්ගො සුඤ්ඤතො, අතිව්වානුපස්සනා අනිමිතො නාම, අනිමිතවිපස්සනාය මග්ගො අනිමිතො, ඉදං පන නාම. න අභිධම්මපරිඨායෙන ලබනි, සුතතනපරිඨායෙන ලබනි, තනු හි ගොත්‍රභුඤ්ඤාණං අනිමිතං නිබ්බාණං ආරම්භං කථා අනිමිතනාමකං හුඬා සයං ආගමනීයදානෙ ධර්මා මග්ගස්ස නාම. දෙතීති වදනති, තෙන මග්ගො අනිමිතොහි වුතො, මග්ගාගමනෙන පන එලං අනිමිතනනි සුජ්ජතෙව. දුකවානුපස්සනා සඛාරෙපුපඤ්ඤිං සුකවාපෙචා ආගතතො අපඤ්චිතා නාම, අපඤ්චිත විපස්සනාය මග්ගො අපඤ්චිතො, අපඤ්චිතමග්ගස්ස එලං අපඤ්චිතං, එවං විපස්සනා අතතො නාම. මග්ගස්ස දෙති, මග්ගො එලස්සානි ඉදං ආගමනතො නාම. එවමයං සඛාරුපෙකඩා විමොකවිසෙසං නියමෙතීති.

සඛාරුපෙකඩාඤ්ඤාණං නිබ්බිතං.

තස්ස තං සඛාරුපෙකඩාඤ්ඤාණං ආසෙවනත්තස්ස භාවෙනත්තස්ස බහුලිකරෙනත්තස්ස අවිමොකසඤ්ඤා බලවතරු නිබ්බතනති, විරියං සුපග්ගතිතං ගොති, සති සුපට්ඨිතා, චිත්තං සුසමාසිතං, නිකතරු සඛාරුපෙකඩා උපපජ්ජති, තස්ස දුති මග්ගො උපපජ්ජස්සානිති සඛාරුපෙකඩා සඛාරෙ අතිව්වානි වා දුකවානි වා අනතතානි වා සමම සිඬා භවංගං ඔතරති, භවංගානන්තරං සඛාරුපෙකඩාය කතන යෙනෙව සඛාරෙ අතිව්වානි වා දුකවානි වා අනතතානි වා ආරම්භං කුරුමානං උපපජ්ජති මනොවාරාවජ්ජනං, තතො භවංගං

ආවට්ඨො උපපනතස්ස තස්ස කිරියවිතතස්සානන්තරං අවිචිකං විතතසන්නතිං අනුප්පබ්බිමානං තථෙව සඬායෙ අරමමණං කතො උපපජ්ජති පඤ්චං ජවනවිතතං, යං පරිකමමනති වුවවති, තදනන්තරං තථෙව සඬායෙ අරමමණං කතො උපපජ්ජති දුතියං ජවනවිතතං, යං උපවාරනති වුවවති, තදනන්තරමපි තථෙව සඬායෙ අරමමණං කතො උපපජ්ජති තතියං ජවනවිතතං, යං අනුලොමනති වුවවති, ඉදං තෙසං පාරියෙකකං නාමං. අවිසේසෙන පන තිවිධං පෙතං ආසෙවනනතිපි පරිකමමනතිපි උපවාරනතිපි අනුලොමනතිපි වතනුං වට්ඨති; කිසං අනුලොමං? පුරිමපච්ඡිමභාගානං. තං හි පුරිමානං අට්ඨනනං විපස්සනාසද්දේශානං තථකිච්චතාය අනුලොමෙති, උපරි ව සත්තනිංසාය බොධිපක්ඛියධම්මානං, තං හි අනිච්චලකඤ්ඤාවසෙන සඬායෙ අරබ්භ පවත්තත්තා උදයබ්බයවත්තානං යෙව වත ධම්මානං උදයබ්බයසද්දේශං උපපාදවයෙ අද්දසාති ව-භග්ගවිත්තානං යෙව වත භග්ගානුපස්සනං භග්ගං අද්දසාති ව-සහයං යෙව වත භයතුපට්ඨා නස්ස භයතො උපට්ඨිතනති ව-සාදිතවෙ යෙව වත ආදිතවානු පස්සනං ආදිතවං අද්දසාති ව-නිබ්බිද්ධිතබ්බෙ යෙව වත නිබ්බිද්දසද්දේශං නිබ්බිතනනති ව-මුඤ්ඤිතබ්බමහි යෙව වත මුඤ්ඤිතුකමත්තාසද්දේශං මුඤ්ඤිතුකාමං ජනනති ව-පටිසඬායතබ්බං යෙව වත පටිසඬායසද්දේශෙන පටිසඬායතනති ව-උපෙක්ඛිතබ්බං යෙව වත සඬායරුපෙක්ඛිය උපෙක්ඛිතනති ව අත්තො වදමානං විය ඉමෙසස්ඤ්ඤ අභිනනං සද්දේශානං තථකිච්චතාය අනුලොමෙති; උපරි ව සත්තනිංසාය බොධිපක්ඛිය ධම්මානං නාය පටිපත්තියා පත්තබ්බත්තා; යථා හි ධම්මකො රුජ්ඣති ච්ඡයට්ඨානෙ තිස්සිතො වොහාරිකමභාමත්තානං විනිවර්ජයං සුත්වා අගතිගමනං පහාය මජ්ඣිමෙකො හුත්වා එවං ගොතුති අනුමොද මානො තෙසස්ඤ්ඤා විනිවර්ජයස්ස අනුලොමෙති, පොරුණස්ස ව රුජ්ඣමස්ස; එවං සමපදමිදං වෙදිතබ්බං. රුජ්ඣ විය හි අනුලොමසද්දේශං, අට්ඨවොහාරිකමභාමත්තා විය අභිසද්දේශානි, පොරුණරුජ්ඣමෙවං විය සත්තනිංසබොධිපක්ඛියා, තත්ථ යථා රුජ්ඣ එවං ගොතුති වදමානො වොහාරිකානස්ඤ්ඤා විනිවර්ජයස්ස රුජ්ඣමස්ස ව අනුලොමෙති, එවමිදං අනිච්චාවසෙන සඬායෙ අරබ්භ උපපජ්ජමානං අභිනතව සද්දේශානං තථකිච්චතාය අනුලොමෙති, උපරි ව සත්තනිංසාය බොධිපක්ඛිය ධම්මානං, තෙතෙව සච්චානුලොමිකසද්දේශනති වුවවතිති.

අනුලොමසද්දේශං නිවර්තනං.

ඉදස්ඤ්ඤා පන අනුලොමසද්දේශං සඬායරුමමණාය වුට්ඨානගාමි නියා විපස්සනාය පරියොසානං ගොති, සබ්බෙන සබ්බං පන ගොත්‍ර භුසද්දේශං වුට්ඨානගාමිනියා විපස්සනාය පරියොසානං; ඉද්දති තස්සා යෙව වුට්ඨානගාමිනියා විපස්සනාය අසමොගත්ථං අයං සුත්තකං සද්දනා වෙදිතබ්බං. සෙය්‍යමිදං? අයං හි වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා

සලායතන විහඬසුනෙන් “අතමමයතං භික්ඛවෙ නිසංය අතමමයතං ආගමම යායං උපෙඛා එකතතා එකතතසිතා තං පජගථ තං සමතික්ක මථා”ති එවං අතමමයතාති වුත්තා, අලගඤ්ඤානුත්තරෙන් “නිබ්බිදං විරජ්ජති විරුගා විමුච්චති”ති එවං නිබ්බිදති වුත්තා, සුසිමසුත්තරෙන් “පුබ්බෙ ඛො සුසිම ධම්මවසීතිඤ්ඤං පච්ඡා නිබ්බාණෙ ඤ්ඤං”ති එවං ධම්මවසීතිඤ්ඤානති වුත්තා, පොඨපාදසුත්තරෙන් “සඤ්ඤා ඛො පොඨපාද පඨමං උපපජ්ජති පච්ඡා ඤ්ඤං”ති එවං සඤ්ඤානුත්තරති වුත්තා, දසුත්තරසුත්තරෙන් “පටිපදාඤ්ඤාදස්සනවිසුඬි පාරිසුඬි පඛා නියමිතං”ති එවං පාරිසුඬිපඛානියමිතනති වුත්තා, පටිසම්භිදමයෝග “යා ව මුඤ්චිතුක්කමසතා යා ව පටිසම්ඛානුපස්සතා යා ව සම්ඛාරා පෙක්ඛා ඉමෙ ධම්මා එකඨා ව්‍යඤ්ජනමෙව නානං”ති එවං නීති නාමෙති වුත්තා, පටිසානෙ “අනුලොමං ගොත්‍රභුස්ස අනුලොමං වොද නස්ස”ති එවං මිති* නාමෙති වුත්තා, රථවිනීතසුත්තරෙන් “කිං පතා වුස්සො පටිපදාඤ්ඤාදස්සනවිසුඬිත්ථං භගවති මුග්ගවර්ගං වුස්සති”ති එවං පටිපදාඤ්ඤාදස්සනවිසුඬිති වුත්තා.

ඉති නෙකෙහි නාමෙහි කීත්තතා යා මගෙසිතා,
වුට්ඨානගාමිති සන්තා පරිසුඬා විපස්සතා.

වුට්ඨානුක්කාමො සංසාර දුක්ඛපඬ්ඛා මහබ්බසා,
කරොස සතභං තත්ථ යොගං පණ්ණිතජ්ඣිකොති.

ඉති සාමුත්තරපාමොජ්ජන්තාය කතෙ විසුඬිමයෝග

පඤ්ඤාභාවනාධිකාරෙ

පටිපදාඤ්ඤාදස්සනවිසුඬිතිදද්දසො නාම

එකවිසතිමො පරිචේජ්දො.

22.

ඤ්ඤාදස්සනවිසුඬි නිද්දෙසො.

ඉතො පරං ගොත්‍රභුඤ්ඤං ගොති. තං මග්ගස්ස ආවජ්ජනවට්ඨාති යතතා නෙව පටිපදාඤ්ඤාදස්සනවිසුඬිං න ඤ්ඤාදස්සනවිසුඬිං භජති. අනතරං අබ්බොභාරිකමෙව ගොති, විපස්සනාසොතෙ පතිතත්තා පත විපස්සනාති සම්ඛං ගච්ඡති. සොතාපතතිමයෝගා සකදගාමිමයෝගා අනාගාමිමයෝගා අරහත්තමයෝගාති ඉමෙසු පත වතුසු මග්ගසු ඤ්ඤං ඤ්ඤාදස්සනවිසුඬි නාම; තත්ථ පඨමමග්ගඤ්ඤං තාව සමපාදෙතු නාමෙන අඤ්ඤං කීඤ්චි කාතබ්බං නාම තත්ථ, යං හි තෙන කාතබ්බං සියා තං අනුලොමාවසානං විපස්සනං උපාදෙතොතන කත්මෙව.

එවං උපපන්න අනුලොමසද්ධිසංස්ථාපනං තෙති නීතිපි අනුලොම
 සද්ධිසංස්ථාපනං ඛලානුරුපෙන ධුලද්ධිලෙ සච්චපටිච්ඡාදකො
 තමමිති අනතරධාපිතෙ සබ්බසම්මාර්ගතෙසු විතතං න පක්ඛන්දනි න
 සන්තිට්ඨති නාගිමුච්චති න සුඡ්ඡති න ලග්ගති න ඛණ්ඩති, පදුම පලා
 සතො උදකං විය පතිලියති පතිකුටති පතිවට්ඨති; සබ්බං නිමිත්තං
 රමමණමපි සබ්බං පවත්තාරමමණමපි පළිබොධිතො උපට්ඨාති.
 අපංසු සබ්බසම්මං නිමිත්තපවත්තාරමමණෙ පළිබොධිතො උපට්ඨිතෙ
 අනුලොමසද්ධිසංස්ථාපනෙ අනිමිත්තං අපවත්තං විසම්මාරං
 නිරෝධං නිර්වාණං ආරමමණං කුරුමානං පුච්ඡ්ඡන්තගොතතං පුච්ඡ්ඡන්ත
 සබ්බං පුච්ඡ්ඡන්තභූමිං අතික්කමමානං අරියගොතතං අරියසබ්බං අරිය
 භූමිං ඔක්කමමානං නිර්වාණාරමමණෙ පඨමාවට්ඨන පඨමාගොග
 පඨමසමනනාභාරභූතං මග්ගස්ස අනන්තරසමනනාරාසෙවන උප
 නිස්සයනත්ථිවිගතවසෙන ඡති ආකාරෙති පට්ඨයභාවං සාධයමානං
 සිධාපාතතං විපස්සනාය මුඛභූතං අපුනර්වත්තකං උපපජ්ජති ගොත්‍ර
 භූසද්ධිං, යං සක්ඛාය වුත්තං: “කථං ඛතිඛා වුට්ඨානවිට්ඨතො පසද්ධි
 ගොත්‍රභූසද්ධිං? උපපාදං අභිභූයසනීති ගොත්‍රභූ, පවත්තං-පෙ-උපා
 යාසං අභිභූයසනීති ගොත්‍රභූ, ඛතිඛා සම්මාරනිමිත්තං අභිභූයසනීති
 ගොත්‍රභූ, අනුපපාදං පක්ඛන්දනීති ගොත්‍රභූ, අපවත්තං-පෙ-අනුපා
 යාසං නිරෝධං නිර්වාණං පක්ඛන්දනීති ගොත්‍රභූ, උපපාදං අභිභූසිත්ථා
 අනුපපාදං පක්ඛන්දනීති ගොත්‍රභූ”නි; සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බං, තත්‍රායං
 එකාවජ්ජෙන එකවීරියං පවත්තමානානමපි අනුලොමගොත්‍රභූතං
 නානාරමමණෙ පවත්තනාකාරදීපිකා උපමා:-යථාති මහාමාතිකං
 ලඛ්ඛිත්වා පරතීරෙ පතිඨාතුකාමො පුරිසො වෙගෙන ධාවිත්වා මාති
 කාය ඔරිමනීරෙ රුක්ඛසාඛාය ඛනිත්වා ඔලම්භිතං රජ්ජං වා යට්ඨිං වා
 ගහෙත්වා උලලඛ්ඛිත්වා පරතීරනිනන පොණ්පඛාරකායො හුත්වා පර
 තීරස්ස උපරිභාගං පතොනා තං මුඤ්ඤිත්වා වෙධමානො පරතීරෙ
 පතිත්වා සතිකං පතිට්ඨාති එවමෙවායං යොගාවචරොපි භව යොති
 ගති සීති නිවාසානං පරතීරභූතෙ නිර්වාණෙ පතිඨාතුකාමො උද
 යබ්බයානුපස්සනාදිනා වෙගෙන ධාවිත්වා අත්තභාවරුක්ඛසාඛාය
 ඔලම්භිතං රුපරජ්ජං වා වෙදනාදිසු අඤ්ඤතරදණ්ඩං වා අනිවචනති
 වා දුක්ඛනති වා අනත්තාති වාති අනුලොමාවජ්ජෙන ගහෙත්වා තං
 අමුඤ්ඤිමානොව පඨමෙන අනුලොමවිත්තෙන උලලඛ්ඛිත්වා දුතියෙන
 පරතීරනිනනපොණ්පඛාරකායො විය නිර්වාණනිනනපොණ්පඛාර
 මානසො හුත්වා තතියෙන පරතීරස්ස උපරිභාගං පතොනා විය ඉද්දති
 පත්තබ්බස්ස නිර්වාණස්ස ආසන්නා හුත්වා තස්ස විතතස්ස නිරෝධෙන
 තං සම්මාරාරමමණං මුඤ්ඤිත්වා ගොත්‍රභූවිත්තෙන විසම්මාරෙ පරතීර
 භූතෙ නිර්වාණෙ පතති, එකාරමමණෙ පන අලඛාසෙවනතාය වෙධ
 මානො සො පුරිසො විය න තාව සුප්පතිට්ඨිතො භොති, තතො
 මග්ගසද්ධිනං පතිඨාතිති. තත්ථ අනුලොමං සච්චපටිච්ඡාදකං කීලෙස

හමං විනොදෙද්දං සකෙකාති, න නිබ්බාණමානරමණං කාදුං; ගොත්‍රභූ නිබ්බාණමෙව ආරමමණං කාදුං සකෙකාති, න සච්චපට්චර් දකං තමං විනොදෙද්දං, තත්‍රායං උපමා:-එකො කිර වක්කුමා පුරිසො නක්ඛතතයොගං ජාතිස්සාමිති රතතිභාගෙ නික්ඛමිතිච වන්දං පසයිතුං ඥාතිං උලොකෙසි, තස්ස වලාහකෙහි පට්චර්නනාත්තා වන්දෙ, න පක්කස්සයිත්ථ, අපේකො වාතො උට්ඨතිති: පුලුද්දලෙ වලාහකෙ විඬං සෙසි, අපරො මජ්ඣිමෙ, අපරො සුඛුමෙපි, තතො සො පුරිසො විගත වලාහකෙ නගෙ වන්දං දිස්වා නක්ඛතතයොගං අස්සස්සයි, තත්ථ තයො වලාහකා විය සච්චපට්චර්දකං පුලමජ්ඣිමසුඛුමං කිලෙසකුකාරං, තයො වාතා විය තිණ්ණි අනුලොමවිතතාති, වක්කුමා පුරිසො විය ගොත්‍රභූස්සණං, වන්දෙ විය නිබ්බාණං, එකෙකස්ස වාතස්ස යථාක්ක මෙන වලාහකවිඬංසනං විය එකෙකස්ස අනුලොමවිතතස්ස සච්ච පට්චර්දකතමවිනොදනං, විගතවලාහකෙ නගෙ තස්ස පුරිසස්ස විසුඬවන්දදස්සනං විය විගතෙ සච්චපට්චර්දකෙ තමෙ ගොත්‍රභූ ස්සණස්ස විසුඬනිබ්බාණදස්සනං, යපේව හි තයො වාතා වන්දපට්චර් දකෙ වලාහකෙයෙව විඬංසෙද්දං සකෙකානති, න වන්දං දද්දං, එවං අනුලොමාති සච්චපට්චර්දකං තමංයෙව විනොදෙද්දං සකෙකානති න නිබ්බාණං දද්දං, යථා සො පුරිසො වන්දමෙව දද්දං සකෙකාති, න වලාහකෙ විඬංසෙද්දං, එවං ගොත්‍රභූස්සණං නිබ්බාණමෙව දද්දං සකෙකාති, න කිලෙසතමං විනොදෙද්දං, තෙනෙව වෙඨං මග්ගස්ස ආවජ්ජනනති වුවෙති, තං හි අනාවජ්ජනමපි සමානං ආවජ්ජනදානෙ ධාතො “එවං නිබ්බතතාති”ති මග්ගස්ස සස්සද්දං දස්වා විය නිරුජ්ජති, මග්ගොපි තෙන දිනනාසස්සද්දං අමුස්සවිත්වා අවිවිසනතතිවසෙන තං ස්සණං අනුප්පබ්බකුමානො අනිබ්බිඬපුබ්බං අප්පදලිතපුබ්බං ලොභකකිං දොසකකිං මොහකකිං නිබ්බිජ්ඣමානොව පදලය මානොව නිබ්බතතති. තත්‍රායං උපමා:-එකො කිර ඉස්සාසො අඬ උසභමතෙත පදෙසෙ එලකසතං ධාතොපෙත්වා වන්දෙන මුඛං වෙසේත්වා සරං සත්තයතිත්වා වක්කයනෙන අඬාසි, අස්සස්ස පුරිසො වක්කයනතං ආවිජ්ඣතිත්වා යද ඉස්සාසස්ස එලකං අභිමුඛං ගොති, තද තත්ථ දණ්ඨ කෙන සස්සද්දං දෙති ඉස්සාසො දණ්ඨකසස්සද්දං අමුචිත්වා සරං බිච්චිත්වා එලකසතං නිබ්බිජ්ඣති, තත්ථ දණ්ඨකසස්සද්දං විස ගොත්‍රභූ ස්සණං, ඉස්සාසො විය මග්ගස්සණං, ඉස්සාසස්ස දණ්ඨකසස්සද්දං අමුස්සවිත්වා එලකසතනිබ්බිජ්ඣතං විය මග්ගස්සණස්ස ගොත්‍රභූ ස්සණෙන දිනනාසස්සද්දං අමුස්සවිත්වා නිබ්බාණං ආරමමණං කත්වා අනිබ්බිඬපුබ්බානං අප්පදලිතපුබ්බානං ලොභදොසමොහකකිං නිබ්බිජ්ඣනපදලනං, න කෙවලං වෙස මග්ගො ලොභකකිංදිනං නිබ්බිජ්ඣනමෙව කරොති, අපි ච ඛො අනාමතග්ගසංසාරවට්ටුකකි සමුද්දං සොසෙති, සබ්බඅපායවාරුති පිදහති, සත්තනනාං අරිය ධාතානං සමමුඛිතාවං කරොති, අඬභිතිකං මිච්ඡාමග්ගං පජ්ඣති, සබ්බ වෙරගයාති වූපසමෙති, සමොසමුද්ධස්ස ඔරසපුත්තභාවං උපනෙති,

අසෙසුදසක ව අනෙකසකානං ආතිසංසානං පටිලාභාය සංවත්තනිති,
එවං අනෙකාතිසංසදායකෙන සොතාපනතිමග්ගෙන සමපයුත්තං
සූර්යං සොතාපනතිමග්ගසූර්යනති.

පඨමමග්ගසූර්යං නිඝිනං.

ඉමස්ස පන සූර්යස්ස අනන්තරං තස්සෙව විපාකභූතාති වෙ
නිඝි වා එලවිත්තාති උපපජ්ජනති, අනන්තරවිපාකතතා යෙව හි
ලොකුත්තරකුසලානං “සමාධිමානන්තරිකසූර්යමානු”ති ව “දකුං
ආනන්තරිකං පාපුණාති ආසවානං බයායා”ති ව ආදි වුත්තං. තෙවි
පන එකං වෙ තිඝ්ඤි වත්තාරි වා එලවිත්තාතිති වදනති තං න ගහෙ
තබ්බං. අනුලොමස්ස හි ආසෙවනනෙත ගොත්‍රභූසූර්යං උපපජ්ජති,
තස්මා සබ්බනාමිතෙ පරිවේජදෙන චීති අනුලොමවිභෙතති හවිතබ්බං,
නාහි එකං ආසෙවනපච්චයං ලභති, සත්තවිත්තපරමා ව එකා ජවන
විටි; තස්මා යස්ස වෙ අනුලොමාති, තස්ස තතියං ගොත්‍රභූ, වතුත්ථං මග්ග
විත්තං, නිඝි එලවිත්තාති ගොනති; යස්ස නිඝි අනුලොමාති, තස්ස
වතුත්ථං ගොත්‍රභූ, පඤ්චමං මග්ගවිත්තං, වෙ එලවිත්තාති ගොනති;
තෙත වුත්තං වෙ තිඝ්ඤි වා එලවිත්තාති උපපජ්ජනති. තෙවි පන
යස්ස වත්තාරි අනුලොමාති, තස්ස පඤ්චමං ගොත්‍රභූ, ජට්ඨං මග්ග
විත්තං, එකං එලවිත්තනති. තං පන යස්මා “වතුත්ථං පච්චමං වා
අපෙපති, න තතො පරං ආසනනාහවසිතතතා”ති පටික්ඛිත්තං, තස්මා
න සාරණො පච්චතබ්බං; එත්තාවතා ව පනෙස සොතාපනෙතො
නාම දුතියො අරියපුග්ගලො ගොති. භූසපාමත්තොපි නුත්තා
සත්තකඛ්ඤානුං දෙවෙදු ව මනුස්සෙසු ව සකාචිත්තා සංසරිත්තා
දුක්ඛස්ස න්තකරණසමන්තො ගොති. එලපරියොසානෙ පනස්ස විත්තං
හවසිතං ඔතරති, තතො හවසිතං උපවජ්ඣිත්තා මග්ගපච්චවෙකක
නන්තාය උපපජ්ජති මනොවායවජ්ජනං, තස්මිං නිරුද්ධෙ පටිපාටියා
සත්තමග්ගපච්චවෙකකණ්ජවනානිති. පුන හවසිතං ඔතරිත්තා තෙනෙව
නගෙන එලාදීනං පච්චවෙකකණ්ජන්තාය ආවජ්ජනාදීති උපපජ්ජනති
යෙසං උපපත්තියා එස මග්ගං පච්චවෙකකති එලං පච්චවෙකකති
පභිනකිලෙසෙ පච්චවෙකකති අවසිට්ඨකිලෙසෙ පච්චවෙකකති
තිබ්බාණං පච්චවෙකකති. සො හි ඉමිතා වතාහං මග්ගෙන ආග
තොති මග්ගං පච්චවෙකකති, තුතො අයං මෙ ආතිසංසො ලඞ්ඛනි
එලං පච්චවෙකකති, තතො ඉමෙ-නාම මෙ කිලෙසං පභිනාති පභින
කිලෙසෙ පච්චවෙකකති, තතො ඉමෙ නාම මෙ කිලෙසං අව
සිට්ඨාති උපරිමග්ගතයවජ්ජෙ කිලෙසෙ පච්චවෙකකති, අවසානෙ
ව අයං මෙ ධම්මො ආරම්භණතො පටිවිඞ්චාති අමතං තිබ්බාණං පච්ච
වෙකකති ඉති සොතාපනනස්ස අරියසාවකස්ස පඤ්චපච්චවෙකක
ණාති ගොනති, යථාච සොතාපනනස්ස එවං සකදගාමිඅනාගාමි

නමිදි. අරහතො පන අවසිදාකිලෙසපච්චවෙකකිණං. නාම නඤ්චිති. එවං සබ්බානිපි එකුතවිසති පච්චවෙකකිණානි නාම, උක්කඨපරිචේජ් දෙයෙව වෙසො; පඨිනාවසිදාකිලෙසපච්චවෙකකිණං. හි සෙකකානමිදි හොති වා න වා, තස්ස හි පච්චවෙකකිණස්ස අභාවෙනෙව මහානාමො භගවතනං. පුච්ඡි “කොසු නාම මෙ ධම්මො අජ්ඣතනං අපඨිණො යෙන මෙ එකදු ලොභධම්මාපි විතනං පරියාදය තිට්ඨන්ති”ති සබ්බං වින්දාරතො වෙදිතබ්බං. එවං පච්චවෙකකිණා පන සො සොතා පනෙනා අරියසාවකො තස්මිං යෙව වා ආසනෙ නිසින්නො අපරෙත වා සමයෙන කාමරුගව්‍යාපාදනං නනුභාවාය දුකියාය භූමියා පතතියා යොගං කරොති, සො ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣකියානි සමොධානෙත්වා තදෙව රූපවේදනාසංඝ්‍රාසාසිධාරවිඤ්ඤාණහෙදං සබ්බාරගතං අතිච්චං දුක්ඛමනවතාති ඤාණෙන පරිමද්දති පරිවතෙනති විපස්සනා විපිං ඔගාහති, තස්සෙවං පටිපන්නස්ස චුත්තනසෙනෙව සබ්බාරූපෙකකා වසානෙ එකාවජ්ජනෙන අනුලොමගොත්‍රභුඤ්ඤාණස්ස උප්පන්නස්ස ගොත්‍රභුද්දනන්තරං සකදගාමිමය්‍යො උප්පජ්ජති, තෙන සම්පසුත්තං ඤාණං සකදගාමිමය්‍යඤ්ඤාණන්ති.

දුතියඤ්ඤානි නිසිතං.

ඉමස්සපි ඤාණස්ස අනන්තරං චුත්තනසෙනෙව එලචිත්තානි වෙදි තබ්බානි, එත්තාවතා වෙස සකදගාමි නාම වතුන්දො අරියපුග්ගලො හොති සනිදෙව ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා දුක්ඛස්ස නතකරණසම්පේදො. තතො පරං පච්චවෙකකිණං චුත්තනසමෙව. එවං පච්චවෙකකිණා ව සො සකදගාමි අරියසාවකො තස්මිං යෙව වා ආසනෙ නිසින්නො අපරෙත වා සමයෙන කාමරුගව්‍යාපාදනං අනවසෙසප්පභානාය තතියාය භූමියා පතතියා යොගං කරොති, සො ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣකියානි සමොධානෙත්වා තදෙව සබ්බාරගතං අතිච්චං දුක්ඛමනවතාති ඤාණෙන පරිමද්දති පරිවතෙනති විපස්සනා විපිං ඔගාහති. තස්සෙවං පටිපන්නස්ස චුත්තනසෙනෙව සබ්බාරූපෙකකා වසානෙ එකාවජ්ජනෙන අනුලොමගොත්‍රභුඤ්ඤාණස්ස උප්පන්නස්ස ගොත්‍රභුද්දනන්තරං අනාගාමිමය්‍යො උප්පජ්ජති, තෙන සම්පසුත්තං ඤාණං අනාගාමි මය්‍යඤ්ඤාණන්ති.

තතිය ඤාණං නිසිතං.

ඉමස්සපි ඤාණස්ස අනන්තරං චුත්තනසෙනෙව එලචිත්තානි වෙදි තබ්බානි. එත්තාවතා වෙස අනාගාමි නාම ඡට්ඨො අරිය පුග්ගලො හොති ඔප්පාතිකො තත් පරිනිබ්බාදි අනාවතතිධම්මො තස්මා ලොකා පටිසංඝිවසෙන නසිමං ලොකං පුත්තරගන්තං. තත්තො පරං පච්චවෙකකිණං චුත්තනසමෙව, එවං පච්චවෙකකිණා ව සො අනා

ගාමී අරියසාවකො තස්මිංයෙව වා ආසනෙ නිසින්නො අපරෙත වා සමයෙන රූපරුගඅරූපරුගමානඋද්ධව්වඅවිජ්ජානං. අනවසෙසප්ප භානාය චතුර්ථාය භූමියා පතතියා යොගං කරෙති, සො ඉන්ද්‍රියබල බොජ්ඣකානි සමොධානෙත්වා තදෙව සංකාරගතං අනිච්චං දුක්ඛ මනායනාති සූර්යාස්ත පරිමද්දති පරිවතෙතති විපස්සනාචීරිං. ඔගාහති, තස්සෙවං. පටිපත්තස්ස චුත්තනායෙනෙව සංකාරාපෙක්ඛාවසානෙ එකාවජ්ජනෙන අනුලොමගොත්‍රභූසූර්යාස්තස්ස උප්පන්නස්ස ගොත්‍රභූ අනන්තරං අරහත්තමයො උප්පජ්ජති, තෙන සම්පසුත්තං සූර්යං අරහත්තමයසූර්යාස්තති.

චතුර්ථසූර්යං නිසිනං.

ඉමස්සපි සූර්යස්ස අනන්තරං චුත්තනායෙනෙව ඵලවිත්තානි වෙදි තබ්බාති, එත්තාවතා වෙස අරහා නාම අට්ඨමො අරියපුග්ගලො හොති මහාබ්ණාසවො අනතිමදෙහධාරි ඔතිතභාගෙ අනුප්පත්ත සද්දත්ථා පරිකබ්ණභවසංකෘත්තො සම්මද්දසුද්දවිමුත්තො සදෙව කස්ස ලොකස්ස අග්ගදක්ඛිණෙයෙයාති. ඉති යනතං චුත්තං “සොනා පතතිමයො සකද්දාගම්මයො අනාගාමිමයො අරහත්තමයොති ඉමෙසු පන චතුසු මයොසු සූර්යං සූර්යාස්තයවිසූද්ධි නාමා”ති, තං. ඉමානි ඉමිනා අනුක්කමෙන පත්තබ්බාති චත්තාරි සූර්යානි සංඛාය චුත්තං, ඉද්දති ඉමිස්සා යෙව චතුර්ථසූර්යාස්තය සූර්යාස්තයවිසූද්ධියා ආනු භාව විජ්ජනනත්ථං:-

පරිපුර්ණබොධිපක්ඛිය භාවො වුට්ඨානබලසමායොගො,
යෙ යෙන පභාතබ්බා ධම්මා තෙසං පභානං ව.

කිච්චානි පරිසංසද්දිති යානි චුත්තානි අභිසම්මකාලෙ,
තානි ව යථාසභාවෙන ජාතිතබ්බානි සබ්බානිති.

තත්ථ “පරිපුර්ණබොධිපක්ඛියභාවො”ති බොධිපක්ඛියානං පරි පුර්ණභාවො, චත්තාගෙ සතිපට්ඨානා චත්තාගෙ සම්මප්පධානා චත්තාගෙ ඉඨිපාද පසුච්ඡිද්දානි පසුච්චලානි සත්තබොජ්ඣකා අරියො අට්ඨබ්බිකො මයොනි හි ඉමෙ සත්තතිංස ධම්මා බුජ්ඣකාට්ඨ න බොධිති ලද්ධනාමස්ස අරියමයාස්ස පකෙඛ භවත්තා බොධිපක්ඛියා නාම, “පකෙඛ භවත්තා”ති උපකාරභාවෙ සිත්තතා. තෙසු තෙසු ආරම්භණෙසු ඔක්කඤ්චිං පක්ඛඤ්චිං උපට්ඨානතො පට්ඨානං, සති යෙව පඨානං සතිපට්ඨානං, කායවේදනාවිත්තධම්මෙසු පනස්සා අසුභ දුක්ඛ අනිච්ච අනත්තාකාර ගහණවසෙත සුභ සුඛ නිව්ච අත්ත සංකෘත්ත පභාතකිච්චසාධනවසෙත ව පවත්නිතො චතුර්ධා ගෙදෙ හොති, තස්මා චත්තාගෙ සතිපඨානානි වුට්ඨන්ති. පදහනති එතෙතානි පධානං, සොභනං පධානං සම්මප්පධානං; සම්මා සාමං වා පදහනති එතෙතානි සම්මප්පධානං; සොභනං වා තා කිලෙසවිරූපත්තවිර

හතො පඨානඤ්ච භිත සුඛ නිපථාදකතෙතන සෙසභාවාවනනතො පඨානභාවකරණතො වාති සමමප්පධානං, විරියසෙසනං අභිවචනං; තඤ්ඤං උප්පතනානුප්පතනානං අකුසලානං පහානානුප්පතනිකිම්බං අනුප්පතනුප්පතනානඤ්ච කුසලානං උප්පතතිට්ඨිති කිම්බං සංඛයතිති වතුබ්බිධං හොති. තස්මා චතතාරෙ සමමප්පධානාති වුච්චනති. පුබ්බෙ වුත්තෙතන ඉජ්ඣකාසේන ඉඪි, තස්සා සමපසුත්තාය පුබ්බභිග්ග මසේන ඵලභුතාය පුබ්බභාගකරණසේන ච ඉඪියා පාදෙති ඉඪි පාදෙ, සො ඡන්දදිවසෙත වතුබ්බිධො හොති, තස්මා චතතාරෙ ඉඪි පාදති වුච්චනති, යථාහ:-“චතතාරෙ ඉඪිපාද ඡන්දිපිපාදෙ විරිසිඪි පාදෙ විතතිඪිපාදෙ විමංසිඪිපාදෙ”ති; ඉමෙ ලොකුත්තරංව. ලොකියා පන “ඡන්දඤ්ච භික්ඛු අභිපතියං කරිතා ලභති සමාධිං ලභති විතතසෙසකග්ගතං, අයං වුච්චති ඡන්දසමාධි”ති; ආදිවචනතො ඡන්ද අභිපතීවසෙත පටිලඛිතමාපි හොනති. අස්සභියකොසජ්ජපමාද විනෙකප සමොභානං අභිභවනතො අභිභවනසඛිංතෙත අභිපතී යටෙඨන ඉන්ද්‍රියං, අස්සභියාදීති ව අනභිභවතියතො අකමපියසේන බලං, තදුභගමපි සද්ධාදිවසෙත පඤ්චවිධං හොති, තස්මා පච්ඡියාති පච්චලාතීති වුච්චනති. බුජ්ඣකකසත්තස්ස පන අභිග්ගාවෙන සති ආදයො සත්ත බොජ්ඣකා, නියතානිකසේන ච සමොදිසිආදයො අභි මග්ගභිග්ගා හොනති. තෙන වුත්තං “සත්ත බොජ්ඣකා, අරියො අභිබ්බිකො මයෙහ”ති. ඉති ඉමෙ සත්තතියංස බොධිපක්ඛියා ධම්මා පුබ්බභාගෙ ලොකියවිපස්සනාය චතතමානාය වුද්දසවිධෙන කායං පරිග්ගණනතො කායානුපස්සනාසතිපඨානං, නවවිධෙන වෙදනං පරිග්ගණනතො වෙදනානුපස්සනා සතිපඨානං, සොලසවිධෙන විත්තං පරිග්ගණනතො විත්තානුපස්සනාසතිපඨානං, පඤ්චවිධෙන ධම්මෙ පරිග්ගණනතො ධම්මානුපස්සනාසතිපඨානං. ඉමසමිං අත්තභාවෙ අනුප්පතනපුබ්බං පරස්ස උප්පතනං අකුසලං දිස්වා යථා පටිපත්තසෙසතං උප්පතනං න තථා පටිපජ්ජස්සාමි ඵලං මෙ ඵතං නුප්පජ්ජස්සාතිති තස්ස අනුප්පාදය වායමනකාලෙ පඨමං සමමප්ප ධානං, අත්තතො සමුද්ධාරප්පතනං අකුසලං දිස්වා තස්ස පහානාය වායමනකාලෙ දුතියං, ඉමසමිං අත්තභාවෙ අනුප්පතනපුබ්බං ක්කිංතං වා විපස්සනං වා උප්පාදෙත්තුං වායමනතස්ස තතියං, උප්පතනං යථා න පරිග්ගණති, ඵලං පුත්තපුත්ත උප්පාදෙනතස්ස වතුත්ථං සමමප්පධානං. ඡන්දං ධුරං කරිතා කුසලුප්පාදනකාලෙ ඡන්දිපිපාදෙ-පෙ-මිච්ඡාවාවාය විරමනකාලෙ සමොචාවාති ඵලං නානාවිත්තෙත්තු ලබ්භනති. ඉමෙසං පන චතුත්තං ඤ්ඤානං උප්පතතිකාලෙ ඵකවිත්තෙ ලබ්භනති, ඵලකඛණේ ඤ්ඤානං චතතාරෙ සමමප්පධානෙ අවසෙසා තෙත්තියංස ලබ්භනති, ඵලං ඵකවිත්තෙ ලබ්භමානෙත්තු වෙත්තෙත්තු ඵකාව තිබ්බාණාරමණා සති කායාදිසු සුභසඤ්ඤාදිප්පහානනිච්චසාධනවසෙත

වතනාගේ සතිපඨානානි වුවහොත්. එකමෙම ව විරියං අනුපාතනානං අනුපාදාදිතිවසාධනවසෙක වතනාගේ සමමපාධානානි වුවහොත්. සෙසෙසු භාෂන වසින්නා නැති, අපි ව තෙසු:-

නව එකවිධා එකො වෙබාථ වතු පඤ්චායා,
අභිධා නවධා වෙව ඉති ඡඛා භවනති තෙ.

“නව එකවිධා”නි ඡන්දෙ විතතං පිති පස්සථි උපේක්ඛා සඛිකපෙපා වාචා කමමනොතා ආජිවොති ඉමෙ නව ඡන්දිපාදාදිවසෙක එකවිධා ව භොතති, න අඤ්ඤං භොතාසං භජනති; “එකො වෙබා”නි සද්ධා ඉන්ද්‍රියබලවසෙක වෙබා සිතා, “අථ වතු පඤ්චායා”නි අපඤ්ඤාදි එකො වතුධා, අඤ්ඤා පඤ්චායා සිතොති අනෙක, තත් සමාධි එකො ඉන්ද්‍රිය බලබොජ්ඣනමයනවසෙක වතුධා සිතො. පඤ්ඤා තෙසං ව වතුනතං ඉතිපාදකොභාසස්ස ව වසෙක පඤ්චායා, “අභිධා නවධා වෙබා”නි අපරො එකො අභිධා එකො නවධා සිතොති අනෙක, වතු සතිපඨාන ඉන්ද්‍රිය බල බොජ්ඣන මයනවසෙක සති අභිධා සිතා, වතුසමමපාධාන ඉතිපාද ඉන්ද්‍රිය බල බොජ්ඣන මයනවසෙක විරියං නවධානි, එව:-

“වුද්ධසෙව අසමතිනතා භොතෙතතෙ බොධිපක්ඛියා,
කොට්ඨාසතො සත්තවිධා සත්තතිංසපහෙදතො.
සතිවචනිපථාදනතො සරුපෙන ව වුතතිනො,
සබ්බෙව අරියමග්ගස්ස සමභවෙ සමභවනති තෙ”ති.

එවං තාවෙත්ථ පරිපුණ්ණබොධිපක්ඛියභාවො ජනිතබ්බො.

“වුද්ධානබලසමායොගො”නි වුද්ධානවෙව බලසමායොගො ව, ලොකීයවිපස්සනා හි නිමිත්තාරම්භකතො වෙව පවතති කාරණස්ස ව සමුදයස්ස අසමුච්ඡිදනතො තෙව නිමිත්තා න පවතතා වුද්ධානි, ගොත්‍රභුක්ඛණං සමුදයස්ස අසමුච්ඡිදනතො න පවතතා වුද්ධානි, නිබ්බාණාරම්භකතො පන නිමිත්තා වුද්ධානිනි එකතො වුද්ධානං ගොති. තෙනාහ “බහිඛා වුද්ධානවිවට්ඨනෙ පඤ්ඤා ගොත්‍රභුක්ඛණ”නති. a තථා “උපාදා විවට්ඨතා අනුපාදං පක්ඛන්දනීති ගොත්‍රභු, පවතතා විවට්ඨතා”නි සබ්බං වෙදිතබ්බං. ඉමානි පන වතනාරි සෘණානි අනිමිත්තාරම්භකතා නිමිත්තතො වුද්ධානනි, සමුදයස්ස සමුච්ඡිදනතො පවතතා වුද්ධානනීති දුගතො වුද්ධානානි ගොතති, තෙන වුතතං “කථං දුගතො වුද්ධානවිවට්ඨනෙ පඤ්ඤා මග්ගෙසුඤ්ඤා? සොතා පනති මග්ගකමග්ගෙ දස්සනසේන සමමාදිට්ඨි මිච්ඡාදිට්ඨියා වුද්ධානි, තදනුවතනකනිලෙසෙහි ව බන්ධනී ව වුද්ධානි, බහිද්ධා ව සබ්බ නිමිත්තෙහි වුද්ධානි, තෙන වුද්ධානි දුගතො වුද්ධානවිවට්ඨනෙ පඤ්ඤා මග්ගෙ සෘණ”නති a අහිනිගේපනසේන සමමාසඛිකපෙපා මිච්ඡා සඛිකපෙපා-ප-පරිග්ගහසේන සමමාචාචා මිච්ඡාචාචාය-සමුද්ධානසේන

සමමාකමනො-වොදනසේන සමමාදාජ්චො-පග්ගහසේන සමමා
 වායාමො-උපසානසේන සමවාසනී-අවිකේධපට්ඨේන සමමාසමාධි
 මිච්ඡාසමාධිනො වුට්ඨාති, තදනුවත්තකකිලෙසෙති ව ඛනේති ව
 වුට්ඨාති, ඛනිදාමා ව සබ්බනිමිත්තෙති වුට්ඨාති, තෙන වුට්ඨති දුගතො
 වුට්ඨානවිවට්ඨනෙ පඤ්ඤ මග්ගෙ ඤ්ඤානති. සකදගාමිමග්ගකකිලෙ
 දස්සනවේන සමමාදිට්ඨි-පෙ-අවිකේධපට්ඨේන සමමාසමාධි ඔද්ධාරිකා
 කාමරුහසංයෝජනා පටිඝසංයෝජනා ඔද්ධාරිකා කාමරුහානුසයා
 පටිඝානුසයා වුට්ඨාති-පෙ-අනාගාමිමග්ගකකිලෙ දස්සනවේන සමමා
 දිට්ඨි-පෙ-අවිකේධපට්ඨේන සමමාසමාධි අනුසහගතා කාමරුහසංයෝ
 ජනා පටිඝසංයෝජනා අනුසහගතා කාමරුහානුසයා පටිඝානුසයා
 වුට්ඨාති-පෙ-අරහත්ත මග්ගකකිලෙ දස්සනවේන සමමාදිට්ඨි-පෙ-
 අවිකේධපට්ඨේන සමමාසමාධි රූපරුහා අරූපරුහා මානා උද්ධවො
 අවිජ්ජාය මානානුසයා හවරුහානුසයා අවිජ්ජානුසයා වුට්ඨාති,
 තදනුවත්තක කිලෙසෙති ව ඛනේති ව වුට්ඨාති, ඛනිදාමා ව
 සබ්බනිමිත්තෙති වුට්ඨාති, තෙන වුට්ඨති දුගතො වුට්ඨාන
 විවට්ඨනෙ පඤ්ඤ මග්ගෙ ඤ්ඤානති. ලොකියානං ව අදන්නං සමා
 පතනීනං භාවනාකාලෙ සමථබලං අධිකං හොති, අනිච්චානුපස්ස
 නාදිනං භාවනාකාලෙ විපස්සනාබලං, අරියමග්ගකකිලෙ පන සුග
 නනිං තෙ ධම්මා පවත්තනති අඤ්ඤමඤ්ඤං අනනිවත්තනසේන;
 තස්මා ඉමෙසු චතුස්සපි ඤ්ඤාණෙසු උභයබලසමායෝගො හොති.
 යථාහ:-“උද්ධවසහගතකිලෙසෙති ව ඛනේති ව වුට්ඨගතො විත්තස්ස
 ඵකග්ගතා අවිකේධපො සමාධි නිරේධගොචරො, අවිජ්ජාසහගත
 කිලෙසෙති ව ඛනේති ව වුට්ඨගතො අනුපස්සනසේන විපස්සනා
 නිරේධගොචරා, ඉති වුට්ඨානවේන සමථවිපස්සනා ඵකරසා
 හොනති, සුගතනිං හොනති, අඤ්ඤමඤ්ඤං නාතිවත්තනති, තෙන
 වුට්ඨති වුට්ඨානවේන සමථවිපස්සනං සුගතනිං භාවෙති”ති; එව
 මෙත්ථ වුට්ඨානබලසමායෝගො වෙදිතබ්බො. “යෙ යෙන පභා
 තබ්බො ධම්මා, තෙසං පභාතවා”ති ඉමෙසු පන චතුස්ස ඤ්ඤාණෙසු යෙ
 ධම්මා යෙන ඤ්ඤාණෙන පභාතබ්බො, තෙසං පභාතඤ්ඤ ජනිතබ්බො, එතා
 නිති යථායෝගං සංයෝජන කිලෙස මිච්ඡත්ත ලොකධම්ම මිච්ඡරිය
 විපල්ලාස ගත්ථ අගති ආසව ඔස යෝග නිවරණ පරාමාස උපාදන
 අනුසය මල අකුසලකමපථ විතතුපාදසංඛාතානං ධම්මානං පභා
 තකරාති; තත්ථ සංයෝජනානිති ඛනේති ඛනිංනං ඵලෙන කමමස්ස
 දුක්ඛෙන වා සත්තානං සංයෝජනත්තා රූපරාගාදයො දස ධම්මා
 වුට්ඨනති; යාවඤ්ඤි තෙ, තාව එතෙසං අනුපරමොති; තත්ථාපි රූප
 රාගො අරූපරාගො මානො උඬ්ඬවං අවිජ්ජාති ඉමෙ පඤ්ඤ උඬ්ඬ
 නිබ්බත්තනකඛනිදිසංයෝජනත්තා උද්ධං භාගියසංයෝජනාති නාම,
 සකකායදිට්ඨි විවික්චිකා සීලබ්බතපරාමාසො කාමරාගො පටිසොති

ඉමෙ ජඤ්ඤා අධොතිබ්බතතකඛනිදිසංයෝජකතතා අධොභාගිසංයෝජනාති නාම, කිලෙසාති සයං සංකිලිට්ඨතතා සමපසුත්තධම්මානඤ්ඤා සඛිතිලෙසිකතතා ලොභො ද්වේශො මොහො මානො දිසි විචිකිච්ඡා පිනං උඛෙච්චං අභිරිකං අනොත්තප්පනති ඉමෙ දස ධම්මා. මිච්ඡතතාති මිච්ඡා පචත්තනතො මිච්ඡාදිසි මිච්ඡාසඛිකපෙසා මිච්ඡා වාචා මිච්ඡාකම්මනෙතා මිච්ඡාආජ්චො මිච්ඡාවායාමො මිච්ඡාසති මිච්ඡාසමාසිති ඉමෙ අට්ඨ ධම්මා; මිච්ඡා විමුත්තති මිච්ඡාඤ්ඤෙති වා සසිං දස. ලොකධම්මාති ලොකපච්චතතියා සති අනුපරමධම්මතතා ලොභො අලොභො අයසො යසො සුඛං දුක්ඛං නිත්‍ය පසංසාති ඉමෙ අට්ඨ, ඉධ පන කාරණෙපචාරෙන ලාභාදිවිච්ඡිකස්ස අනුත්තයස්ස අලාභාදිවිච්ඡිකස්ස පටිසස්ස වෙතං. ලොකධම්මගහණෙන ගහණං කතනති වෙදිතබ්බං. මිච්ඡසාහිති ආවාසමච්ඡරියං කුලමච්ඡරියං ලාභමච්ඡරියං ධම්මමච්ඡරියං වණ්ණමච්ඡරියනති ඉමාති ආවාසාදිසු අඤ්ඤාසං සාධාරණභාවං අසහනාකාරෙන පචත්තනාති පචමච්ඡරියාති. විපල්ලාසාති අතිවිච්ඡිකඤ්ඤානුප්පේසෙසු යෙව් විච්ඡිසු නිව්ච්චං සුඛං අත්තා සුභනති එවං පචත්තො සඤ්ඤා විපල්ලාසො විත්ත විපල්ලාසො දිසිවිපල්ලාසොති ඉමෙ තයො; ගජොති නාමකායස්ස වෙච්ච රූපාකායස්ස ච ගජන්තො අභිජ්ඣාදයො චත්තාරො, තථාති තෙ අභිජ්ඣාකායගජො ව්‍යාපාදො කායගජො සීලබ්බතපරාමාසො කායගජො ඉදං සච්චාතිතිවෙසො කායගජො ඉච්චෙව චුත්තා. අග්නිති ඡන්ද්‍රෙසමොගහයෙති අකත්තබ්බකාරණස්ස කත්තබ්බකාරණස්ස ච අභිවචනං, තංති අරියෙති අගත්තබ්බතතා අගතිති චුච්චති. ආසවාති ආරම්භණවසෙන ආගොත්‍රභූතො ආභවග්ගතො ච සචනා-අසංවුතෙති වා චාරෙති සච්ච්ඡිද්දෙති උදකං විස සචනතො නිව්ච්ච පග්ගරණයෙන-සංසාරදුක්ඛස්ස වා සචනතො-කාමරාගභවරාග මිච්ඡාදිසි අවිජ්ජානමෙතං. අභිවචනං, භවසාගරෙ ආකසිත්තවෙස්සන දුරුභතරණවෙස්සන ච ඔසාතිපි-ආරම්භණවිශෝගස්ස වෙච්ච දුක්ඛ විශෝගස්ස ච අප්පදනතො යොගාතිපි තෙසං යෙව් අභිවචනං. නිවරණාතිති විත්තස්ස ආවරණනිවරණපටිච්ඡාදනවෙස්සන කාමච්ඡාදයො පඤ්ඤා; පණ්ණාසොති තස්ස තස්ස ධම්මස්ස සභාවං අතිකකම්ම පරතො අභූතං සභාවං ආමසනාකාරෙන පචත්තනතො මිච්ඡාදිසියා එතං. අභිවචනං, උපාදානාති සබ්බාකාරෙන පටිච්චසමුප්පාද නිද්දෙසෙ චුත්තාති කාමුපාදනාදිති වත්තාරි, අනුසංසාති ථාම ගතයෙන කාමරාගානුසයො පටිස මාන දිට්ඨි විචිකිච්ඡා භවරාග අවිජ්ජානුසයොති එවං. චුත්තා කාමරාගාදයො සත්ත, තෙ හි ථාම ගතත්තා පුන පුන කාමරාගාදීනං උප්පත්තිගෙභූභාවෙන අනුසෙතති යෙවාති අනුසයා. මල්ලාති තෙලඤ්ඤනකල්ලං විස සයං ච අසුඛතතා අඤ්ඤාසං ච අසුඛභාවකාරණතො ලොභද්වේශානා තයො. අකුසල්කම්මපථාති අකුසල්කම්මභාවෙන වෙච්ච දුග්ගති නඤ්ඤා පථභාවෙන පාණාතිපාතො අදිත්තාදුතං කාමෙසු මිච්ඡාචාරො

මුසාවාදෙ පිසුනාවාවා ඵරුසාවාවා සමථපපලාපො අභිජ්ඣා ව්‍යාපාදෙ මිච්ඡාදිසීති ඉමෙ දස; අකුසලවිභවුසාදාති ලොහමුලා අට්ඨ දෙස මුලා වෙ මොහමුලා වෙති ඉමෙ වාදස; ඉති එතෙසං සංයෝජනාදිනං ධම්මානං එතාති යථායෝගං පභානකරාති. කථං? සංයෝජනෙසු තාව: සක්කායදිට්ඨි විචිකිච්ඡා සීලබ්බතපරමාසො අපායගමනියා ව කාමරාගපටිඝාති එතෙ පඤ්චධම්මා පඨමඤ්ඤවජ්ඣා, සෙසා කාම රාගපටිඝා ඔදාරිකා දුතියඤ්ඤවජ්ඣා, සුමුමා තතියඤ්ඤවජ්ඣා, රුපරාගාදයො පඤ්චපි චතුත්ඤ්ඤවජ්ඣා එව, පරතොපි ව යත්ත යත්ත එවසඤ්ඤ නියමං න කරිස්සාම, තත්ත තත්ත යං යං උපරිඤ්ඤ වජේඤ්ඤාති චක්ඛාම, සො සො පුරිමඤ්ඤණේති හතාපායගමනියාදිහා වොව හුත්වා උපරි ඤ්ඤවජේඤ්ඤා ගොතීති වෙදිතබ්බො. කීලෙසෙසු දිට්ඨි විචිකිච්ඡා පඨමඤ්ඤවජ්ඣා, දෙසො තතිය ඤ්ඤවජේඤ්ඤා, ලොහ මොහමානපිනඋච්චිඅගිරික අනොත්තප්පාති චතුත්ඤ්ඤවජ්ඣාති. මිච්ඡකෙතෙසු මිච්ඡාදිසී මුසාවාදෙ මිච්ඡාකමනෙතා මිච්ඡාආච්ඡවාති ඉමෙ පඨමඤ්ඤවජ්ඣා, මිච්ඡාසංකපපො පිසුනාවාවා ඵරුසාවාවාති ඉමෙ තතිය ඤ්ඤවජ්ඣා, චෙතනා යෙව චෙත්ත වාවාති වෙදිතබ්බො, සමථපපලාප මිච්ඡාවායාමසතිසමාගිවිමුතතිඤ්ඤාති චතුත්ඤ්ඤවජ්ඣාති. ලොක ධම්මෙසු පටිඝො තතියඤ්ඤවජේඤ්ඤා, අනුතයො චතුත්ඤ්ඤවජේඤ්ඤා, යසෙ ව පසංසාය ව අනුතයො චතුත්ඤ්ඤවජේඤ්ඤාති එකෙ, මච්ඡර යාති පඨමඤ්ඤවජ්ඣානෙව, විපල්ලාසෙසු අතිවෙච්ච නිව්චං අතත්තති අත්තාති ව සඤ්ඤවිත්තදිසිවිපල්ලාසා-දුකෙඛ සුඛං අසුභෙ සුභනති දිට්ඨිවිපල්ලාසා වාති ඉමෙ පඨමඤ්ඤවජ්ඣා, අසුභෙ සුභනති සඤ්ඤවිත්තවිපල්ලාසා තතියඤ්ඤවජ්ඣා, දුකෙඛ සුඛනති සඤ්ඤ විත්තවිපල්ලාසා චතුත්ඤ්ඤවජ්ඣා, ගණේසු සීලබ්බතපරමාස ඉදං සම්මාහිතිවෙසකායගන්තො පඨමඤ්ඤවජ්ඣා, ව්‍යාපාදකායගණේ තතියඤ්ඤවජේඤ්ඤා, ඉතරෙ චතුත්ඤ්ඤවජේඤ්ඤා, අගති පඨමඤ්ඤ වජ්ඣාව, ආසවෙසු දිට්ඨාසවො පඨමඤ්ඤවජේඤ්ඤා, කාමාසවො තතියඤ්ඤවජේඤ්ඤා, ඉතරෙ වෙ චතුත්ඤ්ඤවජ්ඣා, ඔඝයොගෙසුපි එසෙව නයො. නිවරණෙසු විචිකිච්ඡානිවරණං පඨමඤ්ඤවජ්ඣං, කාමච්ඡන්දෙ ව්‍යාපාදෙ කුක්කුච්චනති තිණී තතියඤ්ඤවජ්ඣාති, පිනමිඤ්ඤඋච්චවාති චතුත්ඤ්ඤවජ්ඣාති, පරමාසො පඨමඤ්ඤ වජේඤ්ඤාව. උපාදනෙසු සබ්බසම්මි ලොකීයධම්මානං වජ්ජකාම වසෙත කාමාති ආගතත්තා රුපාරුපරාගොපි කාමුපාදනෙ පතති, තසමා තං චතුත්ඤ්ඤවජ්ඣං, සෙසාති පඨමඤ්ඤවජ්ඣාති, අනුසයෙසු දිට්ඨිවිචිකිච්ඡානුසයං පඨමඤ්ඤ වජ්ඣාව, කාමරාගපටි ඝානුසයං තතියඤ්ඤවජ්ඣා; මාන හවරගාචිජ්ජානුසයං චතුත්ඤ්ඤ වජ්ඣා, මලෙසු දෙසමලං තතියඤ්ඤවජ්ඣං, ඉතරති චතුත්ඤ්ඤ වජ්ඣාති, අකුසලකමපපේසු පාණාතිපාතො අදින්නාදනං මිච්ඡා වාරෙ මුසාවාදෙ මිච්ඡාදිසීති ඉමෙ පඨමඤ්ඤවජ්ඣා, පිසුණාවාවා ඵරුසාවාවා ව්‍යාපාදෙති තයො තතියඤ්ඤවජ්ඣා, සමථපපලාපා

හිඡක්ඛා වතුන්සද්ධන්වඡක්ඛා. අකුසලවිතතුපාදෙසු වත්තාඤ්ඤිභග්ගා සම්පසුත්තා විචිකිච්ඡාසම්පසුත්තො වාති පඤ්ඤා පඨමසද්ධන්වඡක්ඛාව, චෙට්ඨිකසම්පසුත්තා තතිසද්ධන්වඡක්ඛා, සෙසා වතුන්සද්ධන් වඡක්ඛාති. යං ව යෙන වඡක්ඛං, තං තෙන පභාථාබ්බං නාම, තෙන වුත්තං:-“ඉති එතෙසං සංයෝජනාදීනං ධම්මානං එතාති යථායොගං පභාථා කරති”ති.

කිම්පනෙතාති එතෙ ධම්මෙ අතිතානාගතෙ පජ්ඣනති, උද්භු පච්චුප්පනෙතාති. කිම්පනෙත්ථ යදි තාව අතිතානාගතෙ, අඵලො වායාමො ආපජ්ජති. කායමා? පභාතබ්බානං නන්දිතාය; අඵ පච්චුප්පනෙත, තථාපි අඵලො වායාමෙන සඬිං පභාතබ්බානං අන්දිතාය; සඬිකිලෙසිකා ව මග්ගභාවනා ආපජ්ජති, විපසුත්තතා වා කිලෙසානං, න ව පච්චුප්පනකිලෙසො විතතවිපසුත්තො නාම අත්ථිති නායං ආවෙණිකා වොදනා, පාළියං යෙවති “යොයං කිලෙසෙ පජ්ඣති, අතීතෙ කිලෙසෙ පජ්ඣති, අනාගතෙ කිලෙසෙ පජ්ඣති, පච්චුප්පනෙත කිලෙසෙ පජ්ඣති”ති^a වච්ඡා පුන “හඤ්ඤි අතීතෙ කිලෙසෙ පජ්ඣති, තෙන හි ඛිණං ඛෙපෙති, තිරුඬං නිරොධෙති, විගහං විගමෙති, අත්ථබ්බතං අත්ථබ්බමෙති, අතිතං යං නත්ථි, තං පජ්ඣති”ති ව වච්ඡා “න අතීතෙ කිලෙසෙ පජ්ඣති”ති පටික්ඛිත්තං, තථා “හඤ්ඤි අනාගතෙ කිලෙසෙ පජ්ඣති, තෙනහි අජ්ජතං පජ්ඣති, අතීබ්බත්තං පජ්ඣති, අනුප්පත්තං පජ්ඣති, අපාතුභුතං පජ්ඣති, අනාගතං යං නත්ථි, තං පජ්ඣති”ති ව වච්ඡා “න අනාගතකිලෙසෙ පජ්ඣති”ති පටික්ඛිත්තං. තථා හඤ්ඤි පච්චුප්පනෙත කිලෙසෙ පජ්ඣති, තෙන හි රත්තො රුගං පජ්ඣති, දුට්ඨො දෙසං, මුලෙහා මොහං, විනිබ්බො මානං, පරුමට්ඨො දිසිං, විකෙට්ඨගතො උඬ්ඬවං, අතිරුඬ්ඬතො විචිකිච්ඡං, ථාමගතො අනුසයං පජ්ඣති, කණ්ණපුක්ක ධම්මා යුගතකාව වත්තනති, සඬිකිලෙසිකා මග්ගභාවනා ගොතීති ව වච්ඡා “න අතීතෙ කිලෙසෙ පජ්ඣති, න අනාගතෙ, න පච්චුප්පනෙත කිලෙසෙ පජ්ඣති”ති සබ්බං පටික්ඛිපිත්වා-තෙන හි නත්ථි මග්ග භාවනා, නත්ථි ඵලසම්චිකිරියා, නත්ථි කිලෙසප්පභානං, නත්ථි ධම්මාභිසම්මයොති පඤ්ඤාපරියොසානෙන හි අත්ථි මග්ගභාවනා-පෙ-අත්ථි ධම්මාභිසම්මයොති පටිජ්ජිත්වා “යථා කථං වියා”ති වුත්තෙ ඉදං වුත්තං:-සෙය්‍යථාපි තරුණො රුකෙඛා අජ්ඣත්ඵලො, හමෙනං පුරිසො මුලෙ ඡිඤ්ඤය්‍ය, යෙ තස්ස රුකඛස්ස අජ්ඣත්ඵලා, තෙ අජ්ඣා යෙව න ජයනති, අතීබ්බත්තායෙව න තීබ්බත්තනති, අනුප්පත්තා යෙව න උප්පජ්ජනති, අපාතුභුතා යෙව න පාතුභවනති; එවමෙව උප්පාදෙ ගෙතු උප්පාදෙ පච්චයො කිලෙසානං නිරිබ්බතියා, උප්පාදෙ ආදීනවං දිසො අනුප්පාදෙ විත්තං පක්ඛන්දති, අනුප්පාදෙ විතතස්ස පක්ඛන්තතතා¹ යෙ උප්පාදපච්චයා කිලෙසා නිරිබ්බතෙත්ථො,

a පථානපාළි-අභිසම්මසන්ථා. 1 ම. විත්තං පක්ඛන්දන්තා.

තෙ අර්ථනා යෙව න ඡයනති-පෙ-අපාතුභුතා යෙව න පාතුභවනති; එවං හෙතුනිරෝධා දුක්ඛනිරෝධො. පච්ඡන්තං හෙතු නිමිත්තං හෙතු ආයුභනා. හෙතු-පෙ-අනායුභනෙ විත්තස්ස පක්ඛනාත්තා යෙ ආයුභනපච්චයා කිලෙසා නිබ්බන්ධෙත්තොස්සා, තෙ අර්ථනා-පෙ-අපාතු භුතා යෙව න පාතුභවනති; එවං හෙතුනිරෝධා ඵලනිරෝධො. එවං අත්ථි මඤ්ඤාචනා, අත්ථි ඵලසච්ඡිකිරියා, අත්ථි කිලෙසප්පභානං, අත්ථි ධම්මාභිසම්මයොති. එතෙන කිං දීපිතං හොති? භූමිලද්ධානං.¹ පභානං දීපිතං හොති. භූමිලද්ධා පන කිං අතීතානාගතා උදුභු පච්චුප්පන්නාති? භූමිලද්ධුප්පන්නා යෙව නාම තෙ, උප්පන්නං හි වත්ත මානභුතාපගතොකාසකතභූමිලධවසෙන අනෙකප්පහෙදං, තත්ථ සබ්බමපි උප්පාදර්ශහසිගසම්බන්ධිසංඛාතං වත්තමානුප්පන්නං නාම, ආරම්භණරසං අනුභවිත්වා නිරුඬං අනුභූතාපගතසංඛාතං කුසලා කුසලං උප්පාදදිත්තයං අනුප්පත්තා නිරුද්ධං භූතාපගතසංඛතං සෙසසංඛතං ච භූතාපගතූප්පන්නං නාම, “යාතිස්ස තාති පුබ්බෙ කතාති කම්මාති”ති එවමාදිනා නයෙන වුත්තකම්මං අතීතමපි සමානං අඤ්ඤං විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්සොකාසං කත්වා සීතත්තා තථා කතොකාසං ච විපාකං අනුප්පන්නමපි සමානං. එවං කතෙ ඕකාසෙ එකතෙනන උප්පජ්ජනතො ඕකාසකතූප්පන්නං නාම, තාසු තාසු භූමිසු අසමුග්ගතං අකුසලං භූමිලද්ධුප්පන්නං නාම. එත්ථ ච භූමියා භූමිලඛස්ස ච නානත්තං වෙදිතබ්බං, භූමියි හි විපස්සනාය ආරම්භණභූතා² පඤ්චකකිකා, භූමිලඛං නාම තෙසු බන්ධෙසු උප්පත්තාරහං කිලෙසජාතං, තෙන හි සා භූමි ලඛා නාම හොතීති, තස්මා භූමිලඛනති වුවවති, සා ච බො න ආරම්භණවසෙන, ආරම්භණවසෙන හි සබ්බමපි අතීතානාගතෙ පටිඤ්ඤාතෙපි ච බිණ්ණාසවානං බන්ධෙ ආරබ්භ කිලෙසා උප්පජ්ජනති, මහාකල්පාන උප්පලවණ්ණාදීනං බන්ධෙ ආරබ්භ සොරෙය්‍යසෙසී නන්දමාණවකා දීනං විශ්‍ය; යදිව තං භූමිලද්ධං නාම සියා, තස්ස අප්පහෙය්‍යතො න කොචි භවමුලං පජ්ජෙය්‍ය; වන්ත්වසෙන පන භූමිලද්ධං වෙදිතබ්බං. යත්ථ යත්ථ හි විපස්සනාය අපටිඤ්ඤාතා බන්ධා උප්පජ්ජනති, තත්ථ තත්ථ උප්පාදතො පභූති තෙසු තෙසු වට්ටමුලං, කිලෙසජනං අනුසෙති, තං අප්පභිනවෙය්න භූමිලඛනති වෙදිතබ්බං, තත්ථ ච යස්ස යෙසු බන්ධෙසු අප්පභිනවෙය්න අනුසංගිතා කිලෙසා, තස්ස තෙ එව බන්ධා තෙසා කිලෙසානං වන්ත්, න අඤ්ඤාසං සන්තකා බන්ධා, අතීතකබන්ධෙසු ච අප්පභිනානුසංගිතානං කිලෙසානං අතීතකබන්ධාව වන්ත්, න ඉතරෙ, එස නයො අනාගතාදීසු, තථා කාමාවචරකබන්ධෙසු අප්පභිනානුසංගිතානං කිලෙසානං කාමාවචරකබන්ධාව වන්ත්, න ඉතරෙ, එස නයො රූපාරූපාවචරෙසු. සොතාපන්නාදීසු පන යස්ස යස්ස අරියප්‍රග්ගලස්ස බන්ධෙසු තං තං වට්ටමුලං කිලෙසජතං තෙන

තෙත මග්ගෙන පටිනං, තස්ස තස්ස තෙ තෙ ඛනිං පටිනානං තෙසං තෙසං වට්ටමුලකිලෙසානං අවජ්ඣතො භූමිති සඬං න ලභනති, පුප්ථුර්නස්ස සබ්බසොච වට්ටමුලකිලෙසානං අපපටිනත්තං යං කිචි කරියමානං කමමං කුසලං අකුසලං වා ගොති, ඉවං සාකමකිලෙස පච්චයා වට්ටං වට්ටති, තස්සෙතං වට්ටමුලං රුපකඛ්ඛෙයෙව න වෙදනාකඛ්ඛාදිපු-පෙ-විඤ්ඤාණකඛ්ඛෙයෙව වා න රුපකඛ්ඛාදි පුති න වත්තබ්බං. කසමා? අවිසෙසෙන පඤ්චසුපි බ්බෙසු අනුසයි තත්තා. කථං? පඨවිරසාදි විශ රුකෙක, යථාහි මහාරුකෙක පඨවිතලං අධිධාය පඨවිරසං ව ආපොරසං ව නික්ඛාය තප්පවයං මුලබ්බි සාධා පසාධා පලලව පලාස පුප්ථ ඵලෙහි වඩ්ඪිතිං නහං පුරෙත්වා යාව කප්පාවසානා ඤිප්පරම්පරාය රුකකප්පෙණිං සන්තානාය මාතෙ සිතෙ තං පඨවිරසාදි මුලෙයෙව න ඛනිදිපු-පෙ-ඵලෙයෙව වා න මුලාදිපුති න වත්තබ්බං. කසමා? අවිසෙසෙන සබ්බෙසු මුලාදිපු අනුගතත්තාති. යථා පන තස්සෙව රුකකස්ස පුප්ථඵලාදිපු නිබ්බින්නො කොචි පුරිසො වතුපු දිසාසු මණ්ඩකණ්ටකං නාම විස කණ්ටකං ආකොටෙය්, අථ සො රුකෙකා තෙන විසසම්පෙය්න චුළො පඨවිරස ආපොරසානං පරියාදින්නත්තං අප්පසවනධම්මතං. ආගම්ම පුන සන්තානං නිබ්බන්නතුං න සක්කුණේය්, ඵවමෙව බ්බුප්පවත්තියං නිබ්බන්නා කුලපුත්තො තස්ස පුරිසස්ස වතුපු දිසාසු රුකෙක විසයොජ්ඣං විශ අත්තනො සන්තානෙ වතුමග්ග විස සම්පෙය්න සබ්බසො වට්ටමුලකිලෙසානං පරියාදින්නත්තා කිරියා භාවම්මතං. උපගතකායකම්මාදිසබ්බකම්මප්පභෙදො හුත්වා ආයතීං පුනබ්බවානතිතිබ්බත්තනධම්මතං. ආගම්ම භවන්තරසන්තානං නිබ්බන්නතුං න සකෙකාති, කෙවලං වරිමවිඤ්ඤාණනිරොධෙන නිරිතිනො විශ ජ්ඣවෙදො අනුපාදනො පරිනිබ්බායති, ඵලං භූමියා භූමිලඛස්ස ච නානත්තං වෙදිතබ්බං. අපිච අපරම්පි සමුද්ධාර ආරම්මණාධිග්ගහිත අවිකම්මහිත අසමුග්ගවසෙන වතුබ්බිධං උප්පන්නං, තත්ථ වත්තමානුප්පන්නමෙව සමුද්ධාරාඋප්පන්නං, වකඛාදීනං පන ආපාඨගතෙ ආරම්මණෙ පුබ්බභාගෙ අනුප්පජ්ජමානම්පි කිලෙස ජ්ඣං. ආරම්මණස්ස අධිග්ගහිතත්තා ඵල අපරභාගෙ ඵකන්නත උප්පත්තිනො ආරම්මණාධිග්ගහිතානුප්පන්නාති වුවච්චි, කල්යාණී ගාමෙ පිණ්ඩාය වරතො මහාතිස්සන්දරස්ස විසභාගරුපදස්සනෙන උප්පන්න කිලෙසජ්ඣං විශ. සම්ප්පිපස්සනානං අඤ්ඤාතරවසෙන අවිකම්මහිතං කිලෙසජ්ඣං විත්තසන්තතිමනාරුලිගම්පි උප්පත්ති නිවාරකස්ස ගෙතුනො අභාවා අවිකම්මහිතානුප්පන්නං නාම, සම්ප්පිපස්සනාවසෙන පන විකම්මහිතම්පි අරියමග්ගෙන අසමුග්ගත්තො උප්පත්තිධම්මතං. අනතීත්තාය අසමුග්ගානුප්පන්නාති වුවච්චි, ආකාසෙන ගච්ඡන්තස්ස අභිසම්පත්තිලාභිනො පෙරස්ස කුසුම්ත රුකෙක උප්පන්නෙ පුප්ථාති උච්චිණ්ණත්තස්ස මධුරෙන සරෙන ගායනො

මාතුගාමස්ස ගීතසවණෙන උපන්නකිලෙසජනං. විශ්. නිවිධමපි වෙතං ආරමමණාධිභුතිතා විකබ්බිතිතු අසමුග්ගාපානනං. භූමිලබ්බෙන ව සඞ්ගහං ගවජ්ඣිති වෙදිතබ්බං. ඉවෙවතස්මි. චුත්තප්පභෙදෙ උප්පන්නා යදෙනං වත්තමානභූතාපගකොකාසකතසමුද්ධාරසංඛාතං වතුබ්බිධං උප්පන්නං, තුං අමග්ගවජ්ඣිතතා කෙනවිපි සුද්දෙන පහාතබ්බං න භොති, යං පනෙතං. භූමිලධාරමමණාධිග්ගතිත අවිජ්ඣමතිත අසමුග්ගතසඞ්ඛාතං උප්පන්නං, තස්ස තං උප්පන්නභාවං විනාසයමානං යයමා තං තං ලොකීයලොකුත්තරසුද්දං උප්පජ්ජති, තස්මා තං සබ්බමපි පහාතබ්බං භොතිති. එවමෙත්ථ යෙ යෙන පහාතබ්බා ධම්මා, තෙසුං පහාතං ව ජාතිතබ්බං.

කිච්චාති පරිඤ්ඤදීති යාති චුත්තාති අභිසමයකාලෙ,
තාති ව යථාසභාවෙන ජාතිතබ්බාති සබ්බාතිති.

සච්චාතිසමයකාලස්මි. හි එතෙසු වතුසු සුද්දෙනසු එකෙකස්ස එකකබ්බෙන පරිඤ්ඤ පහාතං සවිජ්ඣීරියා භාවනාති එතාති පරිඤ්ඤ දීති වත්තාරි වත්තාරි කිච්චාති චුත්තාති තාති යථාසභාවෙන ජාති තබ්බාති. චුත්තං භෙතං පොරාණෙහි:-යථා පදීපො අපුබ්බං අවරිමං එකකබ්බෙන වත්තාරි කිච්චාති කරොති, වර්ථිං ක්කිපෙති, අකුකාරං විධමති, ආලොකං පවිදංසෙති, සිනෙහං පරියාදියති, එවමෙව මග්ගසුද්දං අපුබ්බං අවරිමං එකකබ්බෙන වත්තාරි සච්චාති අභිසමෙති, දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසමයෙන අභිසමෙති, සමුදයං පහනාභි සමයෙන අභිසමෙති, මග්ගං භාවනාභිසමයෙන අභිසමෙති, නිරොධං සවිජ්ඣීරියාභිසමයෙන අභිසමෙති. කිං චුත්තං භොති? නිරොධං ආරමමණං කතා වත්තාරිපි සච්චාති පාපුණාති පස්සති පටිච්ඡික්ඛතිති. චුත්තමපි වෙතං: “යො භික්ඛවෙ දුක්ඛං පස්සති, දුක්ඛ සමුදයමපි සො පස්සති, දුක්ඛනිරොධමපි පස්සති, දුක්ඛනිරොධ ගාමිනී පටිපදමපි පස්සති”^a ති^a සබ්බං වෙදිතබ්බං. අපරමපි චුත්තං: “මග්ගසමබ්බිස්ස සුද්දං, දුක්ඛපෙතං සුද්දං, දුක්ඛසමුදයෙ පෙතං සුද්දං, දුක්ඛනිරොධෙ පෙතං සුද්දං, දුක්ඛනිරොධගාමිනියා සට්ඨපදය පෙත්ථා සුද්දං”^b ති^b තත්ථ යථා පදීපො වර්ථිං ක්කිපෙති එවං මග්ගසුද්දං දුක්ඛං පරිජානාති, යථා අකුකාරං විධමති, එවං සමුදයං පජ්ජති. යථා ආලොකං පවිදංසෙති, එවං සහජාතාදි පච්චයතාය සමමාසඞ්ඛකප්පාදිධම්මසඞ්ඛාතං මග්ගං භාවෙති, යථා සිනෙහං පරියාදියති එවං නිලෙසපරියාදනං නිරොධං සවිජ්ඣ කරොතිති එවං උපමා සංසඤ්ඤානං වෙදිතබ්බං. අපරො නයො:- යථා සුරියො උද්දෙනො අපුබ්බං අවරිමං සහ පාතුභාවා වත්තාරි කිච්චාති කරොති, රූපගතාති මහාසෙති. අකුකාරං විධමති, ආලොකං දස්සෙති, සිතං පටිප්පස්සමෙති, එවමෙව මග්ගසුද්දං-පෙ-

නිරෝධං සච්ඡිකිරියාතිසමයෙන අභිසමෙති, ඉධංපි යථා සුරියො
රූපභනාති ඔහාසෙති, එවං මග්ගසූඤ්ඤං දුක්ඛං පරිජානාති, යථා
අනිකාරං විධමති, එවං සමුදයං පජහති, යථා ආලෝකං දස්සෙති,
එවං සභජානාදිපච්චයනාය මග්ගං භාවෙති, යථා සීතං
පටිපසස්සමෙති, එවං කිලෙසපටිපසස්සසිං නිරෝධං සච්ඡිකරොතිති
එවං උපමාසංසන්දනං වෙදිතබ්බං. අපරො නයො:-යථා නාචා
අපුබ්බං අවරිමං එකකකණේ වතතාරි කිච්චාති කරොති, ඔරිමං
තීරං පජහති, සොතං ඡින්නති, භණ්ඩං වහති, පාරිමං තීරං අපොති,
එවමෙව මග්ගසූඤ්ඤං-පෙ-නිරෝධං සච්ඡිකිරියාතිසමයෙන අභි
සමෙති, එතැපි යථා නාචා ඔරිමං තීරං පජහති, එවං මග්ගසූඤ්ඤං
දුක්ඛං පරිජානාති, යථා සොතං ඡින්නති, එවං සමුදයං පජහති,
යථා භණ්ඩං වහති, එවං සභජානාදිපච්චයනාය මග්ගං භාවෙති,
යථා පාරිමං තීරං අපොති, එවං පාරිමතීරගුණං නිරෝධං සච්ඡි
කරොතිති එවං උපමාසංසන්දනං වෙදිතබ්බං. එවං සච්චාතිසමය
කාලයමි. එකකකණේ වතුතනා කිච්චානං වසෙන පච්චතසූඤ්ඤස්ස
පනස්ස සොළසභාකාරෙති තථ්ථෙයින වතතාරි සච්චාති එකපටි
වෙධාති භොනති. යථාහ:-කථං තථ්ථෙයින වතතාරි සච්චාති එකපටි
වෙධාති? සොළසභාකාරෙති තථ්ථෙයින වතතාරි සච්චාති එකපටි
වෙධාති, දුක්ඛස්ස පිළනවෙධා සබ්බතවෙධා සන්තාපයො විපරිනාමයො
තථ්ථො; සමුදයස්ස ආයුහනවෙධා නිදනවෙධා සංයෝගයො
පට්ඨිබ්බාධවෙධා තථ්ථො; නිරෝධස්ස නිසාරණවෙධා විවෙකවෙධා
අසබ්බතවෙධා අමතවෙධා තථ්ථො, මග්ගස්ස නිය්‍යානයො භෙතයො
දක්‍ෂණවෙධා අධිපතෙය්‍යයො තථ්ථො, ඉමෙහි සොළසාකාරෙති
තථ්ථෙන වතතාරි සච්චාති එකසබ්බතාති; යං එකසබ්බතං, තං
එකතනං; a එකෙන සූඤ්ඤෙන පටිවිජ්ඣතිති වතතාරි සච්චාති එකපටි
වෙධාතිති. තත්ථ සීයා:-යථා දුක්ඛාදීනං අසූඤ්ඤපි රෙගගණ්ඨා
දයො අත්ථා අත්ථී. අථ කසමා වතතාරෙ යෙව වුතතාති? එත්ථ වදම,
අසූඤ්ඤසච්චදක්‍ෂණවසෙන ආච්ඡාචතො, තත්ථ කතමං දුක්ඛෙ සූඤ්ඤං?
දුක්ඛං ආරබ්භ යං උපපජ්ජති පසුඤ්ඤ පජනනාති b ආදිනා හි
නගෙන එකෙක සච්චාරමමණවසෙනාපි සච්චසූඤ්ඤං වුතතං, යො
භික්ඛවෙ දුක්ඛං පස්සති, සමුදයමපි සො පස්සති c ආදිනා නගෙන
එකං සච්චං ආරමමණං කතා සෙසෙසුපි කිච්චනිප්ථතතිවසෙනාපි
වුතතං. තත්ථ යද් එකෙකං සච්චං ආරමමණං කරොති, තද්
සමුදයදක්‍ෂණෙන නාච සභාචතො පිළනලකකණස්සපි දුක්ඛස්ස
යසමා තං ආයුහනලකකණෙන සමුදයෙන ආයුහිත්ථං සබ්බතං රාසී
කතං, තසමාස්ස සො සබ්බතවෙධා ආච්චවති, යසමා පන මග්ගො
නිලෙසසන්තාපහරො සුසිතලො, තසමාස්ස මග්ගදක්‍ෂණෙන සන්තා
පයො ආච්චවති, ආයසමතො නන්දස්ස අච්ඡරාදක්‍ෂණෙන හි සුන්දරියා

a. පථානපාළි-සච්චකථා.

b. පථානපාළි-සූඤ්ඤකථා.

c. සංයුතතිසායං-සොච්චාමවග්ග.

අනභිථුපභාවො විශ්, අවිපරිණාමධම්මස්ස පන නිරොධස්ස දස්සනෙන නස්ස විපරිණාමයො ආවිභවතීති වතතබ්බමෙවෙත්ථ නත්ථි, තථා සභාවතො ආයුභතලකඩණ්ණස්සාපි සමුදයස්ස දුක්ඛදස්සනෙන නිදුනයො ආවිභවති, අසපායගොජනතො උපපන්නව්‍යාධිදස්සනෙන කුණාජනස්ස ව්‍යාධිනිදුනභාවො විශ්, විසංයොගභූතස්ස නිරොධස්ස දස්සනෙන සංයොගයො, නීයානභූතස්ස ච මග්ගස්ස දස්සනෙන පට්ටිබොධයොති. තථා නිස්සරණලකඩණ්ණස්සාපි නිරොධස්ස අවිවේකභූතස්ස සමුදයස්ස දස්සනෙන විවේකයො ආවිභවති. මග්ගදස්සනෙන අසංඛිතයො, ඉමිනා හි අනම්තග්ගෙ සංසාරෙ මග්ගො න දිඨ පුබ්බො සො පිච සප්පච්චයත්තා සබ්බිතො යෙවාති අප්පච්චය ධම්මස්ස අසංඛිතභාවො අතිවිශ් පාකවො හොති, දුක්ඛදස්සනෙන පනස්ස අමතයො ආවිභවති, දුක්ඛං හි විසං, අමතං නිබ්බාණෙන. තථා නීයානලකඩණ්ණස්සාපි මග්ගස්ස සමුදයදස්සනෙන “නායං ගෙතු නිබ්බාණස්ස පත්තියා අයං ගෙතු”ති ගෙතයො ආවිභවති, නිරොධදස්සනෙන දස්සනයො, පරමපුබ්බමානි රූපානි පස්සතො විප්පසන්නං වත මෙ වක්ඛුති වක්ඛුස්ස විප්පසන්නභාවො විශ්, දුක්ඛදස්සනෙන අධි පතෙය්‍යයො, අනෙකරොගාතුර් කපණ්ජනදස්සනෙන ඉස්සරජනස්ස උළාරභාවො විශ්, එවමෙත්ථ සලකඩණ්වසෙන එකෙකස්ස අඤ්ඤ සම්මදස්සනාවසෙන ච ඉතරෙසං තිණණං තිණණං ආවිභාවතො එකෙකස්ස වත්තාරො වත්තාරො අත්ථා වුත්තා, මග්ගකඩණ් පන සබ්බෙවෙනෙ අත්ථා එකෙතෙව දුක්ඛාදීසු චතුකිවේචන ඤ්ඤෙන පටිවේධං ගච්ඡන්තීති. යෙ පන නානාභිසමයං ඉච්ඡන්ති තෙසං උත්තරං අභිධම්මෙ කථාචන්දුසම්මි වුත්තමෙව. ඉදුති යානි තානි පරිඤ්ඤදීති වත්තාරි කිව්වාති වුත්තානි, තෙසු:-

තිවිධා හොති පරිඤ්ඤා තථා පභානම්පි සච්ඡිකිරියාපි,
වෙ භාවනා අභිමතා විනිච්ඡයො තත්ථ ඤාතබ්බො.

තිවිධා හොති පරිඤ්ඤාති ඤාතපරිඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා පභාන පරිඤ්ඤාති එවං පරිඤ්ඤා තිවිධා හොති, තත්ථ “අභිඤ්ඤාපඤ්ඤා ඤාතයෙ ඤාණ”නතීඃ එවං උද්දිසිත්වා යෙ යෙ ධම්මො අභිඤ්ඤාතා හොනති, තෙ තෙ ධම්මා ඤාතා හොනතීති එවං සබ්බෙධපතො-සබ්බං භික්ඛවෙ අභිඤ්ඤායං, කිව භික්ඛවෙ සබ්බං අභිඤ්ඤායං? වක්ඛුං භික්ඛවෙ අභිඤ්ඤායං”නතීඃ ආදිනා තයෙන විත්ථාරතො වුත්තා ඤාත පරිඤ්ඤා නාම. තස්සා සප්පච්චයනාමරූපාභිජනනා “ආවෙණිකා භූමි පරිඤ්ඤාපඤ්ඤා තීරණයෙ ඤාණ”නතීඃ එවං උද්දිසිත්වා පන “යෙ යෙ ධම්මා පරිඤ්ඤාතා හොනති තෙ තෙ ධම්මා තීරිතා හොනත්”තීඃ එවං සබ්බෙධපතො-“සබ්බං භික්ඛවෙ පරිඤ්ඤායං, කිඤ්ච භික්ඛවෙ සබ්බං පරිඤ්ඤායං? වක්ඛුං භික්ඛවෙ පරිඤ්ඤායං”නතීඃ ආදිනා

පඤ්ඤාධම්මවිපස්සනාය සාරදානාභිනිවෙසස්ස, යථාභුතඤ්ඤාදස්ස තෙන සමමොභාහිනිවෙසස්ස, ආදීනවානුපස්සනාය ආලයාහිනිවෙසස්ස, පට්ඨසංඛානුපස්සනාය අප්පට්ඨසංඛාය, විචට්ටානුපස්සනාය සංයොගාහිනිවෙසස්ස පභානං. ඉදං මධි තදංඛනප්පභානමෙව; තත්ථ යථා අනිච්චානුපස්සනාදීඨි සත්තති නිව්චසඤ්ඤාදීනං පභානං හොති, තං භංගානුපස්සනෙ වුත්තමෙව, ඛයානුපස්සනාති පන සත විනිබ්බොගං කඤ්ඤා අනිච්චං ඛයට්ඨනාති එවං ඛයං පස්සතො ඤ්ඤා, තෙන සතසඤ්ඤාය පභානං හොති, වයානුපස්සනාති:

ආරම්භණඅනුයෙන උභො එකවචන්තා
තිරොධෙ අභිමුත්තතා වයලක්ඛණවිපස්සනාති.

එවං වුත්තා පච්චක්ඛතො වෙච අනුයතො ව සංඛාරානං භංගං දිස්වා තස්මිංයෙව භංගසංඛාතෙ නිරොධෙ අභිමුත්තතා, තාය ආයු භතස්ස පභානං හොති, යෙසං හි අන්තරං ආයුහෙය්‍ය, තෙ එවං වය ඛම්මාතිස්ස පස්සතො ආයුභතෙ චිත්තං න නමති; විපරිණාමානුපස්සනාති රූපසත්තකාදිවසෙන තං තං පරිචේජ්දං අභිකක්ඛම අඤ්ඤාපා පචත්තිදස්සනං, උප්පත්තස්ස වා ජරාය වෙච මරණෙන ව විභානා රෙති විපරිණාමදස්සනං, තාය ඩුච්ඡසඤ්ඤාය පභානං හොති; අනි මිත්තානුපස්සනාති අනිච්චානුපස්සනාව, තාය නිව්චනිමිත්තස්ස පභානං හොති. අප්පණ්ණිතිනානුපස්සනාති දුක්ඛානුපස්සනාව, තාය සුඛපණ්ණිතිසුඛපඤ්ඤානං පභානං හොති. සුඤ්ඤානානුපස්සනාති අනත්තානුපස්සනාව, තාය අජචි අත්තාති අභිනිවෙසස්ස පභානං හොති. අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනාති:

ආරම්භණං ව පට්ඨසංඛා භංගං ව අනුපස්සති,
සුඤ්ඤතො ව උප්පාදානං අධිපඤ්ඤා විපස්සනාති.

එවං වුත්තා රූපාදිආරම්භණං ජනිතා තස්ස ව ආරම්භණස්ස තදාරම්භණස්ස ව චිත්තස්ස භංගං දිස්වා 'සංඛාරාව භිජ්ජනති, සංඛාරානං මරණං, න අඤ්ඤා කොචි අජචි'ති භංගවසෙන සුඤ්ඤතං ගහෙතී පචත්තා විපස්සනා, සං අධිපඤ්ඤා ව ඛම්මෙසු ව විපස්සනාති කඤ්ඤා අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනාති වුච්චති, තාය නිව්චසාරභාවස්ස ව අත්තසාරභාවස්ස ව සුට්ඨ දිට්ඨතා සාරදානාභිනිවෙසස්ස පභානං හොති. යථාභුතඤ්ඤාදස්සනනති සප්පච්චයනාමරූප පරිභ්‍රමනො, තෙන "අභොසිං නුචො අභං අතීතමධින"නති ආදිවසෙන වෙච ඉස්සරතො ලොකො සමොහානිති ආදිවසෙන ව පචත්තස්ස සමමොභාහිනිවෙසස්ස පභානං හොති. ආදීනවානුපස්සනාති භයතුප්පාන වසෙන උප්පත්තං සබ්බභවාදිසු ආදීනවදස්සනඤ්ඤා, තෙන කිඤ්චි අලභිතඛං න දිස්සතීති ආලයාහිනිවෙසස්ස පභානං හොති. පට්ඨසංඛානුපස්සනාති මුඤ්ඤානස්ස උප්පායකරණං පට්ඨසංඛාඤ්ඤා, තෙන අප්පට්ඨසංඛාය පභානං හොති. විචට්ටානුපස්සනාති සංඛාරාපෙක්ඛා:

වෙව් අනුලෝමං ව, තදගිණි විතතං ඊසකපොඤ්ඤා පද්මපලාසෙ
 උදකඛිණි විය සබ්බසමා සබ්බාරගතා පතිලියති පතිකුටති පතිවට්ඨ
 තීති වුත්තං, තසමා තාය සංයොගාහිනිවෙසස්ස පහානං හොති.
 කාමසංයොගාදිකස්ස කිලෙසාහිනිවෙසස්ස කිලෙසපථතතියං
 පහානං හොතිති අන්තො. එවං වින්දාරතො තදබ්බපහානං වෙදි
 තබ්බං, පාළියං පන “තදබ්බපහානං ව දිග්ගිගතානං නිබ්බට්ඨගායං
 සමාධිං භාවයතො”ති¹ සංඛෙපෙනෙව වුත්තං, යං පන-අසතිවක්කා
 හිගතස්ස රුක්කස්ස විය අරියමග්ගසූර්යාන සංයොජනාදිතං
 ධම්මානං යථා න පුන පවතති-එවං පහානං, ඉදං සමුච්ඡේදපහානං
 නාම. යං සංඛාය වුත්තං:-“සමුච්ඡේදපහානං ව ලොකුත්තරං ඛය
 ගාමිමග්ගං භාවයතො”ති. ඉති ඉමෙසු නිසු පහානෙසු සමුච්ඡේදපහ
 හාන මෙව ඉධ අධිපොතං, යසමා වාස්ස² යොගිනො පුබ්බහාගෙ
 වික්කම්බනතදබ්බපහානානිපි තදන්තො, තසමා පහානතතයමපි
 ඉමිනා පරියායෙන මග්ගසූර්යාන කිව්වනති වෙදිතබ්බං, පටිරුජනං
 වට්ඨනා රජ්ජං පනෙතන හි යමපි තතො පුබ්බෙ කතා, සබ්බං ඉදං විදව
 රසූර්යා කතනති තෙව වුට්ඨති. සච්ඡිකිරියාපි හි ලොකීයසච්ඡිකිරියා
 ලොකුත්තරසච්ඡිකිරියානි වෙධා හිනනාපි ලොකුත්තරය දස්සනභාව
 නාවසෙන හෙදතො තිවිධා හොති, තත් “පඨමස්ස ක්කානස්ස ලාභිච්ඡි
 වසිච්ඡි පඨමජ්ඣානං සච්ඡිකතං මයා”ති ආදිනා නයෙන ආගතා පඨ
 මජ්ඣානාදිතං එස්සනා ලොකීයා සච්ඡිකිරියා නාම. එස්සනාති අධි
 ගතවා ඉදං මයා අධිගතනති පඨමකතො සූර්යාපඨස්සන පුසනා,
 ඉදං මෙව හි අන්තං සංඛාය “සච්ඡිකිරියා පසුරු එස්සනවෙසින
 සූර්යා”නති උද්දිසිනා-යෙ යෙ ධම්මා සච්ඡිකතා හොනති, තෙ තෙ ධම්මා
 එස්සිතා හොනතිති සච්ඡිකිරියනිදේශො වුත්තො. අපිව අනතතො
 සන්තානෙ අනුප්පාදෙතාපි යෙ ධම්මා කෙවලං අපරපථවයෙන
 සූර්යාන සූර්යා, තෙ සච්ඡිකතා හොනති, තෙනෙව හි “සබ්බං හික්කවෙ
 සච්ඡිකාතබ්බං, කිසුචි හික්කවෙ සබ්බං සච්ඡිකාතබ්බං? වක්කුං
 හික්කවෙ සච්ඡිකාතබ්බං”නති ආදි වුත්තං. අපරමපි වුත්තං “රුපං
 පස්සනො සච්ඡිකරොති, වෙදනං-පෙ-විඤ්ඤාණං පස්සනො සච්ඡි
 කරොති, වක්කු-පෙ-ජරාමරණං, අමතොගධං නිබ්බාණං පස්සනො
 සච්ඡිකරොති, යෙ යෙ ධම්මා සච්ඡිකතා හොනති, තෙ තෙ ධම්මා
 එස්සිතා හොනති”ති. පඨමමග්ගකමග්ගෙ පන නිබ්බාණදස්සනං දස්සන
 සච්ඡිකිරියා, අසමග්ගකමග්ගෙ භාවනාසච්ඡිකිරියානි, සා දුට්ඨාපි
 ඉධ අධිපොතා, තසමා දස්සනභාවනාවසෙන නිබ්බාණස්ස සච්ඡිකිරියා,
 ඉමස්ස සූර්යාන කිව්වනති වෙදිතබ්බං. වෙ භාවනා අභිමතානි
 භාවනා පන ලොකීයභාවනා ලොකුත්තරභාවනානි වෙයෙව අභිමතා,
 තත් ලොකීයානං සිලසමාධිපසුරුතං උප්පාදනං, තාහි ව සන්තාන
 වාසනං ලොකීයභාවනා, ලොකුත්තරානං උප්පාදනං, තාහි ව

1. පඨමපාළි-සූර්යානි.

2. ම. I. පනතස්ස.

සන්නානවාසනං ලොකුත්තරභාවනා, තාසු ඉධ ලොකුත්තරා අභිපෙපතා, ලොකුත්තරානි හි සිලාදීනි චතුබ්බිධං පෙතං ඤාණං උපපාදෙති. තෙසං සහජතපච්චයාදිතාය තෙහි ච සන්නානං වාසෙතිති ලොකුත්තරභාවනා වස්ස කිච්චනති. එවං:-

කිච්චානි පරිඤ්ඤාදීනි යානි වුත්තානි අභිසමයකාලෙ,
තානි ච යථාසභාවෙන ජාතිතබ්බානි සබ්බානිති.

එතතාවතා ච සීලෙ පතිට්ඨාස නගේ සපඤ්ඤා විගතං පඤ්ඤං ච භාවසනති එවං සරුපෙනෙව ආගතාය පඤ්ඤභාවනාය විධාන දස්සනත්ථං යං වුත්තං. “මුලභූතා වෙ විසුඛියො සමපාදෙතො සරීර භූතා පඤ්ඤවිසුඛියො සමපාදෙතොතන භාවෙනබ්බා”ති තං විජාරිතං හොති. “කථං භාවෙනබ්බා”ති අයඤ්ච පඤ්ඤා විස්සජ්ජතොති.

ඉති සාධුජනපාමොජ්ජත්ථාය කතෙ විසුඛිමයෝගෙ

පඤ්ඤභාවනාධිකාරෙ

ඤාණදස්සනවිසුඛි නිදෙදසො නාම

බාවිසතිමො පරිචේජ්දො.

23.

පඤ්ඤභාවනානිසංස නිදෙදසො.

යං පන වුත්තං “පඤ්ඤ භාවනාය කො ආනිසංසො”ති, තත්ථ වදාම:-අයං හි පඤ්ඤභාවනා නාම අනෙකසතානිසංසා තස්සා දිසෙ නාපි අඩුතා නි සුභරං විජාරතො ආනිසංසං පකාසෙත්තුං, සඤ්ඤ පතො පනස්සා-නානාකිලෙසවිඛංසනං, අරියඵලරසානුභවනං, නිරෝධසමාපතතිසමාපජ්ජනසමත්තා, ආනුෂංගයභාවාදිසිඛිති අය මානිසංසො වෙදිතබ්බො. තත්ථ යං නාමරූපපරිචේජ්දනො පඨාය සකකායදිට්ඨාදීනං වසෙන නානාකිලෙසවිඛංසනං වුත්තං, අයං ලොකියාය පඤ්ඤභාවනාය ආනිසංසො. යං අරියමය්ගකකිණේ සංයෝජනාදීනං වසෙන නානාකිලෙස විද්ධංසනං වුත්තං, අයං ලොකුත්තරාය පඤ්ඤභාවනාය ආනිසංසොති වෙදිතබ්බො.

හිමවෙගානුපතිතා අසනිච්ච සිලුට්චයෙ,
වායුවෙගසමුඞ්ගිතො අරඤ්ඤමිච්ච පාවකො.

අකුකාරං විශ් රවි සතෙජ්ජ්ජලමණ්ඩලො,
දීඝරත්තානුපතිතං සබ්බානත්ථවිධායකං.

කිලෙසත්ථං පඤ්ඤා හි විදාංසයති භාවිතා,
සජ්ඣිකමතො ජ්ඤාඤා ආනිසංඝ මිමං ඉධ.

අරියඵලරසානුභවනනනි න කෙවලඤ්ච කිලෙසවිධංසනං යෙව
අරියඵලරසානුභවනමපි. පඤ්ඤාභාවනාය ආනිසංසො, අරියඵලනනි
හි සොතාපතතිඵලාදිසාමඤ්ඤඵලං වුවවති. නසා විභාකාරෙහි
රසානුභවනං ගොති මග්ගවිට්ඨයඤ්ච ඵලසමාපතතිවසෙන ව පවත්තියං
තනුසා මග්ගවිට්ඨං පවත්ති දසසිතා යෙව; අපිව යෙ-සංයෝජනපා
ගානමත්තමෙව ඵලං නාම, න කොපි අඤ්ඤා ධර්මො අත්ති වදනති,
තෙසං අනුකයන්තං ඉදං සුත්තමපි දසෙත්තබ්බං. “කථං පයොග
පටිපසාසාසිපඤ්ඤා ඵලෙ ඤාණං? සොතාපතතිමග්ගකඛණේ දසස
නණෙන සමමාදිසි මිච්ඡාදිසියා වුදාති, තදනුවත්තකනිලෙසෙහි ව
බණ්ඩාහි ව වුදාති, බිහිසා ව සබ්බනිමිත්තෙන වුදාති, තපසයොග
පටිපසාසාසිතතං උපපජ්ජති සමමාදිසි, මග්ගසෙත්තං ඵලං”ති¹ වීජ්ඣා
රෙතබ්බං. “වත්තාරො අරියමග්ගා වත්තාරිව සාමඤ්ඤාඵලානි
ඉමෙ ධර්මා අපාමාණාරම්මණා, මහග්ගතො ධර්මො අපාමාණසා
ධර්මසා අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො”ති ඵලමාදිනිපිච්චෙන් සාධ
කාති. ඵලසමාපතතියං පවත්තිදසසනන්තං පනසා ඉදං පඤ්ඤාකමම:-
කා ඵලසමාපතති? කෙ තං සමාපජ්ජනති? කෙ න සමාපජ්ජනති?
කසමා සමාපජ්ජනති? කථං චසා සමාපජ්ජනං ගොති? කථං ධානං?
කථං වුද්ධානං? කිං ඵලසා අනන්තරං? කසා ව ඵලං අනන්ත
රනති? තත්ත කා ඵලසමාපතතිති: යා අරියඵලසා නිරුධෙව අපාණා,
කෙ තං සමාපජ්ජනති කෙ න සමාපජ්ජනතිති: සබ්බෙ පුථුජ්ජනා න
සමාපජ්ජනති. කසමා? අනඛිගතතතා. අරියා පන සබ්බෙපි සමා
පජ්ජනති. කසමා? අඛිගතතතා. උපරිමා පන ගෙට්ඨිමං න සමා
පජ්ජනති, පුග්ගලනන්තරභාවුපගමනෙන පටිපසාසාධිතතා; ගෙට්ඨිමා
ව උපරිමං, අනඛිගතතතා; අත්තනො අත්තනො යෙව පන ඵලං සමා
පජ්ජනතිති ඉදමෙන් සනතිට්ඨානං. කෙපි පන-සොතාපතනසකද
ගාමිනොපි න සමාපජ්ජනති, උපරිමා චෙයෙව සමාපජ්ජනතිති
වදනති. ඉදං ව තෙසං කාරණං, එතෙ හි සමාධියමිං පරිසුරකාරි
නොති, තං පුථුජ්ජනසාපි අත්තනා පටිලඛං ලොකියසමාධිං සමා
පජ්ජනතො අකාරණමෙව. කිචෙන් කාරණාකාරණවිත්තාය, තනු
පාළියංයෙව වුත්තං? “කතමෙ දස ගොත්තුධර්මො විපසානාවසෙන
උපපජ්ජනති? සොතාපතතිමග්ගපටිලාභන්තං උපපාදං පවත්තං-පෙ-
උපායංසං බිහිසා සබ්බාරතිමිත්තං අභිභුයන්තිති ගොත්තු, සොතාපතති
ඵලසමාපතනන්තං, සකදගාමි-පෙ-අරගත්තඵලසමාපතනන්තං-පෙ-
සුඤ්ඤානවිහාරසමාපතනන්තං අනිමිත්තවිහාරසමාපතනන්තං උපපාදං
-පෙ-බිහිසා සබ්බාරතිමිත්තං අභිභුයන්තිති ගොත්තු”ති. ² තසමා
සබ්බෙපි අරියා අත්තනො අත්තනො ඵලං සමාපජ්ජනතිති නිශ්චයෙන්

ගතතබ්බං. කසමා සමාපජ්ජන්ති: දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරන්ථං, යථාති
 රුජ රජ්ජුඛං දෙවතා දිබ්බසුඛං අනුභවන්ති, එවං අරියා අරියං
 ලොකුත්තරසුඛං අනුභවිස්සාමාති අබ්බතපරිවේජදං කත්වා ඉච්ඡතිච්ඡි
 තත්තවණේ ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්ති. කථං වස්සා සමාපජ්ජනං
 හොති, කථං ණානං, කථං වුට්ඨාන්තය: චිති තාව ආකාරෙති අස්සා
 සමාපජ්ජනං හොති, තිබ්බාණ්ණො අඤ්ඤාස්ස ආරම්භණස්ස අමනසි
 කාරු, තිබ්බාණ්ණස්ස ව මනසිකාරු, යථාග:—"වෙ බො ආවුසො පච්චයා
 අනිම්මතාය වෙතොවිමුත්තයා සමාපත්තියා, සබ්බනිම්මතානඤ්ඤා
 අමනසිකාරෙ අනිම්මතාය ව ඛාතුයා මනසිකාරෙ"¹ති. ² අයං පනෙත්ථ
 සමාපජ්ජනකක්කමො:-ඵලසමාපත්තන්තිකෙන හි අරියසාවනෙන රහො
 ගතෙන පතිසලුච්ඡිනෙන උදයබ්බයාදිවසෙන සබ්බාරු පස්සිතබ්බා,
 තස්ස පච්චයානුපුබ්බවිපස්සනස්ස සබ්බාරුරම්භණගොත්‍රභුඤ්ඤානන්තර
 ඵලසමාපත්තිවසෙන නිරුද්ධෙ විතතං අපෙජති; ඵලසමාපත්ති
 නිත්තතාය වෙත්ථ සෙක්කස්සාපි ඵලමෙව උපපජ්ජති, න මග්ගො, යෙ
 පන වදන්ති සොතාපනෙතා ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජස්සාමිති විපස්ස
 නං පට්ඨපෙත්වා සකදගාමී හොති, සකදගාමී ව අනාගාමිති, තෙ
 වත්තබ්බො:-එවං සති අනාගාමී අරහා භවිස්සති, අරහා පච්චෙකඛුඬො,
 පච්චෙකඛුඬො ව ඛුඬො, තස්මා න කිඤ්චි එතං පාළුවෙසනෙව ව
 පටික්ඛිත්තන්තිපි න ගහෙතබ්බං, ඉදමෙව පන ගහෙතබ්බං, සෙක්කස්සාපි
 ඵලමෙව උපපජ්ජති, න මග්ගො, ඵලඤ්චස්ස සචෙ තෙන පඨමජ්ඣානි
 කො මග්ගො අධිගතො හොති, පඨමජ්ඣානිකමෙව උපපජ්ජති, සචෙ
 දුතියාදිසු අඤ්ඤතරජ්ඣානිකො දුතියාදිසු අඤ්ඤතරජ්ඣානිකමෙ
 වාති. එවං තාවස්සා සමාපජ්ජනං හොති "තයො බො ආවුසො
 පච්චයා අනිම්මතාය වෙතොවිමුත්තයා සීතියා, සබ්බනිම්මතානඤ්ඤා
 අමනසිකාරෙ, අනිම්මතාය ව ඛාතුයා මනසිකාරෙ පුබ්බෙව අභිසම්බා
 රො"¹ති ² වචනතො පනස්සා නිභාකාරෙති ණානං හොති, තත්ථ
 පුබ්බෙව අභිසම්බාරෙති සමාපත්තීතො පුබ්බෙ කාලපරිවේජදෙ, අසු
 කසමිං නාම කාලෙ වුට්ඨිතිස්සාමිති පරිච්ඡින්නතතා ගිස්සා යාව සො
 කාලො නාගච්ජති, තාව ණානං හොති, එවමස්ස ණානං හොතිති.
 'වෙ බො ආවුසො පච්චයා අනිම්මතාය වෙතොවිමුත්තයා වුට්ඨාන්තය,
 සබ්බනිම්මතානඤ්ඤා මනසිකාරො අනිම්මතාය ව ඛාතුයා අමනසිකා
 රො'¹ති ² වචනතො පනස්සා විභාකාරෙති වුට්ඨානං හොති. තත්ථ සබ්බ
 නිම්මතානන්ති රුපනිම්මත වෙදනාසඤ්ඤසම්බාරවිඤ්ඤාණනිම්මතා
 නා, කාමිඤ්ච න සම්බානෙවෙභාති එකතො මනසිකාරෙති, සබ්බ
 සම්බාතිකවසෙන පනෙතං වුත්තං, තස්මා යං භවබ්බස්ස ආරම්භණං
 හොති, තං මනසිකාරෙතො ඵලසමාපත්තීතො වුට්ඨානං හොතිති
 එවමස්සා වුට්ඨානං වෙදිතබ්බං. කිං ඵලස්ස අනන්තරං, කස්ස ව ඵලං
 අනන්තරන්ති: ඵලස්ස තාව ඵලමෙව වා අනන්තරං හොති භවබ්බං

වා, එලං පන අනි මග්ගානන්තරං, අනි එලානන්තරං, අනි ගොත්‍රභූ
අනන්තරං, අනි 'නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනානන්තරං, තත්ථ මග්ග
විපිටං මග්ගානන්තරං, පුරිමස්ස පුරිමස්ස පච්ඡිමං පච්ඡිමං එලා
නන්තරං, එලසමාපනතිස්ස පුරිමං පුරිමං ගොත්‍රභූඅනන්තරං, ගොත්‍ර
භූති වජේ අනුලොමං වෙදිතබ්බං, වුත්තං ගෙනං පට්ඨානො:-අඤ්ඤා
භතො අනුලොමං එලසමාපනතියා අනන්තරපට්ඨයෙන පට්ඨයො,
සෙබ්බානං අනුලොමං එලසමාපනතියා අනන්තරපට්ඨයෙන පට්ඨ
යො"ති. ^a යෙන එලෙන නිරොධා වුට්ඨානං ගොති, තං නෙවසඤ්ඤා
නාසඤ්ඤායතනානන්තරන්ති. තත්ථ ඔපෙඤ්ඤා මග්ගවිපිටං උපපන්නං
එලං අවසෙසං සබ්බං එලසමාපනතිවසෙක පට්ඨතං නාම. එව
මෙතං මග්ගවිපිටං එලසමාපනතියං වා උපපජ්ජනවසෙක-

පටිපසස්සද්ධදරථං අමතාරමඤ්ඤං සුභං,
වන්තලොකාමිසං සන්තං සාමඤ්ඤාඵලමුත්තමං.

මජ්ඣිමනිකායෙ සුචිතා සුඛෙන අභිසංඤ්ඤා,
යෙන සාතාතිසාතෙන අමතෙන මවුං විශං.

තං සුඛං තස්ස අරියස්ස රසභුතමනුත්තරං,
එලස්ස පඤ්ඤාං භාවෙත්වා යසමා විජ්ජති පඤ්ඤිතො.

තසමාරියඵලස්සෙතං රසානුභවනං ඉධ,
විපසස්සනාභාවනාය ආනිසංසොති වුට්ඨති.

"නිරොධසමාපනතිසමාපජ්ජනසමන්තා"ති න කෙවලං ව අරිය
එලරසානුභවනං යෙව, අයං පන නිරොධසමාපනතියා සමාපජ්ජන
සමන්තාපි ඉමිස්සා පඤ්ඤාභාවනාය ආනිසංසොති වෙදිතබ්බො.
තඤ්ඤං නිරොධසමාපනතියා විභාවනත්ථං පඤ්ඤාකමිමං:-කා නිරොධ
සමාපනති? කෙ තං සමාපජ්ජනති? කෙ න සමාපජ්ජනති? කත්ථ සමා
පජ්ජනති? කසමා සමාපජ්ජනති? කථං වස්සා සමාපජ්ජනං ගොති?
කථං ණානං? කථං වුට්ඨානං? වුට්ඨිතස්ස කින්නිත්තං විත්තං ගොති?
මතස්ස ව සමාපන්නස්ස ව කො විසෙසො? නිරොධසමාපනති
කිං සබ්බතා, අසබ්බතා, ලොකියා, ලොකුත්තරා, නිපථන්තා,
අනිපථන්තාති? තත්ථ "කා නිරොධසමාපනති"ති යා අනුපුබ්බනිරොධ
වසෙක විත්තවේතයිකානං ධම්මානං අපචන්ති, "කෙ තං සමා
පජ්ජනති, කෙ න සමාපජ්ජනති"ති: සබ්බෙපි පුපුජ්ජනා සොතාපකභා
සකද්ද්වයාමිනො සුක්ඛවිපසස්සකා ව අනාගාමිනො අරහන්තා න සමා
පජ්ජනති, අභසමාපනතිලාභිනො පන අනාගාමිනො බිණ්ණසවො ව සමා
පජ්ජනති, "විභි ඛලෙහි සමන්තාගතත්තා තයො ව සබ්බාරානං
පටිපසස්සකියා සොඤ්ඤා සද්දණ්ඩරියාති නවති සමාධිවරියාති වසිභා
වනාපඤ්ඤා නිරොධසමාපනතියා සද්දණ්ඩං"ති ^b හි වුත්තං. අයං ව
සමපද්ධ ඔපෙඤ්ඤා අභසමාපනතිලාභිනො අනාගාමි බිණ්ණසවො අඤ්ඤා

a. පඨාන-පඤ්ඤාමාර.

b. පඨානපාළි-ඤ්ඤාකථා.

සං නැති, තයමා තෙ යෙව සමාපජ්ජනති, න අඤ්ඤා. කතමානි පනෙත්ථ චෙ බලානි-පෙ-කතමා වයිභාවතාති? න එත් කිචි අවෙභති ව්‍යතබ්බං අති, සබ්බමිදං එතස්ස උද්දෙසස්ස නිද්දෙසෙ වුත්තමෙව, යථාභා-මිති බලෙහිති චෙ බලානි සමථබලං විපස්සනාබලං, කතමං සමථබලං? නෙක්කමමවසෙතා විත්තස්ස එකගතා අවිකෙබ්බො සමථ බලං අව්‍යාපාදවසෙන-පෙ-ආලොකසඤ්ඤාවසෙන-අවිකෙබ්බවසෙන පටිනිස්සග්ගානුපයසි අස්සාසවසෙන-පටිනිස්සග්ගානුපයසි පස්සාස වසෙන විත්තස්ස එකගතා අවිකෙබ්බො සමථබලනති, කෙනෙදෙන සමථබලං? පඨමඥ්ඣානෙන නිවරණෙ න කම්පනීති සමථබලං, දුති යඥ්ඣානෙන විතක්කවිමාර-පෙ-නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමා පතතියා ආකිඤ්ඤාදයතනසඤ්ඤාය න කම්පනීති සමථබලං, උඛ්චෙව ව උඛ්චවසගගතකිලෙසෙ ව බන්ධෙව න කම්පනී න වලති න වෙධනීති සමථබලං, ඉදං සමථබලං. කතමං විපස්සනාබලං? අනිච්චානුපස්සනා විපස්සනාබලං, දුක්ඛානුපස්සනා-පෙ-අනත්තානු පස්සනා-නිබ්බිදානුපස්සනා-විරහානුපස්සනා-නිරෝධානුපස්සනා-පටි නිස්සග්ගානුපස්සනා විපස්සනාබලං, රූපෙ අනිච්චානුපස්සනා-පෙ-රූපෙ පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා විපස්සනාබලං, වෙදනාය-පෙ-සඤ්ඤාය-සබ්බාරෙසු-විඤ්ඤාණෙ-වක්ඛුයමිං-පෙ-ජරමරණෙ අනිච්චා නුපස්සනා-පෙ-ජරමරණෙ පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා විපස්සනාබ ලනති. කෙනෙදෙන විපස්සනාබලං? අනිච්චානුපස්සනාය නිව් ඤ්ඤාය න කම්පනීති විපස්සනාබලං, දුක්ඛානුපස්සනාය සුඛසඤ්ඤාය න කම්පනීති-පෙ-අනත්තානුපස්සනාය අත්තසඤ්ඤාය න කම්පනීති- නිබ්බිදානුපස්සනාය නන්දියා න කම්පනීති-විරහානුපස්සනාය රුගෙන කම්පනීති-නිරෝධානුපස්සනාය සමුදයෙ න කම්පනීති-පටිනිස්සග්ගානු පස්සනාය ආද්‍යනෙ න කම්පනීති විපස්සනාබලං, අවිජ්ජාය ව අවිජ්ජා සගගතකිලෙසෙ ව බන්ධෙව න කම්පනී න වලති න වෙධනීති විපස්සනා බලං, ඉදං විපස්සනාබලං. නයො ව සබ්බාරුතං පටිප්පස්සභියාති කතමෙසං තිණ්ණන්තං සබ්බාරුතං පටිප්පස්සභියා? දුතියඥ්ඣානං සමාපනනස්ස විතක්කවිමාර වච්ඡිසබ්බාරු පටිප්පස්සද්ධා ගොනති, චතුත්ඥ්ඣානං සමාපනනස්ස අස්සාසපස්සාසා කායසබ්බාරු පටිප්පස්සද්ධා ගොනති, සඤ්ඤාවෙදගිතනිරෝධං සමාපනනස්ස සඤ්ඤා ව වෙදනා ව විත්තසබ්බාරු පටිප්පස්සද්ධා ගොනති, ඉමෙසං තිණ්ණන්තං සබ්බාරුතං පටිප්පස්සභියා, සොළසගි ඤ්ඤාණවරියාගිති කාමමාගි සොළසගි ඤ්ඤාණවරියාගි? අනිච්චානුපස්සනා ඤ්ඤාණවරියා, දුක්ඛ-අනත්ත-නිබ්බිද-විරහ-නිරෝධ-පටිනිස්සග්ග-විවට්ඨානුපස්සනා ඤ්ඤාණවරියා, සොතාපතතිමග්ගො ඤ්ඤාණවරියා, සොතාපතතිථලසමා පතති ඤ්ඤාණවරියා, සකද්දායිමග්ගො-පෙ-අරග්ගතතිථලසමාපතති ඤ්ඤාණවරියා, ඉමාගි සොළසගි ඤ්ඤාණවරියාගි; නවගි සමාධිවරියාගිති කතමාගි නවගි සමාධිවරියාගි? පඨමඥ්ඣානං සමාධිවරියා, දුති යඥ්ඣානං-පෙ-නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපතති සමාධිවරියා,

අයං පන විජාරො: ඉධ භික්ඛු නිරොධං සමාපජ්ජතුකාමො කත භාහුතඤ්චෙවා සුඝොතගන්ථපාදො විවිතෙන ඔකාසෙ සුපඤ්ඤත්තමහි ආසනෙන නිසිදති පලලඞ්කං. ආභුජ්ඣා උජුං කායං පණ්ඩයං පරිමුඛං සතිං උපට්ඨපෙත්වා, සො පඨමජ්ඣානං සමාපජ්ජත්වා වුට්ඨාය තත්ථ සඛ්ඛාරෙ අතිච්චතො දුඛඛතො අනාගතො විපස්සති, විපස්සනා පනෙසා තිව්ධාගොති සඛ්ඛාරපරිග්ගණණකභිපස්සනා ඵලසමාපතති විපස්සනා නිරොධසමාපතතිවිපස්සනාති, තත්ථ සඛ්ඛාරපරිග්ගණණ කභිපස්සනා මඤ්ඤ වා ගොතු තිකඛා වා, මග්ගස්ස පදට්ඨානං ගොති යෙව. ඵලසමාපතතිවිපස්සනා තිකඛාව චට්ටති, මග්ගභාවනාසද්ධිසා, නිරොධසමාපතතිවිපස්සනා පන නාතිමඤ්ඤ නාතිතිකඛා චට්ටති, තසමා ඵස නාතිමඤ්ඤය නාතිතිකඛාය විපස්සනාය තෙ සඛ්ඛාරෙ විපස්සති, තතො දුතියජ්ඣානං සමාපජ්ජත්වා වුට්ඨාය තත්ථ සඛ්ඛාරෙ තපෙච විපස්සති. තතො තතියජ්ඣානං-පෙ-තතො විඤ්ඤණවා යතනං සමාපජ්ජත්වා වුට්ඨාය තත්ථ සඛ්ඛාරෙ තපෙච විපස්සති, තථා ආකිචඤ්ඤයතනං සමාපජ්ජත්වා වුට්ඨාය චතුර්ඛිධං පුබ්බකිච්චං කාරොති, නානාබද්ධිඅවිකොපනං සංඝපට්ඨානනං සන්ථු පනෙකා සනං අද්ධානපරිවේජදනති, තත්ථ “නානාබද්ධිඅවිකොපන”නති යං ඉමිනා භික්ඛුනා සද්ධිං ඵකාබද්ධං න ගොති, නානාබද්ධිං හුත්වා සිතං පත්තවිවරං වා මඤ්ඤපිඨං වා නිවාසගෙහං වා අඤ්ඤං වා පන කිඤ්චි පරිකාරජතං, නං යථා න විකුප්පති; අග්නි උදක වාත වොර උඤ්ඤ දීනං වසෙන න විනස්සති, ඵලං අබ්ච්ඡාතබ්බං. තත්ථිදං අබ්ච්ඡාත විධානං: “ඉදඤ්ච ඉදඤ්ච ඉමස්මිං සත්තාගබ්බනතරෙ මා අග්නිනා ඤායතු, මා උදකෙන න වුයහතු, මා වාතෙන විද්ධිංසතු, මා වොරෙහි ගරියතු, මා උඤ්ඤදිහි බජ්ජතු”ති, ඵලං අබ්ච්ඡාතෙ තං සත්තාගං තස්ස න කොචි පරිස්සයො ගොති, අනබ්බතතො පන අග්නිආදීහි විනස්සති මහානාගන්තරස්ස විය, ථෙරො කීර මාතුඋපාසිකාය ගාමං පිණ්ඩාය පාවිසි, උපාසිකා යාගුං දත්වා ආසනසාලාය නිසිද්දපෙසි, ථෙරො නිරොධං සමාපජ්ජත්වා නිසිද්ද, තස්මිං නිසිතෙන ආසනසාලා අග්නිනා ගහිතා, සෙසභික්ඛු අත්තතො අත්තතො නිසිතනාසනං ගහෙත්වා පලාසිංසු, ගාමවාසිකා සනතිපතිත්වා ථෙරං දිස්වා අලසසමණො, අලසසමණොති ආගංසු, අග්නි තිණ්ණවෙණුකඨාති කුසපෙත්වා ථෙරං පරිකම්පිත්වා අඨාසි, මහුස්සා සවෙහි උදකං ආගරිත්වා නිබ්බාපෙත්වා ජාරිකං අපනෙත්වා පරිගණ්ඨං කත්වා පුප්ථාති විකිරිත්වා නමස්සමානා අගංසු, ථෙරො පරිවජ්ජනකාලවසෙන වුඨාය තෙ දිස්වා පාකවොචහි ජනොති වෙහාසං උපපතිත්වා පියඬුදීපං අගමාසි, ඉදං නානාබද්ධි අවිකොපනං නාම. යං පන ඵකාබද්ධිං ගොති නිවාසනපාපුරණං වා නිසිතනාසනං වා තත්ථ විසුං අබ්ච්ඡාතකිච්චං නපි, සමාපතතිවසෙ තෙව තං රකඛති ආයසමතො සඤ්ජවස්ස විය, වුත්තමපි වෙතං “ආයසමතො සඤ්ජවස්ස සමාධිවිපථාරා ඉඨි, ආයසමතො සාරි

පුත්තස්ස සමාධිවිපථාරා ඉද්ධි”ති. a “සඛ්‍යපතිමානන”නති සඛ්‍යස්ස පතිමානනං උදිකකනං, යාව ඵසො භික්ඛු ආගව්ඡති තාව සඛ්‍ය කමමස්ස අකරණනති අනේවා. එත්ථ ව න පතිමානනං එතස්ස පුබ්බ කිව්වං, පතිමානනාවඡ්ඡනං පන පුබ්බකිව්වං, තස්මා එවං ආවඡ්ඡ තබ්බං.-“සවෙ මහි සත්තාහං නිරොධං සමාපඡ්ඡිතා නිසිනෙන සඛ්‍යො ඤ්ඤතිකමමාදිසු නිවිදෙව කමමං කතතුකාමො හොති, යාව මං කොචි භික්ඛු ආගනත්වා න පනෙකාසති තාවදෙව වුළුභිස්සාමි”ති, එවං කත්වා සමාපනෙනා හි තස්මිං සමයෙ වුළුභි යෙව, යො පන එවං න කරොති, සඛ්‍යො ව සනතිපතිත්වා නං අපස්සනෙනා අසුකො භික්ඛු කුහිනති? නිරොධං සමාපනෙනාති වුත්තෙ සඛ්‍යො කපි භික්ඛුං පෙසෙති ගව්ඡ නං සඛ්‍යස්ස වචනෙන පනෙකාසාහිති අපස්ස තෙන භික්ඛුනා සවණ්‍යපචාරෙ ධුත්වා සඛ්‍යො නං ආවුසො පතිමානෙතිති වුත්තමිත්තෙව වුළුභි නං හොති. එවං ගරුකා හි සඛ්‍යස්ස ආණා නාම, තස්මා තං ආවඡ්ඡිතා යථා සයමෙව වුළුභි, එවං සමාපඡ්ඡ තබ්බං. “සඤ්ඤ පනෙකාසන”නති ඉධාපි සඤ්ඤ පනෙකාසනාවඡ්ඡනමෙව ඉමස්ස කිව්වා, තස්මා තමපි එවං ආවඡ්ඡතබ්බං.-සවෙ මහි සත්තාහං නිරොධං සමාපඡ්ඡිතා නිසිනෙන සත්ථා ඔතිණෙණ වන්ඤ්ඤාමිං සිකඛා පදං වා පඤ්ඤපෙති, තථාරුපාය වා අඤ්ඤපතනියා ධම්මං දෙසෙති, යාව මං කොචි ආගනත්වා න පනෙකාසති තාවදෙව වුළුභිස්සාමිති, එවං කත්වා නිසිනෙනා හි තස්මිං සමයෙ වුළුභි යෙව, යො පන එවං න කරොති, සත්ථා ව සඛ්‍යො සනතිපතිතො නං අපස්සනෙනා අසුකො භික්ඛු කුහිනති නිරොධං සමාපනෙනාති වුත්තෙ කපි භික්ඛුං පෙසෙති ගව්ඡ නං මම වචනෙන පනෙකාසාහි, අපස්ස තෙන භික්ඛුනා සවණ්‍ය පචාරෙ ධුත්වා සත්ථා ආයසමනං ආමනෙතතිති වුත්තමිත්තෙව වුළුභි නං හොති, එවං ගරුකා හි සඤ්ඤ පනෙකාසනං. තස්මා නං ආවඡ්ඡිතා යථා සයමෙව වුළුභි, එවං සමාපඡ්ඡතබ්බං. “අධ්‍යාන පරිවේඡ්ඡෙ”ති ජීවිතධ්‍යානස්ස පරිවේඡ්ඡෙ, ඉමිනා හි භික්ඛුනා අඛාන පරිවේඡ්ඡෙ සුකුසලෙන හවිතබ්බං. අත්තනො ආයුසඤ්ඤාරා සත්තාහං පචතනියනති නපචතනියනතිති ආවඡ්ඡිතාව සමාපඡ්ඡ තබ්බං, සවෙ හි සත්තාහබ්බනතරෙ තීරුඡ්ඤිතකො ආයුසඤ්ඤාරෙ අනාවඡ්ඡිතාව සමාපඡ්ඡති නාස්ස නිරොධසමාපතති මරණං පට්ඨා හිතුං සනෙකාහි, අනෙතා නිරොධෙ මරණස්ස නත්තියාය අත්තරාව සමාපතතො වුළුභි, තස්මා එතං ආවඡ්ඡිතාව සමාපඡ්ඡතබ්බං, අව සෙසං හි අනාවඡ්ඡතුමපි වට්ඨති, ඉදං පන ආවඡ්ඡතබ්බමෙවෙති වුත්තං. සො එවං ආකිඤ්ඤායතනං සමාපඡ්ඡිතා වුළුභි ඉමං පුබ්බකිව්වං කත්වා නෙවසඤ්ඤායතනං සමාපඡ්ඡති, අපේකා වෙ වා විත්තවාරෙ අභිකක්ඛමිත්වා අවිත්තකො හොති, නිරොධං පුසති, කස්මා පනස්ස විත්තං විත්තානං උපරි විත්තාති නපචතතනතිති?

නිරොධස්ස පයොගතතා, ඉදං හි ඉමස්ස භික්ඛුනො වෙ සමථවිපස්ස නාධිමෙම යුගතනෙකි කතො අදසමාපතතිආරොහතං අනුපුබ්බතිරොධස්ස පයොගො, න නෙවසඤ්ඤ නාසඤ්ඤයතනසමාපතතියාති නිරොධස්ස පයොගතතා විතතං විතතානං උපරි නපච්චතතනති, යොපන භික්ඛු ආකිඤ්චඤ්ඤයතනතො වුදාය ඉදං පුබ්බකිව්වං අකතො නෙවසඤ්ඤ නාසඤ්ඤයතනං සමාපජ්ජති, සො පරතො අවිතතකො භවිතුං න සකෙකාති, පටිනිවතතිචා පුන ආකිඤ්චඤ්ඤයතනෙ යෙව පතියාති. මග්ගං අගතපුබ්බපුරිසුපමා වෙත්ථ වතතබ්බා, එකොකිර පුරිසො එකං මග්ගං අගතපුබ්බො අනතරා උදකකඤ්ජරං වා ගමහිරං උදකවිකබලලං අභික්කමිචා ධපිතං වණ්ණාතපසනතතතං පාසාණං වා ආගමම නිවාසන පාපුරණං අසණ්ඨපෙත්වාච කඤ්ජරං ඔරුලොහා පරික්ඛාරතෙමනභයෙන පුනදෙව තීරෙ පතිට්ඨාති, පාසාණං අක්කමිචාපි සනතතතපාදෙ පුනදෙව ඔරහාගෙ පතියාති, තත්ථ යථා සො පුරිසො අසණ්ඨපිතනිවාසනපාපුරණතතා කඤ්ජරං ඔතිණ්ණමතොච තතතපාසාණං අක්කනතමතොච එව ව පටිනිවතතිචා ඔරතො පතිට්ඨාති, එවං යොගාවචරෙපි පුබ්බකිව්වස්ස අකතතතා නෙවසඤ්ඤනාසඤ්ඤයතනං සමාපනතමතොච පටිනිවතතිචා ආකිඤ්චඤ්ඤයතනෙ පතිට්ඨාති. යථා පන පුබ්බෙපි තං මග්ගං ගතපුබ්බපුරිසො තං ධානං ආගමම එකං සාටකං දලහං නිවාසෙත්වා අපරං හත්තෙත ගගෙත්වා කඤ්ජරං උතතරිත්වා තතතපාසාණං වා අක්කනතමතනමෙව කරිත්වා පරතො ගව්ජති, එවමෙවං කතපුබ්බකිවෙචා භික්ඛු නෙවසඤ්ඤනාසඤ්ඤයතනං සමාපජ්ජත්වාච පරතො අවිතතකො හුත්වා නිරොධං පුසිත්වා විහරති; “කථං ධානං”ති එවං සමාපනතාය පනස්සා කාලපරිචේදවසෙනවෙච අනතරා ආයුක්කය සඬ්ඝපතීමානන සජුපකෙකාසනාභාවෙන ව ධානං භොති, “කථං වුදානං”ති අනාගාමස්ස අනාගාමිඵලුප්පතතියා අරහතො අරහතන ඵලුප්පතතියාති එවං වෙධා වුදානං භොති, “වුට්ඨිතස්ස කිත්තිනතං විතතං භොති”ති නිබ්බාණනිනතං, වුතතං ගෙතං:-සඤ්ඤවෙදසිත නිරෝධසමාපතතියා වුට්ඨිතස්ස ඛො ආවුසො විසාධ භික්ඛුනො විවෙක නිනතං විතතං භොති විවෙකපොණං විවෙකපඬ්ඛාරනතීa “මනස්ස ව සමාපනතස්ස ව කො විසොසො”ති අයචපි අත්ථා සුතෙන වුතො යෙව, යථාහ:-යවායං ආවුසො මතො කාලතතො, තස්ස කායසඬ්ඛාර නිරුඬා පටිපාස්සඬා, වච්ඡසඬ්ඛාරා-පෙ-විතතසඬ්ඛාරා නිරුඬා පටිපාස්සඬා, ආයු පරික්ඛිණො, උසමා වූපසනතා, ඉන්ද්‍රියාති පරිභිනනාති, යවායං භික්ඛු සඤ්ඤවෙදසිතනිරෝධං සමාපනතො, තස්සපි කායසඬ්ඛාරා නිරුඬා පටිපාස්සඬා, වච්ඡසඬ්ඛාරා-පෙ-විතතසඬ්ඛාරා නිරුඬා පටිපාස්සඬා, ආයු අපරික්ඛිණො, උසමා අවුපසනතා ඉන්ද්‍රියාති අපරිභිනනාති; b නිරොධසමාපතති සඬ්ඛිතා අසඬ්ඛිතාති

ආදිපුත්‍රියං පන සඞ්ඛතානිපි අසඞ්ඛතානිපි ලොකීයානිපි ලොකුත්තරානිපි න වත්තබ්බා, කසමා? සභාවතො නන්දිනාය, යසමා පන සා සමාපජ්ජන්තස්ස වසෙන සමාපන්නා නාම හොති, තසමා නිද්දන්තානි වහන්සා වට්ඨති, නො අනිප්පන්නා.

ඉති සන්නං සමාපතතිං ඉමං අරියසෙවිතං,
දිට්ඨව ධම්මෙ නිබ්බාණ මිති සඞ්ඛං උපාගතං
භාවෙත්වා අරියං පඤ්ඤං සමාපජ්ජනති පණ්ණිනා.

යසමා තසමා ඉමියාපි සමාපතතිසමන්තා,
අරියමග්ගෙසු පඤ්ඤාය ආනිසංසොති වුවවතීති.

“ආනුෂේණ්‍යභාවාදිසිඛි”ති න කෙවලං ව නිරොධසමාපතතියා සමාපජ්ජනසමන්තාවා, අයං පන ආනුෂේණ්‍යභාවාදිසිඛිපි ඉමියා ලොකුත්තරපඤ්ඤාභාවනාය ආනිසංසොති වෙදිතබ්බො. අවිසෙසෙන ච වූඛිබ්බායපි එතියා භාවිතත්තා භාවිතපඤ්ඤා පුග්ගලො සද්දෙවකස්ස ලොකස්ස ආනුෂේණ්‍යො හොති පානුෂේණ්‍යො දක්ඛිණේණ්‍යො අඤ්ඤාලිකරණීයො අනුත්තරං පුඤ්ඤකෙතනං ලොකස්ස, විසෙසනො පනෙත්ථ පඨමමග්ගපඤ්ඤං තාව භාවෙත්වා මිඤ්ඤ විපස්සනාය ආගතො මුදිත්ථියොපි සත්තකඩ්දාසරමො නාම හොති, සත්තසුගතිභවෙ සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, මජ්ඣිමාය විපස්සනාය ආගතො මජ්ඣිමිත්ථියො කොලංකොලො නාම හොති, වෙ වා තිණ්ණි වා කුලාති සකිංවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, තික්ඛාය විපස්සනාය ආගතො තික්ඛිත්ථියො එකඛිත්ථි නාම හොති, එකං යෙව මානුසකං භවං නිබ්බතතිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති. දුතියමග්ග පඤ්ඤං භාවෙත්වා සකද්ගාමී නාම හොති, සනිද්දෙව ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, තතියමග්ගපඤ්ඤං භාවෙත්වා අනාගාමී නාම හොති, සො ඉන්ද්‍රියවේගත්තතාවසෙන අන්තරා පරිනිබ්බාසී උපහච්ච පරිනිබ්බාසී අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බාසී සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බාසී උඩංසොතො අකණ්ණිකාමිති පච්චං ඉධ විභාය නිදො හොති. තත්ථ “අන්තරාපරිනිබ්බාසී”ති යත්ත තත්ථි සුචාචාසභවෙ උපපජ්ජිත්වා ආයුචෙමජ්ඣං අප්පත්තාව පරිනිබ්බායති, “උපහච්චපරිනිබ්බාසී”ති ආයුචෙමජ්ඣං අතික්කමිත්වා පරිනිබ්බායති, “අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බාසී”ති අසඞ්ඛාරෙත අප්පයොගෙන උපරිමග්ගං නිබ්බන්තති, “සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බාසී”ති සසඞ්ඛාරෙත සප්පයොගෙන උපරිමග්ගං නිබ්බන්තති, “උද්ධංසොතො අකණ්ණිකාමි”ති යන්ත්‍රුප්පන්නා තතො උද්ධං යාව අකණ්ණිකාවා ආරාය්‍ය තත්ථ පරිනිබ්බායති, වතුත්ථමග්ගපඤ්ඤං භාවෙත්වා කොචි සද්ධාවිමුත්තො හොති, කොචි පඤ්ඤාවිමුත්තො හොති, කොචි උභතොභාගවිමුත්තො හොති, කොචි තෙවිජ්ජො, කොචි ඡලභික්ඛො, කොචි පටිසම්භිද්දප්පහෙද්දප්පහො මහාබ්ණො

සචො, යං සකායං වුත්තං:-මග්ගකම්මෙහි පනෙසිතං ජටං විජටෙති නාම, ඵලකම්මෙහි විජටිතජටො සදෙවකස්ස ලොකස්ස අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යො භොතිති.

එවං අනෙකානිසංසා අරියපඤ්ඤාය භාවනා,
යයමා තයමා කරෙය්‍යාථ රතීං තත්ථ විවක්ඛණො.

එත්තාවතා ව:-

“සිලෙ පතිට්ඨාය නගේ සපඤ්ඤා විත්තං පඤ්ඤං ව භාවයං,
ආනාපි නිපකො ගිහකු සො ඉමං විජටසෙ ජටං.”ති.

ඉමිස්සා ගාථාය සීලසමාධිපඤ්ඤාමුඛෙන දෙසිතෙන විසුඛිමග්ගෙ සාතිසංසා පඤ්ඤාභාවනා පරිදීපිතා භොතිති.

ඉති සාධුජනපාමොඡ්ඡන්දාය කතෙ විසුඛිමග්ගෙ

පඤ්ඤාභාවනාධිකාරෙ

පඤ්ඤාභාවනානිසංස නිදදෙසො නාම

තෙවිසතිමො පරිචේජ්ඣො.

(නිගමනං.)

එත්තාවතා ව:-

“සිලෙ පතිට්ඨාය නගේ සපඤ්ඤා විත්තං පඤ්ඤං ව භාවයං,
ආනාපි නිපකො ගිහකු සො ඉමං විජටසෙ ජටං.”ති.

ඉමං ගාථං නිකම්පිත්වා යදවොචුත්ත:-

ඉමිස්සා දුති ගාථාය කපිතාය මහෙසිනා,
වණ්ණෙය්‍යෙනො යථාභූතං අත්ථං සීලාදිහෙදනං,

සුදුලලහං ලභිත්වාන පබ්බජ්ජං ජනසාසනෙ,
සීලාදිසංගහං බෙමං උජ්ජං මග්ගං විසුඛියා.

යථාභූතං අජනනතා සුඛිකාමාපි යෙ ඉධ,
විසුඛිං නාගිගච්ඡන්ති වායමනතාපි යොගිනො.

තෙසං පාමොඡ්ඡකරණං සුවිසුද්ධවිනිව්ඡයං,
මහාවිහාරවාසිනං දෙසනානගතිස්සිතං.

විසුඛිමග්ගං භාසිස්සං තං මෙ සක්ඛාච්ච භාසනො,
විසුඛිකාමා සුබ්බෙධි නිසාමයථ සාධවොති,

සමායං භාසිතො හොති. තත්ථ ව:-

තෙසං සිලාදිහෙදානං අත්ථානං යො විනිව්ඡයො,
පඤ්චනාමපි තිකායානං චුතෙනා අට්ඨකථානායෙ.

සමාගරිත්වා තං සබ්බං යෙච්ඡයෙත්තා විනිව්ඡයො,
සබ්බසම්භරදෙසෙහි මුත්තෙනා යස්මා පකාසිතො.

තස්මා විසුචිකාමෙහි සුඛපඤ්ඤාහි යොගිහි,
විසුචිමග්ගො ඵතස්මිං කාරණීයොව ආදරොති.

විභජ්ජවාදිසෙට්ඨානං ථෙරියානං යසස්සිනං,
මහාවිහාරවාසීනං වංසජස්ස විභාවිතො.

හදන්තසබ්බපාලස්ස සුචිසලොබවුත්තිනො,
විනායාචාරසුත්තස්ස යුත්තස්ස පටිපත්තියං.

බන්තිසොරව්වමෙත්තාදි ගුණභුසිතවෙනසො,
අජේඤ්ඤානං ගහෙත්වා කරොත්තෙත්ත ඉමං මයා,
සද්ධම්මට්ඨිතිකාමෙන යො පත්තො පුඤ්ඤසඤ්චයො,
තස්ස තෙජෙන සබ්බෙපි සුඛමෙධෙනාතු පාණිනො.

විසුචිමග්ගො ඵසො ව අන්තරායං විනා ඉධ,
තිට්ඨිතො අට්ඨපඤ්ඤාස භාණ්ඩාරාය පාළියා.

යථා තථෙව ලොකස්ස සබ්බෙ කල්‍යාණනිත්තිනා,
අන්තරායා සිජ්ඤිනාතු සිසසිසං මනොරථාති.

පරමවිසුද්ධිසද්ධානුද්ධිවිරියපතිමණ්ඩිතෙන සිලාචාරජ්ජවමද්දවාදී
ගුණසමුදයසමුදිතෙන සකසමයසමයන්තරගහනජේඤ්ඤාගාහණසම
ජේත පඤ්ඤාවේයත්තිසමන්තාගතෙන තිට්ඨකපටියත්තිහෙදෙ
සාඨකථෙ සද්දුසාසනෙ අප්පට්ඨිතඤ්ඤාප්පභාවෙන මහාවේයාකර
ණෙන කරණසමත්ති ජනිත සුඛවිනිශ්ශත මධුරොදර වචනලා
වණ්ණසුත්තෙන යුත්තමුත්තවාදිනා වාදිවරෙන මහාකවිනා ජළ
හිඤ්ඤා පටිසම්භිද්දිහෙදගුණපතිමණ්ඩිතෙ උත්තරිමත්තස්සධම්මෙ
අප්පට්ඨිතනුද්ධිනං ථෙරවංසපදිපානං ථෙරානං මහාවිහාරවාසීනං
වංසාලඛිකාරගුතෙන විසුලුසුද්ධිනුද්ධිනා “බුද්ධසොසො”ති ගරුහි
ගතිතනාමධෙයොත්ත ථෙරෙන මොරණ්ඩිවෙට්ඨකවත්ඨබ්බෙන කතො
විසුචිමග්ගො නාම.

තාව තිට්ඨතු ලොකස්මිං ලොකතිත්ථරණෙසිනං
 දසෙසනෙනා කුලපුත්තානං නයං සිලවිසුඬියා,
 යාව බුද්ධොති නාමමපි සුඬවිත්තස්ස තාදිනො
 ලොකමහි ලොකජෙට්ඨස්ස පවත්තති මගෙසිනොති.

යං සිද්ධං ඉමිකා පුඤ්ඤං යං වඤ්ඤං පසුතං මයා,
 එතෙන පුඤ්ඤකමෙමන දුතියෙ අත්තසමභවෙ;
 තාවතිංසෙ පමොදෙනො සිලාචාරගුණ රතො,
 අලගො පඤ්චකාමෙසු පත්තාන පඨමං එලං;
 අනතිමෙ අත්තභාවමහි මෙතෙතයං මුනිපුබ්බවං,
 ලොකගුහපුගුලං නාථං සබ්බසත්තතිතෙ රතං;
 දිස්වාන නස්ස ධිරස්ස සුත්වා සද්ධම්මදෙසනං,
 අබ්ගනත්වා එලං අග්ගං සොභෙය්‍යං ජිනසාසනනි.

විසුඬිමගෙහා නිට්ඨිතො.

INDEX

පිළිබඳතා.		පිළිබඳතා.	
අකුසලකම්මපථා	513	අනිසා	230
අකුසලචිත්තාදායකාදි	514	අනුත්තරං	306
අනෙකාසනා	22	අනුපට්ඨානාණිකා	21
අගනී	513	අනුමනෙත්තසු චජජසු	
අග්නිදිගිං	47	භයදසාපි	15
අභිගම්භානුසාරිනො වාතා	260	අනුසයා	513
අවචනනවිරහො	214	අනුසාරනී	307, 308
අවජ්ඣිකා	130	අනෙකවිතිතං	286, 307
අජ්ඣතනං	115	අනෙකෙපි සංවච්චකපෙට්ඨ	309
අජ්ඣතනං පච්චතනං	115, 259	අත්තගුණං	190
අසිම්ඤ්ඤං	188	අනෙකාගධානං පභෙදො	381
අසී	186	අනෙකා ජට්ඨා ඛනි ජට්ඨා	1
අනික්කනතමානුසංකාය	304	අත්තං	189
අත්තනො චරියානුසාරො	75	අපායං	319
අත්තනො	393, 363	අපායකානිවෙච්ච සුලභානි ව	
අත්තො	329	තානි ව අත්තවජ්ජානි	50, 56
අධානපට්ඨවජ්ජනො	174	අපායාදි කාමා	92
අධානං	70	අපානිවෙච්ච සුලභානි ව	
අධා මග්ගපානෙතාසම්		තානි ව අත්තවජ්ජානි	48
ඵලපානෙතාසම්	478	අපට්ඨාසප්පයොගො	376
අධිපඤ්ඤවිපස්සනා	483	අබ්බොකාසිකභිතං	45, 56
අධිමොකෙකා	478	අබ්බාපජ්ඣාපරමිතාය	27
අධොගමො වාතා	260	අබ්බාපජ්ඣා	230
අධො තිරියං	228	අභබ්බා නියාමං ඔක්කමිතුං	
අත්තගුණං	281	කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මතං	130
අත්තනො අනාසො	245	අනිපාසොදයං විත්තං	213
අත්තනං විඤ්ඤාණං	246	අනිසමාචාරෙ	9
අත්තවජ්ජනා ව ඵාසුචිතාරෙ ව	25	අමනුස්සානං පියො නොනි	231
අනිවචනා	214	අමග්ගතං	306
අනිවචනානුපස්සනා	214	අමුත්ත උපාදිං	316
අනිවචනානුපස්සි	214	අමුත්ත	22
අනිවචනං	214	අමුත්තාසිං	316
අනිමිත්තනො	178	අයං චුච්චිති නිපොසිකතා	22

පිළිබිඹු කිරීම.		පිළිබිඹු කිරීම.	
අරියඵලරසානුභවනං	525	ආරඤ්ඤිකං නාම සෙනාසනං	
අරියානං උපවාදකා	318	පඤ්ඤාධිත්‍යසනිකං පච්ඡිමං	54
අවඤ්ඤානං	22	ආරමමඤ්ඤා පටිසංඛා	483
අවිතකකං අවිචාරං	115	ආරමමඤ්ඤා	84
අවිජ්ජා පච්චයා සංඛාරා 433, 438		ආරමමඤ්ඤායෙන උභයා	
අවිමුත්තං	307	ඵකවචන්දනා	483
අසත්තං	294	ආරමමඤ්ඤාපටිසංඛා	481
අසමාසිකං	306	ආරමමඤ්ඤා	98
අසමුද්‍රේශ්‍යා කාලං කරෙති	232	ආලපනා	20
අසාධා	130	ආලොකො ආලොකො	123
අසාසකං	260	ආචර්ජනා	289
අසු	193	ආචර්ජනා බලඤ්ඤාව	483
අභිනිත්‍රියං	302	ආචර්ජනා ඤාණෙන අධිස්ථානී	289
ආකාශානඤ්ඤායතනං		ආවාසො	67
උපසම්පජ්ජ විහරති	245	ආවිභාවං තිරෙහාවං	290
ආකාශානඤ්ඤායතනං		ආසවා	513
සමතික්කමම	246	ආනුඤ්ඤායතනවාදි සිඛි	533
ආකිඤ්ඤාඤායතනං		ඉච්ඡාපකතස්ස	18
උපසම්පජ්ජ විහරති	248	ඉති ඛො අවිජ්ජා පච්චයා	
ආකිඤ්ඤාඤායතනං		සංඛාරා	451
සමතික්කමම	249	ඉති පුරුෂඤ්ඤා වෙදනං	
ආගන්තුකතතනං	50	පටිභංඛාමි නවඤ්ඤා වෙදනං	
ආවාසොවරසමපනො	13	න උපාදෙස්සාමි	25
ආභපනා	20	ඉතො ලබං	22
ආනපො	24	ඉතිපාදං	287
ආනාපි	3	ඉතිමයං	48
ආනාපි නිපනො	3	ඉතිමයා	282
ආදානං	464	ඉතිවිධාය	286
ආනිසංසදස්සාවි රතනසඤ්ඤා		ඉතිවිධාය විතතං අභිනිවරති	
හුත විතතිකාරං උපස්ථාපෙනා		අභිනිත්තාමෙති	282
සමපියායමානො තස්මිං		ඉතිවිධං	286
ආරමමඤ්ඤා විතතං		ඉති	72
උපනිබ්බන්ධි	139	ඉති	12
ආනෙඤ්ජපායෙන	281	ඉතිපටනො	316
ආපො ආපො	125	ඉතිපියානි	366
ආබාසො	70	ඉතිස්ස කායස්ස	24
ආභිසෙකිකං	48	ඉතිපටපසා වා	20
ආයතනානි	369	ඉතිපටපනො	78
ආයුධබලනො	173	උත්තමානං	21
ආරඤ්ඤාකම්මං	45, 54	උත්තමපනං	22

පිළිබිකානි.	පිළිබිකානි.
උණහසා 23	මහාසකමමං 21
උතුපරිසායවිනොදනං 26	මහාසෙසා 21
පටිසල්ලානාරුමන්දං 26	කකඩලං 259
උත්තරං අපට්ඨිත්ථිකොත්තා 232	කතිවිධිකොත්තං සිලං 8
උදකෙපි අභිජ්ජමානො 296	කතිවිධා පඤ්ඤා 328
උදරියං 190	කතිවිධො සමාධි 63
උද්දසුසත්තං 50	කථං භාෂෙවන ඛණ්ඩං 331
උඛිකුමා වාතා 260	කථං භාෂෙවන ඛණ්ඩං 63
උඛිමාතක අසුභතිමිත්තං 356, 429	කමනො 356, 429
උග්ගණ්ණනො ඵකො 281	කමමසානදායකං 281
අද්දතිසො ගව්ඡති උපසිතාය 130	කල්පාණමිත්තං 130
සතියා 70	උපසංඛිකමිත්තං 70
උඛං 228	කමමනියෙ 281
උත්තභතා 21	කමමාචරණෙන සමන්තාගතා 130
උපචාරපණ්ණාසිකානො 82	කමමං 70
උපථානං 478	කරිසං 191
උපමානො 382	කසා ධුතඛිකසෙවනා සප්පායා 61
උපසම්පජ්ජ විහරති 251	කානසා ලක්ඛණරස 63
උපසමං ආරබ්භ 217	පච්චුපථාන පදථානානි 103
උපසංගරණෙනො 171	කාමෙති 318
උපාදානානි 260	කායදුච්චරිතෙන 172
උපාදින්නං 376	කායබ්බසාධාරණෙන 302
උපායාසො 478	කායවිජෙසන විත්තං 302
උපෙක්ඛා 118	පරිණාමෙති 319
උපෙක්ඛාසතිපාරිසුඛිං 118	කායසා හෙදා 300
උපෙක්ඛානො ව විහරති 50	කායෙන වසං විනෙතති 78
උපෙසසිකං 26	කිච්චා 7
උප්පානානං 304	කිමානිසංසං සිලං 130
උපො සද්දෙ සුණ්ණානි 21	කිලෙසාචරණෙන 189
උලුපනං 425	කිලොමකං 5
ඵකවචනනිද්දෙසෙන 395	කිං සිලං 260
ඵකවිධාදිනො 383	කුච්ඡිසයා වාතා 68
ඵකවිධාදීති 45, 52	කුලං 60
ඵකාසතිකඛං 286	කුසලනතිකතො 483
ඵකොපි හුඤ්ඤා 228	කුසලො නිසු අනුපසාදනාසු 20
ඵකං දීසං 23	කුභතා 63
ඵසි 23	කෙනාසෙන සමාධි 6
ඵවමාදිනං ව පාපබම්මානං 316	කෙනාසෙන සිලං 1
ඵවමාසු පරියනොත්තා 316	කො ඉමං විජ්ජිතෙ ජටං 316
ඵවමාහරෙ 478	කොචාදි කුසලානං බම්මානං 4
ඵවරුපා පිති 281	සිලකොට්ඨි සුචිසුඛිං 260
ඵචං 316	කොථසයා වාතා 63
ඵචංගොත්තං 316	කො සමාධි 175
ඵචංකාමො 316	බණ්ණපරිත්තනො 470
ඵචංවණ්ණො 316	බණ්ණකතො 331
ඵචං සුඛදුක්ඛපටිසංචෙදි 160	බණ්ණා 214
ඛපතසිකො 160	

	පිටිවිකානි
බරිගතං	259
බලපව්‍යාගතනිකං	45, 53
බිපතා	22
බුද්ධකප්‍රේමබොධුපවේදං	
කතියා	91
භෙදප්‍රො	194
ගණනා	205
ගණනා	69
ගතපව්‍යාගතං	47
ගන්තා	513
ගන්තා	71
ගමිකතතතං	50
ගරහණං	22
ගවෙසී	23
ගහණතො	84
ගහපතිද්‍යනවිවරං පටිකකිපාමි	47
ගහෙනි	85
ගිලානපව්‍යාගතෙසජ්ජ	
පටිකකාරං	26
ගිලානගතතං	50
ගිලානුපසානගතතං	50
ගොබාසිතාදිති	47
ගොවරො	13
ගොතම	1
වකුකුතා රූපං දිසා	15
වකසො ව විපසනාසු	483
වකුකුතො	382
වරියා	75
වරියානුකුලතො	85
වවමානෙ උපපජ්ජමානෙ	317
වටුකමිතා	21
විතතවසෙන කායං	
පටිණාමෙති	302
විතෙන	281
විතං අභිනිගරති	
අභිනිතනාමෙති	286, 317
විතත පඤ්ඤාඤාචිභාවයං	3
විවරං	23
වුත්තපාතඤ්ඤාය	216
වෙතනාසීලං	5
වෙතනා	228
වෙතසා වෙතො	306
වෙතසිකං සීලං	5
වෙතොපට්ඨඤ්ඤාය	305
ජ්ජසමාධි	287
ජවං	1
ජරපි දුක්ඛා	374
කොතප්‍රහේදතො	82

	පිටිවිකානි.
ඤ්ඤාතිවිවතො	381
ඤ්ඤාති	70
ඵපතා	20
ඵපෙනාගාමඤ්ඤාචිභාවාරඤ්ඤා	
සබ්බමෙතං අරඤ්ඤා	54
සිතියං	24
සීතෙ	281
සංඝා	23
තවො	185
තත්‍රතත්‍රාභිතඤ්ඤාති	378
තත්‍රාපාසි.	316
තථා දුතියං	228
තසිදං ආයසමා උපතඤ්ඤා	
සකාසුතො න බුතො	
බුතවාදෙ	61
තසිදං ආයසමා බකකුලො	
බුතො න බුතවාදෙ	61
තසිදං ආයසමා ලාලුදසී නෙව	
බුතො න බුතවාදෙ	61
තසිදං ආයසමා සාරිපුතො	
බුතොවෙව බුතවාදෙ ව	61
තසො උපසානෙ කුසලතා	483
තසා විතතසා ගමනං	
අනුපසානි	482
තසා සංවරය පටිපජ්ජති	16, 482
තිත්ථ වොළං	47
තිරුකුඤ්ඤා	294
තිවිධා ගොති පටිඤ්ඤාතා	520
නුවටං විතතං සමාධියති	232
තෙවිවරිකමිතං	45, 49
තෙජ්ජ තෙජ්ජ	125
තෙනාගං නාමිතසා	
භිකුකුතො අතතමිතො ගොමි	
අරඤ්ඤාචිභාගරන	55
තං අරමමණං පටිසංඛි	482
තං තං ගොතම පුච්ඡාමි	1
ථුපවිවරං	48
දනතා	184
දසනාදිතො	79
දිබ්බාය සොතධානුයං	304
දිබ්බත	317
දිබ්බත වකුකුතා	302
දුක්ඛං	375
දුග්ගතෙ	317
දුපපඤ්ඤා	130
දුබ්බඤ්ඤා	317
දෙවතා රකකනති	232
දෙවදතතියං	48

	පිළිඹකාති.
දෙසනාහෙදතො	390
දෙමනස්සං	375
වෙපි ජනියො	309
බජගවං	47
බමමපාවතනිකො වෙව	79
බමම	216
බමමො	329
බාතුයො	361
බුතභානි වෙදිතබ්බාති	61
බුතවාදො	60
බුතාදිනං විභාගතො	60
බුතො	60
බුරහතනං	50
නබා	184
නත්ති කිඤ්චි	248
න නිමිත්තභාගාගි	16
න ඤිරගසහතො	377
න පාපකං සුපිනං පස්සති	231
න මණ්ඩනාය	24
න මදාය	24
නරො	3
නව එකවිධා	511
න වත ඉමෙ ඉතො පුබ්බෙ	
එවරුපං ඤාණං උපපනත	
පුබ්බං	478
න විභුසනාය	24
නභානවොලං	47
නභාරු	186
නානත්තසඤ්ඤාණං	
අමනසිකාරා	244
නානාදිසිසු න කමපති	483
නානුබ්බඤ්ඤානභාගි	16
නාස්ස අග්ගි වා විසං වා සත්ථං	
වා කමති	232
නිකන්ති	478
නිකකම්බාතු	98
නිකම්මිනා බගි ඉන්ද්‍රියා	
සබ්බමෙතං අරඤ්ඤං	54
නිකෙබපනං	464
නිජ්ඣිංසනතො	22
නිපතො	3
නිබ්බාණනගරස්ස	8
නිමිත්තනං	50
නිමිත්තකමමං	21
නිමිත්තං	21
නිරොධෙ අභිමුත්තනං	403
නිවරණාති	513
නොව දවාය	24

	පිළිඹකාති.
නොවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතනං	249
නොසජ්ජි කම්බං	45, 59
පකකිකං	50
පකතිසකුණො	296
පභාහො	478
පච්චනුභොති	286
පච්චයතො	85
පච්චයපටිසෙධනසංඛිං තෙන	20
පජනාති	306
පඤ්චමෙ ගිකම්බෙ ආදිනවා	
දුග්ගිලස්ස සිලවිපතනියං	41
පඤ්ඤාය ව විවට්ටනා	482
පටිසසඤ්ඤානං අත්ථබ්‍යමං	244
පටිසසඤ්ඤානං අත්ථබ්‍යමං	
නානත්තසඤ්ඤානං	
අමනසිකාරා	245
පටිසතාය	23
පටිතිස්සභානුපස්සි	214
පටිපාටිතො	471
පටිසංඛිං යොනිසො	23
පටිසංඛිං විපස්සනා	483
පටිසෙවති	23
පඨමස්ස ක්කානස්ස පටිකමමං	
පඨමස්ස ක්කානස්ස	
අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො	64
පඨවියංපි උමමුජ්ජනිමුජ්ජං	295
පඨවි	93
පඨවි පඨවි	93, 102, 117
පඨවි මගි වෙදිති භූමි වස්සධා	
වස්සකිරා	93
පණිනෙ	317
පත්තපිණ්ඩිකම්බං	45, 52
පඨානසංඛාරා	287
පත්තිකං	48
පප්ථාසං	189
පබ්බජ්ජං ජිනසංසතෙ	2
පබ්බතො	294
පරකකම්බාතු	98
පරපිඨමංසිකතො	22
පරපුග්ගලානං	306
පරමමරණං	319
පරසත්තානං	306
පරාමසති	297
පරාමාසො	513
පරිකථා	22
පරිච්ච	306
පරිදෙවො	375
පරිපුණ්ණබොධිපකම්මයභාවො	509

	පිළිබඳයානි.
පරිමල්කි	297
පරියාපනා	230
පරියෙඹි	23
පරියොදනෙ	281
පරිසුබෙ	281
පලලබ්භි න කම්භි	296
පසාභි	478
පසාමනයං චන්දනසබ්බාරං	213
පසායසො	260
පානාරො	294
පාටිපදිකා	50
පාඨමොක්ඛසංවරසංවුත්තො	12
පාපණ්ණිකා	47
පාපනා	22
පාපිච්ඡස්ස	18
පාපිච්ඡෝ ඉච්ඡාපකතො	
ආරඤ්ඤිකො ගොති	60
පාරිභට්ඨනා	21
පිණ්ඩපාතිකඛණං	45, 50
පිණ්ඩපාතං	24
පිණ්ඩියාලොපහොජනං	
තිස්සාය පබ්බල්ඡා	50
පිත්තං	191
පියවිප්පයොගො	376
පිහකා	189
පිති	477
පිතියා ව විරාගා	117
පිතිසුඛපට්ඨංවෙදි	212
පිතිසුඛං	106
පිඤ්ඤානං දුට්ඨා	405
පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාය	307
පුබ්බෙතිවාසො	307
පුබ්බෙතිවාසං	307
පුබ්බො	192
පොතොභවිකා	377
පංසුකලව්චරං තිස්සාය	
පබ්බල්ඡා	48
පංසුකුලිකඛණං	45
පංසුකුලිකඛණං සමාදියාමි	47
ඵර්ඨා	228
ඵලප්පතොගමි	478
ඵත්ථා ගොති	286
මුහම්මරියානුග්ගහාය	24
භඛණඤ්ඤා අනුපසාදි	483
භඛණානුපසාදනො පඤ්ඤා	481
භව්වච්ඡා ජාති	433
භාකුට්ඨනා	20
භික්ඛු	12

	පිළිබඳයානි.
භූමි	516
භූමිකො	84
භූමිලබ්බං	516
නොජනා	79
මනසා	23
මගකා විශ අසභ්භවාරිකො	
අතිකෙතා විහරන්ති	
භික්ඛවො	57
මග්ගො	2
මච්ඡරියානි	513
මත්ථලුඛං	191
මනුස්සානං පියො ගොති	231
මනොමයං	302
මරණමිදි දුක්ඛං	374
මලා	513
මහග්ගනං	306
මහාවිහාරවාසිනා	2
මහෙසීනා	2
මිච්ඡාදිසිකමමසමාදානා	319
මිච්ඡාදිසිකා	319
මුඛවණ්ණො විප්පසිද්ධි	232
මුග්ගසුප්පානා	21
මුත්තං	195
මුදුභූතෙ	281
මේතනාසහගතෙන	228
මෙදො	193
මංසං	186
යකනං	189
යත්ථාධිකරණමෙතං	16
යථා කම්මුපගෙ	317
යථාසන්ධිකඛණං	45, 58
යදිදං මද්ධිමමදනො-පෙ-	
තිබ්බාණං	216
යම්පිච්ඡං න ලහති	376
යාත්‍රා ව මෙ භවිස්සති	25
යාපනාය	24
යායං තණ්හා	377
යාවනා	216
යාවදෙව	23, 25
යාව මුහම්මලොකාපි	300
යෙ දුරෙ සන්තිකෙ ව	304
යෙන ව	260
යෙන ව අසිකපිතං	
බාසිතසාසිතං සමමා	
පරිණාමං ගච්ඡති	260
යෙන ව පරිබ්භානති	260
යොතිසො මනසිකාරො	98
යං ලබං තෙන නුදබ්බං	59

පිළිබිඹානි.	පිළිබිඹානි.
යං වා පනඤ්ඤමපි නිඤ්ඤි 260	විමුක්තං 306
රපියවොළං 47	විමොචයං විතතං 213
රුක්කමුලසෙනාසනං නිසංසාය	විරහානුපසංසා 214
පබ්බජ්ජා 56	විරාගානුපයයි 214
රුක්කමුලිකභිගං 45, 56	විරාගො 216
රූපකම්මෙය්‍යා 331	විරාගො තෙසං ධම්මානං 216
රූපසඤ්ඤානං 243	අග්ගමිකිකායනි 216
රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා 245	විචිචෙව භාමෙති 103
ලක්කිණ්‍යදීපො 394	විචෙකජං 106
ලජ්ජි රක්කිසංසනි ලජ්ජි	විසුඛාය 304
රක්කිසංසනි 73	විසුඛි 2
ලපනා 21	විසුඛිකාමා 2
ලසිකා 195	විසුඛිමග්ගො 5
ලාභසක්කාරසිලොක	විසුඛිමග්ගං 2
සන්තිසිත්තසං 18	විසුඛියා 2
ලාභො 69	විහරති 13, 228
ලොකං 228	විහාරභවතං 50
ලොභිතං 192	විහිංසුපරතියා 24
වක්කං 186	වුඨානබ්ල සමායොගො 511
වසින්නා වසින්නතො 83	වෙදනානාං 27
වමානා 22	වෙය්‍යාබාධිකානං 26
වයලක්කිණ්‍යපසංසනා 483	සට්ඨතරං 306
ව්‍යාසනො පන 62	සමිකාරවොළං 47
වචන්දානං 258	සබ්බතා වා අසබ්බතා වා 216
වසා 194	සබ්බාතනිද්දෙසනො 82
වසි 529	සබ්බාරා 306
වාතා 23	සබ්බිතතං 306
වාතාගතං 48	සබ්බිපනා 22
වාරභතතං 50	සබ්බභතතං 50
විකම්පනං 306	සච්චානි 368
විග්‍රහපකම්මලසෙ 281	සණ්ඨපනා 20
විඤ්ඤාණඤ්ඤායනනං	සනො ව සම්පජ්ජනො 119
උපසම්පජ්ජ විහරති 246	සත්තා 229
විඤ්ඤාණං 408	සත්තෙ පසංසනි 317
විනක්කවිවාරනං වූපසමා 115	සන්ද්‍රැසිකො 159
විපලාසා 513	සපඤ්ඤා 3
විපාකාවරණෙන	සපද්ධනවාරිකභිගං 45, 51
සමත්තාගතා 130	සබ්බතතතාය 228
විපුලෙන 228, 229	සබ්බධි 228
විභාගා නාමරූපානං 419	සබ්බසො 243

	පිටිකිකානි.
සබ්බාවනතං	228
සබ්බෙ	229
සබ්බං භාවනාවිධානං අපරිභාසෙතොනන භාවෙනබ්බො	91
සමණවිවරං	48
සමතික්කමතො	82
සමතික්කමා	243
සමනනා නිමිත්තපලක්ඛණා නිමිත්තියං	137
සමනනාගතා	318
සමනනාගතං	287
සමාදායං විතතං	213
සමාසව්‍යාසතො	61
සමාහිතෙ	281
සමාහිතං	306
සමුක්කාවනං	21
සමුක්කෙවපනං	22
සමුත්තගනං	21
සමුලපනං	21
සමොගං විතමොගං	306
සමපතති විපතතිතො	170
සමපනනාකාසයෙන සමපනනාබිමුත්තනා ව හුත්වා	86
සමපසාදො පිතිසුඛං විතතසොකගතනං	116
සමපසාදනං	115
සමපාපනං	22
සරාගං වා විතතං	306
සලාකභතතං	50
සලායතනපච්චයං එසොසො 424, 425	
සලපනං	21
සවිතක්කං සම්මාරු	105
සාකාරං සලදොසං	361
සාධවො	2
සාමනනඡප්පා	21
සාමනනඡප්පිතෙන	20
සාමුද්දියං	48
සාසනෙ	8
සාධ්‍යානිකා	194

	පිටිකිකානි.
සිරිසපා	24
සිතසං	23
සිලෙ පතිසාය	3
සිලෙ පතිසාය නරො	
සපඤ්ඤා	45, 62
සිලෙ පතිසාය නරො	
සපඤ්ඤා විතතං පඤ්ඤාඤා භාවයං	63, 326, 524
සුඛිනො විතතං සමාධියති	63
සුඛං	478
සුඛං පටිවුජ්ඣති	230
සුඛං සුපති	230
සුගතො	317
සුගතො	150
සුඤ්ඤාතෙකාච්චිදිති	382
සුඤ්ඤාතො ව උපසානං	483
සුවණ්ණණ	317
සෙදො	193
සෙනාසනං	26
සෙමං	192
සෙය්‍යථාපි අංකාසෙ	294
සෙය්‍යපිදං	260, 378
සෙය්‍යසුඛං එසංසුඛං මිඛසුඛං අනුසුතොනා විතරති	59
සො	15, 281, 317
සො ඉමං විජටයෙ ජටං	3
සො එවං සමාහිතෙ විතෙන	304
සොනො	374
සො තතො චුතො	316
සො තතො චුතො අමුත්ත උප්පාදිං	316
සො තතො චුතො ඉධුපපතො	316
සො තං නිමිත්තං සුභගිතං කරොති	136
සොත්තියං	47
සොසානිකඛං	45, 57
සොසානිකං	47
සංවරො සිලං	5
ගත්තිමි දසොති	303
ගදයං	188
තිරිකොපිතං	24
තිනෙ	317